

1426

64

~~1426~~

DE WET OP DE ARBEIDSOVEREENKOMST

GESCHIEDENIS

DER

Wet van den 13^{den} Juli 1907 (Staatsblad n°. 193),

tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent
huur van dienstboden en werklieden en daarmede samenhangende artikelen
in dat wetboek, alsmede in de Wetboeken van Koophandel en van Burgerlijke
Regtsvordering, in de Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der
Justitie, en in de Faillissementswet.

Verzameling van Ontwerpen, Gewisselde Stukken
Gevoerde Beraadslagingen, enz.

BIJEENGEBRACHT EN GERANGSCHIKT DOOR

Mr. A. E. BLES

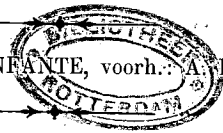
Raad-Adviseur bij het Departement van Justitie

EERSTE DEEL

'S-GRAVENHAGE
BOEKHANDEL VH. GEHR. BELINFANTE
1907

Gedrukt bij F. J. BELINFANTE, voorh. A. D. SCHINKEL.

VOORWOORD

Eene zooveel besproken en beschreven wet als die op de arbeidsovereenkomst heeft waarlijk geenerlei inleiding van den samensteller harer inwendige geschiedenis van noode om haar belang en beteekenis in het licht te stellen. Dit voorwoord kan daarom gevoegelijk beperkt blijven tot eene enkele mededeeling omtrent de inrichting van dit boek, die gevolgd is naar het model, door den Heer Mr. H. J. SMIDT het eerst en later zoo vaak door anderen met succes gebezigd. Intusschen heb ik gemeend niet steeds alle stukken en redevoeringen — vooral niet de laatste — in zoovele stukjes te mogen knippen als er onderwerpen en artikelen in ter sprake gebracht werden; daardoor toch zou vaak het verband nutteloos verbroken worden, vermits dikwijls, wat het belang der zaak betreft, met eene verwijzing in het register kon worden volstaan in stede van de betrekkelijke passage ter plaatse op te nemen. Met behulp van deze verwijzingen zal de geschiedvorschcr toch onder ieder hoofd kunnen vinden al hetgeen over dat bepaalde onderwerp gesproken en geschreven is.

Daar vooral bij de samenstelling van een boek als dit blijkt hoe menschelijk dwalingen zijn, acht de samensteller zich verplicht aan het rechtsgeleerd publiek zijne verontschuldgingen aan te bieden voor de in dit boek ongetwijfeld voorkomende misslagen en tekortkomingen.

Juli 1907.

A. E. B.

Overzicht der Geschiedenis

van de WET op de

ARBEIDSOVEREENKOMST

Het eerste hoofdstuk der geschiedenis van de wet op de arbeidsovereenkomst is vervat in den volgenden brief van den Heer Mr. H. L. DRUCKER, Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, oud-hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden:

LEIDEN, 17 October 1898.

Excellentie,

Weinige maanden na zijn optreden als Minister van Justitie, noodigde de Heer Mr. H. J. SMIDT mij uit, een ontwerp van wet tot regeling der arbeidsovereenkomst voor te bereiden. De bewerking eischte meer tijd dan verwacht was: eerst in het begin van 1894 kon ik den Heer SMIDT het ontwerp aanbieden; eene toelichting was in schets gereed. Kort daarna trad Mr. SMIDT als Minister af. De tijdsomstandigheden leidden mij er toe, het ontwerp voorloopig onder mij te houden.

Door Uwe Excellentie werd, eenige maanden geleden, de vroegere opdracht hernieuwd. Daaraan gevolg gevend, heb ik den nimmer geheel afgebroken arbeid weder ter hand genomen, en met het oog op de nieuwste wetgeving en literatuur herzien. Thans heb ik de eer, aan Uwe Excellentie bijgaand ontwerp ter hand te stellen. Het is vergezeld van eene toelichting, waarin uit de door mij verzamelde bouwstoffen slechts zooveel is overgenomen, als noodig schijnt om de voorgestelde bepalingen, ook in vergelijking met andere stelsels en denkbeelden, te rechtvaardigen. Uit het overige materiaal stel ik gaarne ter beschikking al hetgeen ter nadere verklaring mocht worden gewenscht.

Terwijl ik mijne erkentelijkheid betuig voor de mij verstrekte eervolle opdracht, veroorloof ik mij de hoop uit te spreken, dat mijn arbeid iets er toe moge bijdragen, in Nederland de sedert lang gewenschte regeling te doen tot stand komen.

Met bijzondere hoogachting heb ik de eer te zijn van Uwe Excellentie

de zeer dienstwillige dienaar,

H. L. DRUCKER.

Aan Zijne Excellentie

Mr. P. W. A. CORT VAN DER LINDEN,

Minister van Justitie.

Deze brief is als voorrede afgedrukt bij de uitgave van het ontwerp, dat met de Memorie van Toelichting in de eerste helft van December 1898 verscheen (1).

Bij schrijven van 5 Juni 1900 maakte de Minister van Justitie, Mr. P. W. A. CORT VAN DER LINDEN, krachtens Koninklijke machtiging bij den Raad van State de overweging van een ontwerp van wet aanhangig.

De Raad bracht den 28en December 1900 advies uit aan de Koningin, welk advies bij Kabinetsbeschikking van 14. Januari 1901 aan den Minister van Justitie werd toegezonden.

De Minister diende den 4en Mei 1901 aan de Koningin zijn rapport in omtrent 's Raads advies.

Bij Koninklijke boodschap van 7 Mei 1901 werd het ontwerp van wet tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent huur van dienstboden en werklieden en daarmede samenhangende artikelen in dat wetboek, alsmede in de Wetboeken van Koophandel en van Burgerlijke Regtsvordering, en in de wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie, aan de Tweede Kamer ter overweging aangeboden (Gedrukte Stukken 1900—1901, n°. 222 n°s. 1—3).

Toen de Heer CORT VAN DER LINDEN den 1en Augustus 1901 door den Heer Mr. J. A. LOEFF als Minister van Justitie was opgevolgd, werd het wetsontwerp, met bijna alle andere aanhangige ontwerpen, bij schrijven van 20 September 1901 krachtens Koninklijke machtiging ingetrokken.

Bij schrijven van 19 September 1903 maakte de Minister krachtens Koninklijke machtiging de overweging van een nieuw wetsontwerp bij den Raad van State aanhangig.

De Raad van State bracht den 10en November 1903 advies uit aan de Koningin, welk advies bij Kabinetsrenvooi van 20 November 1903 aan den Minister van Justitie toegezonden werd.

Het rapport van den Minister aan de Koningin is gedagteekend 25 Januari 1904.

Bij Koninklijke boodschap van 28 Januari 1904 is bij de Staten-Generaal een ontwerp van wet ingediend, gelijknamig aan dat, hetwelk bij Koninklijke boodschap van 7 Mei 1901 aangeboden was. Bij de Memorie van Toelichting was eene Bijlage gevoegd, zijnde een Vergelijkend Overzicht der bepalingen van het ontwerp van wet, van het ontwerp van 1901, van het ontwerp van den Heer Mr. DRUCKER, en van de geldende wet. (Gedrukte Stukken 1903—1904, n°. 137 n°s. 1—4).

Bij schrijven van 31 Maart 1904 zond de Minister aan de Tweede Kamer eene Nota van Drukfouten. (Gedrukte Stukken, als voren, n°. 5).

Door de Afdeelingen werden tot Rapporteurs gekozen de Heeren: Mr.

(1) De volledige titel is «Ontwerp van Wet tot regeling van de Arbeidsovereenkomst, in opdracht van den Minister van Justitie bewerkt door Mr. H. L. DRUCKER, Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Uitgegeven door het Departement van Justitie.» Eenigen tijd later verscheen eene tweede, goedkoopere uitgave.

F. I. J. JANSSEN, Jhr. Mr. O. F. A. M. VAN NISPEN TOT SEVENAER, A. S. TALMA, Mr. H. L. DRUCKER (Voorzitter) en Mr. S. DE VRIES Cz.

Den 30en Juni 1904 stelde de Commissie van Rapporteurs het Voorloopig Verslag vast (Gedrukte Stukken, als voren, n°. 6).

De Minister zond bij brief van den 14en Januari 1905 de Memorie van Antwoord in, benevens een Gewijzigd Ontwerp van Wet (Gedrukte Stukken 1904—1905, n°. 23 n°s. 1 en 2).

Het Verslag der Commissie van Rapporteurs, den 1en Maart 1905 vastgesteld, bevatte tevens mededeelingen omtrent een mondeling overleg tusschen die Commissie en den Minister (Gedrukte Stukken, als voren, n°. 3).

Bij brief van 2 Maart 1905 zond de Minister eene Nota in, houdende wijziging van het Gewijzigd Ontwerp van Wet naar aanleiding van het mondeling overleg met de Commissie van Rapporteurs (Gedrukte Stukken, als voren, n°. 4).

De Commissie van Rapporteurs stelde den 3en Maart een Verslag vast omtrent de in hare handen gestelde verzoekschriften (Gedrukte Stukken, als voren, n°. 5).

De Minister zond bij brief van den 4en Maart 1905 een Nader Gewijzigd Ontwerp van Wet in, zijnde het Gewijzigd Ontwerp van Wet met opneming daarin van de wijzigingen, bij de Nota van Wijziging aangebracht (Gedrukte Stukken, als voren, n°. 6).

Den 18en Mei 1905 stelde de Commissie van Rapporteurs een Tweede Verslag vast omtrent de in hare handen gestelde verzoekschriften (Gedrukte Stukken, als voren, n°. 7).

Bij de verkiezingen van 1905 werd het lid der Commissie van Rapporteurs, Mr. S. DE VRIES Cz., niet herkozen.

Ten gevolge van den uitslag dezer verkiezingen trad het Ministerie, waarin de Heer LOEFF zitting had, af; als Minister van Justitie trad den 17en Augustus 1905 op Mr. E. E. VAN RAALTE, Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Deze Minister zond bij schrijven van 23 Februari 1906 eene Nota houdende wijziging van het Nader Gewijzigd Ontwerp van Wet bij de Kamer in (Gedrukte Stukken 1905—1906, n°. 35 n°. 1), terwijl bij brief van den 27en Februari d.a.v. (Gedrukte Stukken, als voren, n°. 2) een Ontwerp van Wet werd ingezonden, zijnde het Nader Gewijzigd Ontwerp van Wet, met opneming daarin van de wijzigingen, laatstelijk bij Nota van Wijziging aangebracht (Gedrukte Stukken, als voren, n°. 3).

Den 7en Maart d.a.v. ving de openbare beraadslaging in de Tweede Kamer aan met de algemeene beschouwingen op het wetsontwerp, die op den 8en en den 9en werden voortgezet en beëindigd.

De behandeling van artikelen had plaats op de volgende dagen: 9, 13, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 23, 27, 28, 29 en 30 Maart, 3, 4 en 5 April, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 18, 21, 22 en 23 Mei, terwijl den 30en en 31en Mei en den 1en Juni algemeene beschouwingen werden gevoerd op de 5e afdeeling

van den nieuwen titel in haar geheel; de artikelsgewijze behandeling van het wetsontwerp had daarna weder plaats op 1, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 19, 20 en 21 Juni.

Na het einde der beraadslagingen is door de Kamer in het licht gezonden het „Ontwerp van Wet, gelijk het luidt na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen” (Gedrukte Stukken, als voren, n°. 106). Krachtens de bevoegdheid, den Voorzitter der Kamer verleend bij art. 79 van haar Reglement van Orde, waren in dat ontwerp de formeele wijzigingen aangebracht, noodzakelijk geworden door de veranderingen bij de beraadslaging in het wetsontwerp gebracht.

Spoedig daarop verscheen eene nota houdende wijzigingen in dat ontwerp, voorgesteld door de Regeering in overleg met de Commissie van Rapporteurs (Gedrukte Stukken, als voren, n°. 107), gevolgd door eene Nota van Verbeteringen in die Nota van Wijziging (Gedrukte Stukken, als voren, n°. 108).

De zoogenaamde tweede lezing heeft den 29en Juni plaats gehad.

Vanwege de Eerste Kamer verscheen, behalve het ontwerp van wet, „zooals het luidt na de daarin bij de eindstemming door de Tweede Kamer der Staten-Generaal op 29 Juni 1906 gebrachte wijzigingen”, ook een Overzicht van de beraadslaging in de Tweede Kamer met opgave van de bladzijden der *Handelingen*, de behandeling bevattende van de artikelen en van de daarop voorgestelde amendementen.

De Commissie van Rapporteurs van de Eerste Kamer bestond uit de Heeren Mr. S. VAN HOUTEN (Voorzitter), Mr. P. C. 'T HOOFT, Mr. F. J. M. A. REEKERS, D. W. STORK en Jhr. A. H. J. H. MICHIELS VAN KESSENICH. Zij bracht onder dagteekening van 21 December 1906 haar Voorloopig Verslag uit.

Den 11en Mei 1907 verscheen het Eindverslag, waarin opgenomen was de Memorie van Antwoord der Regeering.

De openbare beraadslaging in de Eerste Kamer had plaats op den 27, 28 en 29 Juni en op 4, 5, 6, 9 en 10 Juli.

ALGEMEENE ONDERWERPEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

De Sociale Beteekenis der Wettelijke Regeling van de Arbeidsovereenkomst.

Memorie van Toelichting O. D.

Algemeene Beschouwingen.

§ 1. Noodzakelijkheid en beteekenis van regeling der arbeidsovereenkomst.

Op wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst is sedert jaren van vele zijden krachtig aangedrongen. Ook in de Staten-Generaal kwam het onderwerp herhaaldelijk ter sprake. Inderdaad, de noodzakelijkheid van regeling dezer rechtsstof moet erkend worden. In onze tegenwoordige maatschappij heeft de arbeidsovereenkomst een groot belang verkregen, zij is eene der meest gebruikelijke overeenkomsten geworden. Zij valt onder de overeenkomsten, „welker aard en gevolgen om het dagelijksch gebruik meer bepaaldelijk door de wet geregeld (behooren te) zijn”, gelijk de Ontwerper van 1820 het in zijn *Algemeen Overzicht* uitdrukte.

De weinige artikelen, in ons geldende recht aan de „huur van dienstdoden en werklieden” gewijd (artt. 1637—1639 B. W.), kunnen op den naam van regeling der arbeidsovereenkomst nauwelijks aanspraak maken. Nu zou het ontbreken van bijzondere wettelijke bepalingen nog niet noodzakelijk er toe behoeven te leiden, dat het gemis aan regeling in het verkeer werd gevoeld. Partijen zouden in ieder voorkomend geval bij het sluiten hunner overeenkomst bedingen kunnen aangaan omtrent hunne wederzijdsche rechten en verplichtingen. In dien zin wordt ook vaak, met eene tot misverstand voerende uitdrukking, van „regeling van het arbeidscontract” gesproken, opneming van deze of gene clause in het arbeidscontract verlangd. Werkelijk zou langs dien weg grootere zekerheid bereikt kunnen worden. Doch de dagelijksche ervaring leert, hier nog duidelijker dan bij andere overeenkomsten, dat partijen nu eenmaal niet gewoon zijn, alle gevolgen van hun contract zorgvuldig te omschrijven.

Ook het heilzame voorschrift van art. 1375 B. W., dat tot aanvulling van de onvoldoende speciale wetsartikelen had kunnen strekken, heeft te dezen weinig vrucht opgeleverd. Wel wordt het door de schrijvers aangehaald, doch de enkele malen, dat men zich bij den rechter er op beriep, vond men daarbij geen baat.

Gevolg van een en ander is de vrij algemeen in Nederland bestaande overtuiging, dat de betrekking tusschen werkgever en arbeider in menig geval rechtens ongeregeld is. Sterk spreekt die overtuiging uit tal van verklaringen, in de Enquête (gehouden door de Staatscommissie ebenaemd krachtens de wet van 19 Jan. 1890, *Stbl.* n°. 1) afgelegd (1): „een contract bestaat bij ons niet”; „arbeidscontracten vindt men niet”; „in Arnhem bestaat er geen enkel arbeidscontract tusschen patroon en werkmán in het typografenvak, zoodat willekeurig ontslag kan worden genomen en gegeven”, enz.

Dat uit dit oogpunt, ter wegneming van rechtsonzekerheid, de wetgever tot behandeling van het arbeidscontract dient over te gaan, wordt alom erkend. Waar andere gebruikelijke overeenkomsten in onze burgerlijke wet nauwkeurige regeling

(1) Verhooren Groninger Veenkoloniën 2947. Groningen 6646. Gelderland 1039. Schriftelijke inlichtingen Gelderland bl. 7, 27.

hebben gevonden, mag de arbeidsovereenkomst, door SCHMOLLER (1) aangeduid als „Fundamenteleeksteen unserer volkswirtschaftlichen Organisation” — de overeenkomst, waarop volgens DERNBURG (2) „der sociale Zustand sich überwiegend gründet” — niet langer ongeregeld blijven. Op hetzelfde standpunt plaatste zich de Commissie, welke eenige jaren geleden door de Belgische Regeering werd belast met het ontwerpen eener wet op de huur van diensten van werklieden en dienstboden (3).

Doch deze overwegingen zijn niet de eenige, die bij regeling der arbeidsovereenkomst in aanmerking komen. Daarbij mag niet uit het oog worden verloren de eigenaardige natuur dezer overeenkomst, die haar van andere onderscheidt. De arbeid, dien de arbeider op de verkeersmarkt aanbiedt, moge eene „waar” genoemd worden, zij is eene waar van zeer bijzonderen aard. „Iedere andere waar kan voor korteren of langeren tijd in voorraad gehouden worden, zonder dat zij aan kwantiteit of kwaliteit verliest. Alleen met den arbeid is dit niet mogelijk. Hij kan geen oogenblik onaangewend blijven zonder te gelijk gedeeltelijk te zijn verspild. De arbeid van heden kan niet na heden nog worden verkocht, want morgen zal hij hebben opgehouden te bestaan. Aan deze eigenaardigheid van den arbeid, die de stelling der arbeiders, vergeleken bij die der werkgevers, ongunstig maakt, paart zich deze andere, dat wie van het verkoopen van zijn handenarbeid moet bestaan, in den regel niets anders heeft dan dezen arbeid om van te leven (4).” Voornamelijk sedert SCHMOLLER en BRENTANO (5) op de bijzondere eigenschappen van de arbeidskracht als ruilwaar met nadruk de aandacht hebben gevestigd, vindt de stelling, dat de arbeider bij het sluiten der overeenkomst in ongunstiger positie verkeert dan de werkgever, nauwelijks meer tegenpraak. Het is zoo: ook bij andere overeenkomsten ziet men somtijds, dat de eene partij sterker, de andere zwakker is. Doch daar wisselen de rollen. Bij den koop bijv. is nu eens de overmacht bij den kooper, dan weder stelt de verkooper de wet. Bij deze overeenkomst daarentegen doet zich het verschijnsel voor, dat steeds, bijna zonder uitzondering, dezelfde partij, nam. de arbeider, de zwakke is.

Bovendien is er geen enkele overeenkomst, die zoo diep ingrijpt in den geheelen maatschappelijken toestand van dengene die de handeling aangaat als juist de arbeidsovereenkomst, geen enkele die zoo den ganschen mensch aanpakt en zijn lot bepaalt. De voorwaarden, waarop de arbeider zijne arbeidskracht kan ter markt brengen, beslissen niet alleen over zijn materieelen, maar ook over zijn geestelijken en zedelijken levensstandaard.

Geldt dit min of meer van allen, die tegen loon hunne arbeidskracht ter beschikking stellen van anderen, het geldt met name van diegenen onder hen, voor wie het loon wegens den aard van hun arbeid en den graad hunner ontwikkeling karig is, voor wie ten gevolge van hun zwakken financiële toestand toetreding tot het aangeboden arbeidscontract eene gebiedende noodzakelijkheid is. Bij hen beheerscht het arbeidscontract het geheele bestaan. Van deze arbeiders vooral gaat de drang uit, door wettelijke regeling eenige bescherming te verkrijgen tegen al te drukkende voorwaarden. Over de grootte van het loon vermogen zij nog zelf met den werkgever te onderhandelen. Doch in andere opzichten billijke conditiën te bedingen laat de druk, waaronder zij voortdurend verkeerden, niet toe. Wordt het aan partijen veroorloofd, bij onderlinge overeenkomst af te wijken van de voorschriften die de wet stelt, zij zullen ook in zoodanige afwijking te hunnen nadeele moeten bewilligen. Eene bevredigende ordening is, vooral met

(1) Zie zijn hoogst belangrijk *Gutachten* (1874): *die Natur des Arbeitsvertrags und der Contractbruch* (*Schriften des Vereins für Socialpolitik*, deel 7), ook afgedrukt in *Tübinger Zeitschr. f. d. ges. Staatswissenschaft*, dl. 30.

(2) *Lehrbuch des preuss. Privatrechts*, dl. 2 (4de druk, 1889) § 192, bl. 562. — Zoo zegt ook CORNIL, *du louage de services ou contrat de travail*, Paris 1895, bl. 8: «aujourd'hui le louage de services est la charte fondamentale ou la charte de vie de la plus grande partie de la population. C'est assurément, de tous les contrats civils, le plus usuel et le plus fréquent».

(3) Haar ontwerp werd door de Regeering op 13 Aug. 1891 bij de Kamer van Afgevaardigden ahangig gemaakt, met voorbehoud van de bevoegdheid het nader te wijzigen; het is met eene uitvoerige toelichting te Brussel in 1892 gedrukt (zie aldaar bl. 7, 10, 313, 314). Het Ontwerp is later ingetrokken en tegen het einde van 1896 door een ander vervangen, dat thans bij de wetgevende macht in behandeling is.

(4) Mr. J. OPPENHEIM. *De wet van 5 Mei 1889 tot het tegengaan van overmatigen en gevaarlijken arbeid*, Groningen 1889, bl. 10 en 11.

(5) Verg. SCHMOLLER, t. a. p.; BRENTANO, *Das Arbeitsverhältniss gemäss dem heutigen Recht*, Leipzig 1877, vooral bl. 183 vlg., 291 vlg.

het oog op deze arbeiders, niet anders te verkrijgen dan door een gedeelte der rechtsregels met dwingende kracht te voorzien. Hoever daarin moet worden gegaan, zal hieronder nader worden besproken, terwijl dan tevens de bezwaren zullen worden getoetst, welke tegen dergelijke dwingende regeling zijn in het midden gebracht. Hier kwam het slechts er op aan, het tweeledige doel en karakter der geheele regeling op den voorgrond te stellen.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Algemeene Beschouwingen.

§ 1. Noodzakelijkheid en beteekenis van regeling der arbeidsovereenkomst.

Op wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst is sedert jaren van vele zijden krachtig aangedrongen. Ook in de Staten-Generaal kwam het onderwerp herhaaldelijk ter sprake. Inderdaad, de noodzakelijkheid van regeling dezer rechtsstof moet erkend worden. In onze tegenwoordige maatschappij heeft de arbeidsovereenkomst een groot belang verkregen, zij is eene der meest gebruikelijke geworden. Zij valt onder de overeenkomsten, „welker aard en gevolgen om het dagelijksch gebruik meer bepaaldelijk door de wet geregeld (behooren te) zijn”, gelijk de Ontwerper van 1820 het in zijn *Algemeen Overzicht* uitdrukte.

De weinige artikelen, in ons geldende recht aan de „huur van dienstboden en werklieden” gewijd (artt. 1637—1639 B. W.), kunnen op den naam van regeling der arbeidsovereenkomst nauwelijks aanspraak maken. Nu zou het ontbreken van bijzondere wettelijke bepalingen nog niet noodzakelijk er toe behoeven te leiden, dat het gemis aan regeling in het verkeer werd gevoeld. Partijen zouden in ieder voorkomend geval bij het sluiten harer overeenkomst bedingen kunnen aangaan omtrent hare wederzijdsche rechten en verplichtingen. In dien zin wordt ook vaak, met eene tot misverstand voerende uitdrukking, van „regeling van het arbeidscontract” gesproken, opneming van deze of gene clausule in het arbeidscontract verlangd. Werkelijk zou langs dien weg grootere zekerheid bereikt kunnen worden. Doch de dagelijksche ervaring leert, hier nog duidelijker dan bij andere overeenkomsten, dat partijen nu eenmaal niet gewoon zijn, alle gevolgen van haar contract zorgvuldig te omschrijven.

Ook het heilzame voorschrift van artikel 1375 B. W., dat tot aanvulling van de onvoldoende speciale wetsartikelen had kunnen strekken, heeft te dezen weinig vrucht opgeleverd. Wel wordt het door de schrijvers aangehaald, doch de enkele malen, dat men zich bij den rechter er op beriep, vond men daarbij geen baat.

Gevolg van een en ander is de vrij algemeen in Nederland bestaande overtuiging, dat de betrekking tusschen werkgever en arbeider in menig geval rechs ongeregeld is. Sterk spreekt die overtuiging uit tal van verklaringen, in de Enquête (gehouden door de Staatscommissie benoemd krachtens de wet van 19 Jan. 1890, *Stbl.* n°. 1) afgelegd (1): „een contract bestaat bij ons niet”; „arbeidscontracten vindt men niet”; „in Arnhem bestaat er geen enkel arbeidscontract tusschen patroon en werkmans in het typografenvak, zoodat willekeurig ontslag kan worden genomen en gegeven”; enz.

Dat uit dit oogpunt, ter wegneming van rechtsonzekerheid, de wetgever tot behandeling van het arbeidscontract dient over te gaan, wordt alom erkend. Waar andere gebruikelijke overeenkomsten in onze burgerlijke wet nauwkeurig regeling hebben gevonden, mag de overeenkomst, door SCHMOLLER (2) aangeduid als „Fundamenteleeksteen unserer volkswirtschaftlichen Organisation” — de overeenkomst, waarop volgens DERNBURG (3) „der sociale Zustand sich überwiegend gründet” — niet langer ongeregeld blijven. Op hetzelfde standpunt plaatste zich de Commissie, welke eenige jaren geleden door de Belgische Regeering werd belast met het ontwerpen eener wet op de huur van diensten van werklieden en dienstboden (4).

Doch deze overwegingen zijn niet de eenige, die bij de regeling der arbeidsovereenkomst in aanmerking komen. Daarbij mag niet uit het oog worden verloren de eigenaardige natuur dezer overeenkomst, die haar van andere onderscheidt. De arbeid, dien de arbeider op de verkeersmarkt aanbiedt, moge eene

(1) [Zie de noot op blad. 1].

(2) [Zie noot (1) op blad. 2].

(3) [Zie noot (2) op blad. 2].

(4) [Zie noot (3) op blad. 2].

„waar” genoemd worden, zij is eene waar van zeer bijzonderen aard. „Iedere andere waar kan voor korteren of langeren tijd in voorraad gehouden worden, zonder dat zij aan kwantiteit of kwaliteit verliest. Alleen met den arbeid is dit niet mogelijk. Hij kan geen oogenblik onaangewend blijven zonder te gelijk gedeeltelijk te zijn verspild. De arbeid van heden kan niet na heden nog worden verkocht, want morgen zal hij hebben opgehouden te bestaan. Aan deze eigenaardigheid van den arbeid, die de stelling der arbeiders, vergeleken bij die der werkgevers, ongunstig maakt, paart zich deze andere, dat wie van het verkoopen van zijn handenarbeid moet bestaan, in den regel niets anders heeft dan dezen arbeid om van te leven (1)”. Voornamelijk sedert SCHMOLLER en BRENTANO (2) op de bijzondere eigenschappen van de arbeidskracht als ruilwaar met nadruk de aandacht hebben gevestigd, vindt de stelling, dat de arbeider bij het sluiten der overeenkomst in de meeste gevallen in ongunstiger positie verkeert dan de werkgever, nauwelijks meer tegenspraak. Het is zoo: ook bij andere overeenkomsten ziet men somtijds, dat de eene partij sterker, de andere zwakker is. Doch daar plegen de rollen te wisselen. Bij den koop bijv. is nu eene de overmacht bij den koper, dan weder stelt de verkooper de wet. Bij deze overeenkomst daarentegen doet zich het verschijnsel voor, dat in den regel dezelfde partij, namelijk de arbeider, de zwakke is.

Bovendien is er geene enkele overeenkomst, die zoo diep ingrijpt in den geheelen maatschappelijken toestand van dengene die de handeling aangaat, als juist de arbeidsovereenkomst, geene enkele die zoo den ganschen mensch aanpakt en zijn lot bepaalt. De voorwaarden, waarop de arbeider zijne arbeidskracht kan ter markt brengen, beslissen niet alleen over zijn materieelen, maar ook over zijn geestelijken en zedelijken levensstandaard.

Geldt dit min of meer van allen, die tegen loon in dienst van anderen arbeid verrichten, het geldt met name van diegenen onder hen, voor wie ten gevolge van hunne geringere ontwikkeling en van hun zwakken financieelen toestand toetreding tot het aangeboden arbeidscontract eene gebiedende noodzakelijkheid is. Bij hen beheerscht het arbeidscontract het geheele bestaan. Van deze arbeiders vooral gaat de drang uit, door wettelijke regeling eenige bescherming te verkrijgen tegen al te drukkende voorwaarden. Over de grootte van het loon vermogen zij nog zelf met den werkgever te onderhandelen. Doch in andere opzichten billijke conditiën te bedingen laat de druk, waaronder zij voortdurend verkeerden, niet toe. Wordt het aan partijen veroorloofd, bij onderlinge overeenkomst af te wijken van de voorschriften die de wet stelt, zij zullen ook in zoodanige afwijking te haren nadeele moeten bewilligen. Eene bevredigende ordening is, vooral met het oog op deze arbeiders, niet anders te verkrijgen dan door een gedeelte der rechtsregels met dwingende kracht te voorzien. Hoever daarin moet worden gegaan, zal hieronder nader worden besproken, terwijl dan tevens de bezwaren zullen worden getoetst, welke tegen dergelijke dwingende regeling zijn in het midden gebracht. Hier kwam het slechts er op aan, het tweeledige doel en karakter der geheele regeling op den voorgrond te stellen.

Memorie van Toelichting.

Algemeene Beschouwingen.

§ 2. Noodzakelijkheid en beteekenis der voorgestelde regeling.

Op wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst, in den zin van regeling der individueele arbeidsovereenkomst, is sedert jaren van vele zijden krachtig aangedrongen. Ook in de Staten-Generaal kwam het onderwerp herhaaldelijk ter sprake. Inderdaad, de noodzakelijkheid van regeling dezer rechtsstof moet erkend worden. In onze tegenwoordige maatschappij heeft de hier bedoelde overeenkomst een groot belang verkregen, zij is eene der meest gebruikelijke geworden. Zij valt onder de overeenkomsten, „welker aard en gevolgen om het dagelijksch gebruik meer bepaaldelijk door de wet geregeld (behooren te) zijn”, gelijk de Ontwerper van 1820 het in zijn *Algemeen Overzicht* uitdrukte.

(1) [Zie noot (4) op blad. 2].

(2) [Zie noot (5) op blad. 2].

Het aantal dergenen, die nimmer in hun leven eene arbeidsovereenkomst afsluiten, is luttel en niemand, die niet onophoudelijk aan haar bestaan herinnerd wordt. Schilderachtig juist zegt LOTMAR: „Die Milch und der Zucker, der Rock und der Schuh, die Cigarre und die Zeitung, mit denen etwa ein männlicher Culturmensch täglich in Berührung kommt, könnten von vielen Arbeitsverträgen erzählen in deren Vollziehung sie ins Leben gerufen und bis an sein Gebiet geführt worden sind”. (1)

Het arbeidscontract is ontegenzeggelijk onder alle overeenkomsten, na het koopcontract, de veelvuldigst voorkomende.

En nu staat, in lijnrechten strijd met deze economische beteekenis, het feit, dat de wetgever tot dusverre haar ternauwernood de aandacht heeft waardig gekeurd.

De weinige artikelen toch, in ons geldende recht aan de „huur van dienstboden en werklieden” gewijd (artt. 1637—1639 Burgerlijk Wetboek), kunnen op den naam van regeling der arbeidsovereenkomst nauwelijks aanspraak maken. Ze zijn inderdaad „d'une brièveté inouïe”. (2) Nu zou het ontbreken van bijzondere wettelijke bepalingen nog niet noodzakelijk er toe behoeven te leiden, dat het gemis aan regeling in het verkeer werd gevoeld. Partijen zouden in ieder voorkomend geval bij het sluiten harer overeenkomst bedingen kunnen aangaan omtrent hare wederzijdsche rechten en verplichtingen. In dien zin wordt ook vaak, met eene tot misverstand voerende uitdrukking, van „regeling van het arbeidscontract” gesproken, opneming van deze of gene clause in het arbeidscontract verlangd. Werkelijk zou langs dien weg grootere zekerheid bereikt kunnen worden. Doch de dagelijksche ervaring leert, hier nog duidelijker dan bij andere overeenkomsten, dat partijen nu eenmaal niet gewoon zijn, alle gevolgen van haar contract zorgvuldig te omschrijven.

Ook het heilzame voorschrift van artikel 1375 B. W., dat tot aanvulling van de onvoldoende speciale wetsartikelen had kunnen strekken, heeft ten deze weinig vrucht opgeleverd. Wel wordt het door de schrijvers aangehaald, doch de enkele malen, dat men zich bij den rechter er op beriep, vond men daarbij geen baat.

Gevolg van een en ander is de vrij algemeen in Nederland bestaande overtuiging, die zeer zeker in den laatsten tijd niet aan kracht heeft verloren, dat de betrekking tusschen werkgever en arbeider in menig geval rechtens ongeregeld is. Sterk reeds spreekt die overtuiging uit tal van verklaringen, in de Enquête (gehouden door de Staatscommissie, benoemd krachtens de wet van 19 Jan. 1890; *Stbl.* no. 1) afgelegd (3): „een contract bestaat bij ons niet”; „arbeidscontracten vindt men niet”; „in Arnhem bestaat er geen enkel arbeidscontract tusschen patroon en werkman in het typografenvak, zoodat willekeurig ontslag kan worden genomen en gegeven”; enz.

Dat uit dit oogpunt, ter wegneming van rechtsonzekerheid, de wetgever tot behandeling van het arbeidscontract dient over te gaan, wordt alom erkend. Waar andere gebruikelijke overeenkomsten in onze burgerlijke wet nauwkeurig regeling hebben gevonden, mag de overeenkomst, door SCHMOLLER (4) aangeduid als „Fundamenteleckstein

(1) PHILIPP LOTMAR, *Der Arbeitsvertrag*, Leipzig 1902, I bl. 3.

(2) H. PASCAUD, *Le Contrat de travail*, Paris 1903, bl. 3.

(3) [Zie de noot op blad. 1].

(4) [Zie noot (1) op blad. 2].

unserer volkswirtschaftlichen Organisation" — de overeenkomst, waarop volgens DERNBURG (1) „der sociale Zustand sich überwiegend gründet" — niet langer ongeregeld blijven. Op hetzelfde standpunt plaatste zich de Commissie, welke eenige jaren geleden door de Belgische Regeering werd belast met het ontwerpen eener wet op de huur van diensten van werklieden en dienstboden (2).

Doch deze overwegingen zijn niet de eenige, die bij de regeling der arbeidsovereenkomst in aanmerking komen. Daarbij mag niet uit het oog worden verloren de eigenaardige natuur dezer overeenkomst, die haar van andere onderscheidt. De arbeid, dien de arbeider op de verkeersmarkt aanbiedt, moge eene „waar" genoemd worden, zij is eene waar van zeer bijzonderen aard. „Iedere andere waar kan voor korteren of langeren tijd in voorraad gehouden worden, zonder dat zij aan kwantiteit of kwaliteit verliest. Alleen met den arbeid is dit niet mogelijk. Hij kan geen oogenblik onaangewend blijven zonder te gelijk gedeeltelijk te zijn verspild. De arbeid van heden kan niet na heden nog worden verkocht, want morgen zal hij hebben opgehouden te bestaan. Aan deze eigenaardigheid van den arbeid, die de stelling der arbeiders, vergeleken bij die der werkgevers, ongunstig maakt, paart zich deze andere, dat wie van het verkoopen van zijn handenarbeid moet bestaan, in den regel niets anders heeft dan dezen arbeid om van te leven (3)". Voornamelijk sedert SCHMOLLER en BRENTANO en op hun voetspoor anderen als bijv. LOTMAR (4) op de bijzondere eigenschappen van de arbeidskracht als ruilwaar met nadruk de aandacht hebben gevestigd, vindt de stelling, dat de arbeider bij het sluiten der overeenkomst in de meeste gevallen in ongunstiger positie verkeert dan de werkgever, nauwelijks meer tegenspraak. Het is zoo: ook bij andere overeenkomsten ziet men somtijds, dat de eene partij sterker, de andere zwakker is. Doch daar plegen de rollen te wisselen. Bij den koop bijv. is nu eens de overmacht bij den koper, dan weder stelt de verkooper de wet. Bij deze overeenkomst daarentegen doet zich het verschijnsel voor, dat in den regel dezelfde partij, namelijk de arbeider, de zwakke is.

Bovendien is er geen enkele overeenkomst, die zoo diep ingrijpt in den geheelen maatschappelijken toestand van dengene, die de handeling aangaat, als juist de arbeidsovereenkomst, geene enkele, die zoo den ganschen mensch. aanpakt en zijn lot bepaalt. De voorwaarden, waarop de arbeider zijne arbeidskracht kan ter markt brengen, beslissen niet alleen over zijn materieelen, maar ook over zijn geestelijken en zedelijken levensstandaard.

(1) *Lehrbuch des preuss. Privatrechts*, dl. 2 (4de druk 1889), § 192, bl. 562. Zoo zegt ook CORNIL, *du louage des services ou contrat de travail*, Paris 1895, bl. 8: «aujourd'hui le louage de services est la charte fondamentale ou la charte de vie de la plus grande partie de la population. C'est assurément, de tous les contrats civils, le plus usuel et le plus fréquent». Deze laatste uitspraak is intusschen wellicht iets te sterk.

(2) Haar ontwerp werd door de Regeering op 13 Aug. 1891 bij de Kamer van Afgevaardigden ahangig gemaakt, met voorbehoud van de bevoegdheid het nader te wijzigen; het is in 1892 te Brussel met eene uitvoerige toelichting gedrukt (zie aldaar bl. 7, 12, 313, 314). Het Ontwerp is later ingetrokken en tegen het einde van 1896 door een ander vervangen, dat heeft geleid tot de wet van 10 Maart 1900 «sur le contrat de travail».

(3) [Zie noot (4) op bladz. 2].

(4) Verg. SCHMOLLER, t. a. p.; BRENTANO, *das Arbeitsverhältniss gemäss dem heutigen Recht*, Leipzig 1877, vooral bl. 183 vlg., 291 vlg.; LOTMAR, t. a. p., bl. 10 en vlg.

Geldt dit min of meer van allen, die tegen loon in dienst van anderen arbeid verrichten, het geldt met name van diegenen onder hen, voor wie ten gevolge van hunne geringere ontwikkeling en van hun zwakken financieelen toestand toetreden tot het aangeboden arbeidscontract, eene gebiedende noodzakelijkheid is, d. w. z. van de „Besitzlosen". Willen dezen leven dan moeten ze arbeiden en een arbeidscontract sluiten. Voor hen is het arbeidscontract niet eene vrijwillige overeenkomst, maar een dwangcontract. In dien toestand verkeeren tallozen. Voor tallozen dus is een arbeidscontract een economisch toevluchtsoord (1). Bij de zoodanigen beheerscht het arbeidscontract noodwendig het geheele bestaan. Van hen dan ook vooral gaat de drang uit, door wettelijke regeling eenige bescherming te verkrijgen tegen al te drukkende voorwaarden. Over de grootte van het loon vermogen zij nog zelf met den werkgever te onderhandelen. Doch in andere opzichten billijke conditiën te bedingen laat de druk, waaronder zij voortdurend verkeeren, niet toe. Wordt het aan partijen veroorloofd, bij onderlinge overeenkomst af te wijken van de voorschriften die de wet stelt, zij zullen ook in zoodanige afwijking te hunnen nadeele moeten bewilligen. Eene bevredigende ordening is, vooral met het oog op deze arbeiders, niet anders te verkrijgen dan door een gedeelte der rechtsregels met dwingende kracht te voorzien. Hoever daarin moet worden gegaan, zal hieronder nader worden besproken; terwijl dan tevens de bezwaren zullen worden getoetst, welke tegen dergelijke dwingende regeling zijn in het midden gebracht. Hier kwam het slechts er op aan, het tweeledige doel en karakter der geheele regeling op den voorgrond te stellen.

[Slotparagraaf der Algemeene Beschouwingen].

Eene wettelijke regeling van het arbeidscontract, hoe billijk ook opgezet, hoezeer ook door dwingend recht geschraagd, zal niet in staat zijn alle grieven, op het gebied der verhoudingen tusschen arbeider en werkgever bestaande, voor goed op te heffen. De Regeering vleit zich geen oogenblik met de illusie, dat dit het gevolg zou kunnen zijn van de door haar aangeboden voordracht. Algeheele bevrediging op het terrein, waarop de arbeidsovereenkomst zich beweegt, is niet te wachten van welke wettelijke voorziening ook. Zij zou eerst dan kunnen intrèden, wanneer eene nieuwe gouden eeuw over de wereld kwame lichten, „eene eeuw, die zonder rechter en zonder wet, uit vrije aandrift recht en deugd beoefende, en waarin de lente der gerechtigheid eeuwig bloeide" (2).

Maar wie met de mogelijkheid van terugkeer der „*Saturnia regna*" op aarde rekening houdt, geeft zich over aan een ijdel droombeeld. Immers „wat pogingen men ook moge aanwenden tot verbetering van het levenslot, nimmer zal men er in slagen de maatschappij ten eenenmale van de ellende te verlossen. Zij, die voorgeven, dat zij het daarheen zouden kunnen leiden, zij, die het arme volk een leven zonder zorg, vol rust en genot voorspiegelen, maken zich aan een

(1) LOTMAR, t. a. p., bl. 11.

(2) «Aurea . . . . . aetas, quae vindice nullo sponte sua, sine lege, fidem rectumque colebat . . . . .
Ver erat aeternum». (Ovidius, *Metamorphosen*, Boek I, vers 89—90 en 107).

bedrog schuldig, dat slechts grooter euvelen ten gevolge hebben kan dan die, welke het deel zijn der tegenwoordige samenleving. Men dient, wil men aanspraak maken op juistheid van inzicht, rekening te houden met de dingen, gelijk zij in waarheid bestaan en een verbetering van den toestand, elders dan in het najagen van dergelijke hersenschimmen te zoeken" (1).

De Regeering ontveinst zich van den anderen kant geenszins, dat met de regeling, zooals zij die thans voorstelt, op het gebied van de verhouding tusschen arbeider en werkgever ook harerzijds niet het laatste woord mag zijn gesproken. Tal van belangrijke quaesties kunnen zich voordoen op dat terrein, waarop dit ontwerp geen antwoord geeft; tal van belangrijke vraagpunten zullen blijven vallen buiten de grenzen eener wettelijke voorziening, hoe wijd die ook worden uitgezet. Naast eene deugdelijke wettelijke regeling van het arbeidscontract schijnt dan ook in de toekomst eene regeling van eene algemeene sociale rechtspraak een eisch, waaraan motieven van billijkheid niet kunnen worden ontzegd. Ter vervanging van het plumpe wapen der werkstaking, dat zoo menigmaal in de eerste plaats hem verwondt, die het, het zij dan wettig of onwettig, hanteert, zou in zulke rechtspraak voor den arbeider een middel kunnen gelegen zijn om eene onpartijdige en deskundige beslissing te erlangen in vraagstukken, welke thans althans eene breuk tusschen den werkgever en zijne arbeiders veroorzaken. Naast den kantonrechter, die te beslissen heeft in deze zaken, zou de arbeidsovereenkomst voortvloeiende, zou te dien einde een college kunnen worden ingesteld, dat vragen van economischen aard, met de arbeidsovereenkomst verband houdende, zou hebben op te lossen. Intusschen, zoodanige regeling eischt tijd en onderzoek; tal van vragen zullen daarbij beantwoording moeten vinden en dit ontwerp is voor de oplossing daarvan in elk geval niet de plaats.

Niettemin, ook zonder verbinding met zoodanige rechtspraak mag met volle gerustheid worden getuigd, dat de thans voorgedragen regeling voor Nederland kan hebben eene gewichtige beteekenis, en dat haar, in de rij van wettelijke maatregelen van sociale rechtvaardigheid, eene voorname plaats toekomt. Voor duizenden en nogmaals duizenden Nederlanders, voor wie, naar het woord van LOTMAR, een arbeidscontract is een economisch toevluchtsoord, zal eene deugdelijke wettelijke regeling daarvan kunnen zijn tot grooten zegen.

Terwijl zulke regeling — en moge dit in de toekomst een harer op den voorgrond tredende karaktertrekken blijken! — er mede toe zal kunnen bijdragen, om aan den economischen strijd onzer dagen, voor een deel althans, zijne bittere scherpte te ontnemen.

(1) Encycliek «*Rerum Novarum*», t. a. p.; [n.l. uitgave van de «*Société de Saint-Augustin*», DESCLÉE, DE BROUWER et Cie, 1895, 4me Edition] bladz. 18 en 20 «*Ut homines experiantur ac tentent omnia, istiusmodi incommoda evellere ab humano convictu penitus nulla vi, nulla arte poterunt. Siqui id se profiteantur posse, si miseræ plebi vitam polliceantur omni dolore molestiaque vacantem, et refertam quiete ac perpetuis voluptatibus, nae illi populo imponunt, fraudemque struunt, in mala aliquando erupturam maiora praesentibus. Optimum factu res humanas, ut se habent, ita contueri, simulque opportunum incommodis levamentum, uti diximus, aliunde petere.*»

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Algemeene Beschouwingen.

§ 1. Enkele leden achtten de uitspraak in de Memorie van Toelichting, dat sedert jaren van vele zijden krachtig is aangedrongen op wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst, in den zin van regeling der individueele arbeidsovereenkomst, te algemeen. Van krachtigen aandrang in deze richting van de zijde der werklieden, van wie men dien toch wel in de eerste plaats zoude verwachten, was hun althans niets bekend; zij vonden het trouwens ook alleszins begrijpelijk, dat dergelijke aandrang hier is uitgebleven en dat in arbeiderskringen eene regeling van de arbeidsovereenkomst noch urgent, noch ook van groote sociale beteekenis wordt geacht. De arbeiders toch zijn overtuigd, dat de inhoud der arbeidsovereenkomst voornamelijk wordt bepaald door de machtsverhoudingen tusschen kapitaal en arbeid. Die machtsverhoudingen kunnen door een wet als deze niet noemenswaardig veranderd worden. Waar de economische overmacht is aan de zijde der werkgevers, zullen bepalingen van dwingend recht gemakkelijk worden ontdoken en voor de arbeiders gunstige bepalingen van aanvullend recht in den regel worden ter zijde gesteld. Waar daarentegen de arbeiders, ten gevolge van aaneensluiting in vakverenigingen, economisch sterk zijn tegenover den werkgever, zullen voorschriften van dwingend recht hunne actie vaak belemmeren.

Vrij algemeen echter vond men de bovenbedoelde uitspraak in de Memorie van Toelichting volkomen juist. Waar in onze tegenwoordige maatschappij de arbeidsovereenkomst een groot belang heeft verkregen en eene der meest gebruikelijke overeenkomsten is geworden, terwijl aan den anderen kant de weinige bepalingen, in ons geldende recht aan de huur van dienstboden en werklieden gewijd, op den naam van regeling der arbeidsovereenkomst geen aanspraak kunnen maken, daar zou het, naar men meende, ook wel zeer vreemd zijn geweest, indien de in de Memorie van Toelichting geconstateerde krachtige aandrang naar eene wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst zich niet van vele zijden en ook van den kant der arbeiders hadde geopenbaard. De bewering der bovenbedoelde leden, dat in arbeiderskringen noch de urgentie, noch het belang van eene wettelijke regeling van het arbeidscontract wordt erkend, noemden vele leden dan ook in hare algemeenheid beslist onjuist. Integendeel heerschen, naar zij wisten mede te deelen, onder breede kringen van arbeiders, meer bepaaldelijk onder hen, die in niet-socialistische vereenigingen zich hebben georganiseerd, groote verwachtingen omtrent wettelijke regeling van het arbeidscontract; zoo groote verwachtingen zelfs, dat het wel niet anders kan, of de inhoud van dit ontwerp zal onder hen eenige teleurstelling wekken, al zullen zij dankbaar aanvaarden de meerdere rechtszekerheid, die hun hier wordt geboden. Gaat men uit van het bestaan van den klassenstrijd, dan is natuurlijk eene regeling als hier is ontworpen, van ondergeschikt belang, maar velen van de arbeiders erkennen dit uitgangspunt niet als het juiste en zullen het waardeeren, dat hier in menig opzicht wettelijke bescherming aan den arbeider wordt verleend en rechtszekerheid ten aanzien van de onderlinge verhouding van werkgever en arbeider wordt geschapen. Hoe warm trouwens in onzen tijd, in breede kringen, mannen van zeer uiteenlopende richting voelen voor die rechtszekerheid, kan, naar men dezerzijds meende, blijken uit de instemming, die het ijveren voor eene ambtenaarswet vindt bij hogere en lagere ambtenaren en onder alle partijen.

Terwijl men er zijne ingenomenheid mede betuigde, dat aan den van zoo vele zijden geoeffenden krachtigen aandrang thans door de indiening van dit wetsvoorstel gevolg is gegeven, sprak men de hoop uit, dat het aan Regeering en Staten-Generaal zal mogen gelukken, de voorgestelde regeling nog vóór de algemeene verkiezingen van 1905 tot stand te brengen:

Men meende trouwens, dat deze wensch alleszins voor verwezenlijking vatbaar is, waar dit wetsontwerp deze zaak niet voor het eerst aanhangig maakt, maar de behandeling daarvan is voorbereid zoowel door het bij Koninklijke boodschap van 7 Mei 1901 aan de Tweede Kamer aangeboden wetsontwerp tot regeling der arbeidsovereenkomst, als door den in de Memorie van Toelichting [n.l. in § 1 der Alg. Beschouw., afgedrukt bij het Tweede Hoofdstuk] genoemden voorarbeid, waaraan dáár een hulde is gebracht, die, men stelde er prijs op dit te verklaren, alleszins rechtmatig mag heeten. Door dien voorarbeid toch is de rechtsstof, tot dien tijd hier te lande nog weinig beoefend, in een zoodanigen concreten vorm gebracht, dat zij thans voor regeling geschikt en gereed moet worden geoordeeld. Zeker mag men de beteekenis van het thans gedane voorstel niet overdrijven; terecht wordt in de Memorie van Toelichting opgemerkt, dat eene wettelijke regeling van het arbeidscontract, hoe billijk ook opgezet, hoezeer ook door dwingend recht geschraagd, niet in staat zal zijn alle grieven, op het gebied der verhoudingen tusschen arbeider en werkgever bestaande, voor goed op te heffen. Maar zij zal althans op menig punt de zwakkere partij kunnen steunen en menige rechtsonzekerheid, die thans bestaat, kunnen wegnemen. Zoo zal aan de voorgedragen regeling hier te lande in de rij van wettelijke maatregelen van sociale rechtvaardigheid eene voorname plaats kunnen toekomen en zal die regeling, zooals in de Memorie van Toelichting naar waarheid wordt getuigd, er mede toe kunnen bijdragen, aan den economischen strijd onzer dagen, voor een deel althans, zijne bittere scherpte te ontnemen.

§ 2. Verscheidene leden betreurden, dat de regeling der arbeidsovereenkomst hier te lande niet kan geschieden door uit de maatschappij zelve als gevolg van de organisatie van den arbeid voortgekomen lichamen. Veel liever dan op dit gebied den wetgever dwingend te zien optreden met al de aan zijne inmenging onvermijdelijk verbonden nadeelen, zouden deze leden hier maatschappelijke krachten hebben willen zien werken, langzaam, geleidelijk en in overeenstemming met maatschappelijke behoeften en plaatselijke toestanden tot stand brengend, wat de wetgever in éénmaal moet bereiken en niet anders vermag te regelen dan voor langen tijd en op vrij éénvormige wijze. Waar echter, zooals in de Memorie van Toelichting te recht wordt opgemerkt, het vakvereenigingsleven hier te lande nog niet een vast georganiseerd vorm heeft aangenomen en nog geenszins een trap van hooge ontwikkeling heeft bereikt en waar anderzijds in onze tegenwoordige maatschappij de arbeidsovereenkomst een der meest gebruikelijke overeenkomsten is geworden en een zoo groot belang heeft verkregen, daar moesten ook deze leden erkennen, dat niet langer mag worden gewacht en de hulp des wetgevers moet worden ingeroepen.

Sommige leden waren van oordeel, dat eene wettelijke regeling als de voorgestelde, hoe goed zij ook moge zijn bedoeld, aan de opgewekte verwachtingen niet zal kunnen beantwoorden, omdat voorshands de elementen ontbreken, die zoodanige sociale wetgeving tot haar recht kunnen doen komen. Eerst wanneer voor den landbouw goede Landbouwraden, voor de industrie goed werkende Kamers van Arbeid de voorgestelde regeling kunnen helpen schragen, en tot haar opbouw en hare toepassing kunnen medewerken, zal zij, naar deze leden meenden, de vruchten kunnen dragen, die zij in het algemeen kan en moet opleveren.

§ 4. Niet met alle overwegingen, die volgens de Memorie van Toelichting bij de regeling der arbeidsovereenkomst in aanmerking komen, konden sommige leden zich vereenigen. In het bijzonder achtten zij het betoog in § 2 dier Memorie omtrent de bijzondere eigenschappen van de arbeidskracht als ruilwaar, waardoor de stelling der arbeiders, vergeleken bij die der werkgevers, ongunstig zou zijn, van overdrijving niet vrij te

pleiten. Er wordt daar beweerd, op het voetspoor van hetgeen door buitenlandsche en ook door Nederlandsche schrijvers is aangevoerd, dat iedere andere waar dan de arbeid voor korteren of langeren tijd in voorraad kan worden gehouden, zonder dat zij aan quantiteit of qualiteit verliest, maar de arbeid geen oogenblik onaangewend kan blijven zonder te gelijk gedeeltelijk te zijn verspild; daaruit wordt dan afgeleid, dat de arbeider bij het sluiten der overeenkomst in de meeste gevallen in ongunstiger positie verkeert dan de werkgever. De bedoelde leden konden de juistheid van de gemaakte gevolgtrekking niet toegeven; zij merkten op, dat omtrent den werkgever een dergelijk betoog met evenveel grond zou kunnen worden gevoerd. Ook van zijne machines en zijne verdere bedrijfsinrichtingen zou immers kunnen worden gezegd, dat zij geen dag onaangewend kunnen blijven zonder dat haar arbeid te gelijk gedeeltelijk is verspild en dat de arbeid van heden niet na heden nog kan worden verkocht, omdat hij morgen zal hebben opgehouden te bestaan. Op de bijzondere eigenschappen van deze arbeidskracht, zou men dan de stelling kunnen doen rusten, dat de werkgever bij het sluiten der arbeidsovereenkomst in ongunstiger positie kan verkeeren dan de arbeider; daargelaten nu, of men hier juist aan deze stelling heeft te denken, wel staat vast, dat in sommige bedrijven de positie der werkgevers somtijds uiterst zwak is.

Vele andere leden daarentegen achtten het in de Memorie van Toelichting gevoerde betoog omtrent de positie van de beide bij de arbeidsovereenkomst betrokken partijen althans in hoofdzaak juist. Daargelaten of de arbeid, dien de arbeider op de verkeersmarkt aanbiedt, als „waar” zoo groote eigenaardigheden vertoont en zich van alle andere „waren” zoozeer onderscheidt, als in de Memorie van Toelichting wordt beweerd, wordt daar te recht de aandacht gevestigd op de omstandigheid, dat wie van het verkoopen van zijn handenarbeid moet bestaan, in den regel niets anders heeft dan dezen arbeid om van te leven. Op grond voornamelijk van deze omstandigheid, meende men dezerzijds de juistheid te kunnen toegeven van de uitspraak in die Memorie, dat bij de arbeidsovereenkomst zich het verschijnsel voordoet, dat in den regel dezelfde partij, namelijk de arbeider, de zwakste is.

Memorie van Antwoord.

Algemeene Beschouwingen.

§ 1. Het was der Regeering aangenaam te vernemen, dat vrij algemeen juist werd geacht de uitspraak, in de Memorie van Toelichting gedaan, dat sedert jaren van vele zijden krachtig is aangedrongen op wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst, in den zin van regeling der individueele arbeidsovereenkomst.

Dat enkele leden zich met die uitspraak niet konden vereenigen, mag bevreesing wekken, waar, gelijk terecht door vele andere leden werd betoogd, de aandrang tot zoodanige regeling zóó geheel natuurlijk voorkomt, dat het uitblijven daarvan een verschijnsel zou zijn geweest, in strijd met normale regelen van natuur en rede.

In arbeiderskringen in de allereerste plaats wordt eene regeling van het arbeidscontract en urgent en van groote sociale beteekenis geacht. Vooreerst, omdat zulke regeling, gelijk in het Voorloopig Verslag terecht wordt opgemerkt, geroepen is rechtszekerheid te scheppen op een terrein, waar die tot dusverre ontbrak. Maar ook nog om eene andere reden. Daargelaten immers de al dan niet juistheid der opvatting, dat bij de arbeiders de overtuiging voorzit, dat de inhoud der arbeidsovereenkomst voornamelijk wordt bepaald door

de machtsverhoudingen tusschen kapitaal en arbeid; onbetwist is in elk geval, dat het juist de groote massa der arbeiders is, die op den sterken arm des wetgevers hare hoop heeft gevestigd om in die machtsverhoudingen; ten gunste van den arbeid, wijziging te brengen.

Geheel ongegrond is het wantrouwen, waarmede de hier bedoelde enkele leden het wetsontwerp tegemoet treden. Geen rechtvaardiging vindt hunne uitspraak, dat, waar de economische overmacht is aan de zijde der werkgevers, bepalingen van dwingend recht gemakkelijk zullen worden ontdoken en voor de arbeiders gunstige bepalingen van aanvullend recht in den regel zullen worden ter zijde gesteld. En luttele waarde is te hechten aan hunne voorspelling, dat, waar de arbeiders ten gevolge van aaneensluiting in vakverenigingen, economisch sterk zijn tegenover den werkgever, voorschriften van dwingend recht hunne actie vaak zullen belemmeren.

Beide redeneeringen ontleenen haar oorsprong aan de troebele bron van den klassenstrijd. Ze voeren met zich de ontkenning van elke solidariteit, zoo in stoffelijken als in geestelijken zin, tusschen kapitaal en arbeid, tusschen meester en ondergeschikte. In plaats van uit te gaan van de stelling, dat kapitaal en arbeid verbonden zijn door een natuurlijke, van Boven verordende, band, die in beider belang nauw behoort te worden toegehaald, verkondigen de aanhangers dezer meening, dat men in die twee factoren slechts machten heeft te zien, die uitteraard vijandig tegenover elkander staan. Naar hunne leer is de werkgever de natuurlijke vijand van den werknemer, de zelfzuchtige egoïst, voor wien de arbeider slechts is het uit meer of minder krachtige spieren opgebouwde werktuig, bestemd en daadwerkelijk dienende tot vermeerdering van den rijkdom des patroons.

Gelukkig intusschen, dat de groote meerderheid der arbeiders de hier in korte trekken geschetste leer blijft beschouwen als te eenen male verwerpelijk! En dat, naar het beslist oordeel van de groote meerderheid dergenen, die gekant zijn tegen omverwerping van den huidige staat van zaken, het voorgestelde wetsontwerp het zijne er toe zal kunnen bijdragen, het aantal der volgelingen van die leer binnen engere grenzen te beperken!

Van heeler harte sluit de Regeering zich aan bij den wensch, in het Voorloopig Verslag geuit, dat het zal mogen gelukken de voorgestelde regeling nog vóór de algemeene verkiezingen van 1905 tot stand te brengen. Zij meent met het Voorloopig Verslag, en op de gronden daarin neergelegd, dat deze wensch alleszins voor verwezenlijking vatbaar is.

§ 2. Met de „verscheidene leden”, die betreurden, dat de regeling der arbeidsovereenkomst hier te lande niet kon geschieden door uit de maatschappij zelve, als gevolg van de organisatie van den arbeid, voortgekomen lichamen, is de Regeering van oordeel, dat het de voorkeur hadde verdiend, indien maatschappelijke krachten in staat waren gebleken — zij het ook slechts een deel van — den arbeid op zich te nemen, dien thans de wetgever zich heeft voorgenomen te verrichten. Waar zulks evenwel niet het geval is en ook niet het vooruitzicht bestaat, dat zulks spoedig het geval zal zijn, bleef, gelijk ook door die leden werd toegegeven, geen andere uitweg over; dan inroeping van de hulp des wetgevers.

Dat eene wettelijke regeling als de voorgestelde, hoe goed zij ook moge zijn bedoeld, aan de opgewekte verwachtingen niet zal kunnen beantwoorden, omdat voorshands de elementen ontbreken, die zoodanige sociale wetgeving tot haar recht kunnen doen komen, is eene stelling, die in de algemeenheid, waarin zij door sommige leden is opgezet, niet kan worden toegegeven. Wel wordt gaarne erkend, dat op hoe ruimer schaal zulke elementen worden aangetroffen, in des te bevredigender mate elke regeling van sociaal-wetgevenden aard, dus ook deze, tot haar recht zal komen. Maar de Regeering is beslist van oordeel, dat ook reeds op zich zelve en afgescheiden van andere, publiekrechtelijke regelingen, die ten doel hebben kapitaal en arbeid op verschillend terrein meer harmonisch te doen samenwerken, de thans voorgedragen regeling goede vruchten zal kunnen dragen. Vooral wanneer — gelijk uit § 10 dezer algemeene beschouwingen en uit het gewijzigd ontwerp nader zal blijken — eene vereenvoudigde wijze van procederen hare vruchtbaarheid krachtadig komt bevorderen.

§ 4. Naar de meening van sommige leden zou de arbeidskracht als ruilwaar niet zoodanige bijzondere eigenschappen vertoonen, dat daardoor de stelling des arbeiders, vergeleken bij die des werkgevers, eene ongunstige zou zijn. De Regeering kan, in weerwil van deze meening, van hetgeen door haar in § 2 der Memorie van Toelichting te dien aanzien is gezegd, niets terugnemen. Dat in sommige bedrijven de positie des werkgevers *somtijds* uiterst zwak is, wordt gereedelijk toegegeven, maar daaruit volgt nog allerm minst, dat de redeneering in § 2 der Memorie van Toelichting gehouden, in het algemeen onjuist zou zijn te achten. Uit het oog wordt verloren, dat — in het algemeen genomen — de arbeider, in tegenstelling met den werkgever, *dagelijks* moet arbeiden om te leven. Al zou dan ook de redeneering, in de Memorie van Toelichting neergelegd betreffende het eigenaardig karakter van de arbeidskracht des arbeiders, evenzeer gelden voor de machines en de bedrijfsinrichtingen des werkgevers, dan zou daaruit nog geenszins volgen, dat nu ook het aangegeven verschil in stelling tusschen arbeider en werkgever daardoor kwame te vervallen. Immers de arbeidskracht des arbeiders is de enige ruilwaar, waarvoor deze zich levensonderhoud kan verschaffen, terwijl de werkgever zich zulk levensonderhoud kan verzekeren, ook al moet de arbeid, door zijne machines en bedrijfsinrichtingen te leveren, gedurende eenigen tijd stil staan.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(7 Maart 1906.)

De heer Arts: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch in beknopten vorm het standpunt uiteen te zetten, dat ik tegenover dit wetsontwerp heb gemeend te moeten innemen. En dan begin ik met de verklaring, dat ik er mij over verheug, dat deze Minister van Justitie door de overname van het ontwerp van zijn voorganger, zij het dan ook met enkele kleine wijzigingen, het mogelijk heeft gemaakt, dat nu eindelijk de regeling van een zoo gewichtige sociale aangelegenheid hier bij de Kamer in behandeling kon komen.

Indien ik zeg: eindelijk, dan bedoel ik daarmede, waar reeds in 1901 de Minister Cort van der Linden bij de indiening van zijn ontwerp van wet tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent huur van dienstboden en werklieden, in den aanhef van de Memorie van Toe-

lichting kon neerschrijven, „dat sedert jaren op een betere wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst is aangedrongen”, het hoog tijd wordt, dat deze belangrijke materie door de wet wordt geregeld. Want bij de thans geldende, weinig beteekenende regeling van de arbeidsovereenkomst kan het niemand verwonderen, dat, ondanks het uiteenlopend oordeel over inhoud en vorm, zoowel door gezaghebbende mannen van verschillende richting, als in wijde kringen van werkgevers en arbeiders, de indiening van dit ontwerp met sympathie is begroet geworden. Wel heb ik destijds gelezen in het Voorloopig Verslag, dat enkele leden de door mij geciteerde uitspraak van de Memorie van Toelichting te algemeen achten, en ook, dat dien leden van een krachtigen aandrang op een betere wettelijke regeling van de zijde der werklieden niets bekend is.

Wat zal ik daartoe zeggen, Mijnheer de Voorzitter? Er is een critiek, ook buiten de kunst, die enkel afbreekt en die eenzijdig de oogen sluit voor het goede, omdat zij altijd blijft uitzien naar het betere, dat vooralsnog onbereikbaar is.

Maar wat dien aandrang van de zijde der werklieden aangaat, het is met de werklieden als met zieken, de drang die bij hen leeft is een drang naar beterschap, naar herstel. De arbeiders willen, niemand zal dit ontkennen, dat zij een arbeidsovereenkomst kunnen sluiten, zoo voordeelig mogelijk, en waarbij zij als een der twee partijen zoo gelijk en zoo sterk mogelijk tegenover elkander komen te staan. Dat is de drang der arbeiders.

En waar nu een wet, zooals dit ontwerp die belooft, naar het oordeel van tot oordeelen bevoegde personen, in en buiten de kringen der arbeiders, de positie der arbeiders zal verbeteren, is er voor hen, geloof ik, geen reden ongevoelig te blijven voor het tot stand komen dezer wet, en nog minder om zich daartegen te verzetten. Zij behoeven zich dan nog niet te verbeelden, dat het volmaakte is bereikt; zij behoeven zich dan nog niet te ontveinzen, dat het mogelijk nog niet beter kon, maar zij zullen het dankbaar waardeeren, dat hun toestand, die sedert vele jaren tot een ongunstige was vergroeid, alweer iets zal kunnen verbeteren. En hiermede is tevens in het algemeen aangegeven het standpunt, dat ik tegenover dit ontwerp wensch in te nemen.

Ik acht het overbodig er op te wijzen, waar iedereen het weet, hoe onvolledig en onrechtvaardig in ons Burgerlijk Wetboek een der voornaamste en meest voorkomende menschenlijke verhoudingen, die van den arbeider tot den werkgever, werd geregeld. Slechts dit wil ik er van zeggen, dat naar mijne meening de drie povere artikeltjes, dit aan de arbeidsovereenkomst zijn gewijd, zoo sober van inhoud zijn, en in zulk een vage algemeenheid zijn gesteld, dat men er zich over verbazen moet, dat de makers van ons wetboek en van zijn prototype, zoo naïef zijn geweest om te veronderstellen, dat deze a.m.zalige bepalingen vervangen konden de door gildenkeuren gegeven en door gewoonte gevestigde arbeidsvoorschriften, zooals die voorheen het ambacht in eere hadden gehouden en wel met zoo gunstig gevolg, dat het een bewijs van meer wetgeverswijsheid ware geweest indien men om de langzamerhand ingeslopen misbruiken, niet het goede der oorspronkelijke regeling had prijsgegeven. Men was helaas zoo verstandig niet en te gelijk met het neerhalen der wallen, die den grooten opbloei van den arbeid belemmerden, wierp men tegen den grond de sterkte waar de arbeiders steun moesten vinden.

Toen op den 2den Maart 1791 in Frankrijk bij decreet de gilden werden afschaft in plaats van ze te hervormen en de vrijheid van den arbeid werd afgekondigd, gaf men den arbeiders vrijheid, het is waar, maar een vrijheid, zooals ook een wees geniet, die zonder hulpmiddelen, zonder bescherming de wijde wereld wordt ingezonden. De arbeider werd overgeleverd aan de geheele vrijheid van overeenkomst, waarbij men de partijen bovendien volkomen gelijk en gelijkwaardig onderstelde; maar daarbij werd ongelukkig vergeten, dat bij het contracteren alleen waarlijk vrij kan heeten degene wiens omstandigheden van dien aard zijn, dat hij de voorwaarden, waaronder hij een overeenkomst sluit, zou wijzigen, wanneer hij, zonder zich te benadeelen, het doen kon. En het ergste van alles was, dat men de vrijheidsidee die op alle gebied de wereld doortrok, in de overtuiging van een groot deel der menschheid, bij groot en klein, de dwaling zich vastzette, dat het ook met die vrijheid van arbeidscontract opperbest ging, dat het zoo behoorde en dat wie zich buiten aanraking der Strafwet hield, geen onrecht pleegde.

De groote betekenis van dit wetsontwerp ligt daarom voor mij meer nog in het feit, dat men de arbeidsovereenkomst beter en zoo goed mogelijk regelen wil, dan in de wijze zelf — hoe goed die ook moge zijn — waarop die regeling getroffen wordt. Wanneer men zou willen aannemen, dat het ontwerp volmaakt

ware — iets wat van wetgegenden arbeid, zoolang die nog niet in de toekomst staat wordt gegeven, zeker niet eerder dan van ander menschenwerk kan worden verwacht — dan nog zou deze verbeterde wetgeving op het arbeidscontract geen plotsen omkeer in de arbeidsverhoudingen brengen. Een hervorming der maatschappij wordt niet verkregen bij feeënslag of tooverroede, en inwendige kankergezwellen, die een eeuw in het organisme der samenleving hebben voortgewoekerd, kan men niet meh het wetgevers-operatiemes op eenmaal verwijderen.

Daarom, al geef ik toe, dat een goede wet, zooals ik alles bijeen genomen het voorstel, dat ons bezighoudt, durf noemen, onmiddellijk gunstige gevolgen zal uitwerken, en bijzonderlijk de arbeidende klasse ten zegen zal komen, de groote betekenis ligt dunkt mij in den middellijken invloed die zij zal uitoefenen, in de *stuwkracht*, die er van uit zal gaan.

De ondervinding heeft immers geleerd, dat de algeheele vrijheid, zooals men die vroeger heeft voorgestaan, ten nadeele van den arbeider, alléén den oogblikkelijk sterken werkgever ten goede komt.

En waar nu een zeer groot aantal menschen geen andere bron van inkomst tot voldoening der levensbehoefte en tot instandhouding van al-wat des levens is bezit, dan de kracht van den arm, heeft de samenleving er het grootste belang bij, dat de te ruime vrijheid op dit punt worde beperkt, dat de wetgever tusschen beide trede om het arbeidscontract te regelen en zoodanige bepalingen te maken, als noodig zijn om den arbeider en zijn vrouw en zijn kind, in het algemeen voor schade aan lichaam en ziel te behoeden.

Waar de wetgever op deze wijze optreedt en ingrijpt in wat men tot nu toe de eigen rechten en de onaantastbare vrijheid van het individu noemde, stelt hij eenvoudig een daad van zelfbehoud.

En daarom juich ik het van ganscher harte toe, dat wij nu eindelijk tot een betere regeling van de arbeidsovereenkomst zullen komen, een regeling waaraan ten grondslag ligt de gedachte, dat bij het arbeidscontract de partijen oeconomisch niet gelijk zijn, en dat alles wat den werkgever krachtens zijn oeconomisch overwicht mogelijk zou zijn te bedingen en te doen, daarom niet gerechtvaardigd is.

Het goede gevolg der wet zal dan werken direct en indirect; direct, doordat zij den arbeider sterker maakt, en indirect, doordat zij in de wereld van den arbeider betere opvattingen zal in het leven roepen.

En dat inderdaad het ontwerp, zooals het thans is gewijzigd, in den bestaanden toestand groote verbeteringen zal aanbrengen, kan moeilijk worden ontkend. Evenwel, zonder zoover te willen gaan om het goede in gevaar te brengen door het betere te zoeken, mag men toch zeggen, dat eenige dingen anders en doeltreffender hadden kunnen worden geregeld. Het is bijvoorbeeld een goede bepaling, dat de arbeider, behoudens enkele uitzonderingen, in Nederlandsch geld zal moeten worden uitbetaald en dat, in hetzelfde artikel, wordt aangegeven in hoever goederen en praestaties de plaats van het gewone ruilmiddel kunnen vervangen. In verband hiermede is allernuttigst de strekking van het artikel waarbij ongeoorloofd en nietig wordt verklaard elk beding, waardoor de ellendige en gedwongen winkelnering zou worden bedoeld.

Hier nu, Mijnheer de Voorzitter, is een der punten waarbij de wet m. i. met dwingend recht zelfs niet kan volstaan en waar dus te gelijker tijd het woord aan het strafrecht had behooren te zijn. Zonder strafbepalingen zal de hatelijke en geniepige wijze van looninkorting, die men gedwongen winkelnering pleegt te doopen, niet geheel worden onderdrukt.

Waar gedwongen winkelnering nu nog heerscht, is het omdat den arbeider de kracht en den werkgever het moreel besef ontbreken zich aan een onrechtvaardige behandeling te ontrukken of er zich van te onthouden. Het ligt dan op den weg van den wetgever door strafbepalingen een einde te maken, en voor goed, aan een euvel, dat op sommige plaatsen van ons land een ramp is voor den werkmansstand. En ik zou wenschen, dat ik een poging om het hiertoe te leiden, kon steunen.

Is hiermede uiting gegeven aan het bezwaar, dat de arbeidsovereenkomst niet alleen van civiel-rechtelijk standpunt moet worden bekeken, een ander bezwaar, dat het ontwerp geen onderscheid maakt tusschen groote en kleine werkgevers, komt o. m. aan het licht door art. 1638c. Het is in het algemeen goed dat den werkgever de verplichting wordt opgelegd om den arbeider, wanneer deze door ziekte verhinderd is te werken, gedurende zekeren tijd loon uit te betalen.

De kleine werkgevers komen hier echter in het gedrang, zooals overigens in deze sociale tijden zoo dikwerf gebeurt. Er zijn bazen met één of twee knechts, die zelf niet veel meer dan een dagloon, een werkmansloon verdienen en voor wie

uitbetaling van het arbeidsloon, zonder dat daarvoor arbeid wordt gepraesteed, een zeer groote opoffering, in sommige gevallen zelfs een onmogelijkheid zal zijn. Ik ga nu niet verder hierop in dan een aanduiding, omdat ik alleen door een voorbeeld heb willen aantoonen, dat de wetgever hier te veel en uitsluitend het oog heeft gericht op de grootere werkgevers en het bestaan der kleine als het ware negeert.

Met voldoen heb ik indertijd gezien, dat door den vorigen Minister werd voldaan aan den wensch der Commissie van Rapporteurs en volgens het nader gewijzigd ontwerp cumulatie van boete en schadevergoeding voor dezelfde feiten zal zijn uitgesloten, en dat aan een arbeider, wiens loon niet meer dan f 4.— per dag bedraagt, in een week als gezamenlijke boete geen hooger bedrag mag worden opgelegd dan het loon van één dag.

Maar ook het loon van één dag acht ik als boete te hoog, juist omdat de werkgever, zooals te recht in het Verslag wordt opgemerkt, de keuze wordt gelaten, of wel boete op te leggen, of wel af te zien van het opleggen der boete en langs den gewonen weg vergoeding van toegebrachte schade te vorderen.

Boete en schadevergoeding zijn twee geheel verschillende zaken, en een patroon, die van een arbeider $\frac{1}{2}$ gedeelte zijns loons als boete inhield, zou ik achten niet tot de humane werkgevers te behooren, al is dan ook de bepaling opgenomen, dat de boete niet mag strekken tot persoonlijk voordeel van den werkgever of van dengene, wien de bevoegdheid is verleend den arbeiders boete op te leggen.

Ik wil slechts een enkel woord wijden aan de loonquaestie van de gehuwde vrouw, aangezien deze zaak toch bij de behandeling van het desbetreffend artikel zal ter sprake komen.

Waar in het algemeen bij de arbeidsovereenkomst de gehuwde vrouw alleen bijzondere bescherming behoeft, wanneer abnormale gedraging van den man tot conflicten aanleiding geeft, kan men een bepaling als die van art. 1637f aangevaarden, maar ware het beter, dat ook der vrouw een zelfstandig recht op het door haar verdiende loon werd gewaarborgd. Met instemming heb ik daarom kennis genomen van de indiening van een amendement met zulke strekking.

Mijnheer de Voorzitter, indien het oorspronkelijk ontwerp ook veel goeds bevatte, één voorname zaak ontbrak er aan en ik wil niet verzwijgen, dat door mij reeds met een waar genoegen werd kennis genomen van de Nota, houdende wijziging van het gewijzigd ontwerp van wet, omdat mij daaruit bleek, dat de vorige Regeering het ontbrekende althans eenigermate had aangevuld en ten deele was te gemoet gekomen aan de wenschen van de leden, die in de wet bepalingen wilden zien aangegeven, waardoor de zoogenaamde collectieve arbeidsovereenkomst werd erkend en gesanctionneerd.

Ik verheug er mij over, dat de tegenwoordige Minister nog verder aan de wenschen en verlangens van velen, zoo in als buiten de Kamer, is te gemoet gekomen en de collectieve arbeidsovereenkomst niet alleen schuchter heeft geregeld, maar haar geheel heeft opgenomen. Want wat in de Memorie van Toelichting op het oorspronkelijk wetsontwerp de principieele en naar het schijnt peremptoire reden werd genoemd voor de niet-regeling van het collectief arbeidsvoorwaarden-contract, kan inderdaad, naar mijn bescheiden meening, niet de allesbeheerschende zijn.

De vorige Minister omschreef die peremptoire reden aldus: dat in vergelijking met andere landen en ook buiten elke vergelijking om, de vakverenigingen op dit oogenblik hier nog niet een zeer gewichtige betekenis hebben.

Nu moge het waar zijn, dat de Nederlandsche werkliedenorganisaties over het algemeen nog niet die kracht hebben, die vereischt wordt voor een goede werking van het collectief arbeidscontract, dit neemt niet weg, dat de wettelijke regeling daarvan toch wel kan geschieden, althans in grove trekken of hoofdbeginselen en zeker kan de wet het collectief arbeidscontract erkennen en opnemen.

Maar bovendien, het is niet geheel juist, dat de werkliedenorganisaties zoo groot een gebrek aan ontwikkeling vertoonen, dat het treffen van een regeling van het collectief arbeidscontract voor de Overheid zou zijn, zooals door Minister Loeff in de Memorie van Toelichting werd aangevoerd: „een kunstmatigen stroom ontijdig doen ontspringen”.

Van den anderen kant zijn er arbeidersorganisaties, die zeer krachtig zijn en sterk; van den anderen kant zijn reeds meer dan eens in ons land collectieve arbeidscontracten gesloten.

Ik acht het in deze Vergadering niet noodig door voorbeelden aan te toonen, hoe reeds meer dan eens collectieve arbeidscontracten in ons land werden gesloten.

Nu spreekt het vanzelf dat, wanneer de wet in het geheel geen regeling treft op dit punt, men tot allerongelukkigste toestanden komen kan.

Indien men een oogenblik nadenkt over de betekenis van het collectief arbeidscontract, moet dat duidelijk worden.

Immers, als men weet dat volgens het eenparig oordeel van vele en bekende sociologen, in het veelvuldig sluiten van collectieve arbeidsvoorwaarden-overeenkomsten een middel gelegen is tot het brengen van vaste en gewenschte verhoudingen in de arbeidstoestanden; tot het voorkomen van ellende brengende werkstakingen, die het bedrijf in stoornis zetten, nadeelen uitstorten over werkgever en werknemer en meestal toch niet tot het gewenschte doel leiden; tot het wegnemen en verzachten der gespannen verhoudingen tusschen werkgever en werknemer, — welnu dan zijn er vele redenen te meer om de erkenning en regeling van dezen Minister toe te juichen.

Voor al, omdat ik ook hier meer nog van de indirecte dan van de directe werking der wetgevende bepalingen op het collectief-arbeidscontract verwacht.

In de eerste plaats zullen de werkliedenverenigingen, wanneer zij bij het sluiten der arbeidsvoorwaarden-overeenkomsten gevoelen, dat de wet hen rugsteunt, eerder tot het aangaan van zulke overeenkomsten pogingen aanwenden en zullen andere arbeiders er toe gebracht worden zich bij krachtige verenigingen aan te sluiten.

Den patroons zal van den anderen kant de gedachte ingescherpt worden, dat het op den weg naar den socialen vrede ligt, de werkliedenverenigingen niet alleen te dulden en te erkennen, maar ook hun medewerking in te roepen tot het vreedzaam oplossen der geschillen en tot het voorkomen van ernstige conflicten.

De sociale ontwikkeling der maatschappij, voor zoover zij met den arbeid in verband staat, neigt er nu eenmaal toe, dat de collectieve of gezamenlijke regeling der arbeidsverhoudingen in de plaats treedt der persoonlijke of individueele.

Men mag het aangenaam vinden of niet, en het moge noodig zijn, dat de patroons zich moeten gewennen aan zulk een nieuwen toestand, het feit ligt er toe. Maar evenzeer is het waar, dat het arbeidsvoorwaarden-contract alleen dan hooge waarde bezit, wanneer aan twee vereischten wordt voldaan: ontwikkeling in de goede richting van den werkman in en buiten de vereniging, benevens goede regeling — ook wettelijke — der vereniging zelf.

Maar de eerste voorwaarde blijft de hoogste en de noodzakelijkste, en zonder haar, zonder de degelijke ontwikkeling van den werkman, zullen zelfs het collectief-arbeidscontract en de juridische meer volmaakte regeling van arbeiders- en patroonscollectiviteit slechts hinkende resultaten opleveren.

Gedurende de negentiende eeuw zijn de belangen van den arbeider op schromelijke wijze verwaarloosd. De geldende oeconomie, die hoofdzakelijk oog had voor de welvaart der rijkere, liet, ik heb er reeds op gewezen, den werkman aan eigen lot over, nadat de gilden en het gildenwezen waren afgeschaft. Een onmiddellijk gevolg daarvan is geweest, dat de arbeider zich niet in zijn voordeel heeft ontwikkeld, dat de werkman, aan wien anderen niet dachten, ten slotte alleen aan zich zelf gingen denken. En de industrie, die meer voor den arbeider had kunnen doen en dikwerf ook gedaan zou hebben, wanneer de wetten haar maar den goeden kant uit hadden gezonden, is zelf dupe geworden van haar tekortkomingen.

De werkman leed daarvan natuurlijk in de eerste plaats en het meest, maar de nijverheid van haar kant vond er ook geen voordeel bij. En waar als een ontzettende weklacht de wereld in de ooren klonk, dat een groot deel der arbeiders verre zijn van wat Z. H. Paus Leo XIII heeft genoemd het menschaardig bestaan dan zou men verbaasd staan, wanneer eens onder cijfers kon worden gebracht het verlies aan tijd en arbeidskracht, aan welvaart en vooruitgang, welke de menschelijke nijverheid en vandaar ook de gemeenschap te dragen heeft gehad om en door de tekortkomingen van den arbeider, hetzij deze dan voortsporen uit stoffelijke of geestelijke ontbering.

Welnu, ik meen te mogen onderstellen, dat in mijn betoog plaats is voor de hoop, dat ook hier een wisselwerking te verwachten is. Het meer en meer gebruikelijk wordende collectief arbeidscontract zal de ontwikkeling in socialen zin, zoowel van den arbeider als van den patroon aankweeken, en deze zal op haar beurt het sluiten van arbeidsvoorwaarden-overeenkomsten bevorderen, iets waardoor een stap naderbij zal gedaan zijn tot den op gerechtigheid steunenden socialen vrede.

Ziedaar, Mijnheer de Voorzitter, wat ik in het algemeen over dit wetsontwerp, zooals het thans gewijzigd vóór ons ligt, gemeend heb te moeten zeggen. Bij de behandeling der afzonderlijke artikelen zal zich mogelijk de gelegenheid voordoen tot nadere opmerkingen, maar de regeling in het algemeen, welke het ontwerp bevat, beschouw ik te zijn een schrede voorwaarts in de goede richting om te komen tot verbetering der sociale toestanden.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik mag niet ontkennen, dat de gang der discussie bij deze algemeene beschouwingen een

andere is geweest dan ik mij had voorgesteld, maar toch wil ik gevolg geven aan hetgeen ik mij had voorgenomen, door, nu wij zijn genaderd tot de behandeling van dit gewichtig wetsontwerp, van deze plaats een woord van hulde te spreken, in de eerste plaats ten aanzien van den oud-Minister van Justitie, Mr. H. J. Smidt, die, nu reeds 15 jaren geleden, aan de behandeling van deze zaak den eersten stoot heeft gegeven door aan een bekend jurist op te dragen een ontwerp op de arbeidsovereenkomst samen te stellen.

En aan wien kon dat werk beter worden opgedragen dan aan den toenmaligen Leidschen hoogleeraar professor Drucker, die nog korte jaren vóór die opdracht, bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt te Leiden, blijk had gegeven, dat hij behoorde tot diegenen die doordrongen zijn van de sociale beteekenis van het burgerlijk recht in het algemeen en van het sociale element in de burgerlijke overeenkomst in het bijzonder, ja daarvan misschien meer dan iemand anders had getuigd? Ik voeg hierbij, Mijnheer de Voorzitter, al is de wijze, waarop de hoogleeraar zich heeft gekweten van de door hem aanvaarde taak, boven mijn lof verheven, dat de magistrale manier waarop hij dat gedaan heeft, de beste rechtvaardiging is geweest van de keuze van den toenmaligen Minister.

Op de aldus door den eersten ontwerper geleverde bouwstoffen hebben verschillende elkander opvolgende Ministers van Justitie voortgewerkt en onder hen in de eerste plaats de Minister Cort van der Linden, die in 1901, zooals wij ons allen herinneren, een wetsontwerp heeft ingediend, dat zich nauw aansloot aan het voorontwerp van prof. Drucker.

Dat wetsontwerp is bij de aanvaarding van zijn functiën in 1901 door mijn geachten ambtsvoorganger ingetrokken, doch in 1904 in gewijzigden vorm weder aangeboden. Dit ontwerp heeft in de Kamer aanleiding gegeven tot een zeer belangrijke schriftelijke gedachtenwisseling, een gedachtenwisseling die van de zijde der Kamer is gevoerd met meer dan gewone toewijding; maar ook een gedachtenwisseling die van de zijde der toenmalige Regeering is gevoerd met groot talent. Mijn geachte ambtsvoorganger heeft op de hem eigen rustige en wel overwogen wijze bij die gedachtenwisseling de kunst verstaan om eenerzijds vast te houden aan de grondslagen van de regeling, aan de hoofdzaak, maar ook aan de andere zijde, voor zoover het met die grondslagen overeen kwam, gemeen overleg te plegen.

Thans is aan mij de taak opgedragen om het wetsontwerp bij de mondelinge behandeling te verdedigen. En waar voor de opvolgende bewindslieden die een min of meer belangrijk aandeel hebben genomen aan het tot stand komen van deze regeling, die totstandkoming een groote voldoening zal zijn, voor niemand zal die voldoening grooter zijn dan voor den geachten afgevaardigde uit Groningen, die, het mag nog wel eens worden gezegd, niet alleen de grondslagen voor dit ontwerp heeft geleverd, niet alleen de architectonische lijnen van het gebouw heeft aangegeven, maar ook als voorzitter van de Commissie van Rapporteurs gedurende de schriftelijke behandeling een groot aandeel heeft gehad, en evenals de overige leden der commissie ook nog verder hebben zal in de afwerking van het gebouw.

De gemaakte opmerkingen geven mij niet veel aanleiding tot bespreking. De woorden van den heer Arts, de eerste geachte spreker, waren mij in het algemeen zeer sympathiek; veel van hetgeen hij zeide heb ik met genoegen gehoord, en wanneer wij aan de artikelen zijn genaderd — en naar den gang der zaak schijnt het de wensch te zijn om de besprekingen meer te voeren bij de artikelen — stel ik mij voor te antwoorden op hetgeen door dien geachten afgevaardigde is in het midden gebracht.

[Men zie ver verder het Derde Hoofdstuk sub A.]

(8 Maart 1906).

De heer Tak: [Voor den aanhef zie men het Zesde Hoofdstuk.] ..... Wat men hier beproeft, is het stellen van eenige wettelijke regelen tot regeling van de oeconomische verhouding tusschen werkgever en arbeider, voortspuitende uit de voorwaarden van ons productieproces; men wil daarin brengen niet alleen eenige verzachting, eenige bescherming voor den zwakkere in dat proces, maar ook vrij wat rechtszekerheid voor den sterkere.

Om dit dadelijk op den voorgrond te stellen: hetgeen men voorgeeft, dat deze wet voor den arbeider een zoo groot voordeel zou zijn, is slechts in betrekkelijken zin op te vatten, omdat ook, wanneer de regelen, welke hier worden gesteld, zullen doorwerken en toepassing zullen vinden, in de oeconomische positie van den arbeider slechts een geringe wijziging wordt veroorzaakt, aangezien hem niet wordt gebracht een algemeene verheffing van zijn levensstandaard, aangezien hem

niet wordt gebracht een zekerheid tegen tijden van werkeloosheid, niet wordt gebracht een effectieve bescherming tegen de oeconomische uitbuiting, waaraan zijn arbeidskracht blootstaat — aangezien dat alles in zekere mate zal gewijzigd of getemperd worden, maar in zijn wezen, in zijn karakter zelf, niet zal worden veranderd.

[Men zie het Derde Hoofdstuk sub A.]

Welk karakter hebben nu de voorgestelde bepalingen tot regeling van het arbeidscontract? Wij zullen het moeten zoeken in de toelichting van den eersten voorsteller, den ambtsvoorganger van dezen Minister. Wij vinden in de Memorie van Toelichting zeer vele zinnen, die zeer fraaie vooruitzichten voor den inhoud van de wet behelzen. Ik lees o. a. op bladz. 3:

„De arbeid, dien de arbeider op de verkeersmarkt aanbiedt, moge eene „waar” genoemd worden, zij is eene waar van zeer bijzonderen aard. Iedere andere waar kan voor korteren of langeren tijd in voorraad gehouden worden, zonder dat zij aan kwantiteit of kwaliteit verliest. Alleen met den arbeid is dit niet mogelijk. Hij kan geen oogenblik onaangewend blijven zonder te gelijk gedeeltelijk te zijn verspild. De arbeid van heden kan niet na heden nog worden verkocht, want morgen zal hij hebben opgehouden te bestaan. Aan deze eigenaardigheid van den arbeid, die de stelling der arbeiders, vergeleken bij die der werkgevers, ongunstig maakt, paart zich deze andere, dat wie van het verkoopen van zijn handenarbeid moet bestaan, in den regel niets anders heeft dan dezen arbeid om van te leven. Voornamelijk sedert Schmoller en Brentano en op hun voetspoor andere als bijv. Lotmar op de bijzondere eigenschappen van de arbeidskracht als ruilwaar met nadruk de aandacht hebben gevestigd, vindt de stelling, dat de arbeider bij het sluiten der overeenkomst in de meeste gevallen in ongunstiger positie verkeert dan de werkgever, nauwelijks meer tegenspraak. Het is zoo: ook bij andere overeenkomsten ziet men somtijds, dat de eene partij sterker, de andere zwakker is. Doch daar plegen de rollen te wisselen. Bij den koop bijv. is nu eens de overmacht bij den koper, dan weder stelt de verkooper de wet. Bij deze overeenkomst daarentegen doet zich het verschijnsel voor, dat in den regel dezelfde partij, namelijk de arbeider, de zwakke is.

Bovendien is er geen enkele overeenkomst, die zoo diep ingrijpt in den geheelen maatschappelijken toestand van dengene, die de handeling aangaat, als juist de arbeidsovereenkomst, geen enkele, die zoo den ganschen mensch aanpakt en zijn lot bepaalt. De voorwaarden, waarop de arbeider zijne arbeidskracht kan ter markt brengen, beslissen niet alleen over zijn materieelen, maar ook over zijn geestelijken en zedelijken levensstandaard.

Geldt dit min of meer van allen die tegen loon in dienst van anderen arbeid verrichten, het geldt met name van diegenen onder hen, voor wie ten gevolge van hun geringere ontwikkeling en van hun zwakken financieelen toestand toetreden tot het aangeboden arbeidscontract, een gebiedende noodzakelijkheid is, d. w. z. van de „Besitzlosen”. Willen dezen leven, dan moeten ze arbeiden en een arbeidscontract sluiten. Voor hen is het arbeidscontract niet een vrijwillige overeenkomst, maar een dwangcontract.”

Dit is niet zoo heel slap gezegd. De toestand, die hier geschilderd wordt voor de arbeiders als niet maar afwisselend, maar duurzaam zwakkere partij bij het contract, scheen voor den inhoud van dit ontwerp iets te beloven. In hoeverre de inhoud van het eerste ontwerp daarmee in overeenstemming was, daarover staks nog een enkel woord.

Men is nu algemeen tot de overtuiging gekomen, dat de arbeidskracht is een waar, die aan de markt wordt verkocht, en een waar van zeer bijzonderen aard, omdat zij onafscheidelijk is van den persoon, die haar ten verkoop aanbiedt, een oeconomisch inzicht, door de verschillende heeren, die het hebben verkondigd, teruggevoerd tot Schmoller en Brentano, maar niet verder nagespoord, omdat zij misschien dan zouden komen tot een literatuur, die zij niet willen, de wetenschappelijke socialistische literatuur. Ik wil er op wijzen, dat er ook grootvaders en overgrootvaders van de meening van Brentano en Schmoller zijn geweest. En ook wordt de juiste conclusie, dat deze toestand de oorzaak is van den grooten druk, die rus op de gansche arbeidersbevolking, en dat men dus sterke middelen moet aanwenden om die oorzaken te bestrijden, niet bereikt. Men komt niet verder dan dit ontwerp. Maar ik geloof, dat men breder moet zien en in de regeling van het arbeidscontract ook begrijpen alle verzekeringswetten en alle wetten die bescherming der arbeiders en beperking van de overmacht van den werkgever, van het kapitaal, bedoelen.

In dat gansche samenstel van maatregelen neemt het ontwerp, dat ons thans bezighoudt, een bescheiden plaats in; het is slechts een deel van de maatregelen die moeten dienen om op verschillende gronden, geldende voor verschillende per-

sonen, de overmacht van het kapitaal eenigermate te knotten en zekere misbruiken, die noodzakelijkerwijze uit die overmacht voortspruiten, onmogelijk te maken.

Voor ons heeft die arbeidswetgeving bij beperking van de volle macht van het kapitaal in het productieproces, in de allereerste plaats deze betekenis, dat zij behelst een lotsverbetering voor de arbeiders, maar daarbij — waardeerende wat op dit oogblik persoonlijk ten goede komt aan de arbeiders — zien wij er nog veel meer in een versterken van de arbeiders in hun strijd, verhooging van hun strijdkracht, omdat, indien zij door betere bescherming van het contract, door beteren arbeidstijd, door voorzorgen van verschillenden aard eenigermate worden onttrokken aan de grootste bezwaren van hun bestaan, zij betere strijders in den klassenstrijd kunnen zijn. Voor anderen die langs andere wegen voorstanders van arbeidswetgeving worden, gelden ethische overwegingen en ook overwegingen van sociaal behoud, omdat men wel ziet, dat bij een volkomen onregelgd laten van den toestand, men drijft naar omstandigheden waaronder dat sociaal behoud gevaar zou kunnen loopen.

En hoe wordt nu de overmacht beperkt?

In de eerste plaats door de wet — waarover wij nu spreken — maar ook in niet mindere mate door de vrije associatie, de vrije beweging van de arbeiders zelf. Die twee factoren moeten samenwerken, wil men tot een resultaat komen. Maar zij mogen elkander niet hinderen en evenmin als de arbeidersbeweging zich moet verzetten tegen arbeidswetgeving, en zij ongelijk zou hebben wanneer zij dat deed, evenmin moet de arbeidswetgeving ook maar in de geringste mate inbreuk maken op de volkomen vrijheid van bewegen van die organisatie, en zoo moeten beide factoren, zonder elkander in de wielen te rijden en te hinderen, medewerken tot ontwikkeling van de arbeidstoestanden, tot beteren toestand voor het individu.

Wij zijn voorstanders van wettelijke regeling, mits die een wezenlijk voordeel brenge en niet blijve beneden zekere matige eischen die wij meenen te mogen stellen.

Maar vooral letten wij er zeer scherp op of de wettelijke regeling, onder de vernomming van bescherming van de arbeiders, niet de vrije ontwikkeling der arbeidersorganisatie — de hoop der arbeiders voor de toekomst — zal belemmeren.

Dit is hoofdzakelijk de toetssteen; want een arbeidswetgeving, welke de arbeidersorganisatie belemmert in haar beweging, is — wat zij in de toekomst ook voor voordeel moge aanbrengen — een remedie, erger dan de kwaal, in het oog der arbeiders; met name — om een voorbeeld te noemen — belemmering van de werkstaking, een instituut, een strijdmiddel in de arbeidersbeweging, dat — ik behoeft daarover niet uit te weiden — naar het oordeel der arbeiders uit elk kamp, met omzichtigheid gebruikt, vooralsnog onmisbaar is.

Dit wordt door de arbeiders van iedere politieke en sociale kleur erkend; men ziet daarin min of meer een kwaad, maar een noodzakelijk kwaad.

Indien wij nu hebben een ontwerp waarin de werkstaking blijft een contractbreuk en geldelijk nadeel voor de arbeiders na zich sleept, dan zeggen wij: indien gij gaat regelen de contractuele positie van de arbeiders en daarbij stuit op dergelijk instituut als de werkstaking, wat geen verbreken is van den contractueelen band, maar gevolgd wordt door een hervatting van het gesloten contract, dat slechts tijdelijk onderbroken is, dan moet gij, nu drie Ministers met een ontwerp gekomen zijn, de verklaring geven waarom deze lacune, dat werkstaking niet is uitgezonderd van contractbreuk, in het wetsontwerp gebleven is. Een eenigszins afdoende verklaring daarvan heb ik nog niet ontmoet.

Indien de vrije actie van de arbeiders wordt belet en belemmerd, dan is eene regeling als wij hier bespreken, meer na dan voordeel.

Welke invloed de wetgeving heeft op de vakvereniging, blijkt ten duidelijkste uit hetgeen in de laatste jaren in Engeland geschied is.

Voor het eerst, na tal van jaren, is daar, bij een telling van de „Trade Unions”, gebleken dat het getal der leden verminderd is; bij een niet geheel ongunstige conjunctuur zijn de loonen constant achteruitgegaan. Het uitbetaalde weekloon is achteruitgegaan in de jaren van 1901 tot 1904 met sommen tusschen 30,000 en 70,000 pond sterling.

En het ledental ging achteruit, terwijl volgens de wet van de noodzakelijke ontwikkeling der arbeidersbeweging het cijfer had moeten vooruitgaan. Ook waren er minder stakingen; en in verband daarmee daling van het loon. De vakbeweging der arbeiders in Engeland heeft geleden door de wetgeving, die in menig opzicht de arbeiders aan banden legde, die veroorloofde om de kassen der arbeidersverenigingen aansprakelijk te stellen voor schade door staking aangericht, hetgeen aan de Engelsche spoorwegarbeiders 23,000 pond sterling gekost heeft.

Dezer dagen is verschenen het rapport van de Commissie van Enquête naar maatregelen die ten opzichte van de vakvereniging moeten genomen worden. Deze Enquête-commissie komt tegen de juridische quaestie van het off. vale-vonnis [lees: Taff Vale-vonnis] (tot schadevergoeding) niet op. In het gevaar voor de verenigingskas wil zij geen verandering; alleen zou dat gedeelte van de kas, dat bestemd is voor fondsen van zorg, afgescheiden mogen worden van de strijdkas.

Onder dien invloed — ik noemde het voorbeeld van de rechtspraak — is de Engelsche vakbeweging bezig na jaren wasdom, haar eersten stap achterwaarts te doen. De eerste stap zal niet de laatste zijn. Er is vrijheid van beweging noodig, vooral in dezen tijd, voor de vakverenigingen, omdat zij zich meer en meer hebben te verzetten tegen de sterk wassende macht van de bonden van patroons, die niet nu en dan eens samenspannen om in bijzondere gevallen zich te weer te stellen tegen een staking, maar die meer en meer een vaste tactiek hebben aangenomen, waarmede zij, het moet gezegd worden, openlijk voor den dag komen, tegen de arbeidersbeweging.

Men heeft nergens getracht om die patroonsbonden maar een stroobreed in den weg te leggen; welnu, ik vraag hetzelfde voor de organisatie van de arbeiders. Zij heeft dit voor de volle ontwikkeling van haar krachten noodig. Wanneer men wetten zal maken voor de contractuele verbintenissen van den arbeider, dan moeten die zoo gemaakt worden, dat zij in geen opzicht de vrije ontwikkeling van de vakverenigingen zullen belemmeren. Wanneer men dat niet doet, zal men wetten maken die partijdig zijn tegen de arbeiders, die partijdig zijn voor de werkgevers.

Het gansche stelsel van arbeidswetgeving, hoe partieel ook tot stand gekomen, is een geheel, en nu ontmoet degene die er aan werkt en die zich met de voorbereiding van nieuwe wetten bezighoudt, verschillende doeleinden die hij stuk voor stuk tracht te verwezenlijken. Toch moet bij hem bestaan een gedachtegeheel.

Voor het bereiken van die verschillende doeleinden heeft hij verschillende middelen noodig, die dan eens publiekrechtelijke regelingen, dan weder privaatrechtelijke regelingen betreffen, voor zoover die oude onderscheiding haar betekenis heeft behouden. Men zal dikwijls staan voor een moeilijke keus. Zoo stond de vorige Minister van Justitie, zooals in de Memorie is uitgedrukt, voor de moeilijke keus, waar het leerlingcontract te regelen, in de Arbeidswet of in het arbeidscontract.

[Men zie het Tweede Hoofdstuk].

Laat men echter eens aannemen dat deze civielrechtelijke waarborgen inderdaad een eenigszins deugdelijke betekenis hebben; van sommigen wil ik dit aannemen. De grondslag is dan, zooals ook door den heer Drucker bij zijn ontwerp zeer duidelijk is gezegd op blad. 25 van zijn toelichting: „Bij deze overeenkomst doet zich het verschijnsel voor, dat steeds, bijna zonder uitzondering, dezelfde partij, nl. de arbeider, de zwakke is.”

Het eerste kenmerk van het contract is dus ongelijkheid in sterkte van de partijen. En het eerste doel moet zijn den sterkste in te binden.

De Minister Loeff heeft deze regeling genoemd een oeconomisch toevluchtsoord, waar de arbeider oeconomische veiligheid kan vinden, en hij knoopt deze toelichting vast aan den eersten tekst van het contract. Is dit nu geweest inderdaad een oeconomisch toevluchtsoord voor arbeiders, dat men in het leven riep?

Al de moeilijkheden die zich voordoen zijn een aanleiding om de vrije hand te houden in de regeling en alleen te letten op het doel, matigheid zonder zich aan eenige bepaalde dogmatische behandeling te binden, om te maken „sociaal recht”, zooals dit door menigen geestverwant zoowel van den ontwerper als van den Minister, die het ontwerp thans zal verdedigen, onder de vooruitstrevende liberalen in Duitschland wordt verdedigd.

Nu is het civiel recht in dit ontwerp in menig opzicht dwingend opgetreden en dit is zeker tegenover oude dogmatische begrippen al een toegeven, doch daarbij zijn enkele onderwerpen onvoldoende geregeld, als men ten minste beoogt de versterking van de oeconomische positie van den arbeider door haar met wettelijke waarborgen te omringen. Wij vinden naast een beperking van het staangeld een wettelijke sanctionneering van dit misbruik, waardoor nu voortaan de talrijke patroons, die blijkens de overgelegde stukken geen staangeld heffen, in de verleiding komen om van dit wettelijk instituut gebruik te gaan maken.

Bij den patroon wordt de solventie ondersteld; bij den arbeider wordt zij kunstmatig in het leven geroepen, zoodat men zelfs van een arbeider een zekere waarborgsom apart leggende, hetzelfde niet vraagt van den patroon; derhalve heeft de arbeider, die tegenover den patroon staat welke met de noorderzon ver trekt, niet denzelfden waarborg voor het verschuldigde loon, omdat er geen stor-

ting is: Waar zooveel wordt ten offer gebracht aan de wederkeerigheid, heeft men dit beginsel op dit punt laten loopen.

De opzeggingstermijnen zijn voor beide partijen gelijk, wat niet te verdedigen is als men sociaal recht wil maken, omdat de weerstandskracht van den patroon grooter is dan van den arbeider. Hierbij verwijs ik naar een bron, waarop ik mij niet alle dagen beroep, naar een zeer belangrijk uittreksel, verschenen in het *Katholiek Sociaal Weekblad*, uit een artikel in de *Stimmen aus Mariataach*, waarin gezegd wordt:

„Dat ook bij gelijken opzeggingstermijn door beide partijen nog geenszins gelijkheid voor beide partijen bereikt is hebben wij vroeger al reeds opgemerkt. In twee zaken blijkt de feitelijke ongelijkheid. Ten eerste wordt door het opzeggen van het contract door den patroon, de werkman dikwijls in zijn bestaan bedreigd, ja door het ontslaan in massa of het stilleggen van het bedrijf, kan een gansche gemeente het bestaan onmogelijk gemaakt worden, terwijl daarentegen als een werkman het contact opzegt of zelfs al leggen allen het werk neer, de patroon niet in zijn bestaan wordt getroffen. Vervolgens is het den werkman door de verplichting tot schadevergoeding, die voor hem heel wat lastiger te dragen is dan voor den patroon, onmogelijk naar beter loonend werk om te zien of het aan te nemen. Het spreekt wel vanzelf, dat geen werkman het in zijn hoofd zal krijgen om aan den patroon om deze redenen de vrijheid van opzegging te willen ontnemen, evenmin als hij zelf van dat recht afstand zal willen doen. Het is maar de vraag, in hoeverre de vrijheid van den patroon beperkt zou moeten worden, om aan beide partijen gelijke rechten te verleen. Het gaat niet om afschaffing van het vrije arbeidscontract, maar om de verdere ontwikkeling er van binnen wettelijke perken.”

Dit is een staaltje van het sociaal denken, dat bij de wording van dit wetsontwerp niet volkomen tot zijn recht gekomen is. Men heeft hier niet gezegd: de opzeggingstermijn moet voor beide partijen gelijk zijn. Neen, de schrijver van dit artikel zegt: in welke oeconomische positie zijn beiden en hoe werkt de opzeggingstermijn door in hun oeconomische positie, en komt dan tot de vraag: hoe zou ik het willen regelen?

[Men zie het Tweede Hoofdstuk].

Nog sterker gold dit aan het eerste ontwerp, wat de arbeiders onder de oogen kregen. Wanneer men er aan gewend is, als men een ontwerp krijgt, eerst de Memorie van Toelichting te doorloopen, om zich te oriënteren, kreeg men een indruk als kwam men daar nu eigenlijk eens met een sociale wet, welke gesproken was uit de zuiverste, ethische beginselen.

De ontwerper citeerde de encycliek *Rerum novarum*; het wetsontwerp ging uit van wat zijn zedelijke beginselen hem voorschreven ten aanzien van de verhouding tusschen werkgever en arbeider.

Daarin vonden wij, dat de boete kon bedragen elken dag een vol dag loon, zonder maximum in de week, dat de boete ook kon worden opgelegd door een opzichter of meesterknecht en dat zij, ik wil niet zeggen verdween, maar althans geraakte in den zak van den bestraffenden patroon. Wij vonden daarin de reeds besproken bepaling omtrent het getuigschrift, een zoo teedere bepaling, omdat het getuigschrift is een werktuig in handen van de patroonsvereniging, overal waar zij bestaat. Ook vonden wij het staangeld voor den vollen opzeggingstermijn, en wij hebben toen berekend, dat als in een gegeven moment in een fabriek van 130 arbeiders werd gestaakt, ten voordeele van den patroon een bedrag van f 18000 à f 19000 kon verbeurd verklaard worden, berekend tegen een gemiddeld weekloon van f 12, en ook als het niet tot staken kwam, dan bleef dat staangeld zonder rente beschikbaar als bedrijfskapitaal van den patroon.

Dat was een van de bewegende factoren van den toen gevestigden indruk — en die bepaling was dwingend recht!

Toen dit uiteengezet was in ons dagblad *Het Volk*, vond ik in de voorhoede van de burgerlijke sociale hervorming, in *Het Sociaal Weekblad*, een artikel, ondertekend door Mr. L., waarin besproken werden deze bepalingen, welke door het verschil van opzeggingstermijnen een werkstaking zoo goed als onmogelijk maakten in groote bedrijven; welke het staangeld renteloos aan den patroon gaf; welke het staangeld zoo sterk deden oploopen, dat er soms bedragen van f 20000 à f 30000 mede gemoeid konden zijn. Ik lees in dat artikel onder meer: „Vraagt men ons, hoe het komt, dat *Het Volk* met recht uit het ontwerp kan halen, wat er ook naar ons oordeel niet in verscholen mag liggen, dan is het antwoord, dat dit komt omdat het ontwerp op het oog heeft de verhouding tusschen den enkelen arbeider en zijn werkgever. De bepalingen zijn gemaakt met het oog op de contractbreuk door één arbeider of door den patroon ten aanzien van één zijner arbeiders. Aan een staking van omvang, aan den oeconomischen strijd

tusschen kapitaal en arbeid is daarbij niet gedacht. Dat komt mede omdat het ontwerp zich niet bezighoudt met de regeling van de zogenaamde *collectieve* arbeidsovereenkomst.”

Hier hebben wij dus de erkenning, dat in het eerste wetsontwerp niet *gedacht* is aan een der voornaamste middelen in den arbeidsstrijd, en dat heeft zoo goed als het hier gezegd wordt, mede bepaald den indruk, dien dat wetsontwerp heeft gemaakt onder de arbeiders.

Wanneer men de eerste en tweede en derde wetsontwerpen leest en men vergelijkt het derde met het eerste, dan is er veel reden tot verbazing, onder andere ook hierover, dat in zoo kort tijdsbestek twee wetsontwerpen als het eerste en het derde door denzelfden man konden worden ondertekend.

Die bedreiging van de vakactie door het belemmeren der staking door dien tot 6 maanden toe loopenden opzeggingstermijn maakte ook een bijzonderen indruk in het kader van dien tijd. Het ontwerp kwam 9 of 10 maanden na de dwangwetter van 1903, toen door de toch wel niet zoo noodige bepalingen omtrent het posten in handen van een goede en voor het werkgeversbelang waakzame politie een groote kracht was ontnomen aan de werkstaking — ik laat nu andere bepalingen der dwangwetten daar — en ik heb in het nieuwe ontwerp onmiddellijk gezien, en gelukkig velen met mij, een nieuw hoofdstuk van de dwangwetten. Ik had zeker ook van meer kanten dan van den onzen een scherper protest verwacht dan toen heeft geklonken, want werkelijk een dergelijke uitbreiding van het arbeidscontract, om met zulk een artikel, langs den omweg van de verschillende opzeggingstermijnen en van het voor den vollen opzeggingstermijn te storten staangeld en verschuldigde schadeloosstelling te komen tot beperking en belemmering van de staking in elk groot bedrijf, behoort volkomen in de dwangwetten thuis.

Dadelijk is dan ook door de georganiseerde arbeiders een verzet tegen het ontwerp ingesteld, en dit is niet alleen gekomen van de zijde der sociaal-democratische arbeiders, van de onafhankelijke arbeidersverenigingen. Een onzer geachte medeleden, de heer van Wijnbergen, heeft er ook een kleine herinnering aan. Toen hij in het voorjaar van 1904 in Enschedé in een vergadering der Katholieke arbeidersverenigingen uit het aartsbisdom Utrecht het ontwerp-Loeff zonder veel critiek uiteenzette, kreeg hij van tal van sprekers van alle kanten uit die kringen, die toch veel nader bij den voorstellenden Minister stonden, scherpe critiek te hooren, en moest hij uit Enschedé vertrekken met de ervaring, dat, wat het ontwerp ook voor de Katholieke staatslieden voor waardeerbaars had, de Katholieke arbeiders nog zoo ver niet waren.

Wij hebben hetzelfde gezien in een combinatie die zich op ander standpunt heeft gesteld dan de onafhankelijke arbeidersverenigingen, waarvan de Rotterdamsche vereeniging „Mercurius” het centrum was, dat een rapport, uitgaande van het standpunt, dat er wel veel goeds in de wet stond, maar dat toch verbeteringen noodig waren op verschillende punten, en wel dezelfde waarop ook ik een aanval gedaan heb, o. a. de inlassching in het Burgerlijk Wetboek. Die slechte eigenschappen van het eerste ontwerp liepen niet alleen in het oog van hen die, zooals men zegt, slechts oppositie wilden maken, maar aan al de vereenigde arbeiders, die gevoelden wat er voor hen nadeeligs in zat en van welken kant dat kwam, namelijk van den patroonskant.

En nu, na de wijzigingen, voor welke moeilijkheden staan wij thans.

Wij hebben — ik heb het met een enkel woord al gezegd — de werkstaking als contractbreuk. De Regeering heet voor dit — ik geef het toe — niet zeer gemakkelijk onderwerp tot nu toe geen oplossing gegeven. Mocht een dergelijke regeling nog komen — en het zou goed zijn, als zij van den kant der Regeering kwam — dan zullen wij die met zeer veel blijdschap begroeten.

De heer **Drucker**: Probeert u het eens.

De heer **Tak**: Dat zal niet uitblijven, mijnheer Drucker, maar het is niet zoo gemakkelijk onmiddellijk den juisten vorm te vinden.

Wij vinden geen garantie voor een onschendbaar minimum loon, maar het gewone loon, ook het kleinste, is blootgesteld aan aftrek wegens staangeld, wegens schuld enz. En toch ligt inderdaad in dat bestaansminimum een openbaar belang. Het zou dan ook overweging verdienen of men dat bestanddeel van het loon, dat noodzakelijk is voor den leeftocht, zonder hetwelk de arbeider komt tot onmiddellijke armoede, of men dat deel van het loon niet veilig had kunnen stellen buiten het gevaar van allerlei aftrek.

Het staangeld heb ik met een enkel woord aangeroerd. Men heeft de boeten laten bestaan, maar in dat opzicht komt er hulp dagen. Er is dezer dagen in

Zwitserland een ontwerp-arbeidswet verschenen, samengesteld door de Zwitsersche inspecteurs van den arbeid, waarbij de boeten verboden zijn. Daar zijn dus de mannen van de practijk tot de conclusie gekomen, dat men de boeten niet noodig heeft, dat deze meer kwaad dan goed doen. Ik heb het ontwerp bij mij en indien ik den Minister genoege kan doen door hem er inzage van te geven, wil ik het hem wel ter hand stellen.

De rechtspraak heb ik genoemd. Er zijn dus nog zeer belangrijke en principieele grieven. Mijnheer de Voorzitter! Ik heb ze hier enkel genoemd, omdat de regeling, welke gij voor het debat hebt gemaakt, niet toestaat er verder op in te gaan. Ik heb ze genoemd als voorbereiding. Ik hoop, dat wij in dat opzicht van den Minister nog eenige toezeggingen kunnen krijgen, want wij hebben nu het ontwerp voor ons en zullen, zooals wij dat ook vroeger hebben gedaan, pogen die verbeteringen aan te brengen, welke wij noodig achten. Wij weten wel, dat wij in dit tijdperk geen arbeiderswetgeving zullen krijgen, welke ganschelijk naar onzen zin is, maar wij nemen op afbetaling aan wat redelijk is en geen schade doet. Maar, Mijnheer de Voorzitter, indien in dit ontwerp blijft eenige belemmering van het onafhankelijke vereenigingsleven van de arbeiders, zooals dat ten strijde trekt voor betere arbeidsvoorwaarden, dan ontstaat er een andere toestand, want dan zou het beetje verbetering, dat dit ontwerp in de practijk zal brengen, worden te niet gedaan door een zóó groot nadeel, dat daardoor onze stand ten opzichte van het ontwerp noodwendig een andere zou zijn.

De eigen kracht van den arbeider, welke toch al zoo sterk wordt bedreigd en door den toestand van het productieproces en door den sterken patroonsbond, moet onaangeroerd blijven en eerder versterkt en gewaarborgd worden dan verzwakt en verkleind. Indien men iets in den toestand verbetert, maar daarentegen het eigen verbeteringswerk van den arbeider belemmert, dan zal men zitten met heel wat verbeteringen op papier en ook eenige in de practijk, maar men zal zitten met een wet, die de kracht van den arbeider in haar ontwikkeling belemmert, en zoo zal het doel van hetgeen de voorstellers van de wet op den voorgrond hebben gesteld, versterking van de door hen herhaaldelijk genoemde zwakere partij in het contract, worden gemist. Het hangt af van de wijzigingen welke in het ontwerp worden gebracht ten opzichte van de belemmering van de vakvereenigingen, of wij werkelijk aan deze wet wel eenig sociaal doel zullen kunnen toeschrijven.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Mijnheer de Voorzitter! Ik stel er prijs op, nu er in tweeden termijn gelegenheid gegeven wordt om zijn gedachten over dit wetsontwerp te zeggen, van die gelegenheid gebruik te maken, omdat ik dit wetsontwerp beschouw als een van de gewichtigste, die in tal van jaren bij de Kamer zijn ingekomen; gewichtig niet alleen om het groote getal personen dat aan dit wetsontwerp, als het wet zal geworden zijn, onderworpen zal zijn, maar tevens wegens de zeer ingrijpende gevolgen die de wet, voor een ieder die er mede in aanraking komt, zal hebben.

Bij het arbeidscontract levert de arbeider zijn arbeidskracht, die een deel is van zijn persoon, en daardoor wordt de mensch zelf als het ware het voorwerp van de overeenkomst. Dit heeft voor een deel verlies van zijn persoonlijke vrijheid ten gevolge. Een arbeider die een arbeidscontract sluit, heeft zijn wil ondergeschikt te maken aan een bepaald persoon. Dat daardoor voor partijen verplichtingen van zeer grooten omvang ontstaan, is duidelijk, en nu heeft, naar mijn meening, de Overheid niet alleen te zorgen voor maatregelen die het mogelijk maken om de behoorlijke uitvoering van zulk een contract af te dwingen. Die Overheid heeft ook wel degelijk te letten op de wijze waarop het contract wordt gesloten, op het onmiddellijk voorwerp daarvan en op de richtige uitvoering.

Wanneer de Overheid regelen vaststelt, dan kan zij aan den arbeider een wettelijke bescherming verleenen, zij kan hulp geven bij het sluiten van het contract, rechtszekerheid gedurende den loop van het contract en bij de beëindiging daarvan.

Nu gaat de wetgever bij deze regeling niet uit van het beginsel van de gelijkheid van partijen. Die partijen zijn ook niet gelijk, althans in oeconomischen zin, maar de gelijkheid van beide partijen is het einddoel dat de wetgever zich voorstelt te bereiken. Er worden maatregelen voorgesteld om den arbeider te helpen tegenover het maatschappelijk overwicht, dat in de meeste gevallen de werkgever boven hem hebben zal, maar aan den anderen kant moeten toch maatregelen worden voorgeschreven, opdat de arbeider niet straffeloos misbruik kan maken van het gemis van kapitaal aan zijn zijde.

Nu heeft de geachte afgevaardigde uit Fraaiker hedenochtend gezegd: een dergelijke maatregel zal nooit zoo mogen zijn, dat hij de vakvereenigingen belemmert en vooral mag hij nooit bezwaar opleveren voor de staking. De geachte

afgevaardigde heeft hedenochtend niet gezegd wat hij onder staking verstaat.

Nu was dit hedenochtend niet zoo noodig, omdat hij dit punt met ta! van andere, die hij aanroerde, bij de artikelen nader zal behandelen.

Ik zal dan daarop, thans niet ingaan. Alleen meen ik wel dat, als wij hier in de discussie spreken over staking, het toch wenschelijk is dat men zegt wat men onder staking verstaat, ten einde te voorkomen, dat men een discussie krijgt als in 1903, waarbij iedereen spreekt over staking, terwijl een ieder die daarover het woord voert een eigen denkbeeld over staking heeft.

De betekenis van de verhouding, die door het arbeidscontract ontstaat, vinden wij bij Schmoller, in zijn Grundrisse der National Oekonomie als volgt uiteengezet: „Es ist kaum zu viel gesagt, wenn wir behaupten es gebe keine wichtigere wirtschaftliche und soziale Frage; als die des Arbeitsverhältnisses. An ihr hänge die Zukunft unserer Gesellschaftsverfassung. Die richtige Ausbildung und Ortbildung aller einschlägigen Institutionen sei, wenn nicht die erste, so doch eine der wichtigsten Aufgaben der Gegenwart und Zukunft“.

En wat is er op het oogenblik in ons Burgerlijk Wetboek opgenomen om die zoo belangrijke aangelegenheid te regelen?

Niets anders dan een paar artikelen die deze materie uitermate onvoldoende regelen, zooals gisteren door den geachten afgevaardigde uit Tilburg is uiteengezet.

Dat die regeling zoo beslist onvoldoende is en hoe dat komt, is evenzoo door den heer Arts gisteren zeer helder verklaard.

Hij heeft zeer duidelijk aangetoond, dat een dergelijke beslist onvoldoende regeling van deze materie in onze wetgeving, die wij hebben overgenomen uit de Fransche, een gevolg hiervan is, dat men in die wetgeving niet den weg is gegaan der evolutie, maar dien der revolutie.

Na de woorden gisteren daarover door den heer Arts gesproken, kan ik dit punt verder onaangeroerd laten. Maar als men ziet welke gebrekkige regeling hieromtrent in ons Burgerlijk Wetboek bestaat, dan vraagt men zich met verbazing af, hoe het zoovele jaren heeft kunnen duren voordat men tot het inzicht gekomen is, dat er een andere regeling moest komen en overgegaan is tot het doen van practische stappen in die richting. Ik meen; dat het zeer juist gezien is geweest van den Minister Smidt, toen hij tot den hoogleeraar Drucker de uitnoodiging richtte om een voor-ontwerp te dezer zake te maken, dat zou kunnen dienen tot basis voor de verdere behandeling. De arbeid van den heer Drucker is in de gewisselde stukken en gisteren door den Minister op de meest waardeerende wijze besproken, een waardeering waarbij ik mij volkomen aansluit, maar die ik alleen daarom niet opnieuw weer in woorden zal brengen, omdat ik meen, dat ik, door mij daarvan te onthouden, meer handel in overeenstemming met de bescheidenheid van den ontwerper van dezen belangrijken voor-arbeid. Alleen wil ik hier vermelden, dat in een onlangs verschenen werk van een Katholiek schrijver, pater Bruyn, getiteld: „Sociologische beginselen“, de voor-arbeid van den heer Drucker ook wordt geprezen als een uitmuntende positief rechtelijke behandeling.

Waar ik zoozeer de noodzakelijkheid eener betere regeling inzie, dan die thans in ons Burgerlijk Wetboek is vervat, heb ik er mij dan ook over verheugd, toen de Ministers Cort van der Linden en Loeff dit ontwerp bij de Kamer hebben ingediend. Door dat te doen, meen ik, dat die beide Ministers hebben gehandeld in overeenstemming met hetgeen hier te lande werd gehoopt door de Christelijke werkliedenbeweging. Door de Christelijke vakvereeniging Patrimonium was in 1894 en later in 1900 de regeling van het arbeidscontract genoemd als een van de maatregelen, die de Overheid kon nemen tot verbetering van de maatschappelijke verhoudingen. De Katholieke werklieden hebben in September 1903 op het vakcongres te Utrecht, na een rede van den heer van Wijnbergen, zich verenigd met de conclusie, dat regeling van het arbeidscontract ten zeerste wenschelijk moest heeten.

Er was daarop niet aangedrongen door de zoogenaamde onafhankelijke arbeidersbeweging. Dat is iets wat men in den laatsten tijd in alle toonaarden op vergaderingen en in sociale bladen heeft kunnen hooren en lezen, o. a. werd dat beweren geuit door den heer Spiekman, een van de sprekers op een vergadering te Utrecht gehouden den 5den Juni 1904.

Deze zeide daar: Er mag wel eens nadrukkelijk op gewezen worden, dat uit den kring der onafhankelijke arbeidersbeweging nimmer is gevraagd om een arbeidscontract. Het kan dus niemand verwonderen, dat wij er tegen agiteeren: wij hebben dezen maatregel nooit gevraagd.

Ik geloof, Mijnheer de Voorzitter, dat de heeren wel zouden doen met niet zoo van de daken te verkondigen, dat zij nooit om regeling van het arbeidscontract

hebben gevraagd, want ik geloof, dat juist uit dat niet vragen een groot gebrek aan inzicht van de leiders der zoogenaamde onafhankelijke arbeidersbeweging blijkt, want, na de woorden die ik zooeven voorlas, vervolgt de heer Spiekman aldus: „van den huidige ongeregelde toestand zijn onzedelijke contracten als die der werkgevers der Rotterdamsche haven, het fabrieksreglement der Twentsche fabriekanten, het algemeen voorkomend willekeurig ontslag, de schandelijke boetesels, het gevolg.”

En wie een zeer scherpe beoordeeling wil lezen van den toestand zooals die is onder de thans vigeerende regeling, die meen ik te mogen verwijzen naar blad. 1112 van de *Handelingen* 1903—1904, waarin hij in een zeer interessante rede de heer Troelstra de verhouding tusschen patroons en werklieden, zooals die nu geregeld is bij de artt. 1637, 1638 en 1639 Burgerlijk Wetboek, door dezen ziet afgeteekend als door en door onrechtvaardig en onzedelijk.

Nu zou men mogen aannemen dat steun zou worden verleend bij elke eerlijke poging van welke zijde ook uitgegaan, om verbetering te brengen in deze materie. Van de zijde der Christelijke arbeiders is die steun dan ook terstond en algemeen verleend. Van sociaal-democratische zijde echter is bij de beoordeeling van dit ontwerp dadelijk gebruik gemaakt van het zoo geliefkoosde wapen der verdachtmaking. En een critiek in een drietal artikelen in *Het Volk* in de maand Maart 1904 eindigde met deze woorden: in sluwheid van samenstelling en bedoeling is dit stel bepalingen een werk van den satan.

De heer Schaper: Dat betrof het eerste ontwerp.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Ik kan niet alles te gelijk behandelen; ik moet de chronologische volgorde houden; wanneer de heer Schaper mij wil laten uitspreken, dan zal hij zien, dat ik onderscheid maak tusschen het eerste ontwerp en de later gewijzigde ontwerpen.

De heer Schaper: Ik bedoel die critiek van *Het Volk*.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Ik heb uitdrukkelijk het nummer van *Het Volk* aangehaald uit de maand Maart 1904. Ieder kan dus zien dat die critiek sloeg op het eerste ontwerp.

De heer Tak: De uitdrukking sloeg alleen op het stel bepalingen in het derde artikel behandeld, omtrent de opzegging in het eerste ontwerp.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Ik heb er dit niet uit gelezen, maar ik wil het aannemen. Daarom gaat het hier echter niet. De quaestie waarop het hier aankomt is, dat de verdachtmaking al wederom voorzat; men kon niet aannemen, dat de Minister die het ontwerp indiende bij het opstellen der minder praktische bepalingen geen slechte bijbedoelingen had. Daarom sprak ik van verdachtmaking.

Nu heeft de heer Tak, die het wel noodig vond te vermelden wat over dit ontwerp is voorgevallen, in een vergadering van Katholieke arbeiders in Enschedé, geheel verzuimd te vermelden wat is voorgevallen op de talrijke belangrijke vergaderingen gehouden door de arbeiders tot zijn partij behoorende, op welke vergaderingen de heer Tak gewoonlijk het hoogste woord heeft gevoerd. En als de heer Tak om wel te begrijpen redenen het niet aangenaam vindt om daarover te spreken, is dit nog voor mij geen reden om er over te zwijgen. Integendeel, ik stel er prijs op om aan te toonen, dat de houding van arbeiders van Christelijke zijde is geweest die om verbetering aan te brengen, en hoe daartegenover stond de houding van de sociaal-democratische arbeiders en de weinigen die bij hen waren aangesloten. Er werd een agitatie-comité benoemd om de houding der sociaal-democratische partij en de houding der organisaties die zich bij dat comité wilden aansluiten te bepalen.

De eerste vergadering van dat comité had plaats den 1sten Juli 1904 en toen werd de motie door de afgevaardigden der Vereeniging *Mercurius* ingediend ter zijde gesteld als totaal onmogelijk, omdat die afgevaardigden het onmogelijke denkbeeld koesterden dat aan dit ontwerp iets te verbeteren viel en de motie van den heer Tak tot agitatie tegen het ontwerp werd met overgroot meerderheid aangenomen. Op denzelfden weg is men van de zijde van het agitatie-comité voortgegaan. *Het Volk* van 29 Augustus 1904 bevat het verslag van de vergadering te Utrecht gehouden, waarin door den heer Polak geprotesteerd werd tegen de Vereeniging *Mercurius*, „die het initiatief heeft genomen tot verbetering van dit onaannemelijk en voor verbetering onvatbaar ontwerp”. Middelerwijl had het

onderzoek van het ontwerp in de afdelingen der Kamer plaats en toen werden tegen het ontwerp bezwaren van verschillende zijden ingebracht, ook van de rechterzijde. Den geachten afgevaardigde uit Franeker, die heden zeide, dat het ontwerp bij de Christelijke staatslieden algemeene instemming vond, maar bij de Christelijke arbeiders niet, moet ik zeggen, dat hij zich vergist. De Christelijke staatslieden hadden tegen het oorspronkelijke ontwerp van den heer Loeff bezwaren; zij meenden, dat de wijze, waarop eenige bepalingen waren uitgewerkt, in de practijk groote moeilijkheden zou medebrengen, maar de Christelijke staatslieden meenden niet, gelijk de schrijver in *Het Volk* het voorstelde, dat de heer Loeff dit gedaan had met de afglistige bedoeling, die die schrijver openlijk heeft geuit. De Minister Loeff bleek dadelijk tot overleg bereid en heeft dan ook terstond verschillende wijzigingen voorbereid, welke hij te gelijk met de Memorie van Antwoord in een gewijzigd ontwerp aan de Kamer heeft overgelegd. Daarna heeft nog overleg plaats gehad met de Commissie van Rapporteurs, ten gevolge waarvan op belangrijke punten nieuwe wijzigingen zijn aangebracht. En voordat nu die laatste wijzigingen ter kennis van de Kamer waren gekomen — zij werden ingezonden bij brief van 1 Maart 1905 — verklaarde reeds de heer Schaper in den *Volksstrijd* van 21 Januari 1905: aan een tiental bezwaren is te gemoet gekomen; al zitten er verkeerde dingen in het ontwerp, een voorwerp van felle oppositie kan het nu niet meer zijn en de sociaal-democratische Kamerleden zullen nu rustig kunnen overwegen, hoe zij ten slotte zullen stemmen.

En later — eveneens nog voordat de wijzigingen bekend waren, die door den Minister zijn aangebracht in overleg met de Commissie van Rapporteurs — verklaarde de heer Schaper in den *Volksstrijd*, onder uitdrukkelijke mededeeling, dat hij allerminst voldaan en zeker niet tevreden was, toch het volgende: „Maar zoo beslist is wel ons oordeel, dat wij volkomen handhaven wat we schreven over het bij voorbaat, zonder meer, blindelings willen verwerpen van dit ontwerp als dwangcontract. En even beslist is ons oordeel, dat Spiekman op belachelijke en onware wijze overdrijft, als hij dit ontwerp noemt „een groot gevaar voor de vakverenigingen”. Dat is te mal om los te loopen. Een blik op die landen, waar de opzeggingstermijn bestaat en toch de vakverenigingen bloeien, zegt ons dat te bewijzen genoeg.”

De heer Schaper zegt vergenoegd lachend: zeker! Het doet mij genoegen, dat ik tegenover de meening van den geachten afgevaardigde uit Franeker hier de meening van den geachten afgevaardigde uit Appingedam mag stellen betreffende het punt, dat de vakverenigingen er door belemmerd zullen worden.

Daarin zag echter het agitatie-comité nog geen aanleiding om zijn absoluten tegenstand te laten varen; maar op een volgende vergadering waren er toch eenige leden der vakverenigingen, die bij dit comité aangesloten waren, ontvreden en die uitten het vermoeden, dat achter de agitatie zooals die was opgezet, wel eens politieke motieven konden schuilen. Daar kwam men met verontwaardiging tegen op. Op den 12den Februari 1905 zeide de heer Spiekman nog eens weer: de vakverenigingen zullen door dit ontwerp ernstige schade lijden en daarom moet men er principieel tegen blijven.

Het getal getrouwen dat zich nog langer kon vereenigen met de houding van het agitatie-comité ging echter ieder oogenblik slinken. Was eerst *Mercurius* uit de gelederen van de getrouwen verdwenen, op die vergadering verklaarden *St. Eloy*, het Werkliedenverbond en de Boekbindersbond, dat zij met die houding niet langer konden medegaan. Zij drongen er op aan, niet theoretisch maar practisch te zijn.

Maar op diezelfde vergadering verklaarde de heer Tak:

„Ons optreden moet dragen een vast karakter, opportunisme tegen deze wet is niet geoorloofd, alleen omdat ze toch wel zal worden aangenomen. De arbeidersbeweging leeft niet voor één dag en voor één ontwerp, haar strijd is er een die jaren duren zal en daarom mag zij nooit haar principieele stelling ten opzichte der sociale wetgeving prijsgeven. De wet is onaannemelijk, wijl zij in haar algemeen gevolg de positie van den arbeider meer beklemd zal maken dan zij reeds is.”

En ten slotte zeide de heer Tak, „dat niets zoo aantrekkelijk is als een onverzwaakte principieele houding, ook voor de Christelijke arbeiders”.

Toen ik dat las, heb ik gedacht: komt nu deze naïeve uiting uit den mond van een veteraan als de heer Tak? Naïef, omdat hij er mede voor den dag komt op deze vergadering en dus wel duidelijk blijkt, dat het wel degelijk de bedoeling was „zieltjes” te winnen van de Christelijke arbeiders; naïef ook, omdat bij een man als de heer Tak de gedachte bleek voor te zitten, dat een dergelijke houding de Christelijke arbeiders trekken zou.

De heer Tak: Het was niet meer noodig.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Ik heb na die vergadering meermalen het genoegen gehad in verenigingen van Christelijke werklieden te spreken over „het arbeidscontract” en het genoeglijkste en beste oogenblik voor mij was als altijd als ik aan deze bewering van den heer Tak kwam en kon zeggen: weet gij wel dat de heer Tak denkt dat die houding voor u zoo aantrekkelijk is? Als de heer Tak had gezien het genoegen dat die menschen hadden over zijn naïveteit, zou hij niet herhalen dat het niet noodig was, maar zou hij gezien hebben dat hij ze nooit op zijn zijde had gehad.

Neen, de Christelijke arbeiders hebben die agitatie wel degelijk begrepen en hebben gevoeld, dat juist was wat in het *Sociaal Weekblad* is geschreven naar aanleiding dier agitatie: „De Sociaal-democratische arbeiderspartij heeft aan hare idealen vast te houden met dogmatieke felheid, wil zij als partij reden van bestaan hebben. Haar kracht zit dan ook in de ontkenning, de negatieve tactiek van afbreken en verwerpen.”

Ik haalde zoeven de woorden aan van den geachten afgevaardigde uit Appingedam en het doet mij genoegen hem nogmaals ten tooneele te kunnen voeren. In *Het Volk* van 24 Augustus 1905 drukt hij zijn oordeel over de wijze waarop de agitatie is gevoerd, aldus uit:

„dat de droevige wijze waarop de thans geldende algemeene opinie over dit ontwerp in de partij is gevestigd en tot heden gehandhaafd, er toe heeft bijgedragen om bij de verkiezingen in Juni stemmen te doen verloren gaan voor de S. D. A. P.”

Men heeft op een vergadering van het partijbestuur die uitlating van den heer Schaper besproken en heeft gezegd: zouden wij niet aan den heer Schaper vragen de motieven te publiceeren waarop dit oordeel is gegrond? Men heeft bij meerderheid van stemmen echter besloten dit niet te doen, omdat de heer Schaper geen enkel aannemelijk motief had aangevoerd en men hem dus de moeite kon sparen om die te publiceeren.

De houding van het agitatie-comité en de S. D. A. P. is op waardige wijze bekrond in de laatste vergadering te Amsterdam gehouden en in de laatste artikelen van *Het Volk*. Op de vergadering te Amsterdam op 20 Februari 1906 werden de noodige onwaarheden verkondigd en ook verdachtmakingen ontbreken weer niet.

Daar wordt nu toch bij voorbeeld een uitdrukking gebruikt door den heer Polak, die ik niet anders kan qualificeeren dan als verdachtmaking, deze namelijk, dat de verbeteringen zijn aangebracht, ondanks de tegenwerking van den heer Talma, het Nederlandsch arbeiders-secretariaat en consorten. Een dergelijke verdachtmaking durft de heer Polak, wiens naam in den lande algemeen bekend is en die — mag ik zeggen — een zekere reputatie te verliezen heeft, beweren, terwijl hij weet of moest weten, dat de heer Talma zitting heeft in de Commissie van Rapporteurs, een Commissie van Rapporteurs, die in *Het Volk* van 9 Maart 1905 en van 7 Maart 1906 nota bene elk oogenblik wordt uitgespeeld tegen den afgetreden Minister van Justitie, omdat zij hem naar de voorstelling van *Het Volk* wist te brengen tot verbeteringen, die hij anders niet had willen geven.

De conclusie van die vergadering was dezelfde als van den beginne af: het ontwerp moest worden verworpen. En dan durft de heer Tak zeggen, dat een dergelijke principieele houding de meest aantrekkelijke is voor de Christelijke arbeiders.

Daar protesteer ik tegen en kom ik beslist tegen op en zeg, dat een dergelijke belediging aan de Christelijke vakverenigingen door een man, als den heer Tak, niet verdiend is.

[Men zie verder het Derde Hoofdstuk sub A.].

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Ongetwijfeld is de heer Tak dank verschuldigd aan de Kamer, omdat zij hem in de gelegenheid heeft gesteld hedenmorgen zijn rede nog uit te spreken; maar omgekeerd is de Kamer misschien ook aan den heer Tak wegens zijn afwezigheid gisteren eenigen dank verschuldigd, omdat die ons ten minste na de pauze heeft bezorgd de gezellige rede van den heer van Nispen. En waar deze dat hier zoo geliefde onderwerp heeft behandeld, de slechtheid van de sociaal-democraten en van de sociaal-democratische agitatie, daar is het buiten twijfel, dat hij de Kamer eenige genoegelijke oogenblikken heeft bezorgd; bij de droogheid van de parlementaire werkzaamheden is dat altijd wat waard.

Ik ben de Kamer een kort woord verschuldigd, en wel naar aanleiding van een toezegging, door mij gedaan het vorige jaar, toen hier aan de orde was de arbeidsduur in de mijnen. Toen heb ik bij de behandeling eener motie van den heer Nolens gezegd, dat wij alle goeds voor de arbeiders aanvaardden, hoe gering

het ook is, en alleen het kwade weigeren. Maar toen werd van Katholieke zijde schamper gezegd: dat zullen wij eens zien bij de behandeling van het arbeidscontract. Ik heb toen beloofd onbewimpeld mijn meening te zeggen. Strikt genomen was dat nu onnoodig geweest. En waarom? Er heeft tusschen de agitatie in den lande en mij langen tijd een nogal belangrijk verschil bestaan, en wanneer de meening van het comité zich hedenmorgen hier in de Kamer had afgespiegeld, dan zou ik meer reden hebben gehad om het woord te voeren. Maar dat is niet het geval geweest. De redevoering, door den heer Tak gehouden, kan voor het grootste gedeelte door mij worden onderschreven. Ik had sommige dingen anders, misschien scherper gezegd.

[Men zie verder het Tweede Hoofdstuk].

Er is door den heer van Nispen gesproken over de rede van Spiekman; hij zeide, dat de arbeiders om het arbeidscontract niet gevraagd hebben, en er dus gerust tegen kunnen zijn.

Die redeneering is mij te kras; misschien lag zij dan ook niet in de bedoeling van den heer Spiekman; al vraag ik niet om iets, wil dat nog niet zeggen, dat ik er tegen ben als het voorgesteld wordt.

De heer van Nispen had mijn partijgenoot Spiekman echter niet eens behoeven aan te halen. In het Voorloopig Verslag wordt reeds als de meening van „enkele leden” — en iedereen weet wel wie dat zijn in deze Kamer — het volgende opgegeven: „De arbeiders toch zijn overtuigd, dat de inhoud der arbeidsovereenkomst voornamelijk wordt bepaald door de machtsverhoudingen tusschen kapitaal en arbeid. Die machtsverhoudingen kunnen door een wet als deze niet noemenswaardig veranderd worden.”

Nu zegt evenwel de heer van Nispen, dat hem een blaam is voor de onafhankelijke vakbeweging, dat die er niet om gevraagd heeft en dat de Christelijke vakverenigingen dit wel deden en dus zooveel beter zijn. Hier wensch ik hem even te achterhalen.

Wat hebben de Christelijke vakverenigingen bedoeld met een arbeidscontract? Het contract dat hier ligt?

Neen, Mijnheer de Voorzitter, dat hebben zij in het geheel niet bedoeld. . . .

De heer van Nispen tot Sevenaer: Ze zijn er tevreden mee.

De heer Schaper: Ik kom meteen daarop terug. Maar alvast: hoe kan de heer van Nispen dat zeggen? In de pas alhier gehouden vergadering van de Rooms-Katholieke vereeniging — de stoelen zijn nog niet koud — heeft een lid nog bij het debat den wensch geuit, dat er bepalingen omtrent minimum loon in het arbeidscontract zouden moeten worden opgenomen.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Omdat een enkele man een bepaling omtrent minimum loon in dit ontwerp wenschelijk acht, is dit geen bewijs dat de Christelijke arbeiders het er niet mee eens zijn.

De heer Schaper: Dat is juist; er is geen stemming gehouden in bedoelde vergadering! Dit gebeurt in dergelijke vergaderingen niet; als een Katholiek Kamerlid in zulk een vergadering opstaat en spreekt, is het kort daarna uit, wie zou ook durven opstaan en zeggen: neen, ik laat het er niet bij zitten? Hoe het echter zij, de heer van Nispen — en zéér zeker de heer Talma — zal toestemmen, dat de Christelijke Vereeniging „Patrimonium” niet minderwaardig is, vergeleken bij een Katholieke arbeidersvereeniging; beide zijn Christelijke vak- of arbeidersvereenigingen. En wat staat nu in het program van „Patrimonium”? Ik heb er reeds vóór vier jaren, in 1901, op gewezen. Ik meldde toen, dat er in het algemeen beginselprogramma van 1896 van „Patrimonium” in art. 10 wordt gevorderd: „dat er voor elk vak en elke streek onderscheidene bepaling voor den arbeidsduur als maximum met minimum loon worde vastgesteld”.

Dan staat er in een bepaling, dat géén contract mag goedgekeurd worden, mits daarin opgenomen worden arbeidsduur en minimum loon. Dat program bestaat nog. Wat betekende hier dus de roep om het arbeidscontract? Dat wat hier ligt? Neen, de Christelijke vereenigingen willen belangrijk ingrijpen in de levenspositie der arbeiders; maar deze kan niet in dit arbeidscontract geregeld worden. Dat is dus het „arbeidscontract”, door de Christelijke vereenigingen gevraagd.

Wat is de grief der arbeiders sedert lange jaren ten opzichte van arbeidsverhoudingen? Het zijn de wandaden van werkgevers, als ontslag van arbeiders om reden buiten den arbeid gelegen.

Het betrof het herhaalde ontslag wegens deelneming zelfs aan een Kamer van arbeid, wegens deelneming aan vereenigingen enz.

Dit was de groote grief; die bescherming hebben zij zoo noodig.

Wat doet dit wetsontwerp hieraan? Absoluut niets. Het beginsel dat men geen lid eener vereeniging mag zijn, wordt hier niet behandeld; alleen de quaestie of men dan den arbeider 8 of 14 dagen te voren moet opzeggen. Dit geeft echter niemendal. Bescherming tegen willekeur wordt niet gegeven. Dat was de voorname eisch van de onafhankelijke arbeiders. Ik zou legio staaltjes kunnen bijbrengen van deze willekeur.

Ik heb in *De Nederlander* n°. 3094, van enkele jaren geleden, een artikel van een bekend politiek persoon gelezen, waarin vermeld werd, dat te Delfshaven een arbeider uit het werk gezonden werd, omdat hij een ongeval gekregen en aangegeven had.

Doch dit verhaal is al oud.

In de *Nieuwe Rotterdammer Courant* van 22 November 1905 lees ik:

„Te Cuyk in Noordbrabant is voor ettelijke dagen een vergadering gehouden, waarin werd gepleit voor organisatie der R.-K. werklieden.

Gevolg van deze vergadering was, dat de vakvereenigingen haar ledental aanmerkelijk zagen uitgebreid en een propagandaclub werd samengesteld.

Nu deelt de *Maasstrichtsche Volksbode* mee, dat den dag na deze vergadering een leerlooierspatroon, op zijn werkplaats komende, zijn werklieden aanzegde, dat wie zich bij den bond aansloot, zijn ontslag kreeg.”

Men zal het schandaal begrijpen dat hier gepleegd is, als men bedenkt, dat het hier een Katholieke vereeniging gold, die vrij zeker onder het gezag van een geestelijk adviseur stond. Dat is het, wat voorkomen moet worden. Nu zegt men hier: dat keuren wij allen af. Maar in dit ontwerp staat er niets van, kan er ook niets van staan.

Zoo wordt uit Delft gemeld van deze dagen:

„In zake het gehandhaafd ontslag door de directie der tricottfabriek nabij Delft aan drie harer werksters gegeven, omdat deze lid waren geworden van de Kleermakersvereeniging „Ons Vakbelang”, en die voor dat lidmaatschap niet wilden bedanken, heeft de Kamer van arbeid voor de voedings- en genotmiddelen te Delft geen schikking kunnen tot stand brengen.

In een, in zeer scherpe bewoordingen vervatte openbare rechtspraak, keurt de Kamer de handelingen dezer fabrieksdirectie af. De Kamer noemt het gegeven ontslag: „een daad van grove willekeur en eene aanranding van de persoonlijke vrijheid, welke in brutaliteit door onbeschaamdheid wordt geëvenaard; getuigende van verregaand tyrannieke opvattingen, der directie van de verhouding van den patroon tot zijne ondergeschikten.”

De Kamer „richt ten slotte tot alle ouders en verdere, belanghebbenden met aandrang het verzoek om, alvorens meisjes dienst te doen nemen bij, of zelf in dienst te gaan aan de tricottfabriek, zich eerst nauwkeurig op de hoogte te stellen van de wijze, waarop de directie dier fabriek hare plichten jegens haar dienstpersoneel opvat en nakomt.”

Het spijt mij dat ik den naam van den werkgever niet ken, dan had ik dit individu kunnen vereeuwigen in de *Handelingen*. Zelfs het lidmaatschap der Kamers van arbeid bedreigt men aldus.

Voor eenige jaren heeft de heer Pyttersen hier een interpellatie gehouden over het ontslag van werklieden bij Hedemann in Twenthe. Het was in 1901, den 19den December. Wat is er bij die gelegenheid gebeurd? Ik kom er op terug, om aan te toonen, dat men niet zeggen kan, dat zulk een geval niets met de quaestie van het arbeidscontract te maken heeft.

Ik heb toen tot den heer Cort van der Linden gezegd: Kunt gij daar niets aan doen met de Strafwet? Toen zeide de heer Drucker, die zich toen reeds bezighield met het arbeidscontract en zich daarom geroepen gevoelde:

„De heer Schaper heeft verder gezegd: zij (kan) althans verbieden, dat het lidmaatschap der Kamer van arbeid als reden wordt opgegeven voor het ontslag. Dit erken ik; wanneer een wettelijke regeling wordt gemaakt van de arbeidsovereenkomst, dan zal men zeer zeker, met het oog op den moreelen invloed van zulk een bepaling, kunnen voorschrijven — en ik zou daartegen geen bezwaar hebben — desnoods onder bedreiging met straf, dat niet een dergelijke reden van ontslag mag worden opgegeven.”

De heer Drucker: Leest u nog verder. . . . .

De heer Schaper: „Maar zakelijk zullen wij daarmede weinig zijn gevorderd.” . . . . .

Dat heeft er niets mee te maken. . . . .

De heer Drucker: Daarop komt het aan.

De heer Schaper: Daarop komt het aan! Mijnheer de Voorzitter, ik heb den heer Drucker steeds beschouwd als een ernstig man, maar op het oogenblik valt het mij voor deze quaestie moeilijk. Een ieder leest voor, wat voor de motiveering van zijn betoog dienstig is, een ander kan dan voorlezen wat hem belieft.

Ik heb den heer Drucker, vóór ik hierover begon, op deze redevoering gewezen en hem die ter inzage gegeven, zoodat hij straks alle gelegenheid zal hebben om mijn opmerkingen te weerleggen. De heer Drucker zei er bij, dat zakelijk dergelijke bepalingen ons niet veel verder zullen brengen; maar dat laat ik voor rekening van dien geachten spreker. Hij zeide in allen gevalle, dat hij tegen zoodanige bepalingen geen bezwaar zou hebben, dus dat hij er vóór was. En nu heb ik den heer Drucker altijd voor een ernstig man gehouden, zoodat, wanneer hij zegt, dat strafbepalingen desnoods opgenomen kunnen worden, dat hij er geen bezwaren tegen heeft om daarmede moreelen druk te oefenen, dit niet door een volgend zinnetje, waarin hij twijfel uitspreekt, ongedaan zal kunnen worden gemaakt. Hij zal toch niets willen doen, waarvan hij volstrekt geen heil verwacht? Hoe stond de zaak, wat had ik betoogd? Nu zal ik verder lezen, omdat, wat er nu komt, voor mij juist geschikt is:

„Maar zakelijk zullen wij daarmede weinig zijn gevorderd, want, wèl zeide de heer Schaper dat dan 50 pct. van de hier in aanmerking komende patroons er in zullen loopen, maar ik geloof niet, dat de helft dier patroons, alleen om openhartig te zijn, zich aan straf zullen blootstellen.”

Dat betref nl. mijn bewering, dat men den werkgever, die willekeurig een arbeider ontslaat, zou kunnen vragen naar de redenen of hem daartoe pressen. Niet met allen zou dat gelukken, maar 50 pct. is nu niet zoo'n kleinigheid, Mijnheer de Voorzitter; al waren het maar 25 pct., dan nog zou ik dien moreelen druk op de werkgevers niet zoo gering achten, maar ik geloof niet dat het percentage zoo klein zou zijn.

Ik heb destijds geredeneerd als volgt: ook in het gewoon strafproces veroordeelt men wel eens op aanwijzingen; waarom zou dat hier ook niet gaan? Het volgende beeld gebruikte ik. Wanneer er f 1000 gestolen is en een dienstmeisje wordt verdacht, dan laat men haar maar niet openmoed op haar bloote ontkenning, ook niet als er geen direct bewijs is.

Nee, de aanwijzingen worden nagegaan, en stel dat zij wordt gestouilleerd en de f. 1000 bij haar gevonden worden, dan maakt zij zich er niet af met te zeggen: ik heb dat geld niet gestolen en gij hebt er niets mee te maken hoe ik er aan kwam. Nee, dan moet zij vertellen, hoe zij dat dan in bezit kreeg, zij moet *aanmemelijk maken* dat zij er eerlijk aan kwam, anders wordt zij mede op deze aanwijzing veroordeeld, ook al is er niemand bij den diefstal tegenwoordig geweest.

Zoo juist is een berucht misdadiger, weer gevat, hij had een paar honderd gulden bij zich, een bedrag dat op een kleine som na overeenkwam met elders gestolen geld. Hem wordt nu natuurlijk gezegd: leg ons eens uit, hoe gij aan dat geld komt, en als hij dat niet precies kan doen, dan is die omstandigheid reeds een aanwijzing, dat hij dat geld gestolen heeft.

Om nu op het geval terug te komen van het ontslag van den werkman, waarover ik sprak, zou men tot den patroon kunnen zeggen: gij hebt dezen man altijd geprezen, gij hebt althans nooit aanmerkingen op hem of zijn arbeid gemaakt, die gij ook niet hebt gemaakt op andere werklieden en waarvoor gij dezen niet hebt ontslagen, waarom hebt gij hem nu juist ontslagen, nadat hij lid was geworden van de Kamer van arbeid en u daar onaangenaam is geweest?

Zou een dergelijke aaneenschakeling van aanwijzingen nu zoo zwak zijn, dat men een dergelijken patroon niet in zekere gevallen zou kunnen straffen? Openhartigheid van den patroon is daarvoor niet noodig, maar niet alle werkgevers zijn zoo slim als die geslepen baas, die met een leuk gezicht zou zeggen: ik weet er niets van.

Ik geef toe, zij zullen dan wel wat slimmer worden, dat ras van dergelijke werkgevers is heel glad als het er op aankomt om de arbeiders te kneeien; maar alleen het feit, dat er een strafbepaling bestaat, zal ook op hen een zekeren druk uitoefenen. Dit erkende ook immers de heer Drucker, want hij zei, dat wanneer er een wettelijke regeling wordt gemaakt van de arbeidsovereenkomst, dit zou zijn toe te juichen met het oog op den moreelen invloed. Welnu, ik vraag: waar is die regeling? Waar vind ik haar in dit ontwerp? Nu neem ik het onmiddellijk aan als de heer Drucker zegt, dat een dergelijke bepaling niet in dit wetsontwerp past; maar dan bewijst dat, dat er bij aanneming van dit wetsvoorstel ten deze nog een groot gebrek blijft kleven aan onze wetgeving en verwacht ik van den Minister van Justitie de toezegging, dat in verband met dit wetsontwerp artikelen zullen worden ontworpen in de Strafwet, zooals ik die wensch. Maar

— ik zie dat de Minister een hoofdbeweging maakt alsof hij dit overwegen wil — zal dat wat helpen?

Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben elkander hier niets wijs te maken: dat is een vogel hoog in de lucht. Bij de begroting heeft de Minister al geklaagd over de vele dingen, die gevraagd worden, terwijl ons reeds veel juridische arbeid wacht, zoodat daar wel niets van zal komen. En bovendien, ik heb te doen met het wetsontwerp dat hier voor mij ligt en niet met iets anders, en dan meen ik dat daaraan niet in de eerste plaats behoefte bestaat.

Wit dit nu zeggen, dat ik zonder meer dit wetsontwerp principieel zou willen verwerpen? Ik herhaal wat ik reeds gezegd heb, en wat ook Bebel op het internationaal congres te Amsterdam in 1904 zeide: wij willen alles aannemen wat goed is, wanneer er geen kwaad in zit; weegt echter het kwade tegen het goede op, dan spreekt het vanzelf, dat wij daaraan onze stem niet kunnen geven. Wij zitten hier niet om het den arbeiders moeilijker te maken.

Wat is nu met dit ontwerp het geval? Den vereenigden werklieden zal het niet zoo bijster veel goed doen. Waarom ik verschillende bepalingen toejuich is, dat dat daardoor aan vele zwakkeren, aan on- of slecht vereenigde werklieden steun zal worden verleend. Voor dienstboden is het bepaaldelijk louter goeds. Doch nu is het wel merkwaardig, dat er ook al dadelijk een voorstel komt van den heer Lohman om de bepalingen voor die personen uit te lichten; de bepaling waarbij geen nadeel is voor de betrokken arbeiders moet er weer dadelijk uit. De sterk vereenigde werklieden kunnen zich toch wel redden, zonder deze bepalingen, met hun economische actie. Maar waar die economische actie er niet is, daar zal men er wat mee kunnen doen, ondanks dat er dingen in het ontwerp staan, die op zich zelf wel aardig zijn, maar niet veel beteekenen. Daarom heb ik er nooit aan willen mededoen om ter wille van de eene of andere onderscheiding van juridischen aard zonder meer het ontwerp af te breken. Maar kan ik dit goede aanvaarden, ééne conditie is hierbij onontbeerlijk. Dan moet men daarbij niet aan de onvereenigden of aan de slecht vereenigden een belemmering in den weg gaan leggen om zich beter te gaan vereenigen, of om bijv. tot staking te kunnen overgaan. Zoo iets moet er nooit in worden opgenomen; en dat zal toch gebeuren met den opzegtermijn in verband met staangeld. Nu weet ik wel, dat de invoering van dien termijn geen „ramp” zal zijn voor de vakbeweging, maar wij zijn hier toch ook niet om tot stand te brengen wat juist geen „ramp” is. Wij worden voor een geval als dit hier geroepen om „sociale wetten” tot stand te brengen en moet men den arbeiders dan juist struikelblokken in den weg leggen? Wij moeten hier niet iets gaan doen, dat zonder een ramp genoemd te kunnen worden, toch tevens voor de onvereenigde of slecht vereenigde werklieden zeer nadeelig kan zijn. De sterke vakbeweging zal die bezwaren wel te boven komen. De sterk vereenigden zullen wel kunnen staken, maar er zijn nog in ons land tal van arbeidersgroepen, die ternaauwernood het hoofd boven water kunnen houden, die nog geheel zitten onder den druk der patroons. Een voorbeeld uit de practijk. In Groningen was er lang zeer weinig actie onder de koetsiers, die zijn daar nog zwak vereenigd, althans voor zoover ik heden weet. Nu was er daar een stalhouder bij wie de koetsiers ontzettend slecht worden behandeld; een dozijn menschen was totaal aan zijn willekeur overgeleverd.

Maar wat gebeurt er. Op een Maandagmorgen, meen ik, valt er iets voor, dat den druppel vormt, die den emmer doet overloopen. Men krijgt dat weinige helderheid in het hoofd dat noodig is om te doen zien, dat het niet langer gaat, dat noodig is om te doen zeggen: nu moet het uit zijn. Men gaat staken. Wanneer dit wetsontwerp nu wet was geweest, dan hadden die menschen contractbreuk gepleegd en eventueel staangeld, aan den opzegtermijn verbonden, verbeurd. Zij zouden zich dan nog wel eens bedacht hebben vóór zij tot staking waren overgegaan. Dat is dus een belemmering voor die categorieën van menschen. Voor hen zal deze bepaling een kwaad zijn en dat mag niet. Ik hoop daarom, dat de heeren ons in de gelegenheid zullen stellen om voor dit wetsontwerp te kunnen stemmen door wegneming van die bepaling, waardoor staking zonder opzegtermijn niet mogelijk is. De heeren zijn al op den goeden weg. Uit een artikel van den heer Z. van den Bergh in het *Handelsblad* blijkt wel, dat deze geachte afgevaardigde daarvoor te vinden is, en met een weinig goeden wil zal er toch wel wat aan te doen zijn. Hoe dan ook, bij alle respect die ik heb voor de kleine verbeteringen in dit ontwerp, wil ik toch ook niet op mijn verantwoording nemen, dat ik de vakvereeniging, de opkomende vakvereeniging vooral, belemmer, door te stemmen voor een ontwerp, waarin de verplichte opzegtermijn is opgenomen, dat de arbeiders een struikelblok in den weg zal gaan leggen in verband met het staangeld, welk staangeld door dit ontwerp we allerminst wordt *inaevoerd*, maar toch niet alleen gesanctionneerd, doch ook *aanlokkelijk* gemaakt met het oog op den

verplichten opzegtermijn. Het goede in het ontwerp vervat weegt tegen dat kwaad niet op.

Nu heeft de heer van Nispen reeds aangetoond dat ik die agitatie niet in allen deele heb goedgekeurd. Dat wil zeggen, wel in den beginne, tegen het eerste ontwerp, maar niet meer toen die ongelijke opzegtermijn was weggenomen. Maar die principieele verwerping is thans in de Kamer zelfs door niemand verdedigd.

Dit is duidelijk. Maar aan wien de schuld, dat die agitatie zoo hevig is geworden? Wie heeft de menschen in den beginne uitgetergd? Was de agitatie bij het verschijnen van het eerste ontwerp niet volkomen verklaarbaar en verdedigbaar, ja toe te juichen? Er stond toch niets meer of minder in, dan dat de opzegtermijn langer werd, naarmate men langer bij den patroon in dienst was, waardoor staking zonder contractbreuk onmogelijk werd. Wie lang bij een patroon was, moest er natuurlijk tegen op zien te staken. De heer Drucker stelde het voor en de heer Loeff nam het vooral niet zachter over.

Ik zeg niet, dat dit werk was „van den satan”. Laat ik openhartig zijn, ik heb reeds in de afdeelingen verklaard, dat ik niet dacht aan kwaadaardig opzet. Maar was geeft dat? Ik heb met de motieven niets te maken: het *feit* lag er. Misdrijf was het niet. Goed, maar was het dan geen groote domheid, geen grenzeloze stomiteit, onbegrijpelijk van een man als de heer Drucker; meer begrijpelijk van een man als den heer Loeff? Dit laatste, Mijnheer de Voorzitter, wacht u maar even! beteekent natuurlijk niet, dat ik den heer Loeff voor dommer aanzie, maar bij den heer Loeff behoefde men minder aan domheid te denken, want die had pas die historie van 1903 gehad met de werkelijke dwangwetten; die had doen zien, dat de Regeering van Kuyper c.s. tot alles in staat was. Wat wil men dan dat de arbeiders dachten? Kan men van die half-ontwikkelde arbeiders, zonder juridisch en parlementair inzicht, die den ganschen dag werken, vergen dat zij inzien dat een ernstige fout juridisch misschien zoo erg niet is bedoeld en wel in orde zal komen? Neen, zij zien alleen wat zij vóór zich hebben. Men kan hen niet sussen met een: daarvan zal wel niets komen; want zij hebben 1903 medege maakt en gezien, wáartoe de heeren *in staat* waren en in de Kamer en in de Regeering. Wanneer men geen verdachtmaking wil, geve men ook geen aanleiding. Wat men zaait, zal men ook oogsten. De heeren hebben geoogst; weanu, ik gun ze den oogst! De schuld van de hevige agitatie ligt bij de heeren zelf.

Nu heeft de heer Van Nispen aardig besproken wat de Christelijke vakvereenigingen hebben gedaan, ondanks de agitatie, waarvan zij vrijbleven. Maar nu moet deze geachte afgevaardigde toch niet te weelderig worden en al teveel munt uit deze zaak willen slaan. Dat alle Christelijke vakvereenigingen buiten den invloed hebben gestaan, kan hij niet volhouden, want met de stukken zou ik kunnen aantoonen, dat juist van de Christelijke vakvereenigingen ook de bezwaren gekomen zijn, die men van de zoo gesmade agitatie gehoord heeft.

Zeker, de agitatie was een paardenmiddel, maar het heeft geholpen, ook bij de Regeering.

De heer de Savornin Lohman: Zij was volstrekt noodeloos.

De heer Schaper: Ja, dat kan men nu achteraf wel gemakkelijk zeggen, maar dat kon men niet weten.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Gij brengt niet in rekening, dat dezelfde bezwaren in het Voorloopig Verslag zijn opgenomen. De agitatie is begonnen na het onderzoek in de afdeelingen, toen door de Kamerleden der Christelijke partijen tal van bezwaren reeds waren ingebracht tegen het ontwerp.

De heer Schaper: De heer van Nispen schijnt het nu alleen te willen zoeken in de Kamerstukken en verzet zich tegen de bespreking der agitatie van mijn zijde. Maar waarom beroept gij u dan op de agitatie van onze zijde en niet op het door ons betoogde in het Voorloopig Verslag? Wat uw recht is, is ook ons recht.

Welnu, ik ontken beslist, wat de heer van Nispen hier zegt. De agitatie was er al vóór het afdelingsonderzoek.

De heer van Wijnbergen had reeds — vergis ik mij niet zeer — in Twente de kous op het hoofd gekregen van zijn Katholieke arbeiders. Wil de heer van Nispen zeggen, dat die agitatie pas is begonnen na het onderzoek in de afdeelingen, dan zeg ik: Ik geloof er niets van. In het afdelingsverslag ziet men reeds een afspiegeling van de agitatie in hetgeen van onze zijde is beweerd, bijv. dat die ongelijke opzegtermijn in verband met staangeld een schande is. Schamen de heeren zich, dat ze daarnaar luisteren? Laten wij toch niet al te groot doen

en het doen voorkomen, alsof wij hier in het Parlement alleen onze meening zeggen zonder ons te storen aan hen die er buiten staan. Wat zouden wij op het Binnenhof doen zonder het Buitenhof? Wij staan allen onder den invloed van hen, die buiten het Parlement staan, al kunnen wij onze eerlijke vaste overtuiging handhaven. Geneert de heer van Nispen zich daar zoo voor? In verkiezingsdagen geneert men er zich althans niet zoo voor!

Die agitatie is niet goed geweest. Zij is te lang in den ouden vorm volgehouden en de bal is te ver doorgerold, maar in elk geval heeft zij het goede gehad dat zij de Christelijke vakverenigingen heeft wakker geschud.

Ik wil er nog op wijzen, dat wij ten opzichte van het staangeld bij het wetsontwerp Ruys van Beerenbroek zijn achteruitgegaan. In art. 6 stonden verschillende gevallen waarin korting van loon kon plaats hebben, schade door onrechtmatige daad, boetbijdrage aan fondsen, schulden, vier gevallen, maar men mocht geen staangeld inhouden. Hier heeft men het, ik wil alweer niet zeggen ingevoerd, maar er *waarde* aan gegeven door den vasten opzegtermijn.

[Men zie verder het Derde Hoofdstuk sub A.]

Ik heb mijn opinie over het wetsontwerp gezegd. Het spijt mij de Kamer zoo lang te hebben moeten ophouden, maar nu vooral was het noodig dat ik een enkel woord zeide. Ik hoop inderdaad dat de heeren ernstig zullen nadenken over het beramen van maatregelen, waardoor de bezwaren voor de arbeidersbeweging ten opzichte der economische actie worden weggenomen.

De heer van Doorn: Mijnheer de Voorzitter! Ook ik wensch in dit debat een enkel woord te spreken. Tenzij door voor mij onaannemelijke amendementen dit wetsontwerp voor mij onaannemelijk wordt, zal ik er mijn stem aan geven, maar, dit doende, zal ik volstrekt niet meenen te hebben medegewerkt tot een wereldhervormden maatregel. Ik ben mij volkomen bewust, dat ik daarvoor niet anders doe, dan mijn stem te geven aan wat ik eenvoudig noem een juridiek werk.

Dit ontwerp is voor mij eigenlijk niet anders dan een juridieke regeling van het dienstbodenrecht, uitgebreid tot een arbeidscontract. Wij danken dit voor een groot gedeelte aan de bekwame hand van hem die de grondstof daartoe gegeven heeft, en ik acht het dan ook over het algemeen een uitnemend stuk werk, maar iets anders dan een zuiver juridieke regeling kan ik er niet in zien.

Nu kan ik mij wel begrijpen, dat van den kant der arbeiders hierop eenigszins vuur is gevat, want hun is dit ontwerp aangeboden, alsof het zoude voorzien in sociale nooden. Wanneer men toch in het slot der Memorie van Toelichting van Minister Loeff leest, dat nu wel niet aan alle illusien is voldaan, dat met dit ontwerp de gouden eeuw nog niet is ingetreden, dan blijkt toch wel, dat hij van oordeel was hier te hebben geleverd een aardig stukje sociaal werk. Ik moet zeggen, dat ik dit wel wat overdreven vind. Ik kan mij voorstellen, dat men, wanneer men meent de arbeiders een lekkeren schotel te hebben voorgezet, die hen goed zal smaken, en men hoort, dat er niets op te vinden is wat in hun smaak valt, zij allicht zich nu niet in elk opzicht tevreden erkennen.

En ik vind het niet geheel onbegrijpelijk, dat de arbeiders door deze juridieke regeling zijn teleurgesteld, al erken ik, dat in het ontwerp verschillende maatregelen en voorschriften voorkomen, die uitnemend zijn en waarvan ik mij voorstel, dat zij, eenmaal in de praktijk des levens doorgedrongen, van veel nut kunnen zijn.

Met den geachten afgevaardigde uit Franeker geloof ik ook, dat enkele bepalingen wel wat meer klemmend konden gemaakt zijn.

Wanneer men om zijn voorbeeld te nemen wil verbieden gedwongen winkelen en alleen aan dit verbod klem bijzet, door dengene die het verbod overtreedt, voor den kantonrechter te roepen, dan begrijp ik, dat men van dien kant zegt: als men dergelijk verbod in de wet opneemt moet het ook gesanctionneerd worden en afgedwongen door krachtiger bepalingen dan door een eenvoudige rechterlijke aansprakelijkheid van den werkgever.

Op één punt bevat het wetsontwerp het embryo van iets dat leiden kan tot groot voordeel voor de arbeiders: ik bedoel de collectieve arbeidsovereenkomst, door den vorigen Minister van Justitie niet geheel vrijwillig (ik hoop dat de geachte afgevaardigde uit Nijmegen mij deze opmerking niet kwalijk zal nemen) in het wetsontwerp gebracht. Daarin ligt, mijns inziens, het beginsel waarop ten slotte kan worden opgetrokken het gebouw, dat ook de heer Tak wenschte.

Het is in het wetsontwerp niet geregeld, maar het is althans erkend en ik meen dat een toekomstige regeling juist ook van die zaak en van de vakbeweging den arbeider kan brengen wat hij wenschte op dit gebied.

Ik spreek hierover slechts zeer in het kort, omdat mijn bezwaren meer ter sprake komen bij de behandeling der artikelen. Om over het hoofdbeginsel lang

te spreken, waar het geldt zuiver juridieke regelingen, welke wij zullen behandelen bij de artikelen, is mij niet mogelijk.

[Men zie verder het Derde Hoofdstuk sub A.]

Dit is het weinige dat ik over dit wetsontwerp wensch te zeggen.

Er zijn bepalingen waaromtrent nog veel discussie kan komen, doch de behandeling daarvan dient natuurlijk uitgesteld tot de behandeling der betrekkelijke artikelen. Ik geloof dat er grieven zijn waaraan zoo mogelijk te gemoet gekomen moet worden. Zoo zal waarschijnlijk ook nader in overleg moeten getreden worden over het staangeld en overwogen moeten worden in hoever bezwaren daartegen kunnen worden ondervangen. Als daartoe een middel te vinden is zal ik daaraan gaarne medewerken.

Overigens herhaal ik, dat ik deze zaak beschouw zuiver als een aanvulling van het Burgerlijk Wetboek, en mij volstrekt niet voorstel dat ik door mijn stem te geven aan dit wetsontwerp, mijn stem geef aan één socialen maatregel van groot gewicht.

De heer Talma: Mijnheer de Voorzitter! Ik stel er prijs op kort uiteen te zetten hoe ik mij zelf stel tegenover het ontwerp dat op het oogenblik eindelijk in discussie gekomen is. Indien ik nog een oogenblik zou gearzeld hebben of ik het wel zou doen, zou de laatste redevoering die wij gehoord hebben voldoende aanleiding daartoe hebben gegeven.

De heer Schaper heeft zooveen herinnerd aan een uitdrukking die hij indertijd heeft gebruikt en die reeds, naar hij mededeelde, meermalen verkeerd werd geëxploiteerd. Het was de uitdrukking dat hij „maling had aan de juristerij”. Indien er nu ooit eenig document kon geleverd worden voor iemand die deze uiting van den heer Schaper, in den ongunstigsten zin opgevat, zou willen leggen als grondslag voor zijn beschouwing over den arbeid die onze juristen, wanneer zij daar in de rechtbanken zitten, hebben te verrichten, zou toch inderdaad de redevoering van den heer van Doorn daarvoor in de eerste plaats moeten gelden.

Immers, de heer van Doorn zegt: och, die heele wet die wij vóór ons hebben, wat beteekent die eigenlijk? Het is een goede basis voor de jurisprudentie, maar meent gij, dat het een maatregel tot wegneming van sociale nooden is? Ik kreeg den indruk — en dit is een indruk die toch inderdaad noodlottig zou wezen voor arbeiders.

De heer Troelstra: Zeker voor u.

De heer Talma: De geachte afgevaardigde uit Amsterdam III zegt: „zeker voor u”, maar ik meen, dat het noodlottig zou zijn voor de arbeiders, die gewoon zijn de woorden van den heer van Doorn ernstig op te nemen, indien zij dien indruk ook zouden ontvangen.

De heer Troelstra: Dat zou voor u noodlottig wezen.

De heer Talma: Ik zeg: dit zou voor die arbeiders noodlottig zijn, omdat zij dan wel eens tot de conclusie zouden kunnen komen, dat alleen die maatregelen strekken tot het wegnemen van sociale nooden wanneer daarbij voor de arbeiders geld uit de schatkist werd beschikbaar gesteld, terwijl vergeten wordt, dat een van de groote sociale nooden is de rechtsonzekerheid die er voor den arbeider bestaat ten opzichte van zijn arbeidsovereenkomst, en de zwakheid waarin hij verkeert bij het sluiten van die overeenkomst. En wanneer het nu mocht doordringen tot onze arbeiders, dat eigenlijk alleen iets voor hen gedaan werd, wanneer hun gegeven werd brood en spelen, maar dat, wanneer het er op aankwam voor hun recht op te komen, dit een zaak was die eigenlijk uitsluitend wat advocaten en rechters aangaat, die een jurisprudentie moeten hebben over deze gevallen, dan zou dit voor onze arbeiders een zedelijke achteruitgang zijn.

Er is naar aanleiding van de arbeidsovereenkomst vandaag ook nog weer gewezen op het feit, dat, geloof ik, niet tegengesproken kan worden, dat deze regeling inderdaad niet geheel en al bevat wat de arbeiders indertijd verwachtten, wanneer onder hen gesproken werd over een toekomstige regeling van het arbeidscontract. Het is inderdaad zoo, dat, wanneer bijv. in het program dat door de vereeniging „Patrimonium” in 1894 is vastgesteld, gesproken werd van het arbeidscontract, aan een aantal regelingen werd gedacht, die in het ontwerp dat voor ons ligt niet worden aangetroffen.

Daar toch worden aan een ontwikkeling van het arbeidscontract vastgebonden niet alleen de bepalingen van minimum-loon en maximum-arbeidstijd, maar bijv. ook de geheele ontwikkeling van de arbeidersverzekering. Ik behoef er niet aan

te herinneren, dat na de vaststelling van dit programma onze sociale wetgeving zich heeft bewogen in een richting welke op dit punt geheel afwijkt van de richting die toen in het politiek program van Patrimonium werd aangewezen, dat bijv. o. a. de verzekering van den arbeider ter hand is genomen, niet langs den privaatrechtelijken, maar langs den publiekrechtelijken weg; en waar nu die opvattingen door de verschillende Ministeries, die later zijn opgetreden en ook door hen, die geacht konden worden beginselen te verdedigen, zeer verwant met die, welke in het programma van Patrimonium zijn uitgesproken, moeten beschouwd worden als te zijn opgegeven, is het niet vreemd, dat ook hier dit voorstel zich aan die opvatting niet aansluit.

Maar is daarmee het voorstel, zooals het daar vóór ons ligt, eenigszins in zijn waarde aangetast? Neen, ik beschouw dit voorstel niet als een volkomen regeling der zaak, zooals die binnen de bemoeiing van de Overheid ligt, maar uitsluitend als bevattende algemeene bepalingen omtrent arbeidsovereenkomst.

[Men zie verder het Derde Hoofdstuk sub A.]

Maar ik wil juist, omdat van zoo verschillende zijden op die algemeenheid is gewezen, hierbij zeggen, dat naar mijn meening de bemoeiing van de Overheid met de arbeidsovereenkomst, dat wil zeggen met de voorwaarden waaronder de arbeiders hun arbeid verrichten, hiërmede niet is uitgeput.

Zoo geloof ik b.v. niet, dat de nu aangeboden regeling ten aanzien van de gedwongen winkelnering, een definitieve is. Het ontwerp is in dit opzicht m. i. onvoldoende. Maar hier en op andere punten zal aanvulling noodig zijn. Nu staat, naar ik meen, wel vast, dat de organisatie van den arbeid een plaats zal kunnen hebben bij de ontwikkeling van het arbeidscontract. Maar hierbij zal niet alleen moeten worden gedacht aan de vakvereniging, maar ook aan de officieele organisatie van den arbeid, die wij hebben in de Kamers van arbeid, een organisatie die op dit oogenblik in veel opzichten uiterst gebrekkig is, niet alleen wat haar inrichting, maar ook wat de haar ten dienste staande middelen betreft, die van dien aard zijn, dat een ernstige bemoeiing op dat punt van haar niet kan worden verwacht. Ik geloof dat hierin verandering moet worden gebracht en meen dat juist de aanneming van dit ontwerp, het inbrengen in de arbeidsovereenkomst van de verschillende geledingen, die op dit oogenblik in de zeer korte regeling van art. 1639 geheel en al ontbreken, de behoefte aan een verdere ontwikkeling zal versterken en den weg banen tot bevrediging dier behoefte.

Ik wil daarom zeggen, dat de algemeene regeling op dien grond door mij aannemelijk wordt geacht. Ik heb reeds gezegd, dat deze regeling niet geheel en al aan het ideaal beantwoordt van de kringen waarin ik meer bepaald leef.

Maar ik sta nog altijd op het standpunt, waarop ik stond, toen ik enkele weken na de verschijning kennis nam van het eerste ontwerp-arbeidsovereenkomst, gemaakt door onze geachten mede-afgevaardigde, professor Drucker. Toen heb ik onmiddellijk in *Patrimonium* geschreven, dat naar mijn meening een dergelijke opzet van de zaak niet geheel en al overeenkwam met de onder ons gangbare meening, maar dat wij ons rekenschap moesten geven van de ontzaglijke moeilijkheden, aan deze zaak verbonden, en dat het verstandig was niet te grijpen naar iets dat er niet is, maar te nemen wat er is, dit zooveel mogelijk te verbeteren en daarop voortbouwende, te komen tot verwezenlijking van wat eigenlijk naar onze meening is de juiste en volledige regeling der zaak.

De heer Schaper heeft het, zoo uitdrukkelijk gezegd: het is gemakkelijk bij de arbeidsovereenkomst eenvoudig maar te spreken over vakvereniging, staking en dergelijke algemeene woorden, terwijl de geheele beweging, zooals wij die op dit oogenblik kennen, toch maar een zeer klein deel van de arbeidsovereenkomsten raakt, die door personen worden gesloten, aan wie wij de bescherming van de wet allerminst zouden willen ontzeggen.

En aangezien het zich laat voorzien, dat dit ook in een afzienbaren tijd wel zal blijven, omdat de vakvereniging toch ook voornamelijk tot ontwikkeling gekomen is daar waar de bemoeiingen zich niet uitbreiden over een groot aantal kleine bedrijven of waar verspreidheid van bevolking niet hinderend optreedt, daar geloof ik dat de Staat zich niet zal kunnen onthouden van verdere bemoeiing.

Nu doet het mij genoegen dat wij hedenmorgen de rede van den heer Tak gehoord hebben. Toen ik gisteren het voorstel hoorde door den heer Troelstra gedaan om de beraadslaging te staken (1), omdat het van algemeen belang was dat wij hier uiteen zouden hooren zetten hoe de sociaal-democraten in deze Kamer dachten over het arbeidscontract, heb ik een oogenblik versteld gestaan, omdat

(1) [Men zie hiervoor het Zesde Hoofdstuk, *Vorbereiding en Behandeling van het Wetsontwerp.*]

ik meende dat de vraag, in hoever de rede van den heer Tak van algemeen belang was, het best door hem kon worden beslist, en naar mijn meening reeds beslist was toen hij aan het verblijven in den gemeenteraad te Amsterdam de voorkeur gaf boven zijn aanwezigheid hier. Maar van morgen is het raadsel welkome voor mij opgelost. Ik heb begrepen, dat wij een totaal valsch beeld zouden behouden hebben omtrent de houding van de sociaal-democraten tegenover dit ontwerp, indien wij alleen hadden gekend de meening van den heer Tak en van zijn vrienden uit de redevoeringen elders door hem gehouden en uit de artikelen door in door hem geredigeerde bladen geschreven. De heer Troelstra heeft begrepen dat de discussie geheel zou worden vervalscht wanneer men hier niet begrijpt, dat zij binnen deze Kamer, zoodra het op zaken aankomt, met geheel andere motieven werken dan wanneer het aankomt op agiteeren. Daarom doet het mij genoegen, dat de heer Tak zich ten slotte op het zakenstandpunt heeft gesteld en het uitzicht heeft geleverd, dat wij niet zouden komen te staan voor een doorsnijden van het laken, maar voor zakelijke overwegingen.

Ik vermoed dat dit kan leiden tot goede resultaten: voor dit ontwerp, want ik ontveins het mij niet, dat ik het juist bij een arbeidsovereenkomst bedenkelijk zou vinden, al kunnen wij daarvoor geen offers brengen van principieelen aard, wanneer door een groot aantal arbeiders een dergelijke regeling met wantrouwen zou zijn ontvangen. Wat gedaan kan worden om tot overeenstemming te komen moet worden gedaan. En nu geloof ik dat wij ons hebben te verblijden, dat ook van de zijde die een dergelijke krasse houding altijd heeft aangenomen tegenover het ontwerp zooals het daar ligt, die nu is prijsgegeven.

Het is waar dit ik huiver te gelooven aan een complete verzoening, zoolang de heeren blijven staan op het verdachtmakende standpunt, vroeger door hen ingenomen, dat de heer van Nispen zoo afdoende geteekend heeft, dat ik er niets aan behoef toe te voegen.

Vanmorgen heeft de geachte afgevaardigde uit Franeker ons medegedeeld, hoe het kwam dat de heeren zoo zenuwachtig geworden zijn, namelijk omdat de bepalingen over den opzeggingstermijn uit het ontwerp-Loeff 10 maanden na de staking van 1903 waren ingediend.

Nu hadden twee dingen aanleiding kunnen geven om de opgewondenheid te doen bedaren:

1°. dat een regeling overeenkomstig aan de regeling van den Minister Loeff, jaren vóór de staking door den Minister Cort van der Linden voorgesteld was. Het had de heeren tot rust kunnen stemmen te bedenken, dat de Minister Loeff niet door de geschiedenis van 1903 in de war gebracht was, omdat diens ambtsvoorganger, die niet in het Ministerie-Kuyper zat, geen schuld had aan de strafwetten, en de mogelijkheid der staking niet voorzien had en een dergelijk voorstel had ontworpen, en

2°. dat in de afdeelingen gebleken is, dat door de meest verschillende groepen der Kamer gelijk gedacht werd over de minder juiste regeling door den Minister Loeff voorgesteld.

Ik herinner mij, dat ik in een afdeeling gezeten heb met mannen van anti-revolutionnaire, Christelijk-historische, Rooms-Katholieke en sociaal-democratische zijde, die nog al eens in het openbaar genoemd worden, en dat op dit punt geen 2 minuten debat gevoerd is; maar dat onder ons vastgesteld is, dat allen in die afdeeling het er over eens waren dat de bepaling zooals zij daar lag, niet kon geaccepteerd worden. Alleen werd er bij gezegd, dat de Minister Loeff of zijn ambtenaren geen leelijke bedoelingen hadden gehad, maar misschien zich hadden laten leiden door de lectuur van sociaal-democratische bladen, waarin op bittere wijze geschreven werd hoe een man, die gedurende 20 jaren bij een patroon gediend had, met een opzeggingstermijn van 14 dagen zoo maar aan den dijk gezet wordt. Daarin moest voor hen een vingervijzing liggen, dat men meende dat bij 20 jaren dienst een langer opzeggingstermijn behoorde dan bij bijv. een dienst van een half jaar.

De Minister Loeff wist niet dat die mededeeling niet moest dienen om de zaak tot een goede oplossing te brengen, maar slechts om ontevredenheid te zaaien. Had hij daarmee rekening gehouden, dan had hij er geen verdere conclusie uit getrokken.

Dit stond in de afdeeling waarin ik zat, absoluut vast, en mij bleek ook niet anders in de Commissie van Rapporteurs, namelijk dat niemand zelfstandig de regeling door den Minister Loeff voorgesteld, verdedigde; dit weten ook de sociaal-democratische leden; de heer Schaper, die in mijn afdeeling zat, zeker.

De heer Schaper: Een lid van de rechterzijde verdedigde het wel.

De heer **Talma**: Alleen omdat hij de motieven van den Minister uiteenzette, niet omdat daardoor staking onmogelijk gemaakt zou moeten worden.

De heer **Schaper** zeide nu, dat de regeling van den opzeggingstermijn een groot bezwaar was bij staking.

Maar de heer **Loeff** zal zich bij de voorbereiding van zijn voorstel misschien hebben herinnerd, dat dit geen bezwaar kon zijn bij de heeren der overzijde. Toen in 1903 bij de staking door mij en anderen werd betoogd, dat staking met inachtneming van den opzeggingstermijn eigenlijk was regelmatig, werd van die zijde verklaard: staking met inachtneming van opzeggingstermijnen? Wie denkt er aan? Bij staking bekommert zich niemand aan opzeggingstermijnen. Hoe kan men er aan denken dat een staking door verschillende opzeggingstermijnen kan worden belemmerd, wanneer de opzeggingstermijn geen gewicht in de schaal legt? Hoe kon een dergelijke overweging invloed hebben gehad op de vorming van de meening dat een dergelijke regeling geen schade deed?

Maar ik herhaal, dat in de Kamer van de meeste verschillende zijden verklaard is, dat men meende, dat inderdaad de regeling van de opzeggingstermijn, voor de behoorlijke ontwikkeling van het stakingsrecht nadeelig was. Ik herinner mij zeer bepaald, dat van onze zijde op den voorgrond is gesteld, dat juist omdat wij meenen dat bij de werklieden niet moest doordringen het besef dat zij wel contractbreuk mogen plegen bij staking, men geen regelingen moest maken, waarvan men kon voorzien, dat zij licht zouden verlokken tot contractbreuk.

Ik zal de Kamer niet ophouden, ik geloof inderdaad, dat wij in het algemeen nog wel wat over deze zaak kunnen zeggen, maar veel veranderen kunnen wij niet. Wij hebben hier voor ons een ontwerp dat gereed is voor openbare behandeling. Ieder, die er nader mede kennis heeft gemaakt zal moeten erkennen, dat het niet alleen hier een arbeid betreft van 15 jaar, dus niet een grooten termijn, maar ook een arbeid met groote verdiensten en waarvan veel voor onze arbeiders is te wachten. Ik geloof inderdaad, dat alleen bij de artikelen de verschillende zaken afdoende kunnen besproken worden, vooral nu wij ons allen gesteld hebben op het zaken standpunt, dat wil zeggen, dat wij de zaken nu willen beoordeelen naar de mérites van de regelingen die ons zijn voorgesteld. Wij zullen dus een vruchtbare discussie kunnen verwachten.

De heer **Drucker**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch persoonlijk aan te vangen met een oprechte dankbetuiging en aan den heer Minister van Justitie en aan degenen van mijn geachte medeleden in deze Vergadering, die in waardeerende woorden mijn aandeel in dezen arbeid hebben willen herdenken. Wanneer het gelukt het wetsontwerp, dat thans bij ons in behandeling is, het *Staatsblad* te doen bereiken, dan zal het mij tot een groote voldoening zijn, daartoe iets te hebben mogen bijdragen. Nog altijd geloof ik, dat, wanneer dit wetsontwerp het *Staatsblad* bereikt, wij een grooten stap zullen zetten van vooruitgang op den weg van de rechtshervorming en tevens, dat wij een stap van belang zullen hebben gedaan ten voordeele van de arbeidersklasse in Nederland.

Overdreven verwachtingen van dit wetsontwerp wensch ik voor mij niet te koesteren; integendeel, ik zou zelf, waar die overdreven verwachtingen mochten bestaan, daartegen willen waarschuwen.

Het is in den loop van het debat heden voldoende uitgekomen door hetgeen verschillende sprekers hebben gezegd, dat door dit ontwerp, wanneer het wet wordt, geen omwenteling in de maatschappelijke toestanden zal plaats hebben, dat er niet uit zal voortkomen een radicale ommekeer in de oeconomische toestanden van de verschillende klassen der maatschappij.

Er zijn op het gebied van de arbeidsverhoudingen verschillende zaken, die in dit wetsontwerp niet behandeld worden en waarop het, als het wet geworden zal zijn, ook geen invloed zal hebben. Tot de onderwerpen in dit wetsontwerp behandeld, behoort bijv. niet wat in vele kringen in het land nog wel eens als eisch wordt gesteld, een nadere regeling van de vakvereniging, een program-eisch, Mijnheer de Voorzitter, die men, geloof ik, vrij onnadenkend overschrijft of elkander napraat. Het is hier anders dan in Duitsland en Frankrijk, waar het vakverenigingswezen veel meer belemmering ondervindt dan onder onze vrijgevege wetgeving, waar eigenlijk naar mijn wijze van zien, op wetgevend gebied, weinig te veranderen is om de ontwikkeling der vakvereniging te bevorderen. Maar als zoovele andere onderwerpen ligt dit buiten dit wetsontwerp.

Buiten dit wetsontwerp ligt ook wat velen voor den geest zweeft als iets wat misschien mettertijd te bereiken zal zijn: de organisatie van het stakingsverschijnsel.

Er is door onderscheiden sprekers buiten deze Kamer, en wij hebben daarvan een weerklank binnen haar wanden gehoord, gevraagd, of dan de ontwerpers

van dit stuk wetgeving zoo dom zijn geweest van niet te weten, dat er stakingen voorkomen.

Mijnheer de Voorzitter! Voor zoover ik tot die ontwerpers behoor, wil ik wel verklaren, dat het stakingsverschijnsel mij niet ontgaan was en dat wel degelijk bij het ontwerpen der artikelen van dit wetsontwerp gedacht is aan de mogelijkheid van het voorkomen van dergelijk verschijnsel, maar wat dit wetsontwerp niet geeft en niet heeft willen geven, en naar mijn meening ook niet zou kunnen geven, althans op dit oogenblik, is, een wettelijke regeling, een organisatie van dat stakingsverschijnsel. Het is heel gemakkelijk in een volksvergadering met enkele woorden daarover te spreken, maar het is een andere zaak, zelf een ontwerp van een dergelijke regeling, dat presentabel is, voor den dag te brengen. De ondervinding die men in Frankrijk met dergelijke wetsontwerpen heeft opgedaan, bewijst dit voldoende voor wie het nog niet mocht weten.

In de derde plaats hebben wij hier niet een regeling van de collectieve arbeids-overeenkomst, een regeling, die, wanneer niet alle verschijnselen mij bedriegen, binnen afzienbaren tijd op de agenda van de Wetgevende Macht zal behooren te komen, maar die in dit wetsontwerp niet is vervat. Intusschen het fundament voor die regeling is gelegd, doordat in dit wetsontwerp de wettelijke erkenning van de collectieve arbeidsovereenkomst is opgenomen; welke belangrijke betekenis dat heeft, zal bij de discussie over het desbetreffende artikel kunnen blijken.

Dit alles brengt dus het wetsontwerp niet, maar aan den anderen kant ging toch ook de geachte afgevaardigde uit Gouda, de heer van Doorn, te ver, toen hij zeide, dat dit wetsontwerp eigenlijk niets anders gaf dan dat het tot de rechtspraak zeide: maak er maar wat van. Wanneer men nagaat, hoe het op dit oogenblik met de contractuele verhouding tusschen patroon en arbeider is gesteld, dan ziet men op dit gebied zooveel leemten, onrechtmatigheden, moeilijkheden, dat men bij elk artikel als met den vinger kan aanwijzen, aan welk misbruik, aan welken verkeerden toestand het bedoelt tot zekere hoogte een einde te maken.

Er is in het land en ook nog in het Voorloopig Verslag door enkelen gezegd: een wettelijke regeling van de arbeidsovereenkomst is totaal onnoodig, daar is door de arbeiders niet om gevraagd, zij hebben er geen behoefte aan, het heeft voor hen geen belang. Men heeft dat heden hier niet meer volgehouden. Het was dan ook inderdaad niet vol te houden.

Want zelfs de geestverwanten van degenen die dit op vergaderingen aan het volk verkondigen, de naaste geestverwanten van die heeren, voor zoover zij in de practijk staan, hebben dit zoo krachtig mogelijk tegengesproken. De heer Fortuyn, chef van een bureau voor arbeidersrecht te Amsterdam, heeft onder hoogen druk zijn verslag moeten castigeeren — ik kom daar straks op terug —, maar in dat gecastigeerde verslag staat toch, dat de rechtspraak niet zoo ellendig is als het wel eens wordt voorgesteld, integendeel „bij de rechtsprekende ambtenaren is te constateeren over het algemeen een sterk streven om de billijkheid te betrachten”. Maar, zegt de heer Fortuyn, „waar echter de wet ten opzichte van den arbeid of geene of zeer slechte bepalingen bevat, zijn de rechters aan de wet gebonden al treft de toepassing dan ook de werklieden”. Dat is een man uit de practijk. Een ander man uit de practijk, die waarlijk niet verdacht kan worden van ingenomenheid met dit wetsontwerp, want hij heeft het te vuur en te zwaard bestreden, een Rotterdamsch collega van den heer Fortuyn, de heer Spiekman, heeft in de *Kroniek* van 27 Januari jl. dit geschreven: „laat mij gaarne verklaren, dat thans na het verschijnen van dit belangwekkende rapport” — een rapport dat ik bij mij heb en dat ik straks zal noemen — „en na de ondervinding die wij hebben opgedaan op onze bureau's voor arbeidsrecht, zoo mogelijk nog meer dan vroeger gevoeld wordt de behoefte aan betere wettelijke regeling dezer materie, aan gemakkelijker procesvoering, inperking of afschaffing der boetes enz.”

Zelfs de heer Spiekman, een van de meest hartstochtelijke bestrijders van het wetsontwerp, stelt nu al als een mogelijkheid, dat *inperking* van boeten een vooruitgang zal zijn, afschaffing natuurlijk zou nog beter zijn! Dit laatste in het voorbijgaan. Dit zijn nu algemeene oordeelvellingen. Concrete feiten kan men vinden in een boek, dat voor degenen dit dit onderwerp hebben bestudeerd wel is waar niet veel nieuws bevat, maar dat toch een aantal feiten heeft verzameld. Ik bedoel het rapport van de enquête, gehouden door de Sociaal-democratische Studieclub ten aanzien van de arbeidsverhoudingen in Nederland.

Ieder die de artikelen van dit ontwerp naast de desbetreffende passages uit het boek legt, zal, die in verband met elkander brengende, moeten zeggen: ziet, wat gij daar nederschrijft als praktijken, nadeelig voor de werklieden, dit zal niet meer of althans in mindere mate kunnen geschieden, wanneer de door u zoo geminachte artikelen wet zullen zijn geworden. En het doet mij genoegen, dat dan ook door den heer Tak is gezegd: het zijn kleine verbeteringen; het mogen

dan in zijn oog kleine verbeteringen zijn, hij heeft toch erkend dat het verbeteringen zijn.

De heer Schaper heeft gezegd, dat het wetsontwerp verbetering brengt voor hen die niet een goede vakvereniging hebben, althans vooral voor hen. Die gedachten-gang van den heer Schaper is, dunkt mij, juist. Maar dan zou ik er toch aan willen toevoegen, dat dit ontwerp alleen van geen belang is voor hen die hebben een zéér sterke vakvereniging.

Nu zou ik den heer Schaper willen vragen, die weet het misschien nog beter dan ik, in hoeveel bedrijven en in hoeveel plaatsen in ons land de arbeiders een zéér sterke vakvereniging hebben, zóó sterk, dat zij door hun oeconomische kracht zouden kunnen afdwingen wat hun hier door de wetgeving wordt gewaarborgd.

Ik kom thans op den aard dezer regeling. Bij deze regeling heeft van den aanvang af vooropgestaan, dat wij hier te doen hebben met twee partijen, die in den regel zijn van ongelijke economische kracht. De eerste geachte spreker van gisteren, de heer Arts, heeft reeds daarop de aandacht gevestigd. Dat blijkt ook wel hieruit, dat niet in een enkel artikel in het wetsontwerp, maar dozijnen malen nietig wordt verklaard alles wat geschiedt in strijd met de bepalingen van die artikelen.

Wanneer de heer van Doorn te kennen geeft: dit is alles niets nieuws; dit kan de rechtspraak van zelf ook uitvinden, dan vraag ik, of de nietigverklaring van overeengekomen bedingen door de rechtspraak op zoo groote schaal kon worden uitgevonden, wanneer de wet dit niet uitdrukkelijk zegt. Tot op zekere hoogte kan het, omdat men kan zeggen, dat dergelijke bedingen strijden met de goede zeden, maar veel waard is toch zeker, dat bij tal van artikelen die nietigverklaring in de wet uitdrukkelijk is te lezen.

Ik zou den heer Tak en de zijnen willen vragen, of zij in Nederland of in eenig ander land eenige wet kennen, waarin zoo vaak voorkomt de wettelijke verklaring van nietigheid van tegenstrijdige bedingen als in dit ontwerp het geval is.

In één opzicht zullen de heer Tak en de zijnen altijd op een ander standpunt blijven staan dan alle andere partijen in deze Vergadering. Het systeem van den heer Tak en de zijnen is om eenvoudig te vragen, wat is het belang der arbeiders? En wanneer zij dan een bepaling vinden, waarbij niet uitsluitend is gedacht aan het belang der arbeiders, dan moeten zij van die bepaling niets hebben. Als de heeren dit niet zeggen, dan komen zij in strijd met hun eigen systeem van den klassenstrijd, waarbij zij staan aan de zijde der arbeiders.

De heer Troelstra: Wij keuren dat alleen af, als het nadeelig is voor de arbeiders.

De heer Drucker: Dan moeten de heeren hun standpunt in deze maar eens nader uiteenzetten. Mijn standpunt is, dat bij deze oeconomische verhoudingen door den wetgever vooral gedacht moet worden aan de belangen der arbeiders, maar dat men ook moet bedenken, dat wij hebben een verhouding tusschen twee partijen en dat wij dus ook het belang der andere partij niet uit het oog mogen verliezen. Ik voeg er bij, dat wat de heeren bepleiten als in het belang van de arbeiders soms alleen in schijn in hun belang is, want als de heeren door een absoluut verbod de een of andere contractsbepaling onmogelijk maken, dan zal de practijk allicht middelen uitvinden, die scherper werken dan wat zij door hun verbod hebben tegengehouden. Bij de artikelen zal dit telkens blijken.

Verder is door de heeren gezegd: gij belemmert de arbeidersorganisatie. Voor zoover de arbeidersorganisatie berust op een gezonden grondslag van vakverenigingen, ben ik daarvan een groot voorstander, en het zou mij verheugen, wanneer die organisaties toenemen in omvang en kracht. Maar brengt dit wetsontwerp nu inderdaad beperkingen in de vakorganisatie, die niet absoluut noodzakelijk zijn? In dit verband heeft de heer Tak hedenochted gesproken over de staking. Wanneer wij aan de artikelen omtrent de staking gevorderd zijn, zal blijken, dat de heer Tak zich van de betekenis dier artikelen een onjuiste voorstelling heeft gevormd, dat deze zaak anders ligt dan hij zich denkt. Dit ontwerp brengt niet een regeling van het stakingsverschijnsel. De heer Tak is wel zoo vriendelijk te erkennen, dat dit eenigermate moeilijk was. De uitdrukking is wat zacht; de geachte afgevaardigde had gerust kunnen zeggen, dat het buitengewoon moeilijk is. De heer Tak heeft gesproken van het onlangs verschenen rapport van de Engelsche commissie. Hoe moeilijk de zaak is, blijkt wel daaruit, dat de voorstellen van die commissie, waarin zaten zeer bekende vooruitstrevende arbeidersvrienden — de namen zijn den heer Tak bekend — hem en anderen absoluut niet bevredigen.

Het is dunkt mij weer een bewijs uit de allerlaatste dagen, hoe uiterst moeielijk deze regeling is.

De heer Tak: De commissie was zoo samengesteld dat de Engelsche vakverenigingen van den aanvang af medewerking hebben geweigerd aan deze enquête.

De heer Drucker: Dit is volkomen juist. Wanneer wij echter zien, dat een man als Sidney Webb door de arbeiders wordt gedesavouéerd en dat ook van hem gezegd wordt: van dien man is niets te verwachten, dan kunnen wij ons in dergelijk gezelschap troosten, wanneer onze voorstellen met minachting worden behandeld.

De heer Tak: Hij was een van de vijf.

De heer Drucker: Hij heeft medegedaan met de conclusie die u afkeurt.

De heer Tak: Daarin heeft u weer gelijk.

De heer Drucker: De vraag die blijkens de beoordeeling van het wetsontwerp behoort te worden gedaan en die de heer Tak met zekere zorgvuldigheid heeft vermeden, is deze, of door het wetsontwerp belemmeringen aan de arbeiders in den weg worden gelegd, die thans niet bestaan. De heer Schaper heeft gezegd: er worden struikelblokken in den weg gelegd. Nu zou het mij in hooge mate interesseeren — men heeft het tot dusver in algemeene frasen medegedeeld, maar niet concreet uiteengezet — indien een van de heeren hier, die deskundig genoeg zijn, één artikel in het geheele wetsontwerp weet te noemen, dat eenigen achteruitgang, hoe gering ook, in de tegenwoordige positie van de arbeiders brengt.

Men heeft mij op vergaderingen wel te gemoet gevoerd: staangeld accepteren wij thans niet, en voortaan zullen wij het moeten doen; maar met zulke dwaasheden zal de heer Tak in deze Vergadering niet aankomen.

Wanneer men één artikel, één onderdeel van een artikel kan noemen, waardoor de arbeider achteruitgaat tegenover den bestaanden toestand, zal mij dit in de hoogste mate verbazen.

Ik kom nu tot wat de heer Schaper met de openhartigheid die wij in hem waardeeren en waardoor wij hem niet kwalijk nemen wat wij in een anderen mond beleedigd zouden vinden, heeft genoemd een grenzenlooze stomiteit. Ik heb mij daardoor in het allerminst niet beleedigd gevoeld; ik wil verder trachten den heer Schaper die stomiteit te expliciteeren in aansluiting aan hetgeen de heer Talma reeds heeft gezegd. In mijn oorspronkelijk ontwerp was bepaald, dat de opzeggingstermijn langer wordt naarmate de dienstbetrekking langer heeft geduurd. Men heeft dit genoemd een satanisch idee. Om misverstand te voorkomen, voeg ik er bij, dat deze bepaling in mijn ontwerp niet was dwingend recht; men kon er van afwijken. Is het nu een satanisch idee, of een gezond idee? Ik heb mij voorgesteld en stel mij nog altijd voor, dat het een buitengewoon gezond idee is. De heer Talma heeft er reeds op gewezen, dat men telkens als een ontslag plaats had op korten termijn, zeide: dit is te meer schande, omdat die man 10 à 20 jaar in dienst is geweest.

In de Fransche wet van December 1890, waarin de opzegging heel vaag is geregeld zonder vermelding van termijn, wordt gezegd, dat een van de omstandigheden, waarop de rechter heeft te letten, is de duur van de dienstbetrekking. Dit is wel een bewijs, dat dit idee niet is opgekomen in het brein van een satanisch Nederlandsch jurist.

De heer Tak: En daar is het alleen ten voordeele van de arbeiders.

De heer Drucker: Dit is nieuw voor mij, hoewel ik de wet herhaaldelijk onder de oogen heb gehad. Ik wil de wet wel medebrengen, dan kunnen wij het gezamenlijk controleeren.

Dat de termijn van weerskanten gelijk moet zijn is door den heer Schaper in *De Volksstrijd* verleden jaar uitdrukkelijk erkend. Wanneer dus de termijn voor den een langer werd, werd zij voor den ander ook langer.

De heer Schaper heeft zelf geschreven, dat dit als vanzelf sprak.

Het is dus niet een satanisch idee, maar een gezond idee.

Wat bleek nu? Dat die bepaling — de heer Talma heeft er reeds aan herinnerd — uitgaande van een gezonde gedachte, medebracht nadeelen, welke grooter waren dan de ontwerpers zich hadden voorgesteld. Men heeft haar daarom laten vallen, wat te meer noodig was, toen de Minister Loeff, naar het mij voorkomt ten onrechte, er dwingend recht van gemaakt had.

Ik kom nu tot het staangeld. Over dit staangeld zal, zooals reeds is aangekondigd, bij het artikel zelf nog meer gesproken worden, maar uit een algemeen oogpunt moet op dit oogenblik over dit staangeld toch iets worden gezegd.

Men ziet in dit ontwerp een aanmoediging van het staangeld, een invitatie tot de patroons, om nu voortaan staangeld te bedingen. Wanneer bij iemand schuld bestaat voor de propaganda voor staangeld, is dit bij de sociaal-democratische sprekers, want er is niemand, die zoo de aandacht heeft gevestigd op de mogelijkheid om staangeld toe te passen als juist zij die de desbetreffende artikelen het publiek steeds hebben voorggehouden. De heer Troelstra schudt het hoofd. Nu, véél hecht ook ik daaraan niet. De patroons zijn in het algemeen slim genoeg; wanneer zij staangeld willen bedingen doen zij dat, of de heer Troelstra de artikelen voorleest, of niet. Maar wat is de toestand?

In vergaderingen waarin ik herhaaldelijk dit onderwerp heb besproken, hebben de leiders van groote vakverenigingen mij gezegd: nu wordt het staangeld ingevoerd; op dit oogenblik bestaat het niet. Met een krasse vloek werd er dan meestal bij gevoegd: wij onderwerpen er ons tegenwoordig niet aan. Het kostte mij dan de grootste moeite om aan te toonen, dat het voortaan niet anders zou worden, dat de werkman, die het nu „verdraaide” — om niet het sterker woord uit de meetings te gebruiken — dit ook voortaan kon doen. Maar de propaganda werd op zulk een buitengewonen voet gedreven, dat, wanneer ik met het artikel in de hand, wat ik zeide, trachtte duidelijk te maken, de leiders niet anders zeiden dan: nu verdraaien wij het toch, om geen sterker woord te gebruiken, wat in dergelijke vergaderingen meestal meer indruk maakt.

Hier onder verstandige en kalmere menschen komt men natuurlijk niet met dergelijke argumenten.

De mogelijkheid staangeld te bedingen, bestaat thans onbeperkt — dit weten de heeren evengoed als wij — en wordt alleen door het algemeene artikel van het Burgerlijk Wetboek beheerscht, dat een overeenkomst in strijd met de goede zeden krachteloos is. Nu kan met staangeld heel wat gebeuren voordat het in strijd komt met de goede zeden.

Dit ontwerp daarentegen beperkt het staangeld in tal van opzichten. Het maakt het oneindig minder aantrekkelijk voor de patroons, dan het op dit oogenblik is. Wij zullen dit bij de artikelen meer in bijzonderheden zien.

Maar, zeggen de heeren, nu komt het in verband met den opzeggingstermijn. Er was tot nu toe geen opzeggingstermijn!

Dit hangt er maar van af, of het den heeren in hun betoog te pas komt. Wanneer in vergaderingen en geschriften gezegd wordt: door het ontwerp krijgt de werkman een regelmatig opzeggingstermijn, dan zegt de heer Spiekman: het mocht wat; dit is geen verbetering; wij hebben dit nu ook, en hij wijst dan op zijn ondervinding bij de verschillende kantonrechters. Hij zegt dan: wanneer ik pleit vóór den werkman, neemt de kantonrechter ook een opzeggingstermijn aan.

Wat dien opzeggingstermijn betreft, heden bestaat hieromtrent niet die zekerheid, welke het ontwerp geeft, en gaat dus ook hier de werkman niet achteruit, maar wordt hij in tal van opzichten beschermd, zooals bij de behandeling der artikelen nader zal kunnen worden aangetoond.

[Men zie verder het Tweede Hoofdstuk].

Ik geloof, dat wat er verder in de redevoeringen van de geachte sprekers voorkwam, beter bij de artikelen kan worden behandeld. Ik heb met groot gencegen uit den mond van den geachten afgevaardigde uit Franeker, den heer Tak, gehoord, dat wij van de heeren te verwachten hebben voorstellen tot verbetering van dit wetsontwerp. Eenigermate moet dit iedereen die den loop dezer zaak gevolgd heeft, verrassend in de ooren hebben geklonken.

Op de vergaderingen, die men met de arbeiders heeft gehouden, en waar arbeiders kwamen met praktische denkbeelden tot verbetering, is gezegd: laat u daarmede niet in; het wetsontwerp is niet te verbeteren; het is onaannemelijk, wat er ook in veranderd wordt. Het was van een bij uitstek democratische partij niet te verwachten, dat waar men tot de arbeiders zeide: probeer het maar niet om verbeteringen te ontwerpen, hier degenen die de arbeiders vertegenwoordigen, zouden zeggen: wij zullen het wél doen.

Het is reeds door verschillende geachte sprekers opgemerkt, dat de bestrijding van dit wetsontwerp hier in de Vergadering, zooals trouwens nu wel was te verwachten, een ander karakter heeft aangenomen dan op de meetings.

In het land is tegen dit wetsontwerp een agitatie gevoerd, waarvan de kwaad aardigheid haar weerga zoekt. Men heeft niet geschroomd zelfs de artikelen die voorgesteld zijn, verkeerd weer te geven; men heeft niet geschroomd omtrent de bestaande toestanden volkomen valsche voorstellingen te wekken.

Men heeft — ik herinnerde er aan in een ander verband — men heeft de tyrannie zoover gedreven, dat men een man, die uit de practijk de zaak kende, den heer Fortuyn, gedwongen heeft de uitdrukking van zijn overtuiging te veranderen om de agitatie niet te hinderen.

Men heeft geschermd met groote woorden. Ik heb het in een vergadering bijgewoond, dat men de toehoorders in geestvervoering wist te brengen door te zeggen, dat als dit wetsontwerp werd aangenomen, de arbeidersactie zou afstuiten op de leer van het onsplitsbaar avou of op de exceptio obscuri libelli.

Bij die woorden van den sociaal-democratischen spreker geraakte de vergadering in volkomen enthousiasme.

Men heeft verzuimd aan die vergadering er bij te zeggen, dat, wanneer wij hadden de Gewerbegerichte, ingericht op Duitschen of Franschen voet, men even goed zou te worstelen hebben met de leer van het onsplitsbaar avou, zoolang althans art. 1961 in het Burgerlijk Wetboek staat. Dan ware misschien het enthousiasme was bedaar; maar het was om het enthousiasme te doen en niet om de argumenten.

Wij zijn nu gekomen op een ander terrein; het was te verwachten, maar ik wil het even constateeren. Wij zijn nu gekomen op het parlementair terrein. En wanneer de heeren daarop komen met voorstellen, wil ik volgaarne verklaren, dat ik die niet alleen met de heeren wil bespreken — natuurlijk, want dat zijn wij verplicht — maar dat ik, waar aar bezwaren kan worden te gemoet gekomen, van mijn kant daartoe zal medewerken als het mogelijk is.

De heer van der Zwaag: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb alleen een paar dingen te zeggen naar aanleiding van een uitdrukking door den heer Drucker, mede aan mijn adres gericht.

Ook ik heb, namelijk geagiteerd tegen dit wetsontwerp, zelfs al vóór het in het leven gekomen was als Regeeringsvoorstel.

Ik heb, de arbeiders toesprekende, altijd gezegd, dat zij zeer voorzichtig moeten zijn met dergelijke regelingen, en dat het voor hen in het algemeen nog het best zou zijn wanneer alleen maar het beruchte art. 1638 uit het Burgerlijk Wetboek verdween, zonder meer; dat dit althans nog beter zou zijn dan de regeling welke wij nu hebben, omdat hetgeen er van verwacht wordt, juist niet zal kunnen gegeven worden en de arbeiders op vele punten nog erger gebonden worden dan vroeger.

Nu heeft de heer Drucker gevraagd: noem één artikel uit het geheele wetsontwerp, waaruit blijkt dat wij te doen hebben met een verslechtering van het bestaande.

Ik meen — indien ik het mis mocht hebben zullen de heeren mij wel nader willen inlichten, maar zooals ik er nu over denk zal ik tegen dit artikel stemmen — dat in die bepaling omtrent het staangeld, art. 1638s, een verslechtering gelegen is.

De heer Drucker zegt: het staangeld wordt nu ook geheven.

Dat is zoo; maar het verkrijgt nu een wettelijke sanctie; wanneer het nu geheven wordt, zal het nog altijd de vraag zijn of het wettelijk geoorloofd is; of, wanneer de een of de andere arbeider maar eens de noodige zelfstandigheid verschaft werd om het eens te doen uitmaken, het niet betwistbaar zou zijn dat de patroon daartoe het recht heeft.

Naar mijn inzien is op het oogenblik het heffen van staangeld niet geoorloofd, daar het een aanranding is van het eigendom van den arbeider, van zijn verdiend loon, en dus in strijd met de wet.

Ik zie de heeren juristen het hoofd schudden; het schijnt dus wél in overeenstemming met de wet te zijn; indien dit zoo is, zal ik eerlijk bekennen dat ik mis ben; is het zoo niet, dan acht ik sanctieering dier regeling een verslechtering.

In allen gevalle had men, met geringe moeite, dan hier een verbetering kunnen aanbrengen, door in deze wet een *verbod* tot het heffen van het staangeld op te nemen. Het is voor een arbeider geen kleinigheid, dat hem per jaar 12 dagen loon kan afgehouden worden voor staangeld, alleen om den patroon in staat te stellen op zeer gemakkelijke manier schade op hem te kunnen verhalen.

De heer Drucker heeft het oorspronkelijk voorstel omtrent de gestelde termijnen van opzegging verdedigd door te verwijzen naar ons zelve.

Hij zeide: gij vindt het immers zoo schandelijk als arbeiders die jaren in dienst zijn plotseling op straat gezet kunnen worden. Zeker, dat vinden we schandelijk en indien het oorspronkelijke voorstel waarborgen gegeven had, dat de oudere arbeiders gedurende hun verder leven in dienst konden blijven, dan zouden wij het minder goede geslikt hebben om dit voordeel voor den ouderen

arbeider te verkrijgen; maar dien waarborg hebben wij niet, omdat art. 1639 *q* den werkgever alle gelegenheid geeft den arbeider te verwijderen wanneer het hem goeddunkt.

Of dit direct of na een half jaar geschieden kan, doet er minder toe; de arbeider kan steeds verwijderd worden, omdat er in het artikel onder meer staat dat, wanneer de arbeider eigenschappen heeft die hem voor het werk minder geschikt maken, dit voor den patroon een reden kan zijn hem zijn „congé” te geven.

Dus wij hebben hier inderdaad een verslechtering. Die opzeggingsstermijn — zelfs na de hierin aangebrachte wijziging — zal altijd een beletsel zijn voor werkstakingen. Waar een werkstaking een tweesnijdend mes is voor den arbeider, wat hij zeer goed weet, daar zal dit erger worden wanneer de arbeider het besef heeft dat de patroon oogenblikkelijk in beslag kan nemen een hem arbeider toekomende en voor hem betrekkelijk groote som gelds, wanneer hij tot staking overgaat. De heeren mogen dit nu een kleine belemmering noemen, maar dat komt, omdat zij de praktijk van het leven niet kennen; wat voor hen een kleinigheid is is voor den arbeider een groote belemmering.

Ik zeg niet, dat de heeren samenstellers van dit wetsontwerp een kwade bedoeling hebben gehad; ik beweer alleen, dat zij geen genoegzame kennis van het leven van den arbeider hebben om voor hem een eenigszins goede en dragelijke wet te maken. Hoe dit ook zij: Omdat ik van oordeel ben dat in elk geval hier in menig opzicht een verslechtering plaats heeft, zelfs al mocht het eerste bezwaar dat ik noemde vervallen, hetgeen ik toch nog gaarne zou zien aangetoond, zal ik tegen dit wetsontwerp stemmen. Al moge het waar zijn, dat aan den eenen kant aan de arbeiders eenige voordeelen worden verschafft, aan den anderen kant worden hem de handen gebonden.

Met de reserve die ik in het begin van mijn rede maakte, nl. dat mij aange-toond worde dat de voordeelen grooter zullen blijken te zijn voor de arbeiders dan de nadeelen, zal ik mijn stem aan dit wetsontwerp geven en niet eerder.

(9 Maart 1906).

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Al hebben deze algemeene beschouwingen slechts kort geduurd, korter dan wellicht menig een heeft verwacht, niemand zal ontkennen dat zij zich hebben gekenmerkt door een groote belangrijkheid en evenmin dat zij hebben opgeleverd een groot nut. Het nut dat de beschouwingen van gisteren meer speciaal gesticht hebben, is dat daardoor de ware betekenis van een goede regeling van het arbeidscontract, en daardoor ook de ware betekenis van dit ontwerp, helder in het licht is gesteld.

Ten deele is dat te danken wellicht zelfs aan die geachte leden, die de voordracht min of meer hebben bestreden, en vooral aan de matiging die zij zich zelf bij die bestrijding hebben opgelegd. Maar vooral is dit resultaat te danken aan de uitnemende redevoeringen van hen die gisteren het ontwerp hebben gesteund. En dan denk ik daarbij niet alleen aan de rede van den geachten afgevaardigde den heer van Wichem (1), die, sympathie betuigende met het ontwerp, daaraan toch eenige reserves heeft toegevoegd, waarop ik later zal terugkomen. maar dan denk ik vooreerst aan de uitnemende rede van den heer van Nispen tot Sevenaer, een rede waarvan in het bijzonder dat gedeelte mij heeft getroffen waarin die geachte afgevaardigde met klem van redenen de algemeenheid van de regeling, zooals die bij het ontwerp wordt voorgesteld, heeft verdedigd. Voorts denk ik daarbij aan den heer Talma, maar bovenal, niemand zal dit verwonderen, aan de redevoering van den geachten afgevaardigde uit Groningen, den heer Drucker, die op zoo bijzonder gelukkige wijze het wetontwerp, dat hem natuurlijk na aan het hart ligt, heeft verdedigd. Die geachte afgevaardigde heeft de taak der Regeering zeer bijzonder vergemakkelijkt, en wanneer ik dan ook eenige critiek op zijn rede mij wilde veroorloven, dan zou het deze zijn, dat mijn taak nu zoo gemakkelijk is geworden, dat zij daardoor weer moeilijk wordt. Ik moet toch trachten niet in herhaling te treden van hetgeen op zoo uitnemende wijze is gezegd, en tevens zorgen den indruk niet weg te nemen, die deze rede blijkbaar en met volle recht heeft gemaakt. Ik zal mij dan ook zeer kunnen bekorten en ik stel mij voor nader in het licht te stellen, wat ik zoeven reeds zeide, namelijk dat door de gevoerde gedachtenwisseling de juiste betekenis van deze regeling op den voorgrond is getreden.

(1) [Men zie voor dje rede het Derde Hoofdstuk, *De Wettelijke Regeling van de Arbeidsovereenkomst met betrekking tot de Persoon des Arbeiders*].

Zeker, een oplossing van het geheele arbeiders-vraagstuk, bezien uit de verschillende gezichtspunten waaruit het kan bezien worden, in al zijn deelen en onderdeelen, geeft dit wetsontwerp niet. Doch dit pretendeert het ook niet, die eisch mag daaraan niet worden gesteld: dat mag men van een regeling van het arbeidscontract niet verwachten.

Maar aan den anderen kant geldt het hier ook niet eenvoudig een juridieke regeling van een contract als een ander, een nieuwe buit voor nieuwe jurisprudentie, de plaats innemende van de drie bestaande artikelen van ons Burgerlijk Wetboek, alleen hun onderwerp meer volledig regelende.

Neen, tot hen, die te veeléischend zijn eenerzijds en tot hen, die, zooals de geachte afgevaardigde uit Gouda, de betekenis van het ontwerp onderschatten, anderzijds, moge het oude woord gericht worden: *ni cet excès d'honneur ni cette indignité*. Want wel degelijk betreft het hier een noodzakelijke sociale hervorming, die in de rij van sociale maatregelen een eigen belangrijke plaats inneemt. Zelfs de heeren Tak, Schaper en van der Zwaag hebben dit blijkbaar wel gevoeld, maar niet altijd voldoende in het oog gehouden.

Bovendien is het van belang nog even te constateeren, dat uit de discussie is gebleken, wat te voren trouwens reeds werd vermoed, dat de agitatie tegen het wetsontwerp veel meer heeft gegolden de eerste editie daarvan dan het thans voor ons liggende ontwerp. Een der sociaal-democratische leden knikt bevestigend; doch, wat meer is, de heer Schaper heeft dit gisteren onomwonden gezegd. Onverzoenlijk staan de leden der sociaal-democratische arbeiderspartij in deze Kamer niet of niet meer tegenover dit ontwerp. Trouwens zulk een standpunt zou ook geheel onverklaarbaar zijn, wanneer men nagaat, welke de houding is geweest van de partijgenooten der heeren in België, toen daar behandeld werd het ontwerp, dat later geworden is de wet van 10 Maart 1900 *sur le contrat de travail*.

De heer Vandevelde zeide in de vergadering van 3 Maart 1899 (annales parlementaires 1898—1899, bladz. 751):

„Nous avons demandé un bouef, en nous donné un oeuf, et encore l'a-t-on vidé, au préalable. Il ne reste, en somme, l'exposé des motifs le dit en termes fort clairs, qu'une simple loi de droit civil, l'expression de l'égalité juridique des partis. Je ne dis pas que cette loi est inutile, je serai même heureux de la voter, elle codifiée, elle donne des garanties aux ouvriers.”

Zoo — en ik leg hier den nadruk meer bepaald op de laatste aangehaalde zinsnede — sprak niet alleen een van de leiders der socialistische partij, maar zoo handelde hij ook, evenals zijn partijgenooten, want in tweede lezing werd het ontwerp aangenomen met 116 van de 117 stemmen, met bijna algemeene stemmen dus, en al de socialistische leden hebben er zich mede vereenigd. Nu tsaat het echter te bezien, zal men zeggen, of de Belgische wet niet een geheel andere wet is dan dit wetsontwerp. Ik ben dus verplicht om aan te toonen, dat dit niet zoo is.

Ook in de Belgische wet hebben wij het staangeld, ja zelfs in een eenigszins scherper vorm dan hier het geval is.

Art. 26 van de Belgische wet luidt: „Lorsque des prélèvements sont opérés sur des salaires à titre de garantie des obligations de l'ouvrier, le chef d'entreprise est tenu de déposer, au nom de l'ouvrier, les sommes ainsi prélevées, en mains d'un tiers choisi de commun accord, ou, à défaut d'accord, à la caisse générale d'épargne et de retraite. Ces quotités du salaire échu ne peuvent être supérieures à un cinquième du salaire payable à chaque échéance.”

„Par le seul fait du dépôt le chef d'entreprise acquiert privilège sur les sommes déposées, pour toutes créances résultant de l'inexécution totale ou partielle des obligations de l'ouvrier.”

Dit is in twee opzichten scherper dan bij ons. Bij ons hebben wij een voorrecht van den arbeider op den boedel van den werkgever, hier, in de Belgische wet, een voorrecht van den werkgever op het zoogenaamd staangeld, wat ons wetsontwerp niet kent.

Een ander belangrijk verschil is, dat in de Belgische wet het staangeld als waarborg geldt voor het nakomen van het arbeidscontract in het algemeen, terwijl dit in ons wetsontwerp ook niet het geval is. Ik meen hiermede te hebben aangetoond, dat ik volkomen het recht had om naast — ik zeg niet tegenover — de houding van de sociaal-democratische leden in deze Kamer te stellen de houding van hun partijgenooten in België.

Het voornaamste intusschen is, dat de materie in België in de *loi sur le contrat de travail* uitsluitend privaatrechtelijk is geregeld.

[Men zie verder het Tweede Hoofdstuk].

Intusschen belet die privaatrechtelijke regeling en die plaatsing in het Burgerlijk Wetboek volstrekt niet, dat de sociale betekenis, het sociale karakter van

het arbeidscontract, het sociale element, dat daarin meer dan in eenig ander der burgerrechtelijke contracten op den voorgrond treedt, tot zijn recht komt. Het ontwerp tracht het evenwicht te verzekeren tusschen de wederzijdsche belangen, het wil dus niet uit het oog verliezen de andere partij, en behoort dit ook niet te doen. Wij moeten zorgen dat dit niet geschiede, dat wij niet uit het oog verliezen ook de belangen van de werkgevers, wat tevens de belangen zijn van den Nederlandschen handel, nijverheid en landbouw, van den geheelen maatschappelijke arbeid in ons vaderland.

Maar terwijl wij het evenwicht trachten te verzekeren, te waarborgen en te handhaven, wordt, en waarlijk niet in geringe mate, bij dit wetsontwerp behartigd het belang van den arbeider. Schering en inslag van deze gansche reeks van artikelen — het zijn er, geloof ik, zeventig — is het denkbeeld dat bij het sluiten van het contract de arbeider in den regel is de economisch zwakkere, die den sterken steun der wet noodig heeft bij het vaststellen der voorwaarden en bij de uitvoering van het contract, opdat op deze wijze inderdaad gewaarborgd worde de gelijkheid der partijen.

Laat ons toch niet gering denken over de zeer belangrijke wijzigingen in de denkbeelden, die zich thans in dit wetsontwerp en in de wijze waarop het algemeen is ontvangen, openbaren. Dit wetsontwerp gaat uit van de gedachte, dat de veel geroemde contractsvrijheid, een begrip waarmede men een 10, 20, 25 jaar geleden algemeen — men veroorlove mij het woord — schermde in een materie als deze, voor een groot deel onzer medeburgers in werkelijkheid niets is dan een fictie. En nu zal men — het is, meen ik, reeds gezegd, maar het mag nog wel eens herhaald worden — geen voorbeeld in eenige andere wettelijke regeling, hetzij hier of elders, kunnen aanwijzen, waarin zóóveel bepalingen van dwingend recht voorkomen, die juist ten doel hebben den zwakkere in deze economisch-juridische contracten te beschermen tegen zijn eigen zwakheid. Nergens zal men een zóó groote serie van dergelijke bepalingen aantreffen als hier wordt voorgesteld.

[Men zie verder het Tweede Hoofdstuk].

Eindelijk, en daarmede kom ik tot het laatste punt, dat ik wensch te behandelen, is men beducht, dat al het goede dat het wetsontwerp brengen kan, zal worden opgewogen en te niet gedaan door de belemmering van de vakorganisatie, die men van deze regeling vreeft.

Nog daargelaten, Mijnheer de Voorzitter, uw wenk om op dit oogenblik geen speciale punten te behandelen, kan ik zeer moeilijk thans reeds diep ingaan op de vraag, of de vakverenigingen door dit ontwerp werkelijk zullen belemmerd worden in haar taak. Intusschen kan ik het denkbeeld niet van mij afzetten, dat verschillende geachte sprekers, en daarbij heb ik speciaal het oog op den geachten afgevaardigde uit Franeker, den heer Tak, het ontwerp op dit punt niet goed begrepen hebben.

Ik ben er inderdaad niet zeker van, of men wel goed vat wat ten aanzien van dit punt de structuur van het ontwerp is.

Ik zal op het oogenblik daarop niet ingaan, maar dit wil ik wel zeggen, dat, wanneer wij aan de artikelen zullen genaderd zijn, ik zal aantoonen, wat naar mijn meening de bedoeling van het ontwerp is.

Staking is veelal, ik durf wel zeggen meestal, niet een te niet te doen van de dienstbetrekking en evenmin een schorsing daarvan.

Naar mijn meening is staking veeleer het niet nakomen van een van de verplichtingen, die het contract oplegt, het is een inbreuk op de regelmatige uitvoering van het contract.

Die niet-nakoming van een van de verplichtingen uit het contract voortvloeiende, kan in beginsel leiden tot een vordering tot ontbinding van de overeenkomst, tot een eisch tot vergoeding van kosten, schade en interesten. Een veroordeeling echter tot die vergoeding zal, naar ik te zijner tijd nader hoop aan te toonen, zooals het ontwerp hier ligt, niet verhaalbaar zijn op het staangeld.

Dit is echter niet het eenige gevolg. Wat dan verder nog wettelijk en praktisch de staking ten gevolge zal hebben, zullen wij naderhand zien en meer uitvoerig kunnen behandelen. Uit dit weinige moge intusschen thans reeds blijken, dat wij het niet allen eens zijn over de strekking van dit wetsontwerp. Doch zoolang die strekking niet wordt doorgrond, is het moeilijk daarover te debatteren.

Wanneer dus de geachte afgevaardigde uit Franeker, de heer Tak, mij toeroept: waarom hebt gij de leemten in dit ontwerp, hierin gelégen, dat de gevolgen van de staking daarin niet zijn geregeld, niet aangevuld? Dan is mijn antwoord: gelief mij eerst aan te toonen, dat het euvel bestaat. En wanneer de geachte afgevaardigde getracht zal hebben dit bij de artikelen te doen, dan

zal, naar ik vertrouw, mijn tweede antwoord kunnen zijn: er is in dit opzicht geen leemte in het wetsontwerp en ik had het dus niet aan te vullen.

Met een enkel woord wil ik thans nog wijzen op een zeer merkwaardig feit, dat wel de moeite waard is om even te releveeren. Uit den mond van denzelfden afgevaardigde, die een van degenen was, die het minst van allen ingenomenheid met dit wetsontwerp hebben te kennen gegeven, mochten wij de klacht vernemen, dat het zoo onbillijk was en zoo onjuist, dat dit wetsontwerp zich niet tevens uitstreckte over de ambtenaren, de arbeiders in dienst van gemeente, provincie en Staat.

Zoo weinig voldoening schijnt het besmade ontwerp dan toch niet te geven, of de geachte afgevaardigde vindt het de moeite waard de klacht aan te heffen, dat het zijn zegeningen niet uitstrekt tot ruimer kring!

Dat is inderdaad een kostelijke erkenning.

Ik zal, Mijnheer de Voorzitter, thans niet spreken over het collectieve arbeidscontract. Alleen wil ik zeggen, dat het mij een genegen is geweest in de gelegenheid te zijn om dat collectieve arbeidscontract in mijn eigen woorden met naam en toenaam in dit gewijzigd wetsontwerp te kunnen nederleggen.

Ik houd mij overtuigd, dat, wanneer dit wetsontwerp wet zal zijn geworden, deze wet, wel verre van de vakorganisatie te schaden, zal blijken haar te steunen. Want de vakverenigingen zullen, terwijl zij nu staan voor een wetgeving, die gelijk is aan een gesloten boek, waar men niets in vindt, zoodat de arbeiders zich thans bevinden in een toestand, dien men — om met ronde woorden te spreken — zou kunnen noemen, een toestand zoo niet van rechteloosheid, dan toch van volkomen rechtsonzekerheid, in het vervolg in de wet vinden een volkomen uitgewerkt stel van bepalingen, met een behoorlijke formuleering van de wederzijdsche rechten en verplichtingen. De vakverenigingen zullen in deze wet vinden als het ware een legger, een leidraad voor nieuwe werkzaamheid, zij zullen daarin aangegeven vinden, op welke wijze zij den individueelen arbeider kunnen steunen en tot zijn recht brengen.

Daarom zal deze wet inderdaad van groot belang zijn zoowel voor den individueelen arbeider als voor de collectiviteit. En nu moge waar zijn, wat de geachte afgevaardigde uit Gouda, de heer van Doorn, heeft gezegd, dat dit nu niet is een wet, die wereldhervormende gevolgen zal hebben, waar is toch ook, en dat is m. i. reeds voldoende, dat deze wet zal brengen een groote en belangrijke verbetering in onze nationale wetgeving.

Ik voor mij meen dan ook, dat het een eer zal zijn voor ons land, wanneer alle partijen, of wanneer dit niet het geval mocht kunnen zijn, dan toch bijna alle partijen, zonder onderscheid, zullen hebben medegewerkt, om deze wet tot stand te brengen.

De heer van Doorn: De Minister heeft het weinige dat ik gisteren omtrent dit ontwerp heb gezegd, bejegend met deze uitdrukking: ni cet excès d'honneur. ni cette indignité. Die qualificatie van hetgeen ik heb gezegd, moet ik recuseeren. Het heeft volstrekt niet in mijn bedoeling gelegen om over dit ontwerp iets te zeggen dat den schijn zou kunnen wekken, dat ik het zou noemen een indignité, daarvan iets zou hebben gezegd dat indigne was. Integendeel, ik heb aan den eersten ontwerper alle mogelijke hulde gebracht; ik heb het stuk genoemd een fraai juridiek werk; en ik ontken dat ik mij over dat stuk eenigermate minder waardeerd zou hebben uitgelaten. Ik heb alleen gezegd, en daarom meen ik dat de door den Minister gebezigde uitdrukking beter in zijn mond zou gepast hebben, dat dit ontwerp wordt aangekondigd als een ontwerp, dat voorziet in de nooden der arbeiders, terwijl volgens mijn meening dat kleed te ruim is voor het ontwerp. Ik vind dat het niet onder dezen titel in deze Kamer mag worden aangenomen. Ik gevoel volkomen dat, waar men van den kant der arbeiders heeft wenschen, die in dit ontwerp niet worden bevredigd, dat zij hunnerzijds dit ontwerp ook niet aannemen als een oplossing, als een tegemoetkoming aan hun wenschen. Dat is het eenige wat ik heb geconstateerd, in de verste verte niet heb ik mij minder waardeerd over het ontwerp uitgelaten. Ik heb mij ook niet uitgelaten over de houding die ik te eeniger tijd zou aannemen, wanneer de geachte afgevaardigde uit Franeker zou gevolg geven aan zijn gisteren gedane toezegging om hier een voorstel ter tafel te brengen, dat zijn wenschen zou bevredigen.

Ik heb niet gezegd, dat, wanneer daarin zouden belichaamd zijn al de wenschen van de arbeiders, ik er mij mede zou kunnen vereenigen, over dat punt heb ik mij niet uitgelaten. Ik heb alleen, wellicht wat overbodig, willen constateeren, dat in mijn oog die geheele mooie sociale mantel aan het ontwerp niet paste, maar daartegenover stond ook dat ik het ontwerp een fraai stuk juridiek werk vond. Ik heb uitdrukkelijk gezegd, en daarop wil ik nog even den nadruk leggen,

ik herinner mij die uitdrukking gebruikt te hebben, dat ik volkomen gevoel, dat als deze regeling in de practijk des levens is doorgedongen, zij niet zal nalaten haar gunstigen invloed te doen gevoelen. En ik protesteer dus tegen elke bewering, alsof ik mij in minder waardeeren zin over het ontwerp als zoodanig zou hebben uitgelaten. Ik heb gezegd, dat ik het ontwerp een zuiver juridiek karakter toeken, juist omdat ik dit richtsnoer wilde ten grondslag leggen aan mijn beoordeeling van de verschillende artikelen; en wanneer er amendementen komen of getracht wordt er andere elementen in te brengen, zal ik dit als richtsnoer blijven vasthouden, dat ik hier heb te doen met een herziening van het Burgerlijk Wetboek en niet met een ontwerp dat ten doel heeft de bevrediging van alle uitgesproken wenschen.

Ik herhaal met klem dat ik van dit ontwerp werkelijk goede vruchten verwacht en dat ik gaarne daaraan mijn stem zal geven, overtuigd, dat het goede verbeteringen zal aanbrengen, doch ook evenzeer overtuigd dat het niet te gemoet komt aan het tot stand brengen van den socialen arbeid, in den zin waarin dit door de arbeiderspartij wordt opgevat.

De heer Tak: Mijnheer de Voorzitter! De Minister heeft zijn rede geëindigd met te zeggen, dat, als wij er over verwonderd waren, dat het ontwerp niet toepasselijk was op arbeiders van Staat, provincie, gemeente en waterschappen, wij daardoor implicite erkenden, dat het ontwerp weldaden bracht aan de arbeiders. De opmerking was gemaakt in de gedachtelijn der voorstellers en de verwondering werd uitgesproken over het feit, dat zij zooveel duizenden arbeiders overlieten aan de willekeur van publieke lichamen, welker bestuurders niet altijd goede patroons zijn, zoodat de opmerking, waarvan ik de vriendelijke bedoeling zeer apprecieer, ten slotte dus terugvalt op hem die wel het meest verantwoordelijk staat voor dit ontwerp, want hij is het, die wel het meest overtuigd is van de weldaden die het brengt, doch daarvan de genoemde categorieën uitsluit.

Nu heeft ook de Minister een buitenlandsch socialist tegen ons in het vuur gebracht. Het zij zonder kwade bedoeling gezegd, maar toen ik en gisteren en nu weer het herhaald beroep hoorde op Vandevelde, Stadthagen, Sidney, Webb en anderen, dach ik bij die korte citaten terug aan ontmoetingen in den verkiezingsstrijd met bezitters van het waardevolle geschrift: „De kleine debatter”.

De opinie van den Belgischen partijgenoot klopt volkomen met die van den heer van Doorn. Waarom in de Belgische Kamer door de socialisten geen oppositie gevoerd is tegen het staangeld weet ik niet; die beraadslagingen van 1890 heb ik niet in het hoofd, maar ik vermoed, dat in België het staangeld sterker is doorgedrongen dan hier en dat men daartegen den strijd niet heeft kunnen aanbinden, terwijl wij die beperking van het loon, die hier nog niet zoo heeft ingevreten, zouden willen verbieden, althans wat betreft een deel van het loon: *existenz-minimum*.

[Men zie verder het Tweede Hoofdstuk].

Ik kom nu met een enkel woord tot het debat van gisteren.

De heer Drucker heeft, evenals de heeren van Nispen en Talma, een zeer scherpe critiek uitgeoefend op de agitatie van de arbeiders, vooral, zooals die zich openbaarde tegen het eerste wetsontwerp.

Ik heb het onderscheid tusschen het eerste en het derde wetsontwerp zoo duidelijk aangegeven, dat ik het nu niet meer behoef te doen, toen ik mij verbaasde dat het eerste en het derde ontwerp door denzelfden Minister werden geteekend.

De heer Drucker noemt die agitatie van een kwaadaardigheid, waaraan niets ontbrak.

Het eerste wetsontwerp is gevoeld als een kwaadaardigheid, waaraan al zeer weinig ontbrak, en indien de heeren, die nu over die agitatie zooveel te zeggen hebben, dat eerste wetsontwerp niet verdedigden, wat ook door den heer van Nispen niet is geschied, dan is hun redeneering toch eenigermate incompleet, want dan behandelen zij niet de volle omstandigheden waaronder die agitatie is aangevangen en die scherpe oordeelvingen met recht zijn uitgesproken.

Dergelijke agitatie is een wapen dat de arbeiders moeten gebruiken, vooral zoo lang zij nog in menig opzicht voor onmondig gehouden worden en zij het kiesrecht missen.

Die agitatie is noodig gebleken. In Duitschland is daarmede een gansch wetsontwerp dood gemaakt, namelijk het tuchthuis-ontwerp, dat de arbeiders in hun hoogste belangen bedreigde. Dergelijke agitaties zullen dan ook terugkomen zoo lang er aanleiding toe bestaat.

Nu hebben wij gekregen een soort *histoire anecdotique* van die agitatie; verschillende uitlatingen van Spiekman, Polak en Fortuyn zijn gecritiseerd; mijn vriend Schaper en ik zijn tegenover elkander geplaatst, terwijl wij toch lang-

zamerhand in onze conclusie tot overeenstemming zijn gekomen, zij het langs verschillende wegen.

Zoo iets zal in de partijen van de heeren ook wel gebeuren. Bij ons loopt dat alles zoo in het oog, omdat wij alles in het openbaar behandelen.

De heer van Nispen tot Sevenaer zegt dat er achter die agitatie een politiek motief zat.

Indien ik eens tegen dien geachten afgevaardigde zeide dat er een politiek motief zit achter zijn instemming met het eerste ontwerp. . . .

De heer van Nispen tot Sevenaer: U heeft juist gezegd, dat ik met het eerste ontwerp niet instemde en nu heet ik er weer wel mede in te stemmen.

De heer Tak: Ge hebt het toch niet scherp gecritiseerd.

Maar wanneer ik dan eens bij een andere gelegenheid zeide, dat achter de instemming van den heer van Nispen tot Sevenaer met eenig voorstel zijner partij een politiek motief zat, dan zou hij volkomen te recht zeggen: maak geen onderstellingen, kom tegen mijn argumenten op.

Welaan, deze vermaning zou ik gaarne tot hem richten, want er zit des te minder politiek motief achter, omdat het verzet tegen bepalingen van het contract, voor zoover zij schadelijk geacht werden voor de arbeiders onder verschillende regeeringen constant is gebleven.

In het antwoord van dr. Pieper aan Posadowsky ligt eigenlijk de gansche lossing van deze geheele discussie.

Dr. Pieper antwoordt op de vraag van den Minister, dat de Einordnung van de arbeidersbeweging in het maatschappelijk leven zou plaats hebben zoodra de arbeiders hebben gekregen den indruk van rechtsgelijkheid en die missen zij in onze maatschappij volkomen. Indien men nu er toe wil medewerken den arbeiders dien indruk te geven, dan zou men heel wat minder last hebben van agitatie, van felheid, van verzet. Zeer ernstige pogingen in die richting worden tot nog toe slechts sporadisch waargenomen.

Ik zou zijn, zegt de heer van Nispen, der Geist der stets verneint.

De heer van Nispen is ook wel op volledigheid gesteld. Ik stel hem voor dat citaat volledig te geven en dan neem ik van hem aan „ein Theil von jener Kraft die stets das Böse wil; indien hij mij maar er laat bijvoegen: „und stets das Gute schafft”.

Nu komen wij aan de citaten van den heer Drucker.

De heer Drucker heeft gezegd, dat Menger, die niet precies sociaal-democraat is, maar toch een beetje bij ons ingelijfd wordt, ofschoon hij zelf daarover wel verwonderd zou zijn, als hij het nog hooren kon, gepleit heeft voor invoering der materie in het Burgerlijk Wetboek. Ik heb hier bij mij de pagina van dezelfde editie die de heer Drucker citeerde, en lees daar: „Die Bestimmungen, welche das Handelsgesetzbuch und die Gewerbeordnung über die handels- und gewerbe-rechtlichen Dienstverhältnisse treffen, sollen nach dem Einführungsgesetz mit einigen Aenderungen fortbestehen.”

Hij legt er zich dus volkomen bij neer, dat bepalingen, nu staande in het Wetboek van Koophandel en de Gewerbeordnung, er blijven staan. Deze compleetheid van het gansche arbeidscontract van het Burgerlijk Wetboek werd door Menger niet beoogd. Het citaat is dus van een tegenovergestelde strekking. Menger heeft nooit beweerd, dat de strafbepalingen uit de Gewerbeordnung moeten verdwijnen. Hij heeft zich bij den bestaanden toestand neergelegd.

Nu krijgen wij Sidney Webb, die tegen ons wordt uitgespeeld. Deze is zeker geen sociaal-democraat en zou zich met zijn recente uitspraak over de aansprakelijkheid der vakvereenigingen voor de Engelsche rechtspraak tegen de meerderheid der partij in hebben uitgelaten. Maar nu stelde tegenover Sidney Webb een sociaal-democraat, Keir Hardie, met den radicaal Dilke een wetsontwerp voor om een dergelijk vonnis voor het vervolg onmogelijk te maken. Men kan dus Sidney Webb zeker niet tegen ons uitspelen.

En nu Stadthagen. Dat is een curieus geval. Ik heb de rede van 22 Juni 1896 van Stadthagen gelezen en daaruit heb ik gezien, dat hij toen wel gesproken heeft van een *einheitliche Regelung* in het Burgerlijk Wetboek; maar dat deze geest werd tegenover het ontwerp waarin de arbeiders in de mijnen en de *Gesinde* werden uitgesloten, terwijl hij evenals Menger als feit aanneemt de bepalingen van de Gewerbeordnung.

Hij zegt namelijk: „Wenn das Bürg. Gesetzbuch in Kraft tritt, so ist darüber nach der Erklärung der Regierung in der Kommission kein Zweifel mehr vorhanden, dass allerdings das Bürg. Gesetzbuch ohne weiteres einer auf den gewerblichen Arbeitsvertrag Anwendung findet und das ausserdem sämtliche Bestim-

mungen der Gewerbeordnung als eines Reichsgesetzes aufrecht erhalten werden."

Daar legt hij zich dus bij neer en zegt: het Burgerlijk Wetboek moet niet alleen toepasselijk zijn op de gewerbliche, maar ook op de andere arbeidsverhoudingen.

De heer Drucker speelt die citaten dus tegen ons uit op een wijze die niet met den tekst overeenkomt.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Ik heb ook een citaat uit de rede van den heer Stadthagen aangehaald, waarin hij juist klaagt over de instandhouding van de Gewerbeordnung.

De heer Tak: In dezelfde rede? Ik heb alleen deze rede aangeteekend en hedenochtend gelezen.

Ten slotte. Wanneer nu werkelijk eens de opvatting omtrent de staking een andere is dan die welke de Minister hedenmorgen even schetste, en indien werkelijk de rechtspraak de staking houdt voor contractbreuk, dan komen door de combinatie van schadeloosstelling, staangeld en die contractbreuk, de arbeiders met de vakverenigingen heel wat zwakker te staan dan zij thans bij het ontbreken van een regeling zijn, en dan kan men dit geval krijgen, dat indien een zeker aantal arbeiders geschil hebben over den arbeidsduur, over arbeidsvoorwaarden, en zij willen de staking in dat geschil toepassen, in de eerste plaats de algemeene samenwerking wordt tegengegaan door de kans op verbeurte van het staangeld, in de tweede plaats de schadeloosstelling in geld, die den werkgever toevalt, voor hem zeer vermindert de ongelegenheid, welke de arbeiders hem bezorgen, en de kans op benadeeling, waarin hun kansberekening der staking zit; en in de derde plaats — dat kan in de bouwvakken wel eens voorkomen — die schadeloosstelling aanlokkelijk genoeg is om er desnoods een staking voor uit te lokken.

Deze quaestie, door den Minister even aangeraakt, moet, geloof ik, ook de heer Drucker willen helpen oplossen. Wij hebben gezegd — en ik herhaal het gaarne —, dat dit ontwerp heel wat verschilt van het eerste, maar dit neemt niet weg, dat die bepaling, welke de vakbeweging hindert in de vrije ontplooiing van haar kracht, ook den arbeider verhindert om van de vakbeweging gebruik te maken tot verbetering der arbeidsvoorwaarden, zoo goed als het kan. Daarin zijn voor ons onoverkomelijke hinderpalen gelegen, en mij dunkt die hinderpalen moeten er evenzeer voor den heer Drucker en zijn vrienden in gelegen zijn. Ook hun arbeidspolitiëk, al is zij een andere dan de onze, wil de ontwikkeling van de vakbeweging. Zij hebben meermalen, van af 1892, van af de staking te Maastricht, zich doen kennen als voorstanders van dat machtsmiddel der arbeidersbeweging, als het naar hun oordeel goed wordt toegepast.

Ik geloof, dat wij dit mogen vragen, vooral omdat op dit debat de behandeling der artikelen volgt, waarbij de puntjes op de i kunnen worden gezet, of de heeren zich nog eens willen beraden of er geen mouw aan te passen is en zij niet krachtens hun arbeidspolitiëk daaraan moeten medehelpen.

Datzelfde kan ik ook zeggen tegenover de leden der Kamer die een nauwen band met de Christelijke vakbeweging hebben, want wat men zegge over het oordeel van die arbeiders over dit ontwerp, ten opzichte van het gebruik der staking in sommige momenten, als het noodig is — een staking goed beraden — zijn de Christelijke vakverenigingen evenzeer overtuigd van de noodzakelijkheid van het gebruik van dat middel als welke vakvereniging ook. De Christelijke vakbeweging was bij de staking in het kolenbekken der Ruhr niet achterlijk; zij was evenmin achterlijk bij de glasblazersstaking hier te lande. Voor haar geldt het concrete belang, dat in de staking zit, evenzeer als voor de niet Christelijke vakbeweging. Dat is iets, dat vastzit aan het wezen en aan de positie der arbeiders. Daarom vraag ik, of de heeren die in verbinding staan met de Christelijke vakbeweging, willen bedenken, of het niet hun taak is te trachten deze niet gemakkelijke, maar toch ten slotte niet onoplosbare puzzle tot oplossing te brengen.

Op de quaestie van de rechtspraak zal ik niet ingaan, maar het frappeerde mij gisteren, toen ik thuis kwam, een aflevering te vinden van *Das Gewerbe- und Kaufmannsgericht*, waarin de correspondent te Parijs naar aanleiding van het honderdjarig bestaan van den Conseil de Prud'hommes een brief schreef; met deze verklaring: „Heute hat die Erfahrung eines Jahrhunderts und die Nachahmung der Einrichtung in einer grossen Reihe ausländischer Staaten bewiesen, ein wie glücklicher Gedanke dem Versuch von 1896 zugrunde lag. Wo. G.G. bestehen, sei es innerhalb, sei es ausserhalb Frankreichs, beruhen ihre Erfolge nach weit mehr auf der guten Diensten, die sie leisten, als auf dem Zwang, den ihnen die Gesetzgebung zur Verfügung stellt."

Ik ben hiermede aan het einde. Ik geloof dat wij den nadruk moeten blijven

leggen op het onderscheid tusschen enkel privaatrechtelijke regeling en een regeling, waarbij de wetgever de vrije hand behoudt zich te bewegen op welk gebied hij wil, en dat wij ten opzichte van de arbeidersbeweging moeten blijven aandringen op het volgen van den eenigen weg waarop op den duur werkelijk sociale wetten zijn te krijgen. Indien men naast elkander zet onze Ongevallenwet en de Engelsche wet op de „compensation", die een civiele actie geeft, dan zal de Hollandsche arbeider tot den Engelschen kunnen zeggen: ik ben beter gewaarborgd dan gij, omdat men bij de Ongevallenwet niet is blijven hangen aan het burgerlijk recht, iets wat men nu wel doet.

Daarom beveel ik deze onderscheiding nogmaals aan bij den Minister en bij degenen, die hem zoo wakker steunen, want de tijd zal het leeren; men moet om sociale wetten te maken de vrije hand hebben en niet kunstmatig zijn gebonden. Men moet niet behoeven te zeggen, gelijk de Minister zeide: ik heb het privaatrechtelijk voorgesteld, maar blijkt aanvulling met strafbepalingen noodig, dan ben ik bereid daartoe over te gaan. Men moet van het begin af den gang van zaken kunnen overwegen en de middelen kiezen om zijn doel te kunnen bereiken en wij zijn voor elk middel dat geoorloofd is daartoe te gebruiken.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb allereerst een enkel punt op te helderen, dat gisteren tusschen den heer Schaper en mij in debat is gekomen, en dat niet met besliste zekerheid is uitgemaakt; de vraag namelijk, of de agitatie die door het agitatie-comité, dat hier herhaaldelijk ter sprake is gekomen, op touw is gezet, van grooten invloed zou zijn geweest op de meening die door de leden van deze Kamer in de afdelingen is te berde gebracht.

Ik zei gisteren, dat het agitatie-comité geen invloed uitgeoefend kon hebben op het Voorloopig Verslag, omdat bedoeld comité eerst is gaan werken na het onderzoek in de afdelingen.

De heer Schaper: Ik heb gesproken van de agitatie, maar niet van het agitatie-comité.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Heeft de heer Schaper dit zoo bedoeld, dan had hij dit er bij moeten zeggen.

De heer Troelstra: De artikelen in *Het Volk*!

De heer van Nispen tot Sevenaer: Ik erken, dat die artikelen verschenen zijn voordat het Arbeidscontract in de afdelingen in behandeling kwam; maar het agitatie-comité, waarop iedereen hier meende dat de uitlating van den heer Schaper doelde, heeft zijn eerste openbare vergadering gehouden — en toen begon de agitatie en werd zij het eerst ter kennis van het publiek gebracht — op 5 Juni 1904, terwijl het Arbeidscontract in de afdelingen behandeld is van 22 tot 25 Maart daaraan voorafgaande.

Ik heb gisteren uit Faust geciteerd en tot den geachten afgevaardigde uit Franeker gezegd, dat hij namens de sociaal-democratische partij kon zeggen dat die is „der Geist des stets verneint".

Die geachte afgevaardigde heeft er zich over beklaagd, dat ik het citaat niet volledig gegeven had; maar ik had wel gewenscht voor hem zelf, dat hij daarom niet had gevraagd. Nu hij er zoo op gesteld is, wil ik het hem echter geven; ik had het niet in zijn geheel durven aanhalen en op hem toepassen zonder deze uitdrukkelijke uitnodiging. Ik lees dan:

„Ich bin der Geist des stets verneint!
Und das mit Recht; denn alles, was entsteht,
Ist wert, dass es zu Grunde geht;
Dum besser wär's, dass nichts entstünde.
So ist denn alles, was ihr Sünde,
Zerstörung, kurz das Böse nennt,
Mein eigentliches Element."

Ik heb gisteren gesproken over de agitatie van het besproken comité en daarbij alleen feiten medegedeeld; nu is voor mij het oogenblik gekomen om mijn conclusien te trekken. Ik doe dit eerst nu, omdat ik dacht: misschien hebben de heeren op mijn voorstelling van de zaak wel aanmerkingen te maken.

Nu dit niet geschied is, meen ik uitdrukkelijk te mogen constateeren op welke schromelijk lichtvaardige wijze de personen, die in het agitatie-comité een groote rol gespeeld hebben, hebben omgesprongen met de werklieden, die zich aan hun zorgen toevertrouwd hebben.

Ik heb gehoord van den geachten afgevaardigde uit Franeker, dat ik van die agitatie de „histoire anecdotique” zou gegeven hebben.

Ik kan den geachten afgevaardigde echter verzekeren, dat deze opmerking mij pijnlijk getroffen heeft.

Ik heb toch niet anders gegeven dan een zeer getrouw relaas van de feiten, welke ik in *Het Volk* gevonden heb. Dat die feiten, welke ik in de Kamer aan het licht gebracht heb, aantoonen, dat de heeren, die aan de agitatie deelgenomen hebben, zich zonderling gedragen hebben, vind ik verklaarbaar; maar dat een deelnemer aan die agitatie nu beweert dat het hier slechts een „histoire anecdotique” zou gelden, vind ik ongehoord.

Wat toch hebben die heeren gedaan? Op verschrikkelijk lichtvaardige wijze hebben zij de hartstochten in het land ontketend, en gezegd, dat het wetsontwerp een verraderlijke, arglistige aanslag was op de vakbeweging, en wel van dien aard, dat het zelfs voor verbetering totaal onvatbaar was.

En nu zegt de heer Tak — en dit is, dunkt mij, een bewijs dat de heeren een totaal gemis van inzicht in de zaak hebben gehad —, dat het ontwerp, dat eerst onvatbaar werd verklaard voor verbetering, thans zoo slecht niet meer is. Nu zegt de heer Schaper, dat het ontwerp van den heer Loeff alle aanleiding gaf om te verklaren, dat dit ontwerp was voor verbetering. Ik verklaar, dat het nog altijd het ontwerp van den heer Loeff is, dat wij hier voor ons hebben en dat wel degelijk het bewijs geleverd is, dat het ontwerp voor verbetering vatbaar was.

De heer Schaper: Maar de grove bepaling is er uit.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Toen nu eenmaal het ontwerp van de giffanden ontdaan was, zooals *Het Volk* het uitdrukte, wat zagen wij toen? Heeft toen een van de heeren die de leiding op zich hadden genomen van de agitatie den moed gehad om te verklaren dat er nu geen reden meer was om zich tegen het ontwerp te verzetten?

Wie is de eenige geweest die dit heeft durven zeggen?

Dat is de heer Schaper geweest, die bij deze gelegenheid, evenals ook vroeger reeds bij soortgelijke gevallen, bewijs gegeven heeft van een grooten zedelijken moed, waarvoor ik den geachten afgevaardigde hier gaarne een eeresalut breng.

Wat zegt nu de heer Schaper in de Kamer, en dit is door niemand wederproken: niemand keurt op dit oogenblik de agitatie meer goed.

De heer Schaper: Zoo heb ik het niet gezegd. Niemand verdedigt het standpunt meer.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Ik geef toe, dat dit een verschil is, een verschil van nuance, maar de beteekenis is volkomen hetzelfde voor hetgeen ik zeg. Heeft het partijbestuur van de sociaal-democratische arbeiderspartij toen den moed gehad om te zeggen: wij moeten niet langer meer agiteeren tegen het ontwerp? Neen, men heeft wel gezegd, dat de heer Schaper geen redelijke motieven had aangebracht tot verdediging van zijn meening. Wij weten echter allen zeer goed, dat de heer Schaper niet met een meening voor den dag komt ingaande tegen de meening van bijna al zijn partijgenooten zonder daar zeer goede gronden voor te hebben. Wat durfde het partijbestuur verder te doen? Het verklaarde, dat wat de heer Schaper gezegd had tot motiveering van zijn meening, niet de moeite waard was van te publiceeren. En dat is nu de partij die volgens de verklaring van den heer Tak alles in het publiek behandelt.

De heer Tak: U heeft ook geen partijbestuur.

De heer van Nispen tot Sevenaer: En wat zeide de heer Tak nu gisteren? Wij hebben tegen het ontwerp niet zooveel bezwaar meer. Dit zegt nu dezelfde heer Tak, die op vroegere vergaderingen met groote woorden heeft verklaard, dat het wetsontwerp onaannemelijk was.

Nu zegt de heer Tak, dat hij dit gezegd heeft ten opzichte van maatregelen die de vakbeweging betroffen, maar er is in alle moties van het agitatie-comité sprake van het geheele ontwerp en niet van enkele maatregelen.

De heer Tak, die een van de groote mannen van de partij was, die verklaarde, dat men niet kon medewerken tot dit ontwerp, zegt nu geen woord meer van dien aard. Maar de heer Tak, die tegenwoordig was op de laatste vergadering van het agitatie-comité voor enkele weken, liet toen weer een motie aannemen, die het ontwerp onaannemelijk verklaarde zonder daartegen ook maar met een

enkel woord op te komen. Of was de heer Tak op die vergadering misschien tegenwoordig als vertegenwoordiger der sociaal-democratische Kamerfractie om zoo een excuus te hebben om niet te hoeven spreken? Het doet mij genoegen, dat de heer Tak ontkennd het hoofd schudt; de heer Tak is dus niet zoo boos als ik had gedacht.

De heer Tak heeft eenige dagen geleden een hoofdartikel in *Het Volk* geschreven, dat eindigt met deze woorden: „wij wekken de arbeiders op de nu komende Kamerdebatten met groote aandacht te volgen”; — ik vermoed dat de heer Tak morgen wel in *Het Volk* een artikel zal doen opnemen om den arbeiders duidelijk te maken, dat de aanmaning aan het slot van zijn vorig artikel pas slaat op de debatten, die aanstaanden Dinsdag zullen beginnen.

Zooeven (1) heeft zich een discussie ontsponnen tusschen de heeren Drucker en Tak over de beteekenis van een citaat gisteren aangehaald uit de rede van Stadthagen, een Duitsch partijgenoot van den heer Tak. Ik heb gisteren een uitvoerig citaat mij veroorloofd ook uit een redevoering van Stadthagen, waaraan de heer Tak tot mijn groot leedwezen geen aandacht heeft geschonken, anders zou hij gezien hebben, dat daarin uitdrukkelijk wordt aangedrongen op een algemeene regeling en dat wordt afgekeurd het in stand houden der bepalingen van de Gewerbeordnung. Na een interruptie — het geheele citaat is in mijn rede van gisteren opgenomen — gaat Stadthagen aldus voort:

„Das ist nicht geschehen, Herr Abgeordneter dr. Enneccerus, sondern es sind ausdrücklich hier die Bestimmungen der Gewerbeordnung aufrecht erhalten und sie werden mir weiter gestatten, darzulegen, dasz es von Paragraph zu Paraph für ein Arbeitsvertrag an einheitlichen Bestimmungen fehlt.”

Wanneer de geachte afgevaardigde uit Franeker zoo goed wil zijn het citaat eens in zijn geheel na te lezen, dan geloof ik dat hij zich niet meer zal beroepen op de rede van Stadthagen tot staving van hetgeen hij van morgen heeft gezegd.

De heer Drucker verkrijgt voor de derde maal het woord en zegt: Ik dank de Kamer zeer voor het mij onder deze bijzondere omstandigheden verleende verlot, waarvan ik geen misbruik hoop te maken. Bij de artikelen zal er gelegenheid te over zijn, tegenover hetgeen de heer van der Zwaag heeft in het midden gebracht, nader mijn bewering te staven, dat ook met betrekking tot de onderwerpen door dien geachten spreker genoemd, dit wetsontwerp niet zal zijn een achteruitgang voor de arbeiders vergeleken met den tegenwoordigen toestand, maar integendeel een vooruitgang.

Ook zal er bij de behandeling der artikelen gelegenheid bestaan, nader te spreken over het begrip van de staking.

Ik wensch op dit oogenblik alleen op te komen tegen een stelling van den geachten afgevaardigde uit Franeker, den heer Tak, als zou de Minister op dit oogenblik ten aanzien van de staking iets nieuws hebben verkondigd. Wanneer de heer Tak wil opslaan de artt. 54 en 56 van het allereerste ontwerp, gelijk het door mij in 1898 is ingediend, dan zal hij zien, dat daar te vinden zijn dezelfde uitdrukkingen, die nu ten slotte in eenigszins anderen vorm voorkomen in het wetsontwerp dat thans voor ons ligt.

Kenschetsend voor de houding van degenen uit wier naam de heer Tak hier hedenmorgen weer gesproken heeft, is de voortdurende invitatie aan andere partijen, om toch middelen te zoeken, om moeilijkheden ten aanzien van de staking uit den weg te ruimen.

Ik zou zeggen: laten de heeren het zelf eens probeeren, zij hebben gisteren wijzigingen aangekondigd, en wanneer dit nu zulk een bijzonder eervol werk is, waarom dan anderen uitgenoodigd tot het verrichten van iets, wat zij zelf wel meenen te kunnen.

Over de agitatie zal ik, na hetgeen door den vorigen geachten spreker daaromtrent is gezegd, mij maar twee opmerkingen veroorloven in den vorm van vragen.

De eerste is deze: toen in Januari 1905 bij de Memorie van Antwoord het wetsontwerp belangrijke wijzigingen onderging en in hoofdzaak den vorm aannam, dien het thans nog heeft, heeft toen eenige verandering van beteekenis in de agitatie plaats gehad?

Mij is dit niet bekend. Maar wat blijft er dan over van het beweren, dat de agitatie was gericht tegen de bepalingen van het oorspronkelijk wetsontwerp?

En ik vraag ook aan de heeren: wanneer is tot de arbeiders gezegd, verander

(1) [Men zie onder het Tweede Hoofdstuk, *Het Verband tusschen de Wettelijke Regeling van de Arbeidsovereenkomst en de overige Wetgeving*].

nu uw tactiek, kom nu eens met denkbeelden tot wijziging. Dat is nooit geschied. Men heeft tot in de allerlaatste dagen toe tot de arbeiders gezegd: gij moogt u met verbeteringen niet inlaten. Ik herhaal wat ik gisteren zeide, dat ik het beschouw als een merkwaardig verschijnsel met betrekking tot een democratische partij, dat men zegt tot het volk: gij moogt er u niet insteken, wij zullen wel komen met reeksen amendementen. En nu wil ik wel verklaren, dat ik de eerste reeks dier amendementen met groot genoegen heb gezien, want daaruit blijkt toch, dat zelfs in den gedachtengang van de heeren, op den grondslag van dit voor zoo ellendig uitgekreten wetsontwerp, nog wel practisch geformuleerde amendementen zijn voor te stellen. Het verbaast mij alleen, dat men den arbeiders de gelegenheid heeft onthouden, zelf hun denkbeelden in het midden te brengen.

De heer Troelstra schudt van neen. Ik behoef er toch waarlijk slechts aan te herinneren, hoe op de vergaderingen van het agitatie-comité degenen zijn bejegend die zeiden: laat ons eens praten over denkbeelden tot verbetering van het ontwerp.

De heer Tak: Dat was in Juni 1904.

De heer Drucker: Dat was ook het geval in de vergaderingen in 1905. Wanneer men dit betwist, zal ik het aantoonen uit de verslagen van *Het Volk*, die ik bij mij heb.

Thans een woord, wat ik gisteren verzuimde over de opzeggingstermijnen. De heer Tak heeft gezegd: ook ten aanzien van de opzeggingstermijnen blijkt, dat de partijen gelijk worden behandeld. De heer Tak heeft echter of te vluchtig gelezen, gelijk ook ten aanzien van de handelingen van den Duitschen Rijksdag is gebleken, of wel de betekenis van het betreffende artikel is niet tot hem doorgedrongen. In het artikel komt wel degelijk voor een passage, alleen voortspuitende uit de overtuiging, dat werkgever en arbeider zijn partijen van ongelijke economische kracht. Er staat in het artikel: de opzeggingstermijnen mogen ongelijk zijn, maar zij mogen voor den werkgever niet korter zijn dan voor den werkmans. Dat is een bepaling, die, voor zoover mij bekend is, nog in bijna geen wet staat. En dat die bepaling wel eenige betekenis heeft, leert de practijk. In de practijk toch komen herhaaldelijk gevallen van het omgekeerde voor, waar de werkgever voor zich neemt een korten tijd, maar van den arbeider eischt een langen. En merkwaardigerwijze komt dit juist ook voor bij sociaal-democratische patroons!

Ik heb er gisteren reeds op gewezen, dat men in het land zich bij de agitatie bij herhaling heeft beroepen, niet op den echten tekst van wet of ontwerp, maar op een valschen tekst. Gisteren nog hebben wij uit den mond van den geachten afgevaardigde uit Franeker gehoord nu wel niet een opzettelijk valsch citaat, maar toch een zeer eigenaardige vergissing ten aanzien van de Fransche wet. Ik heb mij den tijd sedert gisteren nog eens te nutte gemaakt om die Fransche wet na te zien en ik heb mij overtuigd, dat ik mij niet heb vergist.

Ook heden hebben wij weder merkwaardige staaltjes gekregen van de wijze, waarop de heeren met de feiten omspringen en van de geringe bekendheid van de heeren met die feiten. De geschiedenis van de Belgische wet stond blijkbaar den geachten afgevaardigde uit Franeker niet helder voor den geest. Hij wist ter verklaring van de totaal tegenovergestelde houding van zijn Belgische partijgenooten met betrekking tot het staangeld, gelijk dit daar is geregeld, met de houding hier door de sociaal-democraten aangenomen, niet anders aan te voeren dan de mededeeling . . . . .

De heer Tak: Ik heb gezegd de onderstelling.

De heer Drucker: De onderstelling dan, dat het staangeld daar wel zó algemeen verspreid zou zijn, dat men het wel moest accepteren, terwijl het hier niet zoo algemeen is en men er zich dus wel tegen kan verzetten. Ik kan den heer Tak niet anders dan den raad geven zich in dat opzicht betere feitenkennis te verschaffen.

De heer Tak heeft verder gesproken over de truck, en de maatregelen die daartegen zouden worden genomen. Hij noemde dit een invretend kwaad. Wanneer ik het woord „invretend” goed begrijp, dan wil dit zeggen, een kwaad dat al bestaat, maar dat in omvang toeneemt. Welnu, die de feiten heeft gevolgd weet, dat, hoe afkeurenswaardig en hoe verderfelijk dit stelsel ook moge wezen, het toch gelukkig steeds meer teruggedrongen wordt tot enkele schuilhoeken, en men kan dit o. a. vinden in het rapport van de studieclub der sociaal-democraten zelf, waar dit wordt erkend. Waardoor nu wordt dit kwaad steeds meer teruggedrongen

tot enkele schuilhoeken? Omdat steeds krachtiger de publieke opinie zich daartegen verzet. . . . .

De heer Schaper: En in Drenthe bijv. de vakantie!

De heer Drucker: Toegegeven, maar wij hebben het nu slechts over de vraag, of het kwaad al dan niet toeneemt. De vakantie en die publieke opinie zullen een krachtigen steun vinden in het artikel, dat onwettig verklaart dergelijke zaken; maar bovendien, de heer Tak heeft weer de wet niet in haar geheel opgenomen bij de artikelen, die hierop betrekking hebben, want in art. 1638 r, 5., staat, dat een patroon op het loon mag korten voor en in rekening brengen waren, wanneer hij daarvoor niet meer berekent dan den kostenden prijs. Voor den kantonrechter dus kan de werkmans weigeren meer te betalen voor waren dan zij in een winkel kosten of den patroon gekost hebben. Nu zeggen de heeren: veel beter is het daartegen straf te bedreigen, dan is het kwaad gefnuikt. Ook weer gebrekkige feitenkennis! In het Weekblad *Soziale Praxis*, aan de heeren natuurlijk ook wel bekend, vindt men in n°. 25 van 23 Maart 1905 vermeld: „Das Trucksystem in der oberfränkischen Korbmacherei, das alle gesetzlichen Bestimmungen zum Lohn in jenem einst von Sax so gründlich aufgehellten Industriewinkel in bedenklicher Weise sich wieder eingenistet hat, wurde kürzlich durch eine Gerichtsverhandlung vor dem Landgericht zu Bamberg ans Tageslicht gezogen”. Er werden daar 18 mandenmakers vervolgd, die sedert zes jaren de Gewerbe-ordnung hadden overtreden: En . . . von den Angeklagten wurden zehn freigesprochen, die übrigen zu 10 bis 200 M. Geldstrafe verurtheilt.”

Dit is nu de afdoende fnuiking door het strafrecht.

En in hetzelfde nummer der *Soziale Praxis* kan men uit het rapport van den Badenschen fabrieksinspecteur lezen, dat altijd nog een duister punt in het industrieleven vormen de zeer talrijke overtredingen tegen § 115 van de Gewerbe-ordnung. Dit is alweer de afdoende fnuiking.

Eindelijk een laatste punt, wat de feitenkennis betreft. De heer Tak heeft een blik geslagen in de Handelingen van den Duitschen Rijksdag. De heer van Nispen heeft zoeven reeds verklaard, dat die blik zich nog niet ver genoeg heeft uitgestrekt, want dat de geachte afgevaardigde ook de Handelingen van Februari had behooren te lezen. Als de heer Tak ook had kennis genomen van de afzonderlijk gedrukte voorstellen der sociaal-democraten, bij die gelegenheid verdedigd door den heer Stadthagen, dan zou de geachte afgevaardigde hebben gezien, dat die spreker heel iets anders wilde leggen in zijn betoog dan de heer Tak meent.

Er is van sociaal-democratische zijde telkens, en gisteren nog door den heer van der Zwaag, gezegd: „gijlieden kent de feiten niet”. Ik weet nog niet, waar de grootste feitenkennis bestaat. Maar ik hoop in ieder geval, dat wij bij de behandeling van de artikelen met elkaar zullen redeneeren op den grondslag van juiste wetsteksten en werkelijke feiten.

De heer Troelstra: Mijnheer de Voorzitter! Wanneer ik een kort woord ga zeggen, is dit absoluut niet om de vreugde van den heer van Nispen en andere sprekers aan de gehouden agitatie te bederven. Ik zelf heb ten gevolge van allerlei omstandigheden aan de agitatie geen deel genomen en ik acht mij eerlijkhedshalve verplicht, de verklaring af te leggen, dat ik het wenschelijk had geacht, dat na de verschijning van het gewijzigde ontwerp die agitatie een andere richting had genomen. Hoe dit moge zijn, ik meen, dat de heeren die zich daarover zoo blij maken, vooral de heer van Nispen, een beetje te ver gaan in hun vreugde en te weinig rekening houden met het feit, dat de ongerechtigheden die zij bij ons meenen te ontdekken, bij hen zeker in niet mindere mate voorkomen.

De reden waarom ik het woord heb gevraagd is in de eerste plaats, te protesteeren tegen een opmerking van den heer Drucker. De heer Drucker heeft gezegd: gij zijt geen goede democraten — ik kan niet anders aannemen dan dat dit verwijt is gericht tegen de sociaal-democratische Kamerclub — gij komt met amendementen en gij hebt de arbeiders verboden, amendementen in te dienen. De sociaal-democratische Kamerclub heeft zich noch voor, noch tegen die agitatie geuit. . . . . Wat is hieraan te lachen?

De heer Marchant: Omdat de agitatie is uitgegaan van de sociaal-democratie in haar geheel, daarom lach ik.

De heer Troelstra: De sociaal-democratische Kamerclub heeft met de agitatie niets te maken gehad. Het is bekend, dat een lid van de sociaal-democratische Kamerclub zich publiek tegen die agitatie heeft uitgesproken. Uit dat feit blijkt reeds, dat het niet aangaat om hier de sociaal-democratische Kamerclub te ver-

wijten, dat zij de arbeiders zou hebben verboden aan te dringen op verandering van deze wet, iets, wat trouwens door niemand is gedaan. Daar kom ik beslist tegen op. De heeren moeten in hun vreugde, dat zij nu ook eens iets tegen ons in te brengen hebben, niet te ver gaan.

[Men zie verder onder de Vijfde Afdeeling].

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

Algemeene Beschouwingen.

§ 3. Opmerkingen van algemeenen aard.

Een aantal leden verklaarde weinig ingenomenheid te gevoelen met dit wetsvoorstel, dat tot de categorie van ontwerpen behoort, welke alles wil regelen en in alle bijzonderheden voorzien. Vooral hadden zij er bezwaar tegen, dat men hier een onderwerp van burgerlijk recht, eene overeenkomst, wil regelen, geheel buiten de vaststaande beginselen van het burgerlijk recht om, bepalingen in het leven roept geheel rustende op quasi-opportuniteit. Ofschoon zij later meer omstandig hierop terugkomen, wenschten deze leden reeds hier te verklaren, dat huns inziens dit wetsontwerp uitging van het onjuiste beginsel, dat in het contractenrecht partijen zich moeten richten naar de begrippen des wetgevers, niet de wet den wil van partijen moet doen eerbiedigen.

In het algemeen kon naar hun oordeel van dit wetsontwerp gezegd worden, dat het in zijn zorg voor de economisch zwakkeren, tot het stellen van onrechtvaardige voorschriften vervoerde, te veel op rechten van den arbeider lette, maar te weinig op rechten van den werkgever, zoodat bij den eerste alleen rechten op den voorgrond traden, daarentegen slechts plichten bij den laatste. Het gaf den indruk, dat de geest, die bij den ontwerper heeft voortgezeten, te zeer geleid is door de gedachte aan een verdrukten werkmansstand. Ook dat hij de toestanden ten plattelande — in het bijzonder van den landbouw — niet heeft gekend, wellicht niet eens daaraan heeft gedacht.

Tegen de inbreuken die er in het ontwerp op het Burgerlijk Wetboek worden gemaakt, was het vooral de inbreuk op het huwelijksrecht, welke bij onderscheidene leden een ernstig bezwaar tegen het ontwerp uitmaakte, waarop later bij § 5 meer omstandig zal worden teruggekomen.

Andere leden drukten hunne ingenomenheid uit met het wetsontwerp. Zij deelden de hier genoemde bezwaren niet en wezen er op, dat men bij het ontwerp rekening heeft willen houden met sociaal-politieke eischen. De verplichtingen welke den werkgever worden opgelegd, achtten zij niet zoo ernstig en bezwarend als de hiervoren aan het woord zijnde leden die schatten. In de wet zagen zij door vele bepalingen, als omtrent verzorging bij ziekte, omtrent arbeid op Zondag enz., een opvoedende kracht gelegen. Men had niet uit het oog te verliezen, dat de meeste voorschriften gegrond zijn op de uitkomsten der arbeids-enquête. De maatschappelijke toestanden hadden zich ontwikkeld buiten het Burgerlijk Wetboek en gaven daardoor aanleiding tot voorziening wat deze materie betreft.

Verwerping van de wet op doctrinaire gronden werd door hen bedenkelijk geacht. Deze leden wilden geenszins ontkennen dat er tegen menig voorschrift in het ontwerp ernstige bezwaren zijn, maar zij vertrouwden dat de wet zoude gewijzigd worden, zoodra de practijk de noodzakelijkheid daarvan zoude hebben aangetoond.

Enkelen voegden hieraan toe, dat, al mocht de regeling niet zijn zooals zij die wenschten, die toch beter was dan in het geheel geene.

Een lid, dat overigens met instemming de indiening van het wetsvoorstel had begroet, koesterde vier bezwaren er tegen, namelijk: dat de dienstboden er in zijn opgenomen; dat het feitelijk den „Karens"tijd ter zijde stelt; dat het inbreuk maakt op het huwelijksrecht; dat het wel op werkstaking bedacht is, maar niet op uitsluiting, zoodat de werkgever

alleen kan ontslaan en daardoor gevaar loopt zijne beste werklieden te verliezen en alleen de slechtere terug te kunnen krijgen. Deze bezwaren wogen bij dit lid zoozeer, dat hij nog niet kon beslissen in welken zin hij zijne stem zoude uitbrengen en zich die nog voorbehield.

Van verschillende zijden werd geklaagd over de onduidelijkheid der wet. Niet juist in dien zin, dat elke der bepalingen op zich zelve voor een rechtsgeleerden lezer meer dan gewone moeilijkheid zoude opleveren, maar ook een rechtsgeleerde kan, hoe ernstig hij de wet moge bestudeeren, zich moeilijk op de hoogte stellen van haren inhoud. Het geheugen wordt niet ondersteund, wijl de bijzondere wetsbepalingen niet de toepassing zijn van logische, billijke, op zedelijke regelen gegronde beginselen. Het is onaannemelijk, dat ooit iemand, zonder telkens de wet te raadplegen, zal weten wat bevoegdelyk met de wederpartij mag worden afgesproken, zonder in eene nietigheid te vervallen of — wijl zij er geen geschrift van opmaken — zonder eene voor beide partijen wettig bindende overeenkomst tot stand te brengen.

Geen dienstcontract of bijzondere regeling van eenige in den loop daarvan voorkomende toepassing zal in werkelijkheid met wederzijdsche kennis van inhoud en werking der wetsbepalingen gemaakt worden. De fictie, dat partijen de wet kennen, zal steeds bloote fictie zijn. Haar toepassing door den rechter zal, bij geschil, meestal voor beide partijen ongedachte verrassingen baren. Wie door studie der wet die kennis verkrijgt, of door de schade van zulke verrassingen wijs wordt, zal zich door een bijzonder contract, waarbij de wettelijke bepalingen worden uitgesloten, voor schadelijke gevolgen kunnen vrijwaren, gelijk later in dit verslag nader ter sprake zal komen. Maar het is een ernstig bezwaar tegen het ontwerp, dat de bij het daarin geregelde contract betrokken partijen zich niet en niet gelijkelyk in billijke uitleggingen en opvattingen harer verhouding, door de wetsbepalingen gesteund zullen vinden.

Het bezwaar van onduidelijkheid geldt wel ten opzichte van meerdere wetten, welke in den laatsten tijd zijn tot stand gekomen, maar bij geen enkele zal het zich in de practijk zoo hinderlijk doen gevoelen als bij deze wet, omdat een ieder daarmede in aanraking zal komen.

II. De arbeidsovereenkomst in den zin van artikel 1637a.

§ 1. Behoeftte aan nieuwe wettelijke regeling.

De gevoelens omtrent de behoefte aan nieuwe wettelijke regeling in het algemeen waren verdeeld.

Vele leden waren van meening; dat er aanleiding bestond voor den wetgever om althans voor sommige categorieën van arbeiders in te grijpen en regelend op te treden, zooals voor de arbeiders in de groote middenpunten van nijverheid en handel, voor de fabrieks- en havenarbeiders, en misschien ook voor de handelsreizigers.

Het was naar hunne meening in het algemeen wenschelyk, om een contract te hebben met arbeiders. Tot nu toe was alles dienaangaande ongeregeld. Talrijke botsingen waren hiervan het gevolg; de arbeider zocht zijn eigen recht. Uit deze wet, waarvan de arbeider niet kan beweren dat zij niet in zijn voordeel zal zijn, zal hij leeren, dat hij ook verplichtingen heeft, die hij behoort na te komen.

Hetgeen thans omtrent het arbeidscontract in het Burgerlijk Wetboek voorkomt, werd ook door andere leden geheel onvoldoende geacht, vooral omdat meestal bij dat zoo veelvuldig voorkomend contract mondeling noch schriftelyk een enkel beding gemaakt wordt. Tot voor korten tijd kende men zelfs aan groote industriele ondernemingen geen arbeidsreglement. Men had veelal wel een zoogenaamd fabrieksreglement, waarin voornamelyk maatregelen van orde waren opgenomen, maar dit was geheel onvoldoende voor de omschrijving der rechten en verplichtingen van

werkgevers en arbeiders. Dat ook overigens een contract in den eigenlijken zin van het woord bij het in dienst nemen van arbeiders zelden of nooit opgemaakt wordt, is algemeen bekend en behoeft dus geen betoog. Het gevolg van den tegenwoordigen toestand is, dat in vele gevallen de arbeiders zijn overgeleverd aan eenzijdige, willekeurige opvatting van hunne patroons en dat zij dikwijls niet eene zoodanige behandeling ondervinden als zij van een „goed werkgever” mogen verwachten. Omgekeerd is ook de arbeider zich volstrekt niet steeds van zijne verplichtingen bewust en doet ook hij niet altijd, of laat hij niet altijd na, wat een „goed arbeider” behoort te doen of na te laten.

Men kan niet altijd zeggen, dat de fouten die beiden ten opzichte van elkander maken, met bewustheid geschieden; vaak zijn zij een gevolg van onnadenkendheid, in de hand gewerkt door het gemis van eene juiste omschrijving hunner rechten en verplichtingen. Dat gemis doet zich voornamelijk gevoelen voor de arbeiders of werklieden in den gebruikelijken zin van het woord. Daarom betreuden deze leden het, dat het wetsvoorstel zich niet bepaald had tot die klasse van loontrekkenden. Het door de Regeering elders genoemde bezwaar van eene juridische omschrijving te geven van het begrip „arbeider” kon men niet deelen. Men meende, dat eene definitie van arbeider in den zin door de hier aan het woord zijnde leden bedoeld, zeer goed ware te geven.

Er wordt in het ontwerp toch reeds eene schifting gemaakt tusschen arbeiders van hoogere en lagere orde, welke gevonden is door uitsluitend het loon als maatstaf aan te nemen. Wel zijn daartegen bezwaren te opperen, zooals zal blijken; maar in ieder geval volgt daaruit toch, dat de ontwerper der wet het noodig heeft geacht en zich ook in staat heeft gerekend, om de arbeiders in den zin der wet in twee hoofdgroepen te scheiden en dat het dus ook geen bezwaar zoude behoeven op te leveren voor die beide hoofdgroepen verschillende bepalingen vast te stellen.

De herziening en aanvulling der bepalingen omtrent huur van diensten werd door vele leden noodig geacht, omdat de ongelijke behandeling van partijen in een rechtsgeding als bedoeld bij art. 1638 Burgerlijk Wetboek niet meer te verdedigen was. De voorname reden dier bepaling, de geringe ontwikkeling en kennis der schrijfkunst van de betrokken dienstbare klasse, heeft opgehouden te bestaan. Al zij voor haar geenerlei positief voordeel uit de afschaffing van art. 1638 Burgerlijk Wetboek te wachten, zoo wordt terecht de inbreuk op de rechtsgelijkheid onverdedigbaar geacht.

Evenzoo is het onbillijk, zoo werd door anderen betoogd, dat de meester het recht heeft den dienst op te zeggen en de dienstbode, op gevaar van zijn geheele loon te verbeuren, den geheelen dienstdienst moet uitdieneu.

Omtrent de noodzakelijkheid van regeling voor de andere rubrieken van hen, die het ontwerp onder arbeiders verstaat, waren zeer vele leden niet overtuigd, met name niet voor wat de dienstboden betrof. Wel mocht het eerste lid van art. 1638 zeer onbillijk klinken en ook art. 1639 zeer in het voordeel van de eene partij geschreven schijnen; maar zij meenden, dat in de practijk de bestaande regeling of het gebrek aan regeling in ons Burgerlijk Wetboek niet tot groote bezwaren had aanleiding gegeven. De Minister van Justitie was beter dan iemand in staat om mede te deelen, of door de zaken bij de kantongerechten aangebracht, werkelijk van groote leemte en gebreken in deze materie was gebleken.

Hiertegen kwam men echter op. Het deed er weinig toe, of er veel of weinig geschillen voor den rechter gebracht worden, wanneer er althans in sommige deelen van ons land misstanden zijn, die geheel in de zeden zijn doorgedrongen. Zoo is het, werd beweerd, veelal de gewoonte, om zich bij ziekte en ongeval al zeer weinig om inwonende dienstboden te bekommeren. Hierin zal deze wet verbetering brengen en aldus opvoedend op zedelijk gebied werken.

[Men zie verder het Derde Hoofdstuk sub B.]

Volgens onderscheidene leden bestond er ook, voor wat den landbouw betreft, geen behoefte aan regeling. Zij beweerden, dat niemand op het

platteland het gemis van regeling gevoelde en deze dan ook als het ware werd opgedrongen.

Sommigen beschouwden deze wet als noodlottig voor het platteland. De economisch zwakkere is veeleer de kleine boer en de kleine pachter, die door de overdreven hooge eischen ten gevolge van de schaarschte aan arbeidskrachten gedrukt worden. Hij die daaraan mocht twijfelen, behoefde slechts in de dorpen toe te zien, wie op Zon- en feestdagen groote verteringen maken; niet de boerenzonen. Zoowel voor den landbouw als voor de kleine industrie zoude, naar hun gevoelen, de wet nadeelige gevolgen hebben.

Andere leden konden zich met deze beweringen niet vereenigen. Zij meenden, dat ook op het platteland verbetering van den toestand ten deze noodzakelijk was.

Wat andere personen betreft, die geen werktuiglijken maar intellectueelen arbeid verrichten in dienst van anderen, voor hen bestond, meende men, geen noodzakelijkheid om te worden opgenomen in het wetsontwerp. Reeds meermalen is als voorbeeld genoemd de president van de Nederlandsche Bank. Men kan dit voorbeeld naar willekeur vermenigvuldigen: directeuren, commissarissen van maatschappijen, enz. enz.

Die personen zijn behoudens zeldzame uitzonderingen zeer goed in staat voor hunne eigen belangen op te komen en deze behoorlijk te behartigen. Voor hen geldt ook niet de economische zwakte, waarvan de arbeiders, zoolang zij individueel optreden, zoo licht het slachtoffer kunnen worden; maar zij zijn in menig geval degenen, die aan den werkgever hunne eischen kunnen stellen, omdat deze hen noodig heeft en er van hen niet zulk een overvloed te vinden is als van de gewone arbeiders. Dit geldt nagenoeg voor alle personen, wier arbeidsovereenkomst thans zoo goed als alleen door de algemeene rechtsbeginselen en de overeenkomsten van partijen geregeerd wordt. Voor hen zijn maar enkele bepalingen noodig in den geest als in het wetsontwerp bijv. onder artt. 1637 f, g, h, 1638 e, g, h, 1639 e, f, k, m, n, v, w en x voorkomen. Dergelijke bepalingen zouden echter, indien zij alleen voor de hierbedoelde „arbeiders” geschreven waren, ten deele anders kunnen luiden dan thans het geval is, nu zij voor alle in loondienst zijnde lieden pasklaar gemaakt moesten worden.

Van verschillende zijden werd te kennen gegeven, dat men bij de beoordeeling van de behoefte aan wettelijke regeling niet uit het oog had te verliezen, dat de onvolledigheid van de wet geen invloed had gehad, noch kon hebben, op den economischen toestand der betrokken volksklasse. De economische toestand van hen die bepaalde diensten aanbieden, hangt van de verhouding van vraag en aanbod af, de mate waarin eene bevolking diensten van economische waarde kan aanbieden, van haar opvoeding. Op de beide elementen voor verheffing van dienstboden en werklieden kan door den Staat gunstige of ongunstige invloed uitgeoefend worden door de zorg voor algemeene materiele en zedelijke ontwikkeling en aan deze heeft het niet ontbroken. Sedert een menschenleeftijd is ook geenerlei bezwaar meer gemaakt tegen vakvereenigingen en heeft de Staat ook medegewerkt om misbruiken, die uit minder welvarende tijden waren blijven voortleven, in het licht te stellen, waardoor in hooge mate verbetering was bevorderd.

Met grond kon dan ook worden beweerd, dat, wat de dienstboden en werklieden betreft, in het algemeen verbetering zoo zichtbaar was zoowel in loonen als arbeidsvoorwaarden, dat het streven naar bestrijding van misbruiken bijna een anachronisme mocht heeten. De woorden door den heer DRUCKER gebezigd, waar hij omtrent een dier misbruiken, de winkeling, opmerkende (Vergadering van 23 Maart 1906, *Handelingen* 1905—1906, bladz. 1433, tweede kolom), dat daaraan thans nauwelijks een spoor meer te vinden is, zeide: „de toenemende beschaving, ontwikkeling, publiciteit, vakactie hebben het geheel uitgerooid”, maakten deze leden hier tot de hunne.

Verder werd opgemerkt, dat het ontbreken van bepalingen voor personen die nu in geheel ongeregelde toestand verkeerden, in zoover onjuist werd voorgesteld, dat het *gemis* van speciale regeling nog niet *afwezigheid* van regeling beteekende. Het gevolg was alleen, dat die overeenkomsten door de algemeene bepalingen beheerscht werden, die voor beide partijen volkomen terecht verwijzen naar hetgeen, naar den aard der overeenkomsten, door de billijkheid en het gebruik wordt gevorderd (art. 1375). Waar het noodig is, wordt de wet door de overeenkomsten van partijen aangevuld, hetwelk voor dezen, als in den regel personen van behoorlijke ontwikkeling, geenerlei moeilijkheid oplevert. Van al de hierboven (1) opgenoemde hebben slechts de handelsreizigers van den wensch doen blijken, om bij de regeling van het arbeidscontract daarin begrepen te worden.

Zoo dus van uit het standpunt van volledigheid der wetgeving er behoefte aan aanvulling van het Burgerlijk Wetboek bestond en erkend werd, behoorde toch nauwgezet te worden nagegaan, dat eene goede speciale regeling in de plaats zoude treden van de regeling naar goede algemeene beginselen.

VII. Slotoverwegingen.

Door vele leden werd het onmogelijk geacht een zoo vaag begrip als „economische zwakheid” tot grondslag te leggen aan bepalingen van blijvend recht. Zij wenschten bepaaldelijk wel eens van de Regeering te vernemen, wat zij verstaat onder de „economische zwakheid”, die zij bij zoo menige bepaling ter verdediging harer voorstellen inroept.

De te verwachten invloed van deze wijze van wetgeving werd door vele leden niet gunstig beoordeeld. Het moge waar zijn, dat men om formeele bezwaren eene goede zaak niet moet verwerpen, maar van den anderen kant mag men toch de stelselloosheid niet tot stelsel van wetgeving verheffen.

De resultaten, die men zich van de invoering der wet voorstelde, zouden niet bereikt worden. Eene vredige verstandhouding tusschen werknemers en werkgevers zoude niet geschapen worden. Integendeel, tal van bepalingen der wet zullen tot moeilijkheden aanleiding geven, welke de werkman, die kosteloos procedeeert, door tusschenkomst van den rechter zal wenschen op te lossen, en den werkgever, die van geen proces wil hooren, tot toegeven aan zijne eischen zal dwingen. De werkgever wordt in vele gevallen als het ware tot procederen genoodzaakt, terwijl hij niet in staat is te weten, of hij dat veilig kan doen, daar hij van de opvatting van den kantonrechter afhankelijk is. Op den landbouw en de kleine industrie zoude de wet eene nadeelige werking hebben.

Ook werd de meening uitgesproken, dat het niet anders dan een zeer slechten invloed kan hebben op de verhouding der verschillende klassen onderling, wanneer men allerlei zedelijke verplichtingen tot wettelijke verplichtingen maakt. Thans zal het nakomen van menige zedelijke verplichting door den werkgever, bijv. de zorg voor een inwonenden huisbediende bij ziekte, tusschen beiden een band vormen, die zeer gunstig is voor de maatschappelijke verhoudingen. Zoodra die zedelijke verplichting tot eene wettelijke verplichting is gemaakt, vervalt elke zedelijke tegenprestatie, als het betoonen van dankbaarheid en aanhankelijkheid. Zoo komen alle leden der maatschappij uitsluitend als contractanten ter eenre en ter andere zijde tegenover elkander te staan.

Verder was men algemeen van oordeel, dat de desbetreffende bepalingen van deze wet ten gevolge zouden hebben, dat arbeidscontracten op zeer korten termijn zouden gesloten worden en vooral zoo weinig mogelijk

(1) [d. i. in § 1 der Alg. Beschouw., afgedrukt in het Zesde Hoofdstuk, Voorbereding en Behandeling van het Wetsontwerp].

inwonende arbeiders zouden worden aangenomen. Wat dit laatste betreft verklaarden sommige leden, dat het bij hen niet vaststond of dit als een voordeel dan wel als een nadeel moest beschouwd worden; terwijl anderen, vooral uit het oogpunt van moraliteit, deze vermoedelijke werking der wet als zeer betreurenswaardig beschouwden.

Sommige leden die nu juist geen lofspraak op de samenstelling van deze wet wenschten te houden en het vooral betreurden, dat eene uniforme regeling voor zoo verschillende toestanden werd voorgesteld, waren echter van oordeel, dat zij, vooral wat de groote industrie betreft, in veel opzichten heilzaam zoude werken. Met name beschouwden deze leden de opvoedende kracht, die in dit wetsontwerp gelegen was, zeer beslist als eene aanbeveling. Daarentegen zouden verschillende voorschriften, die voor andere toestanden zeer bezwarend schenen, in de practijk zeer weinig hinderlijk blijken te zijn. Vooral ten opzichte van de huisbedienden zoude deze wet al zeer weinig verandering in de tegenwoordige toestanden brengen.

Deze leden zagen met belangstelling eene eventueel nadere uiteenzetting van de bezwaren en de beantwoording daarvan tegemoet. Voor het oogenblik waren zij echter van meening, dat de bezwaren in de practijk niet tegen de voordeelen van deze wet zouden opwegen. Mocht het later blijken, dat eene of andere bepaling der wet tot ernstige moeilijkheden aanleiding gaf, dan kon daaraan door wetswijziging tegemoet gekomen worden. Hierin zag men niets abnormaals. Waar de wetgeving hoe langer zoo meer een nieuw gebied, dat der sociale wetgeving, betreedt, kon het geen verwondering wekken of althans niet als eene grief worden aangemerkt, dat de wet niet aanstonds op elk punt de juiste formule had getroffen.

Een aantal leden, hun gevoelen over het ontwerp samenvattend, constateerden, dat zij zouden ondersteunen eene nieuwe regeling van de rechten van dienstboden, werklieden in engeren zin en handelsbedienden — bij voorkeur voor elke dezer categorieën afzonderlijk —, waarbij de ongelijke behandeling voor den rechter volgens art. 1638 Burgerlijk Wetboek kwam te vervallen en billijke bepalingen voor uitvoering en beëindiging hunner arbeidsovereenkomsten werden vastgesteld. Daarin zoude wel met name nietigheid kunnen worden bedreigd tegen eenige afwijkende bedingen tusschen partijen, welke uit het oogpunt der goede zeden verwerpelijk zijn, maar door de algemeene bepalingen van art. 14 A. B. en art. 1373 Burgerlijk Wetboek in de practijk niet voldoende blijken te worden geweerd. Het voorgestelde ontwerp, zooals het daar ligt, vond echter, wegens de hiervoren (1) in extenso ontwikkelde afwijkingen van de hoofdbeginselen van ons contractenrecht, bij deze leden geen goedkeuring.

Naar veler oordeel bestond te minder bezwaar eene nadere overweging der materie uit te lokken, daar de regeling van het ontwerp, wet geworden, algemeen aanleiding zoude geven, zooals reeds hiervoren beweerd is, tot het gebruik van afwijkende schriftelijke model-contracten, door of voor de werkgevers opgesteld, en op die wijze de bedoeling van den wetgever om de arbeiders te beschermen en te bevoordeelen, niet alleen zoude worden verijdeld, maar zelfs menig voor hunne belangen gunstig gebruik gevaar zoude loopen ter zijde te worden gesteld, een gevaar, dat te grooter is, naarmate de arbeider economisch zwakker is, en slechts daar niet bestaat, waar de ontwikkeling der vakvereeningen of de bijzonder gunstige verhoudingen der arbeidsmarkt de den arbeider toegedachte wettelijke bescherming onnoodig maken.

In elk geval zal volgens het oordeel dezer leden het onmiddellijke gevolg van de invoering van een op de leest van het ontwerp geschoeid

(1) [d. i. in § 2 der Alg. Beschouw., afgedrukt in het Tweede Hoofdstuk, Het Verband tusschen de Wettelijke Regeling van de Arbeidsovereenkomst en de overige Wetgeving].

nieuw recht een gespannen verhouding zijn tusschen werkgevers en arbeiders op elk gebied en die strijd zal naar alle waarschijnlijkheid steeds voortduren en de verhoudingen duurzaam bederven, daar er onderscheiden bepalingen in voorkomen, waarin de werkgever zich niet schikken kan en die dus steeds bij elke indienstneming nieuwe aanleiding tot debaten en strijd zullen geven.

Inzonderheid zal als middel om aan onbillijkheden te ontkomen, in korte contracten en korte opzeggingstermijnen heil worden gezocht tot nadeel van alle bij de gewone arbeidsovereenkomsten betrokkenen.

Met het oog op een en ander waren er leden, die de Regeering in overweging zouden willen geven, om alsnog verschillende punten, waartoe ernstige bezwaren van overwegenden aard bestonden, in eene nog vóór het in werking treden der wet in te dienen novelle te wijzigen. Zij vreesden, dat het ontwerp wet geworden en ingevoerd, niet spoedig zoude gewijzigd worden, omdat men zoude blijven vasthouden aan het eenmaal in de wet vastgelegde denkbeeld van noodzakelijke bescherming van de economisch zwakkeren. Daar velen in deze wet een middel zouden zien om sterker te worden in den klassenstrijd, zoude er ook om die reden wel niet op wijziging van de eenmaal aangenomen wet behoeven gerekend te worden.

Deze wijze van handelen was echter naar het oordeel van anderen weinig aanbevelenswaardig. De kans om eene voor invoering vatbare wet te verkrijgen schijnt grooter, wanneer het tegenwoordige ontwerp wordt ingetrokken of ter nadere overweging aan de Kroon wordt teruggezonden. Een aannemelijk ontwerp, toch is gemakkelijker te formuleren, indien men niet gebonden is aan den vorm eener wijzigingswet van het in behandeling zijnde ontwerp, nu dit niet alleen in onderdeelen onjuist geacht wordt, maar, gelijk boven is uiteengezet, van aan het contractenrecht vreemde beginselen uitgaat.

Antwoord der Regeering.

Algemeene Beschouwingen.

§ 3. Opmerkingen van algemeenen aard.

Dat een aantal leden verklaarde weinig ingenomenheid met dit wetsvoorstel te gevoelen vond blijkens het Verslag zijn oorzaak in de eerste plaats hierin, dat het zou behooren tot de categorie van ontwerpen, welke alles wil regelen en in alle bijzonderheden voorzien en dat het uitging van het huns inziens onjuiste beginsel, dat in het contractenrecht partijen zich moeten richten naar de begrippen des wetgevers, niet de wet den wil van partijen moet doen eerbiedigen. Noch het een, noch het ander kan echter worden toegegeven. Wel verre van meer dan noodig zich in bijzonderheden te begeven, bevat het ontwerp de artikelen 1638z en 1639d, die vereischt werden omdat de verplichtingen van beide partijen juist niet in alle opzichten uitgewerkt zijn. En dat de voorgestelde regeling niet indruischt tegen de beginselen van ons contractenrecht, en in tal van gevallen, bij onderscheidene overeenkomsten, partijen zich wel degelijk moeten richten naar de begrippen des wetgevers, behoeft na het hierboven (1) aangevoerde niet andermaal betoogd.

In de tweede plaats berust het gevoelen van bedoelde leden op het oordeel dat onrechtvaardige voorschriften zijn gesteld, dat te

(1) [d. i. in § 2 der Alg. Beschouw., afgedrukt in het Tweede Hoofdstuk, *Het Verband tusschen de Wettelijke Regeling van de Arbeidsovereenkomst en de overige Wetgeving*].

weinig is gelet op de rechten des werkgevers, te zeer op die des arbeiders, zoodat bij den eerste slechts plichten op den voorgrond traden, daarentegen alleen rechten bij den arbeider. Oppervlakkig beschouwd kan deze grief een schijn van waarheid hebben; de afdeling, die over de verplichtingen des werkgevers handelt, bevat toch 28 artikelen tegenover de 5, die in de afdeling van de verplichtingen des arbeiders opgenomen zijn. Maar, wil men doordringen tot het wezen der zaak, dan ziet men dat de vele artikelen betreffende de verplichtingen des werkgevers noodig waren, omdat zijne prestatien zoo vaak verschillen naar de omstandigheden en zich bij verschillende arbeidsovereenkomsten in onderscheiden vorm voordoen, terwijl daarentegen de verplichtingen des arbeiders zich in enkele bepalingen voor alle gevallen laten beschrijven. In omvang en gewicht gaan laatstbedoelde bepalingen echter even ver als die, welke de verplichtingen des werkgevers regelen. De algemeene artikelen 1638z en 1639d staan volstrekt symmetrisch naast elkander; de voorschriften, die de bepaalde verplichtingen des arbeiders behelzen; stellen voor den arbeider, die aan zijne overeenkomst wil voldoen, geene mindere eischen dan welk artikel ook voor den werkgever voorschrijft. Men lette bijvoorbeeld op het voorschrift waarmede de afdeling aanvangt: „De arbeider is verplicht den bedongen arbeid naar zijn beste vermogen te verrichten.” Indien de leden zich de betekenis van deze eene bepaling en hare rechtsgevolgen slechts volledig voor oogen hadden gesteld, zou de klacht uit het Voorloopig Verslag achterwege gebleven zijn. Ook de zeer belangrijke bepalingen der afdeling betreffende het beëindigen der dienstbetrekking zijn, behoudens enkele uitzonderingen van geringe betekenis, voor beide partijen gelijk.

Als de geest, die bij den ontwerper zou hebben voorgezeten, den indruk gaf dat hij de toestanden ten platten lande — in het bijzonder van den landbouw — niet heeft gekend, wellicht niet eens daaraan heeft gedacht, dan ligt het vermoeden voor de hand, dat men zich van dien geest een minder juist denkbeeld vormde. Het feitelijk materiaal, waarover de ontwerper beschikte, heeft zich zonder eenigen twijfel ook tot deze toestanden uitgestrekt. Teekenend is dan ook, dat de leden der Tweede Kamer, die zich bij de mondelinge behandeling meer in het bijzonder de verzorging van de landbouwbelangen ten doel stelden, zich door de wijzigingen, dezerzijds ter tegemoetkoming aan hunne aanvankelijke bezwaren voorgesteld, bevredigd hebben getoond en allen vóór het wetsontwerp hunne stem hebben uitgebracht.

In aansluiting bij het gevoelen der leden, die het wetsontwerp in bescherming namen, is ook de ondergeteekende de meening toegedaan, dat men vooral bij een wetsvoorstel van zoo groote praktische betekenis als het onderwerpelijke, niet a priori op grond van doctrinaire overwegingen — bovendien, gelijk aangetoond, van twijfelachtige waarde — zijne afkeuring van de voorgestelde regeling moet uitspreken, doch afwachten hoe die regeling werkt in de praktijk, welken invloed zij heeft op het maatschappelijk leven. Wanneer later de dagelijksche toepassing der wettelijke regeling leemten en feilen aan het licht gebracht zal hebben, dan behoort men naar zijne beste kracht tot het opheffen dier misstanden mede te werken.

De vier bezwaren, door het in deze paragraaf van het Voorloopig Verslag bedoeld lid geopperd, zijn, naar vertrouwd wordt, wedergelegd ter plaatse waar ieder bijzonder punt zijne bespreking vindt. De

ondergeteekende ziet mitsdien met vertrouwen uit naar de gunstige, door dat lid uit te brengen stem.

Hoewel voorzeker niet kan worden beweerd, dat men door het ontwerp eene enkele maal door te lezen, volledig bekend zal zijn met den inhoud en de beteekenis zijner bepalingen, moet toch, naar het wil voorkomen, hetgeen omtrent de onduidelijkheid der wetsvoordracht wordt gezegd, eenigszins overdreven worden genoemd. Overdreven in dien zin, dat men van eene uitgebreide, in vele artikelen ingedeelde wetsvoordracht als deze, niet in billijkheid verwachten kan, dat men, met behulp van het geheugen alleen, spoedig met haren inhoud bekend kan zijn. Toch kan met gerustheid, wordt het voorstel wet, naar de werking der nieuwe bepalingen worden uitgezien. Want daar, gelijk reeds is, of later zal worden aangetoond, de verschillende wetsbepalingen in werkelijkheid wel degelijk de toepassing zijn van logische, billijke, op zedelijke regelen gegronde beginselen, zal het geheugen inderdaad een beteren en krachtiger steun erlangen, dan thans wordt gevreesd.

De bezwaren zullen in de practijk niet van dat gewicht blijken, dat in het Voorloopig Verslag eraan toegekend wordt; wanneer men de vele bepalingen omtrent huur en verhuur in het Burgerlijk Wetboek nagaat, zal men ontwaren, dat er talrijke onder zijn, die zich geenszins gemakkelijk in het geheugen planten, omdat zij gegrond zijn op logische beginselen; en toch worden die bepalingen dagelijks toegepast in tal van huurcontracten. Niet zelden geven wetten, welker voorschriften ingewikkeld schenen, de minste moeilijkheden bij hare toepassing, terwijl wetten van eenvoudige redactie, zooals bijv. het Burgerlijk Wetboek meerendeels is, niet kunnen worden bestudeerd en gekend zonder raadpleging van eene uitgebreide literatuur en rechtspraak, die hare juiste beteekenis aan het licht heeft gesteld.

En wanneer men het oog wendt naar het buitenland, dan ziet men, dat in Engeland, het land welks wetgeving zich wel het nauwst aan de practijk pleegt aan te sluiten, waar ook veelal bij de wetgeving de onmiddellijke eischen der practijk worden ingewilligd, de wet in eene redactie wordt vervat, waarbij niet alleen het geheugen in den regel tot onmacht is gedoemd, doch waarvan het juist verstand vaak slechts met inspanning kan worden verkregen.

Verrassingen zal de rechterlijke uitspraak, indien zij tot den geest der bepalingen doorgedrongen is, slechts kunnen baren aan hen, die durfden hopen, dat de rechter hunne te gestrengte voorwaarden en eischen zou handhaven. In alle de gevallen waarin den rechter de bevoegdheid gegeven is om af te wijken van de afspraken van partijen, is zulks geschied omdat de naleving van die bedingen in strijd zoude zijn met het rechtsgevoel.

II. De arbeidsovereenkomst in den zin van artikel 1637a.

§ 1. Behoeft aan nieuwe wettelijke regeling.

Wanneer men, aan het eind van deze paragraaf gekomen, zich rekenschap geeft van de stemming, welke bij het afdeelingsonderzoek heerschte omtrent de vraag of aan nieuwe wettelijke regeling behoefte bestaat, dan kan de slotsom geen andere zijn dan dat in beginsel men zich verklaarde voor bevestigende beantwoording. Wel werd

verschillend gedacht over de mate waarin zich die behoefte doet gelden voor verschillende groepen van arbeiders, maar dit is ten slotte slechts een vraag van meer of minder.

Terecht werd ingezien en in het Voorloopig Verslag met belangrijke beschouwingen en mededeelingen nader toegelicht, dat de wettelijk ongeregelde toestand van thans niet mag blijven voortbestaan, dat de nadeelige gevolgen daarvan zich in allerlei richting openbaren. Reeds in de Memorie van Toelichting is dit punt breedvoerig toegelicht, zoodat nadere uiteenzetting te dezer plaatse overbodig schijnt (1).

Dat in het Voorloopig Verslag de artikelen 1637—1639, gelijk deze thans nog luiden, veroordeeld werden, kan evenmin bevreesd worden. Hunne gebreken in het licht stellen zoude zijn een bloot herhalen van hetgeen reeds zoo vaak is uiteengezet. Zoo ooit, dan kan van de bepalingen der artikelen 1638 en 1639, waarvan het eerste uit den Franschen Code overgenomen, doch in Frankrijk reeds in 1868, in België in 1883 afgeschaffd is, zonder overdrijving gezegd worden, dat zij het Nederlandsche Burgerlijk Wetboek ontsieren.

Voor zoover sommige categorieën van arbeiders betreft, zooals de arbeiders in de groote middenpunten van nijverheid en handel, voor de fabrieks- en havenarbeiders „en misschien ook voor de handelsreizigers”, scheen men dit alles toe te geven, maar van de noodzakelijkheid van regeling voor de andere rubrieken van hen, die het ontwerp onder arbeiders verstaat, was men niet overtuigd, met name niet ten aanzien van de dienstboden.

Wel klinkt, erkent men, het eerste lid van art. 1638 zeer onbillijk en moge ook art. 1639 zeer in het voordeel van de eene partij geschreven schijnen, maar in de practijk had de bestaande regeling of het gemis aan regeling in ons Burgerlijk Wetboek niet tot groote bezwaren aanleiding gegeven. Waarom men hierbij voegde dat de Minister van Justitie beter dan iemand in staat was mede te deelen of in de zaken, bij de kantongerechten aangebracht, werkelijk van groote leemten en gebreken was gebleken, is niet duidelijk, daar toch aan zijn Departement niet geregeld mededeeling pleegt te geschieden van alle uitspraken. Maar algemeen bekend is het wel, dat in talrijke gevallen de eischende arbeider of arbeidster afgewezen wordt op grond van het „woord des meesters” en dat de vordering van talrijke andere „dienst- en werkboden” hetzelfde lot ondergaat omdat op hen de bewijslast drukt, dat zij niet zonder wettige redenen hunnen dienst verlieten. En wie telt de gevallen, waarin een zeer rechtmatige aanspraak niet wordt omgezet in een eisch bij den rechter omdat men onder onze tegenwoordige, zoo achterlijke wetgeving niet op toewijzing durft rekenen?

[Voor het hier ontbrekende zie men onder het Derde Hoofdstuk sub C.]

Waar de bewering, dat ten opzichte van arbeiders ten platten lande, meer bijzonderlijk dezulken, die ten behoeve van den landbouw in dienst genomen zijn, door niemand het gemis eener regeling werd gevoeld, in het Voorloopig Verslag zelf reeds tegenspraak gevonden heeft, behoeft dezèrzijs alleen nog opgemerkt, dat, wanneer eenmaal de regeling der arbeidsovereenkomst door den wetgever ter hand genomen is, er afdoende gronden aanwezig moeten zijn om deze

(1) Men zie Mem. van Toel. (Gedrukte Stukken 1903—1904, 137, no. 3), Alg. Beschouw. § 2. Noodzakelijkheid en beteekenis der voorgestelde regeling.

arbeiders daarvan uit te sluiten, en dat wie zulk een uitsluiting wenscht hare noodzakelijkheid heeft aan te toonen.

Ten aanzien van de overige in dit verband besproken personen, de lieden „die geen werktuiglijken maar intellectueelen arbeid verrichten”, geldt dezelfde opmerking. Maar bovendien komt het den ondergeteekende voor, dat die scherpe tegenstelling tusschen „werktuiglijken” — vermoedelijk wordt bedoeld „lichamelijken” — en „intellectueelen” arbeid in strijd is met de natuur, met de practijk. Waar begint de intellectueele arbeid, waar de lichamelijke? Waar zou te dezen opzichte de wetgever de juiste grens moeten stellen en in zijn voorschriften formuleeren? Het geldt hier veelal louter een quantitatief verschil, een verschil in de hoeveelheid van beide factoren, die beide, in meerdere of mindere mate, bij allen, die eenig werk verrichten, aanwezig moeten zijn (1).

Doch, evenals het ontwerp blijkens het Voorloopig Verslag enkele bepalingen bevat, wier toepasselijkheid op dienstboden men in elk geval zou willen gehandhaafd zien, worden ten slotte toch ook ten aanzien van de hier bedoelde personen een reeks artikelen aangeduid, die voor hen toepassing zouden mogen vinden. Weliswaar zouden deze artikelen, indien zij alleen voor de „intellectueele” arbeiders geschreven waren, „ten deele anders kunnen luiden” dan thans het geval is, evenals trouwens de bovenbedoelde artikelen betreffende de dienstboden niet dan „natuurlijk gewijzigd” in eene bijzondere regeling zouden opgenomen kunnen worden, doch de erkenning reeds, dat eenigszins toepasselijke bepalingen niet geheel ontbreken, is, vooral in verband met het in eene volgende paragraaf te behandelen onderwerp, van groot gewicht.

De ondergeteekende beaamt volkomen, dat de onvolledigheid, of het volslagen gemis, eener wettelijke regeling van het arbeidscontract slechts in middellijk verband staat tot den economischen toestand der betrokken volksklassen; dat er andere factoren zijn aan te wijzen, die dien toestand in veel sterkere mate beheerschen. Dit gereedelijk toegeve meent hij echter te moeten waarschuwen tegen de opvatting als zoude op het gebied der afspraken tusschen werkgever en arbeider, dus ter zake van de arbeidsovereenkomst en van de daarbij gemaakte bedingen, voor den wetgever niets meer te doen zijn overgebleven. Zoo schijnt de gedwongen winkelnering, ondanks de hoopvolle woorden, door den heer DRUCKER in de Tweede Kamer geuit, — waarop in het Verslag beroep wordt gedaan — in ééne streek althans, slechts al te welig te bloeien (2).

Maar bovendien, de onvolledigheid of het volslagen gemis eener wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst is niet zoozeer een economisch, als wel een moreel kwaad. Des arbeiders beurs moge bij eene behoorlijke wettelijke regeling wellicht weinig meer geldstukken opnemen, doch de moreele gevolgen eener goede wet zijn hem, gelijk ook de arbeidsverhoudingen in het algemeen, van onschatbare waarde. Zijne rechten, tot dusverre onbestemd, onzeker, afgeleid

(1) Op bladz. 2 van het Voorloopig Verslag wordt naast elkander gesteld «intellectueele» en «artistieke» arbeid. Vermoedelijk moet hier veeleer aan een lapsus dan aan eene moedwillige geringschatting der schoone kunsten worden gedacht.

(2) Men zie de berichten omtrent de ergerlijke toestanden te dien aanzien in het *Katholiek Sociaal Weekblad*, 8 December 1906 en 22 December 1906.

uit onvaste gebruiken, dikwerf zelfs berustende op onredelijke, egoïstische overwegingen, staan voortaan beschreven in de wet, in eene op de verschillende wél overwogen wetsvoorschriften steunende mondelinge of schriftelijke overeenkomst. Zijne verplichtingen, vaak gereduceerd tot het minimum van hetgeen in den dienst kan worden verricht, vaak daarentegen onbillijk en zelfzuchtig door de wederpartij opgedreven, verkrijgen dezelfde zekerheid als zijne rechten. In privaatrechtelijken zin wordt hem rechtszekerheid verschaft en hem een leiddraad geschonken, waarvan opvoedende kracht uitgaat en dat dit een en ander tot zijne sociale verheffing kan bijdragen is een voordeel van grooter waarde dan de enkele stuivers of guldens meer aan weekloon verdiend.

Dat, waar eene speciale regeling ontbreekt, toch niet alle regelen ontbreken waaraan de tusschen werkgever en arbeider bestaande rechtsverhoudingen kunnen worden getoetst, is voorzeker juist; echter is reeds in de Memorie van Toelichting aangetoond (1), hoe weinig nut dat bekende art. 1375 Burgerlijk Wetboek in de practijk heeft gesticht, welk een verwarring en onzekerheid de toepassing van de enkele algemeene bepalingen uit het contractenrecht op de rechtspositie der arbeiders — het eenige redmiddel waartoe men bij het zwijgen der wet wel zijn toevlucht moet nemen — nog dagelijks teweeg brengt. Theoretisch moge de opmerking, in deze alinea bedoeld, volkomen juist zijn, in het maatschappelijk leven is het verschil tusschen ontstentenis van bijzondere regeling en regelloosheid, in het Voorloopig Verslag aangeduid, feitelijk tot nihil teruggebracht. Minder juist is dan ook de in dit verband uitgesproken mededeeling, dat slechts de handelsreizigers van den wensch hebben doen blijken om bij de regeling van het arbeidscontract daarin begrepen te worden. De handelsreizigers hebben niet zoozeer den wensch te kennen gegeven om onder de arbeiders in den zin der wet te worden begrepen, waaromtrent zij geen twijfel konden koesteren, dan wel om onderscheidene bepalingen gewijzigd te zien, zóódat deze beter in overeenstemming zouden komen met de bijzondere voorwaarden en toestanden, waaronder hun arbeid pleegt te worden verricht (2).

VII. Slotoverwegingen.

Na hetgeen in vorenstaande bladzijden is uiteengezet kunnen ten aanzien van den inhoud van het ontwerp te dezer plaatse nieuwe mededeelingen niet worden gedaan. Daarom zij het den ondergeteekende vergund, kortelijk resumeerende, er aan te herinneren dat de grondslag van het ontwerp is de telkens en telkens blijkende noodzakelijkheid om eindelijk in onze codificatie eene volledige wettelijke regeling op te nemen van de overeenkomst, die hoewel de meest voorkomende en uit een maatschappelijk oogpunt ongetwijfeld de belangrijkste, in ons Burgerlijk Wetboek slechts eene hoogst gebrekkige, eigenlijk geene regeling deelachtig geworden is.

Bij het ontwerpen dezer wettelijke regeling heeft men ingezien, door de practijk van andere landen geleerd, dat de regeling eene

(1) Gedrukte Stukken, 1903—1904, 137, n°. 3, bladz. 2.

(2) Men zie het tweede verslag der Commissie van Rapporteurs omtrent de in hare handen gestelde verzoekschriften (Gedrukte Stukken, 1904—1905, 23, n°. 7), bladz. 1. [Bijlage B].

nuttelooze zoude zijn, indien zij beperkt bleef tot aanvullend recht; dat toch de arbeidsovereenkomst hierin sterk verschilt van de andere contracten, dat bijna zonder uitzondering eene der partijen, de arbeider, bij het sluiten der overeenkomst in een zoodanigen toestand verkeert — in den regel, hoewel geenszins altijd, ten gevolge van de noodzakelijkheid om uit het te verdienen loon zijne levensbehoeften te bevredigen, de z.g. economische zwakheid —, dat hij eene sterke neiging vertoont om voorwaarden aan te nemen, om toe te stemmen in bedingen, die hij niet zonder groot gevaar kan naleven; dat dien-tengevolge de wetgever aan afwijking van alle zoodanige voorschriften, die hoezeer billijk en rechtvaardig met het oog op de rechtmatige belangen van beide partijen, der wederpartij, den werkgever, min of meer lastig of onaangenaam kunnen zijn, geen rechtsgevolg mag verbinden; dat eindelijk van andere voorschriften afwijking door partijen slechts wettig behoort te kunnen geschieden, indien partijen daaromtrent schriftelijk, d. i. op eene wijze welke de grootst mogelijke zekerheid biedt, zijn overeengekomen.

Dit zijn de grondslagen van het ontwerp.

In deze paragraaf van het Voorloopig Verslag worden donkere tafereelen opgehangen van de moeilijkheden, die tal van bepalingen der wetsvoordracht in het leven zouden roepen, van de processen, die den werkgevers aangedaan zouden worden, processen, waartoe de werkgever in vele gevallen als het ware genoodzaakt wordt, terwijl hij niet in staat is te weten, of hij dat veilig kan doen, daar hij van de opvatting van den kantonrechter afhankelijk is.

Uit vorenstaande bladzijden zal het duidelijk geworden zijn, dat deze zwartgallige stemming door den ondergeteekende allermintst wordt gedeeld; dat voor den werkgever, die thans reeds doet wat een goed werkgever betaamt, die niet alleen aan zichzelf denkt, maar ook voor de arbeiders in zijn dienst het goede wil, niet zoo heel veel zal veranderen; dat processen met al den nasleep van dien, alleen te vreezen zijn voor werkgevers, die hunne arbeiders door ongeoorloofde loonbedingen, door gedwongen winkelnring en dergelijke uitwassen der moderne samenleving, pogen te exploiteeren; dat wanneer beide partijen jegens elkander hun plicht doen — en dit moet hun te gemakkelijker vallen naarmate die plichten nauwkeuriger zijn beschreven — de nieuwe wetgeving niet vaak tot tusschenkomst des rechters aanleiding behoeft te geven. Dit alles geldt voor den landbouw en de kleine industrie, in het Voorloopig Verslag afzonderlijk vermeld, evenzeer als voor de andere takken van handel en nijverheid.

Ook het argument betreffende den slechten invloed op de onderlinge verhouding der verschillende klassen, dien het zoude hebben, wanneer zedelijke verplichtingen tot wettelijke verplichtingen worden gemaakt, heeft zijne wederlegging reeds gevonden. Overigens is de vraag gewettigd, waaruit men de wetenschap put, dat thans de verplichtingen, waarbij dit punt is ter sprake gekomen, bloot moreele verplichtingen en niet op de billijkheid of het gebruik berustende rechtsplichten zouden zijn. Wanneer men, om een voorbeeld te noemen, eene zieke inwonende dienstbode niet onverzorgd op haar zolderkamer laat liggen, hoe weet men dan, dat men veeleer als een braaf mensch eene bloot moreele verplichting naleeft, dan gewoonweg als goed burger gehoorzaamt aan art. 1375 Burgerlijk Wetboek? En zoude eene behoorlijke naleving van het wet geworden ontwerp iederen grond voor dank-

baarheid en afhankelijkheid doen vervallen? Waarlijk evenmin voor den werkgever jegens den arbeider, wien hij den verrichten arbeid, als voor den arbeider jegens den werkgever, wien de arbeider niet enkel het ontvangen loon maar ook een goede behandeling dankt. Maar ook de richtige vervulling van wettelijke verplichtingen behoort tot erkentelijkheid te nopen, ook al ware het zoo, dat ten gevolge van het wet worden van het ontwerp „alle leden der maatschappij uitsluitend als contractanten ter eenre en ter andere zijde tegenover elkander (komen) te staan”.

Waarom de desbetreffende bepalingen ten gevolge zouden hebben, dat arbeidscontracten op zeer korten termijn zouden gesloten worden, kan de ondergeteekende niet bevroeden. Zoude men zich wellicht niet bewust geweest zijn van het verschil tusschen eene arbeidsovereenkomst voor langen termijn aangegaan en eene gesloten voor onbepaalde tijd? Thans heeft in verreweg de meeste gevallen ten aanzien van elke soort van arbeid het laatste plaats; daarmede is natuurlijkerwijze rekening gehouden bij de bewerking dezer wetsvoordracht en onwaarschijnlijk is het te achten, dat hierin na invoering van deze wet veel verandering zoude komen.

Volkomen juist werd door sommige leden ingezien, dat vooral ten opzichte van de huisbedienden het ontwerp waarlijk geen omwenteling in de tegenwoordige toestanden zal brengen, altijd ten aanzien van werkgevers, die thans reeds hun plicht doen. Andere leden, die een afwijkende meening huldigen, zullen, naar de ondergeteekende vertrouwt, gunstiger over het ontwerp oordeelen, wanneer zij na de bovenstaande nadere toelichtingen tot het inzicht komen, dat hunne aanvankelijke opvatting van een minder juist begrip van sommige der voorgestelde bepalingen het uitvloeisel was.

Zooals in den loop van dit betoog reeds gebleken is, stemt de ondergeteekende ten volle in met het gevoelen der leden, die van oordeel waren, dat, mocht de ervaring leeren, dat ten aanzien van eenig speciaal onderdeel verandering noodzakelijk is, daarin door wetswijziging voorzien kan worden. Ziedaar de juiste weg om tot eene practische verbetering onzer wetgeving te geraken; de weg, dien de wetgever niet alleen kan, maar zal moeten betreden.

Het zij den ondergeteekende vergund het Voorloopig Verslag niet te volgen, waar het ten slotte zich begeeft in beschouwingen omtrent hetgeen zou behooren te geschieden na een verwerping dezer wetsvoordracht. Het stellige gevolg daarvan zou zijn, dat de tegenwoordige, naar eene communis opinio hier te lande volstrekt onbevredigende toestand gehandhaafd bleef voor onbepaalde tijd. Voor hem die dit bedenkt kan de keuze tusschen heenstappen over sommige bezwaren of medewerken tot bestendiging onzer op dit stuk ten eenenmale verouderde wetgeving, niet moeilijk zijn.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(27 Juni 1907.)

De heer Regout: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt onder art. 1638 s.]

Mijnheer de Voorzitter, zoo ben ik gekomen aan het einde van mijn beschouwingen.

Er zijn nog andere artikelen waartegen eveneens bezwaren bestaan, maar de tijd laat niet toe die alle te bespreken.

Bovendien ben ik mij er volkomen van bewust dat er zich ook groote moeilijkheden zullen voordoen ten aanzien van andere maatschappelijke verhoudingen, zoo bij voorbeeld in den landbouw, waar de wetgever tot nog toe elke regeling heeft verwaarloosd, terwijl in de toekomst ook daar in vele gevallen schriftelijke overeenkomsten zullen noodig zijn, wel niet volgens de letter der wet, maar omdat vele bepalingen in dit ontwerp doorgaans schriftelijke overeenkomsten onmisbaar zullen maken.

Mijnheer de Voorzitter, welke is nu mijn conclusie ten aanzien van dit wetsontwerp?

Zal ik beweren dat dit ontwerp tot wet verheven den ondergang vna vele industrieele ondernemingen zal veroorzaken? Och, ik heb nooit mede gezongen in het koor van degenen die bij de invoering van elke nieuwe sociale wet dergelijke jammerkreten aanheffen.

Integendeel, ook als industrieel beschouw ik goede sociale wetten als een waren zegen.

De Kinderwet van Houten, de arbeidswet-Ruys de Beerenbrouck hebben ongetwijfeld uitnemende vruchten gedragen, en wanneer ons hier wetsontwerpen mochten bereiken om den minimum leeftijd van den kinderarbeid te verhoogen, den arbeid van vrouwen en jeugdige werklieden nog eenigszins te beperken en den arbeidsduur van volwassen personen op een inderdaad practische wijze te regelen, dan zal ik die wetsontwerpen met volle sympathie begroeten.

Ook een goede wettelijke regeling van de verplichte verzekering tegen ziekte, invaliditeit en ouden dag acht ik in hooge mate urgent.

Maar dit wetsontwerp met zijn vele onpractische, plaagzieke, wantrouwen kwekende bepalingen, die doorkneet zijn met een geest van eenzijdigheid tegen alles wat werkgever heet, moet ongetwijfeld — ook ten nadeele van den arbeider — belemmerend werken op het initiatief en den ondernemingsgeest niet van onverschillige, maar juist van goedgezinde werkgevers.

Het is geen gezonde toestand, wanneer men het boven twijfel verheven mag achten dat bij talrijke voorstemmers in de andere Kamer, en bij velen daarbuiten, onwillekeurig deze verzuchting is opgekomen: gelukkig dat wij zelf geen industrieele werkgevers zijn.

Ik beweer niet achter te staan bij degenen die met terzijdestelling van conservatieve begrippen met vasten en zekeren tred vooruit willen op den weg van de wettelijke regeling van den arbeid, maar er bestaat m. i. reden tot ernstige ongerustheid wanneer onder den invloed der politiek, in onderlinge concurrentie tegen elkander wordt opgeboden en het soms den schijn heeft alsof minder wordt gedacht aan den economisch zwakken dan wel aan den politiek sterken arbeider.

Is het ook niet diep treurig dat sedert vele jaren in Nederland geen sociale wetten tot stand kunnen komen, zonder dat men naast het goede een verbazende — beslist abnormale — hoeveelheid slechte waar moet slikken?

Ik zal het niet ontkennen, Mijnheer de Voorzitter, ik schaar mij beslist aan de zijde van degenen die zeggen: beter de onpractische Ongevallenwet dan de vroegere toestand, waarbij dikwijls getroffen arbeiders onverzorgd bleven. Maar toch heeft de Ongevallenwet, die door haar onpractische regeling jaarlijks vele honderdduizenden aan hun bestemming onttrekt en op ongehoorde wijze aan administratieven omslag doet verkwisten, zoodat alleen aan traktementen van ambtenaren der Rijksverzekeringsbank f 800,000 per jaar wordt uitgegeven, het bewijs geleverd dat in de toekomst bij het maken van sociale wetten anders moet worden gehandeld.

Is het niet teekenend, dat wij voor enkele maanden van de Regeeringstafel moesten vernemen dat in het thans ahangig wetsontwerp op de ziekteverzekering er ernstig naar gestreefd is om de particuliere ziekenkassen op den voorgrond te stellen, terwijl ieder die practische ondervinding op dit gebied heeft zal moeten erkennen dat in dat wetsontwerp de particuliere en ondernemingsziekenkassen gewoonweg worden vermoord. Neen, ik vergis mij, „vermoord” is niet de juiste uitdrukking, want daartoe zou opzet behooren, en dat is nu nog het ergste van de zaak, dat door de ambtenaren van het Departement, wier wetenschappelijke kennis ongetwijfeld boven mijn lof verheven zal zijn, bij gebrek aan voldoende practische ondervinding in dat zelfde ontwerp de particuliere en ondernemingsziekenkassen *onbewust* worden doodgedrukt, men nu door de instelling van een grootere commissie in de andere Kamer op een uit den aard der zaak gebrekkige wijze zal trachten te herstellen, wat aan het Departement is verzuimd, en, behoudens omwerking van meerdere grondslagen van dit wetsontwerp ik nu reeds durf voorspellen, dat bij de ziektenverzekering nog erger dan bij de Ongevallenwet een groot gedeelte van de bijdragen der werklieden en werkgevers zal worden verspild aan onnoodigen administratieven omslag.

Mijnheer de Voorzitter! De Minister van Justitie heeft in den aanhef van zijn Memorie van Antwoord gezegd (1):

„Acht jaren zijn verlopen sedert het met groote zorg samengesteld vóóronwerp het licht zag. Daarna hebben opeenvolgende Ministers aan het onderwerp hunne krachten gewijd, wijzigende en verbeterende wat naar hun oordeel wijziging en verbetering behoeft, de grondslagen der voorgestelde regeling verdedigende, bij de schriftelijke gedachtenwisseling te berde gebrachte bezwaren met klem van redenen wederleggende, het gemeen overleg betrachtende zoo daarbij, als bij de herhaalde besprekingen met de Commissie van Rapporteurs uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Vervolgens is bij de openbare behandeling in dien tak der Volksvertegenwoordiging aan het wetsontwerp een tijd, een arbeid, een nauwgezet tot in alle bijzonderheden doordringend onderzoek besteed, als waarvan nauwelijks een tweede voorbeeld in onze parlementaire geschiedenis te noemen is.”

Welnu het feit, dat niettegenstaande dit alles dit wetsontwerp in vele opzichten zoo onpractisch is, is het beste bewijs voor de juistheid der vroeger door mij in deze Kamer verdedigde stelling, dat onze tegenwoordige organisatie van den wetgevenden arbeid op sociaal gebied niet deugt.

Ik heb in dezen Minister bewonderd, dat hij zoo kort na zijn optreden zich in dit ingewikkelde wetsontwerp heeft weten in te werken en ik betuig Zijn Excellentie daarvoor gaarne mijn bescheiden maar oprechte hulde, maar de Minister houde het mij ten goede, dit wetsontwerp, waarin *formeel* de juridische, maar *feitelijk* de sociale zijde zoo sterk op den voorgrond treedt, had moeten worden voorbereid en ontworpen door een goed georganiseerde afdeling arbeid met medewerking van het Departement van Justitie, waarbij eveneens de medewerking van een eminent man als de heer Drucker onschatbare diensten zou hebben bewezen.

Zoo is het ook in België gebeurd, waar het projet de loi sur le contrat du travail, voorbereid en ontworpen door l'office de travail, in de Kamer werd ingeleid en verdedigd is door den Minister van Nijverheid en Arbeid, bijgestaan door den Minister van Justitie.

Hoe merkwaardig, dat bij ons gedurende de geheele behandeling van dit wetsontwerp in de andere Kamer de Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, dien ik in dit verband korthedshalve onzen Minister van Arbeid zal noemen, op verzoek van eenige leden, slechts éénmaal in de Kamer verschenen, daar blijkens bladz. 1657 der *Handelingen*, overeenkomstig de waarheid moest verklaren, dat zijn Departement bij dat ontwerp niet was betrokken geweest en het arbeidscontract niet tot zijn competentie behoort.

Is er nu sterkere veroordeeling van onze tegenwoordige wetgevende organisatie op sociaal gebied denkbaar, dan de bekentenis van dien bewindsman, dat dit wetsontwerp regelende zoovele bijzonderheden van den *arbeid*, niets te maken heeft met de afdeling *Arbeid*, en niet behoort tot de competentie van den Minister van *Arbeid*.

Ten slotte, Mijnheer de Voorzitter, welke zal mijn houding zijn, wanneer dit ontwerp door u in stemming zal worden gebracht?

Ik stel er prijs op te verklaren, dat mijn zienswijze nog precies dezelfde is als op den dag, waarop dit wetsontwerp in de andere Kamer werd aangenomen en aan meerdere mijner collega's is uit particuliere gesprekken mijn standpunt reeds sedert lang bekend.

Toch zal het wellicht vele anderen verwonderen wanneer ik, na hier vrij scherpe critiek te hebben uitgeoefend, toch verklaar niet tegen dit wetsontwerp te willen stemmen. Voor een klein gedeelte is hierop wellicht van invloed, dat ik, zelf industrieel zijnde, niet gaarne door mijn eigen stem de lasten wil afwentelen, die door deze wet op mijn schouders wordt gelegd, maar vooral en hoofdzakelijk wil ik niet tegen dit wetsontwerp stemmen, omdat ik hier niet te kiezen heb tusschen iets goeds en iets slechts, maar de keuze helaas is beperkt tuschen twee kwaden. Eenerzijds de bestaande, ongeregelde, ook zeer ongewenschte toestand, anderzijds dit wetsontwerp met goede bepalingen, doch vooral met vele gebreken, doch daarbij — en hierop leg ik den nadruk — mijn persoonlijke vaste overtuiging, dat indien dit ontwerp in deze Kamer wordt verworpen, wij toch geen practische regeling van het arbeidscontract hebben te wachten, zoolang de tegenwoordige gebrekkige organisatie van wetgevenden arbeid op sociaal gebied blijft voortbestaan, maar ook overtuigd, dat, indien er wel een degelijke reorganisatie tot stand komt, er geen bezwaar zal bestaan om in de naaste toekomst de voornaamste gebreken uit dit ontwerp te lichten.

Doch, Mijnheer de Voorzitter, daarvoor is noodig, niet de bestaande toestand

(1) [Men zie hiervoor het Zesde Hoofdstuk.]

alleen aangevuld — zooals onlangs de Minister van Landbouw in uitzicht stelde — door de aanstelling van een man met praktische kennis tot raadadviseur aan het Departement, die dan als een eenling uit de practijk tusschen de wetenschappelijke elementen in de verdrukking zou geraken, ook niet — zooals in het Voorloopig Verslag op de begrooting van hoofdstuk X aan den Minister in overweging werd gegeven — ook niet de bestaande organisatie alleen verstrekt met de voorlichting van een raad van nijverheid, wiens nuttige doch uit den aard der zaak ietwat eenzijdige adviezen, al evenmin als de waardevolle adviezen van den raad der arbeidsinspecteurs, voldoende aan het Departement kunnen worden beoordeeld en in wettigen vorm omgezet, indien ook daar niet mannen zitten, die zelf praktische kennis bezitten.

Daarom acht ik het noodig een organisatie, bestaande uit een staf van bekwame mannen, die men niet uit de practijk behoeft te nemen, maar die, eenmaal aan het Departement aangesteld, en voor zooverre zij belast zijn met legislatieven arbeid op sociaal gebied en het toezicht op de uitvoering van sociale wetten, zich niet mogen beperken tot een arbeid in hun werkkamer, doch zich ten deele moeten begeven in de practijk om kennis te maken met de toestanden welke zij wettelijk willen regelen.

Degelijke mannen, staande onder de leiding van een directeur-generaal, wiens ambtelijke levensdraad niet zoo snel wordt afgesneden als die van een ministerieel leven.

Wanneer men nu bij ons onder den druk van een aangeboren geest van bureaucratie geen kans ziet een dergelijke praktische regeling tot stand te brengen, laat men dan de medewerking inroepen van een bevrienden Staat, waar een dergelijke organisatie reeds meerdere jaren met vrucht gewerkt heeft.

Ik beschouw deze zaak van zoo overwegend belang, dat ik bij het uitbrengen van mijn stem de volgende hoop koester, en ik zeg dat niet in ironie, maar in vollen ernst.

Ik hoop, dat dit ontwerp, tot wet verheven, ook behoorlijk en degelijk zal worden gehandhaafd en toegepast op alle categorieën van personen, waarvoor de wet is geschreven.

Wanneer dat werkelijk gebeurt, dan zullen de klachten over de onpractische bepalingen, waarvan dit wetsontwerp wemelt, zóó sterk en zóó krachtig aan het daglicht komen, dat juist daarin een kolossale opvoedende kracht zal liggen voor den wetgever, die, door ondervinding wijzer geworden, eindelijk zal moeten toegeven, dat het zoo niet kan blijven gaan, maar dat een dergelijke organisatie van den wetgevenden arbeid op sociaal gebied met het beginsel van centralisatie bij de voorbereiding der sociale wetten, juist om de zoozeer noodige en ook door den Minister van Landbouw gewenschte decentralisatie in de wetten zelf en in de uitvoering daarvan tot haar recht te doen komen, verder een organisatie met het beginsel van de onmisbare continuïteit, afgescheiden van afwisselende Ministers, en meer los van den invloed der politiek, het eenige middel is om binnenkort dit wetsontwerp met vrucht te herzien en ons in de toekomst te behoeden voor een verdere reeks van onpractische sociale wetten.

De heer van Houten: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb niet het voornemen het voorbeeld van den eersten spreker van hedenochtend te volgen, en de verschillende details van dit wetsontwerp, die mij aanleiding geven tot bedenkingen, ter sprake te brengen. Dat zou mij te ver leiden, want in het Voorloopig Verslag is een zoodanig aantal bedenkingen opgenomen, waarop natuurlijk door de Regeering eenig antwoord is gegeven, dat en de krachten des sprekers en van de hoorders ontoreikend zouden zijn om al die bedenkingen achtereenvolgens te behandelen en te hooren bespreken.

Ik wensch mij in hoofdzaak te bepalen tot de beginselen van het wetsontwerp en tot de mededeeling aan de Kamer van beweegredenen welke er toe kunnen leiden, om mijn gedachtengang te doen deelen door mijn hoorders.

Ik maak de heeren vooraf opmerkzaam, dat, wanneer zij mijn gedachtengang ten einde toe deelen, zij mijnerzijds niet mogen verwachten een advies, om in omgekeerde richting te stemmen. Bij mij zal er overeenstemming zijn tusschen motieven en stem. Wanneer men zoo openlijk hier, als de eerste geachte spreker van dezen morgen tegen dit wetsontwerp spreekt, en dan op motieven, die allerminst den hoorder duidelijk zijn, verklaart vóór te zullen stemmen, dan mag toch die handeling, ook door een collega, in zoover aan eenige critiek worden onderworpen, dat men den geachten afgevaardigde althans mag vragen, of hij zou wenschen, dat zijn voorbeeld door allen gevolgd zal worden.

Wanneer hij zich veroorlooft een wet die hij verkeerd acht, aan het land op te leggen in de verwachting dat daaruit indirect in de verte in de samenstelling

van nieuwe sociale ontwerpen verbetering zal ontstaan, dan moet hij zich de vraag stellen welke de gevolgen zouden zijn, wanneer op die wijze wij allen handelden. Denk u eens, dat de 50 leden der Kamer achtereenvolgens een rede hielden als de geachte afgevaardigde, waarvan ik het talent bewonder en die ik tot op het slot met de meeste instemming heb gehoord, en daarna het wetsontwerp aannamen, zou een dergelijke handeling niet discrediteerend zijn voor dit Staatslichaam? En wanneer het navolgen door 49 andere leden discrediteerend zou zijn, welke kan dan de conclusie zijn ten aanzien van het lid, dat daarvan het voorbeeld gaf?

Ik merk tevens nog aan het geachte medelid op, dat hij de zaak toen wel wat uitsluitend van zijn beperkt standpunt heeft beschouwd, van zijn standpunt als industrieel, want met de bedenkingen door dezen geachten spreker gemaakt, zijn toch de bedenkingen tegen dit wetsontwerp niet uitgeput. Wanneer men zoovele bedenkingen heeft, en als de geachte afgevaardigde dan zegt: als industrieel wil ik niet den schijn op mij laden alsof ik bezwaar maak van een persoonlijk standpunt, dan vraag ik, of er daarbuiten nog niet andere bedenkingen ook van hoogst gewichtigen aard zijn, die de stem van den geachten afgevaardigde ook nog kunnen bepalen, wanneer zijn eigen argumenten niet toereikend zijn.

Wat ik zeide, ligt buiten den inhoud van het wetsontwerp en ik moet mij meer dergelijke uitweidingen veroorloven, omdat bij een wetsontwerp als dit, waarvan de inhoud de beteekenis, de strekking, zelfs aan hen die verplicht zijn om er over te oordeelen, toch niet altijd volkomen duidelijk kan zijn, wegens den ontzettenden omvang van de werking van dit wetsontwerp, in hooge mate gevaar bestaat dat er zullen zijn die zeggen: ik kan de geheele strekking van het wetsontwerp zoo niet beoordeelen, ik zal dus maar met de Regeering of met de Tweede Kamer medegaan. Bij een dergelijk wetsontwerp gelden dan dikwijls overwegingen die met den inhoud niets te maken hebben en die op de stem der leden influenceeren.

Als zoodanig wensch ik een paar ter sprake te brengen.

Er wordt in Gelderland een blaadje uitgegeven: *De Werkman*, een blaadje dat zelf erkent niet genoegzaam fondsen te hebben en dat dus waarschijnlijk wel uit andere bron zal gevoed worden; een blad dat op den man gedresseerd is ten aanzien van de richting Kuyper—Lohman en de mijne. Het nummer van het blad heb ik helaas verloren, maar wat ik nu citeer is ongeveer woordelijk. Er wordt dan gezegd door een medewerker, die lid van de Kamer is: na hetgeen toen gebeurd is met Minister Staal, zou schrijver wel eens willen zien, of de Eerste Kamer het opnieuw zou wagen de Regeering in de wielen te rijden. Daarvan zegt de schrijver, dat hij het moet zien om het te gelooven.

Zoo wordt dus weder het denkbeeld geuit, dat wij ons votum niet doen afhangen gelijk het der Eerste Kamer van haar hoog standpunt betaamt, enkel van de zaak zelf, doch alsof ons votum ook eenige beteekenis zou kunnen hebben ten aanzien van de Regeering, alsof onze stem iets hoegenaamd zoude te maken hebben met het in de wielen rijden der Regeering; iets hoegenaamd met onze verhouding tegenover dezen Minister of de Regeering in het algemeen.

Wij hebben tot taak onze wetgeving te behoeden voor smetten.

Wanneer wij een wetsontwerp verkeerd achten, hebben wij eenvoudig den plicht het af te stemmen zonder te vragen of de Regeering dit aangenaam vindt of niet. De waarschuwing van het Kamerlid om, nu eenmaal iets is afgestemd, ons er voor te wachten voor de tweede maal wat af te stemmen, zou het zonderling gevolg hebben, dat dit ontwerp wel zou mogen worden afgestemd, indien wij niet met het blijvend gedeelte met de Regeering gemis van overeenstemming hadden gehad. Daardoor zou onze kracht zijn uitgeput!

Neen, wij moeten afstemmen zoo dikwijls ons iets wordt voorgelegd dat onze goedkeuring niet kan verwerven.

Nu nog een tweede opmerking. Er komt in deze stad een blaadje uit van een deftige partij, de nationaal-historische partij. Dit schreef over dit ontwerp het volgende:

„Men weet, dat de rapporteurs zijn de heeren van Houten, 't Hooft, Reekers, Stork en Michiels van Kessenich. En men weet tevens, of althans men is er stellig van overtuigd, dat het rapport het werk is van den eersten ondertekenaar, wiens bijzondere vriendschap jegens het tegenwoordig Kabinet of liever jegens den „verwekker“ er van niet bijzonder groot is.”

In andere uitingen vroeger in de pers heeft men er nog in gelijk verband den verwekker van het wetsontwerp in betrokken, met wien ik in weinig bevriende relatie zou zijn, omdat de gunst van de Groninger kiezers hem is ten deel gevallen en niet mij. Hoe klein moeten die menschen wezen om zoo klein van anderen te denken! Hoe onjuist is het hier gezegde ook.

Ik heb wel de Kamer te danken dat men, buiten de antithese om, door de keuze in mijn afdeling en in de Commissie van Rapporteurs mij met de belangrijke werkzaamheden heeft belast, die aan den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs ten deel vallen. Maar hoe is het mogelijk, dat iemand kon denken, dat het rapport het werk kon zijn van den voorzitter, een rapport als dit, waarin men van bladzijde tot bladzijde kan zien, dat de opmerkingen van alle kanten komen.

In de tweede plaats, de beteekenis van een dergelijk rapport — en in zoover is het juist dat het rapport geen gunstigen indruk geeft — ligt niet in de bedenkingen, die gemaakt worden. Wanneer de bedenkingen onjuist waren, zouden zij door de Commissie van Rapporteurs zijn gesupprimeerd of weerlegd. Wat men hier durft schrijven, namelijk dat men de beteekenis en den inhoud van een rapport terugbrengt tot persoonlijke motieven van den voorzitter, moet tevens doen onderstellen, dat de Commissie van Rapporteurs heeft gesupprimeerd wat tot verdediging van het wetsontwerp in de afdelingen is gezegd.

Nu is bij dit wetsontwerp ook alles wat ten gunste daarvan besproken is, zorgvuldig overgebracht, en wanneer er nu wanverhouding bestaat tusschen de aanmerkingen en de verdediging, dan ligt hierin juist de beteekenis van het rapport, dat het ontwerp in de sectiën zoo goed als niet is verdedigd.

Men kan nu wel allerlei beweegredenen zoeken, zooals bijv. de eerste spreker, om een slecht ontwerp te aanvaarden, bewerende dat de tegenwoordige toestand slecht is, waaromtrent ik later zal spreken, en dus tusschen twee slechten te kiezen; dan aanvaardt men dit slechte, wetende, dat het slecht is.

Wanneer men echter hier in de Kamer de stem uitbrengt, zooals het Verslag het recht geeft, om te meenen dat men stemmen zal, dan moet op dat Verslag een ongunstig oordeel volgen, tenzij door de Regeering de bedenkingen mochten zijn weerlegd. Nu is het mij onmogelijk stuk voor stuk aan te toonen, dat dit niet het geval is. Ik zal op enkele belangrijke punten in den loop van mijn rede de gelegenheid hebben daarop te wijzen. Maar in het algemeen gesproken is op onze bedenkingen eigenlijk geen weerlegging gevolgd. Wel wordt op iedere bedenking iets geantwoord, maar in den regel slechts vergoelijkend gezegd, dat het bezwaar zoo erg niet is, of dat men daaraan te veel waarde hecht; maar wanneer dit ten aanzien van ieder onderdeel op zich zelf nog al plausibel klinkt, is het toch nog geen verdediging, wanneer het bij elk artikel in het geheele wetsontwerp moet worden herhaald.

Een wetsontwerp kan vlekken hebben, zulk een groot ontwerp zelfs veel, maar wanneer wij het Verslag lezen, waarin niets is toegelaten, wat niet door de Commissie eenparig als juist is geoordeeld, dan vinden wij daarin zoodanige opeenhooping van vlek op vlek, dat zij het geheele ontwerp moeten doen veroordeelen. Ook van het standpunt van hen, die in den gedachtengang van den eersten spreker in het algemeen tegen dwangwetgeving geen bezwaar hebben.

Ik kom nu tot een onderdeel mijner rede, waar ik den schijn heb mij eenigszins van het ontwerp te verwijderen, maar in werkelijkheid tref ik daarin de kern van die politiek, waarvan de indiening van dit ontwerp een uitvloeisel is. Ook de kern van het verschil, dat bestaat tusschen de oude liberale richting en die van den heer Drucker, de katheder-socialistische, een richting, waarvan de heer Drucker door zijn studie in Duitschland zelf een adept is geworden.

Men stelt het tegenwoordig dikwijls voor, alsof met die richting voor het eerst het sociale element in onze politiek zou zijn gekomen, in tegenstelling van de liberale richting, die men als zuiver politieke richting beschouwt, die voor sociale vraagstukken geen hart heeft.

Nu wensch ik achtereenvolgens aan te wijzen de sociale wetten die vóór het optreden van de neiging tot dwangwetgeving zijn tot stand gebracht en den invloed dien zij op ons volksleven gehad hebben.

Een veertigtal jaren geleden begon de klassenstrijd op den voorgrond te komen, omdat het arbeiders-element langzamerhand onder den invloed van de internationale en socialistische prediking begon zich te doen gelden. Die klassenstrijd heeft de liberalen van mijn jongen tijd ernstig doen nadenken in hoeverre er iets juist kon zijn in de bewering, dat onze arbeidende bevolking door de wetgeving werd onderdrukt. Het verste en tevens belangrijkste dat door de liberale richting, aanvankelijk onder weerstreven van de vroegere conservatieven, is tot stand gebracht, is de volledige vrijheid der arbeidsverenigingen, ook om op de loonsbepalingen en de loonconditiën invloed te hebben en, zonder inmenging van het Staatsgezag te behoeven te vreezen, ook door middel van werkstaking te trachten hun eischen verwezenlijkt te zien. Met die verkregen vrijheid van de arbeiders, gesteund door het middel der werkstaking, welke in 1872 is aangenomen en later nog eenigszins is verduidelijkt en uitgebreid bij de invoering van ons Strafwetboek, is mede

ingevoerd de gelijkheid van arbeiders en werkgevers op oeconomisch gebied, en daarin ligt ook het uitgangspunt van de vakverenigingen en van den invloed, dien deze, met het wapen der werkstaking in de hand, in ons land op zoo ruime en voor een goed deel zoo bevredigende wijze hebben uitgeoefend.

Aan dien maatregel sluit zich aan de organisatie van de coöperatieve verenigingen. Wanneer de werklieden tegenwoordig het loonstelsel aanvaarden, dan is het op het gebied, waar de coöperatieve verenigingen om redenen in den aard der zaak gelegen geen succes hebben. De organisatie der coöperatieve verenigingen is, wat in het recht noodig was om de verhouding tusschen den arbeidgever en den arbeider in andere banen te leiden, waar de aard der zaak het mogelijk maakte.

Er is een derde maatregel, die eerst een vijftiental jaren later is kunnen tot stand komen, nl. de afschaffing van de Patentwet, afschaffing van elke fiscale belemmering die in vroegeren tijd door den werkman werd ondervonden, die liever niet in loonbetrekking wilde blijven, maar op eigen gelegenheid de kost wilde trachten te verdienen.

Een vierde maatregel is geweest de beperking van het misbruik van de vaderlijke macht ten aanzien van kinderen, ook geheel in de lijn van de liberale politiek, zolang het minderjarigen geldt, die niet voor zich zelf kunnen zorgen. In de lijn van die politiek lag niet — maar dat is een klein onderdeel — het regelen van den arbeid van meerderjarige vrouwen, waarvan de eerste spreker zich ook een voorstander heeft betoond.

Als vijfde punt heeft men verder iets, dat ook niet gewacht heeft op het doordringen van katheder-socialistische denkbeelden, dat is de zorg voor de veiligheid en gezondheid van de werkplaats, en als zesde maatregel noem ik hier ook de Ongevallenwet, waarvan het principe door het Ministerie waarvan ik de eer had lid te zijn, is aangenomen en het eerste ontwerp, ofschoon in de allerlaatste ure en misschien niet vlekkeloos ook van mijn standpunt, is ingediend. Al die wetten zijn sociale wetten in de zuivere lijn van de liberale politiek; daarmede nu komt er na 1887 een onjuiste beweging. Toen kwam een sociaal-democraat, de heer Domela Nieuwenhuis, uit Schoterland, in de Tweede Kamer en debuteerde met een wetsvoorstel om een einde te maken aan de misbruiken met betrekking tot de gedwongen winkelnring. Dit wetsontwerp bracht het niet verder dan de schriftelijke behandeling en werd door de liberale partij onder mijn hartelijke medewerking ten stelligste bestreden. Het wetsontwerp is niet tot stand gekomen, maar de drang die van socialistische zijde op die wijze is uitgegaan om te trachten door de wetgeving aan misbruiken een einde te maken, die men meende in het arbeidersleven te vinden, is daardoor in den kring van de Wetgevende Macht gekomen en het shibboleth geworden van de richting waarvan de heer Drucker aanvoerder is.

Zoo zal deze wet, wordt zij aangenomen, zijn het inbrengen in ons Staatslichaam van een geheel nieuw stelsel van behandeling van sociale vragen. Men zal verlaten het stelsel, dat tot dusverre de overhand heeft behouden, behoudens een kleine afwijking van de bemoeiing met den arbeid van meerderjarige vrouwen, een bemoeiing waartegen juist door die vrouwen met groote hevigheid wordt opgekomen. Dit wetsontwerp heeft in dit opzicht een bijzondere beteekenis. Wij verlaten geheel de lijn van onze wetgeving om een geheel andere richting in te slaan en te trachten op sociale toestanden rechtstreeks invloed uit te oefenen.

Moet ik beide richtingen karakteriseeren, dan zou ik zeggen, dat hier de liberale sociale wetgeving staat tegenover de dwangwetgeving, waarvan nu het eerste specimen aan de goedkeuring van de Eerste Kamer wordt onderworpen.

Nu komt vanzelf de vraag op of dan die liberale politiek op sociaal gebied fiasco heeft gemaakt, of werkelijk onder of door de liberale wetgeving zich toestanden hebben ontwikkeld die ingrijpen door dwang noodig maken.

Ik moet met mijn kennis van Nederlandsche sociale toestanden dit ten stelligste ontkennen. Ik geloof, dat wij in ieder opzicht in zeer bevredigende omstandigheden verkeerden ten aanzien van dat bijzonder onderdeel van onze sociale toestanden: de verhouding tuschen arbeidgevers en arbeiders.

Er is geen behoefte aan zulke drastische maatregelen als bij dit wetsontwerp worden voorgesteld.

Een hoofdmotief voor het ingrijpen van den wetgever was altijd de door den heer Domela Nieuwenhuis voor het eerst aan de orde gestelde gedwongen winkelnring. Ik zou van dit gedwongen winkelnring dit willen zeggen, dat oorspronkelijk hierin geen nadeel lag voor de arbeiders. De winkels werden door de fabrikanten geopend, omdat in de plaatsen waar de industrie zich vestigde, nog geen voldoende détailhandel was. Dit laat ik evenwel daar. Maar misbruiken van die gedwongen winkelnring zijn nu niet meer te vreezen; er wordt daarover nergens meer geklaagd. Alleen in Waalwijk. Uit Waalwijk is het bericht in de

couranten gekomen, dat daar de gedwongen winkclnering nog bestaat. Doch voor een paar maanden heb ik ook gelezen, dat de schoenenindustrie daar ter plaatse zeer bloeide, en dat men geen arbeiders kon krijgen, om een ontworpen of reeds opgerichte fabriek in werking te brengen. Welnu, dat tweede bericht neutraliseert het eerste. Wanneer daar de gedwongen winkclnering nog bestaat, dan zal zij daar binnen korten tijd moeten verdwijnen.

Als een ander motief werd altijd bijgebracht, dat de circulatie van vreemde munt aan de arbeiders kwaad deed. Nu liggen hier op de griffie een aantal rapporten uit onze grensstreken over de circulatie van vreemde munt, waarvoor een onderdeel van het wetsontwerp dwangwetgeving noodzakelijk rekent. In Limburg, Noordbrabant en Zeeland circuleert Brabantsch en Duitsch geld. De inspecteurs van den arbeid schrijven, dat feitelijk bij de betaling der arbeiders de vreemde munt als betaalmiddel gebruikt wordt, waar zij het circulatiemiddel uitmaakt. Er is daar geen spoor van pogingen tot benadeeling van den werkman door den industrieel, door hem in vreemde munt te betalen.

Uit Overijssel noemt het rapport een voorbeeld van iemand die zegt: ik betaal in vreemde munt, omdat het voordelig is, maar hij zegt er bij: wanneer ik in Nederlandsche munt betaalde, zou ik $1\frac{1}{2}$ pct. minder loon kunnen uitbetalen en mijn arbeiders kunnen met het vreemde geld hier ter plaatse in den regel evenveel doen als met het Hollandsche.

Voor het Noorden geldt dit evenzeer. Dit motief voor dwangwetgeving is trouwens door de ontwikkeling van het rechtsbewustzijn van de arbeidersklasse vervallen.

De heeren, die in de industrie zijn en dus van nabij kunnen nagaan in welke omstandigheden er door de industrieelen dwangconditiën aan de werklieden kunnen worden opgelegd, zullen dit bevestigen. Sedert het wapen van de werkstaking practisch hier op groote schaal wordt gehanteerd, kan er van misbruik van gezag van de ondernemers tegenover de werklieden geen sprake zijn.

Wanneer een werkgever beproefde om onbillijke conditiën op te leggen, heeft hij groote kans door bejegening met werkstaking zelf van een slechte reis te komen. Hij heeft niet alleen te kampen tegen de resources van zijn eigen werklieden, maar ook tegen die resources die van elders ter hunner beschikking worden gesteld. Een op zich zelf staand werkgever zal eerder de zwakkerij partij wezen tegenover zijn werkvolk, dan de sterkere, en om de sterkere te blijven, zullen de werkgevers ook een organisatie moeten vormen.

Natuurlijk gaat de ontwikkeling van de zelfbewuste arbeidersklasse niet onmiddellijk en gelijk door over het geheele land. Wij hebben echter berichten uit het Noorden omtrent de organisatie van veldarbeiders, waaruit men kan afleiden dat de werkgevers daar zeker niet onbepert den baas kunnen spelen.

Integendeel, wanneer een kleine coalitie van de veldarbeiders tot een loonsverhoging van f 40 per jaar leidt, dan behoeft de oeconomische kracht van die personen toch niet meer door de wet gesteund te worden.

Dan komen er in dit wetsontwerp nog bepalingen omtrent de dienstboden. Nu begeer ik daarover niet veel te zeggen, maar ik ben toch overtuigd, dat niemand mij zal tegenspreken, dat, wanneer men een goede dienstbode heeft, men meer concessies kan verwachten van de zijde des meesters om de dienstbode te behouden, dan er van de zijde der dienstbode concessies zullen worden gedaan om den dienst te behouden. Ik durf met gerustheid zeggen, dat zooals tegenwoordig, niet alleen in Nederland, maar ook elders, in Amerika en Engeland, de oeconomische positie der dienstboden is, zij geen wettelijken steun noodig hebben. Dat is een gevolg van den eigenaardigen toestand dat er zooveel meer gelegenheid is voor vrouwen om aan arbeid te komen, zoodat er voor de dienstbodenplaatsen niet meer zooveel concurrentie is als vroeger.

Waar is nu ten aanzien van den feitelijken toestand het bewijs, dat deze zoo is, dat wetgevende dwangmaatregelen noodig zijn?

Zooals thans onze wetgeving is, met vrijheid van vereeniging en werkstaking, wordt alles wat onder den invloed van vraag en aanbod voor de arbeiders te verkrijgen is, bereikt.

Verkeeren wij dan onder den invloed van eenige dwingende strooming, die den wetgever zou moeten meeslepen om in deze richting van dwangwetgeving te beginnen?

Ik verneem er niets van. Met den rechtsfilosoof van Idsinga hebben in de Tweede Kamer alle sociaal-democraten tegen gestemd.

Welk nu ook ons oordeel over die fractie is, geloof ik niet, dat er één zóó onder den druk zit van de denkbeelden van hun committenten, en indien in de kringen waarin de socialisten hun aanhang vinden en de uitbreiding daarvan zoeken, eenige gunstige strooming was ten aanzien van dit wetsontwerp, zouden zij dit

toch in de eerste plaats voelen en getracht hebben bij de verkiezingen daaromtrent geen verwijten te hebben te krijgen. Collectief nu hebben zij zich tegen dat ontwerp verzet en bij de verkiezingen hebben zij het beste succes gehad.

Gedurende de verkiezingen is er een partij geweest, die verandering in de Eerste Kamer wenschte, o. a. opdat het arbeidscontract zou kunnen worden aangenomen. Die partij is echter slecht uitgekomen; zij is de verliezende. Zelfs van belangstelling in het wetsontwerp blijkt niets. Wij hebben hier met voorbeeldige langzaamheid gewerkt. Het ontwerp is reeds een jaar bij ons in onderzoek, en waar zijn nu eenige teekenen van ongeduld waar te nemen om met dit wetsontwerp in de practijk kennis te maken? Ja wij hebben onlangs gekregen een adres van het bestuur van eenige Katholieke werkliedenvereenigingen — maar slechts van het bestuur, aan het hoofd waarvan een man staat, die in de andere Kamer er voor gestemd en voor gewerkt heeft. Wij kunnen echter niet zeggen, dat er aan dit wetsontwerp eenige betekenis wordt gehecht, waardoor wij zouden kunnen genoopt worden te zeggen: wij zitten onder een zekeren aandrang om het beginsel van onze wetgeving te veranderen.

[Men zie verder het Vierde Hoofdstuk.]

(28 Juni 1907.)

[Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt in het Zesde Hoofdstuk.]

Nu is de heer Drucker een groote specialiteit op zuiver rechtsgeleerd gebied, en ik geloof in kennis van wetten, ook van vreemde wetten en haar geschiedenis zal niemand hem evenaren. Maar bij dit wetsontwerp behoort de oeconomische betekenis en het oconomisch uitgangspunt allereerst in aanmerking te komen, en nu is het zonderling, zooals de rechtskennis in de toelichting van het rapport tegenover de oconomische kennis afsteekt. Het geheele oconomische fundament van het ontwerp-Drucker is, dat de arbeid een koopwaar is die verkankelijk is en dus bij onderhandelingen over arbeid, oconomisch overwicht, altijd aan de eene zijde aanwezig is, omdat wat de andere zijde kan aanbieden altijd als het ware, enkel door tijdsverloop, onder de handen wegsmeelt.

Nu heb ik in dien tijd, toevallig in mijn *Staatkundige Brieven* er over sprekende, reeds opgemerkt, dat dit argument toch in het geheel niet opging. Wat ten aanzien van den arbeid het geval is, is ten aanzien van aan bederf onderhevige koopwaar ook het geval. De heeren onder ons die kersenboomgaarden hebben, zullen niet wachten tot die kersen rijp aan de boomen hangen om te trachten er een afnemer voor te vinden, en het geheele argument, waarop de wet rust, wordt wederlegd door de omstandigheid, dat in normale gevallen de arbeid altijd op tijd verkocht wordt. Een dienstbode wacht niet totdat zij buiten dienst is, om naar een nieuwen dienst te zoeken. Er wordt altijd vroeger in voorzien. Zoo ook bij de vaste arbeiders; die hebben altijd over een langen tijd hun diensten verhuurd en de practijk brengt mede dat, als zij ontslagen worden, hun dit eenigen tijd te voren wordt aangekondigd.

Er zijn wel categorieën van arbeiders die niet op die wijze over hun arbeid beschikken, die met hun arbeid speculeeren.

Wanneer bijv. een werkman, een timmerman, een metselaar, een vasten dienst heeft bij een ondernemer, krijgt hij een gemiddeld loon over het geheele jaar, maar wanneer hij wacht naarmate de vraag zich voordoet, krijgt hij tijdelijk werk en komt hij in de positie, dat hij ook wel tijdelijk geen werk heeft. Maar daarom vraagt hij ook dubbel loon. Zoo bijv. ook met de noodhulpen onder de dienstboden. Er zijn velen die er haar beroep van maken als noodhulp dienst te doen; dan zullen zij tijdelijk wel eens een week zonder werk zijn, maar een andere week zullen zij dubbel loon krijgen.

Het argument, dat het regel zou zijn, dat de arbeid verkocht wordt op het moment waarop hij door tijdsverloop verloren gaat, is geheel valsch, en vandaar dat zelfs in de eigenlijke arbeidende kringen op het oogenblik, waarop men onderhandelt over dienstneming, slechts zelden de arbeider of arbeidster in noodstand gevonden wordt.

Dat argument is de onderbouw van deze geheel op den kop staande pyramide, want wat in de gewone arbeiderskringen niet het geval is, is nog veel minder in de talloze kringen het geval, waarover de werking van de bepalingen van dit wetsontwerp zich uitstrekt en die niet behooren tot de eigenlijke arbeidende klasse. De advocaat bijv. die een betrekking zoekt, staat altijd voor de keuze van twee wegen, nl. of hij zich in een vaste betrekking zal verbinden of dat hij zal trachten in de vrije uitoefening van de advocatuur een beroep te vinden.

De beter ontwikkelden in de ondernemersklassen gaan meestal slechts tijdelijk

in dienst om hun vak te leeren, maar zij zitten altijd te speculeeren op het tijdstip, waarop zij zelfstandig een of andere zaak zullen kunnen overnemen.

Maar hieruit volgt ook nog een andere zaak, en dat is deze, dat het voor den gene, die in normale dienst wil zijn, die niet speculeeren wil op de afwisselende, tijdelijke vraag naar een bepaalden arbeid, één ding van groot belang is, dat is een behoorlijke opzeggingstermijn. Dat is voor de arbeidende klasse, die in regelmatig dienst is, eigenlijk *het punt* waarover het geheele belang bij het arbeidscontract gaat. En nu acht ik, dit ontwerp beoordeelende als oeconomist met het oog op zijn sociale gevolgen, het zeer eigenaardig, dat de werking van dit ontwerp — mocht het worden aangenomen — noodzakelijk in vele kringen den opzeggingsstermijn tot een minimum zal reduceeren. Ik zal daar straks op terugkomen.

Er zijn nu nog categorieën van minderwaardigen in de maatschappij. Voor deze is de werkelijkheid dikwijls zoo, dat, wanneer zij geen arbeid kunnen vinden, zij of honger moeten lijden of door het arbestuur of de liefdadigheid op de een of andere wijze gesteund moeten worden.

Voor die menschen kan geen wet als deze baten en in het Verslag is ook op verschillende plaatsen aangetoond, dat dit wetsontwerp niets anders doet dan de zoodanigen belemmeren.

Men denkt zich bij het ontwerpen van dit ontwerp zekere gunstige arbeidsconditiën, nevens het loon, die als normale in de maatschappij zullen worden geïntroduceerd, wanneer dit wetsontwerp wet wordt.

Men zal van een deel slechts schriftelijk mogen afwijken en voor een ander deel er zelfs niet van mogen afwijken.

Wat echter de wet niet geven kan, is een werkgever, die op die conditiën het werk wil verschaffen en vandaar dat die minderwaardigen die in den tegenwoordigen toestand op onereuse conditiën werk moeten aannemen, in het vervolg geen dienst meer zullen krijgen en nog meer achteruitgezet zullen worden dan tegenwoordig het geval reeds is.

Neem eens het geval van een ziekelijke dienstbode. Zal iemand zulk een dienstbode nemen onder de bepalingen dezer wet? Op gevaar af van van den beginne af aan de verpleegster te worden van haar wier diensten zij noodig heeft, of de verpleging te moeten betalen?

Men zal zeggen: ik wil eerst zeker zijn, dat ik ten minste een dienstbode krijg, die gezond is en van wie althans niet vooruit te zien is, dat het werk zal moeten worden afgebroken en op zijn minst dubbele kosten zullen moeten gemaakt worden. Aan dergelijke ziekelijke dienstboden wordt dus voortaan de deur gewezen, die krijgen geen vasten dienst meer.

Zoo heeft men bijv. menschen, die veroordeeld zijn geweest of die eenigen tijd misbruik van sterken drank hebben gemaakt. Zou men denken, dat die, niettegenstaande de welwillende hulp der daarvoor zich alle moeite gevende commissiën, vast werk zullen krijgen onder de bepalingen dezer wet? Zal men zulke personen nemen, wanneer men niet meer elk oogenblik de gelegenheid heeft om ze, zoo noodig, weg te zenden en het huis van hen te zuiveren als zij zich weder misdagen?

Het is hier dezelfde dwaling waarin de auteur van de Woningwet vervallen is. Deze stelde vast: er zullen geen woningen zijn dan die aan eischen voor een menschwaardig bestaan beantwoorden, maar waar heeft men de menschen die hun kapitaal er voor besteden om zulke woningen beschikbaar te stellen tegen den prijs die de bewoners van krotten kunnen betalen?

De Woningwet moet hierop afstuiten, dat men wel de woningen onbewoonbaar kan verklaren, maar dat men niet altijd nieuwe woningen kan verschaffen. Men sluit ook hier veel de deur voor diensten die op onereuse condities voor den arbeider openstaan, maar men kan geen deur maken die op niet onereuse condities openstaat. Wanneer dit wetsontwerp eerst aan ernstige critiek was onderworpen geweest, dan was dadelijk die ontzettende wanverhouding tusschen het oeconomisch motief en de op haar kop staande pyramidale constructie in het oog gevallen; dan was het nooit zoover gekomen, dat wij dit wetsontwerp hier voor ons hadden gehad in dezen vorm en met al zijn gebreken.

Nu de gevolgen, wanneer dit wetsontwerp zal worden uitgevoerd! Men heeft reeds uit de rede van den heer Regout kunnen hooren, hoe die gevolgen zullen zijn.

Wie last heeft van een reglement, giet het in den vorm van een arbeidscontract; wie last heeft van het een of ander, kan licht een uitweg vinden. De dupe zijn zij die te goeder trouw contracten hebben gesloten op de oude wijze en die niet hebben gelet op den onereusen invloed van de bepalingen van dit ontwerp.

Wat bijv. lastig is in de bepalingen van den opzeggingstermijn, kan worden ontgaan door het stellen van een zeer korten opzeggingstermijn. Men kan een dienstbode niet uit zijn huis zenden, maar men kan wel schriftelijk bepalen een

opzeggingstermijn van een dag of zelfs van een uur; in de discussie in de Tweede Kamer is zelfs dien termijn van 1 uur besproken.

Het is dus a priori zichtbaar, dat de lasten die de werkgever mocht hebben ten gevolge van dit wetsontwerp, alle op zijde kunnen worden gesteld door den korten opzeggingstermijn, dus juist door afwijking van het eenige, waarbij de arbeiders in normale omstandigheden belang hebben. Ja, zal men zeggen, maar de arbeiders behoeven zich zulk een korten opzeggingstermijn niet te laten opdringen. Doch indien zij daartoe krachtig genoeg zijn, dan is daarmee dit wetsontwerp ook veroordeeld, want dit gaat uit van het motief, dat de zwakken tegen onereuse condities moeten worden beschermd. En wanneer men zich eenmaal een korten opzeggingstermijn moet laten welgevallen, dan blijft er van al de gunstige bepalingen niets over.

Het is a priori voor iemand die den invloed van wetten op sociale toestanden beoordeelen kan, duidelijk, dat die moet geschieden door de wet der causaliteit. Het wordt ook bevestigd door den heer Tydeman. Op bladz. 28 van ons Voorloopig Verslag is aangehaald. Hij bevestigt ex posteriori wat ik hier a priori zeide, door de in Duitschland opgedane ervaring, en als het zakelijke mededeelingen betreft, durf ik den geachten afgevaardigde goed vertrouwen. Hij heeft mededeeld dat in Duitschland de fabrieksarbeider bij het uur wordt betaald en in geval van ziekte onmiddellijk ontslagen wordt.

Nu hebben wij gevraagd aan de Regeering, of zij die mededeeling van den heer Tydeman kon bevestigen of tegenspreken. Neen, zegt de Regeering, ik weet het niet. Heeft zij het ook onderzocht en bij onze consuls geïnformeerd? Mij dunkt het was een belangrijk punt en er was tijd genoeg voor, want de Regeering heeft eerst maanden na het Voorloopig Verslag het antwoord ingezonden.

[Men zie verder het Derde Hoofdstuk sub C.]

Ik wilde het bewijs leveren, dat ik de zaak goed bekeken heb en ook de lichtpunten wil zien, maar zij zijn niet van dien aard, dat ik kan nalaten mijn medeleden ten ernstigste te ontraden hun stem aan dit ontwerp te geven. Ik durf met eenig zelfvertrouwen spreken. Sedert den tijd — het is nu een 45 jaar geleden — dat ik de dissertatie van ons medelid den heer Rengers over de werking van de economie op het recht, critiseerde, is dit onderwerp nooit uit mijn gedachten geweest. Ik ben niet speciaal oeconomist of jurist, maar omtrent de grens van beide durf ik zeggen, dat mijn studie en de betrekking die ik in de maatschappij bekleed heb, mij een goed inzicht hebben gegeven. Had men specialiteiten op dat gebied, dan zou ik misschien specialiteit mogen heeten voor het beoordeelen van den invloed van wetten op sociale toestanden.

Dit durf ik zeggen: de werking van deze wet zal in geen enkel opzicht goed zijn. Hoopen onereuse contracten, hoopen geschillen, bederf van ons recht, bederf van den rechter. Het is als het ware een doos van Pandora, waarin, als ook deze Kamer ze opent, alleen de hoop overblijft, dat te eeniger tijd het gezond verstand bij onzen wetgever moge terugkeeren.

Nu wensch ik de Vergadering deze vraag te stellen.

Wat bederft gij, als gij mijn oordeel volgt? Niets, als ik gelijk heb. Er is niets in onzen toestand dat onmiddellijk ingrijpen eischt; geenerlei schreeuende onrechtvaardigheid. Heb ik ongelijk en gaat de openbare meening ook na meer veelzijdig te zijn voorgelicht als bij het ontwerp-Drucker, toch in die richting, dan is er 1, 2, 3 of 4 jaar uitstel. Maar heb ik gelijk, wanneer komt er dan ooit weer redres? Indien men twijfelt tusschen beide, is dan hier niet geboden het *in dubio abstinere*?

[Men zie verder het Zesde Hoofdstuk].

De heer Kist: Mijnheer de Voorzitter! Mag ik beginnen met de Regeering hulde te brengen voor de taak die zij op zich heeft genomen voor den zwaren en moeilijken arbeid waartegen zij niet heeft opgezien.

Ik doe dat om twee redenen. In de eerste plaats — en in dit opzicht verschil ik eenigszins met den geachten afgevaardigde uit Friesland, den heer van Houten — omdat het mij inderdaad voorkomt, dat de tegenwoordige wetgeving op het arbeidscontract volkomen onvoldoende is.

De heer van Houten moge geheel gelijk hebben, wanneer hij zegt, dat die tegenwoordige wetgeving in het algemeen geen aanleiding heeft gegeven tot groote onheilen, dat zij tamelijk bevredigend heeft gewerkt en niet te veel geschillen in het leven heeft geroepen, ik geloof toch, dat een en ander veel meer te danken is aan de goedgezindheid der partijen en aan de van weerszijden begrepen noodzakelijkheid, dat het toch beter was, desnoods met opoffering van eigen belangen, tot elkander te komen en dat dit niet te danken is aan de verdiensten der wet.

Is korthed in het algemeen een deugd en een deugd die niet altijd gemakkelijk is te betrachten in het Burgerlijk Wetboek met zijn vier artikelen betreffende huur van diensten, waarvan een, art. 1638, ook door dien geachten afgevaardigde is gesignaleerd als volkomen onrechtvaardig en onbillijk, is die deugd zoozeer overdreven, dat men wel zeggen kan, dat die deugd een ondeugd geworden is?

Is er dus door die bepalingen in het verleden niet tot veel strijd aanleiding gegeven; ik geloof toch dat men meer het oog moet vestigen op de later geboren toestanden en op de meer en meer gespannen verhoudingen tusschen werkgevers en arbeiders, en dat het wel eenigszins gevaarlijk zou zijn ook in de toekomst op gemis van strijd te rekenen.

Het komt mij voor, dat een goede en volledige wetgeving, op dit gebied meer en meer noodzakelijk zal blijken.

In de tweede plaats wensch ik mijnerzijds ook te getuigen van mijn eerbied voor de hoeveelheid studie en de volharding, die zoowel door dezen Minister als door zijn voorgangers en hun helpers aan het tot stand komen en het aanvankelijk succes van dit ontwerp zijn gewijd.

[Men zie verder het Tweede Hoofdstuk].

(29 Juni 1907.)

De heer Stork: Mijnheer de Voorzitter! In den aanvang der Memorie van Antwoord wijst de Minister er op welk een omvangrijke arbeid is voorafgestaan over dit wetsontwerp dezer Kamer bereikt heeft.

Zijn Excellentie doet dat om daaruit te verklaren hoezeer hij teleurgesteld is dat na dien omvangrijken arbeid vanwege deze Kamer zulk een donker gekleurd Verslag is uitgekomen.

Ik wijs er op, dat ook de leden dezer Kamer, die tot hun leedwezen niet kunnen medegaan met deze wetsvoordracht, zeker evenals hij gevoelen het groote bezwaar dat er voor hen in gelegen is, om door hun afkeurende stem dat vele werk nutteloos te doen zijn. Het moge hem dus de overtuiging geven, dat, waar wij ons meenen te moeten verzetten tegen dit wetsontwerp, dit geschiedt in het volle besef onzer verantwoordelijkheid. Ik althans wil wel verklaren, dat ik die verantwoordelijkheid in groote mate heb gevoeld.

De wijze van behandeling van dit wetsontwerp door de Tweede Kamer ten aanzien van de werkgevers, heeft hen in het algemeen zeer gehinderd en gegriefd en ik wil niet ontkennen, dat ook ik als werkgever zelf dergelijke gevoelens bij het lezen van de *Handelingen* en bij het vernemen van de vele opmerkingen in de pers heb ondervonden.

De heer Regout heeft er gisteren met een enkel woord, op gewezen welk groot gevaar hierin kan gelegen zijn voor de ontwikkeling onzer nijverheid. Ik deel zijn meening in dit opzicht, evenals in zoovele andere, ten volle; al ben ik, in aard en wezen, geen pessimist, eer een optimist, zoo kan ik toch de vrees niet onderdrukken, dat, indien op de wijze als in de laatste jaren geschiedde, wordt voortgegaan met over de werkgevers te handelen, dit op de stoffelijke welvaart van ons volk wel eens een minder goeden invloed zou kunnen hebben, omdat daardoor de ondernemingsgeest min of meer wordt gefnuikt. Laat men toch niet uit 't oog verliezen, dat de ondernemers in onze maatschappij een zeer nuttige rol vervullen.

Ik wil in dit verband ook nog wijzen op de rede dezer dagen gehouden door den heer van de Poll, voorzitter van de Maatschappij van Nijverheid, die ook op krachtige wijze uiting aan dergelijke gevoelens heeft gegeven.

Een ding mag ons misschien troosten, namelijk dat het niet alleen is van den laatsten tijd, zooals wij wel eens meenen, maar dat zich ook vroeger hetzelfde bezwaar heeft voorgedaan, wat ook toen tot de slechte gevolgen heeft geleid die ik nu van dit optreden tegenover de nijverheid vrees.

Ik ontving voor eenige maanden, toen dit wetsontwerp in deze Kamer aan de orde was gesteld, van een bevriend werkgever een kort typisch briefje, waarin hij mij vroeg of ik dit wetsontwerp ook naar eer en geweten zou beoordeelen, en, zoo ja, dan hield hij zich overtuigd, dat ik daaraan mijn stem niet zou geven. Hij zond mij bij die gelegenheid een boekje toe, waarin verschillende passages hem zeer hadden getroffen. Dit geschrift houdt in een adres, in den aanvang der Bataafsche Republiek gericht aan de Nationale Vergadering, representeerende het volk van Nederland. Het begint met den aanhef: „Burgers vertegenwoordigers”, en verwijst in de eerste zinsnede naar een uitspraak van den „burger-

Rousseau”, betreffende het kwaad der ongelijkheid en het groote voordeel der gelijkheid. Hierin zijn dus de radicalen van dien tijd aan het woord.

In dit adres van het „Comité van algemeene welvaart” te Haarlem wordt aan de Nationale Vergadering gevraagd toch maatregelen te nemen om de fabrieks-nijverheid op te heffen uit haar verval. Er wordt in de toelichting van het adres op gewezen, dat de toestand van de nijverheid hoe langer zoo slechter is geworden en dat een der voornaamste redenen ook o. a. hierin is gelegen, dat er voortdurend tusschen de werkgevers en de arbeiders allerlei quaesties zijn. Daarna lees ik op bladz. 45 deze woorden: „Dit veroorzaakte voorheen niet zelden geweldige gistingen, ja oproeren, waarvan het gevolg was, dat, op hoe billijke gronden de meester zijn pretentie ook mogte bepleiten, het verschil doorgaans door de Regeering ten voordeele van den knecht of werkmans beslist of uitgesproken wierdt.

„tSystema in de Stadhouderlooze en Stadhouderlijke tijden bragt altoos mede, de eischen en 'tgenoeven van het classis van werklieden, als de steun en vastheid der Regeering, te stellen verre boven den eisch der billijkheid en het belang van algemeene welvaart.”

Maar al heb ik, als werkgever, mij vaak gestooten aan allerlei gemaakte opmerkingen, ik kan gerust met de hand op het hart verklaren, dat ik als lid dezer Kamer mij, bij de bestudeering van dit wetsontwerp, niet door een vooroordeel heb laten leiden en mij evenmin aan een partijdige beoordeeling heb schuldig gemaakt.

Daarvoor bestond voor mij ook allermint reden. Herhaaldelijk heb ik, van af deze plaats, het als mijn meening uitgesproken, dat deze Kamer zoo weinig mogelijk moet doen aan politiek, maar, zoover wij daarmede toch in aanraking moeten komen, heb ik, eveneens meer dan eens, mijn sympathie voor het tegenwoordig kabinet niet verheeld. Ik ben dan ook de studie van dit wetsontwerp begonnen met den oprechten wensch om zoo mogelijk tot het tot stand komen daarvan te kunnen medewerken. Niet alleen echter uit sympathie voor deze Regeering, maar vooral ook omdat ik behoor tot hen die oprecht meenen, dat de tegenwoordige wettelijke toestand niet beantwoordt aan billijke eischen, wilde ik gaarne medehelpen om het groote werk in veilige haven te brengen.

Bovendien gevoelde ik in hooge mate mijn verantwoordelijkheid, nu ik mijn oordeel zou moeten stellen tegenover dat van den Minister, tegenover dat van den hoogst bekwamen ontwerper — verwekker, zooals hij gisteren genoemd is — van het wetsontwerp, tegenover zooveel bekwame leden van de Tweede Kamer, wier mindere ik mij in vele opzichten gevoel. Maar in één opzicht heb ik boven allen iets voor en ik meen daarop te mogen wijzen evenals de heer Regout eergisteren heeft gedaan. Ook ik heb een langdurige, nl. een 35-jarige ervaring als industrieel achter den rug en ik ben bovendien in verschillende betrekkingen met vele andere industrieelen voortdurend in veelvuldige aanraking geweest.

Ook mag ik er op wijzen, dat ik, al scheldt men ons, die bezwaren koesteren tegen de voorgestelde regeling, conservatief of reactionnair, gerust mag beweren, dat ik in mijn bedrijf als fabrikant van zeer vooruitstrevende beginselen blijf geef. De verhouding mijner firma tot haar personeel is toch zoodanig, dat het arbeidscontract, in overleg met een vertegenwoordiging uit het personeel is vastgesteld en dat, wat de verschillende nuttige instellingen betreft, niets kan geschieden zonder de medewerking van de werklieden zelf, daar bij het maken van veranderingen in den bestaanden toestand aan hen het heft in handen is gegeven.

Ik zeg dit allermint om mij zelf in de hoogte te steken, doch alleen om toch vooral te laten uitkomen, dat mijn bezwaren tegen dit wetsontwerp niet worden ingegeven door zekere conservatieve of reactionnaire neigingen, al zal men beweren, dat mijn beschouwingen in veel opzichten overeenkomen met die van, wat men in den tegenwoordigen tijd, zooals de heer van de Poll in zijn boven aangehaalde rede zeide, met eenige minachting noemt, een ouderwetschen fabrikant.

De heer Regout heeft eergisteren in den aanvang van zijn rede (1) gezegd, dat hij eerst had overwogen, of hij niet buiten de zaak moest blijven, omdat hij als industrieel in deze wettelijke regeling in hooge mate was betrokken. Hij is echter over dat bezwaar heengestapt, zooals wij gezien hebben en niemand onzer zal zich dat hebben beklagd. Want, al zijn wij het allen niet eens met de conclusie waartoe hij gekomen is, ik vermoed, dat ieder lid van deze Kamer mij wel zal toestemmen; dat de rede van dien geachten afgevaardigde de eerste rede was over dit onderwerp in tweeërlei zin en dat zij dat waarschijnlijk ook wel zal blijven.

In tegenstelling met den heer Regout meen ik, dat wij industrieelen niet alleen

(1) [Men zie hiervoor het Derde Hoofdstuk sub A.]

geen bezwaar moeten hebben om hier, bij wetsontwerp als het onderhavige, het woord te voeren, maar dat het integendeel onze plicht en onze roeping is om daarbij van onze ervaring in de maatschappij te doen blikken. Ik althans zou meenen in hooge mate te kort te komen aan mijn verplichtingen, indien ik dit niet deed. Wanneer men meent, dat wij niet hoog genoeg staan dergelijke onderwerpen hier te behandelen, van een hoog onpartijdig standpunt uit, dan moeten onze committenten ons niet in de Eerste Kamer brengen of er laten blijven. Wij moeten aannemen, dat zij ons gekozen hebben met de bedoeling, dat wij als industrieelen, als menschen met practische ervaring, in de Eerste Kamer nuttig werk zouden kunnen doen.

[Men zie verder het Zesde Hoofdstuk].

Hiermede stap ik van mijn détail-bezwaren af, niet omdat ik er niet meerdere zou hebben — ik behoeft daarvoor slechts naar het Voorloopig Verslag te verwijzen —, maar omdat de voornaamste toch zijn behandeld, en ik nog eenigen tijd van de aandacht der Vergadering zal moeten vergen voor opmerkingen van meer algemeenen aard.

Ik heb vier bezwaren van algemeenen aard tegen de beginselen, die aan dit wetsontwerp ten grondslag liggen.

Mijn eerste bezwaar geldt de stelling, dat in den regel de werkman is de oeconomisch zwakkere, en dat hem door deze wet de kracht moet worden gegeven om bij zijn overeenkomst met de sterkeren geen al te ongelijke partij te zijn. Mijn bezwaren, dit wil ik al dadelijk op den voorgrond stellen, zijn van minder principieelen aard dan de oppositie gisteren door den heer van Houten te dezen opzichte gevoerd.

Ik moet erkennen, dat de individueele arbeider, in den gebruikelijken zin van het woord, meestal zwakker is dan de werkgever, om welke redenen dan ook. Ik stem toe, dat hetgeen door den heer van Houten voor die zwakheid is aangevoerd, werkelijk de overweging waard is. Zeer dikwijls ligt het aan den oconomisch zwakkere zelf, dat hij dit is. Ik stem ook toe, dat de arbeider, al heeft hij een opzeggingstermijn van 8 of 14 dagen, niet altijd in staat is om spoedig passend werk te vinden; dan moet hij wel aannemen wat hij krijgen kan, omdat hij toch moet blijven leven en in den regel niets bezit.

Het is ook waar, dat er weinig of geen overeenkomsten gemaakt worden, en dat daarin dikwerf ligt een reden tot willekeur, willekeur van beide zijden, doch die den werkgever, omdat hij de sterkste is, minder schaaft, terwijl hij als de sterkste zich ook eer aan willekeur schuldig zal maken.

In dat opzicht neem ik aan de stelling dat het gewenscht is om aan den werkman in eenige bepalingen van dwingend recht een steun in den rug te geven. Maar al ben ik het in dit opzicht eens met de voorstanders van dit ontwerp, met den heer van Houten meen ik, dat de Minister schromelijk overdrijft in hetgeen hij op bladz. 17 en 18 van de Memorie van Antwoord (1) schrijft. Hoe de Minister kan beweren, dat in de overgrote meerderheid van gevallen er voor den enkelen arbeider veel meer aan gelegen is de beoogde arbeidsovereenkomst aan te gaan dan voor den betrokken werkgever, om dien arbeider in zijn dienst te nemen; hoe hij kan volhouden, dat slechts in *betrekkelijk zeldzame* gevallen de door hem gestelde regel uitzondering lijdt; ziedaar, wat ik niet begrijp. Ook kan ik niet toegeven, dat de oconomisch zwakkere positie van een der partijen het *normaal* gegeven is, zooals de Minister beweert.

Dit kan hij niet volhouden voor de dienstboden — voor den Haag behoeft dit althans geen betoog — voor de landarbeiders in een groot gedeelte van ons land, — het geacht medelid der Commissie van Rapporteurs, de heer Michiels, die, helaas, afwezig is, zou daarvan met meer recht dan ik kunnen spreken — voor alle goed geschoolde arbeiders die hun vak verstaan — want daaraan bestaat altijd behoefte — en evenmin voor allerlei hooger bezoldigde arbeiders — in den zin dezer wet — die vaak hun voorwaarden kunnen stellen, omdat de werkgever hen noodig heeft.

Al bestaat mijns inziens die oconomische zwakheid niet in zulk een mate als de Minister gelooft, zoo stem ik toch toe, dat in zeer vele gevallen die oconomische zwakheid aanwezig is. Maar dan is die zwakheid een natuurwet, die wij met menschelijke wetten niet kunnen wegnemen, en daarom kan deze wet in dit opzicht ook geen nut doen.

Tot voorbeeld neem ik de gedwongen winklenering. In de wet staat, dat de werkgever zich daaraan niet mag schuldig maken. Wat helpt dit echter tegen-

(1) [Men zie hiervoor het Vierde Hoofdstuk sub A.]

over een patroon, die daarin geen moreel kwaad ziet en ze in zijn eigen belang toch wil toepassen?

Is hij de oconomisch sterkere, dan zegt hij tegen een solliciteerende arbeider: ik kan geen beding maken om bij mij te koop, gij zijt volkomen vrij, maar.... ik houd niet in mijn dienst menschen die niet bij mij koop. Is hij verstandig, dan zegt hij dit laatste niet eens, maar de oconomisch zwakke weet toch wel, dat die werkgever niet in dienst houdt menschen die niet in zijn winkel koop en hij begrijpt dus ook, wat hem te doen staat.

Hetzelfde geldt voor alle andere gevallen, waarin de wet voorschrijft, dat het loon niet in zekere vormen mag worden vastgesteld of dat zekere goederen of gereedschappen door den werkgever niet boven den kostenden prijs mogen worden berekend. Ook in die gevallen behoeft de werkgever, als hij de oconomisch sterkere is, tegen den oconomisch zwakkere niets te zeggen; zonder beding zal geschieden, wat wij gaarne zouden voorkomen. Daaraan kan de Minister noch wij iets veranderen door een wet. Eerst als de dienstbetrekking is verbroken of zal verbroken worden en de afhankelijkheid van den arbeider dus ophoudt kan de wet hem helpen.

Als ik mij niet vergis, zijn er slechts drie gevallen denkbaar, waarin hulp wordt geboden door de wet.

In de eerste plaats door het beperken van den duur der overeenkomst tot 5 jaar. Uit den aard der zaak is deze beperking in den regel slechts voor den hooger arbeider van belang, die zich anders misschien in zijn tijd van oconomische zwakte voor een te langen duur aan een werkgever zou verbinden.

Verder de beperking van het concurrentiebeding. Ik kan niet zeggen, dat ik de oplossing heel gelukkig vindt om zulk een groote bevoegdheid aan den rechter te geven, maar ongetwijfeld wordt hierdoor wederom de hoogere „arbeider” tegen den oconomisch sterkeren patroon gesteund. In de derde plaats — het is reeds door den heer van Houten gezegd — zou een lange opzeggingstermijn in de meeste gevallen voor den oconomisch zwakken arbeider een onwaardbaar voordeel opleveren. Ik acht het merkwaardig, dat mijn tegenvoeter in de andere Kamer, de heer Troelstra, met zooveel woorden heeft gezegd, dat deze in den regel is in het belang van beide partijen. De heer Troelstra zou dit niet gezegd hebben, indien dit niet was in het belang van den werkman. Een lange termijn heeft voor den werkman alleen groot bezwaar, indien hij, zonder zich aan contractbreuk schuldig te maken, aan een werkstaking wil deelnemen. Aan dit bezwaar is het belang, dat de arbeider bij een langen termijn van opzegging heeft, opgeofferd.

In het Voorloopig Verslag is uiteengezet op welke wijze het te ondervangen geweest ware, doch de Minister heeft klaarblijkelijk de in het belang van den werkman gemaakte bedenkingen niet begrepen. Nu vind ik het allermerkwaardigst, dat, waar op dit punt de wet steun kan geven aan den oconomisch zwakkere, dat het daar niet gedaan is, en dat — zooals reeds vroeger is opgemerkt — de geheele wet er toe drijft om den opzeggingstermijn zoo kort mogelijk te maken.

Het is altijd gevaarlijk dergelijke dingen te beweren — want als de wet wordt aangenomen zal de proef op de som geleverd moeten worden — maar ik waag het toch te voorspellen, dat zeer korte termijnen van opzegging door deze wet in 't leven geroepen zullen worden. De oconomisch zwakken, die dientengevolge geen tijd genoeg zullen hebben om na ontslag ander werk te vinden, zullen het kind van de rekening worden.

Wat is de strekking van hetgeen ik reeds herhaaldelijk in dit opzicht heb aangevoerd? Dat hier slechts worden gegeven aan den werkman *schijn*voordeelen. Den werkman wordt voorgespiegeld, dat hij door de wet geholpen wordt en in de meeste gevallen kan zij hem niet helpen. De practijk zal voor hem een groote teleurstelling opleveren en dit acht ik bepaald een groot nadeel.

Van de dwingende bepalingen der wet verwacht is dus voor de oconomisch zwakke arbeiders niet veel heil.

Nu zou echter de wet zeer gunstig kunnen zijn voor de werklieden in het algemeen, als de facultatieve bepalingen van dien aard waren, dat ze aannemelijk waren voor den werkgever.

Het geldt toch een contract tusschen 2 partijen; niet alleen de werkman, ook de werkgever moet zich daarmee kunnen vereenigen.

Ik heb de overtuiging, dat de werkgever in den regel de facultatieve voorschriften niet aannemelijk acht en daarom zie ik veel grooter bezwaar dan de heer Regout in de aanneming dezer regeling. Ik acht deze wet, zooals zij nu geredigeerd is, reeds alleen uit het oogpunt van de belangen van den werkman niet goed, niet practisch en niet het verlangd resultaat gevende.

Mijn tweede bezwaar van algemeene strekking betreft de omzetting van zedelijke verplichtingen van den werkgever in wettelijke rechten van den arbeider. Wij vinden daaromtrent het een en ander op blad. 31 der Memorie van Antwoord (1).

In het algemeen wil ik op den voorgrond stellen, dat het niet aangaat een zedelijke verplichting, zelfs al wordt ze algemeen gevoeld en erkend, in de wet als een dwingend voorschrift op te nemen. De Minister schijnt dit volkomen juist te vinden.

Ik wil een voorbeeld noemen, om de juistheid aan te toonen.

Er is misschien geen zedelijke verplichting, zoo algemeen erkend als het hooge gebod, dat wij onzen naaste moeten lief hebben en helpen. Zou iemand onzer echter dit gebod — onder bedreiging van straf — in onze wetten willen opnemen? Zou iemand onzer, ter nakoming van dit gebod, aan hem, die meent geholpen te moeten worden, een actie tegen zijn naaste willen geven?

Mijn bezwaar doet zich het sterkst voelen bij art. 1638 ij, betrekking hebbende op ziekte en verpleging van inwonende zieken. De Minister zegt daaromtrent op blad. 31:

„Het is den ondergeëekende niet mogen gelukken de reden te vinden, waarom de werkgever, die wel den zedelijken plicht zou kunnen vervullen eene dienstbode bij ziekte niet aan haar lot over te laten, haar niet zou kunnen verzorgen nu die plicht in een gedurende ten hoogste vier weken voortdurenden rechtsplicht is omgezet.”

Welnu, ik ontken, dat in het algemeen een zedelijke verplichting, zooals die hier wordt omschreven, bestaat en erkend wordt. Ik onderstel natuurlijk — en niemand onzer zal dat niet doen — dat men een dienstbode niet aan haar lot mag overlaten, maar er bestaat mijns inziens geen reden om, wanneer men het zelf niet te breed heeft en met moeite kan rondkomen, dan verplicht te zijn gedurende vier weken niet alleen het loon, maar ook de kosten voor verpleging en geneeskundige behandeling van een dienstbode te betalen, die nog slechts kort in dienst is en misschien reeds de ziekte onder de leden had, toen zij in dienst kwam. Voor hen, die over ruime middelen beschikken, beteekent de verplichting niets, maar ik ontken die verplichting voor iemand die wel 10 keer een dubbeltje moet omkeeren voordat hij het uitgeeft en er dikwijls zelf slechter dan zijn dienstboden aan toe is.

Het is geheel iets anders of ik zelf uitmaak hoe ver mijn zedelijke verplichting reikt, dan dat ik mij aan een in menig geval onbillijke wettelijke verplichting heb te onderwerpen.

Ook moet men niet uit het oog verliezen, dat de bewuste of onbewuste simulatie in onzen zenuwachtigen tijd zeer stellig door dit geven van een recht aan den arbeider in de hand wordt gewerkt.

Bij de behandeling der Ongevallenwet had mijn firma een adres aan de Tweede Kamer ingezonden, waarin betoogd werd, dat de kosten der ongevallenverzekering aan onze fabriek veel lager waren dan het bedrag dat de Rijksverzekeringsbank waarschijnlijk zou vorderen. Met een zeer scherpzinnig lid der Kamer over den inhoud daarvan sprekende, zeide deze: „Zou het niet daarin zitten, dat het nu bij u zoo goedkoop is omdat de werklieden, wetende dat gij onverplicht uitkeeringen doet, heel goed beseffen, dat gij deze wel eens zoudt kunnen inhouden, als zij er misbruik van maken. Zij zouden dan daarvan den last ondervinden. Wanneer de wet tot stand komt, wordt het een recht, en staat de werkman er geheel anders tegenover.” Deze opmerking is juist gebleken.

Ik geloof dat, wat zich bij de Ongevallenwet heeft voorgedaan, zich ook bij deze wet zal voordoen.

[Men zie verder het Derde Hoofdstuk sub A.]

Het is toch zeker een zaak van beteekenis, dat het contract, zooals het nu in de wet is geregeld, door ik zou haast zeggen 90 of meer percent van de grootere werkgevers, die zich in deze zaak hebben ingewerkt en er over kunnen oordeelen, wordt afgekeurd en onbruikbaar geacht. Ik waag mij dan ook aan de voorspelling, dat men, wanneer dit ontwerp wet wordt, zal krijgen geschreven of gedrukte contracten — dat is in den geest van den Minister — maar waarbij — en dat zal niet in zijn geest zijn — art. 1 zal uitsluiten een groot deel der bepalingen, van de wet, voor zoover die daarvoor vatbaar zijn. En of dat in het belang van de zaak zal zijn, betwijfel ik; want ik vrees, dat daardoor ook van de goede bepalingen van de wet in de practijk niet veel terecht komt.

(1) [Men zie hiervoor bij art. 1638 ij.]

Dit is het gevolg hiervan, dat de wetgever zich niet bepaald heeft tot het stellen van algemeene bepalingen, zooals bij de koopovereenkomst. Dit is het gevolg hiervan, dat men de menschen van de practijk buiten de voorbereiding houdt en de adviezen van werkgevers, alleen omdat het werkgevers zijn, als verdacht ter zijde stelt. Welke waarde men in andere opzichten ook aan zijn oordeel mag toekennen, zoodra een werkgever over arbeidstoestanden, waarin hij toch in het bijzonder thuis is, spreekt, wordt aan de juistheid van zijn oordeel getwijfeld.

Men gelooft niet, dat hij vaak anders over arbeiders en arbeidstoestanden oordeelt, dan sommige theoretici, omdat hij ze beter kent, maar omdat hij partijdig is en slechts zijn eigen belang op 't oog heeft. Daarom wordt niet naar de stem van ons industrieelen geluisterd.

Ook bij de Ongevallenwet heeft men niet willen luisteren naar de opmerkingen van de zijde der werkgevers gemaakt. De wet is gelukkig door het votum der Kamer hier eenigszins gewijzigd aangenomen, maar heeft toch een groot deel van haar fouten behouden. Zoo zal het ook ten aanzien van de regeling van het arbeidscontract gaan. Ook hier zal men het oordeel van deskundigen op dit gebied in den wind slaan en later zal men er de wrange vruchten van plukken.

Wat zal er met deze wet gebeuren, als zij tot stand komt? Er zijn, dunkt mij, twee dingen denkbaar. Of zij zal in het bedrijfsleven min of meer een doode letter worden. Van die meening gaan sommigen uit, die wel bezwaren hebben, doch zeggen, dat de wet toch in allerlei opzicht wel is te ontgaan, en dat men haar dus maar moet aannemen, dat zij wel is waar niet zooveel nut zal doen als men er van verwacht, maar dat het bezwaar er van ook niet groot zal zijn.

Of, en dat is de veronderstelling waartoe ik overhel, zij zal aanleiding geven tot groote moeilijkheden. Ik heb daar in mijn rede herhaaldelijk op gewezen. De moeilijkheden zullen vooral hieruit ontstaan, dat de werklieden, die meenen, dat hun in de wet allerlei rechten worden gegeven, op hun rechten zullen staan en de zogenaamde volksvrienden, de propagandisten, die men tegenwoordig zoo veel heeft, zullen hier vinden een zeer dankbaar veld ter bearbeiding. Men zal wel zorgen, dat deze wet niet een doode letter blijft, al zou het alleen maar het resultaat hebben, dat men daarin het middel vindt om te agiteeren tegen de werkgevers.

Ik geloof werkelijk, dat de heer Regout een juiste karakterestiek heeft gegeven van deze wet, toen hij zeide, dat zij was onpractisch, plaagziek en wantrouwen kweekend. De heer Regout zegt, dat dit oordeel niet van alle bepalingen in die wet geldt — en ik breng gaarne die verbetering aan — maar het is toch op verschillende bepalingen van toepassing. Ook heeft de heer Regout — ik haal hem vaak aan, omdat wij eigenlijk — behalve wat betreft het slot van zijn rede, geheel met elkaar akkoord gaan — nog de opmerking gemaakt, dat deze wet minder schein geïnculceerd te zijn door den oeconomisch zwakken, door den politiek sterken werkman.

De heer Regout: Dat heb ik in het algemeen gezegd.

De heer Stork: In het algemeen, wat alle sociale wetten, maar ook wat deze wet betreft. Ik vind daarvoor ook hier een schitterend bewijs, want ik voor mij heb de overtuiging, dat de heer Regout, het zij bewust of niet, ook eenigszins daarvoor is gewicht. Ik bedoel daarmede niets onaangenaams, maar ik heb den indruk — hij kan onjuist zijn — dat, als de heer Regout geen industrieel was, geheel vrij stond, en heelemaal niet met de politiek buiten deze Kamer rekening hield, hij dan zeker de wet zou verwerpen. Dit is ten minste den indruk, dien zijn rede op mij gemaakt heeft.

Ik weet wel, dat de heer Regout optimistisch denkt over de gevolgen van deze wet of liever over de mogelijkheid, om deze spoedig te wijzigen en te verbeteren, maar ik meen, dat dit is een ongemotiveerd optimisme. Laat de wet maar in werking treden, dan zullen er binnenkort wel wijzigingen komen, is zijn bewering. Ik durf een dergelijke vraag niet te doen aan den Minister, want ik weet toch zeker, dat ik daarop geen juist antwoord zou ontvangen, maar ik ben overtuigd, dat als zijn Excellentie deze wet in het *Staatsblad* heeft, hij, al mocht hij nog jaren Minister blijven, aan dit onderwerp niet raken zal.

Bovendien, ik behoeft den heer Regout maar te wijzen op den aandrang, ook herhaaldelijk door hem uitgeoefend, tot wijziging van de Ongevallenwet. Hoe noodig die wijzigingen ook zijn, hoe eenvoudig het is ze aan te brengen, zij blijven achterwege.

Neen, ik geloof niet aan dat binnenkort wijzigen van wetten, die met zooveel moeite zijn tot stand gekomen als deze.

Ik heb reeds herhaaldelijk hulde gebracht aan de redevoering van den heer Regout, maar deze bekentenis moet mij van het hart, dat het vonnis dat hij geveld heeft niet in overeenstemming is met de breed gemotiveerde aanklacht.

En nu ik hierover spreek, voel ik behoefte om een eenigszins persoonlijk feit te behandelen. Ik weet wel, dat er verscheidene hier in deze vergadering zijn die meenen — dat heb ik wel eens gehoord door opmerkingen van vrienden aan deze zijde van de Kamer en van vrienden aan de overzijde — dat mijn houding bij de begroting van Oorlog aanleiding geeft tot bedenkingen en dat men daarvan denkt, al zegt men het niet altijd, dat het toch eigenlijk hetzelfde is, als door mij aan den heer Regout wordt verweten.

Ik voel mij geroepen daarover een enkel woord te zeggen, omdat natuurlijk door dat verwijt, wanneer het juist ware, mijn advies om deze wet niet aan te nemen, als men er zulke gewichtige bedenkingen tegen heeft als de heer Regout, veel aan kracht verliest. Nu mag ik dit beweren van mijn rede bij de begroting van Oorlog, dat ik mij daar niet heb voorgedaan als deskundige, integendeel, heb ik mij zeer bescheiden eenige opmerkingen veroorloofd en er dadelijk bij gezegd, dat die opmerkingen mij misschien geen aanleiding zouden geven mij tegen de zaak te verklaren, wanneer ik voldoende vertrouwen had in den Minister van Oorlog of indien hij mij door adviezen van anderen dat vertrouwen kon geven. Dit stel ik op den voorgrond. Maar in de tweede plaats heb ik uitdrukkelijk gezegd, dat ik niet tegen wilde stemmen, omdat het gold een begroting en omdat ik stellig meende, dat de Eerste Kamer in staat was in ieder geval door een later votum de plannen van den Minister te keeren.

Ik meende, dat, wanneer de Kamer zich later bij motie uitsprak tegen de voornemens of daden van den Minister, dat deze zich daaraan — dit bracht m. i. de gang van zaken mede — zou hebben onderworpen.

Men is het daarmede misschien niet eens en het is heel goed mogelijk dat ik mij in dat opzicht vergis, maar in ieder geval wanneer men mijn votum bij de begroting van Oorlog ter sprake brengt, moge niet vergeten worden deze twee dingen:

1°. dat naar mijn overtuiging de zaak niet werd afgedaan en de Eerste Kamer ook later kon tusschen beide komen, en

2°. dat het gold een begrotingswet, aan wier verwerping geheel andere gevolgen verbonden zijn dan aan de verwerping van een gewone wet.

Ik gevoelde behoefte om dat met een enkel woord in het licht te stellen.

De heer Regout heeft naar mijn bescheiden meening niet aangetoond, dat de tegenwoordige toestand practisch zoo slecht is, dat wij elke verandering moeten aannemen. Dat heeft naar mijn meening ontbroken aan zijn rede om den inhoud daarvan met de slotsom in overeenstemming te doen zijn.

Wij hebben op het oogenblik — het is meen ik gisteren door den heer van Houten juist aangetoond — wettelijke bepalingen, die niet deugen, maar in de practijk geen aanleiding geven tot gewichtige bezwaren.

Wanneer men een nieuwe wet op het arbeidscontract wil, is het vooral te doen om daarvan te hebben positieve voordeelen. En die positieve voordeelen verwacht ik niet van deze wet; daarom kan ik ze niet aanvaarden.

De heer Regout wil ons volk onderwerpen aan een soort van vivisectie. Hij meent, dat wij de wet moeten toepassen en dat wij dan wel zullen gewaar worden wat voor een wet dit is, en hij acht dit een goede leer voor een volgende gelegenheid. Het spijt mij, dat ik met dergelijke proeven van vivisectie niet mede kan gaan!

Ten slotte, wat moet de Eerste Kamer doen? Zij staat voor een gewichtige wet, waaraan veel voorbereidende arbeid is besteed. Mag zij die verwerpen?

Ik vind in het Kameroverzicht van *De Nieuwe Courant* van gisteren deze waarschuwing: „de Eerste Kamer leeft door gedoogen; zij doet wijs den boog niet al te sterk te spannen.”

Dit stemt niet overeen met mijn opvatting van de taak van de Eerste Kamer. Wanneer werkelijk de Eerste Kamer slechts leeft en leven kan door gedoogen, dan meen ik inderdaad, dat het beter is haar op te heffen dan haar te laten bestaan. Ik sta geheel aan de zijde van den heer van Houten wat dit betreft. Wij moeten hier dit wetsontwerp zoo zakelijk mogelijk trachten te beoordeelen en dan naar dat oordeel te werk gaan; wij mogen niet om politieke redenen of uit vrees dat dan de Eerste Kamer ten doode zal worden opgeschreven een wet aannemen, die wij niet in het belang van het land achten. Wanneer wij dit doen is 't naar mijn meening, ik herhaal het, beter dat de Eerste Kamer worde opgeheven, en dan zou ik meenen, mijn tijd veel beter te kunnen besteden dan hier in de Kamer te zitten.

Ik gevoel mij dan ook geheel vrij in mijn votum in dit opzicht. Mij drukt

alleen de verantwoordelijkheid waarop ik herhaaldelijk heb gewezen, maar ik zal en mag geen wetsontwerp aannemen, dat ik niet in 't belang van 't land acht.

Wat er geschieden moet als deze voordracht verworpen wordt? Dit moet de Regeering weten, maar ik zou zeggen, wanneer de wet wordt verworpen en wanneer er werkelijk zulk een dringende behoefte bestaat aan de afschaffing van de bestaande aanstoot gevende artikelen van het Burgerlijk Wetboek, laat de Regeering dan zoo spoedig mogelijk een nieuw ontwerp indienen. Indien zij zich dan bepaalt tot het maken van algemeene voorschriften, en niet afdaalt in allerlei details, zoo zal daarvoor zeker in beide Kamers een meerderheid te vinden zijn en zal spoedig een nieuwe wet tot stand gebracht kunnen worden. Later zal men dan misschien, beter voorbereid, met een wetsontwerp kunnen komen waarin meer in details wordt getreden.

Tot mijn leedwezen kan ik niet anders doen dan mij tegen deze wet verklaren. Ik doe dit in het besef van mijn verantwoordelijkheid, natuurlijk niet om den Minister onaangenaam te zijn, maar omdat ik werkelijk niet anders kan.

De heer Hovy: Ik veroorloof mij in enkele woorden ook mijn gevoelen kenbaar te maken omtrent het aanhangig wetsontwerp. En dan wil ik wel aanstonds zeggen; dat ik in mijn langjarige loopbaan als werkgever, waardoor ik veel in aanraking ben gekomen met arbeiders en de sociale verhoudingen in den arbeid heb kunnen gadeslaan, zeer veel jaren reikhalzend heb uitgezien naar een wettelijke regeling van de verhuring van den arbeid. Het is dan ook reeds veel jaren geleden dat, toen ik geroepen werd met eenige Amsterdamsche werkgevers voor de Maatschappij voor fabrieks- en handwerksnijverheid een rapport uit te brengen omtrent de wenschelijkheid van een arbeidsovereenkomst en tevens een schema te leveren van wat zulk een overeenkomst zou moeten inhouden, ik niet geaarzeld heb ook mijn stem te geven om de wenschelijkheid daarvan uit te spreken en de punten aan te geven, die ook thans hoofdzakelijk vormen van het aanhangig wetsvoorstel. En daarin waren ook mijn mede-committenten geheel eenstemmig.

Met genoegen vernam ik dan ook gisteren uit den mond van een oud-magistraat van zoo groote ervaring als de heer Kist, dat ook hij meende, dat de tegenwoordige regeling, zooals die in de weinige artikelen van ons Burgerlijk Wetboek voorkomt, niet voldoende is en volstrekt aanvulling vereischt.

Met den heer van Houten kan ik dan ook niet instemmen, wanneer hij beweert, dat de tegenwoordige toestand wel zou kunnen gehandhaafd blijven, aangezien hoe langs zoo meer betere toestanden ontstaan, hoofdzakelijk als gevolg van de organisatie van den arbeid, waardoor de eertijds zwakkere, door zich met vakgenooten te vereenigen, sterk is geworden.

Gaarne geef ik toe, dat deze arbeidersorganisaties werkelijk lotsverbetering van vele arbeiders heeft ten gevolge gehad; dat met name tegenover de groot-industrie zij machtige factoren zijn geworden, waarmede rekening moet worden gehouden.

Maar ik denk hier aan dat tal van kleine werkgevers, die slechts weinige arbeiders in hun dienst hebben, en die, juist omdat zij aan geen wettelijke bepalingen gebonden zijn, vaak hoogst willekeurig handelen tegenover hun werklieden, wat vaak uitkomt in wegzenden zonder gegronde oorzaak, dikwijls na langjarige diensten van hen genoten te hebben, zonder pensioen, misschien ook wel zonder getuigschrift, zonder billijken opzeggingstermijn; het opleggen van willekeurige boeten, enz.

In elk geval, de willekeur viert daar nog hoogtij.

„Voor u een ander, ja tien anderen. Ik ben de baas en doe wat ik wil” — hoe vaak hoort men dit niet.

Hoe dikwijls heb ik niet in mijn ziel een mijns inziens billijke verontwaardiging voelen opkomen, wanneer dergelijke harde en onbillijke handelingen mij ter oore kwamen.

Daarom wensch ik den tegenwoordigen toestand niet bestendig te zien.

En vraagt men mij dan nu: zijt gij zoo gerust, dat de nieuwe toestand zooveel beter zal zijn, wanneer deze voordracht wet zal zijn geworden? Ik aarzel niet hierop te antwoorden, dat ik dit hoop en ook wel verwacht. De groote bezwaren, die door geachte sprekers in deze Vergadering zijn geopperd, acht ik voor een goed deel te donker geschilderd.

[Men zie verder het Derde Hoofdstuk sub C.]

Dit punt (1) zou mijns inziens herzien moeten worden. En zoo zal het met meer onderdeelen zijn. Daarom hoop ik, dat de Minister zal kunnen besluiten

(1) [Men zie hiervoor onder art. 1637 u betreffende de boete].

toe te zeggen, dat binnen een nu reeds te bepalen tijd een herziening der wet zal plaats hebben.

Bij alle groote organieke wetten die zoo diep insnijden in het maatschappelijke leven, zou ik dit wenschen. Te betreuren vind ik bijv. dat niet bij vaststelling der Drankwet een dergelijke bepaling is gemaakt. Het is onmogelijk terstond te voorzien, welke moeilijkheden zich in de praktijk nog zullen voordoen. Het is met zekerheid vooruit te zeggen, dat ook bij deze wet in de toepassing leemten zullen worden ontdekt of ongewenschte bepalingen, die beter weggelaten dienden te worden. Kon de Minister nu beloven, dat de wet over twee of drie jaar aan een herziening zal worden onderworpen, dan meen ik dat Zijn Excellentie daardoor velen zou geruststellen die thans de toekomst met bezorgdheid te gemoet zien. Ik ben zoo vrij dit punt aan des Ministers ernstige overweging aan te bevelen. Ik meen ook in zijn geest te spreken, lettende op de woorden waarmede de mijns inziens degelijke Memorie van Beantwoording sluit:

„Zooals in den loop van dit betoog reeds gebleken is, stemt de ondergeteekende ten volle in met het gevoelen dier leden, die van oordeel waren, dat, mocht de ervaring leeren, dat ten aanzien van eenig speciaal onderdeel verandering noodzakelijk is, daarin door wetswijziging voorzien kan worden. Ziedaar de juiste weg om tot eene praktische verbetering onzer wetgeving te geraken, de weg, dien de wetgever niet alleen kan, maar zal moeten betreden.”

[Men zie verder onder art. 1637 n].

De heer van der Feltz: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt in het Tweede Hoofdstuk.]

2°. Over de vraag: bestaat er behoefte aan een nieuwe wettelijke regeling? Onder alle overeenkomsten is, na het koopcontract, het arbeidscontract ongetwijfeld het meest voorkomende. Het is een overeenkomst van groote economische beteekenis, en weinig is daarmede te rijmen het feit, dat de wetgever tot dusverre een wettelijke regeling van die overeenkomsten vrijwel heeft laten rusten. De bestaande artt. 1637—1639 van het Burgerlijk Wetboek, waarin enkele regelen ten aanzien van de huur van dienstboden en werklieden zijn opgenomen, kunnen — ik sluit mij hier geheel aan aan het betoog daaromtrent eergisteren gehouden door den geachten afgevaardigde uit Limburg, Mr. Regout — op den naam van regeling van het arbeidscontract geen aanspraak maken. Nu zouden in ieder voorkomend geval partijen bij het sluiten van een overeenkomst wel bedingen kunnen aangaan omtrent wederzijdsche rechten en verplichtingen, en zoodoende in de bestaande leemten voorzien, maar de ervaring van het dagelijksch leven leert, zooals ook de Minister in zijn Memorie van Antwoord opmerkt, dat partijen er moeilijk toe te brengen zijn om alle gevolgen van haar contract nauwkeurig en zorgvuldig te omschrijven.

Ook het voorschrift van art. 1375 van het Burgerlijk Wetboek, waardoor onvoldoende speciale wetsartikelen zouden kunnen worden aangevuld, heeft — het is in de Memorie van Antwoord eveneens uitvoerig uiteengezet — in de praktijk weinig vrucht opgeleverd.

Dientengevolge is thans naar mijn gevoelen de betrekking tusschen werkgever en werknemer, dank zij de onbegrensde vrijheid van partijen, rehtens vrijwel ongeregeld. En de daaruit voortvloeiende rechtsonzekerheid stelt dus aan den wetgever den gebiedenden eisch om een regeling van het arbeidscontract tot stand te brengen. Het gebiedende van dien eisch treedt duidelijker in het licht, wanneer men bedenkt, dat van alle overeenkomsten het arbeidscontract, bij het sluiten waarvan de arbeider in de meeste gevallen in ongunstiger positie verkeert dan de werkgever, — hier beroep ik mij op hetgeen wij dezen morgen uit den mond van den heer Stork gehoord hebben — het diepst ingrijpt in den geheelen maatschappelijken toestand van dengene die de handeling aangaat. En nog klemmender wordt die eisch, naarmate de ontwikkeling van de arbeiders geringer en hun financieele toestand zwakker is, en daardoor hun toetreding tot het arbeidscontract gebiedender noodzakelijk wordt. Het ligt voor de hand, dat bij de zoodanigen het arbeidscontract het geheele bestaan moet beheerschen en dat zij zich maar al te dikwijls aan al te drukkende daaraan verbonden voorwaarden moeten onderwerpen. Door hun afhankelijke positie, — want, zooals de Minister te recht opmerkt, willen zij leven, dan moeten zij arbeiden en dus arbeidscontracten sluiten, — zijn zij niet in staat zich zelf voldoende te beschermen, weshalve voor hen een wettelijke regeling de eenigste uitkomst is.

Mijnheer de Voorzitter, op grond van een en ander meen ik de straks gestelde vraag of er op dit gebied behoefte aan wettelijke regeling bestaat, bevestigend te kunnen beantwoorden.

[Men zie verder het Derde Hoofdstuk sub C.]

Mijnheer de Voorzitter! Ik zal thans evenwel niet verder op dezen weg voortgaan. Ik heb slechts enkele bedenkingen geopperd tegen onderdeelen van het wetsontwerp om, gelijk ik in den aanvang mijner rede zeide, duidelijk te maken, dat daarin wel enkele bepalingen aan te wijzen zijn die ook mij niet in alle opzichten bevredigen. Ik beschouw deze evenwel als vlekken, die het geheel ontsieren, maar die daarom toch niet van dien aard zijn, dat ik mij gerechtigd zou achten over het ontwerp in zijn geheel een ongunstig oordeel te vellen. Want welk menschelijk werk is volmaakt? Wanneer en waar is ooit een wet tot stand gekomen, die ieder bevredigde? Nimmer en nergens, Mijnheer de Voorzitter. Maar bovendien, wijziging van de wet zal steeds mogelijk zijn, wanneer het in de praktijk mocht blijken dat dit noodzakelijk is. Dat daartegen maar eenigszins in den weg zou staan de opname van de voorgestelde bepalingen in het Burgerlijk Wetboek, zooals ik heb hooren beweren, is mij niet duidelijk.

Mijn oordeel over het ontwerp van een algemeen standpunt, en dat is meen ik het standpunt, dat deze Kamer tegenover het ontwerp heeft in te nemen, is gunstig, omdat dit, in zijn geheel beschouwd, een regeling van het arbeidscontract bevat, die, wanneer bij de uitvoering met verstand en zorg wordt te werk gegaan, aan de belangen van werkgever en werknemer ten goede zal komen.

Met volkomen instemming sluit ik mij aan bij hetgeen de Minister aan het slot van de Memorie van Antwoord schrijft, luidende:

„Het zij den ondergeteekende vergund het Voorloopig Verslag niet te volgen, waar het ten slotte zich begeeft in beschouwingen omtrent hetgeen zou behooren te geschieden na een verwerping dezer wetsvoordracht. Het stellige gevolg daarvan zou zijn, dat de tegenwoordige naar eene communis opinio hier te lande volstrek onbevredigende toestand gehandhaafd bleef voor onbepaalde tijd. Voor hem die dit bedenkt kan de keuze tusschen heenstappen over sommige bezwaren of medewerken tot bestendiging onzer op dit stuk ten eenenmale verouderde wetgeving, niet moeilijk zijn.”

Ook voor mij is de keuze niet moeilijk, omdat ik de voorkeur geef aan de vele goede bepalingen, die het wetsontwerp, naast ook in mijn oog minder juiste voorschriften, bevat, dan het absoluut slechte en onvoldoende van de tegenwoordig bestaande regeling; omdat ik mij verheug over het vervallen van het voorschrift, dat de meester op zijn woord wordt geloofd; omdat ik met beide handen aangrijp de voorgedragen verbetering van den rechtstoestand der vrouw; omdat ik den arbeiders de teleurstelling wensch te besparen, die zij, naar ik begrijp, bij een verwerping dezer voordracht zullen ondervinden; omdat ik ten slotte wensch rekening te houden met de overgrootte meerderheid, waarmede dit ontwerp aan de andere zijde van het Binnenhof is aangenomen.

Ik zal mijn stem aan het ontwerp geven, omdat ik meen, dat door zijn aanneming 's lands belang zal worden gediend.

De heer Franssen: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt in het Vierde Hoofdstuk sub C.]

Het bestaande art. 1638 is eenzijdig, maar bij aanneming van dit wetsontwerp krijgen wij veel meer eenzijdigheden. Art. 1639, de Minister heeft het zelf erkend op bladz. 42 der Memorie van Antwoord, blijft vrijwel zooals het was. Verder is er nu veel ongeregeld en menige ongerechtigheid. Maar ik meen, dat zulks lang niet zoo erg is als een codificatie van niet alleen onpractische, maar ook „plaaagzieke wantrouwen kwekende bepalingen” van dit wetsontwerp. Dan is het veel beter het onvoldoende en ongeregelde te laten voortbestaan.

Een codificatie van verkeerde maatregelen zal toch veel nadeeliger invloed hebben, en zal het gansche volk langzamerhand aan het verkeerde doen wennen. Nu zijn er adressen ingekomen om het wetsontwerp aan te nemen en de heer Hovy heeft er op gewezen, die wij die adressanten zouden teleurstellen door het wetsontwerp te verwerpen.

Ik wensch te vragen — en het is niet zonder reden dat ik zulks doe —: hebben alle adressanten inderdaad wel gelezen en begrepen wat het wetsontwerp inhoudt? Wanneer dit wetsontwerp aangenomen wordt, zullen velen die thans om aanneming smeeken, zich teleurgesteld vinden, evenals het anderen zal medevallen, die zich nu beklagen over wat hun boven het hoofd schijnt te hangen.

Moet ik alzoo kiezen tusschen twee „teleurstellingen”, dan heb ik liever dat men zich thans in mij ziet teleurgesteld, dan dat, bij aanneming van dit wetsontwerp, het gevolg zal zijn dat men zich later zal beklagen over de teleurstellingen in een wet, die ik tegen beter weten in heb helpen tot stand komen.

Eindelijk noodigt Zijn Excellentie mij uit — immers, ik mag ook op mij toepasselijk achten wat wij op bladz. 57 vinden — om over de bezwaren heen te stappen. Van tweeën één nu. Of de inhoud dier bezwaren is voor de Regeering

van dien aard, dat, als ik haar vraag: zoudt gij die bezwaren niet kunnen wegnemen door een novelle of in een nieuw wetsontwerp? de Minister zegt: dat kan niet, daartegen heb ik te veel bezwaar. Welnu, indien dit het geval is, zal Zijn Excellentie mij ook vergeven, dat ik over mijn bezwaren niet kan heen-stappen, en de botsing van meening moet blijven. Doch zegt Zijn Excellentie, dat zijn kleine bezwaren, hoe kunt gij u daarvoor zooveel moeite geven? dan kan Zijn Excellentie daaraan ook wel te gemoet komen en die bezwaren, welke voor hem klein, doch voor mij groot zijn, wegnemen.

Regeling dezer zaak — ik erken het volkomen — is noodig. Maar dit sluit niet in zich, dat een regeling als deze thans door ons moet worden aangenomen. De eerste spreker verklaarde vóór te zullen stemmen, omdat hij meent, dat de gebreken die in de practijk aan het licht zullen komen, tot verbetering zullen leiden.

In denk er sterk over tegen deze wet te stemmen, opdat het gemis van goede regeling moge dwingen tot een betere wet dan die ons hier wordt aangeboden.

(4 Juli 1907.)

De heer **Hooft**: Mijnheer de Voorzitter! Sedert de vorige zitting heb ik nog eens nagelezen eenige hier gehouden redevoeringen, speciaal die van den heer Regout, waarvan men gezegd heeft dat zij vernietigend was voor dit ontwerp; en verder, dat wie zóó spreekt tegen moet stemmen.

Mijnheer de Voorzitter, ik onderschrijf dit oordeel. De heer Regout heeft mij volkomen overtuigd.

Ik verheugde mij, dat ons geacht medelid groot-industrieel-werkgever is, waardoor hij ons zoo zaakkundig kon voorlichten. Ik verheugde mij, dat ik het niet ben, waardoor ik niet, ook niet voor een klein deel, in de vrijheid van mijn votum word gehinderd.

De heer Regout stemt vóór dit ontwerp, omdat hij wanhoopt aan het tot stand komen eener betere regeling onder de tegenwoordige omstandigheden.

Ik mag vragen, Mijnheer de Voorzitter, gelooft de heer Regout niet, dat, indien dit ontwerp thans, op dit oogenblik, nu de omstandigheden geheel anders zijn dan toen het ontwerp bij de andere Kamer in behandeling kwam, maar vooral ook ten gevolge van de sedert op het wetsontwerp uitgeoefende critiek, nog bij de Tweede Kamer in debat moest komen, het daaruit geheel anders en ook voor den heer Regout veel aannemelijker zou uitkomen dan dit nu het geval is geweest?

Maar dan is deze grond voor zijn votum niet houdbaar.

Vervolgens stemt de heer Regout vóór omdat hij eene betere regeling alleen verwacht van de kolossale opvoedende kracht, die er voor den wetgever van dit ontwerp zal uitgaan wanneer de natie eenmaal haar ontelbare klachten zal hebben geuit over zoo onmogelijke regeling, „over dit wetsontwerp met zijne vele onpractische, plaagzieke, wantrouwen kwekende bepalingen, die doorkneed zijn met een geest van eenzijdigheid tegen alles wat werkgever heet en dat, ten nadeele van den arbeider, belemmerend moet werken op het initiatief en den ondernemingsgeest niet van onverschillige, doch juist van goedgezinde werkgevers”.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb nog nimmer, in zoo gewichtige aangelegenheid als hier, zoo openlijk en onomwonden de leer hooren verkondigen: Laat ons het kwade doen opdat het goede daaruit voortkome. Dat kan de heer Regout niet meenen. Hij weet wel dat die leer in het Evangelie veroordeeld wordt. Want nu zegt de heer Regout wel, dat hij hier kiezen moet tusschen dit ontwerp en den bestaanden toestand. Doch dit is niet juist. Als Kamerlid, en als zoodanig zijn wij hier slechts, is zijn verantwoordelijkheid alleen betrokken bij zijn votum over dit ontwerp.

Ik ga dan ook veel meer mede met den heer Franssen, die zei: als de tegenwoordige toestand zóó onhoudbaar is, dan zijt gij ook verzekerd spoedig een betere wet te krijgen wanneer gij dit ontwerp afstemt.

De heer van der Feltz stemt voor, niettegenstaande hij hier heeft betoogd dat het ontwerp enkele bepalingen bevat die ongrondwettig zijn (1).

Ik dacht, dat meer speciaal de Eerste Kamer daarvoor was aangewezen om te zorgen, dat de Grondwet niet werd geschonden, ook al legden wij niet bovendien den eed af van trouw te zullen zijn aan de Grondwet. Wat beteekent die eed? Beteekent die eed niet dat wij de bepalingen der Grondwet niet zullen schenden, noch helpen schenden, noch ook datgene wat overeenkomstig die bepalingen

(1) [Men zie daarvoor het Tweede Hoofdstuk.]

der Grondwet is tot stand gekomen? Het schemert mij inderdaad voor de oogen.

Men voert motieven aan die noodwendig moeten leiden tot een ongunstig votum en men concludeert tot vóórstemmen.

De heer van der Feltz geeft in het bijzonder aan waarom. De wet is in de andere Kamer met zoo groote meerderheid aangenomen. De vraag is: zou deze wet thans daar nog die meerderheid krijgen? Op dit punt kom ik straks terug.

Ik wil onze arbeiders niet teleurstellen, zegt de heer van der Feltz. Ik geloof, dat ik onze arbeiders meer teleurstelling bespaar met neen te zeggen en zoodoende nog eenig uitstel te veroorzaken dan een wet te voteeren die al veroordeeld is voor zij is aangenomen.

De heer de Beaufort in zijn hoofdstuk over de Eerste Kamer vertelt daar een geschiedenis, gebeurd onder Koning Willem I. De Eerste Kamer had een wetsontwerp verworpen zeer tegen den zin van den Koning, die aanneming had gewenscht. Twee grootwaardigheidsbekleeders die tegen hadden gestemd, werden bij den Koning ontboden, waar zij uit 's Konings eigen mond moesten vernemen dat hij ten hoogste ontevreden was over hun houding. De heer de Beaufort zegt: deze bejegening ontlokte aan één hunner de woorden: Sire, ik dacht dat ik stemmen mocht naar mijn geweten.

Tegenwoordig gaat het anders.

Onze geëerbiedigde Koningin laat ons volkomen vrij in het bepalen onzer stem.

De betuiging van ongenoegen en ontevredenheid komt tegenwoordig van geheel andere zijde.

Ik onderschrijf ten volle wat de heer Regout hier zeide:

„Er bestaat reden tot ernstige ongerustheid wanneer onder den invloed der politiek in onderlinge concurrentie tegen elkander wordt opgeboden en het soms den schijn heeft alsof minder wordt gedacht aan den oeconomisch zwakken dan wel aan den politiek sterken arbeider.”

[Men zie verder bij art. 1637 u.]

En daarom (1) aanvaard ik dit wetsontwerp niet, waarvan nu reeds een der voorstemmers in de andere Kamer, voor wat dit hoofdpunt aangaat, tot de overtuiging kwam en moest verklaren, dat hij onvoorzichtig was geweest en een fout had begaan, waartegen hoogstaande, buiten de politiek verkeerende magistraten ons met ernst komen waarschuwen.

Men wijst ons op den ongunstigen indruk dien een verwerping zal maken, speciaal in de arbeiderswereld. Ach, Mijnheer de Voorzitter, dat heeft men ook gezegd, van alle kanten gezegd bij de behandeling van hoofdstuk VIII, dat deze Kamer verwierp. Toch is de Eerste Kamer toen niet teruggedeeind voor wat zij haar plicht rekende. Hoe heeft de uitkomst haar in het gelijk gesteld. Daar hebben wij de proef op de som. Hier zal het niet anders zijn.

De groote zorg die de vader van dit ontwerp, die de opvolgende Ministers daaraan hebben besteed, de vermoeiende zittingen die de Tweede Kamer aan de behandeling heeft gewijd, al die moeite is daarom niet verloren. Integendeel. Dit Voorloopig Verslag gaat ook opbouwend te werk en in korten tijd kan een regeling gevonden zijn en geformuleerd en door de Staten-Generaal bekrachtigd, die voor de eigenlijke arbeiderswereld al de vruchten geeft die men, doch mijns inziens ten onrechte, van dit ontwerp hoopt, van welks nuttig effect, om te blijven in de terminologie van Oorlog, hier weinigen zich illusies maken.

Zoo redeneer ik; zoo is mijn beschouwing, die hierbij verre is van iedere politieke berekening, welke ook.

Zou ik mijn votum wél afhankelijk willen maken van politieke berekening en bijv. denken: Laat ik dit ontwerp, hoe slecht ook, maar aannemen, dan is het van de baan, die sta-in-den-weg, en het politieke worstelperk vrij en ik behoud de gunst der kiezers, dan zou toch een andere overweging mij daarvan moeten terughouden.

Want welk gevaar dreigt bij een aanneming van dit ontwerp? Dit, waarop de heer Regout juist wil aansturen: dat de boel hopeloos in de war loopt en dat een volgende periode van parlementaire werkzaamheid al haar aandacht moet wijden en haar tijd ziet in beslag genomen niet met de uitvoering van het voor die periode vastgestelde program, doch met het herstellen der fouten in de vroegere periode gemaakt, betrekkelijk een wet, die in de practijk niet bruikbaar leek. Dit is in ons staatkundig leven, tot onze groote schade, al meer gebeurd. Ik hoop, dat men ongeneigd zal zijn om in die richting, en wél-bewust van hetgeen men doet, nog meer ondervinding te vergaren.

(1) [Men zie hiervoor bij art. VII.]

En tot de Regeering, en tot hen die geneigd zijn om, zij het ook zeer tegen hun zin, vóór dit wetsontwerp te stemmen, zou ik willen zeggen: Onderwerpt ons vaderland niet aan zoo wreede, zoo roekeloze proefneming. Ik ben tegenstander, maar zoekt gij naar een middel waardoor aan dit wetsontwerp, vóór het wet wordt, immers vóór het als wet wordt ingevoerd, worden ontnomen althans enkele van zijn allergrootste gebreken, speciaal ook de beide gebreken waarop ik dezen morgen meer uitvoerig wees. (1)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Wanneer ik terugzie op de gewichtige beschouwingen door de Kamer aan dit wetsontwerp gewijd, dan besef ik, dat de taak, die op mij rust om de verschillende sprekers te beantwoorden, een lang niet gemakkelijke is, waar het op den voet volgen van de belangrijke redevoeringen zooveel tijd zou vereischen, dat de krachten van den spreker, en wat veel erger nog is, het geduld van de hoorders, op een al te den spreker, en wat veel erger nog is, het geduld van de hoorders, op een al te de hoofdlijnen te volgen, om meer naar voren te brengen wat bij de discussie langzamerhand op den achtergrond is geraakt, ook bij de behandeling van de details, en ik moet bij voorbaat de welwillendheid van de Vergadering inroepen, speciaal van de heeren die gesproken hebben, wanneer ik niet alles opneem en niet bij alles zoo uitvoerig stil sta, als waarop overigens de sprekers volkomen recht zouden hebben.

Tracht ik mij rekenschap te geven van den indruk dien het debat in het algemeen op mij heeft gemaakt, dan heeft mij dit getroffen, dat, bij allerlei verschil van meening, bij allerlei bedenkingen omtrent bijzonderheden, er toch ten aanzien van de hoofdzaak, die ten slotte in deze Hooge Vergadering den doorslag pleegt te geven, veel meer overeenstemming is dan eigenlijk wel schijnt.

Dit geldt natuurlijk niet den geachten afgevaardigde uit Friesland, den heer van Houten, en diegenen onder de leden — het is mij niet gebleken, dat er een van de sprekers was, die geheel met hem instemde — die aan zijn zijde staan. Voor den geachten spreker den heer van Houten is er eigenlijk geen haar goeds aan dit wetsontwerp. Ik eerboedig natuurlijk zijn meening, maar wanneer men mij nu vraagt of hij mijn eigen overtuiging hier en daar aan het wankelen heeft gebracht, dan moet ik zeggen: neen. Wellicht ligt dat hier aan, dat er niets genade gevonden heeft in de oogen van den geachten spreker, nòch de opzet, het uitgangspunt van dit wetsontwerp, nòch de erkenning van de behoefte waarin dit wetsontwerp voorziet, nòch de algemeene beginselen waarop het steunt, nòch de wijze waarop die beginselen er in zijn uitgewerkt, nòch het formeel gedeelte, nòch het materieel gedeelte. In één woord, nergens kom ik nu eens met den geachten spreker in dit opzicht op een gemeenschappelijk terrein, waar wij elkander kunnen verstaan, en als wij eindelijk eens een oogenblik verademing krijgen en de geachte spreker ons mededeelt, dat er toch twee kleine lichtpunten in de zaak zijn te ontdekken, dan hooren wij daar nog bij voegen dat één van die lichtpunten, practisch het voornaamste, eigenlijk weer is verduisterd door datgene wat in de wet nu niet staat.

Maar, Mijnheer de Voorzitter, men stelle nu tegenover het standpunt van den geachten afgevaardigde uit Friesland en andere redevoeringen, nu niet alleen die van den geachten afgevaardigde uit Zeeland, den heer Hovy, of van den geachten afgevaardigde den heer van der Feltz, die het wetsontwerp in het algemeen gesteund hebben, gelijk ook heden de heer Sickenga deed, een steun waarvoor de Minister gaarne den heeren zijn dank betuigt in het belang van de zaak, maar men lette ook op hen, die nu niet onvoorwaardelijk bijval hebben betuigd, ik bedoel in de eerste plaats den heer Kist, die eenige bedenkingen heeft geopperd, welke zeker van beteekenis zijn en die ik zal trachten naar mijn beste weten nader te beschouwen, maar die toch, dat doende, in het algemeen zijn volkomen sympathie voor het wetsontwerp heeft te kennen gegeven, verschillende van de grondslagen waarop het berust met name genoemd heeft en daaraan zijn bijval heeft geschonken.

Lot op zekere hoogte is dit, als ik mij niet bedrieg, ook het geval met den geachten afgevaardigde den heer Waller. Ook die geachte afgevaardigde bracht eenige bezwaren — en bezwaren, welke het alleszins de moeite waard is onder de oogen te zien — te berde, maar bedrieg ik mij niet, dan straalde ook in zijn rede door sympathie voor het wetsontwerp in zijn geheel.

Dat geldt ook van den heer Regout, in wiens uitmuntende redevoering, waarmede hij de debatten over dit ontwerp in deze Kamer op zoo waardige wijze

heeft geopend, het waarlijk niet heeft ontbroken aan critiek. Toch vinden wij, wat de groote lijnen, de hoedanigheden van het wetsontwerp betreft, ook in den heer Regout iemand die met het wetsontwerp meegaat. Ja zelfs de geachte afgevaardigde uit Overijssel, de heer Stork, die aan het tot stand komen van deze wet — ik moet het tot mijn groot leedwezen constateeren, — zijn medewerking heeft geweigerd, zelfs die geachte spreker maakte op mij den indruk, dat in zijn redevoering, die overigens gelek op een zwaar bewolkte lucht, nu en dan een lichtstraal doorbrak, die toch ook aan den gedachtengang van het wetsontwerp ten goede moet komen; ook die geachte afgevaardigde heeft gewichtige concessies gedaan, waarvan ik met groot genoegen acte genomen heb en waarop ik straks in mijn rede terugkomen zal.

Wanneer ik nu, Mijnheer de President, zonder verdere introductie maar in eens met de deur in huis val, dan is de vraag: wat is het eigenlijke doel, wat is het uitgangspunt van dit wetsontwerp? De geachte afgevaardigde uit Friesland heeft het voorgesteld, alsof het eigenlijk alleen strekt tot wering van zekere misbruiken in de industrie en hij heeft daarbij het oog op de gedwongen winkeling en een ander verwant verschijnsel, dat zich hier en daar nog in ons land voordoet, dat de arbeiders door minder conscientieuze werkgevers worden misleid, wanneer zij namelijk tot hun nadeel betaald worden in vreemd geld.

Dat zijn de twee misbruiken die de geachte afgevaardigde uit Friesland heeft opgenoemd, en nu is zijn voorstelling: daar is het nu eigenlijk bij dit wetsontwerp geheel om te doen; een voorstelling waaraan hij de conclusie vastknoopt: waarom zooveel moeite daarvoor gedaan? Die misbruiken zijn toch eigenlijk in ons land reeds bezig langzamerhand vanzelf te verdwijnen.

Neen, Mijnheer de President, op deze wijze wordt het doel, de beteekenis, het ware karakter van dit wetsontwerp gedenatureerd.

De geachte afgevaardigde interrumpeert en zegt, dat hij het zoo niet voorgesteld heeft. Ik zal mij het genoegen doen de rede van den geachten spreker nog eens na te lezen, maar dat was toch de indruk dien hij op zijn hoorders, althans op mij, heeft gemaakt.

Hoe dit dan zij, de bedoeling en het uitgangspunt van het wetsontwerp zijn inderdaad geheel andere en ik ben verplicht, omdat dat eigenlijk de geheele zaak, die wij behandelen, beheerscht, dit nog eens zoo kort als het kan uiteen te zetten, al zullen de meeste leden dezer Vergadering bij de uiteenzetting zaken hooren die zij reeds lang weten.

De bedoeling is om een uiterst belangrijk deel van ons Nederlandsch privaatrecht te regelen op een wijze die overeenstemt met de behoeften en de denkbeelden van onzen tijd; en aldus eene verplichting te vervullen, die op den wetgever van ons land reeds langen tijd heeft gerust en evenzeer reeds lang is verwaarloosd.

Ons Burgerlijk Wetboek, het is genoegzaam bekend, bevat naast algemeene beginselen van obligatie-recht een uitvoerige behandeling van de in onze burgerlijke samenleving meest voorkomende contracten, men vindt er uitvoerige regelingen betreffende koop en verkoop, huur en verhuur, maatschap, lastgeving enz., maar van het arbeidscontract, dat naast koop en verkoop wellicht het meest voorkomende van alle contracten is, vindt men in ons wetboek zoo goed als niets. Dat contract dat voor duizenden en tienduizenden gedurende het grootste deel van hun leven is een *charte de vie*, zooals een Fransch schrijver het uitdrukt, omtrent dat contract bevat ons Burgerlijk Wetboek niets dan het bekende drietal artikelen, die wij bezig zijn te vervangen, enkele fragmentarische en dubbelzinnige bepalingen over dienstboden en werklieden.

En dit is in hoofdzaak nog niet eens een regeling die uit onze eigen nationale zeden en begrippen is voortgekomen, neen, het is aan velen in deze Vergadering bekend, langer dan een eeuw geleden is zij opgenomen in den Code Civil voor Frankrijk, onder Napoleon.

Sedert bijna een eeuw heeft het Napoleontisch recht op dit gebied in ons land geregeerd, want wij hebben in 1838, wat twee van die bepalingen betreft, eenvoudig het Fransche recht uit den Code nageschreven, en de bepaling omtrent het gelooven van den meester op zijn woord komt voort uit diezelfde gedachtenwereld, waarin ook past het verbod van coalitie van arbeiders, dat wij hadden in den Code-Pénal, een verbod, waarvan de geachte afgevaardigde uit Friesland met voldoening de verdwijning uit ons recht geconstateerd heeft.

Dit neemt niet weg, dat de regeling in ons Burgerlijk Wetboek meer dan een eeuw oud is en zij haren grond vindt in de denkbeelden uit den tijd van Napoleon en daarmee samenhangt. Dezelfde leemten die wij vinden op dit punt in ons Burgerlijk Wetboek, vinden wij ook in ons Wetboek van Koophandel. Daar wordt wel — en dit is in overeenstemming met onze nationale toestanden — een

(1) [Men zie hiervoor het Derde Hoofdstuk sub B en art. VII.]

arbeidscontract uitvoerig, zij het in menig opzicht op thans niet meer voldoende wijze geregeld voor de schepelingen aan boord der koopvaardij-schepen, maar overigens vinden wij in het Wetboek van Koophandel omtrent ons onderwerp niets. Wij zijn in deze Vergadering gewoon geworden om de zaak voor een groot deel te bezien uit de verhoudingen in de fabrieksnijverheid en ook omtrent het dienstbodenrecht hebben wij gewichtige opmerkingen gehoord; maar het terrein, door het arbeidscontract in de samenleving bestreken, is groot, en nu is een geheele categorie van personen in deze discussie nog niet genoemd.

Ik denk aan die duizenden personen werkzaam op handelskantoren, in magazijnen en winkels, aan nreizigers, gevormachtigden, agenten, handels- en winkelbedienden voor wie een behoorlijke regeling van hun rechtsverhoudingen bij de wet is een volstrekt noodige eisch en behoefte.

Onze wetgeving is op dit gebied in één woord ten achteren bij die van andere beschaafde naties om ons heen, Duitschland, Oostenrijk, België, dat reeds sedert 1900 zijn wet heeft *sur le contrat de travail*, en zelfs bij Frankrijk, waar reeds verschillende nieuwere bepalingen in den loop der tijden naast de artikelen van den Code Civil zijn tot stand gekomen; bij Frankrijk, dat reeds in 1868 ons art. 1638 heeft afgeschaffd gelijk België dit heeft gedaan in 1883; terwijl ten onzent op het gansche gebied in al dien tijd niets nieuws is ingevoerd.

Ik hoop niet, dat de geachte afgevaardigde uit Friesland mij andermaal zal interrumpereen, dat ik hem heb misverstaan, wanneer ik beweer, dat die geachte afgevaardigde die toestanden niet zoo vreeselijk vindt en deze appreciatie vindt haar grond hierin, dat die geachte afgevaardigde zegt: wij hebben onze algemeene contractenleer en den algemeenen regel omtrent obligatiën in ons Burgerlijk Wetboek. De geachte afgevaardigde noemt met name art. 1375, dat in zijn voorstelling het karakter van universeel geneesmiddel aanneemt, waarvan de heer Regout heeft gesproken en dat hier in de plaats zou kunnen treden van al die verschillende andere bepalingen. Dit artikel zegt dat contracten niet alleen binden tot datgene wat de partijen uitdrukkelijk daarbij bepalen, maar ook tot wat naar den aard van het contract door de billijkheid en het gebruik en de wet worden vereischt. Met dit artikel in de hand, zeide de geachte afgevaardigde, komen wij een heel eind ver.

Mijnheer de Voorzitter! Wie ziet niet in, dat dit een voorbeeld is waaruit blijkt hoezeer de geachte afgevaardigde inderdaad te veel heeft willen bewijzen en daardoor niet blijvend dien indruk kan achterlaten dien hij heeft willen vestigen; want indien het waar was, dat men met de algemeene regeling van de contractenleer en met behulp van deze bepaling van de wet kon voorzien in alle leemten, ware het niet noodig geweest voor den wetgever voor de andere contracten te doen, wat bij het arbeidscontract niet is geschied. Men zou niet een groote reeks van artikelen behoeven uit te werken, maar met het algemeene art. 1375 kunnen volstaan. Wie eenigszins op de hoogte is van de practijk van onze wetgeving — en de geachte afgevaardigde uit Friesland is dit in de eerste plaats — weet, dat de weinige bepalingen, die wij op het gebied van het arbeidscontract hebben, die 70 jaren lang en nog dagelijks aanleiding geven tot allerlei strijd en onzekerheid. Er wordt gehandeld over dienstboden en werkboden en de vraag, wie onder de speciale bepalingen behooren en wie niet, vormt voortdurend een onderwerp van strijd.

Op dit gebied heerscht er inderdaad — een blik op de jurisprudentie is voldoende om het aan te toonen, maar ik zal dit niet doen om de Vergadering niet op te houden, daar ik hoop dat men eenige waarde aan mijn woorden wil hechten, de talrijke juristen zullen het trouwens bevestigen — een groote mate van rechtsonzekerheid, voor een groot aantal categorieën van personen zelfs rechteloosheid.

Wanneer wij nu vragen: wat is het doel van het wetsontwerp, dan is het antwoord: aan dezen toestand een einde te maken door een met de redelijke eischen van den tegenwoordigen tijd overeenkomende regeling van het arbeidscontract.

[Men zie verder het Zesde Hoofdstuk.]

(5 Juli 1907.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. VII.]

En nu ten slotte. Zooals bekend is, is dit wetsontwerp niet van mijn hand en ook niet onder mijn leiding samengesteld. Daarom, al heb ik mij met de behandeling in de Tweede Kamer en hier zeer gaarne en over het geheel met

instemming belast, sta ik toch tegenover dit wetsontwerp op een eenigszins meer objectief standpunt dan waarop een Minister gewoonlijk tegenover een door hem verdedigd wetsontwerp staat; en daaraan ontleen ik de vrijheid om ook zonder terughouding mijn meening te zeggen.

Welnu, ik beschouw dit wetsontwerp als een ontwerp, dat, wet geworden, zal zijn een wet van hooge betekenis, een wet, die een belangrijk deel van ons burgerlijk recht op over het geheel bevestigende en met de hedendaagsche rechts-overtuiging van ons volk overeenkomende wijze regelt. Indien ik tegen de algemeenschap van de regeling één bezwaar zou hebben, dan zou het vooreerst zijn een persoonlijk bezwaar, namelijk dat de verdediging in deze Kamer, waar het ontwerp in zijn geheel aan de orde is, zeer moeilijk is, omdat er zooveel gezichtspunten zijn; maar in de tweede plaats het veel grooter bezwaar, dat, waar deze regeling een groot terrein bestrijkt, verschillende bepalingen, die aanleiding geven tot critiek, op den voorgrond komen, waardoor langzamerhand de hoofdlijnen uit het oog worden verloren, en ongetwijfeld komt het toch in deze Vergadering juist daarop hoofdzakelijk aan.

Ongetwijfeld zal ook dit werk en deze wet haar gebreken hebben, zal deze wet bij de praktische toepassing feilen, onvolkomenheden, leemten aan het licht brengen, misschien van den aard als door sommigen wordt gevreesd, misschien juist niet van dien aard, maar van een aard, als wij op het oogenblik geen van allen voorzien.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Hovy heeft de vraag gesteld, indien dit aldus mocht blijken, wat zal dan de goede weg zijn om daarin verbetering te brengen?

Het antwoord is: die goede weg zal dan een herziening zijn van de wet, als de practijk de noodzakelijkheid daarvan aan het licht brengt.

De geachte afgevaardigde de heer Hovy heeft mij gevraagd, of ik niet zou kunnen toezeggen, dat een dergelijk herzienings-ontwerp binnen een nu vastgestelden tijd zou kunnen worden ingediend. Dit is niet doenlijk, en wanneer de geachte afgevaardigde dit nader wil overwegen, zal hij dit met mij inzien. Wat meer is, dit is niet noodig, want indien werkelijk de ervaring mocht leeren, dat in de practijk zaken aan het licht komen, die het wenschelijk maken de wet in enkele onderdeelen te revidereen, zal dit gebeuren. De heer Stork zeide, dat een zoodanige herzieningswet in ons land niet spoedig komt. Hij noemde als voorbeeld de Ongevallenwet en zeide: hoe lang is er niet geklaagd over de nadeelige gevolgen van de Ongevallenwet en de verschillende bezwaren, die de practijk heeft doen kennen, en er gebeurt niets om daarin verandering aan te brengen.

De geachte afgevaardigde deed met dit voorbeeld niet een gelukkigen greep; hij had mij geen beter voorbeeld aan de hand kunnen doen. Wat was een groot bezwaar tegen de Ongevallenwet? Dat een behoorlijke regeling van de ziekteverzekering ontbrak, en nu op dit oogenblik, terwijl in 1903 de Ongevallenwet is ingevoerd, is reeds in de Tweede Kamer in de sectiën behandeld een wetsontwerp tot invoering van de verplichte ziekteverzekering en tot wijziging van de Ongevallenwet in verband daarmee. Ik grijp dus het voorbeeld van den geachten afgevaardigde met beide handen aan en voeg er nog een tweede aan toe.

Op het eind van 1905 zijn ingevoerd de Kinderwetten en nadat die wetten een jaar hadden gewerkt is van Regeeringswege een onderzoek ingesteld naar de wijze waarop die wetten werken en naar de bezwaren die zich in de practijk voordoen. Ik heb van de verschillende voogdijraden in ons land beschouwingen en mededeelingen ontvangen en op het oogenblik is aan mijn Departement in bewerking een voorstel tot wijziging van het burgerrechtelijke gedeelte dier wetten.

Een tweede voorbeeld dus van een revisie van een nieuwe wet, indien na eenigen tijd de ervaring leert dat wijziging noodig is. Zoo zal het, indien het noodig is, ongetwijfeld ook hier gaan. Na den onzaglijken arbeid, die jaren lang aan de voorbereiding van dit wetsontwerp is ten koste gelegd, een arbeid die nu vermeerderd is door het aandeel, dat ook deze Kamer, door haar onderzoek in de afdelingen en door de belangrijke redevoeringen hier gehouden, daarin heeft gehad, is het in het algemeen belang te wenschen, dat op dien ontzaglijken arbeid de kroon wordt gezet door de aanneming van dit wetsontwerp. Ik hoop dat de uitslag overeenkomstig dien wensch moge zijn.

De heer Regout: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt in het Vierde Hoofdstuk.]

Met deze korte opmerkingen en een dankbetuiging aan den Minister voor de overigens zeer welwillende wijze waarop hij mijn rede heeft beoordeeld, zou ik reeds mijn repliek kunnen beëindigen, ware het niet dat ik mij gedwongen gevoel

een enkel woord in het midden te brengen naar aanleiding van hetgeen hier is gezegd over mijn conclusie, ten deele door de heeren 't Hooft en Stork, maar vooral door den heer van Houten.

Wanneer door een parlementair veteraan van groote betekenis zoals de geachte afgevaardigde uit Friesland, aan den Benjamin der Kamer op een zeer geduchte wijze de les wordt gelezen, dan past dezen laatste voorzeker met alle bescheidenheid een ernstig en onbevengend gewetensonderzoek.

Nu wil ik wel zeggen, dat ik er nooit iets vernederends, maar integendeel iets zeer verheffends in gevonden heb, wanneer iemand, achteraf zijn dwaling inziende, dit rondborstig bekent en zoo mogelijk op den ingeslagen weg terugkeert.

Dit op den voorgrond stellende, moet ik echter verklaren, dat ik mij in dit geval van absoluut geen schuld bewust ben en het standpunt, verleden week hier ingenomen, ten volle wensch te handhaven.

Het was voor mij inderdaad geen verrassing, toen mijn conclusie geen genade kon vinden in het oog van den heer van Houten, maar ik betreur het zeer, dat die geachte afgevaardigde op een onbillijke wijze zijn verbittering tegen dit wetsontwerp voor een deel heeft gekeerd tegen dengene, die hem niet tot het uiterste wil volgen.

Ieder lid dezer Kamer — ik zeg dit ook aan het adres van den heer 't Hooft — heeft het volste recht mijn conclusie in de scherpste bewoordingen af te keuren, maar het gaat niet aan om aan mijn motieven een betekenis te geven die ik er zelf niet in heb gelegd.

Dat nu wordt gedaan in het bijzonder door den geachten afgevaardigde uit Friesland, wanneer hij reeds in den aanhef zijner rede mij verwijt, dat ik mij veroorloof een wet, die ik verkeerd acht, aan het land op te leggen in de verwachting, dat daaruit indirect in den vorm en in de samenstelling van nieuwe sociale ontwerpen verbetering zal ontstaan, en nog veel scherper wordt dat door dien geachten afgevaardigde aangedikt waar hij op bladz. 483 der *Handelingen* zegt:

„De geachte afgevaardigde uit Limburg, de heer Regout, heeft zijn stem ten gunste van dit wetsontwerp gemotiveerd in dezer voege, dat hij meende dat deze regeling, als een soort van straf, opgelegd aan ons volk, ten gevolge zou hebben, dat verdere sociale wetten beter voorbereid in deze Kamer zouden komen, maar ik zou den geachten afgevaardigde willen verzoeken te overwegen, of de straf in dat geval wel aan den schuldige zal worden opgelegd.”

De heer Stork heeft hierin aanleiding gevonden om te spreken van vivisectie van het Nederlandsche volk en de heer Franssen noemde het — als ik mij niet bedrieg — een krachtproef.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter, de voorstelling alsof dat mijn motief is geweest bij het nemen van een beslissing omtrent mijn stem is ten eenenmale onjuist.

Ik heb verleden week aan het slot mijner rede mijn stem gemotiveerd en nu wil ik wel erkennen, dat ik dit misschien gedaan heb op een te beknopte wijze als gevolg van het feit, dat, toen ik reeds zeven kwartier gesproken had, ik de Kamer niet langer wilde vermoeien.

Maar al was mijn verklaring beknopt, aan duidelijkheid heeft zij niets te wenschen overgelaten.

Ik heb nl. op de volgende wijze toegelicht waarom ik niet tegen dit wetsontwerp wil stemmen:

„Voor een klein gedeelte is hierop wellicht van invloed, dat ik, zelf industrieel zijnde, niet gaarne door mijn eigen stem de lasten wil afwentelen, die door deze wet op mijn schouders worden gelegd, maar vooral en hoofdzakelijk wil ik niet tegen dit wetsontwerp stemmen, omdat ik hier niet te kiezen heb tusschen iets goeds en iets slechts, maar de keuze helaas is beperkt tusschen twee kwaden. Eenerzijds de bestaande, ongeregelde, ook zeer ongewenschte toestand, anderzijds dit wetsontwerp met goede bepalingen, doch vooral met vele gebreken, doch daarbij — en hierop leg ik den nadruk — mijn persoonlijke vaste overtuiging, dat, indien dit ontwerp in deze Kamer wordt verworpen, wij toch geen praktische regeling van het arbeidscontract hebben te wachten, zolang de tegenwoordige gebrekkige organisatie van wetgevenden arbeid op sociaal gebied blijft voortbestaan, maar ook overtuigd, dat, indien er wel een degelijke reorganisatie tot stand komt, er geen bezwaar zal bestaan om in de naaste toekomst de voornaamste gebreken uit dit ontwerp te lichten.”

Dat waren dus de motieven, die mij geleid hebben tot het geven van de richting aan mijn stem.

Ik heb daarbij tevens uitgesproken de hoop, dat dit ontwerp, *nadat het tot wet verheven zal zijn*, tot indirect gevolg zal hebben een betere voorbereiding van onze toekomstige sociale wetgeving, en er ook bijgevoegd — hetgeen de heer

van Houten ook vergeten heeft — dat hierdoor ook spoedige herziening van *deze* wet zal worden bevorderd.

Hetgeen nu door mij als een gewenscht gevolg werd geacht na de aanneming van dit wetsontwerp, is door den heer van Houten ten onrechte bestempeld tot een hoofdmotief voor mijn stem ten gunste van de aanneming zelf.

Een dergelijke onjuiste voorstelling is niet toelaatbaar, al wil ik gaarne aannemen, dat er absoluut geen kwade trouw in het spel is geweest.

De heer van Houten heeft mij ook verweten, dat ik bij de beoordeeling van dit wetsontwerp een te eenzijdig standpunt heb ingenomen als industrieel.

Ik wil er aan herinneren, dat ik verleden week, om de redenen toen medegedeeld, mij bij de bespreking van het wetsontwerp in hoofdzaak meende te moeten beperken tot den invloed van deze wet op industriele ondernemingen, maar ik kan dien geachten afgevaardigde de verzekering geven, dat bij het nemen van een beslissing omtrent de richting van mijn stem alle licht- en schaduwzijden van het wetsontwerp in zijn geheelen omvang, ook rekening houdende met den bestaanden ongeregelde toestand, den doorslag hebben gegeven, en als bewijs hiervan wil ik nog aanhalen, dat naar mijn meening de bezwaren verbonden aan den thans bestaanden niet wettelijk geregelde toestand veel grooter zijn ten aanzien van meerdere andere maatschappelijke verhoudingen dan juist in de groot-industrieën, waar veelal reeds nu door reglementen, gebruiken en anderszins veel minder rechtsonzekerheid bestaat.

Wanneer de heer Stork zelfs zoover is gegaan om te veronderstellen, dat mijn conclusie een andere zou geweest zijn indien ik mij vrij voelde als werkgever, dan kan ik hem verklaren, dat ook zonder dien invloed ik mij niet verantwoord zou achten om tegen dit wetsontwerp te stemmen.

De heer van Houten heeft ook nog deze vraag gesteld: wanneer de 49 andere leden dezer Kamer eens mijn voorbeeld zouden volgen, zou die handeling dan niet zijn een discrediteeren voor dit Staatslichaam?

Mijnheer de Voorzitter! Ieder lid dezer Kamer, die volkomen alle bezwaren tegen dit wetsontwerp door mij hier te berde gebracht deelt, maar evenals ik van meening is, dat dit wetsontwerp met zijn vele gebreken, ook ter wille van de goede bepalingen, die er in voorkomen, beter is dan de bestaande toestand, waarbij de dagelijks in ons leven voorkomende arbeidsverhoudingen geheel ongeregeld zijn, kan evenals ik zijn stem aan dit wetsontwerp niet onthouden, maar al degenen die over den inhoud van dit wetsontwerp denken zooals de heer van Houten, kunnen mijn voorbeeld niet volgen zonder dat zij op zich zelf zouden moeten toepassen de discrediteerende conclusie, die de heer van Houten ten onrechte aan mij heeft toegedacht.

Immers tusschen het standpunt van dien geachten afgevaardigde en het mijne bestaat ten aanzien van dit wetsontwerp een hemelsbreed verschil.

De heer van Houten is tegenstander van een uitgebreide wetgeving op sociaal gebied, ik heb reeds meermaals ook hier verklaard daarvan een beslist voorstander te zijn.

De heer van Houten ziet geen overwegend bezwaar in den tegenwoordigen niet wettelijk geregelde toestand der arbeidsverhoudingen; naar mijn vaste overtuiging, die ongetwijfeld ook door de groote meerderheid van deze Kamer gedeeld wordt, is wettelijke regeling van het arbeidscontract in hooge mate urgent.

De heer van Houten vindt als het ware niets goeds in dit wetsontwerp, terwijl zijn enkel lichtpunt, de grootere emancipatie van de gehuwde vrouw, in de oogen van de overgrote meerderheid dezer Vergadering wellicht veeleer als een zwarte plek zal worden beoordeeld. Ik daarentegen heb reeds verleden week uitdrukkelijk gezegd, dat er ook vele goede bepalingen in het wetsontwerp voorkomen, toen ik, mij beklagend over de uitzondering ten aanzien van personen in publiek-rechtelijken dienst, mij op de navolgende wijze heb uitgedrukt: „Ik heb er vooral bezwaar tegen, dat, wanneer de Staat, naast vele goede bepalingen, welke ontegenzeggelijk in dit wetsontwerp voorkomen, ook tal van onpractische voorschriften opdringt, die slechts onnoodige kosten en plagerijen zullen veroorzaken, dat de Staat dan begint met zich zelf daarvan vrij te stellen.”

Ik heb dus toen reeds wel degelijk gesproken van de vele goede bepalingen. Na deze toelichting zal toch een ieder moeten erkennen, dat er een hemelsbreed verschil bestaat tusschen het standpunt van den heer van Houten en het mijne.

Wellicht zijn er leden in deze Kamer die vinden, dat, wanneer ik per slot van rekening vóór het wetsontwerp zal stemmen, ik mij dan liever had moeten onthouden van die enigszins scherpe critiek en ter motiveering van mijn stem ten gunste van het wetsontwerp veeleer de ook volgens mij in dit wetsontwerp voorkomende goede bepalingen had moeten ophemelen.

Zeker, Mijnheer de Voorzitter, dat had ik ook kunnen doen, maar een dergelijke handelwijze, schijnbaar rationeeler, zou in werkelijkheid in hooge mate onpractisch zijn geweest, want indien alle leden dezer Kamer, die vóór dit wetsontwerp zullen stemmen, er zich vooral op gingen toeleggen om de goede hoedanigheden daarvan op te hemelen en hier een optische redevoeering hielden, zooals de heeren Hovy en van der Feltz, dan zou de Regeering bij slot van rekening nog gaan meenen, dat dit wetsontwerp een prachtexemplaar is van een goede, sociale wetgeving en daarin een spoorslag vinden om op diezelfde wijze voort te gaan.

Neen, de Regeering mag en moet zelfs weten, dat vele leden in deze Kamer, die vóór dit wetsontwerp stemmen, zich volkomen bewust zijn van de groote gebreken die er aan kleven en het alleen aanvaarden als een noodzakelijk kwaad, ter wille van de goede bepalingen en om een einde te maken aan den thans bestaanden ongeregelde, zeer ongewenschten toestand, en tevens in de hoop, dat spoedig door een wetswijziging aan die bezwaren zal worden te gemoet gekomen.

Mijnheer de Voorzitter! Nu wil ik nog deze opmerking maken.

Wanneer er in deze Kamer vele leden zijn, die verleden week na het aanhooren van mijn critiek vermoed hebben, dat ik tegen dit wetsontwerp zou stemmen, dan is dat — hoe paradoxaal het ook moge klinken — voor mij een buitengewoon groote voldoening, want daaruit blijkt, dat er vele leden zijn, die evenals ik van oordeel zijn, dat dergelijke groote gebreken in een sociaal wetsontwerp niet moesten voorkomen.

Maar dan voeg ik er onmiddellijk bij, dat de gebreken van dit wetsontwerp niet erger zijn dan degene die ik in de laatste jaren gewoon ben te ontmoeten in al onze sociale wetten en wetsontwerpen.

Nu wil ik hier niet eens spreken van het onpractische ontwerp-ziekteverzekering, ook niet van het indertijd ingediende en weer ingetrokken, onpractische ontwerp-arbeidswet, nog minder van de twee wetsontwerpen op de verzekering tegen invaliditeit en den ouden dag, die achtereenvolgens onder twee Ministeries van verschillende richting in overijling samengesteld, telkens het daglicht zagen kort vóór het einde van een wetgevende periode.

Nog minder zal ik spreken over een algemeenen maatregel van bestuur tot uitvoering van de Arbeidswet, die zoo onpractisch is, dat hij door de arbeidsinspectie in meerdere opzichten dikwijls niet kan worden gehandhaafd.

Neen, ik wil alleen even wijzen op de Ongevallenwet, omdat, na de verwerping door deze Kamer, daarvan een verbeterde editie is tot stand gekomen.

Welnu, de Ongevallenwet behelst veel meer en erger gebreken dan dit wetsontwerp. Het schijnt dat naar aanleiding van de voorgenomen technische herziening er adressen zijn gezonden om ten aanzien van 150 bepalingen een herziening te doen intreden. Bovendien wordt de in deze Kamer zoo te recht aangevallen immoreele bepaling van art. 1637 r, ten aanzien van de betaling van het vijfvoud van het ongeoorloofd bestanddeel van het loon, in haar slechte gevolgen verre overtroffen door de bepaling van art. 8 der Ongevallenwet, die ten aanzien van jeugdige arbeiders stelselmatig simulatie en bedrog kweekt door als premie voor dat bedrog soms tot 250, pct. van het volle loon uit te betalen.

Wanneer ik nu hier van die Ongevallenwet eens een volledig zondenregister zou openen, dat er veel donkerder zou uitzien dan hetgeen ik verleden week hieromtrent betrekkelijk dit wetsontwerp heb geschilderd, dan zou dit toch op deze Kamer veel minder indruk maken, omdat het een wet geldt, die alleen betrekking heeft op de industrie, terwijl bij het arbeidscontract iedereen betrokken is.

Nu wil ik hierdoor geenszins zeggen, dat deze Kamer partijdig oordeelt, wanneer het een wet betreft die alleen voor de industrie geldt, maar het blijft een onloochenbaar feit, dat men de bezwaren beter voelt en tast, wanneer zij betrekking hebben op toestanden waarin men zelf medeleeft.

Mag ik nu daarvan eens een eigenaardig staaltje vertellen.

Jaren geleden, na het verschijnen van de Pauselijke Encycleek „Rerum Novarum“, ontwikkelde zich in België een beweging onder den naam van „democratie chrétienne“, en een harer voormannen hield hier en daar lezingen om voor zijn denkbeelden propaganda te maken, aanvankelijk alleen betreffend de sociale verhoudingen op industrieel gebied.

Toen ik ook een van die lezingen had bijgewoond, was mijn meening, op grond van mijn ervaringen als industrieel, dat werkelijk in die stellingen veel goeds was, maar ook zeer veel onpractisch en zelfs gevaarlijks.

Eenige dagen daarna ontmoette ik een groot-grondbezitter, die ook een dergelijke lezing had aangehoord en vol lof was over den spreker en hem noemde: *un homme admirable, avec un bien noble coeur.*

Het duurde niet lang of dezelfde propagandist hield ook lezingen over de toestanden op landbouwgebied, waarbij hij o. a. ook sprak over pachtcontracten, doch daarbij beslist veel gematigder was dan toen hij de industriele toestanden had besproken.

Enige weken later ontmoette ik toevalligerwijze dienzelfden groot-grondbezitter en nieuwsgierig of zijn opinie over dien persoon nog dezelfde zou zijn, informeerde ik daarnaar. Het bleek dat er wel eenige verandering was ingetreden, want nu was het niet meer: *un homme admirable, avec un bien noble coeur*, maar: *ne m'en parlez pas, c'est le plus grand socialiste du monde!*

Was dat nu partijdigheid van dien groot-grondbezitter?

Volstrekt niet, maar die achtenswaardige persoon voelde en begreep eerst recht de werkelijke bezwaren van de geopperde denkbeelden, toen het toestanden gold, waarin hij zelf medeleefde.

Zoo is het ook met dit wetsontwerp. Hier beseft men het groote gewicht der bezwaren veel beter, omdat zij betreffen toestanden, waarin men zelf meeleeft, en zich daardoor meer rekenschap geeft van de gevolgen dier bezwaren.

Maar is dit nu voor mij reden genoeg om tegen dit wetsontwerp te stemmen?

Hoe zou men het wel vinden, wanneer ik hier herhaaldelijk verklaar, dat ik een beslist voorstander ben van een uitgebreide wetgeving op sociaal gebied en bij slot van rekening tegen alle sociale wetsontwerpen zou stemmen, omdat, helaas, ten gevolge van onpractische voorbereiding, in sociale wetten en wetsontwerpen, zooals ik verleden week zeide, naast het goede, ook een groote beslist abnormale hoeveelheid slechte waar wordt aangeboden?

Neen, als voorstander van sociale wetgeving, niet alleen met het woord, maar ook met de daad, wil ik ook hier niet repressief optreden door dit wetsontwerp eenvoudig te verwerpen, terwijl naar mijn vaste overtuiging in geval van verwerping toch geen practische regeling van het arbeidscontract is te wachten zolang de tegenwoordige gebrekkige organisatie van onzen wetgevenden arbeid op sociaal gebied blijft voortduren.

Nu zegt de heer 't Hooft zeer optimistisch, dat als wij dit wetsontwerp verwerpen, wij over drie maanden een betere editie hier kunnen verwachten.

Toen die geachte afgevaardigde dit zeide, heb ik hem er eens op aangekeken of ik soms eenige ironie op zijn lastig te doorgronden gelaat kon ontdekken.

Maar in ieder geval zal bij den heer Stork evenals bij mij toch op dit punt geen illusie meer mogelijk zijn, nu wij gisteren gehoord hebben, dat deze Minister voor de practische bezwaren eigenlijk zóó weinig gevoelt, dat volgens zijne verklaring al hetgeen door den heer Stork en mij gezegd is hem geen enkel nieuw gezichtspunt heeft geopend.

Mijnheer de Voorzitter, ik wil dus niet repressief handelen door tegen dit wetsontwerp te stemmen; maar van den anderen kant wil ik ook zoo krachtig mogelijk *preventief* optreden, en daarom heb ik verleden week met nadruk gewezen op de vele gebreken, welke in dit wetsontwerp voorkomen, opdat daarmede bij een eventuele herziening rekening kunnen worden gehouden, en tevens heb ik den weg aangewezen, die naar mijn vaste overtuiging moet worden bewandeld om door een deugdelijke wetgevende organisatie op sociaal gebied zoo spoedig mogelijk een vruchtbare herziening van deze wet tot stand te kunnen brengen, en op indirecte wijze het zeer gewenschte gevolg zal worden verkregen, dat wij in de toekomst bevrijd blijven van een verdere reeks van onpractische sociale wetten.

De heer van Houten: Mijnheer de Voorzitter! De eerste spreker na de pauze heeft de uiting van den geachten afgevaardigde uit Gelderland geridiculiseerd, dat wij bij verwerping van dit wetsontwerp het recht hadden binnenkort een beter ontwerp te verwachten. Hij heeft dit geridiculiseerd; waarom, is van zijn standpunt moeilijk te begrijpen. Stond iemand op mijn standpunt, dat den tegenwoordigen toestand dragelijk vindt, men zou kunnen zeggen: de Minister zal zich niet licht wagen aan de indiening van een nieuw wetsontwerp, maar wanneer men staat op het standpunt van dien geachten spreker, dat een nieuw wetsontwerp noodig is, en wanneer dit ook het standpunt van de Regeering is, waarom zou de Regeering dan niet onmiddellijk werk maken van het redigeeren van een ontwerp, waarbij de hoofdgebreken van deze regeling waren vermeden? Ik wil wel zeggen, dat, indien de Regeering mijn diensten daarvoor wenscht, ik ten volle bereid ben mede te werken om haar een beter ontwerp te bezorgen. Ik ben ten volle bereid om daartoe mede te werken in een commissie, waarin ook de heer Drucker zitting heeft. Dan heeft men bij dit ontwerp en binnenskamers zonder dat *l'honneur est engagé*, een debat tusschen juristen; waarbij dan mogelijk als derde zitting zou nemen iemand die ook op de hoogte der zaak is,

zoals de heer Lohman. Onder presidium van den heer Lohman zou ik gaarne met den heer Drucker willen medewerken om de Regeering een goed ontwerp te brengen. Wanneer de Regeering zegt: neen, dan vraag ik toch: waarom niet? Waarom moet zulk een zaak aan den heer Drucker alleen worden toevertrouwd? In dat „neen” ligt een opzettelijke eenzijdigheid bij de voorbereiding van dit wetsontwerp niet van dezen Minister, die de voorbereiding niet is begonnen, maar van dengeen die het eerst met den heer Drucker in overleg trad om een wetsontwerp in te dienen en de zaak praëjudiceerde. Van een slechte wet komt men niet meer af, maar het indienen van een slecht ontwerp is dikwijls de onmiddellijke voorbereiding geweest van een goed ontwerp.

Nu heeft de heer Regout gezegd: wanneer men zulk een verbitterd tegenstander is van dit wetsontwerp als de heer van Houten, dan kan men niet vóór stemmen.

De verleiding daartoe komt waarachtig niet bij mij op. Maar hoe komt die spreker tot dat woord verbitterd? Uit welchen gedachtengang ontsproot dat?

Wanneer ik bitter ben, dan is dat, behalve om de redenen die de geachte spreker in het laatst zelf ontvouwde, omdat ik het wetsontwerp bezie als jurist in de eerste plaats.

Ik ben persoonlijk, behalve die kleinigheid met een dienstbode, bij dit wetsontwerp niet betrokken, maar als rechtsgeleerde en als oeconomist zie ik de bepalingen aan en overweeg ik de vermoedelijke gevolgen. Nu stemt mij bitter, in den zin als de geachte spreker bedoelde, de miskennis van alle beginselen van recht en zedelijkheid, die aan het recht ten grondslag moeten liggen, waaraan dit wetsontwerp mank gaat.

Nu voeg ik den geachten spreker toe wat hij zijn vriend, den landeigenaar toevoegde: gij zijt alleen rechtsgeleerde door opleiding en niet door de praktijk, ge gevoelt dus niet wat ik gevoel.

De groot-industrieel kan dit wetsontwerp gerust aannemen, het geeft hem niet de minste last. Ik antwoord hier den heer Regout, wat ik reeds tot hem in de sectiën zeide: ge hebt het wetsontwerp bekeken of ge er u meer redden kondet, en toen u gebleken was, dat ge er u mee redden kondet was uw meening bepaald dat ge het wel zoudt kunnen aannemen. . . . .

De heer Regout: Dat is zeker niet waar.

De heer van Houten: Het was de totaal-indruk van alle uitingen welke ik van den geachten afgevaardigde hoorde. En voor zoover de geachte spreker de zaak objectief heeft bekeken is het antwoord: zijn redevoering.

Indien hij nu daarin nog had aangewezen, niet eens uitvoerig, de lichtzijden van het wetsontwerp, dan zou het een ander geval zijn, maar geen andere lichtzijde heeft hij opgenoemd dan dat wij nu een stuk wet krijgen.

De lichtzijden liggen voor de hand, zegt de geachte spreker.

Ik heb dit wetsontwerp geheel objectief in zijn werking nagegaan, en ik ben tot het resultaat gekomen, dat het wetsontwerp slechts als lichtzijden heeft wat ik aan het eind mijner eerste rede aanwees. Wanneer nu de geachte spreker daartegenover zegt, dat de lichtzijden voor de hand liggen, dan ware het toch wel noodig dat de geachte spreker, die zulke zonderlinge wending aan zijn rede gaf, even had aangegeven, wat die lichtzijden zijn.

Ik heb te veel te bespreken, dan dat ik mij verder in een persoonlijk debat met den geachten spreker zou kunnen begeven. Ik heb natuurlijk niet de minste bedoeling gehad hem persoonlijk te kwetsen, maar om te doen uitkomen de inconsequentie, het weinig begrijpelijke van zijn houding in deze zaak.

[Men zie verder bij de Overgangsbepalingen, Art. I.]

De Minister heeft ook, evenals enkele andere leden, gezegd dat er groote behoefte aan deze wet is.

In mijn eerste rede heb ik aangetoond, dat ook bij den tegenwoordigen toestand het arbeidscontract op dragelijke wijze geregeld was, omdat alles wat tusschen partijen niet is overeengekomen, wordt aangevuld naar den besten maatstaf die er kan zijn, namelijk de billijkheid en het gebruik.

Ik erken gaarne, dat in elk bijzonder geval groot verschil van gevoelen kan zijn over hetgeen de billijkheid en het gebruik medebrengen. Daarover moet dan de rechter beslissen, maar meent men dan, dat er volkomen rechtszekerheid komt door de voorgestelde bepalingen?

Het is een bekende omstandigheid, dat bij invoering van het geschreven recht de geschillen alleen van aard veranderen, dat namelijk de geschillen over de vraag wat de billijkheid en het gebruik medebrengen, omgezet worden in ge-

schillen, wat in de artikelen van het wetboek over het geschilpunt bepaald is.

Meent de Minister, dat er minder geschillen zullen komen als dit wetsontwerp zal zijn ingevoerd; over hetgeen door dit wetsontwerp wordt bedoeld, dan thans over de vraag wat billijkheid en gebruik medebrengen?

Men meent, dat er nu rechteloosheid is, maar dat is niet zoo. Terwijl de rechter in het eene geval, zoo noodig na zich door deskundigen, te hebben doen voorlichten omtrent het gebruik, naar billijkheid overeenkomstig de algemeene beginselen van recht de zaak decideert, zal hij in het andere geval moeten pluizen in al die artikelen, nij zal de beraadslagingen moeten nagaan, zijn archief zal zeer uitgebreid worden en de procederende partijen zullen er altijd genoeg in vinden om gedurende een heelen morgen te disputeeren over den wezenlijken inhoud en de bedoeling der nieuwe wettelijke bepalingen.

Ik wijs daarom niet elke regeling af. Er zijn punten te regelen, die onzekerheid kunnen wegnemen, vooral als men daaraan niet de beteekenis van dwingend recht geeft, maar deze zaak behandelt zooals alle andere zaken van het burgerlijk recht. Wanneer partijen behoudens enkele toepassingen van het beginsel, dat zij niet mogen handelen in strijd met de openbare orde en goede zeden, nominatim in de wet aangewezen, geheel vrij zijn om ook de toepassingen van de wet op hun verhouding te regelen, kan ik daarmede wel medegaan.

De Minister zegt: wat wij hier hebben, is in hoofdzaak een codificatie van hetgeen reeds geschiedt. Ik ontken dat. Er is geen spoor van gelijkheid van partijen, noch overeenstemming tusschen hetgeen naar billijkheid en gebruik thans geschiedt en hetgeen overeenkomstig dit wetsontwerp zal geschieden.

Doch als de Regeering hierin gelijk had, waar is dan het nut, de behoefte zoo groot, dat wij met al zijn gebreken het wetsontwerp zouden moeten aannemen en men niet eens van uistel wil weten om verbetering van enkele fouten aan te brengen?

[Men zie verder bij het Zesde Hoofdstuk.]

(9 Juli 1907.)

De heer Stork: Mijheer de Voorzitter! Het gewicht der zaak die in behandeling en van de beslissing die door deze Kamer te nemen is noopt mij om ook van mijn recht van repliek gebruik te maken en dit te doen in ruimer mate dan anders mijn gewoonte is en tegenover de Kamer — ik erken het gaarne — gepast zou zijn.

De Minister heeft, op het voorbeeld in de pers gegeven, ons geacht medelid, den heer van Houten, hier aan ons voorgesteld als de leider der oppositie en te gelijker tijd heeft hij getracht ons allen tegenover hem te stellen en te doen uitkomen, dat wij op een ander standpunt staan dan de heer van Houten.

Ik betreur dat eenigszins, want het is niet in overeenstemming met de feiten. Wat mij althans betreft — met den heer van Houten ben ik de meest volstreckte tegenstander van dit wetsontwerp — ik heb in geen enkel opzicht met hem overleg gepleegd. Onze oppositie is niet georganiseerd en heeft dus ook geen leider noodig.

Ik kan in de voorstelling van den Minister niets anders zien dan een poging, om ons aller oppositie tegen het wetsontwerp te verzwakken.

Wanneer ik dit zeg, is het allerminst omdat ik mij, met den heer van Houten als leider, in slecht gezelschap zou achten. Integendeel, ik heb heel dikwijls het gevoel, dat hij in zijn beschouwingen het recht aan zijn zijde heeft. Ik wil hem dan ook gaarne hier op dit oogenblik een eeresaluut brengen. Door zijn critischen geest, door de onverbidde logica van zijn scherpzinnig verstand en door de volstreckte onafhankelijkheid van zijn karakter is hij een sieraad van elk Staatscollege waarin hij zitting heeft. Haast altijd weet hij nieuw licht te werpen op een onderwerp, hoe afgezaagd het ook zijn moge, dat hij behandelt.

Toch zie ik niet de schaduwzijden voorbij, onvermijdelijk aan de kenmerkende eigenschappen van een man als den heer van Houten, ook in zijn optreden in deze Kamer, verbonden. Hier kunnen deze echter hoegenaamd geen bezwaar opleveren, daar wij, naar ik meen, mans genoeg zijn om ook tegenover zijn krachtige persoonlijkheid ons zelf te blijven.

Wij kunnen dus zijn gaven in hooge mate waardeeren, al zijn wij het niet altijd met hem eens. Hoewel wij in vele opzichten in dezelfde richting denken, zoo heb ook ik in deze Kamer herhaaldelijk met den heer van Houten van meening verschil en wijkt mijn meening ook thans, wat een der uitgangspunten der wetsvoordracht betreft, van de zijne af.

Maar, als ik mij niet vergis, kan de Minister zich in dit geval allerminst op dit verschil van zienswijze beroepen. Want ook de heer van Houten, al is

zijn meening omtrent het voorkomen van oeconomisch zwakken onder de arbeiders een andere dan die van velen onzer, erkent de noodzakelijkheid van een betere regeling. Ook hij is geen tegenstander van eenige dwingende bepalingen in de wet.

Bovendien heeft de Minister in zijn rede niet weerlegd hetgeen door mij is aangevoerd tegen de *algemeenheid* zijner stelling betreffende de oeconomische zwakheid der arbeiders in de Memorie van Antwoord. Als Zijn Excellentie met voldoening de woorden aanhaalt, welke ik in mijn vorige rede heb gesproken en waarin ik heb toegegeven, dat in de meeste gevallen een oconomische zwakheid bestaat, dan verliest hij uit het oog, in de eerste plaats, dat in de meeste gevallen nog heel iets anders is — althans geheel iets anders naar mijn bedoeling — dan in *haast alle* gevallen, en in de tweede plaats, dat ik uitsluitend het oog heb gehad op den arbeider, individueel staande tegenover zijn patroon. Daarbij moet Zijn Excellentie dus wel in aanmerking nemen, dat van een dergelijk afzonderlijk staan tegenover den werkgever in nagenoeg onze geheele fabrieksnijverheid, behalve in enkele achterlijke streken van ons land, geen sprake is; zelfs dan niet, als de arbeider *niet* is aangesloten bij een vakvereniging. De openbare meening is in dezen tijd zooveel beteekenend en uit zich zoodanig, dat men, zooals ik zeg, in de meeste gevallen van den arbeider in de fabrieksnijverheid niet kan zeggen, dat hij individueel tegenover den werkgever staat.

Voorts heeft de Minister zich zelfs niet gewaagd aan een weerlegging van mijn bewering, door voorbeelden gestaafd, dat daar waar de oconomische zwakte in werkelijkheid bestaat, zij een natuurwet is, waaraan door een menschelijke wet in slechts zeer zeldzame gevallen iets kan worden veranderd. Het wil mij dan ook toeschijnen, dat die stelling onwederlegbaar is.

[Men zie verder onder art. 1637 r].

Thans wensch ik het een en ander te zeggen over de waarde van de critiek door ons industrieelen hier in de Kamer op het wetsontwerp geoeffend en over de bezwaren van ons practici in het algemeen. De Minister heeft gezegd, dat degenen die hier over dit onderwerp gesproken hadden, en daaronder behooren de heeren Regout en ik, tot de goede werkgevers behooren. Ik dank hem voor dit testimonium. Ook heeft hij in het licht gesteld, dat wij voorstanders waren van een wettelijke regeling. Daarvan ben ik niet alleen een voorstander sedert dit wetsontwerp in behandeling is, maar ik herinner mij reeds vóór ongeveer 20 jaren, toen ik o. a. met den heer van Marken door het hoofdbestuur der Liberale Unie, bij een bespreking over de sociale quaestie, in consult geroepen werd, mij daarvan een warm voorstander getoond te hebben.

Wanneer ik beide door den Minister geconstateerde feiten memoreer, dan is het, omdat ik meen, dat daardoor de waarde der adviezen van den heer Regout en van mij in de oogen van den Minister verhoogd moeten worden.

De Minister beweert, dat de zaak toch niet zoo buiten de deskundigen op industrieel gebied is omgegaan als hier wel door ons werd beweerd. Hij verwees daartoe naar het rapport door de heeren Fokker, Mouton en Heldt uitgebracht. (1)

Dit rapport staat mij op het oogenblik niet voor den geest, doch de Minister zal het wel met mij eens zijn, dat het heel wat anders is of men een dergelijk rapport uitbrengt, of dat men betrokken is bij de voorbereiding van een wetsontwerp.

Voorts heeft de Minister tegenover ons aangevoerd, dat de heer Drucker de geheele literatuur over dit onderwerp heeft doorgeverkt en dat hij alle buitenlandsche wetgevingen op dit gebied kent.

Met den heer van Houten breng ik gaarne hulde aan de groote kennis van den heer Drucker, die gebleken is uit het ontwerp en de door hem gegeven toelichting en uit de behandeling in de Tweede Kamer. Ook mij komt het voor, dat de structuur van de wet bewondering mag wekken, maar dat is, dunkt mij, niet afdoende. Een architect kan een huis bouwen met mooie lijnen en uitstekende indeeling, dat slechts één gebrek heeft, n.l. dat het voor de menschen die er in moeten trekken, niet bruikbaar is.

Dan kan die architect uitstekend zijn, maar door verschil van inzicht omtrent de inrichting of door het niet in rekening houden met de gewoonten der menschen, die er moeten wonen, kan het huis onbruikbaar zijn. Het dient echter nergens toe over onze praktische bezwaren verder uit te wijden, want de Minister heeft met zoo vele woorden gezegd, dat, hoe belangrijk hij onze opmerkingen ook mocht vinden, hij toch met de hand op het hart kon verklaren niets nieuws te hebben gehoord. Het is bezwaarlijk, om dit te weerspreken, men belooft zoo

(1) [Men zie hiervoor het Zesde Hoofdstuk.]

licht den schijn van pedanterie te toonen; die toch is dan op dit oogenblik verre van mij is. Hoe onbescheiden het moge schijnen, ik geloof toch niet aan de bescheidenheid te kort te doen, als ik tegen de bewering van den Minister opkom.

De Minister heeft niets nieuws gehoord. De opmerkingen door den heer Regout gemaakt omtrent verschillende artikelen, door zijn rijke praktische ervaring uitstekend toegelicht, hebben voor den Minister geen nieuw licht over de zaak doen schijnen. Het zegt dus voor den Minister bijv. niets, dat een man als de heer Regout, die bij deze gelegenheid zijn reeds vroeger afgelegde declaratie herhaald heeft aan de schoone aan wie hij in deze Vergadering zijn hart heeft verpand, aan de sociale wetgeving n.l., verklaart in het vervolg geen reglement te kunnen houden. De opmerking van den heer Regout omtrent de vaststelling en wijziging van het reglement en de boete-bepalingen, hebben voor mij althans in verschillende opzichten een nieuw licht op deze onderwerpen geworpen.

Nieuw is ook voor den Minister niet geweest de uiteenzetting, door den heer Regout gegeven, en waarin ik hem navolde, waarom verzuim van den arbeider voor den werkgever in de fabrieksnijverheid van zooveel meer betekenis is als verzuim van handwerkslieden, dienstboden en beambten.

Nieuw schijnt ook niet geweest te zijn voor den Minister mijn verzekering, indirect bevestigd door den heer Regout, dat de werkgevers in het algemeen zooveel mogelijk zullen afwijken van alle facultatieve bepalingen dezer wet, aan welker opneming de Tweede Kamer toch blijkbaar zoo veel waarde heeft gehecht.

De Minister stelt tegenover alle opmerkingen onzijdig en het bijna eenstemmig afkeurend oordeel van de industrieelen, die voor een groot deel van deze wet gebruik zullen moeten maken, alleen zijn oprechte overtuiging, dat deze wet in de practijk goed zal werken.

Maar zelfs al hadden wij niets nieuws te berde gebracht, dan meen ik in alle bescheidenheid, dat onze opmerkingen toch waarde hebben, om deze reden alleen, dat wij *ervaring* bezitten omtrent het punt waarom het hier gaat. In ander opzicht geloof ik, dat ook de Minister dit dadelijk zal toegeven. Wanneer ons geacht medelid de heer Vening Meinesz of mijn buurman, de heer van Leeuwen, opmerkingen maken over zaken van gemeente-inrichting, dan zullen deze veel meer waarde hebben, dan wanneer dezelfde opmerkingen bij voorbeeld door mij gemaakt werden.

Ik twijfel echter, of ook het nu gesprokene den Minister het voelen van onze bezwaren zal kunnen bijbrengen. Ik vrees, dat dit den Minister eigenlijk niet duidelijk te maken is, dat het ons gaat zooals het hem zeker ook wel eens gegaan zal zijn bij leeken op juridisch gebied, die men met den besten wil ter wereld niet het een of ander juridisch begrip kan bijbrengen.

[Men zie verder het Derde Hoofdstuk sub A.]

Ik haal dit alles aan om aan te toonen, dat men in al die gevallen niet gedacht heeft aan de hooger bezoldigde dienstbetrekkingen en uitsluitend het oog heeft gehad op hen, die wij in het gewone spraakgebruik arbeiders noemen, of nog meer speciaal op de industriele arbeiders. De heer van der Feltz heeft dat men zooveel woorden erkend. Hij zegt op bladz. 510 der *Handelingen*: „Ten gevolge van de ontzaglijke vlucht, die de nijverheid in de laatste jaren ook in ons land heeft genomen, is een regeling van het arbeidscontract noodzakelijk geworden.”

En verder volgen nog deze woorden:

„De opkomst en de snelle ontwikkeling der reusachtige groot-industrie heeft den werkman, meer dan zulks toen ten tijde het geval was, afhankelijk gemaakt van den werkgever.”

Die laatste opmerking komt mij alles behalve juist voor, want ik meen wel als vaststaand te mogen beschouwen, dat naarmate de industrie meer bloeit en zich ontwikkelt, de werkman minder afhankelijk wordt van den werkgever. Maar wat daarvan zij, de heer van der Feltz geeft hier bijna als eenige motiveering voor de noodzakelijkheid om de bestaande bepalingen in het Burgerlijk Wetboek door deze wet te vervangen, dat de industriele arbeiders min of meer rechteloos staan tegenover de werkgevers.

Nu is echter aangetoond door den heer Regout en door mij, dat deze wet voor de industrie in vele van haar bepalingen onbruikbaar is; waarvoor moet zij dan dienen?

Onwaar schijnt mij dan ook de bewering van den heer Sickenga, door den Minister zoo van ganscher harte beaamd, dat het hier geldt een codificatie van reeds geldend recht. De heer Sickenga heeft er bij gezegd, dat z. i. de bezwaren in het Voorloopig Verslag geweldig waren opgeblazen. Ik had van mijn waarden

vriend liever een weerlegging van die bezwaren gehoord dan deze gratuite bewering. Ik zou wel willen vragen: als alles zoo algemeen erkend wordt als door den Minister op het voetspoor van den heer Sickenga wordt beweerd, hoe is dan toch te verklaren de langdurige behandeling in de Tweede Kamer, de oppositie hier en het afkeurend oordeel van de groote meerderheid van de industrieelen?

Ik zie daarbij niet over het hoofd, dat de heer Hovy een schijnbaar afwijkend oordeel gegeven heeft. Ik zeg schijnbaar, omdat ik geloof, dat de heer Hovy zich van de werking van deze wet een te optimistische voorstelling maakt. Op bladz. 508 van de *Handelingen* zegt hij:

„Maar ik denk hier aan dat tal van kleine werkgevers, die slechts weinige arbeiders in hun dienst hebben, en die, juist omdat zij aan geen wettelijke bepalingen gebonden zijn, vaak hoogst willekeurig handelen tegenover hun werklieden, wat vaak uitkomt in wegzenden zonder gegronde oorzaak, dikwijls na langjarige diensten van hen genoten te hebben, zonder pensioen, misschien ook wel zonder getuigschrift, zonder billijken opzeggingstermijn; het opleggen van willekeurige boeten, enz.

„In elk geval, de willekeur viert daar nog hoogtij.”

Ik zal daarover thans niet in wijdloopige beschouwingen treden, maar ik geloof, dat de heer Hovy, als hij de zaak nog eens nader overweegt, niet zal kunnen meenen, dat dit arbeidscontract daarin verbetering zal brengen. Ik kan niet zien, dat een van de euvelen door den heer Hovy hier genoemd door dit ontwerp wordt weggenomen. Opzegging op korten termijn wordt toegelaten, van pensioen is hier geen sprake, enz. enz.

Ik meen met dit weinige te mogen volstaan om mijn bewering te motiveeren, dat hetgeen de heer Hovy van dit arbeidscontract verlangt, daardoor niet gegeven zal worden.

En zoo ben ik dan genaderd, Mijnheer de Voorzitter, tot het laatste gedeelte van mijn rede. Nog een kort woord tot den heer Regout. Eerbiedigende zijn standpunt, overtuigd als ik ben, dat hij deze wet alleen aanneemt, omdat hij in gemoede meent, om welke reden dan ook, dat het is in het belang van het land, moet ik echter tot mijn spijt bij mijn meening blijven, dat hij zijn votum niet voldoende heeft gemotiveerd en ik blijf het vooral met het oog op de toekomst bejammeren en onjuist achten, dat hij zich niet geschaard heeft aan de zijde der tegenstanders.

De heer Regout verwacht een spoedige herziening van de nu aan te nemen wet en ook de Minister meent, in tegenspraak met mij, dat deze niet zal uitblijven, wanneer ze noodig blijkt. Zijn Excellentie heeft zich daarbij zeer verheugd in het schoone voorbeeld, dat ik hem had gegeven, door te wijzen op het uitblijven van een herziening der Ongevallenwet. Het doet mij oprecht genoegen, dat ik den Minister door mijn rede ook wel eens een aangenaam oogenblik heb bezorgd, maar ik kan de beschouwing, op dat voorbeeld gegrond, niet afdoend heeten, daarop is nog wel iets aan te merken. De novellen van de Ongevallenwet en de Ziekteverzekeringswet zijn wel is waar reeds ingediend, maar zij zijn nog lang niet tot wet verheven en ik zie dat ook nog niet zoo heel spoedig gebeuren. Bovendien, al zou hetgeen ik gezegd heb omtrent de Ongevallenwet in zijn geheel niet opgaan, ik meen toch te mogen beweren, dat er verschillende bepalingen in die wet zijn, die reeds lang gewijzigd hadden moeten worden. Ik wil alleen wijzen op de onzedelijke bepaling van art. 8 van de Ongevallenwet — een kleinigheid betrekkelijk — die reeds lang uit de wet verwijderd had moeten worden. Ik wil den Minister nu echter betere voorbeelden geven dan ik hem oorspronkelijk gaf; ze zijn mij door den Minister zelf aan de hand gedaan.

De Minister heeft in zijn redevoering er op gewezen, dat de wetgevende machine in ons land zoo heel langzaam werkt, en dat zelfs wetten, die bepaald naar de algemeene opinie noodzakelijk tot stand moeten komen, zoolang op zich laten wachten. Hij heeft ons o. a. verwezen naar zijn voor 40 jaren geschreven dissertatie over de rechtsverhouding van het handelspersoneel. Hij dacht dat men er toen eindelijk al aan toe was daarvoor een wettelijke regeling te maken, en nu zijn wij 40 jaren verder, maar er is nog niets van te zien. Veertig jaren is mij te lang voor een herziening voor een in mijn oogen slechte wet op het arbeidscontract, want ik wil die gaarne zelf mee beleven ook!

Dan heeft de Minister er ons aan herinnerd, dat de tegenwoordig geldende bepalingen van het Burgerlijk Wetboek omtrent huur en verhuur van diensten eigenlijk reeds een honderd jaren bestaan, en dat reeds jaren en jaren algemeen erkend wordt, dat deze door betere moeten worden vervangen.

Welnu, niettegenstaande dit algemeen verlangen, heeft een regeling heel lang op zich laten wachten; daarom houde de Minister mij ten goede, dat ik, wanneer

deze wet in het *Staatsblad* mocht komen, niet op spoedige herziening daarvan durf hopen.

Een mijner groote bezwaren tegen de aanneming van dit wetsontwerp is, dat deze een hinderpaal zal zijn voor het tot stand komen van een latere, betere regeling, en ik zou *dan alleen* misschien, behoudens de bezwaren van formeelen aard door den heer van Houten in 't licht gesteld, met dit wetsontwerp hebben kunnen medegaan, wanneer mij duidelijk was geworden, dat werkelijk de tegenwoordige toestand geen dag langer bestendig mag worden.

Wij staan hier voor een geheel ander geval dan bij de behandeling van de Ongevallenwet. Daar beteekende elke dag uitstel groot nadeel voor hen, die een ongeval kregen; hier beteekent uitstel, ook naar het oordeel van den heer Regout — indien ik hem goed begrepen heb — alleen dit, dat sommige goede bepalingen nog geen wet zullen worden. Iedereen zal echter erkennen, dat hier voor den werkman niet zulk een groot belang betrokken is bij een spoedige totstandkoming, als bij de Ongevallenwet. Deze wet geeft hem, den werkman, behoudens enkele uitzonderingen, slechts *schijn*voordeelen, doet den werkgever veel overlast aan en behandelt hem in vele opzichten niet billijk.

Ik waag het dan ook met bescheidenheid, of liever — want dat is oprechter — met de meest mogelijke onbescheidenheid mijn medeleden te waarschuwen tegen de aanneming van dit wetsontwerp. Die aanneming toch zal niet alleen het bezwaar hebben, dat daardoor verschillende verkeerde bepalingen kracht van wet zullen krijgen, maar vooral dit, dat daarmede een goede regeling zal worden tegengehouden.

Het heeft mij leed gedaan dat het standpunt van den Minister ten opzichte van de motie van den heer Rengers (1) niet anders is geweest. Buiten alle politiek om betreur ik het, dat Zijn Excellentie geen kalme overweging van de geopperde bezwaren heeft willen toezeggen en daardoor de mogelijkheid openen om rechtmatige bedenkingen weg te nemen.

De Minister had zich, dunkt mij, tot niets behoeven te verbinden, en hij zou stellig veel sterker hebben gestaan, wanneer hij, na overweging van de bezwaren, hier gekomen ware met de mededeeling: ik zie geen kans en ook de noodzakelijkheid niet om aan de geopperde bedenkingen te gemoet te komen.

Ik heb in mijn eerste rede vooral gedrukt op de verantwoordelijkheid die ik persoonlijk voelde voor de stem, door mij tegen dit wetsontwerp uit te brengen. Ik mag er nu zeker wel op wijzen, dat er eveneens een groote verantwoordelijkheid geladen wordt op hen, die dit wetsontwerp aannemen, vooral nu met klem van redenen hun aandacht gevestigd is op de verschillende bezwaren, die daartegen bestaan. Ik hoop dan ook, dat de meerderheid van de Vergadering die verantwoordelijkheid niet zal aanvaarden.

De heer Hovy: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een enkel woord naar aanleiding van hetgeen gezegd is door de vorige geachte sprekers.

De heeren Regout en Stork hebben mij optimistisch genoemd, zelfs de heer 't Hooft heeft beweerd, dat de voorstemmers zouden denken: „Laat ons het kwade doen, opdat het goede daaruit kome.” Dat is echter een optimisme, dat ik met dien geachten spreker verwerpelijk acht, en ik denk er niet aan mij daartoe te laten verleiden. Maar er is een Fransch spreekwoord, dat zegt: *qui veut la fin, veut les moyens*. Dat wensch ik ook hier toe te passen; ik wensch het einde en daarom ook het middel.

Wanneer ik nu zal stemmen vóór deze wetsvoordracht, is het niet uit optimisme, omdat ik de bezwaren niet zou inzien door sommigen genoemd, maar alleen omdat ik die niet zoo breed wil uitmeten. Het is hier een quaestie van appreciatie. Die breed uitgemeten bezwaren hebben mij niet van opinie doen veranderen. Ik zeg dit bijv. ten opzichte van de bezwaren voortspruitende uit een arbeidsreglement, waarover de heer Regout heeft gesproken, en ook ten opzichte van de overgangsbepalingen, waartegen de heer van Houten groot bezwaar heeft. Naar mijn inzien moet de nieuwe regeling ook van toepassing worden verklaard op de bestaande overeenkomsten. Anders zouden bijv. onze dienstdoden en onze vaste werklieden, die misschien hun leven lang of althans tot hun ouden dag in dienstbetrekking bij ons zullen blijven, verstoken zijn van de rechten die deze wet hun geven zal. Ik kan niet inzien dat dit rechtvaardig zou zijn.

Met den heer Franssen kan ik het groote bezwaar niet deelen, dat menschen, die nog geen f 4.— per dag verdienen, al zijn het onderwijzers of lage ambtenaren, hun loon om de 14 dagen krijgen uitbetaald, *indien zij dit begeeren*. (2) Het

(1) [Men zie hiervoor het Zesde Hoofdstuk.]

(2) [Men zie hiervoor het Vierde Hoofdstuk sub C.]

is zeer wel mogelijk dat dit voor hen van groot belang kan zijn. Hoevele onderwijzers en ambtenaren bij voorbeeld zijn er niet, die niet meer dan f 2.50 en f 3.— per dag verdienen en toch een gezin hebben? Ik meen dat er niets onbillijks en ook niets vernederends in gelegen is, wanneer zij zeggen: ik kan geen maand lang op de uitbetaling van mijn kleine loon wachten.

Ik zou dit dus een verbetering vinden; ik elk geval, de Minister heeft het reeds gezegd, is men aan die bepaling niet gebonden, wanneer men van weerszijden daarvan wenscht af te wijken.

Ik geloof, dat de rechtspositie der arbeiders beter moet worden geregeld en ik ben er stellig van overtuigd, dat, zoo het den arbeiders hoofd voor hoofd gevraagd werd, zij in groote meerderheid zich vóór de aanneming van dit ontwerp zouden verklaren, daar het hun rust zal geven bij de gedachte, dat, waar zij vroeger aan willekeur waren prijs gegeven, zij thans tot eene betere rechtspositie zullen komen.

Als ik de voor- en nadeelen dezer wet naast elkander stel, geloof ik, dat de voordeelen grooter zullen zijn dan de nadeelen. Ik neem met dank nota van de toezegging van den Minister, dat hij de wet zal herzien, zoodra zulks uit de praktijk zal noodig blijken, al heeft hij dan ook geen termijn voor die herziening kunnen aangeven, gelijk ik aanvankelijk had gehoopt. Het zou mij aangenaam zijn, indien wij nu reeds uit zijn mond een toezegging konden vernemen, die den heer Franssen zal bevredigen, al ben ik wel eenigszins bang dat dit niet zoo gemakkelijk zal zijn, maar ik hoop in elk geval, dat de geruststellende verzekeringen, die wij ook nu nog van den Minister hopen te vernemen, velen mijner geachte medeleden zal kunnen bewegen hun stem aan dit wetsontwerp te geven, zonder te groote vrees voor de toekomst te behoeven te koesteren.

De heer 't Hooft: Mijnheer de Voorzitter! Ik sluit mij van harte aan bij de woorden van hulde, zoo straks door den heer Stork tot den heer van Houten gericht. Ik ben met den heer Stork van meening, dat de plaats van zulk een staatsman voor een klein land als het onze is in het Parlement, en dat wij allen, van welke partij ook, er prijs op behooren te stellen, hetzij wij hem naast ons vinden, hetzij tegenover ons, dat een man van zooveel ondervinding en zooveel kennis, zijn licht laat schijnen over de zaken welke in het Parlement aan de orde komen, zooals hij dat ook gedaan heeft met het ontwerp, dat wij hier op het oogenblik behandelen. Ik voor mij wil wel verklaren, dat ik nooit zooveel geleerd heb bij eenig onderwerp dat in de Staten-Generaal werd behandeld, als juist bij dit, onder de leiding van onzen eminenten president der Commissie van Rapporteurs.

Een enkel woord ook mijnerzijds aan den heer Regout, die zich ontstemd toonde over de critiek op zijn rede. Van alle zijden was opgemerkt het onlogische om na zoo vernietigende critiek te concluderen tot aanneming.

Dat is het prediken van de leer: laat ons het kwade doen, opdat het goede daaruit voortkome, heb ik toen gezegd.

Die bedoelig heb ik niet gehad, zegt de heer Regout. Welnu, Mijnheer de President, die bedoeling heb ik ook niet ondersteld. Ik heb toch uitdrukkelijk gezegd: dat kan de heer Regout niet meenen.

Het komt mij voor, dat de heer Regout ten onrechte zich ontstemd betoonde. De fout ligt bij hem, niet bij de critici.

Mijnheer de President! Indien ons Voorloopig Verslag, waarin strenge critiek bij bitter weinig verdediging van het ontwerp voorkomt, ware geëindigd met de conclusie: desniettegenstaande is de groote meerderheid der Kamer van oordeel dat dit wetsontwerp behoort te worden aangenomen, wat zou men dan in den lande van zulk een Verslag hebben gezegd? Men zou zich verbaasd en er niets van begrepen hebben.

Met de rede van den heer Regout is het niet anders. De heer Regout ging ons zijn oordeel over dit wetsontwerp opwegen. Daarvoor zijn wij hier. Wij zagen de balans en de schalen voor ons. Onze blik was onafgebroken gericht op die schalen en op den evenaar, om te zien naar welken kant deze zou overhellen. De heer Regout begint met het opwegen van zijn oordeel. In de schaal tegen zien wij bezwaar na bezwaar van groot gewicht opstapelen. De schaal is vol, overladen. Toch houdt de heer Regout nog niet op. In de andere schaal ligt nog niets. De evenaar wijst zoo sterk mogelijk naar verwerping. Wij wachten naar de afzetting van het resultaat der weging.

Daaraan gaat de heer Regout beginnen, op eens gaat de evenaar naar de andere zijde. Wij begrijpen er niets van. Is er iets met de balans niet in orde?

Als resultaat der weging wordt afgelezen: het wetsontwerp aannemen. Hoe is

het mogelijk? Wel, dat zal ik u verklaren, zegt de heer Regout. Dáár, in die andere schaal, heb ik op het oogenblik dat ik het resultaat zou gaan aflezen, een klein, voor u misschien niet wel zichtbaar pakket gelegd, doch waarvan het soortelijk gewicht zóó groot was, dat daardoor de evenaar naar den anderen kant ging.

Dat dat pakket zoo zwaar was, het soortelijk gewicht er van zoo hoog, dat moet gij nu maar op mijn verzekering aannemen.

De heer Regout: In de andere schaal liggen de tegenwoordig geheel ongeregelde toestanden en de in dit wetsontwerp ook voorkomende goede bepalingen.

De heer 't Hooft: Juist, maar nu komt het aan op het soortelijk gewicht, dat is de bijzonderheden van dien ongeregelde toestand.

Wij antwoorden: Hoe jammer!

Want nu heeft uw geheele weegproef voor ons geen bewijskracht.

Zie, Mijnheer de President, als de heer Regout, na een rede als de zijne, wil komen tot een conclusie als de zijne, dan ontbreekt voor den logischen samenhang aan die rede een deel.

De heer Regout had in bijzonderheden moeten bewijzen, dat de bestaande toestand nog erger is dan deze wet. Dit deed hij niet. Nu is zijn conclusie niet gejustificeerd.

[Men zie verder het Derde Hoofdstuk sub B.]

(10 Juli 1907.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie. [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt in het Derde Hoofdstuk sub A.]

De geachte afgevaardigde (1) is niet geheel bevredigd, maar heeft toch een belangrijke verklaring afgelegd. Hij heeft ten slotte zijn welwillende stelling tegenover het wetsontwerp nader gemotiveerd en toen hij dat deed heeft het mij getroffen, dat hij zeide, dat hij den bestaanden ongeregelde toestand niet wilde bestendigen, dat deze voor vele verhoudingen, ook buiten de groot-industrie, oorzak is van schadelijke gevolgen en dat hij, waar deze wet daarin tracht te voorzien, zijn steun daaraan geeft en meent over speciale bezwaren te moeten heenstappen.

Dat is niet het standpunt van den heer Stork. Die geachte afgevaardigde zeide nog gisteren: er is geen haast; wordt dit wetsontwerp geen wet, welnu, dan komt er te eeniger tijd wel eens een andere wet, misschien een die mij beter naar den zin is. Daartegenover stel ik wat ongeveer in denzelfden geest als nu door den heer Regout, bij de behandeling in de Tweede Kamer gesproken werd door den geachten afgevaardigde, den heer de Savornin Lohman. (2) Het was in de zitting van 29 Juni 1906 en men kan het vinden op bladz. 2260 van de *Handelingen*. De geachte afgevaardigde zeide, na enkele bezwaren te hebben opgesomd desondanks: „wenschen de meeste mijner politieke vrienden en ik toch hun stem voor dit wetsontwerp uit te brengen op grond hiervan, dat een betere regeling van het arbeidscontract met de bedoeling om het recht voor allen te verzekeren, ook voor hem die door zijn oeconomische positie anders met een ongeregelde en slechten toestand genoegen zou moeten nemen, hoog noodig is.”

Mijnheer de Voorzitter, mogen ook in deze Vergadering de leden die in het algemeen de denkbeelden, welke dit wetsontwerp beheerschen, zijn toegedaan, maar die nog twijfelingen of bezwaren koesteren op enkele punten, diezelfde gedragslijn volgen.

Dit is juist — ik waagde het reeds eenige dagen geleden op te merken — de dikwijls moeilijke keuze, waarvoor de Eerste Kamer der Staten-Generaal zich naar ons staatsrecht geplaatst ziet. De leden, die ik hier op het oog heb, mogen in de schaal leggen enerzijds hun bedenkingen op speciale punten, maar anderzijds de wenschelijkheid en de noodzakelijkheid dat een wet als deze, in zijn geheel van zoo groote betekenis, tot stand komt. Moge naar die laatste zijde de schaal overhellen. Ik houd mij overtuigd dat dit met groote zorg samengestelde en wel doordachte wetsontwerp, als het wet geworden zal zijn, onze nationale wetgeving een belangrijke schrede vooruit zal brengen.

De heer Woltjer: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1637 a.]

(1) [N.l. de heer Regout].

(2) [Men zie daarvoor het Zesde Hoofdstuk.]

Maar over dat bezwaar zou ik heenstappen, wanneer er niet in het wetsontwerp zelf artikelen voorkwamen, die zeer bezwaarlijk zijn — er is nog weinig de aandacht op gevestigd en ik zal er nu niet op ingaan, maar ik wil het toch doen opmerken — vooral voor den kleinen werkgever. De groote werkgever — het is meer uitgesproken — en de groote massa der werklieden, zullen zich wel redden, maar de kleine patroon zal door de aanneming van dit wetsontwerp in de grootste moeilijkheden komen, omdat het voor hem uiterst moeilijk zal zijn om wat dit wetsontwerp hem oplegt, weder terug te halen uit zijn winst.

Daarenboven, als een werkman een contract met een kleinen patroon sluit, kan het gebeuren, dat die kleine patroon, zooals wij weten, daardoor met opzet in de noodzakelijkheid gebracht wordt, als hij zich vergist, een vijfvoudige boete te geven ten bate van den werkman. Dat zal bij den grooten werkgever niet voorkomen, maar bij den kleinen kan het ieder oogenblik gebeuren.

Meer dergelijke bepalingen komen in het wetsontwerp voor, die m. i. niet geheel ten onrechte immoreel zijn genoemd en om die reden kan ik mij er niet mede vereenigen. Uit politiek aannemen, wat ik uit den aard der zaak verwerpelijk acht en nadeelig voor het belang en van de werknemers en van de werkgevers, kan ik niet en ik acht het beter om een wet verlegen dan met een wet verlegen te zijn, zooals ik vrees, dat met dit wetsontwerp, als het wordt aangenomen, het geval zal zijn. Ik acht mij daarom genoodzaakt mijn stem aan dit wetsontwerp te onthouden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Het Verband tusschen de Wettelijke Regeling van de Arbeidsovereenkomst en de Overige Wetgeving.

Memorie van Toelichting O. D.

Algemeene Beschouwingen.

§ 6. Verband van het Ontwerp met de Overige Wetgeving.

Het Ontwerp beperkt zich tot de privaatrechtelijke regeling der arbeidsovereenkomst. Aan de grenzen van het privaatrecht, gelijk die gewoonlijk worden getrokken, is daarbij niet al te streng vastgehouden. Het belang eener goede regeling, de samenhang van verschillende bij elkaar behoorende bepalingen mocht niet worden opgeofferd aan angstvallige toepassing eener wetenschappelijke indeeling van het recht (zie bijv. art. 30) [1638 g].

Waar echter een onderwerp, al houdt het verband met de arbeidsovereenkomst, geheel ligt buiten het gebied van het privaatrecht, of waar een vraagstuk niet behoorlijk zoude kunnen worden behandeld zonder diep in te grijpen in andere deelen van het privaatrecht, kon daaraan in het Ontwerp geene plaats worden toegekend. Onder de eerste categorie valt bij voorbeeld de regeling der rechtspleging in geschillen, uit arbeidsovereenkomst voortvloeiende; onder de tweede eene herziening van het huwelijksgoederenrecht, van hoe groot belang die ook ware voor de vrouw des arbeiders en voor de vrouw-arbeidster (verg. nog de Toelichting op art. 22) [1638 f].

Het Ontwerp is gedacht als een afzonderlijke Titel van het Burgerlijk Wetboek. Of het in dat Wetboek ingelijfd of als zelfstandige wet in werking gebracht behoort te worden, kan worden overwogen bij gelegenheid der Invoeringswet, welke om andere redenen buitendien noodig zal zijn. Zoo zullen daarbij de artt. 1637—1639 Burg. Wetb. moeten worden ingetrokken, de artt. 1583—1585 Burg. Wetb. moeten worden herzien. Enkele andere bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, enkele artikelen van het Wetboek van Koophandel en van de wet van 5 Mei 1889 (*Stbl.* nr. 48) zullen kleine wijzigingen moeten ondergaan. Onder de verschillende wetsartikelen, waarin de termen: dienstboden, werklieden, arbeidslieden, handwerkslieden en dergelijke voorkomen, zijn er, waarin deze uitdrukkingen niet behouden kunnen blijven, o. a. art. 39 nr. 3 der wet op de Rechterlijke Organisatie, en artt. 2005 en 2006 Burg. Wetb. Eindelijk zullen enkele overgangsbepalingen niet mogen ontbreken; het gemis daarvan heeft reeds bij de weinig omvangrijke Fransche wet van 27 December 1890 tal van twistvragen doen ontstaan. Voor nadere formulering dezer verschillende bepalingen zal de Invoeringswet de plaats zijn; voor zoover echter aanwijzing der alsdan te regelen punten voor de beoordeeling van het Ontwerp noodig is, zal hieronder in de Toelichting de aandacht daarop worden gevestigd.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Algemeene Beschouwingen.

§ 3. Verband van het Ontwerp met de Overige Wetgeving.

Het ontwerp bepaalt zich tot de regeling der burgerrechtelijke betrekkingen, welke tusschen de partijen, bij de arbeidsovereenkomst betrokken, kunnen ontstaan. Het systeem van onze wetgeving, aan hetwelk eene scheiding tusschen onderwerpen van civiel- en van publiekrechtelijken aard ten grondslag ligt, moest medebrengen dat de publiekrechtelijke zijde, welke mede aan het vraagstuk ver-

bonden is, aan dit ontwerp vreemd bleef. Een „wetboek op den arbeid”, waarin zoowel de publiekrechtelijke als de privaatrechtelijke verplichtingen, welke door of ten gevolge van de door arbeidsovereenkomst ontstane dienstbetrekkingen op partijen of op het publiek gezag behooren te rusten, worden geregeld, zoude in het stelsel van de Nederlandsche wetgeving, zoo het al mogelijk ware, slechts met de uiterste moeite kunnen worden binnengedrongen en daarin zeker een vreemd figuur maken.

De ondergeteekende wenscht hiermede geenszins den schijn zelfs aan te nemen, alsof hij voor die andere, de publiekrechtelijke, zijde van het vraagstuk (men denke b.v. aan werkliedenverzekering in den ruimsten zin, regeling van den fabrieksarbeid in zijnen ganschen omvang, het in het leven roepen van „arbeider-ausschüsse” enz., de goedkeuring van arbeidsreglementen door het publiek gezag, wettelijke vaststelling van maximum arbeids-, en minimum rusttijden, enz. enz.) niet een geheel open oog zoude hebben.

Voor een klein gedeelte kan ook hier te lande op eene wettelijke regeling van de bedoelde onderwerpen worden gewezen. Aanhangige ontwerpen bewijzen, dat ook de Regeering de noodzakelijkheid eener regeling van verschillende thans nog ongeregelde punten erkent. Wettelijke voorschriften ten aanzien van andere zijn in voorbereiding. Doch, gelijk boven werd aangeduid, in dit ontwerp, dat alleen de burgerrechtelijke zijde der materie regelt, zouden zij niet op hunne plaats zijn.

De regeling wordt voorgesteld als een afzonderlijke Titel in het Burgerlijk Wetboek.

Waar het geheele verbintenissenrecht in het Burgerlijk Wetboek wordt behandeld, scheen het toch weinig eigenaardig de regeling eener overeenkomst, die tot eene verbintenis leidt, welke, omdat zij in het dagelijksche leven zeker het menigvuldigst voorkomt, tot de allerbelangrijkste kan worden gerekend, buiten het Burgerlijk Wetboek te plaatsen. Ook houdt de arbeidsovereenkomst met andere overeenkomsten, welke in het Burgerlijk Wetboek worden behandeld, soms nauw verband. Het inzicht over het geheel zoude te zeer worden bemoeilijkt, het verband dat tusschen arbeidsovereenkomst en andere contracten bestaat, meer dan wenschelijk is, worden verbroken, indien aan de eerste niet eene plaats in het Burgerlijk Wetboek werd toegekend.

Uit een praktisch oogpunt kon aan de grenzen van het materiele privaatrecht, zooals het Burgerlijk Wetboek die trekt, niet altijd worden vastgehouden. Het belang eener goede en vooral voor een ieder duidelijke regeling, de samenhang van verschillende bij elkaar behoorende bepalingen mocht niet worden opgeofferd aan het te angstvallig vasthouden aan eene bestaande indeeling van het formeele en het materiele burgerlijk recht (zie b.v. art. 1638 g). Trouwens, het is overbekend, ook in het Burgerlijk Wetboek, gelijk het thans geldt, komen tal van voorschriften voor van louter formeel recht. Aan den anderen kant kon, waar een vraagstuk niet behoorlijk zoude kunnen worden behandeld zonder diep in te grijpen in andere deelen van het Burgerlijk Wetboek, daaraan in het ontwerp geene plaats worden toegekend. Om die reden wordt b.v. eene herziening van het huwelijksgoederenrecht, van hoe groot belang die ook ware voor de vrouw des arbeiders en voor de vrouw-arbeidster, bij deze gelegenheid niet ter hand genomen. (Verg. nog de toelichting op art. 1638 f).

Memorie van Toelichting.

Algemeene Beschouwingen.

§ 1. Inleiding.

Het bij Koninklijke boodschap van 7 Mei 1901 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden wetsontwerp tot regeling der arbeidsovereenkomst (1), — bij het spoedig daarna gevolgd optreden van het tegenwoordig Kabinet ingevolge Koninklijke machtiging teruggenomen — wordt hierbij, in meer dan één opzicht gewijzigd, opnieuw aan het oordeel der Volksvertegenwoordiging onderworpen.

Ook van dit ontwerp en evenzoo van deze Memorie van Toelichting behoort, in weerwil van de herziening, die beide hebben ondergaan,

te worden getuigd, dat zij, evenals het vroeger ontwerp en de daarbij behoorende Memorie van Toelichting, voor een aanzienlijk deel zijn ontleend aan den niet licht te overschatten voorarbeid van het lid der Tweede Kamer, Mr. H. L. DRUCKER, in het jaar 1898 van wege het Departement van Justitie openbaar gemaakt, onder den titel van: *Ontwerp van Wet tot regeling van de Arbeidsovereenkomst* (1).

Dat ook nu nog die voorarbeid niet alleen ten grondslag heeft kunnen strekken aan dit ontwerp, maar voor zoo groot deel, schier zonder nadere bewerking, heeft kunnen benut worden bij den opbouw daarvan, moet niet beschouwd worden als een gevolg van de omstandigheid, als zouden de doctrine betreffende de arbeidsovereenkomst en de stand van het arbeidsvraagstuk in het algemeen, sedert dien stationair zijn gebleven. Veeleer het tegendeel valt waar te nemen; en zeker niet minder, dan op welk ander gebied van sociaal-juridisch onderzoek ook, hebben, op het terrein door de arbeidsovereenkomst bestreken, vooral in de allerlaatste jaren, verder strevende meeningen getracht zich baan te breken.

De oorzaak is elders te zoeken, te weten in het standpunt, waarop Mr. DRUCKER zich bij zijne bearbeiding had geplaatst. Dat standpunt was het navolgende: dat de arbeidsovereenkomst is een privaatrechtelijk contract; dat de plaats, waar zulk contract uitteraard thuis behoort, is het Burgerlijk Wetboek; dat eene regeling van dit contract zich zoo nauw mogelijk behoort aan te sluiten en aan te passen aan den overigen privaatrechtelijken inhoud van het Burgerlijk Wetboek, met name van het derde boek van dat Wetboek, waarin de regeling zou behooren te worden ondergebracht ter vervanging van de artikelen 1637, 1638 en 1639; dat diensvolgens regelingen van publiekrechtelijken of economisch-publiekrechtelijken aard en vooral een naar het publiekrechtelijke zweemende opzet der materie zelve, hier zooveel mogelijk zouden behooren te worden geweerd, daargelaten de vraag in hoeverre elders de bedoelde regelingen eene plaats zouden behooren te vinden.

Deze gedachtegang, diè volkomen logisch voorkomt, heeft natuurlijkerwijze tengevolge, dat de nieuwere meeningen betreffende het arbeidsvraagstuk en de arbeidsovereenkomst, die niet alleen de privaatrechtelijke zijde van de quaestie, soms meer dan nuttig, op den achtergrond dringen, maar de geheele quaestie als het ware willen vervormen en stempelen tot eene in de eerste plaats van publiekrechtelijken aard, het stel bepalingen door Mr. DRUCKER ontworpen, vrijwel ongedeerd hebben moeten laten, omdat de door dezen uitgewerkte regeling zich niet verder konde bewegen, dan binnen een van den aanvang af door hem zelf streng afgebakend en afgesloten terrein.

De ondergeteekende wenscht van deze z. i. verstandige gedragslijn niet verder dan onvermijdelijk is af te wijken. Hij acht de aangegeven methode van regeling niet enkel theoretisch juist, maar ook practisch alleen bruikbaar. Ofschoon hij niet heeft nagelaten ook verder om zich heen te zien, dan de beperkte hierboven aangegeven kring zich uitstrekt, is hij daardoor geenszins geschokt geworden in

(1) De volledige titel luidt: «Ontwerp van wet tot regeling van de Arbeidsovereenkomst, in opdracht van den Minister van Justitie bewerkt door Mr. H. L. DRUCKER, Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Uitgegeven door het Departement van Justitie».

zijne overtuiging, dat eene regeling van het arbeidscontract, wil zij binnen korten tijd kunnen slagen, behoort opgezet te worden als civielrechtelijke regeling en behoort beperkt te blijven tot den civielrechtelijken kant van het vraagstuk, zij het ook, dat de ontwerper eener zoodanige regeling, bij elken stap, dien hij doet, zich behoort te herinneren, dat de arbeidsovereenkomst in de eerste plaats is eene *sociale* overeenkomst.

§ 5. *Verband met de Overige Wetgeving.*

Het ontwerp bepaalt zich tot de regeling der burgerrechtelijke betrekkingen, welke tusschen de partijen, bij de arbeidersovereenkomst betrokken, kunnen ontstaan. Het systeem van onze wetgeving, aan hetwelk eene scheiding tusschen onderwerpen van civiel- en van publiekrechtelijken aard ten grondslag ligt, moest medebrengen dat de publiekrechtelijke zijde, welke mede aan het vraagstuk verbonden is, aan dit ontwerp vreemd bleef. Eene afzonderlijke arbeidswet is voor die regeling de aangewezen plaats.

Toch zal het opnemen in *deze* wetsvoordracht van voorschriften van publiekrechtelijken aard niet geheel kunnen worden vermeden. Daartegen kan echter geen overwegend bezwaar bestaan. Immers ook thans reeds komt, zonder dat daaraan ooit aanstoot is genomen, in ons Burgerlijk Wetboek meer dan eene bepaling voor, waaraan publiekrechtelijke karaktertrekken niet kunnen worden ontzegd.

De regeling wordt voorgesteld als een afzonderlijke Titel in het Burgerlijk Wetboek.

Waar het geheele verbintenissenrecht in het Burgerlijk Wetboek wordt behandeld, scheen het toch weinig eigenaardig de regeling eener overeenkomst, die tot eene verbintenis leidt, welke, omdat zij in het dagelijksche leven haast het menigvuldigst voorkomt, tot de allerbelangrijkste kan worden gerekend, buiten het Burgerlijk Wetboek te plaatsen. Ook houdt de arbeidsovereenkomst met andere overeenkomsten, welke in het Burgerlijk Wetboek worden behandeld, soms nauw verband. Het inzicht over het geheel zoude te zeer worden bemoeilijkt, het verband, dat tusschen de arbeidsovereenkomst en andere contracten bestaat, meer dan wenschelijk is, worden verbroken, indien aan de eerste niet eene plaats in het Burgerlijk Wetboek werd toegekend.

Uit een practisch oogpunt kon aan de grenzen van het materieele privaatrecht, zooals het Burgerlijk Wetboek die trekt, niet altijd worden vastgehouden. Het belang eener goede en vooral voor een ieder duidelijke regeling, de samenhang van verschillende bij elkaar behoorende bepalingen, mocht niet worden opgeofferd aan het te angstvallig vasthouden aan eene bestaande indeeling van het formeele en het materieele burgerlijk recht (zie b.v. art. 1638 g). Trouwens, het is overbekend, ook in het Burgerlijk Wetboek, gelijk het thans geldt, komen tal van voorschriften voor van louter formeel recht. Aan den anderen kant kon, waar een vraagstuk niet behoorlijk zoude kunnen worden behandeld zonder diep in te grijpen in andere deelen van het Burgerlijk Wetboek, daaraan in het ontwerp geene plaats worden toegekend. Mede om die reden wordt b.v. eene herziening van het huwelijksgoederenrecht, van hoe groot belang die ook ware voor de vrouw des arbeiders en voor de vrouw-arbeidster, bij deze gelegenheid niet ter hand genomen. (Verg. nog de toelichting op art. 1637 f).

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

§ 5. Eenige leden verklaarden niet te kunnen goedkeuren, dat in dit ontwerp de regeling van het arbeidscontract is opgezet als civielrechtelijke regeling en tot den civielrechtelijken kant van het vraagstuk bijna geheel beperkt is gebleven. De Minister moge al in de Memorie van Toelichting verklaren, dat de ontwerper ook van een privaatrechtelijk gedachte regeling bij elken stap, dien hij doet, zich behoort te herinneren, dat de arbeidsovereenkomst in de eerste plaats is eene *sociale* overeenkomst; naar zij meenden, is het niet mogelijk dit in het oog te houden, waar deze regeling moet worden ingevoegd in een wetboek, waarvan de grondgedachte is de gelijkheid van de bij een contract betrokken partijen, en is het dan ook niet gelukt in dit ontwerp sociaal recht tot stand te brengen. Het vraagstuk der arbeidsovereenkomst omvat nu eenmaal onderwerpen, als daar zijn de gedwongen winkelnering, de bescherming van het recht der arbeiders tot vereeniging en vergadering, het opnemen van onjuiste mededeelingen of het plaatsen van geheime teekens in uit te reiken getuig-schriften, die slechts op publiekrechtelijke wijze doeltreffend kunnen worden geregeld. Ook de uitsluiting van de personen, in dienst van publiekrechtelijke lichamen (art. 1637 o) [1637 z], achtte men een be-treurenswaardig gevolg van de verkeerde wijze, waarop de zaak is aan-gevat. Nu de regeling tot den civielrechtelijken kant van het vraagstuk beperkt is gebleven, moesten noodzakelijkerwijze ook de Kamers van Arbeid geheel buiten de zaak worden gehouden; voor bemoeiingen van hare zijde, hoe nuttig deze ook kunnen zijn, is in eene privaatrechtelijk gedachte regeling geen plaats.

In tegenstelling met deze beschouwingen, noemden andere leden de in dit ontwerp, op het voetspoor van de vorige ontwerpen, gevolgde gedragslijn verstandig en de daarin aangegeven methode van regeling niet enkel theoretisch juist, maar ook practisch alleen bruikbaar. Men herinnerde dezerzijds aan het bekende woord van GIERKE: „*unser Privatrecht wird sozialer sein, oder es wird nicht sein*”; ook eene privaatrechtelijke regeling kan sociaal gedacht zijn.

In het bijzonder keurde men dezerzijds goed, dat ook in zooverre het privaatrechtelijk karakter van de aangeboden regeling is gehandhaafd, dat vooralsnog aan de niet-naleving harer bepalingen geene gevolgen van strafrechtelijken aard — met eene enkele uitzondering dan — zijn verbonden, en met het geven van voorschriften van burgerlijk dwingend recht is volstaan. Het strafrecht is een gevaarlijk wapen, dat niet dan in de uiterste noodzakelijkheid aangegrepen behoort te worden en alleszins juist scheen daarom het in de Memorie van Toelichting ingenomen stand-punt, dat eerst de ondervinding uitspraak moet doen, of niet het dwingend karakter der onderscheidene bepalingen krachtig genoeg is om de zwak-keren tegen misbruik van macht van de zijde der sterkeren te vrijwaren.

§ 6. Ten aanzien van de vraag, of het wenschelijk is de voorgedragen regeling in het Burgerlijk Wetboek in te lijven, dan wel haar in eene afzonderlijke wet te belichamen, verschilden de voorstanders van een privaatrechtelijk gedachte regeling van gevoelen. Eenerzijds betoogde men dat, waar de Grondwet in art. 150 de bevoegdheid der Wetgevende Macht erkent om enkele onderwerpen van burgerlijk en handelsrecht in afzonderlijke wetten te regelen, dit onderwerp voor zoodanige afzonderlijke regeling als het ware is aangewezen en in zooverre gelijk staat met dat, in de Faillissementswet geregeld. Niet alleen toch bederft men de inrichting van het Burgerlijk Wetboek door daarin een titel te voegen, waarvoor geen plaats is en een groot aantal artikelen, waar slechts voor drie artikelen ruimte is, maar men neemt daarin ook bepalingen op van formeel recht, die in dit wetboek niet thuis behooren. Ook zou eene afzonderlijke wet

op ruimer schaal de gelegenheid geven tot opneming van bepalingen van publiekrechtelijken aard.

Anderzijds erkende men de juistheid van de gronden, in de Memorie van Toelichting voor de opneming der regeling in het Burgerlijk Wetboek aangevoerd. Terecht, meende men, wordt dáár opgemerkt dat, waar het geheele verbintenissenrecht in het Burgerlijk Wetboek wordt behandeld, het toch weinig eigenaardig kan zijn de regeling van een in het dagelijksche leven wellicht het menigvuldigst voorkomend contract buiten het Burgerlijk Wetboek te plaatsen. Wel kon men niet ontkennen, dat de inrichting van dit wetboek door de invoering van de thans voorgestelde regeling niet fraaier zal worden, maar men meende dat dit argument niet afdoende kan zijn, waar na de totstandkoming der wet van 6 Februari 1901 (*Staatsblad* no. 62), tot wijziging en aanvulling van de bepalingen omtrent de vaderlijke macht en de voogdij enz., de symmetrie in het Burgerlijk Wetboek reeds veel te wenschen overlaat. Verder wees men er van deze zijde nog op, dat in het Wetboek van Koophandel arbeidsovereenkomsten zijn geregeld en opneming van de algemeene regeling van de arbeidsovereenkomst in het Burgerlijk Wetboek ook op dien grond kan worden verdedigd.

Memorie van Antwoord.

§§ 5 en 6. Het was der Regeering aangenaam te zien, dat het betoog van eenige leden, die verklaarden, niet te kunnen goedkeuren, dat in dit ontwerp de regeling van het arbeidscontract is opgezet als civielrechtelijke regeling en tot den civielrechtelijken kant van het vraagstuk bijna geheel beperkt is gebleven, door andere leden krachtdadig werd weersproken.

Eerstbedoelde leden verliezen naar het schijnt uit het oog, dat de natuurlijke, voor het arbeidscontract aangewezen, plaats is het Burgerlijk Wetboek en dat het inderdaad zou zijn een den aard der dingen geweld aandoen, wanneer de regeling niet aldaar werd ondergebracht. Men houde in het oog, dat de regeling, die dit ontwerp bestemd is te vervangen, thans eene plaats inneemt in het Burgerlijk Wetboek en dat er in het algemeen geen rechtshandeling denkbaar is, die een sterker sprekend privaatrechtelijk karakter vertoont dan een contract. Het contractenrecht — alle rechtsleeraren zijn het daarover eens — vormt het burgerlijk recht bij uitnemendheid. Nu moge het waar zijn, dat het arbeidscontract eenige onmiskenbare bijzondere eigenschappen vertoont van sociale beteekenis; deze omstandigheid mag, naar de wel overwogen meening der Regeering, voor den wetgever geen reden zijn, het blijvend en duurzaam hoofdkarakter van zoodanige overeenkomst, dat juist daarin ligt, dat het is eene *overeenkomst*, ter zijde te stellen.

Men beroepe zich niet hierop, dat de grondgedachte van het Burgerlijk Wetboek is de gelijkheid van de bij een contract betrokken partijen en dat, waar nu tusschen de partijen, bij een arbeidscontract betrokken, ongelijkheid bestaat, zulk contract niet tot zijn recht kan komen in dat wetboek. Ter wederlegging van deze bewering zij gewezen op het feit, dat onder de contracten, in het Burgerlijk Wetboek geregeld, ook contracten ressorteeren waarbij, veel meer dan bij het arbeidscontract, ongelijkheid bestaat, met name contracten gesloten met minderjarigen.

Het komt er slechts op aan, dat men het sluiten van zoodanige contracten met genoegzame waarborgen omkleedt aan de zijde der zwakkere partij, waardoor deze de gelijke wordt harer wederpartij.

Men breide het gebied, dat door de arbeidsovereenkomst wordt bestreken, niet uit buiten zijne natuurlijke grenzen; men verwarre niet met het contract zelf, wat er geheel buiten staat en slechts toevallig er aan raakt. Zoo late men de bescherming van het recht der arbeiders tot vereeniging en vergadering, de bemoeienissen van Kamers van arbeid met arbeidstoestanden en wat dies meer zij, bij deze gelegenheid buiten bespreking.

Regelingen van dien aard behooren niet thuis bij het arbeidscontract, onverschillig of dit laatste in het Burgerlijk Wetboek wordt ondergebracht, dan wel eene zelfstandige wet zou vormen, en kunnen — desnoodig geacht — zonder het minste bezwaar op zich zelve worden vastgesteld, buiten elk arbeidscontract om.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(8 Maart 1906.)

De heer **Tak**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 21.] Al naarmate het noodig is zal men de voor het doel geschikte middelen moeten kiezen, zonder zich vooraf aan eenig stesel dogmatisch te binden. Civielrechtelijke actie tot schadevergoeding zal zeker in veel gevallen nuttig kunnen zijn: in andere zal de publiekrechtelijke sanctie niet kunnen worden ontbeerd.

Wanneer men zich vooraf bindt aan een zekeren gedachtengang, zich vastklemt aan een afdeling van zijn rechtswetenschap, dan zal het doel niet volkomen bereikt worden. Men moet zich vrij houden en telkens de beste middelen kiezen voor zijn doel, dan zal, buiten de bestaande onderscheidingen om, er een nieuw recht komen, waarbij men in hetzelfde wetboek het oude publiek en privaatrecht zal vereenigd vinden en waar men, ook naast de civielrechtelijke actie, zal vinden de strafbedreiging als publiekrechtelijke sanctie, omdat deze in sommige gevallen van categorieën een beter middel zal zijn om het door den wetgever beoogde doel te bereiken. Zoo zal ontstaan wat men genoemd heeft het sociale recht. Men kan het ook verdeelen over verschillende wetboeken, zooals met de stof, die wij hier behandelen, de Deutsche wetgever heeft gedaan, die haar gedeeltelijk onderbracht in het Burgerlijk Wetboek en gedeeltelijk in de Gewerbe-ordnung, maar men kan haar ook in ééne wet behandelen, omdat meer dan door dogmatische onderscheidingen de aard dezer wetgeving zal beheerscht worden door de praktische overweging: op welke wijze men het doel, dat men zich gesteld heeft, het best zal bereiken.

Nu is deze gansche stof bijna geheel privaatrechtelijk behandeld en dit karakter heeft een zeer sterke beteekenis gekregen, omdat de meest gewichtige bepalingen zijn ingelascht in het Burgerlijk Wetboek en dus deel zullen uitmaken van het burgerlijke verbintenissenrecht. Dit is van den beginne af aan zoo geworden. De eerste sporen van dit ontwerp vindt men reeds een kleine twintig jaren terug in het *Rechtsgeleerd Magazijn*, toen Prof. Drucker, die later het ontwerp heeft gemaakt, in opdracht van den Minister Smidt, en die zeker ieder, die in deze stof heeft gewerkt, grootelijks heeft verblijd met zijn volkomen klare en heldere voorstelling ook van de juridische begripsbepalingen en onderscheidingen, zoodat zij ook voor den niet vakman voor het overgrootste deel genietbaar zijn geworden, — toen zeg ik Prof. Drucker in het *Rechtsgeleerd Magazijn* een artikel schreef over de literatuur van het arbeidscontract, waarin hij o. a. zeide, dat hij bij het nagaan der zaak aan de hand van de nieuwere literatuur zich plaatste op privaatrechtelijk standpunt.

Dat was een begin, dat in 1887 zeer goed te verklaren was, omdat, toen dat artikel verscheen, de eerste enquête nog moest beginnen, en, zooals ik persoonlijk in die dagen heb waargenomen, de wetenschap omtrent de sociale quaestie onder de liberalen nog zeer gering was. Men ging wel voelen, dat er zoo iets in de lucht zat en het voorstel tot het houden van de enquête was daarvan een uitvloeisel; maar een algemeene sociale overtuiging, zooals die thans uitgaat van de programma's der staatkundige partijen en met name in dat van de partij waartoe de schrijver van het genoemde artikel behoort, zulk een overtuiging omtrent de te nemen sociale maatregelen bestond bij de liberalen niet, en het is dus zeer begrijpelijk, dat de jurist, die toen begon over het arbeidscontract te denken, stond op zuiver privaatrechtelijk standpunt.

Maar tusschen 1887 en 1898 liggen heel wat jaren, en toen het ontwerp kwam van denzelfden auteur, toen had men misschien mogen verwachten, dat het punt van uitgang, het terrein waarop de ontwerper zich stelde, iets breder afmetingen zou hebben aangenomen.

Dit ontwerp nu is met wijzigingen geworden het latere wetsontwerp van den Minister Cort van der Linden, van den vorigen Minister Loeff en ook door den tegenwoordigen Minister in hoofdzaak overgenomen, zoodat wij zijn blijven hangen aan de privaatrechtelijke regeling en niet zijn gekomen tot hetgeen Mr. Fokker enkele jaren geleden aan de Nederlandsche Juristenvereniging schreef: „Op deze gronden meen ik, dat van de arbeidsovereenkomst in haar ruimsten zin een geheel op zich zelf staand rechtsinstituut moet gemaakt worden, dat geheel door eigen regelen wordt beheerscht.”

Deze meening gaat in tegen de methode door den heer Drucker gevolgd en door de Ministers die van zijn ontwerp hebben gebruik gemaakt. Het civielrechtelijk ontwerp wordt in het Burgerlijk Wetboek ingelascht en het ontwerp draagt daarvan de duidelijke kenmerken. Nu heeft men tegen de critiek die uit dien hoofde op het ontwerp is uitgeoefend gezegd: sluit dan die inlassing publiekrechtelijke bepalingen volkomen uit; sluit die bijzondere rechtspraak uit; sluit die uit sanctie door strafbedreiging? Ik geloof: niet noodzakelijk. Maar het uitgangspunt van den ontwerper bepaalt ook tevens zijn gedachtengang. En de wetenschappelijke man, de wetenschappelijke jurist, die een dergelijk contract ontwerpt, wordt door het punt van uitgang dat hij heeft aangenomen, vanzelf gebonden aan een zekere methode. En dat is ook bij dit ontwerp te bespeuren.

Nu wordt gezegd, dat er ten onrechte daarop aanmerking wordt gemaakt, dat de Kamer geheel vrij is om nog in de wet te zetten wat zij wil, dat de wetgever niet is gebonden. Dat moge formeel juist zijn, feitelijk is ieder gebonden aan het punt van uitgang waarvan het ontwerp is uitgegaan; feitelijk is dus ook deze Kamer gebonden aan de methode door den ontwerper van de regeling en door de opvolgende Ministers gevolgd. Er was hier meer noodig dan het civiel recht kan geven. Het is nog de vraag wat dat civiel recht aan den arbeider zal geven, of niet zijn gang naar den kantonrechter zeer dikwerf zal zijn zijn gang naar het ontslag en naar de werkloosheid.

En wellicht zal de reden van het ontslag dan later worden medegedeeld aan de medeleden van den patroonsbond om den arbeider het vinden van werk moeilijk te maken. Het is zeer de vraag wat dat recht zal beteekenen in handen van den onderworpen, in handen van iemand die, volgens den Minister die het contract indiende, iederen dag moest sluiten een dwangcontract om te kunnen leven, op straffe dat anders zijn arbeidskracht voor dien dag verloren zou gaan.

[Men zie verder blz. 21.]

Zoo vinden wij in de privaatrechtelijke lijn uitgezonderd de arbeiders van den Staat, de gemeenten, de provinciën en de waterschappen. Nu zijn zeer zeker in tal van grootere gemeenten goede of vrij goede regelingen tot stand gekomen, maar de groote massa, de meesten van deze arbeiders zijn zonder waarborg overgelaten aan den gemeenteraad, als patroon, een patroon die in zeer vele omstandigheden een zeer slechte patroon is, die dikwerf bitter slecht betaalt en zeer lange uren laat werken. Waarom nu, waar het getal arbeiders, door de toeneming der gemeentebedrijven, ieder oogenblik vermeerdert, deze categorieën onttrokken aan de bescherming van deze wet?

Ik heb er geen andere deugdelijke reden voor kunnen vinden, dan dat de ontwerpers en indieners van het ontwerp zich voorstelden, dat dit eigenlijk in deze privaatrechtelijke regeling niet thuis hoort. Daardoor werden in elk geval duizenden werklieden in verschillende gemeenten aan hun lot overgelaten.

De rechtspraak kwam ook niet los uit denzelfden gedachtengang en kwam terecht bij den kantonrechter.

Nu zal ik hier slechts een enkel woord over spreken, omdat krachtens de door u voorgestelde behandeling, Mijnheer de Voorzitter, dit onderwerp later ter sprake zal komen, maar ik wil toch constateeren, dat wij op het vasteland van Europa de eenige Staat zullen zijn, die niet beproefd heeft door een duurzaam scheidsgerecht de arbeidsgeschillen tot een betere oplossing te brengen.

Om maar één feit te noemen voor het stelsel der Gewerbegerichte: de eerste 10 jaren, na 1890, nadat de nieuwe wet op de Duitse Gewerbegerichte werkte, zijn 47 à 48 procent van de aangebrachte gevallen beëindigd zonder vonnis, dus met een verzoening of vergelijk, terwijl bij ons — ofschoon de kantonrechters het ook wel eens tot een verzoening brengen — op een dergelijke percentage wel niet kan worden gerekend.

Ik zal hierop niet verder ingaan, maar, indien dit zoo blijft, zullen wij in een nieuw opzicht weder mogen heeten: de Chineezen van Europa.

Er is gezag en dienst, zoo is het uitgedrukt in het ontwerp, maar dan is een zekere beperking noodzakelijk. Als men nu ziet, dat het gezag is uitgeoefend in een eenzijdige vaststelling van het arbeidscontract; dat het zich openbaart in het optreden van de werkgevers als rechters zonder beroep, door het opleggen van boeten, dan kan men toch niet tegenover een dergelijk gezag verklaren en vergoelijken, dat het niet — waar dit gezag doorwerkt — door publiekrechtelijke sanctie binnen bepaalde grenzen wordt gehouden.

Zoo is van den aanvang af hier iets bedorven.

[Men zie verder bladz. 22.]

De heer Schaper: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 29.] Het comité wilde verwerping zonder meer, zonder consideratie, eenvoudig reeds omdat dit wetsontwerp was ingevoegd in het Burgerlijk Wetboek. Maar dit op zich zelf kon voor mij geen reden zijn om dit wetsontwerp onaannemelijk te verklaren. Ik wist toen — de heer Drucker mompelt achter mij iets van de Duitse fractie — niet, tot mijn schande misschien en in ieder geval tot mijn leedwezen, wat Stadthagen, een revolutionnair van den linkervleugel van de Duitse partij, gezegd heeft over deze aangelegenheid. Maar hoe dan ook, de heeren hebben van mij eens de verklaring gehoord, dat ik aan „juristerij” niet veel hecht, een woord dat vaak verkeerd is uitgelegd en misbruikt, maar hetgeen zoo moet worden opgevat, dat ik niet om spitsvondig-juridische redenen tegen een zaak zal zijn, als die op zich zelf iets goeds bevat.

Ik heb nooit beweerd, dat ik met dit wetsontwerp tevreden ben. Ik heb er tal van grieven tegen, die ook door Tak zijn genoemd. Mijn bezwaar is echter niet, dat de regeling van het eigenlijke arbeidscontract in engen zin, namelijk ten opzichte van loon en opzegtermijn, ziekte enz. is opgenomen in het Burgerlijk Wetboek; maar mijn bezwaar is, dat hierbij te veel is opgenomen, dat behoort bij het strafrecht, waarbij de rechter den arbeider *beschermt*, tenzij men het tevens sanctionneeren wil met het strafrecht.

Het denkbeeld van „arbeidscontract” in ruimen zin genomen, omvat — men zie, om een voorbeeld te noemen, het boek van Mr. van Zanten — eigenlijk alles wat betreft de verhouding tusschen arbeiders en patroons, dus ook de werktijden enz., en dat alles behoort natuurlijk niet huis in een wetsontwerp als dit. Het zal zeker niemand in het hoofd komen om bepalingen op den werkdur op te nemen in het Burgerlijk Wetboek. Daartoe zijn publiekrechtelijke strafbepalingen noodig. Zoo behooren ook zelfs maatregelen voor de veiligheid van arbeiders, die tusschen gevaarlijke machines werken, eigenlijk tot een regeling van het arbeidscontract. Immers, men zou tot de arbeiders kunnen zeggen — en het is echt liberaal van den ouden stempel om alzo te redeneeren! —: gaat tusschen die raderen vandaan, zoekt ander werk, gij zijt vrij, terwijl de algemeene opinie nu is, dat wij de arbeiders moeten beschermen en niet overlaten aan de roekeloosheid der fabrikanten en de „vrijheid” van arbeid.

Nu is mijn grief, dat men hier te veel heeft opgenomen in een privaatrechtelijk contract, tenzij men naast de verbodsbepalingen hier strafbepalingen zou willen opnemen. In de Memorie van Toelichting zei trouwens ook reeds Minister Loeff, dat voorshands hiervan was afgezien, maar dat kon worden afgewacht of strafrechtelijke sanctie noodig is. Welnu, dit is noodig!

Neem eens de bestrijding der gedwongen winkelnering. Dat die zonder strafbepalingen weinig beteekent, begreep reeds de ontwerper van het wetsvoorstel, in 1889 door den Minister Ruys van Beerenbroek ingediend. Deze stelde straf op de gedwongen winkelnering, het eenige middel om dit kwaad den kop in te drukken. De heer Arts wees daarop gisteren te recht; hij kan het weten, want hij woont in de streek waar de gedwongen winkelnering op brutale wijze plaats heeft. Toch is hij geen sociaal-democraat; maar ook hij zegt dat strafbedreiging het eenige middel is om het euvel te beteugelen, hetgeen onmogelijk het geval kan zijn door de nietigverklaring van een „beding” in het arbeidscontract, reden waarom het voor mij niet veel waarde verkrijgt. Wat men hiermee bereikt, kan beter door de vakactie bereikt worden.

[Men zie verder bladz. 29.]

De heer Drucker: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 42.] Ik kom nu tot de inlassing in het Burgerlijk Wetboek, waarvan de heer Tak heden allerlei kwaad heeft gezegd.

Dat is volgens hem de bron van alle fouten van het wetsontwerp. Als men maar niet gekomen was op de ongelukkige gedachte, het in het Burgerlijk Wet-

boek in te lasschen, waren die fouten vermeden. De vader van die ongelukkige gedachte is degene die thans het woord voert. Die heeft het in 1887 uitgevonden, en tusschen 1887 en 1898 heeft die man niets willen leeren en is altijd op dat gekke idee blijven doordraven.

Ik ben niet de eenige voorstander van dat gekke idee. Laat mij een man noemen, die bij den heer Tak zeker minstens evenveel gezag heeft als bij mij, namelijk den onlangs overleden hoogleeraar te Weenen, Prof. A. Menger, een man die misschien niet was sociaal-democraat, maar toch nauw verwant was aan de sociaal-democratie, een man in elk geval waarvan iedereen erkent, dat hij ontzaglijke verdiensten heeft voor de verbreiding van de sociale opvatting van het recht in het algemeen.

Welnu, wat zegt Prof. Menger in zijn beroemd boek „Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen”? Men kan zetten in het Gewerbegesetz „wat men wil, maar „zu einem dauernden Besitz” worden de bepalingen eerst, als ze in het Burgerlijk Wetboek plaats vinden.

Het Burgerlijk Wetboek is trouwens de natuurlijke plaats voor de regeling van contracten tusschen werkgever en arbeider; het is ten slotte ook de eenige plaats, waar men kan regelen de contracten tusschen alle werkgevers en alle arbeiders.

[Men zie verder het Derde Hoofdstuk].

(9 Maart 1906.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 45.]

Nu weten wij, dat juist de groote grief tegen het ontwerp hier is, dat de materie privaatrechtelijk is gedacht en geregeld en dat de regeling wordt ingelascht in ons Burgerlijk Wetboek. Ik vraag daarom verlof om mijnerzijds deze grief van naderbij te bezien. En wanneer wij dat doen, zal blijken dat zij volkomen ongegrond is.

Het feit zelf is juist. De materie wordt privaatrechtelijk geregeld bij d' ontwerp en als het wet zal worden zijn, zal zij vormen een deel van ons Burgerlijk Wetboek, al zijn er bepalingen die min of meer het publiekrechtelijk terrein naderen en op het kantje af zijn, bijv. het verbod van betaling van loon in — sit venia verbo — kroegen, de bepaling omtrent de gedwongen winklenering. Het is echter een feit, dat de geheele materie volgens het wetsontwerp privaatrechtelijk is gedacht, en dat de regeling inderdaad bestemd is om te worden een onderdeel van het Burgerlijk Wetboek.

Maar wel verre, dat daarvan moet worden gemaakt een grief, komt het mij voor, dat dit volkomen rationeel en natuurlijk is, en dat de wetgever die zulks doet, zich daardoor slechts kwijt van een plicht die op hem rust.

Ik meen, dat het juist eisch is deze zaak te regelen, zooals thans geschiedt. In de eerste plaats meen ik dit, omdat het onderwerp van nature is een materie van privaatrechtelijken aard. Het is niet moeilijk iemand die daaraan mocht twifelen, dit duidelijk onder de oogen te brengen.

Wanneer een werkegever komt tot een arbeider — dit woord nu niet alleen in den zin van ouvrier — of omgekeerd, wanneer een arbeider komt tot een werkgever en de partijen zijn, na min of meer uitvoerig overleg, het te zamen eens geworden, respectievelijk de een, dat hij in dienst wenscht te komen van den ander; de ander, dat hij den een wenscht te engageeren tegen een bepaald loon, voor een min of meer bepaalden tijd, dan is er gesloten een overeenkomst, een zuiver burgerrechtelijke overeenkomst.

Dit valt niet te ignoreeren; het te miskennen, zou zijn den aard der zaak geweld aan doen.

Nu is het volmaakt onverschillig waar men deze zaak regelt. Of men dit nu doet in een speciale wet, zooals in België, dan wel, zooals indertijd in Frankrijk, op initiatief van den toenmaligen Minister Millerand is op het getouw gezet en daar thans wordt ondernomen in een algemeen code du travail, of wel, zooals in Duitschland, gedeeltelijk in het Burgerlijk Wetboek, gedeeltelijk in een Gewerbeordnung, of ten slotte op welke wijze ook, uit het oogpunt, waarop wij thans de zaak bezien, is dit geheel onverschillig.

De materie is ontegenzeggelijk van privaatrechtelijken aard en waar dit zoo is, is de natuurlijke plaats voor de regeling het Burgerlijk Wetboek.

Waarom? Omdat wij hier eenvoudig te doen hebben met een burgerrechtelijk contract en dus met een rechtshandeling, welke onderworpen is aan de algemeene regeling, die men overal in het Burgerlijk Wetboek vindt en meer bepaald aan de regeling van overeenkomsten en verbintenissen in het algemeen.

De bestaande drie artikelen nu die wij thans hebben worden door niemand meer in bescherming genomen, ook niet door den heer de Savornin Lohman. Ik loop niet vooruit op het straks te behandelen amendement van dien geachten afgevaardigde (1), maar ik meen wel te mogen zeggen, dat uit zijn voorstel om slechts één dier artikelen te behouden en dat nog op zeer beperkt en bepaald aangegeven terrein, blijkt, dat ik ook hem mag rangschikken onder degenen die de thans bestaande regeling afkeuren. Zonder te kort te doen aan den eerbied voor dien geachten afgevaardigde mag ik dus gerust zeggen, dat de thans geldende regeling in de rechtsovertuiging van het Nederlandsche volk veroordeeld is.

Als wij dus heden een nieuw Burgerlijk Wetboek gingen maken, dan zouden wij daarin ongetwijfeld opnemen een regeling van het arbeidscontract, en wel een regeling conform aan onze hedendaagsche opvattingen.

Nu kan het Burgerlijk Wetboek zich bepalen tot die enkele hoofdzaken, welke bij elk arbeidscontract steeds op den voorgrond treden, de materie beheerschen, zooals geschied is in het Deutsche Burgerlijk Wetboek, terwijl daarmede aangetroffen worden allerlei verschillende speciale regelingen in onderscheidene andere wetten. Maar ook als men dit systeem huldigt, is toch de plaats voor de regeling van de kern der zaak in het Burgerlijk Wetboek.

Volgt men daarentegen het stelsel van dit wetsontwerp, maakt men dus een algemeene regeling welke zich over het geheele veld van het arbeidscontract uitstrekt, dan geldt des te meer dat geen andere plaats daarvoor mogelijk is, dan juist in het Burgerlijk Wetboek.

Nu zou ik willen waarschuwen — voor zoover het nog noodig is — tegen een misverstand, dat, meen ik, niet altijd uit de gedachte gebleven is.

Al hebben wij hier thans voor ons een ontwerp van een algemeene regeling van het arbeidscontract, daarom is dat nog niet een algemeene regeling van arbeidsstoestanden en arbeidsbelangen. Dergelijke verwachting mag men van een regeling als deze niet koesteren. Onze eigen wetgeving trouwens bewijst, dat wij dit reeds lang hebben ingezien.

Wij zijn met onze arbeidswetgeving wel laat gekomen, maar in elk geval hebben wij toch in de latere jaren belangrijke schreden op dit gebied gedaan.

Wij hebben een wet, op de ongevallenverzekering, welke nog tot verdere bedrijven dan zij nu beheerscht, zal moeten worden uitgebreid. Wij hebben de Veiligheidswet, de Arbeidswet, de wet tot regeling van de Kamers van arbeid, waarin een kiem te vinden is van raden van verziening en oplossing van economische geschillen op dit terrein door arbitrage.

Wij moeten nog krijgen een wet op de ziekte-verzekering, op de ouderdoms- en invaliditeitsverzekering, een regeling van arbeids- en rusttijden, een beperking dus van den arbeidsduur ook voor volwassen mannen enz.

Wij hebben dus in onze wetgeving zelf reeds een verzameling van maatregelen, welke ten aanzien van allerlei onderdeelen de arbeidstoestanden regelen. Maar daarnaast blijft er altijd over een terrein voor privaatrechtelijke regeling en op dat terrein te doen, wat de wetgever behoort te doen, is de opgave van dit wetsontwerp. Een regeling op het aldus afgebakend terrein behoort inderdaad in het Burgerlijk Wetboek.

[Men zie verder bladz. 45.]

De heer Tak: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 48.]
Wat het inlasschen van deze bepalingen in het Burgerlijk Wetboek betreft, hebben wij niet gezegd, dat niet een deel van de bepalingen een zuiver privaatrechtelijk karakter moet dragen; maar wel, dat men, door inlassching van het geheel in het Burgerlijk Wetboek, de zaak te veel beperkte en aanleiding gaf, dat sommige dingen niet of verkeerd geregeld worden en dat deze methode dus de ontwerpers heeft aan banden gelegd. Hadden zij vrijheid gehad, dan waren zij op sommige punten tot andere bepalingen gekomen.

Nu zegt de Minister: ook het burgerlijk recht kan sociaal zijn. Wij verwachten dat het burgerlijk recht eens geheel en al sociaal zal zijn. Schering en inslag van het ontwerp, zegt de Minister, is, dat de arbeider, de zwakste in economische positie, moet beschermd worden. Nu heeft het mij verwonderd, dat ik in dit verband van geen enkel spreker een antwoord heb gehoord, dat ik gisteren heb uitgelokt, aangaande den gelijken opzeggingstermijn voor patroon en arbeider.

De heer Drucker: Dat is mij gisteren bij de veelheid der stof ontgaan. Ik had mij reeds voorgenomen, als ik nog aan het woord kwam, dat aan te vullen.

(1) [Men zie daarvoor het Derde Hoofdstuk sub C.]

De heer **Tak**: De heer Drucker zal dit dan misschien bij de artikelen kunnen doen. Ik heb echter dienaangaande geen opmerking gehoord van den heer van Nispen of van den Minister. Ik had medegedeeld wat een Katholiek schrijver daarover had geschreven, hetgeen in substantie is medegedeeld in het *Katholiek Sociaal Weekblad*. Wanneer schering en inslag is dat de arbeider, als de zwakste in economische positie, moet beschermd worden, dan dient een dergelijke opmerking getoetst te worden aan een bijzonder geval als hier werd genoemd en niet alleen in het algemeen te worden gezegd.

[Men zie verder onder de Vijfde Afdeling van den Zevenden Titel A.]

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

Algemeene Beschouwingen.

§ 2. *Inlassching in het Burgerlijk Wetboek of regeling in afzonderlijke wet.*

Vele leden konden zich er mede vereenigen, dat de nieuwe regeling werd opgenomen in het Burgerlijk Wetboek. Daar, waar het verbintenissenrecht behandeld wordt, behoort ook de arbeidsovereenkomst haar plaats te vinden.

De vraag was echter gerezen in hoeverre het met art. 150 der Grondwet in overeenstemming is te brengen, dat in deze wet voor enkele onderwerpen (zooals in de artt. 1637 s en 1638 s), regeling bij algemeenen maatregel van bestuur wordt voorbehouden. Genoemd artikel der Grondwet schrijft voor, dat het burgerlijk- en handelsrecht, het burgerlijk- en militair strafrecht, de rechtspleging en de inrichting der rechterlijke macht, bij de wet geregeld worden in algemeene wetboeken, waaraan bij de herziening der Grondwet in 1887, om het gebod van codificatie, geheel absoluut in art. 146 der Grondwet van 1848 opgenomen, te temperen en voorts te wettigen wat feitelijk reeds was geschied, werd toegevoegd: „behoudens de bevoegdheid der wetgevende magt om enkele onderwerpen in afzonderlijke wetten te regelen.” Hierop wordt nader teruggekomen bij de behandeling van art. 1638 s op bladz. 35.

Onderscheidene leden zouden er de voorkeur aan hebben gegeven de voorgestelde bepalingen in eene afzonderlijke wet vereenigd te zien. Eenigen van hen waren van gevoelen dat, al mocht ook het privaatrechtelijk karakter in hoofdzaak op den voorgrond zijn gesteld, er in het ontwerp veel voorkwam, dat buiten het terrein viel van het burgerlijk recht en nog meer dat met de beginselen, in het Burgerlijk Wetboek gehuldigd, kwalijk vereenigbaar scheen en daarin dus minder goed behoorde. Sommige in het ontwerp voorkomende bepalingen, en in het bijzonder had men hierbij het oog op die, welke ten doel hebben de gedwongen winkelnering te bestrijden, zouden veeleer door eene strafbepaling behooren te worden tegengegaan, dan door burgerlijke rechtsgevolgen als thans worden voorgesteld en het Burgerlijk Wetboek ontsieren.

Andere leden gingen verder en waren van meening, dat in het ontwerp niet alleen veel voorkwam, wat niet met de beginselen van het Burgerlijk Wetboek in overeenstemming was, maar het beginsel zelf, dat aan het ontwerp ten grondslag lag, strijdig was met het burgerlijk recht. Volgens het hoofdbeginsel van het burgerlijk recht zijn partijen, die, *sui juris* zijnde, eene overeenkomst aangaan, gelijkgerechtigd, terwijl het ontwerp tot uitgangspunt heeft, dat bij het sluiten van eene dienstovereenkomst steeds ongelijke partijen tegenover elkaar staan, eene zwakkere tegenover eene sterkere.

Leden, die van gevoelen waren dat het wetsvoorstel van het denkbeeld uitging, dat de arbeiders beschouwd moeten worden als onmondigen, die bescherming behoeven, meenden, dat dergelijke beschermende maatregelen dan toch niet in ons Burgerlijk Wetboek op hare plaats waren.

Als een bezwaar tegen de inlassching in het Burgerlijk Wetboek werd nog aangevoerd, dat tusschen de met cijfers genummerde artikelen eene lange reeks artikelen zoude voorkomen, genummerd met letters en zelfs met dubbele letters.

Zij, die voor het opnemen van eene regeling in eene afzonderlijke wet waren, wezen op het voordeel dat daaraan is verbonden, namelijk dat zij gemakkelijker kan gewijzigd worden, hetgeen van belang mocht geacht worden met het oog op eene eventueel te wachten Arbeidswet en vooral, omdat het naar veler oordeel al spoedig na inwerkingtreding van de wet zoude blijken, dat zij op vele punten herziening behoefde.

Sommige leden zouden het daarom wenschelijk geacht hebben, dat de regeling in eene bijzondere wet ware geschied, omdat hier getracht werd een onderwerp te regelen, dat althans voor opnemning in het Burgerlijk Wetboek nog niet rijp was. Eerst dan als die regeling practisch bruikbaar gebleken was, zoude het oogenblik gekomen zijn om haar in het Burgerlijk Wetboek op te nemen. Het Burgerlijk Wetboek is bij uitnemendheid de wet van het dagelijksch leven; die waarbij de burgers moeten leven en gemakkelijk zich kunnen bewegen. En zijne regeling is slecht, indien zij zich niet nauwkeurig aan den tegenwoordigen toestand aanpast.

Tegen een en ander werd aangevoerd, dat ook thans niet in het Burgerlijk Wetboek partijen altijd op gelijken voet worden behandeld, waarbij gewezen werd op de bepaling, dat de meester op zijn woord wordt geloofd. Ook het argument omtrent de gemakkelijker wijziging van de wet kon, meende men, niet gelden, daar ook ons Burgerlijk Wetboek herhaaldelijk is gewijzigd.

Aangaande het geopperd bezwaar ontleend aan het opnemen van artikelen genummerd met letters, werd opgemerkt, dat reeds nu met letters genummerde artikelen, al bepalen zij zich tot enkele, in het Burgerlijk Wetboek gevonden worden.

Eenige leden achtten echter de regeling in eene afzonderlijke wet gewaarslijp, omdat alsdan de kans werd geloopt, dat in nog ruimere mate dan thans het geval is, van de beginselen van het burgerlijk recht zoude worden afgeweken.

Er werd op gewezen, dat de vraag omtrent regeling van de in het ontwerp behandelde stof in het Burgerlijk Wetboek of bij afzonderlijke wet, zelfs bij partijen van dezelfde richting in verschillende zin wordt beantwoord. De socialisten hier te lande wenschten publiekrechtelijke regeling, terwijl die partij in Duitschland haar in het Burgerlijk Wetboek verlangde opgenomen te hebben.

De Regeering zelve schijnt in deze ook niet steeds van hetzelfde gevoelen geweest te zijn en aanvankelijk de materie in eene afzonderlijke wet te hebben willen behandelen. Terwijl toch bij invoeging van nieuwe bepalingen in eene bestaande oude wet men zich houdt aan de spelling van die oude wet, is hier bij den nieuwen Titel die in het Burgerlijk Wetboek zal worden opgenomen, de huidige, en slechts in de overige gedeelten van het wetsontwerp, waarin dit wetboek of een ander gewijzigd wordt, de oude spelling gevolgd. Men meende hierin eene aanwijzing te zien, dat de Regeering blijkbaar de zaak heeft voorbereid als afzonderlijke wet.

Een ernstige fout werd het echter door eenige leden genoemd, dat nu eenmaal het standpunt was ingenomen van invoeging der nieuwe bepalingen in het Burgerlijk Wetboek, niet was zorg gedragen, dat zij geplaatst waren daar, waar zij behoorden. Onderscheidene bepalingen, welke niet tot de arbeidsovereenkomst zelf behooren en ook niet onder de haar regelende voorschriften zouden worden gezocht, worden in den nieuw voorgestelden Titel gevonden, niettegenstaande zij onderwerpen betreffen, welke elders in het wetboek worden behandeld, zooals die omtrent minderjarigen, welke in den zestienden titel van het Eerste Boek hare plaats vinden aangewezen; die betreffende de gehuwde vrouw, welke

in den zesden titel van dat Boek behooren; die omtrent schuldvergelijking (art. 1638 r), geregeld in de vierde afdeling van den vierden titel van het Derde Boek; die betreffende beslag op het loon (art. 1638 g), welke in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering te huis behooren.

In verband ook met deze beschouwingen hadden onderscheidene leden liever gezien eene bijzondere wet voor de werklieden in den engeren zin en buiten het gewone kader van het Burgerlijk Wetboek. Zulk eene wet zoude speciaal kunnen zijn ingericht voor het mede door het tegenwoordig ontwerp beoogde doel, om misbruiken in de industrie te keer te gaan. Tegen bijzonder nadeelige misbruiken, welke uitroeiing zaak van publiek belang is, zouden in zulk eene bijzondere wet strafbepalingen hebben kunnen worden opgenomen. Dit is geenszins ontoelaatbaar, al zijn zij in het Burgerlijk Wetboek niet op hare plaats. Door het gemis aan publiekrechtelijk ingrijpen is men gekomen tot zonderlinge civiele strafbepalingen, zelfs strafbepalingen ten bate van de wederpartij, die evenzeer in strijd met het wettelijk voorschrift heeft gehandeld.

Daarmede zouden ook verbetering en nadere uitwerking van de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek gepaard hebben kunnen gaan naar de beginselen, die in het algemeen het contractenrecht beheerschen, n.l. als bepalingen ter aanvulling van hetgeen partijen niet hebben geregeld.

Beide categorieën van wettelijke bepalingen zijn kwalijk in één kader te vereenigen, gelijk het nu behandelde ontwerp bewijst. Sociale wetten beoogen, door gebod en verbod, in de levensbetrekkingen een gewijzigd begrip van hetgeen de openbare orde en de goede zeden eischen of veroorloven, ingang te doen vinden; het burgerlijk contractenrecht neemt deze zich telkens wijzigende begrippen van het publieke recht en uit de zeden over. Het heeft slechts rechtszekerheid ten doel binnen de grenzen, welke door de wet, de goede zeden en de openbare orde gesteld worden (art. 1374 Burgerlijk Wetboek). Het ligt in den aard der zaak, dat het burgerlijk contractenrecht slechts den wil der partijen, binnen die grenzen, in het oog vat en door zijne bepalingen aanvult wat de partijen ongeregeld hebben gelaten of slechts door het gebruik van den naam eener in het wetboek bekende rechtsbetrekking hebben aangeduid.

Antwoord der Regeering.

§ 2. *Inlating in het Burgerlijk Wetboek of regeling in afzonderlijke wet.*

Het was den ondergeteekende bijzonder aangenaam te mogen vernemen, dat vele leden de meening toegedaan waren, dat met de opneming der nieuwe regeling in het Burgerlijk Wetboek, te midden van de andere overeenkomsten, de juiste weg betreden was.

Deze instemming verliest voor hem haar waarde niet, nu daaraan werd vastgeknoopt de vraag, of het wel met art. 150 der Grondwet was overeen te brengen, dat bij het wetsontwerp voor enkele onderwerpen regeling bij algemeenen maatregel van bestuur voorbehouden wordt. Het schijnt geen twijfel te lijden, of de vraag moet in bevestigenden zin beantwoord worden. De hier bedoelde regelingen toch — de twee gevallen, die van de artt. 1637 s en 1638 s, in het Voorloopig Verslag bij wijze van voorbeeld genoemd, zijn in werkelijkheid de eenige in het ontwerp voorkomende — moeten afdalen in zoovele bijzonderheden van administratieven aard, dat hare opneming in het Burgerlijk Wetboek niet alleen zoude misstaan maar ook, met het oog op de mogelijkheid dat meermalen wijziging noodzakelijk zoude blijken, onpractisch zijn zou. Met het voorschrift dat, behoudens de bekende uitzondering, het burgerlijk recht in een wet-

boek moet worden vervat, kan nimmer bedoeld zijn, dat nu ook iedere uitwerking van administratieven aard van burgerrechtelijke wetsbepalingen evenzeer als de regeling zelve in het wetboek moet worden nedergelegd.

Dat deze opvatting door den wetgever juist wordt geacht, is meermalen gebleken. Zoo bepaalt art. 22 van het Wetboek van Strafrecht, dat onderscheidene aangelegenheden bij algemeenen maatregel van bestuur zullen worden geregeld, welke, hoezeer van administratieven aard, toch een onmiskenbaren strafrechtelijken ondergrond hebben, evenals die van het huidig ontwerp een burgerrechtelijken. Zoo ook werd bij de wet van 2 Mei 1897 (*Staatsblad* no. 140), op voordracht van den Minister VAN DER KAAJ tot stand gekomen, aan art. 748 van het Wetboek van Koophandel een nieuw lid toegevoegd, bepalende dat het aantal van de laad- en losdagen, het bedrag van het overliggeld en de wijze waarop de inhoud van het schip of vaartuig wordt bepaald, bij algemeenen maatregel zouden worden vastgesteld, altemaal onderwerpen, welke, hoezeer van administratieven aard, toch niet minder handelsrecht bevatten, dan er burgerlijk recht vervat zal kunnen zijn in de algemeene maatregelen, bij de artt. 1637 s en 1638 s van het ontwerp op de arbeidsovereenkomst bedoeld.

De redenen, waarom onderscheidene leden er de voorkeur aan gegeven zouden hebben de voorgestelde bepalingen in eene afzonderlijke wet geregeld te zien, komen den ondergeteekende geenszins overtuigend voor. Dit geldt al aanstonds van het motief van sommigen hunner, volgens wier gevoelen, trots het op den voorgrond tredend privaatrechtelijk karakter van het ontwerp, daarin veel voorkwam dat buiten het terrein valt van het burgerlijk recht.

Dat het ontwerp enkele bepalingen bevat, die op het eerste gezicht aan voorschriften van publiek recht herinneren, is voorzeker juist, doch wanneer men die artikelen ontleedt en zich rekenschap geeft van hunne bedoeling blijkt, dat die bepalingen daarom nog niet gezegd kunnen worden buiten het terrein van het burgerlijk recht te vallen, vooral niet wanneer men in het oog houdt hoezeer onze burgerlijke wetgeving van af haar ontstaan bepalingen heeft bevat, die een veel sterker sprekende publiekrechtelijke natuur vertoonen, dan welk artikel dezer wetsvoordracht ook. Men denke bijv. aan die betreffende den burgerlijken stand, het huwelijk, de bewaring der hypotheeken, de beurs van koophandel, de aanmonstering van scheepsofficieren en scheepsgezellen, en dergelijke meer.

Met name scheen men hier te doelen op de bestrijding der gedwongen winkelnering, die veeleer door strafrechtelijke bepalingen zou behooren te worden tegengegaan, dan door burgerrechtelijke rechtsgevolgen als thans worden voorgesteld en die het Burgerlijk Wetboek zouden ontsieren. Daartegenover staat dat naar de meening van ondergeteekende het ontwerp terecht het denkbeeld omhelst, dat alvorens tot de strafwet de toevlucht te nemen de uitwerking der voorgestelde civielrechtelijke sanctie behoort te worden afgewacht.

Maar allerminst overtuigend acht de ondergeteekende de meening dier andere leden, die tegen opneming in het Burgerlijk Wetboek zich kantten en een afzonderlijke wet verlangden omdat niet alleen in het ontwerp veel voorkwam, dat niet met de beginselen van het

Burgerlijk Wetboek zou overeenstemmen, maar het aan het voorstel ten grondslag liggend beginsel zelf huns inziens strijdig was met het burgerlijk recht. Volgens het beginsel van het burgerlijk recht zijn partijen, die *sui juris* zijnde eene overeenkomst aangaan, gelijk gerechtigd, terwijl naar de grondgedachte van het ontwerp bij het sluiten eener arbeidsovereenkomst steeds ongelijke partijen tegenover elkander staan, een zwakkere tegenover een sterkere.

Deze stelling, die hier in het algemeen wordt ingeleid en die verder schering en inslag vormt van het Voorloopig Verslag, zou, als zij juist ware, de voorkeur voor de afzonderlijke regeling niet wettigen. De arbeidsovereenkomst, hoe verkeerd dan ook geregeld, maakt in ieder geval een onderwerp uit van burgerlijk recht; zonder aan haar aard geweld te doen kan niet voorbij gezien, dat zij is en blijft eene overeenkomst aangegaan tusschen private personen als zoodanig en wel een van de meest voorkomende contracten, zoodat, nu naar den eisch der Grondwet het burgerlijk recht in een algemeen wetboek wordt geregeld, behoudens speciale uitzondering, de arbeidsovereenkomst daarin behoort te worden opgenomen, al ware het ook dat de wetgever te haren opzichte zich door een ander beginsel liet leiden dan ten aanzien van de overige overeenkomsten gevolgd werd.

Het grondwettelijk voorschrift zou allengs meer buiten toepassing geraken, indien op burgerrechtelijk terrein de wetgever naarmate andere denkbeelden veld gewonnen hadden, noodzakelijke wetswijziging tot stand brengende, dit slechts zou kunnen doen bij afzonderlijke wet, gelijk het Burgerlijk Wetboek zou ophouden aan zijn doel te beantwoorden, indien een gaandeweg grooter aantal essentiele bestanddeelen daarvan in bijzondere wetten verspreid werden.

Zoo het al strijdig ware met tot nu toe gehuldigde beginselen van het burgerlijk recht, door bijzondere wetsbepalingen ook personen, die *sui juris* zijn, op grond van hunne economische zwakheid tegen de gevolgen der zoogenaamde contractsvrijheid te beschermen, dan nog zou dat niet behoeven te beletten een milder beginsel in de wetgeving tot zijn recht te doen komen. Den wetgever treft geen verwijt wanneer hij, bijna zeventig jaren na de inwerkingtreding van het Burgerlijk Wetboek daarin eene nieuwe regeling eener overeenkomst opnemende, zich niet angstvallig houdt aan opvattingen, die het oorspronkelijk wetboek beheerschten. Integendeel, wil het wetboek aan zijne roeping blijven voldoen, wil het strooken met de rechts-overtuiging van zijn tijd, dan behoort, zoo dikwijls wijziging noodzakelijk is gebleken, juist die rechtsovertuiging tot richtsnoer te strekken. Zóó is het nog in den laatsten tijd geschied bij de Kinderwetten, waarom zou een andere weg gevolgd moeten worden bij de nadere regeling van het arbeidscontract? Moest bij elke wijziging onvoorwaardelijke handhaving op den voorgrond staan van de denkbeelden die de wetgeving van 1838 bezielde, de oude grief tegen de codificatie, dat zij de ontwikkeling van het recht belemmert, het recht versteent, zou met meer kracht dan ooit zich doen gelden. Zij echter, die het goed meenen met onze codificatie, zullen er toe medewerken, waar wetswijziging aan de orde is, aan de opvattingen van hun tijd, den invloed in te ruimen, die haar toekomst en zoodoende er voor waken, dat de wetboeken eene levende kracht blijven in ons rechtswezen.

Doch de stelling, dat wat hier wordt voorgedragen, strijdig zoude zijn met het burgerlijk recht, is inderdaad *niet* juist. Reeds in de

wetgeving van 1838 zijn meerdere bepalingen aan te wijzen, waarbij aan de contractsvrijheid perken worden gesteld ter voorkoming van het misbruik, dat de ééne partij zou kunnen maken van de economische zwakheid van den medecontractant. Van dien aard is de nietigverklaring van alle bedingen krachtens welke de schuldeischer ingeval de schuldenaar niet aan zijne verplichtingen voldoet, zich het pand zou mogen toeëigenen (art. 1200 — oud zoowel als nieuw — van het Burgerlijk Wetboek), een nietigheid, die almede tegen een soortgelijk beding tusschen den hypothecairen schuldeischer en diens schuldenaar wordt bedreigd (art. 1223, eerste lid). Van dien aard ook de bepaling van het thans geldend art. 1637 van het Burgerlijk Wetboek, de contractsvrijheid beperkend ten behoeve van den arbeider, die noodgedrongen allicht er in zou toestemmen zijne diensten voor het leven te verbinden. Van dien aard voorts menige bepaling uit de regeling van het arbeidscontract der schepelingen (art. 397 van het Wetboek van Koophandel). En wil men een voorbeeld ten blijke, dat ook in onze latere wetgeving in denzelfden gedachtengang de vrijheid tot bedingen aan banden is gelegd, dan zij gewezen op de bepaling van art. 3 der Spoorwegwet van 9 April 1875 (*Staatsblad* no. 67), betreffende het vervoercontract met ondernemers van spoorwegdiensten.

In het bezwaar tegen de inlassing van de voorgestelde regeling in het Burgerlijk Wetboek, hetwelk ontleend werd aan de omstandigheid, dat — wordt het ontwerp wet — nu in het Burgerlijk Wetboek artikelen zullen voorkomen, die niet alleen met een getal doch bovendien door eene volgletter moeten worden aangeduid, in het Voorloopig Verslag zelf afdoende wederlegd, een oogenblik worde hier nog stilgestaan bij het argument als zoude eene regeling bij afzonderlijke wet dit voordeel hebben opgeleverd, dat deze gemakkelijker gewijzigd zou kunnen worden. Dit voordeel wordt lichtelijk overschat. Formeel toch is het Burgerlijk Wetboek eene wet als eene andere en in zooverre zijne herziening dus niet moeilijker of omslachtiger, en waar het aankomt op overneming der regeling in een eventuele Arbeidswet, daar kan het niet veel verschil maken of die regeling wordt uitgeschakeld uit het Burgerlijk Wetboek dan wel uit eene afzonderlijke wet.

Ook de bedenking, dat het onderwerp „nog niet rijp” zoude zijn voor opneming in het Burgerlijk Wetboek en daarom liever bij afzonderlijke wet had moeten worden geregeld, kan toch waarlijk niet zwaar wegen. Voor zoover de leden, die deze bedenking opperden, van meening schenen, dat in ons rechtssysteem de afzonderlijke wet als een soort van proeftuin moet worden aangemerkt, van waar de planten, wanneer zij door gezonden groei blijk hadden gegeven van eene behoorlijke acclimatisatie, naar het wetboek konden worden overgebracht, moet er op worden gewezen, dat eene dergelijke opvatting van het onderscheid tusschen wet en wetboek niet strookt met de leer der Grondwet, die kortweg regeling van het burgerlijk recht in een algemeen wetboek voorschrijft, noch met de heerschende opvattingen in ons land, waar, vergist de ondergeteekende zich niet, nog nimmer eene regeling eerst bij afzonderlijke wet tot stand is gekomen, om na eenigen tijd, bij gebleken rijpheid, in het Burgerlijk Wetboek te worden ingelascht.

Het feit dat de sociaal-democratische partij hier te lande eene

zoogenaamde publiekrechtelijke regeling wenschte, terwijl die partij in Duitschland de regeling der arbeidsovereenkomst in het Burgerlijk Wetboek verlangde te zien opgenomen, vindt, naar het schijnt, zijne verklaring hierin, dat de Duitsche sociaal-democraten voornamelijk eene eenvormige regeling wenschten, voor welke het Burgerlijk Wetboek de aangewezen plaats is (1). Daarentegen werd met de hier geprezen „publiekrechtelijke regeling” blijkbaar niet anders bedoeld dan dat naar het inzicht der genoemde partij de voorgestelde civielrechtelijke bepalingen van geen nut zouden blijken tegen een gewetenloos werkgever, en met strafbepalingen — en dit is het publiekrechtelijk element der regeling — moesten worden aangevuld.

Het vermoeden, dat de Regeering zelve in deze niet steeds van een zelfde gevoelen zoude zijn geweest en aanvankelijk de materie in eene afzonderlijke wet zoude willen behandeld hebben, vindt niet zijne bevestiging in de feiten, terwijl in de omstandigheid, dat de regeling der arbeidsovereenkomst in strijd met de gewoonte om, wanneer in eene oude wet nieuwe bepalingen worden ingelascht, de oude spelling te blijven volgen, thans in de nieuwe spelling is vervat, ten onrechte eene aanwijzing is gezien, „dat de Regeering blijkbaar de zaak heeft voorbereid als' afzonderlijke wet”. Wat toch is het geval? De regeling der arbeidsovereenkomst in het Ontwerp van den Minister CORT VAN DER LINDEN was overeenkomstig de gemelde gewoonte in de oude spelling vervat, doch diens ambtsopvolger Mr. LOEFF heeft in zijn ontwerp die oude spelling door de nieuwe vervangen, ten einde er toe mede te werken om in het wetboek geleidelijk, naarmate zijne bepalingen werden herzien en gewijzigd, de nieuwere spelling in te voeren; dit kon echter begrijpelijkerwijze alleen geschieden waar eene gansche regeling voorgesteld werd, niet waar slechts enkele op zich zelf staande bepalingen werden gewijzigd (2).

Niet zonder bevreemding heeft de ondergeteekende vernomen, dat aan het ontwerp tot grief werd aangerekend, dat in de regeling van het arbeidscontract bepalingen waren opgenomen, welke onderwerpen betreffen, elders in het wetboek behandeld, zooals die omtrent minderjarigen, de gehuwde vrouw, schuldvergelijking, enz. Indien toch de leden, die hier van eene „ernstige fout” spraken, hunne kennismaking met het Burgerlijk Wetboek zouden willen hernieuwen, zouden zij ontwaren, dat deze z.g. ernstige fout begaan is met de klaarblijkelijke bedoeling om getrouw te blijven aan de methode van het Burgerlijk Wetboek zelf. De voorgestelde regeling der arbeidsovereenkomst bevat bepalingen omtrent de handelingsbevoegdheid van minderjarigen en gehuwde vrouwen, evenals de handelingsbevoegdheid van minderjarigen met betrekking tot huwelijksche voorwaarden en lastgeving geregeld is, niet in den zestienden titel van het Eerste Boek, doch bij de regeling van die contracten zelve (artt. 206 en 1835). Ook omtrent de handelingsbevoegdheid der gehuwde vrouw vindt men bepalingen bij de regeling zelve waarop de bevoegdheid betrekking heeft, zoo bij lastgeving (art. 1835) en in den titel, handelende van uitvoerders van uiterste wilsbeschikkingen (art. 1053, ook omtrent minderjarigen).

(1) Men zie de rede van den heer DRUCKER, *Handelingen* 1905—1906, bladz. 1260 en 1261.

(2) Zie Memorie van Toelichting, Ontwerp 1904 (Gedrukte Stukken, 1903—1904, 137, no. 3) bladz. 25, noot 2.

Wat het beslag op het loon betreft, dat volgens het Verslag uitsluitend in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering thuis behoort, kan verwezen worden naar art. 21 der wet van 7 Mei 1856 (*Staatsblad* no. 32) omtrent de huishouding en tucht op de koopvaardij-schepen, bepalende o. a. dat op de gagie van schipper en schepeelingen geen beslag kan worden gelegd; naar art. 14 der zoogenaamde Beginselenwet van 14 April 1886 (*Staatsblad* no. 62), waarbij de uitgaanskas voor beslag niet vatbaar is verklaard; naar art. 9 der wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* no. 124) tot regeling van het auteursrecht, waarbij het auteursrecht niet vatbaar voor beslag werd verklaard; in alle die gevallen heeft dus de wetgever de bepaling omtrent het beslag in de regeling zelve opgenomen in stede van haar in te lasschen in de desbetreffende bepalingen van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, zooals het Voorloopig Verslag noodig acht.

De beschouwing van het laatste gedeelte dezer paragraaf staan in zulk een nauw verband met den inhoud van het IIde deel, § 2, letter a, van het Voorloopig Verslag dat zij, naar het den ondergeteekende voorkomt, beter in dat verband kunnen worden besproken dan thans. Te dezer plaatse worde echter de aandacht er op gevestigd, dat ook de met werklieden in den engeren zin gesloten arbeidsovereenkomst toch altijd weder burgerlijk recht is en dus in het Burgerlijk Wetboek behoort te worden opgenomen. Ook al werd deze overeenkomst bij afzonderlijke wet geregeld, dan zou men daarbij toch niet het doel kunnen nastreven om misbruiken in de industrie tegen te gaan zonder den omvang der werking van die wet verre buiten hare natuurlijke grenzen uit te strekken.

Het is dan ook niet juist gezien, dat dit doel door het tegenwoordig ontwerp zoude zijn beoogd. Het beoogt aan de arbeidsovereenkomst, welke, hoewel de in het dagelijksch leven wellicht meest belangrijke van alle overeenkomsten, in het Burgerlijk Wetboek niet is geregeld, eindelijk de plaats te verzekeren, die haar in ons rechtssysteem toekomt. Wanneer men gewaagt van het doel van het wetsontwerp, dan is het dit en geen ander.

Uit het bovenstaande moge blijken, dat minder juist is te achten de voorstelling als zoude het wetsontwerp tweeërlei bepalingen behelzen, de eene soort, thuis behoorende in eene zoogenaamde sociale wet, dat wil zeggen in eene wet van publiekrechtelijke natuur, ten doel hebbende misbruiken in de industrie uit te roeien, en de andere soort, in het Burgerlijk Wetboek op te nemen, waarbij slechts de wil der partijen in het oog gevat zoude mogen worden en waarbij slechts zoude mogen worden aangevuld wat de partijen ongeregeld hebben gelaten. Deze voorstelling is daarom minder juist, omdat het bestaande burgerlijk contractenrecht in geen deele louter aanvullend recht bevat, doch integendeel thans reeds tal van overeenkomsten tusschen mondigen met nietigheid bedreigt — men zie bijv. de artikelen 195, eerste en tweede lid, 196, 197, 198, 1504, 1505, 1506, 1556, 1671, 1672 en 1715 Burgerlijk Wetboek — en in de tweede plaats omdat voor eene publiekrechtelijke wet van sociale strekking, van den aard als onze Arbeidswet, Veiligheidswet en soortgelijke, geene plaats is, waar vóór alles de burgerrechtelijke verhoudingen tusschen werkgever en arbeider onderwerp der regeling moeten uitmaken.

Beraadslagen in de Eerste Kamer.

(28 Juni 1907.)

De heer Kist: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 80.]

Ik heb ook in het algemeen geen bezwaar tegen de opneming van deze materie in de burgerlijke wetgeving, in het Burgerlijk Wetboek, in ons obligatierecht, integendeel ik geloof, dat logisch zoowel als rechtskundig deze materie behoort opgenomen te worden of liever opgenomen te blijven in ons burgerlijk recht, want al mogen er hier en daar stemmen zijn vernomen, die meenden, dat de huur van diensten, de oude locatio conductio operarium ten eenenmale iets anders was dan het arbeidscontract, ik geloof dat dat niet het geval is. Inderdaad bestaat er geen onderscheid tusschen de huur van diensten en de arbeidsovereenkomst; het is dezelfde overeenkomst en wanneer men de definitie vergelijkt van het bestaande art. 1585: „Huur van diensten, van werk en van nijverheid is eene overeenkomst, waarbij de eene partij zich verbindt om iets voor de andere, tegen betaling van eenen tuschen haar bepaalden prijs of loon, te verrigten” met die van het ontwerp in art. 1637a: „De arbeidsovereenkomst is de overeenkomst, waarbij de eene partij, de arbeider, zich verbindt, in dienst van de andere partij, den werkgever, tegen loon gedurende zekeren tijd arbeid te verrichten”, dan zijn de criteria, de hoofdkenmerken dezelfde.

Wanneer ik alzoo aan de arbeidsovereenkomst een plaats gun in de Nederlandsche burgerlijke wetgeving, in het Burgerlijk Wetboek, dan meen ik daarbij toch te mogen vorderen, dat zij in die wetgeving, in dien hoogen kring, inderdaad op haar plaats zal zijn. Wanneer iemand in een goed gezelschap, waar vanouds goede manieren heerschen, wordt geïntroduceerd en toegelaten, mag geëischt en verwacht worden, dat hij in die omgeving zal passen en dat hij zich zal gedragen naar de manieren, die aan dien kring eigen zijn. Zoo ook hier, waar de arbeidsovereenkomst in een nieuwe gedaante, in de wetgeving, in het Burgerlijk Wetboek, in het Nederlandsch obligatierecht wordt opgenomen, haar plaats zal behouden, mag verwacht worden, dat zij passen zal in die wetgeving en door haar bepalingen niet in conflict zal komen, niet in strijd zal zijn met de beginselen dier wetgeving en van het obligatierecht, bepaaldelijk niet met de beginselen van hoogere rechtvaardigheid, met welke dat recht is doortrokken.

En wanneer ik nu de vraag stel: wordt door het ontwerp, zooals het uit de andere Kamer tot ons is gekomen, aan dien eisch voldaan, kan ik tot mijn leedwezen niet onvoorwaardelijk een toestemmend antwoord geven, want dan heb ik nevens talrijke bepalingen, die waardeering verdienen en die aan bovengestelden eisch voldoen, meerdere gevallen aangetroffen, die niet aan de eischen van het recht voldoen en bezwaarlijk daarmede kunnen worden overeengebracht, gevallen waarin de rechtsgelijkheid van partijen, de rechtszekerheid, de begrippen onzer wetgeving op het gebied van woeker, niet tot hun recht komen en ook gevallen — en deze hebben mij bijzonder onaangenaam aangedaan — waarin zoowel aan de rechtvaardigheid als de zedelijkheid beide wordt te kort gedaan, en waarin, terwijl beide partijen hebben gezondigd tegen de wet, de een daarvoor wordt gestraft en de ander beloond.

[Men zie verder onder art. 1637z.]

(29 Juni 1907.)

De heer van der Feltz: Mijnheer de Voorzitter! Na al de redevoeringen die wij omtrent het thans aanhangig wetsontwerp hebben mogen aanhooren, en die, behoudens de redevoering van den geachten afgevaardigde uit Zeeland, den heer Hovy, er op gericht waren om de schaduwzijden van het ontwerp zooveel mogelijk op den voorgrond te doen treden, meen ik, dat thans, nu de rij der sprekers afloopt, het oogenblik is aangebroken om ook eens van andere zijde licht op het ontwerp te laten vallen. Niet dat ik meen veel nieuws te berde te zullen brengen, daarvoor is het ontwerp aan de andere zijde van het Binnenhof en in de afdelingen dezer Kamer met te scherpren bril van alle zijden bekeken. Toch wil het mij voorkomen dat, zelfs met erkenning dat het ontwerp vlekken aankleven, de algemeene beginselen die aan het ontwerp ten grondslag liggen, op wel wat welwillender beoordeeling aanspraak mogen maken dan deze tot dusverre te beurt is gevallen. Die welwillender beoordeeling zal des te gemakkelijker gegeven

worden, naarmate men sterker met mij van oordeel is, dat het *laisser faire* *laisser aller* voor goed achter ons ligt.

Ik heb mij daarom tot taak gesteld de algemeene beginselen die aan het ontwerp ten grondslag liggen, tot een onderwerp van bespreking te maken en die, meer dan tot dusverre is geschied, op den voorgrond te stellen, ten einde aldus duidelijk te maken, dat, al moge de uitwerking van het wetsontwerp op sommige punten te wenschen overlaten, de grondgedachte er van gezond is en, wanneer het tot wet mocht worden verheven, dit, gelijk het in het aan deze Kamer gericht adres van de Federatie der vijf Roomsche-Katholieke Diocesane werkliedenorganisaties in Nederland uitgedrukt wordt, eene groote verbetering zal brengen in de verhoudingen tusschen werkgever en werknemer, waardoor de rechtstoestand vooral van den laatste niet alleen aanmerkelijk zal worden verbeterd, maar waardoor tevens de wederzijdsche plichten meer dan thans zullen kunnen worden gewaarborgd.

Bij mijn beschouwingen zal ik daarom niet afdalen in een bespreking van verschillende artikelen. Slechts ten aanzien van een drietal artikelen zal ik een uitzondering maken, waaruit dan zal kunnen blijken, dat er in het ontwerp wel bepalingen voorkomen, die ook niet mijn onverdeelde instemming hebben. Ik zal daarbij echter slechts kort stil staan, omdat die bezwaren bij mij niet zooveel gewicht in de schaal leggen, dat ik daarvan mijn oordeel over het wetsontwerp in zijn geheel afhankelijk maak.

De algemeene, de hoofdbeginselen die ik wensch te bespreken bepalen zich tot een zevental:

1°. De inlassing van de voorgedragen bepalingen in het Burgerlijk Wetboek. Mijnheer de Voorzitter! Ik behoort tot die leden die er zich geheel mede kunnen vereenigen, dat de nieuwe regeling is opgenomen in het Burgerlijk Wetboek.

Is het een bezwaar; dan is het toch slechts een vormbezwaar, dat niet van overwegend belang is te achten en dat tot ernstige afkeuring zeker geen aanleiding behoeft te geven. Maar ik kan niet inzien, dat de voorgestelde wijze van handelen zelfs als een vormbezwaar is aan te merken. Het beginsel toch waarop de regeling steunt is, hoewel een afwijking, dan toch niet strijdig met ons burgerlijk recht. Wel gaat ons contractenrecht uit van het beginsel, dat partijen die overeenkomsten kunnen aangaan gelijk gerechtigd zijn, doch daarom verliest een regeling betrekkelijk de verhouding tusschen bijzondere personen haar privaatrechtelijke karakter niet, indien bij die regeling wordt uitgegaan van het beginsel, dat de contracteerende partijen niet gelijk gerechtigd zijn. De arbeidsovereenkomst is een overeenkomst van burgerlijk recht, aangegaan tusschen privaatspersonen als zoodanig; zij maakt dus een onderdeel uit van het verbintenissenrecht, en waar dit recht behandeld wordt, daar behoort ook de arbeidsovereenkomst haar plaats te vinden. Die plaats is het Burgerlijk Wetboek. Naar den eisch toch van art. 150 der Grondwet, moet het burgerlijk recht in een algemeen wetboek worden geregeld, behoudens speciale uitzonderingen; de arbeidsovereenkomst, als behoorende tot het burgerlijk recht, moet dus ook in dat wetboek worden opgenomen. Op grond van deze beschouwing zou een regeling van deze aangelegenheid in een afzonderlijke wet mijn instemming niet hebben gehad.

Ik zeide zooveel, dat het arbeidscontract van een afwijkend beginsel uitging dan dat waarvan ons contractenrecht, zooals dit tot dusverre in het Burgerlijk Wetboek geregeld is, uitgaat. Ik doelde daarmede op de omstandigheid, dat naar de grondgedachte van het ontwerp bij het sluiten van een arbeidsovereenkomst, steeds ongelijke partijen tegenover elkaar staan, een zwakkere tegenover een sterkere; terwijl volgens het beginsel van het bestaande burgerlijk recht, partijen die sui juris zijnde een overeenkomst aangaan, gelijk gerechtigd zijn. Mag die omstandigheid nu aanleiding geven tot de bewering, dat, vermits in het ontwerp veel voorkomt, dat niet met de beginselen van het Burgerlijk Wetboek overeenkomt, integendeel daarmede in strijd is, dit als een inlassing in dat wetboek onaannemelijk is te achten?

Ik waag zulks te betwijfelen. Naar mijn meening, Mijnheer de Voorzitter, behoort het recht zich met het maatschappelijk leven mede te ontwikkelen. Er behoort voor gewaakt te worden, dat het recht steeds zoo is ingericht, dat nieuwe nooden en behoeften, die een gevolg zijn van nieuwe maatschappelijke toestanden, niet te vergeefs op hem een beroep om bescherming en bevrediging behoeven te doen. Laat men dit achterwege, dan — ik zeg het den Minister na — versteent het recht en zullen onze wetboeken geen levende kracht in ons rechtswezen blijven. Ten gevolge van de ontzaglijke vlucht, die de nijverheid in de laatste jaren ook in ons land heeft genomen, is een regeling van het arbeidscontract noodzakelijk geworden. De voor een zeventig jaren in de artt. 1637—1639 van het Burgerlijk Wetboek in het leven geroepen regeling nopens huur van dienstboden en werk-

heden is thans als geheel onvoldoende te beschouwen. De opkomst en de snelle ontwikkeling der reusachtige grootindustrie heeft den werkman, meer dan zulks toen ten tijde het geval was, afhankelijk gemaakt van den werkgever. En ik voor mij acht het niet twijfelachtig, of — wanneer ten tijde van de samenstelling van ons Burgerlijk Wetboek de groot-industrie haar standpunt van thans had ingenomen en men toen reeds had kunnen waarnemen hoe zwak de werknemer is, individueel staande tegenover den werkgever, en men dientengevolge had ingezien dat de regeling van het arbeidscontract niet langer mocht worden uitgesteld, — de wetgever van toen reeds terstond in hetzelfde wetboek bij het vaststellen van zoodanige regeling daarin soortgelijke bepalingen zou hebben opgenomen als thans worden voorgesteld. Het wetsontwerp om die afwijking van de bestaande regeling van het Burgerlijk Wetboek onaannemelijk te achten, is mijns inziens de oogen sluiten voor de veranderde maatschappelijke toestanden in de laatste 70 jaren.

[Men zie verder bladz. 88.]

Zoo kan ik ook niet zeggen, dat ik geheel bevredigd ben door het antwoord van den Minister op de in het Voorloopig Verslag gestelde vraag: in hoeverre het met art. 150 der Grondwet in overeenstemming is te brengen, dat in dit wetsontwerp voor enkele onderwerpen (zooals in de artt. 1637 s en 1638 s) regeling bij algemeenen maatregel van bestuur wordt voorbehouden. Het antwoord van Zijn Excellentie, zooals dat voorkomt op bladz. 5 van de Memorie van Antwoord geeft mij aanleiding tot de vraag: waaruit vloeit voor den wetgever de bevoegdheid voort om, waar de grondwetgever een uitdrukkelijk gebod van codificatie van ons burgerlijk recht voorschrijft, daarvan af te wijken. De daarvoor opgegeven utiliteitsredenen in de Memorie van Antwoord komen mij niet afdoende voor. Mijnheer de Voorzitter! Ik had hierop niet verder willen ingaan, maar na het denkbeeld van den heer Stork te hebben gehoord, om voor de verschillende contracten bij Koninklijk besluit voorschriften vast te stellen, voel ik mij verplicht daartegen nog eens uitdrukkelijk te waarschuwen. Ik zal daarom in het kort de ter verdediging van de voorgedragen wijze van handelen door den Minister aangevoerde redenen bespreken. Dat de bepalingen, waarom het in casu gaat, in zoovele bijzonderheden van administratieven aard moeten afdalen, kan die afwijking niet wettigen. Want al zullen die bepalingen van administratieven aard zijn, zoo zullen zij toch onmiskenbaar een burgerrechtelijken ondergrond hebben, en in zooverre, al is het dan ook zijdelings, tot het burgerlijk recht behooren. Dat die bepalingen in het Burgerlijk Wetboek zouden misstaan, is geen afdoend argument, omdat de Grondwet geen sierlijke codificatie voorschrijft, maar zich eenvoudig tot een codificatiegebod bepaalt. Evenmin is mijns inziens afdoende de bewering, dat de opname in het Burgerlijk Wetboek onpractisch zou zijn, met het oog op de mogelijkheid, dat meermalen de noodzakelijkheid van wijziging zou kunnen blijken. Dit is een bezwaar dat tegen regeling bij de wet en tegen codificatie in het algemeen kan worden aangevoerd, maar nu de grondwetgever desniettemin het gebod van codificatie heeft aanvaard, is afwijking van dat gebod om die reden mijns inziens niet gerechtvaardigd. Ook het beroep op andere wettelijke bepalingen, waarvan de uitvoering door een algemeenen maatregel van bestuur is voorgeschreven, legt mijns inziens geen gewicht in de schaal. Ik zou aan de opgegeven voorbeelden nog kunnen toevoegen art. 385b van het Burgerlijk Wetboek (samenstelling der voogdijraden) en op de artt. 3 en 21 van de wet van 12 Februari 1901 (*Staatsblad* n°. 64), houdende beginselen en voorschriften omtrent maatregelen ten opzichte van jeugdige personen. Maar voor mij zijn al die bepalingen antecedenten van een verkeerde wijze van handelen en die daarom voor mij weinig of geen waarde hebben. Met deze mijn opvatting omtrent het voorschrift van art. 150 der Grondwet, Mijnheer de Voorzitter, ben ik bovendien in goed gezelschap, want in het ontwerp van Mr. Drucker waren de onderwerpen, waarvan thans in art. 1637 s regeling bij algemeenen maatregel van bestuur is voorgeschreven, in dat ontwerp zelf uitgewerkt (zie art. 13, alinea 2).

[Men zie verder bladz. 88 en 89.]

(4 Juli 1907.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie. [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt in het Zesde Hoofdstuk].

Zoo kom ik aan een van de andere twistpunten van dit wetsontwerp. Deze regeling van het arbeidscontract is gedacht privaatrechtelijk en moest ook aldus gedacht worden. Want hoe men het keert of wendt, altijd blijft het waar, dat

wanneer twee personen een arbeidscontract aangaan, waarbij de een zijn diensten beschikbaar stelt voor loon en de ander die diensten tegen betaling daarvan accepteert, men met een zuiver burgerrechtelijke handeling te doen heeft, die ook burgerrechtelijk moet worden geregeld. Dat ligt in den aard der zaak. En al is nu het arbeidscontract een contract, waarbij het sociale element in de samenleving het meest op den voorgrond treedt, dat neemt niet weg, en daaromtrent kan haast geen verschil van meening bestaan, dat wij hierbij altijd te maken hebben met een stuk burgerlijk recht.

[Men zie verder het Derde Hoofdstuk sub A].

DERDE HOOFDSTUK.

De Wettelijke Regeling van de Arbeidsovereenkomst met
betrekking tot de Persoon des Arbeiders.

A. EENE ALGEMEENE REGELING.

Memorie van Toelichting O. D.

Algemeene Beschouwingen.

§ 4. Op wie is de regeling van het Ontwerp toepasselijk?

Het Ontwerp is toepasselijk, overal waar eene arbeidsovereenkomst aanwezig is in den zooveen nader aangeduiden zin (1). Op het voetspoor van het Zwitsersche Verbintenissenrecht en het Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk — in welk laatste wetboek dit denkbeeld echter niet consequent is doorgevoerd — is de regeling van het Ontwerp algemeen voor allen, die tegen loon hunne arbeidskracht voor zekeren tijd ter beschikking stellen van een ander, onverschillig welke namen of titels in het verkeer aan de partijen of aan de dienstbetrekking mogen worden gegeven. Voor hen allen is vaststelling van de rechtsgevolgen der overeenkomst noodzakelijk. Deze vaststelling te gieten in den vorm van ééne algemeene regeling is hoogst wenschelijk om twee redenen.

Vooreerst wordt alleen op deze wijze vermeden, dat de wettelijke voorschriften het karakter dragen, althans dat daaraan het karakter wordt toegeschreven van eene exceptioneele wetgeving voor sommige groepen personen of klassen van burgers. Het zedelijke gezag der artt. 1637 tot 1639 Burg. Wetb. heeft sedert jaren geleden onder het feit, dat zij slechts op sommige dienstverhuurders van toepassing zijn. Zelfs in een rechterlijk vonnis werd overwogen, dat de wetgever, „de huur van dienstboden en werklieden afzonderlijk regelende, met afwijking van de bepalingen, in het algemeen voor verbintenissen gesteld, zich kennelijk minder ten doel heeft gesteld de geschillen tusschen meesters en hunne dienstboden naar wijsgeerige rechtsbeginselen te doen beslissen, dan wel die geschillen, dikwerf met opoffering van hetgeen in het afgetrockene als recht en billijk kon beschouwd worden, voor eene gemakkelijke oplossing vatbaar te maken” (Kantongerecht nr. 1 te Amsterdam 26 Febr. 1861, *W. v. h. R.* nr. 2304). Voor dergelijke beschouwing is volgens het Ontwerp geene plaats. Het belichaamt de gelijkheid van allen voor de wet, door algemeene regels te stellen voor allen zonder onderscheid, die hunne arbeidskracht verhuren. (2)

Zeker niet minder gewichtig is een practisch voordeel, dat aan dit systeem is verbonden. Wil men eene regeling tot stand brengen, bestemd om slechts voor sommige dienstverhuurders te gelden, of wenscht men verschillende regelingen voor verschillende soorten dienstverhuurders, dan wordt het noodzakelijk, scheidslijnen te trekken. Nu is dit op het papier zeer gemakkelijk. In het dagelijksch leven spreekt men van dienstboden, boerenknechts, ambachtslieden, fabrieksarbeiders, meesterknechts, katoorbedienden, klerken, boekhouders, beamtben, kunstenaars, huishoudsters, winkeljuffrouwen, enz., enz., enz. Wellicht kan men er in slagen, eene wetenschappelijke indeeling der dienstverhuurders te ontwerpen, gelijk bijv. door DANKWARDT (*Jahrb. f. d. Dogmatik*, dl. 14, bl. 232 vlg.) is beproefd. Doch geheel iets anders is het, met het oog op een verschil in rechts-

(1) [Men zie § 3 bij art. 1637a.]

(2) Op grond van dezelfde redeneering teekende SAINCTELETTE (*Louage de services, projet du gouvernement*, Bruxelles 1893, bl. 8) verzet aan tegen de beperkte strekking van het Belgische Ontwerp van 1891, dat alleen de dienstbetrekking van *ouvriers* en *domestiques* regelde.

gevolgen, deze categorieën zoo nauwkeurig te omschrijven, de grenslijnen zoo scherp te teekenen, dat practijk en rechtspraak daarin een veilig richtsnoer vinden. Gelukt dit niet, dan ontstaan er ontelbare processen — en wel processen van de meest ondankbare soort — over de vraag, of zekere dienstbetrekking valt binnen of buiten de grenzen van het wettelijke begrip, of over de quaestie, of zekere dienstbetrekking te rangschikken is onder de eene of onder de andere der wettelijke regelingen. En de kans, dat het zal gelukken, is uitermate gering. De ervaring heeft overal, in wetgeving en wetenschap, geleerd, dat, trots alle zorgvuldigheid, ieder dergelijk streven faalt.

Dat in Nederland eene uitgebreide, over ruim vijftig jaren loopende rechtspraak het niet zoover heeft kunnen brengen, eene eenigermate bevreemdende omschrijving te geven van de begrippen: dienstbode, werkman en werkbode, mag bekend heeten. (1) Dit verschijnsel staat niet alleen; elders wordt geheel hetzelfde opgemerkt. Uit de wetten of wetboeken, welke grenslijnen trekken, grijpe men een willekeurig voorbeeld en men zal telkens stuiten op eene omvangrijke jurisprudentie over de vraag, wie nu eigenlijk vallen binnen die grenslijnen.

In Engeland is, met het oog op de toepassing van verschillende wetten, het begrip werkman wettelijk gedefiniëerd. Volgens sect. 10 van de *Employers and workmen Act 1875* (38 en 39 Vict., c. 90), waarheen meer dan eene latere wet verwijst, worden als werkman beschouwd alle boerenarbeiders, daglooners, „en alle anderen die voor lichamelijken arbeid (*manual labour*) gehuurd zijn”. En wat leest men nu bij de uitleggers? „Het is buitengewoon moeilijk (*exceedingly difficult*) te verklaren, wat met lichamelijken arbeid wordt bedoeld, want inderdaad is alle arbeid tot op zekere hoogte lichamelijk”. De slotsom luidt (2), dat men de wet moet toepassen in geval van lichamelijken arbeid van dezelfde soort als die van den boerenarbeider, daglooner....! De wet zondert verder de huisbedienden uit; ook dit begrip *domestic or menial servant* baart in de practijk groote moeilijkheid. (3)

Het vroegere wetboek voor Zürich onderscheidde *Lohndienstvertrag* (§§ 1560—1566) en *Honorarvertrag* of *Freidienstvertrag* (§§ 1567—1571). Het kenmerkende verschil zou liggen: volgens de wet zelve in het aanwezig zijn of ontbreken van een „Herrschaftsverhältniss”, volgens de Toelichting (op §§ 1567 en 1507) in de meer zelfstandige of ondergeschikte positie van den dienstverhuurder, in zijne grootere of mindere ontwikkeling, in den aard van den arbeid: gewone arbeid die enkel geldswaarde heeft aan de eene, arbeid van hooger gehalte die met honorarium wordt beloond aan de andere zijde. In de uitnemende officieele Toelichting, door BLUNTSCHLI bewerkt, kan men echter reeds de gulle erkenntis vinden, dat beide categorieën ineenvloeiën!

Het Deutsche Handlungswetboek bevat in artt. 57 vlg. bepalingen omtrent handelsbedienden (*Handlungsgehülfen*). Wat onder handelsbedienden is te verstaan, vormt een onderwerp van levendigen strijd (4). Op soortgelijke moeilijkheden stuit men voortdurend bij de toepassing der *Gewerbeordnung* (5).

Zal men de leering versmaden, welke uit deze ervaringen is te putten? Het Burg. Wetb. voor het Deutsche Rijk schijnt daardoor niet te zijn afgeschrikt. Wel begint men daar met eene algemeene definitie, die alle dienstverhuurders omvat, en stelt uitdrukkelijk op den voorgrond, dat „diensten van welken aard ook voorwerp der overeenkomst kunnen zijn” (§ 611). Doch in den loop van den Titel worden tal van onderscheidingen ingevoerd, even vaag, ja vager nog dan die, welke elders zooveel bezwaar veroorzaakten. Daar wordt nu eens gesproken van diensten van hoogere soort (*Dienste höherer Art*, in § 622 met voorbeelden toegelicht), en van diensten van hoogere soort die op grond van bijzonder ver-

(1) Een overzicht van deze rechtspraak geeft Mr. H. L. DRUCKER, in *Rechtsgeleerd Magazijn*, 1894, bl. 499 vlg. — Eene van de heerschende geheel afwijkende opvatting verkondigt DIEPHUIS, dl. 12, bl. 309—316, 340, die de artikelen 1637 tot 1639, en in het bijzonder art. 1639, op alle dienstverhuurders van toepassing acht.

(2) ROBERTS AND WALLACE, *the duty and liability of employers*, 3e ed. 1885, bl. 225.

(3) T. z. p., bl. 214. Verg. RUMSEY, *handbook for employers and employed*, London 1892, bl. 3 vlg.

(4) Zie DERNBURG, *Preuss. Privatrecht*, t. a. p., dl. 2, § 193 nt. 1—4. BEHREND, *Lehrbuch des Handelsrechts*, dl. 1 (Berlin, 1886), § 44 III, bl. 312 vlg. — Ook de nadere omschrijving in § 59 van het herziene Wetboek van 1897 laat de onzekerheid bestaan, wat onder «kaufmännische Dienste» te begrijpen is.

(5) Een groot aantal beslissingen zijn te vinden bij UNGER, *Entscheidungen des Gewerbegerichts zu Berlin*, Berlin 1898, nrs. 137—140, 159 vlg.

trouwen worden opgedragen (§ 627), dan weder van duurzame dienstbetrekkingen (*Dauerndes Dienstverhältniss*, § 630), ook van dienstbetrekkingen die iemands arbeidskracht geheel of grootendeels in beslag nemen (§ 623), enz. Op die wijze worden de kiemen gelegd voor eindelooze grensgeschillen.

Het Ontwerp nu tracht deze klip te vermijden, door in het algemeen geene andere grens te stellen dan die, welke door den aard der overeenkomst zelve en hare verhouding tegenover andere overeenkomsten wordt aangewezen. Doch bestaat nu niet het gevaar, dat men, de eene klip ontzeilende, op de andere strandt? Zal niet de algemeenheid der regeling ten gevolge hebben, dat deze voor sommige dienstverhuurders niet geschikt is? Het is niet onmogelijk, dat zich dit verschijnsel eene enkele maal zal voordoen: eene voor alle gevallen passende regeling te scheppen vermag nu eenmaal geen wetgever. Het onderzoek der bijzondere artikelen zal echter doen zien, dat van de algemeenheid der regeling geen ernstig nadeel valt te duchten. Menige bepaling heeft trouwens, door verwijzing naar verordening of plaatselijk gebruik, een rekbaren inhoud verkregen.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Algemeene Beschouwingen.

§ 5. Op wie is de regeling van het Ontwerp toepasselijk?

Het Ontwerp is toepasselijk, overal waar eene arbeidsovereenkomst aanwezig is in den zoeoven nader aangeduiden zin. Op het voetspoor van het Zwitsersche Verbintenissenrecht en het Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk — in welk laatste wetboek dit denkbeeld echter niet consequent is doorgevoerd — is de regeling van het Ontwerp algemeen voor allen, die tegen loon gedurende zekeren tijd voor anderen arbeid verrichten, onverschillig welke namen of titels in het verkeer aan de partijen of aan de dienstbetrekking mogen worden gegeven. Voor hen allen is vaststelling van de rechtsgevolgen der overeenkomst noodzakelijk. Deze vaststelling te gieten in den vorm van ééne algemeene regeling is hoogst wenschelijk om twee redenen.

Vooreerst wordt alleen op deze wijze vermeden, dat de wettelijke voorschriften het karakter dragen, althans dat daaraan het karakter wordt toegeschreven, van eene exceptioneele wetgeving voor sommige groepen personen of klassen van burgers. Het zedelijke gezag der artt. 1637 tot 1639 Burg. Wetb. heeft sedert jaren geleden onder het feit, dat zij slechts op sommige dienstverhuurders van toepassing zijn. Zelfs in een rechterlijk vonnis werd overwogen, dat de wetgever, „de huur van dienstboden en werklieden afzonderlijk regelende, met afwijzing van de bepalingen, in het algemeen voor verbintenissen gesteld, zich kennelijk minder ten doel heeft gesteld de geschillen tusschen meesters en hunne dienstboden naar wijsgeerige regtsbeginselen te doen beslissen, dan wel die geschillen, dikwerf met opoffering van hetgeen in het afgetrokkene als regt en billijk kon beschouwd worden, voor eene gemakkelijke oplossing vatbaar te maken” (Kantongerecht nr. 1 te Amsterdam, 26 Februari 1861, *W. v. h. R.* nr. 2304). Voor dergelijke beschouwing is volgens het Ontwerp geene plaats. Het belichaamt de gelijkstelling van allen voor de wet door algemeene regels te stellen voor allen zonder onderscheid. (1)

Zeker niet minder gewichtig is een practisch voordeel, dat aan dit systeem is verbonden. Wil men eene regeling tot stand brengen, bestemd om slechts voor sommige arbeiders te gelden, of wenscht men verschillende regelingen voor verschillende soorten arbeiders, dan wordt het noodzakelijk, scheidslijnen te trekken. Nu is dit op papier zeer gemakkelijk. In het dagelijksch leven spreekt men van dienstboden, boerenknechts, ambachtslieden, fabrieksarbeiders, meesterknechts, kantoorbedienden, klerken, boekhouders, beampten, kunstenaars, huishoudsters, winkelfrouwen, enz., enz., enz. Wellicht kan men er in slagen, eene wetenschappelijke indeeling der arbeiders te ontwerpen, gelijk bijv. door DANKWARDT (*Jahrb. f. d. Dogmatik*, dl. 14, blz. 232 vlg.) is beproefd. Doch geheel iets anders is het, met het oog op een verschil in rechtsgevolger, deze categorieën zoo nauwkeurig te omschrijven, de grenslijnen zoo scherp te teekenen, dat praktijk en rechtspraak daarin een veilig richtsnoer vinden. Gelukt dit niet, dan ontstaan er ontelbare processen — en wel processen van de meest ondankbare soort — over de vraag, of zekere dienstbetrekking valt binnen of buiten de grenzen van het wettelijk begrip, of over de quaestie, of zekere dienstbetrekking te rang-

(1) [Zie noot (2) op bladz. 132.]

schikken is onder de eene of andere der wettelijke regelingen. En de kans, dat het zal gelukken, is uitermate gering. De ervaring heeft overal, in wetgeving en wetenschap, geleerd, dat, trots alle zorgvuldigheid, elk dergelijk streven faalt.

Dat in Nederland eene uitgebreide, over ruim vijftig jaren loopende rechtspraak het niet zoover heeft kunnen brengen, eene eenigermate bevredigende omschrijving te geven van de begrippen: dienstbode, werkman en werkbode, mag bekend heeten. (1) Dit verschijnsel staat niet alleen; elders wordt geheel hetzelfde opgemerkt. Uit de wetten of wetboeken, welke grenslijnen trekken, grijpe men een willekeurig voorbeeld en men zal telkens stuiten op eene omvangrijke jurisprudentie over de vraag, wie nu eigenlijk vallen binnen die grenslijnen.

In Engeland is, met het oog op de toepassing van verschillende wetten, het begrip werkman wettelijk gedefinieerd. Volgens sect. 10 van de *Employers and workmen Act 1875* (38 en 39 Vict., c. 90), waarheen meer dan eene latere wet verwijst, worden als werkman beschouwd alle boerenarbeiders, daglooners, „en alle anderen die voor lichamelijken arbeid (*manual labour*) gehuurd zijn”. En wat leest men nu bij de uitleggers? „Het is buitengewoon moeilijk (*Exceedingly difficult*) te verklaren, wat met lichamelijken arbeid wordt bedoeld, want inderdaad is alle arbeid tot op zekere hoogte lichamelijk”. De slotsom luidt (2), dat men de wet moet toepassen in geval van lichamelijken arbeid van dezelfde soort als die van den boerenarbeider, daglooners....! De wet zondert verder de huisbedienden uit; ook dit begrip *domestic or menial servant* baart in de praktijk groote moeilijkheid. (3)

Het vroegere wetboek voor Zürich onderscheidde *Lohndienstvertrag* (§§ 1560—1566) en *Honorarvertrag* of *Freidienstvertrag* (§§ 1567—1571). Het kenmerkende verschil zou liggen: volgens de wet zelve in het aanwezig zijn of ontbreken van een „*Herrschaftsverhältniss*”, volgens de toelichting (op §§ 1567 en 1570) in de meer zelfstandige of ondergeschikte positie van den arbeider, in zijne grootere of mindere ontwikkeling in den aard van den arbeid: gewone arbeid die enkel geldswaarde heeft aan de eene, arbeid van hooger gehalte die met honorarium wordt beloond aan de andere zijde. In de uitnemende officieele Toelichting, door BLUNTSCHLI bewerkt, kan men echter reeds de gulle erkentenis vinden, dat beide categorieën ineenvloeien!

Het Deutsche Handelswetboek bevat in artt. 57 vlg. bepalingen omtrent handelsbedienden (*Handlungsgehülfe*). Wat onder handelsbedienden is te verstaan, vormt een onderwerp van levendigen strijd (4). Op soortgelijke moeilijkheden stuit men voortdurend bij de toepassing der *Gewerbeordnung* (5).

Zal men de leering vermaden, welke uit deze ervaringen is te putten? Het Burgerlijk Wetboek voor het Duitsche Rijk schijnt daardoor niet te zijn afgeschrikt. Wel begint men daar met eene algemeene definitie, die alle dienstverhuurders omvat, en stelt uitdrukkelijk op den voorgrond, dat „diensten van welken aard ook voorwerp der overeenkomst kunnen zijn” (§ 611). Doch in den loop van den Titel worden tal van onderscheidingen ingevoerd, even vaag, ja vager nog dan die, welke elders zooveel bezwaar veroorzaakten. Daar wordt nu eens gesproken van diensten van hoogere soort (*Dienste höherer Art*, in § 622 met voorbeelden toegelicht), en van diensten van laagere soort, die op grond van bijzonder vertrouwen worden opgedragen (§ 627), dan weder van duurzame dienstbetrekkingen (*Dauerndes Dienstverhältniss*, § 630), ook van dienstbetrekkingen die iemands arbeidskracht geheel of grootendeels in beslag nemen (§ 623), enz. Op die wijze worden de kiemen gelegd voor eindelooze grensgeschillen.

Het Ontwerp nu trachte deze klip te vermijden, door in het algemeen geene andere grens te stellen dan die, welke door den aard der overeenkomst zelve en hare verhouding tegenover andere overeenkomsten wordt aangewezen. Doch bestaat nu niet het gevaar, dat men, de eene klip ontzeilende op de andere strandt? Zal niet de algemeenheid der regeling ten gevolge hebben, dat deze voor sommige arbeiders niet geschikt is? Het is niet onmogelijk, dat zich dit verschijnsel eene enkele maal zal voordoen: eene voor alle gevallen passende regeling te scheppen vermag nu eenmaal geen wetgever. Het onderzoek der bijzondere artikelen zal echter doen zien, dat van de algemeenheid der regeling geen ernstig nadeel valt te duchten. Menige bepaling heeft trouwens, door verwijzing naar verordening of plaatselijk gebruik, een rekbaren inhoud verkregen.

(1) [Zie noot (1) op bladz. 133.]

(2) [Zie noot (2) op bladz. 133.]

(3) [Zie noot (3) op bladz. 133.]

(4) [Zie noot (4) op bladz. 133.]

(5) [Zie noot (5) op bladz. 133.]

Memorie [van Toelichting.

Algemeene Beschouwingen.

§ 7. Op wie is de regeling van het Ontwerp van toepassing?

Het ontwerp is van toepassing, overal waar eene arbeidsovereenkomst aanwezig is in den zooveen nader aangeduiden zin. Op het voetspoor van het Zwitsersche Verbintenissenrecht en het Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk — in welk laatste wetboek dit denkbeeld echter niet consequent is doorgevoerd — is de regeling van het Ontwerp algemeen voor allen, die tegen loon gedurende zekeren tijd in dienst van anderen arbeid verrichten, onverschillig welke namen of titels in het verkeer aan de partijen of aan de dienstbetrekking mogen worden gegeven. Voor hen allen is vaststelling van de rechtsgevolgen der overeenkomst noodzakelijk. Deze vaststelling te gieten in den vorm van eene algemeene regeling is hoogst wenschelijk om twee redenen.

Vooreerst wordt alleen op deze wijze vermeden, dat de wettelijke voorschriften het karakter dragen, althans dat daaraan het karakter wordt toegeschreven, van eene exceptioneele wetgeving voor sommige groepen van personen of klassen van burgers. Het zedelijke gezag der artt. 1637—1639 Burg. Wetb. heeft sedert jaren geleden onder het feit, dat zij slechts op sommige dienstverhuurders van toepassing zijn. Zelfs in een rechterlijk vonnis werd overwogen, dat de wetgever, „de huur van dienstboden en werklieden afzonderlijk regelende, met afwijking van de bepalingen, in het algemeen voor verbintenissen gesteld, zich kennelijk minder ten doel heeft gesteld de geschillen tusschen meesters en hunne dienstboden naar wijsgeerige regtsbeginselen te doen beslissen, dan wel die geschillen, dikwerf met opoffering van hetgeen in het afgetrokkene als regt en billijk kon beschouwd worden, voor eene gemakkelijke oplossing vatbaar te maken” (Kantongerecht n°. 1 te Amsterdam, 26 Februari 1861, *W. v. h. R.* n°. 2304). Voor dergelijke beschouwing is volgens het Ontwerp geene plaats. Het belichaamt de gelijkstelling van allen voor de wet door algemeene regels te stellen voor allen zonder onderscheid(1).

Zeker niet minder gewichtig is een practisch voordeel, dat aan dit systeem is verbonden. Wil men eene regeling tot stand brengen, bestemd om slechts voor sommige arbeiders te gelden, of wenscht men verschillende regelingen voor verschillende soorten van arbeiders, dan wordt het noodzakelijk, scheidslijnen te trekken. Nu is dit op papier zeer gemakkelijk. In het dagelijksch leven spreekt men van dienstboden, boerenknechts, ambachtslieden, fabrieksarbeiders, meesterknechts, kantoorbedienden, klerken, boekhouders, beambten, kunstenaars, huishoudsters, winkeljuffrouwen, enz., enz., enz. Wellicht kan men er in slagen, eene wetenschappelijke indeeling der arbeiders te ontwerpen, gelijk bijv. door DANKWARDT (*Jahrb. f. d. Dogmatik*, dl. 14, blz. 232 vlg.) is beproefd. Doch geheel iets anders is het, met het oog op een verschil in rechtsgevolgen, deze categorieën zoo nauwkeurig

(1) [Zie noot (2) op bladz. 132.]

te omschrijven, de grenslijnen zoo scherp te teekenen, dat practijk en rechtspraak daarin een veilig richtsnoer vinden. Gelukt dit niet, dan ontstaan er ontelbare processen — en wel processen van de meest ondankbare soort — over de vraag, of zekere dienstbetrekking valt binnen of buiten de grenzen van het wettelijk begrip, of over de quaestie, of zekere dienstbetrekking te rangschikken is onder de eene of andere der wettelijke regelingen. En de kans, dat het zal gelukken, is uitermate gering. De ervaring heeft overal, in wetgeving en wetenschap, geleerd, dat, trots alle zorgvuldigheid, elk dergelijk streven faalt.

Dat in Nederland eene uitgebreide, over ruim vijftig jaren loopende rechtspraak het niet zoover heeft kunnen brengen, eene eenigermate bevredigende omschrijving te geven van de begrippen: dienstbode, werkman en werkbode, mag bekend heeten (1). Dit verschijnsel staat niet alleen; elders wordt geheel hetzelfde opgemerkt. Uit de wetten of wetboeken, welke grenslijnen trekken, grijpe men een willekeurig voorbeeld en men zal telkens stuiten op eene omvangrijke jurisprudentie over de vraag, wie nu eigenlijk vallen binnen die grenslijnen.

In Engeland is, met het oog op de toepassing van verschillende wetten, het begrip werkman wettelijk gedefinieerd. Volgens sect. 10 van de *Employers and workmen Act* 1875 (38 & 39 Vict., c. 90), waarheen meer dan eene latere wet verwijst, worden als werkman beschouwd alle boerenarbeiders, daglooners... „en alle anderen die voor lichamelijken arbeid (*manual labour*) gehoord zijn”. En wat leest men nu bij de uitleggers? „Het is buitengewoon moeilijk (*exceedingly difficult*) te verklaren, wat met lichamelijken arbeid wordt bedoeld, want inderdaad is alle arbeid tot op zekere hoogte lichamelijk”. De slotsom luidt (2), dat men de wet moet toepassen in geval van lichamelijken arbeid van dezelfde soort als die van den boerenarbeider, daglooner...! De wet zondert verder de huisbedienden uit: ook dit begrip *domestic or menial servant* baart in de practijk groote moeilijkheid (3).

Het vroegere wetboek voor Zürich onderscheidde *Lohndienstvertrag* (§§ 1560—1566) en *Honorarvertrag* of *Freidienstvertrag* (§§ 1567—1571). Het kenmerkende verschil zou liggen: volgens de wet zelve in het aanwezig zijn of ontbreken van een „Herrschaftsverhältniss”, volgens de toelichting (op §§ 1567 en 1570) in de meer zelfstandige of ondergeschikte positie van den arbeider, in zijne grootere of mindere ontwikkeling in den aard van den arbeid: gewone arbeid die enkel geldswaarde heeft aan de eene, arbeid van hooger gehalte die met honorarium wordt beloond aan de andere zijde. In de uitnemende

(1) Een overzicht van deze rechtspraak geeft Mr. H. L. DRUCKER in *Rechtsgeleerd Magazijn* 1894, bladz. 499 en vlg. Voor latere rechtspraak zie: Rb. Rotterdam 19 November 1894, *P. v. J.* 1895 no. 1; id. 18 Maart 1895, *W. v. h. R.* no. 6673; Hof 's-Hertogenbosch 2 April 1895, *W. v. h. R.* no. 6690; Rb. Almelo 16 October 1895, *W. v. h. R.* no. 6728; Rb. Amsterdam 22 October 1895, *W. v. h. R.* no. 6766; Rb. Rotterdam 26 Februari 1896, *W. v. h. R.* no. 6814; Hof 's-Gravenhage 16 November 1896, *W. v. h. R.* no. 6959; Ktg. Groningen 7 November 1898, *P. v. J.* 1898 no. 97; Rb. Rotterdam 4 December 1899, *W. v. h. R.* no. 7439; Rb. Amsterdam 9 Januari 1900, *W. v. h. R.* no. 7480; Ktg. 's-Gravenhage 7 Juni 1901, *P. v. J.* 1901 no. 66 en Rb. Utrecht 4 November 1903, *W. v. h. R.* no. 7986. Eene van de heerschende geheel afwijkende opvatting verkondigt DIEPHUIS, t. a. p., dl. XII, bladz. 309—316, 340, die de artikelen 1637 tot 1639, en in het bijzonder art. 1639, op alle dienstverhuurders van toepassing acht.

(2) [Zie noot (2) op bladz. 133.]

(3) [Zie noot (3) op bladz. 133.]

officieele Toelichting, door BLUNTSCHLI bewerkt, kan men echter reeds de gulle erkenenis vinden, dat beide categorieën ineenvloeien!

Het eerste Duitsche Handelswetboek bevatte in artt. 57 vgl. bepalingen omtrent handelsbedienden (*Handlungsgehülfen*). Wat krachtens dat artikel onder handelsbedienden is te verstaan, vormt een onderwerp van levendigen strijd, terwijl ook de nadere omschrijving in § 59 van het thans geldende Wetboek van 1897 de onzekerheid laat voortduren, wat onder „Kaufmännische Dienste” te begrijpen is (1). Op soortgelijke moeilijkheden stuit men voortdurend bij de toepassing der *Gewerbeordnung* (2).

Zal men de leering versmaden, welke uit deze ervaringen is te putten? Het Burgerlijk Wetboek voor het Duitsche Rijk schijnt daardoor niet te zijn afgeschrikt. Wel begint men daar met eene algemeene definitie, die alle dienstverhuurders omvat, en stelt uitdrukkelijk op den voorgrond, dat „diensten van welken aard ook voorwerp der overeenkomst kunnen zijn” (§ 611). Doch in den loop van den Titel worden tal van onderscheidingen ingevoerd, even vaag, ja vager nog dan die, welke elders zooveel bezwaar veroorzaakten. Daar wordt nu eens gesproken van diensten van hoogere soort (*Dienste höherer Art*, in § 622 met voorbeelden toegelicht), en van diensten van hogere soort, die op grond van bijzonder vertrouwen worden opgedragen (§ 627), dan weder van duurzame dienstbetrekkingen (*Dauerndes Dienstverhältniss*, § 630), ook van diensbetrekkingen die iemands arbeidskracht geheel of grootendeels in beslag nemen (§ 623), enz. Op die wijze worden de kiemen gelegd voor eindelooze grensgeschillen.

Het Ontwerp nu tracht deze klip te vermijden, door in het algemeen geene andere grens te stellen dan die, welke door den aard der overeenkomst zelve en hare verhouding tegenover andere overeenkomsten wordt aangewezen. Doch bestaat nu niet het gevaar, dat men, de eene klip ontzeilende, op de andere strandt? Zal niet de algemeenheid der regeling ten gevolge hebben, dat deze voor sommige arbeiders niet geschikt is? Het is niet onmogelijk, dat zich dit verschijnsel eene enkele maal zal voordoen: eene voor *alle* gevallen passende regeling te scheppen vermag nu eenmaal geen wetgever. Het onderzoek der bijzondere artikelen zal echter doen zien, dat van de algemeenheid der regeling geen ernstig nadeel valt te duchten. Menige bepaling heeft trouwens, door verwijzing naar verordening of plaatselijk gebruik, een rekbaren inhoud verkregen.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Algemeene Beschouwingen.

§ 7. Sommige leden hadden tegen de algemeenheid der voorgedragen regeling bedenking. Hun kwam het niet juist voor, dat de voorgestelde bepalingen van toepassing zullen zijn voor allen, die tegen loon gedurende zekeren tijd in dienst van anderen arbeid verrichten, onverschillig over welke soort van arbeid of van dienstbetrekking de overeenkomst loopt, omdat zij meenden, dat bepalingen van zoo wijde strekking niet voldoende

(1) Zie DERNBURG, *Preuss. privatrecht*, t. a. p., dl. 2, § 193 nt. 1—4. BEHREND, *Lehrbuch des Handelsrechts*, dl. I. Berlin, 1886, § 44 III, blad. 312 en vlg.

(2) [Zie noot (5) op blad. 133.]

scherp kunnen worden geformuleerd. Waarom, vroegen deze leden, heeft de Regeering niet het voorbeeld van Duitschland gevolgd, waar in het Burgerlijk Wetboek voorschriften omtrent het arbeidscontract in het algemeen zijn opgenomen, en naast deze meer algemeene regeling voor bepaalde categorieën van arbeidende personen speciale bepalingen gelden, als de voorschriften omtrent „Handlungsgehülfen und Handlungslehrlinge” in het Handelswetboek; die van de *Gewerbeordnung*; die van de *Seemannsordnung* en die van de *Gesindeordnungen*. Op deze wijze handelende, kan de wetgever meer in bijzonderheden afdalen en voor sommige klassen van personen de haar speciaal passende bepalingen in de wet nederleggen. Men vreesde, dat thans maar al te spoedig voor sommige categorieën van arbeidsovereenkomsten het onvoldoende en onbevredigende der getroffen regeling aan den dag zal treden. Waarom, werd van deze zijde verder gevraagd, heeft de Regeering in hare regeling althans niet onderscheiden tusschen de groot- en de klein-industrie. Bepalingen toch, die ten aanzien van de eerste doelmatig en uitvoerbaar zijn, zullen dit soms ten aanzien van de tweede in het geheel niet zijn. Zoo zullen bijv. de bepalingen omtrent hetgeen bij ziekte van den arbeider den werkgever te doen staat, de groot-industrie wellicht niet drukken, maar zullen zij aan de klein-industrie zware, soms niet te dragen lasten kunnen opleggen. Een wetgever, die, zooals ook bij de Ongevallenwet is geschied, tusschen beiderlei vorm van industrie niet onderscheidt, zal medewerkers om langzaam maar zeker het klein-bedrijf te doen verdwijnen.

Vele andere leden, hoewel toegevend, dat eene éénvormige regeling van de arbeidsovereenkomst geenszins als een ideaal is te beschouwen en erkennend, dat de algemeenheid der regeling ten gevolge kan hebben, dat zij voor sommige categorieën van arbeiders niet zoo geschikt blijkt, als eene uitsluitend voor hen bestemde regeling zou kunnen wezen, meenden echter, dat in de Memorie van Toelichting op goede gronden wordt aangevoerd, dat zoodanige algemeene regeling de eenige practische oplossing van het vraagstuk is. Waar moet men bij verschillende regelingen voor verschillende soorten van arbeiders beginnen en waar ophouden? Voor welke soorten van arbeiders zullen speciale bepalingen moeten gelden en zal het niet te vreezen staan, dat slechts die categorieën van personen voor zich afzonderlijke voorschriften tot stand zullen zien brengen, die door haar talrijkheid of hare wijze van optreden 's wetgevers aandacht op zich zullen weten te vestigen, terwijl het aan de minder talrijke of minder naar buiten optredende groepen, die aan eene afzonderlijke regeling allicht even groote behoefte hebben, niet zal gelukken, den wetgever tot behartiging ook van hunne belangen te brengen. Hoe zal men verder de grenslijnen tusschen de verschillende groepen zoo scherp trekken, dat practijk en rechtspraak daarin een veilig richtsnoer vinden en hoe zal men handelen ten aanzien van hen, die op de grens van tweeërlei gebied zich bevinden en even goed tot de eene als tot de andere groep gebracht kunnen worden? Te recht wordt in de Memorie van Toelichting op de ervaring, in andere landen opgedaan, gewezen, ten bewijze dat vele moeilijkheden en vele processen van de meest ondankbare soort hier staan te wachten. Ook het maken van een onderscheid in de regeling voor groot- en voor klein-industrie achtte men dezerzijds niet mogelijk, omdat het ook hier weer begrippen geldt, die niet met de vereischte nauwkeurigheid zijn te omschrijven en ook hier weer eene in te voeren onderscheiding tal van grensgeschillen zou doen geboren worden.

Te recht, meende men, wordt er verder in de Memorie van Toelichting de aandacht op gevestigd, dat slechts door het kiezen van den vorm van ééne algemeene regeling kan worden vermeden, dat de wettelijke voorschriften het karakter dragen, daaraan althans het karakter wordt toegeschreven, van eene exceptioneele wetgeving voor sommige groepen of klassen van personen.

Kon men dus dezerzijds niet medegaan met hen, die boven ééne algemeene regeling aan verschillende regelingen voor verschillende soorten van arbeiders

de voorkeur zouden schenken, wel meenden verscheidene leden, dat aan nog meerdere bepalingen van de voorgestelde regeling, door verwijzing naar verordening of gebruik, een rekbare inhoud zou kunnen worden gegeven. De Kamers van Arbeid zouden dan in de gelegenheid worden gesteld, in meerdere gevallen daaromtrent haar gevoelen te uiten en op het tot stand komen van nieuwe gebruiken invloed te oefenen. Deze leden gaven er hun leedwezen over te kennen, dat in het ontwerp op dit punt is afgeweken van den voorarbeid van Mr. DRUCKER, waar vaker dan in het ontwerp naar verordening of gebruik werd verwezen.

Memorie van Antwoord.

Algemeene Beschouwingen.

§ 7. Dat eene éénvormige regeling voor de arbeidsovereenkomst hare bezwaren medebrenkt, wordt grif toegegeven. Maar dat deze bezwaren, althans op dezen oogenblik, van meer ernstigen aard zouden zijn dan die zijn aan te voeren tegen bijzondere regelingen voor bijzondere categorieën van arbeidsovereenkomsten, wordt met de meeste beslistheid ontkend. Het voorbeeld van Duitschland is ten deze niet afdoende. Daargelaten, dat de voorstanders van bijzondere regelingen met eene oplossing als in Duitschland werd gegeven, allicht zich niet voldaan zouden betoonen, leidt ook de Deutsche methode tot praktische bezwaren. Aan eene onderscheiding tusschen groot- en klein-industrie valt niet te denken. Classificeeringen van dien aard, de practijk van het leven moge er zich onder bepaalde omstandigheden mede kunnen redden, zijn voor den wetgever niet bruikbaar.

De Regeering vereenigt zich dan ook ten volle met hetgeen vele leden, in overeenstemming met de Memorie van Toelichting, betoogden, ten bewijze dat eene algemeene regeling de eenige praktische oplossing is van het vraagstuk. Wil men ten deze de ontsluiting eener altijd door ruimer vloeiende bron van moeilijkheden in toepassing verhinderen, wil men daarnaast voorkomen, dat aan de wettelijke regeling van af hare geboorte het odium kleve van te zijn eene exceptioneele regeling voor bepaalde groepen of klassen van personen, dan vereenigen men zich met de voorgedragen oplossing.

De opmerking, door verscheidene voorstanders eener algemeene regeling gemaakt, dat aan nog meerdere bepalingen van het ontwerp, door verwijzing naar verordening of gebruik, een rekbare inhoud zou kunnen worden gegeven, komt in het aangegeven verband niet onjuist voor. Uit de wijziging, in sommige artikelen aangebracht, kan blijken, dat daarmede rekening is gehouden.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(7 Maart 1906.)

De heer Plate: Mijnheer de Voorzitter! Onwillekeurig komt mij het beeld in herinnering, door u dezen morgen gebruikt: het kraantje loopt langzaam. (1) Ik zal er niet toe bijdragen het lang te doen loopen, maar ik geloof toch, dat het wenschelijk is het kraantje op dit oogenblik niet geheel te sluiten.

Het komt mij een geschikt oogenblik voor een enkel zeer kort woord in het midden te brengen. Ik zou hier, geloof ik, kunnen spreken namens een groot aantal vrienden, niet politieke vrienden — dat mag ik mij niet aanmatigen —

(1) [Men zie onder het Zesde Hoofdstuk.]

maar namens een groot aantal leden, die, evenals ik, eerst in September in deze Kamer hun intocht deden. De nieuwe leden hebben veel gemist; zij hebben de behandeling van dit zeer belangrijk wetsontwerp in de afdelingen niet bijgewoond; hun opmerkingen zijn daar niet geuit, zijn daar dus ook niet beantwoord. Die nieuwe leden hebben het voordeel gemist, dat hun argumenten tegenspraak hebben uitgelokt, dat zij uit de gedachtenwisseling in de afdelingen hetzij gesterkt in hun overtuiging zijn gekomen, hetzij met het bewustzijn, dat de argumenten, daar gebezigd, beter achterwege bleven.

Ik geloof, dat geen der leden dezer Kamer het aan een nieuw lid euvel zou duiden, indien hij bij deze mondelinge gedachtenwisseling argumenten te berde bracht, welke in de schriftelijke gedachtenwisseling niet gebezigd zijn, maar toch zal ik daarvan een uiterst bescheiden gebruik maken, omdat ik wel deze ervaring heb opgedaan te weten, dat hier bescheidenheid in hooge mate aanbevelenswaardig is, ook daarom, omdat nieuwe argumenten zelden een aandachtig gehoor vinden.

Tegenover dit wetsontwerp — ik aarzel niet het te verklaren — sta ik zeer sympathiek, ten minste waar het de bedoeling geldt, welke in de Memorie van Toelichting is omschreven, om de betrekkingen tusschen werkgever en arbeider rechtens te regelen. Minder sympathiek sta ik echter tegenover de uitvoering. Bij mij is groote twijfel gerezen, of de weg, dien men gekozen heeft, een goede was. Ik heb mij afgevraagd, of hier niet te veel van boven af is opgelegd, in plaats van hetgeen sporadisch is tot stand gekomen uit den strijd van wederzijdsche belangen tot voorbeeld te nemen en voor zoover dat gerijpt was tot een gezonde vrucht, daarin steun te vinden voor verdere opbouw en regeling. Onwillekeurig kwam mij bij de nadere beschouwing van dit wetsontwerp in gedachten het woord, dat de vorige week bij de behandeling van den toestand van het spoorwegpersoneel is gesproken, of hier de wetgever niet te veel van boven af is gaan regelen op eene wijze, welke ons herinnert aan den Regententijd.

Had ik deelgenomen aan het afdelingsonderzoek, dan zou ik mij zeer zeker met kracht hebben gevoegd bij hen die meenen, dat in de plaats van een voor alles en allen dienende regeling verschillende regelingen voor verschillende rubrieken van arbeid getroffen hadden moeten worden. Het komt mij voor, dat thans alles met een doodende uniformiteit is behandeld. Intellectuele en fysieke arbeid, daartusschen is in het wetsontwerp geen verschil gemaakt. De directeur van de Nederlandsche Bank en de Rotterdamsche bootwerker, zij worden eenvormig behandeld; de fabrieksarbeider en de winkelbediende, de handelsbediende en de kellner, de arbeider op uurloon en op taakloon; en waar het taakloon geldt is, naar het mij voorkomt, voorbijgezien, dat soms de risico van verhinderden den arbeid te kunnen verrichten, waartoe men bereid is, verwerkt zal zijn in het loon, door den arbeider bedongen, en het andere oogenblik niet; geen onderscheid — en hier schaar ik mij aan de zijde van den vorigen sprekter (1) — tusschen den grooten fabrikant en den kleinen industrieel, tusschen den fabrikant, die met duizenden arbeiders werkt, en den schoenlapper of het kleermakertje dat met een of twee arbeiders werkt; geen verschil wordt gemaakt tusschen den grooten koopman, die met een groot personeel werkt, en de kleine makelaar, die met een bediende werkt; geen of althans geen genoegzaam onderscheid tusschen inwonenden en uitwonenden.

En wat is het gevolg van deze opgelegde uniformiteit? Dat men steeds gezocht heeft naar gemiddelden. Het mocht voor den een niet te slecht zijn, maar het gevolg was, dat het voor den ander toch eigenlijk niet heel goed was. Nu vormen gemiddelden een begrip, dat nooit in de realiteit verwezenlijkt wordt; men treft nooit het juiste; het gemiddelde zal zijn hier te lang, daar te kort, hier te ruim, daar te krap. Ik voor mij heb althans reden mij te verheugen, dat een zoo belangrijke dienstbetrekking als tusschen schipper en schepeling, buiten deze regeling kon blijven, omdat daarin reeds voorzien is in het Tweede Boek van het Wetboek van Koophandel. Die regeling is zeker ver van volmaakt, maar nu Zijn Excellentie zich bereid heeft verklaard tot eene wijziging daarvan mede te werken, mogen wij hopen ten opzichte van die regeling, die afzonderlijk gehouden is, de volmaaktheid althans een stapje nader te zullen komen. Dankbaar ben ik, dat die regeling bestaat en verbeterd kan worden, onafhankelijk van de eischen van geheel andere categorieën van werknemers. Het zou er inderdaad vreemd uitzien, indien een regeling van ons zeewezen en ons zeevolk pasklaar gemaakt moest worden aan de eischen van fabrieksarbeiders en kantoorbedienden.

Laat mij eenige voorbeelden noemen, zonder in de details van het wetsontwerp te treden, om aan te toonen, hoe de leer van de gemiddelden ons brengt tot minder gelukkige uitkomsten.

(1) [nl. de heer Arts; voor diens rede zie men bladz. 13 en volg.]

Wij zien dat in dit wetsontwerp als maximum gesteld is voor de geldigheid van een contract twee jaar. Welnu, een tijdperk van twee jaar is zeker voor fabrieksarbeiders en voor hen die hun fysieke kracht geven een lang tijdperk. Maar hoe staat het in deze met den intellectueelen arbeid? Mag ik er Zijn Excellentie aan herinneren, dat één arbeider, de president van de Nederlandsche Bank, door Hare Majesteit de Koningin benoemd wordt voor een tijdperk van 7 jaren?

Hetzelfde geldt ook, de vorige spreker heeft er ook reeds op gewezen, ten aanzien van het loon, dat zal blijven doorloopen gedurende de ziekte en het vervullen van werkzaamheden krachtens wettelijk uitgeschreven verkiezingen, b.v. het lidmaatschap van een gemeenteraad.

Nu kan ik mij voorstellen, dat in een fabriek waar een groot aantal arbeiders of op een handelskantoor, waar een groot aantal bedienden in dienst is, de vervulling van een dergelijke bepaling mogelijk is, maar ik ontken, dat daaraan niet de allergrootste bezwaren verbonden zouden zijn voor den kleinen man, voor den middenstand, die werkt met een zeer klein personeel en die, zoodra een der leden van dat personeel zijn diensten niet vervullen kan, onmiddellijk gedwongen is daarvoor een ander in de plaats te nemen en daarvoor te betalen. Inderdaad voor dien middenstand, waarvan de positie niet zooveel hooger is dan die van den werkman, is een dusdanige belasting, naar het mij voorkomt, onbillijk en onrechtvaardig.

Een bewijs hoe men op een verkeerden weg is, geeft mij ook het artikel, waarin sprake is van uitkeeringen aan het personeel buiten het vaststaand loon, uitkeeringen die afhankelijk zijn van financiële resultaten. Ik begrijp wel waaraan dat artikel zijn ontstaan te danken heeft. Vermoedelijk aan misbruiken die zouden hebben plaats gevonden bij de belooning van handelsreizigers die werken tegen provisie, aan wie het niet altijd mogelijk is geweest om van hun patroon die afrekening en die bescheiden te krijgen waarop zij recht hadden. Maar nu heeft men het weder algemeen gemaakt en bepaald, dat deze bepaling beheerschen zal alle tantièmes die gegeven worden aan kantoorpersoneel. Nu is in een der wetsartikelen bepaald, dat hij die tantièmes toezegt aan een lid van zijn personeel, gehouden is, indien het gevraagd wordt, zijn boeken aan dat personeel open te leggen om het bewijs te leveren, dat het bedrag waarvoor men goed geschreven heeft voor het toekomstend aandeel, juist is. Nu wensch ik toch de verzekering te geven, en ik geloof niet dat iemand die in den handel bekend is het zal tegenspreken, dat, terwijl op dit oogenblik het stelsel van gratificatiën, dat altijd een min of meer vernederend stelsel is, plaats maakt voor dat van mededeelen in de winst, met andere woorden voor het geven van tantièmes, indien deze wet wordt aangenomen daarin een belangrijke teruggang zal worden waargenomen. Er is geen patroon die zich kan blootstellen aan een eisch van personeel om inzage te nemen, niet van de totale uitkomst van het bedrijf, maar van de verschillende bronnen waaruit de winst is samengesteld. Er is geen patroon die daarvan inzage kan geven aan een lid van zijn personeel, dat misschien de volgende maand zijn betrekking zal verlaten om daarna zich zelfstandig te vestigen, of in dienst van een concurrent te gaan.

Met goede bedoelingen, uit een rechtvaardigheidsbegrip, heeft men het neergeschreven, maar het zij mij veroorloofd op de natuurlijke consequentie te wijzen welke het denkbeeld hebben moet. Ik wil niet ontkennen dat het menig juridisch geweten bevredigen kan, ik kan mij begrijpen dat, wanneer men een aandeel in de winst toekent, men daartegenover ook de zekerheid moet verschaffen dat de voorgelegde afrekening de juiste is, maar dan had men in dien gedachten-gang nog een stap verder moeten gaan en aan het personeel medezeggensrecht moeten geven in het opmaken van de balans, omdat de balans afhankelijk is van de bedragen welke voor afschrijving gebezigd worden. Hiertegen — en te recht — heeft men echter opgezien.

Ziedaar, Mijnheer de Voorzitter, met voorbeelden gestaafd mijn bezwaren tegen het beginsel, waarop dit wetsontwerp steunt. Mijn groote bezwaar is de uniformiteit; ik had liever algemeene beginselen gesteld, en groepsgewijze verschillende takken van bedrijf geregeld gezien.

Ik begrijp echter dat in het stadium, waarin de behandeling van het wetsontwerp is, een aandrang om een anderen weg op te gaan, zou gelijkstaan met het afstemmen dezer wet, het weigeren om het werk ons thans voorgelegd in behandeling te nemen.

De conclusie waartoe ik kwam is: dat ik met groote belangstelling de verdere discussiën zal afwachten, in de hoop dat het mogelijk zal zijn hier en daar aan de bezwaren, door mij geopperd, te gemoet te komen; maar mocht ik zien, dat het goede, wat de wet brengt, bedorven werd door nadeelen welke in

de toekomst — hoewel allermint bedoeld — te voorzien zouden zijn, ben ik, hoewel ik sympathie voor het wetsontwerp heb, niet zonder vrees voor de stem die ik er over zal moeten uitbrengen.

De heer **Drukker**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb eenigen tijd gewacht alvorens gebruik te maken van het mij door u verleende verlof tot spreken, om te zien, of ook nog eerst iemand anders het woord wilde voeren. Nu dit niet het geval is, wensch ik, naar aanleiding van de gemaakte opmerkingen, zeer enkele woorden in het midden te brengen.

Het komt mij voor, dat het meeste van hetgeen door de beide voorafgaande sprekers, de heeren Arts en Plate, gezegd is, beter zal kunnen beantwoord worden bij de artikelen, waarover die heeren het woord hebben gevoerd.

Intusschen wensch ik mij toch een enkele opmerking te veroorloven naar aanleiding van hetgeen vooral door den heer Plate is te berde gebracht. De heer Plate heeft hier in de Vergadering een argument gebruikt, dat ook buiten de Kamer meermalen is gehoord, namelijk, dat het beter zou zijn geweest, een regeling te ontwerpen voor iedere categorie van arbeiders afzonderlijk, en dat zoodanige bijzondere regelingen zeer zeker beter zouden zijn, dan deze algemeene regeling. Niemand zal dit ontkennen. Wanneer men een regeling ging maken, om een voorbeeld te geven, voor kellners in kleine koffiehuisen, en uitsluitend bestemd voor kellners in kleine koffiehuisen, dan zou zeer zeker voor die categorie van arbeiders een betere regeling te maken zijn dan die welke thans voor ons ligt. Maar wat staat daartegenover? Heeft de geachte afgevaardigde uit Rotterdam zich wel eens de vraag gesteld, hoeveel regelingen er dan zouden moeten komen? Zouden wij dan niet krijgen, wat men in andere landen heeft, waar men 5, 6, 8 of meer regelingen naast elkander heeft, maar waar er dan toch nog tal van personen zijn die zeggen: „waar blijven wij nu, waarom wordt er voor ons niet gezorgd? Wij zijn menschen die niet zoo talrijk zijn, die ons niet zoo luide doen hooren, en daarom denkt de wetgever niet aan ons.” Dit in de eerste plaats. En in de tweede plaats, heeft men zich er wel rekenschap van gegeven, hoe moeilijk het is de grenslijnen te trekken? De beide sprekers, die het woord hebben gevoerd, hebben gezegd: men moet onderscheid maken tusschen groote en kleine werkgevers. Maar heeft men wel eens geprobeerd aan te geven, waar een groote werkgever overgaat in een kleinen? Een werkgever met tien-duizend werklieden is zeer zeker een groote werkgever, en een werkgever met één loopjongetje zonder meer is een kleine werkgever. Maar waar is nu de overgang?

De voorbeelden zelf, die de heer Plate heeft gegeven, leveren het duidelijke bewijs, op welken moeilijken weg men komt, wanneer men in die onderscheidingen gaat afdalen.

De heer Plate heeft drie artikelen genoemd.

Ik heb mij, als mede-schuldige aan dit ontwerp, er over verheugd, dat de critiek zoo zacht is uitgevallen. Immers, bij die drie artikelen zal het makkelijk zijn aan te toonen, dat de bezwaren van den heer Plate zeer wel te wederleggen zijn. Thans daarover slechts enkele woorden.

De artt. 1638 c en d, bepalende het doorloopen van het loon bij ziekte en bij verhindering van den werkman, omdat hij bijv. lid van den gemeenteraad is, zullen bezwaren opleveren voor de kleine kooplieden, zegt de heer Plate. Maar zouden die bezwaren er niet zijn, wanneer men een afzonderlijke regeling maakte voor kooplieden? Zou men dan niet evenzeer een onderscheiding moeten gaan maken tusschen groote en kleine kooplieden? Men zou zich niet kunnen bepalen tot een regeling voor handelsbedienden, zooals in Duitschland is geschied, maar men zou weer verscheidene regelingen moeten treffen voor de handelsbedienden op groote en op kleine kantoren.

Een ander voorbeeld dat de heer Plate gaf, betrof art. 1638 e ten aanzien van de tantiëmist, degenen die aanspraak hebben op een gedeelte van de winst, en die recht zouden krijgen op mededeeling van gegevens uit de boekhouding. Daarvan zeide de heer Plate: dit is goed voor handelsreizigers; die hebben dit noodig, maar anderen hebben daaraan geen behoefte. Wat volgt daar logisch uit? Dat men weder een afzonderlijke rubriek zou moeten vormen voor de handelsreizigers.

Mij dunkt, die weinige voorbeelden van den geachten spreker bewijzen reeds voldoende, tot welke onderverdeelingen men zou moeten komen, als men zich op dien weg ging begeven. En wanneer de heer Plate bewijzen wil hebben, hoe moeilijk het is hier grenzen te trekken, dan kan ik hem die in grooten getale leveren uit de Duitse rechtspraak. Daar vindt men tal van gevallen, waarin de menschen tot in drie instantiën moesten doorprocedeeren alleen over de vraag, of zij vielen onder de Gewerbeordnung of onder het Handelsgesetzbuch.

Het geval is nog niet lang geleden voorgekomen, dat een vordering op loon verjaard was, vóór dat de rechter had uitgemaakt, op grond van welke wet de vordering moest worden ingesteld.

Dat zijn voorbeelden uit de practijk, die doen zien, dat men wél zal doen met hier over bezwaren heen te stappen en een eenvormige regeling te aanvaarden. Daarbij moet men niet vergeten, dat aan tal van artikelen, door verwijzing naar het gebruik en dergelijke uitdrukkingen, een rekbare inhoud is gegeven.

Zooals ik gezegd heb, Mijnheer de Voorzitter, het overige wat de geachte sprekers hebben aangevoerd kan m. i. beter bij de artikelen worden behandeld en daarom zal ik het voor het oogenblik bij dit weinige laten.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 18.]

Wat betreft de rede van den heer Plate hoop ik, waar die geachte afgevaardigde thans nog weifelt om zijn stem aan het wetsontwerp te schenken, dat hij aan het ontwerp, zooals het uit den smeltkroes der beraadslaging zal te voorschijn komen, zijn stem zal kunnen geven.

Ik ontken volstrekt niet, dat er veel waars is gelegen in hetgeen de geachte afgevaardigde heeft opgemerkt en speciaal ontken ik niet dat er veel te zeggen zou zijn voor een andere methode dan die van den aanvang af hier is gevolgd, maar wanneer de geachte afgevaardigde daarover nog eens zijn gedachten wil laten gaan, en ook de korte opmerkingen van den heer Drucker nog eens wil overwegen, dan zal hij zeker wel tot de conclusie komen, dat zooals hier is gehandeld, voor ons land uit een practisch oogpunt beter was, dan op de wijze zooals hij die zich had voorgesteld, en waaraan hij de voorkeur zou hebben gegeven, een regeling namelijk in den geest van de Duitsche, d. w. z. eenige algemeene regelen en voorschriften in het Burgerlijk Wetboek en daarnaast meer speciale regelingen in verschillende andere wetten.

De geachte afgevaardigde interesseert zich bijzonder voor de handelswereld, welnu men behoort bij de behandeling van een zaak als deze in het oog te houden, dat onze wetgevende machine nu niet zeer vlug werkt. Ik zal niet zeggen, dat zij minder vlug werkt dan in andere landen, maar zij is eenigszins stroef, zoodat belangrijke regelingen niet in korten tijd tot stand komen. Terwijl nu een groot deel van het handelspersoneel in een toestand van rechtsonzekerheid verkeert, en deze toestand, bij toepassing van de methode van den geachten afgevaardigde, lange jaren zou blijven voortbestaan, zal in dien toestand reeds dadelijk een groote verbetering worden aangebracht, als dit voorstel wordt aangenomen. Ziedaar een van de niet te miskennen voordeelen aan de algemeenschap der regeling thans en voor ons land verbonden.

Ik zal het bij dit weinige laten, mij voorbehoudende bij de artikelen op de ter sprake gebrachte bijzonderheden terug te komen.

(8 Maart 1906.)

De heer Tak: [Gedeelte der rede, op bladz. 19 afgedrukt.]

Omtrent de algemeene toepassing van deze bepalingen, indien zij wet zullen worden, valt ook dit op te merken, dat hier alles over één kam wordt geschoren, dat het een Schablonen-ontwerp is, dat geen rekening houdt met de verschillende verhoudingen in verschillende vakken. Ik zal daarover niet veel zeggen, maar ik geloof, dat hetgeen de heer Plate gisteren omtrent het gemis van aanpassingsvermogen van het ontwerp heeft gezegd, volkomen juist is en dat dit gemis in de practijk een zwakke zijde van dit ontwerp zal blijken.

De heer van Wichem: Mijnheer de Voorzitter! Na de heropening van de algemeene beschouwingen over dit wetsontwerp, waaraan ik aanvankelijk niet dacht deel te nemen, slechts een zeer kort woord.

Toen ik gisteren in de Kamer kwam, had de geachte afgevaardigde de heer Arts reeds gesproken en heb ik den geachten afgevaardigde den heer Plate nog gedeeltelijk kunnen hooren. Heb ik dien geachten afgevaardigde toen goed verstaan en begrepen, dan ontwikkelde deze zijn bezwaren ten opzichte van dit wetsontwerp in dien geest, dat hij meende, dat het arbeidscontract beter ware geregeld geweest voor de grootere en kleinere bedrijven afzonderlijk. Toen ik dat hoorde, kwam dezelfde gedachte bij mij op als ik later uit de rede van den geachten afgevaardigde den heer Drucker bij de gedeeltelijke beantwoording van den heer Plate hoorde.

Ook ik dacht dat een regeling voor het groot en klein bedrijf afzonderlijk geheel

ondoenlijk zou zijn. Maar tevens dacht ik: wanneer men een splitsing zou willen maken met betrekking tot de bedrijven, of dit dan niet mogelijk zou zijn met betrekking tot den landbouw.

Wij hebben gekregen een rapport met een conclusie van den Nederlandschen Boerenbond omtrent een ingesteld onderzoek van dit wetsontwerp. Dat stuk heeft, ik zal niet zeggen van de zijde der Regeering, ook niet van de zijde der Kamer, maar van sommige zijden niet die waardeering gevonden, die het mijns inziens toch werkelijk verdient. Is dat stuk van sommige zijden met minachtend schouderophalen begroet, beschouwd als een landbouwers-naiviteit, als een eenzijdig, onvolkomen, om met Minister Veegens te spreken onvoldragen beoordeelingsproduct, ik zou daartegenover of daarnaast kunnen stellen het wetsontwerp dat wij in behandeling hebben en meen dan, dat het rapport nog niet zoo slecht is samengesteld. Dit wetsontwerp heeft immers na de eerste samenstelling reeds verschillende wijzigingen ondergaan, en zoo zou men, wanneer men dat rapport van den Nederlandschen Boerenbond gaat napluizen, wel veel wijzigingen kunnen aanbrengen, alvorens te kunnen zeggen: nu is het correct.

Waarschijnlijk is er hier en daar te veel ingeslopen, wat niet juist in alle opzichten strookt met de practijk en wat het een met het ander eenigszins in tegenspraak schijnt te brengen. Maar dat het wel degelijk eenige waarde heeft, wordt mijns inziens ook hierdoor bewezen, dat de Minister van Justitie in dit wetsontwerp eenige en nog wel belangrijke wijzigingen heeft aangebracht naar aanleiding van dat rapport van den Nederlandschen Boerenbond, vooral ten aanzien van art. 1638 k omtrent de regeling van de plaatsen van voldoening van het loon, en art. 1638 w omtrent de regeling van den arbeid op Zon- en feestdagen.

Ik weet niet, Mijnheer de Voorzitter, hoe de geachte vorige sprekers zich ten opzichte van dit wetsontwerp in het algemeen hebben uitgelaten. Ik voor mij betuig in het algemeen daarmede gaarne mijn instemming en breng gaarne hulde aan de mannen van het initiatief van het ontwerp en aan de samenstellers daarvan, maar ook aan den Minister van Justitie, die heeft kunnen goedvinden om, naar aanleiding van gegevens aan de practijk ontleend, eenige wijzigingen aan te brengen.

Het pleit wel voor een ruime opvatting van den Minister van Justitie en een ernstig pogen om het wetsontwerp voor de practijk zoo goed mogelijk te doen zijn, dat hij het van zijn juridisch geweten heeft kunnen verkrijgen die wijzigingen uit het rapport van den Boerenbond over te nemen. Maar, Mijnheer de Voorzitter, of daardoor nu reeds voldoende in de bezwaren, die aan dit wetsontwerp kleven, in verband met de toepassing op het platteland en voor het landbouwbedrijf, zal zijn voorzien, dat meen ik voorshands te mogen betwijfelen. Ik weet wel, dat er reeds amendementen zijn ingediend, en misschien volgen er nog meer, maar of daardoor voldoende aan de bezwaren zal worden te gemoet gekomen, durf ik voorloopig niet te beoordeelen. Wel weet ik, dat er zich verschillende bezwaren zullen voordoen bij de toepassing van dit eenmaal wet geworden zijnd wetsontwerp, vooral met betrekking tot de losse arbeiders en het schriftelijke contract. Ik zal daarover, nu niet uitweiden, omdat een en ander reeds voldoende is ontwikkeld en neergelegd in het rapport van den Nederlandschen Boerenbond.

Daar deze bezwaren waarschijnlijk zeer moeilijk door amendementen zullen kunnen worden ondervangen, zonder het ontwerp te verminken, wensch ik de aandacht van de Regeering in het bijzonder te vestigen op de conclusie die aan het rapport van den Nederlandschen Boerenbond is vastgeknoopt. Er zijn toch wel meer wetten tot stand gekomen, die van algemeenen aard waren, bij voorbeeld de Ongevallenwet, maar die voorloopig nog niet van toepassing zijn op den landbouw. De conclusie van bedoeld rapport luidt: „dat het op de gronden in de algemeene beschouwingen in dit rapport vervat, niet gewenscht is, het arbeidscontract van industrie en landbouw in één wet te regelen; dat derhalve een algemeene bepaling in dit ontwerp behoorde te worden opgenomen, waardoor de overeenkomsten tusschen den landbouwer en den plattelandsarbeider buiten de werking der wet zouden vallen, terwijl een eventueele afzonderlijke regeling diende te steunen op de resultaten der landbouw-enquête; dat, wanneer men echter de toepasselijkheid van dit ontwerp wil handhaven, ingrijpende wijzigingen en uitzonderingen daarin dienen te worden opgenomen voor den landbouw, in den geest als bij ieder artikel in dit rapport aangegeven.”

Ik herhaal, Mijnheer de Voorzitter, ik weet niet of door amendementen voldoende aan die bezwaren zal kunnen worden te gemoet gekomen, maar beter — idealistischer, zou ik durven zeggen — zou het zijn, wanneer de Minister kon besluiten de landbouw-enquête, waarvan sprake is, af te wachten en een formule te vinden aan het eind van het wetsontwerp te plaatsen, waarbij bepaald werd,

dat de bepalingen van dit ontwerp voorloopig niet van toepassing zijn op het land- en tuinbouwbedrijf, om later uit te maken, als de resultaten van de landbouw-enquête bekend zullen zijn, in hoever die bepalingen daarop van toepassing zullen kunnen worden gemaakt.

X De heer van Nispen tot Sevenaer: [Vervolg van het gedeelte der rede afgedrukt op bladz. 28].

Mijnheer de Voorzitter! Er is gesproken gisteren over een algemeene regeling en de bezwaren, die het maken van een algemeene regeling konden opleveren. Eenige bezwaren door den geachten afgevaardigde uit Rotterdam te berde gebracht zijn door den heer Drucker besproken en naar mijn bescheiden meening weerlegd.

Maar sedert hebben wij gekregen de indiening van een amendement door den heer de Savornin Lohman (1) en sedert hoor ik spreken over andere amendementen, die misschien nog komen kunnen, maar weinig ingenomenheid verraden met de algemeene regeling. Dit geeft mij aanleiding ook aan dit punt een enkel woord te wijden.

De geachte afgevaardigde uit Groningen heeft gisteren volkomen erkend, dat een algemeene regeling bezwaren met zich brengt en men voor iedere categorie beter een regeling kan maken, indien men maakt afzonderlijke regelingen en daarbij in de kleinste kleinigheden rekening houdt met de eischen van het vak.

Hiertegenover zou ik willen stellen, dat het niet voor tegenspraak vatbaar is, dat de bestaande regeling, zocals zij nu in de drie artikelen van het Burgerlijk Wetboek staat, niet kan blijven en wij het er allen over eens zijn, dat deze moeten worden vervangen. Maar hoe?

De geachte afgevaardigde uit Rotterdam zeide gisteren: door dit ontwerp wordt veel te veel van boven opgelegd; men moet op laten komen hetgeen leeft in de maatschappij en als zich dit nader ontwikkeld heeft, kan de Overheid ingrijpen.

Nu wordt er in het Voorloopig Verslag op bladz. 2 (2) gesproken van leden, die de meening waren toegedaan, dat een regeling gemaakt door uit de maatschappij zelf, als gevolg van de organisatie van den arbeid, voortgekomen lichamen zeer wenschelijk zou zijn en dat het goed zou zijn als men de maatschappelijke krachten liet werken langzaam, geleidelijk en in overeenstemming met de maatschappelijke behoeften en plaatselijke toestanden. Dan zou men kunnen krijgen een regeling, die in elk opzicht voldoening zou geven.

Die leden, waartoe de geachte afgevaardigde zeker zou behoord hebben indien hij bij het afdelingsonderzoek ware tegenwoordig geweest, lieten er echter deze erkenning op volgen: dat, waar het vakvereenigingsleven hier te lande nog niet een vast georganiseerd vorm heeft aangenomen en nog geenszins een trap van hooge ontwikkeling heeft bereikt, en waar anderzijds in onze tegenwoordige maatschappij de arbeidsovereenkomst een der meest gebruikelijke overeenkomsten is geworden en een zoo groot belang heeft verkregen, niet langer moest worden gewacht en de hulp des wetgevers moest worden ingeroepen om de bestaande gebrekkige regeling te vervangen.

Dit laatste nu moet men naar mijn bescheiden meening doen, zocals in het ontwerp wordt voorgesteld.

Als men toch afzonderlijke regelingen maakt, dan stuit men op bezwaren die een algemeene regeling niet heeft.

Vooreerst — en dit punt is gisteren niet besproken — kan men door een algemeene regeling het denkbeeld voorkomen, dat men een wetgeving maakt voor een bepaalde klasse.

De Deutsche Staatsschetsaris von Posadowsky heeft onlangs in den Rijksdag gezegd: „Wie soll man sich erklären, dasz trotz steigender Arbeitsfürsorge durch Staat und Gesellschaft immer mehr Arbeiter sich der revolutionären Socialdemokratie zuwenden?“

Deze vraag is door dr. Pieper, dien ik beschouw als een der beste kenners van de Deutsche vakbeweging, beantwoord in een „Referat“, dat hij onlangs heeft uitgebracht in de vergadering der vereeniging „Arbeiterwohl“, te Bonn gehouden.

In het referaat, dat tot titel heeft „Die Einordnung der neuzeitlichen Arbeiterbewegung in die bestehende Gesellschaft“, komt hij tot deze conclusie, dat die Einordnung alleen mogelijk is als de arbeidersbeweging de overtuiging heeft, dat haar wordt toegekend „wirtschaftliche, politische und gesellschaftliche Rechtsgleichheit“.

(1) [Men zie daarvoor dit hoofdstuk sub C.]

(2) [Men zie bladz. 10 van dit deel.]

Nu is het natuurlijk duidelijk, dat al wat in dat „Referat“ gezegd wordt, niet van toepassing is op hetgeen hier in Nederland bestaat, want gelukkig zijn de toestanden hier te lande geheel anders, maar ik meen de grondgedachte van dat denkbeeld toch ook hier wel te mogen overnemen en te zeggen, dat wij de arbeidersbeweging in haar geheel alleen dan zullen kunnen zien plaats nemen in onze gesellschaftliche Ordnung, als inderdaad bij de arbeiders de overtuiging bestaat, dat hier geen wetgeving bestaat, welke een nadeel is voor hun klasse speciaal, dat wij hier te doen hebben met een algemeene wetgeving, welke ook van toepassing is op personen, die in het dagelijksch leven niet gerekend worden tot de arbeidersklasse te behooren.

Of rekent men het niet dat het een ontzettende schade is voor de maatschappelijke ontwikkeling van een land en vooral in een tijdperk van sociale wetgeving, indien geschiedt wat in Engeland voorkomt, gelijk wij beschreven vinden in de inleiding van „Industrial democracy“, het bekende boek van Webbs, uitgave 1902, waar bij de mannen in de vakbeweging het denkbeeld heeft post gevat — ik laat daar te recht of ten onrechte — dat tal van handelingen welke goorloofd zijn aan vereenigingen van werkgevers, opleveren een actie tot schadevergoeding of strafvervolgving tegen de vakvereeniging van werklieden, indien deze diezelfde handelingen verricht.

Indien wij er iets toe kunnen bijdragen om te voorkomen dat een dergelijke stemming zich vestigt — ik geloof dat wij dat door een algemeene regeling kunnen bereiken — dan mogen wij er wel eenige bezwaren, aan een algemeene regeling verbonden, voor over hebben, om dat zoo groote voordeel deelachtig te worden.

Die meening wordt in andere landen ook gehuldigd en zelfs zoover doorgezet, dat men alleen om die reden er op aandringt alles wat op den arbeid betrekking heeft op te nemen in het Burgerlijk Wetboek.

Wij vinden in het zeer belangrijk rapport van den heer Benoist, die rapporteur is van de commissie „sur la codification des lois ouvrières“ in Frankrijk, vermeld de volgende opvatting van den heer Pêcheux, dien hij te recht noemt un économiste de haute valeur: „Dans le droit commun de tous les Français, pas de droit particulier à telle ou telle classe de Français“. Hij wil dan ook, alleen om te voorkomen dat men zou denken dat men een klassewetgeving wil maken, alle „lois ouvrières“ opnemen in den Code Civil.

Dat was zeker ook de meening, de vrees nl., dat men den indruk zou wekken van te maken een wetgeving voor een bepaalde klasse, die de Deutsche sociaal-democraten in het jaar 1896 bij de behandeling van het *Bürgerliches Gesetzbuch* er toe dreef toen met kracht van redenen op te komen voor een *einheitliche Regelung* van het *Arbeitsvertrag* in het Burgerlijk Wetboek. In de vergadering van den Rijksdag van 1 Februari 1896 zeide toen de sociaal-democratische afgevaardigde de heer Stadthagen: „Also, meine Herren, wenn sie ein einheitliches Arbeitervertragsrecht in das Bürgerliche Gesetzbuch hineinschaffen wollen, so halte ich es nicht für so schwierig auf einem Gebiet, wo wirtschaftlich alles so klar liegt, auch klar die Rechte der Arbeiter aus zu sprechen. Wenn sie die Rechte und Pflichten, wie sie augenblicklich bestehen, voll hineinnehmen in das Gesetzbuch, dann könnte man von einer Einheit, durch die auch die Arbeiter getroffen sind, vielleicht reden. Ich meine also, dasz alle Verträge, Lohn-, Dienst- oder Arbeitsverträge, durch welche jemand seine Arbeitskraft, mag sie geistige, mag sie körperliche sein, für eine bestimmte Zeit einem anderen gegen eine bestimmte Zahlung oder Vergütung überläzt, dasz sie diese ganze Reihe der Arbeitsverträge hier vollständig regeln müssen, wenn sie den Ausspruch erheben wollen, social-politische Oel in die Paragraphen dieses Gesetzes hineingegossen zu haben.“

Dan staat in het Protocol: „Zuruf links“ en daarop volgt:

„Das ist nicht geschehen, Herr Abgeordneter dr. Enneccerus, sondern es sind ausdrücklich hier die Bestimmungen der Gewerbeordnung aufrecht erhalten und Sie würden mir weiter gestatten darzulegen, dasz es von Paragraph zu Paragraph für einen Arbeitsvertrag an einheitlichen Bestimmungen fehlt.“

Als men nu hoort, dat de sociaal-democraten in Nederland met kracht van redenen opkomen, zocals de geachte afgevaardigde uit Franeker hedenmorgen zoo wesprenkend gedaan heeft, tegen het opnemen eener regeling van het arbeidscontract in het Burgerlijk Wetboek, omdat die regeling vooreerst zou zijn, ook al zocals zij ons hier wordt voorgelegd, te algemeen, omdat men in het Burgerlijk Wetboek geen rekening kan houden met de ongelijkheid van partijen en men daar alleen kan hebben een privaatrechtelijke regeling, en men neemt dan kennis van een dergelijk krachtig pleidooi voor een *einheitliche Regelung* als van dien Deutschen sociaal-democratischen afgevaardigde, dan wrijft men zich

toch op het eerste gezicht de oogen uit en is men geneigd met Faust uit te roepen:

„Was ist mit diesem Rätselwort gemeint?“

Als die vraag door mij in die woorden wordt ingekleed, dan kan de geachte afgevaardigde uit Franeker mij zeer passend namens de sociaal-democratische partij antwoorden met het woord van Mephistofeles, dat op die vraag volgt: „ich bin' der Geist der stets verneint.“

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het zoeven reeds gezegd, dat afzonderlijke regelingen-groote bezwaren geven. Daarop is gisteren reeds door den heer Drucker met voorbeelden gewezen, maar laat ik hier nog een woord mogen aanhalen van een competent schrijven over de Deutsche toestanden, van Bail. In Duitschland heeft men voor de meest voorkomende gevallen de regelingen in het Bürgerliches Gesetzbuch, de Gewerbeordnung en het Handelsgesetzbuch. En wat is nu het resultaat? Die schrijver zegt: „Ich habe reichlich Gelegenheit gehabt als Vorsitzer der Gewerbegerichte in grössere Städten wahrzunehmen wie unbekannt im Allgemeinen Arbeitgeber und Arbeitnehmer im Gewerbe mit denjenigen gesetzlichen Bestimmungen sind, die ihr Verhältnis zu einander betreffen. Wer die Vorschriften über das handlungsgewerbliche Arbeitsverhältnis kennen lernen will, muss das Handelsgesetzbuch, die Gewerbeordnung und das Bürgerliche Gesetzbuch zur hand nehmen.“

Dat het natuurlijk bij zooveel regelingen niet gemakkelijk is uit elkander te houden onder welke bepaalde rubriek een persoon zal vallen, ligt voor de hand, maar dan moet men komen tot onderscheidingen van dezen aard, b.v. niet als Gewerbe sind an zu sehen, die sogenannten höheren Berufe in denen die geistige Tätigkeit überwiegt, of tot dit criterium: Wer verschiedene Tätigkeiten entfaltet gehört zu derjenigen Klasse in welcher er hauptsächlich beschäftigt ist.

Als men op dergelijke vage categorieën moet afgaan, ligt het voor de hand, dat er tal van voorbeelden te geven zijn, waarover men het toch niet eens wordt. Ik zal de Kamer niet vermoeien met een reeks van voorbeelden, welke door dezen schrijver worden opgenoemd. Ik zal alleen vermelden wat het resultaat is ten opzichte van het proces voeren, dat men met die afzonderlijke regelingen bereikt.

In dat zelfde boek wordt vermeld, dat in 1901 313 Gewerbegerichte ruim 70,000 processen zijn gevoerd en deze voorzitter der Gewerbegerichte zegt dan ook: „Wie viel Aerger und Zeitverlust und wie mancher andere Schaden könnten erspart werden, wenn sich alle, die an gewerblichen Arbeitsverhältnissen als Arbeitgeber oder als Arbeitnehmer beteiligt sind, über ihre gegenseitigen Rechte und Pflichten vollständig klar waren.“ Dat is een volkomen juist woord. Maar indien men wil, dat de partijen, die bij het arbeidscontract betrokken zijn, „sich vollständig klar sind“ over de wederzijdsche rechten en plichten, dan moet men de wet voor den gewonen man begrijpelijk maken, en zóo maken, dat hij de artikelen kan vinden, waaronder hij valt. Dat is niet mogelijk, wanneer men een drietal wetten heeft, waaronder een man, die zich met een Gewerbe inlaat, kan vallen.

Is de ervaring hier te lande anders? Op bladz. 13 van de Memorie van Toelichting wordt er te recht op gewezen, dat een uitgebreide over ruim vijftig jaren loopende rechtspraak het niet zoover heeft kunnen brengen een eenigermate bevredigende omschrijving te geven van de begrippen: dienstbode, werkman en werkbode.

De geachte afgevaardigde uit Groningen heeft het gisteren reeds gezegd, dat als men eenmaal begint aan bijzondere regelingen, dan is er geen einde aan. L'appétit vient en mangeant. Indien men wil voldoen aan de verschillende verlangens, welke wij hier thans hooren, dan zouden wij naast een algemeene regeling moeten hebben een afzonderlijke regeling voor dienstboden, voor handelsreizigers, die er uitdrukkelijk om hebben gevraagd, en voor de personen in dienst bij de boeren. In Duitschland heeft men voor de meest voorkomende gevallen drie regelingen en is men daar tevreden? Neen! Er wordt daar, hetgeen ook de geachte afgevaardigde uit Rotterdam gisteren heeft gedaan, gepleit voor verschillende Behandlung der höhere und einfache Arbeit in dem Bürgerlichen Gesetzbuch. Als men de verdeling welke een schrijver over het onderwerp maakt tusschen höhere und einfache Arbeit wilde volgen, zou dat neerkomen op reine willekeur. Ik geloof, dat het bij ons tegenwoordig ingewikkeld maatschappelijk leven, inderdaad niet mogelijk is onze maatschappij, waar alles zoo in elkander grijpt, bij de wet in afzonderlijke, van elkaar zorgvuldig gescheiden hokjes te gaan verdeelen en dat zal dan ook de reden zijn, dat ik mij mijnerzijds met groote behoedzaamheid zal stellen tegenover elk amendement, dat eenige categorie van arbeiders uit dit ontwerp tracht te lichten.

De heer Schaper: [Gedeelte der rede, op bladz. 34 afgedrukt].

Het wetsontwerp bevat inderdaad goede bestanddeelen en dat dit het geval is bewijst duidelijk hetgeen de heer van Wichem heeft gezegd. Hij wil op de landbouwers deze bepalingen niet toegepast hebben. Die heeren zijn wat verwend. De heer van Wichem had de vrijmoedigheid — ik gebruik een zacht woord — om als motief aan te geven, dat de landbouwers buiten de Ongevallenwet zijn gelaten! Als men de landarbeiders den hals laat breken zonder hen schadeloos te stellen, behoeft dit — zou men zeggen — toch waarlijk geen precedent te wezen om hen ook hier buiten te laten! Wij zouden een mooien koers opgaan, indien wij dit deden. De heer van Wichem zegt wel: tot na de landbouw-enquête, maar zooveel weten wij wel van de toestanden op het platteland, om te begrijpen dat de bepalingen die goed zijn, de goede verbeteringen in het Burgerlijk Wetboek, ook te pas komen op het platteland. En om voor de arbeiders slechte dingen zal de heer van Wichem zeker wel niet tegen uitzondering van den landbouw zijn!

De heer van Doorn: [Gedeelte der rede, op bladz. 35 afgedrukt].

Mocht ik een algemeene opmerking maken, dan zou ik willen zeggen: het wetsontwerp regelt niet ongelukkig en komt niet ongelukkig te gemoet aan de bezwaren van den geachten afgevaardigde uit Rotterdam, den heer Plate. Deze heeft wel zeer juist in het licht gesteld dat wij hier werken met gemiddelden en dat die gemiddelden natuurlijk aan niemand geheel voldoen, maar ten slotte geloof ik toch, dat die gemiddelden kunnen zijn de basis voor een toekomstige zeer goede rechtspraak.

Het is zoo sterk, dat ik zelfs met enkele mijner vrienden overwogen heb of buiten dit wetsontwerp niet moesten vallen de werklieden in het landbouwbedrijf. Wij zijn echter na ernstig beraad tot de conclusie gekomen, dat de meeste bepalingen eigenlijk zoo weinig klemmend zijn, dat het niet noodig is het landbouwbedrijf nominatim uit te zonderen, omdat wij hier niets anders hebben dan den grond voor een jurisprudentie die misschien ook op dit punt zeer wel een oplossing kan geven.

X De heer Talma: [Gedeelte der rede, op bladz. 36 afgedrukt].

In dit verband zou ik mij ook wenschen stellen tegenover de begeerte, die de laatste dagen in deze Kamer is uitgesproken ten opzichte van afzonderlijke regelingen. Tenzij omtrent een overeenkomst zou kunnen worden aangetoond, dat zij eigenlijk in haar aard niet een arbeidsovereenkomst is, maar een overeenkomst van anderen aard, zou ik meenen, dat zij, die van oordeel zijn dat het ontwerp, zooals het na al de wijzigingen welke het heeft ondergaan, hier voor ons ligt, niet voldoet aan de eischen, die gesteld mogen worden aan een algemeene regeling van de arbeidsovereenkomst, niet in dezen zin hebben te amendeeren, dat zij bepaalde groepen van arbeiders er buiten stellen, maar in dien zin, dat in de artikelen zelf die veranderingen worden aangebracht, waardoor die artikelen geschikt worden om van algemeene toepassing te worden voor de arbeidsovereenkomsten welke hier in Nederland worden gesloten. Mocht het zijn, dat daardoor een enkele bepaling uit het ontwerp zou moeten wegvallen, welke overigens zeer groote aanbeveling zou verdienen, dan zou dat m. i. alleen een argument zijn voor hetgeen ik straks in de tweede plaats nog wensch te ontwikkelen.

Het algemeene karakter is absoluut inhaerent aan dit ontwerp en een amendeering, waardoor een bepaalde groep van arbeiders er buiten zou worden gesteld, is m. i. in strijd met het stelsel van dit wetsontwerp, tenzij wij te maken zouden hebben met een soort overeenkomsten, waarvan zou kunnen worden waar gemaakt, dat zij geen arbeidsovereenkomsten zijn. Alleen dan kan er sprake zijn van het sluiten van die overeenkomsten buiten het stelsel van het ontwerp, anders zou aan de bezwaren behooren te worden te gemoet gekomen door amendeering van de bepalingen zelf.

En dan kan het meevallen. In dit verband doet het mij genoegen dat de geachte afgevaardigde uit Gouda ons heeft medegedeeld, dat hij heeft overwogen de landbouwers buiten dit ontwerp te stellen. Wij hebben in dien geachten afgevaardigde blijkbaar iemand, die gevoelt voor de bezwaren, welke van de zijde der boeren zijn aangevoerd; voor hen die zeiden: gij begrijpt wel dat de verhoudingen tusschen onze arbeiders en ons, in de omgeving waarin wij leven, van geheel anderen aard zijn, dan die tusschen de fabrieksarbeiders en hun patroons; gij kunt dezelfde bepalingen niet op ons van toepassing verklaren, welke voor de fabrieksarbeiders gelden. De geachte afgevaardigde, die deze stelling beaamt, is het ontwerp gaan doorzien en is tot de conclusie gekomen, dat hij

geen bepaling kon vinden, welke de uitsluiting motiveerde. Datzelfde moet m. i. gebeuren voor elke categorie, waarvoor uitsluiting gevraagd wordt.

Eerst wanneer de artikelen die bezwaar opleveren, kunnen worden aangewezen, kan de vraag overwogen worden, welke wijzigingen die artikelen zouden moeten ondergaan om van algemeene toepassing te kunnen zijn.

De heer **Drucker**: [Vervolg van het gedeelte der rede, op bladz. 118 afgedrukt].

Daarbij kom ik nog kortelijk terug op de eenvormigheid van de regeling, die hedenmorgen ook door den heer Tak in scherpe bewoordingen is aangevallen.

De heer Tak heeft alweder gezegd, eenigszins scherper nog dan de heer Plate gisteren: alles wordt hier ten onrechte over één kam geschoren; het is één schablone.

Hier heb ik alweder goed gezelschap, en in de eerste plaats denzelfden prof. Menger.

Toen het Duitsche Burgerlijk Wetboek in eerste ontwerp uitkwam, heeft hij geschreven het boekje, dat zeldzame opschudding in de geheele beschaafde wereld heeft gewekt, dat de ontwerpers van het Duitsche Burgerlijk Wetboek tot ernstig nadenken heeft gebracht, en dat ook voor den verderen loop van behandeling van dat Wetboek grooten invloed heeft gehad.

Hij beweerde in dat boekje, dat juist dat Burgerlijk Wetboek moest bevatten alle hoofdregelen omtrent de arbeidsovereenkomst en dat deze niet elders moesten staan.

Diezelfde prof. Menger is weder een levend bewijs er van, welken dank men oogst, als men denkbeelden van sociaal-democraten en hun verwante denkers accepteert.

Kort vóór zijn dood heeft hij een derden druk van dat werkje uitgegeven, en daarin neemt hij nog onveranderd op de felle critiek op het ontwerp Burgerlijk Wetboek van Duitschland, maar in een klein nootje zegt hij: het bovenstaande geldt eigenlijk niet meer; alles is veranderd. Maar de scherpe critiek, dat de heerschende klasse niets doen wil voor de arbeidersklasse wordt nog altijd onveranderd afgedrukt!

Een tweede, die ook voor de eenvormige regeling met kracht heeft gepleit, is nu niet een persoon, maar de sociaal-democratische fractie in den Duitschen Rijksdag.

De heer van Nispen tot Sevenaer heeft heden uit de Handelingen van den Duitschen Rijksdag een allermerkwaardigst citaat vermeld. Laat ik er nog een enkel bijvoegen. Het zou kunnen zijn, dat de heer Tak of een zijner vrienden zegt: och, onze partijgenooten in den Rijksdag praten zooveel en moeten daar zooveel praten; het zou mij niet verwonderen als Stadthagen zich eens verpraat had; dat kan iedereen gebeuren.

Neen, hij heeft zich niet verpraat. Stadthagen heeft op 22 Juni 1896 in een groote rede over het Burgerlijk Wetboek, triomfantelijk samenvattende al wat hij in eenige bladzijden te voren had uiteengezet, gezegd: „Wäre ein Arbeiter in der Vorcommission gewesen, wir hätten eine einheitliche Regelung bereits im Entwurf.“ Zóó secuur was die man, dat het was een sociaal-democratisch dogma!

En toen hij zich nog een jaar had kunnen bedenken en aan de orde kwam de herziening van het Handelswetboek, zeide de heer Stadthagen nog eens: ik heb u verleden jaar gewaarschuwd, als gij toen verstandig waart geweest en mijn zin gedaan hadt, zouden wij nu een einheitliche regeling gehad hebben.

Dat niet alleen de Duitsche sociaal-democraten, maar ook de Fransche er zoo over denken, blijkt uit het ontwerp dat de Fransche sociaal-democraten in 1903 in de *Chambre des Députés* hebben ingediend, waarin ook één regeling voorkomt voor alle arbeiders, van welke soort zij ook mogen zijn.

Het is de eenige manier — de Minister heeft het gisteren zoo juist gezegd — om alle categorieën van arbeiders te helpen.

Wat zien wij in ons land en overal elders dagelijks, wanneer men wetten tot stand brengt voor enkele categorieën van arbeiders? Dan komen er voortdurend klachten en aandrang van de niet-opgenomen om hetzelfde voorrecht te verwerven. Wij zien dat bij ons bij de Ongevallenwet, waar wij te gelijker tijd hebben een leerrijk voorbeeld van de ontzettende moeilijkheid om de juiste grenslijn te trekken, waar de dagelijkschen practijk leert, dat met volkomen willekeur de eene valt onder de wet, de andere er buiten. Wij hebben het gezien bij de behandeling van de Arbeidswet, ingediend door den Minister Kuyper, toen tal van categorieën zich tot ons wendden en zeiden: waarom zijn wij niet in het ontwerp opgenomen en deelen wij niet in die gunstige bepalingen?

Men heeft het dezer dagen nog weer kunnen lezen in een schrijven uit Engeland in de *Nieuwe Rotterdamse Courant*, waar ten aanzien van de Truckwet ook

werd gezegd: tal van lieden blijven zonder eenige reden er buiten. Waarom? Omdat de wetgeving langzaam werkt en natuurlijk het eerst denkt aan degenen die het talrijkst zijn en zich het luidst doen hooren.

Om nu te eindigen met een aanhaling van sociaal-democratische zijde — want ik voer die tegen den heer Tak bij voorkeur aan als de meest vertrouwbare getuigen voor hem en de zijnen — de Oostenrijksche sociaal-democraat dr. I. Ingwer schrijft in zijn boek over „Das Arbeitsverhältniss“ van 1905, bladz. 11, dat het toch treurig is, dat, waar men heeft zoovele verschillende regelingen, die voor tal van arbeiders gunstig zijn, nog „viele viele Tausenden“ buiten die regelingen blijven en „als ganz rechtlos sind“.

Ik zou dus nog eens willen zeggen, evenals dit door vorige sprekers reeds gezegd is: laten wij niet ingaan op de denkbeelden van den Boerenbond en van verwante petitionarissen. Wat is het eigenaardige van die requestanten? Dat ligt zoo in de natuur van die menschen, ze zeggen: het is een heel mooi ontwerp, maar goed voor anderen, niet voor ons. Dat ziet men meer, en het is een menschelijke eigenaardigheid.

Diezelfde redeneering voor een zeer groot deel, die dit wetsontwerp niet geschikt maakt voor de boerenpatroons, maakte het ook niet geschikt voor andere patroons. Wanneer die redeneering van de boerenpatroons juist is, kunnen tal van anderen met hetzelfde recht diezelfde redeneering gaan voeren. Dat wil natuurlijk niet zeggen, dat er niet bij enkele artikelen aanleiding kan zijn, het bezwaar onder de oogen te zien. Maar naar mijn meening moet men met dergelijke algemeene pretentiën van uitgesloten te willen worden uitermate voorzichtig zijn.

[Men zie verder het Vierde Hoofdstuk sub A].

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. De arbeidsovereenkomst in den zin van artikel 1637a.

§ 2. *Uitgangspunten van het ontwerp bij de voorgestelde regeling.*

- a. *Uniforme regeling, behoudens enkele afwijkingen voor arbeiders wier loon meer dan vier gulden per dag bedraagt.*

[Voor den aanhef dezer paragraaf zie men dit hoofdstuk sub B.]

Vele leden betreunden het, dat in het wetsontwerp alles met eene doodende uniformiteit was behandeld; onderscheid tusschen de verschillende soorten van arbeid werd er niet in gemaakt.

Men gaf toe, dat men bij eene algemeene regeling als deze rekenen moet met gemiddelden. Maar, zoo werd gevraagd, wordt dit wel doenlijk bij het regelen van ongelijksoortige zaken als intellectueelen en fysieken arbeid? Doch het bezwaar wordt veel ernstiger, waar men eene uniforme regeling maakt als hier. Had men vóór verschillende categorieën van arbeiders verschillende regelingen gemaakt, dan zoude men bij de te maken regelingen een geheel ander gemiddelde verkrijgen voor iedere regeling als thans moest worden aangenomen.

Ook hieruit bleek, naar het gevoelen dezer leden, dat het ontwerp een vrucht van de studeerkamer is, die niet voldoende aan de practijk is getoetst.

Tegen deze uniformiteit der regeling rezen bij vele leden ernstige bedenkingen. De dienstbetrekkingen waarin arbeid geleverd wordt, zijn naar aard en karakter zoo ongelijk, dat zij onmogelijk in één regeling kunnen omvat worden. Zoo heeft de arbeid van een dienstbode een geheel ander karakter dan die van een arbeider in een fabriek. Voor de dienstboden bestaan bijzondere verhoudingen, geboren uit den aard hunner dienstbetrekking, waarop de regeling van huur van werklieden niet kan worden toegepast. Zoo bestaat er bij hen onderscheid tusschen jonge en geoefende werkkrachten, welke van invloed is op het dienstcontract; in dienstbodenbetrekking heeft men jongeren, beginnenden, die van hun dienst nog alles moeten leeren en door hunne werkgevers daarin worden opgeleid. Hun dienstcontract is dus evenzeer een leerlingcontract. De zedelijke verhouding tot het huisgezin waarin zij verkeerden, zal, als zij wat de ver-

houding tot de meesteres betreft met volwassenen worden gelijkgesteld, worden verbroken.

Deze leden achtten het wijders ongerijmd, dat eene regeling welke gemaakt is met het oog op handenarbeiders, eveneens zoude gelden voor allen, die, in welke betrekking ook, intellectueelen arbeid verrichten, zelfs als de werkgever een niet fysieke persoon is.

[Voor het hier ontbrekend gedeelte zie men het Vierde Hoofdstuk sub C.]

Andere leden meenden, dat deze onderscheiding ten opzichte van arbeiders met een dagloon van meer dan vier gulden, slechts zien kon op groote werkinrichtingen, waar aan sommige arbeiders een hooger loon met het oog op een bepaalde soort arbeid werd gegeven. Er waren echter tal van categorieën van personen, die een loon hadden, dat onder de vier gulden per dag bleef, maar die daarom nog niet onder deze wet behoefden te worden opgenomen, zooals bijzondere onderwijzers en predikanten.

Eene fout is het, dat het ontwerp, alles generaliseerende, ook hen, wier positie volkomen geregeld is, onder de bepalingen der wet brengt.

Men had voor de toepassing der wet eene onderscheiding moeten maken naar den aard der dienstbetrekking, niet naar de grootte van het loon; dit laatste was alleen toelaatbaar ten opzichte van de arbeiders, in den zin als tot nu toe aan dat woord wordt gegeven. In het ontwerp wordt aan het woord „arbeid” een zin gegeven, die er nooit aan is gegeven en dien het ook taalkundig nooit heeft. Arbeid onderstelt moeite, inspanning, zwaren arbeid, zie Woordenboek der Nederlandsche taal.

Het ware juist gezien geweest, indien de ontwerper de drie volgende categorieën van arbeiders had in het oog gehouden: *a.* de arbeiders in fabrieks- en handwerksnijverheid, waaronder ook de inwonenden; *b.* de dienstboden; en *c.* alle overige in loondienst zijnde personen, waarvan dan uitgezonderd hadden moeten worden: directeuren van naamlooze vennootschappen en dergelijke, die feitelijk als werkgevers fungeren. Voor zoover het onmogelijk mocht blijken het onderscheid tusschen de eerste en de laatste categorie voldoende te omschrijven, had men ter beslissing van grensgeschillen het verschil in loonbedrag als maatstaf der schifting kunnen behouden.

[Voor het hier ontbrekend gedeelte zie men het Vierde Hoofdstuk sub C.]

In de Memorie van Toelichting wordt wel gezegd, dat het een voordeel is van het „over één kam scheren” van allen die in den dienst van anderen arbeid verrichten, omdat men dan niet behoeft te komen in eene juridische omschrijving van het begrip „arbeider”, maar deze bewering kon toch niet meer worden volgehouden, nadat men in het wetsontwerp aan den rechter veel moeilijker vraagstukken ter beslissing had voorgelegd dan deze, of men in een gegeven geval te doen heeft met een arbeider naar de gebruikelijke beteekenis van het woord.

Ook eene andere reden door de Regeering voor eene uniforme regeling aangevoerd, vond weinig instemming. De vrees dat aan deze wet zich het odium van een soort „Ausnahmegesetz” zoude hechten, zooals in de Memorie van Toelichting wordt gezegd, had, meende men, geen den minsten grond. Eene wet die ten doel heeft de werking van eene bepaalde politieke groep in den lande te belemmeren, of die tegen eene bepaalde categorie van personen is gericht, vindt terecht afkeuring; maar hier is juist het tegenovergestelde het geval. De wet streeft naar bevoordeeling van eene zekere categorie van personen. Deze zullen zich dus niet beklagen, en degenen die niet om bescherming vragen, zullen dit evenmin. Waar het uitgesproken doel van eene wet is: bescherming van economisch zwakkeren, is er geen reden om deze bedoeling in de wet zelf niet te doen uitkomen en haar te dien einde ook op economisch niet zwakkeren toe te passen.

Door sommigen werd met de Regeering erkend, dat het zeer moeilijk is eene juiste grenslijn te trekken tusschen de verschillende soorten van

werknemers, ook omdat dezelfde personen nu eens als dienstboden dan weer als werklieden in engeren zin optreden. Daarom was er wel iets voor te zeggen om allen die werk nemen, onder het dienstcontract te begrijpen, daar er anders aanleiding gegeven zoude worden tot klachten over ongelijke behandeling. Dat er bezwaren zijn, werd ook door deze leden erkend, en eveneens, dat men bij de uitvoering der wet wel voor verrassingen zoude komen te staan; maar wilde men eene regeling, dan moest men zich de moeilijkheden niet te groot voorstellen. De wijze, waarop in het ontwerp de grenslijn tusschen de twee hoofdcategorieën van arbeiders was getrokken door alleen het verdiende loon als maatstaf ter onderscheiding aan te nemen, kon misschien tot bedenkingen aanleiding geven, maar zij was in ieder geval duidelijk.

Tegen dit laatste werd aangevoerd, dat de onderscheiding niet alleen duidelijk, maar ook rationeel moest zijn, waarbij er op gewezen werd, dat er in tal van wetten onderscheidingen gemaakt en grenzen getrokken moeten worden.

Hoezeer men dus vrij algemeen gaarne eene verschillende regeling had gezien voor toestanden die in werkelijkheid zeer verschillend zijn, zoo woog het bezwaar tegen uniforme regeling bij allen niet in dezelfde mate. Door eenigen werd het vrijwel overwegend geacht. Van hunnen kant werd nog aangevoerd, dat de uniforme regeling geheel in het belang was van de groote industrie en, evenals zooveel in onze latere wetgeving, tot den ondergang van de kleine werkgevers zoude bijdragen en het kapitalisme in de hand werken. Allerlei voorschriften, die niet bezwarend zijn waar men met een groot aantal, met honderden arbeiders te doen heeft, kunnen ondragelijk, ja doodend zijn voor den kleinen werkgever. De groote werkgevers zullen zich door schriftelijke contracten aan de werking van voor hen schadelijke bepalingen onttrekken; de kleine werkgevers zullen dit niet doen en de lasten, die de wet hun oplegt, werkelijk dragen.

Anderen vreesden, dat die uniforme regeling een bron zoude blijken van tweedracht en er toe zoude bijdragen de verhouding tusschen werkgever en werknemer niet te verbeteren maar eer te verslimmeren.

[Men zie verder bij art. 1637 z.]

Antwoord der Regeering.

II. De arbeidsovereenkomst in den zin van artikel 1637a.

§ 2. *Uitgangspunten van het ontwerp bij de voorgestelde regeling.*

- a. *Uniforme regeling, behoudens enkele afwijkingen voor arbeiders wier loon meer dan vier gulden per dag bedraagt.*

[Voor den aanhef dezer paragraaf zie men dit hoofdstuk sub B.]

Waar vele leden het betreurden, dat in het wetsontwerp alles met eene „doodende uniformiteit” was behandeld, meent de ondergeteekende niet beteren troost te kunnen geven dan door de verzekering aan te bieden, dat van eene doodende uniformiteit voor hem, die in de beteekenis en de bedoeling van het ontwerp meer is doorgedrongen, geen sprake kan zijn. Het opschrift boven dit gedeelte van de paragraaf is dan ook niet juist te noemen. De grenslijn, door het ontwerp aangenomen in een dagloon van vier gulden, wordt slechts bij weinige artikelen, een zestal, gebezigd met het oog op de onderscheiding tusschen hen voor wie dwingend recht al dan niet of in meerdere of mindere mate van noode moet worden geacht. Behalve in dit opzicht is er geene afzonderlijke regeling voor arbeiders met meer of minder dagloon, zoodat juist dit punt de doodende hoedanigheden der uniformiteit, als deze bestond, niet zou opheffen.

Waar dan ook de beoordeeling en kritiek van het dagloon van vier gulden als grensscheiding niet in dit onderdeel van deze paragraaf, doch in het volgende, hetwelk over het dwingend recht handelt, tehuis behoort, zij het geoorloofd, ten einde de verwarring niet in de hand te werken, de beantwoording daarheen te verschuiven.

Duidelijk is het den ondergeteekende niet geworden, hoe de leden, die tegen die zoogenaamde uniformiteit te velde trokken, zich eene wetgeving naar hun geest denken. Staat hun een stelsel voor oogen als het in Duitschland gevolgd? Bekend is, dat dáár naast de algemeene bepalingen in het Burgerlijk Wetboek in den titel over het „Dienstverdrag” opgenomen; het Arbeidscontract der handelsgevolmachtigden en handelsbedienden afzonderlijk behandeld wordt in het Handelswetboek en dat daarnevens dan weder bijzondere regelingen van het onderwerp gevonden worden in de „Gewerbeordnung”, en bovendien in de met het Deutsche politietoezicht op de dienstboden verband houdende „Gesindeordnungen”.

Dit stelsel schijnt in het Voorloopig Verslag niet te worden aanbevolen en terecht. De Memorie van Toelichting (1) geeft daaromtrent mededeelingen, welker belang niet met een enkel woord kan worden afgewezen. Wat dáár betoogd wordt is niet, dat algemeene regeling verkieslijk is, enkel omdat men dan niet behoeft te komen in een juridische omschrijving van het begrip „arbeider”, maar is bovenal, dat het uiterst moeielijk, zoo niet onmogelijk moet worden geacht, de verschillende groepen van arbeiders, voor wie verschillend recht gelden zal, zoo nauwkeurig te omschrijven en te omlijnen, dat aan practijk en rechtspraak de vereischte zekerheid verschaft worden, zooals in Duitschland de ervaring nog telkens opnieuw aan den dag brengt (2).

Ook bij de beraadslagingen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd dit stelsel niet in bescherming genomen en behoudens enkele pogingen om speciale groepen van de regeling uit te zonderen, welke geen ingang vonden, de algemeenheid der regeling aanvaard en consequent gehandhaafd.

Daarentegen werd in het Voorloopig Verslag een ander systeem van wetgeving aangeprezen. Men had drie afzonderlijke regelingen gewenscht: ééne voor de arbeiders in fabrieks- en handwerksnijverheid, waaronder ook de inwonenden; de tweede voor dienstboden; de derde voor alle overige in loondienst zijnde personen, waarvan dan uitgezonderd hadden moeten worden directeuren van naamlooze vennootschappen en dergelijke, die feitelijk als werkgevers fungeeren.

Tot verlegenheid brengt hier de vraag hoe deze onderscheiding zich laat rijmen met het denkbeeld van een afzonderlijke wet, zooals het in tegenstelling met opname in het Burgerlijk Wetboek onder § 2 in het Voorloopig Verslag wordt bepleit. Maar dit daargelaten, hoe zou zulk een onderscheiding tot richtsnoer voor een deugdelijke wetgeving kunnen strekken? Aangenomen, dat daarmede alle variëteiten van arbeidsovereenkomsten, welke het maatschappelijk leven kent, zijn omvat, zooals toch wel de bedoeling zal zijn, zou dan de „doodende uniformiteit” geweken zijn?

„De arbeiders in fabrieks- en handwerksnijverheid, waaronder ook

(1) Memorie van Toelichting (*Gedrukte Stukken*, 1903—1904, 137 n°. 3), bladz. 13 en 14.

(2) Men zie o. a.: *Soziale Praxis*, jaargang 1906, de nummers van 11 October, 8 November en van 6 December.

de inwonenden”, zouden in de eerste regeling begrepen worden. Dit klinkt zeer eenvoudig, doch heeft men er aan gedacht dat tot die groep zouden behooren niet alleen de fabrieksarbeiders en werklieden in engeren zin, maar ook de technologen, de ingenieurs, de bazen en opzichters in fabrieken, de meesterknecht in den timmermanswinkel, evenzeer als de krullenjongen?

In veel sterker mate echter nog springt de „uniformiteit” in het oog bij de derde regeling. Welk een verscheidenheid van in dienst werkzame personen zoude daaronder al niet vallen. Een blik op het lijstje op de 2de bladzijde van het Voorloopig Verslag voorkomende (1), is voldoende om zich daarvan te overtuigen: de grootofficieren en officieren van het huis van Hare Majesteit de Koningin, voor zoover zij als zoodanig in eenigen vorm bezoldiging genieten, zoowel als de klerken op een effectenkantoor, de afdeelingsscheffs en technici bij scheepvaartmaatschappijen en bankinstellingen zoo goed als de handelsreizigers, de bijzondere onderwijzers en predikanten evenzeer als de winkelbedienden of de leden van orkesten en tooneelgezelschappen.

Wanneer men van deze regeling dan zou willen uitzonderen directeuren van naamlooze vennootschappen en dergelijke, die feitelijk als werkgever fungeeren, laat men zich op een dwaalweg voeren door niet te onderscheiden tusschen den aard van den te verrichten arbeid en de verhouding van den arbeider tot zijnen werkgever. De arbeidskring van den directeur eener naamlooze vennootschap brengt ongetwijfeld mede dat hij de vennootschap vertegenwoordigt ook tegenover andere arbeiders in haren dienst en in zooverre dus gezegd zou kunnen worden dat hij „feitelijk als werkgever fungeert”, doch dit neemt niet weg, dat ook hij op zijn beurt zich heeft verbonden tegen loon in dienst der vennootschap arbeid te verrichten. Bovendien, ware deze functie des directeurs, zijn optreden quasi als werkgever, (want inderdaad is dit slechts een minder correcte beedspraak en is hij uit eigen hoofde geen partij in het arbeidscontract met de overige arbeiders der vennootschap) een reden om hem buiten de regeling te stellen, dan zouden ook de meesterknechts, de opzichters en werkbazen, in vele gevallen de zetbazen, zijn lot moeten deelen.

Hoe stelt men zich verder de uitwerking voor dezer onderscheiden regelingen? Uit den gedachtengang van het Voorloopig Verslag zou voortvloeien, dat de wetgever dan ook driemaal den weg volgde, die bij den volkomen logischen bouw van het tegenwoordig wetsontwerp is ingeslagen, en telkens regelde: hoe de overeenkomst tot stand komt en wie tot het aangaan daarvan bekwaam zijn, welke de rechten zijn der partijen en welke hare verplichtingen, en op welke verschillende wijzen en met welke gevolgen de dienstbetrekking eindigt. Wil men dat niet — en de ondergeteekende kan nauwelijks onderstellen dat men dit noodzakelijk uitvloeisel der drieledige splitsing voor zijne rekening zoude willen nemen — dan ook moet men komen tot de erkenning der juistheid en practische bruikbaarheid van het na rijp beraad door het ontwerp gekozen stelsel van *algemeenheid* der regeling.

Algemeene regeling is niet alleen in overeenstemming met de wijze waarop in onze burgerlijke wetgeving ten aanzien van andere belangrijke contracten gehandeld is, maar ook met het onmiskenbaar feit, waarop het hier bovenal aankomt en waaraan men bij het

(1) [Men zie daarvoor het Zesde Hoofdstuk.]

afdeelingsonderzoek niet voldoende recht heeft laten wedervaren, dat ten slotte, bij alle verscheidenheid der uiterlijke omstandigheden, de arbeidsovereenkomsten steeds de meest essentiële kenmerken gemeen hebben.

Dat de algemeenheid der regeling daarom nog volstrekt niet behoeft te leiden tot uniformiteit, hetzij dan doodende of niet, dat zij specialiseering toelaat, waar die noodig is, dat hier in het Voorloopig Verslag twee begrippen dooreen gemengd werden die elkander allerminst dekken, wordt juist door het aanhangig wetsontwerp ten duidelijkste bewezen. Evenals de koopovereenkomst aanwezig is, wanneer de eene partij zich verbindt een zaak te leveren tegen een door de wederpartij daarvoor te betalen prijs om het even of die zaak een voorwerp is van weinig waarde dan wel een landgoed van tonnen gouds, een brood bij den bakker of een lading graan, en op al die gevallen de titel van het Burgerlijk Wetboek over „koop en verkoop” van toepassing is, desgelijks bestaat er eene arbeidsovereenkomst zoo dikwijls de eene partij zich verbindt tegen loon arbeid te verrichten in dienst van de wederpartij. Voor de natuur der rechtsverhouding is de aard der gevorderde werkzaamheden in beginsel hier evenmin beslissend als het object bij de koopovereenkomst.

Dit wordt in het Voorloopig Verslag tot op zekere hoogte weersproken, waar de meening geuit wordt dat in het ontwerp aan het woord „arbeid” een zin is gegeven, dien het taalkundig niet zou hebben. Of de draagwijdte dezer opmerking, ware zij juist, niet wat ver wordt uitgestrekt, moge de ondergeteekende in het midden laten; men behoeft slechts het Woordenboek der Nederlandsche Taal, waarnaar in het Verslag wordt verwezen, op te slaan, om te beseffen dat ook uit taalkundig oogpunt de bedenking niet zwaar wegen kan.

Maar de oplossing in eene algemeene regeling belet geenszins met onderscheidene toestanden en bijzonderheden rekening te houden, voor zoover daaraan behoefte bestaat. Zoo bevatten de artt. **1637j**—**1637m** van het ontwerp bijzondere bepalingen betreffende reglementen, nu het in het maatschappelijk verkeer voor bepaalde groepen van arbeiders gebruikelijk en wenschelijk is in dien vorm de arbeidsvoorwaarden nader te regelen. De bankdirecteur kan deze bepalingen veilig ongelezen laten, waar het de hem bindende arbeidsovereenkomst betreft, als kwamen zij voor in eene wet, die op deze laatste geen betrekking had. Zoo bevatten de artt. **1638v** en **1639c** bepalingen, die in het bijzonder voor inwonende arbeiders geschreven zijn en de overigen niet raken. Zoo worden ten aanzien van het loon in het ontwerp tal van onderscheidingen gemaakt, die zich richten naar wezenlijke verschillen in de rechtspositie; voor de handelsreizigers en anderen, die op provisie werken, voor allen die participeeren in de winst des werkgevers, gelden de artt. **1638e** en **1638n**; naast den algemeenen regel van art. **1638l** treffen wij de bijzondere loonbepalingen aan voor stukwerkers in art. **1638m** en art. **1638p**, 2de lid; bij art. **1637p** wordt er rekening mede gehouden dat de loonbepalingen voor arbeiders, die niet bij den werkgever inwonen, niet onvoorwaardelijk ook ten aanzien van dienstboden en andere inwonenden passen zouden en zoo ook is een lijn getrokken binnen welke de regelen van dwingend recht zich blijven bewegen.

Deze grepen reeds zijn voldoende om te doen uitkomen hoe onjuist de bewering is als zoude alles in het ontwerp uniform zijn vastgesteld. Er zou geen verschil zijn gemaakt tusschen intellectueelen en

physieken arbeid, maar daargelaten dat beider grenzen ineenvloeiën, waarop reeds werd gewezen, is den ondergeteekende niet bekend, dat ergens op de basis van die onderscheiding verschillende wetten zijn opgebouwd.

„Voor de dienstboden bestaan bijzondere verhoudingen, geboren uit den aard hunner dienstbetrekking, waarop de regeling van huur van werklieden niet kan worden toegepast.” Zoo luidt het in het Voorloopig Verslag.

Maar, voor zoover dat juist is, bevat dan ook het wetsontwerp tal van bijzondere voorzieningen voor inwonende arbeiders, van wie de dienstboden de overwegend groote meerderheid vormen. En niet alleen met betrekking tot de dienstboden bestaat er onderscheid tusschen jonge en geoefende werkkrachten. Dit verschijnsel doet zich evengoed voor ten opzichte van vele andere arbeiders. En dat ook dit onderscheid, voor zoover het zich doet gelden bij de regeling der arbeidsovereenkomst, in het ontwerp niet verwaarloosd is, kan reeds blijken uit art. **1637p**, 7°.

Eindelijk kan de ondergeteekende allerminst de vrees deelen, dat allerlei bepalingen, die niet bezwarend zijn waar men met een groot aantal arbeiders te doen heeft, „ondragelijk, ja doodend, kunnen zijn voor den kleinen werkgever”. Immers, als eenige grond wordt voor deze vrees aangevoerd, dat de groote werkgevers zich door schriftelijke contracten aan de werking van, voor hen schadelijke bepalingen zullen onttrekken — bedoeld wordt vermoedelijk, waar zulks wettelijk vrij staat en zedelijk te rechtvaardigen is —, terwijl de kleine werkgevers dit niet zullen doen en hunne wettelijke lasten werkelijk zullen dragen. Nu mag men vragen, of hier het pessimisme niet wat te ver wordt gedreven, of de z.g. kleine werkgevers inderdaad zoo onnoozel zijn, dat zij, waar eene schriftelijke overeenkomst hen bevrijden kan van schadelijke of hinderlijke bepalingen, toch steeds met eene mondelinge genoeg zullen nemen; of niet de veelvuldigheid van schriftelijke huurcontracten, in de hand gewerkt door overal voor een luttel bedrag verkrijgbare gedrukte formulieren, eene vingerwijzing is, dat ook de practijk der arbeidsovereenkomst, wordt het ontwerp wet, niet zoozeer zal opzien tegen een schriftelijk contract.

Waar voor de door andere leden geuite beduchtheid, dat de z.g. uniforme regeling een bron zoude blijken van tweedracht en van verslimmering der verhoudingen tusschen werkgever en arbeider (1); geene gronden worden aangevoerd, kan de ondergeteekende tot zijn leedwezen geene pogingen aanwenden om die gronden ter toetse te brengen.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(27 Juni 1907.)

De heer Regout: Mijnheer de Voorzitter! In verband met mijn maatschappelijke positie buiten deze Kamer, heb ik mij afgevraagd of het niet verstandig zou zijn bij deze gelegenheid te zwijgen, en wel omdat elke critiek op dit wetsontwerp vanwege een Kamerlid, industrieel-werkgever, allicht zal worden bestem-

(1) Het woord «werknemer», hier en op vele andere plaatsen van het Voorloopig Verslag gebezigd, acht de ondergeteekende niet eene verbetering van het door het ontwerp gekozen woord. De arbeider neemt eerst werk wanneer hij het van den werkgever krijgt en zou dus op zijn best *werkaannemer* kunnen heten.

peld, ten minste buiten deze Kamer, tot een partijdige daad van eigenbelang. Wanneer ik niettemin er toe besloten heb mijn standpunt ten opzichte van dit wetsontwerp hier toe te lichten, dan is het vooral omdat ik een beslist voorstander ben van een zeer uitgebreide Staatsbemoeiing op sociaal gebied en als zoodanig ook reeds bij andere gelegenheden in deze Kamer het beginsel waarop dit wetsontwerp steunt, van harte heb toegejuicht, terwijl ik op dit oogenblik daarmede nog ten volle instem.

Uit dien hoofde meen ik dat, afgezien nog van andere redenen, het voor mij als lid dezer Kamer, ofschoon dan tevens industrieel-werkgever, toch mogelijk zal zijn evenals anderen dit wetsontwerp op een onpartijdige, objectieve wijze te beoordeelen.

Mijnheer de Voorzitter! Zijn de thans in ons Burgerlijk Wetboek voorkomende bepalingen omtrent de rechtsverhouding tusschen werkgever en werknemer inderdaad zoo onvoldoende, dat een nieuwe wettelijke regeling dringend noodig is?

Op deze vraag is, mijns inziens, het antwoord in bevestigenden zin zoozeer boven twijfel verheven, dat elk verder betoog daarover tijdverspilling zou zijn, want het bestaande recht acht ik zoo poover en zoo onbeduidend, dat men zich veel eer over zou moeten verwonderen hoe gedurende zoovele jaren dergelijke toestanden hebben kunnen blijven voortbestaan.

Maar wanneer men mij nu vraagt of het zoo uitstekend beginsel van een wettelijke regeling van het arbeidscontract in dit wetsontwerp behoorlijk tot zijn recht is gekomen, dan meen ik dit ernstig te moeten betwijfelen. Uit den aard der zaak is het niet mogelijk een materie van dezen omgang en van dit gewicht hier in betrekkelijk korte oogenblikken in haar geheel te overzien, zoodat ik mij zal moeten beperken tot het doen van slechts enkele grepen, en terwijl ik beschouwingen van juridischen aard volgaarne overlaat aan meer bevoegde leden dezer Kamer, zal ik mij in hoofdzaak plaatsen op het standpunt van de practijk. Het is ook daarom, dat ik mij niet zal verdiepen in de quaestie of ons Burgerlijk Wetboek wel wordt verfraaid door de opname van een zoo uitgebreide en tot zoovele bijzonderheden afdalende regeling.

Alleen wil ik nog even wijzen op het eigenaardige standpunt van die Tweede-Kamerleden, welke blijkens bladz. 4 van het Voorloopig Verslag dezer Kamer, wil erkennen dat de inrichting van ons Burgerlijk Wetboek er niet fraaier op zou worden, maar zich troosten met de gedachte, dat dit niet zoo erg is, omdat het Burgerlijk Wetboek toch reeds werd ontsierd, onder andere enkele jaren geleden nog door de opname van uitgebreide bepalingen omtrent de vaderlijke macht en de voogdij.

Dergelijke redeneering gaat toch niet aan, en degenen die hier aan het woord zijn geweest, zouden toch zelf vreemd opzien, indien op soortgelijke wijze in hun huiselijken kring bij gelegenheid van een operatie hummer echtgenoot, de dokter een veel te groot lidteeken op een wang had achtergelaten en dan tot den bedroefden man zou zeggen: och dat is immers zoo erg niet, want ten gevolge van een vroeger lidteeken op de andere wang, had uw vrouw toch al veel van haar „charmes” verloren.

Maar, Mijnheer de Voorzitter, afgezien van dit aesthetisch bezwaar is het naar mijn bescheiden oordeel uit een practisch oogpunt een fout om onder den naam van civielrechtelijke regeling in ons Burgerlijk Wetboek vele bepalingen van dit wetsontwerp op te nemen, die volgens hun aard en met een luttele, ja zelfs soms zonder eenige redactiewijziging veel beter op hun plaats zouden zijn in speciale arbeidswetten. Ik juich het van harte toe, wanneer de wetgever zich niet steeds beperkt tot de groote industrie, maar ook regelingen treft ten aanzien van andere maatschappelijke verhoudingen, waar die behoefte aan regeling in niet mindere mate bestaat, maar dit kan toch onmogelijk door gemeenschappelijke bepalingen in een zelfde wetsontwerp geschieden.

In Duitschland zijn, zooals vrijwel bekend is, in het Burgerlijk Wetboek slechts eenige algemeene bepalingen opgenomen, die bij ieder arbeidscontract steeds op den voorgrond treden, terwijl bijzondere bepalingen meer in speciale wetten zijn neergeschreven.

Nu wordt aan dat stelsel verweten, dat het bijna ondoenlijk is om goede grenzen te trekken ten aanzien van de personen, die onder die speciale wetten vallen, en onder meer werd in de andere Kamer gewezen op de talrijke in Duitschland voorkomende processen, over de vraag, of iemand b.v. al dan niet thuis behoort onder de Gewerbeordning of onder het Handelsgesetzbuch.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil gaarne erkennen, dat deze bezwaren bestaan, maar men moet dit niet overdrijven, want het geldt hier alleen een *betrekkelijk* klein aantal categorieën van personen die zich bevinden op de grens tusschen de veel talrijkere categorieën, waaromtrent niet de minste twijfel mogelijk is,

terwijl in de eerste jaren de meeste processen zullen voorkomen totdat een vastere jurisprudentie zich zal hebben gevormd.

Maar, wanneer ik ook zou toegeven dat dit bezwaar niet van ernstig gewicht is ontbloot, ook dan nog, Mijnheer de Voorzitter, raakt men van den wal in de sloot, wanneer men, om zich uit deze moeilijkheid te redden, een algemeene regeling maakt die bij wijze van Pink-pillen voor alles en allen moeten dienen en de meest verschillende toestanden, zooals men het pleegt te noemen, over denzelfden kam scheert.

De arbeidsverhoudingen in ons maatschappelijk leven zijn toch ook zoo intens verschillend, dat men zich afvraagt, hoe het ook mogelijk zou zijn deze alle door gemeenschappelijke bepalingen behoorlijk te beheerschen, en hoe men er toe is kunnen komen om in dit wetsontwerp o. a. bootwerkers en kinderjuffrouwen, directeuren van groote vennootschappen en fabrieksportieren, onderwijzers en keukenmeiden, mijnwerkers en balletdanseressen, journalisten en kindervervoedsters, allen als eenzelfde soort arbeiders te beschouwen.

Niet ten onrechte werd dan ook in het jaar 1899 door den Belgischen Minister van Nijverheid en Arbeid, bij de verdediging van zijn „projet de loi sur le contrat du travail”, gewezen op de groote verscheidenheid, door een opsomming van tal van verhoudingen tusschen werknemers en werkgevers, en hierbij gebruikte deze Minister het zoo juiste beeld van „le cinématographe de l'activité humaine déroulant sous vos yeux le défilé, par groupes, de ceux qui vendent et de ceux qui achètent du travail et des services.”

De thans hier aanhangige „*einheitliche Regelung*” is in theorie misschien heel mooi, maar in de practijk — en dit is toch de hoofdzak — eenvoudig in veel opzichten onuitvoerbaar, en dit ontwerp, tot wet verheven, zal ongetwijfeld ten aanzien van talrijke categorieën van personen, waarvoor de wet toch ook geschreven is, een doode letter blijven.

Men kan zich hier ook al weer troosten met de gedachte, dat dit niet zoo erg is, omdat er in Nederland toch al zoovele wetten op papier zijn, die niet behoorlijk worden toegepast, maar men had ook precies andersom kunnen redeneeren en het bestaan van dit euvel had tot waarschuwing moeten dienen om niet op denzelfden verkeerden weg voort te gaan, want vooral op sociaal gebied zijn eenvoudige, beknopte voorschriften, ook wanneer zij minder streng zijn, maar goed worden toegepast, oneindig meer waard aan uitgebreide prachtige samengestelde bepalingen, die, ofschoon zij door hun vernuftigen opzet den ontwerper alle eer aan doen, toch het beoogde doel niet afdoende bereiken, omdat niet genoeg rekening is gehouden met de eischen der practijk.

Nu zal men zeggen: ja, maar de ondervinding in andere landen heeft toch zeker op afdoende wijze de deugdelijkheid van de in dit wetsontwerp opgenomen algemeene regeling bewezen.

Absoluut niet. Nederland heeft hier inderdaad een sociale primeur, want in geen land der geheele wereld bestaat een zoo onpractische *einheitliche Regelung* als in dit wetsontwerp, en het verdient wel de bijzondere aandacht, dat bij de verdediging van vele bepalingen van dit ontwerp in de andere Kamer, de Minister en de heer Drucker zich herhaaldelijk en met zooveel voorliefde hebben beroepen op de buitenlandsche wetgeving, in het bijzonder de Duitse en de Belgische, dat dit zelfs aanleiding gaf tot ironische opmerkingen van de zijde van meerdere leden; toen het evenwel gold de verdediging van deze „*einheitliche*” regeling, toen moesten de Minister en de heer Drucker juist omgekeerd hun steun zoeken bij de bestrijders van diezelfde buitenlandsche wetten, om de doodeenvoudige reden, dat zoowel onze Duitse als Belgische naburen, ofschoon evenzeer als wij bekend met de voordeelen van het stelsel der algemeene regeling, deze per slot van rekening niet hebben aanvaard; en aan die meer industriele Staten ken ik gaarne minstens evenveel practischen zin toe als aan het meer bureaucratisch aangelegde Nederland.

Iets wat mij ook bijzonder onlogisch voorkomt is, dat in dit ontwerp, waarin het beginsel der algemeene regeling zoo streng is doorgevoerd, een uitzondering is opgenomen ten aanzien van personen in dienst van Staat, provincie en gemeente.

Nu heeft mijn klacht in hoofdzaak niet die beteekenis, welke de Minister eenigszins triomphantelijk aan een soortgelijke uitdrukking van den heer Tak in de andere Kamer toekende en het een kostelijke erkenning noemde, dat van die zijde er over werd geklaagd, dat de zegeningen van deze wet aan die personen zullen worden onthouden. Neen, Mijnheer de Voorzitter, ik heb er vooral bezwaar tegen, dat, wanneer de Staat, naast vele goede bepalingen welke *ontegengesteldelijk in dit wetsontwerp voorkomen*, ook tal van onpractische voorschriften

opdringt, die slechts onnoodige kosten en plagerijen zullen veroorzaken, dat de Staat dan begint met zich zelf daarvan vrij te stellen.

Natuurlijk is dit wel een probaat middel om een eventueel fiasco van die onpractische bepalingen eenigszins te verbloemen, want de klachten daarover zouden, wanneer zij werden geuit door hooggeplaatste Staatsambtenaren of door personen met een eenigszins officieel karakter in dienst van provincie en gemeente niet zoo gemakkelijk worden geweerd als andere klachten, die onder het motto: „ach die menschen klagen immers ook altijd” veel lichter worden ter zijde gesteld. Ik zou wel durven wedden — altijd salve reverentia — dat deze Minister, maar vooral zijn ambtgenooten van Oorlog en Marine, na het tot stand komen van deze wet zich meermalen met genoegen in de handen zullen wrijven bij de gedachte, dat deze bepalingen op hen, als hoofden van Staatsbedrijven en Staatsinrichtingen, niet van toepassing zullen zijn, en het is opmerkelijk, dat in België, waar de Loi sur le contract du travail veel minder categorieën van personen omvat, deze uitzondering niet is opgenomen, omdat men daar klaarblijkelijk is uitgegaan van het gezonde beginsel, dat, wanneer de Staat aan andere werkgevers lasten oplegt, hij niet moet beginnen met zich zelf als werkgever daaraan te onttrekken.

Wellicht zal men mij tegenwerpen, dat de uitzondering ten aanzien van personen in publiekrechtelijken dienst noodig was, in verband met het civielrechtelijk karakter van dit wetsontwerp, maar juist dit civielrechtelijk karakter, in vele opzichten zoo onlogisch tot in de kleinste onderdeelen doorgevoerd, is een van mijn groote bezwaren tegen dit wetsontwerp.

Het zou veel practischer en zelfs ook meer in het belang der arbeiders zijn, indien bijv. vele van die bepalingen, welke in het bijzonder ten doel hebben de bestrijding van misbruiken van de zijde van werkgevers, waren opgenomen in een publiekrechtelijke regeling, waarbij bestraffing in geval van overtreding ook zou geschieden op initiatief van de ambtenaren, belast met het toezicht op de uitvoering dier wetten en niet, zooals in dit wetsontwerp, in hoofdzaak op initiatief van de arbeiders zelf, met de waarschijnlijkheid, dat in meerdere gevallen of wel die arbeiders nadeelige gevolgen van hun optreden zullen ondervinden of wel omgekeerd het op ongemotiveerde wijze ook goedgezinde werkgevers lastig zullen maken.

Het argument, dat een publiekrechtelijke regeling niet afdoende is, omdat vele werkgevers ongevoelig zijn, voor de betreffende geringe geldboeten, gaat niet op, want afgezien nog van de quaestie, dat de overgrootste meerderheid der werkgevers ongaarne worden getrajecteerd op een proces-verbaal of een vonnis, belet niets om bij de vaststelling dezer boeten eenigermate rekening te houden met het bedrag der schadevergoeding, welke volgens dit wetsontwerp kan worden geëischt, en dan is het toch veel logischer en vooral ook veel moreeler, als die geldboeten van de werkgevers gestort worden in de Staatskas, dan het inderdaad niet verdedigbare stelsel, gehuldigd o. a. in art. 1637r, hetgeen ten gevolge zal hebben, dat zelfs een arbeider, die opzettelijk het tot stand komen van een ongeoorloofde overeenkomst heeft uitgelokt of bevorderd, nog een extra belooning zal ontvangen, zóó, dat wanneer in dit opzicht de werkgever misleid werd door den arbeider, de bedrieger de belooning zal ontvangen van den bedrogene.

In de practijk kunnen dergelijke gevallen zeer goed voorkomen, vooral als het geldt een contract tusschen een kleinen werkgever en een minder goedgezinden arbeider, van anti-patronale zijde voorgelicht.

Nu zoekt de Minister in de Memorie van Antwoord hier een uitkomst door zich te beroepen op art. 1638j, maar afgezien nog van de vraag, of uit een juridisch oogpunt dat artikel in het door mij genoemde geval wel zal kunnen helpen, laat de Minister in de Memorie van Antwoord reeds zelf doorstralen, dat de werkgevers doorgaans wel zoo verstandig zullen zijn om geen vordering van den arbeider af te wachten, maar kalm de boete, bedragende het vijfvoud van het ongeoorloofde loon, tot een maximum van $\frac{1}{3}$, zullen betalen. De Minister zegt dit zeer te recht, want in de practijk zal ook in het door mij genoemde geval het bijna nooit mogelijk zijn voldoende bewijzen te leveren om den rechter te overtuigen, dat kwade trouw bij den arbeider aanwezig is geweest.

Het verwijt, dat bij een publiekrechtelijke regeling het toezicht op de naleving, in het bijzonder van sociale wetten, te wenschen overlaat, is wellicht niet geheel ongegrond, maar dat is voor verbetering vatbaar en, terwijl ik vroeger ook reeds hulde heb gebracht aan den ijver en de toewijding van de ambtenaren der arbeidsinspectie, heb ik tevens aangedrongen op een reorganisatie en versterking van dat corps ambtenaren, welke ook in het belang zou zijn van den goedgezinden werkgever, die, er naar strevend de wettelijke bepalingen na te leven, toch evenzeer als anderen onder verdenking staan dat niet te doen, omdat nu eenmaal

het verwijt van onvoldoende toezicht op de naleving der sociale wetten in zijn algemeenheid niet geheel ongegrond is.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zal over deze quaestie betreffend de wenschelijkheid van een publiekrechtelijke regeling ten aanzien van vele bepalingen in dit wetsontwerp, niet verder ingaan, en wat meer is, ik wil, om niet al te veel misbruik te maken van het geduld der Kamer, mij onthouden van het bespreken van andere punten van algemeenen aard, om onmiddellijk over te gaan tot de bespreking der artikelen, waarbij ik eveneens, wegens den omvang der stof, slechts hier en daar een keuze zal kunnen doen.

[Men zie verder bij art. 1637j.]

(29 Juni 1907.)

De heer Stork: [Gedeelte der rede, op bladz. 84 afgedrukt].

Mijn derde bezwaar geldt de uniforme regeling.

Ik sluit mij hier geheel aan bij hetgeen door den heer Regout gezegd is. Ik zal daarover met het oog op den tijd niet uitweiden, maar ik moet toch, in het belang der zaak, op enkele dingen wijzen. Ik ben, zooals blijkt, een groot tegenstander van dit wetsontwerp, ik zal er tegen stemmen, en mijn advies aan de leden dezer Kamer zal wezen om dit met mij te doen. Maar als ik dan over een dergelijk belangrijk wetsontwerp mijn stem motiveer, ben ik verplicht daaraan meer tijd te besteden, dan ik anders tegenover de Kamer bescheiden zou achten. Daarom moet ik nog het een en ander in 't midden brengen. Het blijkt mij nu, Mijnheer de Voorzitter, dat ik nog wel een half uur zal noodig hebben en ik verzoek u mitsdien thans mijn rede te mogen afbreken om ze na de pauze tot een einde te brengen.

De vergadering wordt voor een half uur geschorst, daarna hervat en de beraadslaging voortgezet.

De heer Stork zet zijn rede voort en zegt: Het vierde bezwaar betreft de bevoegdheden, welke in dit wetsontwerp aan den rechter zijn toegekend. Ik zal daarover echter niet uitweiden om twee redenen, vooreerst omdat ik zeker allerm minst het recht zou hebben daarvoor de aandacht der Vergadering te vragen, waar zooveel meer bevoegde personen in ons midden zijn om dit onderwerp te behandelen, en ten tweede, aangezien uit de mededeeling van den voorzitter der Commissie van Rapporteurs is gebleken, dat dit onderwerp door een ander lid zal behandeld worden.

Ik wensch mij dus op dit punt te bepalen tot een verwijzing naar de opmerkingen van practischen aard, welke in het Voorloopig Verslag voorkomen. Alleen wil ik nog daarbij voegen, dat voornamelijk door de behandeling in de afdelingen en door de bedenkingen, die daar zijn geopperd door zeer bevoegde beoordeelaars, bij mij de meening is gevestigd, dat werkelijk op dit punt ernstige bezwaren tegen het wetsontwerp bestaan.

Ik zeide zooeven, dat dit mijn vierde bezwaar was, maar ik merk nu, dat ik nog het een en ander te zeggen heb over mijn derde bezwaar, betreffende de uniforme regeling.

Met het oog op den tijd zal ik hierover minder zeggen dan ik mij voorgesteld had. De Minister is niet overtuigd, dat er in dit opzicht bezwaren bestaan, omdat men toch allerlei gelijksoortige bepalingen voor de verschillende categorieën, welke in het Voorloopig Verslag zijn genoemd, had moeten maken. Ik wensch er Zijn Excellentie toch op te wijzen, dat die bepalingen er heel wat anders uitgezien zouden hebben, indien voor elke categorie speciale bepalingen waren gemaakt. Met de bijzondere eischen voor elke categorie was dan beter rekening gehouden. Dan zou er kans hebben bestaan, dat alles meer practisch geregeld was en de werkgevers in de industrie zich dus bij de facultatieve bepalingen der wet hadden kunnen neerleggen.

De Minister acht het eigenlijk onmogelijk een degelijke specialiseering in de wet op te nemen.

Door den heer Regout is eergisteren opgemerkt, dat men het in verschillende buitenlandse wetgevingen wel mogelijk heeft gevonden dat te doen. Het komt mij voor, dat het zeker overweging had verdiend, om, wanneer het opnemen van speciale regelingen in de wet zelf onmogelijk werd geoordeeld, daarin te verwijzen naar bij Koninklijk besluit vast te stellen model-contracten. De wet had dan veel eenvoudiger kunnen worden; zij had dan slechts enkele bepalingen van dwingend recht behoeven in te houden en had verder op hen, die geen schriftelijke

overeenkomsten gemaakt hebben, de model-contracten toepasselijk kunnen verklaren.

Bovendien zouden dergelijke bij Koninklijk besluit vastgestelde contracten veel beter te wijzigen zijn dan wettelijke bepalingen.

De heer van der Feltz: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt in dit Hoofdstuk sub C].

In de 4de plaats wordt in ons Voorloopig Verslag de klacht geuit, dat in het wetsontwerp alles met een doodende uniformiteit wordt behandeld, doordat er geen onderscheid tusschen de verschillende soorten van arbeid is gemaakt. Om aan die klacht een ernstige betekenis te kunnen hechten, zou moeten zijn aangetoond, dat er in het ontwerp algemeen toepasselijk gemaakte bepalingen voorkomen, die voor bepaalde groepen van arbeiders tot bedenkelijke gevolgen zouden moeten leiden. Uit het gedeelte van het Voorloopig Verslag, waarin die klacht een punt van bespreking uitmaakt, en ook uit de verschillende redevoeringen die wij tot dusverre gehoord hebben, is mij het bestaan van dergelijke bepalingen niet gebleken, zoodat het bezwaar practisch weinig betekenis heeft.

Maar bovendien is zoodanige algemeene regeling geheel in overeenstemming met de wijze waarop in ons Burgerlijk Wetboek ten aanzien van andere belangrijke contracten regels zijn gesteld. Met volkomen instemming haal ik hier de volgende periode uit de Memorie van Antwoord aan:

„Algemeene regeling is niet alleen in overeenstemming met de wijze waarop in onze burgerlijke wetgeving ten aanzien van andere belangrijke contracten gehandeld is, maar ook met het onmiskenbaar feit, waarop het hier bovenal aankomt en waaraan men bij het afdelingsonderzoek niet voldoende recht heeft laten wedervaren, dat ten slotte, bij alle verscheidenheid der uiterlijke omstandigheden, de arbeidsovereenkomsten steeds de meest essentiële kenmerken gemeen hebben.”

Maar is de uniformiteit van het wetsontwerp, zooals dit thans voor ons ligt, nu werkelijk zoo groot, dat daaraan met recht de qualificatie van „doodend” kan worden toegekend? Ik betwijfel zulks. Ten gevolge van de behandeling van het wetsontwerp in den anderen tak der Volksvertegenwoordiging toch zijn daarvan thans sommige bepalingen in minder absoluten vorm gesteld, waardoor meer dan aanvankelijk rekening is gehouden met het verschil in positie tusschen arbeider en arbeider. Als voorbeelden zij het mij vergund te wijzen op de thans bestaande mogelijkheid om bij schriftelijke overeenkomst of reglement af te wijken van het voorschrift nopens het doorbetalen van het loon bij ziekte van den arbeider; op de wijze, waarop thans de beslaglegging is geregeld. Ook is de uniformiteit gebroken, doordat herhaalde malen in het ontwerp naar plaatselijke gebruiken en vkgewoonten wordt verwezen en verder door het onderscheid, dat in het ontwerp gemaakt is naar gelang van het verdiende loon. Aan zoodanige grenslijn is natuurlijk eenige willekeur verbonden, maar dit geldt ten aanzien van elke grenslijn, op welk gebied ook. Die grenslijn heeft evenwel het voordeel, dat zij groote zekerheid geeft, en daardoor zal, naar mijn wijze van zien, bovendien in de practijk de grens tusschen de arbeiders die meer en de arbeiders die minder behoefte aan wettelijke bescherming hebben, vrij juist zijn aangegeven. Dit alles, Mijnheer de Voorzitter, is voor mij voldoende om de in ons Voorloopig Verslag voorkomende uitspraak, dat het ontwerp aan een doodende uniformiteit zou lijden, niet te onderschrijven.

[Men zie verder het Vierde Hoofdstuk sub A].

(4 Juli 1907.)

De heer 't Hooft: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt onder art. 1637u].

De grondfout van dit wetsontwerp, waarvan ik niets meer zeggen zal omdat er reeds zooveel van gezegd is, is: de algemeenheid zijner regeling. Reeds bij het begin der discussie in de andere Kamer op 21 Maart 1906, wees het *Weekblad van het Recht*, n°. 8342, op het gevaar dat zulk een algemeene regeling met zich voert. Het ontwerp regelt de arbeidsovereenkomst voor alle arbeiders. Het gevaar is groot, dat dit bij de bijzondere bepalingen te veel vergeten wordt.

[Men zie verder dit Hoofdstuk sub B, bladz. 174].

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 131].

En nu rijst de vraag, die ook in deze discussie door verschillende sprekers is beantwoord, en waarvan de hier gegeven oplossing door sommigen als een

deugd van het wetsontwerp is beschouwd, en door anderen als een karaktertrek, die tot critiek aanleiding moet geven: wanneer een dergelijk contract wordt geregeld bij de wet, welke is dan de wet, waarin die regeling thuis behoort?

Reeds vele sprekers hebben, naar mijn meening zonder twijfel te recht, geantwoord: dat behoort dan thuis in ons Burgerlijk Wetboek, te midden van de overige contracten in datzelfde Wetboek, waarin ook de algemeene regelen omtrent de contracten zijn neergelegd. Dit is één methode van wetgeving. Intusschen bestaat er ook een andere, en die is in practijk gebracht in Duitschland, zooals de heer Regout heeft herinnerd. In Duitschland is dit onderwerp in de eerste plaats geregeld in het Burgerlijk Wetboek. Daarin zijn een zeker aantal, niet zoo heel veel, bepalingen van algemeen aard neergelegd. Daarnevens vindt men een regeling van het arbeidscontract voor het handelspersoneel in de meest uitgebreide betekenis van het woord in het Wetboek van Koophandel, daarnaast verschillende bepalingen van privaatrecht in de Gewerbeordnung, terwijl nog speciaal op de dienstboden betrekking hebben verschillende Gesindeordnungen, waarbij, zooals aan de Vergadering bekend is, een groote rol speelt het politietoezicht, dat in Duitschland op de dienstboden wordt uitgeoefend, en dat aan onze zeden geheel en al vreemd is.

Nu heeft de heer Regout zich, als ik het wel heb verstaan, een voorstander betoond van deze methode. Welke van de twee verdient de voorkeur, wat wij hier voorstellen, of de Duitsche?

De heer Drucker was ook voor dit vraagstuk gesteld en heeft het zeer nauwkeurig onderzocht — dat kunnen wij weten, omdat hij van de keuze, die hij gedaan heeft, rekenschap heeft gegeven — en is tot de slotsom gekomen, dat een algemeene regeling de voorkeur verdient boven een regeling in verschillende wetten, zooals in Duitschland. Een van de grootste bezwaren tegen de in Duitschland gevolgde methode is wel, dat tot zooveel conflicten aanleiding geeft, en tot zooveel verdrietige processen, de vraag, onder welk van de verschillende wetboeken nu een zekere verhouding, die zich in de practijk voordoet, thuis behoort. Men vindt daarover telkens vragen voor den rechter gebracht, men vindt die telkens in verschillende zin beantwoord.

De heer Regout zeide: dat is zoo erg niet, want dat zal zich alleen voordoen in den beginne. Dan zullen bij grensgevallen moeilijkheden ontstaan, maar langzamerhand vestigt zich een jurisprudentie, dan bemerkt men die moeilijkheden niet meer. Ik geloof, dat de feiten den geachten spreker weerspreken, want nu nog dagelijks — ik heb in de Memorie van Antwoord daarvan voorbeelden aangehaald — doen zich diezelfde moeilijke en onaangename vragen in Duitschland voor.

Intusschen, ook de opvolgende Ministers Cort van der Linden en Loeff hebben voor die vraag gestaan, en zij hebben, na nauwkeurig kennis genomen te hebben van al wat voor en tegen de keuze is te zeggen, gemeend, dat voor ons land de algemeene regeling de voorkeur verdient. Ik wil daarmede nu niet zeggen, dat daarom de zaak zoo is — ik wil van de Vergadering dat autoriteitsgeloof niet vragen —, maar ik meen toch wel te mogen zeggen, dat wanneer een zoo nauwkeurig onderzoek over een vraag als deze heeft plaats gehad als hier het geval is geweest, en men in een dergelijke vraag van algemeene strekking gekomen is tot de conclusie dat een algemeene regeling voor ons land beter is, er een vermoeden voor is, dat dit inderdaad zoo is.

Nu meen ik in de tweede plaats, dat er een practische reden is waarom ook speciaal bij ons deze methode de voorkeur verdient boven de Duitsche. Ik deel de Vergadering niet iets mede dat treft door zijn fonkelnieuwheid wanneer ik zeg, dat de wetgevende machine in ons land niet bijzonder vlug werkt. Wij weten allen, dat die machine hier te lande — misschien is het ook elders het geval, maar wij weten het althans van ons land — een zeer langzamen gang heeft. Ik kan daar uit eigen ervaring en met het oog hierop een staaltje van meedeelen.

Toen ik de Academie verliet — het is al meer dan 40 jaar geleden — en een proefschrift moest schrijven, deed ik dat over het handelspersoneel, over de rechtsverhouding van het handelspersoneel. Ik was daartoe gekomen doordat eenige jaren te voren een Algemeen Duitsch Handelswetboek was verschenen, dat een welkom terrein aanbood voor jeugdige rechtsgeleerden om te onderzoeken en te bearbeiten. Die dissertatie — het is overigens niet de moeite waard, die hier te memoreeren — bevatte een doorlopende critiek op dit deel van ons handelsrecht en betoogde hoe nadeelig het gemis van allerlei bepalingen op dit gebied was. Thans zijn wij 40 jaar verder en iemand die nu over hetzelfde onderwerp een dissertatie zou willen schrijven zou dat kunnen doen in precies denzelfden trant als toen geschiedde, want onze wetgeving is op dat gebied nog precies dezelfde gebleven als zij was en, de heeren weten het allen, het ziet er

niet naar uit, dat wij in ons land in een afzienbaar tijdperk zullen komen tot een algeheele herziening van ons Wetboek van Koophandel. Nu is, Mijnheer de Voorzitter, het voordeel van de bij dit wetsvoorstel toegepaste methode, dat wij nu te gelijker tijd het arbeidscontract over de geheele linie om zoo te zeggen behandelen en daarmee ook op dit punt van onze wetgeving belangrijke verbetering aanbrenge.

Is er nu tegen deze algemeene regeling één bezwaar, een bezwaar dat tegen een ernstigen aanval bestand is?

Verschillende heeren hebben zich eenvoudig aangesloten bij den spreker die het eerst sprak over dit ontwerp en, in afkeurenden zin, over de algemeenheid, de zoogenaamde uniformiteit, maar het is toch noodig, dat men tracht zich nog eens nader rekenschap daarvan te geven; is dat nu werkelijk een nadeel in het algemeen?

Ik begriip zeer goed, het spreekt tot de verbeelding, wanneer men zegt: hier worden allen over één kam geschoren; dienstmeisjes, bootwerkers, onderwijzers en de geheele rij die in de discussie hier is opgenoemd, chemici in fabrieken, directeuren van naamlooze vennootschappen enz. Is het niet eigenlijk dwaas, heeft men gezegd, om zoodanig verschillende toestanden alle te willen vangen onder één hoed?

Mijnheer de Voorzitter, dat is niet alleen niet dwaas, maar volkomen rationeel, eenvoudig hierom, omdat al die verschillende toestanden toch eigenlijk maar betreffen uiterlijkheden. Zij zijn wel onderscheiden, maar toch doet dit tot het hart van de zaak niet af, eenvoudig hierom niet, omdat uit rechtskundig en legislatief oogpunt — men zal mij toestemmen, dat wij hier een onderwerp hebben, waarin het rechtskarakter, de rechtsverhouding, die men regelen wil, toch ook een rol speelt — ondanks al die verscheidenheden de verschillende gevallen het algemeen karakter gemeen hebben en wij dezelfde karaktertrekken terugvinden bij elk arbeidscontract.

Zoo handelt trouwens onze wet altijd; ik heb dat reeds opgemerkt bij de Memorie van Antwoord op het belangrijk Voorloopig Verslag dezer Kamer. Ik heb daarbij aangetoond, dat wat men hier laakt, in onze wet altijd geschiedt, bijv. bij koop en verkoop. Wanneer men op dezelfde wijze te werk ging als de heeren die dit onderwerp bespraken, ten deze hebben gedaan, dan zou men ook ten aanzien van het koopcontract dezelfde vraag kunnen herhalen, en smalend gewagen van het pogen, uiterlijk zoo verschillende zaken te willen vangen onder één hoed. Ik heb het voorbeeld genoemd van het koopen van een broodje bij den bakker en het koopen van een zeilende lading graan, twee in uiterlijke omstandigheden totaal verschillende gevallen en die toch volkomen te recht gebracht zijn onder dezelfde regelen van koop en verkoop, omdat zij het essentiele in de rechtsverhoudingen, de kenmerkende eigenschappen gemeen hebben.

Wij behooren, Mijnheer de Voorzitter, wel op onze hoede te zijn, dat wij niet bij de behandeling van deze zaak verwarren de algemeenheid van regeling en de zoogenaamde uniformiteit. Men heeft die beide in het schriftelijk en mondeling debat niet altijd onderscheiden en toen de heer Regout de uitdrukking „*einheitlich*” gebruikte, was hij naar het mij voorkwam bezig deze voor de hand liggende onderscheiding niet volkomen in het oog te houden.

Die algemeene regeling zal alleen dan aan behoorlijke eischen voldoen, als de algemeene bepalingen, die overal en altijd bij een arbeidscontract gelden, zóó lenig zijn, dat zij bij al die verschillende gevallen behoorlijk zijn aan te passen, en in de tweede plaats, als de bepalingen die met het oog op speciale feiten worden gemaakt, van dien aard zijn, dat zij ook aan de speciale behoeften die het geldt, beantwoorden. Wordt aan die twee eischen voldaan, dan is de zaak in orde, en nu meen ik, dat het ontwerp aan die eischen voldoet. De algemeene bepalingen zijn lenig genoeg om overal op dit gebied op bevredigende wijze toepassing te kunnen vinden en de speciale bepalingen staan naast elkaar en betreffen respectievelijk de bepaalde categorieën van arbeiders, voor wie zij geschreven zijn. Met de bepalingen die betrekking hebben op de inwonende dienstboden heeft de directeur eener naamlooze vennootschap of de ingenieur van een fabriek niets te maken.....

De heer van Houten: En wanneer hij in het gebouw der Maatschappij woont?

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Welnu, dan is het nog geen ongeluk. De geachte afgevaardigde laat nu die naamlooze vennootschap in ééns ergens wonen, en hen die in het kantoorgebouw der vennootschap gehuisvest zijn, laat hij inwonen bij de vennootschap. Tegen deze constructie zou nog wel iets te zeggen zijn. De Nederlandsche Bank en haar directeuren wonen toch niet

bij elkander in. Ik zou haast zeggen, de Nederlandsche Bank woont niet. Ik dank intusschen den geachten afgevaardigde voor de gelegenheid mij gegeven om de zaak eenigszins te verlevendigen en keer nu terug tot mijn redeneering.

De bepalingen voor een bepaalde categorie zijn, zoo zeide ik, in het geheel niet hinderlijk voor een andere categorie, waarop zij niet passen.

Wie zich meer gezet rekenschap geeft van de vraag, of er bezwaar tegen bestaat, dat een algemeene regeling de bijzonderheden onderscheidt, en daarmee juist uniformiteit uitsluit, moet die vraag ontkennend beantwoorden.

[Men zie verder het Vierde Hoofdstuk sub A].

(5 Juli 1907.)

De heer Regout: Mijnheer de Voorzitter! Het is mijn gewoonte bij de replieken zeer kort te zijn en ook in dit geval bestaat er geen aanleiding daarvan af te wijken, vooral omdat ik verleden week reeds in zoo buitengewone mate aanspraak heb gemaakt op het geduld der Kamer.

Bovendien is het arbeidscontract, vooral door de andere Kamer, maar ook hier zoo uitvoerig behandeld en besproken, dat het mij niet wenschelijk voorkomt om in dit stadium van het debat nog in een bespreking à fond van details in te gaan.

De Minister heeft getracht aan te toonen, dat vele mijner grieven niet die ernstige gevolgen zullen hebben welke ik daarvan veronderstel.

Het spijt mij dat de Minister er niet in is geslaagd mij in dit opzicht te overtuigen. Alle bezwaren, door mij hier verleden week na rijpe overweging medegedeeld, hebben wel degelijk de ernstige gevolgen, welke ik daaraan heb toegekend.

Het doet mij genoegen dat ik mij kan beroepen op het getuigenis van mijn geacht medelid, den heer Stork, die verklaard heeft op grond van zijn nog langduriger ondervinding als werkgever, bijna woord voor woord te kunnen onderschrijven wat door mij hier is gezegd tegen dit wetsontwerp. Het verschil van zienswijze tusschen den Minister en mij is vooral toe te schrijven aan het zeer uiteenlopend standpunt, ingenomen door een Minister van Justitie, vooral rechtsgeleerde, en dat van een Kamerlid, tevens industrieel.

Ik zal dit slechts door twee voorbeelden toelichten.

Wanneer de Minister andermaal heeft verdèdigd de opname van dit wetsontwerp met al zijn details in ons Burgerlijk Wetboek, dan kan ik mij dat zeer goed verklaren van de zijde van den jurist, die uitgaat van het standpunt, dat al die details betrekking hebben op een civielrechtelijke handeling; maar als practicus geef ik verre de voorkeur aan het Duitsche stelsel, waar men in het Burgerlijk Wetboek alleen heeft opgenomen de hoofdbeginselen, en daarentegen de kleine bijzonderheden heeft overgelaten aan speciale arbeidswetten.

[Men zie verder onder art. 1637 j].

De heer van Houten: [Vervolg van het gedeelte der rede afgedrukt in het Zesde Hoofdstuk].

In het Verslag der Kamer is over de algemeenheid van dit wetsontwerp gesproken als een fout. Nu heeft de Minister daarop geantwoord: dat spreekt vanzelf; wanneer men het geheele arbeidscontract regelt, krijgt het vanzelf een algemeen karakter. Dit verklaart echter niet de bedenking, dat, behoudens dat men hier en daar een bepaling maakt, speciaal voor inwonenden geldend, of waar f 4 loon wordt bedongen, al deze bepalingen op alle contracten toepasselijk worden verklaard.

Dat doet de wetgever in andere deelen van het Burgerlijk Wetboek ook niet. Bij koop en verkoop bijv. heeft men een afzonderlijke afdeeling over den verkoop van inschulden en bijzondere bepalingen voor onroerende goederen. Bij de bepalingen omtrent huur en verhuur heeft men afzonderlijke afdeelingen voor gemeubileerde woningen, voor landelijke eigendommen en huizen. Zoo zal ook bij een goede regeling van deze zaak men algemeene regelen kunnen stellen, maar nevens de afdeeling, die de algemeene regelen behelst voor alle contracten, zal men in andere afdeelingen afzonderlijke bepalingen moeten vinden voor dienstboden, voor de arbeiders in de industrie enz. Dan zal men niet te doen hebben met een zee van bepalingen die voor alle contracten toepasselijk moeten zijn.

Bij dit ontwerp heeft men uit den aard der zaak altijd de bepalingen hoofdzakelijk getoetst aan de toepassing op gewone werklieden, terwijl zij op alle arbeidscontracten toepasselijk zijn. Daar ligt de oorzaak van allerlei enormiteiten.

De Minister heeft in dit debat, aansluitend aan het in de andere Kamer

beweerde, gezegd: ik behandel het geheele arbeidscontract, en men mag niet vergeten, dat daarbij aan de eene zijde staat de oeconomisch zwakke. Dat is het oeconomisch hoofdbeginsel.

[Men zie verder het Vierde Hoofdstuk sub A].

(9 Juli 1907.)

De heer **Stork**: [Gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 103].

Nu nog een woord over de vraag, of wij moeten hebben een algemeene regeling voor alle arbeiders of speciale regelingen voor de verschillende soorten van arbeiders. De Minister zegt daarvan, dat een algemeene regeling door den ontwerper der wet en al de volgende Ministers als de beste geoordeeld werd. Dat kan misschien juist zijn, ik wil aan dat oordeel niets afdoen; ik wil zelfs aannemen, dat dit oordeel volkomen juist is. Maar dan heb ik er dit alleen tegenover te stellen, dat, zoo men een algemeene regeling wil, die regeling ook werkelijk algemeen moet zijn, dat men dan ook tot details moet afdalen.

De Minister heeft ons verwezen naar de bepalingen in het wetboek omtrent koop en verkoop. Welnu, ik houd mij overtuigd, dat, wanneer de wetgever getracht had daarin te regelen zooveel details als hij hier regelt omtrent het arbeidscontract, hij dan ook op zeer groote moeilijkheden zou zijn gestuit.

Op bladz. 530 der *Handelingen* leest men:

„Die algemeene regeling zal alleen dan aan behoorlijke eischen voldoen, als de algemeene bepalingen, die overal en altijd bij een arbeidscontract gelden, zóó lenig zijn, dat zij bij al die verschillende gevallen behoorlijk zijn aan te passen, en in de tweede plaats, als de bepalingen die met het oog op speciale feiten worden gemaakt, van dien aard zijn, dat zij ook aan de speciale behoeften die het geldt, beantwoorden. Wordt aan die twee eischen voldaan, dan is de zaak in orde, en nu meen ik, dat het ontwerp aan die eischen voldoet.”

Ik ben het geheel eens met de eischen welke de Minister hier stelt, maar ik meen, dat het ontwerp aan die eischen niet voldoet. Ja, ik ga verder; ik geloof, dat aan die eischen niet te voldoen is, indien men in zooveel details wil treden als in dit ontwerp is geschied. Het is niet mogelijk aan de speciale behoeften ten aanzien van verschillende soorten van arbeiders te voldoen, tenzij men elke hoofdcategorie speciaal in het oog neemt en behandelt.

Toen de heer van Houten sprak over de vraag, of men werkelijk kon zeggen, dat de meeste arbeiders tot de oeconomisch zwakken behoorden en bezwaar had tegen deze uniforme regeling, zeide de Minister: geef eens voorbeelden.

De heer van Houten heeft dat zoodanig opgevat, alsof de Minister voorbeelden wenschte van arbeiders, die niet oeconomisch zwak zijn, maar ik kan mij niet voorstellen, dat dit de bedoeling van Zijn Excellentie was, want er zijn en in de Memorie van Antwoord en bij de mondelinge behandeling, zoowel door den heer van Houten en anderen als door mij, reeds verschillende voorbeelden genoemd. Ik vatte die vraag van den Minister zoo op, dat hij wel eens door voorbeelden zou wenschen aangetoond te zien in welke opzichten deze algemeene regeling bezwaar oplevert voor zekere niet-oeconomisch zwakke arbeiders.

Welnu, ik geloof, dat er in dit opzicht verschillende voorbeelden zijn aan te halen. Ik zal mij natuurlijk ook in dit opzicht beperken, maar ik wil toch eenige noemen: art. 1637 s verbiedt bedingen te maken ten aanzien van het besteden van het loon, behoudens ten behoeve van zekere fondsen. Hoewel dit door den werkgever vaak op goede gronden gewenscht wordt, zal hij dus aan een hooger bezoldigden beambte bijv. niet de verplichting kunnen opleggen een zeker deel van zijn salaris voor het sluiten eener levensverzekering te besteden.

Omtrent de uitbetaling van het loon, bepaald in art. 1638 1, heeft de heer Franssen bezwaar geopperd ten opzichte van de bijzondere onderwijzers met een traktement beneden f 1200, die in een betaling om de 14 dagen min of meer een tekortdoening aan hun waardigheid zouden zien.

Hetzelfde bezwaar geldt ook ten aanzien van beambten. Als men aan een fabriek bijv. een gewoon werkman een positie boven zijn kameraden wil geven, dan kan men dit naar buiten niet beter laten blijken dan door de wekelijksche uitbetaling van het loon door een maandelijksche uitbetaling van het salaris te vervangen. Door dit feit blijkt, dat zijn positie een gewichtiger is geworden.

Nu heeft mij zeer verwonderd wat de Minister o. a. op het bezwaar van den heer Franssen heeft geantwoord. Hij zeide nl. dit: wanneer de bijzondere onderwijzers er bezwaar tegen hebben het loon om de 14 dagen te ontvangen, dan kan men het hun ook per maand geven; ten minste dit maak ik op uit hetgeen de Minister gezegd heeft; maar als dat mag, dan hebben voor den oeconomisch

zwakke de dwingende bepalingen van de wet nog minder waarde dan ik dacht dat ze hadden. Wanneer met stilzwijgend goedvinden van den arbeider daarvan afgeweken mag worden, dan zal er, tegen de bedoeling van de wet in, in vele gevallen juist bij oeconomisch zwakken van worden afgeweken.

Ten derde wijs ik op het in art. 1638 r behandelde omtrent de schuldvergelijking. Ook hier staat de hooger bezoldigde arbeider op een geheel anderen voet tegenover den werkgever dan de oeconomisch zwakke, de gewone arbeider, en is een dwingende bepaling in menig geval voor den betrokkene noodig noch gewenscht.

Dan wijs ik nog op art. 1639 1, den termijn van opzegging. Bij hoogere arbeiders is een termijn van 6 maanden, die hier als de uiterste wordt genoemd, dikwijls te kort. Nu kan men, op de wijze in mijn vorige rede aangegeven, het bezwaar wel ontgaan, maar men moet zich dan telkens voor een langeren tijd dan men wenschelijk acht, vast verbinden en er is voor beide partijen veel voor te zeggen, dat men een zekeren opzeggingstermijn heeft.

Dan meen ik, dat voor den hooger bezoldigde bezwaar heeft de bepaling in art. 163k 9, waarbij aan de erfgenamen het recht wordt gegeven, ook al is het tegendeel bedongen, om bij den dood van den werkgever de dienstbetrekking op te zeggen. Dat dit geschieden kan zonder schadevergoeding, is in menig geval hoogst onbillijk. Dan hebben wij nog de overgangsbepaling, waarover de heer van Houten gesproken heeft, die ook vooral, zoo niet uitsluitend, van belang is voor den hooger arbeider; en ten slotte wijs ik op het feit, dat alle zaken tot de competentie van den kantonrechter worden gebracht.

(10 Juli 1907.)

De heer van **Raalte**, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1637 z].

De algemeene regeling is ook den heeren Stork en Regout nog altijd niet naar den zin. Toch heeft het mij genoegen gedaan, dat de geachte afgevaardigde, de heer Stork, verklaard heeft, dat een algemeene regeling in principe eigenlijk in hem geen tegenstander vindt. Althans hij las uit mijn rede voor wat ik gezegd heb omtrent de eischen waaraan een zoodanige algemeene regeling moet voldoen: de algemeene bepalingen soepel genoeg om over het geheele terrein te kunnen gelden, de bepalingen, die op speciale categorieën van arbeiders van toepassing zijn deugdelijk genoeg om in de behoeften van zoodanige regeling te voorzien. Ik maak uit het feit, dat die eischen in het algemeen door den geachten afgevaardigde als juist zijn erkend, op, dat hij tegen een algemeene regeling in principe niet is gekant.

De geachte afgevaardigde zal willen goedvinden, dat ik zijn behandeling van de verschillende artikelen nu niet op den voet volg, dat is onmogelijk. Laat ik in het voorbijgaan alleen zeggen, dat wat hij opmerkte omtrent het reglement, mij voorkomt niet juist te zijn. Het is de werkgever, die het ontwerp, die het initiatief heeft, en hij zal er in kunnen formuleeren wat hij verlangt, maar het zal niet bindend zijn tegenover anderen dan voor zoover die er aan hebben medegewerkt. Of men deze bepalingen nu plaatst in een algemeene regeling of dat men naar het ideaal van den heer Regout het Duitsche stelsel volgde, ze zouden in hoofdzaak er evenzoo uitzien als hier. De heer Regout blijft nu eenmaal de voorkeur geven aan eene regeling, die in Duitschland bestaat: in het Burgerlijk Wetboek, algemeene bepalingen en bepalingen voor verschillende categorieën in afzonderlijke wetten, maar wanneer het aankomt op de toepassing en ik vraag: zouden de bepalingen waartegen hij nu bezwaar heeft, in een speciale regeling anders luiden, dan zal hij antwoorden, ja; maar dan neem ik de vrijheid te antwoorden: neen, ze zouden er precies zoo uitzien.

[Men zie verder het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 107].

B. BEDIENAREN VAN DEN GODSDIENST.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

[Aanhef der paragraaf, afgedrukt op bladz. 151 en volg.]

Bij de behandeling van dit punt, gelijk in het algemeen bij de behandeling van het ontwerp werd aangenomen, dat art. 1637a alle loontrekkenden; zonder eenige onderscheiding naar den aard van de door hen

verrichte diensten, onder de bepalingen van het ontwerp brengt. Dat er voor hen, die in dienst zijn van publiekrechtelijke lichamen, in art. 1637z eene uitzondering gemaakt wordt, bevestigt dit. Bepaaldelijk worden bij deze opvatting ook de bezoldigde bedienaren van den godsdienst bij alle kerkgenootschappen en van elken rang door de bepalingen van het ontwerp beheerscht. Onder de uitzondering voor de bij publiekrechtelijke lichamen in dienst zijnde personen kunnen zij niet gebracht worden. Al mogen volgens velen de kerkgenootschappen geene zuiver privaatrechtelijke lichamen zijn en eene publiekrechtelijke zijde hebben, dit gevoelen wordt niet algemeen gedeeld en is o. a. steeds door THORBECKE en andere leiders der liberalen ontkend. Ook zij die het omhelzen erkennen, dat de uitzondering van art. 1637z ruimer had moeten zijn geredigeerd, om ook de bedienaren van den godsdienst daaronder te kunnen begrijpen.

Intusschen werd er prijs op gesteld, dat de Regeering zich hieromtrent bepaaldelijk uitliet, ook omdat voor bedoelde categorie van „arbeiders” in wettelijken zin, aan de toepassing der bepalingen van het ontwerp bijzondere zwaarigheden verbonden zijn.

Antwoord der Regeering.

[Aanhef der paragraaf, afgedrukt op bladz. 153 en volg.]

Terecht werd aangenomen, dat ingevolge art. 1637a allen die zich verbonden hebben in dienst van een ander tegen loon gedurende zekeren tijd arbeid te verrichten, arbeiders zijn in den zin van het ontwerp. Dit blijkt duidelijk uit de redactie van dit artikel, en staat vast ook zonder behulp van eene redeneering a contrario, uit art. 1637z afgeleid. Indien het dus juist is, dat de bezoldigde bedienaren van den godsdienst zich verbonden hebben om in dienst van het kerkgenootschap hun arbeid verrichten, dan zijn zij aan de bepalingen van het ontwerp onderworpen, vermits een kerkgenootschap, welk ook zijn ware juridieke aard moge wezen, niet is een publiekrechtelijk lichaam in den zin van art. 1637z (1), en de te wachten regeling der rechtspositie der burgerlijke ambtenaren dan ook wel niet voor hen zal gelden. Zooveel is intusschen zeker, nl. dat het ontwerp, wordt het wet, in den bestaanden toestand in dit opzicht geen principieele veranderingen zal brengen: valt de bedienaar van den godsdienst onder art. 1637a, dan is thans art. 1585 Burgerlijk Wetboek op hem van toepassing. Welke bijzondere zwaarigheden daarvan te vreezen zouden zijn, wordt in het Verslag niet aangegeven en zoolang zij niet genoemd zijn kan daarover ook geene meening worden uitgesproken.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(27 Juni 1907.)

De heer van den Biesen: Mijnheer de Voorzitter! Ik begin met een woord van hulde te brengen aan de Commissie van Rapporteurs. Ik heb zelden een rapport gezien dat zoo getuigde van een zich inwerken in de zaak als dit Voorloopig Verslag van de Commissie van Rapporteurs. Daartegen steekt de Memorie van Antwoord wel eenigszins af.

De toon van deze Memorie was niet geschikt ad captandam benevolentiam van

(1) In het *Katholiek Sociaal Weekblad* van 4 Febr. 1907 betoogt Mr. A., dat bij de Katholieke kerk de arbeidsovereenkomst op de geestelijkheid niet van toepassing kan zijn, niet op grond van de juridieke natuur dezer Kerk, doch eenvoudig omdat de feiten niet onder art. 1637a vallen.

deze Hooge Vergadering, maar de Minister zal wellicht het Voorloopig Verslag beschouwd hebben als een aanslag op zijn ministerieel leven, gelijk de mislukte moordaanslag er een was op zijn natuurlijk leven, maar wat daarvan zij, ik wil zoo kort mogelijk de bezwaren die ik tegen dit ontwerp heb uiteenzetten.

Mijn bezwaar is, dat bedienaren van den godsdienst onder dit wetsontwerp betrokken worden.

Nu zegt de Minister in antwoord op het Voorloopig Verslag:

„Indien het dus juist is, dat de bezoldigde bedienaren van den godsdienst zich verbonden hebben om in dienst van het kerkgenootschap hun arbeid te verrichten, dan zijn zij aan de bepalingen van het wetsontwerp onderworpen, vermits een kerkgenootschap, welke ook zijn ware juridieke aard moge wezen, niet is een publiekrechtelijk lichaam in den zin van art. 1637z.

Ik ontken beslist: 1°. dat onder de vigeerende wet de bedienaren van den godsdienst onder de bepalingen van huur en verhuur van diensten zijn betrokken; 2°. dat een kerkgenootschap niet zou zijn een publiekrechtelijk lichaam.

Het is geheel onjuist te zeggen, dat de bedienaren van den godsdienst zouden vallen onder de vigeerende wet. In onze tegenwoordig vigeerende wet is de leer over huur en verhuur van diensten geheel ongeregeld gelaten, behalve voor zooverre dienstboden en werklieden en wel in art. 1637 Burgerlijk Wetboek en volgg. Art. 1585 Burgerlijk Wetboek spreekt in het algemeen zonder eenige verdere definitie, en de contracten van geestelijken, geneesheeren en zooveel meer zijn contracten *sui generis* niet in het Burgerlijk Wetboek voorzien. In het ontwerp van 1820 was men op den goeden weg, daar had men, volgende op den titel van verhuuring van diensten, een anderen titel, handelende van praestatiën van andere diensten, tegen genot van voordeel of salaris.

Dit is niet alleen mijn meening, maar ook die van Diephuis in zijn Burgerlijk Wetboek, 12de deel, pag. 5; en wordt eveneens bevestigd door een arrest van het hof van 's-Hertogenbosch, dd. 31 Mei 1892, *Weekblad van het Recht* n°. 6292, waar een zeer particulier geval van huur zich voordoet, waaruit is op te maken, dat het niet was een huur volgens het vigeerend recht, maar een contract *sui generis*. Nu zegt verder de Minister: is dit nu zoo erg, dat de geestelijken onder deze wet zouden vallen?

Volgens mij zijn de bezwaren daaraan verbonden, veelvuldig. Om alleen te spreken van het kerkgenootschap, waartoe te behooren ik de eer heb, wordt de bestaande hiërarchie geheel te niet gedaan.

Zeer wonderlijke dingen zouden er dan kunnen gebeuren, wanneer dit ontwerp werd aangenomen. De geestelijken zijn in dienstbetrekking bij de kerkbesturen tegen een vast honorarium, door den bisschop vast te stellen.

Nu zouden volgens dit ontwerp de kerkbesturen het loon kunnen inhouden, als de geestelijken gedurende eenigen tijd den dienst niet verrichtten; 2°. zouden zij zich niet van hun standplaats mogen verwijderen; 3°. zouden de tijden voor de kerkelijke diensten moeten worden vastgesteld door de kerkbesturen en wat nog het vreemdste is, omdat de geestelijken meestal voor hun leven zijn benoemd, zouden zij na 5 dienstjaren hun dienst kunnen opzeggen. De kerkbesturen evenzoo, mits met inachtneming van den opzeggingstermijn en hoe zoude dit nu kunnen gebeuren tegen pastores inadmovibiles, die alleen om canonieke redenen kunnen worden ontslagen, enz. enz.

Met al deze zaken heeft een kerkbestuur niets te maken.

Verder zouden de geestelijken, die per dag berekend geen 4 gulden verdienen, om de 14 dagen moeten worden uitbetaald, wat nog al vermederend zou zijn en indien het niet gebeurde, zouden zij vergoeding kunnen krijgen volgens in dit ontwerp vastgestelde bepalingen. Wat mij echter zeer tegen de borst zou stuiten is, dat alle mogelijke geschillen voor den kantonrechter zouden moeten worden gebracht.

Nu vraag ik: wat heeft de kantonrechter met al deze jura in sacra te maken? Wie zou zich als rechter dergelijke teere aangelegenheden willen zien voorleggen, waarmede zij nooit iets te maken hebben gehad; ik herhaal het, de geheele hiërarchie op dit stuk wordt ter neer gehaald en stuk gebroken.

Indien er dus van de zijde van den Minister geen uitdrukkelijke, duidelijke en ondubbelzinnige verklaring komt, dat onder dit wetsontwerp de bedienaren van den godsdienst in het geheel niet zijn begrepen, met andere woorden er geheel en al buiten vallen, dan zal dat voor mij een reden moeten zijn om dit ontwerp niet aan te nemen. Maar wellicht kunnen wij toch een middel van overeenstemming vinden, waardoor mijn eerste bezwaar geheel wordt opgeheven; indien namelijk de kerkgenootschappen publiekrechtelijke lichamen mochten zijn, dan vielen de kerkgenootschappen evenals alle andere publiekrechtelijke lichamen buiten het bereik dezer wet.

Ik kom dan nu tot het moeilijkste gedeelte van mijn taak, namelijk om aan te toonen, dat de kerkgenootschappen publiekrechtelijke lichamen zijn. Ten einde dat aan te toonen, moet ik twee zaken bewijzen: vooreerst, dat de kerkgenootschappen onder onze Republiek, dus vóór de vestiging van het Koninkrijk, publiekrechtelijke lichamen waren, en ten tweede, dat het karakter van die lichamen onder het Koninkrijk niet veranderd is. Heb ik die beide zaken bewezen, dan is natuurlijk het bewijs geleverd, dat ik mij bij deze oplegde, namelijk, dat de kerkgenootschappen publiekrechtelijke lichamen zijn.

Om niet verder terug te gaan en om het betoog niet al te lang te maken, wil ik memoreeren, dat reeds in het jaar 1576 aan den Prins van Oranje werd opgedragen en last gegeven om de noodige kerkelijke reglementen vast te stellen, maar eerst voorgoed werden in 1591 regelen gesteld omtrent het aannemen van predikanten, zending naar de synode van politieke vertegenwoordigers der Staten en werd bovendien het collegium theologicum te Leiden opgericht om bedienaren van den godsdienst te vormen.

De Staat bedisselde dus alles en een tijd lang ging alles naar wensch. Als de Roomschen in den lande zich wat te veel roerden, kwam er verzet van de zijde der predikanten en werd het aanzijn geschonken aan een of ander plakkaat tegen die Paapsche stoutigheden, die ten platten lande en in de generaliteitslanden nog al streng werden toegepast, maar daarentegen meer gematigd in de groote steden. Maar in het begin van de 17de eeuw ontstond de heillooze strijd tusschen Gomarus en Arminius over de leer der praedestinatie.

De zaak werd, omdat de kerk werd beschouwd als een Staatsinrichting, voor den Hoogen Raad gebracht, maar de heeren maakten zich er zeer wijselijk van af. In de Staten werden beide partijen gehoord, maar men kwam met de zaak zelf geen stap verder. De Staat verordende om het naderende onweer te bezweren, dat men over die twistpunten niet mocht schrijven, maar het mocht niet baten. In Alkmaar kwam het tot een oproer en de Staat, zich er wel mede moerende bemoeien, benoemde in die stad een predikant.

Te Utrecht kwam een complot der Contra-remonstranten aan het licht. Dat complot had tot strekking de Regeering, die Remonstrantsch was, om te zetten en zoo noodig, als dat niet ging, de Statenleden te vermoorden.

Dat was dus een zeer krasse maatregel. De koster van de St.-Nicolaaskerk te Utrecht bekende op het schavot, dat hij er zich reeds in verheugd had om eigenhandig den predikant van de Remonstrantsche kerk te vermoorden; zoodanig waren de gemoederen opgezet.

De Staten riepen een conferentie bijeen ten einde te dienen van consideratie en advies om aan dezen moeilijken toestand een einde te maken, en het gevolg daarvan was een resolutie, waarbij werd uitgemaakt, dat het een ieder vrij stond om de vijf punten te gelooven en aan te nemen of niet.

Alweer een bewijs, dat de Staten in sacra werkelijk beslissingen namen, maar de wolken paktten zich meer en meer samen en het ergste was dat Prins Maurits zich met de zaak begon te bemoeien.

De Prins zei op een goeden dag tot van Oldenbarneveldt: wat denkt gij over die twisten? Deze antwoordde, om er zich af te maken: ik ben geen theoloog.

De Prins zeide: ik ook niet, maar hij gelastte om een algemeene synode uit te schrijven te Dordrecht. Dat gebeurde; de synode kwam bijeen en daar ging het zeer tegen den zin van de Contra-remonstranten, zoo zelfs, dat zij bijna, tegen de sauvegarde, die hun verleend was, in, gevangen waren genomen.

Onze Vondel beschreef in die dagen den toestand aldus:

„Tot solang Mijnheer de Prins
Gommer's zyde, die boven hing
Troostte met syn staelen kling,
Die so swaer was van gewicht,
Dat al 't andere werd te licht,
Toen aanbād elk Gommer's pop,
En Armyn die kreeg de schop.”

Ware het nu nog maar daarbij gebleven, dan ware het nog zoowat pays en vrede geweest, maar Oldenbarneveldt moest het hoofd er bij laten; Huig de Groot en anderen werden verbannen en de Contra-Remonstranten kregen heel en al de overhand.

Nu zijn wij genaderd tot het jaar 1627. Toen verscheen een plakkaat tegen de Remonstranten en in Indië moest op last van de Regeering hier te lande, dus op bevel, alles Contra-remonstrant worden, iets anders was niet geoorloofd.

In 1648 werd die toestand bestendigd, en in 1651 werd in de Algemeene Statenvergadering de Gereformeerde Kerk als Staatskerk gehandhaafd. De Staten gingen zelfs zoover, dat zij geboden, dat voor hen en niet voor de Algemeene Staten

in de kerk zou worden gebeden. Maar het vuur der tweedracht bleef voortsmoeulen. Prins Willem III was een streng Contra-remonstrant. De predikanten wilden dat de Staten een nieuwe bijeenkomst te Dordrecht zouden uitschrijven. Doch de Staten weigerden toen. Zij hadden meer dan genoeg van 't eerste concilie en bevalen bovendien, dat er over de twistpunten niet meer op den kansel zou mogen worden gesproken, aldus hopen de smeulende vuur voor goed uit te dooven.

In 1747 verordenden de Staten (weer een bewijs van hun almacht in kerkelijke zaken), dat er wel voor den Prins mocht worden gebeden in de kerk, maar dat er eerst voor de Staten zou worden gebeden.

In 1774 verscheen eindelijk op last der Staten een nieuw berijmd psalmboek, dus door een openbaar Staatslichaam in het land werd een gebedenboek ten behoeve van de geloovigen uitgegeven.

Indien een der leden van deze Vergadering er nog meer van wenschte te vernemen of te leeren, dan wil ik hem verwijzen naar een der bronnen waaruit ik dit alles geput heb, nl. naar het werk van den heer W. H. de Beaufort: Verhouding van den Staat tot de verschillende kerkgenootschappen in de Republiek der Vereenigde Nederlanden van 1585—1795, verschenen te Utrecht in 1868, bij Kemink en Zoon.

Niemand zal mij nu toch tegenspreken, als ik beweer, dat in dien tijd, en voor 1796 de kerkgenootschappen publiekrechtelijke lichamen waren.

Laat ons nu zien wat er na 1795 gebeurde? In Frankrijk was de revolutie uitgebroken en in de Nationale Conventie werd de scheiding van Kerk en Staat gedeclareerd. Hier te lande in 1798 werd bepaald, dat ieder burger de vrijheid had om God te dienen naar zijn overtuiging.

De Katholieke godsdienst kwam tot verademing, zoo ook de Remonstrantsche, Lutherse en het Israëlietisch kerkgenootschap.

De grondwetten van 1814, 40, 48 en 86 ontmoetten de erkende kerkgenootschappen op hunnen weg en bestendigden den bestaanden toestand. Zij bestonden dus niet krachtens de toestemming van den Staat gelijk Opzoomer leerde (De Katholiek, 70ste deel, „Wat is de Kerk”, door R., 11 November 1876). Zij waren eeuwen oud en werden even goed erkend als de Staat de provinciën en gemeenten erkende.

Het schrikbewind van Napoleon I wilde een einde maken aan alle die verschillende kerkgenootschappen. Hij schreef voor, dat de Roomsche Katholieke kerk en die der Jansenisten één godsdienst zouden vormen en ook dat de Gereformeerden, de Remonstrantschen, de Evangelisch-Lutherschen en de Hersteld Luthersechen zich tot één kerkgenootschap zouden vereenigen, maar hij die wel Staten en legerkorpsen kon vereenigen en splitsen, vermocht dit niet tot stand te brengen.

De Staat erkende dus de kerkgenootschappen en stelde Ministeriën van Eeredienst in met Ministers en een geheel korps van ambtenaren.

In art. 133 der Grondwet van 1814 lezen wij: „De Christelijk Hervormde Godsdienst is die van den Souvereinen Vorst.”

Men kan dus allesbehalve zeggen dat men zich van Staatswege niet met de kerkgenootschappen inliet.

Steeds werd in iedere Grondwet een afzonderlijk hoofdstuk daaraan gewijd. Reeds bij Koninklijk besluit van 16 September 1815 n°. 61 werd de generale directie voor de zaken van den Roomsche-Katholieken godsdienst ingesteld onder den toen benoemden directeur-generaal baron Goubeau de Hovorst.

Bij Koninklijk besluit van 26 Februari 1814 n°. 30 werd de bestaande organisatie voor 't Israëlietisch kerkbestuur vernietigd en nadere bepalingen daaromtrent vastgesteld. Dit besluit is pas op 7 Augustus 1870 n°. 150 voor ons land en Nederlandsch-Indië opgeheven.

Er is ook een Koninklijk besluit betreffende de seminaria der Roomsche-Katholieken, waarin wordt vastgesteld de wijze waarop hun goederen mochten worden beheerd en waarvan jaarlijks een verslag aan de hooge Regeering moest worden uitgebracht.

Bij Koninklijk besluit van 1824 werd een verbod uitgevaardigd voor de Roomsche-Katholieken om buitensland in de theologie te studeeren of straffe van in het land geen geestelijke bedieningen te mogen doen. Willem I had het collegium philosophicum te Leuven opgericht en daar moest alles heen.

Als dit geen bemoeiingen zijn in sacra weet ik het niet. Dit was het zelfde wat onder de Republiek gebeurde. Prins Willem I richtte het collegium theologicum te Leiden op; Koning Willem I het collegium philosophicum te Leuven.

Er is nog een Koninklijk besluit van 1821 n°. 44, waarbij voor de Israëlieten te Maastricht een reglement werd vastgesteld. Bij Koninklijk besluit van 10 Mei 1816 n°. 23 werd aan den Raad van State opgedragen de regeling der zaken

van de Roomsch-Katholieken. Voor zooverre die betrekking hadden op het met Rome gesloten concordaat, de heeren weten, dat dit concordaat in het grootst gedeelte van ons land nooit is ingevoerd.

Nog duidelijker ziet men echter de Staatsbemoeiing bij de Hervormde Kerk.

Bij Koninklijk besluit van 1816 met de daarbij behorende ampliatiën werden alle mogelijke zaken die de kerk betreffen geregeld.

Hoe het met de afgescheidenen is gegaan, behoef ik niet te memoreeren. De Regeering verzette zich tegen elke afscheiding; deze werd met boete, kerker, inkwartiering en verbanning gestraft, en de heer Mackay herinnerde bij de behandeling der grondwetsherziening van 1848, dat toen nog boeten geëven werden.

Om te schetsen, hoezeer alles in de Hervormde Kerk door den Staat geregeld werd, beroep ik mij op hetgeen de heer Mackay in de Tweede Kamer, bij de grondwetsherziening van 1848 sprak. Hij zeide toen: „Wil de gemeente beroepen, zij moet verlof der Regeering hebben; wil zij den beroepene bevestigen, zij moet de goedkeuring der Regeering hebben. Het is bekend dat de Kerk door den Staat is georganiseerd. Niet alleen dat de Staat de Kerk organiseerde, hij creëerde zelfs nieuwe kerkgenootschappen in de toenmalige zuidelijke gewesten, in de Oost- en West-Indiën en in de kolonie van de Maatschappij van Weldadigheid werden door den Staat een Protestantsche kerkgenootschap opgericht.

In het besluit voor de Indiën lezen wij dat de Hervormde en Luthersche kerkgenootschappen vereenigd worden, zonder dat de Hervormde daarom Luthersch of de Luthersche daarom Hervormd werd, maar dat beide, dien secte-naam afleggende, één kerkgenootschap zouden uitmaken op Protestantsche beginselen.

„Dat nu heet ik niet eerbiediging eener belijdenis, dat heet ik stellig een jus in sacra uitoefenen, en hoe kan de Staat, die volgens de bestaande Grondwet, de Kerken beschermen moet, die der Hervormde en Luthersche met den naam van secte bestempelen? In de West-Indiën en in het Hertogdom Limburg is de staat van zaken later, ik erken het met dankbaarheid, opgeheven en heeft de Regeering de rechten der Hervormde en Luthersche kerken hersteld en die weder geëerbiedigd, maar in de Oost en in de koloniën van weldadigheid is daaraan nog geen einde gemaakt, hetgeen nu al dadelijk konde geschieden.

En verder zeide de heer Mackay:

„Volgens de bovengenoemde organisatie heeft de Staat de benoeming van de leden der Synode, het hoogste kerkelijk bestuur dat dus op de kerk zoo'n grooten invloed uitoefent, en de benoeming van hoofden van andere kerkelijke besturen in handen, waardoor de Staat natuurlijk een meer dadelijken invloed op de kerk moet uitoefenen. Van alle benoemingen is echter geene meer der opmerking waard, dan die van hoogleraren in de theologie. De reglementen mogen niet dan na verkregen goedkeuring worden veranderd en vastgesteld. De reglementen, die vaak in teedere kerkelijke punten ingrijpen, worden onderzocht als gewone reglementen van algemeen bestuur.

Wie zal nu nog ontkennen, dat nog tijdens de grondwetsherziening van 1848 de Staat geheel en al baas was in kerkelijke aangelegenheden? Minister van Pallandt van Keppel noemde zich dan ook reeds op 11 December 1835 in een kennisgeving aan de Afgescheidenen: den Minister van Staat, belast met de generale directie der zaken van de Hervormde Kerk, ja, zooals de Remonstranten het moesten ontgelden onder de Republiek, zoo kwamen de Afgescheiden onder het Koningschap in het gedrang. De vervolging was bitter en duurde nog in 1848 voort.

Zeer opmerkelijk is een vonnis van den kantonrechter te Arnhem van 15 April 1873 (*Weekblad van het Recht* n°. 3610) waarin de volgende overweging voorkomt:

„Zoo zelfs, dat 't hoogst kerkelijk gezag, de synode, bij besluit van 5 Juli 1824 verklaarde dat het reglement van 1816, de Grondwet der Kerk is en dat dienvolgens het (Koninklijk) Reglement van 1816 en de Koninklijke besluiten als een aanleve van dien feitelijk een wettig bestaan hebben verkregen en mitsdien voor de gandsche kerk verbindend waren.

Men mocht zelfs geen kerken bouwen, verbouwen, veranderen of wat ook zonder goedkeuring van het hoogere gezag. (Koninklijk besluit van 16 Augustus 1824 n°. 45).

De Hooge Raad zeide 19 Februari 1892 (*Weekblad van het Recht* n°. 6154) „dat voor zooverre de tractementen der predikanten betreft, deze op de betaling daarvan destijds recht hadden, krachtens art. 3 van het decreet van 2 Augustus 1808 waarbij bepaald is, dat voor het vervolg de publieke schatkist met de betaling daarvan belast zou zijn en hun rechtsverhouding tegenover den Staat mitsdien geheel werd gelijk gesteld met die der Rijksambtenaren." Let daarop wel, Mijne Heeren, als Rijksambtenaren.

Bewezen heb ik dus, dat evengoed als onder de Republiek, ook onder het koningschap de Staat zich zooveel mogelijk in kerkelijke aangelegenheden mengde

en de kerkgenootschappen behandelde als publiekrechtelijke lichamen, ja, hun dienaren beschouwde als Staatsdienaren, hoofdstukken van de Grondwet aan den godsdienst wijdde, benevens Ministers en Ministeriën aanstelde voor den Eeredienst.

Maar, zal men zeggen, ik geef u dat desnoods gewonnen, maar hebben nu de Grondwet van 1848 en de wet van 1853 op de kerkgenootschappen geen verandering in dien toestand gebracht?

Volstrekt niet, Mijnheer de Voorzitter! Het Hof van Zuidholland 7 September 1867 (*Weekblad* n°. 2936) zeide te recht, dat „bij de aangehaalde wet van 1853 niets is veranderd omtrent het beheer der kerkelijke goederen, en wel verre, dat daarbij het bestaande en erkende Staatsgezag zou zijn uitgesloten, dat bij deze wet integendeel is bevestigd en voorbehouden" en bij de behandeling van het VIDE hoofdstuk werd in het Voorloopig Verslag van 14 October 1853 deze vraag aan de Regeering gericht:

„Evenwel wenschten enkele leden tot de Regeering bepaaldelijk de vraag gericht te zien, of naar haar inzien de kerkgenootschappen enkel als particuliere genootschappen in den Staat zijn te beschouwen, dan wel als genootschappen met wie de Staat ook omtrent onderwerpen van wetgeving die met den godsdienst in verband staan, in overleg behoort te treden, brengende zij tot die onderwerpen het onderwijs en het armwezen."

Wat antwoordde daarop de Regeering op 31 October 1853?

„Wat betreft de vraag van enkele leden, of de Regeering de kerkgenootschappen enkel als particuliere genootschappen beschouwt, zal het uit het vorenstaande genoegzaam blijken, dat de Regeering, lettende op den aard, het wezen en het veel omvattende der kerkgenootschappen en voor oogen houdende het zesde hoofdstuk der Grondwet, geheel en afzonderlijk handelende van den godsdienst, de kerkgenootschappen geenszins met bloot particuliere genootschappen gelijkstelt."

Nog zeide de Regeering bij de behandeling van de wet van 1855 op het recht van vereeniging het volgende: „Met de kerkgenootschappen als zoodanig heeft deze wet niets gemeen. Als de Regeering dus zelf de kerkgenootschappen uitdrukkelijk uitsluit, wat blijft er dan over, dan ze publiekrechtelijk te verklaren."

Maar, zal men zeggen, zijt gij dan een vreemdeling in Jeruzalem; weet gij niet wat Thorbecke over deze aangelegenheid heeft gezegd?

Zeker, dat is mij bekend, maar het is ook zeker, dat de heer Groen van Prinsterer wel degelijk de kerkgenootschappen heeft beschouwd als te behoren onder de publiekrechtelijke lichamen. Ik heb de polemiek niet lang geleden tusschen *Standaard*, *Nederlander* en *Handelsblad* gevoerd, ook gevolgd, maar ik ben niet veel wijzer geworden uit de ellenlange artikelen van mr. Levy in laetstgenoemd blad.

Wel weet ik dat Thorbecke in 1846 zeide (zie *Gids*, 1846, bladz. 534): „De kerk bestaat ook zonder als regtslichaam geformeerd en erkend te zijn. Bij de kerk zijn het innerlijk leven en de handelingen waarin het zich openbaart, onafhankelijk van de gemeenschappelijke instelling, die bij andere universiteiten het gansche leven en al zijne verrichtingen omvat, doordringt en bestuurt."

En als nu Thorbecke zegt in de Grondwetscommissie van 1848: „Onze Staatsregeling is er eene welke de kerkgemeenten als particuliere vereenigingen, vrij om God, op hare wijze en naar hare beginselen te dienen, eerbiedigende, ze enkel als burgerlijke genootschappen aan het gewone recht wil onderwerpen zien", dan zegt Thorbecke daarmee niet anders dan prof. Rauwenhoff zeide: Als vereeniging, die kerk wordt geheeten, is zij onderworpen aan het gemeene recht."

Natuurlijk iedere organisatie, welke ook, moet toch een vorm hebben, waarmede zij zich in het publiek vertoont, waarmede zij met andere organisaties en met particuliere personen verdragen en overeenkomsten kan sluiten even goed als gemeenten, polders, enz.

Welnu, die vorm waarin het kerkgenootschap zich voordoet, is die eener vereeniging, maar daardoor gaat haar publiekrechtelijk karakter niet te loor.

Maar in ieder geval door die uitspraak van Thorbecke, die dan toch nog geen wet daarstelt en door eminente mannen weersproken is, zijn de kerkgenootschappen geen privaatrechtelijke vereenigingen geworden.

Zoo zeide nog de Minister Donker Curtius bij de behandeling van art. 14 der wet van 1853 in de zitting van 24 Augustus 1853 „en dat naar mijn begrip, de kerkgenootschappen een afzonderlijke regeling hadden en niet begrepen zijn onder het algemeen begrip van vereeniging of vergadering".

Ik heb dus aangevoerd, dat een kerkgenootschap is een publiekrechtelijk lichaam. Stemt de Minister dat toe, dan is de vrede tusschen ons geteekend, en dan vallen de bedienaren van dat publiekrechtelijke lichaam niet onder de wet. Het gaat nu verder niet aan dat Zijn Excellentie om de quaestie heengaat,

hij heeft tegen mijn bewijsmiddelen zijn sustenu te bewijzen, dat de kerkgenootschappen zijn privaatrechtelijke lichamen.

Nu zal men zeggen: die bepalingen bij Koninklijke besluiten vastgesteld, zijn bij latere Koninklijke besluiten opgeheven, de band tusschen Staat en kerkgenootschap bestaat niet meer, maar eenmaal aangenomen het publiekrechtelijk karakter van de kerkgenootschappen, kon dit niet door een Koninklijk besluit veranderd worden. Het kan wel zeggen: dit of dat Koninklijk besluit zal niet meer gelden, maar het is niet in staat te zeggen: het publiekrechtelijk karakter van de kerkgenootschappen wordt opgeheven.

Dit is zóó *luce clarius* dat verder bewijs niet noodig is.

Indien ik nu zeker wist, dat Zijn Excellentie daarmede medeging en erkende dat de kerkgenootschappen publiekrechtelijke lichamen waren, of, zoo niet, dan ten minste uitdrukkelijk erkende, dat de bedienaren der kerkgenootschappen en die genootschappen zelf niet vielen onder deze wet, zou mijn taak geëindigd zijn, maar het kon zijn dat de Minister zijn sustenuen volhoudt.

[Het vervolg der rede zie men onder art. 1638 w].

(4 Juli 1907.)

De heer 't Hooft: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 162].

Telkens stelde men een concreet geval voor cogen, doch het geheele terrein was onoverzienbaar. Het gold inderdaad ce qu'on voit et ce qu'on ne voit pas. Zoo blijkt o. a. over het hoofd te zijn gezien dat ook de Kerk en haar dienaars onder deze wet zullen vallen. Een zeer belangrijke zaak, waarover de vorige week de heer van den Biesen reeds sprak. Wat verbazen moet is dat dit punt niet méér op den voorgrond is gebracht. Uit niets blijkt duidelijker hoe de geest der tijden veranderd is. Wij hebben tegenwoordig alléén oog voor het sociale en stoffelijke. Op het zuiver geestelijke en onstoffelijke te letten, dat gaat men verleen. Wat zouden 50 jaar geleden de Luybens, de Meeuwens's, de van Nispen's zich verzet hebben tegen de pging om ook de Kerk — zij het niet opzettelijk — te brengen onder deze wet. En niet minder de heer Groen en zijn medestanders. Nu hebben wij alleen den heer van den Biesen in de Kamer die er zich nog warm voor maakt en buiten de Kamer *De Standaard*.

De heer van den Biesen heeft hier de stelling verdedigd, dat in ons bestaand recht de Kerken zullen zijn publiekrechtelijke lichamen en dus niet onder deze wet zullen vallen. Maar toch verlangde hij nog geruststellende verzekeringen van den Minister! Van den Minister, die verklaart, dat de Kerken geen publiekrechtelijke lichamen zijn; die toch zegt op bladz. 13 van de Memorie van Antwoord: „Indien het juist is dat de bezoldigde bedienaren van den godsdienst zich verbonden hebben om in dienst van het kerkgenootschap hun arbeid te verrichten, dan zijn zij aan de bepalingen van het ontwerp onderworpen, vermits een kerkgenootschap, welk ook zijn ware juridieke aard moge wezen, niet is een publiekrechtelijk lichaam in den zin van art. 1637 z.

Daarop komt het juist aan, of in den zin van art. 1637 z de Kerk is een publiekrechtelijk lichaam. Neen! zegt de Minister. Welk antwoord heeft de heer van den Biesen nu nog nodig? Trouwens, Mijnheer de President, dat de Kerk is een publiekrechtelijk lichaam in den zin waarin wij in ons recht spreken van een publiekrechtelijk lichaam wordt noch door de jurisprudentie erkend, noch ook door de schrijvers gaaf toegegeven. Groen, speciaal bij de wet op de kerkgenootschappen, zei dat de Kerk met het oog op haar taak bij het onderwijs en bij de armenzorg was van publiekrechtelijke natuur. Dr. Kuyper spreekt in gelijken geest, de heer Lohman in zijn *Constitutie* zegt:

„Over de vraag of de Kerk is een publiekrechtelijk lichaam laat ik mij niet uit. Dat begrip is ook veel te weinig bepaald. Als men wil kan men veel daaronder brengen”, en dan beroept hij zich op een Duitsch schrijver, nl. Bähr.

Het is dus de vraag of de Kerk is een publiekrechtelijk lichaam in den zin dezer wet. En dat beweert ook niet de bekende schrijver in het *Katholiek Sociaal Weekblad*, die overigens meent dat de Kerk niet onder deze wet valt. Ware hij van meening geweest dat de Kerk ware een publiekrechtelijk lichaam, in den zin dezer wet, zeer stellig zou hij zich daarop hebben beroepen. Dat hij dit niet deed, bewijst reeds dat hij van andere gedachten was.

Die schrijver meende echter, dat de Roomsch-Katholieke geestelijken niet onder deze wet zullen vallen, omdat zij geen dienstcontract sluiten in den zin dezer wet. Dit nu is de heer van den Biesen niet met dien schrijver eens, indien ik hem goed heb verstaan.

Welnu, Mijnheer de President, ofschoon ik over den toestand in de Roomsch-

Katholieke Kerk niet kan oordeelen, omdat mij de noodige gegevens ontbreken, wil ik wel verklaren dat de gronden die daarvoor worden bijgebracht in het *Katholiek Sociaal Weekblad* mij evenzeer als den heer van den Biesen geheel onvoldoende voorkomen.

Het is niet de vraag — waarop die schrijver al den nadruk legt — of de arbeidsovereenkomst van een geestelijke in den zin dezer wet, in één of twee stadiën tot stand komt; niet reeds bij de priesterwijding en door de priesterwijding alleen, doch eerst daarna, door een bijkomende handeling.

Het is ook niet vraag of de priester in dienst is van het kerkbestuur die hem het loon uitbetaalt.

Het is de vraag of de priester, in den zin dezer wet, arbeid verricht tegen loon in dienst van een ander.

En dat doet hij mijns inziens. Het doet niets ter zake dat de persoon, die hem tot priester benoemt, een ander is dan de persoon die hem het loon uitbetaalt.

En dit te minder, omdat al die personen niet optreden voor zich, doch als vertegenwoordigende het instituut: de Kerk.

Die priester is in dienst van de Kerk, al verricht hij zijn dienst bij een bepaalde parochie.

Hij wordt aangesteld door den bisschop; hij wordt betaald door het kerkbestuur in de parochie of door een ander; allen handelen echter daarbij als vertegenwoordigers van het instituut: de Kerk.

Zoo stel ik mij, en blijkbaar ook de Minister, de zaak voor bij de Roomsch-Katholieke Kerk. Zie ik mis, Mijnheer de Voorzitter, in ieder geval is zóó mutatis mutandis, de zaak bij de Protestantsche Kerken. Daaraan behoeft geen twijfel te bestaan.

En nu vraag ik: Is het geoorloofd, dat de Staat bij zijn sociale wetgeving zijn taak zoo breed opvat, dat hij zich ook begeeft op het terrein van anderen: hier speciaal van de Kerk?

Waar alleen de Kerk heerscheres en meesteres moet zijn, omdat zij uiteraard daar waar het betreft zaken die haar wezen raken, geen gezag, geen inneming van wien ook, ook niet van den Staat, dulden kan.

Indien de Kerkenordering bepaalt, dat een predikant, eens wettelijk beroepen zijnde en dat beroep opgevolgd hebbende, zijn Gemeente niet verlaten mag om elders een beroeping aan te nemen zonder bewilliging van den kerkeraad en van anderen, dan hangt deze bepaling samen — de Minister zal dit wel willen aannemen en anders, wij hebben het voorrecht een deskundige in ons midden te hebben, zal de geachte afgevaardigde uit Overijssel, dr. Franssen, het wel willen aantonen, met den aard van het predikambt in de Protestantsche Kerk, zoodat dat volgens die Kerk behoort te worden opgevat.

Op dit terrein behoeft en kan de Kerk geen medezeggenschap van den Staat dulden.

Toch zegt de Staat tegen zulk een predikant bij deze wet: Die bepaling uit de Kerkenordering moet gij voor niet geschreven houden; neen sterker nog: die bepaling is nietig ten uwen opzichte.

En nu zegt men wel, Mijnheer de Voorzitter, dat deze wet in den bestaanden toestand niets wijzigt, dat wat hier bepaald wordt reeds rechtens is onder de bestaande wetgeving, doch dit komt mij niet juist voor.

De bepaling van art. 1637 Burgerlijk Wetboek, luidende, dat men zijn diensten slechts voor een bepaalden tijd kan verhuren, komt voor in de afdeeling handelende over dienstboden en werklieden. En nu weet ik wel, dat vele schrijvers deze bepaling, voorkomende in die bijzondere afdeeling, toch van toepassing achten over het geheele gebied van het dienstcontract, zoodat dat in art. 1585 Burgerlijk Wetboek wordt omschreven, en aanvoeren dat men het artikel, ofschoon van algemeenen aard, alleen in die afdeeling geplaatst heeft, omdat het daar zijn grootste werking moest doen bij die oeconomisch zwakken als dienst- en werkboden; maar toch, over de beteekenis van art. 1637 Burgerlijk Wetboek is men het lang niet eens. Dat is zóó waar, dat juist daarom het nieuwe art. 1639v is voorgesteld. In de Memorie van Toelichting wordt dan ook gezegd: „Dit artikel strekt om art. 1637 Burgerlijk Wetboek door een meer rationeele bepaling te vervangen. De beteekenis van art. 1637 Burgerlijk Wetboek staat niet volkomen vast.

En nu komt in plaats van dat oude vage, weinig bepalande rekbare begrip, een nieuwe bepaling, waarbij, alweer, alleen aan den arbeider, doch nu een veel scherper wapen wordt in handen gegeven, namelijk de bevoegdheid om na 5 jaar + opzeggingstermijn het contract te laten eindigen.

Er is echter nog op een andere omstandigheid te wijzen.

Aangenomen eens, dat men er toe komen kon om het bestaande art. 1637

Burgerlijk Wetboek ook toepasselijk te houden op geestelijken en bedienaren van den godsdienst, wat ook daarom niet zoo aannemelijk is, omdat in Frankrijk de R.-K. geestelijkheid niet viel onder art. 1780 Code Civil, wyl aan dat artikel was gederogerd door de bepalingen van het Concordaat, volgens hetwelk de Paus gaf aan de bisschoppen de institutie volgens het kanonieke recht, dan toch zou bij aanneming van dit wetsontwerp de toestand geheel en al worden gewijzigd.

Bij de vaststelling van art. 1637 Burgerlijk Wetboek heeft zeker niemand er ooit aan gedacht, dat ook de dienaren der Kerk onder dat artikel zouden vallen. En daarop komt het juist aan.

In dit verband mag ik wijzen op een opmerkelijk artikeltje in *De Standaard* van 18 Januari ll. Er wordt daar gezegd:

„Er wordt, wat erger is, ook een abuis vermoed in het Arbeidscontract. Een abuis, dat in het Voorloopig Verslag van de Eerste Kamer op den voorgrond treedt en dat behoort tot die bezwaren, waarop we het oog hadden, toen we op de mogelijkheid wezen van, evenals bij de Ongevallenwet, een tweede verbeterde editie uit te lokken.

„Het bezwaar bestaat hierin, dat de bezoldigde dienaren der Kerken onmogelijk onder het Arbeidscontract kunnen vallen, daar dit een ius in sacra zou geven, en dat toch de dienaren der Kerken niet onder de uitzonderingen voorkomen.

„Is dit vergeten, we gelooven het niet, en nemen eer aan, dat men ze beschouwd heeft als er vanzelf buiten vallende, vooral omdat het Rijk aan vele Kerken bijdragen voor de traktementen geeft.

„In zooverre staat de bewering, dat ze er vanzelf buiten vallen, sterk. Maar toch, men vergete niet, dat hier buiten vallen: 1°. alle Gereformeerde predikanten; 2°. alle Doopsgezinde predikanten; 3°. alle Hervormde predikanten die enkel uit pastoralia trekken; 4°. vele pastoors van nieuw gestichte parochiën; 5°. zoo goed als alle kapelaans; 6°. alle godsdienstonderwijzers en evangelisten, en 7°. alle kerkelijke beambten. Saam stellig eenige duizenden personen.

„Nu zal de Minister wel antwoorden, dat toch ook al dezen er buiten vallen, maar, en hier hinkt het paard, zulk een verklaring bindt den rechter niet, en als Minister van Raalte eens plaats moet maken voor een Nederlandschen Viviani, weet men nooit wat er los komt.

„Jammer is het, dat in de Tweede Kamer niemand hierop gelet heeft; het ware dan met een kleine redactie-wijziging te verhelpen geweest.

„Nu zal o. i. van tweeën één moeten gebeuren, of de Minister zal moeten toezeggen, dat hij onverwijd na aanneming der wet een ontwerp voor deze kleine wetswijziging zal indienen, of het zal den weg van de Ongevallenwet op moeten.

„Nu het bezwaar eenmaal gemoveerd is, mag men er niet overheen stappen. Een ius in sacra moet bij den wortel afgesneden en formeel uitdrukkelijk uitgesloten zijn.”

De opmerking in dat artikel, dat men de Kerk zal beschouwd hebben als te vallen buiten de regeling, omdat het Rijk aan vele Kerken bijdragen voor de traktementen geeft, snijdt geen hout. De feitelijke grondslag ontbreekt voor die opmerking.

Maar bovendien: het is niet de vraag waar het loon voor de geestelijken geheel of gedeeltelijk vandaan komt. Dat kan aan het karakter van de dienstbetrekking niets veranderen.

De Kerken zijn ook geen publiekrechtelijke lichamen volgens den Minister.

De Minister zegt dus niet, wat de schrijver in *De Standaard* vermoedde dat hij doen zou: zij vallen er niet onder, doch hij zegt (bladz. 13 Memorie van Antwoord):

„Indien het juist is dat de bezoldigde dienaren van den godsdienst zich verbonden hebben om in dienst van het kerkgenootschap hun arbeid te verrichten, dan zijn zij aan de bepalingen van het ontwerp onderworpen.”

Zooals ik reeds zeide: hierop komt het juist aan. Bij de vaststelling van het vage, ondubbelzinnige art. 1637 Burgerlijk Wetboek, heeft niemand er aan gedacht dat men ook de geestelijken onder dat artikel bracht.

Doch hier staat het anders.

Vóór de vaststelling van het nieuwe art. 1639 t wordt er wel op gewezen dat de geestelijkheid daaronder valt.

En nu ben ik het met den schrijver in *De Standaard* geheel eens:

„Nu het bezwaar eenmaal gemoveerd is, mag men er niet overheen stappen. Een ius in sacra moet bij den wortel afgesneden en formeel uitdrukkelijk uitgesloten zijn.” Dat is het verschil.

Het is heel iets anders onbewust geleefd te hebben onder vigueur eener wetsbepaling waarvan men de kracht niet voelde, of wél bewust een bepaling mede

vast te stellen, zelf mede te helpen maken, nu niet vaag en dubbelzinnig van inhoud, doch scherp geformuleerd.

Elk beding waardoor de bevoegdheid wordt uitgesloten of beperkt is nietig, zegt het ontwerp.

En al ware het nu, dat deze wetsbepaling alleen betrekking zou hebben op de Protestantsche Kerk en niet ook op de Roomsch-Katholieke Kerk zou van toepassing zijn, dit zou de zaak voor de Roomsch-Katholieke Kerk toch niet van minder belang maken, omdat het niet in de eerste plaats de vraag is over welk terrein de bepaling zich uitstrekt, doch op de erkenning van het beginsel.

Eenmaal dat beginsel in onze wetgeving, ik zeg niet opzettelijk opgenomen, maar toch wel welbewust toegelaten, ontkomt men nimmer meer aan zijn fatale werking.

Dat vreet door als de kanker. Te meer omdat het geheel in de lijn ligt van het moderne Staatsrecht. Vide Frankrijk. Zoo ergens dan geldt hier het principiis obsta.

Met behoort dus wel te weten wat men doet. Iedere stem vóór dit wetsontwerp is een welbewust helpen vaststellen, in ieder geval een welbewust zich neerleggen bij een bepaling die een inbreuk maakt op het recht der Kerk. Erkent gij hier het recht van den Staat daartoe, hoe zult gij het elders helpen bestrijden?

Nu zegt wel de schrijver in het *Katholiek Sociaal Weekblad*, blijkbaar in de meening, dat het met deze bepaling in de practijk niet zoo'n vaart zal loopen (waarin hij zich wel eens kan vergissen), doch waarover ik hier niet zal uitweiden, omdat het oordeel over deze wet bij deze aangelegenheid moet afhangen vóór alles van principieele opvattingen en niet moet worden geïnfluenceerd in de eerste plaats door de practische overweging of men meer of minder last zal hebben van deze bepaling en uit vrees dat anders zijn geliefd arbeidscontract zal schipbreuk lijden; geen uitzonderingsbepalingen voor onze Katholieke geestelijken.

Doch, Mijnheer de Voorzitter, dit toont juist aan dat de geachte schrijver het ernstige karakter en de verre strekking dezer bepaling voor de Kerk niet begrijpt.

Een uitzonderingsbepaling maak ik daar waar de bevoegdheid tot het maken eener algemeene regeling in abstracto vaststaat, doch waar redenen van nuttigheid of doelmatigheid of billijkheid het mij geraden doen voorkomen niet alle onder mijn algemeene regeling te begrijpen.

Doch daarvan is hier geen sprake. Ik ontken dat de Staat het recht heeft zich op dit terrein der Kerk te begeven, zooals ik hem ook het recht ontzeg om op te treden op velerlei terrein van het private leven.

Ik ontzeg hem het recht mij in zijn regeling te betrekken.

Toch doet hij het. Wat wil ik nu? Een uitzonderingsbepaling? Neen, want daarmede erken ik juist zijn recht in abstracto.

Neen, ik vraag geen uitzonderingsbepaling, doch ik verlang dat de Staat zich niet buiten zijn terrein en op dat der Kerk zal begeven.

En daarop laat gij hem met deze wet toe, welbewust toe.

Dit heeft natuurlijk niet in de bedoeling gelegen van den bewindsman die deze wet indiende, en evenmin van de meerderheid der Tweede Kamer.

Men heeft er niet aan gedacht!

Zooals later, wanneer onverhoopt deze wet in haar tegenwoordigen vorm mocht worden ingevoerd en in werking komen, een menigte van gevallen, al zijn zij dan ook niet van zoo'n ernstig karakter als dit, zich in de practijk zullen voordoen en blijken zullen te vallen onder deze wet, waaraan men nu niet denkt, doch die, dacht men er aan, wel degelijk zouden meewerken om een oordeel over dit wetsontwerp te bepalen. Een gevolg, om terug te komen tot mijn uitgangspunt, een gevolg van de algemeene regeling, de grondfout van dit wetsontwerp.

De heer Sickenga: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1637r].

De vorige geachte spreker is teruggekomen op hetgeen de heer van den Biesen gezegd heeft over de kerkgenootschappen. Die geachte afgevaardigde heeft in een uitvoerig betoog uiteengezet, dat naar zijn meening de dienaren der kerken te beschouwen zijn als arbeiders. In het fond der zaak wil ik mij niet begeven. Ik behoud mij voor, als ik als rechter er over krijg te oordeelen, die zaak uitvoeriger te behandelen, want ik geloof dat, wat men ook verklaren moge, de rechter in zijn oordeel vrij blijft. Wat de zaak zelf betreft, komt het mij voor, dat, waar de kerken instellingen op den grondslag van liefde en godsdienst zijn, hier geen strijd mag worden verwacht. Ik geloof niet, dat de bedienaren van den godsdienst in zoodanige positie zullen komen, dat zij of hun kerkgenootschappen

zich op den rechter zullen beroepen. Ik voorzie hier niet veel moeilijkheid, het lijkt mij meer een storm in een glas water.

[Voor het vervolg dezer rede zie men bij art. VII].

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1638 l.]

Nu kom ik tot de beantwoording van de vraag van den heer van den Biesen, en het is mij gemakkelijk gemaakt door hetgeen de geachte afgevaardigde uit Gelderland hedenochtend heeft gezegd. De vraag is deze: behooren de geestelijken en bedienaren van den godsdienst onder deze wet?

Nu is er één zaak, die ik met den meesten nadruk moet vooropstellen — al schijnen de heeren die er over spraken van een andere meening —: het recht in ons land omtrent dit punt verandert door het wetsontwerp absoluut niet. Wat heden te dien aanzien recht is, zal morgen ook recht zijn. Ik wil dit op den voorgrond stellen.

De vraag welke men nu opwerpt kan men beden onder het bestaand recht precies zoo doen en de wetgever brengt daarin bij dit wetsontwerp dan ook niet de minste verandering.

Is het antwoord op de vraag, of deze bepalingen ook gelden voor de bedienaars van den godsdienst, ja, dan zal het antwoord morgen ook ja luiden; luidt het antwoord neen, dan zal het morgen ook neen luiden. Dat is zoo en niet anders.

De heer van den Biesen: Als u er niet van gesproken hadt in uw Memorie van Antwoord, dan was er niemand geweest, die er aan had gedacht, evenmin als vroeger.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: De vraag of het nieuwe recht van het oude in dit opzicht verschilt kan toch niet afhangen van de quaestie of zekere Minister bij zekere Memorie van Antwoord iets al dan niet zegt. Het is te begrijpen, dat daardoor de aandacht op de zaak gevestigd wordt, en dat men verklaart daarmede niet tevreden te zijn, maar de woorden, die een Minister omtrent een zaak bezigt, doen niets daaraan af.

Ik blijf dus met nadruk volhouden, dat de vraag, welke nu zoovele moeilijkheden veroorzaakt, niet behoefde gedaan te worden, om de aangegeven reden.

De heer 't Hooft zegt: neen, dat is niet zoo, en hij beroept zich daarbij op art. 1637.

Nu heeft de geachte spreker zijn betoog ingeleid met te zeggen dat het een quaestie was, of de bepaling van art. 1637 enkel werklieden en werkboden betreft, dan wel of haar draagwijdte ruimer veld bestrijkt, en op dit laatste legde hij den nadruk.

Die quaestie is eigenlijk niet afdoende, omdat de regeling waaraan wij nu bezig zijn, die door het arbeidscontract wordt beheerscht, in het algemeen gesproken, niet enkel in die paar artikelen wordt geregeld.

Er gelden in ons stellig recht naast deze speciale bepalingen, en naast de algemeene definitie van huur van diensten ten aanzien van dit contract nog andere regelen; er is nog een algemeene contractenleer en er zijn nog algemeene beginselen.

Men mag daaruit niet de conclusie trekken welke de heer van Houten daaruit afleidde, maar dat neemt niet weg, dat het feit toch zoo is.

Zegt men nu: onder die speciale artikelen vallen niet de geestelijken, dan is daarmede niet uitgemaakt, dat andere bepalingen evenmin op hen betrekking hebben. Met de quaestie, waartoe art. 1637 aanleiding geeft, kan men de zaak niet uitmaken; maar dat behoef ook niet.

Is het ooit voorgekomen in ons land dat deze vraag zich heeft voorgedaan? Is het ooit voorgekomen, bij welk kerkgenootschap ook, dat een geestelijke een proces over loon heeft aangevangen bij den Nederlandschen rechter? Het is mij niet bekend. Weet de heer 't Hooft gevallen, laat hij ze noemen, maar tot nog toe is er mij geen bekend en de heer Sickenga heeft heden hetzelfde gezegd.

Komt het voor, dan zal de rechter, die daarover in het vervolg te beslissen zal hebben, de zaak precies zoo beslissen als thans. Wat de Minister dienaangaande al dan niet zegt, doet er niets aan toe.

Nu wil ik niet zeggen, dat ik den geachten afgevaardigde, den heer van den Biesen, niet gaarne zou bevredigen.

De heer van den Biesen: Ik merk er niet veel van.

De Voorzitter: Ik moet, de heeren nogmaals verzoeken den Minister niet onop-

houdelijk in de rede te vallen; dit is niet bevorderlijk aan een ordelijk debat. Ik zal den heeren gaarne de gelegenheid tot repliek geven.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Wat de geachte afgevaardigde, de heer van den Biesen, van mij wil hooren, n.l. dat de Roomsch-Katholieke geestelijken vallen onder de straks genoemde bepaling betreffende publiekrechtelijke lichamen, dat krijgt de geachte afgevaardigde niet van mij te hooren, omdat het niet ter zake doet. Want gesteld dat dit zoo was, wat zou dan het gevolg zijn? Dan vallen Roomsch-Katholieke geestelijken niet onder deze regeling zooals zij daar ligt, maar dan gaan zij vallen onder de regeling waarvan ik straks heb gesproken en die in aantocht is, namelijk die van de rechtspositie der burgerlijke ambtenaren.

Dat is de consequentie van hetgeen de geachte afgevaardigde wil, en nu zou ik meenen, dat de geachte afgevaardigde geen stap verder is, wanneer hij deze geestelijken, die hij niet onderworpen wenscht te zien aan een burgerrechtelijke regeling, wel aan een publiekrechtelijke wil onderwerpen. Want dan wordt de burgerlijke rechter, als straks de voorgestelde administratieve rechtspraak wordt ingevoerd, ook rechter in de door hem bedoelde zaken.

Wanneer men nu mijn opinie wil weten, of de Roomsch-Katholieke geestelijken vallen onder dit arbeidscontract, dan is mijn antwoord: Neen. Dat antwoord moet ontkennend zijn, omdat de feitelijke gegevens, in het algemeen gesproken, die de definitie hier onderstelt, in dit geval niet aanwezig zijn. Men kan n.l. van de Roomsch-Katholieke priesters enz. niet zeggen, dat zij zijn in dienst van een werkgever tegen loon. Zóó is de positie niet. Ik wensch mij hier te beroepen op hetzelfde artikel uit het *Katholiek Sociaal Weekblad*, dat hedenmorgen is ter sprake gekomen. Ik wensch deze zaak aan de heeren vooral duidelijk te maken en zal het daarom voorlezen.

De bekende schrijver onder de initialen mr. A. zegt daar: „Men scheen zich er over te verbazen, dat aan deze gewichtige kwestie blijkbaar in de Tweede Kamer in 't geheel niet gedacht was.

„Inderdaad niet, om de eenvoudige reden, dat niemand vermoedde, dat men later er ook maar één oogenblik over in twijfel zou verkeeren, dat de geestelijke, die door zijn Bisschop tot Kapelaan of Pastoor wordt benoemd, op eenigerlei wijze zonder het zelf te weten, een arbeidscontract zou hebben gesloten in den zin dezer wet.

„De enkele lezing van artikel 1637 a lost het raadsel, zoo het ten minste een raadsel kan genoemd worden, naar onze bescheiden meening, onmiddellijk en algeheel op.

„Er is een arbeidscontract gesloten, wanneer de arbeider zich *verbindt*, om in dienst van den werkgever tegen loon gedurende zekeren tijd arbeid te verrichten.

„Met wien sluit de geestelijke, die door den Bisschop tot Kapelaan wordt benoemd, een overeenkomst?

„Eenvoudig met niemand.

„Niet met den Bisschop, die hem vandaag te X benoemt, en over een of twee jaar naar Y overplaatst. Inmers voor een overeenkomst zijn twee contracteerende partijen noodig. Indien men hier absoluut van een „overeenkomst“ zou willen spreken, dan is deze gesloten bij de Priesterwijding, op het oogenblik, dat de Wijdeling den eed van gehoorzaamheid aflegt. Maar wel niemand zal van meening zijn, dat het afleggen van dezen eed de betekenis heeft van het sluiten eener arbeidsovereenkomst in den zin der wet. Loon wordt daarbij niet bepaald; er wordt aan „loon“ zelfs niet gedacht.

„Een arbeidsovereenkomst wellicht met den Pastoor? Doch deze krijgt eenvoudig kennis van de benoeming van den Kapelaan, maar denkt er niet aan, met hem eenigerlei overeenkomst aan te gaan. 't Geval kan zich zelfs voordoen, dat een Pastoor den nieuwen Kapelaan allesbehalve gaarne ziet komen.

„Een arbeidsovereenkomst dan met het Kerkbestuur, indien dit het „loon“ uitbetaalt? Ook weer niet, omdat de door den Bisschop benoemde Kapelaan in geenlei opzicht „in dienst“ van het Kerkbestuur staat, noch zich verbindt, om in dienst van het Kerkbestuur arbeid te verrichten.

„Wat hier van den Kapelaan gezegd wordt, geldt *a fortiori* van den Pastoor. Ook van hem zal niemand kunnen zeggen, dat hij met het Kerkbestuur een overeenkomst sluit, waarbij hij zich verbindt, om in dienst van het kerkbestuur, tegen loon, arbeid te verrichten.”

Ik meen, dat ik mij op deze autoriteit wel mag beroepen en ik voeg er bij, dat ik dat met te meer vertrouwen doe, omdat mij niet later dan hedenmorgen datzelfde, in bijna dezelfde bewoordingen, van gezaghebbende zijde is bevestigd. Als dat zoo is, en ik meen dat wat de heer 't Hooft zeide omtrent de geestelijken

bij de Hervormde Kerk op hetzelfde neerkomt, dan is de oplossing van het vraagstuk eenvoudig deze: men valt er niet onder, omdat de feitelijke ondergrond, die hier in de definitie der arbeidsovereenkomst gesteld wordt, bij de verhouding waarover wij thans spreken niet aanwezig is.

[Voor het vervolg dezer rede zie men bij art. 1638 w].

(5 Juli 1907.)

De heer van den Biesen: Mijnheer de Voorzitter! *Lites finiri oportet*. Het is tijd, dat de strijd beëindigd worde, en daarom slechts een kort woord.

De Minister heeft gezegd: vallen de bedienaren van den godsdienst als zoodanig onder de nu vigeerende bepalingen omtrent verhuur en huur van diensten, dan vallen zij ook onder dit ontwerp. Vielen zij vroeger niet onder de vigeerende bepalingen, die dit onderwerp regelen, dan vallen zij er nu ook niet onder. En verder zeide de Minister zoo uitdrukkelijk mogelijk, dat de bedienaren van den godsdienst als zoodanig niet onder dit wetsontwerp vallen.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter, ik ben hiermede tevreden, veel meer zelfs dan indien de Minister verklaard had, dat bij een latere novelle de geestelijken buiten dit wetsontwerp zouden worden gebracht; want dan ware het principe erkend, dat zij er eigenlijk onder vallen, maar dat zij er door vrijegevege bepalingen voor het oogeblik buiten gebracht worden.

Ook had ik niet gaarne gehoord, dat de geestelijken als zoodanig niet onder dit ontwerp vallen, omdat de erkende kerkgenootschappen zouden zijn publiekrechtelijke lichamen en dat daarom dit wetsontwerp op geestelijken geen vat heeft, want dan ware ook het principe erkend, dat zij er eigenlijk wel onder vallen, maar dat door de omstandigheid, dat zij deel uitmaken van publiekrechtelijke lichamen, dit wetsontwerp op hen geen vat heeft. Natuurlijk, liefst had ik gehoord dat de Minister erkende, dat de erkende kerkgenootschappen zijn publiekrechtelijke lichamen en dat, afgescheiden van die erkenning, de geestelijken ook niet vallen onder dit wetsontwerp; maar al wat men gaarne heeft, krijgt men daarom nog niet.

[Voor het vervolg dezer rede zie men bij art. 1638 w].

De heer van Houten: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1637x].

De heer van den Biesen heeft zich tevreden verklaard met de verklaring van den Minister. Ik voor mij kan niet anders zien, dan dat ook de R.-K. geestelijken onder een nieuw recht zullen komen. Men moet hier onderscheiden. Onder het tegenwoordig recht valt, en onder het burgerlijk recht zal steeds vallen het geval, dat een gemeente den pastoor niet betaalt en deze een actie tot betaling moet instellen. Hij kan dan met die actie en onder het oude en onder het nieuwe recht bij den burgerlijken rechter komen; maar dan is men ook niet op het gebied van het kerkelijk recht. De quaestie, die het kerkelijk recht betreft, is deze. De rechtspositie van iemand die als geestelijke treedt in dienst van de Kerk, is een permanente, een positie voor het leven, wanneer niet van de zijde der Kerk de losmaking van de betrekking of, zooals het bij de Gereformeerden heet, de verandering van den staat des levens, wordt toegestaan. Nooit is er aan gedacht, dat op die rechtsbetrekking de bepaling van het tegenwoordig art. 1637 Burgerlijk Wetboek van toepassing zou zijn, dat men niet zijn diensten voor het leven zou mogen verbinden, want die bepaling komt alleen voor in de afdeling voor dienstboden en werklieden en in den titel van huur en verhuur van diensten. Die bepaling is enkel voor dit onderdeel geschreven om de zeer bekende doctrinaire reden, dat men niet langs den weg van contract weer lijfeigenschap wilde ingevoerd zien. Waar geen vrees bestond voor lijfeigenschap of slavernij, is nooit aan die bepaling gedacht.

De betrekking tusschen de Kerk en iemand die zich bij de Kerk als geestelijke of bedienaar van den godsdienst aansluit, is altijd geweest uit haar natuur een permanente, een die naar de begrippen beiderzijds voor het leven werd aangenomen. Die betrekking valt op zich zelf niet onder het arbeidscontract, want men kan den staat van geestelijke aannemen, zonder dat men bepaalde werkzaamheid door de Kerk wordt opgedragen, en men kan proponent worden, zonder dat men in een bepaalde, bezoldigde betrekking tegenover een gemeente treedt. Komt men evenwel — door welke autoriteit doet er niet toe — de commun accord tot een bepaalde werkzaamheid met een bepaalde aanspraak op loon, dan valt men ongetwijfeld onder deze wet; en wanneer nog twijfel bestond, dan wordt die opgeheven door de bepaling, die bij een rechtsbetrekking van tweeslachtigen aard het arbeidscontract laat domineeren.

Evenwel het verschil betreft niet de vraag of men al dan niet onder het arbeidscontract valt; het geldt deze vraag, die mij persoonlijk niet interesseert. Mij interesseert alleen, dat bij de beoordeeling van deze zaak juiste begrippen omtrent het vraagstuk bestaan.

Die priesters en die bedienaren van den godsdienst zijn bij de Gereformeerden voor hun leven verbonden, tenzij zij worden losgelaten. Het is kerkelijk recht, en nu komt hier een burgerlijke wet zeggen: wanneer de verbintenis voor het leven is aangegaan, kan zij na vijf jaren dienst eenzijdig worden opgezegd; dit is burgerlijk recht. Nu geloof ik wel niet, dat ooit van de zijde van de Kerk bezwaar gemaakt is om iemand los te laten, die volstrekt weg wilde. Practisch is dit geschil dus niet, maar zeer zeker is juist, wat door den heer 't Hooft is gezegd, dat hier het burgerlijk recht treedt op een gebied dat het niet betreden mag. Wanneer bijv. een vergoeding voor opleidingskosten in geval van ontslag binnen een zeker aantal jaren als additioneele overeenkomst verbonden was aan de verbintenis, zou dit volgens de tegenwoordige begrippen een geoorloofde reden voor de Kerk kunnen zijn om te zeggen: gij kunt vrij worden, mits gij de opleidingskosten terugbetaalt, die wij hebben besteed om u voor te bereiden voor uw taak. Van zoodanige terugbetaling van opleidingskosten stelt artikel zooveel van het wetsontwerp hem vrij. Na 5 jaren is hij absoluut krachtens de wet vrij. Dit punt is door den heer 't Hooft zeer juist in het licht gesteld en door anderen misverstaan. Onder de nieuwe wet en ook onder de oude wet hebben dergelijke kerkelijke betrekkingen een burgerrechtelijke zijde, maar hier treedt het burgerlijk recht op het gebied van de Kerk.

Ik heb in het algemeen bedenkingen, die het geheele wetsontwerp betreffen, en door toezegging van wijzigingen kan ik niet tevreden worden gesteld, ofschoon ik in zoover daarmede medega, dat ik, als die toezegging gegeven werd, voor uitstel zou stemmen tot die novelle er lag; ik zou dan later naar de omstandigheden oordeelen of het ontwerp nog voor mij onaannemelijk was.

[Voor het vervolg dezer rede zie men het Vierde Hoofdstuk sub A].

(9 Juli 1907.)

De heer 't Hooft: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 107].

Het voorbeeld van den heer Regout werkt aanstekelijk. Nu is ook de heer van den Biesen gevolgd. Deze heeft hier de vorige week een betoog gehouden om aan te toonen, dat de Roomsch-Katholieke geestelijken een arbeidscontract sluiten in den zin dezer wet. Maar, zeide hij, de Kerk behoort tot de publiekrechtelijke lichamen op wie deze wet niet van toepassing is.

Nu komt de Minister en zegt: neen, publiekrechtelijke lichamen in den zin van art. 1639 r [lees: 1637 z] zijn de Kerken niet, maar met u zal ik het wel vinden; u zal ik wel geruststellen.

Uw betoog dat gij hieldt om aan te toonen dat de geestelijken wel een dienstcontract sluiten in den zin dezer wet, is onjuist. Dat doen zij niet. De Kerk is geen werkgeefster. Zie maar, het wordt ook betoogd in het *Katholiek Sociaal Weekblad*, dat juist door den heer van den Biesen, in ieder geval door mij, was bestreden en op welke bestrijding de Minister met geen enkel woord heeft geantwoord.

En nu is de heer van den Biesen opeens gerustgesteld. De Minister heeft het verklaard. De zaak is uit.

Zie, Mijnheer de President, bij de weegproef van den heer van den Biesen wijst de evenaar ook naar den verkeerden kant; ten minste voor ons, die buiten staan en niet waarnamen welk gewicht zoo onnaspeurbaar in de andere schaal is gelegd.

De Minister zegt aan den heer van den Biesen: pas op, als gij met uw geestelijken niet vallen wilt onder deze wet, als gij dan meent dat de Kerk is een publiekrechtelijk lichaam, dan zullen uw geestelijken vallen onder mijn wetsontwerp, waarbij geregeld wordt de rechtspositie der ambtenaren. Zou de Minister inderdaad meenen, dat men dan daarbij de Kerken niet uitzonderden zou, indien men meende ze als publiekrechtelijke lichamen te moeten beschouwen? Men zou verstandiger handelen dan hier de Minister op zijn standpunt en niet ten tweede male een fout maken.

De Minister zegt: bij de Kerk is geen werkgever, men vindt dat onmogelijk. Het klinkt zoo zonderling.

Ja, het klinkt zonderling, heel zonderling, maar het is nog zonderlinger: de pastoor, de predikant arbeider; de kerk werkgeefster. Doch dat is de terminologie van dit wetsontwerp en het gevolg der algemeene regeling.

De balletdanseres van den heer Regout is werkneemster en de schouwburg-directie werkgeefster.

De Minister heeft zich niet zoo sterk uitgelaten over de Protestantsche Kerken als over de Roomsch-Katholieke.

Toch meent hij, naar mijn beschouwing oordeelende, zooals hij zegt, dat ook deze Kerken niet onder de wet zullen vallen. Maar de Minister weerlegt niet op dit punt, hoeveel moeite hij zich ook geeft.

Mijnheer de President! Waarom geeft de Minister zich tot zooveel moeite om onze opvatting dat de Kerk onder deze wet zal vallen, te bestrijden?

Volgt daaruit niet, dat de Minister het toch ook niet wenschelijk acht dat dit geschil geschiede? En indien de Minister het niet wenschelijk acht, dat de Kerk onder zijn wet valt, en zij valt er toch onder, bewijst dit dan alweer niet dat de opzet der wet niet deugt en zij te algemeen is?

Nu zal ik bewijzen, dat de Protestantsche Kerken, dus speciaal ook de Nederduitsch Hervormde Kerk, onder deze wet valt.

Een predikant wordt door een Kerk beroepen op een bepaald traktement om aldaar den kerkdienst waar te nemen. Hij neemt aan; hij is nu in dienst dier Kerk. Hij heet ook dienaar: bedienaar van het Goddelijk Woord. Hij krijgt loon. Hij is verbonden door de bepalingen van de kerkelijke wetten en verordeningen, door de bijzondere bepalingen die in den beroepsbrief, staan.

Als hij zijt taak niet behoorlijk vervult of handelt in strijd met zijn plichten, dan zal men hem desnoods kerkelijk behandelen. Onder die tuchtmiddelen komen o. a. voor — ik heb hier de reglementen van de Nederduitsch Hervormde Kerk van den heer Overman — vervallenverklaring van de bevoegdheid tot de uitoefening van kerkelijke rechten en tot het aanvaarden van kerkelijke bedieningen, ontzetting van kerkelijke bedieningen en ambten, ontzetting van het lidmaatschap der Nederlandsche Hervormde Kerk.

Om dit alles nu afdoend te bewijzen, zal ik u voorlezen het model van een beroepsbrief van een predikant. Indien men modellen noodig had voor een arbeidscontract overeenkomstig deze wet, dan zou men dien beroepsbrief tot model kunnen nemen.

„De kerkeraad der Hervormde Gemeente te . . . . ., heden wettig bijeengekomen ter zake van de beroeeping van een herder en leeraar naar de kerkelijke verordeningen, gezien den uitslag van de daarvoor gehouden stemming der bevoegde manslidmaten, heeft goedgevonden te beroepen, gelijk hij beroept bij deze, tot herder en leeraar dezer gemeente den weleerwaarden N. N., predikant te . . . . ., en zulks op zoodanig tractement en zoodanige emolumenten, als aan deze standplaats verbonden en in annex opgaven vermeld zijn. De kerkeraad, deze beroeping ter kennis van den weleerwaarden N. N. brengende, vertrouwt, dat hij, deze beroeping opvolgende, na de approbatie van het daartoe bevoegde kerkelijk gezag gekregen te hebben, ten spoedigste tot de gemeente zal overkomen, om door leer en voorbeeld, bestuur en opzicht, alles te doen wat een herder en leeraar overeenkomstig Gods Heilig Woord volgens de verordeningen der Ned. Hervormde Kerk betaamt, inzonderheid door het verkondigen van het Evangelie en het bedienen van den Heiligen Doop en van het Heilige Avondmaal op de bij de gemeente vastgestelde tijden, het vertroosten der zieken, het bezoeken der gemeentelieden aan hunne huizen en door het onderwijzen van de Bijbelsche en kerkelijke geschiedenis en van de geloofs- en zedeleer van den Christelijken godsdienst in catechisatiën, gedurende het gansche jaar wekelijks te houden.”

De Protestantsche Kerken vallen dus onder dit wetsontwerp. Dit kan niet langer worden betwijfeld.

Nu zou de heer van den Biesen het ondragelijk vinden als zijn Kerk onder dit wetsontwerp viel en in botsing kwam met sommige artikelen er van. Op de verzekering van den Minister (in strijd met het betoog van den heer van den Biesen zelf), dat zij er niet onder vallen, staakt hij zijn oppositie. Hij is spoedig tevreden gesteld. Doch de Protestantsche Kerken vallen er wel onder. De heer van den Biesen schijnt zich hiervan niets aan te trekken. Hij stemt vóór.

Indien hier eens een wet in behandeling kwam, waarbij de Roomsch-Katholieke Kerk op eenigerlei wijze in de verdrukking kwam en de Protestantsche niet, meent men dat de heer van den Biesen niet een beroep op ons zoude doen en dat wij het er bij zouden laten zitten? Dat wij zouden zeggen: Laat die kerk maar in de verdrukking komen? Wij voelen er niets van? Men weet wel beter.

De Kerk, iedere Kerk moet vrij zijn en blijven in ons land; men moet haar niet betrekken in regelingen waardoor zij zou worden gedwongen handelingen te verrichten of te gedoogen in strijd met haar wezen of waardoor haar bestaansvorm wordt aangetast.

Nu zegt men: de toestand blijft als hij nu is. Neen de toestand blijft niet dezelfde. Volstrekt niet.

Een bepaling als voorkomt in art. 1639 r [lees: 1639 v], waarbij tegenover den predikant voor nietig wordt verklaard het voorschrift der Kerkenordening, waarbij deze aan de gemeente verbonden blijft ook buiten zijn wil, komt in ons geheele thans bestaande recht niet voor.

Maar ik zeide het de vorige week reeds: het is vóór alles een beginselquaestie. En indien men dit in het oog houdt, dan is het een groot verschil of ik leef onder wetsbepalingen die ik niet gemaakt heb, die mij zijn opgelegd, ongevraagd, dan of ik zelf welbewust ga meewerken om die bestaande bepalingen, nog wel in verscherpten vorm, te ratificeeren bij de nieuwe wet.

[Voor het verder gedeelte dezer rede zie men bij art. VII].

(10 Juli 1907.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1637 t].

Over de algemeenheid van de regeling zal ik niet meer spreken. Zeer te recht heeft de heer van den Biesen gezegd: lites finiri oportet, en ook aan dit debat moet een einde komen. Maar ik wil er wel even in het voorbijgaan mijn voldoening over uitspreken, dat de heer van den Biesen op de beide punten, die hij ter sprake heeft gebracht, door hetgeen ik aanvoerde, bevredigd is geworden.

Niet bevredigd is de geachte afgevaardigde uit Gelderland ten aanzien van de quaestie van de geestelijken. Ik blijf volhouden, dat deze zaak staat buiten het onderwerp, dat wij bezig zijn hier te regelen. Is de positie van de predikanten een positie, die heden niet beheerscht wordt door de burgerrechtelijke arbeids-overeenkomst, dan zal dat ook niet het geval zijn onder de vigueur van dit wetsontwerp. De feitelijke gegevens nu zijn in deze, naar het mij voorkomt, niet zoodanig, dat het burgerlijk arbeidscontract geacht kan worden van toepassing te zijn. Wat de geachte afgevaardigde ons gisteren mededeelde van den modelberoepsbrief, met de bedoeling, dat een ieder den indruk zou ontvangen, dat dit was een arbeidscontract, heeft bij mij dien indruk niet gemaakt. Ik dacht bij het hooren: dat is geen arbeidscontract, en toen de geachte afgevaardigde over de ontzetting begon te spreken en mededeelde, dat daarvoor noodig is de tusschenkomst van een hooger kerkelijk gezag, werd die indruk bij mij bevestigd. Wij hebben ons dus in de quaestie van het rechtskarakter van de Kerk op dit oogenblik niet te verdiepen; deze zaak blijft op dit punt onder de vigueur van de nieuwe wet precies als, onder de oude.

[Voor het vervolg dezer rede zie men bij art. 1637 z].

De heer 't Hooft: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij de wet, houdende de Derde. Overgangsbepaling].

Omdat dit alles zoo is, heb ik de eer de navolgende motie voor te stellen:

„De Kamer,

[Voor het eerste gedeelte der motie zie men bij de wet, houdende de Derde Overgangsbepaling].

„van oordeel dat het onder meer wenschelijk voorkomt, — wil de Minister er niet aan voldoen, dat moet de Minister weten, wij spreken niet de noodzakelijkheid, maar een wensch uit — „om te gelijktijd bij die wet [d. i. de wet houdende de Derde Overgangsbepaling] buiten twijfel te stellen” — wij eerbiedigen het gevoelen van den Minister — „dat de bepalingen van bedoeld voorstel tot regeling van het arbeidscontract niet van toepassing zijn op de bestaande kerkgenootschappen,

„gaat over tot de orde van den dag.”

Tegen dit gedeelte der motie kan dus ook geen bezwaar bestaan, omdat alleen een wensch wordt uitgesproken, dat zal vaststaan, dat de kerkgenootschappen buiten deze wet vallen, terwijl immers de Kamer van oordeel is, dat er toch een nadere wet kome tot de inwerkingstelling van dit wetsontwerp.

De Voorzitter: Door den heer 't Hooft wordt de volgende motie voorgesteld:

„de Kamer,

„van oordeel, dat het onder meer wenschelijk voorkomt om te gelijker tijd bij die wet (houdende overgangsbepalingen) buiten twijfel te stellen, dat de bepalingen van bedoeld voorstel tot regeling van het arbeidscontract niet van toepassing kunnen zijn op de bestaande kerkgenootschappen, gaat over tot de orde van den dag.”

Ik stel voor deze motie dadelijk, gezamenlijk met het wetsontwerp, in behandeling te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De heer van den Biesen vraagt en verkrijgt voor de derde maal het woord en zegt: Reeds in de vorige vergadering was ik van plan een enkel woord te zeggen, maar ik meende, om met meer juistheid hetgeen ik wilde zeggen te kunnen precisieren, te wachten tot de *Handelingen* zouden zijn rondgedeeld, hetgeen niet geschied is. Maar nu wil ik er toch tegen opkomen, dat de geachte afgevaardigde uit Gelderland, al is het vragenderwijs, zich tot mij richtte en vroeg: wat zult gij doen, wanneer het zeker is dat de Roomsch-Katholieke geestelijken buiten dit wetsontwerp vallen en de Hervormde predikanten er onder? Hetgeen natuurlijk in de morgenbladen aldus is omgezet: ja, als de heer van den Biesen maar de zekerheid heeft, dat de Roomsch-Katholieke geestelijken er buiten vallen, dan heeft hij verder maling aan de rest.

Tegen die vraag dan van den heer 't Hooft protesteer ik ten sterkste. Ik heb in mijn eersten termijn de quaestie geheel en al ook voor de Roomsch-Katholieke geestelijken ongepraedjudiceerd gelaten. Maar de heer 't Hooft heeft daarenboven zelf verklaard, dat deze zaak mutatis mutandis in zijn kerkgenootschap geregeld was als bij ons en de Minister heeft in eersten termijn en ook heden verklaard, dat volgens zijn meening de bedienaren van den godsdienst, ook die der Hervormde Kerk, buiten dit wetsontwerp vielen. En nu vraag ik: wie dan het recht heeft een dergelijke vraag te richten aan iemand, die juist zeide dat hij de geheele zaak au fond onbeslist wil laten en alleen acte nam van de verklaring des Ministers, dat volgens zijn meening de bedienaren van den godsdienst niet onder dit wetsontwerp vallen. Ik zal hierop echter niet verder ingaan en mij tot de motie bepalen. Deze is ten eerste allerongelukigst gesteld, want als zij wordt aangenomen, zal de Minister, hoe zijn opinie ook is, die ik niet ken en waarop ik niet wil vooruitloopen, haar naast zich kunnen nederleggen en de discussie laten doorgaan, want er staat niet in de motie dat de beraadslaging dan zal worden geschorst. Dat is een bepaald gebrek in die motie. Maar hoe dit zij, ik wil openhartig mijn meening over de twee in die motie vervatte onderwerpen mededeelen.

[Voor het hier ontbrekend gedeelte dezer rede zie men bij de wet, houdende de derde Overgangsbepaling].

En wat nu het tweede gedeelte aangaat, ik acht dat niet wenschelijk.

Als men bij een wetsontwerp het al of niet daaronder vallen der geestelijkheid geheel en al blauw-blauw heeft gelaten en daarbij door den Minister uitdrukkelijk is verklaard: vielen zij er bij de bestaande wet reeds onder, dan vallen zij er ook nu onder, vielen zij er tot nog toe niet onder, dan ook nu niet, terwijl de private opinie van Zijn Excellentie is, dat zij er niet onder vallen, gaat betoogen de wenschelijkheid, dat er bepalingen komen in een overgangswet of waarin ook, waarin wordt verklaard, dat geestelijken niet onder de wet vallen, dan tast men het principe aan.

De heer 't Hooft: Dat staat niet in de motie; daarin wordt de wensch uitgedrukt dat het buiten twijfel worde gesteld.

De heer van den Biesen: Ik heb zoozeer genoeg van de interrupties van den heer 't Hooft, dat ik op deze niet eens meer antwoord. Ik herhaal, dat men, door op het oogenblik de wenschelijkheid uit te spreken, dat expressis verbis worde gezegd, dat geestelijken er buiten vallen, het principe prijsgeeft, dat zij er buiten die verklaring ook niet onder gerekend kunnen worden. Het is om deze reden, dat ik gaarne zou hooren van Zijn Excellentie den Minister, dat hij de eerste zaak toegeeft en een invoeringswetje toezegt, en dat hij van meening is, dat het tweede niet noodig en ongewenscht is.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Voor het eerste gedeelte dezer rede zie men bij de wet, houdende de derde Overgangsbepaling].

Wat het tweede gedeelte betreft, de heer van den Biesen wenscht van mij te weten, wat ik er over denk. Mijnheer de President, er is een groot en tastbaar verschil tusschen een wetsvoorstel waarbij met volkomen in-zijn-geheeling van de wet, zooals die aangenomen is, omtrent den overgang iets naders bepaald wordt en een ander wetsvoorstel, waarin de inhoud van die reeds tot stand gekomen wet gewijzigd wordt. Van dat laatste kan ik mij niet voorstellen dat het mogelijk is.

De heer 't Hooft: [Voor het eerste gedeelte dezer rede zie men bij de wet, houdende de derde Overgangsbepaling].

De Minister is blijkbaar onverschillig omtrent het tweede gedeelte der motie. Dit doet mij betrekkelijk genoeg, maar ik ben er niet onverschillig voor. De heer van den Biesen heeft dat tweede gedeelte niet bestreden, maar het blijkbaar onjuist gelezen. Ik heb hem toen geïnterrupteerd, maar dat heeft niet gebaat. Hij ging voort op die onjuiste opvatting.

Er staat in dat tweede gedeelte niet, dat het twijfelachtig is, maar dat het wenschelijk voorkomt om buiten allen twijfel te stellen, dat de regeling niet zal toepasselijk zijn op kerkgenootschappen. Dat daarover twijfel bestaat, zal de heer van den Biesen niet tegenspreken. Er zijn verschillende opinies daarover en het moet boven allen twijfel verheven zijn, dat ze er niet onder vallen.

Ik begrijp niet, waarom de heer van den Biesen niet met hart en ziel vóór het tweede gedeelte der motie is.

C. DIENSTBODEN.

Memorie van Toelichting O. D.

Algemeene Beschouwingen.

[Gedeelte van § 4.]

Met betrekking tot enkele categoriën dienstverhuurders behoort de vraag, of en waarom het Ontwerp toepasselijk is, nog nader te worden onderzocht.

Ten aanzien van *dienstboden* in de gewone beteekenis van het dagelijksche leven bespeurt men in wetgeving en wetenschap eene neiging tot afzonderlijke behandeling. En wel uit drieërlei oogpunt. Men wenscht deze stof over te laten aan plaatselijke regeling; men acht hier zekere bemoeiing der politie gepast; men wil dit onderwerp buiten het verbintenissenrecht houden en in het familie-recht plaatsen. Geene dezer drie overwegingen schijnt afdoende.

Locale regeling der rechten en verplichtingen van meesters en dienstboden kende men vroeger hier te lande en tot heden toe zijn in meer dan een opzicht de rechtsgebruiken van plaats tot plaats verschillend gebleven. Ook het Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk laat het dienstbodenrecht, behoudens eenige hoofdbeginselen, aan de wetten der verschillende Staten over (Invoeringswet, art. 95). Doch bij de totstandkoming van dat wetboek is in den Rijksdag met kracht op eenvormige wettelijke regeling aangedrongen. Gegronde bezwaren daartegen vindt men nergens vermeld. Alleen is het wenschelijk, op sommige punten plaatselijke verordeningen of gebruiken te laten gelden, gelijk in het Ontwerp hier en daar geschiedt (zie bijv. artt. 25 [16381] en 43 [1639 e]).

Inmenging der politie brachten de Fransche Decreten van 3 Oct. 1810 en 25 Sept. 1813 (FORTUYN, III bl. 563 vlg.; BREUKELMAN, nr. 1602). Men ontmoet ze verder op uitgebreide schaal in vele der Duitsche *Gesinde-Ordnungen*, met name in die van Pruisen en Saksen. Aan invoering van iets dat daarop gelijk zal in Nederland niet licht worden gedacht.

Opneming der regeling in het personen- of familierecht is meermalen bepleit. Niet enkel op den curieusen bij LAMAN (*Aanleiding tot de eerste beginselen der Groninger Regtskennis*, I, 4) voorkomenden grond, dat vroeger de toestand der slaven daar werd behandeld en de dienstboden in hunne plaats zijn getreden — maar ook omdat men meende, daardoor de eigenaardige verhouding tusschen meester en dienstbode beter te doen uitkomen. Het Wetboek van Zürich gaf aan dit denkbeeld practische toepassing. Doch terecht merkt OPZOOMER (*Het Burg. Wetb. verklaard*, dl. 8, bl. 413 nt. 1) op, dat het oneindig meer aankomt op de regeling, dan op de plaatsing der rechtsstof. Het voordeel, dat men zich van dergelijke verplaatsing voorstelt, is op andere wijze even goed te bereiken.

Het Ontwerp begrijpt de dienstboden in de algemeene regeling. Het volgt daarbij het voorbeeld van den Zwitserschen wetgever, die, eveneens na opzettelijke overweging der hierboven vermelde redeneeringen, tot gelijk besluit kwam (1).

Wordt daarmede de eigenaardigheid der hier bestaande verhouding ontkend? Geenszins. Voor zoover die medebrengt, dat meer nog dan bij andere arbeids-

(1) Zie SCHNEIDER en FICK, *Das Schweizerische Obligationenrecht*, Zürich 1891, op art. 349, aant. 1.

overeenkomsten tusschen de partijen zedelijke verplichtingen bestaan, wordt daaraan door de bepalingen van het Ontwerp niet de minste afbreuk gedaan. Voor zoover het feit der inwoning bij den werkgever of andere hier in aanmerking komende omstandigheden aanleiding behooren te geven tot bijzondere behandeling in rechte, is daarmede in het Ontwerp rekening gehouden, nu eens door de verwijzing naar plaatselijke verordening of gebruik (zie o. a. de zooveen aangehaalde artikelen), dan weder door speciale omschrijving van de verplichtingen der partijen (gelijk in de artikelen 35 [1638 ij] en 39, lid 2 [1639 c]). De zeer ruim gestelde artikelen 37 [1638 z] en 40 [1639 d] herinneren den rechter ook in dit geval uitdrukkelijk er aan, dat partijen zijn verbonden tot al hetgeen de bijzondere aard hunner verhouding, de billijkheid of het gebruik hun oplegt.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Algemeene Beschouwingen.

[Gedeelte van § 5.]

Met betrekking tot enkele categorieën arbeiders behoort de vraag, of en waarom het Ontwerp toepasselijk is, nog nader te worden onderzocht.

Ten aanzien van *dienstboden* in de gewone beteekenis van het dagelijksche leven bespeurt men in wetgeving en wetenschap eene neiging tot afzonderlijke behandeling. En wel uit drieërlei oogpunt. Men wenscht deze stof over te laten aan plaatselijke regeling; men acht hier zekere bemoeiing der politie gepast; men wil dit onderwerp buiten het verbintenissenrecht houden en in het familierecht plaatsen. Geene dezer drie overwegingen schijnt afdoende.

Locale regeling der rechten en verplichtingen van meesters en dienstboden kende men vroeger hier te lande en tot heden toe zijn in meer dan een opzicht de rechtsgebruiken van plaats tot plaats verschillend gebleven. Ook het Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk laat het dienstbodenrecht, behoudens eenige hoofdbeginselen, aan de wetten der verschillende Staten over (Invoeringswet, art. 95). Doch bij de totstandkoming van dat wetboek is in den Rijksdag met kracht op eenvormige wettelijke regeling aangedrongen. Gegronde bezwaren daartegen vindt men nergens vermeld. Alleen is het wenschelijk, op sommige punten plaatselijke verordeningen of gebruiken te laten gelden, gelijk in het Ontwerp hier en daar geschiedt (zie bijv. artt. 1638s [u], 1638t [v], 1638u [w, tweede lid] en 1639e).

Inmenging der politie brachten de Fransche Decreten van 3 Oct. 1810 en 25 Sept. 1813 (FORTUYN, III bl. 563 vlg.; BREUKELMAN, nr. 1602). Men ontmoet ze verder op uitgebreide schaal in vele der Duitsche *Gesinde-Ordnungen*, met name in die van Pruisen en Saksen. Aan invoering van iets dat daarop gelijk zal in Nederland niet licht worden gedacht.

Opneming der regeling in het personen- of familierecht is meermalen bepleit. Niet enkel op den curieusen bij LAMAN (*Aanleiding tot de eerste beginselen der Groninger Regtskennis*, I, 4) voorkomenden grond, dat vroeger de toestand der slaven daar werd behandeld en de dienstboden in hunne plaats zijn getreden — maar ook omdat men meende, daardoor de eigenaardige verhouding tusschen meester en dienstbode beter te doen uitkomen. Het Wetboek van Zürich gaf aan dit denkbeeld practische toepassing. Doch terecht merkt OPZOOMER (*Het Burg. Wetb. verklaard*, dl. 8, bl. 413 nt. 1) op, dat het oneindig meer aankomt op de regeling, dan op de plaatsing der rechtsstof. Het voordeel, dat men zich van dergelijke verplaatsing voorstelt, is op andere wijze even goed te bereiken.

Het Ontwerp begrijpt de dienstboden in de algemeene regeling. Het volgt daarbij het voorbeeld van den Zwitserschen wetgever, die, eveneens na opzettelijke overweging der hierboven vermelde redeneeringen, tot gelijk besluit kwam (1).

Wordt daarmede de eigenaardigheid der hier bestaande verhouding ontkend? Geenszins. Voor zoover die medebrengt, dat meer nog dan bij andere arbeids-overeenkomsten tusschen de partijen zedelijke verplichtingen bestaan, wordt daaraan door de bepalingen van het Ontwerp niet de minste afbreuk gedaan. Voor zoover het feit der inwoning bij den werkgever of andere hier in aanmerking komende omstandigheden aanleiding behooren te geven tot bijzondere behandeling in rechte, is daarmede in het Ontwerp rekening gehouden, nu eens door de verwijzing naar plaatselijke verordening of gebruik (zie o. a. de zooveen aangehaalde artikelen), dan weder door speciale omschrijving van de verplichtingen

(1) [Zie de noot op bladz. 185.]

der partijen (gelijk in de artikelen 1638w [y] en 1639c). De zeer ruim gestelde artikelen 1638x [z] en 1639d herinneren den rechter ook in dit geval uitdrukkelijk er aan, dat partijen zijn verbonden tot al hetgeen de bijzondere aard hunner verhouding, de billijkheid of het gebruik hun oplegt.

Memorie van Toelichting.

Algemeene Beschouwingen.

[Gedeelte van § 7.]

Met betrekking tot enkele categorieën van arbeiders behoort de vraag, of en waarom het Ontwerp van toepassing is, nog nader te worden onderzocht.

Ten aanzien van *dienstboden* in de gewone beteekenis van het dagelijksche leven bespeurt men in wetgeving en wetenschap eene neiging tot afzonderlijke behandeling. En wel uit drieërlei oogpunt. Men wenscht deze stof over te laten aan plaatselijke regeling; men acht hier zekere bemoeiing der politie gepast; men wil dit onderwerp buiten het verbintenissenrecht houden en in het familierecht plaatsen. Geene dezer drie overwegingen schijnt afdoende.

Locale regeling der rechten en verplichtingen van meesters en dienstboden kende men vroeger hier te lande en tot heden toe zijn in meer dan een opzicht de rechtsgebruiken van plaats tot plaats verschillend gebleven. Ook het Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk laat het dienstbodenrecht, behoudens eenige hoofdbeginselen, aan de wetten der verschillende Staten over (Invoeringswet, art. 95). Doch bij de totstandkoming van dat wetboek is in den Rijksdag met kracht op eenvormige wettelijke regeling aangedrongen. Gegronde bezwaren daartegen vindt men nergens vermeld. Alleen is het wenschelijk, op sommige punten plaatselijke verordeningen of gebruiken te laten gelden, gelijk in het Ontwerp hier en daar geschiedt (zie bijv. de artikelen 1638 t, 1638 u en 1639 e.)

Inmenging der politie brachten de Fransche Decreten van 3 Oct. 1810 en 25 Sept. 1813 (FORTUYN, III bl. 563 vlg.; BREUKELMAN, no. 1602). Men ontmoet ze verder op uitgebreide schaal in vele der Duitsche *Gesinde-Ordnungen*, met name in die van Pruisen en Saksen. Aan invoering van iets dat daarop gelijk zal in Nederland niet licht worden gedacht.

Opneming der regeling in het personen- of familierecht is meermalen bepleit. Niet enkel op den curieusen bij LAMAN (*Aanleiding tot de eerste beginselen der Groninger Regtskennis*, I, 4) voorkomenden grond, dat vroeger de toestand der slaven daar werd behandeld en de dienstboden in hunne plaats zijn getreden, maar ook omdat men meende, daardoor de eigenaardige verhouding tusschen meester en dienstbode beter te doen uitkomen. Het Wetboek van Zürich gaf aan dit denkbeeld practische toepassing. Doch terecht merkt OPZOOMER (*Het Burg. Wetb. verklaard*, dl. 8, bl. 413 nt. 1) op, dat het oneindig meer aankomt op de regeling, dan op de plaatsing der rechtsstof. Het voordeel, dat men zich van dergelijke verplaatsing voorstelt, is op andere wijze even goed te bereiken.

Het Ontwerp begrijpt de dienstboden in de algemeene regeling. Het volgt daarbij het voorbeeld van den Zwitserschen wetgever, die, eveneens na opzettelijke overweging der hierboven vermelde redeneeringen, tot gelijk besluit kwam (1).

(1) [Zie de noot op blz. 185.]

Wordt daarmee de eigenaardigheid der hier bestaande verhouding ontkend? Geenszins. Voor zoover die medebrengt, dat meer nog dan bij andere arbeidsovereenkomsten tusschen de partijen zedelijke verplichtingen bestaan, wordt daaraan door de bepalingen van het Ontwerp niet de minste afbreuk gedaan. Voor zoover het feit der inwoning bij den werkgever of andere hier in aanmerking komende omstandigheden aanleiding behooren te geven tot bijzondere behandeling in rechte, is daarmee in het Ontwerp rekening gehouden, nu eens door de verwijzing naar plaatselijke verordening of gebruik (zie o. a. de zoeven aangehaalde artikelen), dan weder door speciale omschrijving van de verplichtingen der partijen (gelijk in de artikelen 1638 t, 1638 u, 1638 v, en 1639 c). De zeer ruim gestelde artikelen 1638 w [z] en 1639 d herinneren den rechter ook in dit geval uitdrukkelijk er aan, dat partijen zijn verbonden tot al hetgeen de bijzondere aard hunner verhouding, de billijkheid of het gebruik hun oplegt.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(9 Maart 1906.)

Beraadslaging over het amendement van den heer de Savornin Lohman, [ingezonden 7 Maart 1906, stuk n°. 6] strekkende om den aanhef van art. II te lezen:

„De vijfde Afdeling des Zevenden Titels van het Derde Boek van gemeld wetboek wordt gelezen als volgt:

Van huur van dienst- en werkboden.

1638. Onder dienst- en werkboden worden verstaan de bij het gezin inwonende personen, die zich verbonden hebben tegen belooning huiselijke diensten te verrichten.

1639. (evenals het bestaand art. 1639).⁵⁾

De heer de Savornin Lohman ontvangt het woord tot toelichting van zijn amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch het amendement, dat aan de Kamer is rondgedeeld, kortelijk toe te lichten.

Het is misschien niet geheel overbodig hierbij te zeggen, dat dit amendement eigenlijk alleen betrekking heeft op het eerste gedeelte dat wordt voorgesteld. Het luidt namelijk:

[Zie hierboven].

Al wat daarop volgt is natuurlijk afhankelijk van de aanneming van dit eerste amendement (1). Mijn bedoeling is dus dit amendement te splitsen en ook gesplitst in stemming te doen brengen.

Ik ben vrijwel ingenomen met dit ontwerp en erken, dat de Vijfde Afdeling van het Wetboek, waarvan ik een gedeelte wensch te herstellen, volstrekt niet aan de eischen eener goede wetgeving voldoet. De afdeling zooals die op het oogenblik luidt, is volmaakt onbruikbaar.

Dit ontwerp regelt twee verschillende toestanden en ik meen, dat men die beide toestanden beter uit elkaar moet houden dan in dit ontwerp is gedaan. Het regelt namelijk de dienstbodenrechten en het arbeiderscontract. Het komt mij voor, dat tusschen die twee groepen van personen een groot principieel verschil bestaat. Arbeiders zijn personen die onderling en met den werkgever alleen mate-

(1) [Het in de *Handelingen* niet afgedrukt gedeelte van het amendement luidt als volgt:

Achter de Vijfde Afdeling des Zevenden Titels van het Derde Boek van gemeld wetboek te laten volgen:

ZEVENDE TITEL A.

Van de overeenkomsten tot het verrichten van arbeid.

EERSTE AFDEELING.

Algemeene bepalingen.

Artikel 1637. Behalve de overeenkomsten bedoeld in de Vijfde Afdeling van den Zevenden Titel, alsmede die tot (verder gelijk het ontwerp)].

riël verbonden zijn door het werk, dat zij tegenover dezen hebben te verrichten. Het is niet meer dan billijk dat aan weerszijden gelijkheid bestaat, en wanneer zij het niet eens kunnen worden en het contract wordt verbroken, schadevergoeding hetzij aan de eene, hetzij aan de andere partij betaald wordt.

Maar mij dunkt, dat de dienstbetrekking, welke tusschen een huisvrouw en haar dienstbode bestaat, van anderen aard is, dat er vooreerst bestaat een zedelijke band tusschen die beide personen, omdat de dienstbode deel van het gezin is. Ik weet wel, dat dit in zeer veel gezinnen niet meer gevoeld wordt, maar iedereen zal het mij willen toegeven, dat dat een achteruitgang is; voor de dienstbode, die in het gezin komt, is de vrouw of de heer des huizes mede zedelijk aansprakelijk voor een behoorlijk gedrag. Er is, niet alleen in materielen of pecunieelen, maar ook in zedelijken zin aansprakelijkheid. De dienstbode is een deel van het gezin en er moet gezorgd worden, dat die band blijft bestaan.

De overeenkomst van die beide personen berust op de veronderstelling van voortdurende eensgezindheid, dat wil zeggen, wanneer zij niet eensgezind zijn, is het eenige dat er op zit om van elkander te gaan. Een andere oplossing is als regel niet denkbaar. Als de dienstbode het bij de huisvrouw niet kan uithouden, kan men niet vergen, dat zij bij haar blijft. Is de dienstbode niet geschikt voor haar taak of heeft zij een humeur, waarbij men het niet kan uithouden, dan moet er aan de verhouding een einde worden gemaakt.

Dat is geheel iets anders dan de verhoudingen bij de arbeiders, waarvan in dit ontwerp sprake is. Bij ons bestaat eigenlijk geen gezinsrecht. Er bestaan wel gezinnen, die zekere zeden erkennen, waarmede rekening wordt gehouden, doch daarbij blijft het. In andere landen echter heeft men dat contract tusschen het hoofd des gezins en de personen die in het gezin dienen, min of meer wettelijk geregeld. Ik wensch even voor te lezen wat ik dezer dagen in het werkje van dr. Anton Menger „Das bürgerliches Recht“ aantrof. Wat zegt deze over den toestand in Oostenrijk, wat de gezinnen betreft? Het volgende: „Sobald aber der Dienstvertrag abgeschlossen ist, setzt der Staat seinen Polizeipararat in Bewegung, um den Dienstpflichtigen in Gehorsam- und Unterwürfigkeit zu erhalten. Ich erinnere nur an das Dienstbotenbuch, an die polizeiliche Bestrafung des Gesindes wegen Nichterfüllung oder nicht gehöriger Erfüllung des Dienstvertrags, an die Straffsichtigkeit der geringfügigeren Beleidigungen, welche der Dienstherr dem Dienstboten zugefügt hat. — Bij ons is dat natuurlijk gansch iets anders; in Oostenrijk, als men daar een contract tusschen de personen heeft gemaakt, komt het openbaar gezag tusschenbeide om te zorgen, dat degene, die in dienst is, haar plichten vervult. Ook kennen wij „das Dienstbotenbuch“ niet.

„Die wichtigste dieser polizeilichen Maszregeln ist jedenfalls das Dienstboten- und das Arbeitsbuch, welches letztere in manchen Ländern (z. B. in Oesterreich) auch für grossjährige weibliche Arbeiter vorgeschrieben ist. Das Dienstboten- und Arbeitsbuch ist der einzige Fall, wo über die Erfüllung privatrechtlicher Verträge unter öffentlicher Autorität ein Register geführt wird und wo die einfache Verletzung einer Vertragspflicht für das Fortkommen des Arbeiters kaum geringere Folgen nach sich zieht als bei anderen Bevölkerungsschichten eine kriminelle Bestrafung.“

Daarop heeft men dus in Oostenrijk bij de arbeidswetgeving moeten letten. Maar zoo iets hebben wij bij ons niet. Ik behoef niet te zeggen, dat hier de meest volkomen vrijheid heerscht. Wanneer iemand hier zich volkomen vrij bewegen kan, dan is het zeer zeker de dienstbode, want die kan komen en gaan wanneer zij wil. Wil zij gaan dan kan niemand er iets tegen doen, zij geeft eenvoudig de handpenning terug, en dan bewijst dat nog dat zij een eerlijke meid is, want als zij het niet doet dan is er al heel weinig aan te doen. Wanneer er maar iets is in mevrouw dat de meid niet bevalt, weg gaat de meid. Natuurlijk heeft mevrouw hetzelfde recht, in zoover dat zij de meid dadelijk den dienst kan opzeggen, maar dat gaat evenwel niet zonder het betalen van een schadevergoeding, mevrouw moet dan 6 weken loon vooruitbetalen. En aangezien de omstandigheden gewoonlijk van dien aard zijn, dat mevrouw al heel blij is dat zij een meid heeft, hoe dan ook, zoo is er weinig kans dat zij van haar recht gebruik maakt.

Bij ons bestaat vrijheid. Hoe elders?

„In Deutschland, in Oesterreich, und wohl auch in anderen Ländern, pflegen sich die grösseren Arbeitgeber, ins besondere Guts- und Fabriksbesitzer, Gesellschaften und Anstalten, eine Disciplinargewalt über ihre Beamten und Arbeiter zu zuschreiben und kraft derselben Mahnungen und Verweise zu erteilen, Geldstrafen, Lohnabzüge und die Leistung von unentgeltlicher Diensten zu verfügen, ja sogar in wege eines Disciplinarverfahrens die Entlassung auszusprechen. Meistens beruht diese Disciplinargerichtsbarkeit auf einem ausdrücklichen oder

stillschweigenden Vertrag der Dienstherrn mit den Dienstemern; es kamen aber auch Fälle vor, wo der erstere selbst ohne eine Vereinbarung einen solchen Anspruch auf die Disciplinargewalt erhebt und damit auch Anerkennung findet."

Hier is dus sprake van tucht. Van zoo iets komt tegenover onze dienst- en werkboden niets in.

Ik herinner mij uit mijn jeugd een dame, wier naam ik niet zal noemen, maar die zeer bekend was en Duitsche neigingen had. Die dame achtte het zeer geoorloofd haar dienstbode, gedurende eenige uren op te sluiten, en haar vrienden waren destijds zeer bevreesd dat zij door den officier van justitie des wegen zou vervolgd worden. Dit is wel niet geschied, maar zoo groot is bij ons te lande de dienstbodenvrijheid, dat het zeer wel had kunnen gebeuren.

Het is een groote fout van art. 1639, het dienst- en werkbodencontract te regelen en dan alle verdere personen in dienstbetrekking daarmede gelijk te stellen. Vandaar dat er te recht zooveel critiek op dat artikel is uitgeoefend. Immers wie bedoelde het artikel met dienst- en werkboden?

Daaronder worden allerlei soort personen gebracht. Omdat het arbeidscontract nergens behoorlijk geregeld was, was men genoodzaakt allerlei personen kunstmatig te rangschikken onder het begrip van dienst- en werkboden.

Mij dunkt dat men thans juist het omgekeerde doet; in plaats van art. 1639 uitsluitend geldend te doen zijn voor dienst- en werkboden, en het contract voor alle andere arbeiders apart te regelen, scheert men allen over een kam, en plaatst de dienstboden bij de arbeiders.

Gisteren heeft een lid der Commissie van Rapporteurs groepeerings van arbeiders bij de regeling van deze zaak, op theoretische gronden veroordeeld.

Ik laat daar of de door den heer Drucker aangevoerde gronden geheel juist zijn, al wil ik terloops opmerken dat die bezwaren toch niet zoo groot kunnen zijn, omdat anders het wetsontwerp zelf daarmede in strijd zou komen.

Art. 1637q [z] toch zegt: „De bepalingen van dezen titel zijn niet van toepassing op de arbeidsovereenkomst tusschen de reederij en den schipper en op die tusschen den schipper en de scheepsofficieren en scheepsgezellen" enz. Deze geheele groep personen, die toch arbeiders zijn, worden buiten deze regeling gehouden. Het blijft daarom voor mij de vraag of het niet wenschelijk ware voor de verschillende groepen verschillende bepalingen te maken. Ik laat dit echter in het midden, omdat het niet is op grond van de noodzakelijkheid van verschillende groepsbelangen, dat ik mijn amendement voorstel. Ik beweer alleen dat het begrip van dienst- en werkboden iets geheel anders is dan het gewone begrip van arbeider, en dat het daarom onjuist is om, volgens dit wetsontwerp, huisvrouwen die dienstboden houden, te beschouwen als werkgeefsters en de dienstbode als werkneemster.

De vrouw die een dienstbode bij zich aan huis neemt is niet in den zin van dit wetsontwerp werkgeefster, maar hoofd van het gezin. De dienstbode heeft allerlei werkzaamheden te verrichten, waardoor een zekere werkverdeling plaats heeft, afhankelijk van omstandigheden, waarbij geen vaste regel is aan te geven.

Ik zal niet zeggen dat er geen tijd zal komen waarin het gezin verdwijnt en men meer en meer krijgen zal wat in andere landen meer dan hier geschiedt, namelijk het leven van gezinnen in pensions. Wanneer men zoover zal gekomen zijn, dan erken ik, dat er meer reden zal zijn om de arbeidswetgeving toepasselijk te verklaren op de dienstboden. Maar wij zijn nog altijd gehecht aan het gezin en aan de dienstboden in het gezin en wij moeten dat niet uit elkander rukken door zulk een kunstmatige regeling als hier wordt voorgesteld.

Nu heeft de regeering op bladz. 15 van de Memorie van Toelichting gezegd, dat deze bepaling van dit wetsontwerp allerlei voordeelen verzekerde ten bate van de dienstboden. Daar wordt uiteengezet op welke manier die zaak zou kunnen worden geregeld.

De Regeering zegt:

„Opnemings der regeling in het personen- of familierecht is meermalen bepleit. Niet enkel op den curieusen bij Laman (*Aanleiding tot de eerste beginselen der Groninger Regtskennis* I, 4) voorkomenden grond, dat vroeger de toestand der slaven daar werd behandeld en de dienstboden in hunne plaats zijn getreden, maar ook omdat men meende, daardoor de eigenaardige verhouding tusschen meester en dienstbode beter te doen uitkomen."

Dit laatste argument nu is door de Regeering niet weerlegd.

Uit het ontwerp althans blijkt niet dat het zoo bijzonder rekening heeft gehouden met de belangen van de dienstboden. In het voorbijgaan wil ik opmerken, dat ik niet beweer dat de dienstboden het in alle opzichten zoo goed hebben, want dit zou men er uit kunnen afleiden als ik zeg, dat ik een andere regeling wensch als in het ontwerp staat. Wat somtijds niet goed is bij de behandeling

van dienstboden valt buiten dit wetsontwerp. Ik wijs er o. a. op, dat niet voorzien is in het geval dat dienstboden een ongeval krijgen. Wanneer het systeem ware aangenomen, dat, naar het mij voorkomt veel beter is dan het bestaande, nl. dat de vergoeding wegens ongevallen op het burgerlijk recht ware gefundeerd, zoodat de verzekering daartegen eenvoudig ware overgelaten aan particuliere maatschappijen, dan zouden nu zeker alle dienstboden reeds tegen ongevallen verzekerd zijn, maar men heeft dit niet gewild, en men verkrijgt dit niet bij dit wetsontwerp. Zoo is er ook meermalen aanmerking op gemaakt dat de dienstboden geen goede woning hebben. Dit wetsontwerp voorziet daarin niet. Zoodat ik aanstonds zal aantoonen geeft de desbetreffende bepaling niets. Trouwens, slechte dienstbodenlogies is een gevolg van oude woningtoestanden; naarmate wij nieuwe huizen krijgen kan daarin worden voorzien.

Nu ga ik over tot de behandeling van de artikelen, die volgens de Regeering zoo heilzaam zouden zijn voor de dienstboden.

[Men zie verder bij artikel 1638 t].

• Om deze redenen meen ik, dat het verstandig is deze zaak op zich zelf te beschouwen en niet aan een groot deel der natie op te leggen een inderdaad grooten last en te ontneemen een doelmatige, eenvoudige regeling. Men kan voor de arbeiders zooveel doen als men wil, en ik gevoel daar zeer veel voor, maar wij moeten onze dienstboden en vooral onze huisvrouwen er buiten houden. Die hebben het kiesrecht niet. Wanneer wij deze regeling aannemen zullen de vrouwen later merken dat haar, zonder dat zij er iets van bemerkt hebben, een onnodige last is opgelegd, en dat de dienstverhouding nog slechter is geworden dan thans. Maar dan zal het vrouwenkiesrecht niet meer zijn tegen te houden en zullen de vrouwen te recht zeggen: wij moeten het kiesrecht hebben, want gij mannen zijt niet meer in staat wetten te maken, waarbij met onze belangen en rechten behoorlijk rekening wordt gehouden.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren van Sasse van Yssel, Beckers, van Wijnbergen, van Bylandt, van den Berch van Heemstede en de Waal Malefijt, en komt mitsdien in behandeling.

De Voorzitter: Volgens art. 76 van het Reglement van Orde zou de stemming over de amendementen moeten worden aangehouden tot de beraadslaging over het geheele artikel is afgelopen. Evenwel art. 69, 2de lid, van genoemd reglement bepaalt, dat: „De Kamer kan besluiten de beraadslaging over een artikel te splitsen, wanneer dit verschillende paragraphen of zinsneden bevat."

Ik stel voor die bepaling in dien zin toe te passen, dat bij dit wetsontwerp over de onderdeelen der artikelen afzonderlijk wordt beraadslaagd en ook gestemd.

Daartoe wordt besloten.

De heer Lucasse: Mijnheer de Voorzitter! Het komt mij met den heer Lohman voor, dat tal van artikelen in dit wetsontwerp niet geheel passen voor dienstboden in gezinnen werkzaam. Ik heb daarbij het oog op die dienstboden, die, behalve huiselijke, ook andere diensten verrichten. Ik geloof echter, dat het amendement van den heer Lohman onvolledig is en dat het, is men het met de strekking eens, uitgebreid zou moeten worden tot die dienstboden, die, behalve huiselijke, ook andere diensten verrichten. Ik weet niet of dit met het amendement bedoeld wordt, maar het staat er niet duidelijk in. En toch zouden ook die dienstboden er onder begrepen moeten zijn.

Ik heb daarbij het oog op de dienstboden bij den landbouw, den kleinen ambachtsman en den kleinen winkelstand in het gezin werkzaam.

Ik meen, dat het amendement van den heer Lohman alleen betreft de gezinnen van rijke menschen en van den welgestelden burger, waar de dienstboden alleen huiselijke diensten verrichten.

Bovendien worden ook in dat amendement niet begrepen die dienstboden, die m. i. er wel onder moeten vallen, nl. de talrijke dagmeisjes, die niet in het gezin inwonen, maar toch den geheelen dag in dat gezin huiselijke diensten verrichten.

Het komt mij daarom voor, dat, wil men de regeling volledig hebben, het amendement van den heer Lohman aldus zou moeten luiden: „Onder dienst- en werkboden worden verstaan personen, die tegen belooning huiselijke en daarbij ook andere diensten verrichten."

Daaronder zouden dan begrepen worden alle dienstboden, die huiselijke diensten, maar daarbij in het gezin ook nog andere diensten verrichten. Zoodat het amendement van den heer Lohman thans luidt, zou ik mij daarmede niet kunnen vereenigen, omdat het te éenzijdig en onvolledig de zaak regelt.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Het amendement van den geachten afgevaardigde uit Goes is geen onschuldig amendement, voor hoe huiselijk en gemoedelijk men het ook zou aanzien, wanneer men op de toelichting afging. Er is wel geen beter bewijs, dat het geen onschuldig amendement is, dan het optreden daareven van den heer Lucasse, die nu reeds allerlei quaesties naar aanleiding daarvan opwerpt en die in het systeem van het amendement nog verder wil gaan.

Het eerste bezwaar, dat bij mij tegen dit amendement bestaat, is, dat het de grondslagen van dit wetsontwerp aantast. Dat is nu een eerste stap — reeds door een tweeden gevolgd — om afbreuk te doen aan de algemeenheid van de regeling. Dat op zich zelf is reeds een groot bezwaar.

De geachte afgevaardigde heeft gezegd — hij zal mij dat straks weder tegenwerpen, wanneer ik dit punt niet aanstonds releveer — hoe kunt gij klagen over inbreuk op de algemeenheid van de regeling, er wordt reeds in het wetsontwerp een uitzondering gemaakt voor de scheepsgezellen, voor hen die in dienst zijn van de koopvaardijvaart?

Het is volkomen waar, dat in het wetsontwerp te dien aanzien een uitzondering is gemaakt. Dat is om twee redenen geschied: vooreerst omdat ten aanzien van dit onderwerp een afzonderlijke, afgeronde regeling op dit oogenblik reeds bestaat. En in de tweede plaats — al is dit voorloopig nog maar toekomstmuziek — omdat het in den aard der zaak ligt, dat bij de in uitzicht gestelde en gedeeltelijk reeds ondernomen herziening van het zeerecht dit onderwerp afzonderlijk zal worden geregeld. Ik kan thans niet ingaan op de vraag, of een dergelijke regeling zal worden opgenomen in het Wetboek van Koophandel dan wel of een regeling zal worden getroffen, zooals die in Duitschland bestaat, waar een afzonderlijke regeling is gemaakt in de Seemanns-ordning; men heeft dan een reden te meer om dit onderwerp buiten dit wetsontwerp te houden. Geen der beide genoemde argumenten geldt echter in gelijke mate ten aanzien van het dienstboudenrecht.

Nu is mijn tweede bezwaar wel van theoretischen aard, maar het zondigen tegen de juiste beginselen wreekt zich gewoonlijk in de praktijk en daarom is het goed om op de theoretische bezwaren te letten. Het karakteristieke kenmerk van dit wetsontwerp is, dat het arbeidscontract op eigen grondslagen wordt opgebouwd. Wij maken nu voor ons land een einde aan de heerschappij der oude Romeinsch-rechtelijke huur en verhuur van diensten, welke reeds twee duizend jaar heeft bestaan en in onze wet nog te vinden is.

Men hecht niet meer aan deze Romeinsche opvatting, maar bouwt de regeling zelfstandig op, overeenkomstig de hedendaagsche toestanden en begrippen. Hier vind ik een theoretisch bezwaar, dat zich wreken moet en zal, wanneer men den weg van het amendement opgaat. Dat is, dat wij naast het zelfstandig opgebouwde arbeidscontract, op zeker gebied behouden de huur en verhuur van diensten van het Burgerlijk Wetboek. Men krijgt dus, dat, waar het betreft precies dezelfde materie, nl. waar het bepalingen geldt, dat iemand in dienst treedt tegen loon om een bepaalden arbeid te verrichten, zulks aan den eenen kant als huur en verhuur wordt beschouwd, terwijl aan den anderen kant met die regeling wordt gebroken. Het kan niet uitblijven of dit moet voortdurend aanleiding geven tot conflicten over de toepassing in de praktijk.

Rees dadelijk ontmoeten wij hier praktische bezwaren. Wij krijgen dadelijk de vraag: waar zijn de grenzen? Want wanneer men nu twee afzonderlijke regelingen op zeer verschillende theoretische grondslagen praktisch verschillend uitwerkt, moet de vraag rijzen, waar ligt de grens tusschen een dienstbode en een ander die een arbeidscontract aangaat, een vraag, die een zeer belangrijke betekenis erlangt, omdat, al naar gelang van het antwoord op die vraag, een zeer verschillende wetgeving over die zaak gaat heerschen. Men krijgt intrinsiek hetzelfde bezwaar — op kleine schaal natuurlijk — dat gegolden heeft tegen de regeling bij verschillende wetten.

Nu hoor ik den heer van Bylandt mij toeroepen: „vraag aan Financiën wat een dienstbode is.” Het is misschien niet onbekend dat de carrière die ik achter mij heb van dien aard is geweest, dat ik niet naar Financiën behoef te gaan om te vernemen wat een dienstbode is. Maar zoo heeft de geachte afgevaardigde het dan ook niet bedoeld, en ik behoef het mij dan ook niet aan te trekken. Hij is mij alleen in zoover te gemoet gekomen, dat ik juist de wet op de personeele belasting ter hand wilde nemen om op deze vraag te beantwoorden.

Ik beweer dus dat het nadeelig gevolg van het stelsel van den heer Lohman zal zijn, dat wij krijgen zullen de fameuse quaestie van grensgeschillen, met al de gevolgen daaraan verbonden. De heer Lohman heeft alleen en uitsluitend in zijn gedachte — en dat is voor hem zelf en de anderen die zijn denkbeeld steunen,

het aantrekkelijke van zijn amendement — de vrouwelijke dienstboden, de dienstmeisjes en haar verhouding tot het gezin.

Wanneer wij in de regeling neerschrijven: „Onder dienst- en werkboden worden verstaan de bij het gezin inwonende personen, die zich verbonden hebben tegen belooning huiselijke diensten te verrichten”, zullen wij verwarring krijgen.

Ik herinner er aan dat in de oude wet op het Personeel van 1833 en ook in die van 1896 voortdurend onderscheiden wordt tusschen personen, die toch allen persoonlijke of huiselijke diensten verrichten.

Thans heet het in de bestaande wet op de personeele belasting, in art. 20: „De belasting naar den grondslag dienstboden wordt geheven wegens het in dienst hebben, hier te lande, van personen, gebezigt tot persoonlijke of huiselijke diensten, bedienden in sociëteiten daaronder begrepen.

Staldienst en tuindienst behooren niet tot de persoonlijke en huiselijke diensten. Gouverneurs en gouvernantes, belast met het bestuur en het onderwijs van kinderen, juffrouwen van gezelschap, secretarissen en rentmeesters blijven buiten aanmerking, al verrichten zij ook enkele bijkomende persoonlijke of huiselijke diensten.”

Men ziet, dat het hier buiten quaestie is, dat bijv. buiten de personen tot het verrichten van huiselijke diensten vallen — de heer Lohman heeft eenzijdig alleen aan de schoone sekse gedacht — koetsiers en stalpersoneel, tuinlieden, hoewel aan huis wonend enz., en deze groepen van personen zijn nog met een aantal te vermeerderen. De heer Lohman heeft zelf een geheele rij van quaestien geopend, toen hij sprak over de pensions, waar de vrouwelijke dienstbode eigenlijk meer is een industriele figuur dan een gewone dienstbode. Zulk een persoon, hoewel bij den werkgever inwonende, is niets anders dan iemand die in dienst is van den eigenaar van het pension ten behoeve van diens bedrijf en zou, volgens het amendement, toch ook als een gewone dienstbode in een gezin beschouwd kunnen worden.

Zoo zou ik kunnen voortgaan met nog allerlei gevallen te noemen, die aanleiding tot geschillen zouden kunnen geven, welke te meer betekenis zouden krijgen, wanneer de regeling zoo evenwijdig loopt met die van het wetsontwerp als in het stelsel van den heer Lohman het geval zoude zijn.

Nu vraag ik: is het amendement een verbetering, is het noodig?

Het zal der Vergadering hebben getroffen, dat de heer Lohman zijn amendement verdedigd heeft, veeleer in den vorm van een bestrijding van wat gebeuren zoude, als het niet werd aangenomen, dan van aanprijzing van hetgeen bij aanneming zou verkregen worden.

Zoo hebben wij zeer weinig gehoord over de betekenis van het behoud van art. 1639 B. W.

Ik meen de aandacht daarop te moeten vestigen.

Wat staat er in art. 1639?

Dit behandelt en zou ook in het vervolg blijven behandelen de gevolgen van een ontijdige opzegging van den dienst.

Van de beide andere artikelen van deze afdeling van het tegenwoordige Wetboek heeft de heer de Savornin Lohman afscheid genomen. Ook van art. 1637, waarin staat dat men zijn dienst slechts voor een bepaalden tijd of voor een bepaalde onderneming verbinden kan.

In het stelsel van den heer de Savornin Lohman komt een dergelijke beperking in het vervolg in het Burgerlijk Wetboek niet meer voor. Dit moge nu niet van zoo groote betekenis zijn; het zal toch een leemte in het leven roepen.

In het ontwerp bestaat die leemte niet; daarin komt een bepaling voor, dat de dienstbetrekking, voor langeren tijd aangegaan dan twee jaar, na verloop van twee jaren opzegbaar is.

In het systeem van den heer de Savornin Lohman daarentegen is een regeling in den geest van art. 1637, dat de uitwerking bevat van een der allereerste artikelen van het Burgerlijk Wetboek, vervallen. Dit is niet van groot praktisch belang, maar toch wenschte ik daarop te wijzen.

De heer de Savornin Lohman neemt volkomen te recht afscheid van het niet genoeg af te keuren art. 1638. Ik heb gezegd dat dit een van die artikelen is, die algemeen zijn veroordeeld.

Maar nu heeft de geachte afgevaardigde niet voldoende in het oog gehouden dat aan art. 1639, dat hij wil behouden, hetzelfde denkbeeld ten grondslag ligt, als aan art. 1638, nl. het privilege ten bate van den werkgever. Vandaar dat evenmin in art. 1639 als in art. 1638 partijen gelijk staan. Ik behoef daar verder niet op in te gaan; de heer de Savornin Lohman heeft dit reeds zelf erkend. In beide artikelen worden aan den werkgever rechten gegeven boven die van den arbeider. De werkgever kan te allen tijde, zonder redenen, door de

bekende zes weken loon te geven of zooveel minder als de diensttijd te loopen heeft, den arbeider wegzenden. De arbeider, die ontijdig opzegt, verbeurt echter het gansche verdiende loon. Dit is een ongelijke regeling. Het behoef niemand te verwonderen dat die regeling in het Burgerlijk Wetboek staat; zij is voortgekomen uit dezelfde gedachte waaruit art. 1638 voortgekomen is.

Wat krijgen wij dus in het stelsel van den heer de Savornin Lohman? Niet anders dan een regeling, die wel op zichzelf een belangrijke stof regelt, nl. het dienstbodenrecht, maar dat doet in één artikel, een regeling die niets anders bevat dan de opleving van een systeem dat veroordeeld is.

De heer de Savornin Lohman trouwens is zelf overtuigd, dat men er door zijn amendement niet komen kan; hij wil een bepaling, die omtrent de godspenning, uit het ontwerp uitlichten en in de regeling van het Burgerlijk Wetboek overbrengen. Maar daarvan blijft toch het gevolg, dat men in stede van een behoorlijke, goed doordachte, aaneensluitende, één geheel vormende regeling, zou krijgen een lambeau, een overblijfsel van een veroordeelde regeling, die de heer de Savornin Lohman zelf niet geheel wenscht te handhaven.

Nog een tweetal argumenten heeft de geachte spreker gebezigd, waarmede ik de Kamer niet al te lang hoop op te houden.

In de eerste plaats scheen het alsof de heer de Savornin Lohman met een zeker leedgevoel een beroep deed op hetgeen elders bestaat, alsof hij het bekeurde dat wat daar rechtens is, hier ook niet gold.

De heer de Savornin Lohman ontkent dit; welnu, dan moge ik dit niet juist hebben opgevat, maar bij mij heeft hij den indruk gewekt, alsof hij dit bekeurde. Hij heeft ten tooneele gevoerd de regelingen die gelden in Oostenrijk en Duitschland. Daar echter is het dienstbodenrecht verknocht aan, en doorwerkt met, het ingrijpen van de politie, en wanneer er nu iets is, dat alieen is aan onze opvattingen en begrippen, dan is het juist dat ingrijpen van de politie in het dienstbodenrecht en wanneer wij dat politierechtelijke deel er buiten laten, dan is de verhouding van de dienstbode tot de vrouw des huizes precies gelijk aan die welke bestaat tusschen elken anderen arbeider en zijn werkgever.

Verder heeft de geachte afgevaardigde ter verdediging van zijn amendement het geheele ontwerp nog eens cursorisch doorgelopen. Hij zal het mij wel ten goede houden, dat ik dat voorbeeld niet volg. Ik heb getracht onder het aanhooren van de belangrijke rede van den geachten afgevaardigde de hoofdtrekken van hetgeen hij met zijn opsomming bedoelde te vatten en ik meen dat mij dat gelukt is.

De geachte afgevaardigde heeft twee groepen van artikelen onder de aandacht der Kamer gebracht, de eerste ter adstructie van zijn bewering, dat de nieuwe bepalingen geen voordeel bevatten voor de dienstboden, en de tweede om aannemelijk te maken zijn beschouwing, dat er zelfs voor de dienstboden schadelijke bepalingen zouden zijn voorgedragen. De eerste groep der opgesomde artikelen is dan toch vrij onschuldig, Mijnheer de Voorzitter, want het kan waarlijk geen reden zijn om het wetsontwerp te bestrijden, wanneer men daarin bepalingen aantreft, welke toepassing voor de dienstboden in engeren zin niet veel voordeel oplevert. Belangrijker zou het zijn, indien juist bleek het betoog van den geachten spreker, dat er verschillende voor de dienstboden en de goede verhoudingen schadelijke bepalingen in het ontwerp zijn aan te wijzen. Het is mij echter niet mogen gelukken, Mijnheer de Voorzitter, om te komen tot de overtuiging, dat de geachte spreker geslaagd is in zijn betoog.

Doch al ware dit het geval, zou dan daaruit volgen, dat de weg zou moeten worden gevolgd, dien de geachte afgevaardigde wil inslaan? Volstrekt niet, Mijnheer de Voorzitter, maar alleen, dat, wanneer wij tot die artikelen genaderd zijn, wij ook het oog zullen moeten gericht houden op de verhoudingen in het gezin en als de artikelen met het oog daarop wellicht wijzigingen zouden blijken te behoeven, de noodige voorzieningen moeten trachten te treffen.

[Men zie verder bij art. 1638 y].

En wat ik hier ten aanzien van dit speciale geval opmerk, zou ik ook kunnen doen ten aanzien van verschillende andere gevallen, door den geachten spreker genoemd. Ik zal het intusschen hierbij laten. Ik meen genoegzaam te hebben aangetoond, dat, voor zoover de regeling, zoals die hier wordt voorgesteld, niet in harmonie mocht zijn met de gewoonte, de gelegenheid bestaat om bij de bespreking van het desbetreffende artikel wijziging aan te brengen, maar dat het nooit grond kan opleveren of logisch tot de gevolgtrekking zouden moeten leiden om de oude bepalingen omtrent huur van dienstboden te laten bestaan en daardoor inbreuk te maken op de algemeenheid van het ontwerp. Dat zou inderdaad zeer gevaarlijk zijn, omdat men, eenmaal daarmede beginnende, niet weet waar men

kan eindigen. Ik kan dus niets anders doen dan de aanneming van het amendement ontraden.

De heer de Savornin Lohman: Met een enkel woord wensch ik op de gemaakte bedenkingen te antwoorden.

In de eerste plaats heeft de geachte afgevaardigde uit Middelburg, indien ik althans goed heb verstaan, de opmerking gemaakt, dat mijn amendement alleen voorzag in de behoefte van de rijke gezinnen. Hoe de geachte afgevaardigde daartoe komt begrijp ik niet. Ik begrijp wel dat hij nog andere gezinnen op het oog had, nl. de boerengezinnen, maar ik heb met opzet de boerenarbeiders er niet bij genomen, hoewel ik niet wil ontkennen, dat ten platten lande verscheidene boerenknechts precies in dezelfde positie verkeerden als de dienstboden.

Er moet echter een grens zijn en daarom wenschte ik streng te onderscheiden tusschen het huis en het bedrijf. Ik heb er mij zorgvuldig van onthouden er die personen bij te noemen, die eigenlijk behooren tot het bedrijf. Het spreekt echter vanzelf dat wanneer een dienstbode ten platten lande eenige handeling verricht in het bedrijf, bijv. melken of iets van dien aard, zij daardoor evengoed valt onder de bepaling die ik voorstel.

In het algemeen wensch ik mij echter niet in te laten met de quaestie van de boerenarbeiders. Een geheel andere zaak is het evenwel te beweren dat mijn amendement betrekking heeft op de groote luiden. Die zullen niet zooveel last van het voorgestelde wetsontwerp hebben. Ik heb juist in mijn toelichting voortdurend doen uitkomen hoe het artikel vooral voor de kleine lieden zeer lastig zal zijn. Voor die gezinnen bijv. zal het een groot ongerief zijn, dat zij, wanneer zij op zekeren dag het loon niet kunnen uitbetalen, omdat zij niet tustond geld hebben, verplicht zullen zijn om onmiddellijk rente bij te betalen. Ook op de onmogelijkheid wees ik voor kleine gezinnen met kleine huizen om dienstboden bij zich te verplegen. Dat betreft juist de kleine gezinnen; de groote zullen er zooveel last niet van hebben. Van dien kant behoeft de geachte afgevaardigde uit Middelburg zich dus niet ongerust te maken.

Ik kom nu tot de bezwaren van de Regeering, waarbij de Minister niet heeft beantwoord mijn praktische bezwaren, maar zich over het algemeen gesteld op theoretisch standpunt. Mijn amendement zou den grondslag van het ontwerp aanranden, een bezwaar, dat niet vrij is van overdrijving. De afzondering der dienstmeisjes uit dezen titel zou den grondslag aanranden van een ontwerp, dat zijn ontstaan te danken heeft aan geheel andere beweegredenen dan wij thans bespreken.

Mijn voorstel is zeer bescheiden; ik heb er zelfs de dagmeisjes buiten gelaten, omdat zij er mijns inziens geen belang bij hebben. Zij worden doorgaans niet langer dan voor een week aangenomen en men zendt ze heen als zij niet bevallen. Dit is een zeer huiselijke regeling. Nam ik ze wel op, dan zou mijn voorstel de scherpe omlinjing verliezen, die ik er aan heb willen geven, namelijk het zijn van lid van het gezin. De dagmeisjes maken geen deel van het gezin uit; zij eten noch slapen er.

Nu heeft ook de Minister zelf er op gewezen, dat er voor schippers een aparte regeling bestaat; kan dit dan ook niet geschieden voor de dienstmeisjes? kan ook voor dezen de oude regeling niet blijven bestaan?

De Minister zegt dat ik wel het ontwerp op dit punt afgebroken, maar niet het bestaande artikel 1639 verdedigd heb. Ik doe een beroep op de ervaring der Kamerleden of er ten aanzien der dienstboden veel processen over art. 1639 ontstaan zijn. De zaak loopt doorgaans zeer eenvoudig af; ik zelf heb meermaalen aan een dienstbode gezegd: dit is uw recht volgens artikel zooveel, en daarmede was de zaak uit. De kantonrechter was daarbij niet noodig.

Wat den godspenning betreft, dezen heb ik er slechts *honoris causa* in opgenomen; ik geef hem den Minister gaarne cadeau. Niemand heeft iets aan de bepaling die daarover handelt, want er staat niets anders in, dan dat de godspenning in mindering kan worden gebracht, wanneer de dienstbetrekking niet langer dan drie maanden heeft bestaan. Als het dienstmeisje correct heeft gehandeld gaat dat goed. Maar als de dienstbode, gelijk nu vaak geschiedt, na een of twee dagen heengaat en de handpenning houdt, heeft men niets aan de bepaling. En het is juist daarover dat menige huisvrouw zich beklagt.

Nu heeft de Minister verder gezegd: wij hebben hier geregeld het geheele vraagstuk van huur en verhuur van diensten en die materie zou nu door dit amendement in tweeën verhuur gescheiden. Dit zou inderdaad zoo zijn, indien ik mij liet verleiden om ook art. 1637 in mijn amendement op te nemen. Welk principieel onderscheid, zou men dan kunnen vragen, is er tusschen art. 1637 en de nu voorgestelde algemeene regeling? Juist daarom neem ik art. 1637 niet op.

Wat ik wil is een *lex specialis* voor dienstboden, en wanneer men die wil, moet men zorgen haar niet verder uit te breiden dan juist tot de punten die men op het oog heeft. Nu beweer ik, dat juist hetgeen ik voorstel gebouwd is op de werkelijkheid, op het leven, terwijl het wetsontwerp gebouwd is op een theorie, waaraan men, wat de dienstboden betreft, niets heeft. Door hetgeen ik voorstel blijft de toestand zooals hij op het oogenblik is en waarover niemand zich heeft beklagd.

De Minister heeft gezegd: waar zijn de grenzen? Met de grenzen-quaestie heeft men in de Kamer veel kunnen doen. Bij het handelsrecht heeft men de grenzen zoover uitgebreid, dat de natuurlijke grenzen geheel zijn verdwenen, ten gevolge waarvan men tegenwoordig ieder particulier die zich nooit met koopmanszaken heeft beziggehouden, failliet kan doen verklaren, ten einde op die manier een schuld betaald te krijgen. Door het verdwijnen van die grenzen worden de rechtbanken overstroomd met aanzoecken tot faillietverklaring, die geen zin hebben.

Hier zijn intusschen de grenzen tamelijk eenvoudig aan te wijzen, en de Minister heeft niet aangetoond dat de omschrijving dier grenzen onvoldoende was. Hij heeft gewezen op de stal- en tuindiensten. Wanneer de man wien het aangaat in huis woont en huiselijke diensten verricht, valt hij er onder, anders niet. Wanneer zich zulk een quaestie voordoet, zal dit criterium moeten beslissen. Enkele gevallen kunnen quaestieus zijn, maar dit is geen reden om de heele groep van de dienstboden op een verkeerde plaats te brengen.

Over de juffrouwen van gezelschap en de dienstboden is men het nooit eens geworden waar het den fiscus betreft. Maar voor een juffrouw van gezelschap of een gouvernante zijn de bepalingen van het wetsontwerp niet geschreven. Een juffrouw van gezelschap of een gouvernante gaat niet naar den kantonrechter om ontbinding van het contract te eischen. Men zegt tot de gouvernante: ik vind u minder geschikt voor mijn kinderen, of zij zegt: ik ga liever naar mijn land terug. Daar zal men nooit quaestie over krijgen. Een juffrouw wordt niet behandeld als een dienstbode en op slag weggezonden. Daarvoor behoeft men geen wetsbepalingen te maken, evenmin als bijv. voor logés. Wij maken hier bepalingen voor arbeiders, die gemakkelijk uitgebreid kunnen worden, maar nu moet men daaronder niet brengen personen die daar niets mee te maken hebben.

Wat nu de pensions aangaat, geef ik toe, dat op dit oogenblik de juffrouwen van die pensions vallen onder het door mij voorgestelde, maar ik geloof niet, dat zij daar veel mede zullen verliezen. Ik kan mij begrijpen, dat, wanneer het pensioenwezen wat meer verbreid werd, een andere regeling noodig was, maar zoolang dit niet het geval is, zal het weinig hinderen of die menschen vallen onder hetgeen door mij is voorgesteld, dan wel onder het voorstel der Regeering.

Nu heeft de Minister gezegd: gij hebt wel aanmerkingen gemaakt, maar gij hebt art. 1639 niet aangeprezen.

Neen, Mijnheer de Voorzitter, daar was voor mij ook geen reden voor. Ik vind het wel niet mooi, maar wij verstaan het allen.

De Regeering zegt, dat ik het diep verband niet begrepen heb tusschen de artt. 1638 en 1639. Art. 1638 heeft betrekking op het gezag van den meester, die op zijn woord geloofd wordt, en daaruit vloeit art. 1639 voort, dat ook een voorrecht schenkt aan den meester. Ik geloof, dat juist het tegenovergestelde waar is.

Artikel 1638 is een op zuiver practische gronden rustende bepaling, en om die reden ben ik het eens met hetgeen professor Diephuis over dit artikel geschreven heeft, dat het wel niet mooi klinkt, maar in de practijk toch niet slecht werkt.

Artikel 1639 echter gaat volstrekt niet uit van de bevoorrechte positie van de huisvrouw. Dit kan ik den Minister gemakkelijk bewijzen. Wanneer de dienstbode op 1 November haar loon ontvangt en zij blijft nog één dag, of gaat terstond weg, dan verbeurt zij niets. Maar wanneer de huisvrouw haar op 1 November wegzendt zonder waarschuwing, moet zij haar nog 6 weken loon uitbetalen. De zaak is thans zeer practisch geregeld. Zooals de oude wetgevers dit meer deden, hebben zij in enkele gevallen er een slag door geslagen. Is er schadeloosstelling verschuldigd, dan betaalt de huisvrouw 6 weken. Gaat de meid weg, dan verbeurt zij haar loon. Nu erken ik, dat wanneer de meid bijv. op drie maanden gehuurd is, de schade veel grooter kan zijn dan 6 weken loon, maar dan gaat zij niet weg. Er is dan echter nog wel een ander middel, wat ik nu niet nader aanduiden zal, omdat ik niet weet of onze dienstboden de *Handelingen* lezen, maar een middel waardoor de meid, in plaats van haar loon te verbeuren, nog wel 6 weken loon op den koop toe kan verdienen!

Hoe nu de Minister kan zeggen, dat in onzen tegenwoordigen tijd de huisvrouw tegenover de dienstboden geprivilegieerd is, gaat mijn begrip te boven.

Daarom meen ik, dat wij met deze eenvoudige regeling best kunnen volstaan. Ik heb aangetoond, de Minister heeft dit inderdaad goed begrepen, dat door de nieuwe bepalingen die men hier voor de dienstboden geeft, deze er niet beter op worden, en tevens dat verschillende bepalingen lastig en nutteloos zijn.

Ik zal niet zeggen dat juist van alle bepalingen welke ik voorgelezen heb groote last kan komen, maar dat is wel het geval met sommige. En met alle bepalingen, welke ik niet heb voorgelezen, kunnen de dienstboden volstrekt niet in aanraking komen. Ik heb alleen voorgelezen bepalingen waarmede zij in aanraking kunnen komen, en als ik ze stuk voor stuk naga, kom ik tot de conclusie, dat men grooten omslag maakt voor niemand; er voortdurend den kantonrechter bij haalt, dien ik er liefst buiten houd. Ik houd zooveel mogelijk kantonrechter, procureur en advocaat buiten het gezin.

Wanneer nu de Minister zegt: als die artikelen niet goed zijn, dan moet ge uitzonderingen voorstellen voor de dienstboden, dan antwoord ik: dat zou juist verkeerd zijn. Als men dat doet, dan zal men onder alle artikelen, die ik heb voorgelezen, moeten schrijven, dat het artikel niet toepasselijk is op dienstboden. Die artikelen vallen dan weg. Al de niet door mij voorgelezen artikelen kunnen niet op dienstboden betrekking hebben. Alzoo vallen dan alle artikelen weg, maar dan is er niets geregeld, ook niet wat nu in art. 1639 geregeld wordt.

Ik wil de oude eenvoudige regeling, welke begrijpelijk is voor alle vrouwen en dienstboden, en waarover niet geklaagd is, behouden.

Het zou voor vele gezinnen een te zware last zijn. Nergens bestaat op het oogenblik de algemeene verplichting voor iemand om schade te vergoeden aan personen, aan wie een ongeluk overkomen is in diens huis. Ware dit het geval, dan had men de Ongevallenwet niet noodig.

Ik erken dat er gevallen kunnen zijn, waarin de huisheer aansprakelijk is voor onvoorzichtigheid; maar dit wordt niet uitgesloten door de aanneming van het amendement.

Dit geldt evenzeer wanneer men art. 1639 aanneemt; want indien het voortvloeit uit de algemeene rechtsbeginselen, dan geldt het ook ten aanzien van de dienst- en werkboden van 1639 Burgerlijk Wetboek.

[Men zie verder bij art. 1638 ij].

De heer Lucasse zeide dat alleen voor de rijke menschen dit amendement dienst doet. Hij schijnt te meenen, dat alleen dezulken dienstboden houden. Ja, als dat zoo was, behoefden wij ons er niet warm over te maken, maar er zijn tal van gezinnen waar het houden van een dienstbode zeer bezwaarlijk is en men haar toch niet kan missen.

Met de grootste moeite moet men nu dikwijls zorgen voor de voorziening in kost enz. van de dienstboden, vooral wanneer daar nog ziekte bijkomt.

Daarom blijf ik er bij, dat de regeling, zooals zij hier ligt, onrechtvaardig genoemd moet worden.

De heer Goeman Borgesius neemt den voorzitterstoel in.

De Voorzitter: Is de Commissie van Rapporteurs bereid thans advies uit te brengen over het amendement?

De heer Drucker, voorzitter der Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter! De Commissie van Rapporteurs is volkomen bereid thans advies uit te brengen over het amendement. Intusschen, de toelichting van dit advies zal, met het oog op het belang der zaak die het hier geldt, en ook met het oog op de uitvoerigheid van de toelichting van het amendement, zekeren omvang aannemen, en ik vrees, dat ik, nu tot het uitbrengen van dit advies overgaande, den gewonen tijd van 4 uur verre zou moeten overschrijden. Ik zou u dus willen vragen, of het, met het oog op den Vrijdag, niet raadzaam zou zijn, dit advies tot Dinsdag uit te stellen.

De Voorzitter: Ik geloof in den geest der Kamer te handelen, wanneer ik thans de discussie verdaag tot a.s. Dinsdag.

De heer de Savornin Lohman: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben volkomen bereid in deze met u mede te gaan, maar ik zal de volgende week de vergaderingen waarschijnlijk niet kunnen bijwonen, om gezondheidsredenen, die mij ook heden het bijwonen bezwaarlijk maakten. Ik zal dan dus aan het verdere debat niet kunnen deelnemen.

De Voorzitter: Brengt dit ook verandering in de meening der Commissie van Rapporteurs?

De heer Drucker, voorzitter der Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter! Daar wordt geroepen: „stemmen!” maar men zal mij toch wel vergunnen, namens de Commissie van Rapporteurs, zoo kort als eenigszins mogelijk is, toe te lichten de gronden waarop wij eenstemmig en zeer bepaald aan de Kamer in overweging geven, zich niet met het amendement te vereenigen. Ik had mij voorgesteld die gronden nader te ontwikkelen, ik zal ze nu zooveel mogelijk resumeeren.

Ze zijn deze. Vooreerst dat, welk het verschil ook moge zijn tusschen de verhouding in het gezin en die op ander gebied van den arbeid, dit verschil toch nooit kan rechtvaardigen systematisch het een te regelen in een titel van huur, en van het andere te maken een titel over arbeidsovereenkomst.

Een tweede zeer ernstig bezwaar der Commissie is de willekeurigheid der regeling, waar niet alle in een gezin wonende personen in het amendement zijn opgenomen, maar alleen die inwonende personen, die huiselijke diensten verrichten, dus bijv. niet de talrijke categorie van inwonende winkelfrouwen en dergelijke, die toch ook deel uitmaken van het gezin van den winkelier.

In de derde plaats zou het amendement al de moeilijkheden brengen die aan een grensbepaling steeds zijn verbonden. De geachte afgevaardigde de heer Lucasse heeft reeds met nadruk de aandacht gevestigd op de moeilijkheid, waarin men verkeert, of men het amendement zal beperken tot de personen, die alleen huiselijke diensten verrichten, of ook daarin zal opnemen de personen, die daarnaast nog andere diensten verrichten, in het winkel-, landbouw- of ander bedrijf. Volgens het amendement zal zijn uitgezonderd ieder die inwoont en eenige huiselijke diensten verricht, al vormen die huiselijke diensten ook slechts een zeer klein onderdeel van zijn geheele werkzaamheid.

De geachte afgevaardigde uit Goes heeft tegenover elkaar gesteld de regeling, die volgens hem zou liggen in art. 1639, en hetgeen in dit wetsontwerp wordt aangeboden. Hij heeft de eerste hoogelijk geroemd boven de laatste.

Dit voorstel van den geachten afgevaardigde omtrent het recht volgens art. 1639 dunkt ons in hooge mate geidealiseerd. De geachte afgevaardigde vraagt: waar zijn lacunes gebleken? Ik zou willen antwoorden: Tal van artikelen van het wetsontwerp, door den geachten spreker genoemd, bewijzen wat naar het oordeel van den ontwerper in het tegenwoordig recht juist ook ten aanzien der dienstboden gebrekkig is. Ik herinner bijv. aan de verplichting van den patroon om het loon bij ziekte door te betalen, welke in de practijk thans geenszins door alle gezinshoofden wordt in acht genomen, gezinshoofden, die nota bene steun kunnen vinden bij den meest geautoriseerden uitlegger van ons Burgerlijk Wetboek, Diephuis, die leert, dat men in geval van ziekte van de dienstbode niet verplicht is verder loon te betalen.

De geachte afgevaardigde — ik doe maar een greep — heeft niet gewezen op art. 1638 x, waarin staat, dat de werkgever verplicht is de lokalen, werktuigen en gereedschappen zoo in te richten, dat zijn personeel zooveel mogelijk tegen ongelukken is beschermd. Het is ook voor dienstboden in het gezin van belang geen gevaar te loopen haar armen of beenen te breken door te vallen van een gebrekkige ladder, het instrument, dat haar in het huisgezin wordt verstrekt.

Door de eigenaardige groepeerings van de artikelen versteekt de geachte afgevaardigde de dienstboden ook van het eenvoudige proces, dat voor andere werklieden wordt geschapen. En wanneer hij zegt „dienstboden procederen niet, en gouvernanten en dergelijken denken er in het geheel niet aan”, — dan geloof ik, dat de practijk tot dusverre heeft bewezen, dat de dienstboden er anders over denken, en te recht, want waarom zouden zij, waar zij in haar rechten worden te kort gedaan, deze niet bij de justitie doen gelden.

Eindelijk — dat was het positieve betoog van den geachten afgevaardigde — heeft de heer Lohman geredeneerd: er komen in het wetsontwerp tal van artikelen voor, die lastig zijn voor den patroon-gezinshoofd. In een vergadering als deze, waar wij, voor zoover wij werkgevers zijn, voor het overgrote meerendeel behooren tot die soort werkgevers, waarmede men bij dit amendement te doen heeft, maken die argumenten allicht indruk. Maar wanneer men was in een vergadering van kleine patroons uit het ambachts- of uit het winkeliersbedrijf, zou men tal van de artikelen, die de heer Lohman heeft te berde gebracht, met hetzelfde succes aan die patroons kunnen voorhouden en zeggen: wat zult gij van die artikelen een last hebben! Die last is bij tal van artikelen door den geachten afgevaardigde overdreven voorgesteld. Voor zoover er last is, drukt die

echter niet alleen en niet in het bijzonder op den patroon-gezinshoofd, maar ook op andere werkgevers.

[Men zie verder bij art. 1638 y].

De geachte afgevaardigde heeft eindelijk gezegd: nu zullen de gezinshoofden een geheele wet moeten bestudeeren. Mijnheer de Voorzitter, dat hangt iederen staatsburger van tijd tot tijd boven het hoofd, en ik vraag wederom: waarom is dat voor een gezinshoofd erger dan voor een kleinen ambachtsbaas of winkelier?

Op die gronden, Mijnheer de Voorzitter, die ik mij voorgesteld had uitvoeriger te ontwikkelen, maar waarbij ik toch meen de hoofdzaken niet te hebben voorbijgegaan, is het, dat de Commissie eenparig, en zeer bepaald, aanraadt, dat de Kamer zich niet met dit amendement zal mogen vereenigen.

De heer de Savornin Lohman: Omtrent de quaestie van de grenzen zal ik nu niet terugkomen op hetgeen ik gezegd heb, maar het komt mij nog voor, dat wanneer de dienstbode zich verhuurd heeft tot het verrichten van huiselijke diensten, duidelijk genoeg wordt aangewezen wie daaronder verstaan wordt. Of overigens iemand valt in de een of andere afdeeling, is op zich zelf van heel weinig gewicht. Hoofdzaak is, dat wij een arbeidsregeling hebben, dat de zaak voor de arbeiders in goede richting gestuurd wordt. En of dan er een meer of een minder in valt is hier — waar niet zooals bij de belastingen over de financiën moet worden beslist — al van heel weinig belang.

[Men zie verder bij art. 1638 z].

Wat de eenvoudige procesregeling aangaat, wat verhindert om, wanneer art. 1639 aangenomen wordt, dit ook toe te passen op de daar bedoelde personen? Waarom kan het niet? De proces-ordening heeft eenvoudig te bepalen, dat zij ook van toepassing zal zijn op de vijfde afdeeling van den Zevenden Titel. Daartegen is volstrekt geen bezwaar.

Nu erken ik dat eenige van de bezwaren waar ik hier het oog op heb, ook gelden voor andere personen. Ik wil die echter niet uitzonderen, omdat ik de juiste grens niet weet te trekken en omdat ik wensch te handelen in overeenstemming met het betoog dat de heer Drucker gisteren heeft gehouden. Doch nu voegt de voorzitter van de Commissie van Rapporteurs mij toe: gij hadt die andere personen er ook in moeten brengen, die ik er juist om zijnentwille buiten gelaten heb! Ik erken dat die motieven voor die personen ook gelden, maar niet in dezelfde mate, omdat zij niet zijn hoofden van het gezin.

Nu zegt de geachte spreker, dat hij niet voelt welk verschil er bestaat voor zulk een gezinshoofdwerkgever en een anderen werkgever; maar ik beweer, dat men in gezinnen niet te doen heeft met menschen die in een bedrijf zijn, het zijn eenvoudige personen, die aan het hoofd van het gezin staan. Personen, die wonen met vrouw en kinderen, worden onder deze verplichting gebracht, waarvan zij niets anders dan last kunnen krijgen. Daarom blijf ik het ten eerste bejammeren, wanneer deze personen in de wet behouden werden.

De heer Drucker, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter! Twee opmerkingen slechts. In de eerste plaats die, dat de heer de Savornin Lohman onveranderd handhaaft den tekst van het amendement. En nu wil ik toch namens de Commissie de Kamer nog eens uitdrukkelijk er op wijzen, welke de gevolgen daarvan zullen zijn. Daardoor worden niet alleen van de wet uitgezonderd, laat ik nu maar zeggen „onze” dienstboden — op zich zelf een zeer zonderlinge consequentie van het amendement — maar ook zullen uitgezonderd worden die duizenden dienstboden, die werkzaam zijn in bedrijven, maar die te gelijker tijd een handreiking doen in de huishouding.

Waar de geachte afgevaardigde uit Goes met zooveel nadruk is opgekomen tegen de artt. 1638 x en 1638 y, wil ik hem alleen hierop wijzen, dat die artikelen de proef van de practijk hebben ondergaan, in zoover zij zakelijk geheel zijn overgenomen uit de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek van het Duitsche Rijk.

De heer de Savornin Lohman: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch een kleine wijziging in het amendement te brengen door tusschen de woorden „belooning” en „huiselijke” in art. 1638 in te voegen „uitsluitend”, zoodat dit artikel dan zal luiden:

„Onder dienst- en werkboden worden verstaan de bij het gezin inwonende personen, die zich verbonden hebben tegen belooning uitsluitend huiselijke diensten te verrichten.”

De **Voorzitter**: Door den heer de Savornin wordt een wijziging gebracht in zijn amendement, zoodat in art. 1638 tusschen de woorden: „beloening” en „huiselijke” wordt ingevoegd: „uitsluitend”.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het amendement, in stemming gebracht, wordt met 46 tegen 13 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Okma, Ruys de Beerenbrouck, Talma, van den Bergh (Rotterdam), Janssen, Pierson, van Nispen tot Sevenaer, Aalberse, Tak, van Alphen, Troelstra, Schaper, van Vliet, Roessingh, Mëes, Roodhuyzen, Jannink, van Deventer, Tydeman, van der Zwaag, Duymaer van Twist, Regout, Lely, IJzerman, van Doorn, Jansen (den Haag), Kolkman, ter Laan, Verhey, Patijn, van Vuuren, Thomson, Marchant, de Beaufort, Drucker, van Wijnbergen, Bogaardt, Hubrecht, Lucasse, Liefstinck, van Gijn, Smidt, van Styrum, de Klerk, van den Heuvel en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Beckers, de Ridder, Plate, van Veen, van Bylandt, van de Velde, de Savornin Lohman, Duynstee, van Idsinga, van Wasenaer van Catwijk, van den Berch van Heemstede, van Heemstra en van Karnebeek.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

[Zie bladz. 58.]

Vele leden, die overigens het vervallen van de onbillijke bepaling van art. 1638 goedkeurden, betreurden het eveneens, dat de dienstboden in de regeling waren begrepen. Zij achtten dit in vele opzichten een nadeel, met het oog op goede, patriarchale toestanden, welke verloren zullen gaan. Bij de arbeidsenquête zijn de dienstboden ook niet betrokken geworden en er bestond geen noodzakelijkheid om hen in deze regeling op te nemen.

Ook andere leden meenden, dat er voor hen zeker veel minder behoefte aan eene regeling bestaat dan voor de arbeiders. Niet alleen laat over het algemeen hun toestand minder te wenschen over, maar ook is het dikwijls zeer moeilijk uit te maken, wie in werkelijkheid economisch de zwakkere is: de dienstbode of de huisvrouw. Ook gevoelt een ieder, dat wettelijke maatregelen voor menschen, die dagelijks in zulk eene nauwe aanraking met elkander komen als de leden van een huisgezin en een dienstbode, weinig kunnen geven. Gaat het tusschen hen niet goed, dan is het het beste, dat zij zoo spoedig mogelijk van elkander scheiden. Toch zal men toestemmen dat men, eenmaal eene nieuwe arbeidsregeling makende, daarbij ook zal moeten denken aan de noodzakelijkheid, om voor hen eenige bepalingen in het leven te roepen, omdat er ook in dit geval zelden of nooit een volledig arbeidscontract gemaakt wordt. Zeker ware het echter voldoende geweest ze in dit opzicht te beperken tot hetgeen in het huidige wetsontwerp, natuurlijk gewijzigd, in de artt. 1637 e, f, g, 1638, 1638 c, d, x, ij, z, 1639 c, d, e, k, o, w, voorkomt.

Antwoord der Regeering.

[Zie bladz. 65.]

Bij de beantwoording der vraag, of de dienstboden terecht in de voorgestelde regeling begrepen zijn, dient in het oog gehouden te worden, dat de eenige drie bestaande artikelen, waarbij rechtsgevolgen der arbeidsovereenkomst geregeld worden, in de eerste plaats op dienstboden van toepassing zijn. Is deze regeling, voor zoover dan de inhoud dier artikelen dien naam verdient, af te keuren, dan moet men erkennen dat ten aanzien van dienstboden ingrijpen des wetgevers plicht was.

Had het ontwerp nu ten hunnen aanzien moeten volstaan met intrekking of herziening van de artt. 1638 en 1639? Het antwoord der leden, in deze alinea van het Voorloopig Verslag aan het woord, zal vermoedelijk bevestigend luiden, doch daartegenover mag worden gesteld, dat feitelijk de dienstboden de gansche situatie toch niet zoo beheerschen als de hier bedoelde leden schijnen te meenen. De ervaring werpt een gansch ander licht op de zaak, ja zelfs het Voorloopig Verslag maakt er melding van, dat het veelal, althans in sommige deelen des lands, de gewoonte zoude zijn om zich bij ziekte en ongeval van inwonende dienstboden al zeer weinig om hen te bekommeren. In werkelijkheid zijn ook de toestanden thans geenszins steeds zoo goed en patriarchaal; dat wijziging daarvan zoozeer te betreuren zou zijn. Inderdaad kan niet worden beweerd, dat thans reeds alle werkgevers of geefsters tegenover de inwonende dienstboden al datgene plegen te doen of na te laten, wat een goed werkgever in gelijke omstandigheden behoort te doen en na te laten, evenmin als van de dienstboden gezegd kan worden, dat zij haren plicht steeds doen. Aan beide zijden heerscht thans vaak willekeur en misbruik van eene toevallige overmacht.

Op tal van belangrijke punten, men denke b.v. aan opzegging, wat den tijd en den termijn betreft, geldt thans een soort van gewonterecht, welks inhoud in geenen deele vast staat. Ernstige rechtsonzekerheid, die vaak den huiselijken vrede verstoort, is van dien toestand het gevolg.

Dat dit alles werd gevoeld en volkomen begrepen, blijkt alweder uit het Voorloopig Verslag zelf, waar toch gezegd wordt, dat, nu eenmaal eene nieuwe regeling der arbeidsovereenkomst werd gemaakt, ook gedacht moest worden aan de noodzakelijkheid om ook voor dienstboden althans eenige bepalingen in het leven te roepen. En daarbij werden bijna alle voor dienstboden belangrijke artikelen van het ontwerp als bruikbaar materiaal genoemd, zij het ook „natuurlijk gewijzigd”. Maar zij die deze opvatting huldigen, moeten om in het bewijs hunner stelling, dat de dienstboden buiten het ontwerp hadden behooren te blijven, te kunnen slagen, aantoonen, dat de overige bepalingen van het ontwerp inderdaad schadelijk zijn voor de arbeidsverhoudingen ten aanzien van dienstboden. Want, is dit niet het geval, dan kunnen die andere voorgestelde bepalingen, zoo zij eenige toepassing kunnen vinden, alleen baat aanbrengen.

Zoo komt men tot het resultaat, dat de quaestie van de regeling van het dienstbodenrecht moet worden teruggebracht tot deze van louter technischen aard, of de bepalingen betreffende de dienstboden in één algemeen ontwerp moeten zijn vervat, dan wel in eene afzonderlijke regeling behooren te worden opgenomen. Deze vraag nu zal hare beantwoording vinden in § 2 sub a. (*Uniforme regeling*, enz.)

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(28 Juni 1907.)

De heer van Houten: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1639 s].

Om een behoorlijke, aannemelijke positie als broodheer tegenover zijn dienstbode te behouden, ook zooals de besten in den tegenwoordigen tijd zich tegenover hun dienstboden gedragen en gedragen moeten om goede dienstboden te houden, kan men het contract op de voorwaarden van de wet niet accepteren. Dus is

het gevolg op elk gebied waar arbeid gebruikt wordt, hetzij in de nijverheid, hetzij in het huiselijk leven, het zoeken door den werkgever van het expédient van den korten arbeidstermijn; ongunstige verandering in het eenige waarbij de arbeider belang heeft om niet in noodstand te komen.

[Men zie verder bij art. 1637 p].

De heer Waller: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het woord gevraagd om in het kort de stem te motiveeren die ik over het aan de orde zijnde wetsontwerp wensch uit te brengen.

In het Voorloopig Verslag heeft deze Kamer haar meening kenbaar gemaakt, dat tegen dit ontwerp ernstige bezwaren zijn aan te voeren. Een deel daarvan rust op overwegingen van juridischen aard. Het oordeel op die gronden moet ik aan anderen overlaten en ik zal mij bepalen tot zulke opmerkingen, waartoe een leek mag geacht worden niet onbevoegd te zijn.

Ik veroorloof mij drie onderwerpen aan te stippen die in dit ontwerp meer bijzonder mijn aandacht trokken en waartegen bij mij eenige bezwaren zijn gerezen.

„Mijn eerste opmerking is gericht tegen het uitstrekken van de bepalingen dezer wet ook tot hen die in huiselijke dienstbetrekking zijn. De Minister deelt de hiertegen aangevoerde bezwaren niet en „acht dat ook deze categorie van arbeiders beslist behoefte heeft aan de voorgestelde regeling, daar de toestanden hier niet zoo gunstig zijn als soms wordt beweerd. De ervaring — zoo leest men — werpt een geheel ander licht op de zaak: dienstboden zouden niet alleen gebaat zijn door intrekking of herziening van artt. 1638 en 1639 Burgerlijk Wetboek en in werkelijkheid zijn de toestanden geenszins steeds zoo goed, dat de wijziging daarvan betreurd zou moeten worden.”

Voor deze verklaring van den Minister moet men het hoofd buigen, al is het ook dat de ervaring anderen leerde, dat in vele kringen van ons volk volle erkenning en hooge waardeering door den meester van bewijzen van gehechtheid en trouw aan de zijde der dienstboden algemeen is. De twijfel rijst of maatschappelijke verhoudingen er bij zullen winnen, indien men bij den meester het gevoel van aansprakelijk te zijn voor de belangen zijner dienende huisgenooten en den wensch om die belangen, uit hogere overwegingen, naar eisch te behartigen, aantast en daardoor zijn gezag ondermijnt en vernietigt. Niemand wordt gebaat door de vervanging van den toestand van wederzijdsch vertrouwen, door zulk een, waarin een onmiddellijk beroep op de wet en een haastige gang naar den kantonrechter gewoonte wordt.

[Men zie verder het Vierde Hoofdstuk sub B].

Dat zij die in huiselijke dienstbetrekking zijn niet buiten deze wet werden gelaten, betreur ik; maar ik koester de verwachting, dat de nieuwe bepalingen weinig verandering zullen brengen in de gewoonten en practijk van het dagelijksch leven en dat daar waar goede en bevredigende verhoudingen ontstonden, deze door de gewijzigde wet niet zullen aangetast worden, noch daaronder zullen lijden.

[Men zie verder bladz. 238].

(29 Juni 1907.)

De heer Hovy: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 87].

De heer Waller sprak te recht uit, alhoewel hij zich nog bezwaard gevoelde omtrent de verhoudingen die in de familiën zouden ontstaan, wanneer al de bepalingen van dit contract ook van toepassing zouden zijn bij het huren van dienstboden, dat hij niet zonder hoop was, dat *in de practijk* de moeilijkheden zich niet zoo zeer zouden doen gevoelen. Ik wensch met dien geachten spreker ook als mijn overtuiging uit te spreken, dat ik niet bevreesd ben voor dat menigvuldig beroep op den rechter, waartoe het contract allicht de bevoegdheid zou geven. Waar goede gebruiken bestaan, die een goede verstandhouding ten gevolge hebben, zal alles bij het oude blijven. De Apostel zegt: „de oversten zijn niet tot een vreeze den goeden werken, maar den kwaden. Wilt gij nu die macht niet vreezen, doe het goede.” En dit wijze woord zal in alle tijden waar blijven. Gelukkig zijn de goede, patriarchale verhoudingen tusschen heeren en vrouwen éenerzijds en de dienstboden anderzijds nog de wereld niet uit, althans in ons goede land; en waar die zijn, zullen de nieuwe bepalingen geen verandering brengen. Maar waar de klacht over slechte dienstboden veelvuldig aan minder goede behandeling zal moeten toegeschreven worden, daar zal ook dáár

de rechter het meest worden ingeroepen, waar werkelijk reden zal zijn over onrecht te klagen.

[Men zie verder bij art. 1637 j].

De heer van der Feltz: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 88].

In gelijken zin beantwoord ik de derde in de gewisselde stukken behandelde vraag of de dienstboden te recht in de voorgestelde regeling zijn begrepen?

De bestaande in de drie artt. 1637, 1638 en 1639 van het Burgerlijk Wetboek vervatte regeling, die in de eerste plaats op de dienstboden van toepassing is, zal, dunkt mij, niemand meer in bescherming willen nemen. Hier kan ik mij geheel aansluiten aan hetgeen daaromtrent door mijn geachten buurman, mr. Kist, in het midden is gebracht [bladz. 79 en 80]. En nu eenmaal een nieuwe regeling der arbeidsovereenkomst ter hand werd genomen, lag het voor de hand, dat ook gedacht moest worden aan de noodzakelijkheid om die onvoldoende regeling ook voor de dienstboden door meer doeltreffende bepalingen te vervangen. Des te meer bestond daartoe aanleiding, omdat in werkelijkheid de toestanden der dienstboden niet overal zoo zijn, dat wijziging daarvan overbodig zou zijn te achten. Zoowel aan de zijde van de werkgevers of -geefsters als aan de zijde van de dienstboden heerscht thans dikwerf willekeur en misbruik, ten gevolge van een tijdelijke overmacht. Voorts geldt op dit gebied op verschillende punten een soort van gewoonterecht, waarvan de inhoud verre van vaststaat, en daardoor tot rechtsonzekerheid aanleiding geeft, die voor den huiselijken vrede dikwerf een zwaar hangijzer is. Daar komt nog bij, dat het mijns inziens in de practijk zou blijken, dat het niet zoo eenvoudig is om een scheidingslijn te trekken tusschen dienstboden en de overige arbeiders. Ten aanzien van de dienstboden in de steden, wier werkzaamheid zich in den regel tot huiselijke diensten beperkt, moge zulks nog mogelijk zijn, maar ten platten land, waar de dienstboden, zoowel mannelijke als vrouwelijke, niet alleen huiselijke diensten, maar in den regel ook werk van arbeiders verrichten, zou de gemaakte onderscheiding niet tot haar recht komen. De moeilijkheid zit hier dus niet, dat men voor grensgeschillen staat, maar voor werkzaamheid van gemengden aard.

[Men zie verder bladz. 162].

D. LEERLINGEN.

Memorie van Toelichting O. D.

Algemeene Beschouwingen.

[Gedeelte van § 4.]

Een tweede groep personen, die hier afzonderlijk moet genoemd worden, zijn de *leerlingen*. Voor opzettelijke regeling van het leerlingwezen wordt dit Ontwerp niet de plaats geacht. Doch in afwachting, of wettelijke regeling van dit onderwerp noodig zal blijken, wordt hier een stap gezet in de richting, die daarbij naar alle waarschijnlijkheid zal worden ingeslagen: door art. 15 nr. 7 van het Ontwerp [art. 1637 p, n° 7] zal het *schriftelijk* aangaan van leerlingcontracten grootelijks worden bevorderd; men vergelijk ook art. 5. [1637 g].

Memorie van Toelichting O. 1901.

Algemeene Beschouwingen.

[Gedeelte van § 5.]

Een tweede groep personen, die hier afzonderlijk moet genoemd worden, zijn de *leerlingen*. Voor opzettelijke regeling van het leerlingwezen wordt dit Ontwerp niet de plaats geacht. Doch in afwachting, of wettelijke regeling van dit onderwerp noodig zal blijken, wordt hier een stap gezet in de richting, die daarbij naar alle waarschijnlijkheid zal worden ingeslagen: door art. 1637 o [p], laatste lid, van het Ontwerp zal mede het *schriftelijk* aangaan van leerlingcontracten grootelijks worden bevorderd.

Memorie van Toelichting.

Algemeene Beschouwingen.

[Gedecelte van § 7.]

Een tweede groep van personen, die hier afzonderlijk moet genoemd worden, zijn de *leerlingen*. Eene regeling van het leerlingwezen zoude in het ontwerp, dat zich bepaalt tot de vaststelling der contractueele verhouding tusschen werkgever en arbeider, niet passen; het leerlingwezer toch beoogt onmiddellijk bevordering van het moreel en fysiek welzijn, vooral het eerste, van den jeugdigen arbeider; het vertoont dus een onmiskenbaar publiekrechtelijk karakter, geheel verschillend van den privaatrechtelijken aard van dit ontwerp. De meest geëigende plaats voor wettelijke regeling van het leerlingwezen schijnt te zijn de ontworpen Arbeidswet, waarin het dan ook het onderwerp van een afzonderlijk hoofdstuk vormt (1).

E. BESTUURDERS VAN NAAMLOOZE VENNOOTSCHAPPEN EN VAN COÖPERATIEVE VEREENIGINGEN.

Memorie van Toelichting O. D.

Algemeene Beschouwingen.

[Vervolg van bladz. 203.]

In de derde plaats wordt opgemerkt, dat het Ontwerp van toepassing is op *bestuurders van naamlooze vennootschappen en coöperatieve vereenigingen*, althans voor zoover zij loon genieten. Zij vallen in de omschrijving, welke het Ontwerp van de arbeidsovereenkomst geeft. Daarop te dezer plaatse opzettelijk de aandacht te vestigen schijnt wenschelijk, omdat eene in Nederland zeer verspreide rechtsleer de verhouding tusschen de naamlooze vennootschap en hare bestuurders uitsluitend als lastgeving opvat. Dat daarin een element van lastgeving ligt, in zoover de bestuurder bevoegd is de vennootschap tegenover derden te vertegenwoordigen, is onbetwistbaar. Doch men mag niet voorbijzien, dat er te gelijker tijd bestaat dienstbetrekking, gelijk door de Deutsche wetgeving, rechtspraak en wetenschap eenstemmig wordt aangenomen en ook ten onzent in den laatsten tijd is erkend (2).

De regels van het Ontwerp passen voor de bestuurders van naamlooze vennootschappen even goed als voor andere dienstverhuurders. Ook zij hebben er groot belang bij, niet zonder dringende redenen „op stel en sprong” te worden ontslagen zonder schadevergoeding; ook te hunnen aanzien moet vaststaan, op welke wijze zij hunne betrekking kunnen neerleggen; ook voor hen is er behoefte aan bepalingen als die van artt. 20 [1638 c], 31 [1195, 4°] e. a. van het Ontwerp.

Is deze regeling in harmonie met het geldende vennootschapsrecht? Strijdt ze niet met art. 44, lid 2, Wetb. v. Kooph. en met art. 9, lid 2, der wet van 17 November 1876 (*Stbl.* nr. 227) tot regeling der coöperatieve vereenigingen? Tornt zij niet aan de algemeen onmisbaar geachte bevoegdheid, de bestuurders

(1) Zie voorts de toelichting van art. 1637 j, sub 6° [art. 1637 p, sub 7°] op bladz. 33.

(2) Duitsch Handelswetboek art. 227, herzien Wetboek van 1897, § 231; arresten *Reichsgericht* 4 Juli 1882 en 12 October 1888 (*Entscheidungen in Civilsachen*, dl. 7 nr. 26 en dl. 22 nr. 6); DERNBURG, *Preuss. Privatrecht*, t. a. p., dl. 2, § 228 nt. 12; BEHREND, *Handelsrecht*, t. a. p., § 124, bl. 838 vlg. — Mr. MOLENGRAFF, *Leid-draad*, t. a. p., bl. 96, en *Rechtsgeleerd Magazijn*, 1889, bl. 424. Verg. ook de schriftelijke gedachtenwisseling over het Ontwerp van wet op het faillissement en de surséance van betaling, op art. 40 (Uitg. BELINFANTE, dl. 2, bl. 67).

te allen tijde te ontslaan? De afwijking is zeer gering. Reeds naar de bestaande wet wordt aangenomen, dat de bestuurder, die in strijd met aangegane bedingen zonder gegronde reden wordt ontslagen, recht heeft op schadevergoeding. (1) Mag men deze meening juist achten, dan lost het geheele verschil tusschen het geldende recht en het Ontwerp zich op in twee punten. Vooreerst een verschil in terminologie: naar de heerschende opvatting *mag* de naamlooze vennootschap hare bestuurders te allen tijde ontslaan; naar art. 54 Ontw. [1639 o] *kan* de naamlooze vennootschap ten allen tijde de dienstbetrekking doen eindigen. En dan een verschil in bewijslast: *nu* moet de bestuurder, om schadevergoeding te erlangen, bewijzen dat hij zonder wettige redenen werd ontslagen; volgens art. 54 Ontw. zal de naamlooze vennootschap, om aan de verplichting tot schadevergoeding te ontkomen, moeten bewijzen dat er wettige reden tot ontslag bestond. In de hoofdzaak komen echter beide overeen: behoudens verplichting tot schadevergoeding indien er geen dringende reden aanwezig is, bestaat voor de naamlooze vennootschap te allen tijde de mogelijkheid, hare bestuurders te ontslaan. Of in de aangehaalde artikelen 44 W. v. K. en 9 Wet Coöp. Ver. eene kleine wijziging dient te worden gebracht om ze in volkomen overeenstemming te doen zijn met het Ontwerp, kan worden overwogen bij de Invoeringswet, waarover hieronder, in § 6 [bladz. 109], wordt gesproken. Die wijziging zal in elk geval het systeem van het Vennootschapsrecht ongedeerd laten.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Algemeene Beschouwingen.

[Vervolg van blz. 203.]

In de derde plaats wordt opgemerkt, dat het Ontwerp van toepassing is op *bestuurders van naamlooze vennootschappen en coöperatieve vereenigingen*, althans voor zoover zij loon genieten. Zij vallen in de omschrijving, welke het Ontwerp van de arbeidsovereenkomst geeft. Daarop te dezer plaatse opzettelijk de aandacht te vestigen schijnt wenschelijk, omdat eene in Nederland zeer verspreide rechtsleer de verhouding tusschen de naamlooze vennootschap en hare bestuurders uitsluitend als lastgeving opvat. Dat daarin een element van lastgeving ligt, in zoover de bestuurder bevoegd is de vennootschap tegenover derden te vertegenwoordigen, is onbetwistbaar. Doch men mag niet voorbijzien, dat er te gelijker tijd bestaat dienstbetrekking, gelijk door de Deutsche wetgeving, rechtspraak en wetenschap eenstemmig wordt aangenomen en ook te onzent in den laatsten tijd is erkend (2).

De regels van het Ontwerp passen voor de bestuurders van naamlooze vennootschappen even goed als voor andere arbeiders. Ook zij hebben er groot belang bij, niet zonder grondige redenen „op stel en sprong” te worden ontslagen zonder schadeloosstelling of schadevergoeding; ook te hunnen aanzien moet vaststaan, op welke wijze zij hunne betrekking kunnen neerleggen; ook voor hen is er behoefte aan bepalingen als die van art. 1638 c, e. a. van het Ontwerp.

De in het Ontwerp voorgestelde regeling is overeenkomstig de bestaande wet (art. 44, lid 2, W. v. K.; art. 9, lid 2, wet op de coöp. ver.). Het eenige verschil tusschen het geldende recht en het Ontwerp lost zich op in een verschil van bewijslast. Reeds naar het geldende recht wordt aangenomen, dat de bestuurder, die in strijd met aangegane bedingen zonder gegronde reden wordt ontslagen, recht heeft op schadevergoeding. (3) De bestuurder moet dan echter, om schadevergoeding te erlangen, bewijzen dat hij zonder wettige redenen werd ontslagen; volgens art. 1639 q [o] Ontwerp zal de naamlooze vennootschap, om aan de verplichting tot schadeloosstelling te ontkomen, moeten bewijzen dat er eene gron-

(1) Zie Mr. LEVY, *Het Algemeene Deutsche Handelswetboek*, op art. 227. In art. 85, lid 2, van het ontwerp op de vennootschappen (bewerkt door de Staatscommissie van 1879) is dit recht uitdrukkelijk erkend. Zie ook art. 151 van dat ontwerp.

(2) [Zie de noot (2) op blz. 204, behoudens dat aan het slot in plaats van «Uitg. Belinfante, dl. 2, bl. 67» wordt gelezen: «Uitg. Wetgeving, verzameling der stukken en beraadslagingen betreffende voor de practijk of uit anderen hoofde blijvend belangrijke wetten, onder red. van Mr. H. v. d. Hoeven, jaarg. 1895, *Faillissementswet*, dl. 1, bl. 493 vlg.»]

(3) [Zie de noot (1) op deze bladzijde.]

dige, aan den bestuurder medegedeelde, reden tot ontslag bestond. In de hoofdzaak komen echter beide overeen: behoudens verplichting tot schadeloosstelling, indien de verbreking der dienstbetrekking zonder grondige, aan de wederpartij medegedeelde, reden is geschied (art. 1639 q), blijft de naamlooze vennootschap te allen tijde bevoegd hare bestuurders te ontslaan.

Memorie van Toelichting.

Algemeene Beschouwingen.

[Vervolg van bladz. 203.]

In de derde plaats wordt opgemerkt, dat het Ontwerp van toepassing is op *bestuurders van naamlooze vennootschappen en coöperatieve vereenigingen*, althans voor zoover zij loon genieten. Zij vallen in de omschrijving, welke het Ontwerp van de arbeidsovereenkomst geeft. Daarop te dezer plaatse opzettelijk de aandacht te vestigen schijnt wenschelijk, omdat eene in Nederland zeer verspreide rechtsleer de verhouding tusschen de naamlooze vennootschap en hare bestuurders uitsluitend als lastgeving opvat. Dat daarin een element van lastgeving ligt, in zoover de bestuurder bevoegd is de vennootschap tegenover derden te vertegenwoordigen, is onbetwistbaar. Doch men mag niet voorbijzien, dat er tegelijkertijd bestaat dienstbetrekking, gelijk door de Deutsche wetgeving, rechtspraak en wetenschap eenstemmig wordt aangenomen en ook ten onzent in den laatsten tijd is erkend (1).

De regels van het Ontwerp passen voor de bestuurders van naamlooze vennootschappen even goed als voor andere arbeiders. Ook zij hebben er groot belang bij, niet zonder grondige redenen „op stel en sprong” te worden ontslagen zonder schadeloosstelling of schadevergoeding; ook te hunnen aanzien moet vaststaan, op welke wijze zij hunne betrekking kunnen neerleggen; ook voor hen is er behoefte aan bepalingen als die van artt. 1638 c, e. a. van het Ontwerp.

De in het Ontwerp voorgestelde regeling is in overeenstemming met de bestaande wet (art. 44, lid 2, W. v. K.; art. 9, lid 2, wet op de coöp. ver.). Het eenige verschil tusschen het geldende recht en het Ontwerp lost zich op in een verschil van bewijslast. Reeds naar het geldende recht wordt aangenomen, dat de bestuurder, die in strijd met aangegane bedingen zonder gegronde reden wordt ontslagen, recht heeft op schadevergoeding (2). De bestuurder moet dan echter, om schadevergoeding te erlangen, bewijzen dat hij zonder wettige redenen werd ontslagen; krachtens art. 1639 q [o] Ontwerp zal de naamlooze vennootschap, om aan de verplichting tot schadeloosstelling te ontkomen, moeten bewijzen dat er eene grondige, aan den bestuurder vooraf medegedeelde, reden tot ontslag bestond. In de hoofdzaak komen echter beide overeen: behoudens verplichting tot schadeloosstelling, indien de verbreking der dienstbetrekking zonder grondige, aan de wederpartij vooraf medegedeelde, reden is geschied (art. 1639 q), blijft de naamlooze vennootschap te allen tijde bevoegd hare bestuurders te ontslaan.

(1) [Zie de noot (2) op bladz. 205.]

(2) [Zie de noot (1) op bladz. 205.]

F. HANDELSREIZIGERS.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

[Gedeelte van § 8 der] Algemeene Beschouwingen.

In de derde plaats werd de positie der handelsreizigers besproken en onder verwijzing ook naar een rapport van de handelsreizigers-vereeniging „Eendracht”, dat den Minister zeker zal zijn toegezonden (1), betoogd, dat met de eigenaardige verhoudingen, waaronder deze, hier te lande ongeveer 8000 personen tellende, groep arbeidt, in het ontwerp niet genoegzaam rekening is gehouden. Zoo schijnen plaatselijke gebruiken ten aanzien van de arbeidsverhoudingen in het vak der handelsreizigers veelal niet te bestaan, zoodat sommige bepalingen van het ontwerp — men wees b.v. op de bepaling van art. 1637 k — op hen niet toegepast zullen kunnen worden. Zoo past op het provisiestelsel, naar hetwelk in vele gevallen het loon van handelsreizigers wordt berekend, de omschrijving niet, die in art. 1638 e is gegeven, omdat volgens dit stelsel het loon niet bestaat in een bedrag, dat afhankelijk is gesteld van den omzet, de opbrengst of de winst van des werkgevers onderneming, maar in een bedrag, dat afhangt van den omvang der transacties, door bemiddeling van den handelsreiziger tot stand gekomen. Kortom de leden, die hierop de aandacht vestigden, wenschten, dat de Regeering met het oog op de belangen der handelsreizigers de bepalingen van het ontwerp nog eens zou nagaan en zou overwegen, of niet met het oog daarop wijziging van sommige der ontworpen artikelen noodzakelijk zal zijn.

Memorie van Antwoord.

[Gedeelte van § 8 der] Algemeene Beschouwingen.

Met het oog op de eigenaardige verhoudingen, waaronder de handelsreizigers hier te lande hun beroep uitoefenen, heeft de Regeering, gaarne gebruik makende van den wenk, haar in het Voorloopig Verslag gegeven, de bepalingen van het ontwerp te hunnen aanzien opnieuw aan een nauwkeurig onderzoek onderworpen en als gevolg daarvan sommige der ontworpen artikelen min of meer gewijzigd.

Zoo worden thans met het oog op die verhoudingen naast de plaatselijke gebruiken ook de vakgebruiken erkend. Zoo is met het oog op het provisiestelsel o. a. de redactie van art. 1638 e verbeterd.

G. BIJZONDERE BEPALINGEN VOOR BEPAALDE GROEPEN VAN ARBEIDERS.

Memorie van Toelichting O. D.

Algemeene Beschouwingen.

[Vervolg van het gedeelte, afgedrukt bij art. 1637 z.]

Naast deze twee algemeene uitzonderingen behelst het Ontwerp nog enkele op zichzelf staande bijzondere bepalingen voor twee groepen van dienstverhuurders. Vooreerst zijn hier en daar speciale voorschriften noodig met het oog op

(1) «Het arbeidscontract en de handelsreizigers; rapport over het ingediende ontwerp van wet tot regeling van de arbeidsovereenkomst.»

hen, die bij den werkgever inwonen (zie artt. 15 [1637 p], laatste lid; 25 [1638 l], lid 2; 29 [1638 s], lid 2. 35 [1638 ij], 39 [1639 b]; 59. En in de tweede plaats behoeven ettelijke beschermende bepalingen niet als dwingend recht te worden gesteld voor hooger bezoldigde personen, zoodat te hunnen aanzien contractueele afwijking wordt toegelaten (artt. 11 [1637 u], lid 2; 29 [1638 s], lid 3; 58 [1639 r], lid 3; zie ook art. 25 [1638 l] in verband met art. 26, en art. 30 [1638 g]). Het laatste punt zal men hieronder, in § 5, nader toegelicht vinden. Hier worde alleen opgemerkt, dat tegen deze bijzondere bepalingen de bezwaren niet kunnen gelden, welke hierboven tegen de in buitenlandsche wetten voorkomende onderscheidingen werden aangevoerd. Immers het verschil loopt hier niet over den geheelen inhoud der regeling, maar slechts over enkele speciale artikelen, terwijl — en hierop moge de nadruk vallen — de grenzen dezer beide categorieën zeer gemakkelijk aanwijsbaar zijn.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Algemeene Beschouwingen.

[Vervolg van het gedeelte, afgedrukt bij art. 1637 z.]

Naast deze twee algemeene uitzonderingen behelst het Ontwerp nog enkele op zichzelf staande bijzondere bepalingen voor twee groepen van arbeiders. Vooreerst zijn hier en daar speciale voorschriften noodig met het oog op hen, die bij den werkgever inwonen (zie b.v. de artt. 1637 o [p] aanhef, 1638 w [v] en 1639 c). En in de tweede plaats behoeven ettelijke beschermende bepalingen niet als dwingend recht te worden gesteld voor personen die tegenover den werkgever eene meer zelfstandige positie innemen, zoodat te hunnen aanzien contractueele afwijking wordt toegelaten (artt. 1637 l [u], lid 5, 1638 o [q], lid 2 en 1638 q [s], lid 4). Het laatste punt zal men hieronder en bij de artikelen nader toegelicht vinden. Hier worde alleen opgemerkt, dat tegen deze bijzondere bepalingen de bezwaren niet kunnen gelden, welke hierboven tegen de in buitenlandsche wetten voorkomende onderscheidingen werden aangevoerd. Immers het verschil loopt hier niet over den geheelen inhoud der regeling, maar slechts over enkele speciale artikelen, terwijl — en hierop moge de nadruk vallen — de grenzen dezer beide categorieën zeer gemakkelijk aanwijsbaar zijn.

Memorie van Toelichting.

Algemeene Beschouwingen.

[Vervolg van het gedeelte, afgedrukt bij art. 1637 z.]

Naast deze twee algemeene uitzonderingen behelst het Ontwerp nog enkele op zichzelf staande bijzondere bepalingen voor twee groepen van arbeiders. Vooreerst zijn hier en daar speciale voorschriften noodig met het oog op hen, die bij den werkgever inwonen (zie b.v. de artt. 1637 j [p] aanhef, 1638 t en 1639 c). En in de tweede plaats behoeven ettelijke beschermende bepalingen niet als dwingend recht te worden gesteld voor personen die tegenover den werkgever eene meer zelfstandige positie innemen, zoodat te hunnen aanzien contractueele afwijking wordt toegelaten (artt. 1637 u, [lees 1637 s, 1637 u] lid 4, 1638 q, lid 2 en 1638 s, lid 4). Het laatste punt zal men hieronder en bij de artikelen nader toegelicht vinden. Hier worde alleen opgemerkt, dat tegen deze bijzondere bepalingen de bezwaren niet kunnen gelden, welke hierboven tegen de in buitenlandsche wetten voorkomende onderscheidingen werden aangevoerd. Immers het verschil loopt hier niet over den geheelen inhoud der regeling, maar slechts over enkele speciale artikelen, terwijl — en hierop moge de nadruk vallen — de grenzen dezer beide categorieën zeer gemakkelijk aanwijsbaar zijn.

VIERDE HOOFDSTUK.

Dwingend of Aanvullend Recht.

A. NOODZAKELIJKHEID VAN DWINGEND RECHT.

Memorie van Toelichting O. D.

Algemeene Beschouwingen.

§ 5. Aard der regeling. Dwingend of aanvullend recht?

Reeds hierboven in § 1 [bladz. 2], werd gewezen op het tweeledige karakter, dat aan de wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst moet toekomen. Zij bevat vooreerst bepalingen van aanvullend recht, welke voor de partijen ruimte laten tot contractueele afwijking. Dergelijke bepalingen hebben eene onmiskenbare waarde: zij verschaffen zekerheid, ook in geval partijen hunne rechten en verplichtingen niet opzettelijk hebben geformuleerd; zij geven aanleiding tot nadenken bij de wederpartij, wanneer een der contractanten uitsluiting van de wettelijke regels voorstelt. Doch met aanvullend recht alleen bereikt men bij deze overeenkomst het beoogde doel niet. Staat men toe, van het wettelijk voorschrift af te wijken, dan zal deze afwijking in menig opzicht eene vaste clause worden, waaraan de arbeider zich niet vermag te onttrekken; het wettelijk voorschrift bestaat weldra nog alleen op het papier. Niemand heeft dit scherper uitgedrukt dan DE COURCY, waar hij zegt (*le droit et les ouvriers*, Paris 1886, bl. 28): „gij kunt zooveel regels van aanvullend recht ten behoeve der arbeiders verzinnen als gij wilt; het zal u niets baten; de werkgever legt hun een contract voor, waarbij zij van hunne rechten afstand doen; wanneer zij hebben geteekend — en zij zullen altijd teekenen behalve in tijden van werkstaking — dan blijft er van al hunne rechten niets over”. En dat DE COURCY's voorspelling niet mag worden beschouwd als een ijdel dreigement, dat heeft de ervaring overal voldoende bewezen.

Meer en meer wordt door de schrijvers de noodzakelijkheid betoogd, dat de werkgever te dezen voorschriften met dwingende kracht uitvaardige. Hier te lande niet alleen door hen, die in het algemeen aandringen op krachtiger ingrijpen van het Staatsgezag in de regeling der privaatrechtelijke verhoudingen (1), maar ook door degenen die, in beginsel van zoodanig ingrijpen afkeerig; in dit geval zwichten voor de bijzondere noodzakelijkheid. (2) Evenzoo elders, niet alleen door stoute hervormers, als GIERKE en MENGER, maar ook door mannen, wier bezadigdheid boven allen twijfel is verheven. (3).

Alleen in Frankrijk wordt door velen anders hierover gedacht. Doch wat weten die schrijvers aan te voeren tot bestrijding van de wenschelijkheid van

(1) Zie bijv. Mr. DRUCKER, *Rechtsgeleerd Magazijn*, 1887, bl. 58 vlg.; Mr. MOLTZER, *Landbouw en kapitaalbelegging*, Haarlem 1892, bl. 40 vlg.; Mr. KRABBE, *De werkring van den Staat*, Groningen 1894, bl. 26 vlg.

(2) Zoo zegt Mr. OPPENHEIM, *De Arbeidswet*, t. a. p., bl. 11: «Ook wie, zooals ik, overtuigd is dat staatsinmenging in het vrij sociaal verkeer de werking heeft van vergift, kan toegeven dat hier een dier exceptioneele gevallen aanwezig is waarin de geneesheer de toediening van vergift noodzakelijk oordeelt».

(3) GIERKE, *Der Entwurf eines bürgerl. Gesetzbuchs*, Leipzig 1889, bl. 104, 245 vlg.; MENGER, *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen*, Tübingen 1890, bl. 40, 104 vlg. Nog altijd merkwaardig is BLUNTSCHLI's toelichtende Noot bij § 1565 van het Züricher Wetboek. Verg. ook DERNBURG, *Preuss. Privatrecht*, t. a. p., dl. 2, § 192, bl. 562.

dwingende rechtsregels? Niets dan een in allerlei vormen herhaald beroep op het beginsel der „vrijheid van overeenkomst”, hetwelk door hen met heiligen eerbied wordt vereerd. Het is waar, het tegenwoordige recht laat ten aanzien der overeenkomsten in het algemeen — behoudens talrijke en gewichtige uitzonderingen — aan partijen vrijheid van regeling. Doch dit bewijst in geen deele, dat niet de maatschappelijke toestanden vorderen, met betrekking tot de arbeidsovereenkomst tot inbreuken op dezen regel over te gaan. (1). Evenmin ligt er overtuigende kracht in de declamatiën, waartoe zich zelfs de uitnemendsten onder de Fransche schrijvers, bij gebrek aan betere bewijsgronden, laten verleiden. (2)

De praktijk der wetgeving zet zich, ook in Frankrijk, over de theoretische bezwaren heen; de bovengenoemde wet van 27 December 1890 heeft, ondanks heftige tegenspraak, dwingend recht opgenomen. En ook in de Fransche wetenschap is in de laatste jaren eene kenternig duidelijk waar te nemen.

Het Ontwerp schroomt niet, een deel zijner voorschriften met dwingende kracht toe te rusten. Nog verder te gaan en aan de niet-naleving gevolgen van strafrechtelijken aard te verbinden — hetzij dan in het Ontwerp zelf hetzij in eene afzonderlijke strafwet — wordt niet noodig geacht, gelijk hieronder bij eenige bijzondere artikelen nog nader zal worden toegelicht.

Naast de bepalingen van dwingenden aard staan in het Ontwerp tal van voorschriften van aanvullend recht. Er is ruimte genoeg overgelaten voor afwijking, voor bijzondere regeling, voor aanvulling van de wettelijk vastgestelde rechten en verplichtingen der partijen. Buiten hetgeen de wet hem oplegt kan een welgezinde werkgever nog heel wat in het belang zijner arbeiders doen; de wel eens geuite vrees, dat eene wet met dwingende kracht hem de gelegenheid daartoe zoude benemen, is geheel ongegrond.

Of zeker wetsvoorschrift dwingend karakter heeft of afwijking door partijen veroorlooft, moet voor de praktische toepassing gemakkelijk herkenbaar zijn. Het Ontwerp gaat daaromtrent uit van dezen regel, dat partijen vrij zijn in het stellen van de voorwaarden der overeenkomst, waar niet door de wet het tegendeel is bepaald (art. 6).

[Voor het vervolg zie men dit Hoofdstuk sub D].

Memorie van Toelichting O. 1901.

Algemeene Beschouwingen.

§ 6. Aard der regeling. Dwingend of aanvullend recht?

Reeds hierboven, in § 1 [bladz. 4], werd gewezen op het tweeledige karakter, dat aan de wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst moet toekomen. Zij bevat vooreerst bepalingen van aanvullend recht, welke voor de partijen ruimte laten tot contractueele afwijking. Dergelijke bepalingen hebben eene onmiskenbare waarde; zij verschaffen zekerheid, ook in geval partijen hare rechten en verplichtingen niet opzettelijk hebben geformuleerd; zij geven aanleiding tot nadenken bij de wederpartij, wanneer een der contractanten uitsluiting van de wettelijke regels voorstelt. Doch met aanvullend recht alleen bereikt men bij deze overeenkomst het beoogde doel niet. Staat men toe, van het wettelijk voorschrift af te wijken, dan zal deze afwijking in menig opzicht eene vaste clause worden, waaraan de arbeider zich niet vermag te onttrekken; het wettelijk voorschrift bestaat weldra nog alleen op het papier. Niemand heeft dit scherper uitgedrukt dan DE COURCY, waar hij zegt (*le droit et les ouvriers*, Paris 1886, bl. 28): „gij kunt zooveel regels van aanvullend recht ten behoeve der arbeiders verzinzen als gij wilt; het zal u niets baten; de werkgever legt hun een contract voor, waarbun zij van hunne rechten afstand doen; wanneer zij hebben geteekend — en zij zullen altijd teekenen behalve in tijden van werkstaking — dan blijft er van al hunne rechten niets over”. En dat DE COURCY's voorspelling niet mag worden

(1) Dit is o. a. helder uiteengezet door Mr. MOLENGRAAFF, in *Rechtsgeleerd Magazijn*, 1887, bl. 323 vlg.

(2) DESJARDINS, in *Revue des deux mondes*, 1888, dl. 86, bl. 354: «dwingende regels worden verlangd door Jacobijnen, collectivisten en lieden, die van het arbeidersvraagstuk te eigen bate partij trekken. De vrijzinnigen, de wetenschappelijke mannen geven de voorkeur aan bepalingen, die worden aangeboden en niet opgelegd».

beschouwd als een ijdel dreigement, dat heeft de ervaring overal voldingend bewezen.

Meer en meer wordt door de schrijvers de noodzakelijkheid betoogd, dat de wetgever te dezen voorschriften met dwingende kracht uitvaardige. Hier te lande niet alleen door hen, die in het algemeen aandringen op krachtiger ingrijpen van het Staatsgezag in de regeling der privaatrechtelijke verhoudingen (1), maar ook door degenen die, in beginsel van zoodanig ingrijpen afkeuring, in dit geval zwichten voor de bijzondere noodzakelijkheid. (2) Even-oo elders, niet alleen door stoute hervormers, als GIERKE en MENGER, maar ook door mannen, wier bezadigdheid boven allen twijfel is verheven. (3).

Alleen in Frankrijk wordt door velen anders hierover gedacht. Doch wat weten die schrijvers aan te voeren tot bestrijding van de wenschelijkheid van dwingende rechtsregels? Niets dan een in allerlei vormen herhaald beroep op het beginsel der „vrijheid van overeenkomst”, hetwelk door hen met heiligen eerbied wordt vereerd. Het is waar, het tegenwoordige recht laat ten aanzien der overeenkomsten in het algemeen — behoudens talrijke en gewichtige uitzonderingen — aan partijen vrijheid van regeling. Doch dit bewijst in geen deele, dat niet de maatschappelijke toestanden vorderen, met betrekking tot de arbeidsovereenkomst tot inbreuken op dezen regel over te gaan. (4) Evenmin ligt er overtuigende kracht in de declamatiën, waartoe zich zelfs de uitnemendsten onder de Fransche schrijvers, bij gebrek aan betere bewijsgronden, laten verleiden. (5)

De praktijk der wetgeving zet zich, ook in Frankrijk, over de theoretische bezwaren heen; de bovengenoemde wet van 27 December 1890 heeft, ondanks heftige tegenspraak, dwingend recht opgenomen. En ook in de Fransche wetenschap is in de laatste jaren eene kenternig duidelijk waar te nemen.

Het Ontwerp schroomt niet, een deel zijner voorschriften met dwingende kracht toe te rusten. Nog verder te gaan en aan de niet-naleving gevolgen van strafrechtelijken aard te verbinden — hetzij dan in het Ontwerp zelf hetzij in eene afzonderlijke strafwet — wordt niet noodig geacht, gelijk hieronder bij eenige bijzondere artikelen nog nader zal worden toegelicht.

Naast de bepalingen van dwingenden aard staan in het Ontwerp tal van voorschriften van aanvullend recht. Er is ruimte genoeg overgelaten voor afwijking, voor bijzondere regeling, voor aanvulling van de wettelijk vastgestelde rechten en verplichtingen der partijen. Buiten hetgeen de wet hem oplegt kan een welgezinde werkgever nog heel wat in het belang zijner arbeiders doen; de wel eens geuite vrees, dat eene wet met dwingende kracht hem de gelegenheid daartoe zoude benemen, is geheel ongegrond.

Of zeker wetsvoorschrift dwingend karakter heeft of afwijking door partijen veroorlooft, moet voor de praktische toepassing gemakkelijk herkenbaar zijn. Wel bezigt het Ontwerp niet steeds eene zelfde uitdrukking, doch de bewoordingen, waarin het dwingend recht is aangeduid, zijn steeds van dien aard, dat iedere twijfel aan de beteekenis opgeheven is. In den regel wordt de nietigheid uitgesproken van „elk beding of elke bijzondere overeenkomst”, waarbij van zekere wetsbepalingen wordt afgeweken (verg. artt. 1637 j, laatste lid; 1638 p [1638 r], laatste lid; 1638 u [1638 w], tweede lid; 1638 v [1638 x], laatste lid; 1638 ij, laatste lid; 1639 j, tweede lid; 1693 m [1639 l], tweede lid; en 1639 u [1639 r], aanhef); bij art. 1637 r [1637 s] aanhef, is het woord „ongeoorloofd” hierbij gevoegd, op de gronden in de toelichting van dat artikel aangegeven. Bij andere artikelen wordt eene bepaalde handeling of een bepaald voorschrift, niet voldoende aan zekere, bij de wet gestelde vereischen, met nietigheid gestraft (verg. artt. 1637 l [1637 u], laatste lid; 1638 j, aanhef), terwijl bij art. 1637 o, aanhef, gezegd wordt dat het niet in geld vastgesteld loon voor zekere arbeiders *niet anders kan* vastgesteld worden dan in de bepaaldelijk aangeduide zaken. Eindelijk wordt in het geval, bedoeld bij art. 1637 i, de gansche arbeidsovereenkomst als nietig aangemerkt.

Overigens gaat het Ontwerp uit van den ook voor de overige overeenkomsten geldenden regel, dat partijen vrij zijn in het stellen van de voorwaarden der overeenkomst, tenzij door de wet het tegendeel is bepaald.

[Voor het vervolg zie men dit Hoofdstuk sub D].

- (1) [Zie noot (1) op bladz. 209.]
- (2) [Zie noot (2) op bladz. 209.]
- (3) [Zie noot (3) op bladz. 209.]
- (4) [Zie noot (1) op bladz. 210.]
- (5) [Zie noot (2) op bladz. 210.]

Memorie van Toelichting.

Algemeene Beschouwingen.

§ 8. Aard der regeling. Dwingend of aanvullend recht?

Reeds hierboven, in § 2 [bladz. 7] werd gewezen op het tweeledige karakter, dat aan de wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst moet toekomen. Zij bevat vooreerst bepalingen van aanvullend recht, welke voor de partijen ruimte laten tot contractueele afwijking. Dergelijke bepalingen hebben eene onmiskenbare waarde; zij verschaffen zekerheid, ook ingeval partijen hare rechten en verplichtingen niet opzettelijk hebben geformuleerd; zij geven aanleiding tot nadenken bij de wederpartij, wanneer een der contractanten uitsluiting van de wettelijke regels voorstelt. Doch met aanvullend recht alleen bereikt men bij deze overeenkomst het beoogde doel niet. Staat men toe, van het wettelijk voorschrift af te wijken, dan zal deze afwijking in menig opzicht eene vaste clause worden, waaraan de arbeider zich niet vermāg te onttrekken; het wettelijk voorschrift bestaat weldra nog alleen op het papier. Niemand heeft dit scherper uitgedrukt dan DE COURCY, waar hij zegt (*le droit et les ouvriers*, Paris 1886, bl. 28): „gij kunt zooveel regels van aanvullend recht ten behoeve der arbeiders verzinnen als gij wilt; het zal u niets baten; de werkgever legt hun een contract voor, waarbij zij van hunne rechten afstand doen; wanneer zij hebben geteekend — en zij zullen altijd teekenen behalve in tijden van werkstaking — dan blijft er van al hunne rechten niets over”. En dat de COURCY's voorspelling niet mag worden beschouwd als een ijdel dreigement, dat heeft de ervaring overal voldoende bewezen.

Meer en meer wordt door de schrijvers de noodzakelijkheid betoogd, dat de wetgever ten deze voorschriften met dwingende kracht uitvaardige. Hier te lande niet alleen door hen, die in het algemeen aandringen op krachtiger ingrijpen van het Staatsgezag in de regeling der privaatrechtelijke verhoudingen (1), maar ook door degenen die, in beginsel van zoodanig ingrijpen afkeerig, in dit geval zwichten voor de bijzondere noodzakelijkheid (2). Evenzoo elders, niet alleen door stoute hervormers, als GIERKE en MENGER, maar ook door mannen, wier bezadigdheid boven allen twijfel is verheven (3).

Alleen in Frankrijk wordt, ofschoon in de nieuwste literatuur op dit stuk onmiskenbaar ook eene gewijzigde opvatting aan het woord is, door velen nog altijd anders hierover gedacht. Doch wat weten die schrijvers aan te voeren tot bestrijding van de wenschelijkheid van dwingende rechtsregels? Niets dan een in allerlei vormen herhaald beroep op het beginsel der „vrijheid van overeenkomst”, hetwelk door hen met heiligen eerbied wordt vereerd. Het is waar, het tegenwoordige recht laat ten aanzien der overeenkomsten in het algemeen — behoudens talrijke en gewichtige uitzonderingen — aan partijen vrijheid van regeling. Doch dit bewijst in geen deele, dat niet de maatschappelijke toestanden vorderen, met betrekking tot de arbeids-

(1) [Zie noot (1) op bladz. 209.]

(2) [Zie noot (2) op bladz. 209.]

(3) [Zie noot (3) op bladz. 209.]

overeenkomst tot inbreuken op dezen regel over te gaan (1). Evenmin ligt er overtuigende kracht in de declamatiën, waartoe zich zelfs de uitnemendsten onder de Fransche schrijvers, bij gebrek aan betere bewijsgronden, laten verleiden (2).

De practijk der wetgeving zet zich, ook in Frankrijk, over de theoretische bezwaren heen; de bovengenoemde wet van 27 December 1890 heeft, ondanks heftige tegenspraak, dwingend recht opgenomen. En ook in de Fransche wetenschap is, gelijk gezegd, in de laatste jaren eene kentering duidelijk waar te nemen.

Het Ontwerp schroomt niet, een deel zijner voorschriften met dwingende kracht toe te rusten. Nog verder te gaan en aan de niet-naleving gevolgen van strafrechtelijken aard te verbinden — hetzij dan in het Ontwerp zelf hetzij daarbuiten — wordt, behoudens eene enkele uitzondering, waarover later (3), vooralsnog minder wenschelijk geacht; mocht de ondervinding aantonen, dat het dwingend karakter der onderscheidene bepalingen niet krachtig genoeg is om de zwakkeren tegen misbruik van macht van de zijde der sterkeren te vrijwaren, dan zou de ondergeteekende de eerste zijn om te erkennen, dat de hulp van het strafrecht in meerdere gevallen moest worden ingeroepen.

Naast de bepalingen van dwingend aard staan in het Ontwerp tal van voorschriften van aanvullend recht. Er is ruimte genoeg overgelaten voor afwijking, voor bijzondere regeling, voor aanvulling van de wettelijk vastgestelde rechten en verplichtingen der partijen. Buiten hetgeen de wet hem oplegt kan een welgezinde werkgever nog heel wat in het belang zijner arbeiders doen; de wel eens geuite vrees, dat eene wet met dwingende kracht hem de gelegenheid daartoe zoude benemen, is geheel ongegrond.

Of zeker wetsvoorschrift dwingend karakter heeft of afwijking door partijen veroorlooft, moet voor de practische toepassing gemakkelijk herkenbaar zijn. Wel bezigt het Ontwerp niet steeds eene zelfde uitdrukking; doch de bewoordingen, waarin het dwingend recht is aangeduid, zijn steeds van dien aard, dat iedere twijfel aan de beteekenis opgeheven is. In den regel wordt de nietigheid uitgesproken van „elk beding” (4), waarbij van zekere wetsbepalingen wordt afgeweken (verg. artt. 1637 *u*; 1638 *c*, laatste lid; 1638 *g*, laatste lid; 1638 *r*, laatste lid; 1639 *j*, tweede lid; 1639 *m* [1639 *l*], tweede lid; en 1639 *t* [1639 *r*], derde lid); bij art. 1637 *m* [1637 *s*], aanhef, is het woord „ongeoorloofd” hierbij gevoegd, op de gronden in de toelichting van dat artikel aangegeven. Bij andere artikelen wordt eene bepaalde handeling of een bepaald voorschrift, niet voldoende aan zekere, bij de wet gestelde, vereischten, met nietigheid gestraft (verg. art. 1637 *p* [1637 *j*], aanhef), terwijl bij art. 1637 *j* [1637 *p*], aanhef, gezegd wordt dat het niet in geld vastgesteld loon voor zekere arbeiders *niet anders kan* vastgesteld worden dan in de bepaaldelijk aangeduide zaken. Eindelijk wordt in het geval, bedoeld bij art. 1637 *i*, de gansche arbeidsovereenkomst als nietig aangemerkt.

(1) [Zie noot (1) op bladz. 210.]

(2) [Zie noot (2) op bladz. 210.]

(3) Zie de toelichting ad art. 1638 *k*.

(4) Het Regeeringsontwerp van 1901 bezigt hier, in afwijking van het Ontwerp DRUCKER, de uitdrukking «elk beding of elke bijzondere overeenkomst». De cursief gedrukte woorden overbodig, daar het, wanneer de wet van «elk beding» gewaagt, onverschillig is, of dit op zich zelf staat of in eene overeenkomst is opgenomen, waarin ook andere bedingen zijn vervat.

Overigens gaat het Ontwerp uit van den algemeen voor overeenkomsten geldenden regel, dat partijen vrij zijn in het stellen van de voorwaarden der overeenkomst, tenzij door de wet het tegendeel is bepaald.

[Voor het vervolg zie men dit Hoofdstuk sub D.]

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

TWEEDE AFDEELING.

Op de door enkele leden gestelde vraag, of niet in de wet behoorde te worden voorgeschreven, welke bepalingen eene arbeidsovereenkomst in elk geval zou moeten inhouden, werd geantwoord, dat het vrijwel ondoenlijk moet worden geacht, vooral waar het hier eene regeling geldt van zoo algemeene strekking, die alle arbeidsovereenkomsten omvat, zoodanigen minimum-inhoud der arbeidsovereenkomst in de wet op te nemen.

Ook werd gevraagd, of in de wet niet behoorde te worden bepaald, op welk oogenblik de dienstbetrekking, uit eene arbeidsovereenkomst voortvloeiende, geacht zal worden een aanvang te nemen.

Men antwoordde, dat het opnemen van zoodanige bepaling in de wet niet noodig moet worden geacht; het tijdstip van aanvang der dienstbetrekking zal of bij de arbeidsovereenkomst worden bepaald, of zal feitelijk blijken en het gemis van een uitdrukkelijk wettelijk voorschrift zal nauwelijks tot moeilijkheden aanleiding kunnen geven.

Memorie van Antwoord.

TWEEDE AFDEELING.

De ondergeteekende kan zich geheel vereenigen met de antwoorden, welke op de vragen, in den aanhef dezer paragraaf gesteld, werden gegeven.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

[Gedeelte van § 12 der] Algemeene Beschouwingen.

Ook zouden sommige leden in het ontwerp bepalingen willen hebben opgenomen betreffende de nietigheid van arbeidscontracten, zooals bijv. in steenfabrieken — men wees op die aan den Hollandschen IJssel — wel worden aangegaan, waarbij de arbeider zich verbindt niet alleen voor zich zelf, maar ook voor zijne vrouw en zijne zoons en dochters boven de 12 jaren. Ergerlijke toestanden toch zijn van het sluiten van zoodanige arbeidsovereenkomsten het gevolg; van de vrouwen en kinderen wordt veel te zware arbeid gevorderd en het gezinsleven wordt geheel en al verwoest.

Anderen meenden, dat veeleer de Arbeidswet de plaats is om voorzieningen tegen dit euvel te treffen. Zij wezen daarbij op art. 68, sub a, van het aanhangige ontwerp-Arbeidswet.

Memorie van Antwoord.

[Gedeelte van § 12 der] Algemeene Beschouwingen.

Daarentegen wordt bezwaar gemaakt, in het ontwerp plaats in te ruimen voor bepalingen rakende de nietigheid van arbeidscontracten, waarbij de arbeider zich verbindt niet alleen voor zich zelf, maar

ook voor zijne vrouw en zijne zoons en dochters boven de 12 jaren. Terecht werd ten aanzien van dit punt opgemerkt, dat de Arbeidswet de plaats is om voorzieningen tegen dit euvel te treffen.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(8 Maart 1906.)

De heer **Tak**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 22].

Wij vinden in dit ontwerp volkomen eenvormigheid. Wat de oeconomische positie voor beide partijen beteekent wordt onvoldoende overwogen. Men neemt het civiel recht, gelijke monniken, gelijke kappen, gelijke opzet voor beide partijen.

En nu een staaltje van hetgeen door deze methode is tot stand gebracht. De „truck”, het stelsel van gedwongen winkelnering, is verboden, doch hier heeft men ook de civiele actie. Het *beding* is verboden! Maar een „beding” van dien aard is nooit gemaakt. De winkeldwang berust op een macht die de werkgever niet rechtstreeks te kennen geeft, maar zijdelings doet berusten op het bedreigen met de gevolgen, als niet aan zijn verlangen wordt voldaan. Dit wordt niet in het contract gezet, maar de werkgever zorgt er wel voor dat de arbeiders het weten.

En nu wordt in een pompeus artikel het beding van winkeldwang verboden, doch de afpersing en afdreiging die ligt in den winkeldwang, het bestelen van den zwakke door den sterke, wordt verwezen naar een civiele actie. Komt nu de arbeider daarmede bij den kantonrechter, dan zal deze vragen: „zijt gij gedwongen naar den winkel te gaan?” „Nee”, zal het antwoord zijn, „maar ik weet wel dat ik anders de laan uit moet.” De kantonrechter moet antwoorden: ik kan u niet helpen, alleen het beding is verboden. De werkgever mag geen beding maken volgens de sociale wet van den Minister Loeff, dit is verboden, maar een wond als de kwaal als de gedwongen winkelnering is in de veenstreken, in de Langstraat, kan men met zulke doekjes voor het bloeden niet verhelpen.

Indien men werkelijk dien weg uit wil is een strafbedreiging noodig om deze afpersing, waarbij de machtige van zijn macht gebruik maakt om den minder machtige te dwingen hem zekere voordeelen te bezorgen, onmogelijk te maken.

Natuurlijk, in het civiel recht dat men zich heeft gedacht, toen men deze dingen heeft ontworpen, behoort die straf niet thuis. Men heeft hier meer aan de methode, aan het systeem gedacht dan aan het kwaad van den winkeldwang zelf. Iedereen die dien dwang uitoeft zal na het tot stand komen van het contract even vrij uitgaan als vroeger.

Er is een bepaling in dit wetsontwerp, nl. dat de werkgever van wien de arbeider een getuigschrift wil hebben, daarin geen opzettelijke leugen mag zetten. Dit zal iedereen toestemmen. Indien hij dit nu wel doet, indien hij in zijn positie willens en wetens een onwaarheid zet in het getuigschrift dat den man aan een volgende betrekking moet helpen, pleegt hij een handeling die ik in het maatschappelijk verband niet volkomen juist zou willen noemen. Het ontwerp beschermt den arbeider daartegen; hij mag schadevergoeding eischen, en den kantonrechter bewijzen dat die werkgever willens en wetens onwaarheid heeft neergeschreven. Hij mag dan een schadevergoeding eischen van f 100, f 200; maar de man zal dit bewijs immers niet kunnen leveren. Ook hier is het ontwerp, ten opzichte van het doen van valsche mededeelingen aangaande den arbeider, volkomen impotent.

[Men zie verder bladz. 116].

De heer **Drucker**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 151].

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom thans tot de burgerrechtelijke sanctie; ook daarvan kan de heer Tak geen kwaad genoeg zeggen. Ik geloof al weder niet, dat die heeren daarmede handelen in het belang van de arbeiders. Wanneer ik de illusie koester — en die illusie koester ik inderdaad —, dat wij dit wetsontwerp zullen tot stand brengen, dan is het voor de beteekenis daarvan voor den arbeider niet gunstig, wanneer men van die verschillende artikelen voortdurend gaat zeggen: dat helpt ulieden toch niets. Ik hoop, dat de kantonrechters, die de wet zullen hebben toe te passen, aan dergelijke uitlatingen van den heer Tak niet zeer veel waarde zullen hechten, meer hun eigen gezond verstand zullen raadplegen en ook hun sympathie voor de arbeidersklasse. Wij zullen bij

tal van artikelen de gelegenheid hebben na te gaan, of inderdaad die civielrechtelijke sanctie zoo onbeduidend is als de heer Tak en in zekeren zin ook de heer van Doorn het hier gelieven voor te stellen.

Ik maak mij sterk, bij verschillende der artikelen aan te toonen, dat die rede-neeringen bij den heer Tak en de zijnen theorie zijn en geen rekening houden met hetgeen de ervaring elders heeft geleerd. Het is te bewijzen — en ik hoop dat bij het debat over de artikelen te doen — dat verscheidene der bepalingen, waarop men nu met een zekere minachting neerziet, in andere landen van deugdelijke kracht gebleken zijn, indien de rechter ze maar toepast.

De rechter! Ook daarover een enkel woord. De heer Tak heeft het voorgesteld, alsof het brengen van deze geschillen bij den kantonrechter een uitvloeisel is van de burgerrechtelijke regeling. Ik moet dat ten stelligste tegenspreken. De vraag, hoe de rechtspraak in deze geschillen zal worden geregeld, is ten eenemale onafhankelijk van de vraag, in welke wet het onderwerp is geregeld. De feiten spreken hier verder: de Duitse Gewerbegerichte spreken recht met toepassing, voor een groot deel, van het Bürgerliches Gesetzbuch. De Fransche Conseil de Prud'hommes spreekt recht op grond van art. 1780 van den Code Civil. De Belgische Conseil de Prud'hommes spreekt recht op grond van de burgerrechtelijk ingerichte wet op het arbeidscontract. De vraag, hoe de rechtspraak is ingericht, houdt absoluut geen verband met de quaestie, op welke plaats de wettelijke regelen zijn opgenomen. Welke rechtspraak de beste is, zullen wij bij de betrekkelijke afdeeling nader kunnen bespreken. Ik wil alleen een opmerking van den heer Tak beantwoorden, waar hij zeide: de kantonrechter is een nutteloos wapen voor den arbeider, want als hij daar heen gaat, raakt hij zijn betrekking kwijt.

Ik geloof, dat, wanneer wij een Gewerbegericht hadden, wij soms hetzelfde zouden hooren en hetzelfde effect zouden waarnemen; daarheen ziet de patroon zijn arbeider even ongaarne gaan als naar den kantonrechter.

Een enkel woord over de strafrechtelijke sanctie. De geachte afgevaardigde uit Franeker, en ook de heer Schaper, hebben de wenschelijkheid van strafbepalingen in het debat gebracht. Ik ben geen vriend van vermeerdering van het aantal strafbepalingen, maar ik voeg er te gelijker tijd bij, dat als het noodzakelijk blijkt de bescherming welke men den arbeiders wil verzekeren, krachtiger te waarborgen dan door deze wet zal geschieden, wanneer het nodig blijkt daarvoor de hulp van den strafwetgever in te roepen, ik daartegen geen bezwaar zal hebben. Wij krijgen nu in dit wetsontwerp een burgerrechtelijke nietigverklaring van tal van ongeoorloofde handelingen, waarvan ik nu wel enig effect verwacht. Maar als mocht blijken, dat die bescherming niet voldoende is, zal het mijns inziens zeer zeker op den weg van den wetgever liggen om hetgeen hij getoond heeft te willen, door te zetten. Bij mij bestaat evenwel de hoop, dat vele der misbruiken die bestaan, reeds door deze bepalingen zullen kunnen worden gefnuikt.

De heer Schaper heeft speciaal gesproken over de strafbaarstelling van opzegging om verkeerde of afkeurenswaardige redenen. Ik sta nog altijd op het standpunt, waarop ik stond, toen ik die redevoering hield, die de heer Schaper heeft aangehaald. Ik verwacht van een dergelijke strafbaarstelling niet veel, maar zij zou een moreelen invloed kunnen hebben.

Wanneer de Strafwet ter hand genomen wordt en men wenscht daarin een zoodanige bepaling op te nemen, dan zou ik daarmede medegaan. Maar men moet daarvan geen overdreven verwachtingen hebben. Het is nog bijna nergens geprobeerd en nog minder is het ergens gebleken, dat het veel geeft.

Men is in dit verband geneigd aan een strafbepaling een zekere wonderdoende werking toe te kennen. Ik zou zeggen: de heer Schaper en zijn vrienden weten toch waarlijk wel genoeg omtrent de werking van strafbepalingen om zich daaroemtrent geen dergelijke overdreven illusies voor oogen te stellen. In tal van omstandigheden verwacht ik voor mij veel meer van de kracht van de publieke meening dan van een strafbepaling, die in de practijk dikwijls op een kleine boete uitloopt.

Maar laat ik nog op één punt wijzen, nl. dat een dergelijke strafrechtelijke regeling kan worden een tweesnijdend zwaard. Er is een voorbeeld, waarop ik den geachten afgevaardigde zou willen wijzen, n.l. het Noorweegsche Strafwetboek van 1902, een strafwetboek, nu niet van een tyrannieken maar van een democratischen Staat. In dat wetboek komt een strafbepaling voor tegen enkele tekortkomingen van werkgevers, maar . . . . daarbij staat ook een strafbepaling voor arbeiders die zonder gewichtige gronden hun dienst verlaten of nalaten in dienst te komen, en wanneer die arbeiders bovendien het ongeluk hebben gehad een voorschot te hebben ontvangen en dan den dienst verlaten, kan de straf worden

opgevoerd tot drie maanden gevangenisstraf. Ik ben van dergelijke straffen geen voorstander. En wanneer men eenmaal begint dat register uit te halen, zou men iets zien te voorschijn komen, dat men minder aangenaam vond.

[Men zie verder bladz. 42].

(9 Maart 1906.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 46].

Hieruit blijkt dus, dat dit met den privaatrechtelijken opzet zeer goed is overeen te brengen, daarmede zeer goed kan samengaan. Maar dit is volgens sommigen van de heeren — wij hebben het ook gisteren gehoord — niet voldoende. Men verlangt, men dringt aan op een *publiekrechtelijke* regeling. Dit is een groot woord, en het is noodig, alvorens verder te gaan, goed vast te stellen wat men daaronder verstaat.

Het is niet een regeling als bijv. die van de ongevallenverzekering hier te lande, waarbij de Staat tusschen beide partijen gaat instaan en zelf de zaak ter hand neemt. Ik kan mij zulk een publiekrechtelijke regeling van het arbeidscontract denken, b.v. in den vorm gebruikelijk bij de Engelsche strafkoloniën in Australië, waar de staat de convicts als arbeidskrachten uithuurt; maar gelukkig heb ik geen der heeren, ook niet de vertegenwoordigers van de sociaal-democratische arbeiderspartij, dat systeem hooren aanprijzen. Mijnheer de Voorzitter, men bedoelt geen publiekrechtelijke regeling, staande als een tegenstelling tegenover de privaatrechtelijke regeling, die hier wordt voorgesteld. Neen, wat men kennelijk bedoelt is een aanvulling van hetgeen hier wordt voorgesteld, met bepalingen houdende strafrechtelijke sanctie. Ik zou dat niet een publiekrechtelijke regeling willen noemen, maar strafbepalingen ter handhaving van de behoorlijke nakoming van de rechten en plichten, uit het arbeidscontract voortvloeiende. Het is echter eenmaal mode om het zoo te noemen en aangezien ik gaarne met mijn tijd medega, wil ik dien naam wel overnemen, mits wij het met elkaar eens zijn, dat datgene waarop men aandringt feitelijk geen publiekrechtelijke regeling is, maar een privaatrechtelijke, aangevuld met strafbepalingen. Welnu; in' beginsel ben ik tegen strafbepalingen op dit gebied niet gekant. Wanneer dan ook mocht blijken, dat de behoorlijke handhaving van hetgeen bij deze wet wordt voorgeschreven in de practijk niet anders verkrijgbaar is dan door het opnemen van strafbepalingen in de wet, dan zal ik daartegen geen bezwaar hebben. Mijn geachte ambtsvoorganger verklaarde in de stukken, speciaal ten aanzien van het afschuwelijke truckstelsel, dat in de zuidelijke provinciën van ons land nog welig tiert, dat hij, wanneer dat stelsel niet anders te fnuiken bleek dan met behulp van strafwettelijke bepalingen, zou overwegen, of dergelijke bepalingen in de Strafwet waren op te nemen. Datzelfde standpunt neem ik gaarne over. Wanneer het blijken mocht, dat men er zonder strafbepalingen niet kan komen, zal tot opneming van dergelijke bepalingen in onze wetgeving moeten worden overgegaan.

Maar, Mijnheer de Voorzitter, hebben de geachte sprekers die zoo sterk op strafbepalingen aandringen, wel gezien, dat zelfs in dit wetsontwerp de mogelijkheid van strafbepalingen niet alleen in de Memorie van Toelichting, maar ook in den tekst is uitgedrukt? Ik vermoed, dat de heeren daaraan nog niet voldoende hun aandacht hebben geschonken en het zij mij daarom veroorloofd te wijzen op artikel 1637m [1637 s]. Dat is juist de bepaling betreffende het zoogenaamde truckstelsel. Dat artikel vangt aldus aan: „Ongeoorloofd en nietig is elk beding”. „Ongeoorloofd en nietig”, dat is een opzettelijk pleonasme, dat is een gewilde tautologie. Men heeft er „ongeoorloofd” ingevoegd om reeds uit de wet zelf te doen blijken, dat wij hier een materie hebben, welke strafrechtelijke elementen in zich bergt. Hebben de heeren intusschen wel op de schaduwzijde van het drijven naar strafbepalingen en van de strafbepalingen zelf voldoende gelet?

Ik meen verplicht te zijn om mijnerzijds daartegen nog eens een waarschuwend woord te doen hooren.

De heer Tak bij voorbeeld beklagde zich over de moeilijkheid van het bewijs in burgerlijke zaken. Hij behandelde o. a. het geval, dat zonder uitdrukkelijk schriftelijk beding, de arbeider genoopt wordt zich te onderwerpen aan de verplichting om zijn benodigdheden aan te schaffen in den winkel van den werkgever, of dat een werkgever na ontslag in een getuigschrift tegen beter weten in onjuiste dingen vermeldt. De geachte spreker vroeg: wat hebben wij dan aan de nietigheid van zoodanig beding, wat hebben wij aan die civielrechtelijke bepaling en sanctie, want hoe zal men dat voor den burgerlijken rechter kunnen bewijzen?

Ik vraag, of dat bewijs wel zoo moeilijk is. Ik ben van oordeel, dat alles uitkomt, en niets a priori onbewijsbaar moet worden geacht; maar dit nu daargelaten. Wanneer het inderdaad zoo moeilijk is, waarom is het dan minder moeilijk bij den strafrechter? Waarom zal de zaak van het openbaar ministerie zooveel gemakkelijker zijn, dan die van den arbeider, vooral als de vakvereniging bereid is hem behulpzaam te zijn? Ik kan het niet inzien. Verder wilde ik den heer Tak en aan hen die eenstemmig met hem denken, vragen: hebt gij niet bedacht dat, wanneer men de zaak strafrechtelijk regelt, er ook een derde partij in het spel komt, n.l. de ambtenaar van het openbaar ministerie, dat wel verplicht is de strafbare feiten te vervolgen, maar veelal, volkomen in overeenstemming met zijn plicht, een vervolging zal nalaten, indien het meent, dat daarvan geen succes is te verwachten? Wordt de zaak strafrechtelijk geregeld, dan wordt men afhankelijk van een orgaan van den Staat, op welks handelingen men geen invloed kan uitoefenen.

Stel daartegenover de positie van den arbeider in het burgerlijk geding. Hier zal hij zijn eigen weg volgen; hier hangt de vraag van al of niet optreden geheel van hem zelf af.

En wanneer de heer Schaper eenigszins medelijdend neerziet op dit voorrecht, dan maak ik hem er attent op, dat de arbeider in de huidige maatschappij niet meer alleen staat, dat hij lid is van een vakorganisatie of daarbij den steun geniet van een bureau van arbeidsrecht of van zijn vrienden of kameraden.

Als men dit in het oog houdt, meen ik gerust te kunnen volhouden dat wij met een strafrechtelijke regeling op dit punt niet vooruit maar achteruit zouden gaan, en dat de positie van den arbeider, als zelfstandig lid van de samenleving, hooger gehouden, in betere richting gestuurd wordt, als men hem zelf laat zorgen voor zijn eigen belangen, dan wanneer een orgaan van den Staat dit doet. Daarbij komt nog, dat, waar men eenmaal den voet op dien weg zet, men moeilijk op een gegeven punt kan stilstaan.

De heer Drucker deelde ons daarvan een voorbeeld mede uit Noorwegen, waaruit blijkt, dat daar niet alleen tegen de werkgevers, maar ook tegen de arbeiders straf bedreigd wordt.

Wanneer men zoo iets in ons land kreeg, ware daarin te zien een teruggang naar hetgeen 30 jaar geleden in ons Rijk buiten Europa, op Java, afgeschaft is.

De oudere leden dezer Vergadering zullen zich herinneren, hoe indertijd veel getwist is over de vraag, of een politie-reglement op Java, waarbij de inlander wegens contractbreuk strafbaar werd gesteld, al dan niet gehandhaafd moest worden, en dat toen mannen van grooten naam opgerezen zijn om te betoogen, dat uit een rechtskundig en legislatief oogpunt volkomen geoorloofd is, burgerrechtelijke verbintenissen door strafbepalingen te handhaven. Gelukkig heeft dit niet belet dat die strafbepalingen destijds zijn vervallen.

Men bedenke dus wel, dat men met die strafrechtelijke regeling op een weg zou komen, dien wij reeds lang verlaten hebben, en die ook voor de arbeiders zelf niet gewenscht is.

Ik meen daarom, wanneer de heeren vragen een publiekrechtelijke regeling, opgevat in den zin van strafrechtelijk complement van de civielrechtelijke regeling, gerust te mogen concludeeren dat wij eerst de practijk uitspraak moeten laten doen.

Ik geloof, dat het voor het land en het algemeen belang nuttiger zal zijn, wanneer die strafbepalingen zullen blijken niet noodig te zijn.

[Men zie verder bladz. 46].

De heer Tak: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 120].

Nu wil de Minister wel strafbepalingen maken, maar zij moeten eerst noodig blijken. Omtrent de truck staat in de wet, dat zij is ongeoorloofd. Dit is een „spoor” van publiek recht, maar als een wet alleen iets „ongeoorloofd” noemt en niets meer dan dat, dan doet ieder werkgever, die zulke plannen heeft, het met het meeste plezier. Het komt op de sanctie aan. Wat is het gevolg van de ongeoorloofde daad? Het is niet genoeg dat men weet dat men tegen art. 1637 m [1637 s] handelt.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Wie zoo handelde zou niet fatsoenlijk handelen.

De heer Tak: Dit is dus niet een sociale maatregel in deze wet waarop de Minister zoo sterk kan roemen, vooral omdat uit de geschiedenis blijkt dat het truckstelsel werkelijk in enkele streken een invretend kwaad is, zooals blijkt uit het bericht van de Kamer van arbeid te Waalwijk. Wanneer men nu tegen-

over dergelijk euvel, tegen een dergelijke afpersing, alleen het woord „ongeoorloofd” zet, is dat een beetje weinig. Ik zal straks den heer Drucker aantoonen, dat de Duitsche wet hier wat sterker ingegrepen heeft tegen het euvel van de winkelnering en het valsche getuigenis, door alleen te zeggen, dat het ongeoorloofd is. En dan de valscheheid in het getuigenschrift.

De Minister zegt zelf, dat het bewijs in burgerlijke zaken zoo lastig is en dat het zoo moeilijk zal vallen opzettelijke valscheheid aan te toonen. Nu wilt gij een straf, zegt de Minister, en komt nu voor een dubbele moeilijkheid. Het bewijs is moeilijk en gij hebt noodig de medewerking van het openbaar ministerie.

Wat dit laatste betreft geloof ik wel, dat, wanneer ik zelf getwijfeld had aan de mogelijkheid die medewerking te verkrijgen, de Minister mij wel een terechtwijzing zou hebben doen toekomen. Nu echter de Minister zelf dit beschouwt als een moeilijkheid, laat ik het door hem gezegde volkomen voor zijn rekening en neem ik dit aan, alleen hopen de, dat, wanneer wij ooit een dergelijke bepaling kregen, een ministerieele aanschrijving aan het openbaar ministerie er voor zou zorgen, dat zij werd toegepast.

Wat de moeilijkheid van bewijs aangaat, meen ik, dat wat het bewijs in strafzaken aangaat, altijd nog in de overtuiging van den rechter een middel is om eerder te komen tot een vonnis dan tot toewijzing van een eisch om schadeloosstelling. Verder zal ik mij in deze zaak niet verdiepen.

Nu meent men, dat, indien men begon met strafbepalingen voor de werkgevers, ook strafbepalingen noodig zijn tegen de arbeiders. Dat dit nu zoo heel noodig zou zijn, zie ik niet in.

Men zegt, dat komt er van, maar wanneer men de strafbepalingen nagaat, welke in Duitschland gelden — ofschoon ik nu niet wil zeggen, dat men daar een sociaal recht heeft, wat ik in elk opzicht zou willen verdedigen — zal men zien, dat hier wel eenige matiging mogelijk is.

Met strafbepalingen tegen arbeiders is men in andere opzichten zoo zuinig niet. Zoo hebben wij van twee vorige Ministeries ontwerpen gezien die, wanneer een arbeidersbeweging maar eenigszins tot exces komt, met grove bedreigingen van straf terstond gereed waren.

Zegt men omgekeerd, dat, indien sommige tekortkomingen strafbaar moeten worden gesteld voor de arbeiders, dit ook zal moeten gebeuren voor de patroons, dan vrees ik, dat er ontzettend veel bezwaren daartegen zouden worden geopperd.

[Men zie verder bij de Vijfde Afdeling van den Zevenden Titel A].

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 2. b. Noodzakelijkheid om nevens bepalingen van aanvullend recht een aantal bepalingen van dwingend recht op te nemen.

Een aantal bepalingen van dwingend recht op te nemen werd door onderscheidene leden erkend als een noodzakelijk gevolg van het beginsel, dat de economisch zwakkeren bescherming behoeven, omdat de economisch sterkeren het anders in handen zouden hebben de bepalingen van aanvullend recht illusoir te maken. Het was echter juist dat beginsel, waarvan het ontwerp uitging, dat voor vele leden bezwaar opleverde om zich met het wetsvoorstel te vereenigen.

De juistheid van dat beginsel in het algemeen werd met nadruk ontkend. De bestaande economische ongelijkheid tusschen de contracteerende partijen heet er de grond van. Er bestaat door die ongelijkheid geen contractsvrijheid, zegt men. De zwakkere moet daarom sterker worden gemaakt. Men moest echter vragen: Mag dit een grond zijn, en waar is de grens? Hoever mag men daarbij gaan? En geeft diezelfde grond dan geen recht, om in te grijpen op ieder ander gebied, waarop de met elkander handelende partijen economisch niet even sterk tegenover elkander staan? Nu zegt men wel, en kan wellicht ook worden toegegeven, dat dit ontwerp nog geen radicalen omkeer zal brengen in den economischen toestand. Maar is dit dan, indien wordt aangenomen dat het ontwerp op een zuiveren grond berust en van een gezond beginsel uitgaat, niet juist een fout er van? In ieder geval mag met nadruk worden gevraagd, waar de grenzen zijn getrokken, die men zich heeft gesteld bij het gaan op dezen weg, die, zonder deze, noodwendig niet alleen op het

terrein van den arbeid, doch op elk terrein van het maatschappelijk leven moet leiden tot communisme.

De vergelijking met minderjarigen en onder curateele gestelden gaat niet op. Daar zijn het fysieke redenen die den wetgever nopen om in te grijpen. De bescherming duurt niet langer dan het bestaan dier redenen en wie voor hen handelt is binnen de grenzen zijner bevoegdheid aan de gewone regelen onderworpen.

Karakteristiek voor dit wetsontwerp werd het geacht door de leden, die deze beschouwing hielden, dat de ontwerpers en voorstanders er van zoo dikwijls hadden betoogd, dat men met dit wetsontwerp op vele punten het buitenland zoude vooruit zijn. Waar de aanleiding tot de indiening van dit wetsontwerp onbetwist hoofdzakelijk slechts kan gezocht worden in de toestanden in de fabrieksdistricten en handelscentra van ons land, waar onze nijverheid tegenover die van andere natien, bijv. tegenover die van onze bureu, weinig heeft te beteekenen, en eene dergelijke wetgeving als hier, voor een voorzichtig wetgever slechts mag zijn vrucht van een nauwgezet onderzoek van hetgeen een rijke en overvloedige practijk heeft geleerd, terwijl voorts vaststaat, dat onze naburen ons op het gebied van Arbeidswetgeving jaren zijn vooruit geweest, daar klinkt die bewering, dat dit ontwerp de buitenlandsche wetgeving voorbijstreeft, eerder als eene beschuldiging.

Van eene andere zijde werd ten aanzien van de beweerdte economische zwakheid der arbeiders, als motief om voor het arbeidscontract van de algemeene beginselen van het contractenrecht af te wijken, nog het volgende opgemerkt.

Vooreerst zoude dit motief slechts kunnen worden ingeroepen, meende men, indien het ontwerp beperkt ware gebleven tot de lagere klasse der arbeiders. Hun levensstelling is ongetwijfeld afhankelijker en vooral meer precair dan die der werkgevers, doch geenszins die van allen, die in de taal van het ontwerp tot de arbeiders gerekend worden. Doch in geen geval is het verschil in ruilvermogen op zichzelf beslissend voor de hier ter zake dienende rechtsvraag. Die rechtsvraag is, of bij de arbeids-overeenkomsten de arbeider regelmatig dermate onder den druk is van den werkgever, dat zijn wilsverklaring onvrij wordt en hij tegen onereuse bedingen moet worden beschermd, ook als hij zelf die met kennis van zaken aanneemt. Voor de dienstboden werd, bij de sedert jaren bestaande verhoudingen op hare arbeidsmarkt, de onderstelling van regelmatige juridische onvrijheid, zelfs ook die van betrekkelijke economische zwakheid geheel ontkend. De dienstboden voorzien zich bij verandering van dienst tijdig van een nieuwen, en in den regel zien zij tegen verandering in het geheel niet op. Ook van de goede werklieden, die zich met een matig, mits vast loon tevreden stellen, geldt hetzelfde. De in de Memorie van Toelichting geschetste noodstand vindt men regelmatig in de bedrijven, waarin de omvang van het werk met de jaargetijden sterk afwisselt, doch slechts in den slappen tijd. In den drukken tijd zijn het daarentegen de werklieden, die den werkgever, — den aannemer bijv. die veel volk behoeft en onder den druk werkt van hem dreigende boeten; den landbouwer, wiens oogst dreigt te bederven; den visscher, wiens vaartuig zeilklaar ligt; de particulieren, die moeten verhuizen, resp. de werkbazen, die deze verhuizingen bezorgen — hunne conditiën voorschrijven. De werkgevers zijn, op hun tijd, in hooge mate economisch zwak tegenover de arbeiders, wier diensten zij behoeven.

Hier, evenals op ander gebied, als bij geldleeningen en koopcontracten, ligt de mate van economische kracht of zwakheid geheel in de verhoudingen van vraag en aanbod; zij is geen permanente eigenschap van eene der economische partijen, gelijk bij accoorden omtrent hulp- en bergloon, bedoeld bij art. 568 van het Wetboek van Koophandel, het geval is. Zij kan dus ook nimmer oorzaak zijn, waarom inbreuk op de werking van algemeene rechtsbeginselen behoort te worden gemaakt.

Immers eerst dan erlangen economische verhoudingen beteekenis op

het gebied des rechts, *wanneer* en *nadat* zij tot overeenkomsten hebben geleid en tegen deze overeenkomsten van het standpunt van het recht de bedenking valt, dat zij in hare bepalingen zelve het tastbaar bewijs opleveren, dat van een noodstand door de wederpartij misbruik is gemaakt. Wanneer een economisch zwakke van de wederpartij redelijke voorwaarden heeft bedongen, is er uit rechtskundig standpunt niets tegen te zeggen. In het gewone bedrijf komt misbruik van economische zwakheid veel minder voor, dan men zoude meenen, dat daartoe gelegenheid is. Daartegen waken in den regel de zeden, die een werkmans sterk doen staan op het gebruikelijk loon en die het belang des werkgevers gering doen zijn, om een arbeider, dien hij wel gebruiken kan, te beknibbelen. Tegen onereuse contracten voor langeren tijd waarborgt den economisch zwakke juist zijne zwakheid. Kan hij eene betere positie erlangen, dan loopt hij toch weg, ongeacht eene rechtens verschuldigde, maar feitelijk oninvorderbare schadevergoeding of maakt hij het er naar, dat de werkgever zijnerzijds het contract beëindigt.

De economische zwakheid, die tot ongewenschte, niet zelden onvoor-deelige werkverschaffing aan de zijde des werkgevers uit medelijden aanleiding geeft, moet hier natuurlijk buiten beschouwing blijven. Indien de bemoeiing des wetgevers hem lastig wordt, laat hij de werkverschaffing geheel na en heeft de zwakke ten slotte het nadeel, gelijk slechts al te zeer te vreezen is, nu in het ontwerp deze categorie van loonovereenkomsten niet wordt onderscheiden en de ontwerper zich *alle* arbeidsovereenkomsten gelijkelijk beheerscht denkt door de winzucht eenerzijds en den honger anderzijds.

Wie aanneemt, dat niet alleen dwang, dwaling en bedrog, maar ook misbruik van economisch overwicht in rechten tot redres recht moet geven, behoort, gelijk de auteurs van het nieuwe Duitsche Burgerlijke Wetboek, ter plaatse waar de voorwaarden eener geldige toestemming tot eene overeenkomst geregeld worden (1), de gewenschte bepalingen voor te stellen. Er zoude aanleiding kunnen zijn tot *aanvulling* van, niet tot *inbreuk* op de algemeene rechtsbeginselen omtrent overeenkomsten, gelijk de Regeering voorstelt.

Het burgerlijk recht verklaart alle verbintenissen van onwaarde, die met de openbare orde, de goede zeden of de wetten strijden. Wanneer daarin enkele bepalingen voorkomen, die speciaal die nietigheid uitspreken, heeft dit slechts ten doel allen twijfel omtrent de vraag of zij in dat kader vallen, op te heffen. Zoo bijv. overeenkomsten betreffende toekomstige erfenissen, arbeidsverbintenissen voor het geheele leven en andere.

Behalve de onjuistheid van het economisch motief, waardoor bijzonder talrijke wetsbepalingen in dit ontwerp speciale bedingen met nietigheid bedreigen, wordt als een grief aangevoerd, dat die nietigheid bedreigd wordt ten aanzien van een aantal overeenkomsten en bedingen, waarin ook het fijnstvoelende geweten niets kan vinden, dat de openbare orde en de goede zeden bedreigt of daarmede in strijd is. In het ontwerp dient het voornamelijk, om verplichte onderwerping af te dwingen aan wetsbepalingen, die nu eenmaal van het vicieuse standpunt waarop de ontwerper zich stelt, wenschelijk schijnen, doch zoodanig met het billijkheidsgevoel en de economische behoeften strijden, dat hij zelf vreest dat partijen zich er niet aan zouden storen of zich daaraan bij overeenkomst zouden onttrekken.

Bij de bespreking der afzonderlijke nietigheden van het ontwerp zal op de bezwaren daarvan worden teruggekomen.

(1) § 138. Ein Rechtsgeschäft, das gegen die guten Sitten verstößt, ist nichtig.

Nichtig ist insbesondere ein Rechtsgeschäft, durch das Jemand unter Ausbeutung der Nothlage, des Leichtsinns oder der Unerfahrenheit eines Anderen sich oder einem Dritten für eine Leistung Vermögensvortheile versprechen oder gewähren lässt, welche den Werth der Leistung dergestalt übersteigen, dass den Umständen nach die Vermögensvortheile in auffälligem Misverhältnisse zu der Leistung stehen.

De leden, die het eene juiste opvatting zouden gevonden hebben, indien het ontwerp een ruimer onderscheid tusschen arbeiders had gemaakt en drie categorieën aangenomen, namelijk arbeiders in fabrieks- en handwerksnijverheid, dienstboden en, met eenige uitzonderingen, alle overige in loondienst zijnde personen, meenden uitvoerig hunne meening uiteen te moeten zetten over de wijze, waarop zij, bij het vasthouden aan deze verdeling in drie categorieën, het ontwerp hadden wenschen te zien ingericht.

Wat de eerste categorie van arbeiders betreft had de wet, maar daarbij rekening houdende met tot dusver uiteenlopende eischen voor arbeiders in de drie hoofdtakken van ons volksbestaan: landbouw, fabrieken en ambachten, eenige bepalingen van dwingend recht moeten bevatten. Bij het maken van deze bepalingen had zich de wetgever dan echter niet op het standpunt moeten stellen van hetgeen hij in het afgetrokkene noodzakelijk of wenschelijk achtte, maar van hetgeen in den tegenwoordigen tijd als een billijke eisch door een aan normale zedelijkheidsbegrippen beantwoordenden werkgever erkend wordt. M. a. w. men had niet moeten trachten de arbeidsverhoudingen zoogenaamd te verbeteren en deze voort te drijven in eene richting, die sommigen de juiste achten; maar men had zich moeten beperken tot het codificeeren van hetgeen thans door den normalen en tot oordeelen bevoegden mensch als recht erkend wordt.

Thans heeft men, zooals uit de op onderscheidene artikelen uit te oefenen kritiek zal blijken, bepalingen van dwingend recht gemaakt, die niet aan den zooveen gestelden eisch voldoen, terwijl men daarentegen eene enkele bepaling facultatief heeft gelaten, die onder het dwingend recht had moeten worden begrepen.

Naast die bepalingen van dwingend recht, die dus voor alle overeenkomsten zouden gelden, had men eene reeks van bepalingen moeten maken, geldende voor overeenkomsten, die alleen mondeling en voor zoover noodig voor de contracten, die onvolledig schriftelijk waren aangegaan. Natuurlijk zoude men ook daarbij weer de verschillende eischen voor de drie hoofdgroepen van arbeiders in het oog moeten houden. Misschien zal men beweren, dat dit ook thans de bedoeling is, want dat de facultatieve bepalingen slechts gelden voor zoover daarvan mondeling of schriftelijk niet is afgeweken. Zooals echter de bewoordingen van vele artikelen thans luiden, wordt uitgegaan van de veronderstelling, dat hetgeen in die artikelen staat, — ook bij de discussies in de Tweede Kamer is dit herhaaldelijk gebleken —, bedoeld is als een normaal voorschrift, waarvan een werkgever, die op den naam van een „goed werkgever” prijs stelt, eigenlijk niet dan ten voordeele van den arbeider (dat mag hij natuurlijk altijd doen en hij loopt dan kans zelfs het predicaat van een „model-werkgever” te verkrijgen) mag afwijken. Wijkt hij nu af, dan loopt hij niet alleen gevaar met een „zwarte kool aangeteekend” te worden, zooals terecht in de Tweede Kamer beweerd is, maar bestaat er alle kans, dat hij allerlei moeilijkheden krijgt met zijne arbeiders omtrent de van de wettelijke bepalingen afwijkende bedingen, omdat de werkmans zal meenen — en voor zoover hij dit zelf niet meent, zullen anderen hem dat denkbeeld wel bijbrengen, — dat hem tekort wordt gedaan. Overigens spreekt het van zelf, dat verschillende bepalingen anders zouden geredigeerd zijn dan thans het geval is, indien men zich bij het maken daarvan op het boven aangegeven standpunt had gesteld. Met de wetenschap, dat die bepalingen in verreweg de meeste gevallen als eenige grondslag voor het arbeidscontract zouden dienen, had men er stellig voor gezorgd, dat deze meer en beter hadden aangepast aan de praktijk. Om slechts eenige voorbeelden te noemen zij het voldoende te verwijzen naar artt. 1638 c en ij en 1639 i. Indien de boven aanbevolen weg gevolgd ware, dan had dus na de artikelen met dwingend recht een artikel moeten volgen van dezen inhoud: „voor het geval geen schriftelijke overeenkomst bestaat of voor zoover eene schriftelijke overeenkomst onvolledig of onduidelijk is, zullen de volgende artikelen op de arbeidsovereenkomst van toepassing zijn”.

Die artikelen hadden dan een arbeidsovereenkomst moeten geven van zoodanigen aard, dat een normale werkgever, dus een werkgever van gemiddeld goede hoedanigheden, ze gaarne als zoodanig had aanvaard. Dan zouden ook de minder goede werkgevers zich waarschijnlijk daarnaar geschikt hebben en had dus de wet voor de arbeiders eene goede uitwerking kunnen hebben. Die mist ze zeer stellig thans, daar zeker de groote meerderheid der werkgevers overwegend bezwaar heeft en moet hebben tegen de door de Tweede Kamer aangenomen bepalingen en dus daarvan, voor zoover hun dit vergund is, zal afwijken. Dit zal bovendien aanleiding geven tot botsingen, omdat de arbeider in het afwijken der facultatieve bepalingen eene ontduiking der wet zal zien.

Ter vermindering van misverstand meenden de leden, die deze beschouwing hielden, er op te moeten wijzen, dat de stelling in de Memorie van Toelichting in § 3 ontwikkeld, als zoude de *individueele* arbeider steun moeten vinden in de wet, ook door hen onderschreven wordt. Als voornaamste reden, waarom de stelling der arbeiders, vergeleken bij die der werkgevers, ongunstig is, wordt in die Memorie deze genoemd, dat de arbeid „geen oogenblik onaangewend (kan) blijven, zonder tegelijk gedeeltelijk te zijn verspild”. Hiermede is echter het verschil niet juist aangegeven, want geheel hetzelfde, en misschien nog in hoogere mate, geldt voor den werkgever, die, als de arbeid stil staat, rente en afschrijving van machinerie en gebouwen, loon en salarissen van vaste werklieden en beampten verliest zonder deze te kunnen terugkrijgen. Neen, de reden waarom de arbeider meestal in een economisch zwakkere positie verkeert dan de werkgever, is gelegen in het feit, ook in de Memorie van Toelichting bijkomstig vermeld, dat hij in den regel geen kapitaal bezit, terwijl de werkgever dit gewoonlijk wel heeft. Individueel staan de arbeiders dus meestal zwak tegenover den werkgever, maar zoodra zij zich in goed georganiseerde vakverenigingen verbinden en zich daarvoor opofferingen willen getroosten, zijn zij tegenover den individueelen werkgever haast altijd de meerderen en zal deze laatste in den strijd slechts dan, en niet eens altijd, tegen hen opgewassen zijn, indien hij zich ook met zijne mede-werkgevers verbindt. De regeling van het Arbeidscontract dient voornamelijk om den individueelen arbeider voldoende rechtszekerheid te geven en althans in sommige opzichten niet geheel afhankelijk te doen zijn van de willekeur van den patroon. Daarom en daarom ook alleen kan medegegaan worden met het beginsel, dat aan het maken van eenige dwingende bepalingen ten grondslag ligt, niet omdat, zooals ook in § 2 van de Memorie van Toelichting gezegd wordt, de arbeiders nog wel zelf over de grootte van het loon vermogen te onderhandelen. Men zoude haast mogen beweren, dat op geen onderdeel van het Arbeidscontract de arbeiders individueel inderdaad zoo weinig invloed kunnen uitoefenen als op het loon. De reden, waarom de arbeiders in vakverenigingen verbonden, zich met andere onderdeelen van het Arbeidscontract te weinig hebben afgegeven, is hierin gelegen, dat zij daarvoor in het algemeen te weinig voelen. Men heeft bijna altijd uitsluitend — en dit is ook begrijpelijk — oog gehad voor de bevrediging van onmiddellijke behoeften. Wanneer men zich dan ook voorstelt, dat eene betere regeling van het Arbeidscontract zal strekken om in het vervolg botsingen tusschen de werkgevers en de werknemers te voorkomen of te verminderen, dan vergist men zich. De wetgever heeft zich tot nu toe niet gewaagd aan eene loonzetting en daarom zal de strijd om verandering in de levensvoorwaarden, van de invoering der voorgestelde nieuwe regeling geen invloed ondervinden. Alleen indien het collectieve contract meer en meer in toepassing komt en de verbonden arbeiders in staat zijn aan de werkgevers met wie zij contracteeren, voldoende waarborgen voor de nakoming van het contract aan te bieden, zal er kans bestaan, dat op den duur eventuele botsingen tusschen kapitaal en arbeid op meer bevredigende wijze zullen worden opgelost dan nu vaak het geval is.

De juistheid dezer beschouwingen werd ook door andere leden gedeeld, die daarbij echter nog sterker opkwamen tegen de stelling in § II van de Memorie van Toelichting omtrent de economische zwakte van den arbeider in het algemeen. Misschien was de stelling juist vóór 1872, toen men nog het verbod had van coalitie. Thans mag hetgeen op bladz. 3 der Memorie van Toelichting [bl. 6] staat, haast als een anachronisme worden aangemerkt. De werkgever staat thans meestal niet meer tegenover den eenling, maar tegenover organisaties, die hoe langer zoo krachtiger worden. Dat wordt maar al te vaak tot hun schade door vele werkgevers onderzonden, wier zaken door staking op zeer ongelegen tijdstippen en om dikwijls geheel ongegronde redenen in de war worden gestuurd.

Daarnaast worden de werkgevers hoe langer zoo zwakker — ook dit moet men niet uit het oog verliezen —, omdat de wetgever zich steeds meer met hen gaat bemoeien en hun zwaardere verplichtingen oplegt.

Van andere zijde kon men met deze bestrijding niet medegaan en verklaarde men de stelling op genoemde bladz. 3 op den voorgrond gesteld ten volle te beamen, dat de arbeidsovereenkomst voor den werkman dikwijls een dwangcontract is, daar hij in zeer vele gevallen geheel afhankelijk is van den werkgever.

Antwoord der Regeering.

II. § 2. b. Noodzakelijkheid om nevens bepalingen van aanvullend recht een aantal bepalingen van dwingend recht op te nemen.

Het was den ondergeteekende aangenaam te ontwaren, dat in strijd met de onder dit hoofd aangevoerde principieele bedenkingen tegen het opnemen van bepalingen van dwingend recht, gewichtige beschouwingen, van meer dan ééne zijde in het midden gebracht, aan het ten deze door het ontwerp gehuldigd beginsel krachtigen steun verleenden, zoo niet zelfs de overhand behielden.

Of in het bijzonder bij de regeling van de arbeidsovereenkomst en dus juist hier in sterker mate dan bij eenig ander contract, bepalingen van dwingend recht noodig zijn, is een vraag, die ook naar de meening van ondergeteekende beslist bevestigend beantwoord moet worden. Wat ook in het Voorloopig Verslag dienaangaande wordt opgemerkt, is niet in staat afbreuk te doen aan dit nuchtere feit, dat in de overgrootste meerderheid van gevallen er voor den *enkel*en arbeider veel meer aan gelegen is de beoogde arbeidsovereenkomst aan te gaan dan voor den betrokken werkgever om *dien* arbeider in zijn dienst te nemen.

In de betrekkelijk zeldzame gevallen, waarin die regel uitzondering lijdt en een arbeider dus vrijelijk zijne voorwaarden kan stellen, zal men van dwingend recht te zijnen behoeve dan ook in de praktijk weinig bespeuren. Behoudens deze zeldzame uitzondering is echter de arbeidsovereenkomst voor den arbeider een dwangcontract en wel omdat de arbeider, wil hij zich en de zijnen van het noodige blijven voorzien — en, met het oog op het rekbare van het begrip „noodige”, zou men zelfs kunnen zeggen, dat dit geldt voor bijna iederen arbeider, van welken maatschappelijken stand ook, die niet louter voor tijdverdrif een dienstcontract sluit — steeds door een arbeidscontract met een werkgever verbonden moet zijn, terwijl daarentegen de werkgever in den regel de diensten van dien éénen arbeider gedurende langeren of korteren tijd kan ontberen.

In deze eenvoudige waarheid ligt de oorzaak van het verschijnsel, dat men bij iedere categorie van arbeiders vaak kan waarnemen, dat

bij het aangaan van het contract de arbeider zoo vrijgevig is bij het verleenen van zijn consent, dat zoo grif wordt toegestemd in des werkgevers voorwaarden, ook al toont zich, zoodra zij in vervulling treden, tegenzin en tegenkanting. Dit psychologisch gemakkelijk te verklaren verschijnsel doet zich in die mate voor bij geene andere overeenkomst juist omdat op geen ander gebied de economisch zwakkere positie van een der partijen zoozeer als hier is: het normaal gegeven.

Wilde de wetgever dit verschijnsel ignoreeren, hij deed zulks op het gevaar, dat iedere wetsbepaling ter zijde werd gesteld zoo vaak een werkgever, om welke reden dan ook, zich aan haar voorschrift wilde onttrekken. De uitwerking der wet ware dan juist tegenovergesteld aan hare bedoeling: de goede werkgevers zouden zich gebonden gevoelen aan wetsvoorschriften, die voor hen niet noodig waren, daar zij reeds hun plicht jegens hunne arbeiders deden, terwijl daarentegen de werkgevers met ruimer geweten, voor wie de wetsbepalingen in de eerste plaats bestemd waren, zich zouden haasten aan hare bindende kracht te ontkomen.

En dit zijn niet louter theoretische overwegingen: de praktijk heeft hare juistheid meermalen bevestigd. Naar hetgeen dienaangaande in de Memorie van Toelichting is uiteengezet, meent de ondergeteekende, ten einde niet in herhaling te vervallen, hier te mogen verwijzen (1). In het buitenland heeft de wetgever dan ook de volstreckte noodzakelijkheid van dwingend recht op het gebied der arbeidsovereenkomst meermalen erkend.

Kan men nu met grond beweren, dat de bepalingen van dwingend recht, bij het ontwerp voorgesteld met het doel den economisch zwakkere tegen de gevolgen zijner zwakheid in bescherming te nemen, even zoovele afwijkingen vormen van ons burgerlijk contractenrecht waar zij bedingen met nietigheid bedreigen niet uitsluitend omdat zij in strijd zijn met de goede zeden of de openbare orde, doch ook om den eisch des wetgevers te doen eerbiedigen, bedingen, „waarin ook het fijnst voelende geweten niets kan vinden, dat de openbare orde en de goede zeden” te nakomt?

Ontkennende beantwoording schijnt gerechtvaardigd door hetgeen hierboven in deze memorie reeds werd betoogd. Te dezer plaatse behoeft slechts andermaal de aandacht gevraagd voor het feit, dat bepalingen van dwingend recht, strekkende om de naleving te verzekeren van door den wetgever voorgeschreven regelen, thans reeds in het Burgerlijk Wetboek voorkomen. Men zie bijv. de reeds aangehaalde artt. 195 en 1715. Juist ook het artikel 194 spreekt ten deze duidelijk.

Het beroep, dat in dit verband bij het Voorloopig Verslag gedaan werd op de auteurs van het nieuwe Duitsche Burgerlijk Wetboek, wel verre van steekhoudend te zijn, keert zich juist tegen hen van wie dat beroep afkomstig is. Wie, zoo werd gezegd, aanneemt dat niet alleen dwang, dwaling en bedrog, maar ook misbruik van economisch overwicht tot redres recht moet geven, behoort, gelijk in § 138 (2) van dat Wetboek is geschied, ter plaatse waar in het algemeen over de

(1) Men zie Memorie van Toelichting, (Gedrukte stukken 1903—1904 137 no. 3.) Algemeene Beschouwingen, § 8.

(2) Waarvan de tekst is te vinden in den noot op bladz. 13 van het Voorloopig Verslag.

eischen eener geldige toestemming tot eene overeenkomst gehandeld wordt, de gewenschte bepalingen voor te stellen; daarin zou aanleiding gelegen kunnen zijn „tot *aanvulling* van, niet tot *inbreuk* op de algemeene rechtsbeginselen omtrent overeenkomsten, gelijk de Regeering voorstelt”. Ware de opmerking doeltreffend, dan zou in het Duitsche burgerlijk recht, naast het tweede lid van genoemd artikel, bij geen enkele overeenkomst plaats zijn voor een bepaling van dwingend recht. En toch, men heeft slechts iets verder door te dringen in datzelfde Duitsche Burgerlijk Wetboek om te ervaren, dat in den titel over de arbeidsovereenkomst in § 619 omtrent verschillende verplichtingen des werkgevers — van denzelfden aard als bij het ontwerp hem worden opgelegd — bepalingen worden aange troffen van dwingend recht (1), terwijl zoodanige bepalingen tevens worden gevonden bij de regeling der arbeidsovereenkomst, zoo in het Duitsche Handelswetboek als in de Gewerbeordnung. De waarheid is dus, dat ook naar het inzicht des Duitschen wetgevers de algemeene regel van bovenbedoelde § 138 hier geen baat zou geven en dat de eigenaardige gemoedstoestand die den arbeider noodgedrongen er toe beweegt nu eens om voorwaarden voor lief te nemen, die hem in redelijkheid niet behoorden te worden opgelegd, dan weder om verbintenissen te aanvaarden waarvan de vervulling hem tot ondragelijken last wordt, niet zoozeer voor hem een grond oplevert voor een vordering tot redres, als wel voor den wetgever een motief tot beperking eener, trouwens slechts in schijn bestaande, contractsvrijheid.

Niet op dit gebied zal de Nederlandsche wetgever dan ook, wordt het ontwerp wet, het buitenland vooruit zijn: in dit opzicht, gelijk op zoovele andere punten het geval is, doen wij ons voordeel met de ondervinding door den vreemdeling verworven. De uitingen, waarop het Voorloopig Verslag ten deze doelt, hebben betrekking op de collectieve arbeidsovereenkomst, betreffende welk instituut het ontwerp, gelijk voor zooveel noodig later zal worden aangetoond, een zeer belangrijk en nuttig artikel bevat.

[Men zie verder dit Hoofdstuk sub C.]

Rest nu nog de klacht, dat het ontwerp niet onderscheiden heeft de arbeidsovereenkomsten, door den werkgever bij wijze van werkverschaffing, uit philanthropie gesloten, en dat „de ontwerper zich *alle* arbeidsovereenkomsten gelijkelijk beheerscht denkt door de winzucht eenerzijds en den honger anderzijds”. Deze laatste opmerking kan geen steun vinden in het systeem van het Burgerlijk Wetboek, waarin van den aanvang af op elk gebied allerlei verplichtingen voorgeschreven zijn, voor moreel hoog staande lieden te eenenmale overbodig en dus eer hinderlijk dan nuttig. Zij hebben toch eene plaats in de wet moeten vinden, omdat de wetgever terecht begreep, dat hij met de hooge motieven, die enkelen bezielten, geene rekening houden mocht, doch veeleer zijne aandacht schenken moest aan diegenen, die, meer op eigen belang belust dan door burgerzin gedreven, steeds wanneer de mogelijkheid daartoe openstaat hun zin doordrijven, zelfs ten koste van den medeburger. Evenmin als bij koop en verkoop, of bij welk ander contract ook, behoeft bij de

(1) § 619: «Die dem Dienstberechtigten nach den §§ 617, 618 obliegenden Verpflichtungen können nicht im voraus durch Vertrag aufgehoben oder beschränkt werden».

arbeidsovereenkomst de wetgever mitsdien afzonderlijke bepalingen vast te stellen voor het geval dat het contract met een philanthropisch oogmerk wordt aangegaan. De wettelijke rechten en verplichtingen blijven, welk ook het oogmerk, volkomen dezelfde, doch het staat aan partijen vrij om, indien de menschenliefde hen daartoe noopt, hunne rechten niet te doen gelden. Hunne verplichtingen zullen zij dan met des te meer liefde vervullen. De ware philanthropie laat geen terrein onbebouwd liggen, omdat de wetgever den bouwman verplichtingen opgelegd heeft.

Waar overigens in eene vorige paragraaf betreffende de wensche lijkheid van meerdere verschillende regelingen boven ééne algemeene regeling der arbeidsovereenkomst is aangetoond, dat het stelsel der leden die gaarne eene onderscheiding der arbeiders in drie categorieën aangenomen hadden gezien, op theoretische en practische gronden achter staat bij dat van het ontwerp, meent de ondergeteekende zich ontslagen te mogen rekenen van de taak om in den breede de opmerkingen te weerleggen, die door de bedoelde leden ten aanzien van het dwingend en aanvullend recht in verband met het door hen uitgedacht stelsel werden gemaakt, te meer waar die opmerkingen deels zich aansluiten bij de reeds medegedeelde en boven, naar gehoopt wordt, weerlegde opmerkingen, anderdeels bepaalde artikelen betreffen, waarop nader teruggekomen zal worden.

Alleen zij het nog vergund na te gaan wat er is van het vermoeden als zoude de werkgever, die in eene overeenkomst bepalingen opneemt, afwijkende van voorschriften van *aanvullend* recht, gevaar loopen „met een zwarte kool aangeteekend” te worden en moeilijkheden te krijgen met zijne arbeiders, die zouden meenen, dat hun tekort werd gedaan. Men make zich daarover niet bezorgd. Het nieuwe arbeidsrecht zal — is het ontwerp aangenomen — zeer zeker spoedig op allerlei wijzen verklaard, uitgelegd en gepopulariseerd worden; de ware beteekenis van aanvullende wetsbepalingen kan niet lang verborgen blijven, wanneer de wet eenmaal in werking getreden is. Maar vooral zal de juiste beteekenis van aanvullend recht onmiddellijk aan het licht treden bij die vele bepalingen, waarin met zoovele woorden van afwijking, b.v. onder voorwaarde van het schriftelijk aangaan der overeenkomst, wordt gewaagd. En wat de veelbesproken „zwarte kool” betreft, verdient het opmerking, dat de in de Tweede Kamer geuite voorspelling, waarop in het Voorloopig Verslag te dezer plaatse wordt bedoeld, werd uitgesproken met de bedoeling om het aanvullend recht van het toen behandeld artikel in dwingend recht om te zetten. Bij de bespreking van dit art. 1638 c zal hierop nader teruggekomen worden.

Zal het dus ongetwijfeld spoedig bekend zijn, welke beteekenis aan de bepalingen van aanvullend recht zal zijn te geven, dit gevolg maakt het onnoodig hier eene redactie aan te nemen als door het Voorloopig Verslag aan de hand gedaan, eene redactie, welke, afgescheiden van te maken opmerkingen die hier onvermeld mogen blijven, door hare afwijking van de termen, waarin het Burgerlijk Wetboek hetzelfde rechtsgevolg pleegt aan te duiden, een vreemden indruk zoude maken.

Tot besluit van zijne beschouwingen over deze paragraaf van het Voorloopig Verslag kan de ondergeteekende tot zijn genoegen verklaren zich te kunnen aansluiten bij veel van hetgeen omtrent den invloed van vakorganisatiën op de wederzijdse arbeidsverhoudingen

opgemerkt is. Treedt het collectief arbeidscontract meer op den voorgrond en wordt het door beide partijen stipt nageleefd, dan zal ongetwijfeld de kans op eene meer bevredigende oplossing van eventuele botsingen tusschen werkgevers en arbeiders ten zeerste worden vergroot. Dat daarmede de noodzakelijkheid van bepalingen van dwingend recht meer en meer zal verminderen, is niet voorredelijke betwisting vatbaar. Doch voorloopig zijn de arbeidsverhoudingen er niet naar, dat de wetgever zonder dwingend recht zijn taak vervullen kan: hij die niet in het duister wil tasten, mag nog niet het licht uitdooven, omdat aan den horizon de dageraad gloort.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(27 Juni 1907.)

De heer van Houten: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 77].

Wij beginnen hiermede ook een geheel nieuw systeem van burgerlijk recht in te voeren.

Nu moet ik, omdat er hier zooveel leken zijn, even recapitulieren, waarin dat bestaat. Waar het geldt de handelingen van personen van volle en gelijke rechtsbevoegdheid, regelt het Burgerlijke Wetboek slechts weinig. Het geheele arbeidsleven, de contracten, de behandeling van geldzaken worden geheel aan de partijen overgelaten; de overeenkomsten strekken partijen tot wet. En dat geheele wetboek dient slechts om, wanneer men in het algemeen met aanwijzing van een naam een contract heeft gesloten, daaraan zekere billijke gevolgen voor de bijzonderheden der regeling te verbinden.

Nu is die vrijheid van contracten niet onbeperkt. Wanneer wij zeggen: hier is een wet van 22 bepalingen, waarvan niet mag worden afgeweken en met 10, waarvan alleen schriftelijk mag worden afgeweken, dan antwoordt de Regeering: ja, maar er zijn toch andere bepalingen in het burgerlijk recht, waarin dwingend recht wordt opgelegd. Doch in ons geheele recht zijn er slechts een stuk of drie, vier of vijf, dus een onbeduidend klein aantal van dergelijke bepalingen.

Er is echter iets anders. Ons geheele contractenrecht is begrensd, dat er tusschen de partijen alles mag worden bepaald en tot wet gelden voor hen, mits het niet in strijd is met de wet, met de openbare orde en de goede zeden: Nu heb ik niets tegen bepalingen, die in bijzondere gevallen in de wet zouden aanwijzen, wanneer er strijd met de openbare orde en de goede zeden zou bestaan, maar onder deze 22 bepalingen zijn er slechts enkele welke met de openbare orde en de goede zeden te maken hebben. Die bepalingen zijn bijna alle dwangbepalingen, omdat de wetgever dergelijke contractenregeling beter voor de partijen vindt, omdat de wetgever zich in de plaats der partijen stelt. Dat is het onderscheid. Ik heb niets tegen bepalingen, waarbij de Regeering zou kunnen aantoonen dat zij alleen een toepassing zijn van het beginsel, dat de partijen binnen de grenzen van goede zeden en openbare orde moeten blijven, maar het geheel van deze dwangmaatregelen is alleen in het leven geroepen, omdat het den ontwerper wenschelijk voorkomt, dat de partijen op deze of gene wijze hun contracten inrichten.

De beteekenis van dit wetsontwerp is niet de handhaving van de goede zeden en de openbare orde, maar het brengen van het arbeidscontract in een dwangbuis, door de Regeering niet eens met wijsheid gemaakt. Daarvoor is de rede van den eersten geachten spreker [mr. Regout] mij het bewijs.

In ons burgerlijk recht geldt nog een andere stelselmatige gedachte. Dat is deze: de wetgever weet, dat bij elk contract dat over geldzaken loopt, de partijen tot elkander komen door verschillend belang: bij geldleening de een wegens het belang dat hij heeft geld te leenen, de ander om rente te maken; bij een koopcontract de een omdat hij zeker object wil verkrijgen, de ander omdat hij van den verkoop daarvan voordeel verwacht. Zoo is het ook bij het arbeidscontract. De een meent zich voordeel of genoegens te kunnen verschaffen door den arbeid van anderen en dezen trachten voor hun arbeid empoel en loon te vinden. Bij elk contract moet op die wijze een contrair belang zijn in dien zin, dat de uitvoering der overeenkomst aan beide kanten voordeel geeft onder de omstandigheden, waaronder de betrokkenen verkeerden. Maar afweging van de respec-

tieve belangen geschiedt door onze burgerlijke wet niet. Vroeger geschiedde dat wel; onder het Romeinsche recht had men o. a. bij verkoop de *laesio enormis*: indien iemand genoodzaakt was om een-vierde of meer beneden de waarde te verkoopen, kan hij vernietiging van den koop vragen. Nu niet meer. Zoo hebben wij ook jaren lang gezucht, mag ik wel zeggen, omdat men allerlei indirecte praktijken noodig had, onder de woekerwetgeving van het Fransche Keizerrijk. Waar men op dit gebied vroeger meende, dat men tegen te groote bevoorrechtiging en ter bescherming van den geldleener moest opkomen door beperking van de rente, heeft men die laten vallen.

Zoo is het ook op het gebied van den arbeid. De omstandigheid dat de eene partij veel meer belang kan hebben bij een contract dan de andere, geeft tot dusver geen aanleiding tot bemoeiing van den wetgever. Maar bij dit ontwerp gaat men uit van het standpunt dat de eene partij wordt bevoordeeld en dat de andere door de wet moet worden beschermd.

[Men zie verder dit Hoofdstuk sub C].

(29 Juni 1907.)

De heer van der Feltz: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 162].

Straks heb ik er op gewezen, hoe bij sommige arbeiders het arbeidscontract het geheele bestaan beheerscht en hoe, ten einde nu bescherming te erlangen tegen al te drukkende voorwaarden, voor de zoodanigen een wettelijke regeling een eerste vereischte is. Zal van zoodanige wettelijke regeling — en zoo kom ik tot het vijfde punt, dat ik wensch te bespreken — voldoende kracht en bescherming uitgaan, dan is daarvoor een eerste vereischte, dat aan een gedeelte der rechtsregels dwingende kracht wordt verleend. Juist daarom is het noodzakelijk, dat het in ons bestaand Burgerlijk Wetboek aangenomen beginsel, dat nl. — zocals de heer van Houten het eergisteren uitdrukte — wanneer er tusschen partijen rechtsgelijkheid bestaat, de wet een minimum regelt, bij dit ontwerp wordt losgelaten. Wordt het toch aan partijen vrijgelaten bij onderlinge overeenkomst af te wijken van de voorschriften der wet, dan zullen dergelijke arbeiders, waarop ik hier doel, ook in zoodanige afwijking ten hunnen nadeele moeten toestemmen. Met andere woorden, de voorschriften van dwingend recht zijn een gevolg van het beginsel waarvan het ontwerp uitgaat, dat nl. de arbeider bij de te sluiten arbeidsovereenkomst bescherming behoeft van den wetgever tegen een verkeerd gebruik, dat hij ten nadeele van zich zelf van zijn formeele vrijheid zou kunnen maken. Tegen dat beginsel daarvan in het algemeen werd ontkend. Al wat tot adstructie van dat bezwaar is aangevoerd, kan evenwel niet ongedaan maken het ook in de Memorie van Antwoord door den Minister gememoreerde feit, dat wij in het dagelijksch leven ook telkens en telkens kunnen waarnemen, dat nl. in de overgrootste meerderheid van gevallen er voor den enkelen arbeider grooter belang bestaat om de beoogde arbeidsovereenkomst aan te gaan, dan voor den betrokken werkgever om dien arbeider in zijn dienst te nemen. In de meeste gevallen is de arbeidsovereenkomst voor den arbeider een dwangcontract, omdat, wil hij zich en de zijnen van het noodige blijven voorzien, hij steeds door een arbeidscontract met een werkgever verbonden moet zijn. Wordt dit verschijnsel voldoende in het oog gevat, dan verklaart zich daaruit geheel de noodzakelijkheid om in de voorgestelde regeling bepalingen van dwingend recht op te nemen. En des te minder bezwaar bestond er tegen de opname van dergelijke bepalingen, omdat dit kon geschieden op het voetspoor van andere bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, welke dwingend recht bevatten tot bescherming van economisch of om andere reden zwakkeren, ook van meerderjarigen en niet onder curatele gestelden. Nu is daar door den heer van Houten wel tegen aangevoerd, dat dit slechts sporadisch het geval is en niet op een zoo uitgebreide wijze als thans in dit wetsontwerp wordt voorgesteld. Dit verschil tusschen meerder en minder laat mij koud, want daardoor wordt niet de juistheid der bewering weerlegd, dat ons bestaand Burgerlijk Wetboek het beginsel van dwingend recht heeft aanvaard.

Zoo wijs ik in de eerste plaats op de voorschriften van dien aard bij het huwelijksrecht, waardoor de contractsvrijheid aan banden wordt gelegd niet enkel in het belang van derden, maar ook van de contracteerende partijen. Staande huwelijksrecht is verboden de opheffing of wijziging der wettelijke gemeenschap van goederen of wijziging van de huwelijksvoorwaarden. Bij die voorwaarden mag niet worden afgeweken van de rechten, welke uit de macht van den man als zoodanig en uit de vaderlijke macht voortspruiten noch van de rechten welke

de wet aan den langstlevende toekent. Evenzeer zijn schenkingen tusschen echtgenooten, staande huwelijk gedaan, verboden.

Door deze bepalingen van dwingend recht, die de contractsvrijheid aan banden leggen, heeft de wetgever o. a. den zwakken echtgenoot tegen den sterkeren willen beschermen.

Ook art. 384 van het Burgerlijk Wetboek luidende: „Alle overeenkomsten, waarbij zou worden afgezien van het recht om onderhoud te genieten, zijn nietig en van onwaarde”, bevat een bescherming van de oeconomisch zwakkere. Evenzeer buiten den kring van het gezin kent ons Burgerlijk Wetboek bepalingen van dwingend recht met beperking der vrijheid van overeenkomst; bij pand en hypotheek.

Ik wijs op de artt. 1200 en 1223, alinea 1, luidende:

Art. 1200. „De schuldeischer mag ingeval de schuldenaar of de pandgever niet aan zijn verplichtingen voldoet, zich het pand niet toeigenen. Alle hiermee strijdende bedingen zijn nietig.”

Art. 1223, alinea 1. „Alle bedingen, bij welke de schuldeischer gemagtigd zoude worden om zich het gehypothekeerde goed toe te eigenen, zijn nietig.”

Door die bepalingen beoogt de wetgever den schuldenaar, die vaak de zwakkere partij is, tegenover de inhaligheid van den schuldeischer in bescherming te nemen.

De bewering, dat het wetsontwerp in dit opzicht iets geheel nieuws zou invoeren, door voor den wil van partijen den wil van den wetgever in de plaats te stellen, wordt door die aangehaalde voorbeelden m. i. volkomen weerlegd.

Van groot belang acht ik het ook, dat naast die bepalingen van dwingend recht, in het ontwerp ook bepalingen van aanvullend recht voorkomen, welke bepalingen voor partijen ruimte laten tot contractueele afwijking. De groote waarde van die bepalingen bestaat daarin, dat zij zekerheid verschaffen, ook ingeval partijen haar rechten en verplichtingen niet opzettelijk hebben geformuleerd. Die bepalingen bevatten dus eenvoudig een norm, waarvan wettiglijk kan worden afgeweken. Daardoor hebben partijen het geheel in de hand om de zaak te regelen, zooals zij het in beider belang wenschelijk achten.

Maar dit niet alleen, daardoor kunnen ook de wettelijke bepalingen worden aangevuld en zodoende leemten worden weggenomen, die thans als bezwaren tegen het ontwerp worden aangevoerd. Zoo wijs ik op de in ons Voorloopig Verslag geopperde grief, dat het ontwerp feitelijk de „karenz”tijd ter zijde stelt. Doordat nu evenwel art. 1638 c aanvullend recht bevat, waarvan bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement kan worden afgeweken, kan, wanneer geen ander afdoend middel tegen simulatie kan worden gevonden dan het vasthouden aan een karenztijd, zulk een maatregel op de in gemeld artikel voorgeschreven wijze bedongen worden. Op bladz. 34 der Memorie van Antwoord is dit punt meer uitvoerig behandeld, zoodat ik meen te kunnen volstaan met het thans eenvoudig te memoreeren.

Indirect kunnen de bepalingen met aanvullend recht, waardoor het in het ontwerp vastgelegd recht plooibaarder wordt en een gemakkelijker zich aanpassend vermogen krijgt, ook medewerken om het bezwaar van uniformiteit, voor zoover dit, na hetgeen ik daaromtrent gezegd heb, mocht blijven wegen, tot de kleinst mogelijke proportiën terug te brengen.

Men zie verder dit Hoofdstuk sub D].

(4 Juli 1907.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 165].

En nu de vraag, of voorgestelde voorschriften van dwingend recht feitelijk noodig zijn, met andere woorden of het waar is, dat in vele gevallen — ik druk mij tegenover den geachten afgevaardigde uit Overijssel voorzichtig uit —, meestal de arbeider is de oeconomisch zwakkere.

De geachte afgevaardigde uit Friesland is aanstonds gereed dit te ontkennen, maar weinigen zullen hem dit toegeven. Het zou zijn de oogen sluiten voor de realiteit, als men dit loochende. Voor den arbeider is de arbeidsovereenkomst meestal een dwangcontract. Hij moet in dienst arbeiden bij een ander om te leven. . . . .

De heer van Houten: Nu spreekt u van een arbeider in beperkten zin, niet in den uitgebreiden zin van dit ontwerp.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Ik spreek van een arbeider in den zin waarin men in de maatschappij spreekt van een oeconomisch zwakkere.

Dit is nu een zoo algemeen bekend en erkend verschijnsel, dit wordt zoo weinig ergens serieus betwist, dat daarover een betoog te houden eigenlijk overbodig is. Ik wil alleen met een zeer enkel woord wijzen op de buitenlandsche wetgeving. Men schijnt zulk een beroep niet toelaatbaar te achten. Wij zijn, Mijnheer de Voorzitter, nu bezig aan de vraag, of er feitelijk in de maatschappij redenen bestaan voor bepalingen van dwingend recht, als hier worden voorgeschreven voor zekere categorie van arbeiders. Die vraag wordt door niemand ontkend, behalve door den geachten afgevaardigde uit Friesland, en daartegenover beroep ik mij op de buitenlandsche wetgevingen, ten bewijze dat dit oconomisch zwakker zijn is een verschijnsel dat zich niet alleen in ons lieve vaderland voordoet maar overal.

Wanneer men de Deutsche wetgeving nagaat, vindt men er tal van bepalingen van dwingend recht, die gemaakt zijn voor den oconomisch zwakke. In Zwitserland en België met zijn wet „sur le contrat de travail” vindt men ze ook. Wij behoeven echter niet zoo ver te zoeken; wij behoeven slechts te hooren wat de geachte afgevaardigde uit Overijssel, de heer Stork, ons daaromtrent leert.

De geachte afgevaardigde zeide, dat de Minister in zijn Memorie van Antwoord de uitdrukking had gebruikt, dat voor den arbeider het normale verschijnsel is, dat hij is de oconomisch zwakkere. De geachte afgevaardigde stootte zich aan die uitdrukking en achtte haar eenigszins overdreven. [Men zie bladz. 82.] Ik heb die uitdrukking aldus gebruikt, dat bij geen ander contract als dit de oconomisch zwakkere positie zóó is een normaal verschijnsel, maar ik wil op de juistheid van die uitdrukking niet blijven staan.

De geachte afgevaardigde betwist, dat dit een normaal verschijnsel zou zijn, en noemt eenige groepen te wier aanzien dit niet zou opgaan. Laat het juist zijn. Dit neemt niet weg — en uit den mond van den geachten afgevaardigde is dit een precieuse concessie — dat hij op bladz. 505 van de *Handelingen* (zitting van 29 Juni j.l.) zegt:

„Ik moet erkennen, dat de individueele arbeider, in den gebruikelijken zin van het woord, meestal zwakker is dan de werkgever, om welke redenen dan ook.” En verder: „Het is ook waar, dat er weinig of geen overeenkomsten gemaakt worden, en dat daarin dikwerf ligt een reden tot willekeur, willekeur van beide zijden, doch die den werkgever, omdat hij de sterkste is, minder schaaft, terwijl hij als de sterkste zich ook eer aan willekeur schuldig zal maken.”

De heer Stork: Ik ben ook een voorstander van een goede regeling van het arbeidscontract.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Dat weet ik. Dus juist niet alleen omdat de geachte spreker een voorstander van een goede regeling van het arbeidscontract is, maar ook omdat hij in zoo menig opzicht feitelijk op denzelfden bodem als dit wetsontwerp staat, zijn zijn getuigenis en het betoog, dat hij leverde, van groot belang.

Daarom veroorloof ik mij nog enkele citaten.

„In dit opzicht neem ik aan de stelling dat gewenscht is om aan den werkman in eenige bepalingen van dwingend recht een steun in den rug te geven.” En eindelijk:

„Al bestaat mijns inziens die oeconomische zwakheid niet in zulk een mate als de Minister gelooft, zoo stem ik toch toe, dat in zeer vele gevallen die oconomische zwakheid aanwezig is.”

Na het weinige dat ik opmerkte en na zulk een getuigenis meen ik wel te mogen aannemen als vaststaande, dat de feitelijke toestanden van dien aard zijn, dat in het arbeidscontract in zeer vele gevallen een der partijen is de oconomisch zwakke.

Ik wil alleen deze conclusie daaraan vastknoopen: laat ons nu ook dat gewichtig punt goed vasthouden en laat ons bij de verdere redeneeringen over dit onderwerp — het is wel gebeurd in de discussie — dit punt nooit uit het oog verliezen, juist omdat dit onderwerp zoovele van de bepalingen, welke hier ter sprake gebracht zijn, geheel en al beheerscht.

Er zijn dus noodig bepalingen van dwingend recht en tot bestrijding daarvan kan men zich niet beroepen, zooals wel eens geschiedt en ook hier geschied is, op het beginsel van de contractsvrijheid, en niet tegenwerpen: een meerderjarig arbeider heeft gecontracteerd, hij is als ieder meerderjarige, die een contract aangaat, gebonden.

Ongetwijfeld is trouw aan een eenmaal aangegaan contract een onmiskenbare levensregel voor de menschelijke samenleving, zoowel uit een zedelijk als uit een verstandelijk oogpunt.

Ik denk er niet aan iets anders te beweren en ik heb het bij de discussie in de Tweede Kamer, zoo vaak het pas gaf, uitdrukkelijk op den voorgrond gesteld. De heer Kist is zoo vriendelijk geweest het in herinnering te brengen.

Maar nu de zaak bezien uit juridisch oogpunt.

Waarop steunt de verplichting tot trouw aan de gesloten overeenkomst? Waarom gaat het hier?

Men heeft daaromtrent twee systemen, waarin ik mij niet begeef, maar welke ik even aanroer: „een man een man, een woord een woord”, zooals sommigen de gebondenheid uit het contract expliciteeren, of het is het samentreffen van het consent van twee personen, zooals anderen zeggen, die uit dien samenloop van den wil van twee personen de gebondenheid afleiden.

Deze steunt, welk der beide stelsels men ook zij toegedaan, in ieder geval eenvoudig hierop, dat men aanneemt — dit is de ondergrond van de geheele leer, — dat degeen, die zijn toestemming gaf, volkomen vrij was, m. a. w., dat hij ook vrij was haar niet te geven. Dat is het kenmerk, en nu bestaat die essentiële voorwaarde voor het beginsel der contractvrijheid voor den economisch zwakke niet. Hij moet zich laten welgevallen onereuse voorwaarden, nadeelige dan wel bezwarende bepalingen. Hij kan niet anders. Het is voor hem een levensquaestie.

Zijn nu in ons Nederlandsch recht bepalingen van dwingend recht onbekend, een nieuwigheid, zooals de heer van Houten het voorstelde, of een uitzondering, zooals de heer 't Hooft meende?

De geachte afgevaardigde uit Friesland ontkent het bestaan van zulke voorschriften niet, maar meent, dat in de gevallen waarin in ons tegenwoordig recht bepalingen van dwingend recht worden verordend, het te doen is om de handhaving der goede zeden en van de openbare orde.

Wat de goede zeden eischen, daarover zal ik wel niet behoeven te spreken; maar wat is de openbare orde?

De geachte afgevaardigde, de heer van Houten, wenscht alleen dan bepalingen van dwingend recht, wanneer dit noodig is uit het gezichtspunt van de openbare orde.

Ik ben bezield met den wensch den geachten afgevaardigde geheel recht te laten wedervaren en ik wensch dus precies weer te geven wat hij bedoelt. Gaat nu die stelling van den heer van Houten op, dan moet wat uit het gezichtspunt der openbare orde geëischt wordt een vaste maatstaf zijn. Waar is die te vinden? Mij dunkt hierop is geen ander antwoord te geven, dan dat dit juist samenhangt met de wetgeving. Wanneer eenmaal de wet een bepaling verordend heeft, dan eerst weten wij dat haar handhaving eisch van openbare orde is.

Ik kies hier een voorbeeld dat mij aan de hand wordt gedaan door het Verslag dezer Kamer. Blijkens dat Verslag was men het algemeen er over eens, dat het wenschelijk was bepalingen van dwingend recht te maken, houdende, dat boeten in een fabriek te betalen niet mogen overschrijden zeker bedrag per dag en per week. Op de bedoelde plaats in het Voorloopig Verslag leest men uitdrukkelijk: „Dat zij tot een bepaald bedrag begrensd en de bepalingen dien-aangaande door dwingend recht beschermd werden, kon men vrij algemeen goedkeuren.”

Wanneer nu dit wetsontwerp wet wordt en de bepaling in onze wetgeving komt, dat men in de fabrieksreglementen niet anders kan bepalen dan dat boeten tot een zeker maximum mogen worden opgelegd, en zooals het verder geregeld is, dan is dit van openbare orde en is het niet omgekeerd, dat het voorschrift voldoet aan iets wat wij naar een vooraf objectief, vaststaande maatstaf ons als openbare orde voorstellen; dan zal dat in het vervolg van openbare orde zijn.

En nu zijn er talrijke voorbeelden in ons tegenwoordig recht, waaruit blijkt, dat men reeds in 1838 bepalingen van dwingend recht noodig achtte en invoerde, juist ter bescherming van de oeconomisch zwakken. Het zou mij te ver voeren om dat met voorbeelden aan te toonen. Ik heb dat reeds gedaan in de Memorie van Antwoord en verzoek de Vergadering goed te vinden, dat ik mij daarbij bepaal. Maar degenen, die daaromtrent nadere inlichting wenschen, verwijs ik naar de bijlage van hetzelfde rapport van de drie heeren, in 1894 op uitnodiging van de Vereeniging tot bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid, daareven door mij genoemd. Daarbij wordt een staatje gevoegd — men vindt het opgenomen in de Handelingen van de Juristenvereeniging van 1894, 1ste gedeelte, bladz. 257, — houdende een overzicht van het aantal gevallen van dwingend recht in ons land, en als men dat consulteert zal men zien, dat er niet, zooals de geachte afgevaardigde zegt, 3, 4 of 5 gevallen zijn, maar een geheele lijst. Ik hoor den geachten afgevaardigde zeggen: bij het handelsrecht, maar hij zal

met mij instemmen, dat, waar wij spreken van privaatrecht, er in het algemeen geen verschil is tusschen het Burgerlijk Wetboek en het Wetboek van Koophandel. Trouwens, in het Burgerlijk Wetboek zijn er ook veel gevallen. Maar wanneer er zelfs geen enkel geval van dwingend recht in onze wetgeving was aan te wijzen, maar de behoeften van den tegenwoordigen tijd en onze opvatting als wetgever deden ons beseffen de noodzakelijkheid van het maken van zulke bepalingen, zouden wij dat dan moeten laten? Is het een argument van beteekenis, dat de geachte afgevaardigde uit Gelderland hedenochtend heeft gebruikt, toen hij zeide, dat wij wat tot nog toe uitzondering geweest is, gaan maken tot een meer algemeen regel?

Is dat een argument, dat gewicht in de schaal mag leggen bij onze rede-neering? Ik geloof het niet. De heeren weten, dat het onder juristen al sedert eenigen tijd een vraagstuk is van beteekenis, in hoeverre de rechter bij toepassing van wetten geroepen is tot vorming van het recht. Velen zijn van oordeel, dat wanneer de rechter niet staat voor een bepaald imperatief voorschrift, maar voor een meer lenige wetsbepaling, waarin hij een eigen opinie kan leggen, hij niet moet vragen naar wat men indertijd bij het maken van het voorschrift bedoeld heeft, maar het recht mede moet helpen vormen door een uitlegging en toepassing der bepaling overeenkomstig de wisselende behoeften der samenleving.

Dat is een serieuze quaestie van welke ik het niet waag hier thans een oplossing te beproeven; ik constateer alleen dat mannen van gezag en beteekenis er zoo over denken en ik kam mij ook volkomen indenken dat men daarover verschillend oordeelt.

Maar dat geval hebben wij hier niet. Hier zijn wij wetgever, en als wij nu zoover zouden gaan als de geachte afgevaardigde uit Gelderland, die zegt, dat er tot nog toe maar een klein aantal gevallen zijn van dwingend recht, dat wij daarom niet gerechtigd zijn een grooter aantal in te voeren, dan zou het er inderdaad met het rechtswezen en de wetgeving in ons land treurig uitzien; dan zou men nooit tot een andere wetsherziening kunnen komen dan door herziening van een geheele wet ineens.

Volgens die theorie blijft het recht eeuwenlang op hetzelfde standpunt, behalve wanneer wij de geheele wetgeving te gelijk revideeren. De consequentie van het denkbeeld van den geachten afgevaardigde, dat hij vanochtend ter sprake heeft gebracht, is geen andere dan dat men veranderingen in het Burgerlijk Wetboek niet anders kan maken dan op twee manieren, of door ons altijd terug te denken, ook nog na eeuwen, in wat de wetgever lang geleden heeft gewenscht, niet te vragen wat onze overtuiging is, maar te vragen wat de overtuiging was van een geslacht, dat leefde een eeuw geleden. — De geachte afgevaardigde zegt, dat hij daarover niet gesproken heeft, maar ik spreek er over, juist ter weerlegging van zijn betoog, want als hij mij de eer wil bewijzen mij geheel te volgen zal hij zien, dat ik nu stel dit dilemma: of bij partiele wetsherziening, bij het inbrengen van een nieuwe regeling in een bestaande wet, zooals hier het arbeidscontract in het Burgerlijk Wetboek, moet men terug en eeuwenlang vasthouden aan de denkbeelden van het oogeblik waarop dit wetboek gemaakt is, of men moet niets doen totdat men het geheele wetboek in zijn geheel kan herzien. En of en wanneer Nederland het zal beleven dat men van voren af aan maakt een geheel nieuw Burgerlijk Wetboek, ik waag het niet om dat maar in de verste verte te voorspellen. Het is dus een onmogelijke eisch dien de geachte afgevaardigde stelt. Het is dus een onmogelijke eisch dien de geachte afgevaardigde stelt. Ik begrijp, dat men weerspreekt de stelling, dat de rechter het recht zou mogen hervormen, maar dat de wetgever, dat wij, zooals wij hier zijn, het recht in ons land niet zouden kunnen hervormen, ook dan wanneer het geldt een gedeelte van een algemeen wetboek, naar hedendaagsche rechtsovertuiging op de wijze zooals het hier geschiedt, daarmede kan ik volstrekt niet instemmen. Daarom is, wat ik gezegd heb, dunkt mij, te plaatsen tegenover den geachten afgevaardigde, want indien dat waar is, is het ook geen argument, wanneer men zegt: wij zijn bezig regel te maken wat tot nog toe uitzondering was. Daarvoor deins ik niet terug, mits men overigens in het bestaande recht geen tweestrijd brengt.

Ik spreek nu niet over het formeel recht, het brengen van de zaken bij den kantonrechter; daarover zullen wij bij leven en welzijn morgen spreken; ik spreek nu over de andere punten, en passant door den geachten afgevaardigde aangevoerd, het materiele recht betreffende.

[Men zie verder dit Hoofdstuk sub C].

(5 Juli 1907.)

De heer Regout: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1637 w].

Nu wil ik ook een enkel woord zeggen over de quaestie van ontduiking der wetbepalingen, en in verband met hetgeen de heer Stork gezegd heeft over de afwijking der bepalingen van niet dwingende kracht.

Volgens mijn meening is in dit wetsontwerp zeer duidelijk onderscheiden tusschen bepalingen van dwingende en van niet dwingende kracht, en is daardoor aan deze laatste beslist het karakter van aanvullend recht toegekend.

Uit dien hoofde meen ik, dat een werkgever, die in een reglement of een schriftelijke arbeidsovereenkomst het eerste artikel laat luiden als 'volgt: „Alle bepalingen dezer wet, voor zoover zij niet van dwingende kracht zijn, worden bij deze uitgesloten”, en daarop laat volgen een reeks van artikelen waarin betreffende de uitgeslotene bepalingen een regeling wordt getroffen, zoo mogelijk in overleg met zijn arbeiders, niet handelt tegen den geest van dit wetsontwerp.

Wat nu betreft de bepalingen van dwingende kracht, mag naar mijn meening geen ontduiking plaats hebben, tenzij in het welbegrepen wederzijdsch belang van werkgever en arbeider. Daarom is het ook mijn bedoeling in dit opzicht alleen zijwegen te bewandelen na behoorlijk overleg met de arbeiders of hun gedelegeerden. Ik geloof dat dit een eenigszins geruststellende verklaring is, al wil ik toegeven, dat het eigenlijk niet is als het behoort en het wenschelijk is bij herziening dergelijke leemten uit het wetsontwerp te doen verdwijnen.

[Men zie verder bladz. 95].

De heer van Houten: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 166].

Nu heb ik van den Minister geen woord tot antwoord vernomen op mijn betoog, dat oeconomische zwakheid geen algemeen verschijnsel bij den werknemer bij alle arbeidscontracten is; dat dit slechts toepasselijk is op een deel van de contracten, voornamelijk bij de mindervaardigen, die den hemel moeten danken dat zij op onereuse voorwaarden nog een plaatsje krijgen.

In dit wetsontwerp is in de bepalingen van materieel recht de gedachte, dat bij elk arbeidscontract is eenerzijds een zwakke en anderzijds een sterke, de werkgever, die van de oeconomische zwakheid van den ander misbruik maakt. Dat is wel het geval bij een deel van de contracten, maar niet op alle, en dus zou men zich er toe moeten bepalen bepalingen te maken voor gevallen waarin van den oconomisch zwakke misbruik gemaakt wordt, zoodat bijv. geen rechtskracht wordt toegekend aan contracten, waarbij blijkbaar van oconomische zwakheid misbruik is gemaakt, zooals dat in het Duitsche wetboek geschiedt, waarin bepaald is, dat een contract niet geldt, wanneer blijkbaar misbruik is gemaakt van den noodstand van een der partijen. Maar daarom behoeft men de geheele regeling nog niet te laten beheerschen door de gedachte, dat altijd aan den eenen kant is een oconomische sterkte, die misbruik maakt van de positie van den oconomisch zwakke, alsof elk contract aan den eenen kant door de hebzucht en aan den anderen kant door den honger tot stand komt.

De Minister heeft het niet in deze bewoordingen gezegd, maar toch de gedachte uitgesproken, dat goede trouw wel de contracten beheerschen moet, maar niet het arbeidscontract. De contracten die men sluit, moeten worden geëerbiedigd, maar voor den oconomisch zwakke bestaat geen vrijheid en die heeft het contract dus niet te eerbiedigen. Ieder contract van den zwakke wordt voorgesteld als een dwangcontract. Zoo komt men tot toepassing van de leer, die ook voor een groot deel de vergiftiging van de toestanden onder de Ongevallenwet ten gevolge heeft, namelijk: goed is de wet niet, maar zie er van te halen wat gij kunt. Zoo is het ook hier. Deze wet is niet goed volgens onze socialistische landgenooten, maar wanneer zij in werking komt zullen zij, evenals bij de Ongevallenwet, er trachten van te halen wat zij kunnen. En de wetgever rekent er op, dat men dat zal doen, omdat deze uitgaat van de onderstelling, dat de arbeider door den werkgever zoo niet bedrogen dan toch beheerscht wordt.

Ik heb toen de Minister sprak geïnterrumpeerd naar aanleiding van wat de Minister zeide over het beperken van de nietigheid der arbeidsovereenkomst tot de gevallen die uit het gezichtspunt van openbare orde en goede zeden daartoe aanleiding geven. Ik heb niets tegen dwangwetgeving in dien zin, dat men de nietigheid verbindt aan alles, wat met de openbare orde en de goede zeden in strijd is, of ook met de wet die deze beginselen toepast. Nu kwam hetgeen de Minister mij antwoordde zakelijk hierop neer: van het oogenblik dat wij het in de wet verbieden is het in strijd met de openbare orde, dat zoo'n contract gesloten wordt. Wij hebben het in onze macht door de nietigverklaring het begrip van openbare orde te omgrenzen. Dat is het standpunt dat bij de toepassing van de wet moet worden ingenomen, waar men de wet niet heeft te critiseeren. Maar waar men de wet heeft te maken, daar kan men toch maar niet wille-

keurig zeggen: het is een ongeoorloofd contract, wanneer er niets is in het contract, dat in strijd is met de openbare orde en de goede zeden.

Dat is toch niet wat wij hier mogen doen. Wij zijn als wetgevers verplicht de begrippen van openbare orde en goede zeden in zich zelf naar haar inhoud te onderzoeken en bij ieder voorgesteld wettelijk verbod te vragen of het er onder valt.

[Men zie verder bij art. 1639 f].

De hoofdzaak is deze: oeconomische zwakheid bestaat slechts in sommige gevallen, de rechtsgevolgen van die oconomische zwakheid worden echter uitgebreid tot het geheele gebied van het arbeidscontract, ook waar inderdaad geen sprake kan zijn van oconomische zwakheid.

De Minister vraagt daar een voorbeeld van te geven. Een voorbeeld van iemand die zijn diensten aanbiedt en die niet oconomisch zwak is?

In mijn eerste rede heb ik daarvan tal van voorbeelden gegeven. De meesten die de Academie bezoeken, kunnen het wel een tijd uitzingen en worden niet door den nood gedreven. Zij hebben de keuze tusschen een loonbetrekking in vasten dienst en een of andere betrekking in de vrije maatschappij. Ik kan mij dus de vraag van den Minister moeilijk begrijpen. Op allerlei gebied in de geheele maatschappij worden diensten aangeboden door personen voor wie er geen noodstand is; voor de dienstboden bestaat die niet, zooals ik heb aangetoond; voor de georganiseerde arbeiders niet. Deze laatsten zijn de oconomisch sterkeren, zolang geen organisatie tegenover hen staat. Wel verkeert een aantal minderwaardigen in noodstand, maar dezen zullen juist door deze wet de deuren gesloten vinden.

[Men zie verder bij art. 1637 z].

(10 Juli 1907.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij de Derde Overgangsbepaling].

Ik kom nu tot eenige punten van het materiele recht. Ik kan onmogelijk opnieuw weer alles behandelen en bepaal mij dus tot enkele hoofdzaken en daaronder reken ik de oconomisch zwakken en het dwingend recht.

Ik heb volstrekt niet gezegd, dat de oconomisch zwakken niet trouw zouden behooren te zijn aan de eenmaal gesloten overeenkomst, dat zij zich daaraan niet zouden behoeven te houden, dat voor hen de vrijheid zou bestaan om zich daaraan te onttrekken, dat zij het contract dus niet zouden hebben te eerbiedigen, en ik vertrouw, dat de heer van Houten ook niet bedoeld heeft om mij zoodanige bedoeling toe te dichten, want zij mag mij niet toegedicht worden.

Ik heb alleen betoogd, dat ten aanzien van wetbepalingen van dwingend recht in het belang van de oconomisch zwakken, men niet moet schermers — ik meen dit te mogen zeggen — met een beroep op de contractsvrijheid, omdat bij hen de onderstelling niet aanwezig is, waarop de leer van de contractsvrijheid berust, nl. de volkomen vrijheid om consent te geven of te onthouden, en wat ik daaruit heb afgeleid, is niet dat door dergelijke contracten partijen niet gebonden zouden zijn, maar wel, dat hier een taak is aangewezen voor den wetgever.

Ik wensch in dit verband den geachten afgevaardigde uit Overijssel te antwoorden, dat ik een hopeloos gezichtspunt als het zijne niet kan aanvaarden. De oconomisch zwakken, zeide de geachte afgevaardigde, zijn dit nu eenmaal, dat is een soort van natuurwet en daar is verder niets aan te doen.

Het is juist de taak van den wetgever om hen tegen hun eigen zwakheid te steunen en te beschermen.

Tot opheffing van alle misverstand zij het mij vergund de woorden aan te halen van een man vergrijsd in de practijk van het leven en van het recht, volstrekt geen onstuimig hervormer, ik bedoel den president van het Hoog Militair Gerechtshof, den heer van Bolhuis, die verleden jaar, gelijk ook dit jaar, de Juristen-vereeniging presideerde. In de rede, waarmede het gebruikelijk is dergelijke vergaderingen te openen en waarin dus de voorzitter spreekt voor de gezamenlijke juristen en woorden uit waarvan hij weet, waarvan hij zich overtuigd houdt, dat zij weerklank vinden bij de vergadering, zeide hij verleden jaar het volgende:

„Reeds voor twaalf jaren was een onzer vergaderingen gewijd aan de besprekingen van het zoo uiterst gewichtige vraagstuk: in hoeverre de vrijheid van

partijen bij de overeenkomst van huur van arbeid mag worden beperkt door bepalingen van dwingend recht. Voor velen van ons was die beperking niet minder dan een juridieke ketterij, vooral aan de meer gevorderden in leeftijd scheen het beschermen der oeconomisch zwakken door den wetgever een bedenkelijk begrip. Maar hoe zijn de opvattingen, ook der juristen, in dit opzicht in de laatste jaren gewijzigd! Hoezeer heeft de ontwikkeling der nijverheid, hoezeer heeft de strijd der meeningen van een opkomend geslacht ook aan velen van ons ouderen de oogen geopend voor hetgeen er leeft en werkt en gist in ons volk, voor hetgeen er valsch is en onwaar in de vaak zoo hoog geroemde leer der contractsvrijheid, en ons ook op dit gebied de oude waarheid doen gevoelen, dat de ware vrijheid slechts kan bestaan waar de macht van het recht haar vooruitspattingen behoedt."

Die woorden maak ik tot de mijne. Het is dus de macht van het recht waarvan de wetgever in dit geval gebruik zal maken, zooals dit geschiedt in dit wetsontwerp. Wat hier voor den wetgever te doen is, is tweërlei. In de eerste plaats: dat toegelaten zal worden dat de rechter zal mogen ingrijpen in contracten die gesloten zijn onder den druk van het overwicht van den oconomisch sterkere.

In de tweede plaats moet door de wet worden voorkomen, door gebod en verbod, dat de bezwarende voorwaarde die de oconomisch zwakke nu eenmaal moet aannemen, zal worden toegelaten.

Als voorbeeld noem ik art. 1637 x betreffende de zoogenaamde concurrentie-clausule.

Dit artikel luidt aldus: „Een beding tusschen den werkgever en den arbeider, waarbij deze laatste beperkt wordt in zijn bevoegdheid om na het einde der dienstbetrekking op zekere wijze werkzaam te zijn, is slechts geldig, indien het bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement met een meerderjarigen arbeider is tot stand gekomen:

„De rechter kan, hetzij op de vordering van den arbeider, hetzij ingevolge diens daartoe strekkend verweer in een geding, zulke een beding geheel of gedeeltelijk te niet doen op grond dat, in verhouding tot het te beschermen belang des werkgevers, de arbeider door dat beding onbillijk wordt benadeeld", terwijl het derde lid luidt: „Indien door den werkgever van den arbeider een schadevergoeding is bedongen voor het geval, dat deze in strijd handelt met een beding als in het eerste lid bedoeld, zal de rechter steeds bevoegd zijn de schadevergoeding op een kleinere som te bepalen, zoo de bedongene hem bovenmatig voorkomt."

Dit geeft mij tevens en passant gelegenheid om te beantwoorden een andere vraag, die de heer van Houten deed, nl. of ik onder de oconomisch zwakkeren alleen begrijp de werklieden in de dagelijksche beteekenis van het woord. Ik wensch van mijn kant op te merken, dat ook in andere kringen dan die van de werklieden die oconomisch zwakkeren wel degelijk worden aangetroffen. Het concurrentie-beding geeft mij aanleiding hierover te spreken. Hoe dikwijls gebeurt het niet, dat een handelsagent of gevolmachtigde, werkzaam in het bedrijf of den handel van een ander, zich moet verbinden om, wanneer de relatie tusschen de partijen geëindigd mocht zijn, voor langen tijd niet in datzelfde bedrijf werkzaam te zijn. Hoe dikwijls komt het niet voor, dat op de overtreding een boete wordt gesteld, zoo hoog om van te schrikken en te beven, van f 10,000 of veel meer. Hoe komen die menschen er toe zich aan dergelijke bedingen te onderwerpen? Eenvoudig omdat ook zij leven moeten en hopen dat of het geval waarop die hooge poenaliteit is ingesteld zich nooit zal voordoen of de werkgever de zaak niet zoo *au sérieux* zal nemen. Doet het geval zich ten slotte voor, en ontstaat er een geding, dan blijkt hun echter maar al te zeer, dat op betaling der hooge poenaliteit aanspraak wordt gemaakt. Dit is inderdaad een volkomen onbillijke en exorbitante voorwaarde, die men van den oconomisch zwakkere verkrijgt. Het is werkelijk noodig dat de rechter het recht krijgt, dat ik hier heb medegedeeld en dat hem in andere landen algemeen wordt toegekend. Ik zal dit niet in den breede ontwikkelen. In de Memorie van Antwoord heb ik gewezen op § 343 van het Deutsche Burgerlijk Wetboek, dat algemeen spreekt (1) en daarnaast zou ik nog andere bepalingen kunnen noemen.

[Men zie verder bij art. 1637 p].

(1) [Men zie bij art. 1637 u].

B. BURGERRECHTELIJKE STRAFBEPALINGEN.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

§ 7. *Poenale bepalingen bij niet voldoening aan de wet of aan de voorwaarden van arbeidsovereenkomsten.*

Met het in het ontwerp gehuldigde stelsel betreffende de poenale bepalingen konden, zooals reeds gebleken is, vele leden zich niet vereenigen. Zij wezen er nogmaals op, dat die bepalingen afwijken van de algemeene bepalingen van recht, van de beginselen van ons obligatierecht, bepaaldelijk van de gelijkheid van recht van partijen, zoodat de eene partij, de werkgever, tegenover de wederpartij in eene nadeelige stelling komt, terwijl deze laatste onrechtmatig wordt beoordeeld. Het gevoel van recht en de eerbied voor het recht worden daardoor noodwendig gekrenkt en ondermijnd.

Deze leden achtten dit zóó bedenkelijk, dat zij meenden, dat in die gevallen waar een krachtig tegengaan van in de arbeidsverhoudingen bestaande misbruiken, bijv. de gedwongen winkelnering, noodzakelijk moest worden geacht, rechtvaardige, strafrechterlijke bepalingen te verkiezen zouden zijn boven de civiel-rechtelijke poenale bepalingen van het ontwerp.

Antwoord der Regeering.

§ 7. *Poenale bepalingen bij niet voldoening aan de wet of aan de voorwaarden van arbeidsovereenkomsten.*

Ten aanzien van de hierbedoelde bepalingen in het algemeen veroorlooft zich de ondergeteekende te verwijzen naar hetgeen bij eene vorige gelegenheid hierboven daaromtrent reeds is medegedeeld (1).

Wijders zou hij gaarne den leden, die van oordeel waren, dat voor die gevallen strafrechtelijke bepalingen boven de civiel-rechtelijke poenale voorschriften van het ontwerp te verkiezen zouden zijn, de vraag willen stellen of er aan gedacht is, dat die strafbepalingen dan op de vroeger ontvouwde gronden tegen den werkgever alleen gericht zouden moeten zijn (2), en of het dan zooveel aangenamer of beter voor den werkgever geweest ware eene boete in de Staatskas te moeten storten of eenigen tijd in hechtenis of gevangenisstraf te moeten doorbrennen, dan den arbeider iets meer te moeten uitkeeren dan dezen bij de arbeidsovereenkomst toegezegd is. Tegenover de schande en het materieel nadeel eener strafrechtelijke veroordeeling zou voor den werkgever alleen het genoegen staan, dat de arbeider toch niets meer krijgen kon dan hij hem had toebedacht.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(27 Juni 1907.)

De heer van Houten: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 253].

Er is een andere vaste regel in ons Burgerlijk Wetboek, en dat is, dat alle overeenkomsten te goeder trouw ten uitvoer worden gelegd en dat, wanneer een overeenkomst nietig verklaard wordt, zij voor geen van beide partijen gevolgen

(1) [Men zie bij art. 1637 u].

(2) Dit was dan ook het geval bij het ontwerp van 15 Mei 1889, tot waarborging van de vrije beschikking door werklieden over hun verdiend loon. (Nader Gew. Ontw. art. 10, Gedrukte Stukken, 1890—1891, 13 no. 2).

heeft. Wanneer partijen iets doen tegen de openbare orde of de goede zeden, heeft het geen rechtsgevolgen aan beide kanten. Hier in het ontwerp wordt echter die regel van goede trouw geheel op zij geschoven. Wanneer men een nietige overeenkomst aangaat, dan wordt de eene partij ondersteld in zekere mate bedrog ten aanzien van de andere gepleegd te hebben; die onderstelling treft den werkgever. De arbeider kan houden wat hij heeft en krijgt nog wat op den koop toe. Dit is zoodanige ondermijning van allen eerbied voor de goede trouw, dat ik niet begrijpen kan, dat een dergelijk wetsontwerp deze Kamer heeft bereikt.

Men heeft dit trachten te mitigeeren door den rechter er bij te halen, maar het geneesmiddel is haast erger dan de kwaal. De rechter moet nu uitmaken zonder eenigen maatstaf, hoe hij partijen op onpartijdige wijze zal behandelen.

Ik wil een voorbeeld voegen bij die welke ook in het Verslag zijn genoemd. Ik kreeg in handen het Regeeringsverslag over den landbouw o. a. over de uienteelt, waar van Zeeland wordt gezegd, bladz. 35: „Voor het schoonhouden worden in Zeeland door de landbouwers verschillende overeenkomsten gesloten. In Schouwen onderhouden de arbeiders de uien en leveren ze schoon in den zak tegen $\frac{2}{5}$ van de opbrengst. De arbeiders betalen $\frac{2}{5}$ in den aankoop van de chilisalpeter en het zaaizaad. Sommige landbouwers geven aan de arbeiders $\frac{1}{3}$ van de opbrengst en betalen dan zelf het zaaizaad”.

Wanneer nu een dergelijk contract gesloten wordt onder deze wet, dan is het nietig, tenzij dat het over zulk een klein stukje veld loopen mocht, dat het gezin van den arbeider al die uien kan opeten, wat wel nooit het geval zal zijn.

Zulk een contract mag niet meer gesloten worden. Als het gesloten is, neemt de arbeider zijn deel der uien, wanneer het voor hem voordelig is, maar anders zegt de man: wij sloten een nietig contract; dan krijgt hij behalve het gewone loon nog $\frac{1}{3}$ verhooging.

Zijn dit nu geen wetten, die het goed vertrouwen geheel en al ondermijnen?
[Men zie verder het Zesde Hoofdstuk].

(28 Juni 1907.)

De heer Waller: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 202].

Voorts is bij mij bezwaar tegen de bepalingen van artt. 1637 t en 1638 j, houdende: „de arbeider is gerechtigd het door hem op zijn loon gelede of door hem betaalde, krachtens een beding door art. 1637 s ongeoorloofd en nietig verklaard, van den werkgever terug te vorderen, zonder gehouden te zijn tot teruggave van hetgeen hem ter voldoening van de overeenkomst is verstrekt”; en „de arbeider behoudt het recht van den werkgever het verschuldigde loon te vorderen, zonder gehouden te zijn hem het bij de nietige voldoening ontvangene terug te geven”.

Deze bepalingen komen reeds voor in het ontwerp van den vorigen en werden overgenomen door den tegenwoordigen Minister van Justitie, zoodat men wel zeker kan wezen dat zij, rechtskundig beschouwd, volkomen correct zijn.

Op den leek echter moeten zij wel een verbijsterenden en ongunstigen indruk maken. Hoe! de wetgever verklaart den arbeider gerechtigd tot het plegen van een daad, die door elk onbevangen oordeel gebrandmerkt zou worden als een „lage streek”; stelt als het ware een premie op overtredingen; verklaart den arbeider uitdrukkelijk gerechtigd iets te behouden, waartoe het allereerst besef van goed en kwaad hem niet gerechtigd verklaart, en schept, door dit hem gegeven recht, een belang voor den arbeider, om een overtreding der verbodsbepalingen uit te lokken, althans gaarne tot zoodanige overtreding mede te werken, denkende „dat geeft mij dubbel loon”!

Juridisch moge deze stelling een onaanvalbare wezen, de leek zal oordeelen, dat deze bepaling het ontwerp beslist ontsiert en dat hier een utilitarisme wordt gehuldigd, waarvoor het gevoel voor wat recht is, uitgenoodigd wordt te wijken.

[Men zie verder bij art. 1637 n].

Dat dit ontwerp den arbeider gerechtigd verklaart tot het plegen van een oneerlijke daad, druist in tegen elk besef van wat equitabel is, en ontsiert, naar mijn oordeel, deze wet; ik vlei mij echter met de hoop, dat dit spoedig zal worden ingezien en de openbare meening op de verwijdering van deze bepaling uit de wet aandringen zal.

In aanmerking nemende, dat dit ontwerp veel goeds bevat, bepalingen die vooral omtrent loon en arbeidsduur aan den arbeider grootere rechtszekerheid geven, waardoor hij wezenlijk zal worden gebaat, zouden genoemde bezwaren voor mij geen grond tot afwijzing van dit wetsontwerp uitmaken.

[Men zie verder bij art. 1637 n].

De heer Kist: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1637 t].
Ik geloof, dat ik niet nader behoef aan te dringen op het inderdaad hoogst onrechtvaardige van deze bepalingen, en ik zou willen vragen: hoe zijn ze te verklaren, wat heeft de Regeering er toe gebracht?

Ik begin met gaarne te erkennen, dat dit met een goede bedoeling gedaan is. De Regeering heeft onder den indruk verkeerd van de ergerlijke misbruiken in de arbeidsverhoudingen die ik heb besproken, en hoewel die misbruiken in de laatste jaren aanmerkelijk zijn verminderd, valt het niet te ontkennen, dat ze hebben bestaan en ten deele nog bestaan. Daarom is het te prijzen en te waardeeren, dat de Regeering die misbruiken wil tegengaan. Maar de middelen daartoe zijn toch niet onverschillig, en goede middelen te vinden was moeilijk.

Dit blijkt voldoende uit de behandeling van dit ontwerp in de andere Kamer. Geen dezer bepalingen was, althans in den tegenwoordigen vorm, opgenomen in het ontwerp-Drucker en volgende ontwerpen, hoewel daarin enkele poenale bepalingen voorkwamen. Staande de vergadering in de andere Kamer, zijn ze na velerlei lotgevallen geworden wat ze thans zijn. Men wilde het kwaad fnuiken en moest een middel vinden.

De *in integrum restitutio*, het herstel van elk der partijen in den toestand waarin hij verkeerde wanneer de nietigheid zich niet had voorgedaan, achtte men niet streng genoeg; er moest iets gebeuren, een klap op de zweep, een sanctie gevonden worden.

Op zeker oogenblik moest de Minister zelfs de klacht uiten: de amendementen verschijnen en verdwijnen, en hij was er niet zeker van of hij niet het overzigt was kwijt geraakt.

Een ander maal heeft hij tegenover de opmerking, dat van een dergelijke burgerrechtelijke sanctie in ons recht geen voorbeeld was, geantwoord, dat wij hier bepalingen hebben die op een andere wijze niet te handhaven zijn, tenzij wij tot het strafrecht onze toevlucht nemen. Een strafbepaling dorst men niet aan, en toch meende men, dat de werkgever, als de oeconomisch sterkere partij, gevoelig moest getroffen worden, en heeft men grotendeels hangende de zitting deze poenale bepalingen samengesteld, bij gebrek aan andere middelen faute de mieux.

Naar mijn meening heeft die samenstelling plaats gehad voordat de zaak eigenlijk voor een beslissing rijp was.

Want, Mijnheer de Voorzitter, ik meen toch, dat één zaak op den voorgrond moet staan; dat men het goede doel — ik erken het — niet mag bereiken met onzuivere middelen. En dat het gevonden middel om, waar twee te zamen hebben gezondigd, den een bijzonder zwaar te beboeten en den ander met die boete te verrijken, een onzuiver en allerbedenklijkst middel is, in strijd met de hoogere begrippen van recht, dat kan toch niet zeer twijfelachtig zijn en daarvoor kan mijns inziens geen vrijbrief gevonden worden in de omstandigheid dat de arbeider geacht wordt de oconomisch zwakkere te zijn.

De zwakkere kan worden gesteund, maar niet ten koste van een ander onrechtvaardig beoordeeld; dat kan naar mijn meening niet goed zijn, noch voor den eerbied van het recht, noch voor den zwakkere zelf. Non tali auxilio mag hij zeggen. En ik wijs hierbij nog op den moreelen invloed, dien deze bepalingen op het gemoed van den werkman kunnen en moeten hebben.

In de andere Kamer heeft een lid, zoo ik mij niet bedrieg een vriend van den Minister, gewezen op het gevaar, dat deze bepalingen voor den arbeider als een premie zouden zijn.

Het is zeer mogelijk, heeft dat lid gezegd, dat die bepalingen den arbeider in de verleiding zouden kunnen brengen, om opzettelijk zoodanige contracten en handelingen te ondernemen, om zich later daarop te kunnen beroepen en de voordeelen daarvan te genieten. Zoo is ongeveer de inhoud van hetgeen gezegd is. Nu wil ik daar dadelijk bij zeggen, dat ik niet geloof, dat de Nederlandsche werkman in het algemeen genomen in staat is om opzettelijk te voren een contract met een onwettige bepaling of een onwettig beding van winkelnering aan te gaan, of een onwettige uitbetaling van loon aan te nemen, met het doel zich later te verrijken. Het kan gebeuren en het zal misschien wel eens gebeuren, maar ik geloof, dat dat uitzondering zal zijn. Daar vrees ik niet voor. Toch vind ik de zaak bedenkelijk genoeg. Door deze civiel-rechtelijke bepalingen toch gebruikt men den werkman eigenlijk als ambtenaar van het openbaar ministerie als aanbinger om den patroon te kunnen straffen en beloont hem daarvoor met het geld van den patroon.

Ik vind dat inderdaad een hoogst bedenkelijk iets en ik zou willen vragen: is die rol, die men aan den arbeider toekent, niet beneden de waardigheid van den Nederlandschen werkman en is dat de opvoeding, die de Nederlandsche

werkman behoeft; is het goed dergelijke denkbeelden aan te wakkeren? Bovendien als regel moge de stelling, dat de arbeider de oeconomisch zwakkere is, juist zijn, het is toch door niemand, geloof ik, tegen te spreken, dat er ontzettend veel uitzonderingen op dien regel zijn. De algemeenheid van de arbeids-overeenkomst, dat groote aantal categorieën arbeiders daaronder begrepen, de tijdsomstandigheden, de verschillende toestanden, het groot aantal kleine werkgevers, brengen mede, dat de uitzonderingen zeer talrijk moeten genoemd worden. Mag men nu toelaten, dat, waar zoovele patroons niet te begrijpen zijn onder de oeconomisch sterkeren, toch deze de slachtoffers worden van die stelling?

Ik vind inderdaad, dat het zoo in het oog springt, dat wij hier te doen hebben met bepalingen, die toch niet goed zijn, dat ik mij vlei, dat bij nadere, kalme overweging, nu de behandeling in de andere Kamer al eenigen tijd geleden heeft plaats gehad, men zal inzien, dat het niet goed is die bepalingen te handhaven.

Ik weet niet, of er onder de voorstanders van deze bepalingen in de andere Kamer niet zijn geweest die den ernst van deze afwijking van het gemeene recht gevoeld hebben.

Ik zou meenen van ja, maar in elk geval geloof ik zeker te weten, dat dit het geval is met den Minister van Justitie. Bij het nalezen der *Handelingen* heb ik tot mijn groote voldoening meer dan eens den Minister van Justitie ontmoet, klaarblijkelijk gevoelende voor het bedenkelijke van afwijkingen van het gemeene recht. Ik ben dan ook niet geheel zonder hoop, dat de Minister alsnog tot de overtuiging zal komen, dat aan minder stuitende sanctie de voorkeur verdient te worden gegeven.

Mijnerzijds wil ik wel dadelijk zeggen, dat, wanneer het niet anders kon, ik zeer ver de voorkeur zou geven aan strafbepalingen boven die van het ontwerp.

Dan zouden wij althans de aangeduide onrechtvaardigheden ontgaan. Waar het toch te doen is om te straffen — de bedoeling van al deze bepalingen is immers minder om recht te doen aan de arbeiders, dan wel om de arbeiders te gebruiken als een middel om de patroons te straffen —, daar zou ik liever hebben de publiekrechtelijke waarborgen die de gewone strafwet aanbiedt. Wij zouden dan een rechter hebben die volgens zijn roeping en zijn plicht de straffen zou opleggen, die op de overtredingen passen.

De Minister van Justitie kan daartegen geen principieel bezwaar hebben, want hij heeft op bladz. 1267 van de *Handelingen* gezegd: „strafrechtelijke sanctie tot handhaving van de behoorlijke nakoming van de rechten en plichten uit het arbeidscontract voortvloeiende, privaatrecht aangevuld met strafbepalingen. Zoo noodig heeft de Minister dus daartegen geen bezwaar.”

Ik put uit dit alles den moed om den Minister een verzoek te doen in ons beider belang, omdat het verzoek gedaan wordt in het belang van het hogere recht dat ons beiden lief is. De slotbepaling van het ontwerp luidt: „deze wet treedt in werking op een nader door Ons te bepalen dag”. De Minister heeft dus het tijdstip van invoering in zijn hand. Zou ik nu den Minister in overweging mogen geven zich dien tijd ten nutte te maken, om alsnog minder stuitende bepalingen te ontwerpen dan die in het ontwerp zijn opgenomen. Dat zou niet in strijd zijn met de beginselen van het ontwerp; deze zouden daardoor ongeschonden blijven.

De Minister heeft zelf bij vroegere discussiën meer dan eens doen gevoelen, dat ook hij sommige afwijkingen van het gemeene recht al heel sterk vond. De Minister heeft getoond het op prijs te stellen, dat de trouw van beide partijen aan de gesloten afspraak zou worden gehandhaafd.

Bij gelegenheid van de behandeling van het collectief arbeidscontract bladz. 1358, zeide hij: dat is de hoofdzaak, datgeen waarom het te doen is, dat de wet huldigt en bezegelt trouw aan gemaakte afspraken.

Bovendien geldt het hier het keeren van misbruiken die, hoe bedenkelijk zij vroeger zijn geweest, mooi op weg zijn door beter inzicht en door verbetering van de verhoudingen vanzelf te verdwijnen. De heer Drucker, zeker wel de grootste en krachtigste medestrijder van den Minister van Justitie, getuigde dit van de winkelnering. Hij zeide op bladz. 1433 van de *Handelingen*:

„Wanneer iets kan geacht worden vast te staan op grond van alle getuigenissen; dan is het, dunkt mij, dit, dat de gedwongen winkelnering in Nederland gelukkig in sterke mate aan het afnemen is. Men vindt nergens, zoover mij bekend is, een mededeeling of verklaring, dat in de latere jaren de gedwongen winkelnering op eenige plaats is ontstaan waar zij vroeger niet was, maar wel herhaaldelijk het bericht, dat zij hier of daar, waar zij zich als misbruik voerde, is verdwenen.”

En verder: „In de verslagen van inspecteurs van den arbeid is hetzelfde iederen keer te lezen. Het sterkste is dat gebleken in de gemeente Hilversum.”

Ik kan dit uit mijn eigen ervaring bevestigen ten opzichte van de gemeente Laren, waar in de weverijen de winkelnering gebruikelijk was.

Ik zou willen vragen: is het dan toch niet mooier het kwaad door het gezond verstand en den goeden geest te doen verdwijnen, dan door het gebruiken van ongewenschte middelen, van paardemiddelen?

Zou de Minister zich niet willen spiegelen aan het voorbeeld van zijn ambtgenoot van Landbouw, Nijverheid en Handel, toen deze bij de Tiendwet aan de gemoedsbezwaren van sommige leden, aan het recht ontleend, wilde te gemoet komen, hoewel hij ze zelf niet geheel deelde?

De Minister zou het succes hebben dat het uitbrengen van mijn stem vóór dit wetsontwerp met meer gerustheid en meer opgewektheid zou kunnen geschieden.

Het beste zou zijn om te kiezen de gewone sanctie voor nietige handelingen: te herstellen beide partijen in den toestand van voor dat de nietige handeling had plaats gehad, of anders de strafrechtelijke sanctie.

Het zou ook niet onmogelijk zijn de civiel-rechtelijke sanctie te behouden met poena voor den werkgever, mits deze niet kome in den zak van den arbeider. Een dergelijke bepaling zou niet zijn in strijd met de beginselen van het ontwerp, want in het ontwerp-Drucker heeft een dergelijke bepaling gestaan, en ook in dit wetsontwerp is opgenomen de bepaling, dat de boete, welke door den werkman wordt betaald, niet tot persoonlijk voordeel mag strekken van den werkgever. Zoo zou men het omgekeerde kunnen bepalen, ofschoon ik erken, dat het misschien moeilijk kan zijn den juisten vorm te vinden. Maar bij de scherpzinnigheid, welke men op het Departement van Justitie aantreft, geloof ik niet, dat het bezwaar zal opleveren een zoodanige bepaling te vinden.

[Men zie verder bij art. 1637 v.]

(29 Juni 1907.)

De heer Hovy: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1637 j].

Met nadruk is gewezen op het éézijdige der verbintenis, hetgeen ten gevolge zal hebben, dat, waar twee partijen de wet overtreden, slechts de ééne schuldig wordt verklaard en de andere vrij uitgaat; ja, wat meer is, er voordeel uit zal trekken.

Dit schijnt onbillijk. Het zou kunnen zijn dat hieruit moeilijkheden voortkwamen in de toekomst, alhoewel ik er niet zoo bang voor ben. Bij gedwongen winkelnering is er niets onbilligs de schade alleen te doen lijden door de partij die haar in toepassing brengt, tegen de *uitdrukkelijke bepaling der wet*. Van onkunde kan daarbij geen sprake zijn. Ieder werkgever kan, ja moet weten, dat dit niet mag. Maar wat belet hem zijn waar te verkoopen, mits niet als deel van het loon? Het voorbeeld van den heer Kist (1) van den man, die buiten zijn loon in geld een pak kleeren zou krijgen als aanvulling van zijn loon en zich daardoor in de welkome gelegenheid zag gebracht zich aardig te verrijken, heeft ook geen grooten indruk op mij gemaakt, hoewel het rekensommetje aardig gevonden was. Maar waarom de *aankoop* van zijn kleeren niet voortaan overgelaten aan den werknemer? Dat belet niet de noodige controle daarop uit te oefenen door den werkgever. Hij kan conditionneeren dat hij een bruine of een blauwe of zwarte jas moet hebben, van zekere vooraf goedgekeurde stof en snit. Dit zelfde geldt voor pantalon, hoed, enz.

De arbeider krijgt *belang* bij de overtreding der wet door zijn werkgever, heb ik hooren zeggen. Dat belang zal toch wel denkbeeldig zijn. Stel, dat het hem eenmaal gelukt hiendoor iets in zijn bezit te krijgen wat hem niet toekomt, waartoe dan art. 1637 t hem in de gelegenheid zou hebben gesteld. Een tweede maal zal het hem stellig niet gelukken. Dat „dubbele loon” zal hem niet dikwijls in den schoot vallen. Althans zijn werkgever zal niet een tweeden keer aan dien steen zich stooten en spoedig zal hij inzien hoe onverstandig hij deed.

Neen, een veel *grooter* belang zal de arbeider steeds hebben werk, goed werk te vinden. Hoe vlijmend is niet het zwaard der werkeloosheid en hoe doet het zich bijv. op dit oogenblik niet gevoelen, vooral in de groote centra van bevolking, waar het bouwvak zoo goed als stil staat. Ik vernam er gisterenavond nog droeve voorbeelden van.

[Men zie verder bij art. 1637 u].

(1) [Men zie bij art. 1637 r].

De heer van der Feltz: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt in dit Hoofdstuk sub D].

Ten slotte het 7de punt dat ik wensch te bespreken.

In de afdeelingen zijn ter sprake gekomen de bevoegdheden, die dit ontwerp aan den rechter toekent, en uit ons verslag blijkt, dat er van verschillende zijden bezwaar gemaakt is tegen onderscheidene bepalingen van het wetsontwerp, waarin bijzondere bevoegdheden zijn toegekend aan den rechter tot matiging van bedongen en wettelijke poenaliteitsbedingen. Ik voor mij meen die rechterlijke bevoegdheid een groot voordeel van de ontworpen regeling te mogen noemen. In het ontwerp toch zijn bepalingen opgenomen, voorbeeldsgewijze noem ik de reeds door den heer Regout besproken artikelen 1637 t, 1638 j en 1638 q, waarvan de strikte toepassing tot onbillijkheden zou kunnen leiden. Om dit te voorkomen, moest aan den rechter de opdracht worden gedaan om in ieder bijzonder geval omtrent de werking der bepaling een beslissing te nemen. Zijn persoonlijk oordeel zal bij de toepassing der hierbedoelde bepalingen meer op den voorgrond treden dan bij andere, waardoor van het beleid en de scherpzinnigheid van den rechter veel zal worden gevorderd, doch een moeilijke taak wordt hem daardoor niet opgelegd. Men verlieze toch niet uit het oog, dat het bij de beslissingen, die den rechter worden voorgelegd, niet in de eerste plaats aankomt op juridische bekwaamheid, maar veel meer op ruim en scherp sociaal inzicht en op hooge onpartijdigheid. Dat die eigenschappen onder onze rechters niet zouden aangetroffen worden, weiger ik vooral nog te gelooven. Integendeel, ik acht onze rechters voor die taak volkomen bekwaam. En hun die daarover in onzekerheid verkeerden, zou ik wel de vraag willen voorleggen, hoe meent gij dat er op den duur iets van onze zich steeds uitbreidende sociale wetgeving zal terechtkomen, wanneer gij niet durft aannemen, dat onze rechters zoo hoog staan, dat dergelijke beslissingen als in dit ontwerp aan den rechter worden voorgelegd, met vertrouwen aan hem kunnen worden opgedragen. De toekenning van deze bijzondere bevoegdheden aan den rechter is m. i. een onafwijsbaar gevolg van de uitbreiding der sociale wetgeving. En hoe verder wij dezen weg opgaan, zal men zien, dat die het laatste wil, het eerste als onafscheidelijk gevolg zal moeten aanvaarden. Die uitbreiding der sociale wetgeving vindt in mij een voorstander en daarom wil ik den rechter gaarne de daarvoor benodigde buitengewone bevoegdheden toekennen. Ik doe dit met te meer vertrouwen, omdat ik van oordeel ben, dat onze rechters in het algemeen daarvoor hoog genoeg staan.

En dat men daarvoor in het ontwerp den kantonrechter heeft aangewezen, ontmoet bij mij ook geen bezwaar, omdat zeer zeker in verreweg de meeste gevallen, waarin over de uitvoering van een arbeidsovereenkomst in rechten zal worden opgetreden, een vlugge, eenvoudige en min kostbare behandeling van het geding voor beide partijen een vereischte zal zijn.

De kantonrechter is daarom m. i. de aangewezen rechter, en vermits in een procedure voor dezen rechtsgeleerde bijstand niet uitgesloten is, zoo zullen eventuele juridische quaesties die zich mochten voordoen, ook behoorlijk tot haar recht kunnen komen.

Ik noemde daar zoeven de artt. 1637 t en 1638 j, die met art. 1637 r gisteren een onderwerp van bespreking hebben uitgemaakt in de rede van den geachten afgevaardigde uit Noordholland, mr. Kist.

De inhoud van die artikelen werd door hem in strijd met de rechtvaardigheid en de zedelijkheid geacht, omdat daarin een zoo strenge strafbedreiging was opgenomen tegen den werkgever, die met medewerken van den arbeider de wettelijke voorschriften omtrent de vaststelling van het loon, de verboden winkeling, en de voldoening van het loon overtreedt, terwijl deze laatste vrij uitgaat niet alleen, maar uit die overtreding zelfs voordeel kan genieten. Ten aanzien van het daarover door hem gevoerde betoog veroorloof ik mij met bescheidenheid de vraag te stellen, of daarbij niet te veel uit het oog is verloren, dat die strafbedreiging een logisch gevolg is van de omstandigheid, dat het arbeidscontract een overeenkomst tusschen niet gelijk gerechtigde partijen is. Voor die strenge strafbedreiging moet de partij die in den regel de sterkste is, worden afschrikt om, zelfs wanneer de zwakke partij daartoe zou uitnoodigen of daartoe zou willen medewerken, zijnerzijds in te stemmen met een regeling van bedoelde onderwerpen in strijd met de wettelijke voorschriften. De strafbedreiging moet een streng karakter hebben, ten einde voor de sterkste der beide partijen voldoende afschrikwekkende kracht te hebben. Hoult de werkgever, als de sterkere, zich aan de wet, dan weet hij te voren, dat bedoelde strafbedreiging hem niet zal bereiken. Alleen hij, die er zich niet aan houdt en met den arbeider tot ontduiking medewerkt, kan er door getroffen worden, maar dan krijgt deze zijn verdiende loon. Daar komt nog bij, dat een voorschrift, dat de arbeider de ver-

plichting zou opleggen tot teruggave van het genotene voor dezen een veel zwaardere straf zou zijn, dan de straf die thans den werkgever bedreigt, omdat de arbeider door zijn oeconomische zwakte — en dit is in de Tweede Kamer de drijfveer van deze bepalingen geweest — niet in de mogelijkheid zal zijn, in den regel althans, om die teruggave te doen. Beschouwt men gemelde artikelen onder dit licht, dan ligt een meer mildere beoordeeling er van, dunkt mij, voor de hand.

[Men zie verder bij art. 1639 o].

(5 Juli 1907.)

De heer van Houten: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1639 i].

Nu nog het systeem ten aanzien van de gevolgen van sommige nietigheidsverklaringen, door den heer Kist met volkomen nauwkeurigheid geschetst. Nietigheid volgt uit een handeling in strijd met de bepaling van de wet door twee partijen. Het gewone gevolg van nietigheidsbepalingen is, dat, of door vrijwillige uitvoering elke actie ophoudt, of restitutio in integrum plaats grijpt. Nu heeft de Minister gezegd: *restitutio in integrum* kan in vele gevallen niet. (1) Neen, dat kan in vele gevallen niet *in natura*. Men kan natuurlijk verbruikte eetwaren niet meer teruggeven, maar natuurlijk waar men een zaak niet *in natura* kan teruggeven, geeft men *de waarde*. Wanneer iemand winkelwaren heeft aangenomen en verbruikt, moet men niet zeggen, dat restitutio in integrum onmogelijk is. Hij kan de waarde teruggeven, en dat is ook zeer billijk in het geval van de bepaling, dat men winkelwaren moet koopen in een winkel, waar te hoog gerekend wordt. Wanneer de arbeider 50 pct. te hoog berekende winkelwaren heeft gekocht, is het zeer billijk, dat daarvoor ook slechts 50 pct. van den prijs in rekening wordt gebracht.

Wanneer beiden medegewerkt hebben in dit en andere gevallen en er straf op staat voor de eene partij en voordeel genoten wordt door de andere, stuit mij dat zeer tegen de borst en dat moet iedereen tegen de borst stuiten.

[Men zie verder bij art. 1639 o].

C. ARBEIDERS TE WIER AANZIEN DWINGEND RECHT MINDER NOODZAKELIJK IS.

Memorie van Toelichting O. D.

Algemeene Beschouwingen. § 5.

[Vervolg van bladz. 251.]

De behoefte aan dwingende rechtsregels doet zich niet voor alle arbeiders in gelijke mate gevoelen; ze is minder klemmend ten aanzien van diegenen hunner, die zich in eene maatschappelijk sterkere positie bevinden. Met betrekking tot sommige voorschriften, die in het algemeen met dwingende kracht zijn voorzien, kan voor deze arbeiders contractueele afwijking worden toegelaten. Doch waar het onderscheidend kenmerk te vinden? Op het voorbeeld van de Truckwetten in verschillende landen neemt het Ontwerp eene zekere grootte van het loon als grens aan. Gelijk iedere grens is ook deze eenigermate willekeurig. Doch boven andere heeft zij althans dit voordeel, dat zij in de practijk gemakkelijk is aan te wijzen, terwijl andere kenmerken tot eindelooze moeilijkheden aanleiding geven (zie hierboven bl. 32 vlg. [bladz. 133]). De grens wordt het eerst genoemd in het tweede lid van art. 11 [1637 u], waarheen dan verder (in artt. 29, lid 3 [1638 s]; 58, lid 3 [1639 r]) wordt verwezen; verg. ook art. 25 in verband met art. 26 [1638 l]. Als minder bescherming behoevende beschouwt het Ontwerp de arbeiders, die — afgezien van wat hun bovendien nog in anderen vorm toekomt — een loon in geld genieten van meer dan drie gulden per dag,

(1) [Voor dit gedeelte der rede van den Minister zie men bij art. 1638 j].

of het daarmede volgens art. 14 [1637 o] overeenkomende bedrag per week, maand of jaar. Met hen worden op ééne lijn gesteld degenen wier loon uitsluitend bestaat in een aandeel in de winst der onderneming. De maatschappelijke positie dezer laatsten zal in den regel wel met die der hooger bezoldigde arbeiders gelijkstaan. De redactie der betrekkelijke bepalingen is opzettelijk zoodanig gekozen, dat de uitzondering eerst in werking treedt, wanneer vaststaat of bewezen wordt dat het loon de gestelde grens te boven gaat.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Algemeene Beschouwingen. § 6.

[Vervolg van bladz. 251.]

De behoefte aan dwingende rechtsregels doet zich ten aanzien van sommige bepalingen niet voor alle arbeiders in gelijke mate gevoelen; ze is minder klemmend ten aanzien van diegenen hunner, die zich tegenover den werkgever in eene minder afhankelijke positie bevinden. Met betrekking tot enkele voorschriften, die in het algemeen met dwingende kracht zijn voorzien, kan voor deze arbeiders contractueele afwijking worden toegelaten. Doch waar het kenmerkend onderscheid te vinden? Op het voorbeeld van de Truckwetten in verschillende landen en van het Ontwerp van Mr. DRUCKER eene zekere grootte van het loon als grens aan te nemen, kwam den ondergeteekende niet gewenscht voor. Bij eene regeling die bestemd is voor het geheele land te gelden kan het aannemen van eene vaste som, waarboven het loon moet stijgen, zal de bevoegdheid tot afwijking open staan — het Ontwerp-DRUCKER noemt eene som van f 3 of hooger per dag —, niet anders dan tot willekeur en ongelijkheid aanleiding geven. Welke som men ook moge aannemen, steeds zal zij, hetzij voor sommige gedeelten van ons land te hoog, hetzij voor andere te laag blijken. De arbeider in sommige streken van Drente en Noordbrabant b.v. zal bij een zeker loon reeds eene groote zelfstandigheid hebben verkregen, terwijl diezelfde som, aan eenen arbeider in een der centra van bevolking als loon toegedacht, hem nog slechts onder de karig bedeelden zoude doen behooren.

Hoezeer in de onderscheidene streken van ons land eene gelijke mate van welstand, en dus ook van onafhankelijkheid, kan worden verkregen bij geheel verschillend loon, daarvan levert de bij art. 1 der kieswet bedoelde tabel een treffend voorbeeld. Als maatstaf van onafhankelijkheid in alle gedeelten des lands kan eene vaste som bezwaarlijk dienen, zonder de werking der wet in de onderscheidene streken te doen uiteenloopen.

In het algemeen kan men wel zeggen dat, naar gelang de tijdruimte waarbij het loon van den arbeider wordt vastgesteld groter is, ook de zelfstandigheid van den arbeider tegenover den werkgever in gelijke mate stijgt. Worden de loonen der fabrieksarbeiders, ambachts- en werklieden in engen zin, gewoonlijk per dag, ja zelfs per uur vastgesteld, de belooning voor intellectueelen arbeid of arbeid aan welken eene groote verantwoordelijkheid is verbonden, wordt bijna zonder uitzondering naar lange tijdruimten bepaald. Ook indien de arbeider uitsluitend wordt beloond met een zeker gedeelte van de winst welke in des werkgevers onderneming zal worden behaald en hij dus, als het ware, mede een gedeelte van het risico, aan de onderneming verbonden, op zich kan nemen, mag met vrij groote zekerheid daaruit de meerdere zelfstandigheid van den arbeider tegenover den werkgever worden afgeleid. In de enkele gevallen dat bevoegdheid tot afwijking van de wettelijke regelen ten aanzien van de meer zelfstandige arbeiders onmisbaar scheen — de gevallen zijn tot de noodzakelijkste beperkt — werden de boven besproken omstandigheden als de kenmerken van des arbeiders meerdere onafhankelijkheid aangenomen. (Verg. artt. 1637u [1637u], 1638o [1638q], 1638 q [1638 s]).

De ondergeteekende wenscht geenszins te ontkennen, dat ook het door hem gekozen criterium tot op zekere hoogte willekeurig is, doch daartegenover moet worden erkend, gelijk volkomen terecht door Mr. DRUCKER, in de Memorie van Toelichting tot zijn ontwerp betrekkelijk, wordt opgemerkt dat tegen iedere grens wel iets valt in het midden te brengen.

Het komt den ondergeteekende evenwel voor dat de bezwaren, aan de door hem aangenomen grenslijnen verbonden, minder gewichtig zullen zijn dan die welke tegen het stelsel van Mr. DRUCKER kunnen worden aangevoerd. Onder de artikelen wordt op de besproken bevoegdheid tot afwijking nog uitdrukkelijk de aandacht gevestigd.

Memorie van Toelichting.

Algemeene Beschouwingen. § 8.

[Vervolg van bladz. 251].

De behoefte aan dwingende rechtsregels doet zich ten aanzien van sommige bepalingen niet voor alle arbeiders in gelijke mate gevoelen; ze is minder klemmend ten aanzien van diegenen hunner, die zich tegenover den werkgever in eene minder afhankelijke positie bevinden. Met betrekking tot enkele voorschriften, die in het algemeen met dwingende kracht zijn voorzien, kan voor deze arbeiders contractueele afwijking worden toegelaten. Doch waar het kenmerkend onderscheid te vinden? Op het voorbeeld van de Truckwetten in verschillende landen en van het Ontwerp van Mr. DRUCKER eene zekere grootte van het loon als grens aan te nemen, kwam niet gewenscht voor. Bij eene regeling die bestemd is voor het geheele land te gelden kan het aannemen van eene vaste som, waarboven het loon moet stijgen, zal de bevoegdheid tot afwijking open staan — het Ontwerp-DRUCKER noemt eene som van f 3 of hooger per dag —, niet anders dan tot willekeur en ongelijkheid aanleiding geven. Welke som men ook moge aannemen, steeds zal zij voor sommige gedeelten van ons land te hoog, voor andere te laag blijken. De arbeider in sommige streken van Drente en Noordbrabant b.v. zal bij een zeker loon reeds eene groote zelfstandigheid hebben verkregen, terwijl diezelfde som, aan eenen arbeider in een der centra van bevolking als loon toegedacht, hem nog slechts onder de karig bezoldigden zoude doen behooren.

Hoezeer in de onderscheidene streken van ons land eene gelijke mate van welstand, en dus ook van onafhankelijkheid, kan worden verkregen bij geheel verschillend loon, daarvan levert de bij art. 1 der Kieswet bedoelde tabel een treffend voorbeeld. Als maatstaf van onafhankelijkheid in alle gedeelten des lands kan eene vaste som bezwaarlijk dienen, zonder de werking der wet in de onderscheidene streken te doen uiteenloopen.

In het algemeen kan men wel zeggen dat, naar gelang de tijdruimte, waarbij het loon van den arbeider wordt vastgesteld, groter is, ook de zelfstandigheid van den arbeider tegenover den werkgever in gelijke mate stijgt. Worden de loonen der fabrieksarbeiders, ambachts- en werklieden in engen zin, gewoonlijk per dag, ja zelfs per uur vastgesteld, de belooning voor intellectueelen arbeid of arbeid aan welken eene groote verantwoordelijkheid is verbonden, wordt bijna zonder uitzondering naar lange tijdsruimten bepaald. Ook indien de arbeider uitsluitend wordt beloond met een zeker gedeelte van de winst welke in des werkgevers onderneming zal worden behaald en hij dus, als het ware, mede een gedeelte van het risico, aan de onderneming verbonden, op zich kan nemen, mag met vrij groote zekerheid daaruit de meerdere zelfstandigheid van den arbeider tegenover den werkgever worden afgeleid. In de enkele gevallen dat bevoegdheid tot afwijking van de wettelijke regelen ten aanzien van de meer zelfstandige arbeiders onmisbaar scheen — de gevallen zijn tot de noodzakelijkste beperkt — werden de boven besproken omstandigheden als de kenmerken van des arbeiders meerdere onafhankelijkheid aangenomen. (Verg. artt. 1637u [1637j], 1638q, 1638s.)

De ondergeteekende wenscht geenszins te ontkennen, dat ook dit

criterium tot op zekere hoogte willekeurig is, doch daartegenover moet worden erkend, gelijk volkomen terecht door Mr. DRUCKER, in de Memorie van Toelichting tot zijn ontwerp betrekkelijk, wordt opgemerkt, dat tegen iedere grens wel iets valt in het midden te brengen.

Het komt den ondergeteekende evenwel voor dat de bezwaren, aan de in het ontwerp aangenomen grenslijnen verbonden, minder gewichtig zullen zijn dan die welke tegen het stelsel van Mr. DRUCKER kunnen worden aangevoerd. Onder de artikelen wordt op de besproken bevoegdheid tot afwijking nog uitdrukkelijk de aandacht gevestigd.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

§ 9. Vele leden gaven de juistheid toe van de opmerking in de Memorie van Toelichting, dat ten aanzien van sommige bepalingen de behoefte aan dwingende rechtsregels zich niet voor alle arbeiders in gelijke mate doet gevoelen en keurden dan ook goed, dat hier en daar van voorschriften, die in het algemeen met dwingende kracht zijn voorzien, voor een deel der arbeiders contractuele afwijking wordt toegelaten. Zij konden zich echter met het kenmerk, naar hetwelk in het ontwerp dit deel der arbeiders wordt aangewezen, bezwaarlijk vereenigen. In de Memorie van Toelichting wordt ten aanzien van dit criterium opgemerkt, dat, naar gelang de tijdruimte, waarbij het loon van den arbeider wordt vastgesteld, grooter is, in het algemeen ook in gelijke mate zijne zelfstandigheid tegenover den werkgever stijgt. De bedoelde leden meenden de juistheid van deze stelling te moeten betwijfelen. Vooreerst merkten zij op, dat bij dienstboden en huisbedienden het loon bij het jaar pleegt te worden vastgesteld, zonder dat van deze personen kan worden gezegd, dat zij zich tegenover den werkgever in eene vrij onafhankelijke positie bevinden. Maar verder wezen zij er op, dat de termijn van vaststelling van des arbeiders loon met die van uitbetaling geenszins behoeft samen te vallen en bijv. bij het halfjaar vastgesteld loon bij de week kan worden uitbetaald. Deze leden waren daarom van meening, dat het aanbeveling verdient het criterium niet te zoeken in de termijnen, waarvoor het loon wordt vastgesteld, maar in die, waarbij het wordt uitbetaald. Deze verandering zoude ook dit groote voordeel bieden, dat laatstbedoeld criterium minder gelegenheid laat tot wetsontduiking dan het thans in het ontwerp aangenomen kenmerk. Terecht toch wordt er in het hoofdartikel in het *Weekblad van het Recht*, no. 8028 (1) op gewezen, dat een werkgever, die zich de gelegenheid wil voorbehouden, van de ter bescherming der arbeiders gegeven voorschriften af te wijken, slechts het loon per kwartaal of langer behoeft vast te stellen, en daarnaast dan in verband met de behoeften van den werkman de uitbetaling bij de week kan doen.

Verscheidene leden vreesden ook bij aanneming van den termijn van uitbetaling van het loon als criterium, wetsontduiking en gaven reeds uit dien hoofde de voorkeur aan het kenmerk, op het voorbeeld van de Truck-wetten in verschillende landen, in het ontwerp-DRUCKER gezocht in eene zekere grootte van het loon. Zij wilden de juistheid niet ontkennen van wat in de Memorie van Toelichting wordt beweerd, dat bij eene regeling, die bestemd is voor het geheele land te gelden, het aannemen van eene vaste som als grens tot willekeur en ongelijkheid aanleiding kan geven, omdat deze som voor sommige gedeelten van ons land te hoog, voor andere te laag zal blijken. Maar zij meenden, dat, waar het hier niet de toekenning geldt van enig recht, als bijv. het kiesrecht, maar de mogelijkheid om van dwingende rechtsregels af te wijken, de ernst van dit bezwaar niet moet worden overdreven. Wordt de som zoodanig bepaald, dat zij ook in de groote centra van bevolking den arbeider, aan

(1) «Wettelijke regeling van het arbeidscontract», III. Zie Naschrift in no. 8032.

wien zij als loon wordt toegedacht, zelfstandigheid waarborgt, dan scheen hun het bezwaar zelfs vrijwel alle beteekenis te verliezen. Hoe dit zij, men meende, dat alle nadeelen, die aan het loon-criterium mogen kleven, verre worden opgewogen door het daaraan verbonden voordeel, dat wetsontduiking en berooving der arbeiders van de bescherming, die de wet hun wil schenken, zoo goed als geheel zal zijn uitgesloten.

Memorie van Antwoord.

§ 9. Dat het kenmerk, waarnaar dat deel der arbeiders wordt aangewezen, te wier opzichte contractuele afwijking van dwingende rechtsregels moet zijn toegelaten, eerder behoorde te worden gezocht in de termijnen, waarbij het loon wordt uitbetaald, dan in die waarvoor het wordt vastgesteld, komt der Regeering, bij nader inzien, volkomen juist voor.

Nu evenwel verscheidene leden verklaarden, dat ook aanneming van den termijn van uitbetaling van het loon als criterium, hen niet voldoende zou bevredigen, vindt de Regeering — daar het hier eene vraag geldt waarbij de wederzijdsche argumenten vrij wel tegen elkander opwegen — vrijheid aan den wensch dier leden te gemoet te komen, door het loon-criterium van het ontwerp-DRUCKER voor het aanvankelijk door haar gekozen criterium in de plaats te stellen. Het grensbedrag van drie gulden, in dat ontwerp gesteld, is evenwel verhoogd tot vier gulden, zulks op het voetspoor van de artikelen 21, laatste lid, en 87, tweede lid, der Ongevallenwet 1901.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

[Vervolg van bladz. 152; zesde regel v. b.]

De Regeering had dan ook gevoeld, dat de onjuistheid van eene uniforme regeling naar alle kanten zich vertoonde en daarom eene onderscheiding aangenomen; waarvoor echter geen enkel redelijk motief was aan te voeren. Evengoed als men vier gulden per dag als een grond van afwijking beschouwde, had men drie of vijf gulden kunnen nemen. Of in het eene geval drie en het andere vier. Het cijfer was zuiver willekeurig, voor den een te hoog, voor den ander te laag, en paste niet in eene wet, waar de eisch van uniformiteit zoo sterk was vooropgezet.

[Men zie verder bladz. 152, achtste regel v. b.]

Op zich zelf geeft die maatstaf gegronde aanleiding tot bezwaar. In de eerste plaats zullen velen, wier aanvang-salaris beneden de f 1200 valt, tot de laatste categorie behooren, terwijl omgekeerd ook wel menschen die meer dan f 4 per dag verdienen, zeer zeker behooren gerekend te worden tot de eerste categorie van arbeiders, wier overeenkomsten behooren te vallen onder de regelen voor de contracten van arbeiders in engeren zin te stellen; in de tweede plaats is de grenslijn die men trekt altijd zeer willekeurig; en eindelijk heeft men arbeiders die op stuk werken, die de eene week of de eene maand of het eene jaar minder en in een volgend tijdperk meer dan f 4 per dag verdienen.

De bezwaren die zich in het laatste opzicht voordoen, zouden echter waarschijnlijk gemakkelijker te ondervangen zijn door te bepalen, dat allen, wier vast, als minimum gegarandeerd, loon minder dan f 1200 per jaar bedraagt, tot de eerste categorie gerekend.

Had de ontwerper deze onderscheiding gemaakt en daarmee bij het in het leven roepen van zijn voorschriften rekening gehouden, dan zouden deze ook gemakkelijker aan bestaande toestanden hebben aangepast.

[Men zie verder bladz. 152.]

Antwoord der Regeering.

[Vervolg van bladz. 226.]

Zijn bepalingen van dwingend recht op de boven ontwikkelde gronden voor een deugdelijke regeling van de arbeidsovereenkomst noodzakelijk, dit geldt niet in gelijke mate voor het geheele door die regeling bestreken gebied. De wetgever zal hier dus een grens en wel een stellige, voor partijen gelijk voor den rechter duidelijk sprekende, grens moeten aannemen. Het ontwerp heeft als zoodanig gekozen het looncijfer. Bij sommige artikelen komen voor arbeiders, wier loon, in geld vastgesteld, meer dan vier gulden per dag bedraagt, de bepalingen van dwingend recht niet of slechts in beperkte mate in aanmerking.

Nu ligt het voor de hand dat zulk een algemeene maatstaf lichtelijk aan critiek blootstaat en waar aan de bepaling van een cijfer allicht eenige schijn van willekeur verbonden is, daartegen de gebruikelijke argumenten ook ditmaal in het Voorloopig Verslag werden aangevoerd. Ook de ondergeteekende ontkent niet, dat een grensscheiding tusschen arbeiders die in meerdere of mindere mate de bescherming van dwingend recht behoeven — te spreken van een tweeledige regeling naar mate van het dagloon is, gelijk gezegd, minder juist — bestaande in het bedrag van het loon, geenszins als een ideale is aan te merken.

Toch kan gereedelijk worden aangenomen, dat een arbeider met een laag loon als regel de bescherming des wetgevers in sterker mate van noode heeft dan de hoog bezoldigde, en daaruit blijkt reeds dat een loongrens op een logischen, onmiskenbaar juisten grondslag wordt opgebouwd. Herinnerd worde hier, dat deze grensscheiding uit het ontwerp van den heer DRUCKER — daarin werd een dagloon van drie gulden als grens aangenomen — door den Minister CORT VAN DER LINDEN niet is overgenomen, doch dat deze bewindsman de grenslijn zocht in den tijd waarover het loon wordt uitbetaald; naarmate het loon bij langere termijnen uitbetaald wordt, heeft, naar dat stelsel, de arbeider minder behoefte aan de bescherming van dwingende wetsvoorschriften (1). In zijn oorspronkelijken vorm sloot het onderhavig wetsvoorstel zich daarbij aan, doch in het Gewijzigd Ontwerp, verschenen naar aanleiding van het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer, is deze onderscheiding weder door die van den heer DRUCKER vervangen, met dit verschil, dat waar eenmaal in onze nieuwere wetgeving n.l. bij de Ongevallenwet 1901 het dagloon van vier gulden tot grens aangenomen is, vasthouden aan dat bedrag ook bij dit ontwerp scheen aan te bevelen. De Minister LOEFF is hiertoe overgegaan omdat er zijns inziens veel waars gelegen was in deze opmerking van het bedoeld Voorloopig Verslag, dat wanneer de termijn van uitbetaling als grensscheiding werd ingevoerd, er voor veel werkgevers, die zich door de bepalingen van dwingend recht in hun streven belemmerd achtten, eene groote verleiding zou ontstaan om nu ook den termijn van uitbetaling langer te stellen dan hij anders zijn zoude. (2)

(1) Men zie Memorie van Toelichting Ontwerp 1901 (Gedrukte stukken, 1900—1901, 222, no. 3), blz. 16 en 17.

(2) Men zie het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer (Gedrukte Stukken, 1903—1904, 137, no. 6), bladz. 7 en 8; Memorie van Antwoord (Gedrukte Stukken, 1904—1905, 23, no. 1), bladz. 5.

Met deze korte herinnering is tevens de vraag beantwoord, waarom een dagloon van vier gulden aangenomen is en niet drie of vijf gulden, terwijl, indien men het ware doel der grensscheiding voor oogen houdt, ook het bezwaar vervalt, bij het Voorloopig Verslag ontleend aan de mogelijkheid, dat het dagloon bij stukwerk nu eens meer dan vier gulden daags bedraagt, dan weder daar beneden daalt.

Het gevolg dezer schommelingen zal eenvoudig dit zijn, dat een beding, dat ongeldig zoude zijn wanneer de arbeider minder dan vier gulden verdient, rechtsgeldig tot stand kan komen wanneer de arbeider een hooger dagloon beurt.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(29 Juni 1907.)

De heer **Fraussen**: Mijnheer de Voorzitter! Ook met het oog op den tijd zal ik niet spreken over hetgeen reeds door anderen is gezegd, noch over hetgeen ik met zekerheid verwacht dat nog gezegd zal worden. Alleen één zaak, die mij bijzonder hindert, wensch ik ter sprake te brengen.

Ik heb het oog op de uitzonderingsbepaling van art. 1637 z voor de personen, in dienst van publiekrechtelijke lichamen en van art. II van de Overgangsbepalingen, betreffende personen in dienst bij ondernemers van een spoorwegdienst, waardoor een onderscheid wordt gemaakt tusschen de „arbeiders”. Er is natuurlijk verschil in positie tusschen hen die bij Staat of gemeente of bij de spoorwegen in dienst zijn, en anderen. Maar dit onderscheid wordt nu voor velen door de bepalingen ten opzichte van de termijnen van uitbetaling van het loon, noodeloos scherper gemaakt wat betreft den daarmede samenhangenden maatschappelijken stand en hun aanzien. Dit wetsontwerp beoogt de arbeiders te verheffen, moreel en materieel. Maar door dit onderscheid te maken bij de voorwaarden betreffende de uitbetaling van het loon, zullen tusschen gelijke arbeiders noodwendig verschillen ontstaan ten nadeele van degenen die niet bij genoemde lichamen in dienst zijn.

Uit de reglementen van de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij, die dezer dagen bij de stukken zijn gevoegd, blijkt, dat daar werklieden zijn (die wekelijks betaald worden), beamtten (die om de 14 dagen hun bezoldiging krijgen) en ambtenaren (die maandelijks hun salaris ontvangen).

Bij de gemeente nu worden de onderwijzers maandelijks betaald. Maar de talrijke bijzondere onderwijzers, wanneer althans hun traktement niet meer bedraagt dan f 4 per dag, wat bij de meesten het geval is, zullen hun salaris om de 14 dagen ontvangen. De bijzondere onderwijzers zullen daardoor gedeclineerd in plaats van opgeheven worden.

Dit is mijns inziens een gevolg van het streven om allen zooveel mogelijk onder één hoed te vangen en het geld als criterium te nemen. In de eerste uitgave van dit wetsontwerp, in het ontwerp-Loeff, was dit anders geregeld.

Tegen die materialistische richting, die in de Memorie van Antwoord versterkt wordt, heb ik groot bezwaar.

De bepalingen van de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij staan op een veel beter standpunt. Daar bestaat het onderscheid niet in het geld, maar in de plaats die in de hiërarchieke rangorde wordt ingenomen. Een teekenaar 2de klasse, die een ambtenaar is, met een minimum inkomen van f 420 en een maximum van f 600, wordt nu om de maand uitbetaald. Maar een huismeesterportier, wiens salaris grooter is, wiens minimum ad f 12.60 hooger is dan het maximum voor den bedoelden ambtenaar beneden wien hij staat, krijgt dan ook als ambtenaar om de 14 dagen zijn loon. En een modelmaker, die onder de werklieden gegroepeerd wordt en 22 cents per uur heeft, en dus als werkmans weekloon krijgt, heeft toch eer minimum dat hooger is dan het maximum van den ambtenaar.

De bedoeling om alles tot geld terug te brengen wordt nu ook in de Memorie van Antwoord uitgesproken op bladz. 23, sub 4^c; waar gehandeld wordt over de betaling van loon, in anderen vorm dan volgens art. 1637 p gecorloofd is.

Al die bepalingen hebben de strekking alles tot geld terug te brengen, zoodat ten slotte het streven in de Maatschappij, om alles naar het geld en de geldmarkt te beoordeelen, gesteund en bevorderd wordt.

Hetgeen op bladz. 10 der Memorie van Antwoord [bladz. 64] staat heeft dan ook

bij mij een eigenaardige gewaarwording gewekt. Daar wordt gezegd, dat reeds is of later zal worden aangetoond, dat de verschillende wetsbepalingen in werkelijkheid wel degelijk de toepassing zijn van logische, billijke op zedelijke regelen gegronde beginselen.

Maar als het nu dergelijke beginselen zijn, waarom is dan een uitzondering gemaakt ten aanzien van de bedoelde personen, en houdt de Staat zelf zich niet aan die regelen?

[Men zie verder bladz. 89].

(4 Juli 1907.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 233].

Ik concludeer dus, dat er noodig zijn bepalingen van dwingend recht inzake het arbeidscontract. Maar nu zijn — en nu kom ik tot den geachten afgevaardigde, den heer Franssen, — die bepalingen voor sommige categorieën in mindere mate noodig dan voor andere. Ze zijn minder noodig, of niet noodig, daar waar wij niet meer te doen hebben met de oeconomisch zwakken. Waar zullen wij nu in de wet het criterium leggen? Het wetsontwerp doet dat door als maatstaf te nemen het loon en te onderscheiden tusschen degenen, die f 4 loon of minder per dag genieten en de overigen. Nu acht de geachte afgevaardigde, dr. Franssen, dit materialistisch. Ik meen van hem verstaan te hebben, dat dit materialistische criterium door mij in dit ontwerp is gebracht. Ik had, hem hoorende, dien indruk gekregen; ik heb het nog eens nagelezen in de rede van den geachten afgevaardigde en inderdaad, de geachte afgevaardigde heeft dat gezegd.

Hij zegt nu: „versterkt”. Het is mij niet duidelijk in welk opzicht. De geachte afgevaardigde vergist zich daarin. Ik heb dit wetsontwerp met dat criterium er in, zooals het reilt en zeilt, overgenomen uit handen van mijn geachten ambtsvoorganger. Het is waar, primitief was de zaak anders geregeld; het wetsontwerp van den Minister Cort van der Linden had een ander kenmerk. Ik heb de geschiedenis daarvan uiteengezet op bladz. 19 van de Memorie van Antwoord. Deze Minister had, terwijl in het ontwerp-Drucker een criterium voorkwam, als in het tegenwoordige — alleen het cijfer was een ander — dat niet overgenomen en in zijn voorstel als grenslijn genomen den tijd, waarover het loon wordt uitbetaald, en het ontwerp, dat wij nu behandelen, het ontwerp-Loeff in de allereerste editie, sloot zich in dit opzicht bij het ontwerp van der Linden geheel aan.

Toen is men echter in de Tweede Kamer bij het Voorloopig Verslag daartegen opgekomen en men heeft gezegd dat, indien de grenslijn werd ingevoerd, zooals de heer van der Linden dat had gewild en zooals de heer Loeff dat had overgenomen, er allicht voor vele werkgevers, om te ontkomen aan de voorschriften van het dwingend recht, een groote verleiding zou ontstaan om nu ook den termijn van uitbetaling langer te stellen dan hij anders zijn zoude. Toen heeft mijn geachte ambtsvoorganger, de heer Loeff, bij de herziening van zijn ontwerp, het criterium, dat er thans nog inligt, er in gebracht. Hij heeft dat gedaan met de opmerking, dat er veel voor te zeggen was dat, wanneer de bepaling onveranderd bleef, het euvel zich zou voordoen, waarover gesproken was. Ik heb er niets aan veranderd, zoodat de geachte afgevaardigde mij zal toestemmen, dat ik het vaderschap van deze zoogenaamde materialistische grenslijn mij niet mag toerekenen.

Maar, Mijnheer de Voorzitter, de grenslijn, die gemaakt is, namelijk een loon van f 4 per dag, is inderdaad niet materialistisch, of liever, voor zoover die materialistisch is, is het toch een bezwaar, dat in dit speciale geval niet gelden mag. En waarom? Omdat nu eenmaal het begrip „oconomisch zwakkere” zich beweegt op materialistisch terrein. Dat is niet anders, het speelt zich daarop juist af, en omdat, wanneer men als wetgever op dit materieel terrein een grens moet aangeven, men altijd — hoe men het keert of wendt — eenigszins materialistisch moet te werk gaan. Wij hebben slechts te kiezen tusschen twee stelsels, dat van den heer van der Linden en dat van de heeren Drucker en Loeff.

[Men zie verder bij art. 1637 z].

(9 Juli 1907.)

De heer Franssen: Het is mij aangenaam, Mijnheer de Voorzitter, te kunnen erkennen, dat de Minister niet voor zijn rekening wenscht te hebben, dat hij een materialistisch criterium in de wet gebracht heeft (bladz. 532).

Tot mijn leedwezen echter legt Zijn Excellentie mij ten laste hem daarvan te

hebben beschuldigd. Ten onrechte. Ik sprak van het ontwerp-Loeff (bladz. 514). Niet van het nader gewijzigd wetsontwerp, noch van het daaraan voorafgegane gewijzigde ontwerp. En wanneer Zijn Excellentie nog eens mijn rede naleest — indien hij dit toch mocht noodig achten. — zal het, hoop ik, duidelijk zijn, dat ik het oog had op den invloed van mr. Drucker op het ontwerp.

Ook verklaar ik gaarne met gepaste waardeering te hebben gezien hoe ijverig Zijn Excellentie is in net strijden voor den goeden naam van het vorige Kabinet, en daartoe een protest ten faveure van zijn ambtsvoorganger bij mij indiende. Maar ook daarvoor was weinig grond.

[Men zie verder bij art. 1637 z].

D. VERPLICHTING TOT HET SCHRIFTELIJK AANGAAN VAN DE ARBEIDSOVEREENKOMST.

Memorie van Toelichting O. D.

[Vervolg van bladz. 210.]

In de gevallen, waar afwijking wordt toegelaten, verlangt het Ontwerp vaak nog, dat deze schriftelijk worde overeengekomen, opdat partijen zich behoorlijk rekenschap er van geven, dat zij hunne rechtsbetrekking aan andere regels onderwerpen dan door de wet in het algemeen als de meest rationeële zijn vastgesteld (verg. artt. 20 [1638 e]; 26, lid 2 [1638 l en 1638 p]; 29 [1638 s]; 32, lid 2 [1638 e]; 47 [1639 i]).

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Vervolg van bladz. 211.]

In de gevallen, waar afwijking niet verboden is, verlangt het Ontwerp vaak, dat zij schriftelijk worde overeengekomen, opdat partijen zich behoorlijk rekenschap er van geven, dat zij hunne rechtsbetrekking aan andere regels onderwerpen dan door de wet in het algemeen als de meest rationeële zijn vastgesteld (verg. artt. 1638 e, laatste lid; 1638 e, lid 2; 1638 l, laatste lid; 1638 q [1638 s], aanhef; 1639 i, lid 2; 1639 u [1639 r], lid 2).

Memorie van Toelichting.

[Vervolg van bladz. 214.]

In de gevallen, waar afwijking niet verboden is, verlangt het Ontwerp vaak, dat zij schriftelijk worde overeengekomen, opdat partijen zich behoorlijk rekenschap ervan geven, dat zij hunne rechtsbetrekking aan andere regels onderwerpen dan door de wet in het algemeen als de meest rationeële zijn vastgesteld (verg. artt. 1638 e, lid 2; 1638 l, laatste lid; 1638 p, lid 2; 1639 i, lid 2; 1639 t [1639 r], lid 4). Met de schriftelijke overeenkomst wordt het reglement op ééne lijn gesteld.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 2. c. *Noodzakelijkheid om in een aantal gevallen schriftelijke overeenkomsten te eischen.*

Het eischen van geschrift voor een aantal bepalingen en bedingen achten meerdere leden in strijd met de beginselen van ons burgerlijk recht en niet bevorderlijk aan de zedelijke ontwikkeling des volks. Het recht moet de goede trouw aankweken, die voldoening van gedane toezeggingen eischt en beroep op gemis aan inachtneming van voorgeschreven vormen als middel om aan verbintenissen te ontkomen, wraakt.

Het eischen van geschrift in gevallen, die zich geregeld bij arbeidscontracten zullen voordoen, als bijv. voor afwijking van art. 1638 e, zal ook niet gering bezwaar opleveren voor hen, die niet in staat zijn hunne handteekening te plaatsen. Maakt men geene bijzondere bepalingen, dan is notarieele tusschenkomst noodig, waarvan het zeker onbillijk is, dat

de werkgever de betrekkelijk belangrijke kosten draagt, gelijk art. 1637 d voorschrijft. De kans op indienstneming van menigen onontwikkelden werkman, die toch al niet bij voorkeur begeerd wordt, zal hierdoor nog geringer worden, dan zij reeds is.

Stelt men zich op het standpunt, dat eene nieuwe regeling vooral noodig is, omdat eene schriftelijke overeenkomst meestal ontbreekt en eene mondelinge zoo licht aanleiding kan geven tot geschil en meestal onvolledig is, dan moest naar het oordeel van eenige leden ook de wijze waarop dit onderwerp in het wetsvoorstel geregeld is, bedenking wekken.

Volgens de bedoeling van den ontwerper, — dit is gedurende de discussiën in de Tweede Kamer herhaaldelijk uitgekomen en dit zal ook het onvermijdelijk gevolg zijn van dit wetsontwerp —, is het wenschelijk, dat eene schriftelijke overeenkomst wordt afgesloten. Tegen die wenschelijkheid is, vooral voor den arbeider, zeker wel het een en ander in te brengen. Het zal zoo licht aanleiding geven voor den werkgever, om de zaken veel scherper te bezien dan anders het geval is. Wenschte men de schriftelijke overeenkomst als regel, dan had de wetgever zich kunnen bepalen tot het in de wet opnemen van eenige noodzakelijk geachte bepalingen van dwingend recht, waaronder dan het voorschrijf, dat elke overeenkomst, behoudens natuurlijk eenige uitzonderingen voor losse arbeiders enz., schriftelijk moet worden aangegaan, en had men zich kunnen onthouden van het geven der facultatieve voorschriften, die in de Tweede Kamer tot zooveel debat en misverstand aanleiding hebben gegeven en dit buiten de Kamer, wanneer ze tot wet worden verheven, nog veel meer zullen doen. Men had dan kunnen volstaan met voor te schrijven welke onderwerpen, zooals bijv. loon, wijze van ontslag enz., in de schriftelijke arbeidsovereenkomst geregeld moeten worden.

Dan ware de wet zeker veel beknopter geweest, maar had zij óók niet voldaan aan de eischen, die men aan eene wettelijke regeling van het arbeidscontract mag stellen.

Juist omdat een arbeidscontract zoo veelvuldig gesloten wordt en omdat in den regel slechts eene mondelinge afspraak plaats heeft, waartegen ook hoegenaamd geen bezwaar bestaat, indien de wet de zaak voldoende regelt, ware het beter geweest, indien zij de arbeiders ten opzichte van hare bepalingen had onderscheiden in de drie reeds hiervoren meermalen genoemde categorieën. [Men zie bladz. 152.]

Andere leden namen den eisch van schriftelijke overeenkomsten in bescherming als een opvoedend element. De lieden die arbeidsovereenkomsten aangaan, zullen door dezen eisch van het schriftelijk aangaan van een arbeidscontract leeren zich duidelijk rekenschap te geven van de verplichtingen, welke zij op zich nemen en zich beijveren die goed en duidelijk te omschrijven. Tegenover dit gevoelen werd de meening uitgesproken, dat, rekening houdende met de onbekwaamheid van de meeste menschen om juist te formuleeren, deze eisch van schriftelijke overeenkomsten een bron zoude worden van tallooze processen.

Antwoord der Regeering.

c. *Noodzakelijkheid om in een aantal gevallen schriftelijke overeenkomsten te eischen.*

Op welken grond men kan beweren, gelijk in den aanhef dezer paragraaf van het Voorloopig Verslag is geschied, dat het eischen van geschrift voor een aantal bedingen in strijd met de beginselen van ons burgerlijk recht zoude zijn, kan de ondergeteekende niet bevroeden. Met het oog op de waarlijk niet zeldzame bepalingen onzer wetgeving van 1838, waarbij de gansche overeenkomst op straffe van nietigheid bij geschrifte moet worden aangegaan of zelfs de overeenkomst bij authentieke akte gesloten moet worden, ja wat meer is, met het oog op de beperkende bepalingen omtrent het getuigenbewijs,

welke toch van onmiskenbaren drang naar het bezigen van geschrift blijk geven, kan men hier, waar slechts in enkele gevallen geschrift gevorderd wordt, bezwaarlijk van strijd met het bestaande recht gewagen. Daar voorts een geschrift partijen steeds hunne rechten en verplichtingen naauwkeurig voor oogen stelt, schijnt bedoelde eisch, wel verre van niet bevorderlijk te zijn aan de zedelijke ontwikkeling des volks, veeleer bestemd om de goede trouw aan te kweeken.

Wat de analfabeten betreft schijnen de bezwaren te breed uitgemeten: niet alleen dat hun aantal steeds afneemt, maar door het bekend middel van het kruisje, geplaatst in tegenwoordigheid van getuigen, zullen de moeilijkheden, uit gemis aan schrijfkunde voortvloeiende, gemakkelijk overwonnen kunnen worden.

Dezerzijds kan niet worden toegegeven, dat op de wenschelijkheid van schriftelijke overeenkomsten, vooral voor den arbeider, valt af te dingen. Hoewel terecht in het ontwerp niet als eisch voor de geldigheid van iedere arbeidsovereenkomst gesteld wordt, dat zij schriftelijk zij aangegaan, zoo kan toch niet met grond worden ontkend, dat de zekerheid van het geschrift, de gemakkelijheid waarmede de voorwaarden steeds kunnen worden nagegaan, voor beide partijen van het hoogste gewicht moet worden geacht.

Ten aanzien van de onderscheiding der arbeiders in drie categorieën, welke ook te dezer plaatse in het Voorloopig Verslag wordt aanbevolen, moet worden opgemerkt, dat, zoo de wet niet de specialisatie ten spits drijven zou, iedere wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst steeds algemeen luidende voorschriften zou moeten bevatten, die het aangaan van schriftelijke arbeidsovereenkomsten evenzeer wenschelijk zouden doen zijn als onder de thans voorgestelde regeling. En dat de in het Voorloopig Verslag voorgestane onderscheiding in drie groepen van arbeiders noch eene doeltreffende specialisatie, noch eene logische regeling en samenvatting van gelijksoortige arbeidsovereenkomsten zoude medebrengen, is, naar vertrouwd mag worden, reeds afdoende bewezen. [Men zie bladz. 154 en 155.]

Aangenaam doet het daarentegen aan, het gevoelen geboekstaafd te zien van die leden, die den eisch van schriftelijke overeenkomsten, waar noodig, als een opvoedend element in bescherming namen. De onbekwaamheid van de meeste menschen om juist te formuleeren, kan bezwaarlijk als een sterk argument daartegen worden aangemerkt; niet alleen zal eensdeels het geschrift uitteraard in den regel worden geredigeerd door de meest ontwikkelde van beide partijen, anderdeels aan menigen arbeider de bijstand der vakvereniging ten dienste staan, maar bovendien zullen ongetwijfeld, evenals thans bij de huur-overeenkomst, gedrukte formulieren het redactiewerk van partijen komen verlichten.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(27 Juni 1907.)

De heer van Houten: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 229].

Nog in andere opzichten is dit ontwerp tegen het stelsel van onze wetgeving gericht. Ons geheele contractenrecht gaat uit van de vrijheid om in den vorm dien men verkiest, contracten te sluiten, uitgezonderd bij twee zaken: schenking en dading. Mondelinge overeenkomsten zijn even bindend als schriftelijke; er is alleen verschil in de bewijsbaarheid.

Nu komt men hier in dit ontwerp die vormloosheid ter zijde stellen. Er worden allerlei bepalingen aan schriftelijke overeenkomsten verbonden.

Nu is de vraag in het Verslag gedaan hoe die bepaling van de onderteekening der overeenkomsten zal moeten worden toegepast voor menschen die niet kunnen schrijven. Heeft de Minister er wel aan gedacht, dat er nog zooveel analphabeten zijn die hun handteekening niet kunnen zetten? De Regeering antwoordt daarop, dat zij dan een kruisje kunnen zetten in tegenwoordigheid van getuigen, die het attesteeren. Dat antwoord is geheel onjuist. Waar een schriftelijke overeenkomst voor de geldigheid wordt vereischt, daar kan men met een kruisje niet volstaan. Als er dan geen andere uitweg is voor hen die hun naam niet kunnen schrijven, dan moet de wet zulk een uitweg scheppen.

Wanneer er zulk een uitweg niet gemaakt wordt, dan zal er dus steeds een notarieel contract moeten worden gesloten.

Nu dacht ik, dat er in de jurisprudentie het een of ander kon zijn voorgevallen, dat wellicht verandering heeft aangebracht in hetgeen tijdens ik de advocatuur uitoefende, vaststond. Ik geloof het niet. Ik heb daarom de jurisprudentie nagezien. In Leon ad art. 1911 B. W., n°. 1 lees ik als de oude praktijk: „Noch naar het Fransche recht, noch naar de Nederlandsche wetgeving kan als onderteekening van een onderhandsch geschrift gelden een door de partijen of een derzelve gesteld kruisje of kruismerk, al wordt ook het stellen daarvan door de naamteekening van twee andere personen bevestigd.”

Hetzelfde vindt men nog beslist in het 5de supplement en in het 6de supplement door den Hoogen Raad in 1898: „een kruisje kan niet als onderteekening gelden”.

Nu wordt toch met stelligheid in de Memorie van Antwoord gezegd, dat met het stellen van een kruisje kan worden volstaan. Behoudens betere inlichtingen meen ik evenwel, dat de Minister hierin dwaalt. En dat is toch iets van gewicht, waar zooveel onderteekening wordt gevraagd, zoovele schriftelijke overeenkomsten moeten worden gesloten, waar ieder reglement moet worden onderteekend:

Dat is een bezwaar waarop reeds alleen de wet, zooals zij ligt, zou moeten afstuiten.

In de tegenwoordige praktijk gaat dit met het teekenen van kruisjes in kleine zaken heel goed, omdat daar niet het schrift *als vorm* wordt geëischt, maar slechts als mogelijkheid van bewijs buiten de erkenning om te verkrijgen is. Immers spreekt het vanzelf dat, wanneer ik iets van een analphabeet wil hebben, ik mij redden kan door een kruisje te vragen met twee getuigenverklaringen, want als hij ontkent, kan ik door het hooren van de twee getuigen het bewijs krijgen. Maar hetgeen dit ontwerp eischt, een schriftelijk contract, een onderteekend reglement, kan niet door een kruisje worden verkregen.

[Men zie verder dit Hoofdstuk sub B].

(29 Juni 1907.)

De heer van der Feltz: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 230].

Als 6de punt wensch ik een oogenblik stil te staan bij den in het ontwerp voorgeschreven eisch van het opmaken van schriftelijke overeenkomsten in een aantal gevallen. Lang zal ik er mij niet mede ophouden, omdat het mij voorkomt, dat de Minister in de Memorie van Antwoord er vrijwel in is geslaagd de daartegen aangevoerde bezwaren te weerleggen. Wat de onderteekening aangaat erken ik, dat dit soms tot moeilijkheden aanleiding kan geven, maar dit is een bezwaar dat met den dag minder wordt, wegens het afnemen van het aantal analphabeten. Maar ook ondanks deze erkenning is het mij een raadsel, hoe men daaruit een wapen tegen het ontwerp heeft kunnen smeden, vooral nu het ontwerp niet als eisch voor de geldigheid van een arbeidsovereenkomst heeft gesteld, dat deze schriftelijk moet zijn aangegaan. Is dit evenwel geschied, dan kan daaruit slechts zekerheid voortvloeien en het gemak, dat men steeds de voorwaarden, waaronder de overeenkomst is aangegaan, voor oogen kan hebben, iets wat voor beide partijen van het hoogste gewicht is te achten.

Mijnheer de Voorzitter, ik vereenig mij geheel met de uitspraak van den Minister op bladz. 21 van de Memorie van Antwoord, waar Zijn Excellentie zegt:

„De onbekwaamheid van de meeste menschen om juist te formuleeren, kan bezwaarlijk als een sterk argument daartegen worden aangemerkt; niet alleen zal eensdeels het geschrift uitteraard in den regel worden geredigeerd door de meest ontwikkelde van beide partijen, anderdeels aan menigen arbeider de bijstand der vakvereniging ten dienste staan, maar bovendien zullen ongetwijfeld, evenals thans bij de huurovereenkomst, gedrukte formulieren het redactiewerk van partijen komen verlichten.”

[Men zie verder dit Hoofdstuk sub B].

VIJFDE HOOFDSTUK.

Bouwstoffen voor de Wettelijke Regeling der Arbeidsovereenkomst.

Memorie van Toelichting O. D.

Algemeene Beschouwingen.

§ 2. *Bouwstoffen voor de regeling der arbeidsovereenkomst.*

In het geldende Nederlandsche recht is voor den opbouw der toekomstige wetgeving weinig materiaal te vinden. Behoorlijk geregeld is in de codificatie van 1838 alleen „het huren van scheepsofficieren en scheepsgezellen en derzelve regten en plichten” (Boek II, Tit. 4 Wetb. v. Kooph., waarbij te vergelijken artt. 385, 386 en 754 van hetzelfde Wetboek). In het Burgerlijk Wetboek heeft de wetgever zich met eene zeer onvolledige behandeling tevredengesteld (1); hij volgde daarbij het voorbeeld van het Fransche Wetboek en verzuimde partij te trekken van de alleszins opmerkelijke regeling, welke in het Ontwerp van 1820 werd aantroffen (Boek III, Tit. 10, artt. 2635—2668: van huur en verhuring van diensten; Boek III, Tit. 11, artt. 2669—2714: van prestatie van andere diensten tegen genot van voordeel of salaris). De redenen, welke den wetgever van 1838 evenals zijn Franschen voorganger tot bijna volslagen stilzwijgen in deze belangrijke stof leidden, behoeven hier niet te worden onderzocht; trouwens zij kunnen dat stilzwijgen alleen verklaren, nimmer rechtvaardigen.

Bij de uitleggers onzer burgerlijke wet is vooral de vraag op den voorgrond getreden, hoever de toepasselijkheid der artt. 1637—1639 B. W. reikt, welke personen aan die bepalingen zijn onderworpen. De omvangrijke rechtspraak over de genoemde artikelen betreft evenzoo, voor verreweg het grootste gedeelte, alleen deze quaestie. Over aard en rechtsgevolgen der arbeidsovereenkomst is noch door de commentatoren, noch door de jurisprudentie veel licht ontstoken. Wat in Nederland voor eene nieuwe wettelijke regeling is voorbereid, beantwoordt weinig aan de kracht, waarmee sedert geruimen tijd op zoodanige regeling is aangedrongen. De dertig Titels voor een Wetboek op den Arbeid, aangegeven in Dr. A. KUYPER'S *Ons Program* (2e druk, 1880, bl. 376) — waarop dikwerf een beroep wordt gedaan — vormen nauwelijks meer dan eene ruwe schets.

Het materiaal moest dus op andere wijze worden vergaard. Voor de kennis van feitelijke toestanden leverden de verhooren der Staatscommissie van Arbeids-enquête kostbare gegevens; enkele voorstellen van burgerrechtelijken aard zijn te vinden in de Verslagen, door die Commissie uitgebracht.

Ook konden eenige arbeidsovereenkomsten en reglementen, bij corporatiën en particuliere werkgevers in gebruik, worden geraadpleegd. De Vereeniging tot bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid in Nederland hield zich in de laatste jaren herhaaldelijk met het vraagstuk bezig: bijzondere vermelding verdient/het rapport, in 1894 voor die Vereeniging bewerkt door eene Commissie, bestaande uit de Heeren Mr. E. FOKKER, B. H. HELDT en Dr. J. TH. MOUTON.

Voor een deel van het onderwerp lag een aanknoopingspunt in het *Ontwerp van wet houdende bepalingen tot waarborging van de vrije beschikking door werkheden over hun verdiend loon*, bij Koninklijke Boedschap van 15 Mei 1889 ingediend, alsmede in de belangrijke over dat ontwerp gevoerde schriftelijke gedachten-

(1) Als eene kleine aanvulling kan men beschouwen de sporadische voorschriften in sommige plaatselijke verordeningen, waarop de aandacht is gevestigd door HINGST, in *Rechtsgelerde Bijdragen en Bijblad*, 1888, Afd. A, bl. XCIV en vlg.

wisseling (*Bijlagen tot de Handelingen der Staten-Generaal*, 1888/89, nr. 110; 1889/90, nr. 16; 1890/91, nr. 13).

Uit geschriften van zeer verschillenden aard konden enkele denkbeelden worden geput. (1)

Bij de schaarschte van materiaal in Nederland is het van dubbel belang, nauwkeurig te onderzoeken, welke wettelijke regelingen op dit gebied in andere landen worden aangetroffen.

Wat Frankrijk aangaat, de oorspronkelijke Code civil is nog laconieker dan het Nederlandsche Burgerlijke Wetboek; bij eene wet van 27 December 1890 *sur le contrat de louage* etc., waarop hieronder bij artt. 44—47 nader wordt teruggekomen [men zie bij art. 1639 i], heeft men, na jaren lange voorbereiding, art. 1780 C. C. op een gewichtig punt aangevuld, evenwel, gelijk de ervaring thans reeds heeft geleerd, op uiterst gebrekkige wijze. Het Italiaansche Burgerlijk Wetboek gelijkt op het Fransche voorbeeld. En LAURENT'S Ontwerp van een herzien Burgerlijk Wetboek voor België blijft in hetzelfde spoor.

Meer valt in Duitschland, Oostenrijk en Zwitserland te leeren. Vooreerst komen in aanmerking verschillende daar geldende regelingen over bijzondere categorieën van arbeidsovereenkomsten. Zoo de bepalingen van het Algemeene Duitsche Handelswetboek over handelsbedienden (Boek I, Tit. 6: „von den Handlungsgehülften“; in het herziene Wetboek van 1897: Boek I, Afd. 6: „Handlungsgehülften und Handlungslehrlinge“). Voorts de tairijke onder den naam *Gesindeordnung* in Duitschland en Oostenrijk voorkomende regelingen van het dienstbodenrecht (2); bij de bewerking van dit ontwerp zijn vooral geraadpleegd die van Pruisen (van 8 Nov. 1810), van Baden (van 3 Februari 1868), van Saksen (herzien bij de wet van 2 Mei 1892), alsmede de in strekking verwante Titel „von dem Dienstbotenverhältniss“ in het thans afgeschafte Wetboek van Zürich van 1854 (§§ 439—473). Eindelijk de meestal als *Gewerbeordnungen* bekende wetten op de nijverheid, met name de *Gewerbeordnung* voor het Deutsche Rijk (te dezer zake belangrijk gewijzigd door de wet van 1 Juni 1891), de Oostenrijksche *Gewerbeordnung* (herzien bij de wet van 8 Maart 1885), alsmede de Zwitsersche Bondswet van 23 Maart 1877 betreffende den arbeid in fabrieken.

Onder de algemeene burgerlijke wetboeken en ontwerpen zijn er reeds uit de jaren 1850—1865 eenige, die veel meer bevatten dan de Fransch—Nederlandsche codificatie: het bovengenoemde Wetboek voor het kanton Zürich, het Burg. Wetb. van het Koninkrijk Saksen, het Ontwerp eener algemeene Deutsche wet op de Verbintenissen (Dresdener Ontwerp). Grooten vooruitgang vertoonen echter eerst de nieuwste wetboeken en ontwerpen. Met name moet gewezen worden op de Zwitsersche Bondswet over het Verbintenissenrecht (van 14 Juni 1881), welke in artt. 338—349 den *Dienstvertrag* behandelt, en op het Burg. Wetb. voor het Deutsche Rijk, waarin de §§ 611—630 aan den *Dienstvertrag* zijn gewijd. Ofschoon ook deze wetgevingen nog leemten openlaten, kunnen ze ons toch tot leidraad strekken en zullen in het vervolg telkens worden geciteerd. Hetzelfde geldt ten aanzien van de reeds genoemde Belgische Ontwerpen, die evenwel beperkter van strekking zijn, daar ze alleen het arbeidscontract der werklieden in engeren zin regelen. (3)

Ten slotte valt nog te letten op tal van bijzondere wetten in verschillende Staten omtrent vrije beschikking over het loon, termijnen van uitbetaling van het loon, beslag op het loon, enz. enz., die hieronder te behoorder plaatse zullen worden aangehaald. (4)

De buitenlandsche literatuur is, evenzoo als de Nederlandsche, arm aan stelselmatige verhandelingen over de arbeidsovereenkomst (5): een grondlegend werk ontbreekt. Ook in de wetenschap lijdt dit onderwerp nog steeds, doordat de

(1) Zie eenige aanwijzingen in een opstel van Mr. H. L. DRUCKER, *Eenige opmerkingen naar aanleiding der jongste literatuur over het arbeidscontract*, in *Rechtsgeleerd Magazijn*, 1887, bl. 48 vlg.

(2) Zie Dr. W. KÄHLER, *Gesindewesen und Gesinderecht in Deutschland*, Jena 1896.

(3) Het Ontwerp van 1891 omvatte ook de dienstboden.

(4) Een bruikbaar overzicht geeft LAMBERT, *essai sur la protection du salaire*, Paris 1897.

(5) Onder de nieuwste werken verdienen vermelding:

HUBERT-VALLEROUX, *le contrat de travail*, Paris 1895;

CORNIL, *du louage de services ou contrat de travail*, Paris 1895;

BODEUX, *études sur le contrat de travail*, Louvain et Paris 1896;

BETOCCHI, *il contratto di lavoro*, Napoli 1897;

MODICA, *il contratto di lavoro*, Palermo 1897.

Romeinsche rechtsgeleerden zich weinig ermede hebben beziggehouden. Van geschriften over bepaalde onderdeelen zal hieronder, bij de behandeling van bijzondere punten, gewag worden gemaakt.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Algemeene Beschouwingen.

§ 2. *Bouwstoffen voor de regeling der arbeidsovereenkomst.*

In het geldende Nederlandsche recht is voor den opbouw der toekomstige wetgeving weinig materiaal te vinden. Behoorlijk geregeld is in de codificatie van 1838 alleen „het huren van scheepsofficieren en scheepsgezellen en derzelver regten en plichten“ (Boek II, Tit. 4 Wetb. v. Kooph., waarbij te vergelijken artt. 385, 386 en 754 van hetzelfde Wetboek). In het Burgerlijk Wetboek heeft de wetgever zich met eene zeer onvolledige behandeling tevredengesteld (1); hij volgde daarbij het voorbeeld van het Fransche Wetboek en verzuimde partij te trekken van de alleszins opmerkelijke regeling, welke in het Ontwerp van 1820 werd aangetroffen (Boek III, Tit. 10, artt. 2635—2668: van huur en verhuring van diensten; Boek III, Tit. 11, artt. 2669—2714: van prestatie van andere diensten tegen genot van voordeel of salaris). De redenen, welke den wetgever van 1838 evenals zijn Franschen voorganger tot bijna volslagen stilzwijgen in deze belangrijke stof leidden, behoeven hier niet te worden onderzocht; trouwens zij kunnen dat stilzwijgen aileen verklaren, nimmer rechtvaardigen.

Bij de uitleggers onzer burgerlijke wet is vooral de vraag op den voorgrond getreden hoever de toepasselijkheid der artt. 1637—1639 B. W. reikt, welke personen aan die bepalingen zijn onderworpen. De omvangrijke rechtspraak over de genoemde artikelen betreft evenzoo, voor verreweg het grootste gedeelte, alleen deze quaestie. Over aard en rechtsgevolgen der arbeidsovereenkomst is noch door de commentatoren, noch door de jurisprudentie veel licht ontstoken. Wat in Nederland voor eene nieuwe wettelijke regeling is voorbereid, beantwoordt weinig aan de kracht, waarmede sedert geruimen tijd op zoodanige regeling is aangedrongen.

Toch ontbreekt te onzent niet alle materiaal. Voor de kennis van feitelijke toestanden leveren de verhooren der Staatscommissie van Arbeidsenquête kostbare gegevens; enkele voorstellen van burgerrechtelijken aard zijn te vinden in de Verslagen, door die Commissie uitgebracht.

Ook mogen eenige arbeidsovereenkomsten en reglementen, bij corporatiën en particuliere werkgevers in gebruik, met vrucht worden geraadpleegd. De Vereeniging tot bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid in Nederland hield zich in de laatste jaren herhaaldelijk met het vraagstuk bezig: bijzondere vermelding verdient het rapport, in 1894 voor die Vereeniging bewerkt door eene Commissie, bestaande uit de Heeren Mr. E. FOKKER, B. H. HELDT en Dr. J. TH. MOUTON.

Voor een deel van het onderwerp ligt een aanknopingspunt in het *Ontwerp van wet houdende bepalingen tot waarborging van de vrije beschikking door werklieden over hun verdiend loon*, bij Koninklijke Boodschap van 15 Mei 1889 ingediend, alsmede in de belangrijke over dat ontwerp gevoerde schriftelijke gedachtenwisseling (*Bijlagen tot de Handelingen der Staten-Generaal*, 1888/89, n°. 110; 1889/90, n°. 16; 1890/91, n°. 13).

Uit geschriften van zeer verschillenden aard kunnen enkele denkbeelden worden geput. (2)

Eene zeer belangrijke bijdrage gaf in 1898 Mr. H. L. DRUCKER in een *ontwerp van wet tot regeling van de arbeidsovereenkomst* en de doorwerkte bij dat ontwerp behoorende Memorie van Toelichting.

Het ontwerp van Mr. DRUCKER was door de volledigheid waarmede het ontwerp in zijn geheel werd behandeld en door de nauwkeurigheid waarmede elk onderdeel in het bijzonder, zoowel uit praktisch als uit theoretisch oogpunt, werd overwogen, van den/aanvang af bestemd, belangrijken invloed op het aan het oordeel van den wetgever voor te leggen ontwerp uit te oefenen. De ondergeteekende stelt er prijs op, hier ter plaatse van zijne zijde in het licht te

(1) [Zie de noot op bladz. 255.]

(2) [Zie noot (1) op bladz. 256.]

stellen dat dit ontwerp en evenzoo deze Memorie van Toelichting, indien al niet geheel, toch zeker grotendeels aan het werk van Mr. DRUCKER werd ontleend. (1)

Dat bij eene eerste regeling van dit onderwerp in Nederland het van dubbel belang is, nauwkeurig te onderzoeken, welke wettelijke regelingen op dit gebied in andere landen worden aangetroffen, behoeft nauwelijks in het licht te worden gesteld.

Wat Frankrijk aangaat, de oorspronkelijke Code civil is nog laconieker dan het Nederlandsche Burgerlijk Wetboek; bij eene wet van 27 December 1890 *sur le contrat de louage* etc., waarop hieronder bij artt. 1639 g—1639 j nader wordt teruggekomen [men zie bij art. 1639 i], heeft men, na jaren lange voorbereiding, art. 1780 C. C. op een gewichtig punt aangevuld, evenwel, gelijk de ervaring thans reeds heeft geleerd, op uiterst gebrekkige wijze. Het Italiaansche Burgerlijk Wetboek gelijkt op het Fransche voorbeeld. En LAURENT'S Ontwerp van een herzien Burgerlijk Wetboek voor België blijft in hetzelfde spoor.

Meer valt in Duitschland, Oostenrijk en Zwitserland te leeren. Vooreerst komen in aanmerking verschillende daar geldende regelingen over bijzondere categorieën van arbeidsovereenkomsten. Zoo de bepalingen van het Algemeene Deutsche Handelswetboek over handelsbedienden (Boek I, Tit. 6: „von den Handlungsgehülften“; in het herziene Wetboek van 1897: Boek I, Afd. 6: „Handlungsgehülften und Handlungslehrlinge“). Voorts de talrijke onder den naam *Gesindeordnung* in Duitschland en Oostenrijk voorkomende regelingen van het dienstbodenrecht (2); bij de bewerking van dit ontwerp zijn vooral geraadpleegd die van Pruisen (van 8 Nov. 1810), van Baden (van 3 Februari 1868), van Saksen (herzien bij de wet van 2 Mei 1892), alsmede de in strekking verwante Titel „von dem Dienstbotenverhältniss“ in het thans afgeschafte Wetboek van Zürich van 1854 (§§ 439—473). Eindelijk de meestal als *Gewerbeordnungen* bekende wetten op de nijverheid, met name de *Gewerbeordnung* voor het Duitsche Rijk (te dezer zake belangrijk gewijzigd door de wet van 1 Juni 1891), de Oostenrijksche *Gewerbeordnung* (herzien bij de wet van 8 Maart 1885), alsmede de Zwitsersche Bondswet van 23 Maart 1877 betreffende den arbeid in fabrieken.

Onder de algemeene burgerlijke wetboeken en ontwerpen zijn er reeds uit de jaren 1850—1865 eenige, die veel meer bevatten dan de Fransch—Nederlandsche codificatie: het bovengenoemde Wetboek voor het kanton Zürich, het Burg. Wetb. van het Koninkrijk Saksen, het Ontwerp eener algemeene Deutsche wet op de Verbintenissen (Dresdener Ontwerp). Grooten vooruitgang vertoonen echter eerst de nieuwste wetboeken en ontwerpen. Met name moet gewezen worden op de Zwitsersche Bondswet over het Verbintenissenrecht (van 14 Juni 1881), welke in artt. 338—349 den *Dienstvertrag* behandelt, en op het Burgerlijk Wetboek voor het Duitsche Rijk, waarin de §§ 611—630 aan den *Dienstvertrag* zijn gewijd. Ofschoon ook deze wetgevingen nog leemten overlaten, kunnen ze ons toch tot leidraad strekken en zullen in het vervolg telkens worden geciteerd. Hetzelfde geldt ten aanzien van de reeds genoemde Belgische Ontwerpen, die evenwel beperkter van strekking zijn, daar ze alleen het arbeidscontract der werklieden in engeren zin regelen. (3)

Ten slotte valt nog te letten op tal van bijzondere wetten in verschillende Staten omtrent vrije beschikking over het loon, termijnen van uitbetaling van het loon, beslag op het loon, enz. enz., die hieronder te behoortijker plaatse zullen worden aangehaald. (4)

De buitenlandsche literatuur is, evenzoo als de Nederlandsche, arm aan stelselmatige verhandelingen over de arbeidsovereenkomst (5): een grondlegend werk ontbreekt. Ook in de wetenschap lijdt dit onderwerp nog steeds, doordat de Romeinsche rechtsgeleerden zich weinig ermede hebben beziggehouden. Van geschriften over bepaalde onderdeelen zal hieronder, bij de behandeling van bijzondere punten, gewag worden gemaakt:

(1) Ten einde de vergelijking van de twee ontwerpen te vergemakkelijken is in deze Memorie van Toelichting bij ieder artikel met eene noot naar het overeenkomstig artikel van het ontwerp-DRUCKER verwezen.

(2) [Zie noot (2) op bladz. 256.]

(3) [Zie noot (3) op bladz. 256.]

(4) [Zie noot (4) op bladz. 256.]

(5) [Zie noot (5) op bladz. 256.]

Memorie van Toelichting.

Algemeene Beschouwingen.

§ 3. *Literatuur en wetgeving. — Bouwstoffen.*

Wetgevers en wetgeleerden hebben zich, vooral in de laatste jaren, veelvuldig met het arbeidscontract bezig gehouden. Overal, zoowel op het vasteland van Europa als in de landen van Engelsch recht, is de arbeidswetgeving tot een codex van respectabelen omvang uitgedijd. Mag ook al veel van hetgeen hier en elders omtrent den arbeid is verordend, publiekrechtelijk zijn en buiten het gebied van het privaatrechtelijk arbeidscontract vallen, wat er overblijft heeft nog een eerbiedwaardig aanzien.

Tegenover de landen van Duitsch en Engelsch recht, maakt Nederland een vrij slecht figuur. De arbeidsovereenkomst in het algemeen wordt in ons recht niet geregeld. Niet één artikel is er in ons Burgerlijk Wetboek te vinden, dat voor dit contract eenige speciale bepaling geeft, ten minste eene algemeene, voor iedere arbeidsovereenkomst geldende. Want voor bepaalde soorten van deze overeenkomst zijn hier en daar voorschriften opgesteld. Daar zijn vooreerst de bepalingen omtrent het arbeidscontract van de scheepsbemanning (artt. 394—452 W. v. K.), eene vrij uitgebreide regeling, die voor haar tijd zeker niet slecht kan genoemd worden. Dan bevat het Burgerlijk Wetboek nog enkele spaarzame voorschriften omtrent „de huur van dienstboden en werklieden“ (artt. 1637—1639). Gelukkig geslaagd kunnen die bepalingen echter geenszins heeten, al was het alleen maar om de moeite, die zij de rechterlijke macht bij de vaststelling van het begrip „dienstbode“ en „werkman“ veroorzaken (1). Maar bovendien, zij houden zoo bitter weinig in: behalve eene beperking van den duur der dienstbetrekking niets anders dan een bewijsvoorschrift en eene bepaling omtrent de beëindiging van den dienst. Van de rechtsbetrekkingen, uit de overeenkomst voortspruitende, wordt niet gerept (2).

Nederland staat in dit opzicht niet alleen. Gelijk in Frankrijk zelf, ontbreekt overal, waar, zooals hier, de Fransche Code Civil den grondslag der burgerlijke wetgeving uitmaakt, eene algemeene regeling van het arbeidscontract (art. 1780 *Code civil français*; art. 1780 *Code civil belge*; art. 1628 *Codice civile italiano*). Slechts in zooverre komt Nederland ook onder deze landen achteraan, als elders reeds vroeger partieële verbeteringen van meer of minder wijde strekking zijn tot stand gebracht. Zoo bezit België sinds 1900 eene regeling van de arbeidsovereenkomst, voorzover zij door *ouvriers* wordt gesloten (wet van 10 Maart 1900) (3). In 1896 heeft België bovendien reeds arbeidsreglementen voor bepaalde soorten van ondernemingen verplicht gesteld en hun inhoud, totstandkoming en bindende kracht geregeld (wet van 15 Juni 1896). Frankrijk zat ook niet stil. Eene wet van 9 April 1898 regelde voor tal van bedrijven op een grondslag, geheel

(1) Vgl. DRUCKER, *Rechtsgeleerd Magazijn*, Dl. XIII (1894), blz. 499 en vlg. Zie ook *infra*, blz. 13 en 14 [bladz. 137].

(2) Over de op dit stuk uitvoerige oud-vaderlandsche keuren, verg. H. DE GROOT, *Inleiding tot de Hollandsche rechtsgeleerdheid*, uitgegeven door prof. FOCKEMA ANDREAE, II, blz. 154.

(3) Van ruimer strekking zijn de artt. 29—40, handelend over de bevoegdheid van gehuwde vrouwen en minderjarigen, zich tot het verrichten van arbeid te verbinden. De wet telt in het geheel 43 artikelen.

afwijkende van dien der artt. 1382—1384 C. C. (= artt. 1401—1403 B. W.), de aansprakelijkheid van patroons voor ongevallen aan arbeiders en ondergeschikten overkomen. Daarnaast staan dan nog maatregelen van minder verre strekking, zooals de gedeeltelijke uitsluiting van beslag op arbeidsloon en van overdracht daarvan (Belgische wet van 18 Juni 1887; Fransche wet van 12 Januari 1895) en de afschaffing van art. 1781 C. C., eene bepaling van dezelfde soort als ons art. 1638 B. W. (Fransche wet van 2 Augustus 1868; Belgische wet van 10 Juli 1883). Voorzover dienstboden en werklieden betreft, beproefde ten slotte eene Fransche wet van 27 December 1890, door eene aanvulling van art. 1780 C. C., de moeilijke kwestie op te lossen, hoe de opzegging van zonder tijdsbepanking aangegeganen dienst het best geregeld wordt. (1)

X
 Duitschland bezit sinds 1 Januari 1900 voorschriften omtrent het arbeidscontract in het algemeen. (§§ 611—630 Duitsch B. W.) Eene wet van 21 Juni 1869, gewijzigd 27 Maart 1897, beperkt verder de overdracht van en het beslag op *Arbeits- oder Dienstlohn*. Bij deze meer algemeene regelingen sluiten zich de speciale bepalingen van het Handelswetboek aan omtrent de *Handlungsgehülfen und Handlungslehrlinge* (§§ 59—83, 88, 91 H. G. B. van 10 Mei 1897), benevens de privaatrechtelijke voorschriften van de *Gewerbeordnung* (Titel VII Gew. O., 26 Juli 1900). De *Seemannsordnung* van 2 Juni 1902 (gew. 23 Maart 1903) regelt de rechtspositie van schepelingen. Ten slotte zijn door art. 95 van de Invoeringswet op het Duitsche Burgerlijk Wetboek de *Gesindeordnungen* instand gehouden, die in verschillende Deutsche Staten de rechten en verplichtingen van dienstboden bepalen (2).

Als in Duitschland, is ongeveer de toestand in Oostenrijk, waar naast de algemeene bepalingen van het Burgerlijk Wetboek speciale voorschriften o. a. van Handelswetboek, *Gewerbeordnung* en *Gesinde- und Dienstbotenordnung* staan. Uit het jaar 1810 dateerend, kan het Oostenrijksche Burgerlijk Wetboek (§§ 1151 vlg.) zich echter bezwaarlijk met het Duitsche meten. Zelfs de thans reeds vervallen Saksische (1863) en Züricher (1854) Burgerlijke Wetboeken, hoewel van veel jonger datum, staan niet meer op de hoogte van den tijd. Volle aandacht verdient daarentegen de Zwitsersche Bondswet, betrekkelijk het verbindtenissenrecht (14 Juni 1881), die aan de arbeids-overeenkomst in het algemeen de artt. 338—349 wijdt. Daarnaast bezit Zwitserland nog eene Bondswet van 23 Maart 1897 betrekkelijk den arbeid in fabrieken. Evenals de Duitsche *Gewerbeordnung* stelt zij voor arbeiders in bepaalde bedrijven privaatrechtelijke voorschriften op. Wetten van 15 Juni 1881 en 26 April 1887 regelen verder de aansprakelijkheid van den patroon voor bedrijfsongevallen, aan werklieden overkomen. Menig kanton heeft eindelijk voor zich zelf de Bondswetgeving op een of ander punt aangevuld. Zoo stelde Genève den 10den Februari 1900 eene wet op de collectieve arbeidsovereenkomst vast. (3)

De landen van Engelsch recht nemen eene bijzondere positie in.

(1) Vgl. DRUCKER, *Rechtsgeleerd Magazijn*, 1897, Dl. XVI, blz. 80 en vlg.
 (2) Vgl. Pruisen, 8 Nov. 1810; Brunswijk, 12 Oct. 1832 en 25 Mei 1896 (G. betr. die *Fürsorge für erkrankte Dienstboten*); Baden, 3 Febr. 1868 en 20 Aug. 1898; Hessen, 28 April 1877; Hamburg, 5 Jan. 1881; Saksen, 2 Mei 1892, resp. 31 Mei 1898; Mecklenburg, 25 Aug. 1894; Württemberg, 28 Juli 1899; Beijeren, *Ausführungsgesetz z. Bürg. G. B.* van 9 Juni 1899, artt. 15—31.
 (3) Zie § 4 noot 2 in fine, bl. 7 [bij art. 1637 n].

De regeling van het arbeidscontract berust daar voor alles op de gewoonte en de rechterlijke uitspraken (Common Law). Gewichtigé onderdeelen van het arbeidscontract zijn echter in den nieuweren tijd door wetten geregeld. Zoo vaardigde de Engelsche wetgever voorschriften uit omtrent de uitbetaling van het loon (Truck Acts van 1831, 1 & 2 Will. 4 ch. 31; 1887, 50 & 51 Vict. ch. 46; 1896, 59 & 60 Vict. ch. 44. (1) en bepaalde hij de aansprakelijkheid van den patroon voor ongevallen, die, bij de uitoefening van tal van bedrijven, den arbeider overkomen, (The Workmen's Compensation Act, 1897, 60 & 61 Vict. ch. 37). En de Amerikaansche Staten bleven niet bij Engeland achter. Hunne arbeidswetgeving vult een stevig boekdeel (2).

Met de toenemende opmerkzaamheid, die het arbeidscontract trok, hield de aanwas van de literatuur gelijken tred. Ook hier te lande uitte zich de vermeerderde belangstelling in verhoogde literaire productie. Zoo groot is de overvloed, dat aan een ook maar eenigszins volledige bibliographische opgave niet te denken valt. Genoeg zij het daarom, op eenige werken van algemeenen aard de aandacht te vestigen: zij staan, met eenige jongere Nederlandsche litteratuur, hieronder vermeld, terwijl eenige werken betreffende het collectieve arbeidscontract bij § 4 [bij art. 1637 n] en eenige betreffende arbeidsreglementen bij § 9 zijn opgegeven [bij art. 1637 j] (3).

In het geldende Nederlandsche recht is derhalve, zooals uit het

(1) Vgl. Ontwerp van wet, houdende bepalingen tot waarborging van de vrije beschikking door werklieden over hun verdiende loon, ingediend aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 15 Mei 1889. Zie bijlagen tot de *Handelingen* der Staten-Generaal 1888/89 no. 110, 1889/90 no. 16, 1890/91 no. 13.

(2) Second special Report of the Commissioner of Labor. Labor laws of the United States, 1896, Washington.

(3) VAN ZANTEN, *Die Arbeiterschutzgesetzgebung*, Jena 1902.
 KÄHLER, *Gesindewesen und Gesinderecht in Deutschland*, Jena 1896.
 LOTMAR, *Der Arbeitsvertrag*, Dl. I, Leipzig 1902.
 SIGEL, *Der gewerbliche Arbeitsvertrag nach dem B. G. B.*, Stuttgart 1903.
 KUCHSTETTER, *Komm. zum Oesterr. Allg. B. G. B.*
 BURCHARDT, *Die Rechtsverhältnisse der gewerbliche Arbeiter*, Berlin 1901.
 CARLO BETOCCHI, *Contratto di lavoro nell' economia e nel diritto*, Napoli 1897.
 MODICA, *il contratto di lavoro*, Palermo 1897.
 HUBERT-VALLEROUX, *le Contrat de travail*, Paris 1895.
 CORNIL, *Le louage de services ou contrat de travail*, Paris 1895.
 HODEUX, *Etudes sur le contrat de travail*, Paris 1896.
 PASCAUD, *le contrat de travail*, 2me Edition. Paris 1903.
 STEPHEN, *Commentaries on the Laws of England*, 13th edition, London 1899, Dl. II, blz. 216 en vlg.
 CHITTY, *On contracts*, 13th edition, London 1896, blz. 505 en vlg.
 C. M. SMITH, *The Law of Master and Servant*, 5th edition, London 1902.
 Second special Report of the commissioner of labor, 1896, Washington, blz 33—40.
 Onder de Nederlandsche literatuur worde vermeld:
 Dr. KUYPER, *Ons Program*, 3de druk, Amsterdam 1892, blz. 374 en vlg.
 DRUCKER, Eenige opmerkingen naar aanleiding der jongste litteratuur over het arbeidscontract, *Rechtsgeleerd Magazijn*, 1887, Dl. VI, blz. 48 en vlg.
 Handelingen Nederlandsche Juristenvereniging 1894.
 DRUCKER, Bouwstoffen voor een burgerlijkrechtelijke regeling der arbeidsovereenkomst, *Rechtsgeleerd Magazijn*, Dl. XIII, 1894, blz. 449 en vlg. en Dl. XVI, 1897, blz. 80 en vlg.
 HEN, Behoort het ontwerp van wet tot regeling der arbeidsovereenkomst ongewijzigd te worden aangenomen? *Rechtsgeleerd Magazijn*, Dl. XVIII, 1899, blz. 436.
 HINGST, *Rechtsgeleerde bijdragen en Bijblad*, 1898, Afd. A, blz. XCIV en vlg.
 VOGEL, *De arbeidsovereenkomst van tooneellisten*. Proefschrift, Amsterdam 1899.
 HEN, *De arbeidsovereenkomsten in de diamantindustrie*, Proefschrift, Amsterdam 1900.
 VAN BOETZELAER, *De wilkeering van arbeidsloon*. Proefschrift, Utrecht 1902.

bovenstaand overzicht blijkt, voor den opbouw der toekomstige wetgeving weinig materiaal te vinden.

Daarbij komt, dat bij de uitleggers onzer burgerlijke wet vooral de vraag op den voorgrond is getreden hoever de toepasselijkheid der artt. 1637—1639 B. W. reikt, welke personen aan die bepalingen zijn onderworpen. De omvangrijke rechtspraak over de genoemde artikelen betreft evenzoo, voor verreweg het grootste gedeelte, alleen deze quaestie. Over aard en rechtsgevolgen der arbeidsovereenkomst is noch door de commentatoren, noch door de jurisprudentie veel licht ontstoken. Wat in Nederland in dit opzicht voor eene nieuwe wettelijke regeling is voorbereid, beantwoordt weinig aan de kracht, waarmede sedert geruimen tijd op zoodanige regeling is aangedrongen.

Toch ontbreekt ten onzent volstrekt niet alle materiaal. Reeds werd hierboven in het overzicht der litteratuur op enkele geschriften ook uit den allerjongsten tijd de aandacht gevestigd. Voor de kennis van feitelijke toestanden leveren de verhooren der Staatscommissie van Arbeidsenquête kostbare gegevens; enkele voorstellen van burgerrechtelijken aard zijn te vinden in de Verslagen, door die Commissie uitgebracht.

Ook mogen eenige arbeidsovereenkomsten en reglementen, bij corporatiën en particuliere werkgevers in gebruik, met vrucht worden geraadpleegd. Tot deze categorie behooren de reglementen van eenige gemeenten, o. a. Amsterdam en Arnhem, zoomede de arbeidsreglementen onzer groote spoorwegmaatschappijen. De Vereeniging tot bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid in Nederland hield zich in de laatste jaren herhaaldelijk met het vraagstuk bezig: bijzondere vermelding verdient het rapport, in 1894 voor die Vereeniging bewerkt door eene Commissie, bestaande uit de heeren Mr. E. FOKKER, B. H. HELDT en Dr. J. TH. MOUTON.

Voor een deel van het onderwerp ligt buitendien een aanknoopingspunt in het reeds op bladz. 5 vermelde *Ontwerp van wet houdende bepalingen tot waarborging van de vrije beschikking door werklieden over hun verdiend loon*, bij Koninklijke Boodschap van 15 Mei 1889 ingediend, alsmede in de belangrijke over dat ontwerp gevoerde schriftelijke gedachtenwisseling (*Bijlagen tot de Handelingen der Staten-Generaal*, 1888/89, no. 110; 1889/90, no. 16; 1890/91, no. 13).

Uit geschriften van zeer verschillende aard kunnen mede enkele denkbeelden worden geput (1).

Van grootere waarde intusschen als bouwstof voor de voorgedragen regeling dan dit alles is Mr. DRUKKER's reeds in § 1 (2) ter sprake gebracht *Ontwerp van wet tot regeling van de arbeidsovereenkomst* met de daarbij behorende Memorie van Toelichting.

(1) Zie eenige aanwijzingen in het hierboven vermelde opstel van mr. H. L. DRUKKER, *Enige opmerkingen naar aanleiding der jongste literatuur over het arbeidscontract*, in *Rechtsgeleerd Magazijn*, 1887, blz. 48 en vgl.

(2) [Men zie daarvoor het Tweede Hoofdstuk, blz. 110 en 111.]

ZESDE HOOFDSTUK.

Voorbereiding en Behandeling van het Wetsontwerp.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Algemeene Beschouwingen.

§ 3. Enkele leden klaagden over de uitgebreidheid en uitvoerigheid van de Memorie van Toelichting, die van citaten overvloedig en wemelt van verwijzingen naar vreemde wetgevingen en literatuur. Naar zij meenden, behoorde de Regeering te bedenken, dat de leden der Kamer veelal met werkzaamheden zijn overladen en daarom niet den tijd hebben zoo uitgebreide verhandelingen te bestudeeren, die eerst na veel studie een inzicht gunnen in de behandelde stof. Ook moest zij niet voorbijzien, dat eene Memorie van Toelichting, bestemd voor eene politieke vergadering, niet moet zijn een geleerde of wetenschappelijke verhandeling, maar een voor allen, die over de voordracht hebben te oordeelen, duidelijk, beknopt overzicht van de gronden, waarop het voorstel rust. Aan hen, die van het onderwerp eene nadere studie willen en door hunne wetenschappelijke opleiding ook kunnen maken, zouden dan, in eene bijlage of op andere wijze, de noodige gegevens en literatuur kunnen worden verstrekt. Als voorbeeld van een overzicht, zooals hun wenschelijk scheen, werd door deze leden gewezen op het „Denkschrift”, bij de behandeling van het ontwerp van het Duitsche Burgerlijk Wetboek aan den Rijksdag overgelegd.

Vrij algemeen echter kon men zich met dit gevoelen niet vereenigen en prees men de Memorie van Toelichting als een stuk, dat zich om zijne heldere en gedocumenteerde uiteenzetting gunstig onderscheidt van de soms te sobere en dan weer te troebele toelichtingen bij wetsontwerpen, waarmede de Kamer zich wel eens heeft moeten behelpen. De grief, dat dit stuk slechts na veel studie een inzicht in de te regelen rechtsstof zou vergunnen en slechts binnen de bevattingsgrenzen zou liggen van hen, die eene wetenschappelijke opleiding hebben genoten, achtte men ongegrond. De Memorie van Toelichting, helder gesteld en logisch ingedeeld als zij is, heeft juist de verdienste, dat zij aan ieder een gemakkelijk overzicht biedt van een toch hoofdzakelijk juridisch onderwerp en tevens voor hen, die dit onderwerp meer grondig willen bestudeeren, de bronnen daartoe aanwijst. Ontkend kan niet worden, dat de Memorie uitgebreid is, maar, waar het te regelen onderwerp is van grooten omvang, is zulks ook alleszins natuurlijk.

Memorie van Antwoord.

Algemeene Beschouwingen.

§ 3. Dat de Memorie van Toelichting een uitgebreid en uitvoerig stuk werk is, valt niet te ontkennen. Zij, die er over klagen, dat die Memorie te zeer het karakter zou vertoonen van eene wetenschappelijke verhandeling, zien over het hoofd, dat dit karakter — evenzeer als de daarin door andere leden geprezen deugdelijkheid —

ook reeds eigen was aan de Memoriën van Toelichting behorende bij het vorig ontwerp en bij het ontwerp-DRUCKER en dat uit dien hoofde, ook al ware de methode, door die Memoriën gevolgd, minder juist voorgekomen, het zijne eigenaardige bezwaren zou hebben medegebracht ten deze thans een anderen weg in te slaan. Gaarne wordt overigens toegegeven, dat eene Memorie van Toelichting tot een wetsontwerp in het algemeen dan het best aan haar doel beantwoordt, indien zij zich bepaalt tot het geven van een duidelijk, beknopt overzicht van de gronden, waarop het ontwerp rust. In het onderhavige geval pleitten evenwel — buiten en behalve den reeds hierboven aangegeven grond — meerdere redenen voor afwijking van dezen stelregel. Altijd onder deze voorwaarde natuurlijk, dat aan de uitvoerigheid en het wetenschappelijk gehalte de duidelijkheid niet worde opgeofferd. En dat, naar het vrij algemeen gevoelen der Tweede Kamer, zulks niet het geval is geweest, mocht de Regeering uit het Voorloopig Verslag tot hare groote voldoening ervaren.

§ 13. Bij wijze van kort overzicht van deze Memorie van Antwoord volgt in deze additioneele paragraaf eene opgave van de belangrijkste wijzigingen, die naar aanleiding van het Voorloopig Verslag in het ontwerp zijn aangebracht:

1°. als criterium ter onderscheiding van arbeiders, voor wie bepalingen van dwingend recht in meerdere of in mindere mate noodzakelijk zijn, is niet meer aangenomen de tijd, waarbij het loon is vastgesteld, doch het bedrag van het loon. (Artt. **1637 u**, **1638 g**, **1638 l**, **1638 q** en **1638 s**) [thans ook in art. 1639 *z*];

2°. door wijziging der redactie van onderscheidene artikelen, in de eerste plaats van de artt. **1638 e** en **1638 n**, is de toepasselijkheid dier bepalingen verzekerd ten aanzien van handelsreizigers, die op provisie werken;

3°. de toepasselijkheid der bepalingen van het ontwerp op de ambten en bedienden der spoorwegdiensten is beperkt tot die onderwerpen, welke niet bij reglement geregeld zijn (art. 1637 *q* *nieuw*) [**Overgangsbepalingen, art. II**];

4°. een artikel is weder ingevoegd in den geest der bepalingen van art. 41 ontwerp-DRUCKER en art. 1637 *s* ontwerp van 1901 (art. 1637 *n*, *nieuw*) [**1637 w**];

5°. 's werkgevers bevoegdheid om te bedingen, dat de arbeider hem na het einde der dienstbetrekking geene concurrentie zal aandoen, is geregeld en beperkt (art. 1637 *o*, *nieuw*) [**1637 x**];

6°. voor de geldigheid van het arbeidsreglement is een derde vereischte vastgesteld, overeenkomstig de bepaling van art. 7, 1°, ontwerp-DRUCKER (art. 1637 *r*, 3°, *nieuw*) [**1637 j**, 3°];

7°. de boeten mogen niet meer tot persoonlijk voordeel des werkgevers strekken (art. **1637 u**, *nieuw*);

8°. de bepalingen van art. **1638 c**, betreffende het recht des arbeiders op loon voor den tijd door hem ten gevolge van ziekte, enz. verzuimd, zijn op onderscheidene punten herzien;

9°. het zg. staangeld maakt niet meer deel uit van het vermogen des werkgevers en wordt ter Rijkspostspaarbank belegd (art. **1638 s**);

10°. de bepalingen der vorige ontwerpen, welke op grond harer

publiekrechtelijke natuur achterwege waren gelaten, zijn thans weder in het ontwerp gevoegd (artt. **1638 v**, **1638 w** en **1638 x**, *nieuw*), terwijl tevens de bevoegdheid des werkgevers om des Zondags arbeid te doen verrichten, is beperkt (art. **1638 w**, *nieuw*, eerste lid);

11°. de normale opzeggingstermijn is gelijkgesteld aan den uitbetalingstermijn, met een maximum van zes weken (art. **1639 i**);

12°. art. 1639 *j*, houdende verlenging van den opzeggingstermijn naarmate de dienstbetrekking langer heeft geduurd, is vervallen;

13°. de eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking is in het algemeen onrechtmatig verklaard (art. 1639 *p*, *nieuw*) [**1639 o**];

14°. voor de beslechting van geschillen uit de arbeidsovereenkomst ontstaan, is eene eenvoudige procedure vastgesteld (art. **VI**);

15°. arbeiders, wier loon minder dan vier gulden per dag bedraagt, procederen kosteloos (artt. **872**, derde lid, en **874 a**, Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(7 Maart 1906.)

De **Voorzitter**: Mijne Heeren! Wij zijn thans genaderd tot de openbare behandeling van een wetsontwerp, dat, welk oordeel men zich overigens daaromtrent ook heeft gevormd, toch zeker geacht moet worden van ingrijpenden aard en wijde strekking te zijn. Een deugdelijke behandeling van dit ontwerp in openbare beraadslaging is dus zeker niet minder gewenscht dan een deugdelijke behandeling in de secties, wil men een deugdelijk resultaat verkrijgen en ik wensch mij daarom de vrijheid te veroorloven enkele opmerkingen dienaangaande aan de overweging der Kamer te onderwerpen.

Art. 68 van het Reglement van Orde onderscheidt voorbedachtelijk — ofschoon dan ook niet scherp omljnd — de algemeene beraadslaging over ontwerpen van wet en de beraadslaging over de bijzondere artikelen; en zulks niet alleen omdat men anders lichtelijk dubbele discussie zou erlangen, maar ook omdat de waarde der verkregen resultaten niet altijd in verhouding staat tot de lengte der beraadslaging welke daarover gevoerd wordt. Men loopt intengedeel gevaar, dat bij al de herhaalde beraadslagingen over dezelfde onderwerpen er verschillende interpretatiën gegeven worden, welke moeten leiden tot minder duidelijke opvattingen van den tekst, of wel dat men de boomen wel ziet, maar het overzicht over het geheele bosch verliest.

Ik wensch daarom, aan de vergadering in overweging te geven, zonder dat ik daaromtrent natuurlijk verplichtingen kan opleggen, zich bij de algemeene beschouwingen in hoofdzaak te bepalen tot die onderwerpen welke inderdaad van zoo algemeen aard zijn, dat zij kwalijk bij de artikelen ter sprake gebracht kunnen worden, zonder daarbij het karakter van „artikelen” te zijn over het hoofd te zien. Derhalve zou ik wenschen, dat bij de algemeene beschouwingen werden behandeld:

1°. de noodzakelijkheid of althans wenschelijkheid, alsmede de tijdigheid van nadere regeling van de overeenkomsten tot het verrichten van arbeid;

2°. de vraag, of die regeling moet berusten op publiek-rechtelijke dan wel op civiel-rechtelijke grondslagen;

3°. de vraag, of het wenschelijk is de civiel-rechtelijke regeling — indien deze verkozen wordt — in te lijven bij het Burgerlijk Wetboek dan wel in een afzonderlijke wet te belichamen; en

4°. de omvang en de toepasselijkheid van de voorgedragen regeling.

Bij de artikelen zou ik wenschen dat werd nagegaan o. a. het volgende:

bij art. 1637 *m bis* [**1637 n**], de vraag omtrent de collectieve of de individueele arbeidsovereenkomst;

bij art. 1637 *r* [**1637 j**] de quaestie van het arbeidsreglement;

bij art. **1637 u**, de vraag omtrent de boete;

bij art. **1638 s**, de quaestie van het staangeld;

bij de algemeene beschouwingen over de vijfde afdeling: de vraag of staking

en uitsluiting geacht kunnen worden te behooren tot het „doen eindigen” van de overeenkomst, terwijl bij art. VII de rechtspraak zou kunnen behandeld worden.

Dit wil natuurlijk niet zeggen, dat men ter kenschetsing van den geest waarin het ontwerp in het algemeen is opgemaakt, ook niet in het algemeen zou mogen verwijzen naar hetgeen meer bepaald bij een artikel te huis behoort; maar naar mijn meening is het in het belang van een goede behandeling der zaak zich zoo mogelijk te houden aan de aanwijzingen welke ik aangaaf.

Een tweede opmerking, welke ik mede aan de overweging van de Vergadering wensch te onderwerpen, is de quaestie van de amendementen. Ik erken, dat er tot dusverre in deze nog slechts zeer matig van het recht van amendement is gebruik gemaakt; maar dit kan licht veranderen, daar, zooals een geachte voorganger van mij eens zeide: „als het kraantje langzaam loopt, het in den regel ook lang loopt”. Het uitoefenen nu van het recht van amendement is voor de Kamer zeker een zeer belangrijke bevoegdheid, maar het moet met behoedzaamheid gehanteerd worden, ook omdat volgens art. 78 van het Reglement van Orde bij tweede lezing op een eenmaal aangenomen amendement niet meer teruggekomen kan worden, wanneer het althans meer dan een quaestie van redactie daarvan betreft.

Nu heeft het Reglement van Orde wel verschillende bepalingen ontworpen, om de behandeling van amendementen met waarborgen te omringen; maar ook hier geldt het: „quid leges sine moribus”, en tot de goede gewoonten behoort ook zeker deze, dat amendementen tijdig ingediend worden; zoo tijdig, dat zij inkomend voordat het betreffende artikel aan de orde is, zoodat niet alleen de Commissie van Rapporteurs en de Regeering, maar ook de leden der Kamer in staat zijn die goed na te gaan. Ik zou het dus zeer wenschelijk achten, dat de goede regel ook in deze, waar het een zoo teeder mechanisme betreft als nieuwe bepalingen in het Burgerlijk Wetboek te brengen, zooveel mogelijk werd opgevolgd. Natuurlijk dat ook op dien regel wel uitzonderingen denkbaar zijn.

Dit zijn dus punten die ik beleefdelyk aan de overweging van de leden van de Kamer wensch te onderwerpen.

Ik wensch ten slotte nu nog een bepaald voorstel aan de Kamer te doen.

Ik zou wenschen voor te stellen om reeds nu te bepalen, dat art. II van het wetsontwerp zal behandeld worden vóór art. I.

In art. II, dat weten wij allen, is eigenlijk het lichaam van de wet vervat, zoodat, indien art. II eens niet tot stand kwam, het wetsontwerp wel niet verder zou worden behandeld. Daarenboven komen in art. I meerdere verwijzingen voor naar artikelen die pas in art. II worden gewijzigd. Ik meen dus, dat het aanbeveling zou verdienen, om art. II vóór art. I te behandelen.

Hetzelfde wensch ik voor te stellen omtrent art. VII met betrekking tot art. VI. Art. VII van het wetsontwerp wijst aan de algemeene competentie van den kantonrechter in zake van arbeidsovereenkomsten, een bepaling die van veel belang is ook voor de behandeling van het voorafgaande art. VI, waarin reeds wordt gesproken van de competentie van den kantonrechter en soortgelijke zaken.

Ik meen dus dat het mede aanbeveling verdient, art. VII te behandelen vóór art. VI.

Hiervoor is echter een besluit van de Kamer noodig, omdat volgens het Reglement van Orde de artikelen achtereenvolgens moeten worden behandeld.

Indien geen der leden zich daartegen verzet, wil ik het er dus voor houden, dat art. II vóór art. I en art. VII vóór art. VI zal worden behandeld.

Daartoe wordt besloten.

(7 Maart 1906.)

De heer Troelstra: Mijnheer de Voorzitter! Het heeft zeker de opmerkzaamheid van vele leden der Kamer getrokken, dat de algemeene discussie over dit ontwerp zulk een bijzonder kleinen omvang heeft aangenomen en dat niet eens van de verschillende partijen de woordvoerders over deze belangrijke wet zijn opgetreden.

Ik gevoel mij verplicht mede te deelen, wat de reden is, dat niet een van de leden van de sociaal-democratische partij, die van plan was aan de algemeene beraadslaging over dit wetsontwerp een groot aandeel te nemen, het woord heeft gevraagd. Die reden ligt hierin, dat het ons is gegaan, zooals het blijkbaar den meesten leden is gegaan, namelijk dat wij hadden verwacht, dat de behandeling der Landweerwet zooveel tijd van dezen dag zou hebben in beslag genomen, dat slechts een enkele spreker aan de algemeene beraadslaging over dit ontwerp zou hebben deelgenomen. Wij hebben ons in die verwachting bedrogen gezien en

wanneer nu de discussie wordt gesloten, dan zou het gevolg daarvan zijn, dat de spreker door onze fractie aangewezen, en die door ambtsbezigheden in den gemeenteraad van Amsterdam verhinderd is thans aanwezig te zijn, niet in staat zou zijn beschouwingen van onze zijde te berde te brengen.

Ik meen dat het niet alleen een quaestie van partijbelang, maar van algemeen belang is, dat de algemeene beschouwingen zoo volledig mogelijk plaats vinden.

Om die reden ben ik zoo vrij in overweging te geven, het mogelijk te maken, dat alsnog in tweeden termijn een meer uitvoerige algemeene beraadslaging zal kunnen plaats vinden en te dien einde de verdere beraadslaging tot morgen te willen verdagen.

De Voorzitter: Mijne Heeren! Ik meen aan den geachten afgevaardigde te moeten opmerken, dat art. 67 van het Reglement van Orde luidt als volgt: „De beraadslaging over het voorstel is tweeledig; zij bepaalt zich in de eerste plaats tot het ontwerp in het algemeen, daarna tot de bijzondere artikelen en beweegredenen van het voorstel.”

Wanneer dus bij de algemeene beraadslaging over een wetsontwerp zich geen sprekers meer aanmelden, dan legt het Reglement van Orde mij den plicht op, om tot de behandeling der artikelen over te gaan, tenzij natuurlijk het oogenblik ongeveer daar is, waarop de Vergadering in den regel haar beraadslagingen eindigt. Dit is echter op dit oogenblik nog niet het geval.

Over het feit dat bij gebrek aan sprekers de behandeling niet tot haar recht kan komen, kan verschillend worden gedacht. Er zal trouwens gelegenheid zijn bij de artikelen op verschillende onderwerpen terug te komen die thans bereids meer of minder uitvoerig zijn besproken. Dit is echter een zaak waaraan de voorzitter vreemd moet blijven. Al mogen wij dus betreuren, dat een uitnemend bevoegd spreker zich omtrent deze zaak niet bij de algemeene beraadslaging kan doen hooren, de omstandigheid dat hij op een andere plaats is wegens ambtsbezigheden schijnt op zich zelf, — ook met het oog op het antecedent — geen genoegzame reden om daarom de algemeene beraadslaging thans te schorsen. Evenwel, ik stel mij in deze zaak als voorzitter geen partij, al heb ik mijn geheel persoonlijke meening medegedeeld. Ik ben bereid om het voorstel van den geachten spreker aan de beslissing van de Kamer te onderwerpen. Als ik het wel begrepen heb, heeft de geachte afgevaardigde voorgesteld, dat de Vergadering zal besluiten thans de verdere behandeling van dit wetsontwerp te schorsen.

De heer de Savornin Lohman: Ik wensch het voorstel van den heer Troelstra te steunen, en wel om deze reden. De beraadslaging heeft een snel verloop gehad; de kraan schijnt plotseling geheel leeg te zijn gelopen. Dientengevolge zijn sommige leden niet gereed met hetgeen zij wilden voorstellen, ook doordat door u, Mijnheer de Voorzitter, is voorgesteld en door de Kamer besloten art. I na art. II te behandelen. Het was mijn voornemen, te trachten, bij een amendement op art. II, de dienst- en werkboden uit het ontwerp te lichten. Ik heb er over gedacht reeds nu hiervoor het woord te vragen en zou er desmoeds een uur over kunnen spreken. Maar het is eenvoudiger dit te doen bij het amendement zelf; en voor een goeden gang van zaken is het beter dat het amendement hedenavond wordt rondgedeeld; dan kan men het inzien vóór de vergadering van morgen. Ik zou de hoofdzaak nu kunnen bespreken, bij de algemeene beschouwingen, evenals door een van de geachte afgevaardigden de vraag ter sprake is gebracht, of het gewenscht is alle arbeidersgroepen te brengen onder één regeling. Doch ik geloof, dat, als volgens het voorstel-Troelstra de beraadslaging tot morgen wordt geschorst, de Kamer daarbij geen tijd zal verliezen; ik althans zal niet van het uitstel gebruik maken om mij op een lange redevoering voor te bereiden, doch zal trachten zoo kort mogelijk te zijn.

De heer Nolens: Mijnheer de Voorzitter! Het komt mij voor, dat wij een zeer eigenaardige methode gaan volgen en dat wanneer persoonlijke overwegingen invloed gaan uitoefenen op het verdagen der beraadslaging, wij een eersten stap zetten op een weg waarvan wij het einde niet kunnen voorzien. Op de algemeene beschouwingen over dit wetsontwerp wordt ook door mij grooten prijs gesteld, maar wat bij de algemeene beschouwingen kan worden gezegd zal vermoedelijk voor een groot deel bij de artikelen weer worden herhaald. Ik moet zeggen, dat het mij wel wat gewaagd voorkomt in deze omstandigheden den weg in te slaan, dien de heer Troelstra aangeeft. Bij andere ontwerpen zal dit ook kunnen voorkomen. Ik zal er thans niet verder op ingaan, maar wilde alleen constateeren, dat het geen goeden grond heeft om dergelijke persoonlijke redenen een beraadslaging te schorsen.

De beraadslaging wordt gesloten en het voorstel van den heer Troelstra, tot verdaging van de verdere beraadslaging, in stemming gebracht, met 43 tegen 25 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren van Doorn, Lely, van den Berch van Heemstede, Patijn, van Wassenaer van Catwijk, Eland, Aalberse, Schaper, Troelstra, Marchant, Lieftinck, Ketelaar, van der Zwaag, de Waal Malefijt, de Klerk, Ruys de Beerenbrouck, van den Bergh (Rotterdam), Brants, van Gijn, Lucasse, Hugenholtz, van Wichen, Janssen, Smidt, van Wijnbergen, Pierson, van Nispen tot Sevenaer, de Savornin Lohman, Zijlma, van Vliet, van Alphen, van Idsinga, Thomson, Roessingh, Jansen (den Haag), Drucker, ter Laan, van Dedem, Limburg, Hubrecht, van de Velde, van Deventer en van Veen.

Tegen hebben gestemd de heeren Nolens, van Vuuren, Brummelkamp, Goeman Borgesius, van Karnebeek, van den Heuvel, van Styrum, Duynstee, Bolsius, Fruytier, Tydeman, Roodhuyzen, de Ram, de Boer, Talma, Jannink, de Beaufort, Verhey, Arts, Plate, van Foreest, Schokking, Duymaer van Twist, Regout en de Voorzitter.

(8 Maart 1906.)

De heer Tak: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet beginnen met aan den Minister en aan de Kamer mijn verontschuldiging aan te bieden dat ik nu in hetgeen reeds feitelijk de tweede termijn van het debat is, kom met enkele punten, die in den eersten termijn nog niet behandeld zijn. Ik meen op het niet te wachten verloop van den eersten termijn te mogen wijzen als verontschuldiging voor het feit, dat ik eerst hedenmorgen het woord heb gevraagd.

Bij een wetsontwerp van dezen omvang zal ook wel door andere leden van de Kamer niet verwacht zijn, dat het algemeen debat binnen een enkelen achtermiddag zou afloopen.

Misschien, Mijnheer de Voorzitter, is van dien korten duur ook eenigszins de reden de beperking door u opgelegd aan het algemeen debat, een beperking welke, geloof ik, tot de goede behandeling van dit ontwerp zeer zal bijdragen en waaraan ik mij strikt hoop te houden, de speciale onderwerpen alleen dan en in zooverre noemende, wanneer zij tot de algemeene kenmerken, welke ik wil bespreken, in een onmiddellijk verband staan.

[Men zie verder bladz. 18].

(14 Maart 1906.)

De Voorzitter: Mijnheer Heeren! Mede naar aanleiding van het groote aantal amendementen dat tot dusver reeds is ingediend [n.l. op de artikelen 1637 j en 1637 k] wensch ik mij te veroorloven — in verband ook met een woordenwisseling, die ik gisteren met den geachten afgevaardigd den heer Aalberse had —, het navolgende mede te deelen als mijn opvatting van enkele bepalingen van het Reglement van Orde.

Art 74, alinea 1, zegt: „Elke voorgestelde wijziging kan door den voorsteller, indien hij tegenwoordig is, worden toegelicht.”

Dit onderstelt natuurlijk een toelichting voor zoover het amendement zelf betreft, maar daarbij wordt nog niet het recht gegeven aan de voorstellers van amendementen om ook over het artikel in zijn geheel te spreken, doch alleen voor zoover dit mede rechtsreeks of althans zijdelings — men moet dit niet al te nauw nemen — in verband staat met het toe te lichten amendement.

De verschillende amendementen op de artikelen zullen volgens art. 74 van het Reglement van Orde achtereenvolgens moeten worden toegelicht en worden ondersteund en eerst daarna zal, krachtens art. 71 van het Reglement van Orde; het woord gegeven worden aan de leden die, hetzij ter griffie, hetzij bij mij, zich hebben doen inschrijven, om achtereenvolgens het betrokken artikel in zijn geheel, alsmede de daarop voorgestelde amendementen te bespreken.

Bij een andere toepassing van het Reglement van Orde zou door de bloote indiening van een amendement aan de voorstellers daarvan de gelegenheid worden geboden om de volgorde van de sprekers, zooals die volgens art. 71 was vastgesteld door de inschrijving ter griffie of bij mij geheel te verbreken en dit kan natuurlijk de bedoeling niet zijn van het Reglement van Orde.

Ik heb gemeend dit even te moeten uiteenzetten, omdat mij gebleken is, dat sommige leden meenen, dat indiening van een amendement het recht zou geven bij de toelichting daarvan ook het woord te voeren over het artikel in zijn geheel,

al betreft het ook punten, die met het amendement zelf niet, of althans slechts zeer verwijderd, in verband staan.

Ik meen dat dit niet kan toegelaten worden, maar het spreekt vanzelf dat dit verbod *cum grano salis* moet worden toegepast.

(27 Maart 1906.)

De Voorzitter: Alvorens met de behandeling van het wetsontwerp voort te gaan wensch ik aan de Kamer mededeeling te doen van mijn voornemen na de pauze voor te stellen om, wanneer wij genaderd zijn tot de behandeling van art. 1638 s, zijnde het staangeld, de behandeling van dat artikel uit te stellen tot na afdoening van de vijfde afdeeling en dus na de behandeling van art. 1639 x.

Ik stel mij voor de redenen, die mij tot het doen van dat voorstel zullen leiden alsdan nader te ontwikkelen, maar ik heb gemeend reeds nu van mijn voornemen mededeeling te moeten doen, opdat de leden daarover thans reeds hun gedachten zouden kunnen doen gaan.

(27 Maart 1906.)

De Voorzitter: Mijnheer Heeren! Gelijk ik bij den aanvang van de beraadslaging over dit art. 1637 u heb medegedeeld, was het mijn voornemen voor te stellen, wanneer wij gekomen zijn tot de behandeling van art. 1638 s, de behandeling van dit artikel aan te houden tot aan het einde van de behandeling der vijfde afdeeling, dus na art. 1639 x.

Ik wensch thans de redenen te ontvouwen die mij zoodanige behandeling van zaken wenschelijk doen voorkomen.

Art. 1638 s neemt in de derde afdeeling, getiteld: „Van de verplichtingen des werkgevers”, een afzonderlijk instituut op, het zoogenaamde staangeld, dat echter in nauw verband staat met een aantal bepalingen uitsluitend voorkomende in de vijfde afdeeling. Wat toch is het geval? Het staangeld moet dienen, volgens art. 1639 t — waarnaar in art. 1638 s wordt verwezen — om daarop te verhalen de door den arbeider eventueel verschuldigde schadeloosstelling of schadevergoeding. De gevallen waarin die schadeloosstelling en die schadevergoeding zullen kunnen worden verhaald, worden echter geregeld in art. 1639 p [1639 o] in verband met art. 1639 q [1639 p] en tot welk bedrag dat verhaal zal kunnen geschieden, leert art. 1639 s [1639 r] in verband met de artt. 1639 e, f en i.

Er is echter meer.

Gelijk reeds bij de algemeene beschouwingen ter sprake gebracht is, zal bij de vijfde afdeeling de vraag nader behandeld worden, in hoever staking geacht kan worden te behooren tot de verschillende wijzen van het doen eindigen van de arbeidsovereenkomst in den zin dezer wet, waaromtrent regelen in die afdeeling zijn gesteld.

Wanneer dus art. 1638 s op zijn plaats wordt behandeld, zou men een instituut gaan behandelen, waarvan men nog niet weet in welke gevallen daarvan zal kunnen worden gebruik gemaakt en nog minder welke bedragen daarvoor zullen kunnen worden ingevorderd.

Nu zou men in overweging kunnen nemen om bij art. 1638 s tevens in beraadslaging te brengen de hoofdartikelen uit de 5de afdeeling die met dat artikel in onmiddellijk verband staan, maar daartegen zou ik ernstig bezwaar hebben, omdat ik mij niet kan voorstellen dat dan een geregelde orde van beraadslaging mogelijk zou zijn. Nog minder geloof ik dat dan een zuivere volgorde van de stemmingen zou kunnen plaats hebben, wanneer men zou moeten stemmen voor het instituut „staangeld” nog voordat men de gevallen kent, waarin het verhaal daarop zal kunnen worden toegepast en de bedragen die daarop zullen kunnen worden verhaald.

Ik heb mitsdien de eer voor te stellen, wanneer wij genaderd zullen zijn tot art. 1638 s, de behandeling daarvan aan te houden tot na de behandeling van de vijfde afdeeling; en dus na art. 1639 x.

Daartoe wordt besloten.

(11 Juni 1906.)

De Voorzitter: Mijnheer Heeren! Alvorens met de verdere behandeling van de vijfde afdeeling voort te gaan, wensch ik aan de Vergadering mede te deelen hoe ik mij voorstel dat het best de verdere artikelen in opvolgende behandeling zullen kunnen gebracht worden:

Zooals reeds besloten is, zal het artikel betreffende het staangeld, art. 1638 s, behandeld worden na art. 1639 x.

Daarna zullen volgen de artikelen omtrent — wat ik maar noemen zal: de munt — de artt. 1638 h, i en j; zijnde in art. 1638 h bij Regeeringsnota, stuk n°. 83, wijziging gebracht.

Dan stel ik voor, als art. II zal zijn afgehandeld, niet te beginnen met art. I, maar met art. III, omdat de zesde afdeeling, zevende titel van het Derde Boek van het Burgerlijk Wetboek met de vijfde afdeeling daarvan zal behooren tot denzelfden nieuwen titel VII A.

De artikelen II en III moeten dus liever na elkander behandeld worden, te meer omdat in art. I een wijziging voorgesteld wordt van art. 1584 Burgerlijk Wetboek, die eerst kan worden aangenomen, wanneer art. III vaststaat en aangenomen is.

Wanneer art. III afgelopen is, zal men achtereenvolgens kunnen overgaan tot de behandeling van de artt. I, IV en V, bevattende verschillende wijzigingen in het Burgerlijk Wetboek of Wetboek van Koophandel, die op zich zelf kunnen behandeld worden.

Dan volgt, volgens de beslissing genomen op 7 Maart 1906, eerst art. VII, waarbij de rechtspraak behandeld wordt, en daarna de procedure bij art. VI.

Is art. VI afgehandeld, dan volgen vanzelf art. VIII, de overgangsbepalingen en de slotbepaling.

Ik geloof, dat op dien voet de zaak op de meest gereede wijze zal behandeld worden.

(21 Juni 1906.)

De Voorzitter: Aangezien dit wetsontwerp in den loop der beraadslaging wijziging heeft ondergaan, moet de eindstemming over het ontwerp in zijn geheel volgens art. 78 van het Reglement van Orde worden uitgesteld tot een volgende vergadering. Ik zal hieromtrent, zoodra het mij mogelijk is, een voorstel aan het oordeel der Kamer onderwerpen.

(29 Juni 1906.)

De Voorzitter: Door de Regeering is in overleg met de Commissie van Rapporteurs een reeks van wijzigingen ingediend, die onder de nos. 107 en 108 gedrukt en aan de leden rondgedeeld zijn. Verlangt de Minister het woord tot toelichting van die wijzigingen?

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Voor het grootste deel hebben deze wijzigingen ten doel of om eenige noodzakelijke redactieverbeteringen van eenvoudigen aard aan te brengen, of om hier en daar de bedoeling scherper en duidelijker uit te drukken, of eindelijk om de eenheid in de terminologie zooveel mogelijk te waarborgen.

Voor zoover de voorgestelde wijzigingen tot een dezer drie groepen behooren, vereischen zij mijn inziens geen nadere toelichting.
[Men zie verder bij art. 1637 x].

De Voorzitter: Aangezien, volgens het opschrift van stuk n°. 107, de wijzigingen voorgesteld zijn door de Regeering in overleg met de Commissie van Rapporteurs, mag ik aannemen, dat deze geen bedenking tegen die wijzigingen heeft.

[De volgende rede is gehouden bij de beraadslaging over de beweegreden].

De heer de Savornin Lohman: Mijnheer de Voorzitter! Ofschoon tijdens de behandeling van dit wetsontwerp door mij is verklaard daartegen te zullen stemmen, omdat bij enkele artikelen aan den rechter de bevoegdheid wordt gegeven zijn persoonlijk inzicht in de plaats te stellen, hetzij van den wettelijken regel, hetzij van den duidelijk uitgesproken wil van partijen, en ofschoon het plaatsen van het dienstbodencontract op één lijn met elk ander arbeidscontract om velerlei redenen bedenkelijk schijnt, wenschen de meesten mijner politieke vrienden en ik toch hun stem vóór dat wetsontwerp uit te brengen, op grond hiervan, dat een betere regeling van het arbeidscontract, met de bedoeling om het recht voor allen te verzekeren, ook voor hem die door zijn oeconomische positie anders met een ongerègelden en slechten toestand genoegen zou moeten nemen, hoog noodig is.

Wij hebben bij het bepalen onzer stem in aanmerking genomen, dat na het

in openbare behandeling nemen van het wetsontwerp vele wijzigingen zijn aan gebracht, die meer dan aanvankelijk het geval was, het gelijk recht van beide partijen verzekerd of onbillikheden afgesneden hebben, terwijl de door een der Kamerleden uitgesproken bewering, dat het scheppen van rechtsgelijkheid lijnrecht ingaat tegen den geest en de bedoeling van het wetsontwerp, noch door de Regeering noch door een der verdedigers van het wetsontwerp is beaamd. Ware dat anders geweest of ware ons de juistheid dier bewering van het wetsontwerp zelf gebleken, dan zouden wij aan het wetsontwerp onze stem beslist hebben onthouden. Thans zullen wij dat niet doen.

Het wetsontwerp wordt, op verzoek van den heer Troelstra, in stemming gebracht en met 79 tegen 8 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren Brummelkamp, Roessingh, Duynstee, Nolens, Reyne, Schokking, Lely, Marchant, Jansen (den Haag), Roodhuyzen, van Wichem, Pierson, de Waal Malefijt, IJzerman, Koolen, Duymaer van Twist, Dolk, de Ridder, Bos, Tydeman, van Dedem, Brants, Smidt, Bogaardt, Aalberse, van Limburg Stirum, van Styrum, Janssen, Passtoors, Treub, Lucasse, Hubrecht, de Boer, van Wijnbergen, van Asch van Wijck, Loeff, van den Berch van Heemstede, Bolsius, van Karnebeek, van den Bergh (den Helder), Goeman Borgesius, Patijn, Kolkman, van Gijn, Regout, Mees, Ruys de Beerenbrouck, Smeenge, van Nispen tot Sevenaer, Arts, Talma, Jannink, van Vliet, de Savornin Lohman, Drucker, van Wassenaer van Catwijk, Perf, van Vlijmen, van Veen, van Deventer, de Ram, van Sasse van Yssel, van de Velde, van Foreest, van Bylandt, van Alphen, Okma, Thomson, Ketelaar, Lieftinck, Limburg, Plate, van den Bergh (Rotterdam), de Klerk, Nolting, van Vuuren, Verhey, Blocker en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren van Kol, Tak, Troelstra, van der Zwaag, ter Laan, Schaper, Hugenholtz en van Idsinga.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

I. Algemeene Beschouwingen.

§ 1. Voorbereiding van het wetsontwerp.

Bij de inleiding der bespreking van de algemeene beginselen van het ontwerp werd in eenige afdeelingen van gedachten gewisseld over de voorbereiding, welke daaraan is ten deel gevallen.

Van verschillende zijden werd hulde gebracht aan de toewijding, waarmede zoowel de heer DRUCKER als de opvolgende Ministers en de Tweede Kamer aan dezen omvangrijken arbeid hunne beste krachten hebben gegeven.

De aandacht werd echter gevestigd op het ongewoon eenzijdige van de eerste voorbereiding. De Minister SMIDT droeg aan den heer DRUCKER alleen de taak op, om een ontwerp van wet tot regeling der arbeidsovereenkomst voor te bereiden, in afwijking van de gewoonte om voor arbeid van dien aard commissiën te benoemen. Te meer is dit opvallend, waar eene Staatscommissie werkzaam was voor het ontwerpen eener herziening van het Burgerlijk Wetboek. Die handelwijze doet veeleer denken, dat de Minister SMIDT vooral beoogde, om van een bekend, destijds nog geheel voor de wetenschap levend geleerde, wien dit onderwerp bijzonder bleek ter harte te gaan, een in concrete bepalingen geformuleerd avant-projet te erlangen, waarin de min of meer zwevende denkbeelden waren saamgevat ten opzichte van de mogelijkheid, om door betere en vollediger wettelijke regeling den socialen toestand en de rechtspositie van de dienstboden en werklieden te verbeteren.

Aldus opgevat, is het doel van dien Minister ten volle bereikt. Maar persoonlijke omstandigheden gaven aan dit wetenschappelijk ontwerp eene beteekenis, die wel zelden, zelfs aan het werk der uitgebreidste en meest bevoegde Staatscommissie, is ten deel gevallen.

Toen door den ontwerper aan zijne opdracht werd voldaan, had diens eigen levensstelling eene ingrijpende wijziging ondergaan. De geleerde was inmiddels leider eener invloedrijke, doch in sociale vraagstukken door eenzijdige opvattingen beheerschte politieke groep geworden. Op de wetenschappelijke waarde van zijn arbeid behoeft dit natuurlijk van geen invloed te zijn; maar de vraag is wel geoorloofd, of de Minister SMIDT aan zulk een politiek leider anders dan in commissie met anderen, het bewerken van een ontwerp zoude hebben opgedragen. Ongetwijfeld leed door de thans ingetreden omstandigheden de zedelijke vrijheid der Regeering. Zonder aan de zelfstandigheid van de verschillende Ministers van Justitie, die aan het tegenwoordig ontwerp aandeel hebben gehad, tekort te doen, kan op hun gedragslijn de omstandigheid moeilijk buiten invloed zijn gebleven, dat zij bij aanneming van de beginselen van het ontwerp-DRUCKER van een niet licht te hoog te waardeeren steun verzekerd waren, daarentegen bij verwerping dier beginselen hun een niet minder krachtige weerstand te wachten stond.

Bij deze omstandigheden, die de eigenlijke rechtsgeleerde voorbereiding beheerschten, kwam nog, dat de inlassching van de verschillende bepalingen dezer wetsvoordracht in de wetboeken, geen aanleiding gaf tot rechtstreeksche bemoeiing van eenig ander Departement. Ware ook maar voor een deel der bepalingen de vorm van afzonderlijke wet gekozen, dan zoude zij als betekenisvolle sociale wet de medewerking van den Minister tot wiens Departement de afdeling *Arbeid* behoorde, vereischt hebben.

Eindelijk heeft de niet-toepasselijkverklaring van den geheelen zevenden Titel A o. a. op personen in dienst van den Staat (art. 1637 z), voorafgaande raadpleging van de hoofden van andere Departementen, anders dan met het oog op de collectieve ministerieele verantwoordelijkheid, onnoodig gemaakt.

Deze laatste opmerking is vooral van betekenis met betrekking tot de Departementen tot wier ressort arbeidsinrichtingen als de marinewerven, de patronenfabriek en dergelijke behooren, en met betrekking tot de spoorwegen, wier personeel volgens art. II der Overgangsbepalingen voorloopig buiten de wet valt.

Het zoude ongetwijfeld tot opening van nieuwe gezichtspunten aanleiding gegeven hebben, indien de betrokken ministers zich reeds bij de voorbereiding van het ontwerp de vraag hadden moeten stellen, of de bepalingen der wet in overeenstemming waren met hetgeen de billijkheid en het gebruik vorderen, en bestaanbaar zijn met een geregelden gang van zaken in de onder hun beheer staande inrichtingen, zoodat zij zonder meer konden toestemmen in de toepasselijkverklaring van het ontwerp op hunne eigene betrekkingen als werkgevers tot hun personeel. Nu blijven eenvoudig de hoofden van Staatswerkplaatsen, die er prijs op zouden moeten stellen het voorbeeld te geven van de toepassing eener nieuwe regeling, al bevat deze voor den werkgever drukkende bepalingen, wettelijk geheel buiten die regeling staan.

Nog uit een derde oogpunt scheen de voorbereiding onvoldoende. Ontwiffelbaar is van den beginne af, zoo niet uitsluitend, dan toch meer bijzonder gedacht aan hen, die vallen onder de benaming van *dienstboden* en *werklieden*, voor wie de 5de Afdeling van Titel VII, Boek III, Burgerlijk Wetboek thans geschreven is. In het tegenwoordig art. 1583 Burgerlijk Wetboek wordt wel in een meer ruimen zin van huur van diensten gesproken, maar uitwerking van zoodanig contract vindt men in de 5de Afdeling alleen voor hen, die onder het beperkte begrip van *dienstboden* en *werklieden* vallen. Op deze beperkte categorieën viel dus van den beginne steeds de aandacht, niet op het overgroot aantal personen, die volgens het nu behandelde ontwerp, in den zin der wet *arbeiders* heeten, maar op wie de artikelen 1637—1639 Burgerlijk Wetboek en art. 39, 3° Regterlijke Organisatie nimmer toepasselijk zijn geacht. Zonder dat deze enumeratie als volledig kan gelden, zij gewezen op:

de groot-officieren en officieren van het huis van Hare Majesteit de Koningin, voor zoover zij in eenigen vorm bezoldiging genieten;

bestuurders van zedelijke lichamen, vennootschappen, verenigingen en inrichtingen van allerlei aard;

beambten die zoodanige bestuurders en de hoofden van ondernemingen bij hun bestuur, toezicht en administratie ter zijde staan;

handelsreizigers, agenten en colporteurs;

hen die bij kerkgenootschappen, bij onderwijsinrichtingen, enz., bij tooneelgezelschappen, in orkesten, bij journalistische en dergelijke ondernemingen intellectueelen en artistieken arbeid verrichten;

huishoudsters en gouvernantes.

Zelfs thans nog zijn het intitulé en de considerans van het ontwerp, ten gevolge van de ruime definitie van artikel 1637 a en de uitbreidende toepassing van het ontwerp door artikel 1637 c, niet in overeenstemming met den inhoud en de erkende strekking van het ontwerp.

In aansluiting aan de hiervoren gemaakte opmerking omtrent het ontbreken van medewerking van andere departementen bij de voorbereiding van dit wetsontwerp, werd het in het algemeen betreurd, dat waar het geldt in het maatschappelijk leven diep ingrijpende wetten als deze, niet getracht wordt, vóór de indiening of althans vóór de behandeling in de Tweede Kamer, het gevoelen in te winnen van bevoegde personen uit de practijk.

Door dit niet te doen werden, meende men, velerlei fouten gemaakt, die anders vermeden zouden worden. Ook in de onderhavige wetsvoordracht komen verschillende bepalingen voor, die zonder twijfel anders zouden hebben geluid, indien men vooraf de meening van werkgevers had ingewonnen.

Het bezwaar doet zich thans gevoelen, vooral voor die leden van de Eerste Kamer, die practische ervaring bezitten omtrent het onderwerp dat hier geregeld wordt, dat hunne adviezen thans te laat komen om nog de door hen in het wetsontwerp hoog noodig geachte wijzigingen te kunnen aanbrengen.

Tegen deze beschouwingen werd aangevoerd, dat het wel is waar in een aantal gevallen, aanbeveling verdiende om de verschillende invloedrijke politieke groepen te doen deelnemen aan de voorbereiding eener wet, maar dat eene tegenovergestelde wijze van handelen juist in dit geval zonder bedenking was, omdat van zeer uiteenlopende principieele verschillen, wat betreft dit onderwerp, bij de onderscheidene politieke groepen niet was gebleken.

Deze opvatting was later door de practijk bevestigd, immers het wetsontwerp was door opeenvolgende ministeries van zeer uiteenlopende richting gehandhaafd en was ten slotte met instemming van alle partijen, uitgezonderd de sociaal-democratische, door de Tweede Kamer aangenomen.

Ook was van een minder gewenschten invloed eener politieke groep bij de beraadslaging niet gebleken. Wel was de steun van den heer DRUCKER aan de Regeering dikwerf te stade gekomen, maar toch had zijn invloed belangrijke afwijkingen van zijn oorspronkelijk ontwerp niet verhinderd.

Het bezwaar tegen minder gewenschten invloed zou dan bovendien medebrengen, dat in alle Staatscommissiën ter voorbereiding van wetsvoorstellen elke politieke richting of wel geene, door een Kamerlid moest vertegenwoordigd zijn.

Voorts werd er op gewezen, dat het zeer moeilijk zoude geweest zijn de bedoelde practische adviezen in te winnen wegens het zoozeer uiteenloopen zoowel van den aard der bedrijven als van de soorten van werkgevers en arbeiders, terwijl van den anderen kant alle belanghebbenden in de gelegenheid zijn geweest zich uit te spreken over dit wetsontwerp waarvan zeker niet kan gezegd worden, dat het onverwacht het daglicht heeft gezien of met overhaasting is behandeld.

Door deze laatste tegenwerping wilde men niet het onpractische van

verschillende bepalingen ontkennen; maar men meende dat de fout niet lag in de wijze van voorbereiding maar wel hierin, dat men te veel had willen regelen, terwijl het beter geweest ware zich tot het strikt noodige te bepalen.

Antwoord der Regeering.

I. Algemeene Beschouwingen.

De kennisneming van het uitvoerig Voorloopig Verslag der Commissie van Rapporteurs over dit wetsontwerp heeft bij den ondergeteekende — waartoe het verheeld? — een indruk van teleurstelling achtergelaten. Acht jaren zijn verlopen sedert het met groote zorg samengesteld vóórontwerp het licht zag. Daarna hebben opeenvolgende Ministers aan het onderwerp hunne krachten gewijd, wijzigende en verbeterende wat naar hun oordeel wijziging en verbetering behoefde, de grondslagen der voorgestelde regeling verdedigende, bij de schriftelijke gedachtenwisseling te berde gebrachte bezwaren met klem van redenen wederleggende, het gemeen overleg betrachtende zoo daarbij, als bij de herhaalde besprekingen met de Commissie van Rapporteurs uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Vervolgens is bij de openbare behandeling in dien tak der Volksvertegenwoordiging aan het wetsontwerp een tijd, een arbeid, een nauwgezet tot in alle bijzonderheden doordringend onderzoek besteed, als waarvan nauwelijks een tweede voorbeeld in onze parlementaire geschiedenis te noemen is. En ten slotte is het wetsontwerp door de Tweede Kamer aangenomen met medewerking van alle richtingen en groepen, op de sociaal-democratische na, met eene meerderheid van 79 tegen 8 stemmen.

Wie had na dit alles een ontvangst kunnen verwachten zóó weinig welwillend, zóó doorlopend ongunstig als bij het onderzoek in de afdeelingen van de Eerste Kamer blijkens het Voorloopig Verslag aan het wetsvoorstel van vele zijden is ten deel gevallen?

Toch heeft nadere beschouwing van hetgeen bij het afdeelingsonderzoek werd aangevoerd den ondergeteekende de overtuiging geschonken, dat voor ontmoediging geen reden bestaat en dat allerminst de hoop behoeft te worden opgegeven, dat ook in de Eerste Kamer der Staten-Generaal de meerderheid, wanneer zij over het voorstel haar eendoordeel zal hebben uit te spreken, zich daarmede zal kunnen verenigen.

Duidelijk immers leerde hem die nadere bestudeering, dat de besprekingen van het wetsontwerp gehouden waren aan de band van eene indeeling der stof, welke aan het verkrijgen van een helder inzicht in het verband der bepalingen weinig bevorderlijk is, dat zij dan ook herhaaldelijk getuigden van een minder juist begrip van belangrijke onderdeelen van het voorstel en dat zij waren doorweven met telkens wederkeerende stellingen en beschouwingen, welke inderdaad den toets van nader onderzoek niet kunnen doorstaan.

De ondergeteekende vleit zich in de navolgende bladzijden dit een en ander nader te kunnen in het licht stellen. Vooraf dient hier echter te gaan de beantwoording van de opmerkingen, welke bij de inleidende beschouwingen van het Voorloopig Verslag over de voorbereiding van het wetsontwerp werden gemaakt.

§ 1. Voorbereiding van het wetsontwerp.

De voorbereiding van het wetsontwerp, meer bepaald de „eerste voorbereiding”, zoude ongewoon eenzijdig zijn geweest. Aan den heer

DRUCKER alleen, niet aan eene Staatscommissie, werd door den Minister SMIDT opgedragen een ontwerp van wet tot regeling der arbeidsovereenkomst voor te bereiden, iets wat te meer opvallend zou zijn waar eene Staatscommissie werkzaam was voor het ontwerpen eener herziening van het Burgerlijk Wetboek (1). Die handelwijze zou doen denken, dat het den Minister SMIDT eigenlijk meer te doen was om van een bekend, destijds nog geheel voor de wetenschap levend geleerde „een in concrete bepalingen geformuleerd avant-projet te verkrijgen, waarin de min of meer zwevende denkbeelden waren saamgevat ten opzichte van de mogelijkheid, om door betere en vollediger wettelijke regeling den socialen toestand en de rechtspositie van de dienstboden en werklieden te verbeteren”. Moge het doel van dien Minister, aldus opgevat, ten volle zijn bereikt, dit „wetenschappelijk” ontwerp ontleende eene gansch bijzondere beteekenis, eene beteekenis als wel zelden aan het werk der meest bevoegde Staatscommissie is ten deel gevallen, aan het feit, dat „toen door den ontwerper aan zijne opdracht werd voldaan”, de geleerde inmiddels leider eener invloedrijke politieke groep geworden was en onder die omstandigheden leed de zedelijke vrijheid der Regeering. Zonder aan de zelfstandigheid der betrokken Ministers van Justitie tekort te doen, kan, naar men meent, op hun gedragslijn moeilijk de omstandigheid buiten invloed zijn gebleven, dat zij bij aanneming van de beginselen van het ontwerp-DRUCKER van diens steun verzekerd waren, daarentegen bij verwerping dier beginselen krachtige weerstand hun te wachten stond.

Aldus het Voorloopig Verslag.

In tweeërlei opzicht gaat deze voorstelling mank aan eene geheele miskennis der feiten, daargelaten de vraag, of de vergelijking met voorbereiding door eene Staatscommissie wel op deugdelijken grond steunt. In de eerste plaats mag gevraagd, hoe men komt aan de door niets gestaafde bewering — waarop in den verderen loop van deze paragraaf van het Voorloopig Verslag wordt voortgeredeneerd, als ware zij onaantastbaar — dat de opdracht aan den heer DRUCKER slechts eene beperkte strekking zou hebben gehad, slechts het arbeidscontract met dienstboden en werklieden zou hebben beoogd en hare vervulling tot een gansch anderen uitslag zou hebben geleid dan door den opdrachtgever voorzien was? Waaruit blijkt dit? Door welke gegevens wordt het waar gemaakt? Op deze vragen zoekt men in het Voorloopig Verslag het antwoord te vergeefs. En hoe zou het ook anders kunnen? Immers, in het algemeen reeds mag men, waar de preciese inhoud eener opdracht — of van welke conventie ook — onbekend is, dien inhoud afleiden juist uit de uitvoering, welke daaraan gegeven werd. Geeft het vóórontwerp-DRUCKER eene proeve van regeling der arbeidsovereenkomst in haar geheel, dan ligt het voor de hand aan te nemen, dat dit ook van hem verlangd was. Maar tot vermoedens behoeft men hier de toevlucht niet te nemen. In het „Ontwerp van wet tot regeling der arbeidsovereenkomst, in opdracht van den Minister van Justitie bewerkt door

(1) De Staatscommissie tot voortzetting der herziening van het Burgerlijk Wetboek, ingesteld bij Koninklijk besluit van den 22sten Augustus 1887, no. 21, is na onder dagteekening van 29 December 1898 haar ontwerp tot herziening van het Tweede Boek van het Burgerlijk Wetboek te hebben aangeboden, waarmede feitelijk hare werkzaamheid is geëindigd, ontbonden bij Koninklijk besluit van 25 October 1899, no. 45.

mr. H. L. DRUCKER, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, uitgegeven door het Departement van Justitie", vindt men als inleiding afgedrukt zijn schrijven van den 17den October 1898 aan den toenmaligen Minister van Justitie mr. P. W. A. CORT VAN DER LINDEN. (1) Daarin leest men, dat weinige maanden na zijn optreden als Minister van Justitie de heer mr. H. J. SMIDT den schrijver uitnodigde „een ontwerp van wet tot regeling der arbeidsovereenkomst voor te bereiden". Voorts dat „eenige maanden geleden" de vroegere opdracht door eerstgenoemden bewindsman was hernieuwd. Laat deze algemeene formulering iets aan duidelijkheid te wenschen over? Kan stelliger uitgedrukt, dat wel verre van uitsluitend het dienstboden- en werkliedencontract te bedoelen, het ontwerpen van de *regeling der arbeidsovereenkomst* gewenscht werd, en volgt daaruit niet rechtstreeks dat de bij het Voorloopig Verslag gemaakte tegenstelling tusschen opdracht en uitvoering hersenschimmig is?

In de tweede plaats steunt de hier besproken voorstelling van het Voorloopig Verslag op een grondslag die met de feiten in weerspraak is, waar zij den heer DRUCKER laat optreden als leider der Vrijzinnig-Democratische groep in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, „toen door den ontwerper aan zijne opdracht werd voldaan". Het ontwerp is, gelijk gezegd, aangeboden in October 1898, de openbaarmaking volgde in de eerste helft van December van dat jaar. En de heer DRUCKER is als leider der bedoelde politieke groep eerst opgetreden zeer kort na haar ontstaan, in den aanvang der zitting 1901—1902. Intusschen was het ontwerp van den Minister CORT VAN DER LINDEN ingediend bij Koninklijke boodschap van den 7den Mei 1901 (Gedrukte Stukken 1900—1901, no. 222). De politieke speculatiën, welke, trots de betuiging, dat men aan de zelfstandigheid van de verschillende Ministers van Justitie, die aan het tegenwoordig ontwerp aandeel hebben gehad, niet te kort wilde doen, het Voorloopig Verslag op hun gedragslijn ten deze invloed laat oefenen door de omstandigheid, dat zij te rekenen hadden met den steun of den weerstand van den leider eener invloedrijke staatkundige groep, kunnen dus den Minister CORT VAN DER LINDEN niet bewogen hebben, wiens ontwerp trouwens op tal van gewichtige punten van het voor-ontwerp afweek. Het verwijt zou dus inderdaad slechts kunnen betreffen den Minister LOEFF, van wien het tegenwoordig wetsontwerp afkomstig is. Betreffen, doch ook treffen? De ondergeteekende meent, dat ter bestrijding dezer bewering waarlijk niet vele woorden noodig zijn. Hij behoeft slechts te wijzen op de Memorie van Toelichting en de Memorie van Antwoord van zijn ambtsvoorganger, staatsstukken, die voor zich zelve spreken en waaruit voldoende in het licht treedt, niet alleen dat ook deze bewindsman ten deze in menig opzicht zijn eigen weg ging, maar ook, dat zijne verdediging der beginselen van het wetsvoorstel bezielde werd door eigen welgevestigde overtuiging.

Tegen de voorbereiding rees voorts volgens het Voorloopig Verslag nog eene andere bedenking. Reeds de inlassching, zegt men, van de verschillende bepalingen dezer wetsvoordracht in de wetboeken gaf geen aanleiding tot rechtstreeksche bemoeiing van eenig ander Departement, terwijl, ware, ook maar voor een deel, de vorm van afzonderlijke wet gekozen, de medewerking zou zijn vereischt van

(1) [Dat schrijven is afgedrukt op bladz. V.]

het Departement waartoe de afdeling *Arbeid* behoort. En ook de bepaling (art. 1637 z, 2de lid), volgens welke de voorgestelde regeling in het algemeen niet van toepassing is op personen in dienst van den Staat en andere publiekrechtelijke lichamen, en artikel II der Overgangsbepalingen, volgens hetwelk het spoorwegpersoneel voorloopig buiten deze wet valt, maakten voorafgaande raadpleging van andere Departementen onnoodig. Allicht zouden nieuwe gezichtspunten geopend zijn, indien de verschillende Ministers onder wie arbeidsinrichtingen en de uitvoering der spoorwegwetten ressorteeren, zich reeds bij de voorbereiding de vraag hadden moeten stellen, of de wet overeenstemt met billijkheid en gebruik en bestaanbaar is met een geregelden gang van zaken in de inrichtingen onder hun beheer.

Dat de regeling van het arbeidscontract moest worden opgenomen in ons Burgerlijk Wetboek, gelijk zij ook thans, hoe gebrekkig de tegenwoordige regeling ook zij, daarin wordt aangetroffen, is reeds herhaaldelijk aangetoond en daarop zal hieronder nog nader worden teruggekomen. Opname in eene afzonderlijke wet zou niets veranderd hebben aan het onbetwistbaar, alles beheerschend feit, dat het hier geldt eene privaatrechtelijke materie, een stuk burgerlijk recht. En de voorbereiding der wetsvoorstellen op dit gebied behoort nu eenmaal tot de taak van het Departement van Justitie. De klacht is niet, dat de behandeling in verschillende Departementale bureaux in ruimer mate had moeten zijn uitgelokt dan geschied is. Maar wat blijft van de geopperde grief dan eigenlijk over? En de uitsluiting der toepassing op hen, die tot de burgerlijke ambtenaren gerekend worden, voor wie eene andere wettelijke regeling bestemd is, en op personen in dienstbetrekking bij spoorwegondernemingen, in wier rechtspositie de bovenvermelde overgangsbepaling voorziet, is gerechtvaardigd of zij is het niet. Is zij het wel — hetgeen de leden, hier aan het woord, schenen te beamen — dan kan toch moeilijk als bezwaar gelden, dat de voorbereiding met het terecht gekozen stelsel in overeenstemming is geweest. Het zou een voordeel zijn geweest van eene regeling, welke zich ook tot bedoelde groepen van arbeiders uitstreckte, dat de betrokken Ministers, d. w. z. zoo goed als alle ambtgenooten van den Minister van Justitie, hun licht over het ontwerp hadden doen schijnen, meer opzettelijk dan uit hoofde van de collectieve ministerieele verantwoordelijkheid was geschied; voorzeker, de ondergeteekende zal daarop niets afdingen. Zou men echter gewenscht hebben, dat, ter wille van dit toch altijd indirecte voordeel, het op zich zelf juiste karakter der voorgestelde regeling ware prijsgegeven? Daarbij komt — dit moge in het voorbijgaan hier aangeteekend worden — dat ook thans, zoo dikwijls ten aanzien van eenig bijzonder punt raadpleging van een der andere Departementen noodig of verkieselijk was, steeds het advies van den betrokken Minister ingewonnen werd; juist de bepaling betreffende het spoorwegpersoneel levert daarvan een voorbeeld op.

Eindelijk werd ten blyke van het onvoldoende der voorbereiding in het Voorloopig Verslag andermaal — er werd hierboven reeds op bedoeld — eenvoudig uitgegaan van de stelling, dat „ontwikkelfbaar van den beginne af, zoo niet uitsluitend dan toch meer bijzonder, (is) gedacht aan hen, die vallen onder de benaming van dienstboden en werklieden, voor wie de 5de afdeling van Titel VII, Boek III, Burgerlijk Wetboek thans geschreven is", dat op deze beperkte

categorieën van den aanvang af steeds de aandacht viel, niet op het overgroot aantal personen, die volgens het wetsontwerp arbeiders heeten. Deze beschouwing is toch inderdaad niet staande te houden, om meer dan ééne reden. Niet alleen omdat zij ten eenenmale ignoreert den ook in de rechtspraak ten onzent nog immer voortdurenden strijd over de vraag, wie al dan niet onder de bedoelde bepalingen zijn te begrijpen, maar ook omdat zij haren feitelijken grondslag mist en van den aanvang af juist de algemeenheid der regeling op den voorgrond is gesteld. Ten duidelijkste blijkt dit, wanneer men het eerste artikel opslaat van het voor-ontwerp van den heer DRUCKER, en nog nader bij kennismaking van hetgeen in de Memorie van Toelichting op dat ontwerp dienaangaande is medegedeeld (Algemeene beschouwingen, § 4. Op wie is de regeling van het ontwerp toepasselijk?). (1) En uit de latere ontwerpen en hunne toelichtingen blijkt met gelijke helderheid, dat de Ministers CORT VAN DER LINDEN en LOEFF te dezen aanzien de opvattingen van den heer DRUCKER volkomen deelden. Ja zelfs zal men, indien men de overeenkomstige paragrafen dier toelichtingen wil herlezen (2), bevinden, dat daarin uitdrukkelijk zijn vermeld sommige van de in het Voorloopig Verslag opgesomde categorieën van arbeiders, aan wie bij de voorbereiding van het wetsontwerp niet zoude zijn gedacht. Een feit is het dan ook, dat bij de schriftelijke en mondelinge behandeling in de Tweede Kamer van de categorieën van arbeiders, op wie volgens het Voorloopig Verslag de aandacht niet zoude zijn gevallen, er slechts zeer weinige zijn, vermoedelijk zelfs slechts ééne, de aldaar in de eerste plaats gemelde, die niet uitdrukkelijk werden genoemd.

Waar dus eenerzijds de bewijzen voorhanden zijn, dat zoowel van den aanvang als gedurende de gansche behandeling steeds de bedoeling heeft voorgezeten de voorgestelde wetsbepalingen — op de enkele bepaaldelijk aangewezen uitzonderingen na — voor alle soorten van werkgevers en arbeiders toepassing te doen vinden, kan daartegenover aan het intitulé en den considerans zelfs niet eene aanwijzing voor het tegendeel worden ontleend; immers daarin worden de „bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent huur van dienstboden en werklieden en daarmede samenhangende artikelen in dit wetboek” enz. vermeld als de materie, welke wijziging en aanvulling *ondergaat*, maar geenszins aangegeven van welken aard of omvang de wijziging en aanvulling zijn.

Den leden, die beweerden, dat velerlei fouten zijn gemaakt doordat men niet vóór de indiening of althans vóór de behandeling van het wetsontwerp in de Tweede Kamer, getracht had het gevoelen in te winnen van bevoegde personen uit de praktijk, wordt herinnerd dat het ontwerp-DRUCKER, onmiddellijk na den Minister te zijn aangeboden, door het Departement van Justitie is uitgegeven, welke uitgave spoedig door eene tweede goedkoopere gevolgd is. Doch wat meer is, het wetsontwerp, thans in behandeling, dateert van den 28sten Januari 1904 en de openbare beraadslaging daarover is aangevangen den 7den. Maart 1906. Gedurende twee volle jaren is het ontwerp dus voor de oogen van het publiek geweest, zoodat het den mannen der

(1) [Men zie bladz. 132 en volg.]

(2) Zie § 7 der Memorie van Toelichting op het onderhavig wetsontwerp [bladz. 136 en volg.].

praktijk waarlijk niet aan gelegenheid heeft ontbroken tijdig hunne stem tegen die „velerlei fouten” te verheffen. Dat dan ook van de gelegenheid tot het doen hooren van wenschen en bezwaren een ruim gebruik is gemaakt, bewijzen, naast menigvuldige dagblad- en tijdschriftartikelen en naast velerlei besprekingen in openbare vergaderingen, de talrijke verzoekschriften, die de Tweede Kamer bij de beraadslagingen over het wetsontwerp hebben voorgelicht (1).

Zich aansluitende aan het gevoelen der leden, die de beschouwingen van deze paragraaf van het Voorloopig Verslag hebben weersproken, moge de ondergeteekende zijn waardeering uitspreken voor hunnen steun, al lieten zij dien gepaard gaan met het voorbehoud, dat zij niet wilden ontkennen het onpractische van verschillende bepalingen, gevolg, naar zij meenden, minder van de voorbereiding dan wel hiervan, dat men te veel had willen regelen. Gereedelijk is aan te nemen, dat ook dit wetsvoorstel zijn gebreken zal hebben. Zoolang echter niet wordt medegedeeld, waarin het overdadige dan wel bestaat, is het moeilijk daaromtrent van gedachten te wisselen.

II. § 3. *Behoeftte aan en werking van de afzonderlijke bepalingen van dwingend recht.*

Herhaaldelijk is in het voorafgaande reeds gebleken, dat de indeeling der stof, welke bij de behandeling in de Afdelingen in acht genomen schijnt te zijn, aan bedenking onderhevig is.

Nog meer komt dit uit bij de bespreking der afzonderlijke artikelen van den voorgestelden nieuwen titel. De ondergeteekende wil wel erkennen een sterke neiging te hebben gevoeld om in dit antwoord af te wijken van de volgorde, in het Voorloopig Verslag aangenomen, en de opmerkingen te beantwoorden in de volgorde van het wetsontwerp zelf. Immers het systeem van het Voorloopig Verslag schijnt niet bijster gelukkig voor het juist verstand der behandelde bepalingen in haar natuurlijk verband. Door achtereenvolgens de artikelen te bespreken, welke dwingend recht bevatten (§ 3), en daarna gezamenlijk die waarbij toegelaten bedingen schriftelijk moeten worden gesloten (§ 4), knipt men het natuurlijk en logisch verband door, dat de voorschriften van het wetsontwerp samen bindt, om de artikelen daarna weder kunstmatig aaneen te rijgen. En welke pogingen het Voorloopig Verslag ook aanwendt om verder in een vijftal paragrafen de artikelen saam te vatten, waarbij noch dwingend recht, noch de eisch van schriftelijk beding ter sprake komt, het kan niet ontkomen aan de noodzakelijkheid om ten slotte in eene tiende paragraaf te vergaren alle de „bepalingen van materieel recht, voorgesteld in den nieuwen zevenden Titel A, welke nog niet of ten deele zijn ter sprake gebracht”.

Bovendien heeft het stelsel van het Voorloopig Verslag dit nadeel, dat bij meer dan één artikel — b.v. de artikelen 1637 u en 1638 s — de eisch van schriftelijk beding en het dwingend recht beide op den voorgrond staan, zoodat de bespreking bij slechts ééne categorie een onjuisten indruk moet teweeg brengen.

Vermoedelijk moet het dan ook aan deze minder gelukkige rangschikking der artikelen geweten worden, dat meermalen de juiste

(1) Men zie o. a. de Gedrukte Stukken, Zitting 1904—1905, 23, nos. 5 en 7.

verhouding tusschen de artikelen onderling niet voldoende in het oog gehouden is.

Dat desniettegenstaande in dit antwoord de volgorde van bespreking van het Voorloopig Verslag stiptelijk in acht genomen is, vindt zijne verklaring in de sterke begeerte, die ten slotte alle andere overwegingen te boven kwam, om het door de Commissie van Rapporteurs opgetrokken gebouw te eerbiedigen en dusdoende den lezer, die de gegeven antwoorden nauwkeurig aan de gemaakte opmerkingen wil toetsen, zijne taak te vergemakkelijken.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(27 Juni 1907.)

De Voorzitter: Indien de geachte spreker aan een geschikt punt is gekomen om zijn rede af te breken, zal ik hem gaarne de gelegenheid geven morgen daarmede voort te gaan.

De heer van Houten: Mijnheer de Voorzitter! Ik was juist van plan te gaan behandelen hoe het ontwerp tot zulke monstrositeiten is gekomen en ik meen wel, dat dit een goed onderwerp is om morgen mede voort te gaan. (1)

De Voorzitter: Dan zal ik de verdere beraadslaging verdagen.

(28 Juni 1907.)

De Voorzitter: Het woord is aan den heer van Houten tot voortzetting zijner rede.

De heer van Houten zet zijn rede voort en zegt: Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde uit Limburg, de heer Regout, heeft zijn stem ten gunste van dit wetsontwerp gemotiveerd in dezer voege, dat hij meende deze regeling, als een soort van straf opgelegd aan ons volk, ten gevolge zou hebben, dat verdere sociale wetten beter voorbereid in deze Kamer zouden komen, maar ik zou den geachten afgevaardigde willen verzoeken te overwegen of de straf in dat geval wel aan den schuldige zal worden opgelegd. Waarom ons volk een lastige en onuitvoerbare wet zou moeten accepteren tot leering van degenen die de wetten voorbereiden, is mij niet duidelijk.

Dit wetsontwerp is volstrekt niet op normale wijze voorbereid, die wijze van voorbereiding lag ten eenenmale buiten het kader van voorbereiding van wetsontwerpen, zooals die gewoonlijk wordt gevolgd.

Het gedeelte van het Voorloopig Verslag dezer Kamer dat hierover handelt, is geheel voor mijn verantwoording. Ik heb daar een terugblik doen opnemen van de wijze waarop dit wetsontwerp is voorbereid en den beperkten kring waarin dit is geschied.

Hoe is die geschiedenis? In den tijd dat de heer Smidt Minister was, was er, evenals tegenwoordig, een denkbeeld in de lucht hangende, dat men door arbeidswetgeving sociale toestanden kon verbeteren. Toen was er een hoogleeraar die ten aanzien van dit onderdeel bijzonder bevoegd mocht worden geacht. Nu heeft de heer Smidt op een wijze die ik moet aannemen, dat niet geheel formeel was, want wij hebben daaromtrent nooit stukken gezien, dien hoogleeraar verzocht om voor hem een arbeidscontractwet uit te werken in den gedachtengang natuurlijk welke deze daaromtrent had.

Over die opdracht heb ik persoonlijk met Minister Smidt gesproken; die Minister en ik waren, vóór ons verschil ten aanzien van het kiesrecht, steeds volkomen homogeen ten aanzien van al de sociale vraagstukken die ik gisteren heb gecapituleerd. Ik heb hem dus over de betekenis van die opdracht gesproken, en met het oog op die herinnering durf ik zeggen, dat hij had opgedragen aan dien hoogleeraar om eens zijn denkbeelden uit te werken, niet een opdracht gegeven om, in den geest zooals dit ontwerp is uitgevallen, een ontwerp samen te stellen.

(1) [Men zie bladz. 237 en 238.]

In de wijze van opdracht kan een groot verschil zijn. Deze Minister van Justitie draagt bijv., volgens de berichten in de couranten, aan een bekend rechtsgeleerde op om hem ten aanzien van den rechtstoestand der ambtenaren een ontwerp te leveren. Daar staat het dus vast, dat deze Minister ten aanzien van dit onderwerp wil handelen, en hij heeft natuurlijk, in overleg met den rechtsgeleerde, de lijnen aangegeven waar binnen een dergelijk ontwerp zich zou moeten bewegen.

Iets dergelijks, dat durf ik wel verzekeren, heeft niet plaats gehad tusschen Minister Smidt en den heer Drucker.

De opdracht is gegeven in den geest zooals in het Verslag is opgenomen. En zoo is zij ook als een min of meer private zaak door den heer Drucker opgevat.

In het voorbericht bij het later aan den Minister Cort van der Linden ingediende rapport, schrijft de heer Drucker:

„Weinige maanden na zijn optreden als Minister van Justitie noodigde de heer mr. H. J. Smidt mij uit een ontwerp van wet tot regeling der arbeidsovereenkomst voor te bereiden. De bewerking eischte meer tijd dan verwacht werd; eerst in het begin van 1894 kon ik den heer Smidt het ontwerp aanbieden; een toelichting was in schets gereed, kort daarna trad de Minister Smidt als Minister af” en dan volgen deze eigenaardige woorden: „De tijdsomstandigheden leidden er toe het ontwerp voorloopig onder mij te houden.”

Wanneer een Regeeringsopdracht verleend wordt tot het maken van een wetsontwerp, dan is dat een opdracht van de Regeering en niet van den persoon van den Minister, en indien het ontwerp gereed was in 1894 en er nog aan de toelichting een en ander was te doen, had het ontwerp, indien de opdracht de betekenis had die de Regeering nu toekent aan een opdracht betreffende den rechtstoestand van de ambtenaren, normaal moeten worden afgewerkt en aan den opvolger ingezonden.

Maar: „de tijdsomstandigheden leidden mij er toe het ontwerp voorloopig onder mij te houden.” Dit mocht blijkbaar niet komen in de handen van den Minister van der Kaay. Natuurlijk zou de heer van der Kaay, wanneer het ontwerp bij hem gekomen was, het advies van de commissie tot herziening van het Burgerlijk Wetboek hebben gevraagd. In zoover waaide er een koude wind voor een ontwerp, als de heer Drucker had ontworpen; daaraan waagde men de spruit niet. Wij kregen tijdens ons Ministerie het werk niet te zien.

Men kan dus in geenen deele uit de geschiedenis afleiden, dat de Minister Smidt de beginselen van het ontwerp heeft aangegeven.

Nu de opdracht van den Minister Cort van der Linden. Men kan natuurlijk wel begrijpen, dat, wanneer de heer Drucker het ontwerp gereed had en de Minister van der Linden het wel eens wilde zien, de heer Drucker een reden moest hebben waarom hij het stuk niet aan den Minister van der Kaay had gegeven. Daarom moest een nieuwe opdracht volgen.

Maar inmiddels was de staat des levens van den heer Drucker aanmerkelijk veranderd. Hij was niet meer de objectieve geleerde, die, buiten het politiek leven staande, een wetenschappelijk rapport aan de Regeering kon uitbrengen zonder dat het politieke betekenis kreeg.

In het Voorloopig Verslag staat daaromtrent, dat de heer Drucker niet meer was hoogleeraar, maar leider van een invloedrijke politieke groep in de Kamer. Met zekere verontwaardiging wordt daarop geantwoord, dat die partij eerst 4 jaar later is ontstaan. Dit is in zoover waar, dat toen de vrijzinnig-democratische bond is opgericht, maar in den tijd, dien ik bedoelde, na het optreden van den heer Borgesius als Minister, was er een partij die toen reeds den naam van vrijzinnig-democratische groep aannam, maar later zich weder splitste, waarvan de heer Drucker en de heer Kerdijk de leiders waren.

Dit heeft men uit de feiten kunnen zien. Nu vraag ik: is het niet volkomen abnormaal, dat het opmaken van een ontwerp wordt opgedragen aan een der leiders, aan een der hoofdmannen van een politieke club?

Het ontwerp werd gepubliceerd; er werd publieke critiek over uitgelokt, maar een dergelijk ontwerp te bestudeeren en daarover een publieke critiek te geven is niet ieders zaak. Vandaar dat het ontwerp als zoo talrijke ontwerpen van Staatscommissiën werd ter zijde gelegd en niet verder besproken.

Wat is nu echter het merkwaardigste bij dit ontwerp? Dat er niemand officieel over is gehoord. De Minister beroept zich er op, dat toch drie achtereenvolgende Ministers er hun gedachten over hebben laten gaan. Nu wil ik aan de waarde van den arbeid dier Ministers niets te kort doen, maar zij hebben allen de voorbereiding van het ontwerp gehouden binnen den engen kring van hun bureau aan Justitie en den heer Drucker.

Zelfs de commissie voor het Burgerlijk Wetboek is niet gehoord, die toch in de eerste plaats in aanmerking kwam. Geen andere menschen zijn gehoord, dit heeft de geachte eerste spreker gisteren reeds in het licht gesteld.

Nu wordt het ingediend bij de Tweede Kamer.

Wie wordt daar voorzitter van de Commissie van Rapporteurs? De ontwerper.

Zoo kleinen kring van voorbereiding heeft nooit zelfs een zaak van geringe betekenis gehad als dit zoo ingrijpend voorstel.

Hoe het normaal behoort te geschieden en ook geschiedt? Dat kan ik toevallig door een klein entrefilet van *De Nieuwe Courant* dezer dagen aanwijzen.

Daar is sprake van den heer van Rees, algemeen secretaris van Nederlandsch-Indië, die een jaar vroeger dan men verwachtte, naar het schijnt, zal terugkeeren. Nu was daar dit bij geschreven:

„Men brengt het hem toegeschreven voornemen in verband met zijn wensch, om hier in Nederland mede te werken tot de instandkoming van de nieuwe bepalingen omtrent de agrarische wetgeving in Nederlandsch-Indië, waarvan eenigen tijd geleden in dit blad melding werd gemaakt. Toen werd ook medegedeeld, dat de door de Indische regeering gedane voorstellen van de hand zijn van den heer van Rees, die van dit onderwerp een bijzondere studie heeft gemaakt; het kan derhalve o. i. moeilijk in de bedoeling liggen hem deel te laten uitmaken van de commissie, wier taak het o. a. wezen zal de voorstellen van de Indische regeering aan critiek te onderwerpen.”

Ik zal nu niet zeggen, dat wanneer een ontwerp aus einem Guss voorkomt, het daarom per se slecht moet wezen.

Er is iets goeds in. Maar geheel ongewoon is het, dat bij de samenwerking der Staatslichamen, de Regeering en de Tweede Kamer, dezelfde persoon, die bij de Regeering achter de schermen zit, de leiding heeft in de Tweede Kamer. Ik geloof dat er niet aan gedacht zou zijn om, wanneer de heer Drucker zelf het initiatief tot deze zaak had genomen, hem in de Commissie van Rapporteurs te benoemen. Dat spreekt vanzelf dat men dat niet doet.

Nu moet ik er een woord bijvoegen, dat mij eens is toegevoegd door den heer Gleichman, een woord dat alleszins vleidend is voor den heer Drucker. Toen ik uit de Tweede Kamer was — ik had als Minister den heer Drucker enige jaren in zijn werkzaamheid kunnen observeeren in de Tweede Kamer — vond ik aanleiding den heer Gleichman eens te vragen hoe daar de positie van den heer Drucker was. Toen antwoordde hij mij: gevaarlijk; de man is zóó knap, dat de Tweede Kamer gevaar loopt te veel onder zijn invloed te komen en tot slechte handelingen te worden verleid.

De heer Regout kan uit deze mededeeling de conclusie trekken, dat dit wetsontwerp zelfs niet naar de practijk van het verleden is voorbereid.

[Men zie verder bladz. 77].

Ik weet, dat in de andere schaal de groote meerderheid ligt, waarmede de andere Kamer het ontwerp heeft aangenomen, maar, afgescheiden nu van den persoonlijken invloed, dien men daarbij heeft ondergaan, dan heeft men toch ook maar de zaak opletend na te gaan, om te zien, hoe die meerderheid is tot stand gekomen.

Wanneer een ontwerp aan de orde wordt gesteld, waarvan men meent, dat, zoo het dan al niet goed is, er toch iets van is te maken, dan is de kans van aanmeming grooter, naarmate er meer details veranderd worden, en wanneer nu na eenige maanden zulk hard werk als de Tweede Kamer heeft verricht, eenige kleine resultaten zijn verkregen, die enkele bezwaren wegnemen, dan is toch de geneigdheid zeer groot te zeggen: wij kunnen toch niet als Penelope het geheele werk in eens over boord gooien.

Zou de Tweede Kamer het ontwerp hebben aangenomen, wanneer zij niet geweten had, dat het onderzoek der Eerste Kamer moest volgen?

Ik reken deze vraag minstens twijfelachtig na hetgeen ik daarover van verschillende leden der andere Kamer heb gehoord. Zou de Tweede Kamer wel de geheele verantwoording hebben willen dragen voor dit wetsontwerp? Of hebben zij het slechts voorbereid behoudens de definitieve beslissing in de Eerste Kamer?

Niet onzerzijds mogen wij op de Tweede Kamer wijzen om ons votum te bepalen, maar de Tweede Kamer kende de mogelijkheid, dat, wanneer zij zich vergiste, de Eerste Kamer redres kon aanbrenge.

Wanneer al de details zoo in bijzonderheden zijn behandeld, komt men ook ten laatste in de stemming, dat men door de boomen het bosch niet meer ziet; door al dat gepeuter over kleinigheden, verliest men het oog op het geheel.

Nu heeft de Minister aan de Commissie herhaaldelijk een verwijt gemaakt van de leidraad, welke aan onze beraadslagingen ten grondslag heeft gelegen.

Deze leidraad is door mij ontworpen en heeft met eenige kleine wijzigingen de goedkeuring van mijn medeleden weggedragen. Ik neem haar geheel voor mijn verantwoording.

Ik heb door die leidraad getracht het systeem van het ontwerp op den voorgrond te houden. Ik heb dit juist gedaan om niet in de fout der andere Kamer te vervallen en niet over de details maar over het geheel den blik te werpen, omdat wij toch ook over de zaak in haar geheel hebben te stemmen.

Wanneer wij een chronologische, artikelsgewijze leidraad hadden gehad, de behandeling der Tweede Kamer op den voet volgend en waarin niet uitkwam het beginsel van de dwangwetgeving, wanneer wij ons hadden verdiept in de beoordeeling van alle bepalingen afzonderlijk, dan ware misschien de stemming gunstiger gebleven. In dien zin is die leidraad tendentius, maar tendentius in den besten zin van het woord, dat zij de Kamerleden er toe geleid heeft de zaken in het groot en in haar geheel te beschouwen.

Mij is ook nog opgevallen bij een wetsontwerp dat zoo van alle kanten tot bedenkingen aanleiding geeft, dat er zoo weinig over wordt gesproken door juristen en magistraten, die toch ongetwijfeld, als zij voor de practijk van dit wetsontwerp komen te staan, met de handen in het haar zullen zitten en zeggen: wat voor lui zijn het toch die dit wetsontwerp met zijn procederen, zijn competentie, zijn terugwerkende kracht en al die dwaze bijzonderheden hebben gemaakt? De verklaring is zeer eenvoudig en hierbij wil ik herinneren aan een ervaring uit mijn studententijd.

Als ijverig student, meenende dat het zoo behoorde, las ik een nieuw ontwerp van de rechterlijke organisatie. Toevallig kwam ik kort daarna op een thee bij mijn professor en achte ik het niet ongeschikt zijn oordeel daarover te vragen. Toen antwoordde die professor mij: och, daarvan neem ik nooit kennis vóór het in het *Staatsblad* staat.

Dat is de verklaring. De magistraten en de juristen hebben geen tijd en geen materiaal om zich van die wetsontwerpen op de hoogte te stellen. Als het zoover is, zien ze wel wat er in staat.

Nu nog één punt ten slotte. Wanneer men aan het volk een regeling van het arbeidscontract opdringt, is toch wel de eerste die er zich aan moet onderwerpen de Staat zelf, en in de tweede plaats dat deel van ons arbeidsleven, dat als een soort van half Staatsbedrijf kan worden beschouwd, nl. de spoorwegen. Is nu een ontwerp eigenlijk al niet veroordeeld, waarvan de Staat als groot werkgever zich en de onder zijn invloed staanden uitzondert? Ik voor mij ben overtuigd dat, had men die uitzonderingen niet gemaakt, er ook groote gebreken in de voorbereiding zouden zijn opgeheven. Ik wensch niet achter alle geheimen te komen, maar is er nooit aan overleg gedacht of heeft men gezegd: wij zullen er die maar uitlaten om geen, tegenspraak te krijgen? Dat veroordeelt niet de zaak, maar wel elke poging om de vrije maatschappij er mede te belasten, zoolang als de Staat als werkgever en de spoorwegen er buiten vallen.

Ik ben hiermede aan het eind van mijn rede gekomen en ik dank de Kamer voor de belangstelling waarmede zij mij heeft aangehoord.

(29 Juni 1907.)

De heer Stork: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 82].

Verder zij het mij geoorloofd mij geheel en al aan te sluiten bij hetgeen de heer Regout gezegd heeft over de fouten bij de voorbereiding van dit wetsontwerp gemaakt, tot tot zulk een onpractische regeling geleid hebben. (1) Maar al wil men niet zoover gaan als de heer Regout meer dan eens met veel talent in deze Kamer bepleit heeft, zoo zou stellig reeds veel verbetering verkregen zijn en zou het wetsontwerp er heel anders uitzien, indien gevolg was gegeven aan de in het Voorloopig Verslag gemaakte opmerkingen. De Minister heeft, blijkens zijn antwoord op bladz. 4 onderaan van de Memorie van Antwoord, de bedoeling daarvan niet goed begrepen. Hij zegt daar in andere woorden dit, och, wat klaagt gij toch, dat de menschen uit de practijk geen gelegenheid hebben gehad om zich over dit wetsontwerp uit te laten. Het ontwerp-Drucker is verschenen op dien datum, het ontwerp-Cort van der Linden op dien datum vele jaren geleden, daarna is het ontwerp-Loeff jarenlang in de Tweede Kamer in behandeling geweest; de menschen uit de practijk hebben dus waarlijk overvloedig tijd gehad om zich uit te spreken. Gisteren werd, dunkt mij, in een zeer duidelijk voor-

(1) [Men zie bladz. 70 en volg.]

beeld, door den heer van Houten aangetoond, dat dit maar schijn is. Juist menschen van de practijk verdiepen zich niet met en hebben geen tijd zich te verdiepen in dergelijke wetsontwerpen. Wanneer men begrijpt dat men hun hulp noodig heeft om goede wetten te maken, moet men hen in de voorbereiding betrekken, moet men, om een triviale uitdrukking te gebruiken, hen er met de ooren bijhalen. Dit moet men niet doen, omdat men die menschen uit de practijk gaarne ter wille wil zijn, maar omdat men er prijs op stelt goede practische wetten te maken.

Ik wil twee voorbeelden aanhalen om aan te toonen, dat als men de menschen uit de practijk er niet bij haalt, voordat een wetsontwerp in de Tweede Kamer behandeld wordt, zij er buiten blijven.

Het eerste betreft mijzelf. Ik heb van mijn vader de goede gewoonte overgenomen om als lid van deze Kamer een wetsontwerp niet aan te raken voordat het in de Tweede Kamer is aangenomen. En zoo had ik ook van het arbeidscontract, toen het in behandeling kwam in de Tweede Kamer, om zoo te zeggen nog niets gezien. Ik had er alleen eenige betrekkelijk oppervlakkige geschriften over gelezen, en een beoordeeling in een nota van den heer Smissaert, secretaris der Vereeniging van Nederlandsche werkgevers, maar ik had mij in de zaak niet verdiept. En nu kan men zich beroepen — en men heeft dat ook gedaan — op het oordeel van het bestuur der voornoemde vereeniging, waarvan, dit zij ter vermindering van misverstand opgemerkt, ik destijds en ook daarna geen deel uitmaakte, dat in een adres aan de Tweede Kamer blijk heeft gegeven van groote ingenomenheid met de hoofdstrekking van het wetsontwerp. Dit adres werd eenigszins in der haast ingediend, omdat men destijds meende — ten onrechte, zooals later gebleken is —, dat de zaak reeds spoedig in openbare behandeling zou komen. Het was opgesteld door den secretaris, die het ontwerp natuurlijk alleen uit een juridisch oogpunt had bekeken, het werd, ter wille van den spoed, niet gebracht in een ledenvergadering, en het bestuur heeft zich blijkbaar niet voldoende verdiept in de practische beteekenis der wet.

Zoo was het oordeel betrekkelijk gunstig. Ook ik was voor een verbeterde regeling en had den indruk, dat het wetsontwerp wel aannemelijk was. Zoo sprak ik dan ook eenige dagen vóór de behandeling in de Tweede Kamer een hooggewaardeerd lid van die Vergadering, een goed vriend, in politieken zin althans, van dezen Minister, die mij vroeg: hoe denkt gij over het arbeidscontract? Ik antwoordde: och, ik geloof, het gaat nog al. Ziedaar het oordeel van een man van de practijk, die oppervlakkig, zonder dat hij/de zaak had beschouwd, zonder dat hij er zich had ingewerkt, een oordeel uitsprak.

Een ander voorbeeld geeft ons de Ongevallenwet. De Ongevallenwet was in behandeling in de Tweede Kamer; er was reeds een Voorloopig Verslag over uitgekomen en de Memorie van Antwoord, en toen wist iemand als de heer van Marken, van wien toch niemand zal zeggen, dat hij zich de sociale zaken niet aantrok, nog absoluut niets van den essentieelen inhoud van dat ontwerp. Toen de industrieele, ten gevolge van de o. a. door hem en mij in het leven geroepen beweging, ter elfder ure met hun bezwaren kwamen, was het natuurlijk te laat.

In het algemeen kan men, geloof ik, gerust zeggen, dat opmerkingen, om er nut van te hebben, gemaakt moeten worden vóór dat de vorm van het wetsontwerp vaststaat. Een Minister moet prijs stellen op practische voorlichting en die inwinnen vóór dat hij zijn denkbeelden in een wetsontwerp formuleert.

Zelfs al maakt men volkomen juiste opmerkingen in de Tweede Kamer, zoo gaat het toch niet gemakkelijk — dit kunnen wij dagelijks opmerken — om amendementen te ontwerpen en te doen aannemen, althans wanneer zij van eenige beteekenis en omvang zijn.

Voor ik nu hiervan afstap, nog een enkel woord over een opmerking, die destijds in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* van 6 Januari, in een artikel getiteld „Een gepeperd verslag” is gemaakt naar aanleiding van hetgeen voorkwam in ons Voorloopig Verslag over het niet raadplegen van menschen uit de practijk en over de moeijelijkheid voor leden van deze Kamer, die van deze zaak bijzondere kennis hebben, om thans hun stem te bepalen, nu aan hun opmerkingen geen gevolg kan worden gegeven, nu die althans voor dit wetsontwerp van geen nut meer kunnen zijn. In die courant wordt o. a. gezegd: „Wij spreken er niet van, dat hier in enkele zinsneden de „practische ervaring” van heel de Tweede Kamer gelijk nul wordt geteld; dat mogen de beide hooge colleges onder elkaar uitspreken.”

Ik geloof, dat de in ons Voorloopig Verslag gemaakte opmerking, de Tweede Kamer niet kan gelden of grieven.

Het ligt in den aard der zaak, dit is nu eenmaal een gevolg van de langdurige werkzaamheden, verbonden aan het behandelen van de zaken in de Tweede

Kamer, dat het lidmaatschap van die Kamer vordert bijna onverdeelde toewijding en allen beschikbaren tijd. Dat is anders hier in de Eerste Kamer, waar men dientengevolge meer kan beschikken over menschen die leven en bezig zijn in de volle practijk van het leven.

Wij behoeven hier maar te letten op het aantal industrieelen, practische landbouwers, notarissen, een drukke practijk uitoefenende advocaten, enz., om te erkennen, dat er in dit opzicht een zeer groot verschil bestaat tusschen de Eerste en de Tweede Kamer en dan zal men ok inzien, dat wij hier veel meer oog hebben voor de bezwaren die zich in de practijk voordoen dan daar.

Ook is het mij bekend uit particuliere gesprekken, dat men bij de behandeling van dit ontwerp in de Tweede Kamer door het gemis van practische voorlichting van industrieelen gevoeld heeft. Ik herinner mij o. a. een gesprek met een lid van die Kamer, waarin ik hem vroeg: hoe is het toch mogelijk, dat ook gij hebt kunnen medewerken tot het tot stand komen van dit artikel — het was, geloof ik, art. 1638 c — en ik noemde hem mijn bezwaren. Och, zeide hij, het is ook zoo ongelukkig, wij hebben in de Tweede Kamer eigenlijk gezegd, geen menschen, geen industrieelen, die ons op de bezwaren attent kunnen maken.

Een voorbeeld, welken invloed juist een opmerking, gegrond op de practijk heeft, geeft ons een korte redevoering van den heer Roessingh, waarin hij gesproken heeft over de spaarfondsen voor minderjarigen. Wij weten, dat daaromtrent een amendement was voorgesteld door den heer Jannink en er een groote strooming in de Kamer was om zich tegen dat amendement en het artikel zelf te verzetten. In het algemeen achtte men een dergelijk spaarfonds voor minderjarigen niet gewenscht en toen kwam de heer Roessingh met een stuk practische ervaring in een korte redevoering, waarin hij er op wees, hoe de toestanden in de arbeidersgezinnen zoo geheel anders zijn dan in de gezinnen van de hogere klassen der bevolking, hoe groote behoefte er bestaat voor de ouders; van den anderen kant had men het bezwaar geopperd, dat de ouderlijke macht werd aangetast — om gesteund te worden door de wet in dit opzicht. En zeker mede ten gevolge van die redevoering werd een nuttige zaak in het wetsontwerp behouden.

Mijnheer de Voorzitter! Thans kom ik tot mijn eigenlijke bezwaren tegen dit wetsontwerp. In de eerste plaats wil ik eenige details daaruit behandelen en laten zien in hoeverre sommige artikelen naar mijn meening in de practijk niet goed zullen werken. Ik wil daaraan twee opmerkingen laten voorafgaan. Toen ik gister met een van mijn vrienden uit de Kamer sprak, zeide hij: wat de heer Regout heeft te berde gebracht, zijn toch eigenlijk allemaal maar kleinigheden, ik verwacht nu van u eens te zullen hooren, wat er tegen dit wetsontwerp in te brengen is.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zal dit geachte lid zeker moeten teleurstellen, want wanneer hij van oordeel is, dat hetgeen de heer Regout tegen dit wetsontwerp heeft aangevoerd, slechts kleinigheden genoemd moeten worden, weet ik niet meer, wat men onder groote bezwaren moet rangschikken. Het zijn betrekkelijk kleinigheden al hetgeen het arbeidscontract aangaat, vooral dat van de arbeiders in de fabrieksnijverheid enz. en dus spreekt het vanzelf, wanneer men hier artikel voor artikel aanhaalt, dat men krijgt een som van kleinigheden, die ons oordeel moet bepalen.

Een tweede opmerking van een ander, eveneens een zeer geachte vriend in deze Vergadering was: ik vind het ontwerp zoo kwaad niet, ik voel niet veel voor al die bezwaren. Hem antwoordde ik: ja, dat begrijp ik, gij komt met een arbeider alleen in aanraking als de broodheer met de dienstbode en gij zijt een fatsoenlijk man, die een goed besef hebt van uw moreele verplichtingen; gij vindt in dit wetsontwerp niets bijzonder hinderlijks, maar al vindt gij er niets in, dan vraag ik toch van u vertrouwen in het oordeel van hen die over de zaak beter kunnen oordeelen, evengoed als ik vertrouwen zal stellen in hetgeen gij zegt omtrent zaken, waarvan ik niet op de hoogte ben en waarvan gij bijzondere studie hebt gemaakt of ervaring bezit.

Ik moet tot mijn leedwezen de algemeene opmerkingen deelen van den heer van Houten. Het antwoord op ons Verslag gaat er vaak bij langs. In vele gevallen wordt er niet op de gestelde vragen geantwoord, of maakt de Minister zich dikwijls van de geopperde bezwaren af, met een: dat is zoo erg niet. Ik hoop straks met enkele voorbeelden aan te toonen, dat de Minister dikwijls de bezwaren niet gevoeld heeft; ik heb daar zoeven reeds op gewezen, wat de voorbereiding betreft.

Er zijn vele punten die mij tot opmerkingen aanleiding zouden kunnen geven en ik zou zeker een dag of twee moeten spreken als ik alles in dit opzicht wilde behandelen. Ik hoop, dat de Minister zal willen gelooven, dat ik diep medelijden met hem heb, dat hij, nadat hij met 't wetsontwerp in de Tweede Kamer gedurende maanden is bezet geweest, nu hij in deze Kamer alles weder moet aan-

hooren, wat, zooals vanzelf spreekt, voor een groot deel oude kost voor hem zijn moet.

De opmerkingen, al zijn zij ook niet nieuw, die hier gemaakt worden, moeten ook voor den Minister voornamelijk hun waarde ontleenen aan het feit, dat zij afkomstig zijn van menschen bevoegd om over het onderwerp te oordeelen.

Nog een vraag van algemeene strekking wil ik beantwoorden. Er is in de dagbladen veel gesproken over het feit, dat het Voorloopig Verslag in deze Kamer in zooveel details afdaalt. Men meende, dat het toch eigenlijk niet op den weg van de Eerste Kamer lag om zich in zooveel details te verdiepen. Ik stem dit in het algemeen toe, maar het geldt hier de regeling van een geheel nieuwe zaak; het is dus niet genoeg te zeggen: ik ben in beginsel vóór een wet op het arbeidscontract, maar dat het daarbij zeer veel aankomt op de details. Wanneer wij ons in het Voorloopig Verslag, bij wijze van voorbeelden, slechts over enkele details hadden uitgesproken, zou mijn geachte vriend dien ik straks aanhaalde gezegd hebben: er schijnt toch niet zoo heel veel op het wetsontwerp aan te merken te zijn.

Ik wil wel zeggen, dat het voorkomen van dergelijke opmerkingen voor mij een reden is geweest, om vele details van dit wetsontwerp te behandelen. Tevens meende ik, in alle bescheidenheid, dat dit praktische waarde kon hebben in het geval, dat deze Kamer zich niet met dit wetsontwerp kon vereenigen. Men zou dan in de hier behandelde bedenkingen, ze later met een onpartijdig oog beziende, misschien nog wel een en ander vinden, dat zelfs ook de tegenwoordige voorstanders van het wetsontwerp aanleiding zou kunnen geven, om bij een later ontwerp daarmede rekening te houden.

[Men zie verder bij art. 1637 r.]

(4 Juli 1907.)

De heer Sickenga: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. VII]. De heer van Houten heeft er speciaal op gewezen, dat deze zaak niet den tot dusver gevolgden weg heeft doorlopen.

Hij heeft natuurlijk niet gezegd, dat het niet grondwettelijk-correct is. Welnu, meer dan dat behoeft het niet te zijn.

Het wetsontwerp is bij den Raad van State geweest, het is behandeld in de Tweede Kamer en door deze aangenomen met bijna algemeene stemmen, op die van de sociaal-democraten na. Als meerdere waarborg voor de goede regeling der zaak, was de overweging zelf, dat een bekwaam man als de alom gewaardeerde mr. Drucker, destijds hoogleeraar, later politicus, den stoot daartoe gegeven heeft. Dit moet reeds vertrouwen wekken. Men kan nu wel verschillen met de opvatting van den heer Drucker en zeggen: wij willen dien weg niet uit, maar het geeft toch een gevoel van waardeering voor het wetsontwerp.

Wat mij zelf nu aangaat: ik vind het goed dat, waar wij dagelijks met arbeiders- en dienstbodenrecht te maken hebben, dit nu gecodificeerd wordt. Dit wetsontwerp is toch niet veel anders dan de codificatie van het bestaande, en hierbij krijgen de bepalingen omtrent regelingen in fabrieken enz. eerst rechtsgeldigheid. Er wordt gezegd: wij willen de gelegenheid geven een beding schriftelijk te doen behandelen door de partijen. Het is een zegen, dat men dit zegt, want waar het zulke moeilijke quaesties geldt, is het goed, dat men het op schrift brengt, opdat vooral de rechter wete waaraan hij zich te houden heeft en kan oordeelen naar een vaste basis. Dat is juist het groote gebrek, dat er zooveel bij den rechter komt — ik spreek hier uit ondervinding — dat slecht is voorbereid en waaraan geen behoorlijke basis ten grondslag ligt. Wanneer nu bij belangrijke zaken als de onderhavige gezegd wordt: het moet schriftelijk gecontracteerd worden, acht ik dat een hoogst belangrijke zaak.

[Men zie verder bij art. 1637 r.]

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op blz. 94.]

De wijze waarop deze regeling is voorbereid, heeft een onderwerp van bespreking uitgemaakt. Ik wensch ook daaromtrent een enkele opmerking te maken.

Hetgeen daaromtrent is opgemerkt door den geachten afgevaardigde uit Friesland — dat ik mij telkens tot hem wend, spreekt vanzelf, want hij heeft de principiele gezichtspunten meer op den voorgrond gesteld en zich in dit opzicht als de leider der oppositie doen kennen — is toch waarlijk overdreven en onbillijk.

Ik zou daartegenover willen stellen — en ik meen dat in volkomen oprechtheid —, dat mij nauwelijks een tweede voorbeeld bekend is van een wetsontwerp,

dat hier in deze Kamer kwam, zoo deugdelijk voorbereid, zoo nauwkeurig van alle zijden gezien en bestudeerd als dit.

En klinkt dat nu misschien eenigszins boud, nadat in deze Vergadering de heer 't Hooft ten aanzien van de voorbereiding van een bepaald deel van het wetsontwerp in geheel anderen geest gesproken heeft (1), laat ik dan dadelijk mededeelen, dat die geachte spreker zich ten eenenmale heeft vergist en dat wat hij meent dat niet gebeurd is — ik zal het heden of morgen doen zien — wel heeft plaats gehad.

De voorbereiding is in de eerste plaats geschied door den heer Drucker; deze rechtsgeleerde heeft jaren van zijn leven met volle toewijding aan de voorbereiding van dit wetsontwerp gearbeid.

Het is zeer gemakkelijk — alle politieke beschouwingen laat ik ter zijde — om met een sneer, zooals wij nu en dan kunnen waarnemen, te zeggen: het is eigenlijk maar een werk dat naar de studeerkamer riekt. Dit is gemakkelijk te zeggen, maar in trouwe, gaat dat nu aan?

Een schat van informatiën stond den ontwerper ten dienste en hoe hij die heeft doorworsteld, zich eigen gemaakt en in zich opgenomen, men heeft slechts in te zien de oorspronkelijke memorie van toelichting op het wetsontwerp van den heer Drucker, welke memorie door de opvolgende Ministers voor een groot deel in hun memories zijn opgenomen, om daarvan het bewijs te krijgen.

Door den voorbereider is doorgewerkt en doorgemaakt de volledige literatuur, niet alleen die hier te lande, maar ook die in het buitenland over dit onderwerp bestaat. Hij heeft doorworsteld, kritisch gezien en beoordeeld de buitenlandsche wetgeving, niet alleen door het opslaan van wetten, maar ook de jurisprudentie welke zich onder die wetgeving voordoet en al wat in het buitenland te dier zake was aangevoerd en behandeld.

Daarbij is het niet gebleven.

Ook hier te lande had men voor de kennis der feitelijke toestanden een belangrijk materiaal en misschien heeft de heer Regout dat ook niet voldoende in het oog gehouden. Dat materiaal vormden de arbeidsenquêtes, eerst door de Commissie uit de Kamer zooals men zich herinnert, en later door de Staatscommissie in 1890 gehouden, welke een volledig beeld gaven van de toestanden in de nijverheid, den landbouw, in één woord, op het gebied van den geheelen maatschappelijken arbeid in ons land.

Na die enquêtes begon juist de algemeene belangstelling in het onderwerp in ons land, die zich ook hierin openbaarde, dat door de Vereeniging tot bevordering van fabrieks- en handwerksnijverheid aan eene commissie, uit deskundigen bestaande, werd opgedragen een ontwerp op het arbeidscontract gereed te maken. Men had daarbij een zeer gelukkige keus. Men vestigde die op een jurist, den heer Fokker, vroeger lid dezer Kamer, een werkgever, dr. Mouton en op een man, die, zoo al niet arbeider, toch met arbeidstoestanden van nabij bekend was, namelijk het vroeger Kamerlid den heer Heldt. Toen is door die drie mannen uit de practijk een belangrijke bouwstof aangebracht voor de verdere behandeling van het wetsontwerp.

Aan de voorbereiding van dit wetsontwerp heb ik persoonlijk slechts een gering aandeel gehad.

Ik heb dat wetsontwerp zooals het vóór ons ligt, behoudens enkele uitzonderingen, van mijn voorganger overgenomen; het was reeds in staat van wijzen en de Kamer zal zich herinneren, dat het alleen van den gang der parlementaire werkzaamheden in 1905 heeft afgehangen, dat niet reeds dat jaar het wetsontwerp in de Tweede Kamer is behandeld. Doch de elkaar opvolgende Ministers Cort van der Linden, die in 1901 een dergelijk wetsontwerp indiende, en mijn geachte ambtsvoorganger de heer Loeff, die het ontwerp-Cort van der Linden introk, maar in de zitting 1903—1904 dit ontwerp indiende, hebben ook daarna nog gelegenheid gehad allerlei feiten te verzamelen en te bestudeeren. Ik denk bijv. aan het verslag der arbeidsinspectiën.

Men moet dus niet zeggen, dat wij hier te doen hebben met een werk van de studeerkamer, met een product van louter theoretische beschouwingen, met het werk van iemand die met de practijk niet bekend is, die geen behoorlijk oordeel over de toestanden kan vellen. Zoo stelt men de zaak niet juist voor.

Nu is dit ontwerp in de Tweede Kamer behandeld met een zóó buitengewone nauwgezetheid en nauwkeurigheid als waarvan geen tweede voorbeeld is te vinden.

Er is hier ook de voorstelling gegeven alsof daar eigenlijk geen personen, behalve juristen die niet met de practijk der zaak bekend zijn, het ontwerp hebben behandeld. Daartegen moet ik opkomen. Ik zal geen namen noemen,

(1) [Men zie bij art. VII.]

maar ook in de Tweede Kamer heeft men groote werkgevers, personen die aan het hoofd van groote commercieele of industriele ondernemingen staan of gestaan hebben, en ook een aantal personen uit de arbeiderskringen of met arbeiders-toestanden van nabij bekend.

En nu de proef op de som, want ik moet deze confessie doen, welke men mij, naar ik hoop, ten goede zal houden. Deze Kamer telt in haar midden leden die tot de élite van de Nederlandsche industrieelen worden gerekend en waarlijk niet ten onrechte. Onderscheidene hunner hebben zich hier doen hooren, de heeren Hovy, Regout en Stork. Zeker, er zijn door die geachte sprekers wetenswaardige bijzonderheden te berde gebracht. Als de heer Regout ons uit zijn eigen bedrijf staaltjes komt mededeelen tot illustratie van enkele zijner stellingen, wordt dat met de grootste aandacht en belangstelling gevolgd, door den Minister in de eerste plaats, die erkent, dat deze methode van spreken bij uitnemendheid geschikt is om enkele gezichtspunten ten aanzien van sommige onderdeelen van het wetsontwerp te verhelderen. Datzelfde is ook geschied door een ander ervaren deskundige, den heer Stork. Maar nu met de hand op het hart — ik doe die vraag met gerustheid aan de leden dezer Kamer — zijn nu door die geachte sprekers zaken medegedeeld, die wij nog niet wisten?

Is er iets aan het licht gekomen, waarvan wij zeiden: als wij dat geweten hadden, zouden wij deze of gene bepaling anders hebben gemaakt? Eerlijk gezegd, kan ik dit niet anders dan ontkennend beantwoorden.

De heer Regout heeft zijn lievelingsdenkbeeld, dat hij reeds meer in deze Vergadering op eene welsprekende wijze heeft uiteengezet, nogmaals met kracht op den voorgrond gesteld, het denkbeeld, dat eigenlijk de sociale wetten voor een goed deel behooren te worden voorbereid aan het Ministerie waaronder de afdeling Arbeid ressorteert, welk Ministerie de geachte spreker zich dan denkt georganiseerd zooals hij zich dat voorstelt (1). Ik zal mij wel wachten over dat denkbeeld zelf iets te zeggen. Ik neem gaarne aan, dat het zeer vruchtbaar is en dat het gewenscht is iets dergelijks in practijk te brengen. Maar dat, indien de zaken zoo stonden als de geachte afgevaardigde het zich voorstelt, dit wetsontwerp dat andere aldus georganiseerde Departement zou hebben moeten passeeren, dat kan ik niet toegeven, omdat het hier geldt een onderwerp van zuiver privaatrechtelijken aard.

[Men zie verder bladz. 130.]

(5 Juli 1907.)

De heer van Houten: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 101].

De Minister heeft over de voortreffelijke voorbereiding gesproken. Ik heb op de voorbereiding van dit wetsontwerp niet de aanmerking gemaakt, dat zij niet zaakkundig zou zijn geschied. Ik bewonder zelfs het meesterschap over de legislatieve taal, dat doorstraalt in het wetsontwerp. Voor de redactie van die bepalingen heeft men een meester in de kunst van wetgeving moeten hebben, maar ongelukkig was hij tevens iemand, die in zijn politieke stelling later is gebleken zeer eenzijdig te zijn. En die eene man was, op het tijdstip waarop de Minister de zaak ter hand nam, een overwegende kracht in de Kamer, zoodat, als men ooit van onvrijheid kan spreken, de Ministers onvrij waren om het product van dien arbeid ter zijde te leggen.

[Men zie verder bladz. 165.]

(6 Juli 1907.)

De Voorzitter: Ik geef het woord aan den heer van Welderen Rengers, die het gevraagd heeft.

De heer van Welderen Rengers: Mijnheer de Voorzitter! Niettegenstaande de ongewoon lange en ik mag zeggen hoogst belangrijke en degelijke beraadslaging, welke aan het wetsontwerp tot regeling van het arbeidscontract is gewijd in deze laatste dagen, aarzel ik niet te verklaren, dat ik en ook verscheidene andere leden toch nog in twijfel verkeeren omtrent de stem, die zij ten aanzien van dit gewichtig wetsontwerp zullen moeten uitbrengen.

Ik voeg daaraan dadelijk toe — en ik meen dat ook te kunnen doen namens vele andere leden, die mijn gevoelen deelen — dat die twijfel niet gelegen is in

(1) [Men zie bladz. 71.]

een principieel bezwaar tegen een regeling van het arbeidscontract, zooals dat door de achtereenvolgende Regeeringen is voorbereid.

Ik sta dus in dit opzicht op een ander standpunt dan de heer van Houten, die meer de richting is toegedaan van onthouding op wetgevend gebied, en schaar mij geheel aan de zijde van den heer Regout, die in de gegeven maatschappelijke omstandigheden werkelijk een ingrijpen van Staatswege van den wetgever, ook op het gebied van het burgerlijk recht; toejuicht, althans onvermijdelijk acht.

Het is mij dan ook niet te doen om aan de Regeering, aan den Minister van Justitie, aan wiens werkzaamheid op het gebied van wetgeving, die dezer dagen vooral gebleken is, ik alle hulde breng, moeilijkheden te berokkenen, maar ik meen toch dat het belang van dergelijke regeling, welke zoozeer zal ingrijpen in de maatschappelijke verhoudingen der ingezetenen, ten volle motiveert dat die zaak met meer dan gewone zorg wordt behandeld en men niet moet aarzelen om de zaak uit te stellen, ten einde de gewichtige bezwaren, welke thans gerezen zijn, nog nader in overweging te nemen.

Ik erken dat dit een zeer ongewoon iets is, vooral in deze Vergadering, maar, zooals ik zeide, het belang der zaak zelf dient op den voorgrond te staan.

Voert men mij te gemoet, dat men de Tweede Kamer, die toch een vierendeelsjaar aan de behandeling dezer zaak heeft gewijd, niet kan verwijten lichtvaardig haar stem aan de regeling te hebben gegeven, dan moet ik toch opmerken, dat de behandeling van dit wetsontwerp in den anderen tak der Volksvertegenwoordiging een geheel ander karakter heeft gehad dan de behandeling hier, waar zoovele gewichtige en vroeger niet zoo zeer in het licht gestelde bezwaren zijn geopperd.

Terwijl men, wat verklaarbaar is, in die Kamer hoofdzakelijk over den materielen inhoud van het wetsontwerp heeft beraadslaagd, zijn hier zeer belangrijke formeele bezwaren gerezen, formeele voorschriften besproken, die — ik wil hier niet de uitdrukking van ons geacht medelid uit Friesland bezigen, dat *in corde venenum* zou te vinden zijn — toch vooral in de slotbepalingen zijn gecodificeerd, en die uit den aard der zaak, waar de Tweede Kamer na een hoogst vermoeiende en inspannende beraadslaging snakte naar het eind der behandeling, daar wellicht niet met die nauwgezetheid zijn overwogen als thans door deze Vergadering, die meer in staat is geweest objectief het geheel van deze belangrijke wet te overzien.

Ik durf dit zeggen, omdat mijn meening is gegrond op hetgeen ik persoonlijk en door anderen van leden van de Tweede Kamer vernam, zoodat die laatste artikelen, die toch zeker niet de minst gewichtige zijn, inderdaad met minder zorgvuldigheid zijn behandeld en overwogen dan het overige materieele gedeelte van de wet.

Het is uit deze overweging, dat ik, hoewel ongaarne de zaak op de lange baan schuivend, en hulde brengend aan den ijver die Zijn Excellentie de Minister van Justitie heeft aan den dag gelegd om het schip in veilige haven te brengen, toch, in overleg met verscheidene andere leden, mij veroorloof een motie tot schorsing der beraadslagingen in te dienen, luidende:

„de Kamer,
van oordeel, dat het wenschelijk is alsnog te overwegen wat zou kunnen worden gedaan om allen twijfel ten aanzien van enkele bepalingen van het ontwerp van wet tot regeling van het arbeidscontract op te heffen, en tevens te gemoet te komen aan verschillende bezwaren, die in deze Kamer zijn gerezen,
schorst de beraadslagingen en stelt de behandeling van het wetsontwerp uit tot een nader te bepalen dag.”

De Voorzitter: Aangezien deze motie, bij eventuele aanneming, verdere behandeling van het aan de orde zijnde wetsontwerp onnoodig zou maken, stel ik voor haar dadelijk in behandeling te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De heer van den Biesen: Mijnheer de Voorzitter! Zonder mij op het oogenblik te willen uitlaten over het al of niet wenschelijke om deze motie aan te nemen, heb ik toch één hoofvoorwaarde, die m. i. in ieder geval eerst dient te worden vervuld, alvorens wij die motie aannemen. En dat is namelijk deze: Het is mijn vaste overtuiging, dat deze motie, vóór dat de redevoeringen van gisteren gehouden waren, niet de minste kans van slagen zou gehad hebben. Maar door de redevoeringen die wij gisteren gehoord hebben, schijnen bij vele leden bezwaren te zijn ontstaan, die vroeger bij hen niet bestonden. Maar gedachtig aan den ouden rechtsregel *audi et alteram partem* is het niet meer dan onze plicht

en fatsoenlijk tevens; eerst Zijn Excellentie den Minister in staat te stellen op de gisteren gehouden redevoeringen te repliceren, en als daarna de vergadering van oordeel mocht zijn, dat een nadere termijn van beraadslaging noodig is, dan kunnen wij nog altijd zien. Maar mij dunkt, dat en een goede behandeling van zaken en het decorum dezer Kamer medebrengt, dat men dengene die het wetsontwerp verdedigt, eerst in staat stelt de bezwaren die gerezen zijn te beantwoorden, maar dat men niet, alvorens hem gehoord te hebben, eenvoudig de beraadslaging gaat schorsen.

De heer **Rahusen**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch mij volledig aan te sluiten aan de woorden van den heer van den Biesen. Ik geloof, dat het niet meer dan plichtmatig is den Minister in de gelegenheid te stellen op de gemaakte opmerkingen te antwoorden. Ik heb te meer aanleiding dit te zeggen, omdat de heer Rengers zich speciaal beroepen heeft op de overgangsbepalingen en wat die bepalingen betreft, betwijfel ik zeer, of de bezwaren die wij gisteren gehoord hebben, alle juist zijn en ik stel er dus grooten prijs op den Minister nog te hooren. Ik lees aan het slot van de toelichting van den Minister:

„De woorden „doch alleen voor het vervolg” hebben deze beteekenis, dat de rechten en verplichtingen voortvloeiende uit bestaande arbeidsovereenkomsten, ook na het in werking treden der nieuwe voorschriften, onaantastbaar zijn en blijven, voor zover zij zijn ontstaan vóór bedoeld tijdstip.”

Ik sluit mij daarom geheel aan bij de woorden van den heer van den Biesen, omdat ik den Minister gelegenheid wil geven te verklaren of dat al of niet juist is.

De heer **van Houten**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil alleen opmerkzaam maken op de eigenaardige orde van beraadslaging, die zou ontstaan als de meening van de twee vorige sprekers opging. Wij hebben slechts de keuze de motie, nu in behandeling, aan te nemen of regelmatig de beraadslaging voort te zetten, totdat eerst de andere sprekers, die nog repliceren willen, hebben gesproken en daarna de Minister.

De heer **Hovy**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou gaarne willen weten, of de Regeering zich met de motie vereenigt, dan wel of zij daartegen bezwaar heeft.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Het was mijn voornemen niet mij in deze discussie te mengen, maar nu de geachte afgevaardigde uit Zeeland mij oproept om mijn meening te zeggen, wil ik alleen in het kort mededeelen, dat ik de aanneming van een dergelijke motie in hooge mate zou betreuren en waarlijk niet inzie welk nuttig resultaat dat zou hebben.

Ik zal er nu niet in den breede over uitweiden; ik constateer, dat de geachte afgevaardigde uit Friesland zelf voorop heeft gesteld, dat, terwijl er twijfelingen rijzen, hij zich toch in het algemeen met de gedachte van dit wetsontwerp kan vereenigen, en nu behoef ik wel niet te zeggen, dat het juist de positie is, waarin de Grondwet deze hooge Vergadering heeft willen brengen, om in een dergelijk geval, waar men bezwaren heeft tegen speciale onderdeelen, naast elkaar in de weegschaal te leggen die bezwaren omtrent bepaalde onderdeelen en het oordeel over het geheel.

Ik wensch daarbij nog op te merken, dat de geachte afgevaardigde ook in de toelichting van zijn motie in het minst geen leidraad heeft gegeven en ten slotte geen enkel ander onderwerp heeft ter sprake gebracht dan het formeele gedeelte, een onderwerp waarover de discussie nog niet is afgelopen, en waaromtrent, zooals de geachte afgevaardigde, de heer Rahusen, reeds heeft opgemerkt, het zeer wel mogelijk is, dat de indruk, die gisteren door de rede van den geachten afgevaardigde uit Friesland gemaakt is — en dit ziet nu speciaal op het overgangrecht — plaats zou maken voor een geheel anderen indruk, wanneer men dit punt nu nog eens kalm en onbevangen nagaat, zooals ik hoop in de gelegenheid te zijn de heeren uit te noodigen straks te doen.

De heer **van Welderen Rengers**: Mijnheer de Voorzitter! Hoewel ik na de pertinente verklaring van den Minister van Justitie betwijfel, of de motie kans heeft te worden aangenomen, wil ik toch naar aanleiding van de objecties van de heeren van den Biesen en Rahusen dit zeggen, dat het allerminst in mijn bedoeling gelegen heeft om te kort te doen aan de deferentie die wij verschuldigd zijn aan de Regeering, door den Minister den pas af te snijden voor repliek, maar waar men voorstelt de discussie te schorsen, spreekt het vanzelf, dat ook de replieken geschorst worden, en dat zelfs den Minister ruim de tijd wordt

gegeven om zijn repliek met nog krachtiger argumenten te versterken, wanneer hij eenige maanden gehad heeft om de bedenkingen te weerleggen. Ik moet dus het verwijt van te kort te doen aan de deferentie ten opzichte van de Regeering van mij afwerpen. Ook moet ik opmerken, dat de Minister zich vergist, indien hij meent, dat mijn bezwaar uitsluitend gelegen is in de overgangsbepalingen. Ik meen, dat in het algemeen tegen het formeel gedeelte bedenkingen bestaan. Ik had gaarne gezien, dat mijn motie bevorderlijk ware geweest tot gemeen overleg, maar nadat de Minister zich omtrent deze zaak heeft uitgelaten, zal de vergadering zelf maar moeten beslissen of zij in staat is om met kennis van zaken tot de verdere behandeling over te gaan.

De heer **Vening Meinesz**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben pas hier gekomen en heb dus eerst op dit oogenblik vernomen, dat er een motie tot schorsing van de behandeling van dit wetsontwerp is ingediend.

Naar ik vermeen, heeft de voorsteller van die motie geen duchtige gronden aangevoerd, welke tot een dergelijke schorsing zouden moeten leiden en het is ook niet aannemelijk, dat die bestaan na de breede beraadslaging die over dit onderwerp reeds gevoerd is; daarom zal ik tegen die motie stemmen.

De beraadslaging wordt gesloten.

De motie van den heer van Welderen Rengers wordt in stemming gebracht en met 18 tegen 17 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren von Fissenne, van Welderen Rengers, Franssen, van Wassenaer van Rosande, Laan, Waller, Heerkens, Merkelbach, Stork, Havelaar, Vermeulen, Godin de Beaufort, Bosch van Drakestein, van Houten, van Velzen, 't Hooft, van Asch van Wijck en van Lamsweerde.

Tegen hebben gestemd de heeren Vening Meinesz, de Jong, van den Biesen, van Waterschoot van der Gracht, van Heeckeren, van Beyma, Breebaart, Rahusen, Prinzen, Staal, Reekers, Hovy, Scholten, van der Does de Willebois, Regout, van Löben Sels en de Voorzitter.

Afwezig waren bij deze stemming de heeren Bèvers en Dojes.

De heer **Rahusen**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch voor te stellen — en ik meen dat ik daartoe het recht heb — de verdere discussie uit te stellen tot a. s. Dinsdag, ten einde ons te kunnen vergewissen, wat de eigenlijke beteekenis is van het votum dat zoeven is uitgebracht. Ik stel dit alleen voor om verwarving te voorkomen.

De Voorzitter: Ik kan u nu daarover het woord niet geven. Aan de orde is thans het wetsontwerp n°. 132.

(6 Juli 1907.)

De Voorzitter: Ik geef thans het woord aan den heer Vening Meinesz, die het gevraagd heeft.

De heer **Vening Meinesz**: Mijnheer de Voorzitter! De agenda is thans afgehandeld en nu zou het mij aangenaam zijn, na het votum dat zoeven door de Kamer is uitgebracht, eenige nadere inlichtingen te ontvangen.

Bedoelde de motie, dat wij den Minister eenige dagen den tijd hebben willen geven om zijn antwoord te overwegen, dan is dat zeker een beleefdheid tegenover dien bewindsman, welke niet anders dan waardeering verdient.

Heeft het votum een andere beteekenis, Mijnheer de Voorzitter, dan is het alleszins wenschelijk dat dat uitkome.

Ik wensch daarom, Mijnheer de Voorzitter, tot u de vraag te richten of het nu bedoeling is a. s. Dinsdag weder de voortzetting van de behandeling van het arbeidscontract aan de orde te stellen.

De Voorzitter: Ik kan den geachten afgevaardigde antwoorden, dat het mijn voornemen niet was a. s. Dinsdag weder de behandeling van het arbeidscontract aan de orde te stellen, aangezien ik in de aangenomen motie lees, dat de Kamer gevraagd heeft tevens te gemoet te komen aan verschillende bezwaren welke in deze Kamer zijn gerezen.

Wanneer ik nu naga de verschillende bezwaren welke in deze Kamer zijn gerezen tegen het wetsontwerp, dan dunkt mij de termijn vóór Dinsdag te kort om reeds nu te zeggen, dat wij Dinsdag de beraadslaging daarover hervatten.

Het was dus mijn voornemen, tenzij de Kamer alsnog anders beslist, om Dinsdag, Woensdag, en, zoo noodig, volgende dagen, af te doen wat in staat van wijzen is.

De heer van den Biesen: Mijnheer de Voorzitter! Nu begin ik eindelijk te begrijpen wat die motie bedoelt. Zij schijnt nl. de verre strekking te hebben, dat niet alleen de Vergadering besloten heeft de behandeling te schorsen, maar dat zij onderstelt, dat in dien tusschentijd ons een wetsontwerp zal bereiken, nadat het eerst de Tweede Kamer zal hebben bereikt, om eenige veranderingen in de wet te brengen.

Daarvan is geen quaestie; dat is door deze motie niet aangenomen. Er is alleen in de inleiding door den geachten voorsteller gezegd, dat er zulke veelvuldige bezwaren gerezen waren, dat vele leden dezer Kamer den tijd te kort achtten om zich daarover een meening te vormen, en dat zij meenden zich eenigen tijd te moeten voorbehouden alvorens hun stem, vooral met het oog op het formeel van dit wetsontwerp, uit te brengen. Maar ik heb in de eerste verte niet begrepen, dat het de bedoeling was den Minister te verzoeken een novelle op dit wetsontwerp in te dienen. En dat heeft Zijn Excellentie ook allesbehalve begrepen, anders had die bewindsman wel gezegd: Ik ben er toe genegen of niet. Maar de Minister heeft alleen gezegd: ik zie niet in waartoe die schorsing zou dienen.

Nu wij dus nog in twijfel verkeeren wat de bedoeling van die motie is, dienen wij dit nog te weten. Daarom zou ik, van mijn kant en dit ingezien hebbende, eenvoudig willen zeggen: laat ons den tijd vaststellen waarop wij doorgaan met de behandeling van het wetsontwerp. Dat hebben wij alleen te bepalen; anders niets.

De heer Vening Meinesz: Mijnheer de Voorzitter! Het is toch wenschelijk, dat omtrent de bedoeling van de motie eenigermate licht verspreid worde. Vooral of de bedoeling alleen is geweest den Minister in de gelegenheid te stellen ernstig de bezwaren te overwegen die in deze Kamer zijn in het midden gebracht, en hem dus tijd te laten een afdoend antwoord daarop te geven.

Ik zou den Minister willen vragen, of hij meent, dat hij tot Dinsdag tijd genoeg heeft om aan den wensch in de motie uitgedrukt, gevolg te geven. Daarom zou ik den Minister willen uitnoodigen zijn gevoelen omtrent deze zaak te zeggen.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof inderdaad, dat het wenschelijk is klaren wijn te schenken, zoodat er omtrent de opvatting, die bij mij ten aanzien van de motie bestaat, geen twijfel overblijft.

Wanneer het de bedoeling der motie mocht zijn geweest om uitdrukking te geven aan deze gedachte, dat men van den Minister verwachtte, dat hij alsnog, alvorens deze Kamer over het wetsontwerp een beslissing neme, zou aanbieden een voorstel tot wijziging van dit wetsontwerp, dat dan natuurlijk eerst in de Tweede Kamer zou moeten worden behandeld, — indien de indruk bij deze Kamer mocht bestaan, dat zoo iets aannemelijk ware, dan is het mij bijzonder aangenaam, alsnog in de gelegenheid te zijn, het onomwonden aan de Vergadering te kunnen mededeelen: van iets dergelijks kan geen quaestie zijn. Dat kan men van den Minister inderdaad niet verlangen. Wanneer het dus de bedoeling der motie is, dat de behandeling van het wetsontwerp, zooals het daar ligt, voorgoed wordt gestaakt en dat men dit wetsontwerp niet anders in deze Kamer meer wil beoordeelen, dan ingeval daarnaast ligt een ander wetsontwerp, waarbij het onderhavige werd gewijzigd, laat mij dan ronduit zeggen, dat een dergelijke beslissing onaannemelijk is en in mijn schatting volkomen gelijkstaat met een verwerping van het wetsontwerp door deze Kamer.

Geldt het daarentegen eenvoudig een uitstel van eenige dagen, ten einde den Minister in de gelegenheid te stellen nog eens kalm en nauwkeurig te overwegen wat gisteren is aangevoerd, en hem daardoor in staat te stellen met meer kracht de onjuistheid van het aangevoerde aan te toonen, dan kan ik daartegen geen bezwaar hebben en ben ik ten allen tijde ter dispositie van de Kamer.

De heer van Welderen Rengers: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben volkomen bereid aan het verlangen van den Minister te voldoen, en doe dat door de verklaring, dat de laatste opvatting van den Minister de juiste is, dat ik volstrekt niet eenige pressie op de Regeering heb willen uitoefenen, maar dat het mij zeer aangenaam zal zijn als de Minister zich den tijd van beraad, die natuurlijk

evengoed als eenige dagen kan duren tot na het recès, ten nutte zal hebben gemaakt om te gemoet te komen aan werkelijk gerezen bezwaren, welker gewicht ook buiten deze Kamer wordt erkend. Vindt de Regeering daartoe geen aanleiding, dan is de Vergadering volkomen vrij om, wat den verderen loop der beraadslaging betreft, een beslissing te nemen. Maar het is volstrekt mijn bedoeling niet geweest en waarschijnlijk ook niet van de meerderheid om langs dezen weg de wet van de baan te schuiven.

De heer Vening Meinesz: Mijnheer de Voorzitter! Na deze toelichting van den voorsteller der motie en na hetgeen de Minister in het midden heeft gebracht, meen ik, dat er alle termen zijn thans voor te stellen om Dinsdag met de behandeling van het arbeidscontract voort te gaan. Ik doe daartoe het voorstel. De voorsteller van de motie kan daarin ook niet zien een terugkomen op het aangenomen voorstel. Ik stel dus voor met de behandeling van het arbeidscontract Dinsdag a.s. voort te gaan.

De Voorzitter: Door den heer Vening Meinesz wordt voorgesteld aanstaanden Dinsdag de beraadslaging over het arbeidscontract te hervatten.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het voorstel van den heer Vening Meinesz wordt in stemming gebracht en met 19 tegen 15 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren Vermeulen, Hovy, van der Does de Willebois, Regout, van Löben Sels, van Asch van Wijck, Vening Meinesz, de Jong, van den Biesen, van Waterschoot van der Gracht, Franssen, van Heeckeren, van Beyma, Breebaart, Rahusen, Prinzen, Staal, Reekers en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren Havelaar, Godin de Beaufort, Bosch van Drakestein, van Houten, van Velzen, 't Hooft, van Lamsweerde, von Fisenne, van Welderen Rengers, van Wassenaer van Rosande, Laan, Waller, Heerkens, Merkelbach en Stork.

Afwezig waren bij deze stemming de heeren Scholten, Bevers en Dojes.

(10 Juli 1907.)

Het wetsontwerp wordt in stemming gebracht en aangenomen met 29 tegen 15 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren Staal, de Jong, Breebaart, van der Does de Willebois, Heerkens, Sickenga, Vermeulen, Dojes, Bevers, Prinzen, Regout, van Löben Sels, Vening Meinesz, Scholten, Kist, Pelinck, van Velzen, Hovy, Brouwers, van Waterschoot van der Gracht, van den Biesen, van Leeuwen, van Beyma, Rahusen, van Welderen Rengers, van der Feltz, van Heeckeren, Welt en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren Godin de Beaufort, van Houten, Havelaar, Woltjer, Stork, 't Hooft, Bosch van Drakestein, van Lamsweerde, von Fisenne, Franssen, van Asch van Wijck, Merkelbach, Waller, Reekers en Laan.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat wijziging en aanvulling wenschelijk is van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent huur van dienstboden en werklieden en daarmede samenhangende artikelen in dat Wetboek, alsmede in de Wetboeken van Koophandel en van Burgerlijke Regtsvordering, in de Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie, en in de Faillissementswet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

O. 1901. WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat wijziging en aanvulling wenschelijk is van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent huur van dienstboden en werklieden en daarmede samenhangende artikelen in dat wetboek, alsmede in de Wetboeken van Koophandel en van Burgerlijke Regtsvordering, en in de Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

[Dezelfde considerans komt voor in het O. en in het G. O.; naar aanleiding van de opname van artikel VIII in het N. G. O. werd eene wijziging aangebracht.]

1e N. v. W. In de considerans worden de woorden: „en in de Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie;” vervangen door de woorden: „in de Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie, en in de Faillissementswet;”.

[Toen in de vergadering van de Tweede Kamer van den 29en Juni 1906 de beraadslaging over de beweegreden was geopend, hield de heer DE SAVORNIN LOHMAN de rede, afgedrukt op bladz. 270.

De beweegreden werd daarna zonder hoofdelijke stemming aangenomen]

ARTIKEL I.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Dit artikel bevat de wijzigingen van de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, voorafgaande aan den nieuwen titel van het Derde Boek. Zij houden alle verband met, zijn het gevolg van, de nieuwe voorschriften betreffende de arbeidsovereenkomst in artikel II opgenomen. Veelal ook komen zij neer op verandering van enkele woorden, ten einde de bestaande artikelen van het Burgerlijk Wetboek met de bewoordingen van den nieuwen titel ZEVEN A te doen overeenstemmen.

Memorie van Toelichting.

Dit artikel bevat de wijzigingen, aangebracht in bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, voorafgaande aan den nieuwen titel van het Derde Boek. Zij houden alle verband met, zijn het gevolg van, de nieuwe voorschriften betreffende de arbeidsovereenkomst in artikel II opgenomen. Veelal ook komen zij neder op verandering van enkele woorden, ten einde de bestaande artikelen van het Burgerlijk Wetboek met de bewoordingen van den nieuwen titel ZEVEN A te doen overeenstemmen.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Opgemerkt werd, dat het beter ware den inhoud van art. I naar art. II en dien van art. II naar art. I over te brengen. De wijzigingen in bepalingen van het Burgerlijk Wetboek toch, in art. I vervat, houden verband met en zijn gevolg van de nieuwe voorschriften betreffende de arbeidsovereenkomst, in art. II opgenomen; worden deze laatste voorschriften niet aangenomen, dan zullen dus de bedoelde wijzigingen ook niet worden aangebracht.

Hiertegenover werd er op gewezen, dat de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, ten aanzien waarvan in art. I wijziging wordt voorgesteld, voorafgaan aan de vijfde afdeling des zevenden titels van het derde boek van gemeld wetboek, waarvan in art. II vervanging wordt voorgesteld. De gebezigde volgorde werd dezerzijds daarom regelmatig en voor de hand liggend gevonden.

Gevraagd werd, of ook niet de artt. 991, 1018 en 1747 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de nieuwe voorschriften betreffende de arbeidsovereenkomst wijziging moeten ondergaan, teneinde zooveel mogelijk tot gelijkheid in de terminologie te geraken. Ook werd in dezen gedachtengang de aandacht gevestigd op art. 290 van het Wetboek van Koophandel; op art. 233, 5°, van de Faillissementswet, welke bepaling, naar men meende, na de totstandkoming van de voorgestelde wettelijke regeling zeker niet ongewijzigd kan blijven voortbestaan; eindelijk ook op de artt. 107, 450 en 659 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.

Memorie van Antwoord.

Aan de opmerkingen der leden, die de indeeling van het wetsontwerp verdedigden tegenover hen, die het beter vonden de bepalingen der artikelen I en II te verwisselen, moge nog worden toegevoegd, dat dezelfde methode als de thans voorgestelde ook gebezigd werd bij de wet van 6 Februari 1901 (*Staatsblad* no. 62). Tot moeilijkheden heeft deze indeeling der artikelen bij die gelegenheid geene aanleiding gegeven.

De kennisneming van de verschillende in het Voorloopig Verslag voorkomende opmerkingen betreffende wijzigingen, in onderscheidene artikelen aan te brengen, ten einde hunne terminologie te doen

overeenstemmen met die van het ontwerp, en eene nadere, nauwgezette overweging van dit punt, heeft tot de overtuiging geleid, dat de wetgever zich ten deze op het juiste standpunt stelt, indien hij, in verband met de regeling der arbeidsovereenkomst, in aanverwante artikelen geene andere wijzigingen aanbrengt, dan dezulke, waardoor de inhoud dier bepalingen eenige noodzakelijke, materiële verandering ondergaat. Werden de in het Voorloopig Verslag genoemde artikelen gewijzigd, men zoude, om consequent te zijn, met die wijzigingen niet kunnen volstaan maar onze gansche wetgeving, niet alleen het burgerlijk- en handelsrecht, zorgvuldig moeten nagaan en in ieder artikel, waarin eenige uitdrukking voorkomt, afwijkende van die, in art. 1637 a aangegeven, de noodige verandering moeten aanbrengen. Het nut van zoodanigen omvangrijken arbeid valt echter te betwijfelen; de beteekenis van alle deze artikelen staat eenmaal vast; de gebruikte bewoordingen zijn steeds van dien aard, dat het verband tusschen het begrip, hetwelk zij aanduiden, en de arbeidsovereenkomst voor een ieder volkomen duidelijk is: een ieder, die b.v. van een „bediende” leest, weet, dat hier een „arbeider” in den zin van art. 1637 a wordt bedoeld.

Andere uitdrukkingen hebben voorts een eigenaardig nevenbegrip, dat, werd de terminologie van het ontwerp in de plaats van de tegenwoordige ingevoerd, slechts door eene omschrijving met meerdere of mindere juistheid zoude zijn weder te geven; men denke bijv. aan de „huisbedienden” van art. 991 Burgerlijk Wetboek, van art. 24 der wet op het notarisambt, enz. Ook zoude de jurisprudentie, waardoor deze begrippen eene vastheid hebben erlangd, welke de wet alleen niet vermag te geven, door deze omschrijving nutteloos worden.

De eenige uitzondering op den regel, die ten deze in het ontwerp gemaakt wordt, is vervat in de zevende afdeling, handelende over aanneming van werk; in de wettelijke bepalingen zelve, welke de overeenkomst regelen, behooren de gebezigde woorden zich aan te sluiten bij de wettelijke omschrijving van het contract. Evenmin als in de eerste zes afdelingen van den titel uitdrukkingen mogen voorkomen, afwijkende van de definitie der arbeidsovereenkomst, gaat het aan in de zevende afdeling termen te laten voortbestaan, niet in overeenstemming met de bepaling van art. 1637 b.

Verslag van het Mondeling Overleg.

I. Van de zijde der Commissie werd niet overtuigend geoordeeld het betoog in de Memorie van Antwoord, dat wijziging van nog andere dan de in artikel I en artikel IV genoemde artikelen van het Burgerlijk Wetboek en van sommige artikelen van de andere wetboeken onnoodig moet worden geacht. Wijziging althans van de artikelen 40 en 233, 5°, van de Faillissementswet scheen der Commissie noodzakelijk.

De Minister bleef in het algemeen de opvatting handhaven, in de Memorie van Antwoord uiteengezet, dat de wetgever zich ten deze op het juiste standpunt stelt, indien hij, in verband met de regeling der arbeidsovereenkomst, in aanverwante artikelen geen andere wijzigingen aanbrengt, dan dezulke, waardoor de inhoud dier bepalingen eenige noodzakelijke, materiële verandering ondergaat. Overigens wenschte hij de noodzakelijkheid van wijziging van beide, door de Commissie genoemde artikelen der Faillissementswet nog nader te overwegen.

Artikel 79 van het Burgerlijk Wetboek wordt gelezen als volgt:

„Arbeiders hebben, behoudens het bepaalde bij het vorige artikel, hunne woonplaats in het huis hunner werkgevers, indien zij bij dezelve inwonen.”

[Art. 79 is in alle ontwerpen gelijk aan art. 79 van de wet.]

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Men zie de Memorie van Toelichting.]

Memorie van Toelichting.

Art. 79. De verandering strekt om vast te stellen, dat hier slechts sprake is van diegenen, die door eene arbeidsovereenkomst verbonden zijn, terwijl bovendien van de gelegenheid is gebruik gemaakt om duidelijk te doen uitkomen, dat dit artikel niet derogeert aan de bepalingen van art. 78.

[In de vergadering der Tweede Kamer van 14 Juni 1906 werd de wijziging zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Artikel 164 van gemeld wetboek wordt gelezen als volgt:

„Ten opzichte van handelingen of verbindtenissen, door de vrouw aangegaan, wegens alles wat de gewone en dagelijksche uitgaven der huishouding betreft, alsmede ten opzichte van arbeidsovereenkomsten, door haar als werkgeefster ten behoeve van de huishouding aangegaan, vooronderstelt de wet dat zij de bewilliging van haren man heeft bekomen.”

O. 1901. Artikel 164 van gemeld wetboek wordt gelezen als volgt:

„Ten opzichte van handelingen of verbindtenissen, door de vrouw aangegaan, wegens alles wat de gewone en dagelijksche uitgaven der huishouding betreft, alsmede ten opzichte van arbeidsovereenkomsten, door haar als werkgeefster ten behoeve van de huishouding aangegaan, veronderstelt de wet dat zij de bewilliging van haren man heeft bekomen.”

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 164. Ten opzichte van de arbeidsovereenkomsten door de gehuwde vrouw als arbeidster aangegaan wordt haar bij het Ontwerp eene volledige handelingsbevoegdheid toegekend. Aan de andere zijde moest dan tevens der gehuwde vrouw eene voldoende mate van zelfstandigheid worden toegekend bij het aangaan van arbeidsovereenkomsten als werkgeefster, in die gevallen, waarin de practijk thans reeds eene zoodanige zelfstandigheid aanneemt, n.l. bij de arbeidsovereenkomsten welke zij als werkgeefster ten behoeve van de huishouding sluit. Door de voorgestelde wijziging van art. 164 worden de hierbedoelde arbeidsovereenkomsten op ééne lijn gesteld met de overige verbintenissen tot een gelijk doel aangegaan.

O. Art. 164 = art. 164 van de wet.

Memorie van Toelichting.

Art. 164. Ten opzichte van de arbeidsovereenkomsten door de gehuwde vrouw als arbeidster aangegaan wordt haar bij het Ontwerp eene volledige handelingsbevoegdheid verleend. Aan de andere zijde moest dan tevens der gehuwde vrouw eene voldoende mate van zelfstandigheid worden toegekend bij het aangaan van arbeidsovereenkomsten als werkgeefster, in die gevallen, waarin de practijk thans reeds eene zoodanige zelfstandigheid aanneemt, n.l. bij de arbeidsovereenkomsten, welke zij ten behoeve van de huishouding sluit. Door de voorgestelde wijziging van art. 164 worden de hier bedoelde arbeidsovereenkomsten op ééne lijn gesteld met de overige verbintenissen tot een gelijk doel aangegaan.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 164. Enkele leden verklaarden met ingenomenheid, maar niet zonder eenige verwondering, te hebben gezien, dat een Minister, die van dit Kabinet deel uitmaakt, tegen het aanbrengen van eene wijziging als het hier geldt geen bezwaar heeft.

Andere leden merkten naar aanleiding hiervan op, dat niet anders wordt voorgesteld dan eene wettelijke erkenning van de zelfstandigheid der gehuwde vrouw in gevallen, waarin de practijk die zelfstandigheid thans reeds aanneemt, n.l. bij de arbeidsovereenkomsten, welke de gehuwde vrouw ten behoeve van de huishouding sluit. Voor verwondering over het feit, dat in het ontwerp een dergelijk voorstel wordt gedaan, scheen daarom weinig reden te bestaan.

Memorie van Antwoord.

Art. 164. Ook de ondergeteekende ontkent het bestaan van eenigen redelijken grond voor de verwondering, waarvan enkele leden deden blijken. Het Kabinet, waarvan hij de eer heeft deel uit te maken, heeft nimmer getoond alleen ter wille van doctrinaire redenen de oogen te sluiten voor de rechtmatige eischen van het maatschappelijk verkeer.

[In de latere ontwerpen is de voorgestelde lezing niet gewijzigd.]

AMENDEMENT van den heer DE KLERK, voorkomende op stuk no. 15, ingezonden 12 Maart 1906.

In artikel 164 vervallen de woorden: „ten behoeve van de huishouding”.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(14 Juni 1906.)

De Voorzitter: Op dit artikel [n.l. art. I] was een amendement ingediend door den heer de Klerk, dat echter door den voorsteller is ingetrokken.

[De wijziging werd daarop zonder hoofdelijke stemming aangenomen].

Artikel 1195, 4°. van gemeld wetboek wordt gelezen als volgt:

„Het loon van arbeiders over het verschenen jaar, en hetgeen over het loopende jaar verschuldigd is, benevens het bedrag der verhooging

van dat loon ingevolge artikel 1638 q, alsmede het bedrag der uitgaven, door den arbeider voor den werkgever gedaan, mitsgaders het bedrag der schadevergoeding, door den werkgever aan den arbeider bij het einde der dienstbetrekking krachtens artikel 1639 t verschuldigd; dat voorrecht komt ten bate ook van hem te wiens behoeve dat loon, krachtens de artikelen 374 h en 440 c, wordt uitbetaald;”

O. D. *Art. 31.* De vordering tot voldoening van het loon voor arbeid, krachtens arbeidsovereenkomst verricht gedurende de laatste zes maanden, alsmede die tot uitbetaling van het loon wegens vroeger verrichten arbeid dat overeenkomstig artikel 29 door den werkgever is ingehouden, wordt beschouwd als eene bevoorrechte inschuld, rang hebbende volgens artikel 1195 nr. 4 van het Burgerlijk Wetboek. Zijn de overeengekomen, de door wet of verordening voorgeschreven of de gebruikelijke termijnen van loonbetaling langer dan zes maanden, dan strekt zich het voorrecht uit over den geheelen loopenden termijn.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 31. Volgens art. 1195 nr. 4 Burg. Wetb. wordt als bevoorrechte schuld aangemerkt „het loon van dienst- en werkboden. . .” In vroegere jaren werden meer dan eens kantoorbedienden en dergelijke personen door den rechter daaronder begrepen geacht. Later heeft de jurisprudentie eene engere meening gehuldigd; op boekhouders werd de bepaling niet toepasselijk verklaard (1). Dezelfde opvatting wordt door onze nieuwere schrijvers verdedigd en heeft in Frankrijk, bij de uitlegging van art. 2101 nr. 4 C. c., in wetenschap en rechtspraak de overhand.

Op verruiming van het artikel is herhaaldelijk door belanghebbenden en door rechtsgeleerden aangedrongen (2); hun wensch vond weerklank in de Volksvertegenwoordiging. Het moet erkend worden, dat de redenen, die den wetgever er toe leidden, het loon van dienst- en werkboden onder de bevoorrechte inschulden op te nemen, voor het grootste gedeelte evenzeer gelden voor allen, die als arbeiders eene arbeidsovereenkomst aangaan. De nieuwere buitenlandsche wetgevingen kennen het voorrecht toe of geheel algemeen aan alle arbeiders of althans op veel ruimer voet dan onze wet: Zie vooral § 54 nr. 1 der Duitse *Konkursordnung*, na de herziening van 1898: § 61 nr. 1; verder o. a. art. 549 van den Franschen Code de Commerce, laatstelijk gewijzigd bij de wet van 6 Februari 1895; art. 19 nr. 4 der Belgische wet van 16 Dec. 1851, gewijzigd bij de wet van 25 April 1896; art. 219 der Zwitsersche Bondswet van 11 April 1889 *über Schuldbetreibung und Konkurs*; art. 1 der Engelsche *Preferential Payments in Bankruptcy Act 1888* (51/52 Vict., c. 62). Verg. ook art. 3463 nr. 7 van het Ontw. 1820.

Het loon. Naar het spraakgebruik van het Ontw. valt daaronder ook stukloon; evenzo het aandeel in de winst of opbrengst der onderneming, dat als loon of gedeelte van het loon bij de arbeidsovereenkomst is bedongen. Elders rees daarover twijfel.

Zes maanden. Ten aanzien van dezen termijn loopen de buitenlandsche wetten zeer uiteen; vaak wordt daar onderscheiden tusschen dienstboden, werklieden, bedienden, enz., en worden voor deze verschillende groepen van arbeiders verschillende termijnen gesteld. Het Ontwerp, afkeerig van dergelijke onderscheidingen die onvermijdelijk grensgeschillen scheppen, stelt, op het voetspoor der Duitse *Konkursordnung*, een gelijken termijn voor allen. Met het oog op de bijzondere bepaling in den laatsten volzin wordt een tijdvak van zes maanden ruim genoeg geacht.

(1) Rb. Amsterdam 3 April 1885, *W. v. h. R.* nr. 5280, *P. v. J.* 1885 nr. 32 *); Rb. Rotterdam 14 Nov. 1885, *W. v. h. R.* nr. 5231, *P. v. J.* 1886 nr. 4 *).

(2) Zie o. a. een adres der Vereeniging van Handelsbedienden Mercurius te Rotterdam, van Januari 1886, afgedrukt in *W. v. h. R.* nr. 5243 en *Pal. v. Just.* 1886 nr. 4 *), alsmede een hoofdartikel in hetzelfde nummer van het *Weekblad van het Recht*.

O. 1901. Artikel 1195, 4°. van gemeld wetboek wordt gelezen als volgt:

„Het loon van arbeiders over het verschenen jaar, en hetgeen over het loopende jaar verschuldigd is, benevens het bedrag der verhooging van dat loon, waarop de arbeider ingevolge artikel 1638 *o* aanspraak heeft, alsmede het loon wegens vroeger verrigten arbeid, hetwelk overeenkomstig artikel 1638 *q* door den werkgever is ingehouden, en de daarvan verschuldigde interessen; dat voorregt komt ten bate ook van hem ten wiens behoeve dat loon krachtens de artikelen 374 *h* en 440 *c* wordt uitbetaald;”

O. Artikel 1195, 4°. van gemeld wetboek wordt gelezen als volgt:

„Het loon van arbeiders over het verschenen jaar, en hetgeen over het loopende jaar verschuldigd is, benevens het bedrag der verhooging van dat loon ingevolge artikel 1638 *q*, alsmede het loon wegens vroeger verrigten arbeid, hetwelk overeenkomstig artikel 1638 *s* door den werkgever is ingehouden, en de daarvan verschuldigde interessen; dat voorregt komt ten bate ook van hem te wiens behoeve dat loon, krachtens de artikelen 374 *h* en 440 *c*, wordt uitbetaald;”

Memorie van Toelichting.

Art. 1195, 4°. In de thans geldende bepaling wordt als bevoorrechte schuld aangemerkt „het loon van dienst- en werkboden...” In vroegere jaren werden meer dan eens kantoorbedienden en dergelijke personen door den rechter daaronder begrepen geacht. Later heeft de jurisprudentie eene engere meening gehuldigd; op boekhouders werd de bepaling niet toepasselijk verklaard (1). Dezelfde opvatting wordt door onze nieuwere schrijvers verdedigd en heeft in Frankrijk, bij de uitlegging van art. 2101 nr. 4 C. C., in wetenschap en rechtspraak de overhand.

Op verruiming van het artikel is herhaaldelijk door belanghebbenden en door rechtsgeleerden aangedrongen (2); hun wensch vond weerklank in de Volksvertegenwoordiging. Het moet erkend worden, dat de redenen, die den wetgever er toe leidden, het loon van dienst- en werkboden onder de bevoorrechte inschulden op te nemen, voor het grootste gedeelte evenzeer gelden voor allen, die als arbeiders eene arbeidsovereenkomst aangaan. De nieuwere buitenlandsche wetgevingen kennen het voorrecht toe of geheel algemeen aan alle arbeiders of althans op veel ruimer voet dan onze wet. Zie vooral § 54 nr. 1 der Duitse *Konkursordnung*, na de herziening van 1898: § 61 nr. 1; verder o. a. art. 549 van den Franschen Code de Commerce, laatstelijk gewijzigd bij de wet van 6 Februari 1895; art. 19 nr. 4 der Belgische wet van 16 Dec. 1851, gewijzigd bij de wet van 25 April 1896; art. 219 der Zwitsersche Bondswet van 11 April 1889 *über Schuldbetreibung und Konkurs*; art. 1 der Engelsche *Preferential Payments in Bankruptcy Act* 1888 (51 & 52 Vict., c. 62). Verg. ook art. 3463 no. 7 van het Ontw. 1820.

Het loon. Naar het spraakgebruik van het Ontwerp valt daaronder ook stukloon; evenzoo het aandeel in de winst of opbrengst der

(1) Rb. Amsterdam 3 April 1885, *W. v. h. R.* nr. 5280, *P. v. J.* 1885 nr. 32 *); Rb. Rotterdam 14 Nov. 1885, *W. v. h. R.* nr. 5231, *P. v. J.* 1886 nr. 1 *); arrest van den Hoogen Raad van 4 Januari 1900, *W. v. h. R.* nr. 7387.

(2) [Zie noot (2) op bladz. 299.]

onderneming, dat als loon of gedeelte van het loon bij de arbeidsovereenkomst is bedongen. Elders rees daarover twijfel.

Ten aanzien van den termijn, waarvoor de preferentie geldt, loopen de buitenlandsche wetten zeer uiteen; vaak wordt daar onderscheiden tusschen dienstboden, werklieden, bedienden, enz., en worden voor deze verschillende groepen van arbeiders verschillende termijnen gesteld. Het Ontwerp, afkeerig van dergelijke onderscheidingen die onvermijdelijk grensgeschillen scheppen, stelt, op het voetspoor der Duitse *Konkursordnung*, een gelijken termijn voor allen. Voor het stellen van een korteren termijn dan in de geldende wet bestaat, naar den ondergeteekende voorkomt, geen genoegzame reden. Ook het ontwerp van 1901 week in dit opzicht af van de bepaling van art. 31 Ontwerp-DRUCKER.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1195, 4°. Sommige leden betwijfelden, of het wel juist is gezien ook het bedrag der verhooging van het loon ingevolge art. 1638 *q* onder de bevoorrechte inschulden te rekenen; goed beschouwd is deze verhooging immers niet een deel van het loon, maar, zooals in de toelichting ten aanzien van art. 1638 *q* uitdrukkelijk wordt gezegd, eene boete voor den werkgever.

Hiertegenover werd door andere leden gesteld, dat waar in den regel bij de arbeidsovereenkomst de arbeider den arbeid bij voorbaat moet uitvoeren, bij de regeling omtrent het loon rekening moet worden gehouden met het feit, dat hij zijne arbeidsverrichting ook niet ten deele kan terughouden, wanneer de uitbetaling van het loon achterwege blijft.

Blijkens het slot van de voorgestelde nieuwe lezing zou het voorrecht ook ten bate komen van hem, te wiens behoeve het loon krachtens de artt. 374 *h* en 440 *c* wordt uitbetaald. Dit trok de aandacht met het oog op de omstandigheid, dat de hier voorgestelde bepalingen tot wet geworden en in werking getreden kunnen zijn vóór het tijdstip, waarop de wet van 6 Februari 1901 (*Staatsblad* no. 62), tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent de vaderlijke macht en voogdij enz., in werking treedt.

Memorie van Antwoord.

Art. 1195, 4°. De verhooging van het loon, welke krachtens art. 1638 *q* verschuldigd is, is zeker niet als een deel van het loon te betrachten, doch wanneer de arbeider gerechtigd is deze verhooging te vorderen, komt het wenschelijk voor zijne kansen om dit bedrag werkelijk deelachtig te worden, niet te verminderen door dit bedrag af te scheiden van het loon zelf, en van de preferentie uit te sluiten.

Ook indien deze wetsvoordracht rechtskracht zoude erlangen, en in werking treden, vóór dat de wet van 6 Februari 1901 (*Staatsblad* no. 62) in werking treedt, zou het geene verwarring kunnen stichten, dat in art. 1195 sprake is van artikelen, welke nog geene toepassing kunnen hebben. Feitelijk zal dan het slot der voorgestelde lezing van art. 1195, 4°. eene doode letter zijn, totdat de invoering der zoogenaamde Kinderwetten de bepaling tot daadwerkelijk leven zal oproepen.

In verband met de herziening, welke art. 1638 *s* heeft ondergaan, moest in art. 1195, 4°, de zinsnede, welke op de vorige redactie van dat artikel betrekking had, vervallen. Zij is vervangen door eene bepaling, waardoor, naast het loon, de verschotten des arbeiders

preferent worden, zoodat bijv. handelsreizigers, die hunne reis- en verblijfkosten van den werkgever terugbetaald krijgen, ook voor die uitgaven bevoorrecht zullen zijn.

G. O. Artikel 1195, 4°. van gemeld wetboek wordt gelezen als volgt:

„Het loon van arbeiders over het verschenen jaar, en hetgeen over het loopende jaar verschuldigd is, benevens het bedrag der verhooving van dat loon ingevolge artikel 1638 *q*, alsmede het bedrag der uitgaven, door den arbeider voor den werkgever gedaan; dat voorregt komt ten bate ook van hem te wiens behoefte dat loon, krachtens de artikelen 374 *h* en 440 *c*, wordt uitbetaald;”.

Verslag van het Mondeling Overleg.

II. Van de zijde der Commissie werd de vraag gesteld, of niet in de bepaling van art. 1195, 4°, van het Burgerlijk Wetboek ook moet worden melding gemaakt van het bedrag der schadeloosstelling, omschreven in art. 1639 *s* [1639 *t*]. Het scheen toch hard, dat dit bedrag niet tot de bevoorrechte schulden zou behooren.

De Minister verklaarde zich in beginsel met de vermelding van het bedrag der schadeloosstelling in de bepaling van art. 1195, 4°, van het Burgerlijk Wetboek wel te kunnen vereenigen, ook daarom, omdat zijns inziens de aldus aangevulde bepaling min of meer eene tegenhangster zal vormen van die van art. 1638 *s*, omtrent het bedingen door den werkgever van staangeld.

1e N. v. W. In de voorgestelde wijziging op art. 1195, 4°. van het Burgerlijk Wetboek wordt tusschen de woorden: „voor den werkgever gedaan” en: „; dat voorregt” ingelascht: „, mitsgaders het bedrag der schadevergoeding, door den werkgever aan den arbeider wegens onrechtmatige verbreking der dienstbetrekking verschuldigd”.

[In het in de Tweede Kamer behandeld ontwerp waren de woorden „onrechtmatige verbreking” vervangen door de woorden „het onrechtmatig doen eindigen”, en zulks in verband met de wijziging bij de 2e N. v. W. aangebracht in art. 1639 *p*, thans 1639 *o* (1)].

(1) [Men zie hiervoor het volgend schrijven:

'S-GRAVENHAGE, den 27 Februari 1906.

Ingevolge de toezegging, gedaan bij de Nota, houdende wijziging van het Nader Gewijzigd Ontwerp van wet tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent huur van dienstboden en werklieden en daarmede samenhangende artikelen in dat wetboek, alsmede in de Wetboeken van Koophandel en van Burgerlijke Regtsvordering, in de Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie, en in de Faillissementswet, heb ik de eer U Hoogedelgestreng bij deze te doen toekomen een ontwerp van wet, waarbij de in die Nota vervatte wijzigingen zijn opgenomen.

Tevens heb ik de eer hierbij op te merken, dat ten gevolge van de wijziging van artikel 1639 *p* [o], dienovereenkomstige wijzigingen zijn noodig geworden in de artikelen 1195 4°, 1637 *o* [x], 1638 *aa*, 1639 *s* [r], 1639 *t*, 1639 *t* bis [s] en 1639 *u*, welke wijzigingen mede in het ontwerp zijn aangebracht.

De Minister van Justitie,
E. E. VAN RAALTE.

Aan
den Heer Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal.

(Gedr. Stukken, 1905—1906 — 35, no. 2).]

[In de vergadering der Tweede Kamer van 14 Juni 1906 werd de wijziging zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1195, 4°. De woorden „wegens het onrechtmatig doen eindigen der dienstbetrekking verschuldigd” worden vervangen door de woorden „bij het einde der dienstbetrekking krachtens artikel 1639 *t* verschuldigd”.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

V. RECHTSPRAAK EN EXECUTIE.

§ 3. Bevoorrechte inschulden.

Art. I. Art. 1195, 4., Burgerlijk Wetboek. Bij het loon, dat bevoorrechte inschuld is, wordt nu ook gerekend de moratoire boete, welke wegens het later uitbetalen dan den derden dag door den werkgever verschuldigd is. De bevoorrechtting ten opzichte van deze boete oordeelde men niet billijk. Ingeval van faillissement van den werkgever zal de arbeider bevoorrecht worden ten koste, niet van den werkgever, maar van de mede-schuldeischers.

Ook wordt de werking van deze bepaling ten gevolge van de uitbreiding van het nu tot de vorderingen van dienst- en werkboden beperkt voorrecht tot die van arbeiders in den zin van dit ontwerp geheel ongemotiveerd tot vorderingen van geheel anderen aard uitgebreid. Onder anderen zullen de directeuren van eene naamlooze vennootschap voortaan voor hunne loonvorderingen en nevenvorderingen, ook ter zake van ontslag (art. 1639 *t*) een voorrecht van hoogen rang erlangen, dat in het stelsel van het Burgerlijk Wetboek slechts uit meewarigheid met de dienstboden is ingevoerd.

Antwoord der Regeering.

V. RECHTSPRAAK EN EXECUTIE.

§ 3. Bevoorrechte inschulden.

Art. I. Art. 1195, 4°., Burgerlijk Wetboek. Men oordeelde het niet billijk, dat de moratoire boete, welke wegens het te laat uitbetalen van het loon door den werkgever verschuldigd is, mede onder de bevoorrechte inschuld werd begrepen. Op welken grond dit oordeel steunde wordt in het Voorloopig Verslag niet gezegd; althans zal men willen toegeven, dat hetgeen volgt, nl. dat ingeval van faillissement van den werkgever de arbeider bevoorrecht zal worden ten koste, niet van den werkgever, maar van de medeschuldeischers, bezwaarlijk als bewijs van de onbillijkheid dezer preferentie gelden kan, daar dit feit zich ten aanzien van iedere bevoorrechte schuld voordoet. Vermoedelijk ware het oordeel dan ook verschillend uitgevallen, indien men niet van „boete” had gesproken, doch eenvoudig de terminologie van het betreffende artikel 1638 *q* had overgenomen en had bedacht dat de toeslag wegens vertraging eene verhooving van het loon is. Doet het feit zich voor, in het artikel aangeduid, dan wordt het loon verhoogd met het bepaald bedrag. De arbeider heeft dan recht niet alleen op het eerst verschuldigde, doch op het hoogere loon. Dit zoo zijnde, moet men erkennen, dat er geene reden bestond om ten aanzien van de preferentie dit accres nu weder van het loon te scheiden. De vraag is zelfs gewettigd, of de afzonderlijke

vermelding hier wel noodig was en of niet, doet het geval van te late betaling zich voor, de verhooging van art. 1638 q als van zelve tot het preferente loon gerekend moet worden. Doch wat hier van zij, deze quaestie is door de uitdrukkelijke vermelding afgesneden.

Dat de beperking ten aanzien van de bedoelde soorten van arbeiders hier in art. 1195, 4°. in een innig verband staat tot die van de artikelen 1637—1639 en tot die van art. 39, 3°., R. O., springt in het oog. Waarom hier de beperking tot dienstboden en werklieden, die elders verdwenen is, behouden zoude moeten blijven, is niet kunnen blijken. De meewarigheid, waarvan in het Voorloopig Verslag sprake is, behoeft, wanneer men bijv. denkt aan het handelspersoneel, dat zoo dikwijls bij faillissement van den patroon te vergeefs beroep deed op dat voorrecht van art. 1195, 4°., waarlijk niet alleen te gelden voor de dienstboden en werklieden. Dat bepaaldelijk ook de directeuren van naamlooze vennootschappen dit voorrecht zullen genieten, kan de ondergeteekende allerminst een nadeelig gevolg der uitbreiding vinden. Ook onder hen is er menigeen, wiens arbeid de eenige bron van inkomsten is, waarmede hij in eigen onderhoud en dat van zijn gezin voorziet.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(28 Juni 1907.)

De heer van Houten: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1637 p].

Nu is er nog een eigenaardigheid, die waarschijnlijk ook met de zwakheid van het Ministerie van Justitie bij de voorbereiding van juridische wetten in verband staat, want dat durf ik wel zeggen, dat dit juridisch een zwak ontwerp is.

Welk motief is er om nevens datgene, wat men ten behoeve van de zoogenaamde arbeiders wil doen, ook in andere afdelingen van het recht bij dit wetsontwerp zoo storend in te grijpen!

Ten aanzien van de bevoorrechte schulden is de opmerking gemaakt, dat een bepaling, die door clementie ten behoeve van de dienstboden en werklieden is gemaakt, een voorrecht, dat uit clementie gegeven is, tot andere beloningen wordt uitgebreid, bijv. tot de directeuren van naamlooze vennootschappen, die zelf allicht de schuld zijn aan de deconfiture van de maatschappij. Och, zegt de Minister, het is toch mogelijk, dat de directeur niets anders heeft en dan moet men ook tegenover hem clement zijn. Dat is toch geen beantwoording!

Door de uitbreiding van het begrip van arbeid en loon wordt de geheele bepaling omtrent bevoorrechte schulden ontwricht.

[Men zie verder bij art. VII].

O. 1901. Artikel 1366, 1°. van gemeld wetboek wordt gelezen als volgt:

„Minderjarigen, behalve in de gevallen waarin de wet hen bekwaam verklaart.”

[Deze wijziging komt in geen der volgende ontwerpen voor.]

Memorie van Toelichting.

Overigens schijnen de in artikel I voorgestelde wijzigingen geene nadere toelichting te behoeven. Die van art. 1366, 1°. in het ontwerp van 1901 komt den ondergeteekende onnoodig voor en is dus niet overgenomen. Om dezelfde reden wordt thans geene wijziging van art. 1429 voorgesteld.

O. 1901. Artikel 1403, derde, vierde en vijfde lid, van gemeld wetboek wordt gelezen als volgt:

„De werkgevers en degenen, die anderen aanstellen tot de waarneming hunner zaken, zijn verantwoordelijk voor de schade, door hunne arbeiders en ondergeschikten veroorzaakt bij het verrigten van den arbeid, welken zij hun hebben opgedragen.

De schoolonderwijzers en werkgevers zijn verantwoordelijk voor de schade door hunne leerlingen en arbeiders veroorzaakt, gedurende den tijd dat dezelve onder hun toezigt staan.

De in het tweede en de in het vierde lid van dit artikel vermelde verantwoordelijkheid houdt op, indien de ouders, de voogden, de schoolonderwijzers en werkgevers bewijzen, dat zij de daad, voor welke zij aansprakelijk zouden zijn, niet hebben kunnen beletten.”

O. art. 1403, lid 3—5 = O. 1901 art. 1403, lid 3—5.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1403. Van meer dan ééne zijde werd er op gewezen, dat de hier voorgestelde wijzigingen geenszins neerkomen enkel op verandering van woorden en daarom wel eenige toelichting hadden verdiend. Zooals toch te recht is opgemerkt in een door mr. PAUL SCHOLTEN in no. 8020 van het *Weekblad van het Recht* ingezonden artikel, bestaat in art. 1403 thans verschil tusschen het derde lid, dat de aansprakelijkheid voor ondergeschikten, arbeiders, en het vierde, dat haar voor (school- en) ambachtsleerlingen vestigt en zal dit verschil verdwijnen, wanneer, zooals wordt voorgesteld, en de meesters en dienstboden of ondergeschikten van het derde lid, en de werkmeesters en knechts van het vierde in „werkgevers” en „arbeiders” worden omgezet. Gevolg van deze omzetting zal zijn, dat het derde en het vierde lid gedeeltelijk hetzelfde gaan inhouden, in zoverre beide bepalingen de werkgevers verantwoordelijk doen zijn voor de schade door hunne arbeiders veroorzaakt, terwijl het voortaan onzeker zal zijn of des werkgevers verantwoordelijkheid ophoudt, indien hij bewijst, dat hij de daad zijns arbeiders, voor welke hij aansprakelijk zoude zijn, niet heeft kunnen beletten. Immers zal dit, blijkens het vijfde lid, wel het geval zijn ten aanzien van de in het vierde, maar niet ten aanzien van de in het derde lid vermelde verantwoordelijkheid. Of zal wellicht ook voortaan tusschen het derde en het vierde lid een verschil blijven bestaan in dezen zin, dat voortaan de werkgevers aansprakelijk zullen zijn: 1°. voor de schade door hunne arbeiders veroorzaakt bij het verrichten van den arbeid, welken zij hun hebben opgedragen, en 2°. voor de schade door hunne arbeiders — ook zonder verband met den arbeid — veroorzaakt, gedurende den tijd, dat dezen onder hun toezicht staan? Zoo ja, dan behelst het voorstel zeker eene verandering van materiele aard, die bovendien — in het genoemde ingezonden artikel wordt dit te recht opgemerkt — niet gelukkig schijnt, omdat het verband van de aansprakelijkheid van den werkgever voor den arbeider met den verrichten arbeid, zonder reden wordt losgemaakt. In overweging werd daarom gegeven hetzij het vierde lid ongewijzigd te laten, hetzij de woorden: „werkmeesters” en „knechts”, door andere, die beter weergeven, wat in artikel 1384 van den Code Civil met: „artisans” en „apprentis” bedoeld wordt, te vervangen.

Nog op eene tweede wijziging, die volgens het gedane voorstel in art. 1403 zal worden aangebracht, werd de aandacht gevestigd. Terwijl het slot van het bestaande 3de lid luidt: „veroorzaakt in de werkzaamheden, waartoe zij dezelve gebruikt hebben” zal dit slot worden gelezen: „veroorzaakt bij het verrigten van den arbeid, welken zij hun hebben opgedragen”. Gevolg van deze wijziging zal zijn, dat de schat van jurisprudentie, die zoowel hier te lande als in Frankrijk omtrent de in de

geldende wet voorkomende, uit artikel 1384 van den Code Civil overgenomen, uitdrukking bestaat, geheel waardeloos zal worden. Men verzocht te mogen vernemen, waarom deze wijziging, die niet in verband met de regeling van de arbeidsovereenkomst noodig schijnt, zelfs zonder toelichting is voorgesteld.

Memorie van Antwoord.

Art. 1403. De bedoeling der wijziging van dit artikel was inderdaad, de werkgevers aansprakelijk te stellen voor de schade door hunne arbeiders veroorzaakt en bij het verrichten van den arbeid, welken zij hun hebben opgedragen, („in de werkzaamheden waartoe zij dezelve gebruikt hebben”) en gedurende den tijd, dat zij onder hun toezicht staan. Hiervan zoude dus niet het gevolg zijn geweest, gelijk door mr. PAUL SCHOLTEN in het *Weekblad van het Recht* van 29 Februari 1904 n°. 8020 veronderstellenderwijze wordt gezegd, dat „eene zelfde categorie van personen voor de daden van anderen tweemaal aansprakelijk wordt gesteld en haar daarbij éénmaal wel en éénmaal niet wordt toegestaan zich van de aansprakelijkheid door het aantoonen van zekere omstandigheden te ontheffen”.

Naar de bedoeling van de voorgestelde lezing van het artikel zou er cumulatie zijn geweest van gevallen, waarin aansprakelijkheid aangenomen wordt, niet van aansprakelijkheid voor eenzelfde daad.

Een andere vraag is het intusschen, of deze voorgestelde materiele wijziging werkelijk eene belangrijke verbetering kon worden geacht, eene vraag, die de ondergeteekende thans geneigd is ontkennend te beantwoorden. Eene regeling, waardoor de afzonderlijke verantwoordelijkheid voor ambachtsleerlingen wordt vervangen door eene algemeene van werkgevers voor hunne arbeiders, strookt trouwens beter met den gedachtengang der vorige ontwerpen, die ook den leerling als een arbeider beschouwden (1), dan met dien van het tegenwoordig ontwerp, hetwelk in de leerlingovereenkomst eene gansch andere overeenkomst ziet dan de arbeidsovereenkomst.

Daar nu overigens de wijzigingen, waarvan in het Voorloopig Verslag wordt gewaagd, slechts de beteekenis zouden hebben van louter redactie-wijzigingen, terwijl de juiste beteekenis der woorden „werkmeesters” en „knechts” in dit verband als algemeen bekend mag worden verondersteld, heeft de ondergeteekende thans besloten dit artikel ganschelijk ongewijzigd te laten. Daarmede is tevens het belang vervallen, gelegen in eene beantwoording der opmerkingen betreffende het slot van het derde lid.

[In het **G. O.** en in de volgende ontwerpen was geene wijziging van art. 1403 opgenomen.]

O. 1901. Aan het slot van artikel 1429 van gemeld wetboek wordt een nieuw lid toegevoegd, luidende als volgt:

„Alles behoudens de regelen voor bijzondere gevallen bij de wet vastgesteld.”

[Deze bepaling komt in geen der volgende ontwerpen voor.]

(1) Memorie van Toelichting Ontwerp-DRUCKER, art. 15 n°. 7, officieele uitgave, bladzijde 53; Memorie van Toelichting Ontwerp van 1901, art. 1637 O, 6°, bladzijde 33. [Men zie bij art. 1637 p.]

Memorie van Toelichting.

[Zie de Memorie van Toelichting bij art. 1366, 1° **O. 1901**, bladz. 304.]

Het tweede lid van artikel 1483 van gemeld wetboek wordt gelezen als volgt:

„Ook kan de minderjarigheid niet worden ingeroepen tegen verbindtenissen door minderjarigen, bij huwelijksche voorwaarden, met inachtneming van artikel 206, of bij arbeidsovereenkomsten, met inachtneming van artikel 1637 g, of bij arbeidsovereenkomsten op welke artikel 1637 h van toepassing is, aangegaan.”

O. 1901. Het tweede lid van artikel 1483 van gemeld wetboek wordt gelezen als volgt:

„Ook kan de minderjarigheid niet worden ingeroepen tegen verbindtenissen door minderjarigen, bij huwelijksche voorwaarden, met inachtneming van artikel 206, of bij arbeidsovereenkomsten, met inachtneming van artikel 1637 g, of bij arbeidsovereenkomsten op welke artikel 1637 h toepasselijk is, aangegaan.”

[Art. 1483, tweede lid, is in het **O.** en in de volgende ontwerpen gelijk aan de wet.]

[In de vergadering der Tweede Kamer van 14 Juni 1906 werd de wijziging zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

De artikelen 1583 en 1585 van gemeld wetboek vervallen.

De Eerste Afdeling des Zevenden Titels van het Derde Boek van gemeld wetboek wordt gelezen als volgt:

„EERSTE AFDEELING.

Algemeene bepaling.

Artikel 1584. Huur en verhuur is eene overeenkomst, waarbij de eene partij zich verbindt om de andere het genot eener zaak te doen hebben, gedurende eenen bepaalden tijd en tegen eenen bepaalden prijs, welken de laatstgemelde aanneemt te betalen.

Men kan allerlei soort van goederen, het zij onroerende, het zij roerende, verhuren.”

O. 1901. De artikelen 1583 en 1585 van gemeld wetboek vervallen.

De Eerste Afdeling des Zevenden Titels van het Derde Boek van gemeld wetboek wordt gelezen als volgt:

„EERSTE AFDEELING.

Algemeene bepaling.

Artikel 1584. Huur en verhuur is eene overeenkomst, waarbij de eene partij zich verbindt om der andere het genot eener zaak te doen hebben, gedurende eenen bepaalden tijd en tegen eenen bepaalden prijs, welken de laatstgemelde aanneemt te betalen.

Men kan allerlei soort van goederen, het zij onroerende, het zij roerende, verhuren.”

Memorie van Toelichting O. 1901.

Algemeene Beschouwingen.

§ 4. *Begrip der arbeidsovereenkomst. Hare verhouding tot andere, aanverwante overeenkomsten.*

Waar het er thans op aankomt het begrip der arbeidsovereenkomst vast te stellen en de plaats aan te wijzen, welke dit contract in ons Burgerlijk Wetboek te midden der andere overeenkomsten behoort in te nemen, moet op den voorgrond worden gesteld, dat de band die het Burgerlijk Wetboek tusschen de arbeidsovereenkomst en aanneming van werk enerzijds en de huurovereenkomst anderzijds gelegd heeft, niet is bestendigd. Al moge men bij de arbeidsovereenkomst in overdrachtelijken zin spreken van „zich verhuren” en dergelijke uitdrukkingen bezigen welke aan huur en verhuur zijn ontleend, inderdaad bestaat er geen verwantschap tusschen beide begrippen. (1) De arbeid, welken de arbeider zich verbindt te verrichten, de praestatie van de zijde des arbeiders, bestaat niet, gelijk bij de huurovereenkomst het geval is, in het verstrekken van genot, terwijl de zaak, welke tot het verschaffen van het genot dient aan den verhuurder in eigendom blijft toebehooren; de arbeid eenmaal verricht, is voor den arbeider voor immer te loor gegaan.

Wat hier van de arbeidsovereenkomst is gezegd, geldt in niet mindere mate voor de overige soorten van overeenkomsten welke het verrichten van arbeid ten behoeve der wederpartij tot object hebben, zooals b.v. aanneming van werk.

Vertoonen alle deze overeenkomsten een karakteristiek onderscheid met het begrip huur en verhuur, aan de andere zijde bestaat tusschen haar onderling eene voldoende familiegelekenis om eene samenvatting der betreffende bepalingen in eenen afzonderlijken Titel van het derde boek van het Burgerlijk Wetboek te rechtvaardigen. „Van de overeenkomsten tot het verrichten van arbeid” luidt het algemeen opschrift van dezen nieuwen Zevenden Titel A.

[Men zie verder bij art. 1637 a].

Artt. 1583, 1584 en 1585. In verband met hetgeen hierboven in § 4 is medegedeeld omtrent de verhouding tusschen de overeenkomsten tot het verrichten van arbeid en de huurovereenkomst, wordt voorgesteld de artikelen 1583 en 1585 te doen vervallen, terwijl in art. 1584 de omschrijving aan „huur van goederen” gegeven, tot die der overeenkomst van huur en verhuur is aangewend.

Overigens schijnen de in artikel I voorgestelde wijzigingen geene nadere toelichting te behoeven.

O. artt. 1583, 1584 en 1585 = O. 1901 artt. 1583, 1584 en 1585.

Memorie van Toelichting.

Algemeene Beschouwingen.

[Gedeelte van] § 6. *Begrip der arbeidsovereenkomst. Hare verhouding tot andere, aanverwante overeenkomsten.*

Van de overeenkomst van huur en verhuur — het behoeft, na het hierboven gezegde, nauwelijks nog te worden vermeld — laat de arbeidsovereenkomst zich in de eerste plaats onderscheiden, doordat

(1) DIEPHUIS, *Ned. Burg. Regt.*, XII, blz. 6 en 7.

bij de eerste een bestanddeel van het vermogen van den verhuurder buiten diens gebruik geraakt, hetgeen niet het geval is met den arbeider. De arbeidskracht toch is onafscheidbaar van den persoon zelf. De verhuurder, die zijn vermogensbestanddeel wel afscheidt, heeft diensvolgens slechts den negatieven plicht om te *laten* (nl. het afgescheidene te laten gebruiken door den huurder), de arbeider, die zijn arbeidskracht aan zich houdt, daarentegen den positieven plicht om te *doen* (nl. die arbeidskracht ten behoeve des werkgevers aan te wenden).

[Men zie verder bij art. 1637 c.]

Artt. 1583, 1584 en 1585. In verband met hetgeen hierboven in § 6 is medegedeeld omtrent de verhouding tusschen de overeenkomsten tot het verrichten van arbeid en de huurovereenkomst, wordt voorgesteld de artikelen 1583 en 1585 te doen vervallen, terwijl in art. 1584 de omschrijving aan „huur van goederen” gegeven, tot die der overeenkomst van huur en verhuur is aangewend.

[De artt. 1583, 1584 en 1585 zijn in het **G. O.** en in de volgende ontwerpen gelijk aan **O.** artt. 1583, 1584 en 1585.]

[In de vergadering der Tweede Kamer van 14 Juni 1906 werden de wijzigingen van de drie artikelen benevens het opschrift van de Eerste Afdeeling van den Zevenden Titel zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1584. In plaats van „der andere” wordt gelezen „de andere”.

ARTIKEL II.**Memorie van Toelichting O. 1901**

en

Memorie van Toelichting,**Artikel II. (1)**

Artikel II behelst de bepalingen, gemeen aan de overeenkomsten tot het verrichten van arbeid, alsmede de regeling der onderlinge verhouding tusschen de drie groepen van deze overeenkomsten (Eerste afdeling van den Zevenden Titel A), benevens de regeling van de arbeidsovereenkomst zelve (Tweede tot en met Zesde Afdeling).

De Vijfde Afdeling des Zevenden Titels van het Derde Boek van gemeld wetboek wordt vervangen door het hier volgende:

„ZEVENDE TITEL A.

Van de overeenkomsten tot het verrichten van arbeid.

EERSTE AFDEELING.**Algemeene bepalingen.**

Artikel 1637. Behalve de overeenkomsten tot het verrichten van enkele diensten, welke door de aan dezelve eigene bepalingen en bedongene voorwaarden, en bij gebreke van deze door het gebruik, worden geregeerd, bestaan er twee soorten van overeenkomsten, waarbij de eene partij zich verbindt, voor de andere tegen belooning arbeid te verrichten: de arbeidsovereenkomst en de aanneming van werk.

Memorie van Toelichting O. D.

[Vervolg van bladz. 316.]

De praestatie van ééne of van enkele diensten — hetzij ze geschiedt om niet of tegen loon — blijft buiten het kader van dit Ontwerp. Een deel dezer gevallen

(1) Evenals bij het ontwerp van wet tot wijziging van de eerste zes titels van het vierde boek van het Burg. Wetboek enz. (Gedrukte stukken 1903—1904, n°. 70) is geschied, en op de gronden in de Memorie van Toelichting (blz. 9) van dat ontwerp aangevoerd, heeft de ondergeteekende gemeend ook in dit ontwerp de gebruikelijke spelling te moeten bezigen bij de regeling der arbeidsovereenkomst, en de oude spelling slechts te moeten behouden waar enkele op zich zelve staande wijzigingen worden voorgesteld. Mitsdien is de inhoud van artikel II in de spelling van DE VRIES en TE WINKEL vervat.

[Deze noot komt alleen voor in de Memorie van Toelichting behorende bij het Ontwerp—LOEFF].

vormen de overeenkomst, die in onze wet als „aanneming van werk” is beschreven en die ook wel, min eigenaardig, „huur van werk” wordt genoemd. Een ander gedeelte is in de Nederlandsche wet onder geene bijzondere benaming bekend. In een nieuw, systematisch ingericht Burgerlijk Wetboek zou allicht ook aan deze overeenkomsten een afzonderlijke Titel behooren te worden ingeruimd. Thans bestaat voor regeling geen aanleiding. De behoefte is hier niet dringend. In de rechtspraak kwamen dergelijke overeenkomsten betreffende praestatie van enkele diensten, buiten het geval van aanneming, een en andermaal ter sprake. Het verschil betrof dan of de verplichting tot betaling van loon, welke werd betwist, of de mate van aansprakelijkheid, die bij zoodanig contract mocht geveerd worden. Ook zonder speciale wetsbepalingen heeft men zich zeer wel weten te redden. Doch al mocht er eenige moeilijkheid rijzen, hier gelden niet die klemmende redenen voor wettelijke behandeling, welke ten aanzien der arbeidsovereenkomst hierboven werden ontwikkeld; hier staan geene groote maatschappelijke belangen op het spel.

O. 1901. De Vijfde Afdeling des Zevenden Titels van het Derde Boek van gemeld wetboek wordt vervangen door het hier volgende:

„ZEVENDE TITEL A.

Van de overeenkomsten tot het verrichten van arbeid.

EERSTE AFDEELING.**Algemeene bepalingen.**

Art. 1637. Behalve de overeenkomsten tot het verrichten van enkele diensten, welke door de aan dezelve eigene bepalingen en bedongene voorwaarden, en bij gebreke van deze door het gebruik, worden geregeerd, bestaan er tweederlei soorten van overeenkomsten waarbij de eene partij zich verbindt om voor de andere tegen belooning arbeid te verrichten: de arbeidsovereenkomst en aanneming van werk.

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Vervolg van bladz. 318.]

De praestatie van ééne of van enkele diensten — hetzij ze geschiedt om niet of tegen loon — blijft buiten het kader van dit Ontwerp. Voor zooverre deze overeenkomsten niet onder het begrip „aanneming van werk” vallen, zijn zij in de Nederlandsche wet onder geene bijzondere benaming bekend. In een nieuw, systematisch ingericht Burgerlijk Wetboek zou wellicht ook aan deze overeenkomsten een afzonderlijken Titel behooren te worden ingeruimd. Thans bestaat voor regeling geen aanleiding en kan worden volstaan met eene korte verwijzing naar haren rechtsbron (zie art. 1637 aanhef). De behoefte is hier niet dringend. In de rechtspraak kwamen dergelijke overeenkomsten een en andermaal ter sprake. Het verschil betrof dan of de verplichting tot betaling van loon, welke werd betwist, of de mate van aansprakelijkheid, die bij zoodanig contract mocht geveerd worden. Ook zonder speciale wetsbepalingen heeft men zich zeer wel weten te redden. Doch al mocht er eenige moeilijkheid rijzen, hier gelden niet die klemmende redenen voor wettelijke behandeling, welke ten aanzien der arbeidsovereenkomst hierboven werden ontwikkeld; hier staan geene groote maatschappelijke belangen op het spel.

Artt. 1637—1637 b. (1) De overeenkomsten van welke deze artikelen gewag maken komen alle in dit opzicht met elkaar overeen dat bij het sluiten van eene dergelijke overeenkomst de eene partij zich verbindt voor de andere arbeid te verrichten tegen belooning.

De eerste groep, het verrichten van enkele diensten, verschilt, gelijk boven [bladz. 318] werd opgemerkt, met de tweede in dit kenmerkend opzicht, dat bij het sluiten dier overeenkomst geene duurzame dienstbetrekking tot stand komt. Partijen hebben bij het sluiten der overeenkomst eenen bepaalden dienst, eene enkele

(1) Art. 1 ontw. DRUCKER.

praestatie, op het oog. Met de vervulling van dien dienst is aan de overeenkomst gevolg gegeven.

Het onderscheid tusschen de tweede en de derde groep is daarin gelegen, dat bij gene de arbeid zelf, bij deze het product van den arbeid voorwerp der overeenkomst is, dat dus bij de eene overeenkomst voor den arbeid zelf de belooning wordt geschonken, terwijl ten aanzien van de tweede partijen bij de bepaling van de belooning *niet* den arbeid doch het door den arbeid tot stand gebrachte *werk* op het oog hebben.

Een gevolg hiervan is, oeconomisch, dat de risico van den arbeid geheel of gedeeltelijk bij de arbeidsovereenkomst steeds aan de zijde van hem is die de belooning uitbetaalt, terwijl bij aanneming van werk alleen de aannemer het risico zal hebben te dragen.

Dit risico is tweërlei. Eensdeels bestaat gevaar dat de hoeveelheid van den arbeid beneden het verwachte blijft, aan den anderen kant kan evenzeer de hoedanigheid van den verrichten arbeid tegenvallen. Laat zich al gemakkelijk eene arbeidsovereenkomst denken — b.v. het werken op stukloon — waarbij mede de arbeider de nadeelen, aan zijne tekortkomingen wat betreft de kwantiteit verbonden, zal gevoelen, de werkgever blijft daarvan nooit verschoond. Het gevaar voor onvoldoende kwaliteit van den verrichten arbeid wordt steeds door den werkgever gedragen.

Bij aanneming van werk daarentegen is het de aannemer die de nadeelen zal gevoelen. Te late oplevering van het werk, gevolg van onvoldoende kwantiteit van den noodzakelijken arbeid, zoowel als oplevering van het werk in slechtere hoedanigheid dan bij de overeenkomst werd bedongen, is niet anders dan niet-voldoening aan de gesloten overeenkomst, wanpraestatie, welke den aannemer tot schadevergoeding zal aansprakelijk maken.

Dit oeconomisch verschil heeft ten gevolge dat bij de arbeidsovereenkomst de werkgever gezag, leiding en toezicht moet houden gedurende den arbeid. Juridisch is dit element derhalve in de omschrijving onmisbaar, vandaar dat bij de arbeidsovereenkomst de arbeid in dienst van den werkgever moet zijn verricht.

Kan men, in zeer ruimen zin gesproken, zeggen dat in elk der drie boven bedoelde gevallen eene overeenkomst tot het verrichten van arbeid tot stand komt, overeenkomstig het spraakgebruik wordt alleen de tweede groep als *arbeidsovereenkomst* door het ontwerp aangeduid.

De overeenkomsten tot het verrichten van enkele diensten (art. 1637) worden in het Burgerlijk Wetboek niet nader omschreven. Het ligt buiten het kader van dit ontwerp daarin, zoo het al noodig mocht geacht worden, te voorzien. De praktijk zal zich met eene analogische toepassing, soms van de regelen der eigenlijke arbeidsovereenkomst, soms van die van aanneming van werk zeker kunnen redden. (1)

O. De Vijfde Afdeeling des Zevenden Titels van het Derde Boek van gemeld wetboek wordt vervangen door het hier volgende:

«ZEVENDE TITEL A.

Van de overeenkomsten tot het verrichten van arbeid.

EERSTE AFDEELING.

Algemeene Bepalingen.

Artikel 1637. Behalve de overeenkomsten tot het verrichten van enkele diensten, welke door de aan dezelve eigene bepalingen en bedongene voorwaarden, en bij gebreke van deze door het gebruik, worden geregeerd, bestaan er twee soorten van overeenkomsten, waarbij de eene partij zich verbindt om voor de andere tegen belooning arbeid te verrichten: de arbeidsovereenkomst en de aanneming van werk.

Memorie van Toelichting.

[Vervolg van bladz. 321.]

De praestatie van een of van enkele diensten — hetzij ze geschiedt om niet of tegen loon — blijft derhalve buiten het kader van dit

(1) Vergelijk hierboven § 4 [bladz. 318].

Ontwerp. Deze overeenkomsten zijn in de Nederlandsche wet onder geene bijzondere benaming bekend. In een nieuw, systematisch ingericht Burgerlijk Wetboek zou haar wellicht een afzonderlijke Titel behooren te worden ingeruimd. Thans bestaat voor regeling geen aanleiding en kan worden volstaan met eene korte verwijzing naar hare rechtsbron (zie art. 1637 aanhef). De behoefte is hier niet dringend. In de rechtspraak kwamen dergelijke overeenkomsten een en andermaal ter sprake. Het verschil betrof dan of de verplichting tot betaling van loon, welke werd betwist, of de mate van aansprakelijkheid, die bij zoodanig contract mocht gevergd worden. Ook zonder speciale wetsbepalingen heeft men zich zeer wel weten te redden. Doch al mocht er eenige moeilijkheid rijzen, hier gelden niet die klemmende redenen voor wettelijke behandeling, welke ten aanzien der arbeidsovereenkomst hierboven werden ontwikkeld; hier staan geene groote maatschappelijke belangen op het spel.

Artt. 1637—1637b. De overeenkomsten, van welke deze artikelen gewag maken, komen alle in dit opzicht met elkaar overeen, dat bij het sluiten van eene dergelijke overeenkomst de eene partij zich verbindt voor de andere arbeid te verrichten tegen belooning.

De eerste groep, het verrichten van enkele diensten, verschilt, gelijk boven werd opgemerkt, met de tweede in dit kenmerkend opzicht, dat bij het sluiten dier overeenkomst geene duurzame dienstbetrekking tot stand komt. Partijen hebben bij het sluiten der overeenkomst eenen bepaalden dienst, eene enkele praestatie, op het oog. Met de vervulling van dien dienst is aan de overeenkomst gevolg gegeven.

Het onderscheid tusschen de tweede en de derde groep is daarin gelegen, dat bij gene de arbeid zelf, bij deze het product van den arbeid, voorwerp der overeenkomst is, dat dus bij de eene overeenkomst voor den arbeid zelf de belooning wordt geschonken, terwijl ten aanzien van de tweede partijen bij de bepaling van de belooning *niet* den arbeid, doch het door den arbeid tot stand gebrachte *werk*, op het oog hebben.

Een gevolg hiervan is, oeconomisch, dat de risico van den arbeid geheel of gedeeltelijk bij de arbeidsovereenkomst steeds aan de zijde van hem is die de belooning uitbetaalt, terwijl bij aanneming van werk alleen de aannemer de risico zal hebben te dragen.

Deze risico is tweërlei. Eensdeels bestaat gevaar dat de hoeveelheid van den arbeid beneden het verwachte blijft, aan den anderen kant kan evenzeer de hoedanigheid van den verrichten arbeid tegenvallen. Laat zich al gemakkelijk eene arbeidsovereenkomst denken — b.v. het werken op stukloon — waarbij mede de arbeider de nadeelen, aan zijne tekortkomingen wat betreft de kwantiteit verbonden, zal gevoelen, de werkgever blijft daarvan nooit verschoond. Het gevaar voor onvoldoende kwaliteit van den verrichten arbeid wordt steeds door den werkgever gedragen.

Bij aanneming van werk daarentegen is het de aannemer, die de nadeelen zal gevoelen. Te late oplevering van het werk, gevolg van onvoldoende kwantiteit van den noodzakelijken arbeid, zoowel als oplevering van het werk in slechtere hoedanigheid dan bij de overeenkomst werd bedongen, is niet anders dan niet-voldoening aan de gesloten overeenkomst, wanpraestatie, welke den aannemer tot schadevergoeding zal aansprakelijk maken.

Dit oeconomisch verschil heeft ten gevolge, dat bij de arbeids-overeenkomst de werkgever gezag, leiding en toezicht moet houden gedurende den arbeid. Juridisch is dit element derhalve in de omschrijving onmisbaar, vandaar dat bij de arbeidsovereenkomst de arbeid *in dienst* van den werkgever moet zijn verricht.

Kan men, in zeer ruimen zin gesproken, zeggen, dat in elk der drie boven bedoelde gevallen eene overeenkomst tot het verrichten van arbeid tot stand komt, overeenkomstig het spraakgebruik wordt alleen de tweede groep als *arbeidsovereenkomst* door het ontwerp aangeduid.

De overeenkomsten tot het verrichten van enkele diensten (art. 1637) worden in het Burgerlijk Wetboek niet nader omschreven. Het ligt buiten het kader van dit ontwerp daarin te voorzien, — zoo eene regeling al noodig mocht geacht worden. De practijk zal zich met eene analogische toepassing, soms van de regelen der eigenlijke arbeidsovereenkomst, soms van die van aanneming van werk, zeker kunnen redden (1).

G. O. en N. G. O. art. 1637 = O. art. 1637.

[Het artikel is in de zitting der Tweede Kamer van 13 Maart 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1637. Het woord „om” in den vijfden regel wordt vervangen door eene komma.

Artikel 1637 a. De arbeidsovereenkomst is de overeenkomst, waarbij de eene partij, de arbeider, zich verbindt, in dienst van de andere partij, den werkgever, tegen loon gedurende zekeren tijd arbeid te verrichten.

O. D. Art. 1. Arbeidsovereenkomst is de overeenkomst tusschen een arbeider en een werkgever, waarbij de arbeider tegen loon zijne arbeidskracht, geheel of voor een gedeelte, voor zekeren tijd ter beschikking stelt van den werkgever.

Memorie van Toelichting O. D.

Algemeene Beschouwingen.

§ 3. *Begrip der arbeidsovereenkomst. Begrenzing tegenover andere, verwante overeenkomsten.*

Het komt er thans vóór alles op aan, het begrip der arbeidsovereenkomst vast te stellen, haar gebied te omschrijven. Volgens het Ontwerp (art. 1) ligt het wezen dezer overeenkomst in het „beschikbaar stellen van arbeidskracht voor zekeren tijd tegen loon”. Een arbeidscontract is, naar het Ontwerp, *alleen* daar, maar ook *altijd* daar aanwezig, waar iemand tegen loon zijne arbeidskracht voor zekeren tijd ter beschikking stelt van een ander, waar iemand zich tegen loon

(1) Vergelijk hierboven § 6, bladz. 11 [bladz. 321].

voor zekeren tijd bij een ander in dienstbetrekking begeeft, waar hij wordt, „een bezoldigd persoon in dienst van den werkgever”, gelijk art. 40 der Faillissementswet het uitdrukt. Daar buiten liggen de gevallen waar iemand op zich neemt, voor een ander ééne handeling of enkele bepaalde handelingen te verrichten.

Het denkbeeld dezer onderscheiding is niet nieuw. Wetgevers en schrijvers, die de arbeidsovereenkomst behandelen, hebben zich deze in het algemeen zoo voorgesteld als ze hier wordt omschreven. Reeds de Romeinsche tegenstelling tusschen *locatio operarum* en *locatio operis* gaf daartoe aanleiding en de gebruikelijke uitdrukking „huur en verhuuring van diensten” wees daarheen. Doch men behoeft de meeste wetten slechts op te slaan, om zich te overtuigen, dat zeer vaak aan deze onderscheiding niet getrouw de hand wordt gehouden. In die wetten, waar men alleen dacht aan dienstboden en werklieden in engen zin, gelijk het Nederlandsche Burgerlijk Wetboek en de nieuwe Belgische Ontwerpen, bestond er minder gevaar voor verwarring; evenzoo in de *Gesinde- en Gewerbe-Ordnungen*. Doch waar de wetgever in het Burgerlijk Wetboek het arbeidscontract in zijn vollen omvang opnam, werd de grens meestal niet scherp getrokken of geheel uit het oog verloren. Het Ontwerp van 1820 bijv. bedoelde in Tit. 10 beschikbaarstelling van arbeidskracht, in Tit. 11 de praestatie van enkele diensten te regelen; artt. 2635 en 2637 aan de eene en art. 2669 aan de andere zijde bewijzen dit ten duidelijkste; doch in dezen gedachtengang past art. 2643 nauwelijks, art. 2650 in het geheel niet. Ook in het Burgerlijk Wetboek voor het Duitsche Rijk zijn de verschillende gevallen niet voldoende uiteengehouden. Terwijl verscheidene artikelen alleen spreken van en passen voor de duurzame dienstbetrekking, *Dienstverhältniss* (o.a. §§ 620, 624, 625), is in andere artikelen weder aan de praestatie van enkele handelingen gedacht en treft men zelfs bepalingen aan, opzettelijk ingericht voor personen die, zonder in eene blijvende dienstbetrekking te staan, zich verbinden, diensten van zekeren nader aangeduiden aard te verrichten (§ 627). Op die wijze worden overeenkomsten met elkaar vermengd, welke inderdaad ver uiteenloopen, zoowel met het oog op hare rechtskundige natuur als wegens hare geheel verschillende maatschappelijke beteekenis.

Ten einde deze verwarring te ontgaan, vermijdt het Ontwerp, in de omschrijving der overeenkomst gebruik te maken van dubbelzinnige termen als „zich verbinden iets te verrichten”, „diensten te verrichten”, en dergelijke, welke in vele wetboeken (Burg. Wetb., art. 1585; Burg. Wetb. v. Saksen, § 1229; Zwits. Verbinde-nissenrecht, art. 338; Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk, § 611) worden aange-troffen. Het volgt liever het spraakgebruik van verschillende schrijvers (1) en kiest de uitdrukking „beschikbaar stellen van arbeidskracht voor zekeren tijd”. Wat dien tijd aangaat, in de meeste gevallen zal die niet zeer kort zijn; het Duitsche *Reichsgericht* (*Entscheidungen in Civilsachen*, dl. 3, bl. 181) omschrijft de arbeidsovereenkomst zelfs als eene „op zekeren duur berekende rechtsbetrekking”. Aan dergelijke eenigszins duurzame dienstbetrekking is ook bij de regeling in het Ontwerp vooral gedacht. Doch voor het begrip is die langere duur niet noodzakelijk. De arbeidsovereenkomst kan voor één dag worden aangegaan; de bedoeling der partijen kan zeer goed zijn, dat de dienstbetrekking slechts één dag zal duren. Allicht zullen de bepalingen van het Ontwerp dan feitelijk weinig of geen toepassing vinden. Doch waar werkelijk voor dien éénen dag de arbeider zijne arbeidskracht ter beschikking heeft gesteld van den werkgever, valt die overeenkomst in het Ontwerp.

Het mag overbodig geacht worden, in de omschrijving op te nemen, dat de dienstverhuurder zal arbeiden onder toezicht, leiding, gezag van den werkgever, of voor rekening van den werkgever. Elders, bijv. in de Belgische Ontwerpen (art. 1), strekt die bijvoeging om de uitdrukking „verrichten van diensten” of „arbeiden” nader op te helderen. In de „beschikbaarstelling van arbeidskracht” ligt zij van zelve opgesloten.

De toepassing van het gestelde kenmerk in het maatschappelijk verkeer zal geene moeilijkheid baren. Waar in het dagelijksch leven de uitdrukkingen „betrekking”, „dienstbetrekking”, „in dienst treden”, „in functie treden” en derge-

(1) Zie in dien geest: DIEPHUIS, *het Ned. Burg. Regt*, dl. 12 (1889), bl. 305, 313, en de verdere uiteenzetting; Mr. KRABBE, *de burgerlijke staatsdienst in Nederland*, 1883, bl. 16 vlg.; Mr. MOLENGRAAFF, *Leidraad bij de beoefening van het Ned. Handelsrecht*, bl. 56. Onder de buitenlandsche schrijvers, vooral SCHMOLLER, *Natur des Arbeitsvertrags*, t. a. p. bl. 72; verder o. a. DERNBURG, *Preuss. Privatrecht*, t. a. p., dl. 2 § 192 in het begin; SCHREIBER, *der Arbeitsvertrag nach heutigem österreich. Privatrecht*, Wien 1887, bl. 8 vlg.; BÖNINGER, *die Bestrafung des Arbeitsvertragsbruchs*, Tübingen 1891, bl. 5 vlg.

lijke worden gebezigd, vormen zij een onbedriegelijk kenteeken, dat eene arbeids-overeenkomst is gesloten. Berekening van het loon per dag, week of jaar geeft eene aanwijzing in dezelfde richting. De bezoldigde secretaris eener vereeniging; de rechtskundige, wiskundige of geneeskundige adviseur, die door een levensverzekeraar tegen vast salaris is aangesteld om hem in alle voorkomende gevallen ten dienste te staan; de redacteur van een dagblad; de ingenieur van een waterschap — zij allen sluiten eene arbeidsovereenkomst met dengene, die hen benoemt. Aan den anderen kant bestaat er geene arbeidsovereenkomst tusschen den genesheer en den zieke die hem raadpleegt; tusschen den advocaat en den cliënt, wien hij een advies geeft; tusschen den ingenieur en den ondernemer, die hem het ontwerpen van plannen voor eene waterleiding opdraagt. De vraag, onder welke rubriek van overeenkomsten de laatstgenoemde gevallen thuis behooren, met name of ze vallen onder de „huur van diensten”, is in de wetenschap van oudsher eene uitermate betwiste, zoowel in Frankrijk en Nederland, als elders. De hier gegeven omschrijving beslist althans dit, dat ze niet kunnen worden gebracht tot de arbeidsovereenkomst.

[Men zie verder bladz. 310].

Het Ontwerp (art. 1) beperkt het begrip arbeidsovereenkomst in zoover, dat het deze alleen aanwezig acht, indien voor de beschikbaarstelling der arbeidskracht eene tegenprestatie, vergoeding, loon, is bedongen. Dit stemt overeen met de bepalingen der wetten en ontwerpen (Burg. Wetb., art. 1585: *prijs of loon*; Ontw. 1820, art. 2635: *loon*; Zwits. Verbintenissenrecht, art. 338: *Vergütung*; Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk, § 611, *Vergütung*; Belg. Ontw., art. 1: *rétribution, rémunération*.) en met de leer van het meerendeel der schrijvers. Beschikbaarstelling van arbeidskracht voor zekeren tijd, *zonder* beding van vergoeding of loon, is denkbaar, doch komt zelden voor en vordert geene wettelijke regeling. Is dergelijke overeenkomst gesloten, dan vinden de bepalingen van dit Ontwerp daarop geene toepassing, hetzij wellicht bij analogie.

Niet noodig is, dat uitdrukkelijk, met zoovele woorden, loon is bedongen. Het bestaande vrij scherp geformuleerde art. 1585 B. W. (*tusschen partijen bepaalde prijs of loon*) heeft de practijk niet belet, het stilzwijgende loonbeding als voldoende te beschouwen. Door art. 16 Ontw. [1637 q] is elke mogelijke twijfel daaromtrent opgeheven.

Uit de verdere bepalingen over het loon blijkt, dat ook ingeval het loon bij het stuk wordt berekend deze overeenkomst aanwezig kan zijn (art. 14 [1637 o]) terwijl aldaar tevens is beslist, in welke verschillende vormen loon kan worden bedongen (art. 15 [1637 p]).

[Vervolg van bladz. 208.]

De algemeenheid der regeling vordert, dat tot aanduiding der partijen twee woorden van algemeene beteekenis worden gekozen. De gebruikelijke uitdrukkingen: *huurder* en *verhuurder van diensten* zouden wel passen bij het begrip der overeenkomst, zooals het Ontwerp die opvat. Doch ze spreken in het geheel niet tot het publiek en hebben zelfs bij rechtsgeleerden, met name bij de Fransche schrijvers, tot allerlei twijfel en critiek aanleiding gegeven. De nieuwere Duitsche wetten stellen den *Dienstverdingder*, *Dienstverdingender*, *Dienstverpflichteter* aan den eenen tegenover den *Dingender*, *Dienstberechtigter* aan den anderen kant. Navolging van dit spraakgebruik schijnt weinig aanbevelenswaardig. Den „meester” (artt. 1638 en 1639 Burg. Wetb.) zal men wel niet willen behouden. Als algemeene namen komen die van *arbeider* en *werkgever* verreweg het meest geschikt voor. Het woord *arbeider* wordt wel is waar ook in beperkten zin gebruikt (arbeiderswoningen, arbeidersvraagstuk), doch het heeft in de taal evenzeer eene ruime beteekenis. Ieder die zijne arbeidskracht tegen loon ter beschikking stelt van anderen mag veilig met den naam *arbeider* worden bestempeld.

Tegenover den *arbeider* stelt het spraakgebruik den *arbeidgever* of *werkgever*. Wegens de welluidendheid kiest het Ontwerp het laatstgenoemde woord. De beteekenis van *werkgever* is zóó gevestigd, dat geen gewicht behoeft te worden gehecht aan de subtiele opmerking, in het Verslag der Belgische Commissie voorkomende, dat de *werkgever* eigenlijk geen werk geeft, maar werk neemt, huurt of koopt! Dat de *werkgever* ook kan zijn een rechtspersoon, worde slechts in het voorbijgaan aangestipt.

Voor de vergoeding, die de *arbeider*, in welken geoorloofden vorm ook, bedingt, bezigt het Ontwerp de algemeene uitdrukking *loon*. Ook dit is in overeenstemming met het taalgebruik, getuige zegswijzen als: „loon naar werk”, „ondank is 's werelds loon”. Geen beter bewijs, dat *loon* en *arbeider* woorden zijn, die goed bij elkander passen, dan het spreekwoord: „de *arbeider* is zijn loon waardig”.

Art. 1. De toelichting van dit artikel is grootendeels begrepen in de vorenstaande algemeene beschouwingen. Alleen worde hier nog opgemerkt, dat het woord „arbeidskracht” in zijne algemeenheid zoowel lichamelijken als geestelijken arbeid omvat, en dat de uitdrukking „voor zekeren tijd” hare nadere verklaring vindt in de Vierde [Vijfde] Afdeling.

O. 1901. Art. 1637 a. Arbeidsovereenkomst is eene overeenkomst waarbij de eene partij, de *arbeider*, zich verbindt in dienst van de andere partij, den *werkgever*, en tegen toezegging door deze van loon, gedurende een bepaalden of onbepaalden tijd arbeid te verrigten.

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Vervolg van bladz. 308.]

Onder de overeenkomsten, waarvan in dezen Titel sprake is, neemt de arbeidsovereenkomst niet het minst om hare groote maatschappelijke beteekenis eene eerste plaats in. Volgens het ontwerp is de arbeidsovereenkomst de overeenkomst waarbij de een zich verbindt in dienst van den ander gedurende bepaalden of onbepaalden tijd arbeid te verrichten tegen toezegging door dien ander van loon, de overeenkomst dus, waardoor hij die zich verbonden heeft arbeid te verrichten, wordt „een bezoldigd persoon in dienst van den werkgever”, gelijk art. 40 der Faillissementswet het uitdrukt.

Naast de arbeidsovereenkomst staan de overeenkomsten, waarbij iemand op zich neemt voor de wederpartij ééne handeling of enkele bepaalde handelingen te verrichten.

Het denkbeeld dezer onderscheiding is niet nieuw. Reeds de Romeinsche tegenstelling tusschen *locatio operarum* en *locatio operis* gaf daartoe aanleiding. Doch men behoeft de meeste wetten slechts op te slaan, om zich te overtuigen, dat zeer vaak aan deze onderscheiding niet getrouw de hand wordt gehouden. In die wetten waar men alleen dacht aan dienstboden en werklieden in engen zin, gelijk het Nederlandsche Wetboek en de nieuwe Belgische Ontwerpen, bestond er minder gevaar voor verwarring; evenzoo in de *Gesinde- en Gewerbe-Ordnungen*. Doch waar de wetgever in het Burgerlijk Wetboek het arbeidscontract in zijn vollen omvang opnam, werd de grens meestal niet scherp getrokken of geheel uit het oog verloren. Het Ontwerp van 1820 bijv. bedoelde in Tit. 10 het verrichten van arbeid in dienst van een ander, in Tit. 11 de prestatie van enkele diensten te regelen, artt. 2635 en 2637 aan de eene en artt. 2669 aan de andere zijde bewijzen dit ten duidelijkste; doch in dezen gedachtengang past art. 2643 nauwelijks, art. 2650 in het geheel niet. Ook in het Burgerlijk Wetboek voor het Duitsche Rijk zijn de verschillende gevallen niet voldoende uiteengehouden. Terwijl verscheidene artikelen alleen spreken van en passen voor de duurzame dienstbetrekking, *Dienstverhältniss* (o.a. §§ 620, 624, 625), is in andere artikelen weder aan de prestatie van enkele handelingen gedacht en treft men zelfs bepalingen aan, opzettelijk ingericht voor personen die, zonder in eene blijvende dienstbetrekking te staan, zich verbinden, diensten van zekeren nader aangeduiden aard te verrichten (§ 627). Op die wijze worden overeenkomsten met elkaar vermengd, welke inderdaad ver uiteenloopen, zoowel met het oog op hare rechtskundige natuur als wegens hare geheel verschillende maatschappelijke beteekenis.

Ten einde deze verwarring te ontgaan, vermijdt het Ontwerp in de omschrijving der overeenkomst gebruik te maken van dubbelzinnige termen, als „zich verbinden iets te verrichten”, „diensten te verrichten” en dergelijke, welke in vele wetboeken (Burg. Wetb. v. Saksen § 1229; Zwits. Verbintenissenrecht, art. 338; Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk § 611) worden aangetroffen, doch spreekt zeer duidelijk van „zich verbinden in dienst van den ander gedurende bepaalden of onbepaalden tijd arbeid te verrichten”.

De uitdrukking „beschikbaarstellen van arbeidskracht voor zekeren tijd”, door Mr. DRUCKER volgens het spraakgebruik van verschillende schrijvers gebezigd, en waarin de opvatting welke de arbeidsovereenkomst als eene *huurovereenkomst* beschouwt aan den dag komt, schijnt niet volkomen juist te zijn.

De arbeidskracht toch is onafscheidelijk aan den *arbeider* verbonden. Arbeidskracht, hetzij spierkracht, hetzij denkvermogen, is niet anders dan de macht om arbeid te verrichten. Alleen de *arbeider* heeft over die macht te beschikken. Evenmin als b.v. zijne oogen, kan de *arbeider* zijne arbeidskracht van het lichaam afzonderen en daarover eenen ander de beschikking geven. Hij kan niet meer dan zich verbinden, waar hij het hem geschonken vermogen tot arbeiden in actie brengt, het resultaat van die in werking gestelde arbeidskracht, aan eenen ander

af te staan. Een ander bezwaar tegen de definitie van Mr. DRUCKER is dat zij de arbeidsovereenkomst tegenover de aanneming van werk niet scherp begrenst. Immers in alle gevallen waar het bij de aanneming van werk op de persoonlijke praestatie van den aannemer aankomt stelt ook deze zijne arbeidskracht beschikbaar. Alleen dan zou dit bezwaar niet wegen indien door de uitdrukking „ter beschikking stellen” de gezagsverhouding van den werkgever werd aangeduid. In dien zin opgevat echter beteekent de beschikbaarstelling taalkundig eene onderworpenheid van den arbeider die met de tegenwoordige rechtsbeschouwingen niet wel is overeen te brengen. De ondergeteekende meent dat het aan de arbeidsovereenkomst karakteristieke element van gezag en leiding nog het best door het woord „dienst” wordt weergegeven. Door de in het ontwerp gebezigde omschrijving komt het verschil tusschen de arbeidsovereenkomst en aanneming van werk duidelijk aan het licht. Bij deze geen sprake van arbeid verrichten *in dienst* van de wederpartij. Ook is bij de arbeidsovereenkomst alléén de arbeid van de zijde van den arbeider voorwerp der overeenkomst. Het door den arbeid verworven produkt, het tot stand brengen van het werk, vormt de praestatie van den aannemer.

Wat den tijd, gedurende welken arbeid zal worden verricht, aangaat, in de meeste gevallen zal die niet zeer kort zijn; het Deutsche Reichsgericht (*Entscheidungen in Civilsachen*, dl. 3, bl. 181) omschrijft de arbeidsovereenkomst zelfs als eene „op zekeren duur berekende rechtsbetrekking”. Aan dergelijke eenigszins duurzame dienstbetrekking is ook bij de regeling in het Ontwerp vooral gedacht. Doch voor het begrip is die langere duur niet noodzakelijk. De arbeidsovereenkomst kan voor één dag worden aangegaan; de bedoeling der partijen kan zeer goed zijn, dat de dienstbetrekking slechts één dag zal duren. Allicht zullen de bepalingen van het Ontwerp dan feitelijk weinig of geen toepassing vinden. Doch waar werkelijk voor dien éénen dag de arbeider zich verbond arbeid te verrichten voor en in dienst van den werkgever, valt die overeenkomst in het Ontwerp.

De toepassing van het gestelde kenmerk in het maatschappelijk verkeer zal geene moeilijkheid baren. Waar in het dagelijksch leven de uitdrukkingen „betrekking”, „dienstbetrekking”, „in dienst treden”, „in functie treden”, en dergelijke worden gebezigd, vormen zij een onbedriegelijk kenteeken, dat eene arbeidsovereenkomst is gesloten. Berekening van het loon per dag, week of jaar geeft eene aanwijzing in dezelfde richting. De bezoldigde secretaris eener vereeniging; de rechtskundige, wiskundige adviseur, die door een levensverzekeraar tegen vast salaris is aangesteld om hem in alle voorkomende gevallen ten dienste te staan; de redacteur van een dagblad; de ingenieur van een waterschap — zij allen sluiten een arbeidsovereenkomst met dengene, die hen benoemt. Aan den anderen kant bestaat er geene arbeidsovereenkomst tusschen den geneesheer en den zieke die hem raadpleegt; tusschen den advocaat en den cliënt, wien hij een advies geeft; tusschen den ingenieur en den ondernemer, die hem het ontwerpen van plannen voor eene waterleiding opdraagt. De vraag, onder welke rubriek van overeenkomsten de laatstgenoemde gevallen thuis behooren, met name of ze vallen onder de „huur van diensten”, is in de wetenschap van oudsher eene uitermate betwiste, zoowel in Frankrijk en Nederland, als elders. De hier gegeven omschrijving beslist althans dit, dat ze niet kunnen worden gebracht tot de arbeidsovereenkomst.

[Men zie verder bladz. 311].

Het Ontwerp beperkt het begrip arbeidsovereenkomst in zoover, dat het deze alleen aanwezig acht, indien van de zijde van den werkgever eene tegenpraestatie, vergoeding, loon, is bedongen. Dit stemt overeen met de bepalingen der wetten en ontwerpen (Burg. Wetb., art. 1585: *prijs of loon*; Ontw.-1820, art. 2635: *loon*; Zwits. Verbintenissenrecht, art. 338: *Vergütung*; Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk, § 611: *Vergütung*; Belg. Ontw., art. 1: *réttribution, rémunération*) en met de leer van het meerendeel der schrijvers. De overeenkomst om voor zekeren tijd, *zonder* vergoeding of loon arbeid te verrichten is denkbaar, doch komt zelden voor en vordert geene wettelijke regeling. Is dergelijke overeenkomst gesloten, dan vinden de bepalingen van dit Ontwerp daarop geene toepassing, tenzij wellicht bij analogie.

Niet noodig is, dat uitdrukkelijk, met zoovele woorden, een bepaald loon is toegezegd. Het bestaande vrij scherp geformuleerde art. 1585 B. W. (*tusschen partijen bepaalde prijs of loon*) heeft de praktijk niet belet, het stilzwijgende loonbeding als voldoende te beschouwen. Door art. 1637 p [q] Ontw. is elke mogelijke twijfel daaromtrent opgeheven.

Uit de verdere bepalingen over het loon blijkt, dat ook ingeval het loon bij het stuk wordt berekend deze overeenkomst aanwezig kan zijn.

[Vervolg van bladz. 208.]

De algemeenheid der regeling vordert, dat tot aanduiding der partijen twee woorden van algemeene beteekenis worden gekozen. De gebruikelijke uitdrukkingen: *huurder* en *verhuurder van diensten* passen niet bij het begrip der overeenkomst, zooals het Ontwerp die opvat. Ze spreken bovendien in het geheel niet tot het publiek. De nieuwere Deutsche wetten stellen den *Dienstverdingender*, *Dienstverdingender*, *Dienstverpflichteter* aan den eenen tegenover den *Dingender*, *Dienstberechtigter* aan den anderen kant. Navolging van dit spraakgebruik schijnt weinig aanbevelenswaardig. Den „meester” (artt. 1638 en 1639 Burgerlijk Wetboek) zal men niet willen behouden. Als algemeene namen komen die van *arbeider* en *werkgever* verreweg het meest geschikt voor. Het woord *arbeider* wordt wel is waar ook in beperkten zin gebruikt (arbeiderswoningen, arbeidersvraagstuk), doch het heeft in de taal evenzeer eene ruime beteekenis. Ieder die tegen loon voor anderen arbeid verricht, mag veilig met den naam „arbeider” worden bestempeld.

Tegenover den *arbeider* stelt het spraakgebruik den *arbeidgever* of *werkgever*. Wegens de welluidendheid kiest het Ontwerp het laatste woord. De beteekenis van *werkgever* is zóó gevestigd, dat geen gewicht behoeft te worden gehecht aan de subtiële opmerking, in het verslag der Belgische commissie voorkomende, dat de werkgever eigenlijk geen werk geeft, maar werk neemt, huurt of koopt! Dat de werkgever ook kan zijn een rechtspersoon, wordt slechts in het voorbijgaan aangestipt.

Voor de vergoeding, die de arbeider, in welken geoorloofden vorm ook, bedingt, bezigt het Ontwerp de algemeene uitdrukking *loon*. Ook dit is in overeenstemming met het taalgebruik, getuige zegswijzen als: „loon naar werk”, „ondank is 's werelds loon”.

De toelichting van artikel 1637 a is grootendeels begrepen in de bovenstaande algemeene beschouwingen (§§ 4 en 5), alleen worde hier nog opgemerkt dat het woord „arbeid” in zijne algemeenheid zoowel lichamelijken als geestelijken arbeid omvat, en dat de uitdrukking „gedurende eenigen tijd” hare nadere verklaring vindt in de vijfde afdeling. Tevens wordt er te dezer plaatse op gewezen, dat het ontwerp het woord „dienstbetrekking” bezigt om de verbintenis aan te duiden, welke door de arbeidsovereenkomst ontstaat.

O. Art. 1637a. De arbeidsovereenkomst is de overeenkomst, waarbij de eene partij, de arbeider, zich verbindt om in dienst van de andere partij, den werkgever, tegen loon gedurende zekeren tijd arbeid te verrichten.

Memorie van Toelichting.

Algemeene Beschouwingen.

§ 6. Begrip der arbeidsovereenkomst Hare verhouding tot andere, aanverwante overeenkomsten.

De arbeidsovereenkomst wordt in art. 1637 a gedefinieerd als „de overeenkomst, waarbij de eene partij, de arbeider, zich verbindt om in dienst van de andere partij, den werkgever, tegen loon gedurende zekeren tijd arbeid te verrichten”.

Deze definitie wijkt af, zoowel van die, gegeven door Mr. DRUCKER, als van die voorgesteld bij het ontwerp van den Minister CORT VAN DER LINDEN.

Zij wijkt in zooverre af van het ontwerp DRUCKER, dat zij de uitdrukking „beschikbaar stellen van arbeidskracht” vermijdt. Deze uitdrukking toch, door Mr. DRUCKER volgens het spraakgebruik van verschillende schrijvers gebezigd, en waarin de opvatting, welke de arbeidsovereenkomst als eene *huurovereenkomst* beschouwt, aan den dag komt, schijnt niet volkomen juist te zijn.

De arbeidskracht toch is onafscheidelijk aan den arbeider verbonden. Arbeidskracht, hetzij spierkracht, hetzij denkvermogen, is niet

anders dan de macht om arbeid te verrichten. Alleen de arbeider heeft over die macht te beschikken. Evenmin als b.v. zijn gehoor of zijn gezicht, kan de arbeider zijne arbeidskracht van het lichaam afzonderen en daarover eenen ander de beschikking geven. Hij kan niet meer dan zich verbinden, waar hij het hem geschonken vermogen tot arbeiden in actie brengt, het resultaat van die in werking gestelde arbeidskracht aan een ander af te staan. — Een ander bezwaar tegen de definitie van Mr. DRUCKER is, dat zij de arbeids-overeenkomst tegenover de aanneming van werk niet scherp begrenst. Immers in alle gevallen, waar het bij de aanneming van werk op de persoonlijke praestatie van den aannemer aankomt, stelt ook deze zijne arbeidskracht beschikbaar. Alleen dan zou dit bezwaar niet wegen, indien door de uitdrukking „ter beschikking stellen” de gezagsverhouding van den werkgever werd aangeduid. In dien zin opgevat echter beteekent de beschikbaarstelling taalkundig eene mate van onderworpenheid van den arbeider, die met de tegenwoordige rechtsbeschouwingen niet wel is overeen te brengen.

De definitie wijkt af van het Ontwerp-CORT VAN DER LINDEN doordat zij niet spreekt van „toezegging” van loon, en door in plaats van „gedurende een bepaalden of onbepaalden tijd”, te gewagen van „gedurende zekeren tijd”.

De uitdrukking „toezegging van loon” komt den ondergeteekende niet aanbevelenswaardig voor. De arbeider immers verbindt zich niet tot het verrichten van arbeid tegen *toezegging* van loon door den werkgever, maar tot het verrichten van arbeid tegen *uitbetaling* door dezen van loon, *tegen loon* dus. Des werkgevers contrapraestatie is niet *toezegging* van loon, maar *betaling* van loon.

De uitdrukking „gedurende een bepaalden of onbepaalden tijd” schijnt noodeloos omslachtig. De bedoeling wordt ten minste even goed weergegeven, indien men in plaats van „een bepaalden of onbepaalden” leest „zekeren”.

De definitie sluit enerzijds uit de overeenkomst van aanneming van werk, anderzijds de overeenkomst, waarbij iemand op zich neemt voor de wederpartij ééne handeling of enkele bepaalde handelingen te verrichten, al ressorteeren deze beide species met de species „arbeidsovereenkomst” zelve onder het genus „overeenkomsten tot het verrichten van arbeid”.

Het karakteristieke verschil tusschen de arbeidsovereenkomst en de aanneming van werk is daarin gelegen, dat krachtens de eerste arbeid wordt verricht *in dienst* van den werkgever, wat niet het geval is krachtens de tweede. De verhouding van ondergeschiktheid, het gezags-element, bij de eerste op den voorgrond tredende, ontbreekt bij de tweede geheel.

De toepassing van dit gestelde kenmerk in het maatschappelijk verkeer zal geene moeilijkheid baren. Waar in het dagelijksch leven de uitdrukkingen „betrekking”, „dienstbetrekking”, „in dienst treden”, „in funtie treden”, en dergelijke worden gebezigd, vormen zij een onbedriegelijk kenteeken, dat eene arbeidsovereenkomst is gesloten. Berekening van het loon per dag, week of jaar geeft eene aanwijzing in dezelfde richting. De bezoldigde secretaris eener vereniging; de rechtskundige, de wiskundige adviseur, die door een levensverzekeraar tegen vast salaris is aangesteld om hem in alle voorkomende gevallen ten dienste te staan; de redacteur van een dagblad; de ingenieur van een waterschap — zij allen sluiten eene

arbeidsovereenkomst met dengene, die hen benoemt. Aan den anderen kant bestaat er geene arbeidsovereenkomst tusschen den geneesheer en den zieke, die hem raadpleegt, tusschen den advocaat en den cliënt, wien hij een advies geeft; tusschen den ingenieur en den ondernemer, die hem het ontwerpen van plannen voor eene waterleiding opdraagt. De vraag, onder welke rubriek van overeenkomsten de laatstgenoemde gevallen thuis behooren, met name, of ze vallen onder de „huur van diensten”, is in de wetenschap van oudsher eene uitermate betwiste, zoowel in Frankrijk en Nederland, als elders. De hier gegeven omschrijving beslist althans dit, dat ze niet kunnen worden gebracht tot de arbeidsovereenkomst.

Een tweede punt van verschil wordt gevormd door het object der overeenkomst van de zijde des arbeiders. Dat object is bij de arbeidsovereenkomst de arbeid, bij de aanneming van werk daarentegen het door den arbeid tot stand te brengen werk.

Van de overeenkomst, het verrichten van eene of enkele bepaalde handelingen tot object hebbende, verschilt het arbeidscontract in dit opzicht, dat bij de eerste het criterium van duurzaamheid der verhouding, dat in de definitie wordt weergegeven door de woorden „gedurende zekeren tijd” ten eenenmale ontbreekt.

[Men zie verder bladz. 312].

Het karakteristieke onderscheid tusschen de arbeidsovereenkomst en het koopcontract openbaart zich in het verschil tusschen de praestatie van den verkoper en die van den arbeider. Terwijl namelijk de praestatie des arbeiders steeds arbeid is, is de praestatie des verkoopers dat nooit. Arbeid kan nimmer het object zijn van een koopcontract. De arbeidsovereenkomst kan nimmer onder het begrip koopcontract worden ondergebracht evenmin als omgekeerd de koopovereenkomst onder het begrip arbeidscontract. Daarbij voegt zich dit tweede punt van verschil, dat, terwijl de verkoper een vermogensbestanddeel verliest, zulks met den arbeider nimmer het geval is.

[Men zie verder bladz. 308].

Het Ontwerp beperkt het begrip arbeidsovereenkomst in zoover, dat het deze alleen aanwezig acht, indien van de zijde van den werkgever eene tegenpraestatie, vergoeding, loon, is bedongen. Dit stemt overeen met de bepalingen der wetten en ontwerpen (Burgerlijk Wetboek, art. 1585: *prijs of loon*; Ontw.-1820, art. 2635: *loon*; Zwits. Verbintenissenrecht, art. 338; *Vergütung*; Burgerlijk Wetboek van het Duitsche Rijk, § 611: *Vergütung*; Belg. Wet van 10 Maart 1900, art. 1: *rémunération*) en met de leer van het meerendeel der schrijvers. De overeenkomst om voor zekeren tijd, *zonder* vergoeding of loon arbeid te verrichten is denkbaar, doch komt zelden voor en vordert geene wettelijke regeling. Is dergelijke overeenkomst gesloten, dan vinden de bepalingen van dit Ontwerp daarop geene toepassing, tenzij wellicht bij analogie.

Niet noodig is, dat uitdrukkelijk, met zoovele woorden, een bepaald loon is toegezegd. Het bestaande vrij scherp geformuleerde art. 1585 B. W. (*tusschen partijen bepaalde prijs of loon*) heeft de practijk niet belet, het stilzwijgende loonbeding als voldoende te beschouwen. Door art. 1637 k Ontw. [q] is elke mogelijke twijfel daaromtrent opgeheven.

Uit de verdere bepalingen over het loon blijkt, dat ook ingeval het loon bij het stuk wordt berekend deze overeenkomst aanwezig kan zijn.

[Vervolg van bladz. 208.]

De algemeenheid der regeling vordert, dat tot aanduiding der partijen twee woorden van algemeene beteekenis worden gekozen. De gebruikelijke uitdrukkingen: *huurder* en *verhuurder van diensten* passen niet bij het begrip der overeenkomst, zooals het Ontwerp die opvat. Ze spreken bovendien in het geheel niet tot het publiek. De nieuwere Duitsche wetten stellen den *Dienstvoerdinger*, *Dienstvoerdigender*, *Dienstverpflichteter* aan den eenen, tegenover den *Dirtjender*, *Dienstberechtigter* aan den anderen kant. Navolging van dit spraakgebruik schijnt weinig aanbevelenswaardig. Den „meester” (artt. 1638 en 1639 Burgerlijk Wetboek) zal men niet willen behouden. Als algemeene namen komen hetzij die van *arbeider* en *werkgever*, hetzij die van arbeidnemer en arbeidgever het meest geschikt voor. Gekozen is de eerste terminologie, als meer overeenstemmend met het spraakgebruik en niet, op het voetspoor van LOTMAR, de tweede. Het woord *arbeider* wordt wel is waar ook in beperkten zin gebruikt (arbeiderswoningen, arbeidersvraagstuk), doch het heeft in de taal evenzeer eene ruime beteekenis. Ieder die tegen loon voor anderen arbeid verricht, mag veilig met den naam „arbeider” worden bestempeld.

Tegenover den *arbeider* stelt het spraakgebruik, en in overeenstemming daarmee het Ontwerp, den *werkgever*. De beteekenis van *werkgever* is zóó gevestigd, dat geen gewicht behoeft te worden gehecht aan de subtiële opmerking, in het verslag der Belgische commissie voorkomende, dat de werkgever eigenlijk geen werk geeft, maar werk neemt, huurt of koopt (1). Dat de werkgever ook kan zijn een rechtspersoon, wordt slechts in het voorbijgaan aangestipt.

Voor de vergoeding, die de arbeider, in welken geoorloofden vorm ook, bedingt, bezigt het Ontwerp de algemeene uitdrukking *loon*. Ook dit is in overeenstemming met het taalgebruik, getuige zegswijzen als „loon naar werk”, „ondank is 's werelds loon”.

De toelichting van artikel 1637 a is grootendeels begrepen in de bovenstaande algemeene beschouwingen (§§ 6 en 7); alleen worde hier nog opgemerkt, dat het woord „arbeid” in zijne algemeenheid zowel lichamelijken als geestelijken arbeid omvat, en dat de uitdrukking „gedurende zekeren tijd” hare nadere verklaring vindt in de zesde [vijfde] afdeeling. Tevens wordt er te dezer plaatse op gewezen, dat het ontwerp het woord „dienstbetrekking” bezigt om de verbintenis aan te duiden, welke door de arbeidsovereenkomst ontstaat.

(1) Eene gelijksoortige opmerking, betreffende de uitdrukkingen «arbeidgever» en «arbeidnemer» beantwoordt LOTMAR, t. a. p., bladz. 60, tegenover ENGELS als volgt: «Wenn man an diesem Sprachgebrauch anstössig findet, dass derjenige als Nehmer von Arbeit bezeichnet wird, der die Arbeit zu leisten verspricht, und derjenige als Geber von Arbeit dem die Arbeit geleistet werden soll, so ist zu erwidern dass in den Zusammensetzungen «Arbeitnehmer» und «Arbeitgeber» das Wort «Arbeit» die Arbeitsgelegenheit bedeutet. Da derjenige, der die Arbeitsgelegenheit nimmt, im Arbeitsvertrag Arbeit zusagt, und derjenige, der die Arbeitsgelegenheit giebt im Arbeitsvertrag den Entgelt zusagt, so lassen sich die obigen Bezeichnungen der Parteien des Arbeitsvertrags rechtfertigen».

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

ARTIKEL II.

ZEVENDE TITEL A.

Eerste Afdeeling.

Enkele leden merkten op, dat in het ontwerp hier en daar — bijv. in art. 1638 s en in de bepalingen van de zesde [vijfde] afdeeling van den nieuwen titel — de uitdrukking „dienstbetrekking” wordt gebezigd ter aanduiding van hetgeen in de artt. 1637 en 1637 a als „arbeidsovereenkomst” wordt aangeduid. Om meer dan ééne reden zouden deze leden het wenschelijk achten, dat in talrijke bepalingen van het ontwerp de uitdrukking: „arbeidsovereenkomst” door „dienstbetrekking” werd vervangen. Vooreerst geeft huns inziens laatstgemeld woord het begrip, dat het hier geldt, en op zich zelve en in tegenstelling met de aanneming van werk duidelijker weer dan „arbeidsovereenkomst”. Op zich zelve, zooals blijkt uit de opmerking op bladz. 11 van de Memorie van Toelichting, dat het karakteristieke verschil tusschen de arbeidsovereenkomst en de aanneming van werk daarin is gelegen, dat krachtens de eerste arbeid wordt verricht *in dienst* van den werkgever, wat niet het geval is krachtens de tweede. In tegenstelling met de aanneming van werk, omdat men, „arbeidsovereenkomst” zeggende, in den naam van deze speciale verbintenis een element, ter aanduiding van het contract, opneemt, dat ook voorkomt in het andere contract, dat daartegenover wordt gesteld.

Maar verder achtten deze leden het woord „arbeidsovereenkomst” naar de terminologie van het Burgerlijk Wetboek ook niet geheel juist. Het moge dan waar zijn, dat dit wetboek niet overal tusschen contract en overeenkomst streng onderscheidt en dat in het bijzonder in het hoofd van den tweeden Titel van Boek III contract en overeenkomst gelijk worden gesteld, uit andere artikelen — bijv. 1449, 2°, 1482 en volg. — blijkt toch, dat verbintenis gebruikt wordt voor contract en tegenover overeenkomst wordt gesteld.

Zoo zegt art 1269 uitdrukkelijk: „alle *verbindtenissen* ontstaan of uit *overeenkomst* of uit de wet”. In de terminologie van het Burgerlijk Wetboek moest „arbeidsovereenkomst” dus eigenlijk heeten: „arbeidsverbindtenis” of „dienstbetrekking”, zooals deze verbintenis in de volgende artikelen van het ontwerp wordt genoemd.

In elk geval kwam het dezen leden zonderling voor, dat de term „dienstbetrekking” veelvuldig in de volgende artikelen van het ontwerp wordt gebezigd en in de „Algemeene bepalingen” niet wordt omschreven.

Memorie van Antwoord.

ARTIKEL II.

ZEVENDE TITEL A.

Eerste Afdeeling.

Gelijk in de Memorie van Toelichting (bladz. 26) werd medegedeeld, beteekent in het ontwerp het woord „dienstbetrekking” de verbintenis, welke door de arbeidsovereenkomst ontstaat. Dit woord vertegenwoordigt dus een ander juridisch begrip dan het woord „arbeidsovereenkomst”, hetgeen een bepaald soort van overeenkomst aanduidt, dus, ingevolge art. 1349 Burgerlijk Wetboek, eene bijzondere „handeling, waarbij een of meer personen zich jegens een of meer andere verbinden”. Zoude men nu gaarne, gelijk uit het Voorloopig Verslag

schijnt te blijken, het woord „arbeidsovereenkomst” als benaming der bij het ontwerp geregelde overeenkomst, vervangen door eene uitdrukking, waarin de dienstverhouding, tusschen werkgever en arbeider meer op den voorgrond treedt, dan zoude men moeten voorstellen eene benaming als „dienstcontract” of „dienstovereenkomst”. Deze wijziging zou den ondergeteekende intusschen minder aanbevelenswaard toeschijnen, daar zij een gekunsteld woord van vreemden oorsprong zoude stellen in de plaats, welke reeds sedert tal van jaren wordt ingenomen door het inheemsche woord „arbeidsovereenkomst”, een woord welks beteekenis duidelijk wordt gevoeld door een ieder, die de Nederlandsche taal verstaat.

Ook kan niet worden beaamd, dat het woord „arbeidsovereenkomst” als benaming der overeenkomst, welker regeling wordt voorgesteld, naar de terminologie van het Burgerlijk Wetboek minder juist zoude zijn. Dit wetboek toch maakt, gelijk kan blijken uit het opschrift van den Tweeden Titel van het Derde Boek, geen verschil tusschen de woorden „contract” en „overeenkomst”, welke trouwens slechts een taalkundig verschil vertoonen, zoodat men te vergeefs in dat wetboek naar een artikel zoude zoeken, waarin het woord „contract” wordt gelijkgesteld met „verbintenis” en in tegenstelling met „overeenkomst” gebezigd wordt.

In verband met art. 1269 Burgerlijk Wetboek wordt aangenomen, dat „dienstbetrekking” de benaming is, waardoor, geheel in overeenstemming met het spraakgebruik, de verbintenis wordt aangeduid, ontstaan uit de overeenkomst, „arbeidsovereenkomst” geheeten. M. a. w., dat de arbeidsovereenkomst is de bron der dienstbetrekking. Deze verhouding van het begrip „dienstbetrekking” tot het begrip „arbeidsovereenkomst” blijkt ook duidelijk uit het opschrift der zesde afdeling van den nieuwen titel: „Van de verschillende wijzen waarop de dienstbetrekking, door de arbeidsovereenkomst ontstaan, eindigt”. Het kwam mitsdien niet noodig voor de afdeling, houdende Algemeene bepalingen, nog met eene definitie van de dienstbetrekking te bezwaren.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Artt. 1637 a—1637 c. Sommige leden vonden de bezwaren, in de Memorie van Toelichting aangevoerd tegen de definitie van „arbeidsovereenkomst” in het ontwerp-DRUCKER, weinig gewichtig, en gaven aan deze definitie boven de thans voorgestelde de voorkeur.

Andere leden deelden in dit gevoelen niet en achtten op de in de Memorie van Toelichting aangevoerde gronden de thans gegeven omschrijving beter dan de begripsbepalingen, die het ontwerp-CORT VAN DER LINDEN en het voorstel-DRUCKER bevatten.

Enkele leden waren van oordeel, dat in de definitie twee elementen zijn opgenomen, die daarin niet behooren, omdat zij het begrip onnoodig beperken en ten gevolge zullen hebben, dat allerlei overeenkomsten, die de kenmerken bevatten van eene arbeidsovereenkomst en onder „aanneming van werk” niet zijn te rangschikken, regeling zullen blijven ontberen. Zij hadden hier het oog op de uitdrukkingen: *in dienst* van de andere partij en *gedurende zekeren tijd*; naar zij beweerden, komen er arbeidsovereenkomsten voor, waarbij noch van eene persoonlijke dienstverhouding, noch van eene tijdsbepaling sprake kan zijn. Daarom scheen hun de volgende omschrijving meer aanbevelenswaardig:

„De arbeidsovereenkomst is de overeenkomst, waarbij de eene partij, de arbeider, zich zelf ter beschikking stelt van de andere partij, den werkgever, om tegen loon arbeid te verrichten.”

Andere leden betoogden, dat deze definitie veel te ruim zoude zijn en noch de overeenkomst van aanneming van werk noch die, waarbij iemand op zich neemt voor de wederpartij ééne handeling of enkele bepaalde handelingen te verrichten, zou uitsluiten.

Ook werd nog de volgende definitie in overweging gegeven:

„De arbeidsovereenkomst is de overeenkomst, waarbij de eene partij, de arbeider, zich in dienst begeeft van de andere partij, den werkgever.”

Bezwaar werd gemaakt tegen de zinsnede in § 6 op bladz. 10 van de Memorie van Toelichting, waar met betrekking tot de arbeidsovereenkomst wordt gezegd, dat de arbeider niet meer kan dan zich verbinden, waar hij het hem geschonken vermogen tot arbeiden in actie brengt, het resultaat van die in werking gestelde arbeidskracht aan een ander af te staan. Om het resultaat van de in werking gestelde arbeidskracht is het bij de aanneming van werk, niet bij de arbeidsovereenkomst te doen.

Verskillende voorbeelden werden aangehaald van moeilijkheden en onzekerheden, waartoe de toepassing van het ontwerp aanleiding zal kunnen geven.

Zoo werd allereerst gewezen op de veenarbeiders, die wel tegen stukloon arbeid verrichten en wier overeenkomst met hunnen werkgever dus kenmerken van eene arbeidsovereenkomst vertoont, maar die tevens een bepaald werk tot stand hebben te brengen, zoodat die overeenkomst met de aanneming van werk eveneens trekken gemeen heeft.

Zoo werd de aandacht gevestigd op de overeenkomst, die in sommige streken des lands door de maaiers wordt aangegaan, waarbij, naar het gevoelen van sommige leden, van loonsbepaling geen sprake kan zijn, omdat het na afloop van het werk te bepalen loon zich richt naar den zoogenaamden marktprijs telken jare, terwijl bovendien nog de arbeid slechts ten deele door de maaiers zelf wordt verricht, omdat zij personen aannemen, die hen in het verrichten daarvan bijstaan.

Zoo werd ook vermeld het geval van kellers en portiers, die dikwijls op de te ontvangen fooien zijn aangewezen en geen loon genieten of zelfs den werkgever hebben te betalen om bij hem in dienstbetrekking te mogen zijn. Kan te hunnen aanzien van eene arbeidsovereenkomst sprake zijn? En hoe staat het met de koetsiers van stationneerende rijtuigen, wier financiële verhouding tot den patroon vaak zeer ingewikkeld is?

Eindelijk werd hier gewezen op de zoogenaamde hulparbeiders, als de hulpwevers en aanlappers in de textiel-industrie en de wikkelijongens of bosjesmakers bij de sigarenmakerij en werd de vraag gesteld, of deze hulparbeiders geacht zullen moeten worden met den werkgever der arbeiders, dan wel met de arbeiders zelve, die zij behulzaam moeten zijn en aan wie zij zich geheel moeten aanpassen, eene arbeidsovereenkomst te hebben aangegaan.

Memorie van Antwoord.

Artt. 1637 a—1637 c. De aandacht van die leden, welke de bezwaren, in de Memorie van Toelichting aangevoerd tegen de definitie der arbeidsovereenkomst in het ontwerp DRUCKER, weinig gewichtig vonden, wordt gevestigd op de omstandigheid, dat deze definitie niet geacht kan worden de aanneming van werk uit te sluiten in het geval, dat de aannemer persoonlijk het werk tot stand zal brengen: ook die aannemer kan gezegd worden zijne arbeidskracht voor den tijd, door hem aan het werk besteed, ter beschikking te stellen van dengene te wiens behoefte hij het werk verricht. Dit is eene voorname reden waarom de ondergeteekende van oordeel blijft de definitie van het onderwerp te moeten behouden.

Ook thans kan niet worden beaamd, dat de uitdrukkingen: *in dienst*

van de andere partij, en *gedurende zekeren tijd*, elementen bevatten, welke in de definitie niet thuis behooren en het begrip van arbeidsovereenkomst onnoodig beperken. Voorzeker geldt dit niet ten aanzien van eerstgenoemde uitdrukking. Integendeel, juist de eigenaardige gezagsverhouding, welke door deze woorden zoo scherp wordt aangeduid, is het kenmerkend onderscheid tusschen de arbeidsovereenkomst en aanverwante overeenkomsten; eene arbeidsovereenkomst zonder persoonlijke dienstverhouding is, naar de opvatting des ondergeteekenden, onbestaanbaar, louter eene *contradictio in terminis*. Dat de leden, welke aan dit punt hunne bijzondere aandacht wijdden, dit eigenlijk zelve hebben gevoeld, kan blijken uit hunne definitie der arbeidsovereenkomst. Welke is anders de beteekenis der woorden „zich zelf ter beschikking stelt van de andere partij, den werkgever”, dan om die eigenaardige gezagsverhouding weder te geven, welke men in arbeidsovereenkomst aanwezig gevoelt? Is deze uitdrukking inderdaad in dien zin op te vatten, dan kan de ondergeteekende zich niet vereenigen met het gevoelen der leden, die deze definitie te ruim achtten; dat hij echter de voorkeur blijft geven aan de definitie van het ontwerp, steunt voornamelijk op het feit, dat waar deze kort en duidelijk de uitdrukking „in dienst” bezigt, de voorgestelde definitie eene overdrachtelijke uitdrukking bevat, eene wijze van begripsaanduiding, slechts geëigend *in juridicis* verwarring te stichten.

Hoewel nu het begrip, dat door de uitdrukking „gedurende zekeren tijd” weergegeven wordt, niet zoo innig verknocht is aan de gedachte aan eene arbeidsovereenkomst, als dat hetwelk de uitdrukking „in dienst” aanduidt, komt het toch minder raadzaam voor deze uitdrukking uit de definitie te verwijderen. De arbeidsovereenkomst toch wordt immer voor zekeren tijd aangegaan; die tijd moge kort zijn of lang, of ganschelijk onbepaald, nimmer bestaat de praestatie des arbeiders in eene enkele handeling. Wel is dit het geval bij die *contractus innominati*, waarvan in den aanhef van het voorgestelde art. 1637 sprake is. Om het verschil tusschen die groep van overeenkomsten en de arbeidsovereenkomst scherp aan te duiden, is dus het behoud van de woorden „gedurende zekeren tijd” in de wettelijke definitie der arbeidsovereenkomst noodzakelijk voorgekomen.

Tegen de in de tweede plaats in overweging gegeven definitie heeft de ondergeteekende dit bezwaar, dat zij onbeantwoord laat de de vraag, tot welk einde de arbeider zich in dienst des werkgevers begeeft, zoodat zij veel te ruim is voor eene overeenkomst, welke van nature slechts het verrichten van arbeid in dienst van den werkgever beoogt.

Wat betreft het bezwaar tegen de zinsnede in § 6 op bladz. 10 der Memorie van Toelichting, schijnt men over het hoofd gezien te hebben, dat én bij de arbeidsovereenkomst én bij de aanneming van werk arbeid verricht wordt, iets derhalve wordt gedaan of vervaardigd. Bij de arbeidsovereenkomst nu geschiedt dit in dienst van de wederpartij, bij de aanneming van werk zelfstandig.

Het wil den ondergeteekende toeschijnen, dat de in het Voorloopig Verslag aangehaalde voorbeelden niet noodwendig tot moeilijkheid en onzekerheid behoeven te leiden, zij het ook dat de zekerheid in sommige dier gevallen slechts eene negatieve is, namelijk deze, dat het ontwerp *niet* van toepassing kan zijn.

De overeenkomst toch, krachtens welke de veenarbeider werk-

zaam is, en die, naar wordt medegedeeld, de kenmerken eener arbeidsovereenkomst vertoont en tegelijk trekken gemeen heeft met aanneming van werk, zal naar de duidelijke bewoordingen van art. 1637 c, eerste lid, onderworpen zijn aan de bepalingen van beide soorten van overeenkomst, met dien verstande evenwel dat, ingeval van strijd tusschen die bepalingen, de voorschriften omtrent de arbeidsovereenkomst zullen gelden.

Wat de door maaiers aangegane overeenkomst betreft, veroorlooft de ondergeteekende zich de aandacht te vestigen op hetgeen omtrent de loonsbepaling aan het slot van § 6 op bladz. 12 der Memorie van Toelichting [bl. 321] voorkomt, in verband met het voorschrift van art. 1637 k [q]. Het geval, dat de maaier den arbeid slechts ten deele zelf verricht en een of meer andere personen aanneemt om hem bij zijn arbeid behulpzaam te zijn, wordt geregeld bij art. 1639 a; dit artikel zal ook van toepassing zijn op de hulpwevers en aanlappers in de textiel-industrie en de wikkelijongens of bosjesmakers bij de sigarenmakerij, indien althans deze personen inderdaad als „hulparbeiders” beschouwd moeten worden. Of alle de bedoelde arbeiders met den werkgever, dan wel met den arbeider, contraheeren is eene feitelijke vraag, welker oplossing wel geene moeilijkheden zal bieden.

De bepalingen van het ontwerp zijn niet van toepassing op diegenen, zooals portiers en kellners in sommige inrichtingen, die geen loon ontvangen of zelfs den eigenaar der inrichting betalen voor het recht in zijne zaak werkzaam te mogen zijn. De ondergeteekende veroorlooft zich te dien aanzien te verwijzen naar de Memorie van Toelichting, § 6, bladz. 12. Men beschouwe dit niet als eene leemte in het ontwerp. De bedoelde overeenkomst is uitteraard geene arbeidsovereenkomst, hoewel zij uiterlijk eenige gelijkenis er mede vertoont. De rechtsverhouding tusschen partijen is eene gansch andere als bij de arbeidsovereenkomst: partijen hebben geheel andere verplichtingen jegens elkander en kunnen wederkeerig rechten doen gelden, waarvan bij eene arbeidsovereenkomst geen sprake zou kunnen zijn.

Omtrent de toepasselijkheid van het ontwerp op koetsiers van stationneerende rijtuigen, wier financieele verhouding tot den patroon als vaak zeer ingewikkeld wordt voorgesteld, valt het moeilijk eene meening te vestigen, zoolang de financieele verhouding niet bekend is. Huurt de koetsier van den patroon rijtuig en paard voor eene vaste som per dag of per maand, dan zal van eene arbeidsovereenkomst geen sprake zijn. Bevat de overeenkomst tusschen patroon en koetsier de elementen van eene arbeidsovereenkomst en die van een of meer andere contracten, dan zal weder art. 1637 c, eerste lid, de zaak tot klaarheid brengen.

G. O. art. 1637 a = O. art. 1637 a.

Verslag van het Mondeling Overleg.

III. Van de zijde der Commissie werd twijfel uitgesproken aan de juistheid der meening, op bladz. 11 en 12 van de Memorie van Antwoord geuit, dat de bepalingen van het ontwerp niet van toepassing zijn op diegenen, zooals portiers en kellners in sommige inrichtingen, die geen loon ontvangen of zelfs den eigenaar der inrichting betalen voor het recht in zijne zaak werkzaam te mogen zijn. In elk geval, zoo

werd van de zijde der Commissie verklaard, kon niet worden gedeeld in 's Ministers gevoelen, dat het niet als eene leemte in het ontwerp zou zijn te beschouwen, indien de bedoelde personen niet onder zijne bepalingen vielen. Voorschriften als b. v. die omtrent opzeggingstermijnen, het uitreiken van een getuigschrift enz. moeten ook voor de bedoelde personen van groot belang worden geacht.

De Minister constateerde allereerst, dat het hier geldt eene uiterst kleine categorie van personen, omdat portiers en kellners wel bijna steeds in eenigen vorm loon, hoe gering dan ook, zullen ontvangen; vervolgens gaf de Minister de wenschelijkheid toe, dat ook op deze kleine categorie van personen de bepalingen van het ontwerp van toepassing zullen zijn, maar meende hij, dat twijfel kan rijzen, of deze toepasselijkheid met het oog op de omschrijving, in art. 1637 a van de arbeidsovereenkomst gegeven, mag worden aangenomen. Aan de practijk en de jurisprudentie, meende de Minister, behoort deze vraag ter beslissing te worden overgelaten; mocht die beslissing luiden in ontkennenden zin, dan zou te zijner tijd in de wet daaromtrent voorziening kunnen worden getroffen. Voorbijgezien mag toch niet worden, dat de wet wel niet dadelijk in elk opzicht volledig zal blijken, maar de practijk wellicht leemten zal aan den dag brengen of zal doen zien, dat bij het snelle leven van onzen tijd de gegeven voorschriften niet in elk opzicht meer passen en voldoen.

[Het artikel is in de zitting der Tweede Kamer van 13 Maart 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Wijziging bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1637 a. Het woord „om” in den tweeden regel wordt vervangen door eene komma.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

[Gedeelte van II. § 1].

De vraag werd gedaan, in hoeverre degenen die geen loon doch fooien ontvangen, maar die toch voor het overige geheel als bedienden beschouwd worden, zooals portiers en kellners, onder de bepalingen van deze wet vallen.

[Gedeelte van II. § 10].

Loon. Gevraagd werd, wat is loon? Indien er geen loon bedongen is maar fooien, zooals o. a. bij kellners en portiers, bestaat er dan geen arbeidsovereenkomst?

Is tantième als loon te beschouwen? Uit art. 1638 e schijnt eene bevestigende beantwoording te volgen. Men zoude kunnen zeggen, dat tantième loon is onder opschortende voorwaarden, — dat het later zal gegeven worden. In zoodanig geval zullen de bepalingen der wet ook van toepassing zijn op commissarissen eener naamlooze vennootschap; doch de vraag blijft dan, of dit ook het geval is, wanneer geen voldoende winst is gemaakt om een tantième te betalen.

Ook werd gevraagd welke de gevolgen zullen zijn, nu er een onderscheid is gemaakt tusschen arbeiders die meer en die minder dan vier gulden verdienen, voor een arbeider die minder dan vier gulden verdient, maar tantièmes heeft, waardoor hij tot een verdienste van vier gulden of daarboven kan komen.

Antwoord der Regeering.

[Gedeelte van II. § 1].

Ten opzichte van de vraag, of degenen die geen loon doch fooien ontvangen, al worden zij overigens geheel als bedienden beschouwd, zooals portiers of kellners, onder de bepalingen van het ontwerp vallen, zal het den rechter niet moeielijk zijn naar de omstandigheden te beslissen (1).

[Gedeelte van II. § 10].

Loon. Voldoening van loon is de praestatie des werkgevers. Er bestaat dus, gelijk hiervoren reeds werd opgemerkt (2), geene arbeidsovereenkomst, wanneer de werkgever niet gehouden is den arbeider eenig loon te geven. Overigens veroorlooft de ondergeteekende zich te verwijzen naar hetgeen hij dienaangaande in § 1 van dit gedeelte dezer Memorie heeft medegedeeld.

Tantième is zeker als loon aan te merken. Terecht werd ingezien, dat dit uit art. 1638 e volkomen duidelijk blijkt. Commissarissen eener naamlooze vennootschap zijn zeker arbeiders in den zin van art. 1637 a (j^o art. 1637 e), gelijk zij ook onder het thans geldend recht reeds als arbeiders in dienst der naamlooze vennootschap moeten worden aangemerkt (3). Zij blijven arbeiders in haren dienst ook al is geen voldoende winst gemaakt om hun eenig tantième uit te betalen. Immers wat hier beslist, is niet of het loon in eenig jaar al dan niet feitelijk uitbetaald wordt, doch of loon toegezegd is, of er recht op loon bestaat. Alleen indien commissarissen als zoodanig niets van de vennootschap kunnen vorderen, m. a. w. indien hun noch bij de akte van oprichting noch door de algemeene vergadering eenig loon is toegekend, of wel indien een bepaald commissaris voor goed afstand heeft gedaan van het hem krachtens de akte van oprichting toekomstig loon, zal van eene arbeidsovereenkomst niet de rede kunnen zijn.

Op de vraag, welke, „nu er onderscheid is gemaakt tusschen arbeiders, die meer en die minder dan vier gulden verdienen”, de gevolgen zullen zijn voor een arbeider, die minder dan vier gulden verdient, maar tantièmes heeft, waardoor zijn loon tot boven dat bedrag kan komen, schijnt het antwoord gewettigd, dat deze arbeider tot de hooger bezoldigde categorie zal moeten worden gerekend. Art. 1637 o kan bij de oplossing der vraag dienst doen.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(10 Juli 1907.)

De heer **Woltjer**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch een woord te zeggen ter motiveering van mijn stem over het wetsontwerp.

Ik ben op zich zelf zeer vóór een regeling van het arbeidscontract, ofschoon ik het liever niet met dien naam genoemd zag, maar bijv. als „werkcontract”.

(1) Men zie het Verslag (Gedrukte Stukken, 1904—1905 — 23, no. 3), bladz. 4 en 2. Men vergelijkte voorts Memorie van Toelichting Ontwerp—DRUCKER, bladz. 30, en de beide andere Memoriën van Toelichting; Memorie van Antwoord (Gedrukte Stukken, 1904—1905 — 23, no. 1), bladz. 12.

(2) Men zie bladz. 40 en 41.

(3) Men zie o. a. Mr. W. L. P. A. MOLENGRAAFF, Leidraad bij de beoefening van het Nederlandsche Handelsrecht, Eerste Stuk, Tweeden druk, bladz. 161.

Mijn bezwaar bestaat hierin; dat hier weer een woord met beperkten zin in veel te ruimen zin wordt genomen, zoodat het woord het begrip niet dekt. Dit is uit de discussie duidelijk genoeg gebleken.

Men zegge niet: dit is een verschil van een woord. Want een woord is het teeken voor een begrip, en men zal, als men een belangrijk artikel expedieert, ook niet zeggen: het teeken op de kist doet er niet toe. Want staat het juiste teeken er niet op, dan loopt men gevaar, dat ook de zaak zelf niet aan het adres bezorgd wordt.

Zoo ook hier. Ofschoon een woord, is dat woord hier van groote beteekenis, en dat te meer, omdat de Minister zegt dat, als dit wetsontwerp tot stand komt, het ook van invloed zal zijn op een wetsontwerp, dat de rechtspositie van de burgerlijke ambtenaren zal regelen. [Men zie bij art. 1637 z.]

Ik vrees, dat het dan weder denzelfden weg zal opgaan, dat men daar een woord zal nemen en dit over alle categorieën van arbeiders, beampten, ambtenaren en wie ook, zal uitbreiden. Men zal dan per slot van rekening dezen toestand krijgen, dat bij voorbeeld een stratenmaker, in dienst van de gemeente, een burgerlijk ambtenaar heet, maar een procuratiehouder aan een bank een arbeider heet. Dat acht ik bedenkelijk, want men zal dientengevolge onhelderheid van begrippen en logische verwarring krijgen en daardoor in allerlei moeilijkheden geraken.

[Men zie verder bladz. 107].

Artikel 1637 b. De aanneming van werk is de overeenkomst, waarbij de eene partij, de aannemer, zich verbindt, voor de andere partij, den aanbesteder, tegen eenen bepaalden prijs een bepaald werk tot stand te brengen.

O. 1901. *Artikel 1637 b.* Aanneming van werk is eene overeenkomst waarbij de eene partij, de aannemer, zich verbindt om voor de andere, den aanbesteder, een bepaald werk tot stand te brengen tegen toezegging door deze van een bepaalden prijs.

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Vervolg van bladz. 319.]

Wat art. 1637 b betreft, moge nog worden in het licht gesteld, dat, aangezien van aanneming van werk alléén dan sprake kan zijn, indien partijen een bepaald, zoowel wat hoeveelheid als wat hoedanigheid betreft, werk bij het sluiten van de overeenkomst op het oog hebben, de belooning reeds terstond in haar geheel voor de aflevering van het gansche werk wordt vastgesteld. Voor deze belooning gebruikt het artikel overeenkomstig het spraakgebruik het woord *prijs*.

O. *Artikel 1637 b.* De aanneming van werk is de overeenkomst, waarbij de eene partij, de aannemer, zich verbindt om voor de andere partij, den aanbesteder, tegen eenen bepaalden prijs een bepaald werk tot stand te brengen.

Memorie van Toelichting.

[Vervolg van bladz. 322.]

Wat art. 1637 b betreft, moge nog worden in het licht gesteld, dat, aangezien van aanneming van werk alleen dan sprake kan zijn, indien partijen een bepaald, zoowel wat hoeveelheid als wat hoedanigheid betreft, werk bij het sluiten van de overeenkomst op het oog hebben, de belooning reeds terstond in haar geheel voor de aflevering van het gansche werk wordt vastgesteld. Voor deze belooning gebruikt het artikel overeenkomstig het spraakgebruik het woord *prijs*.

G. O. en N. G. O. *Art. 1637 b = O. Art. 1637 b.*

[Het artikel is in de zitting der Tweede Kamer van 13 Maart 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen].

Wijziging bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1637 b. Het woord „om” in den tweeden regel wordt vervangen door eene komma.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

III. De wijzigingen in de rechtsbepalingen omtrent aanneming van werk.

Art. 1637 b. Tegen de hier gegeven definitie bestond bezwaar; zij is te beperkt en met de practijk in strijd. Het artikel luidt: „De aanneming van werk is de overeenkomst, waarbij de eene partij, de aannemer, zich verbindt, voor de andere partij, den aanbesteder, tegen eenen bepaalden prijs een bepaald werk tot stand te brengen”. Wat zal nu echter recht zijn voor aanbesteding volgens tarief?

Antwoord der Regeering.

III. De wijzigingen in de rechtsbepalingen omtrent aanneming van werk.

Art. 1637 b. Het geval van aanbesteding volgens tarief, waarin, al is is het eindcijfer a priori niet bekend, toch de eenheidsprijzen tusschen partijen reeds bij het aangaan der overeenkomst vaststaan, wordt wel degelijk door de definitie gedekt.

Artikel 1637 c. Indien eene overeenkomst de kenmerken bevat van eene arbeidsovereenkomst en van eenige andere soort van overeenkomst, zullen zoowel de bepalingen betreffende de arbeidsovereenkomst als die betreffende de andere soort van overeenkomst, welke kenmerken zij mede bevat, van toepassing zijn; in geval van strijd tusschen deze bepalingen zullen die der arbeidsovereenkomst van toepassing zijn.

Indien eene aanneming van werk door meerdere soortgelijke overeenkomsten, zij het ook telkens met eenigen tusschentijd, is gevolgd, of indien het, bij het aangaan eener aanneming van werk, blijkbaar in de bedoeling van partijen ligt meerdere dergelijke overeenkomsten aan te gaan, in dier voege, dat de verschillende aannemingen te zamen als eene arbeidsovereenkomst kunnen worden beschouwd, zullen de bepalingen betreffende de arbeidsovereenkomst op deze overeenkomsten gezamenlijk en op elke harer afzonderlijk, met uitsluiting van de bepalingen der zesde afdeeling van dezen titel, van toepassing zijn. Is evenwel in een dergelijk geval de eerste overeenkomst bij wijze van proef aangegaan, dan zal deze geacht worden haren aard van aanneming van werk te hebben behouden en zullen de bepalingen der zesde afdeeling op haar van toepassing zijn.

Memorie van Toelichting O. D.

[Vervolg van bladz. 311.]

Nog een punt eischt in dit verband de aandacht. De in het Ontwerp gekozen omschrijving zal bevorderlijk zijn aan eene juiste oplossing van de vraag, welke de verhouding is tusschen het arbeidscontract en de overeenkomst van lastgeving. Vooreerst breekt het Ontwerp geheel met de beschouwing, van de Romeinen afkomstig en door velen nog tot den huidigen dag gevolgd, als zou de beschikbaarstelling van hooger gewaardeerde — inzonderheid intellectueele — arbeidskracht niet vallen onder *diensthuur*, maar behooren tot *lastgeving*. De laatstgenoemde overeenkomst wordt nu tot haar eigen terrein teruggedrongen. (1) Verder mag, in overeenstemming met de uitkomsten van verschillende nieuwere schrijvers (2), worden aangenomen, dat arbeidscontract en lastgeving elkaar geenszins uitsluiten, integendeel vaak met elkander gepaard gaan. De dienstbetrekking kan er toe leiden, dat de werkgever den arbeider opdraagt hem tegenover derden te vertegenwoordigen; ja, met het oog op de omstandigheden kan soms die opdracht van zelf in de dienstbetrekking opgesloten geacht worden. Arbeidsovereenkomst en lastgeving bestaan dan naast elkander en worden ieder door hare eigen regels beheerscht. Een der gewichtigste rechtsgevolgen van deze opvatting is wel, dat de lastgeving kan worden herroepen, terwijl de dienstbetrekking blijft voortduren. Het Duitsche Handelswetboek (art. 54, 1e lid, en art. 227, 3e lid; herzien Wetboek van 1897: § 52, 1e lid, en § 231, 3e lid) erkent de juistheid dezer opvatting.

O. 1901. Artikel 1637 c. Indien eene overeenkomst de kenmerken bevat van eene arbeidsovereenkomst en van eenige andere soort van overeenkomst, zullen zoowel de bepalingen betreffende de arbeidsovereenkomst als die betreffende de andere soort van overeenkomst, welker kenmerken zij mede bevat, toepasselijk zijn; in geval van strijd tusschen deze bepalingen zullen die der arbeidsovereenkomst toepasselijk zijn.

Indien eene aanneming van werk door meerdere soortgelijke overeenkomsten, zij het ook telkens met eenigen tusschentijd, is gevolgd, of indien het, bij het aangaan eener aanneming van werk, blijkbaar in de bedoeling van partijen ligt meerdere dergelijke overeenkomsten aan te gaan, dusdanig, dat de verschillende aannemingen te zamen als eene arbeidsovereenkomst kunnen worden aangemerkt, dan zullen de bepalingen betreffende de arbeidsovereenkomst op deze overeenkomsten gezamenlijk en op elke harer afzonderlijk, met uitsluiting van de bepalingen der zesde afdeling van dezen titel, toepasselijk zijn.

Is evenwel in een dergelijk geval de eerste overeenkomst bij wijze van proef aangegaan, zoo zal deze geacht worden haren aard van aanneming van werk te hebben behouden en zullen de bepalingen der zesde afdeling op haar toepasselijk zijn.

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Vervolg van bladz. 311.]

Nog een punt eischt in dit verband de aandacht. De in het Ontwerp gekozen omschrijving zal bevorderlijk zijn aan eene juiste oplossing van de vraag, welke de verhouding is tusschen het arbeidscontract en de overeenkomst van lastgeving. Vooreerst breekt het Ontwerp geheel met de beschouwing, van de Romeinen afkomstig en door velen nog tot den huidigen dag gevolgd, als zoude het verrichten van hooger gewaardeerde — inzonderheid intellectueelen — arbeid niet vallen onder de arbeidsovereenkomst, maar behooren tot *lastgeving*. De laatstgenoemde overeenkomst wordt nu tot haar eigen terrein teruggedrongen. (3) Verder mag, in overeenstemming met de uitkomsten van verschillende nieuwere schrijvers (4),

(1) Zie DIEPHUIS, *Ned. Burg. Regt*, Dl. 12 (1889), bl. 312, Dl. 13 (1890), bl. 5—16.(2) Mr. MOLENGRAAFF, *Leidraad* t. a. p., bl. 58, 59. Verg. vooral de belangrijke beschouwingen van PLANIOL in eene noot bij DALLOZ, *Rec. pér.*, 1892, I, bl. 585, en in een opstel in *Revue crit. de législation*, 1893, bl. 197 vlg.

(3) [Zie noot (1).]

(4) [Zie noot (2).]

worden aangenomen, dat arbeidscontract en lastgeving elkaar geenszins uitsluiten, integendeel vaak met elkander gepaard gaan. De dienstbetrekking kan er toe leiden, dat de werkgever den arbeider opdraagt hem tegenover derden te vertegenwoordigen; ja, met het oog op de omstandigheden kan soms die opdracht van zelve in de dienstbetrekking opgesloten geacht worden. Arbeidsovereenkomst en lastgeving bestaan dan naast elkander en worden ieder door hare eigen regels beheerscht. Een der gewichtigste rechtsgevolgen van deze opvatting is wel, dat de lastgeving kan worden herroepen, terwijl de dienstbetrekking blijft voortduren. Het Duitsche Handelswetboek (art. 54, 1e lid, en art. 227, 3e lid; herzien Wetboek van 1897: § 52, 1e lid, en § 231, 3e lid) erkent de juistheid dezer opvatting. Art. 1637 c, lid, 1, van het Ontwerp heeft mede op dit samengaan het oog.

Art. 1637 c. Gelijk boven onder § 4 (bladz. 8) werd betoogd is het zeer goed denkbaar dat in dezelfde overeenkomst zoowel de arbeidsovereenkomst als de overeenkomst van lastgeving liggen opgesloten. Echter laat niet alléén de vereeniging van lastgeving met arbeidsovereenkomst zich denken. Het ontwerp gebruikt daarom de algemeene uitdrukking.

De overeenkomst welke partijen in dergelijk geval met elkaar sloten kan, als het ware, ontleed worden in twee overeenkomsten van welke de ééne slechts arbeidsovereenkomst is. Al naar gelang partijen handelen uit, gevolg geven aan, de arbeidsovereenkomst, zullen de bepalingen van deze van toepassing zijn. Treeden echter partijen op in eene rechtsverhouding welke het gevolg is der andere overeenkomst dan is voor toepassing van de bepalingen der arbeidsovereenkomst geen zin: die der tweede in de samengestelde overeenkomst opgesloten overeenkomst hebben recht op toepassing.

Evenwel is het niet onmogelijk dat in de wet ten aanzien van de beide overeenkomsten bepalingen worden aangetroffen, welke met elkaar niet zijn overeen te brengen. Volgens het ontwerp zullen in die gevallen de voorschriften betreffende de arbeidsovereenkomst den voorrang genieten. Dat steeds aan de bepalingen der arbeidsovereenkomst de voorkeur wordt gegeven, het valt niet te ontkennen dat deze keuze eenigszins willekeurig kan heeten. Indien men evenwel erkent dat ter bevordering der rechtszekerheid een keuze *moet* worden gedaan, is zij verklaarbaar en te verdedigen. Nu dit ontwerp eene uitgebreide regeling van het arbeidscontract geeft, waarbij alle punten aan recht en billijkheid nauwkeurig werden getoetst, kan tegen de toepassing dier regelen geen bezwaar zijn. Kiest men de arbeidsovereenkomst niet, het valt te vreezen dat in de praktijk gepoogd zal worden op de bepalingen van andere overeenkomsten een beroep te doen. De keuze in dit artikel tot regel gesteld, voorkomt oneenigheid en ontduiking en stelt de billijkste voorschriften aan partijen tot wet.

Het arbeiden op stukloon vertoont zooveel gelijkenis met aanneming van werk dat het niet moeilijk zoude vallen eene arbeidsovereenkomst, waarbij het loon afhankelijk van den verrichten arbeid werd vastgesteld, in eene reeks van aannemingen van werk op te lossen. Zoodanige herleiding, het staat te vreezen, zoude voornamelijk worden toegepast door hen, wien de bepalingen der wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst onaangenaam voorkwamen. Denkt men voorts aan de mogelijkheid om bij velerlei arbeid het loon afhankelijk van den verrichten arbeid vast te stellen, dan is het waarschijnlijk dat zonder eene bepaling, als in het tweede lid van dit artikel vervat is, dikwerf de arbeidsovereenkomst zoude vervangen worden door eene reeks van aannemingen van werk. Het gevolg zoude wezen dat, hoe wenschelijke bepalingen ook de wetgever betreffende de arbeidsovereenkomst vaststelde, in steeds meer gevallen deze voorschriften zouden ontdoken worden. Den kwaadwilligen werkgever zoude het niet moeilijk vallen, de bepalingen omtrent aanneming van werk, welke aan partijen eene veel grootere vrijheid van handelen laten dan de in dit ontwerp voorgestelde bepalingen der arbeidsovereenkomst, voor deze laatste in de plaats te stellen. Door een voorschrift als het tweede lid van dit artikel bevat wordt echter zorg gedragen, dat steeds wanneer werkelijk eene arbeidsovereenkomst moet worden aanwezig geoordeeld, de door partijen gesloten overeenkomst in hare ware gedaante aan het licht komt.

Reeds bij de eerste aanneming van werk zal het mogelijk moeten zijn deze overeenkomst in fraude legis aangegaan te ontmaskeren, doch dan alleen indien het blijkbaar in het voornemen van partijen ligt meerdere dergelijke overeenkomsten te sluiten. De eerste aanneming van werk toch kan wel zóó omvangrijk zijn geformuleerd dat vele noodzakelijke bepalingen geruimen tijd krachteloos zouden blijven, indien de rechter moest wachten totdat meerdere dergelijke overeenkomsten waren gesloten, alvorens te kunnen verklaren dat inderdaad gene aanneming van werk doch eene arbeidsovereenkomst is aangegaan.

Eene uitzondering behoort intusschen te worden gemaakt ten aanzien van de

eerste overeenkomst, indien deze bij wijze van proef blijkt te zijn aangegaan. Dan is inderdaad aan geene op zekeren duur berekende dienstbetrekking gedacht, geene arbeidsovereenkomst geboren, zoodat de grond voor toepassing van de bepaling van het tweede lid wegvalt.

①. *Artikel 1637 c.* Indien eene overeenkomst de kenmerken bevat van eene arbeidsovereenkomst en van eenige andere soort van overeenkomst, zullen zoowel de bepalingen betreffende de arbeidsovereenkomst als die betreffende de andere soort van overeenkomst, welke kenmerken zij mede bevat, van toepassing zijn; in geval van strijd tusschen deze bepalingen zullen die der arbeidsovereenkomst van toepassing zijn.

Indien eene aanneming van werk door meerdere soortgelijke overeenkomsten, zij het ook telkens met eenigen tusschentijd, is gevolgd, of indien het, bij het aangaan eener aanneming van werk, blijkbaar in de bedoeling van partijen ligt meerdere dergelijke overeenkomsten aan te gaan, in dier voege, dat de verschillende aannemingen te zamen als eene arbeidsovereenkomst kunnen worden beschouwd, zullen de bepalingen betreffende de arbeidsovereenkomst op deze overeenkomsten gezamenlijk en op elke harer afzonderlijk, met uitsluiting van de bepalingen der zevende afdeeling van dezen titel, van toepassing zijn.

Is evenwel in een dergelijk geval de eerste overeenkomst bij wijze van proef aangegaan, dan zal deze geacht worden haren aard van aanneming van werk te hebben behouden en zullen de bepalingen der zevende afdeeling op haar van toepassing zijn.

Memorie van Toelichting.

[Vervolg van blad. 309].

Nog één punt eischt in dit verband de aandacht. De in het Ontwerp gekozen omschrijving zal bevorderlijk zijn aan eene juiste oplossing van de vraag, welke de verhouding is tusschen het arbeidscontract en de overeenkomst van lastgeving. Vooreerst breekt het Ontwerp geheel met de beschouwing, van de Romeinen afkomstig en door velen nog tot den huidige dag gevolgd, als zoude het verrichten van hooger gewaardeerden — inzonderheid intellectueelen — arbeid niet vallen onder de arbeidsovereenkomst, maar behooren tot *lastgeving*. De laatstgenoemde overeenkomst wordt nu tot haar eigen terrein teruggedrongen. (1) Verder mag, in overeenstemming met de uitkomsten van verschillende nieuwere schrijvers (2), worden aangenomen, dat arbeidscontract en lastgeving elkaar geenszins uitsluiten, integendeel vaak met elkander gepaard gaan. De dienstbetrekking kan er toe leiden, dat de werkgever den arbeider opdraagt hem tegenover derden te vertegenwoordigen; ja, met het oog op de omstandigheden kan soms die opdracht van zelve in de dienstbetrekking opgesloten geacht worden. Arbeidsovereenkomst en lastgeving bestaan dan naast elkander en worden ieder door haar eigen regels beheerscht. Een der gewichtigste rechtsgevolgen van deze opvatting is wel, dat de lastgeving kan worden herroepen, terwijl de dienstbetrekking blijft voortduren. Het Duitsche Handelswetboek (art. 54, 1ste lid, en

(1) [Zie noot (1) blad. 332].

(2) [Zie noot (2) blad. 332].

art. 227, 3de lid; herzien Wetboek van 1897, § 52, 1ste lid, en § 231, 3de lid) erkent de juistheid dezer opvatting. Art. 1637 c, eerste lid, van het Ontwerp heeft mede op dit samengaan het oog.

Art. 1637 c. Gelijk boven onder § 6 (blad. 12) werd betoogd, is het zeer goed denkbaar, dat in dezelfde overeenkomst zoowel de arbeidsovereenkomst als de overeenkomst van lastgeving liggen opgesloten. Echter is lastgeving niet de eenige overeenkomst wier vereeniging met de arbeidsovereenkomst zich laat denken. Het ontwerp gebruikt daarom eene algemeene uitdrukking.

De overeenkomst welke partijen in dergelijk geval met elkaar sloten, kan, als het ware, ontleed worden in twee overeenkomsten van welke de ééne slechts eene arbeidsovereenkomst is. Al naar gelang partijen handelen uit, gevolg geven aan, de arbeidsovereenkomst, zullen de bepalingen van deze van toepassing zijn. Treden echter partijen op in eene rechtsverhouding, welke het gevolg is der andere overeenkomst, dan zou toepassing van de bepalingen der arbeidsovereenkomst geen zin hebben: die der andere overeenkomst, in de samengestelde overeenkomst opgesloten, hebben alsdan recht op toepassing. Tot zoover bevat het artikel slechts eene toepassing van het gemeene recht.

Evenwel is het niet onmogelijk, dat in de wet ten aanzien van de beide overeenkomsten bepalingen worden aangetroffen, welke met elkaar niet zijn overeen te brengen. Volgens het ontwerp zullen in die gevallen de voorschriften betreffende de arbeidsovereenkomst den voorrang genieten. Dat steeds aan de bepalingen der arbeidsovereenkomst de voorkeur wordt gegeven, kan, het valt niet te ontkennen, eene enigszins willekeurige keuze heeten. Indien men evenwel erkent, dat ter bevordering der rechtszekerheid eene keuze *moet* worden gedaan, is zij verklaarbaar en te verdedigen. Nu dit ontwerp eene uitgebreide regeling van het arbeidscontract geeft, waarbij alle punten aan recht en billijkheid nauwkeurig werden getoetst, kan tegen de toepassing dier regelen geen bezwaar zijn. Kiest men de arbeidsovereenkomst niet, het valt te vreezen, dat in de practijk gepoogd zal worden op de bepalingen van andere overeenkomsten een beroep te doen: De keuze in dit artikel tot regel gesteld, voorkomt oneenigheid en ontduiking, en stelt, bij twijfel, de billijkste voorschriften aan partijen tot wet.

Het arbeiden op stukloon vertoont zooveel gelijkenis met aanneming van werk, dat het niet moeilijk zoude vallen eene arbeidsovereenkomst, waarbij het loon afhankelijk van den verrichten arbeid werd vastgesteld, in eene reeks van aannemingen van werk op te lossen. Zoodanige herleiding zoude kunnen worden toegepast door hen, wien de bepalingen der wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst te bezwarend voorkwamen. Denkt men daarbij aan de mogelijkheid om bij velerlei arbeid het loon afhankelijk van den verrichten arbeid vast te stellen, dan is het niet onwaarschijnlijk, dat zonder eene bepaling, als in het tweede lid van dit artikel vervat is; de arbeidsovereenkomst meermalen zoude vervangen worden door eene reeks van aannemingen van werk. Het gevolg zoude wezen dat, hoe wenschelijke bepalingen ook de wetgever betreffende de arbeidsovereenkomst vaststelde, in steeds meer gevallen deze voorschriften zouden ontdoken worden. Den kwaadwilligen werkgever zoude het niet moeilijk vallen, de bepalingen omtrent aanneming van werk, welke

aan partijen noodzakelijk eene veel grootere vrijheid van handelen laten dan de in dit ontwerp voorgestelde bepalingen der arbeidsovereenkomst, voor deze laatste in de plaats te stellen. Door een voorschrift als het tweede lid van dit artikel bevat, wordt echter zorg gedragen, dat steeds, wanneer werkelijk eene arbeidsovereenkomst moet worden aanwezig geoordeeld, de door partijen gesloten overeenkomst in hare ware gedaante aan het licht komt.

Reeds bij de eerste aanneming van werk zal het mogelijk moeten zijn deze overeenkomst, in fraudem legis aangegaan, te ontmaskeren, doch dan alleen, indien het blijkbaar in het voornemen van partijen ligt meerdere dergelijke overeenkomsten te sluiten. De eerste aanneming van werk toch kan wel zóó omvangrijk zijn geformuleerd, dat vele noodzakelijke bepalingen geruimen tijd krachteloos zouden blijven, indien de rechter moest wachten totdat meerdere dergelijke overeenkomsten waren gesloten, alvorens te kunnen verklaren, dat inderdaad geene aanneming van werk, doch eene arbeidsovereenkomst is aangegaan.

Eene uitzondering behoort intusschen te worden gemaakt ten aanzien van de eerste overeenkomst, indien deze bij wijze van proef blijkt te zijn aangegaan. Dan is inderdaad aan geene op zekeren duur berekende dienstbetrekking gedacht, geene arbeidsovereenkomst geboren, zoodat de grond voor toepassing van de bepaling van het tweede lid wegvalt.

G. O. en N. G. O. Art. 1637 c = O. Art. 1637 c.

2e N. v. W. Art. 1637 c: Het woord „zevende” aan het slot van het tweede en van het derde lid wordt vervangen door het woord „zesde”, terwijl het derde lid de tweede zinsnede wordt van het tweede lid.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(13 Maart 1906.)

De Voorzitter: In art. 1637 c is een wijziging gebracht door de Regeering, nadat het verslag was uitgebracht.

Mag ik de Commissie van Rapporteurs verzoeken haar oordeel daarover mede te deelen.

De heer Drucker, voorzitter der Commissie: Mijnheer de Voorzitter! De wijziging laatstelijk aangebracht in art. 1637 c, is een eenvoudige verandering van redactie, waartegen bij de Commissie geen bezwaar bestaat.

[Het artikel is daarop zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 9. *Overeenkomsten van gemengden aard.*

Art. 1637 c. De voorrang, die ingeval van strijd tusschen de bepalingen eener overeenkomst, welke zoowel de kenmerken van een arbeidsovereenkomst als van eenige andere soort bevat, aan de arbeidsovereenkomst gegeven wordt, welke bepalingen alsdan van toepassing zullen zijn, achtten eenige leden in beginsel niet juist. Het is eene bepaling betreffende de uitlegging van eene overeenkomst welke tegen het algemeen beginsel van wetstoepassing indruischt. Wanneer een contract uit verschillende onderdeelen bestaat, wordt elk deel beheerscht door zijne eigen bepalingen.

Nu echter zal de rechter genoodzaakt worden onder eene arbeidsovereenkomst te brengen, wat er niet toe behoort. Zoo komt het bij groote aannemingswerken voor, dat de aannemer met het werk niet in onmiddellijk verband staande verrichtingen moet op zich nemen, als bijv. het bedienen van een overzetveer. Dat zal nu onder de arbeidsovereenkomst vallen. Halfbouw is geen arbeidsovereenkomst op zich zelf, maar zal er nu toch onder vallen, omdat een deel daarvan onder de arbeidsovereenkomst is te brengen.

Antwoord der Regeering.

II. § 9. *Overeenkomsten van gemengden aard.*

Art. 1637 c. De opvatting omtrent het eerste lid van dit artikel, in het Voorloopig Verslag gehuldigd, is niet juist te achten; waar sprake is van „de bepalingen betreffende de arbeidsovereenkomst” en van die betreffende de andere soort van overeenkomst, wordt bedoeld op de *wetsbepalingen*, waarbij die overeenkomst geregeld is, niet op de bepalingen der overeenkomst. Trouwens, het is den ondergeteekende niet duidelijk kunnen worden hoe het Voorloopig Verslag zich de toedracht voorstelt, daar blijkens den aanhef van het artikel de voorgestelde bepaling alleen daar toepassing zal kunnen vinden, waar ééne overeenkomst tegelijkertijd in zich vervat de elementen van eene arbeidsovereenkomst en van eene andere soort van overeenkomst, bijv. wanneer iemand bij een ander tegen loon in dienst treedt, terwijl de door hem te verrichten arbeid bestaat in de vertegenwoordiging van den werkgever. Het artikel bepaalt dat in een zoodanig geval de wettelijke bepalingen omtrent arbeidsovereenkomst en lastgeving beide zullen gelden, terwijl in geval van strijd tusschen die wetsvoorschriften die omtrent de arbeidsovereenkomst van kracht zullen zijn.

Gelijk men ziet, is er geen sprake van, dat de rechter genoodzaakt zal worden onder eene arbeidsovereenkomst te brengen, wat er niet toe behoort.

TWEEDE AFDEELING.

Van de arbeidsovereenkomst in het algemeen.

Artikel 1637 d. Wanneer eene arbeidsovereenkomst schriftelijk wordt aangegaan, zijn de kosten der akte en andere bijkomende onkosten ten laste van den werkgever.

O. D. Art. 2. Deze overeenkomst kan zoowel mondeling als schriftelijk worden gesloten, behoudens het bepaalde in de artikelen 5 en 15.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 2. Kortelijk behoort hier te worden besproken het stelsel van arbeidsboekjes of livretten, waaromtrent men in andere landen bepalingen aantreft. Zoo is in Oostenrijk het *Arbeitsbuch* verplicht voor arbeiders in de nijverheid (*Gewerbeordnung*, §§ 79 vlg.). In België is het livret facultatief voor allen, die hunne diensten verhuren (art. 2 der wet van 10 Juli 1883). Daarentegen is in Frankrijk de geheele regeling der livretten, afkomstig uit de wet van 22 Germinal an XI en het decreet van 9 Frimaire an XII en later door verschillende wetten gewij-

zigt, sedert lang in onbruik geraakt en eindelijk, op enkele meer schijnbare uitzonderingen na, door de wet van 2 Juli 1890 afgeschaft. In Duitschland wordt wel, volgens de meeste *Gesindeordnungen*, voor dienstboden een *Dienstbuch* vereischt, doch alle pogingen tot algemeene invoering van arbeidsboekjes hebben schipbreuk geleden. Ten onzent heeft de instelling nooit wortel geschoten: de bovengenoemde Fransche bepalingen zijn, zoo ze hier al kracht van wet hebben gehad, in ieder geval niet nageleefd (FORTUYN, II bl. 248, 279; BREUKELMAN, nrs. 519, 572).

Op verschillende gronden is de wenschelijkheid van een livretten-stelsel bepleit, ook omdat het arbeidsboekje een gemakkelijk bewijs zou verschaffen voor de overeenkomst tusschen werkgever en arbeider, maar vooral omdat het de verbrekking der dienstbetrekking zou bemoeilijken, zoo niet onmogelijk maken. De ervaring heeft evenwel overal geleerd, dat de uitvoering stuit op overwegende praktische bezwaren en bijna ondoenlijk is zonder inmenging der politie. Van de arbeiders is steeds een zeldzaam eenparig verzet uitgegaan tegen hetgeen eens genoemd is „de galg voor den werkmán”. (1)

Voor zoover Nederland betreft, heeft de beraadslaging in de vergadering der Juristen-vereeniging van 1876 bewezen, hoe weinig instemming het denkbeeld der livretten ontmoet (zie *Handelingen*, II, bl. 117, 118, 126, 134, 161). En nu is wel op het Sociaal Congres, in Nov. 1891 te Amsterdam gehouden, de wensch uitgesproken, „dat ook voor dienstboden het stelsel van livretten worde ingevoerd met het oog op hare pensioneerig”, doch aan grondige toelichting en bespreking dezer stelling heeft het daar geheel ontbroken (*Proces-Verbaal*, Amsterdam 1892, bl. 123, 251, 447 vlg.).

Het Ontwerp ziet af van de invoering van een dergelijk stelsel, behalve ten aanzien van jeugdige arbeiders, waarop hieronder, bij art. 4 en 5 [1637 g], nader zal worden teruggekomen.

Schriftelijke afsluiting der overeenkomst wordt voorgeschreven, waar de eigenaardige vorm van het loon het bijzonder wenschelijk maakt, twijfel omtrent den omvang der verplichtingen uit te sluiten (art. 15 [1637 p]), terwijl voorts in sommige gevallen voor bedingen tot afwijking van de wettelijke regeling eene schriftelijke overeenkomst wordt gevorderd (bijv. artt. 20 [1638 c], 26 lid 2 [1638 l], 29 [1638 s], 32 lid 2 [1638 e], 47 [1639 i]) (2) Overigens wordt het aan partijen overgelaten, zoodanigen vorm voor hunne overeenkomst te kiezen als hun zelf oorbaar voorkomt. Op het voorbeeld van het Belgische Ontwerp van 1891 (art. 2) wordt deze regel, die ook zonder uitdrukkelijke bepaling zou gelden, hier opzettelijk neergeschreven, opdat deze wet zooveel mogelijk voor een ieder verstaanbaar zij.

[Men zie verder bij de artt. 1940 en 1951.]

Het aangaan van *schriftelijke* overeenkomsten — uit het oogpunt van het bewijs zeer gewenscht — zal in verband met de alom toenemende beschaving allicht meer gebruikelijk worden; juist door de afschaffing van art. 1638 B. W. zal het worden in de hand gewerkt. Het kan bovendien worden bevorderd door bij de Invoeringswet voor alle of althans voor sommige arbeidsovereenkomsten vrijstelling te verleenen van zegel en registratie, gelijk o. a. is geschied in art. 2 der Fransche wet van 2 Juli 1890 en in § 126 b, laatste lid, (zie ook § 127 c) der Deutsche *Gewerbeordnung* naar de wijzigingswet van 26 Juli 1897 (voor leerlingscontracten), en gelijk was voorgesteld bij het Ontwerp van 15 Mei 1889 houdende bepalingen tot waarborging enz.

In afwijking van het gemeene recht nog eigenaardige bewijsvoorschriften te geven — zooals bijv. de in Frankrijk voorgestelde bewijskracht van des werkgevers boeken, of een ambtshalve door den rechter op te leggen eed of dubbel gehouden aantekeningboekjes — schijnt niet noodzakelijk en vooral in eene algemeene regeling als die van het Ontwerp onuitvoerbaar.

O. 1901. *Art. 1637 d.* Wanneer eene arbeidsovereenkomst schriftelijk wordt aangegaan, komen de kosten der akte en andere bijkomende onkosten ten laste van den werkgever.

(1) Zie belangrijke mededeelingen en beschouwingen omtrent de arbeidsboekjes of livretten bij ROSCHER, *Nationalökonomik des Handels und Gewerblisses*, § 154, bij nt. 12-16; STIEDA, *Arbeitsbuch*, in *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, dl. 1, bl. 598 vlg. — SAUZET, *le livret obligatoire des ouvriers (Extrait de la Rev. crit. de législ.)*, Paris 1890.

(2) [Men zie ook het Vierde Hoofdstuk sub D, bl. 251 vlg.]

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1637 d. De arbeidsovereenkomst kan, daar geene bepaling hieromtrent in het ontwerp voorkomt, volgens den algemeenen regel, zoowel mondeling als schriftelijk worden aangegaan. Wordt zij schriftelijk gesloten, dan behooren eventuele daaraan verbonden kosten als regel te worden gedragen door den werkgever, bij wien gewoonlijk de grootste financieele draagkracht is.

Het behoeft overigens weinig betoog dat de kosten niet drukkend zullen zijn. Door art. 1637 t [1637 ij] zullen de kosten der akte zelve schier onbeduidend zijn.

O. art. 1637 d. = art. 1637 d van de wet.

Memorie van Toelichting.

Art. 1637 d. De arbeidsovereenkomst kan, daar geene bepaling hieromtrent in het ontwerp voorkomt, volgens den algemeenen regel zoowel mondeling als schriftelijk worden aangegaan. Wordt zij schriftelijk gesloten, dan behooren eventuele daaraan verbonden kosten in den regel te worden gedragen door den werkgever, bij wien gewoonlijk de grootste financieele draagkracht is.

Het behoeft overigens geen betoog, dat de kosten niet zullen zijn van drukkenden aard. Art. 1637 n [1637 ij] zal de kosten der akte zelve schier onbeduidend doen blijven.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1637 d. Sommige leden konden er zich bezwaarlijk mede vereenigen, dat de arbeidsovereenkomst zoowel mondeling als schriftelijk zal kunnen worden gesloten; huns inziens behoorde het schriftelijk aangaan van elke arbeidsovereenkomst verplicht te worden gesteld. Daardoor zullen allerlei geschillen, die thans in de practijk rijzen, worden voorkomen en zullen beide partijen zich beter rekenschap geven van de verschillende punten, hunne overeenkomst betreffende. Meer rechtszekerheid zal zoo worden bereikt en minder aanleiding zal worden gegeven voor ongewenschte praktijken. Bepaald zoude dan kunnen worden, dat de kosten der akte en de andere bijkomende onkosten, die, zooals in de Memorie van Toelichting wordt opgemerkt, niet zullen zijn van drukkenden aard; door arbeider en werkgever, als gelijkgerechtigde partijen, gezamenlijk zullen worden gedragen.

Van verschillende zijden bracht men tegen bovenstaand gevoelen bezwaren in. Nog daarlatend, dat in sommige gevallen het schriftelijk aangaan van een arbeidsovereenkomst uit hoofde van den lagen trap van ontwikkeling, waarop beide of één van beide partijen staan, bijna ondoenlijk zoude zijn of althans tot groote moeilijkheden aanleiding zoude geven en in een niets-beteekenende formaliteit zoude ontaarden, betoogde men, dat in vele gevallen het schriftelijk aangaan van een arbeidsovereenkomst ook niet noodzakelijk moet worden geacht. Naar men meende, is door hen, die bovenbedoelde verplichting in de wet willen hebben opgenomen, voorbijgezien, dat de regeling van het ontwerp algemeen is en zoowel voor de meest belangrijke als voor de minst gewichtige en meest eenvoudige arbeidsovereenkomsten geldt. Bovendien zou het opnemen van de vermelde verplichting in de wet inderdaad de rechtszekerheid niet bevorderen. Het lijkt geen twijfel, dat ook voortaan menige arbeidsovereenkomst niet op schrift zou worden gesteld, waarvan dan nietigheid dier overeenkomst of nietigverklaring door den rechter het gevolg zoude moeten zijn, hetgeen zeker niet zoude zijn in des arbeiders belang, dat men door het opnemen der verplichting in de wet juist heeft willen dienen. (1) Daarom kon men

(1) [Men zie noot (2) op bladz. 338.]

zich met de bepaling van art. 1637 d in haar tegenwoordigen vorm zeer goed vereenigen en was men ook met de Regeering van oordeel, dat de kosten van het schriftelijk aangaan van de overeenkomst in den regel behooren te worden gedragen door den werkgever, bij wien gewoonlijk de grootste financieele draagkracht is.

Memorie van Antwoord.

Art. 1637 d. De ondergeteekende vereenigt zich in allen deele met het uitstekend geargumenteed betoog van die leden, welke zich verklaarden tegen de opname van eene wettelijke verplichting om de arbeidsovereenkomst uitsluitend schriftelijk aan te gaan.

Zoude eene dergelijke verplichting, door de feitelijke onmogelijkheid haar steeds na te leven, tot eene storende rechtsonzekerheid leiden, de ondergeteekende heeft zich toch beijverd om het sluiten van schriftelijke arbeidsovereenkomsten zooveel mogelijk aan te moedigen, niet alleen rechtstreeks door voorschriften als die der artikelen 1637 d en 1637 n (*nieuw* art. 1637 p [(ij)), maar ook door tal van bijkomstige bedingen slechts toelaatbaar te verklaren, indien zij schriftelijk worden aangegaan.

Kan de verplichting om iedere arbeidsovereenkomst schriftelijk aan te gaan niet in een deugdelijk wetsartikel worden nedergelegd, de schriftelijke vorm op zich zelve verdient desniettemin steun, zoo van den kant des wetgevers, als van de zijde der maatschappij.

[Het artikel heeft geene wijziging ondergaan, en werd in de zitting der Tweede Kamer van 13 Maart 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen].

Artikel 1637 e. Indien bij het sluiten der overeenkomst een hand- of godspenning is gegeven en aangenomen, ontleent geene der partijen daaraan de bevoegdheid van de overeenkomst af te zien door het laten behouden of het teruggeven van dien hand- of godspenning.

De hand- of godspenning kan in mindering worden gebracht op het loon, indien de dienstbetrekking niet langer dan drie maanden heeft bestaan, terwijl zij voor langeren of voor onbepaalden tijd is aangegaan.

O. D. Art. 3. Indien bij het sluiten der overeenkomst een hand- of godspenning is gegeven en aangenomen, ontleent geen der partijen daaraan de bevoegdheid, van de overeenkomst af te zien door het laten behouden of het teruggeven van dien hand- of godspenning.

De gods- of handpenning wordt niet in mindering gebracht op het bedongen loon.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 3. Met betrekking tot den hand- of godspenning, welke vaak bij het sluiten der overeenkomst wordt gegeven en aangenomen, behooren, ter voorkoming van twijfel, twee vragen te worden beslist:

1°. Zijn partijen bevoegd, door opoffering van den godspenning, van de overeenkomst terug te treden?

2°. Mag de godspenning in mindering worden gebracht op het bedongen loon? Over de eerste vraag bestaat naar het geldende recht verschil van gevoelen. Zij is bevestigend beantwoord door den kantonrechter te Groningen bij een veel besproken vonnis van 20 Juni 1848 (*W. v. h. R.* nr. 959) en door verschillende schrijvers. (1) Eene tegenovergestelde beslissing gaf ons oude recht en geven de meeste nieuwere, speciale en algemeene, buitenlandsche wetten (2); ze is ook in overeenstemming met hetgeen art. 1500 B. W. omtrent den koop verordent.

Het Ontwerp omhelst het laatste stelsel. Volgens den algemeenen regel (zie art. 6 en hierboven bl. 39 [210]) zijn echter partijen bevoegd eene afwijkende regeling te treffen, terwijl hetgeen ter plaatse gebruikelijk is allicht als door partijen overeengekomen zal kunnen worden beschouwd. Ook buiten het geval van overeenkomst der partijen deze zeer gemakkelijke wijze van verbreking van het arbeidscontract te erkennen, schijnt niet gewenscht.

Overbodig is eene bepaling als die van art. 2640 Ontw. 1820, dat „het geven of ontvangen van eenen godspenning wel als een bewijs der getroffenene overeenkomst, maar geenszins als een noodzakelijk vereischte tot derzelve geldigheid zal worden aangezien”.

Ten aanzien der tweede vraag is het Ontwerp in overeenstemming met ons oude recht, met de heerschende gebruiken en met bestaande rechtspraak (zie Kantongerecht 's-Gravenhage 27 Januari 1890, *W. v. h. R.* nr. 5864). Art. 178 van het Zwitsersche Verbintenissenrecht, waarbij juist in het bijzonder aan de arbeidsovereenkomst is gedacht, beslist in denzelfden zin (3). Evenwel mogen partijen ook dit punt naar hunne verkiezing op andere wijze regelen.

Bijzondere voorschriften voor het geval dat een der partijen de overeenkomst verbreekt, kunnen hier worden gemist. De gevolgen dier verbreking zijn in de Vierde [Vijfde] Afdeling geregeld.

O. 1901 art. 1637 e = O. art. 1637 e = art. 1637 e van de wet.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1637 e. (4) Met betrekking tot den hand- of godspenning, welke vaak bij het sluiten der overeenkomst wordt gegeven en aangenomen, behooren, ter voorkoming van twijfel, twee vragen te worden beslist:

1°. Zijn partijen bevoegd, door opoffering van den godspenning, van de overeenkomst terug te treden?

2°. Mag de godspenning in mindering worden gebracht op het bedongen loon?

Over de eerste vraag bestaat naar het geldende recht verschil van gevoelen. Zij is bevestigend beantwoord door den kantonrechter te Groningen bij een veel besproken vonnis van 20 Juni 1848 (*W. v. h. R.* no. 959) en door verschillende schrijvers. (1) Eene tegenovergestelde beslissing gaf ons oude recht en geven de meeste nieuwere, speciale en algemeene, buitenlandsche wetten. (2) Ze is ook in overeenstemming met hetgeen art. 1500 B. W. omtrent den koop verordent.

Het Ontwerp omhelst het laatste stelsel. Volgens den algemeenen regel (zie hierboven blz. 16 [211]), zijn echter partijen bevoegd eene afwijkende regeling te treffen. Ook buiten het geval van overeenkomst der partijen deze zeer gemakkelijke wijze van verbreking van het arbeidscontract te erkennen, schijnt niet gewenscht.

Overbodig is eene bepaling als die van art. 2640 Ontw. 1820, dat „het geven of ontvangen van eenen godspenning wel als een bewijs der getroffenene overeen-

(1) Zie o. a. J. H. G., in *Opmerkingen en Mededeelingen*, dl. 5 (1849), bl. 55 vlg. Verdere literatuur bij HINGST, *Rechtsgel. Bijdr. en Bijbl.* 1888 A. bl. XCIV vlg. echter ook DIEPHUIS, dl. 12 (1889), bl. 353, en Mr. C. ASSER, *Handleiding Burg. Recht*, dl. 3, bl. 166. Voor het Fransche Recht: GUILLOUARD, *Louage*, t. a p., nr. 701.

(2) ARNTZENIUS, *institutiones juris belgici*, I, 10 § IV. — *Gesindeordnungen* van Pruisen § 46, Baden § 2, Saksen § 20; Alg. Duitsch Handelsweth., art. 285 oud; Burg. Weth. van Saksen, §§ 893 vlg.; Zwits. Verbintenissenrecht, art. 178; Burg. Weth. v. h. Duitsche Rijk, § 336.

(3) Andere wetgevingen bevatten den tegenovergestelden regel behoudens afwijking door overeenkomst of gebruik, o. a. Alg. Duitsch Handelsweth., art. 285 oud; Burg. Weth. van Saksen, § 894; Burg. Weth. v. h. Duitsche Rijk, § 337. Zie ook de aangehaalde *Gesindeordnungen*: Pruisen § 25, Baden § 2, Saksen § 17.

(4) Art. 3 ontw. DRUCKER.

komst, maar geenszins als een noodzakelijk vereischte tot derzelver geldigheid zal worden aangezien”.

De tweede vraag wordt in het Ontwerp eenigszins anders beslist, dan art. 3 van het Ontwerp-DRUCKER doet. Zoude volgens dit laatstgenoemd artikel de godspenning nimmer worden in mindering gebracht op het loon, tenzij daartoe een bijzonder beding in de overeenkomst werd opgenomen, volgens het voorgestelde tweede lid van artikel 1637 e zal ook in enkele gevallen, zonder dat partijen daaromtrent een bijzonder beding maakten, voor in-minding-brenging ruimte zijn.

Het strijdt toch te eenenmale met de billijkheid dat de geschonken godspenning buiten rekening zoude blijven, wanneer de dienstbetrekking in strijd met het bij de overeenkomst bepaalde, waarmede gelijk wordt gesteld het geval dat zij voor onbepaalden tijd is aangegaan, slechts korten tijd voortduurde. Dan zoude op de ontijdige verbreking der dienstbetrekking van de zijde des arbeiders eene niet onbelangrijke premie worden gesteld. Indien evenwel de dienstbetrekking gedurende een zekeren niet al te korten tijd heeft stand gehouden, mag worden aangenomen dat andere redenen, dan het belustzijn op de handgift, tot eindiging der dienstbetrekking brachten. In de beroepen, waarbij het geven van eene handgift het meest voorkomt, mag de termijn van drie maanden wel als de kortste gelden, gedurende welken eene dienstbetrekking in den regel standhoudt. Eindigt de dienstbetrekking, welke niet voor korteren tijd is overeengekomen, binnen dien tijd, dan zal volgens het tweede lid van dit artikel als regel gelden, dat de hand- of godspenning op het loon kan worden ingehouden.

Memorie van Toelichting.

Art. 1637 e. Met betrekking tot den hand- of godspenning, welke vaak bij het sluiten der overeenkomst wordt gegeven en aangenomen, behooren, ter voorkoming van twijfel, twee vragen te worden beslist:

1°. Zijn partijen bevoegd, door opoffering van den godspenning, van de overeenkomst terug te treden?

2°. Mag de godspenning in mindering worden gebracht op het verdiende loon?

Over de eerste vraag bestaat naar het geldende recht verschil van gevoelen. Zij is bevestigend beantwoord door den kantonrechter te Groningen bij een veel besproken vonnis van 20 Juni 1848 (*W. v. h. R.* no. 959) en door de verschillende schrijvers (1). Eene tegenovergestelde beslissing gaf ons ook recht en geven de meeste nieuwere, speciale en algemeene, buitenlandsche wetten (2). Ze is ook in overeenstemming met hetgeen art. 1500 B. W. omtrent den koop verordent.

Het ontwerp omhelst het laatste stelsel. Volgens den algemeenen regel (zie hierboven § 8, blz. 19 [214]) zijn echter partijen bevoegd eene afwijkende regeling te treffen. Ook buiten het geval van overeenkomst der partijen deze zeer gemakkelijke wijze van verbreking van het arbeidscontract te erkennen, schijnt niet gewenscht.

Overbodig is eene bepaling als die van art. 2640 Ontwerp van 1820, dat „het geven of ontvangen van eenen godspenning wel als een bewijs der getroffen overeenkomst, maar geenszins als een noodzakelijk vereischte tot derzelver geldigheid zal worden aangezien”.

De tweede vraag wordt in het ontwerp eenigszins anders beslist, dan art. 3 van het Ontwerp-DRUCKER doet. Zoude volgens dit laatstgenoemd artikel de godspenning nimmer worden in mindering gebracht op het loon, tenzij daartoe een bijzonder beding in de over-

(1) [Zie noot (1) op bladz. 341.]

(2) [Zie noot (2) op bladz. 341.]

eenkomst werd opgenomen, volgens het voorgestelde tweede lid van artikel 1637 e zal ook in enkele gevallen, zonder dat partijen daaromtrent een bijzonder beding maakten, voor in-minding-brenging ruimte zijn.

Het strijdt toch ten eenen male met de billijkheid, dat de geschonken godspenning buiten rekening zoude blijven, wanneer de dienstbetrekking in strijd met het bij de overeenkomst bepaalde — waarmede gelijk wordt gesteld het geval, dat zij voor onbepaalden tijd is aangegaan — slechts korten tijd voortduurde. Dan zoude op de ontijdige verbreking der dienstbetrekking van de zijde des arbeiders eene niet onbelangrijke premie worden gesteld. Indien evenwel de dienstbetrekking gedurende een zekeren, niet al te korten, tijd heeft stand gehouden, mag worden aangenomen, dat andere redenen, dan het belustzijn op de handgift, tot beëindiging der dienstbetrekking brachten. In de beroepen, waarbij het geven van eene handgift het meest voorkomt, mag de termijn van drie maanden wel als de kortste gelden, gedurende welken eene dienstbetrekking in den regel stand houdt. Eindigt de dienstbetrekking, welke niet voor korteren tijd is overeengekomen, binnen dien tijd, dan zal volgens het tweede lid van dit artikel als regel gelden, dat de hand- of godspenning op het loon kan worden ingehouden.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1637 e. Sommige leden hadden tegen de bepaling van het eerste lid van dit artikel bedenking. Naar zij meenden, zijn er streken in ons land, waar naar plaatselijk gebruik de vraag of partijen bevoegd zijn, door opoffering van den godspenning van de overeenkomst terug te treden, in bevestigenden en dus in aan het ontwerp tegenovergestelden zin wordt beantwoord. Al wilden deze leden nu geenszins ontkennen, dat ervoor de tegenovergestelde beslissing, die het ontwerp in overeenstemming met ons oude recht, met art. 1500 van het Burgerlijk Wetboek en met de meeste nieuwere, speciale en algemeene, buitenlandsche wetten geeft, veel te zeggen valt, zij vreesden daarvan verwarring en rechtsonzekerheid in de bedoelde streken, waar eene andere opvatting de heerschende is. Waarom, vroegen zij, aan deze bepaling niet een rekbaren inhoud gegeven door verwijzing naar het plaatselijk gebruik, als op meerdere plaatsen in het ontwerp is geschied?

Tegenover deze bedenkingen werd er door anderen de aandacht op gevestigd, dat het ontwerp deze bepaling niet tot dwingend recht verklaart en dus afwijkende regeling toelaat.

Memorie van Antwoord.

Art. 1637 e. Het antwoord, op de tegen de bepaling van het eerste lid gerezen bedenking gegeven, komt alleszins afdoende voor. In de wettelijke regeling van ieder contract moeten onvermijdelijk enkele bepalingen strijden met het gebruik in eenige streek des lands; zulke bepalingen kunnen dan door partijen, die aan het gebruik willen vasthouden, buiten toepassing worden gesteld.

[Het artikel is in het G. O. en het N. G. O. onveranderd opgenomen.]

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(9 Maart 1906.)

De heer de Savornin Lohman: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1639 w].

Ten slotte wensch ik nog te wijzen op een bepaling, die mijns inziens voor een deel goed, vóór een ander deel juist verkeerd is, namelijk de bepaling van art. 1637 e.

In dit artikel wordt gesproken van de hand- of godspenning. „Indien bij sluiten der overeenkomst een hand- of godspenning is gegeven en aangenomen, ontleent geen der partijen daaraan de bevoegdheid van de overeenkomst af te zien door het laten behouden of het teruggeven van dien hand- of godspenning” luidt de eerste alinea.

Ik geef terstond toe dat dit juridisch volkomen juist is, dat men daaraan niet ontleenen kan de bevoegdheid om op de overeenkomst terug te komen, maar de bedoeling van het eerste lid is toch om te zeggen: indien ge de hand- of godspenning gekregen hebt, moet ge ook dienen en als de huisvrouw haar gegeven heeft, mag zij zich niet kunnen losmaken van het contract.

Nu acht ik echter de thans bestaande practijk veel eenvoudiger en beter.

De hand- of godspenning wordt eenvoudig gegeven in de veronderstelling, dat de dienst zal worden aangenomen, maar toch kan het zijn dat per slot van rekening een van de partijen bemerkt, dat het beter is direct het contract te verbreken dan eerst eenige dagen aan de overeenkomst gevolg te geven en daarna te scheiden. Juist de goede dienstbode zal zeggen: ge hebt de godspenning gegeven, maar ik wil lieven bij u niet dienen, er zijn te veel kinderen in huis, of iets dergelijks, en dus laat ons liever de overeenkomst opheffen. Dat is veel beter dan dat zij zegt: ik ben nu eenmaal verbonden, maar als ik bij u ben zal ik u het leven zoo zuur maken, dat ik toch weg moet.

Nu staat in het 2de lid van art. 1637 e, dat beter te verdedigen is: „De hand- of godspenning kan in mindering worden gebracht van het loon, indien de dienstbetrekking niet langer dan drie maanden heeft bestaan, terwijl zij voor langeren of voor onbepaalden tijd is aangegaan.”

Dat wil dus zeggen, dat, als de penning betaald is, men zekeren tijd daarvoor ook moet dienen, als eenmaal de dienst begonnen is.

Ik zou willen voorstellen — maar ik zal eerst afwachten den loop van het debat (1) — dit 2de lid over te nemen in de vijfde afdeling, zooals ik die nu heb voorgesteld. Dan zou het als een afzonderlijk artikel worden toegevoegd aan de artikelen welke ik heb voorgesteld en zou art. 1637 e kunnen vervallen, omdat de hand- of godspenning bij gewone arbeiders minder gebruikelijk is.

(13 Maart 1906.)

Op dit artikel is door den heer van Dedem een amendement voorgesteld [ingezonden 12 Maart 1906, stuk n°. 18], strekkende om het eerste lid van art. 1637 e te lezen als volgt:

„Indien bij het sluiten der overeenkomst een hand- of godspenning is gegeven en aangenomen, ontleenen partijen daaraan de bevoegdheid van de overeenkomst af te zien, door het laten behouden of het teruggeven van dien hand- of godspenning; deze bevoegdheid vervalt zes weken voor den aanvang der dienstbetrekking.”

De heer van Dedem ontvangt het woord tot toelichting van het door hem voorgesteld amendement en zegt:

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb getracht met gebruikmaking van nagenoeg dezelfde bewoordingen aan het artikel de tegenovergestelde beteekenis te geven van die welke het nu heeft.

De gewoonte bestaat thans over het geheele land dat bij het huren van dienstboden een hand- of godspenning gegeven wordt.

De benaming is niet overal dezelfde; in Overijssel noemt men het bij voorbeeld meepening.

Ik meen dat een werknemer, indien hij na het sluiten der overeenkomst de

(1) [Men zie het Derde Hoofdstuk sub C., bladz. 488.]

handpenning niet ontvangt, in de onderstelling zou leven dat de overeenkomst niet gesloten is.

De handpenning is als ware het bewijs dat de overeenkomst is aangegaan. Zij is het onderpand dat de dienstbetrekking zal worden aanvaard.

Eveneens is het een gebruik dat, als iemand berouw krijgt van de gesloten overeenkomst, hij deze kan verbreken door het teruggeven of het schenken der handpenning.

Ik weet wel dat daarvan dikwijls misbruik wordt gemaakt, maar het is toch veel beter dat partijen, die bij nader inzien blijken niet bij elkander te behooren, de overeenkomst bijtijds verbreken, dan dat zij de dienstbetrekking aanvangen met het stellige voornemen ze eerlang toch te verbreken, misschien wel op onrechtmatige wijze.

Intusschen, er moet om schade voor beide partijen te voorkomen, een termijn gesteld worden, binnen welken beide partijen bevoegd zijn door het teruggeven of het schenken der handpenning de overeenkomst te verbreken, welken termijn ik op 6 weken heb gesteld.

Ik ben hier toe gekomen vooreerst omdat de opzeggingstermijn in dit ontwerp voor dienstboden op 6 weken is gesteld en voorts ook omdat in de provincie waar ik woon, in Overijssel, dat de gebruikelijke termijn is.

Indien iemand conscientieus de zaak behandelt, dan verbreekt hij de overeenkomst 6 weken vóór zij zal aanvangen. Ik weet wel dat men zich daaraan niet altijd strikt houdt, dat sommige werknemers de meepening niet teruggeven en toch niet in dienstbetrekking gaan en dat de benadeelde partij vaak van het instellen van een eisch tot schadeveroeding afziet, omdat het voordeliger is in het onrecht te berusten, maar die er goed over denkt en die conscientieus de zaak behandelt, neemt dien termijn van 6 weken in acht.

Ik heb gemeend dat iets wat in de samenleving als het ware burgerrecht heeft gekregen, in dit wetsontwerp moet worden geregeld.

Er zijn tal van zaken die in dit wetsontwerp zoo zijn geregeld, dat, als de personen die er mede in aanraking komen, ze later onder de oogen krijgen, zij er van zullen schrikken. Maar dit is iets wat in de maatschappij leeft, en nu komt het mij voor dat zaken die langzamerhand burgerrecht gekregen hebben, ook een plaats behooren in te nemen in ons Burgerlijk Wetboek.

Ik beveel daarom dit amendement in de welwillendheid der Kamer aan.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren van Wassenaer van Catwijk, van Alphen, van Idsinga, van Bylandt en van Veen, en komt mitsdien in behandeling.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan niet ten gunste van dit amendement spreken. Van den aanvang af heeft de voorgestelde bepaling in het ontwerp gestaan, eerst in het ontwerp-Drucker, vervolgens in dat van 1901 en thans in het vóór ons liggend ontwerp. Nu wil de geachte voorsteller van het amendement juist het tegenovergestelde.

De gods- of handpenning, zegt de heer van Dedem, is het bewijs, dat de overeenkomst is aangegaan. Nu kan men — ik wil dit gaarne toegeven — berouw hebben en weer willen terugtreden.

Ik maak er intusschen in de eerste plaats op attent, dat het artikel, zooals het is voorgesteld, niet is een voorstel van dwingend recht. Wanneer dus twee partijen met elkander willen overeenkomen, dat zij alsnog van de overeenkomst kunnen terugtreden door het laten behouden of teruggeven van den godspenning, staat haar dit volgens het ontwerp vrij. Men kan, als men wil, dit uitdrukkelijk overeenkomen, maar juist omdat er een gebruik is waarop de geachte afgevaardigde zich beroept, komt het mij voor, dat wij uit legislatief oogpunt dit gebruik niet als wettelijke regel in de wet moeten schrijven.

Laat mij ronduit mogen zeggen wat ik bedoel: uit ethisch oogpunt staat dit gebruik niet hoog. Wij zeggen: een man een man, een woord een woord; gij moet dus eerst nadenken vóór gij u verbindt, maar hebt gij u eenmaal verbonden, dan moet gij daaraan worden gehouden. In ieder geval — daarop leg ik den nadruk — moet de wet het tegenovergestelde niet in de hand werken. Zij moet uitgaan van het denkbeeld, dat, wanneer men zich heeft verbonden, men ook inderdaad trouw moet blijven aan zijn verbintenis. Dit doet het ontwerp, maar dit geschiedt niet in het amendement.

Eindelijk: waarom die zes weken? Want na verloop van zes weken, of liever zes weken vóór den aanvangstermijn kan, volgens het amendement, van de bevoegdheid om terug te treden geen gebruik meer gemaakt worden. Ik vraag den geachten voorsteller: hoe dan, wanneer vóór den aanvang der dienstbetrekking

— om maar eens het woord van het amendement te gebruiken, dat echter in dit verband wellicht minder juist is, want een dienstbetrekking is er van af het oogenblik dat er een overeenkomst was: de geachte afgevaardigde bedoelt hier op het oogenblik, waarop de dienst feitelijk zal aanvangen; maar dat nu daargelaten, — hoe dan nu, wanneer de overeenkomst wordt aangegaan vier weken, twee weken of acht dagen vóór dat aanvangstijdstip? In al die gevallen, welke in het werkelijke leven veelvuldig voorkomen, voorziet het amendement niet.

Ik meen hiermede te kunnen volstaan tot motiveering van mijn meening, dat dit amendement geen verbetering in het ontwerp zou brengen en dat ik daarom de aaneming aan de Kamer moet ontraden.

De heer van Dedem: Mijnheer de Voorzitter! Ik had niet gedacht, dat mijn amendement zulke gewichtige bezwaren zou ontmoeten als ik straks van den Minister heb vernomen. Het eerste, misschien wel het grootste, bezwaar is, dat het artikel van den aanvang af heeft geluid, zooals het nu luidt. In al de ontwerpen, waarin het is voorgekomen, is het onveranderd behouden en nu neem ik in eens de vrijheid om het om te keeren. Dat is wel een zeer brutale daad, dat neem ik aan, maar al heeft iets lang bestaan, dan behoeft dat nog geen reden te zijn om het onveranderd te behouden, wanneer men op de zaak een anderen kijk krijgt. Indien men meent, dat het beter is om hetgeen reeds lang in de burgermaatschappij heeft geleefd, in de wet op te nemen, dan is daarvoor, dunkt mij, alle reden.

Nu zegt de Minister, dat hetzelfde kan bereikt worden door een overeenkomst. Zeer zeker, men kan dat ook overeenkomen misschien schriftelijk; men kan bepalen: wij houden beiden het recht om door het schenken van dien hand- of godspenning de overeenkomst te verbreken; maar nu vraag ik, of er reden voor is, indien de usance medebrengt dat het altijd zoo geschiedt, om daarvoor bij overeenkomst een bepaling te maken. Ik geloof, dat mijn amendement de zaak zoo eenvoudig mogelijk regelt, geheel zooals de toestand in de samenleving is.

Nu zegt de Minister wel: ja maar dat is niet recht, een man een man, een woord een woord, wanneer men eenmaal een overeenkomst heeft aangegaan, moet men die nakomen. Maar indien men een overeenkomst heeft aangegaan en men krijgt er berouw van.....

De Minister schudt van neen en wil daarmede te kennen geven, dat dit niet mag, maar indien het desniettemin toch gebeurt, is het dan niet beter, dat de dienstbetrekking niet wordt aangevangen? Indien twee personen, ondanks zij zien dat er geen harmonie zal zijn, toch gebonden zijn om de dienstbetrekking aan te vangen, is het te verwachten, dat zij zoo spoedig mogelijk onaangenaamheden zullen zoeken of op de een of andere wijze de dienstbetrekking opzeggen of verbreken. Ik meen, dat in mijn amendement de meest eenvoudige en gemakkelijke wijze is aangegeven om van elkaar af te komen.

De Minister heeft verder gevraagd: hoe zal het gaan, indien de overeenkomst wordt aangegaan binnen den termijn van zes weken, bijv. vier weken vóór het tijdstip, waarop de dienstbetrekking zou aanvangen? Indien dat het geval is, kan er van het teruggeven van den godspenning geen sprake zijn, want de bepaling van mijn amendement kan alleen toegepast worden, indien er minstens zes weken liggen tusschen het aangaan en het aanvangen der dienstbetrekking.

De Minister meent, dat men in den regel dergelijke bepalingen niet in de wet moet opnemen: Ik ben daarentegen van oordeel, dat hetgeen in de maatschappij algemeen gebruikelijk is, zonder tot bezwaren of moeilijkheden aanleiding te geven, in de wet moet worden opgenomen en daaraan wettelijke sanctie moet worden verleend en dat het verkeerd is, bepalingen in de wet op te nemen die hiermede in strijd zijn.

De heer **Drucker**, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord om, namens deze, haar gevoelen over het amendement mede te deelen, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Door den heer Minister is reeds de aandacht er op gevestigd, dat men hier niet heeft een bepaling van dwingend recht, zoodat de partijen bij het aangaan van de overeenkomst vrij zijn dit punt te regelen zooals zij dit in hun belang wenschelijk achten. De vraag die wij hier te beantwoorden hebben is alleen: welken normalen regel zal men, als in het algemeen de meest gewenschte te achten, in de wet neerschrijven?

In de Memorie van Toelichting is uitvoerig uiteengezet, waardoor dit stelsel zich aanbeveelt, en de geachte voorsteller van het amendement heeft de gronden van de Memorie van Toelichting dan ook niet wederlegd. Het komt aan de Commissie voor, evenals aan den heer Minister, dat als wettelijke regel dient gesteld

te worden, dat partijen aan de overeenkomst, die zij eenmaal hebben aangegaan, zich hebben te houden.

Mijnheer de Voorzitter! Het zal wellicht in sommige gevallen moeilijk zijn, de partijen over en weer te dwingen, wanneer zij zich niet naar dien wettelijken regel willen gedragen, en het komt aan de Commissie voor, dat ook meer de feitelijke moeilijkheid van dien dwang de oorzaak is dat het tegenwoordig veelal zoo gaat, als de heer van Dedem mededeelde, dan wel de overtuiging, dat het aldus recht zou wezen. Wanneer wij raadplegen onzen grooten uitlegger van het burgerlijk recht, prof. Diephuis, dan zien wij, dat deze naar het geldende recht als algemeene beteekenis van den handpenning aangeeft wat in het artikel is geschreven. Natuurlijk kan de wet niet altijd dwingen, dat het feitelijk zoo gaat. Dat kan de heer van Dedem ook niet met zijn voorschrift, waarbij hij gedurende 6 weken wil laten gelden, wat in het ontwerp in het algemeen wordt voorgeschreven.

Uit het wettelijk oogpunt bekeken en uit het oogpunt van handhaving van goede trouw, die medebrengt nakoming van aangegane afspraken, meent de Commissie, dat het amendement niet behoort te worden aangenomen. Wanneer men zich indenkt in het geval, dat in het begin van Februari een dienstmeid is aangenomen en zich verbonden heeft in Mei in dienst te treden, is het niet een handhaving van de gemaakte afspraak en niet een nakoming van dat gegeven woord, wanneer zij den 1sten Maart komt en zegt, dat zij een betere betrekking heeft gevonden en er dus van afziet. Ten aanzien van den werkgever geldt omgekeerd precies hetzelfde.

In de gevallen welke de heer van Dedem bedoelt, waarin reeds vóór den aanvang der dienstbetrekking blijkt, dat partijen niet bij elkander passen, blijft altijd het middel over, de overeenkomst in der minne te ontbinden. Daartoe zullen partijen in den regel wel overgaan; want zij zullen wel inzien, wat de heer van Dedem uiteengezet heeft, dat, wanneer gebleken is, dat zij niet bij elkander passen, zij veel beter doen tijdig van elkander te gaan.

Op die gronden meent de Commissie, in aansluiting bij den Minister, de aaneming van het amendement te moeten ontraden.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het amendement van den heer van Dedem wordt in stemming gebracht en met 46 tegen 12 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Dolk, van Veen, Verhey, Aalberse, ter Laan, Eland, van Wichem, Marchant, de Ram, Roodhuyzen, Arts, van Karnebeek, van Nispen tot Sevenaer, Lely, IJzerman, Jannink, Heemskerk, Plate, Lieftinck, Nolting, Troelstra, de Klerk, van Styrum, Ferf, Blocker, Reyne, van Foreest, Limburg, van Doorn, Roessingh, Loeff, van Deventer, van der Zwaag, Drucker, Talma, de Beaufort, Nolens, Tak, van Vliet, Thomson, Duymaer van Twist, Jansen (den Haag), Schaper, Pierson, Patijn en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren van Wassenaer van Catwijk, Regout, Brummelkamp, van den Berch van Heemstede, van Wijnbergen, van den Heuvel, van Alphen, van Bylandt, de Waal Malefijt, van Dedem, van Vuuren en van Idsinga.

Art. 1637 e wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Artikel 1637 f. Ten opzichte van arbeidsovereenkomsten, door de gehuwde vrouw als arbeidster aangegaan, vooronderstelt de wet, dat zij de bewilliging van haren man heeft bekomen.

Zij kan diensvolgens alle handelingen te zake dier overeenkomsten, het geven van kwijting en het verschijnen in rechte daaronder begrepen, zonder bijstand van haren man verrichten.

Zij is gerechtigd over hetgeen zij ingevolge de gesloten arbeidsovereenkomst ontvangen of te vorderen heeft, ten bate van het gezin te beschikken.

Memorie van Toelichting O. D.

[Gedeelte van de toelichting, afgedrukt bij art. 1637 g.]

Ten aanzien der gehuwde vrouw (1) wordt het niet wenschelijk geacht, bij deze gelegenheid incidenteel in te grijpen in het huwelijksrecht. Er is geen reden, het aangaan van arbeidsovereenkomsten door de gehuwde vrouw bijzonder te bevorderen.

O. 1901. *Art. 1637 f.* Eene gehuwde vrouw is bekwaam zonder bijstand van haren man arbeidsovereenkomsten aan te gaan, waarbij zij zich als arbeidster jegens de wederpartij verbindt, en kan zonder zijnen bijstand of zijne toestemming te dier zake in regten verschijnen, betalingen ontvangen, daarvoor kwijting geven en in het algemeen alle handelingen verrigten, welke haar ter uitvoering van de aangegane overeenkomst noodig of nuttig zullen voorkomen.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1637 f. Ten aanzien der gehuwde vrouw (2) wordt het niet wenschelijk geacht bij deze gelegenheid al te zeer in te grijpen in het huwelijksrecht. Evenwel behoort eene regeling van de arbeidsovereenkomst een antwoord te bevatten op de vraag of en, zoo ja, hoe en in welke gevallen eene gehuwde vrouw eene arbeidsovereenkomst kan aangaan. Het schein noodzakelijk der gehuwde vrouw de bevoegdheid toe te kennen om als arbeidster eene arbeidsovereenkomst aan te gaan geheel onafhankelijk van de toestemming of den bijstand van haren echtgenoot. Ook komt dergelijke regeling met de heerschende praktijk, welke den krachtens de wet noodzakelijken bijstand des mans slechts uiterst zelden doet recht wederaren, overeen.

Dreigt voor de vrouw zelve of voor het huisgezin de gesloten overeenkomst gevaarlijk te zullen worden, of is reeds het daaruit voortkomend nadeel aanwijsbaar, dan is in art. 1639 n [verworpen art. 1639 m] den man de macht gegeven aan den ongewenschten toestand een einde te doen komen. Dat met de bevoegdheid om de overeenkomst te sluiten de gelegenheid geschonken behoort te worden aan de overeenkomst gevolg te geven, behoeft geen nadere toelichting. De bewoordingen waarin deze bevoegdheid is omschreven staan grootendeels in verband met in den zesden Titel van het Eerste Boek gebezigde uitdrukkingen.

De bewoordingen aan het slot van dit artikel zijn met opzet eenigszins ruim gekozen opdat de bevoegdheid der gehuwde vrouw tot handelingen, die hoewel met de arbeidsovereenkomst geen onafscheidelijk geheel uitmakende, daarmede toch in zeer nauw verband staan, als b.v. het nemen van een abonnement op spoor- of tramwegen enz., buiten twijfel zij. Zonder deze uitbreiding zoude voor de gehuwde vrouw de haar in dit artikel toegekende bevoegdheid, om zich als arbeidster te verbinden, vaak vrijwel waardeloos blijken.

O. *Art. 1637 f.* Eene gehuwde vrouw is bekwaam als arbeidster zonder bijstand van haren man arbeidsovereenkomsten aan te gaan; zij staat in alles, wat op de gesloten arbeidsovereenkomst betrekking heeft, gelijk met eene ongehuwde meerderjarige.

(1) De Fransche schrijvers achten de vrouw stilzwijgend gemachtigd, indien zij door den man is verlaten en voor zich zelf moet zorgen. Zie GLASSON, t. a. p., bl. 49 nt. 1; LE SAULNIER, *des ouvriers des usines et des manufactures*, Paris 1888, bl. 156—163; GUILLOUARD, *Louage*, t. a. p., nr. 702; HUBERT-VALLEROUX, *le contrat de travail*, Paris 1895, bl. 102 vlg. Vergelijk ook het Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk, § 1358 en het Belgische Ontwerp van 1896 op de arbeidsovereenkomst, art. 3, 26, 27. Over de gehuwde vrouw als arbeidster zie verder TARTUFARI, *del contratto di lavoro* (Discorso), Macerata 1893, bl. 22 vlg.

(2) [Zie noot (1) met invoeging achter de vermelding van het Belgische ontwerp, van «(Senat. session 1898/99 no. 140, Hoofdstuk IV)»].

Memorie van Toelichting.

Art. 1637 f. Ten aanzien der gehuwde vrouw (1) wordt het niet wenschelijk geacht bij deze gelegenheid al te zeer in te grijpen in het huwelijksrecht. Evenwel behoort eene regeling van de arbeidsovereenkomst een antwoord te bevatten op de vraag of en, zoo ja, hoe, en in welke gevallen, eene gehuwde vrouw eene arbeidsovereenkomst kan aangaan. Het schein noodzakelijk der gehuwde vrouw de bevoegdheid toe te kennen om als arbeidster eene arbeidsovereenkomst aan te gaan, geheel onafhankelijk van de toestemming of den bijstand van haren echtgenoot. Eene dergelijke regeling toch komt met de heerschende praktijk, welke den krachtens de wet noodzakelijken bijstand des mans in dit opzicht slechts uiterst zelden doet recht wedervaren, overeen.

Dreigt echter voor de vrouw zelve of voor het huisgezin de gesloten overeenkomst gevaarlijk te zullen worden, of is reeds het daaruit voortkomend nadeel aanwijsbaar, dan is in art. 1639 n [verworpen art. 1639 m] den man de macht gegeven aan den ongewenschten toestand een einde te doen komen. Dat met de bevoegdheid om de overeenkomst te sluiten de gelegenheid geschonken behoort te worden aan de overeenkomst gevolg te geven, behoeft geene nadere toelichting. Het wil den ondergeteekende intusschen voorkomen, dat deze bevoegdheid niet duidelijker kan worden aangegeven dan door eene eenvoudige gelijkstelling met de ongehuwde meerderjarige vrouw. Niet alleen dat daarmede de noodzakelijkheid eener opsomming van bevoegdheden vervalt, doch tevens wordt zoodoende het gevaar vermeden, dat de vermelding der rechtshandelingen eene lacune bevat, welke in de praktijk tot moeilijkheden zoude kunnen leiden. Dit toch schijnt het geval met de bepaling van het Regeeringsontwerp van 1901, waarin geene der gebezigde uitdrukkingen geacht kan worden het beëindigen der arbeidsovereenkomst te omvatten.

De gekozen redactie komt den ondergeteekende ook daarom verkieslijk voor, omdat zij de handelingsbevoegdheid der vrouw op onduidelzinnige wijze beperkt tot de arbeidsovereenkomst. De vraag, in hoeverre deze zelfstandige bevoegdheid ook op ander gebied behoort te worden erkend, ligt buiten het kader van dit wetsontwerp.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1637 f. Verscheidene leden waren geenszins ingenomen met deze bepaling, waarbij aan de gehuwde vrouw de bevoegdheid wordt toegekend als arbeidster eene arbeidsovereenkomst aan te gaan, geheel onafhankelijk van de toestemming of den bijstand van haren echtgenoot. Zij achtten het over het algemeen niet gewenscht, dat de gehuwde vrouw buitenshuis in fabriek of werkplaats arbeid verricht en vreesden daarvan voor haar zelve en voor het huisgezin nadeel, waartegen huns inziens de echtgenoot met de hem in art. 1639 n [verworpen art. 1639 m] gegeven macht niet genoegzaam zal vermogen te waken.

Enkele leden vestigden de aandacht op het denkbeeld, dat is geopperd in het rapport-arbeidscontract van het Centraal Bestuur van den Nederlandschen Rooms-Katholieken Volksbond — opgenomen in *De Volks-*

(1) [Zie noot (1) op bladz. 348, behoudens dat de vermelding van het Belgische ontwerp is vervangen door: «de Belgische wet van 10 Maart 1900 op de arbeidsovereenkomst, artt. 27, 29—38».]

banier, orgaan van dien Volksbond, van 31 Maart jl. — om voor de gehuwde vrouw art. 1637 g van toepassing te verklaren en haar ten aanzien van het aangaan van arbeidscontracten met een minderjarige dus gelijk te stellen.

Tegenover de leden, die tegen de bepaling van dit artikel bezwaar hadden, stonden vele anderen, die zich daarmede wel konden vereenigen. Men moge het betreuren, dat nog in zoo vele gevallen gehuwde vrouwen arbeidsovereenkomsten aangaan, en dat dientengevolge toestanden in het leven worden geroepen, die voor het gezinsleven nadeelig moeten worden geacht, men zal daaraan niet kunnen veranderen door in dit ontwerp eene bepaling, als dit artikel bevat, niet op te nemen. Als tot dusverre zal dan de practijk den krachtens de wet noodzakelijken bijstand des mans in dit opzicht slechts uiterst zelden recht doen wedervaren. Want voor vele gehuwde vrouwen is het aangaan van eene arbeidsovereenkomst eene gebiedende noodzakelijkheid, omdat zonder hare medewerking in het levensonderhoud van haar gezin niet kan worden voorzien. Waar dit het geval is, doet men beter met de heerschende practijk rekening te houden en in de regeling van het arbeidscontract eene bepaling op te nemen met die practijk in overeenstemming.

Sommige voorstanders van de bepaling van dit artikel gaven aan eene opsomming van bevoegdheden, als in het Regeeringsontwerp van 1901 voorkwam, de voorkeur boven eene eenvoudige gelijkstelling van de gehuwde vrouw met de ongehuwde meerderjarige vrouw, zooals in dit ontwerp wordt voorgesteld. Het moge waar zijn, zooals in de Memorie van Toelichting wordt beweerd, dat de opsomming in het Regeeringsontwerp van 1901 niet volledig was, leemten zijn wel aan te vullen en bij eene algemeene formule gaat de wetgever wellicht verder dan in zijne bedoeling ligt. Gevraagd werd, of eene gehuwde vrouw zonder den in art. 165 van het Burgerlijk Wetboek gevorderden bijstand van haren man ook eene vordering in verband met de door haar aangegane arbeidsovereenkomst zou mogen instellen.

Enkele leden wenschten de uitdrukking „is bekwaam” in den eersten regel door: „is bevoegd” te hebben vervangen.

Verscheidene leden betreurden, dat niet in dit ontwerp, op het voetspoor van wat in tal van wetgevingen, o. a. in Engeland, reeds sedert geruimen tijd bestaat, eene bepaling is opgenomen, dat de gehuwde vrouw de volle beschikking erlangt over het door haar verdiende loon.

Hiertegenover werd gewezen op de opmerking in de Memorie van Toelichting, dat het ten aanzien der gehuwde vrouw niet wenschelijk moet worden geacht bij gelegenheid van de regeling van het arbeidscontract in het huwelijksrecht al te zeer in te grijpen.

Memorie van Antwoord.

Art. 1637 f. Terecht werd door de vele leden, die zich met de bepaling van dit artikel konden vereenigen, er op gewezen, dat dit ontwerp niet de aangewezen of geschikte plaats is om het arbeiden van gehuwde vrouwen tegen te gaan. In dit gewichtig volksbelang te voorzien, is de taak der publiekrechtelijke wetgeving op het gebied van den arbeid. Doch zoolang de Arbeidswet niet het arbeiden aan alle gehuwde vrouwen, zonder onderscheid, verboden heeft, zal de wettelijke regeling van het arbeidscontract bepalingen moeten behelzen, krachtens welke de gehuwde vrouw als arbeidster wettiglijk eene arbeidsovereenkomst kan aangaan.

Wat de regeling zelve betreft, veroorlooft de ondergeteekende zich, in aansluiting bij de Memorie van Toelichting, er de aandacht op te vestigen, dat de heerschende practijk — ten spijt van het geldende recht — in dit opzicht duidelijk heeft aangetoond, hoezeer de natuur

zich zelve de overhand weet te verschaffen boven daarmede strijdige rechtsvoorschriften. Nogmaals te trachten de practijk te dwingen eenen weg in te slaan, dien zij blijkbaar niet betreden wil of kan, ware een arbeid, van te voren tot onvruchtbaarheid gedoemd. Daarom zoude de ondergeteekende het niet raadzaam achten voor de gehuwde vrouw dezelfde regeling te treffen als voor den minderjarige. Waar de verhouding van vrouw tot man nimmer gelijk kan of mag zijn aan die van het minderjarig kind tot zijn vader of voogd, zoude eene wettelijke regeling, welke op zoodanige gelijkstelling werd gegrondvest, als steunende op eene onwaarheid, in hare werking geen welslagen kunnen erlangen noch verdienen.

Wat de aanduiding der bevoegdheden van de gehuwde vrouw betreft, moge het waar zijn, dat leemten wel zijn aan te vullen; men zie echter niet over het hoofd, dat die aanvulling, wanneer de regeling eenmaal wet geworden is, bij afzonderlijke wet moet geschieden en dus slechts plaats zal vinden, wanneer de onvolledigheid der opsomming, tot nadeel en ongerief van velen, in de practijk zal zijn gebleken.

Uit de zoo ruim gekozen uitdrukking: „zij staat in alles, wat op de gesloten arbeidsovereenkomst betrekking heeft, gelijk met eene ongehuwde meerderjarige”, zou de rechter, naar den ondergeteekende toeschijnt, zonder aarzeling afleiden, dat de gehuwde vrouw bevoegd is zonder eenigen bijstand van haren man eene rechtsvordering in te stellen in verband met eene door haar aangegane arbeidsovereenkomst. In de algemeenheid zijner bewoordingen bevat dit artikel dus eene uitzondering op art. 165 van het wetboek.

In verband met de terminologie van de artt. 1356, 1365, 1366 en 1367, welke het onderwerp in het algemeen regelen, komt het wenschelijk voor ook hier en in de twee volgende artikelen te gewagen van „bekwaam”, in plaats van het woord „bevoegd” te bezigen.

Ongetwijfeld is met de bepaling van dit artikel ook civielrechtelijk niet het laatste woord gesproken omtrent den rechtstoestand der gehuwde arbeidster. Gelijk in de Memorie van Toelichting wordt gemeld, zal eene herziening van het huwelijksgoederenrecht de geschikte gelegenheid bieden om dit belangrijk punt nader te regelen.

G. O. en N. G. O. art. 1637 f = O. art. 1637 f.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(13 Maart 1906.)

Op dit artikel zijn voorgesteld de volgende amendementen:

een, door de heeren Limburg, Patijn en van der Vlucht [ingezonden 1 Maart 1906, stuk n°. 4], strekkende om aan het artikel als tweede lid toe te voegen:

„Hetgeen zij ingevolge de gesloten arbeidsovereenkomst te vorderen of te ontvangen heeft, komt niet ten bate van eenige tusschen de echtgenooten bestaande gemeenschap van goederen en is niet onderworpen aan het beheer van den man, tenzij bij huwelijksche voorwaarden het tegendeel mocht zijn bedongen.”;

een, door den heer Heemskerk [ingezonden 12 Maart 1906, stuk n°. 16], strekkende om het artikel te lezen:

„Ten opzichte van arbeidsovereenkomsten, door de gehuwde vrouw als arbeidster aangegaan, veronderstelt de wet, dat zij de bewilliging van haren man heeft bekomen.

Zij heeft het beheer over hetgeen zij ingevolge de gesloten arbeidsovereenkomst te vorderen of ontvangen heeft."

De Voorzitter: Ik wensch aan de geachte voorstellers van het eerste amendement te vragen, of in den tweeden regel [hier: eind van den eersten regel] van hun amendement het woord „te" behoort te vervallen?

De heer Limburg: Ja, Mijnheer de Voorzitter, dit is een schrijffout; het woordje „te" behoort te vervallen.

De Voorzitter: Door de voorstellers van het eerste amendement is een wijziging gebracht in hun amendement, waardoor het thans gelezen wordt: „Hetgeen zij ingevolge de gesloten arbeidsovereenkomst te vorderen of ontvangen heeft, komt" enz.

De heer Limburg, het woord verkregen hebbende tot toelichting van het amendement, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Van de gelegenheid mij gegeven om het amendement dat door mij met de heeren Patijn en van der Vlugt is ingediend, toe te lichten, maak ik gebruik om ook over het artikel zelf een enkele opmerking tot de Regeering te richten. In art. 1637 f, zooals dit door de Regeering is voorgesteld, staat: „Eene gehuwde vrouw is bekwaam als arbeidster zonder bijstand van haren man arbeidsovereenkomsten aan te gaan." Nu zou ik aan de Regeering willen vragen, of het niet meer in overeenstemming is met de terminologie van ons Burgerlijk Wetboek, om dit woord „bijstand" aan te vullen met het woord „machtiging". Wij lezen in art. 163 van het Burgerlijk Wetboek, dat de vrouw geen rechtshandeling kan aangaan „zonder bijstand van haar man in de akte, of zonder zijne schriftelijke toestemming". Wij vinden in art. 164 gesproken over de „bewilliging" van haar man.

De schrijvers over ons burgerlijk recht nemen aan, dat het begrip „bijstand" in het algemeen dan te pas komt wanneer er sprake is van bijstand bij de akte zelf of bijstand in rechten.

Iemand die dus letterknechterig het artikel zou willen lezen, zou uit dit artikel kunnen halen, al zou natuurlijk de toelichting hem den lust daartoe ontnemen, dat de gehuwde vrouw den bijstand van den man niet noodig heeft bij de akte zelf, maar dat zij toch nog noodig zou hebben de machtiging of de bewilliging van den man. Waar dit nu niet de bedoeling is en waar de terminologie, die ik den Minister aanwees en die ook op andere plaatsen van het Burgerlijk Wetboek voorkomt, bestaat, vraag ik hem, of het niet beter zou zijn om te lezen: „Eene gehuwde vrouw is bekwaam als arbeidster zonder bijstand en machtiging van haar man arbeidsovereenkomsten aan te gaan."

Thans kom ik tot de toelichting van de gedachte die in het amendement is belichaamd. De vraag of de gehuwde vrouw over het door haar verdiende arbeidsloon mag beschikken, heeft in deze Kamer sympathie gevonden blijkens de rede die de geachte afgevaardigde uit Tilburg, de heer Arts, heeft gehouden [blad. 16] en ook blijkens het amendement dat door den geachten afgevaardigde uit Slie-drecht, den heer Heemskerk, is ingediend.

Al gaat dat amendement niet zoover als het onze en al is het naar mijn meening niet afdoende, er blijkt toch uit, dat er sympathie bestaat in de Kamer voor het gronddenkbeeld van ons amendement. Ik zou zeggen, Mijnheer de Voorzitter, dat dit ook moeilijk anders zou kunnen, want in zó talrijke gezinnen in Nederland is de getrouwde vrouw arbeidster, dat de Regeering in de Memorie van Toelichting heeft kunnen verklaren, dat in de praktijk de toestand reeds is zooals zij voorstelt, daar talrijke getrouwde vrouwen die arbeid gaan verrichten den bijstand van hun man nimmer uitdrukkelijk vragen. De vraag is echter: hoe zal de toestand zijn, wanneer dit wetsontwerp, met dit artikel er in, hoe goed dan ook bedoeld, zal zijn aangenomen?

Wanneer dit wetsontwerp is aangenomen, zooals thans de redactie luidt, dan zal de vrouw vrijelijk een arbeidsovereenkomst zonder toestemming van den man mogen aangaan en deze zal alleen volgens art. 1639 m bij den kantonrechter mogen vragen, op grond van bepaalde redenen, de ontbinding van de overeenkomst. Laten nu degenen, die de bepaling van art. 1639 m onmisbaar achten in deze wet, zich er wel rekenschap van geven, dat op het oogenblik, wanneer dit wetsontwerp zal zijn aangenomen, zooals het daar ligt, in talrijke gevallen de man niet objectief zal kunnen beoordeelen of inderdaad voor hem een reden aanwezig is om aan den rechter ontbinding te vragen van de arbeidsovereenkomst zijner vrouw. Zonder ons amendement toch wordt zijn objectiviteit verduisterd door het geldelijk voordeel dat hij geniet van het loon van zijn vrouw.

Hij laat zijn vrouw de arbeidsovereenkomst vrijelijk aangaan, want hij weet toch dat de vruchten van die overeenkomst ten slotte in zijn handen zullen komen; hij heeft het beheer en de beschikking over het vermogen zijner vrouw en als er gemeenschap van goederen is, is hij onbeperkt heerscher; niets belet hem om, wanneer de vrouw in het zweet haars aanschijns haar arbeid heeft verricht, het loon op te strijken en in de kroeg te verteren. Wanneer dit artikel wordt aangenomen zonder ons amendement, dan zegt de wet als het ware tot de getrouwde vrouw: ik laat u vrijelijk arbeiden, gij hebt daartoe absoluut de toestemming niet noodig van uw man, maar waan nu toch geen oogenblik, dat ik u garandeer dat datgene wat gij met uw arbeid zelf hebt verdiend, aan u zal blijven, integendeel, ik maak het ook wettelijk mogelijk, dat de man datgene wat gij met den arbeid uwer handen verdiend hebt, in de wacht sleept.

Ik zou zeggen, Mijnheer de Voorzitter, dat waar de wetgever breekt met het stelsel van het vorderen van bijstand en machtiging van den man bij het sluiten eener arbeidsovereenkomst door de vrouw, het niet meer dan het minimum is wat geëischt kan worden, dat hij ook zorgt, dat hetgeen de vrouw verdient, aan haar blijft en niet aan haar man alleen ten goede komt.

Deze Regeering zoowel als de vorige heeft dit blijkbaar gevoeld, want zij heeft in de Memorie van Toelichting en ook in de latere stukken op het bezwaar aangevoerd tegen de bepaling, zooals zij thans luidt, geantwoord, dat daaromtrent thans geen voorstel was gedaan, omdat men niet wenschte in te grijpen in het huwelijksgoederenrecht bij dit wetsontwerp.

Mijnheer de Voorzitter! Indien op dit oogenblik een wetsontwerp tot herziening van ons huwelijksgoederenrecht voor ons lag of zelfs indien het nog pas aangekondigd en in aantocht was, de voorstellers zouden zich misschien beraden hebben of de indiening van hun amendement zouden nalaten, maar zooveel weten wij allen wel, dat een herziening van ons huwelijksgoederenrecht, op zich zelf reeds een hoogst belangrijke, hoogst ingrijpende en hoogst lastige materie, in afzienbare tijd de Kamer niet zal bereiken. Niet alleen toch dat deze Minister van Justitie een afgerond werkplan heeft, maar ook het werk dat der Kamer in de eerstvolgende jaren wacht, maakt het vrij wel onmogelijk, dat men zal krijgen een herziening van het huwelijksgoederenrecht.

Welnu, waar dit zoo is, daar zijn de voorstellers van het amendement van oordeel, dat zij niet langer mogen wachten; dat zij de gehuwde vrouw ten aanzien van haar loon niet mogen laten in den toestand van rechteloosheid, waarin zij thans verkeert. Zij mogen dit te minder doen, waar de laatste beroepstelling heeft aangetoond, dat niet minder dan 97,900 getrouwde vrouwen in Nederland beroepsmatigen arbeid verrichten.

Trouwens ons amendement is niet anders dan een logisch uitvloeisel van den gedachtengang die bij de Regeering blijkens art. 1637 f heeft voorgezet. Indien men toch der gehuwde vrouw toestaat zonder bijstand van haar man een arbeidsovereenkomst te sluiten en haar wat dit betreft dus weghaalt uit de maritale macht, dan is het ook dwaas om haar, wat de vermogensrechtelijke zijde van de arbeidsovereenkomst aangaat, onder die maritale macht te laten.

De door mij aangevoerde argumenten zullen al diegenen nog sterker gevoelen, die zich de vraag stellen in welke gevallen voor het overgrootste deel in Nederland en ook elders, de getrouwde vrouw arbeid verricht. Zeker, ik weet wel, dat er ook arbeid wordt verricht door vrouwen die leven in een huwelijk van echtelijke vrede, er wordt ook arbeid verricht door de gehuwde vrouw, die het uit een financieel oogpunt niet direct behoeft, maar ik geloof niet, dat iemand mij in deze Kamer zal tegenspreken, wanneer ik beweer, dat dit uitzonderingen zijn. Regel is, dat de getrouwde vrouw arbeid verricht waar de man of niet wil of niet kan arbeiden om voldoende loon tehuis te brengen ter onderhouding van het gezin.

De heer Talma: Dat de man niet werken kan, heeft niets met den vrede te maken.

De heer Limburg: Dat neemt toch niet weg, dat het overgrootste deel der vrouwen die arbeid verrichten, dit doen omdat de man of niet kan of niet wil genoeg arbeid leveren om door de opbrengst van zijn arbeid het gezin te onderhouden. Men kan dus zeggen, dat daar de gehuwde vrouw er juist alle belang bij heeft om den man te doen gevoelen, dat hij niet kan handelen alsof hetgeen zij verdient geheel zijn eigendom is. Ik zal ten bewijze van hetgeen ik zeg een paar gronden aanhalen. Het Pruisische Ministerie van Binnenlandsche Zaken heeft in 1901 gegeven een bewerkt overzicht getrokken uit de verslagen der

fabrieks-inspecteurs over de „Beschäftigung verheirateter Frauen“ die in fabrieken arbeiden.

Uit dit overzicht blijkt, dat in Oost-Prussen $\frac{3}{5}$ van de getrouwde vrouwen die in fabrieken werken, dit doen „durch den Zwang der Selbsterhaltung oder das Streben den drückendsten Noth zu entgehen.“

Uit dit overzicht blijkt voorts, dat in Sleeswijk er slechts 3 % van de getrouwde arbeidende vrouwen zijn, die dit niet doen uit onmiddellijke zorg, dat er te Hamburg op 2220 in fabrieken werkende vrouwen slechts 20 vrouwen zijn, die niet zijn of de eenige of de hoofdkostwinster van het gezin. En tot dergelijke resultaten komt men eveneens, wanneer men doorleest den beroepsklapper met toelichting, die hier door het Nationaal Bureau van Vrouwenarbeid is uitgegeven.

De tweede grond, dien ik ter adstructie van hetgeen ik zeide nog even wil aanvoeren is deze. Het zal der Kamer bekend zijn, dat het bekendste commentaar op het Fransche burgerlijk recht tegenwoordig is het standaardwerk van professor Baudry-Lacantinerie.

Welnu, in Frankrijk bestaat op dit oogenblik nog niet een bepaling gelijk wij hier voorstellen, al voeg ik onmiddellijk bij, dat onder den datum van 27 Februari 1905 aan de Kamer door den bekenden député Grosjean is ingediend een dergelijk projet de loi als wij hier in ons amendement voorstellen.

En wat zegt nu Baudry-Lacantinerie in het aangehaalde werk, waarin hij niet optreedt als propagandist, maar als uitlegger der wet? Hij zegt:

„In de gezinnen der werklieden is het dikwijls de vrouw, die de fondsen voor het gezin administreert. Maar al te dikwijls put zij zich uit in pogingen om haar man aan dronkenschap te onttrekken. Het belang van deze ongelukkigen en van haar kinderen is een sociaal belang van den eersten rang, dat eischt dat de wetgever zich niet tevreden stelle met die belachelijke hulpmiddelen, die den naam dragen van scheiding van goederen, of scheiding van tafel en bed. Wij zijn overtuigd, dat men hier heeft een van de voornaamste oorzaken van de 6000 echtscheidingen, die jaarlijks worden uitgesproken.“

Mijnheer de Voorzitter! Wanneer er onder onze medeleden zijn, die misschien principieele bezwaren, ontleend aan den aard van het huwelijk, tegen ons amendement bij zich voelen opkomen, dan houden zij zich deze laatste woorden van den Franschen schrijver voor gezegd.

Wend ik nu het oog naar de buitenlandsche wetgevingen, dan laat ik buiten beschouwing Italië, Engeland, het Duitsche Burgerlijk Wetboek en Amerika, omdat men mij zou kunnen tegenwerpen, dat men daar reeds heeft de scheiding van goederen als algemeenen regel — maar dan mag ik wijzen op dergelijke bepalingen — al gaan zij niet zoover als ons amendement — in Zweden, Noorwegen en Denemarken; op het reeds door mij genoemde ontwerp, dat bij de Fransche Kamer ligt; en in de voornaamste plaats op de Belgische wet, die in 1900 precies hetzelfde heeft ingevoerd wat wij in ons amendement hebben belichaamd. Ik wijs hierop bij voorkeur om twee redenen. In de eerste plaats, omdat het Belgische ontwerp zeer recent is; zij is van 10 Maart 1900; het is onder deze Belgische Regeering, dat het ontwerp tot wet is verheven; en in de tweede plaats, omdat dit onderwerp daar geregeld is bij een regeling van het arbeidscontract en men daar dus ook niet geschroomd heeft om dit gedeelte van het huwelijksgoederenrecht daarbij te behandelen.

Ik weet, dat men tegen ons amendement zou kunnen aanvoeren, dat het niet afdoende is. Men zal ons misschien toevoegen: Wat zult gij beginnen, indien feitelijk een echtgenoot, ook na aanneming van uw amendement, het loon van zijn vrouw wekelijks in de wacht sleept?

Ik erken, al zijn er rechtsmiddelen, dat die moeilijkheid kan blijven bestaan. Ik weet het, wij kunnen als wetgevers niet breidelen de uitspattingen van elke feitelijke overmacht, maar wij kunnen dat weinige doen wat de wetgever kan doen. Wij kunnen zorgen, dat datgene wat moreel en feitelijk onrecht is, niet te gelijk gestempeld is als wettelijk recht. Maar dan moeten wij ten minste zoover gaan als maar eenigszins mogelijk is, zoover als afdoende kan zijn uit juridisch oogpunt. Wij moeten niet ons bepalen tot het geven aan de vrouw van het beheer en het loon te laten vallen onder de gemeenschap van goederen, maar wij moeten aan de vrouw den vollen eigendom geven over het loon dat zij heeft verdiend.

Ik zal het hierbij laten. Dat het de eenige afdoende maatregel is zal ik thans niet nader ontwikkelen. Mochten tegen het amendement bezwaren komen, dan hoop ik degenen die die bezwaren aanvoeren, nader te ontmoeten.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Schaper, Roodhuyzen, Dolk, Roessingh, Eland en Reyne, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De Voorzitter: Op dit artikel is ook een amendement voorgesteld door den heer Heemskerk, te gelijk met een amendement op art. 1639 m. Ik onderstel dat het de bedoeling van den geachten voorsteller is de beide amendementen afzonderlijk te behandelen, zoodat thans alleen door hem toegelicht zal worden het amendement op art. 1637 f.

De heer Heemskerk: Mijnheer de Voorzitter! Ik meen, dat mijn amendementen op art. 1637 f en 1639 m als twee afzonderlijke amendementen moeten worden beschouwd. Al is er eenige samenhang tusschen beide, ik begrijp, dat ik mij thans moet beperken tot de toelichting van het amendement op art. 1637 f.

Ik wil dadelijk hierbij voegen, dat ik, al is er zekere samenhang, toch meen, dat desnoods het eene amendement zonder het andere voor aanneming vatbaar is.

Art. 1637 f is in zijn tegenwoordigen vorm tot mijn leedwezen onaannemelijk voor mij. Ik zou echter ongaarne zien dat daarover een verdeeldheid bleef bestaan van dien aard, dat zij tot blijvende ergernis aanleiding zou geven, en ergernis die vermoedelijk eenerzijds zou ontstaan indien het artikel zonder meer werd afgestemd en aldus in de behoefte, waarin het artikel voorziet niet voorzien werd en anderzijds, wanneer het artikel onveranderd werd aangenomen. Ik heb dus gemeend, te moeten trachten aan mijn bezwaren tegen dit artikel te gemoet te komen.

Nu wil ik in verband met den passus in het Voorloopig Verslag over de mindere wenschelijkheid van het aangaan van arbeidsovereenkomsten door gehuwde vrouwen, die wederom bestreden is door den ontwerper van de wet in de Memorie van Antwoord met de opmerking, dat men niet bij gelegenheid van deze wet naar bemoeilijking van die overeenkomsten moet streven, zeggen, dat dit mijn bedoeling ook niet is. In dit opzicht sluit ik mij aan bij de Memorie van Antwoord, dat het er bij deze gelegenheid niet om te doen is de arbeids-overeenkomst van de gehuwde vrouw moeilijk te maken. Ik erken met den afgetreden Minister van Justitie, dat dit wetsontwerp daartoe geen aanleiding behoort te zijn.

Van den anderen kant is het dunkt mij ook niet goed om aan de arbeidsovereenkomst van de gehuwde vrouw een basis te geven, die geheel indruischt tegen ons huwelijksrecht, en welke die overeenkomsten meer dan noodig is bevordert. Ook die strekking moet aan een bepaling, welke hier thans wordt aangenomen, vreemd zijn.

Ik meen, dat die arbeidsovereenkomsten moeten gevestigd zijn op een basis, die zich aansluit aan het huwelijksrecht en in overeenstemming is met de practijk, en wanneer ik dit wil, meen ik te blijven geheel en al in den geest van het ontwerp, zoodat mijn amendement niet anders dan als een vriendschappelijk amendement kan worden beschouwd.

Ik wensch mijn bezwaren tegen het artikel mede te deelen.

Het spreekt een beginsel uit, dat mijns inziens onjuist is, indruischt tegen ons huwelijksrecht en verder gaat dan de bedoeling was van den wetgever, zooals die blijkt uit de Memoriën van Toelichting en van Antwoord. Er spreekt een onjuist beginsel uit, want er staat, dat de gehuwde vrouw in alles, wat op de gesloten arbeidsovereenkomst betrekking heeft, gelijk staat met een ongehuwde meerderjarige.

De gehuwde vrouw zal dus te dezen opzichte zijn als een niet gehuwde. Dit is onjuist, want de gehuwde vrouw is gehuwd.

Dit is ook onjuist hierom, omdat het de zaak zóó stelt, alsof, indien de gehuwde vrouw een arbeidsovereenkomst aangaat, zij dit doet, zonder er daarbij rekening mede te houden, dat zij gehuwd is, zonder rekening te houden met haar man, met haar gezin of met de meening van haar man.

Dit is natuurlijk de regel niet. De regel is natuurlijk, dat, wanneer een gehuwde vrouw een arbeidsovereenkomst aangaat, zij dit doet met goedvinden van haar man, in het belang van haar man en haar gezin en dat zij zich volstrekt niet gedraagt als iemand, die gelijk staat met de ongehuwde vrouw. Derhalve is het beginsel, dat hier in dit artikel als regel gesteld wordt, beslist onjuist.

Dit is voor mij reeds een afdoende reden, om het artikel zóó niet aan te nemen, omdat ik niet geloof, dat wij in een dergelijke teere materie een regel in de wet mogen uitspreken, welke beslist onjuist is.

Het is ook indruischend tegen ons huwelijksrecht. De wet erkent overal de gevolgen van het huwelijk voor de rechtspositie van de vrouw. Zij laat evenwel zekere uitzonderingen toe. Behalve geheele scheiding, kent de wet ook bijzondere redenen, waarom de vrouw van eenige bepaald genoemde gevolgen van den huwelijksband los wordt.

Dit artikel echter verklaart de vrouw ten aanzien van de arbeidsovereenkomst

als regel los van den huwelijksband, zonder rekening te houden met eenige bijzondere redenen.

Niet omdat de man door wangedrag niet voldoende voor het huishouden zorgt; niet omdat de man de vrouw verlaten heeft, of de vrouw noodzakt de woning te verlaten, niet omdat het noodzakelijk is voor de vrouw, om te voorzien in de behoeften van het gezin, neen, zonder eenige reden verklaart dit artikel de vrouw, ten aanzien van de arbeidsovereenkomst absoluut los van den huwelijksband. Dit is geheel in strijd met het stelsel van ons huwelijksrecht, zooals dit in ons Burgerlijk Wetboek is neergeschreven.

Ik wensch te vragen: mag men zonder overwegende redenen op die wijze ingrijpen in het stelsel van ons burgerlijk recht? Is dit niet alleen reeds uit een oogpunt van wetstechniek een verkeerde methode?

Tot welk een zonderlinge consequentie men daarbij komt, ziet men dadelijk aan een sprekend voorbeeld.

Een gehuwde vrouw verhuurt zich als inwonende dienstbode. Krachtens die arbeidsovereenkomst moet zij inwonen bij haar meester, maar krachtens art. 161 van het Burgerlijk Wetboek is zij verplicht met haar man samen te wonen. Ergo, zoodanige vrouw die zich verhuurd heeft als inwonende dienstbode is, wat de samenwoning betreft, alsof zij niet getrouwd was.

Druischt dat niet in zoowel tegen het huwelijksrecht als tegen het huwelijk zelf? Nu weet ik wel, dat in art. 1639 m een waarborg is opgenomen tegen misbruik, maar ik acht dien waarborg onvoldoende. En al ware hij voldoende, dan nog zou deze regel zooals hij hier gesteld wordt, niet aanvaard kunnen worden. Deze regel wordt hier absoluut gesteld, en dan wordt er een bijzondere reden geëischt om het huwelijksrecht weder tot geldigheid te brengen, in plaats dat men den eenigen juisten weg volgt en het huwelijk in zijn gevolgen als regel erkent en bijzondere redenen eischt om ten aanzien van sommige punten los te komen van de gevolgen van het huwelijk.

Als de Regeering en de Volksvertegenwoordiging den weg opgaan, dien het artikel aangeeft, dan zullen zij zich aan een ernstige legislatieve fout schuldig maken.

Maar de bepaling streeft ook het doel voorbij. De bedoeling is niet zoo bedenkelijk als het er uitziet. De bedoeling is veel onschuldiger, gelijk men leest in de Memorie van Toelichting en de Memorie van Antwoord.

Op bladz. 28 en 29 der Memorie van Toelichting lees ik: „Ten aanzien der gehuwde vrouw wordt het niet wenschelijk geacht bij deze gelegenheid al te zeer in te grijpen in het huwelijksrecht.”

De wetgever begint dus met zich te stellen op hetzelfde standpunt als waarop ik sta.

Verder heet het: „Evenwel behoort eene regeling van de arbeidsovereenkomst een antwoord te bevatten op de vraag of en, zoo ja, hoe, en in welke gevallen, eene gehuwde vrouw eene arbeidsovereenkomst kan aangaan. Het scheen noodzakelijk der gehuwde vrouw de bevoegdheid toe te kennen om als arbeidster eene arbeidsovereenkomst aan te gaan, geheel onafhankelijk van de toestemming of den bijstand van haren echtgenoot. Eene dergelijke regeling toch komt met de heerschende practijk, welke den krachtens de wet noodzakelijken bijstand des mans in dit opzicht slechts uiterst zelden doet recht wedervaren, overeen.”

De wetgever wil dus eenvoudig een regeling in overeenstemming met de practijk.

De arbeidsovereenkomst wordt in de practijk aangegaan zonder dat de man daarbij verschijnt om zijn bijstand te verlenen of van zijn toestemming te doen blijken, en de wetgever meende nu dat het, om deze practijk te sanctionneeren, noodzakelijk was der gehuwde vrouw de bevoegdheid toe te kennen arbeidsovereenkomsten aan te gaan, geheel onafhankelijk van de toestemming of bijstand van haar man.

Het is echter meer gewenscht, dat doel te bereiken zonder aanwending van dat krasse middel, en dat kan geschieden door mijn voorstel, dat een zeer gemakkelijk en eenvoudig middel aangeeft. Er bestaat niet de minste noodzakelijkheid zoover te gaan als het wetsontwerp wil.

Men wil de zaak in overeenstemming brengen met de practijk.

Reeds dadelijk merk ik op, dat de practijk niet kan medebrengen, dat de vrouw zonder bijstand van den man in rechten optreedt. Dat kan de vrouw op het oogenblik niet, en dat kan dus ook de practijk niet zijn. Het is volstrekt onmogelijk, voor zoover dit artikel dat inhoudt, het in overeenstemming met de practijk te brengen. Het schijnt mij ook niet noodig en niet gewenscht om de vrouw in deze, met afwijking van het gemeene recht, toe te laten zonder bijstand van den man in rechten op te treden. Het is niet een zoo doodonschuldig recht en ik weet niet of er niet op die wijze noodeloze processen zouden komen.

Toch is dit niet de *cardo quaestionis* bij mijn amendement. Ik wil onmiddellijk zeggen, dat, hoewel het naar mijn meening de voorkeur verdient om het recht der vrouw om zonder bijstand in rechten op te treden, in het artikel niet op te nemen, ik toch, indien de afwezigheid van die bevoegdheid een struikelblok bleek voor de aanneming van mijn amendement, veel liever den ballast van die bevoegdheid mede in het schip zou nemen dan het te zien kantelen, omdat die ballast er niet in was. Maar ik wijs er met nadruk op, dat de bevoegdheid die het artikel te dien aanzien bevat verder gaat dan de uitgedrukte bedoeling waarmede het in de wet is opgenomen.

Waar het echter op aankomt, is, dat men hebbe een juisten regel, die zich aan ons huwelijksrecht aansluit, en die aan de practijk voldoet. Nu meen ik dat dit met mijn amendement het geval is. Zooals ik zoeven de eer had te zeggen: de regel is niet, dat, als de vrouw een arbeidsovereenkomst sluit, zij zich niet om den man bekommert of doet alsof zij niet getrouwd is. Regel is dat zij het samen goedvinden, en dus sluit de vrouw die overeenkomst met de uitdrukkelijke of stilzwijgende toestemming van den man. De wet onderstelt, volgens mijn voorstel, dat zij die toestemming van den man heeft, en dit is ook iets wat zich aan ons huwelijksrecht aansluit.

In art. 164 van het Burgerlijk Wetboek wordt reeds ondersteld, dat de vrouw de bewilliging van haar man heeft ten opzichte van handelingen en verbintenissen door de vrouw aangegaan wegens alles wat de dagelijkse uitgaven der huishouding betreft. Nu stelt de Regeering voor, daar bij te voegen: „alsmede ten opzichte van de arbeidsovereenkomst, door haar ten behoeve van de huishouding als werkgeefster aangegaan.” Het komt volkomen met het stelsel van de tegenwoordige wet en van dit wetsontwerp overeen, en sluit zich daarbij aan, wanneer men een dergelijke terminologie gebruikt voor de arbeidsovereenkomst, door de vrouw als arbeidster aangegaan, en het is een verbazingwekkende afwijking daarvan, dat men daarvoor een terminologie heeft gekozen die anders is dan het stelsel onzer wet. Art. 168 Burgerlijk Wetboek, waar het niet betreft het gebied van den arbeid, maar van den koophandel, zegt, dat, wanneer een vrouw met de uitdrukkelijke of stilzwijgende toestemming van haar man openbare koopvrouw is, zij ondersteld wordt ook de toestemming van haar man te hebben gekregen voor alle door haar als zoodanig verrichte handelingen. Alleen kan zij niet zelfstandig in rechten optreden, wegens de uitdrukkelijke bepaling van art. 165; maar al de contracten die zij krachtens die stilzwijgende overeenkomst aanging, zijn geldig; den man is voorts in dat artikel het recht toegekend, die toestemming in te trekken, doch die intrekking geldt voor de toekomst. Maakt hij van zijn recht gebruik, dan zijn toch de handelingen, die te voren gepleegd zijn door de vrouw als openbare koopvrouw, geldig.

Wanneer dus mijn amendement wordt aangenomen, sluit men zich volkomen aan bij de terminologie van ons huwelijksrecht en dan voldoet men ook aan de practijk. De vrouw kan dan, zonder den man er bij te halen, een arbeidsovereenkomst aangaan en uitvoeren en tevens kwijting geven daarvan.

Er staat in mijn amendement: „Ten opzichte van arbeidsovereenkomsten, door de gehuwde vrouw als arbeidster aangegaan, veronderstelt de wet, dat zij de bewilliging van haren man heeft bekomen.” Dat omvat met meer zekerheid alles dan de bepaling van het ontwerp, gelijk beweerd wordt, ook het recht om zonder bijstand in rechte op te treden. Tegen het recht om in rechte op te treden, staat toch de uitdrukkelijke bepaling van art. 165 over, maar zooals mijn amendement is geredigeerd, heeft de vrouw ten aanzien van de arbeidsovereenkomst alle rechten, behalve het in rechte verschijnen.

Men vervalt niet in het bezwaar van een opsomming als in het ontwerp van 1901 voorkwam, waartegen de ontwerper in zijn Memorie van Toelichting meende te moeten opkomen. Niets is uitgezonderd dan het in rechte verschijnen, omdat ten aanzien daarvan de uitdrukkelijke bepaling van art. 165 geldt. Dat artikel zou alleen door een uitdrukkelijke bepaling krachteloos zijn te maken.

Nu heb ik aan dit artikel een tweede lid toegevoegd, niet echter omdat ik meen, dat daaraan zoo ontzaglijk groote behoefte bestaat. Ik geloof dat de voorsteller van het amendement, dat zoeven is toegelicht, aan dat amendement en ook implicite aan het door mij voorgestelde tweede lid een te groote beteekenis heeft toegekend. Ik heb dit tweede lid er bijgevoegd, omdat ik wilde te kennen geven, dat er naar mijn meening geen bezwaar bestaat tegen het gronddenkbeeld van den heer Limburg c.s. Dat ik minder ver ga dan die heeren, gelijk de heer Limburg heeft medegedeeld, is niet geheel onjuist. In de oorspronkelijke redactie van hun amendement stond „te ontvangen”, in het mijne „ontvangen”; dat maakt een belangrijk onderscheid.

De geachte afgevaardigde zegt, dat dit een schrijffout is, maar dat neemt niet

weg, dat die schrijffout een beperking inhield. Daarenboven laat ik weg: „tenzij bij huwelijksche voorwaarden het tegendeel mocht zijn bedongen”. Maar het principieele verschil tusschen dat amendement en het mijne is, dat de bepaling, dat hetgeen de vrouw verdient, buiten de gemeenschap valt, door mij wordt wegelaten. Ik wensch in de eerste plaats even rekenschap te geven van die afwijking.

Ik geloof dat er geen reden is om hetgeen de vrouw verdient, buiten de gemeenschap te sluiten. Indien de man iets verdient, komt dat in de gemeenschap en welke reden kan er nu zijn om niet hetzelfde te laten gelden ten aanzien van de vrouw? De geachte afgevaardigde heeft zelf gezegd, dat in de meeste gevallen hetgeen de vrouw verdient zal strekken ter voorziening in de behoeften van het huisgezin, omdat de man daarin niet genoegzaam kan of wil voorzien. In die gevallen is het geheel onverschillig of die verdienste in de gemeenschap valt of niet. Indien men hetgeen de vrouw verdient buiten de gemeenschap stelt, schept men in ieder ander geval een ongelijk recht ten gunste van de vrouw en ten nadeele van den man, waarvoor hier niet de minste aanleiding is.

En het zal den voorstellers van het amendement niet ontgaan zijn, dat men dezelfde opmerking kan vinden in het *Weekblad van het Recht* van 7 Maart II., no. 8336, waarin overigens warme instemming met hun amendement wordt betuigd.

Ik zeide zooveel, dat ik wenschte te doen uitkomen, dat ik tegen het grond denkbeeld van het amendement, behalve de quaestie van de gemeenschap, geen bezwaar heb, maar ook dat men er niet al te groote beteekenis aan moet hechten. En dat moet men daarom niet, omdat het niet waar is, dat de vrouw ten opzichte van het geld, dat zij verdient, zoo geheel en al weerloos staat tegenover den man. Wanneer een vrouw geld verdient en ontvangen heeft, hetgeen zij mag doen krachtens het Regeeringsvoorstel en krachtens mijn amendement, wegens door haar verrichten arbeid, en zij heeft dat geld in den zak, dan geloof ik dat het voor den man niet zoo gemakkelijk is het er uit te krijgen, en dan zou mij de vrouw werkelijk tegenvallen wanneer zij niet in verreweg de meeste gevallen er in slaagde, het geld voor het huishouden te gebruiken.

Maar daaruit blijkt tevens, dat een niet te exorbitant recht door het tweede lid van mijn amendement wordt bevestigd. Het geld blijft in de gemeenschap, de bestemming behouden ten bate van het huisgezin, maar de vrouw heeft er het beheer over. En wanneer ik nu even in herinnering mag brengen, dat blijkens art. 195 van het Burgerlijk Wetboek een vrouw die vermogen heeft, zich bij huwelijksvoorwaarden het beheer over haar goederen mag voorbehouden, dan is het toch niet exorbitant te noemen, dat men bij de wet deze wettelijke huwelijksvoorwaarde instelt, dat de vrouw het geld dat zij zelf verdient krachtens arbeidsovereenkomst, — waarbij gerekend kan worden, dat de man goedvindt, dat die aangegaan wordt — ook zelf beheert. Dat is niets dan een parallel loopende bepaling met die van art. 195 Burgerlijk Wetboek; welke parallel loopende bepaling intusschen gemaakt moet worden zonder te spreken van huwelijksvoorwaarden, omdat zij juist geldt voor gevallen, waarin uit den aard der zaak geen huwelijksvoorwaarden gemaakt zijn. Zij vestigt de wettelijke huwelijksche voorwaarde dat de vrouw het door haar verdiende geld zelf beheert; en dan zeg ik met den geachten afgevaardigde uit den Haag: het zal regel zijn dat de vrouw dat geld gebruikt ten bate van de huishouding, zoodat de bepaling zich aansluit bij art. 164 Burgerlijk Wetboek, hetwelk onderstelt dat de vrouw de zaken van het huishouden bestuurt.

Vereenigt de Kamer zich met het amendement, dan verkrijgt men een regeling, die voldoet aan de practijk, die zich aansluit aan het huwelijksgoederenrecht in het algemeen, en die overeenstemt met den aard der zaak.

Ik hoop van harte, dat de Kamer zich met het amendement zal vereenigen, omdat daardoor een besluit genomen zal worden van verzoenende strekking en omdat, indien het amendement niet werd goedgekeurd, een besluit genomen zou worden, dat, hoe het verder ook uitvalde, althans de helft der Kamer tot ergernis zou strekken. Het geldt hier een bij uitnemendheid vriendschappelijk amendement, dat ik in de welwillendheid van Regeering en Commissie van Rapporteurs aanbeveel.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren van Veen, Duymaer van Twist, van Vuuren, Regout en van Asch van Wijck, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch met een enkel woord beide amendementen te bespreken; vooreerst dat van de heeren Limburg, Patijn en van der Vlucht.

Dat amendement is m. i. niet gewenscht, vooreerst om de reden, door den geachten spreker den heer Limburg zelf genoemd, namelijk dat het bevat een ingrijpen in ons huwelijksgoederenrecht.

Men vergete niet, dat de bepaling, zooals zij in het wetsontwerp luidt, dat de gehuwde vrouw zonder bijstand van den man bekwaam is een arbeidsovereenkomst aan te gaan als arbeidster en dat zij in alles wat op de gesloten arbeidsovereenkomst betrekking heeft gelijk staat met een ongehuwde meerderjarige reeds op tegenstand gestuit is.

Verschillende leden hebben volgens het Voorloopig Verslag daartegen reeds bezwaar gemaakt. Men kan beweren dat die bezwaren niet gegrond zijn, omdat de practijk als een noodzakelijkheid erkend heeft, dat de gehuwde vrouw als arbeidster zonder bijstand van den man een arbeidsovereenkomst kan aangaan en in de practijk dit dan ook gewoonlijk geschiedt.

Geeft men die uitlegging aan deze zaak, dan wordt de tegenstand ter zijde gesteld; maar wij hebben hier een geheel ander geval.

Er wordt hier ingegrepen, niet alleen in bestaande rechtsbepalingen, maar ook op hetgeen in de practijk plaats heeft; er wordt partieel ingegrepen in het huwelijksgoederenrecht. Dat deze partieele wijziging niet zonder bezwaren is, zal dadelijk blijken.

De heer Limburg heeft gezegd: op het oogenblik verkeert de gehuwde vrouw, die zelf door arbeid haar brood verdient, in het geval van rechteloosheid, het geld dat de vrouw verdient valt eenvoudig den man in den schoot.

Toen de geachte afgevaardigde dit zeide, hebben wij elkander aangekeken, en ons zelf afgevraagd welke denkbeelden heeft de heer Limburg van de toestanden in Nederland. De gehuwde vrouw verkeert niet geheel in rechteloosheid, om de feitelijke redenen reeds door den heer Heemskerk aangegeven.

De gehuwde vrouw, die zelf wat verdient heeft als arbeidster, en die weet dat het geld dat zij verdient niet goed zal beheerd worden, geeft dit niet dadelijk aan den man af, omdat hij zegt: het komt mij volgens de wet toe. Maar daarbij komt nog het volgende. De verdiensten van den man vallen op dit oogenblik, volgens de wet, in de gemeenschap, maar de verdiensten van de vrouw, zullen volgens het voorstel van den heer Limburg c.s. niet in de gemeenschap vallen. De man moet volgens art. 162 van het Burgerlijk Wetboek voor de vrouw zorgen, is gehouden haar te beschermen en haar al hetgeen noodig is volgens zijn stand en vermogen te verschaffen. Daarom valt dan ook op het oogenblik alles wat de man en de vrouw verdient in de gemeenschap.

Maar nu zegt de heer Limburg: mettertijd moet dit niet meer gebeuren, de verdiensten van de vrouw als arbeidster zullen niet meer in de gemeenschap moeten vallen. Nu geeft op het oogenblik het artikel zooals het thans luidt geen bezwaar, zoolang wij met goede mannen te doen hebben, maar er zijn ook uitzonderingen en daarom moet de regel veranderd worden. Ik zou den geachten afgevaardigde willen zeggen: de regeling zooals die nu luidt, zal geen bezwaar opleveren als er goede mannen zijn, en evenmin zal het amendement bezwaar opleveren wanneer er alleen goede vrouwen zijn.

Nu zegt de geachte afgevaardigde: er zijn wel eens mannen die niet goed zijn, maar hij houdt geen rekening met het feit dat er ook wel eens vrouwen zijn die niet goed zijn. Ik durf hier niet te veel over te zeggen, de geachte afgevaardigde uit Goes heeft er Vrijdag aan herinnerd, dat de vrouwen tegenwoordig de *Handelingen* lezen, zoodat men zeer voorzichtig moet zijn met hetgeen men hieromtrent in het midden brengt. [Men zie daarvoor bladz. 196.]

Wordt het amendement aangenomen, dan zal de toestand deze worden, dat hetgeen de gehuwde vrouw als arbeidster verdient, niet valt in de gemeenschap en dat terwijl onze wet de verplichting niet op de vrouw legt, die wel op den man rust om in het onderhoud van den man te voorzien als hij gebrekkig is of niet in staat is in zijn onderhoud te voorzien. Wij hebben onlangs van het geval gehoord, dat ik hier mag aanhalen, omdat men het algemeen in de *Nieuwe Rotterdammer* heeft kunnen lezen, dat de politie een inval heeft gedaan in een speelhuis, waar op dat oogenblik niet talrijke slechte gehuwde mannen aanwezig waren, maar waar talrijke minder goede gehuwde vrouwen bezig waren om het geld dat zij als arbeidsters verdiend hadden te verdobbelen, in plaats van dit aan het gezin ten goede te doen komen.

Wij moeten wel degelijk met dergelijke toestanden rekening houden voordat wij er toe overgaan om alles wat de gehuwde vrouw als arbeidster verdient niet alleen aan de gemeenschap te onttrekken, maar geheel te harer beschikking te stellen.

Wat zullen nu de eigenaardige consequentiën zijn wanneer het amendement van de heeren Limburg c.s. wordt aangenomen? Dan zal de gehuwde vrouw

volkomen vrijheid hebben om te procederen naar aanleiding van de arbeidsovereenkomst. En wie moet dat betalen? Dan moet de man de proceskosten betalen; deze komen ten laste der gemeenschap, waarin alleen valt hetgeen de man verdient. Dit is een zonderlinge toestand, die het gevolg zal zijn van de aanneming van dit amendement.

Van het amendement van den geachten afgevaardigde den heer Heemskerk zou ik willen zeggen, dat het eerste lid van het amendement mijn sympathie heeft. Ik geef dien geachten afgevaardigde volkomen toe, dat men bij aanneming daarvan veel meer zou blijven in den geest van het Burgerlijk Wetboek, maar wat het tweede lid betreft, daartegen moet ik ernstig bezwaar maken. Wel wordt eensdeels het bezwaar dat ik opperde, weggenomen, dat het geld dat de gehuwde vrouw als arbeidster verdient, niet zal vallen in de gemeenschap, maar ook hier behoeft het geld, dat in de gemeenschap valt, niet mede ten bate te komen van den man, maar het zal geheel ter beschikking blijven van de vrouw. Zoodoende komt men tot het denkbeeld van een gemeenschap, dat geheel en al strijdig is met de opvatting die daaromtrent tot nu toe in onze wetten is gehuldigd en volgens welke de man het beheer heeft.

Op deze gronden zal ik mij met het tweede lid bezwaarlijk kunnen vereenigen.

De heer Troelstra: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het woord gevraagd om enkele opmerkingen te maken, voornamelijk naar aanleiding van het amendement van den heer Limburg c.s. De strekking van het amendement aanvaard ik. Ik heb met instemming uit de toelichting van den heer Limburg vernomen, dat het de bedoeling is om, voor zoover dat in deze wet mogelijk is, te voorkomen, dat de man het geld door de vrouw ten behoeve van het gezin verdient, voor zich op welke wijze dan ook gebruikt, desnoods verkwist. De geachte voorstellers zullen het wel met mij eens zijn, dat een regeling in het kader van dit wetsontwerp niet veel feitelijken invloed zal hebben. Dit is geen grief tegen het amendement, maar het ligt eenvoudig in het feit, dat wij hier juridische regelingen maken, die door de praktijk in het leven, door het recht van den sterkste, door de geheele feitelijke verhouding, elk oogenblik, ja in den regel, illusoir zullen worden gemaakt. Dit is natuurlijk geen reden om niet te doen wat wij op den grondslag van dit wetsontwerp kunnen doen.

Ik zeide straks, de strekking van het amendement is, om datgene wat bestemd is voor het gezin, voor de gemeenschap, ook voor het gezin, dus voor de gemeenschap te behouden; maar dan volgt daaruit onmiddellijk, dat dit amendement niet erg gelukkig is geredigeerd. Immers, dit amendement, in plaats van maatregelen te treffen, dat de vrouw kan zorgen, dat althans wat zij door arbeid verdient voor de gemeenschap behouden blijve, sluit juist wat de vrouw verdient van de gemeenschap uit.

Men zegt daar: neen, van het onderhoud van het gezin, maar ik meen, dat het gezin de feitelijke belichaming is van de gemeenschap.

Ik heb in de toelichting van den heer Limburg een paar keer de woorden opgevangen: „eigendom van den man” en „eigendom van de vrouw”. Die zaken werden tegenover elkaar gesteld. Mij komt het voor, dat de strekking van het amendement medebrengt, dat wij moeten spreken van besteden van het verdiende voor het gezin. Dit zal de regel zijn, vooral omdat het hier in groote hoofdzaken geldt arbeidersgezinnen, waar de vrouw juist uit werken gaat, omdat hare hulp tot voorziening van de behoeften van het gezin onontbeerlijk is. Ik deel dat streven en ik zou zelfs, ware het mogelijk, verder willen gaan. Ik zou de vrouw niet alleen het recht willen geven op hetgeen zij verdient, om te zorgen dat dit voor het gezin besteed wordt; maar ook onder zekere omstandigheden, om met machtiging van den kantonrechter beslag te leggen op een zeker deel van het loon van den man, wanneer die man zijn verdiensten besteedt op een wijze dat daardoor aan de behoeften van het gezin niet wordt te gemoet gekomen.

Ik ben met de bedoeling van het amendement bijzonder ingenomen, maar ik heb reeds gezegd: het wil mij voorkomen dat door de wijze waarop het amendement is geredigeerd, door de uitsluiting van wat de vrouw verdient buiten de gemeenschap, eigenlijk principieel wordt gezegd precies het tegenovergestelde van hetgeen ik meen dat door het amendement moet worden tot stand gebracht.

Dit is iets anders dan een quaestie van woorden, iets anders dan een theoretische quaestie. Wij hebben ook te maken met vrouwen die, wat zij verdienen kunnen doorbrengen. Om die reden zit er aan deze zaak een stuk praktijk vast.

Nu zou ik aan de geachte voorstellers de vraag willen doen: is het voor het bereiken van uw doel noodzakelijk, om het bezwaar, dat ik heb geconstateerd, te laten bestaan? Is het noodzakelijk, dat hetgeen de vrouw verdient, wordt gesloten buiten de gemeenschap en kunt gij uw doel niet even goed bereiken door

op het voetspoor van den heer Heemskerk niet te spreken van uitsluiten van de gemeenschap, maar alleen over „het beheer”?

Als dat gebeurde, zou het bezwaar zijn vervallen. Ik zal, alvorens een conclusie te trekken, het antwoord op deze vraag van de voorstellers gaarne afwachten.

Over dat beheer zou ik nog een woord willen spreken. De geachte voorstellers sluiten het door de vrouw verdiende van de gemeenschap uit en sluiten het ook uit van „het beheer” van den man. Nu heeft volgens het Burgerlijk Wetboek de man „het beheer” van de goederen der gemeenschap.

Ik onderstel, dat de heeren, sprekende van beheer, op het oog hebben art. 179 van het Burgerlijk Wetboek, waar juist van dat beheer gesproken wordt. Maar ik zou denken, dat het in den gedachtengang van de voorstellers beter was te spreken van „bestuur” dan van beheer. Ik heb hier het oog niet op art. 179 Burgerlijk Wetboek, maar op art. 160 Burgerlijk Wetboek. Dat artikel heeft betrekking op rechten en verplichtingen van de echtgenooten. Daar wordt aan den man als hoofd van de echtvereniging in de eerste plaats de verplichting opgelegd zijn vrouw in rechten bijstand te verlenen, maar wordt ook gezegd: „hij bestuurt de goederen aan de vrouw persoonlijk toebehoorende, tenzij het tegendeel zij bedongen”. Daarom zou „bestuur” hier beter zijn dan „beheer”.

Er is door den heer Heemskerk gewezen op een verschil tusschen zijn amendement en het amendement van de heeren Limburg c.s. Dit geschil zou onder andere hierin bestaan, dat bij aanneming van het amendement-Limburg de vrouw geen bijstand in rechten noodig zou hebben voor hetgeen zij uit haar arbeid verdient. Ik meen dit van den heer Heemskerk te hebben verstaan.

De heer Heemskerk: Dit zit niet in het amendement-Limburg, maar in het Regeeringsartikel, in onderscheid van het eerste lid van mijn amendement.

De heer Troelstra: Welnu, wanneer dit niet de bedoeling is, zal ik daarover niet nader spreken.

Er is nog een punt waarop ik de aandacht der voorstellers wensch te vestigen.

Het wil mij voorkomen, dat de woorden van het amendement: „komt niet ten bate van enige tusschen de echtgenooten bestaande gemeenschap van goederen”, niet duidelijk zijn. Wat wordt daarmede bedoeld?

Wij hebben wettelijke gemeenschap van goederen; gemeenschap van goederen bij huwelijksvoorwaarden bedongen en gemeenschap van winst en verlies.

Is nu de bedoeling der voorstellers, dat dit „eenige gemeenschap van goederen” letterlijk zal worden opgevat? In dit geval valt er alleen onder wettelijke en bij huwelijksvoorwaarden bedongen gemeenschap van goederen. Of is de bedoeling der voorstellers, dat er ook onder zal worden begrepen gemeenschap van winst en verlies?

Het eigenaardige van die gemeenschap van winst en verlies is juist, dat dit feitelijk hierop neerkomt, dat, wanneer de vrouw uit eigen arbeid loon verdient, dit loon in de gemeenschap zal vallen.

Nu lezen wij in het amendement: het loon der vrouw zal niet vallen in de gemeenschap, tenzij het tegendeel bij huwelijksvoorwaarden is bedongen en nu komt de vraag: wanneer bij huwelijksvoorwaarden is bedongen gemeenschap van winst en verlies, is dit dan niet juist het beding, waarvan gesproken is in het slot van het amendement?

Wij zitten hier dus voor een onduidelijkheid, welke nader zal moeten worden opgehelderd. Het is een vrij belangrijke vraag voor de praktijk ook en daarom hoop ik in dit opzicht eenige nadere toelichting van de geachte voorstellers te mogen vernemen, maar ik meen hetgeen ik gezegd heb dus te kunnen resumeeren: het komt mij voor, dat het amendement, welks strekking door mij wordt toegejuicht, eenige wijzigingen moet ondergaan, zal het kunnen worden aangenomen.

De heer van Doorn: Mijnheer de Voorzitter! Van de beide amendementen komt dat van den heer Heemskerk mij het meest aantrekkelijk voor.

Ik heb tegen het voorstel van de heeren Limburg c.s. dit bezwaar, dat daarin staat geschreven, dat hetgeen de vrouw als loon zal verdienen niet zal vallen in de gemeenschap, die tusschen de echtgenooten bestaat.

Na hetgeen de geachte afgevaardigde uit Nijmegen daarover gezegd heeft, zal ik daarover niet uitweiden. Alleen wensch ik dit als grond aan te voeren, waarom ik voorloopig tegen het amendement bezwaar heb.

Ik geloof, dat het amendement veel aan waarde zou winnen wanneer de voor-

stellers er toe zouden kunnen besluiten daaruit te lichten, hetgeen op de gemeenschap betrekking heeft.

Wat het amendement van den heer Heemskerk aangaat, ik zeide reeds, dat ik dit het gelukkigst geredigeerd amendement vind. Ik wensch niettemin daarover een enkele opmerking te maken.

De bedoeling van het amendement is evenzoo om te zorgen dat de vrouw krijgt de feitelijke beschikking over het door haar verdiend loon en om te voorkomen, dat de man krachtens zijn maritale macht beslag legt op dat loon en het aan de vrouw onthoudt. Nu ontbreekt aan het amendement van den heer Heemskerk nog een kleinigheid.

Wanneer de vrouw al geacht wordt gemachtigd te zijn door den man om de arbeidsovereenkomst aan te gaan, dan nog behoeft de vrouw, krachtens art. 163 Burgerlijk Wetboek, de uitdrukkelijks toestemming van den man om eenige betaling te ontvangen of daarvoor kwijting te geven.

Ik zou vreezen dat een werkgever tot de vrouw zou zeggen: ik betaal u niet, zoolang gij mij niet toont dat ge uitdrukkelijke toestemming van uw man hebt om de betaling te ontvangen of deze bij de betaling althans tegenwoordig is. Door dit laatste zou het nut der bepaling wel illusoir kunnen worden.

De heer **Heemskerk**: Dat is niet de bedoeling van mijn amendement. Ik heb bedoeld, dat de vrouw ook bevoegd zal zijn om kwijting te geven.

De heer **van Doorn**: Dat onderstelde ik ook reeds en daarom achtte ik het noodig, dat aan het artikel een kleine toevoeging zou worden aangebracht, waaruit duidelijk blijkt, dat de vrouw bevoegd zal zijn kwijting voor het loon te geven. Anders staat de vrouw er aan bloot, dat de werkgever niet aan haar, maar toch aan haar man betaalt en dat de vrouw alzoo toch haar geld niet krijgt.

De heer **Regout**: Mijnheer de Voorzitter! Met het amendement van de heeren Limburg en Patijn kan ik mij niet vereenigen, in hoofdzaak op den reeds aangevoerden grond, dat er dan voor de vrouw zal bestaan een afzonderlijk vermogen, buiten de gemeenschap, dat uit de opbrengst van haar arbeid wordt verkregen, maar dat dit voor den man niet bestaat.

Dit amendement is met zijn gevolgen althans onuitvoerbaar, maar het amendement van den heer Heemskerk is dit mijn inziens niet.

Een gemeenschap is voor mij een geheel en nu kan ik mij niet denken een onverdeeld goed, waarvan het eene onverdeelde deel beheerd wordt door den een en het andere door een ander.

Wat zullen nu de gevolgen zijn?

De man heeft schuld; hij is bereid deze te betalen, maar het deel der gemeenschap dat hij beheert is daartoe niet voldoende; de geheele gemeenschap zou dat wel zijn. De vrouw echter weigert het geld af te geven. De man wordt nu in rechten aangesproken. Het hoofd der gemeenschap zal den rechter antwoorden; ik wil niets liever dan betalen, maar mijn wederhelft wil anders; die zit op het andere deel der gemeenschap en die verkiest niet te betalen; zij is in rechten natuurlijk niet opgeroepen, want zij is niet het hoofd der gemeenschap. Er ontstaat dan een toestand die tot groote moeilijkheden kan aanleiding geven.

Mijn conclusie is dus: het eerste amendement acht ik niet goed, het tweede schijnt mij niet wel uitvoerbaar.

De heer **van Styrum**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch ook met een zeer kort woord te zeggen, dat ik mij niet kan vereenigen met het amendement van den heer Limburg c.s. Ik sluit mij aan bij hetgeen de heer Troelstra gezegd heeft. dat datgene wat de vrouw verdient, zeker in de eerste plaats behoort te worden aangewend ten bate van het gezin, ten bate van de gemeenschap.

En wat hebben wij nu met deze redactie? Als hier de vrouw geld verdient, zal het geld niet worden aangewend ten behoeve van het huishouden of de gemeenschap.

Nu neem ik eens aan, dat de vrouw dit wel doet, wat haar plicht is, wat is dan rechtens de toestand? Dan is de toestand deze, dat zij ten bate van de gemeenschap gelden besteedt die rechtens niet in de gemeenschap vallen. D. w. z. bij een boedelscheiding bijv. — het zal in arbeiderskringen niet zooveel voorkomen, maar men kan zich ook voorstellen gezinnen die meer verdienen — moet dan de gemeenschap aan de vrouw vergoeden de gelden die die vrouw heeft doen strekken ten bate van de gemeenschap.

Dat zal in de practijk tot groote moeilijkheden aanleiding geven, en ik zou

wel eens willen zien, als het over een rekening van jaren liep, of één notaris die boedelscheiding zou kunnen opmaken.

Dit is echter van practischen aard, maar het grondbeginsel, dat de vrouw niet verplicht is haar inkomsten te doen strekken ten bate van het gezin, dat grondbeginsel is absoluut valsch en onaannemelijk, en het is daarom, dat ik het amendement van den heer Limburg c.s., zooals het nu luidt, ten sterkste moet ontzeden.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Er is door den geachten spreker uit 's-Gravenhage, den heer Limburg, een opmerking gemaakt over de redactie van art. 1637 f, — want er is toch ook nog een Regeeringsvoorstel, men zou het te midden van al die amendementen wel eens kunnen vergeten. — De geachte spreker wenscht, terwijl hier staat: „een gehuwde vrouw is bekwaam als arbeidster zonder bijstand van haar man arbeidsovereenkomsten aan te gaan”, aan den „bijstand” toe te voegen „machtiging”, „toestemming” of iets dergelijks.

Laat mij zeggen, dat ik dit geen verbetering vind. Onze wet is niet zeer stellig in de terminologie; ons Burgerlijk Wetboek is zulks niet in het algemeen, en ten aanzien van het punt dat ons thans bezig houdt, niet in het bijzonder. Ik zal de Kamer niet vermoeien met dit nader uiteen te zetten, maar men vindt in de betrekkelijke artikelen van het Burgerlijk Wetboek gesproken van „bijstand”, „machtiging”, die weer kan wezen generaal of bijzonder, van „bewilliging”, „toestemming”, misschien van nog meer, zoodat er weinig stelligheid in die terminologie bestaat.

Maar in het redeverband waarin wij hier de zaak behandelen, d. i. waar de wet wil zeggen dat de vrouw de medewerking van den man niet noodig heeft, gebruikt de wet juist het woord „bijstand”. Dit zal de geachte afgevaardigde wel met mij eens zijn, wanneer hij uit dit oogpunt eens wil lezen art. 168, eerste lid: „Eene vrouw, met uitdrukkelijke of stilzwijgende toestemming van haren man, openbare koopvrouw zijnde, kan zich zonder zijnen bijstand verbinden, in en omtrent alles wat die koopmanschap betreft.”

Hier hebben wij dezelfde materie en hetzelfde gebruik van de woorden „zonder bijstand”. In de wet op de Rijkspostspaarbank, de wet van 22 Juli 1895 (*Staatsblad* n°. 135), wordt in art. 5 ook gesproken van „zonder bijstand van haren man”.

Om al die redenen zou ik de tegenwoordige redactie in het artikel wenschen te behouden.

Nu de amendementen, doch in de eerste plaats een enkel woord omtrent het artikel zelf. In het analoge artikel van het ontwerp van 1901 werd gedetailleerd opgegeven wat de vrouw ten deze kon doen: arbeidsovereenkomsten sluiten, mitsdien haar loon ontvangen, daarvoor quiteeren, in rechte optreden om het in te vorderen, enz. Nu sluit het tegenwoordige ontwerp in artikel 1637 f zich bij dat voorafgaande onmiddellijk aan; het is volstrekt niet de bedoeling geweest om eenige materiele verandering in het ontwerp van 1901 te brengen; alleen wordt hetgeen daarin gedetailleerd werd opgesomd, in dit ontwerp in een algemeene frase bijeengevoegd. Het artikel luidt:

„Eene gehuwde vrouw is bekwaam als arbeidster zonder bijstand van haren man arbeidsovereenkomsten aan te gaan; zij staat in alles, wat op de gesloten arbeidsovereenkomst betrekking heeft, gelijk met eene ongehuwde meerderjarige.” Een meer algemeene redactie dus, maar met dezelfde bedoeling neergeschreven.

De vrouw heeft dus het recht haar loon te ontvangen, om — dit naar aanleiding van de opmerking van den heer van Doorn — daarvoor te quiteeren. Zij heeft het recht — de heer Heemskerk merkte het reeds op; hij heeft er bezwaar tegen, maar het is de betekenis van het artikel — om zonder bijstand van haar man in rechte op te treden ten einde het loon in te vorderen. Dit alles ligt in dit artikel uitgedrukt; ik zou het een algemeene handelingsbevoegdheid kunnen noemen, alleen getemperd door het recht van den man, dat in artikel 1639 m is uitgewerkt.

Ik heb dus vooreerst tot taak om het artikel, zooals het hier ligt, te verdedigen, en ik kan dat niet beter doen dan in den vorm van een poging tot bestrijding van hetgeen daartegen is aangevoerd. De heer Heemskerk roept mij toe: „doe dat nu niet”, maar, hoe gemakkelijk dat ook voor mij zou zijn, ik zou dan niet getrouw zijn aan den plicht, die op mij rust om het wel te doen. Ik wil echter de zaak bespreken in denzelfden geest als waarin de heer Heemskerk dat deed. Wanneer wij op dit oogenblik een verandering van ons huwelijksgoederenrecht behandelden, zou het wellicht blijken, dat de geachte afgevaardigde en ik scherp tegenover elkander stonden. Nu wij dat recht echter incidenteel, op een zeer beperkt terrein, bespreken — wij moeten het doen, wij kunnen het hier niet voorbijgaan, omdat wij een onderwerp moeten regelen, dat daarmede min

beteekenis zijn, indien het geldt een goed gezin. Waar man en vrouw eendrachtig samenwonen, daar blijft het Burgerlijk Wetboek, zoo het al voorhanden is, op de plank. Waar het huwelijk werkelijk is een éénheid, daar vindt de classiek geworden „wigge des kantonrechtters” geen emplot. In een dergelijk huwelijk heeft men met wet of recht niets te maken. Maar van veel belang worden goede voorschriften, wanneer de harmonie verstoord is; zoodra tusschen man en vrouw de huwelijks-eenheid heeft plaats gemaakt voor tweedracht, of zelfs — zooals vaak voorkomt — voor kwelling van de zwakkere partij door den sterkere, kan een goede regeling, toegepast door een humaan en bekwaam man, van veel betekenis zijn.

Zoo zal het ook hier zijn. Men stelle zich voor, dat de vrouw een arbeidsovereenkomst heeft gesloten. Daarbij kunnen zich twee gevallen voordoen. Of dit gebeurt met instemming en toestemming van den echtgenoot en in dat geval komt het er heel weinig op aan, wat de wet al dan niet voorschrijft; man en vrouw zullen de zaak dan onderling regelen en zich met de wettelijke voorschriften niet inlaten. Het geval kan zich echter ook voordoen, dat er ter zake van de arbeidsovereenkomst tweedracht bestaat tusschen man en vrouw. Dan kunnen zich wederom twee gevallen voordoen.

Om den geachten afgevaardigde uit Nijmegen genoeg te doen, wil ik in de eerste plaats aannemen, dat het gelijk is aan den kant van den man; dat men heeft te doen met een van die slechte vrouwen waarop de geachte afgevaardigde wees. Ik merk terloops op, dat het voorbeeld, door hem aangehaald, mij niet erg gelukkig gekozen voorkomt, want onder de gehuwde vrouwen die men in speelhuizen aantreft, zullen er zeker niet velen zijn die een arbeidscontract hebben aangegaan. Wanneer de geachte afgevaardigde zijn aandacht zou willen afwenden van die speelhuizen en toewenden naar de fabrieken en werkplaatsen, wellicht dat hij dan nog tot ons stelsel wordt bekeerd. Ik wil nu evenwel uitgaan van de onderstelling, dat er is tweedracht in het gezin ter zake van de arbeidsovereenkomst en dat het gelijk is aan den kant van den man.

Welnu, in het ontwerp zelf wordt de weg aangewezen, indien de man het werken buiten de deur acht tegen het belang van het gezin. Art. 1639 m opent den man de gelegenheid om een einde daaraan te maken; de man kan dan bij den kantonrechter de arbeidsovereenkomst van zijn vrouw ontbonden doen verklaren, en daarmee is de quaestie van het loon ook uit de wereld. Dan wordt de zaak waarover wij hier spreken minoris momenti; een zaak van volkomen ondergeschikte beteekenis.

De mogelijkheid bestaat evenwel ook, dat het gelijk is aan de zijde van de vrouw. Gaat de vrouw uit werken, omdat de man of te lui is of te zedeloos om zijn gezin te onderhouden, dan moet de man haar het verdiende loon niet kunnen ontnemen. Uitsluitend voor dit geval is het amendement van werkelijke beteekenis. Nu zegt de heer Heemskerk: als die vrouw eenmaal het geld in handen heeft, zal zij ook wel maken, dat zij het in handen houdt. Maar wij hebben hier te doen met een groep van gevallen, zóó tragisch in de practijk, zooals wel bekend is aan hen, die ze hebben bijgewoond, bijv. als armbezoeker, dat men niet het recht heeft zich daarvan met een glimlach af te maken. Wij verkeerden in gedachten in het huis van den dronkaard en van den man die elders een tweede gezin onderhoudt, en mag het dan in Nederland recht zijn — want dat is het nu — dat, als de vrouw 's Zaterdagavond thuis komt met haar moeitevol verdiende penningen, de man er de hand op legt en het geld in de kroeg gaat verteren? Daarover loopt ten slotte de quaestie, en nu zegt ons amendement, dat dit geen recht mag zijn in Nederland krachtens een wet van 1906.

Nu zegt de heer van Nispen, dat wij dit onderwerp moeten regelen bij de algemeene herziening van het Eerste Boek van het Burgerlijk Wetboek; maar als er ooit iets ad Calendas Graecas verschoven is, dan is het zeker die algemeene herziening van het Burgerlijk Wetboek. Reeds 20 jaren geleden werd ik benoemd tot adjunct-secretaris van de Staatscommissie tot voorzetting van de herziening van het Burgerlijk Wetboek; toen was een andere commissie reeds vijf of zes jaren met dat werk bezig geweest, en er zijn dus nu al 25 of 26 jaar verlopen sedert die herziening is aangevangen. Verschuift men de zaak dus tot de herziening van het Iste Boek van het Burgerlijk Wetboek, dan schuift men haar feitelijk voorloopig geheel van de baan. Het Burgerlijk Wetboek viert nog wel zijn honderdjarig bestaan.

Het moet dus vaststaan, dat, als de vrouw het geld voor het gezin heeft verdiend, de man er niet aan mag komen en het niet moet kunnen verteren en verbrassen. Bereiken wij dit nu met het amendement van den heer Heemskerk? Neen, en dit is ook, indien ik wel heb begrepen, het oordeel van den Minister

van Justitie. Tegen dat amendement gelden allerlei bezwaren van juridieken aard, maar bovenal met den Minister ben ik het eens: het amendement bereikt niet het eigenlijke doel, want al heeft de vrouw het beheer van het eigen verdiende loon, dit loon zal vallen in de gemeenschap en over de gemeenschap heeft de man en beheer en beschikking. De man zal dus volkomen in zijn wettelijk recht zijn als hij de hand legt op dat geld en het verteert. Dit kan niet twijfelachtig zijn en niemand zal dit toch rechtens willen. Het amendement van den heer Heemskerk draait om het kwaad heen, doch tast het niet in zijn wortel aan. Het vat de koe niet bij de horens, wat ons amendement wel doet.

Thans twee woorden aan den heer Troelstra, die de begrippen van gemeenschap van goederen en van gezin min of meer heeft dooreengeward. De gemeenschap van goederen is een quaestie van eigendomsrecht en de zorg van het gezin is een andere zaak, raakt de bestemming van het geld en is van de vraag, bij wien de eigendom is, los. Nu stem ik in met den Minister, die er reeds op wees, dat uit den samenhang van de bepalingen van ons burgerlijk recht blijkt, dat de vrouw verplicht is de kinderen te onderhouden, zoodat dit niet in het amendement behoeft te worden vermeld. Ik ga zelf nog iets verder: de verplichting om het gezin te onderhouden staat met zooveel woorden in onze wet. Art. 159 van het Burgerlijk Wetboek zegt: „De echtgenooten verbinden zich over en weder, door de enkele daad des huwelijks, hunne kinderen te onderhouden en op te voeden.” „Door de enkele daad des huwelijks”, geheel afgescheiden dus van het eigendomsrecht op de gelden, is derhalve de vrouw reeds verplicht de gelden te besteden tot de opvoeding van het gezin.

Ik zal het weinige dat ik te zeggen had hierbij laten, overtuigd, dat mijn geachte medevoorsteller de verdediging op de hoofdpunten wel zal voortzetten.

De heer Heemskerk: Ik geloof, dat het niet het oogmerk is om een lange redevoering te houden, maar om te trachten zaken te doen.

Ik heb met genoeg gezien, dat door verschillende sprekers en door den Minister mijn amendement niet onwelwillend is bejegend. Wij loopen echter gevaar, twee quaestien door elkaar te mengen, die het eerste en het tweede lid betreffen.

Ik zou willen trachten vrede te sluiten met den Minister van Justitie en met den geachten afgevaardigde uit Gouda ten opzichte van het eerste lid.

De geachte afgevaardigde uit Gouda verwees mij naar art. 165; — hij bedoelde waarschijnlijk art. 163, 2de lid, van het Burgerlijk Wetboek, alwaar staat:

„Indien de man zijne vrouw heeft gemachtigd om zekere akte of verbintenis aan te gaan, is de vrouw daardoor niet gerechtigd om zonder uitdrukkelijke toestemming van den man eenige betaling te ontvangen of daarvoor kwijting te geven.”

Het was mijn bedoeling om door een ruime redactie wel degelijk aan de vrouw het recht toe te kennen om kwijting te geven voor de krachtens de arbeidsovereenkomst verdiende gelden.

De Minister van Justitie heeft verklaard, dat mijn amendement de bedoeling van het Regeeringsvoorstel uitdrukte, maar dat zijn bezwaar voornamelijk dit was, dat volgens mijn amendement de vrouw niet zonder bijstand van den man in rechte zou kunnen verschijnen. Hoewel ik geloof, dat de wenschelijkheid daarvan in hooge mate betwistbaar is, zou ik niet gaarne strijd daarvoor uitlokken, waardoor wij wellicht een minder bevredigende oplossing zouden verkrijgen.

Ik ben bereid mijn amendement in dit opzicht aan te vullen, dat ik op het eerste lid laat volgen een nieuw tweede lid, aldus luidende:

„Zij kan diensgevolge alle handelingen ter zake dier overeenkomst, het geven van kwijting en het verschijnen in rechte daaronder begrepen, zonder bijstand van haar man verrichten.”

Dan luidt het artikel:

„Ten opzichte van arbeidsovereenkomsten, door de gehuwde vrouw als arbeidster aangegaan, veronderstelt de wet, dat zij de bewilliging van haren man heeft bekomen.

Zij kan diensgevolge alle handelingen ter zake dier overeenkomst, het geven van kwijting en het verschijnen in rechte daaronder begrepen, zonder bijstand van haar man verrichten.”

Nu zou ik den Minister willen vragen, of hij niet zou kunnen goedvinden het aldus geredigeerde eerste en tweede lid van mijn amendement over te nemen; dan blijft de quaestie hoe het laatste lid zal luiden, in den zin zooals het door den heer Limburg, of wel zooals het door mij is voorgesteld, een zuivere quaestie, zonder dat zij vermengd wordt met de vraag betreffende het eerste lid.

Ik wil dan overwegen, in verband met hetgeen in de discussie door den Minister

is gezegd, of ik ook niet het laatste lid van mijn amendement zal wijzigen, b.v. in dezen zin: „Zij is gerechtigd over hetgeen zij, ingevolge de gesloten arbeids-overeenkomst, te vorderen of ontvangen heeft, ten bate van het gezin te beschikken.”

Het wil mij voorkomen, dat men bij dergelijke redactie de moeilijkheden betreffende de quaestie van de gemeenschap, gelegen in het amendement van de heeren Limburg c.s. en het mijne, zou kunnen ontgaan. Maar ik wil wachten met dit voor te stellen tot de Minister zich zal hebben verklaard over de vraag, welke ik de eer had te doen.

De Voorzitter: Door den heer Heemskerk zijn de volgende wijzigingen in zijn amendement aangebracht:

1°. Op het eerste lid te doen volgen een nieuw tweede lid, luidende: „Zij kan diensvolgens alle handelingen ter zake dier overeenkomsten, het geven van kwijting en het verschijnen in rechte daaronder begrepen, zonder bijstand van haren man verrichten.”

2°. Het amendement te splitsen in twee gedeelten. Het eerste gedeelte bestaande uit het eerste en het nu toegevoegde lid; het tweede gedeelte uit de thans derde lid geworden alinea.

De heer Limburg: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch mij op dit oogenblik te bepalen tot de uiteenzetting van de verschilpunten, die er zijn tusschen de amendementen van den heer Heemskerk en mij. Ik heb hoop, dat ik de Kamer zal overtuigen dat het amendement, dat strekt om het arbeidsloon van de vrouw te houden buiten de gemeenschap, indien men de vrouw wil helpen, de voorkeur verdient boven dat van den heer Heemskerk.

Laat ik om het debat te condenseeren beginnen te weerleggen een paar algemeene opmerkingen, die waarschijnlijk, naar het oordeel van degenen die mij hooren, met de geschilpunten tusschen de beide amendementen niets te maken hebben.

In de eerste plaats geldt dit voor de opmerkingen door den geachten afgevaardigde uit Nijmegen gemaakt, toen hij een somber tafereel ophing van het bacchanaal, dat in de courant was beschreven en dat, wanneer het bij de behandeling van deze amendementen gewicht in de schaal zou leggen, evengoed of evenmin kan worden aangevoerd tegen het amendement-Heemskerk, als tegen het onze.

Hetzelfde geldt voor de op zich zelf belangrijke opmerking van den heer Troelstra. De geachte afgevaardigde uit Zierikzee heeft er reeds op gewezen, dat de heer Troelstra, juridisch gesproken, was op een onjuisten weg, toen hij min of meer een tegenstelling maakte tusschen de belangen van het gezin en het al dan niet vallen van zekere geldsom in de gemeenschap van goederen. Inderdaad, die tegenstelling bestaat niet.

Men kan niet zeggen — al was misschien de aanvankelijke bedoeling van den wetgever in 1838, dat de gemeenschap daarom de voorkeur verdient boven een ander goederenstelsel, omdat, als men de gemeenschap invoerde, daardoor op de rechten van het gezin beter zou worden gelet — dat men door zekere geldsom buiten de gemeenschap te houden, dat bedrag aan het gezin onttrekt.

Integendeel, de verplichting om voor het gezin te waken, blijft, welk stelsel van goederenrecht men ook in een bepaald huwelijksgoederenrecht heeft, volkomen en voldoende bestaan.

Het heeft mijn aandacht getrokken, dat de geachte spreker van meening was, en het scheen dat meerderen in de Kamer dat dachten, dat de vrouw niet heeft mede te werken tot het onderhoud van het gezin. Slechts indien die meening juist ware, zou het amendement, door ons ingediend, kunnen worden aangevuld met de woorden „onverminderd hare verplichting bij te dragen in de kosten der huishouding”.

Ik wil echter hun, die daarop gewezen hebben, alvast antwoorden, dat de voorstellers deze vraag wel degelijk onder de oogen hebben gezien en tot de conclusie zijn gekomen, dat men ons privaatrecht niet verbetert maar eerder bederft door er nog dit uitdrukkelijk in te zetten, waar en rechtspraak en de schrijvers van oordeel zijn dat man en vrouw beiden tot de financieele instandhouding van het gezin reeds thans verplicht zijn.

Is dit juist, dan is daarmee aangetoond, dat ongelijk had de heer van Styrum, toen hij hier een tafereel ophing, als ware het amendement zoo ingewikkeld in zijn gevolgen en als zou men bij een boedelscheiding een schuld hebben op de

gemeenschap, omdat men het huishouden buiten die gelden van het arbeidsloon der vrouw had onderhouden.

Neen, de verplichting van beide echtgenooten om de lasten van het gezin te dragen bestaat en als derhalve uit het arbeidsloon de uitgaven van het gezin mede worden gekweten, dan kan men niet zeggen, dat de gemeenschap van goederen daardoor aangaat een schuld.

Na deze meer algemeene opmerkingen kom ik thans tot de bepaalde verschilpunten tusschen ons amendement en dat van den heer Heemskerk.

Er is tegen ons amendement, dat het arbeidsloon buiten de gemeenschap wil laten, eigenlijk niet heel veel aangevoerd, wanneer men het ten minste op de keper beschouwt en tot in de onderste lagen van het vraagstuk doordringt.

Er is gezegd: zie wat een anomalie; het arbeidsloon van den man valt wel in de gemeenschap, maar dat van de vrouw zal er buiten blijven.

Is die anomalie nu zoo groot? Vergeten zij die dat zeggen niet dat het er zeer weinig toe doet of ik in de wet zet, gelijk er thans in staat, dat het arbeidsloon van den man juridisch het mede-eigendom van de vrouw is, maar in een volgende alinea opneem de bepaling dat de vrouw absoluut niets te zeggen heeft over de wijze waarop het arbeidsloon zal besteed worden?

Hoe kan men spreken van anomalie, wanneer wel is waar het arbeidsloon van den man valt in de gemeenschap, maar wanneer dat niets is dan een juridieke klank, die verder geen andere gevolgen heeft dan dat de man met dat loon precies doet wat hij wil en der vrouw daarvan niet de minste verantwoording schuldig is?

Dat argument vind ik dus niet bijzonder krachtig.

Maar nu een tweede verschil tusschen het amendement van den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht en het onze.

Ons stelsel en ons streven is geweest, juist omdat de Regeering niet had voorgesteld een wijziging als wij nu aanvaarden, juist omdat de Regeering aanvankelijk dacht, dat het behoorde buiten het kader en tot het huwelijksgoederenrecht, ons stelsel — zeg ik — is geweest het bestaande huwelijksgoederenrecht zooveel mogelijk te handhaven; zoo min mogelijk moeilijkheden daarin te brengen, en quaesties te vermijden die er op dit oogenblik niet zijn. Welnu, ik durf de bewering uiten, dat ons amendement geen moeilijkheden geeft, maar dat de moeilijkheden, verbonden aan het amendement van den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht, talloos zijn.

Wij houden het arbeidsloon buiten de gemeenschap van goederen. Dat is een stelsel dat op dit oogenblik de wet reeds kent. De wet kent in art. 175 het huwelijk waarbij al bestaat algeheel gemeenschap van goederen, maar waarbij, doordien een schenking, een legaat of wat ook aan één der beide echtgenooten onder die uitdrukkelijke bepaling ten deel valt, een gedeelte blijft buiten de gemeenschap. Dat is een stelsel dat men kent, en dan heeft dus in een dergelijk geval de man van de goederen der gemeenschap het volledig beheer, dat art. 179 hem zonder eenige verantwoordelijkheid geeft, terwijl van de goederen buiten de gemeenschap die echtgenoot heeft den vollen eigendom en de beschikking, die eigenaar is. Maar wat ons huwelijksgoederenrecht niet kent, wat een inbreuk, waarvan de heeren voorstanders zich wel rekenschap moeten geven, is — het is reeds aangetoond door de heeren van Nispen en Regout — het stelsel waartoe aanleiding geeft het amendement van den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht. Dat brengt in de gemeenschap van goederen juridisch geen verandering in den eigendom, maar een veel grooter verwarring. Het zal, wordt dit amendement aangenomen, voorkomen, dat gemeenschappelijk eigendom zijn de goederen van beide echtgenooten, dat dit blijft als voorheen, maar er enkele goederen zijn waarvan de man heeft niet het beheer, terwijl hij van de rest het volledig beheer heeft, en dat, terwijl wij hebben een stelsel van huwelijksgoederenrecht — de Minister wees er reeds op —, waarbij het beheer van de goederen der vrouw, ook buiten de gemeenschap, reeds is in handen van den man.

Toen de Minister dat zeide, riep ik hem toe: sterker nog. Ik bedoelde daarmee, dat art. 195 Burgerlijk Wetboek zelfs voor het geval, dat de echtgenooten de gemeenschap aanvaarden, doch met huwelijksche voorwaarden, beperkt de uitzonderingen die men op het beheerrecht van den man kan maken. M. a. w. wij hebben een stelsel van huwelijksgoederenrecht, waarbij men, zoo men de algeheele gemeenschap van goederen aanvaardt, krachtens art. 195 Burgerlijk Wetboek gebonden is in zijn huwelijksvoorwaarden, waarbij men het beheer van den man wil beperken.

Daarom zeg ik: inbreuk op het bestaande stelsel maakt ons amendement veel minder; wanneer het niet te onbescheiden was, zou ik zeggen: het bederven der techniek van het huwelijksgoederenrecht geschiedt met ons amendement veel

minder dan met het amendement van den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht. Maar daarmee zijn wij er nog niet. Volgens het amendement-Heemskerk zal de vrouw krijgen het beheer. Hoe stelt het amendement zich dit voor bij een gemeenschap van goederen; waarbij krachtens art. 179 Burgerlijk Wetboek de man heeft niet alleen het meest onbeperkt beheer, maar ook de meest onbeperkte beschikking? Waarbij de man kan vervreemden, al naarmate dit hem goeddunkt.

Gesteld nu, wij hebben aangenomen het amendement van den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht, krachtens hetwelk de vrouw heeft het beheer. Dan rijst de vraag: is daarmee uitgesloten het *beschikkingsrecht* van den man? Staat dat als een paal boven water? Staat dan, met art. 179, dat gehandhaafd blijft, als een paal boven water, dat de man de beschikking mist? Het staat zelfs nog niet eens vast, dat de vrouw, al heeft zij het beheer, ook de beschikking heeft.

Gaan wij echter verder. Volgens het amendement van den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht heeft de vrouw het beheer over het arbeidsloon, maar nu koopt zij voor dat loon voorwerpen. Die voorwerpen vallen volgens het amendement van den heer Heemskerk in de gemeenschap. Heeft de vrouw ook van die voorwerpen het beheer of moeten wij het amendement van den geachten afgevaardigde nog zóó vervormen, dat ook dit duidelijk is? Is de beschikking, welke de man krachtens art. 179 heeft gekregen, ook ten aanzien van die voorwerpen weggevaagd door het amendement van den heer Heemskerk, waardoor de vrouw het beheer over haar arbeidsloon heeft gekregen?

Mijnheer de Voorzitter! Een andere vraag. Volgens het amendement van den heer Heemskerk heeft de vrouw het beheer over het loon dat zij verdient en nu heeft de heer Regout reeds een twijfel geopperd, welke voor mij geen twijfel is. Wanneer, met het amendement van den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht in de wet, een der crediteuren van den man de goederen, of de gelden van de gemeenschap wil aanpakken, waaronder ook vallen die goederen en gelden waarover, volgens genoemd amendement, de vrouw het beheer heeft, zal die crediteur, zoo vroeg de heer Regout, dan van die gelden of goederen moeten afblijven? Mijn antwoord is: absoluut niet! De crediteur van den man die in gemeenschap van goederen is getrouwd, is crediteur van de gemeenschap en hem kan het geen oogenblik schelen — of men zou ook op dit punt het amendement van den heer Heemskerk moeten uitwerken —, of de vrouw over bepaalde zaken of bepaalde geldsommen het beheer heeft; hij pakt het vermogen van de gemeenschap aan, en hij verhaalt zijn vorderingen op die gemeenschap.

Sterker nog. Wanneer de man, die in gemeenschap van goederen is getrouwd met de vrouw die over haar arbeidsloon het beheer heeft, het in zijn hoofd krijgt failliet te gaan, valt het arbeidsloon in het faillissement.

Al de moeilijkheden, welke ik hier schets en die mijn geachte medeleden waarschijnlijk toch wel eens een oogenblik zullen willen overdenken, vervallen, indien men het arbeidsloon van de vrouw eenvoudig buiten de gemeenschap sluit.

Ik wensch op nog een moeilijkheid van het amendement van den heer Heemskerk te wijzen. Aangenomen dat het beheer der vrouw — met eenige welwillende interpretatie is daartoe te komen — niet alleen betreft de geldsommen en het arbeidsloon, maar ook de goederen welke zij daarvoor koopt en de man draagt die goederen het huis uit in handen van derden, wat moet de vrouw dan doen? Een actie instellen om die goederen terug te krijgen?

Bij aanneming van ons amendement zal die vrouw er veel gelukkiger aan toe zijn, want dan heeft zij de eigendomsactie om die goederen uit handen van wien dan ook op te vorderen. In den gedachtengang van den heer Heemskerk zal zij een actie moeten instellen tegen den man, om het beheer te krijgen van goederen, die in handen van derden zijn, terwijl zij die goederen zelf niet kan krijgen, want zij heeft tegen die derden geen rechtsmiddel.

De heer **Heemskerk**: Die actie kan zij toch niet instellen zonder bijstand van haar man.

De heer **Limburg**: Zij kan die krijgen van den kantonrechter of van de rechtbank. De geachte afgevaardigde zal toch wel toegeven, dat de man en de vrouw hier tegenstrijdige belangen hebben.

Welnu, dit zijn de bezwaren waartoe men komt, indien men doordent met het oog op de positieve wet door het amendement-Heemskerk. En dan staat daar tegenover geen ander door mij vernomen essentieel bezwaar, dan dit van den heer van Nispen, dat, wanneer de vrouw nu eens procedeerde, de proceskosten dan voor rekening van de gemeenschap zouden komen. Dat bezwaar, als dat al zoo gewichtig is, zouden de voorstellers van het amendement de Kamer in gemoede willen aanbevelen maar op den koop toe te nemen. Maar is dat bezwaar wel

zoo groot? Den geachten afgevaardigde uit Amsterdam, den heer Troelstra, hoor ik zeggen: als de man procedeeert komt dat ook ten laste van de gemeenschap. Dat is zeer juist, maar afgezien daarvan, de getrouwde vrouw, die kosteloos procedeeert voor den kantonrechter, veroorzaakt aldus al buitengewone geringe kosten. En zouden wij nu ter wille van dat bezwaar moeten slikken in het stelsel van onze bestaande wet al de moeilijkheden die aan het amendement van den heer Heemskerk zijn verbonden?

Ik wil er nog een argument bij voegen, al zal dat misschien op de Kamer, waar wij hier staan voor de practische oplossing van een bepaald punt, den minsten indruk maken, dat is een legislatief bezwaar. Ik acht het niet denkbaar, wanneer wij het huwelijksgoederenrecht eenmaal gaan herzien, dat, welk stelsel men daarbij ook aanneemt, men niet zal bepalen dat en wat de man verdient, en wat de vrouw verdient, buiten de gemeenschap blijft. Men behoeft den blik slechts te slaan op de landen die ons omringen, om dit in te zien. Wanneer dat zoo zal worden in de toekomst, vraag ik: moeten wij hier dan blijven volharden bij het verkeerde stelsel, omdat wij nu niet te gelijker tijd kunnen bepalen, dat ook hetgeen de man verdient buiten de gemeenschap zal blijven? Al mag dit argument als legislatief toekomst-argument minder indruk maken, ik hoop, dat mijn andere argumenten bij de Kamer voldoende zullen wegen.

Ten slotte een antwoord op de vraag van den heer Troelstra, hoe het amendement staat tegenover de gemeenschap van winst en verlies. Ik zou zeggen, dat wanneer ons amendement wordt aangenomen, nieuw recht wordt ingevoerd, waarbij voortaan blijft buiten de gemeenschap, welke ook, het arbeidsloon van de vrouw.

Dit maakt geen bezwaar voor de bestaande gemeenschappen van winst en verlies; want wat deze betreft, zij staan gelijk met de bestaande *algeheele* gemeenschappen. Zegt men van deze laatste: als ik de nieuwe wet vooruit voorzien had, zou ik mijn huwelijksche voorwaarden anders hebben ingericht, dan kan men dit even goed ook van de eerste zeggen.

Er is m. i. geen onderscheid bij de algeheele gemeenschappen, zooals die thans bestaan en bij gemeenschappen van winst en verlies.

Mocht men met het oog op de gemeenschap van winst en verlies bezwaar hebben om zijn stem aan het amendement te geven, dan zou men het woord: „eenige” kunnen wijzigen in: „de”. Meent men — om hierop ten slotte nog even terug te komen —, dat niet vaststaat krachtens rechtspraak en literatuur, dat de vrouw ook zal hebben bij te dragen in de huishouding, dan zou er geen bezwaar zijn aan het amendement toe te voegen: „onverminderd hare verplichting om bij te dragen in de huishouding”.

De heer van **Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal mij bepalen tot een kort woord over het eerste gedeelte van het amendement van den heer Heemskerk.

Ik ben niet de steller van het artikel, gelijk het in het wetsontwerp voorkomt; er is dus geen „*amour propre de l'auteur*” in het spel, als ik zeg dat ik het wetsartikel beter vind dan het amendement. Het artikel toch zegt kort en krachtig, wat het amendement — de heer Heemskerk duidde het mij niet kwalijk — eenigszins omslachtig uitdrukt.

Wanneer het er hier zoo op aankomt, dat de bepaling principieel niet te veel moet indruischen tegen ons huwelijksrecht, wil ik — vóór dat wij van deze zaak afscheid nemen — toch doen uitkomen, dat wij in ieder geval bezig zijn met het maken van een exceptie op de algemeene regelen van ons huwelijksgoederenrecht.

In het artikel wordt het exceptioneel karakter, het karakter van uitzonderingsbepaling uitdrukkelijk aangegeven, waar het zegt, dat ter zake van de arbeids-overeenkomst (dat is dus alleen in zooverre) de gehuwde vrouw als arbeidster gelijkstaat met een ongehuwde meerderjarige. De heer Heemskerk heeft thans in zijn amendement opgenomen hetgeen reeds stond in het Regeeringsartikel, n.l. het recht om in rechte op te treden en het loon te vorderen dat de vrouw volgens het arbeidscontract te vorderen heeft.

Er bestaat dus geen verschil meer tusschen het artikel en het amendement op dit punt; het geldt slechts een voorkeur van bewoordingen; ik verklaar derhalve, ter bekorting van de discussie, het amendement over te nemen.

De **Voorzitter**: Door de Regeering is het artikel gewijzigd, zoodat het nu luidt:

„Ten opzichte van arbeidsovereenkomsten, door de gehuwde vrouw als arbeidster.

aangegaan, veronderstelt de wet, dat zij de bewilliging van haren man heeft bekomen.

„Zij kan diensvolgens alle handelingen ter zake dier overeenkomsten, het geven van kwijting, het verschijnen in rechte daaronder begrepen, zonder bijstand van haren man verrichten.”

Het amendement van den heer Heemskerk strekt nu enkel om als derde lid aan het artikel toe te voegen:

„Zij heeft het beheer over hetgeen zij ingevolge de gesloten arbeidsovereenkomst te vorderen of ontvangen heeft.”

De heer Heemskerk: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb ook nu niet het woord gevraagd om een lange rede te houden; ik heb slechts een paar opmerkingen van den geachten afgevaardigde uit 's-Gravenhage te beantwoorden.

Het door mij voorgestelde amendement, dat een regeling van de zaak bedoelt, waarbij het geld in de gemeenschap blijft, is niet zoo zonderling als die geachte afgevaardigden en sommigen van de geachte sprekers die daarover het woord gevoerd hebben, nl. de geachte afgevaardigde uit Nijmegen en uit Helmond, schijnen te meenen.

In de eerste plaats zou ik even willen opmerken, dat ook onze wetgeving reeds een onderdeel van de gemeenschap kent dat onder beheer is van de vrouw.

De geachte afgevaardigde uit de residentie roept mij reeds toe: de spaarbank. In art. 9 van de wet op de Rijkspostspaarbank leest men: „Gehuwde vrouwen kunnen zonder bijstand van haar echtgenooten, spaarbankboekjes te haren name bekomen en daarop inlagen doen. Met afwijking van het bepaalde bij de artt. 160 en 179 van het Burgerlijk Wetboek, geschiedt aan haar, met uitsluiting van hare echtgenooten, terugbetaling van hetgeen op een spaarbankboekje te haren name verschuldigd is.”

De wet vraagt niet waar het geld vandaan komt, en de directeur van de Rijkspostspaarbank vraagt het ook niet. Wanneer de vrouw het geld onttrokken heeft aan de kas van haar man, dan valt daar niets aan te doen. De wet qualificeert dit niet als diefstal. Nu zegt men, dat dit aanleiding tot moeilijkheden kan geven wanneer het echtpaar in rechten wordt aangesproken, omdat dan de actie gericht wordt tegen den man. De geachte afgevaardigde uit Helmond maakt daar bezwaar tegen, omdat hij vreest, dat dit vermogensdeel aan het verhaal van den schuldeischer is onttrokken. De geachte afgevaardigde uit de residentie betwist dit, en ziet er juist bezwaar, dat de schuldeischer er wel verhaal op zal hebben. Zoo is het ook; de schuldeischer zal niet vragen, wie er beheer over heeft, maar eenvoudig het vonnis executeeren op hetgeen hij vindt. Het is duidelijk, dat het bezwaar van den geachten afgevaardigde uit den Haag dat van den geachten afgevaardigde uit Helmond opheft, en ik vindt het niet meer dan billijk, dat de man en de vrouw die in gemeenschap leven, beiden aansprakelijk zijn voor de schulden van de gemeenschap. Dit heeft echter met het beheer niets te maken.

Maar wij kunnen misschien toch uit deze zaak komen op een andere wijze.

Ik denk, dat ik er toe zal moeten overgaan om mijn amendement te wijzigen. Ik geloof, dat er geen bezwaar tegen kan zijn dat de vrouw, reeds krachtens het thans door de Regeering voorgedragen artikel, gebruik maakt van het door haar verdiende geld ten bate van haar gezin, zooals dat een rechtgeaarde vrouw en moeder behoort te doen. Maar er zijn menschen die er zich een soort scrupule van maken om aan de vrouw te zeggen: gij kunt dat geld zelf behouden, gij behoeft het niet aan uw man in handen te geven. Ik wil eerlijk bekennen, dat ik in den tijd dat ik als advocaat werkzaam was er nooit iets in gevonden heb om aan een vrouw te zeggen, als haar man zich niet behoorlijk gedroeg: gij moogt het geld, dat gij in handen hebt, zelf gebruiken voor de behoeften van u en uw gezin. Ik vind het beter, dat de vrouw brood en worst voor dat geld koopt, dan dat de man er een borrel voor neemt.

Nu kan het echter alleen een voordeel zijn, als dit duidelijk uit de wet blijkt. Het wil mij voorkomen, dat er verscheidene leden zijn die een amendement in dien geest zouden goedkeuren.

Ik meen daarom goed te doen door mijn amendement te wijzigen, en ik heb dus de eer voor te stellen aan art. 1637 f als derde lid toe te voegen: „Zij is gerechtigd over hetgeen zij ingevolge de gesloten arbeidsovereenkomst te vorderen of ontvangen heeft, ten bate van het gezin te beschikken.”

Dan krijgt de vrouw het beschikkingsrecht, waarover de Minister van Justitie gesproken heeft, toen hij straks de Belgische wet citeerde.

De voorstellers van het andere amendement roepen mij toe, dat ik nog in zou moeten voegen de woorden: „met uitsluiting van den man”, maar dit acht ik overbodig, immers van het oogenblik dat de vrouw over het geld beschikt heeft, heeft de man die niet meer, en vóór dien tijd, zoolang de vrouw het nog onder zich heeft, is er van beschikking van den man geen sprake.

Het eenige wat noodig is, is dat de vrouw gerechtigd is om te beschikken op het oogenblik dat zij te beslissen krijgt.

Ik acht dus de invoeging dier woorden niet noodig, maar ik begrijp dat de heeren haar aan de hand doen, omdat zij uitgaan van een anderen gedachten-gang dan die waaraan mijn amendement zijn oorsprong ontleent.

De Voorzitter: Door den heer Heemskerk wordt, met wijziging van zijn amendement, thans voorgesteld aan art. 1637 f als derde lid toe te voegen:

„Zij is gerechtigd over hetgeen zij ingevolge de gesloten arbeidsovereenkomst te vorderen of ontvangen heeft, ten bate van het gezin te beschikken.”

De heer Troelstra: Mijnheer de Voorzitter! Het wil mij voorkomen, dat de heer Heemskerk door zijn zoeven ingediende wijziging aan de Kamer de gelegenheid heeft geopend om een bevredigend resultaat van deze discussie te bereiken.

De heer Limburg heeft straks tegen het denkbeeld van den heer Heemskerk, om niet uitdrukkelijk het loon van de vrouw uit de gemeenschap te lichten, een geheele casuïstiek in stelling gebracht; maar ik moet eerlijk bekennen, dat zijn betoog niet veel indruk op mij gemaakt heeft, omdat dergelijke bezwaren even goed gelden tegen zijn eigen amendement. Wij hebben dat reeds gezien door hetgeen de heer van Styrum heeft gezegd.

Het doel, dat de heeren Limburg c.s. zich hebben voorgesteld, wordt mijns inziens volkomen bereikt door het amendement van den heer Heemskerk, en het bezwaar door mij geopperd, en waarin door den heer Limburg niet op voldoende wijze is voorzien, geldt niet tegen het nieuwe amendement van den heer Heemskerk.

Daar straks heb ik aan de heeren de vraag gesteld: hoe wilt gij doen ten aanzien van de gemeenschap van winst en verlies. Wat is nu de eigenaardige positie die de heeren ten aanzien van die gemeenschap innemen? Dat komt hierop neder, dat het amendement wel geldt voor de bestaande gemeenschappen van winst en verlies, maar niet voor de nieuw te sluiten gemeenschappen. Integendeel, die nieuw te sluiten gemeenschappen van winst en verlies zijn juist die, welke betreffende de uitzondering aan het slot van het amendement van de heeren opgenoemd.

Ik moet zeggen, dat dit een wijze van wetgeving is, die ik van een zoo bekwaam jurist als die geachte afgevaardigde, onmogelijk kon onderstellen. Dat is voor mij dan ook een onoverkomelijk bezwaar tegen het amendement. Ik zou daarom den heeren willen vragen: doe mij en anderen, die met het amendement gaarne zouden medegaan, het genoeg en trek het in ten gunste van het nieuwe amendement van den heer Heemskerk.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Ik zal de Kamer niet lang bezighouden. Er is evenwel naar mijn meening eenig misverstand ontstaan, dat ik gaarne wil trachten uit den weg te ruimen. De vraag is, welke rechten de gehuwde vrouw nog moet bezitten, nu zij het recht heeft verkregen om een arbeidsovereenkomst aan te gaan en die uit te voeren. Het antwoord luidt: Het recht om over het verdiende loon te beschikken tot haar eigen onderhoud en tot onderhoud van haar gezin. Nu is evenwel ten gevolge van een opmerking van den heer Troelstra twijfel ontstaan omtrent de vraag of de gehuwde vrouw op het oogenblik daartoe niet reeds verplicht is.

Die vraag moet men even onder de oogen zien, omdat van de wijze waarop deze quaestie zal worden opgelost, de redactie afhankelijk is. Met de heeren Patijn en Limburg ben ik in van meening, dat de gehuwde vrouw, wanneer zij bedoelde ontvangsten heeft, verplicht is bij te dragen in de kosten van het gezin. Ik acht die zaak weinig quaestieus. Ten gevolge van de bepaling van art. 159 van het Burgerlijk Wetboek, door een van de heeren aangehaald, is de vrouw verplicht alleen reeds door het aangaan van het huwelijk bij te dragen in de kosten van de opvoeding van de kinderen. Nu zou men wellicht kunnen vragen of daaronder ook zijn begrepen de kosten van het gezin. De artikelen van het Burgerlijk Wetboek in hun onderling verband nagaan, komt men tot een bevestigende beantwoording van die vraag. In art. 248 bij voorbeeld lees ik, dat, niettegenstaande de scheiding van goederen — er is dus een gemeenschap geweest,

maar ten gevolge eener vordering van man of vrouw is er scheiding van die gemeenschap — de vrouw verplicht is naar evenredigheid van haar vermogen en dat van haar man bij te dragen in de kosten van het huisgezin en in die van de opvoeding van de kinderen.

Wat in art. 159 uitdrukkelijk is gezegd ten aanzien van de kosten voor de opvoeding van de kinderen, wordt hier nog eens herhaald, maar thans ook met betrekking tot de kosten van het gezin. En zoo zijn er nog meer bepalingen uit wier onderling verband volgt, dat naar den geest van ons Burgerlijk Wetboek de vrouw verplicht is, wat zij met de arbeidsovereenkomst verdient, ook aan te wenden ten bate van het huisgezin. Indien zij daaraan niet voldoet, dan moet zij de gevolgen afwachten.

Intusschen, terwijl mijns inziens de zaak weinig quaestieus is, blijkt aan den anderen kant, dat een bekwaam rechtsgeleerde als de heer Troelstra het tegendeel meent, namelijk dat de vrouw niet verplicht is bij te dragen. Er moet dus een oplossing gevonden worden van deze quaestie, gezorgd dat, terwijl aan de vrouw het recht van beschikking wordt toegekend, het uitkome dat de bedoeling is: zelfstandig, zonder medewerking van den man; maar overigens moet uitgegaan worden van de gedachte, dat zij verplicht is bij te dragen in de kosten van het gezin. Uit het amendement moet blijken, dat de bedoeling is te bevestigen, wat reeds thans in de wet staat. Daarvoor heb ik willen waarschuwen.

In ieder geval constateer ik, dat, welke van de beide amendementen zal zegevieren, uit onze werkzaamheid van heden iets goeds te voorschijn is gekomen ten behoeve van de gehuude vrouw-arbeidster. Dit vind ik hoogst belangrijk en overigens laat ik de beslissing aan de Kamer over.

De heer **Drucker**, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, het woord verkregen hebben om, namens deze, haar gevoelen over het gewijzigd artikel en de beide amendementen mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ten aanzien van het gewijzigd artikel kan ik namens de Commissie verklaren, dat daartegen bij haar geen bedenking bestaat.

Wat aangaat de beide overgebleven amendementen tot aanvulling van art. 1637 f met een bepaling van huwelijksgoederenrecht, wenscht de Commissie in de eerste plaats nog eens de aandacht er op te vestigen, dat wij, welk amendement ook worde aangenomen of niet aangenomen, niet zullen hebben een hervorming in principieelen zin van het huwelijksgoederenrecht; die overweging mag bij het oordeelen over deze amendementen niet uit het oog worden verloren.

Wat is de bedoeling geweest van beide amendementen en wat moet naar het oordeel der Commissie ook de bedoeling zijn bij de beslissing door de Kamer? Dat een einde worde gemaakt aan iets, wat op het oogenblik als een misstand wordt gevoeld, nl. deze, dat wanneer de vrouw des Zaterdagavonds thuis komt met in den regel zuur verdiende penningen, de man, al is hij een dronkaard of een sujet van de allerlaagste soort, gerechtigd is tot de vrouw te zeggen: „op grond van het Burgerlijk Wetboek vorder ik, dat gij mij afgeeft, wat gij hebt verdiend; wat daarmede geschiedt zal ik beslissen, want volgens het Burgerlijk Wetboek ben ik het hoofd van de gemeenschap en beslis ik over de wijze, waarop het geld zal worden besteed.”

Nu hebben wij van een gezaghebbend advocaat zoeven de volgende mededeeling gehoord: wanneer een vrouw bij mij komt met de vraag: moet ik het geld afgeven? dan antwoord ik: doe het maar niet. Mijnheer de Voorzitter! Er zijn waarschijnlijk ook rechtsgeleerden, die het gezag van de wet eenigermate strenger opvatten en die in strijd met wat de humanitaire gevoelens hun ingeven, zullen zeggen: het spijt me ontzaglijk, dat ik het u zeggen moet, maar het is niet anders, recht heeft de man volgens de wet. Er zullen er zijn, die er bij zullen voegen: ik zou het toch niet doen, indien ik in jouw plaats was; maar op de vraag: „eischt de wet het?” kan men moeilijk anders antwoorden dan: „de wet eischt het inderdaad”.

Dergelijke vraag wordt niet alleen voorgelegd aan advocaten, maar meermalen ook aan vertrouwde raadsliden van anderen aard, predikanten, pastoors en andere geestelijken. Nu kan ik mij zeer goed voorstellen, dat wanneer zulk een man komt in een dergelijk gezin en die vraag wordt hem gedaan, hij zich in een buitengewone moeilijkheid bevindt hoe hij zal handelen, waar hij zich geplaatst ziet tusschen hetgeen zijn zedelijk gevoel hem voorschrijft en hetgeen hij leest in de wet.

Ook de leden van de Commissie gevoelen eenstemmig dat bezwaar, en nu het amendement-Heemskerk te gemoet komt aan die moeilijkheden is de Commissie eenparig gezind, de aanneming van dat amendement aan te bevelen.

Wat het amendement van de heeren Limburg c.s. betreft, de meerderheid van

de Commissie heeft tegen dat amendement groot bezwaar op de gronden, die reeds in den loop van den dag door verschillende sprekers zijn uiteengezet. Er is één lid in de Commissie, die geneigd was aan het amendement van die heeren een zekere voorkeur te geven, omdat het, zijns inziens, een grootere verbetering in het huwelijksgoederenrecht bracht. Maar ook dat lid van de Commissie erkent, dat hetgeen op het oogenblik in hoofdzaak praktisch noodig en op dit oogenblik te bereiken is, ook bereikt wordt door het amendement-Heemskerk.

Ik geloof, dat de heer Heemskerk zelf ook volstrekt niet de bedoeling heeft — wij althans kunnen dit niet lezen in het amendement — om af te wijken van de bestaande bepalingen van het Burgerlijk Wetboek omtrent de verplichting van de beide echtgenooten, te zorgen voor het behoorlijk onderhoud van het gezin.

De heer **Heemskerk**: Ik ben het geheel met u eens.

De heer **Drucker**: De zaak is nu praktisch deze: wanneer wij ons in de gedachte terug roepen het geval dat ik zoeven beschreef, — de man komt thuis en wil het loon van de vrouw van haar opeischen —, dan zal, wanneer het amendement-Heemskerk wet is geworden, de vrouw zeggen: gij blijft er af. Ik ben gerechtigd over het door mij verdiende loon te beschikken; ik zal dat doen door straks voor de kinderen eten en schoenen te koopen.

Nu wordt daar iets gezegd, hierop neerkomende, dat als de man beschikt over de fysieke kracht, waarover sommige mannen beschikken, hij de vrouw dit wel zal afleeren. Voor zoover dat mocht voorkomen, is geen wetsbepaling in staat het te beletten. Maar wat wij bij wege van de wet kunnen doen, moet niettemin geschieden.

De heer Troelstra heeft zoeven aan de voorstellers van het amendement-Limburg c.s. den raad gegeven, hun amendement in te trekken. Ook ik zou mij willen voegen bij dit advies. Wij zouden dan kunnen bereiken, dat wellicht met instemming van de geheele Kamer, maar zeker althans met medewerking van een groot aantal leden, een praktische verbetering in den toestand van de vrouw in Nederland tot stand zou worden gebracht. Om dit te bereiken, zou het wenschelijk kunnen zijn, de Kamer niet te plaatsen voor twee stemmingen.

De heer **Limburg**: De voorstellers van het amendement zijn van oordeel, dat de bezwaren die tegen het aanvankelijk amendement-Heemskerk bestonden en die bij hem zwaar wogen, voor een deel zijn weggenomen door de wijzigingen die door den geachten afgevaardigde in zijn amendement zijn gebracht. Zij zijn verder lang niet ongevoelig voor het argument, zoeven door den voorzitter der Commissie van Rapporteurs in het midden gebracht, dat in elk geval een verbetering tot stand kan komen, misschien met steun van de geheele, althans van het grootste gedeelte der Kamer.

Het zijn deze overwegingen die maken, dat ik thans niet tred in een nadere ontwikkeling van de argumente die voor ons amendement zouden pleiten, en ook niet antwoord op de laatste rede van den geachten afgevaardigde uit Amsterdam III, die mij ten aanzien van de gemeenschap van wienst en verlies niet heeft begrepen, maar mij er toe bepaal, mede namens mijn medevoorstellers, ons amendement in te trekken.

De **Voorzitter**: Daar het amendement van den heer Limburg c.s. door hen is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De beraadslaging wordt gesloten.

[Het gewijzigd amendement van den heer Heemskerk en het gewijzigd artikel worden achtereenvolgens zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1637 f. In het eerste lid wordt het woord „veronderstelt” vervangen door het woord „vooronderstelt”, terwijl in het derde lid in plaats van „te vorderen of ontvangen” wordt gelezen „ontvangen of te vorderen”.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 5. *Bijzondere bepalingen in verband met den burgerlijken staat der partijen.*

Zooals reeds hiervoren gebleken is [zie bladz. 121], was men van oordeel, dat de hier gestelde regelen niet behoorden te zijn opgenomen onder de bepalingen van het arbeidscontract, maar daar waar het wetboek het familierecht behandelt, in het eerste boek.

De bepalingen betreffende het loon van minderjarigen behoorden gebracht te zijn onder die betreffende de vaderlijke macht in den vijftienden titel. Een nuttig voorschrift, dat daar zijne plaats had kunnen vinden, in hoeverre het loon ter beschikking van de ouders mag komen, wordt thans gemist. Als de werkgever niet daartoe medewerkt, kan de minderjarige geen spaarpot maken.

Ook de rechtsgevolgen van de handelingen van den minderjarige en van de gehuwde vrouw, die eene arbeidsovereenkomst hebben aangegaan, zijn niet behoorlijk geregeld. Een voorschrift had niet mogen ontbreken, dat, bij het aangaan van eene dienstovereenkomst, de vrouw aan hem die de maritale macht heeft, daarvan had kennis te geven, de minderjarige aan zijnen vader of zijnen voogd.

De wijze waarop in dit wetsontwerp in het algemeen de positie van de gehuwde vrouw en van den minderjarige geregeld is, vond daarentegen bij onderscheidene leden toejuicing.

Art. 1637 f. Aan de gehuwde vrouw worden hier bevoegdheden toegekend, welke indruischen tegen ons huwelijksrecht. De meest ernstige bedenking bij velen was het aangaan door de vrouw van eene arbeidsovereenkomst zonder dat speciaal haar man daarin zal behoeven te worden gekend. Het gevolg zal daarvan kunnen zijn, dat eene gehuwde vrouw haar man kan verlaten, door zich als inwonende arbeidster te verhuren, en aldus feitelijk het huwelijk van onwaarde kan maken. Het ontwerp wil niet breken met het bepaalde in het Burgerlijk Wetboek; de vrouw, eene overeenkomst aangaande, wordt verondersteld daartoe de bewilliging van den man te hebben. Wanneer echter de man van zijne niet-bewilliging wil doen blijken, dan moest de door haar aangegane overeenkomst kunnen worden nietig verklaard. In het ontwerp kwamen dan ook onder art. 1639 m bepalingen voor, waarbij de echtgenoot bij den kantonrechter ontbinding van de arbeidsovereenkomst kan vragen; maar dit artikel is niet aangenomen (*Handelingen der Tweede Kamer, Zitting 1905-1906, bladz. 1990*) en elke bepaling te dezer zake ontbreekt derhalve.

Op welke wijze kan de veronderstelde bewilliging van den man worden ingetrokken?

Is de veronderstelling, dat de vrouw de bewilliging van den man heeft bekomen, eene praesumptio juris et de jure of eene praesumptio juris tantum, evenals in het bestaande recht art. 164 Burgerlijk Wetboek? (*DIEPHUIS, IV, bladz. 145: „Zij wordt van zelf geacht de bewilliging van haren man te bezitten, wanneer maar het tegendeel niet blijkt.”*)

Antwoord der Regeering.

II. § 5. *Bijzondere bepalingen in verband met den burgerlijken staat der partijen.*

De meening, dat de hier bedoelde bepalingen niet opgenomen behoorden te zijn in de regeling van het arbeidscontract, maar in het eerste boek bij de bepalingen van het familierecht is, gelijk hiervoren is aangetoond, (1) minder juist te achten. Onbillijk is dan ook het

(1) Men zie bladz. 8 [bladz. 126].

verwijt, dat een voorschrift, in hoeverre het loon ter beschikking van de ouders mag komen, thans gemist wordt. Ware thans een dergelijk voorschrift voorgesteld, dan zoudè men met meer grond het ontwerp als een grief kunnen aanrekenen, dat het terloops eene aangelegenheid had willen regelen, die met de regeling der arbeidsovereenkomst niet in noodzakelijk verband staat. Waarom de minderjarige, ook bij gemis aan medewerking van de zijde des werkgevers, geen spaarpot zou kunnen maken, is niet duidelijk. De minderjarige ontvangt het loon; zijne uitgaven zijn in den regel zeer gering en de spaarbank is steeds bereid zijne penningen op te nemen.

Wanneer mag worden aangenomen, dat met „de rechtsgevolgen van de handelingen van den minderjarige en van de gehuwde vrouw, die eene arbeidsovereenkomst hebben aangegaan”, bedoeld wordt bepalingen, waaraan deze arbeiders hebben te voldoen — daar toch de *rechtsgevolgen* hunner handelingen dezelfde zijn, behoudens enkele duidelijk omschreven uitzonderingen, als die van meerderjarige mannelijke arbeiders —, dan wil het voorkomen, dat vereischten, gelijk in het Voorloopig Verslag aanbevolen, deels reeds uit de voorgedragen regeling voortvloeien, anderdeels minder wenschelijk zouden zijn geweest.

Bijzonder aangenaam was het na de besproken opmerkingen de verzekering te mogen vernemen, dat de wijze, waarop bedoelde aangelegenheden in het ontwerp geregeld waren, bij onderscheidene leden toejuicing had gevonden.

Art. 1637 f. Dat aan de gehuwde vrouw ten opzichte van arbeidsovereenkomsten, door haar als arbeidster aangegaan, bij dit artikel eene zekere mate van zelfstandigheid wordt toegekend, welke haar onder het bestaande recht niet wordt verleend, is niet voor betwisting vatbaar. Op zich zelf bewijst echter deze afwijking van ons huwelijksrecht niets tegen de voorgestelde bepaling. De vraag is slechts of de ruimere bevoegdheid wenschelijk is. En dit laat zich bezwaarlijk loochenen met het oog op die maar al te talrijke — en waarlijk niet uitsluitend in de kringen van den zoogenaamden werkenden stand voorkomende — gevallen, waarin de vrouw en moeder werkt om te voorzien in het onderhoud van het gezin, doch weerloos staat tegenover den man, die zelf in lediggang zijn tijd doorbrengende haar tot het afgeven van het verdiende loon dwingt en het huisgezin aan zijn lot overlaat. Het bezwaar, dat de vrouw eene arbeidsovereenkomst aangaat zonder dat haar man speciaal daarin zal behoeven te worden gekend, scheen vooral te wegen, omdat het gevolg daarvan zou kunnen zijn, dat eene gehuwde vrouw haar man kan verlaten om zich als inwonende arbeidster te verhuren „en aldus feitelijk het huwelijk van onwaarde kan maken”. Deze gevolgtrekking schijnt toch inderdaad van zekere gezochtheid niet vrij. Zijn toch de omstandigheden van dien aard, dat het in dienst treden als inwonende arbeidster het karakter van kwaadwillige verlating aanneemt, dan zal het verschil tusschen het gewijzigde en het bestaande recht zich weinig of niet doen gevoelen.

De beteekenis van het oorspronkelijk artikel 1639 m, dat bij de behandeling in de Tweede Kamer niet is aangenomen, lag vooral in de bevoegdheid van den man om van eene zelfs met zijn uitdrukkelijk goedvinden door de vrouw aangegane arbeidsovereenkomst de ontbinding bij den kantonrechter te vragen, indien dit bleek, onder

meer, in haar belang noodig te zijn. Uit het ontbreken van zulk een bepaling behoort evenwel niet te worden afgeleid, dat de man nu onder alle omstandigheden tegenover het aangaan van arbeids-overeenkomsten door de vrouw lijdelijk toeschouwer zou moeten blijven. Waar ten aanzien van het onderhavig onderwerp opzettelijk dezelfde bewoordingen gekozen zijn als in artikel 164 van het Burgerlijk Wetboek, zal ook hier de met betrekking tot dat artikel algemeen aangenomen uitlegging gevolgd moeten worden. Waarmede tevens het antwoord is gegeven op de ter dezer plaatse bij het Voorloopig Verslag gedane vragen.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(28 Juni 1907.)

De heer van Houten: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij de artt. 1940 en 1951.]

Nevens het lichtpunt, dat de bepaling van art. 1638 verdwijnt, is er een ander. De rechtstoestand der getrouwde vrouw, die ellendig was, is op het punt van het sluiten van arbeidscontracten verbeterd. Daaromtrent wordt zij ondersteld de bewilling van haar man verkregen te hebben. Die bepaling is zeer ruim, maar zij is verduisterd, omdat aan de vrouw macht wordt toegekend zonder dat de man tegenspraak kan doen. Bij den tegenwoordigen huwelijksstoestand heeft de man m. i. te veel recht, maar als de vrouw haar diensten verbinden kan aan een ander, voor jaren, zonder dat de man in de gelegenheid is een woord te zeggen, krijgt de man te weinig recht. Het is een zonderlinge beslissing van de Tweede Kamer, waardoor de bepaling vervallen is, dat de man, in geval hij daartoe gegronde aanleiding had, de hulp kon inroepen van den rechter. Die twee bepalingen behoorden als Siameesche tweelingen bij elkander en het lichtpunt is voor mij verduisterd door het wegnemen van het recht van den man om rechterlijke tusschenkomst in te roepen.

Nu zegt de Minister in zijn antwoord: ja, in extreme gevallen, als een vrouw bijv. zich voor jaren als huishoudster bij een ander gaat verhuren, wordt het kwaadwillige verlaten. Neen, het is op zich zelf geen kwaadwillige verlaten als de vrouw de bevoegdheid uitoefent die de wet haar geeft en het remedie om het als zoodanig te beschouwen, zou erger zijn dan de kwaal voor iemand die het huwelijk in stand wil houden. Ook werkt het pas na 5 jaar.

[Men zie verder bladz. 79.]

Artikel 1637 g. Een minderjarige is bekwaam als arbeider arbeids-overeenkomsten aan te gaan, indien hij daartoe door zijnen wettelijken vertegenwoordiger, hetzij mondeling, hetzij schriftelijk, is gemachtigd.

Eene mondelinge machtiging kan slechts strekken tot het aangaan van eene bepaalde arbeidsovereenkomst. Zij wordt verleend in tegenwoordigheid van den werkgever of van dengene, die namens dezen handelt. Zij kan niet voorwaardelijk worden verleend.

Indien de machtiging schriftelijk is verleend, is de minderjarige verplicht de volmacht ter hand te stellen aan den werkgever, die den minderjarige onverwijld een gewaarmerkt afschrift daarvan doet toekomen en de volmacht bij het einde der dienstbetrekking aan den minderjarige of diens rechtverkrijgenden teruggeeft.

Voor zoover zulks niet door het stellen van bepaalde voorwaarden in de machtiging uitdrukkelijk is uitgesloten, staat de minderjarige in alles, wat betrekking heeft op de arbeidsovereenkomst, door hem inge-

volge de verleende machtiging aangegaan, met een meerderjarige gelijk, behoudens het bepaalde bij het derde lid van artikel 1638 f. Echter kan hij niet in rechte verschijnen zonder bijstand van zijnen wettelijken vertegenwoordiger, behalve wanneer den rechter gebleken is, dat de wettelijke vertegenwoordiger niet bij machte is zich te verklaren.

O. D. Art. 4. De minderjarige, die den leeftijd van achttien jaren heeft bereikt, is bevoegd tot het sluiten der overeenkomst, waarbij hij als arbeider eene dienstbetrekking aangaat.

Ten opzichte der rechten en verplichtingen, uit arbeidsovereenkomst voortvloeiende, wordt een minderjarige arbeider boven achttien jaren met een meerderjarige gelijkgesteld. Hij is zelfs bevoegd. deswege in rechte op te treden. Alles onverminderd de bepalingen der artikelen 22 en 51.

Art. 5. Ten aanzien van minderjarigen beneden den leeftijd van achttien jaren komt de overeenkomst tot stand, wanneer door of namens den wettelijken vertegenwoordiger des minderjarigen aan den werkgever het arbeidsboekje, in het volgende lid vermeld, wordt overgegeven en dit door dezen wordt aangenomen.

Het arbeidsboekje wordt den wettelijken vertegenwoordiger des minderjarigen op zijne aanvraag uitgereikt door het gemeentebestuur, in den vorm en op de wijze, bij algemeenen maatregel van bestuur vast te stellen.

Het arbeidsboekje wordt door den werkgever bewaard. Hij teekent daarin te bestemder plaatse aan: het tijdstip waarop en de betrekking waarin de minderjarige arbeider bij hem in dienst treedt en vermeldt later daarbij het tijdstip waarop de dienstbetrekking is geëindigd. Een en ander wordt door hem ondertekend. In het boekje mag hij niet opnemen aantekeningen omtrent gedrag of geschiktheid van den minderjarige of andere bijvoegingen; evenmin teekens, bestemd om op eene niet voor ieder duidelijke wijze een oordeel over dezen uit te spreken.

Eindigt de dienstbetrekking, anders dan ten gevolge van onrechtmatige verbrekking door den arbeider, zoo wordt het boekje teruggegeven aan den wettelijken vertegenwoordiger des arbeiders, of aan dezen zelve, indien hij inmiddels den leeftijd van achttien jaren heeft bereikt.

De werkgever is bij niet-nakoming van eene der verplichtingen, krachtens dit artikel of den daarin genoemden algemeenen maatregel van bestuur op hem rustende, gehouden de daardoor veroorzaakte schade te vergoeden.

Memorie van Toelichting O. D.

Artt 4 en 5. Ons Burgerlijk Wetboek zwijgt over het geval, dat minderjarigen of gehuwde vrouwen hunne diensten als arbeider verhuren. Daaromtrent gelden dus rechtens de gewone regels (art. 1366 nr. 1 en art. 1366 -nr. 3 in verband met art. 163 B. W.): de minderjarige kan zijne diensten niet, de gehuwde vrouw kan hare diensten alleen met bijstand van haren echtgenoot verhuren.

Ten aanzien der gehuwde vrouw (1) wordt het niet wenschelijk geacht, bij deze gelegenheid incidenteel in te grijpen in het huwelijksrecht. Er is geen reden, het aangaan van arbeidsovereenkomsten door de gehuwde vrouw bijzonder te bevorderen.

Met betrekking tot jonge arbeiders daarentegen is eene nadere regeling onmisbaar. Verreweg de meesten, die van het verhuren hunner diensten hun levensberoep maken, bereiken hunne maatschappelijke zelfstandigheid lang vóór den leeftijd van 21 jaren, in het Ontwerp der Staatscommissie (art. 329) voor de meerderjarigheid gesteld. Bij het sluiten der arbeidsovereenkomst gedragen zij zich reeds vroeg feitelijk

(1) [Zie de noot op bladz. 347.]

als meerderjarigen en worden ook door den werkgever als zoodanig behandeld. Dat dit bij huiselijke dienstboden geschiedt, is algemeen bekend. En uit de Enquête blijkt, dat in handwerk en nijverheid vaak zelfs met zeer jonge arbeiders wordt gecontracteerd. Niettemin zullen deze overeenkomsten volgens onze wet door den rechter moeten worden nietig verklaard, wanneer de nietigverklaring wordt gevraagd. De deur staat hier dus wijd open voor contractbreuk. Zeer twijfelachtig is verder ook de beslissing van de vraag, of en in hoever ouders en voogden bevoegd zijn, de diensten hunner kinderen en pupillen te verhuren.

Er is beweerd, o. a. door DIERHUIS, t. a. p., dl. 12, bl. 319, dat de tegenwoordige toestand niet tot bezwaren heeft aanleiding gegeven. Vooreerst is dit minder juist. Talrijk zijn in de Enquête de klachten van werkgevers over contractbreuk juist door jonge arbeiders (1). Maar bovendien, wie zegt hoe het zal gaan, wanneer men zich, na de wettelijke regeling dezer overeenkomst, nauwkeuriger rekenschap begint te geven van de wederzijdsche rechten en verplichtingen. De enkele gevallen, waarin onze rechterlijke macht zich tot dusver over deze vragen had uit te spreken, wijzen duidelijk genoeg de moeilijkheden aan, die dan zullen rijzen (2).

Voor den wetgever geldt het hier, strijdige belangen met elkaar te verzoenen: eenerzijds de behoefte der practijk, die vordert dat met den minderjarige boven zekeren leeftijd veilig eene arbeidsovereenkomst kan worden gesloten, aan den anderen kant de handhaving van het ouderlijk gezag en de zorg voor het welzijn van den minderjarige, die door het lichtvaardig aangaan eener arbeidsovereenkomst zijne toekomst kan in de waagschaal stellen.

Op de laatstgenoemde overwegingen is te weinig gelet in verschillende Deutsche wetten. Heeft de minderjarige eenmaal van den vader of voogd algemeene toestemming bekomen om zijne diensten te verhuren, dan is hij voortaan zelf bevoegd, alle dienstbetrekkingen van dien aard aan te gaan en op te heffen (3). Het Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk, § 113, huldigt hetzelfde stelsel. Ja zelfs wordt de toestemming, voor een bijzonder geval gegeven, vermoed te gelden voor alle dienstbetrekkingen van gelijken aard. Heeft de wettelijke vertegenwoordiger eenmaal zijn goedkeuring verleend, dan is dus de minderjarige verder aan zich zelf overgelaten; en op welk een leeftijd! De bevoegdheid van den wettelijken vertegenwoordiger, de toestemming in te trekken, is slechts een zwak correctief.

Men heeft terecht erop gewezen, dat door dergelijke regeling de belangen van den minderjarige allerminst behoorlijk worden gewaarborgd. De wensch is met nadruk uitgesproken (4), dat er van Staatswege een oppertoezicht worde gehouden (*Obervormundschaftliche Fürsorge*) over de persoonlijke belangen van den minderjarige, evenals thans voor het behoud van zijn vermogen wordt gewaakt.

Terwijl dit laatste aangelegen punt nader behoort te worden overwogen bij eene herziening van het recht omtrent minderjarigheid en voogdij, geeft het Ontwerp eene regeling, die althans de nadeelen van het Deutsche stelsel voor een groot deel vermijdt.

Het Ontwerp verklaart den minderjarige boven achttien jaren bevoegd, zijne diensten als arbeider te verhuren. Voorts wordt hij ten aanzien van arbeidsovereenkomsten — ook van die, welke vroeger door zijn wettelijken vertegenwoordiger

(1) Bijv. Verhooren Groninger Veenkoloniën 687, 5460; Zaankant 4967 vlg.; Amsterdam 36, 1412.

(2) Rb. Amsterdam 20 Jan. 1843, *R. B.* 5 (1843), bl. 314. — Rb. Amsterdam 6 Febr. 1867, *W. v. h. R.* nr. 2914, en Hof Noord-Holland 4 Juni 1868, *W. v. h. R.* nr. 3044. — Hof Noord-Holland 23 Nov. 1870, *W. v. h. R.* nr. 3270. — *H. R.* 20 Dec. 1844, *W. v. h. R.* nr. 561, en 30 Nov. 1871, *W. v. h. R.* nr. 3404. — Rb. Groningen 1 Febr. 1894, *Pal. v. Just.* 1894, nr. 62; Hof Leeuwarden 7 April 1894, *W. v. h. R.* nr. 6490; *H. R.* 25 Juni 1894, *W. v. h. R.* nr. 6532 — Rb. 's-Gravenhage 21 April 1897, *W. v. h. R.* nr. 7038. — In Frankrijk neemt men aan, dat de minderjarige het contract kan sluiten, echter alleen met (uitdrukkelijke of stilzwijgende) machtiging van vader of voogd; zie LE SAULNIER, t. a. p., bl. 140 vlg.; GUILLOUARD, t. a. p., nr. 702; HUBERT-VALLEROUX, t. a. p., bl. 96 vlg. Over de moeilijkheden op dit punt vergelijk men ook: TARTUFARI, t. a. p., bl. 20 vlg.

(3) Zie o. a. *Seemannsordnung* v. h. Deutsche Rijk, § 5 lid 2 en § 6; *Gesindeordnungen* van Pruisen §§ 6 en 8, Saksen §§ 11—13; Pruisische wet van 12 Juli 1875 betr. *die Geschäftsfähigkeit Minderjähriger* enz., § 6. — Ook het Engelsche recht kent den minderjarige eene vrij groote mate van zelfstandigheid toe bij het aangaan van arbeidsovereenkomsten; zie o. a. RUMSEY, *handbook for employers and employed*, London 1892, bl. 11, 43; GIBBONS, *labour contracts*, 4e ed., London 1892, bl. 37 vlg.

(4) Vooral door MENER, *das bürg. Recht und die besitzlosen Volksklassen*, t. a. p., bl. 70—73.

zijn gesloten — met een meerderjarige gelijkgesteld: hij kan geldig opzeggen; verbreekt hij de overeenkomst, dan heeft dit de gewone gevolgen; hij is bevoegd in rechte op te treden. Doch daar de wet het ouderlijk gezag laat voortduren en de noodzakelijkheid van bescherming ook na het achttiende jaar aanwezig acht, is voor buitengewone gevallen de bevoegdheid van art. 51 [1639m] toegekend (1).

Voor hen die jonger zijn dan achttien jaren is de weg gevolgd, dien de Deutsche *Gewerbeordnung* (§§ 107—112, gewijzigd bij de herziening in 1891 en opnieuw bij art. 36 der Invoeringswet Burg. Wetb.) en de Oostenrijksche *Gewerbeordnung* (§ 80 lid 2, §§ 80 a en vlg.) aangegeven. Wordt daarbij op ons bestaande recht voortgebouwd, voor handhaving van het ouderlijk gezag en voor behartiging van de belangen der minderjarigen wordt aldus krachtiger gezorgd. De arbeidsboekjes, in het algemeen niet gewenscht (zie hierboven bl. 41 [bl. 338]), schijnen juist voor jonge arbeiders aanbeveling te verdienen. De neiging tot contractbreuk is bij hen grooter dan bij ouderen. Aan den anderen kant mag een middel van tucht, dat tegenover den volwassen werkman vernederend zou kunnen schijnen, hier niet ongepast heeten. Is den arbeider eenmaal op jeugdigen leeftijd de plicht ingescherpt, zijne verbintenissen na te komen, dan kan dit voor zijn geheele latere leven heilzaam werken. Zoo zal deze regeling krachtig er toe bijdragen, contractbreuk in het algemeen tegen te gaan. Zij zal tevens ten goede komen aan het leerlingswezen, dat onder het gevaar van verbreking der overeenkomst dubbel lijdt.

Bij de voorschriften omtrent het arbeidsboekje is in hoofdzaak de Deutsche *Gewerbeordnung* tot leidraad genomen. Evenwel wordt de regeling der bijzonderheden, die in eene wet als deze minder op hare plaats is, aan een algemeenen maatregel van bestuur overgelaten. Daar zal o. a. moeten worden bepaald, welk Gemeentebestuur in dezen bevoegd is te achten (*Gew. Ordn.* § 108), hoe het Gemeentebestuur zich vergewist dat voor dezen arbeider nog geen boekje is uitgegeven (§ 108), hoe het boekje zal zijn ingericht (§ 110), hoe gehandeld moet worden als het boekje is vernietigd, verloren of onbruikbaar geworden (§ 109), enz.

In het arbeidsboekje mag niets anders worden opgenomen dan hetgeen het derde lid van art. 5 vermeldt. Het getuigenschrift, in art. 36 [1638 aa] genoemd is een afzonderlijk stuk, geheel onafhankelijk van het arbeidsboekje.

De sanctie der bepalingen van art. 5 ligt in het laatste lid, ook in verband met art. 60. Niet gemakkelijk zal iemand een arbeider beneden achttien jaren in dienst nemen, zonder dat deze is voorzien van een arbeidsboekje en daardoor bewijst, dat hij niet in den laatsten tijd eene dienstbetrekking onrechtmatig heeft verbroken.

In de Arbeidswet van 5 Mei 1889 (*Stbl.* nr. 48) zal eene kleine wijziging moeten worden gebracht. De kaart, in art. 10 dier wet genoemd, moet door het arbeidsboekje worden vervangen. Bij de vele bezwaren, waartoe het stelsel der arbeidskaarten aanleiding heeft gegeven (2) zal deze wijziging wel op instemming mogen rekenen. De bepalingen der Arbeidswet en de regeling van dit artikel zullen elkander wederkeerig steunen. Zij zullen zich nog nauwer bij elkander aansluiten, wanneer de werking der Arbeidswet tot den leeftijd van 18 jaren wordt uitgestrekt, gelijk de Regeering aanvankelijk had voorgesteld en ook is aanbevolen in het Eindverslag der Commissie, ingesteld bij K. B. van 29 Sept. 1892.

Het wordt onnoodig geacht hier in herinnering te brengen, dat bij deze overeenkomst moeten worden in acht genomen de beperkingen, die ten aanzien van den arbeid van jeugdige personen, uit het oogpunt van gezondheid, zedelijkheid enz., bij bijzondere wetten zijn of nog mochten worden vastgesteld.

O. 1901. Art. 1637 g. Een minderjarige is bekwaam arbeidsovereenkomsten aan te gaan, waarbij hij zich als arbeider jegens de wederpartij verbindt, indien hij daartoe door zijnen wettelijken vertegenwoordiger is gemagtigd.

Eene mondelinge magtiging kan slechts strekken tot het aangaan van eene bepaalde arbeidsovereenkomst. Zij wordt verleend in tegenwoordigheid van den werkgever of van dengenen die namens dezen handelt. Zij kan niet voorwaardelijk worden verleend.

(1) Men vergelijk hier de artt. 1499—1502 van het Burg. Wetb. van 1830 en de gedachtenwisseling bij VOORDUIN, dl. 5, bl. 128 vlg.

(2) Voortdurend wordt daarvan melding gemaakt in de Verslagen van de Inspecteurs van den arbeid; zie o. a. *Verslagen* over 1891 (Jg. 2), bl. 281; 1892 (Jg. 3), bl. 302; 1895/96, bl. 160, 345, enz. — Enquête, Verhooren Amsterdam 36 vlg.

Eene schriftelijke magtiging kan strekken, het zij in het algemeen tot het aangaan van arbeidsovereenkomsten zonder eenige beperking, het zij tot het aangaan van arbeidsovereenkomsten in eenen bepaalden tak van handwerk of koophandel, in een bepaald bedrijf of beroep, of wel met eenen bepaalden werkgever.

In de magtiging gestelde bepalingen of voorwaarden om iets te doen, dat onmogelijk of met de openbare orde of de goede zeden strijdig is, zijn nietig.

De minderjarige is verplicht den werkgever op diens verzoek ten spoedigste een door hemzelf of zijnen wettelijken vertegenwoordiger gewaarmerkt afschrift der magtiging te verstrekken. De daarop vallende onkosten zijn ten laste des werkgevers.

Gedurende den tijd eener door den minderjarige wettiglijk aangegane dienstbetrekking kan geene magtiging worden gewijzigd, ingetrokken of door eene andere vervangen worden.

Door de meerderjarigheid of de meerderjarigverklaring des minderjarigen vervalt de magtiging van regtswege.

Voor zoover zulks niet door het stellen van bepaalde voorwaarden in de magtiging uitdrukkelijk is uitgesloten, is de minderjarige bevoegd ter zake van de arbeidsovereenkomst, door hem ingevolge de verleende magtiging aangegaan, in regten op te treden, betalingen te ontvangen, daarvoor kwijting te geven en in het algemeen alle handelingen te verrichten, welke hem ter uitvoering van de aangegane overeenkomst noodig of nuttig zullen voorkomen, behoudens het bepaalde bij het derde lid van artikel 1638 f.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1637 g (1). Ook met betrekking tot jonge arbeiders is eene nadere regeling onmisbaar. Verreweg de meesten, die in dienstbetrekking in hun levensonderhoud voorzien, bereiken hunne maatschappelijke zelfstandigheid vóór den wettelijken meerderjarigheidstermijn, ja zelfs vóór den leeftijd van 21 jaren, als meerderjarigheidsgrens bij de wet van 6 Februari 1901 (*Staatsblad* n°. 62), vastgesteld. Bij het sluiten der arbeidsovereenkomst gedragen zij zich reeds vroeg feitelijk als meerderjarigen en worden ook door den werkgever als zoodanig behandeld. Dat dit bij huiselijke dienstboden geschiedt, is algemeen bekend. En uit de Enquête blijkt, dat in handwerk en nijverheid vaak zelfs met zeer jonge arbeiders wordt gecontracteerd. Niettemin zullen deze overeenkomsten volgens onze wet door den rechter moeten worden nietig verklaard, wanneer de nietigverklaring wordt gevraagd. Zeer twijfelachtig is verder ook de beslissing van de vraag, of en in hoever ouders en voogden bevoegd zijn, voor hunne kinderen en pupillen arbeidsovereenkomsten te sluiten.

Er is beweerd, o. a. door DREPHUIS, t. a. p., dl. XII, bl. 319, dat de tegenwoordige toestand niet tot bezwaren heeft aanleiding gegeven. Vooreerst is dit minder juist. Talrijk zijn in de Enquête de klachten van werkgevers over contractbreuk juist door jonge arbeiders (2). Maar bovendien, wie zegt hoe het zal gaan, wanneer men zich, na de wettelijke regeling dezer overeenkomst, nauwkeuriger rekenschap begint te geven van de wederzijdsche rechten en verplichtingen? De enkele gevallen, waarin onze rechterlijke macht zich tot dusver over deze vragen had uit te spreken, wijzen duidelijk genoeg de moeilijkheden aan, die dan zullen rijzen (3).

Voor den wetgever geldt het hier, strijdige belangen met elkaar te verzoenen: eenerzijds de behoefte der praktijk, die vordert dat met den minderjarige veilig eene arbeidsovereenkomst kan worden gesloten, aan den anderen kant de handhaving van het ouderlijk gezag en de zorg voor het welzijn van den minderjarige, die door het lichtvaardig aangaan eener arbeidsovereenkomst zijne toekomst kan in de waagschaal stellen.

Het ontwerp van Mr. DRUCKER tracht deze strijdige belangen met elkaar te vereenigen door eene splitsing van de minderjarige arbeiders in die boven de

(1) Art 5 ontw. DRUCKER.

(2) [Zie noot (1) op bladz. 380.]

(3) [Zie noot (2) op bladz. 380.]

achttien jaren en die beneden dien leeftijd. De minderjarigen ouder dan achttien jaar worden ten aanzien van het arbeidscontract met meerderjarigen gelijk gesteld. Bij die beneden de 18 jaren komt de arbeidsovereenkomst alleen door overgave van een arbeidsboekje tot stand.

In dit ontwerp wordt die onderscheiding niet aangetroffen.

Stelt men den minderjarige boven de achttien jaren, behoudens geringe uitzonderingen (vergel. b.v. art. 51 Ontwerp-DRUCKER [1639 m]) geheel met den meerderjarige gelijk: met deze inkrimping van het gezag over den minderjarige voor oogen, zullen zeker de onverschillige ouders en voogden zich ook van alle bemoeiing ontslagen rekenen. En naar den letter der wet hebben zij gelijk, hoewel toch juist op den achttienjarige leeftijd een toezicht op den minderjarige, ook wat betreft het aangaan van arbeidsovereenkomsten, dikwerf meer dan noodzakelijk zoude wezen. De heethoofdigheid aan den jeugdigen leeftijd eigen zal, ook zonder dat nu juist eene „ernstige bedreiging” (art. 51 Ontwerp-DRUCKER) van zijne toekomst dadelijk aanwijsbaar zal zijn, den minderjarige tot overeenkomsten kunnen brengen die zijne vooruitzichten allerminst zouden bevorderen.

Echter ook de meest nauwgezette ouders of voogden zullen in het belang van den minderjarige weinig kunnen doen. Zij kunnen, ja, hunne raadgevingen aan den minderjarige niet sparen, doch een feitelijk ingrijpen wordt hun in de meeste gevallen belet.

De vrijheid, welke naar de bepalingen van het Ontwerp-DRUCKER aan den minderjarige van achttien jaren zal worden geschonken, zal in menig geval er toe leiden, dat de voltooiing van eene opvoeding, welke de ouders of de voogd als het meest overeenkomende met den aanleg of de belangen van den minderjarige aan dezen hadden toegedacht, wordt belemmerd of vertraagd en dat nog wel, want dit staat te vreezen, ten gevolge van het toegeven door den minderjarige aan eene tijdelijke gril, waartegen degenen, die dan toch met de rijpste inzichten van wat het welzijn van den minderjarige medebrengt zijn bedeed, meestentijds onmachtig zullen zijn zich te verzetten.

Is inkrimping van het gezag van ouders en voogden op dit punt reeds om die reden allerminst gewenscht, het valt daarenboven kwalijk te verhelden dat ook het gezag hetwelk ouders en voogden in andere opzichten tegenover den minderjarige kunnen doen gelden daardoor het tegendeel van versterkt zal worden. De rangschikking van den minderjarige, wat betreft zijne bevoegdheid tot het sluiten van arbeidsovereenkomsten, onder de meerderjarigen, terwijl toch in toto de minderjarige minderjarig blijft, zal hem tot een geheel misplaatst besef van volheid brengen, waardoor ook het gezag, dat aan hen die met de behartiging van de belangen van den minderjarige zijn belast noodzakelijk moet verblijven, slechts kan worden ondermijnd en waardoor aan dit gezag veel meer dan in de bedoeling der besproken bepaling ligt, van zijne kracht zal worden ontnomen.

Ook wat de arbeiders van minder dan achttien jaren betreft, kan men de werking van het arbeidsboekje licht overschatten.

Wel zal volgens het Ontwerp-DRUCKER dit boekje telkens tot de ouders of den voogd van den minderjarige terugkeeren, doch niets belet hen, dit boekje terstond en zonder voorwaarde aan den minderjarige in handen te geven, opdat deze, met het boekje gewapend, op eigen initiatief en risico zich eene dienstbetrekking zoekende. De arbeidsovereenkomst wordt dan in werkelijkheid door den minderjarige gesloten; eene bepaling, als die van art. 51 ten aanzien der minderjarigen boven de 18 jaren, ontbreekt zelfs voor deze jonge menschen en de medewerking van ouders en voogden tot het totstandkomen der overeenkomst is inderdaad slechts schijn.

Op deze gronden zijn in het ontwerp de bepalingen, betreffende het sluiten van overeenkomsten door minderjarigen in het Ontwerp-DRUCKER voorgesteld, niet gevolgd en is aan eene regeling in den geest van § 113 van het Burgerlijk Wetboek voor het Deutsche Rijk de voorkeur gegeven.

Een minderjarige zal volgens het ontwerp alleen dan als arbeider tot het aangaan van eene arbeidsovereenkomst kunnen overgaan, indien hij daartoe door zijnen wettelijken vertegenwoordiger werd gemachtigd. Deze machtiging kan mondeling en schriftelijk worden verleend, doch ter wille van de rechtszekerheid mag de mondelinge machtiging niet voorwaardelijk verleend worden en moet zij in ieder geval door den wettelijken vertegenwoordiger in persoon worden gegeven in het bijzijn van den werkgever of van hem die namens dezen het contract afsluit. Bij de schriftelijke machtiging daarentegen is de vader of de voogd in de gelegenheid, al naar het karakter van den minderjarige dit wenschelijk doet voorkomen, de machtiging binnen enger of ruimer grenzen te beperken. Hij kan over alle punten ten opzichte van welke hem dit nuttig voorkomt voorwaarden in de machtiging opnemen.

Evenals in art. 1629 n den man het middel is aangegeven om in bepaalde gevallen, indien de vrouw van de haar in art. 1637 f toegekende bevoegdhe een gebruik maakt dat nadeel voor haar zelve of haar gezin zoude teweegbrengen, zich daartegen te verzetten, geeft artikel 1639 o [m] aan den wettelijken vertegenwoordiger en artikel 1639 p [n] aan het Openbaar Ministerie wanneer de vertegenwoordiger stilzit, de gelegenheid de door den minderjarige gesloten overeenkomst, indien zij voor hem nadeelige gevolgen heeft of zal hebben, door den rechter ontbonden te doen verklaren.

De bevoegdheid welke den minderjarige aan de machtiging ontleent staat in het laatste lid van het artikel omschreven. Zij komt overeen met die in art. 1637 f aan de gehuwde vrouw geschonken.

Vijfde lid. Den werkgever kan er aan gelegen zijn den juisten tekst der machtiging te kennen; vandaar de verplichting van den minderjarige den werkgever op zijn verzoek ten spoedigste een afschrift te verschaffen. Is de machtiging ondershands gegeven, dan behoort de minderjarige, of indien de werkgever zulks wenschelijk oordeelt, de vader of de voogd het afschrift voor juist te erkennen. De billijkheid vordert dat de partij in wier belang het afschrift wordt gemaakt daarvan de kosten drage.

Zesde lid. Gedurende den tijd der wettig overeengekomen dienstbetrekking behoort de vertegenwoordiger niet te kunnen ingrijpen, tenzij hij het hem in artikel 1639 o [m] gegeven middel wensch in toepassing te brengen.

Zevende lid. De machtiging is inhaerent aan de minderjarigheid, zoodat zij met de meerderjarigheid van den gemachtigde komt te vervallen. Deze bepaling kan haar nut hebben om duidelijk te doen uitkomen, dat de voorwaarden in de machtiging vervat, zijn vervallen, en ten onrechte zouden worden beschouwd als voorwaarden onder welke de arbeidsovereenkomst is aangegaan.

0. Art. 1637 g. Een minderjarige is bekwaam als arbeider arbeidsovereenkomsten aan te gaan, indien hij daartoe door zijnen wettelijken vertegenwoordiger, hetzij mondeling, hetzij schriftelijk, is gemachtigd.

Eene mondelinge machtiging kan slechts strekken tot het aangaan van eene bepaalde arbeidsovereenkomst. Zij wordt verleend in tegenwoordigheid van den werkgever of van dengene, die namens dezen handelt. Zij kan niet voorwaardelijk worden verleend.

Indien de machtiging schriftelijk is verleend, is de minderjarige verplicht den werkgever op diens verzoek ten spoedigste een door hemzelve of zijnen wettelijken vertegenwoordiger gewaarmerkt afschrift daarvan te verstrekken. De daarop vallende onkosten zijn ten laste des werkgevers.

Voor zoover zulks niet door het stellen van bepaalde voorwaarden in de machtiging uitdrukkelijk is uitgesloten, staat de minderjarige in alles, wat betrekking heeft op de arbeidsovereenkomst, door hem ingevolge de verleende machtiging aangegaan, met een meerderjarige gelijk, behoudens het bepaalde bij het derde lid van artikel 1638 f.

Memorie van Toelichting.

Art. 1637 g. Ook met betrekking tot jonge arbeiders is eene nadere regeling onmisbaar. Verreweg de meesten, die in dienstbetrekking in hun levensonderhoud voorzien, bereiken hunne maatschappelijke zelfstandigheid vóór den thans geldenden wettelijken meerderjarigheidstermijn, ja zelfs voor den leeftijd van 21 jaren, als meerderjarigheidsgrens bij de wet van 6 Februari 1901 (*Staatsblad* no. 62) vastgesteld. Bij het sluiten der arbeidsovereenkomst gedragen zij zich reeds vroeg feitelijk als meerderjarigen en worden ook door

den werkgever als zoodanig behandeld. Dat dit bij huiselijke dienstboden geschiedt, is algemeen bekend. En uit de Enquête blijkt, dat in handwerk en nijverheid vaak zelfs met zeer jonge arbeiders wordt gecontracteerd. Niettemin zullen deze overeenkomsten volgens onze wet door den rechter moeten worden nietig verklaard, wanneer de nietigverklaring wordt gevraagd. Zeer twijfelachtig is verder ook de beslissing van de vraag, of en in hoever ouders en voogden bevoegd zijn voor hunne kinderen en pupillen arbeidsovereenkomsten te sluiten.

Er is beweerd, o. a. door DIEPHUIS (t. a. p., dl. XII, blz. 319), dat de tegenwoordige toestand niet tot bezwaren heeft aanleiding gegeven. Vooreerst is dit minder juist. Talrijk zijn in de Enquête de klachten van werkgevers over contractbreuk juist door jonge arbeiders (1). Maar bovendien, wie zegt hoe het zal gaan, wanneer men zich, na de wettelijke regeling dezer overeenkomst, nauwkeuriger rekenschap begint te geven van de wederzijdsche rechten en verplichtingen? De enkele gevallen, waarin onze rechterlijke macht zich tot dusver over deze vragen had uit te spreken, wijzen duidelijk genoeg de moèilijkheden aan, die dan zullen rijzen (2).

Voor den wetgever geldt het hier, strijdige belangen met elkaar te verzoenen: eenerzijds de behoefte der practijk, die vordert, dat met den minderjarige veilig eene arbeidsovereenkomst kan worden gesloten, aan den anderen kant de handhaving van het ouderlijk gezag en de zorg voor het welzijn van den minderjarige, die door het lichtvaardig aangaan eener arbeidsovereenkomst zijne toekomst kan in de waagschaal stellen.

Het ontwerp van mr. DRUCKER tracht deze strijdige belangen met elkaar te vereenigen door eene splitsing van de minderjarige arbeiders in die boven de achttien jaren en die beneden dien leeftijd. De minderjarigen ouder dan achttien jaar worden ten aanzien van het arbeidscontract met meerderjarigen gelijk gesteld. Bij die beneden de achttien jaren komt de arbeidsovereenkomst alleen door overgave van een arbeidsboekje tot stand.

In dit ontwerp wordt die onderscheiding niet aangetroffen.

Stelt men den minderjarige boven de achttien jaren, behoudens geringe uitzonderingen (vergel. b.v. art. 51 Ontwerp-DRUCKER) [1639 m], geheel met den meerderjarige gelijk, dan zullen, met deze inkrimping van het gezag over den minderjarige voor oogen, zeker de onverschillige ouders en voogden zich ook van alle bemoeiing ontslagen rekenen. En naar de letter der wet hebben zij gelijk, hoewel toch juist op den achttienjarigen leeftijd een toezicht op den minderjarige, ook wat betreft het aangaan van arbeidsovereenkomsten, dikwerf meer dan noodzakelijk zoude wezen. De heethoofdigheid aan den jeugdigen leeftijd eigen zal, ook zonder dat nu juist eene „ernstige bedreiging” (art. 51 Ontwerp-DRUCKER) van zijne toekomst dadelijk aanwijsbaar zal zijn, den minderjarige tot overeenkomsten kunnen brengen, die zijne vooruitzichten allerminst zouden bevorderen.

Echter ook de meest nauwgezette ouders of voogden zullen in het belang van den minderjarige weinig kunnen doen. Zij kunnen, ja, hunne raadgevingen aan den minderjarige niet sparen, doch een feitelijk ingrijpen wordt hun in de meeste gevallen belet.

De vrijheid, welke naar de bepalingen van het Ontwerp-DRUCKER

(1) [Zie noot (1) op bladz. 380.]

(2) [Zie noot (2) op bladz. 380.]

aan den minderjarige van achttien jaren zal worden geschonken, zal in menig geval er toe leiden, dat de voltooiing van eene opvoeding, welke de ouders of de voogd als het meest overeenkomende met den aanleg of de belangen van den minderjarige aan dezen hadden toegedacht, wordt belemmerd of vertraagd, en dat nog wel, want dit staat te vreezen, ten gevolge van het toegeven door den minderjarige aan eene tijdelijke gril, waartegen degenen, die dan toch met de rijpste inzichten van wat het welzijn van den minderjarige medebrengt zijn bedeed, meestentijds onmachtig zullen zijn zich te verzetten.

Is inkrimping van het gezag van ouders en voogden op dit punt reeds om die reden allermintst gewenscht, het valt daarenboven kwalijk te verhelten, dat ook het gezag, hetwelk ouders en voogden in andere opzichten tegenover den minderjarige kunnen doen gelden, daardoor het tegendeel van versterkt zal worden. De rangschikking van den minderjarige, wat betreft zijne bevoegdheid tot het sluiten van arbeidsovereenkomsten, onder de meerderjarigen, terwijl toch in toto de minderjarige minderjarig blijft, zal hem tot een geheel misplaatst besef van volheid brengen, waardoor ook het gezag, dat aan hen, die met de behartiging van de belangen van den minderjarige zijn belast, noodzakelijk moet verblijven, slechts kan worden ondermijnd en waardoor aan dit gezag veel meer dan in de bedoeling der besproken bepaling ligt, van zijne kracht zal worden ontnomen.

Ook kan men, wat de arbeiders van minder dan achttien jaren betreft, de werking van het arbeidsboekje licht overschatten.

Wel zal volgens het Ontwerp-DRUCKER dit boekje telkens tot de ouders of den voogd van den minderjarige terugkeeren, doch niets belet hen, dit boekje terstond en zonder voorwaarde aan den minderjarige in handen te geven, opdat deze, met het boekje gewapend, op eigen initiatief en risico zich eene dienstbetrekking zoekende. De arbeidsovereenkomst wordt dan in werkelijkheid door den minderjarige gesloten; eene bepaling, als die van art. 51. ten aanzien der minderjarigen boven de achttien jaren, ontbreekt zelfs voor deze jonge menschen en de medewerking van ouders en voogden tot het totstandkomen der overeenkomst is inderdaad slechts schijn.

Op deze gronden zijn in het ontwerp de bepalingen, betreffende het sluiten van overeenkomsten door minderjarigen in het Ontwerp-DRUCKER voorgesteld, niet gevolgd en is aan eene regeling in den geest van § 113 van het Burgerlijk Wetboek voor het Deutsche Rijk de voorkeur gegeven.

Een minderjarige zal volgens het ontwerp alleen dan als arbeider tot het aangaan van eene arbeidsovereenkomst kunnen overgaan, indien hij daartoe door zijnen wettelijken vertegenwoordiger werd gemachtigd. Deze machtiging kan mondeling en schriftelijk worden verleend, doch ter wille van de rechtszekerheid mag de mondelinge machtiging niet voorwaardelijk verleend worden en moet zij in ieder geval door den wettelijken vertegenwoordiger in persoon worden gegeven in het bijzijn van den werkgever of van hem, die namens dezen het contract afsluit. Bij de schriftelijke machtiging daarentegen is de vader of de voogd in de gelegenheid, al naar het karakter van den minderjarige, dit wenschelijk doet voorkomen, de machtiging binnen enger of ruimer grenzen te beperken. Hij kan over alle punten, ten opzichte van welke hem dit nuttig voorkomt, voorwaarden in de machtiging opnemen. Intusschen komt het den ondergeteekende

onnoodig voor, zulks uitdrukkelijk te bepalen, gelijk het Regeeringsontwerp van 1901 bij dit artikel deed. In eene wet is al wat overtollig is schadelijk. Het is deze overweging, die den ondergeteekende er toe geleid heeft, zoo hier als op verschillende punten elders, het oorspronkelijk ontwerp te besnoeien. Wat de schrapping hier ter plaatse betreft, uit de algemeene rechtsbeginselen kan men reeds afleiden hetgeen in het derde en vierde lid van dit artikel wordt vermeld, terwijl het minder de taak des wetgevers schijnt belanghebbenden de wijze aan te geven, waarop zij van hunne bevoegdheden gebruik kunnen maken, dan wel rechtsregelen voor te schrijven, welke hunne rechtsverhoudingen beheerschen. Op dezelfde gronden heeft de ondergeteekende gemeend ook het zesde en zevende, voorlaatste, lid van het artikel daaruit te moeten verwijderen. Ook zonder de bepaling van het zesde lid zal het duidelijk zijn, dat, heeft eenmaal de minderjarige wettiglijk eene arbeidsovereenkomst aangegaan, de wettelijke vertegenwoordiger niet kan ingrijpen in den rechts-toestand, welke krachtens zijne machtiging is geschapen, behalve in het geval, waarin de wet hem die bevoegdheid uitdrukkelijk toekent (art. 1639 o [m]), terwijl het voorlaatste lid overbodig geacht kan worden om deze reden, dat de machtiging, welke haren uitsluitenden rechtsgrond vindt in de ouderlijke macht of de voogdij, met de meerderjarigheid van rechtswege moet vervallen, en met haar natuurlijk alle de bepalingen en voorwaarden, welke zij mocht bevatten.

Evenals in art. 1639 n- den man het middel is aangegeven om in bepaalde gevallen, indien de vrouw van de haar in art. 1637 f, toegekende bevoegdheid een gebruik maakt, dat nadeel voor haar zelve of haar gezin zoude teweegbrengen, zich daartegen te verzetten, geeft artikel 1639 o [m] aan den wettelijken vertegenwoordiger, en artikel 1639 p [n] aan het Openbaar Ministerie, de gelegenheid de door den minderjarige gesloten overeenkomst, indien zij voor hem nadeelige gevolgen heeft of zal hebben, door den rechter ontbonden te doen verklaren.

De bevoegdheid, welke de minderjarige aan de machtiging ontleent, staat in het laatste lid van het artikel omschreven. Zij komt, op ééne uitzondering na, overeen met die in art. 1637 f aan de gehuwde vrouw geschonken. Dezelfde redenen, welke den ondergeteekende noopten eene wijziging te brengen in de omschrijving van de bevoegdheid der gehuwde vrouw, hebben hem er toe gebracht, de aanduiding der handelingsbevoegdheid van den gemachtigden minderjarige in gelijken geest te wijzigen.

Derde lid. Den werkgever kan er aan gelegen zijn den juisten tekst der machtiging te kennen; vandaar de verplichting van den minderjarige den werkgever op zijn verzoek ten spoedigste een afschrift te verschaffen. Is de machtiging ondershands gegeven, dan behoort de minderjarige, of, indien de werkgever zulks wenschelijk oordeelt, de vader of de voogd, het afschrift voor juist te erkennen. De billijkheid vordert, dat de partij in wier belang het afschrift wordt gemaakt, daarvan de kosten drage.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Artt. 1637 g en 1637 h. Terwijl vele leden op de in de Memorie van Toelichting aangevoerde gronden goedkeurden, dat de in het ontwerp

DRUCKER voorkomende splitsing van de minderjarige arbeiders in die boven en beneden de achttien jaar niet is overgenomen, verklaarden verscheidene anderen, dat zij deze onderscheiding gaarne in het ontwerp zouden hebben aangetroffen. Naar laatstbedoelde leden meenden, eischt de practijk en brengen de volksopvattingen mede, dat minderjarigen boven de achttien jaar, ten aanzien van het arbeidscontract, met meerderjarigen worden gelijkgesteld en zal eene regeling, aan welke dit beginsel niet is ten grondslag gelegd, door de practijk in dien zin worden vervormd. De bepaling van art. 1637 h zal de weg worden, waarlangs de practijk aan de te strenge en moeilijk te handhaven eischen van art. 1637 g zal weten te ontkomen. Deze leden beschouwden de bepaling van art. 1637 h, vooral in het licht van de Memorie van Toelichting, dan ook als een bewijs, dat de Regeering de consequentiën van haar stelsel niet durft te aanvaarden; werd eene splitsing, als in het ontwerp-DRUCKER voorkwam, in dit ontwerp opgenomen, dan zou die bepaling kunnen vervallen, zooals zij in het ontwerp-DRUCKER dan ook niet werd aangetroffen. Haar bestaan zal dit groote nadeel met zich brengen, dat niet alleen minderjarigen ouder dan achttien jaar, maar ook tallooze minderjarigen beneden dien leeftijd zonder hunne ouders of voogden daarin te kennen in dienstbetrekking treden en na verloop van eenigen tijd zullen worden beschouwd als onvoorwaardelijk gemachtigd tot het aangaan van de feitelijk bestaande arbeidsovereenkomst. Juist daardoor zal aanleiding worden gegeven aan onverschillige ouders en voogden om zich van alle bemoeiing met de aan hunne zorg toevertrouwde minderjarigen, ook wanneer zij nog geen achttien jaar zijn, ontslagen te rekenen. Een tweede weg, waarlangs de practijk aan de al te strenge eischen van art. 1637 g zal weten te ontsnappen, zal, naar de bovenbedoelde leden meenden, de schriftelijke machtiging zijn, die volgens het ontwerp aan den minderjarige zal kunnen worden verleend. Men zal den minderjarige, die den leeftijd van achttien jaar heeft bereikt, eene algemeene machtiging verstrekken en zoo hem de vrijheid weten te verschaffen, die hij naar de bepalingen van het ontwerp-DRUCKER zoude hebben. Maar het nadeel van de voorgestelde regeling zal weer zijn, dat ook minderjarigen beneden achttien jaar van eene schriftelijke, algemeene machtiging zullen worden voorzien en dan op eigen initiatief en risico zich eene dienstbetrekking zullen kunnen zoeken. Ook hier opent het ontwerp weer eene geschikte gelegenheid voor onverschillige ouders en voogden om zich op gemakkelijke wijze van de zorg voor een minderjarige te ontslaan. Werd de onderscheiding uit het ontwerp-DRUCKER in dit ontwerp overgenomen, dan zoude ten aanzien van minderjarigen beneden den leeftijd van achttien jaar de bevoegdheid tot het verlenen van eene schriftelijke machtiging, of wellicht geheel kunnen vervallen of althans aan meer beperkende bepalingen kunnen worden gebonden of het stelsel van het arbeidsboekje zou aanvaard kunnen worden.

Sommige leden verklaarden tegen eene splitsing der minderjarigen als in het ontwerp-DRUCKER bezwaar te hebben, omdat de voorgestelde wettelijke regeling algemeen is en alle arbeidsovereenkomsten omvat. Terwijl er naar hunne meening minder bezwaar tegen zou bestaan, dat jongelieden uit den arbeidenden stand, die den leeftijd van achttien jaren hebben bereikt, ten aanzien van het aangaan van arbeidsovereenkomsten met meerderjarigen worden gelijkgesteld, vreesden zij ten aanzien van andere jongelieden, die bijv. eene wetenschappelijke of hoogere technische opleiding ontvangen, van die gelijkstelling nadeelen. Op deze jongelieden achtten zij geheel van toepassing hetgeen in de Memorie van Toelichting wordt opgemerkt, dat de vrijheid, welke naar de bepalingen van het ontwerp-DRUCKER aan den minderjarige van achttien jaren zal worden geschonken, in menig geval er toe zal leiden, dat de voltooiing van eene opvoeding wordt belemmerd of vertraagd en dat nog wel ten gevolge van het toegeven door den minderjarige aan een tijdelijke gril, waartegen de ouders of voogden meestentijds onmachtig zullen zijn zich te verzetten. Men dacht hier bijv. aan jongelieden, die plotseling lust opvatten voor het

tooneel en, de hun toegedachte opleiding in den steek latend, eene arbeidsovereenkomst als tooneelspeler aangaan.

Hiertegenover werd opgemerkt, dat in zulke exceptioneele gevallen de wettelijke vertegenwoordiger volgens art. 1639 o [m] kan tusschen beide komen; desnoods zou de redactie van dat artikel nog eenigszins kunnen worden verruimd.

Eenige leden wenschten te zien bepaald, dat de arbeidsovereenkomst van een minderjarige steeds schriftelijk moet worden aangegaan en door zijn wettelijken vertegenwoordiger moet worden geteekend.

In het derde lid van art. 1637 g wordt, aan den minderjarige de verplichting opgelegd den werkgever op diens verzoek ten spoedigste een door hem zelve of zijnen wettelijken vertegenwoordiger gewaarmerkt afschrift van de schriftelijke machtiging tot het aangaan van eene arbeidsovereenkomst te verschaffen. Aangezien immers in het waarmerken door den minderjarige zelve, die bij voorbeeld dertien jaar kan zijn, voor den werkgever niet de minste waarborg kan zijn gelegen, werd schrapping van de woorden: „hem zelve of” in overweging gegeven.

Van verschillende zijden werd opgemerkt, dat de bepaling van het laatste lid van art. 1637 g te ruim is geredigeerd en ook hier niet genoegzaam schijnt te zijn bedacht, dat die bepaling zal gelden niet alleen voor minderjarigen, die ouder zijn dan achttien jaren, maar ook voor hen, die dien leeftijd nog niet hebben bereikt. Gevolg immers van de bepaling zal zijn, dat bijv. een veertienjarige arbeider eigenmachtig een rechtsgeding zal kunnen aanvangen en eene arbeidsovereenkomst zal kunnen opzeggen.

[Men zie verder bladz. 395.]

Memorie van Antwoord.

Artt. 1637 g en 1637 h. Naast het argument van sommigen der leden, die bezwaar hebben tegen de splitsing der minderjarigen in het ontwerp-DRUCKER, dat zij niet op hare juiste plaats is in eene wettelijke regeling, welke in hare algemeenheid alle soorten van arbeidsovereenkomsten omvat, zoude de ondergeteekende nog deze overweging willen stellen, dat namelijk de te trekken grenslijn van achttien jaren, als geheel willekeurig, rechtsongelijkheid zou scheppen, waar vaak feitelijke gelijkheid bestaat: tal van jongelieden zijn, vóór dat zij den achttienjarige leeftijd hebben bereikt, rijper naar lichaam en geest dan vele anderen, die dien leeftijd reeds eenigen tijd hebben overschreden. De gezondheidstoestand, de opvoeding in of buiten het huisgezin, de maatschappelijke positie, het zijn altemaal factoren, die bij verschillende jongelieden eene verschillende mate van wasdom in het leven roepen, al is de leeftijd dezelfde. Het moge waar zijn, dat dit bezwaar evenzeer geldt tegen de wettelijke meerderjarigheidsgrens, dáár staan wij voor een geval, waar het vaststellen van een bepaalden leeftijd als grens tusschen meerder- en minderjarigheid onvermijdelijk en voor de rechtszekerheid noodzakelijk is te achten, terwijl bovendien het vroeger huwelijk en de handlichting in belangrijke mate het plumpe van de leeftijdsgrens verfijnen en de afscheiding tusschen minder- en meerderjarigen aanmerkelijk leniger maken. Waar echter, gelijk bij het thans behandelde onderwerp, eene regeling te treffen is, welke, onafhankelijk van eenigen bepaalden leeftijd, zich aan de bestaande bepalingen omtrent de minderjarigheid aansluit, zoude het, naar de meening des ondergeteekenden, eene fout zijn, in de wet eene nieuwe indeeling naar den leeftijd op te nemen.

Wat nu den inhoud der voorgestelde bepalingen betreft, kan de ondergeteekende in de eerste plaats niet toegeven, dat de bij art. 1637 g

gestelde eischen „te streng en moeilijk te handhaven” zouden zijn. De eenige eisch toch voor de handelingsbevoegdheid des minderjarigen is, dat hij schriftelijk of mondeling door zijnen wettelijken vertegenwoordiger is gemachtigd. Verkiest deze dus niet met den minderjarige mede te gaan, ten einde eene mondelinge machtiging te geven bij het afsluiten der overeenkomst — men zie het tweede lid van het artikel — dan zal een stukje papier, ongezegeld en ongeregistreerd, waarop de wettelijke vertegenwoordiger verklaart goed te vinden, bijv. dat zijn zoon als timmerjongen gaat werken, voldoende zijn om dien zoon bekwaam te maken tot het aangaan van arbeidsovereenkomsten als zoodanig. De vereischten, bij art. 1637 g gesteld, zijn derhalve voor een ieder, hoe gering zijne geestelijke ontwikkeling ook moge wezen, gemakkelijk na te leven; de ondergeteekende koestert dan ook geene vrees, dat art. 1637 h in de practijk de weg zal worden, langs welken men aan de eischen van het voorgaande artikel zal ontkomen. Artikel 1637 h heeft zijne reden van bestaan dan ook voornamelijk in de overweging, hoe licht het kan voorkomen, dat de minderjarige niet bij machte is eene mondelinge of schriftelijke volmacht van zijnen wettelijken vertegenwoordiger te bekomen, niet omdat deze op goede gronden zich tegen het arbeiden en geld verdienen van den minderjarige zou verzetten, maar alleen omdat hij zich niet aan den minderjarige laat gelegen liggen, of wellicht een zwerfend leven leidt.

Dit artikel moet dus worden beschouwd als eene voorziening in een uiterste geval. Dat het een ruime toepassing in de practijk zal vinden, is niet te voorzien, daar toch, zoolang de vastgestelde termijn niet verstreken is, de wettelijke vertegenwoordiger bevoegd is den minderjarige zonder eenigen vorm van proces van den arbeid terug te houden, tot ongerief niet alleen van den minderjarige zelven, maar zeker ook van den werkgever. Worden de artikelen 1637 g en 1637 h wet, de werkgever, die een minderjarige in dienst wil nemen, zal er belang bij hebben, dat deze zijne handelingsbevoegdheid ontleent aan art. 1637 g.

Indien de gestreng eisch bij de wet gesteld werd, dat de arbeidsovereenkomst van een minderjarige steeds schriftelijk moest worden aangegaan en door zijnen wettelijken vertegenwoordiger moest worden geteekend, stond het te vreezen, dat de practijk zich aan dien band zou ontwingen, gelijk ook de huidige practijk in strijd is met de wet.

De opmerking betreffende het derde lid van art. 1637 g komt juist voor; echter kan het zich voordoen, dat de wettelijke vertegenwoordiger weigerachtig is het afschrift te waarmerken, of zelfs niet meer te vinden is. Daarom schijnt het beter de woorden „door hemzelven of zijnen wettelijken vertegenwoordiger” te vervangen door het woord „behoorlijk”. Vooral met het oog op de laatste zinsnede dezer bepaling, krachtens welke eventuele onkosten ten laste des werkgevers komen, zal de zekere onbestemdheid der beteekenis van het woord „behoorlijk” den minderjarige niet tot nadeel kunnen strekken.

De ondergeteekende veroorlooft zich den leden, die de bepaling van het laatste lid van art. 1637 g te ruim geredigeerd oordeelden, in herinnering te brengen, dat krachtens de voorgestelde regeling de wettelijke vertegenwoordiger des minderjarigen het geheel in zijne macht heeft de handelingsbevoegdheid van dezen naar goedvinden te regelen en deze zóózeer kan beperken, dat den minderjarige slechts de bevoegdheid overblijft het arbeidscontract af te sluiten, terwijl hij

daartegenover de bevoegdheid des minderjarigen bijna gelijk kan maken aan die eens meerderjarigen.

Waar de burgerlijke wet nu in het algemeen den wettelijken vertegenwoordiger de bevoegdheid geeft over alle zedelijke en stoffelijke belangen des minderjarigen te waken, daar kan de wet ook aan den vertegenwoordiger overlaten, te beslissen, hoever de handelingsbevoegdheid des minderjarigen zich zal uitstrekken. Dat een handelingsbevoegd minderjarige eene arbeidsovereenkomst zal kunnen opzeggen, komt den ondergeteekende voor als een natuurlijk gevolg zijner handelingsbevoegdheid. Dat jeugdige lieden rechtsgedingen zouden aanleggen, wellicht zelfs niet ernstig bedoeld, schijnt intusschen, ook wegens het publiek belang hieraan verknocht, niet raadzaam. De ondergeteekende heeft mitsdien aan het lid eene zinsnede toegevoegd, waardoor in deze leemte wordt voorzien.

[Men zie verder bladz. 395.]

G. O. en N. G. O. Art. 1637 g. Een minderjarige is bekwaam als arbeider arbeidsovereenkomsten aan te gaan, indien hij daartoe door zijnen wettelijken vertegenwoordiger, hetzij mondeling, hetzij schriftelijk, is gemachtigd.

Eene mondelinge machtiging kan slechts strekken tot het aangaan van eene bepaalde arbeidsovereenkomst. Zij wordt verleend in tegenwoordigheid van den werkgever of van dengene, die namens dezen handelt. Zij kan niet voorwaardelijk worden verleend.

Indien de machtiging schriftelijk is verleend, is de minderjarige verplicht den werkgever op diens verzoek ten spoedigste een behoorlijk gewaarmerkt afschrift daarvan te verstrekken. De daarop vallende onkosten zijn ten laste des werkgevers.

Voor zoover zulks niet door het stellen van bepaalde voorwaarden in de machtiging uitdrukkelijk is uitgesloten, staat de minderjarige in alles, wat betrekking heeft op de arbeidsovereenkomst, door hem ingevolge de verleende machtiging aangegaan, met een meerderjarige gelijk, behoudens het bepaalde bij het derde lid van artikel 1638 f. Echter kan hij niet in rechte verschijnen zonder bijstand van zijnen wettelijken vertegenwoordiger, behalve wanneer den rechter gebleken is, dat de wettelijke vertegenwoordiger niet bij machte is zich te verklaren.

2e N. v. W. Art. 1637 g. Het derde lid wordt gelezen als volgt:

„Indien de machtiging schriftelijk is verleend, is de minderjarige verplicht de volmacht ter hand te stellen aan den werkgever, die den minderjarige onverwijld een gewaarmerkt afschrift daarvan doet toekomen en de volmacht bij het einde der dienstbetrekking aan den minderjarige of diens rechtverkrijgenden teruggeeft.”

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(9 Maart 1906.)

De heer de Savornin Lohman: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1638 w; men zie voorts bladz. 188 en volg.]

Ik beweer dus, dat van deze artikelen [n.l. de artt. 1638 t—1638 w] de dienstboden geen enkel voordeel zullen hebben; maar nu zijn er andere artikelen, die aanleiding zullen geven tot eenige geheel nuttelooze bezwaren, o. a. art. 1637 f.

Wij moeten ons voorstellen, dat een 18- of 19-jarige dienstbode zich komt verhuren bij een vrouw des huizes, maar nu zegt art. 1637 g, 1°. lid: „Een minderjarige is bekwaam als arbeider arbeidsovereenkomsten aan te gaan, indien hij daartoe door zijnen wettelijken vertegenwoordiger, hetzij mondeling, hetzij schriftelijk is gemachtigd.”

De meeste dienstboden zullen niet weten wat een wettelijke vertegenwoordiger is, en wanneer men haar vraagt: zijt gij gemachtigd? dan zullen zij antwoorden: ik zoek een dienst, is dat niet voldoende?

Het artikel gaat dan voort:

„Eene mondelinge machtiging kan slechts strekken tot het aangaan van eene bepaalde arbeidsovereenkomst. Zij wordt verleend in tegenwoordigheid van den werkgever of van dengene die namens dezen handelt. Zij kan niet voorwaardelijk worden verleend.”

En nu moet degenen die een dienst aanneemt zich doen vergezellen van zijn of haar vertegenwoordiger, anders kan geen geldig contract worden gesloten!

[Men zie verder bij art. 1637 w.]

De heer **Drucker**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1639 g.] Wat de minderjarigen aangaat, de regeling is weder ten aanzien van alle werkgevers gelijk. Het wetsontwerp heeft getracht twee dingen te verzoenen, die buitengewoon moeilijk te verzoenen zijn, namelijk de beteekenis van de ouderlijke macht en de eischen van de praktijk, die noodig maakt, dat het aangaan van dienstovereenkomsten door minderjarigen niet te veel aan moeilijkheden wordt gebonden.

[Men zie verder bladz. 199.]

(13 Maart 1906.)

De **Voorzitter**: In art. 1637 g is een wijziging gebracht, nadat het verslag reeds was uitgebracht. Mag ik de Commissie van Rapporteurs verzoeken haar meening omtrent die Regeeringswijziging mede te deelen.

De heer **Drucker**, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter! Tegen deze wijziging laatstelijk in het artikel aangebracht, bestaat bij de Commissie geen bezwaar.

De **Voorzitter**: Mijne Heeren! In het vierde lid van dit artikel komt een verwijzing voor naar een artikel, dat nog niet is behandeld; hetgeen ook bij andere artikelen het geval is. Dit is echter geen reden om — behoudens uitzonderingen — in zoodanige gevallen niet geregeld voort te gaan, daar het Reglement van Orde bij tweede lezing veroorlooft, alsnog wijzigingen aan te brengen, zoo volgende Regeeringsartikelen niet of wel gewijzigd mochten worden aangenomen.

[Het artikel werd daarop zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 5.

Artt. 1637 g en h. Op welke wijze kan de machtiging voor een minderjarige worden ingetrokken?

In art. 1639 m is voorzien in het geval, dat een wettelijke vertegenwoordiger van een minderjarige een bestaand contract wenscht ontbonden te zien; maar hoe moet hij doen, indien hij verlangt, dat die overeenkomst met inachtneming van den opzeggingstermijn zal eindigen en dat geen nieuw contract zonder zijne goedkeuring zal worden gesloten?

Antwoord der Regeering.

II. § 5.

Artt. 1637 g en 1637 h. Zoolang de bevoegdelyk aangegane arbeidsovereenkomst duurt, kan de machtiging te haren opzichte niet ingetrokken worden. Is eene schriftelijke machtiging niet verleend voor

eene bepaalde arbeidsovereenkomst, dan kan zij ingetrokken worden door den minderjarige de machtiging te doen teruggeven, in welk geval zij door den wettelijken vertegenwoordiger, indien deze weder bereid is eene schriftelijke machtiging af te geven, naar goedvinden door eene meer beperkte kan worden vervangen.

Den wettelijken vertegenwoordiger de bevoegdheid te geven eene bestaande arbeidsovereenkomst door opzegging te doen eindigen, zou noodeloos strijden tegen de handelingsbevoegdheid des minderjarigen. Is de arbeidsovereenkomst den minderjarige nadeelig, dan staat den wettelijken vertegenwoordiger te allen tijde het rechtsmiddel van art. 1639 m ten dienste. Is van nadeel geen sprake, dan verblijve de bevoegdheid tot opzegging alleen bij den minderjarige. Trouwens, in de praktijk zullen de gevallen, dat minderjarigen in dit opzicht den duidelijken wensch van hun vader of voogd ter zijde stellen, wel uitzonderingen blijven.

Is de dienstbetrekking eenmaal opgezegd en geëindigd, dan heeft, gelijk boven betoogd, de wettelijke vertegenwoordiger het in zijne macht het aangaan eener nieuwe arbeidsovereenkomst te beletten.

Artikel 1637 h. Indien een daartoe niet bekwaam minderjarige eene arbeidsovereenkomst heeft aangegaan en dientengevolge gedurende vier weken, zonder verzet van zijnen wettelijken vertegenwoordiger, in dienst van den werkgever arbeid heeft verricht, wordt hij geacht door dien vertegenwoordiger mondeling tot het aangaan dier arbeidsovereenkomst gemachtigd te zijn geweest.

O. 1901. *Art.* 1637 h. Indien een daartoe niet bekwaam minderjarige eene arbeidsovereenkomst heeft aangegaan en dientengevolge gedurende veertien dagen, zonder tusschenkomst van zijnen wettelijken vertegenwoordiger, in dienst van den werkgever arbeid heeft verricht, zoo wordt hij geacht door zijnen wettelijken vertegenwoordiger mondeling tot het aangaan dier arbeidsovereenkomst gemachtigd te zijn geweest.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1637 h. Het zal kunnen voorkomen dat een minderjarige hetzij zonder eenige machtiging eene dienstbetrekking aanvaardt, hetzij overgaat tot het treden in eene dienstbetrekking welke niet met de voorwaarden eener gegeven machtiging is overeen te brengen. In dergelijke gevallen komt geene wettige arbeidsovereenkomst tot stand wegens de onbekwaamheid van eene der partijen om zich te verbinden. De vader of de voogd zal het in zijne macht hebben den minderjarige van den arbeid af te houden.

Intusschen zal hij niet te lang met de uitoefening van de hem gegeven macht moeten wachten. Laat hij den in dit artikel gestelden termijn verlopen, dan zal hij bij den rechter beëindiging der dienstbetrekking moeten verzoeken (art. 1639 o) [m]. Het gaat toch niet aan, den vader of voogd de bevoegdheid te schenken om nog na langen tijd de door den minderjarige onbevoegd aanvaarde dienstbetrekking eigenmachtig te verbreken. De praktijk eischt dat ook dergelijke dienstbetrekking onaantastbaar worde. De werkgever behoort niet voor langen tijd in onzekerheid te blijven.

Dagelijks treden nu eenmaal talloze minderjarigen zonder hunne ouders of voogden daarin te kennen in dienstbetrekking en het ware eene illusie te vermeen dat welke wettelijke regeling ook plotseling aan dit kwaad een einde zoude kunnen maken. Dergelijke gewoonten, welke ook onder vigeur van de bepa-

lingen van dit ontwerp, zij het ook, naar de ondergeteekende zich vleit, in belangrijk minder mate, zullen blijven voorkomen, mogen allermint uit het oog verloren worden. De feitelijk bestaande dienstbetrekking moet na verloop van eenigen tijd wettelijke sanctie kunnen verkrijgen. Deze sanctie bestaat volgens het ontwerp hierin, dat na verloop van veertien dagen, gedurende welke de minderjarige zonder verzet van zijn vader of voogd in dienst van denzelfden werkgever arbeid heeft verricht, de machtiging geacht wordt — praesumptio juris et de jure — mondeling te zijn verleend, zoodat de minderjarige a posteriori bekwaam verklaard wordt tot het aangaan van de arbeidsovereenkomst, krachtens welke hij werkzaam is, en derhalve alle de bevoegdheden kan uitoefenen, welke voortvloeien uit eene arbeidsovereenkomst door een daartoe bekwaam minderjarige gesloten.

Deze stilzwijgende machtiging wordt met eene mondelinge gelijkgesteld, omdat ook hier van geene voorwaarden of bepalingen sprake kan zijn.

0. *Art. 1637 h.* Indien een daartoe niet bekwaam minderjarige eene arbeidsovereenkomst heeft aangegaan en dientengevolge gedurende veertien dagen, zonder tusschenkomst van zijnen wettelijken vertegenwoordiger, in dienst van den werkgever arbeid heeft verricht, wordt hij geacht door dien vertegenwoordiger mondeling tot het aangaan dier arbeidsovereenkomst gemachtigd te zijn geweest.

Memorie van Toelichting.

Art. 1637 h. Het zal kunnen voorkomen, dat een minderjarige hetzij zonder eenige machtiging eene dienstbetrekking aanvaardt, hetzij overgaat tot het treden in eene dienstbetrekking, welke niet met de voorwaarden eener gegeven machtiging is overeen te brengen. In dergelijke gevallen komt geene wettige arbeidsovereenkomst tot stand wegens de onbekwaamheid van eene der partijen om zich te verbinden. De vader of de voogd zal het in zijne macht hebben den minderjarige van den arbeid af te houden.

Intusschen zal hij niet te lang met de uitoefening van de hem gegeven macht moeten wachten. Laat hij den in dit artikel gestelden termijn verloopen, dan zal hij bij den rechter beëindiging der dienstbetrekking moeten verzoeken (art. 1639 o [m]). Het gaat toch niet aan, den vader of voogd de bevoegdheid te schenken om nog na langen tijd de door den minderjarige onbevoegd aanvaarde dienstbetrekking eigenmachtig te verbreken. De practijk eischt dat ook eene dergelijke dienstbetrekking onaantastbaar worde. De werkgever behoort niet voor langen tijd in onzekerheid te blijven.

Dagelijks treden nu eenmaal talloze minderjarigen zonder hunne ouders of voogden daarin te kennen in dienstbetrekking en het ware eene illusie te vermeenen, dat welke wettelijke regeling ook plotseling aan dit kwaad een einde zoude kunnen maken. Dergelijke gewoonten, welke ook onder vigeur van de bepalingen van dit ontwerp, zij het ook, naar de ondergeteekende zich vleit, in belangrijk minder mate, zullen blijven voorkomen, mogen allermint uit het oog verloren worden. De feitelijk bestaande dienstbetrekking moet na verloop van eenigen tijd wettelijke sanctie kunnen verkrijgen. Deze sanctie bestaat volgens het ontwerp hierin, dat na verloop van veertien dagen, gedurende welke de minderjarige zonder verzet van zijn vader of voogd in dienst van denzelfden werkgever arbeid heeft verricht, de machtiging geacht wordt — praesumptio juris et de jure — mondeling te zijn verleend, zoodat de minderjarige a posteriori bekwaam verklaard wordt tot het aangaan van de arbeidsovereenkomst, krachtens welke hij werkzaam is, en derhalve alle de bevoegdheden kan uit-

oefenen, welke voortvloeien uit eene arbeidsovereenkomst door een daartoe bekwaam minderjarige gesloten.

Deze stilzwijgende machtiging wordt met eene mondelinge gelijkgesteld, omdat ook hier van geene voorwaarden of bepalingen sprake kan zijn.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

[Vervolg van bladz. 389.]

Terwijl sommige leden de bepaling van art. 1637 h zouden willen hebben geschrappt, omdat zij vreesden dat minderjarigen dienstbetrekkingen zullen aanvaarden, voor hun zedelijk leven en in het algemeen voor hun toekomst verderfelijk, zonder dat hunne wettelijke vertegenwoordigers hier tegen in voldoende mate zullen kunnen waken, waren vele anderen van oordeel, dat de bedoelde bepaling in het stelsel van het ontwerp niet kan worden gemist.

Sommige voorstanders van de bepaling achtten echter den dáár gestelden termijn van veertien dagen veel te kort; zij vreesden, dat het den vader of voogd niet steeds in zoo korten tijd zal gelukken te ontdekken in welke dienstbetrekking de minderjarige is getreden en na te gaan, of uitoefening van de hem gegeven macht noodig is.

Aan het slot van het artikel wordt bepaald, dat de minderjarige wordt geacht door zijn vertegenwoordiger mondeling tot het aangaan „dier arbeidsovereenkomst” gemachtigd te zijn geweest. Naar aanleiding daarvan werd gevraagd, of, indien de bedoelde overeenkomst tijdens de dienstbetrekking wordt gewijzigd, voor den wettelijken vertegenwoordiger van af die wijziging wederom een termijn van veertien dagen om van zijne macht tot tusschenkomst gebruik te maken, zal beginnen te loopen.

In de Memorie van Toelichting staat, dat, zoo de wettelijke vertegenwoordiger den in het artikel gestelden termijn laat verloopen, hij bij den rechter beëindiging der dienstbetrekking zal moeten verzoeken. Reeds uit de verwijzing naar art. 1639 o [m] meende men te mogen opmaken, dat zoodanig verzoek niet steeds, maar slechts in de in dat artikel genoemde gevallen zou kunnen geschieden.

Sommige leden zouden tegen de bepaling van het laatste lid minder bezwaar hebben, indien daarin werd voorgeschreven, dat de werkgever den wettelijken vertegenwoordiger schriftelijk kennis zou moeten geven van het aangaan der arbeidsovereenkomst en dat, indien de minderjarige daarna gedurende veertien dagen in dienst van den werkgever arbeid heeft verricht, hij geacht zou worden door zijn vertegenwoordiger mondeling tot het aangaan der arbeidsovereenkomst gemachtigd te zijn geweest.

Memorie van Antwoord.

[Vervolg van bladz. 391.]

Uit hetgeen hierboven omtrent de bepaling van art. 1637 h, en de plaats, welke zij in het stelsel van het ontwerp inneemt, werd medegedeeld, zal men, naar de ondergeteekende vertrouwt, de overtuiging erlangen, dat het artikel, wordt het wet, in de practijk niet die slechte gevolgen met zich brengen zal, welke daarvan door sommige leden worden gevreesd.

In verband met hetgeen werd opgemerkt omtrent den termijn, gedurende welken de werkzaamheid kan voortduren alvorens eene wettige arbeidsovereenkomst tot stand zal zijn gekomen, heeft de ondergeteekende besloten dien termijn te verdubbelen; hierdoor wordt tevens het onmiskienbaar voordeel verkregen, dat, vermits gedurende langeren tijd de gelegenheid zal bestaan voor den wettelijken ver-

tegenwoordiger om den minderjarige aan het verrichten van den arbeid te onttrekken, de werkgever er des te meer belang bij zal hebben geene minderjarigen in dienst te nemen, welke niet behoorlijk gemachtigd zijn.

De woorden „dier arbeidsovereenkomst” aan het slot van het artikel wijzen op de overeenkomst, welke de minderjarige uit eigen hoofde, zonder daartoe bevoegd te zijn, gesloten heeft: deze overeenkomst is dus geene wettige, geene verbindende overeenkomst, zoolang zij niet door het verstrijken van den gestelden tijd a posteriori geldig wordt. Wordt nu de arbeidsovereenkomst van haren aanvang af eene geldige overeenkomst, dan wordt daardoor alles geldig, hetgeen de minderjarige uit krachte van het gesloten contract heeft verricht, voor zooverre een mondeling gemachtigd minderjarige gerechtigd was zulks te verrichten; dan worden daarmede tevens van kracht alle wijzigingen in de gesloten overeenkomst, waarin de minderjarige heeft toegestemd. De wettelijke vertegenwoordiger heeft derhalve onder geene omstandigheden een langeren tijd, dan den bij het artikel vastgestelden termijn, om tusschenbeide te treden.

De gevolgtrekking uit de Memorie van Toelichting, dat de wettelijke vertegenwoordiger, die den gestelden termijn heeft laten verlopen, niet steeds, doch slechts in de gevallen, bedoeld bij art. 1639 o (nieuw art. 1639 n) [m], den kantonrechter zal kunnen verzoeken de dienstbetrekking te beëindigen, is alleszins juist. Men zie intusschen niet over het hoofd, dat de bevoegdheid des wettelijken vertegenwoordigers voortspruit uit diens persoonlijke opvatting, zoodat men veilig mag aannemen, dat een vertegenwoordiger, die eene deugdelijke reden vermeent te hebben om den minderjarige na het verstrijken van den termijn van den arbeid terug te houden, ook bevoegd is het verzoek te doen, bedoeld bij art. 1639 o (nieuw art. 1639 n) [m].

Het denkbeeld om den termijn eerst te doen loopen van af den tijd, waarop de werkgever den wettelijken vertegenwoordiger schriftelijk had kennis gegeven van het aangaan der arbeidsovereenkomst, is den ondergeteekende sympathiek en gaarne zoude hij den in het Voorloopig Verslag gegeven wenk hebben opgevolgd, indien het niet bij nader inzien te vreezen stond, dat deze bepaling de goede werking der gansche regeling zoude belemmeren. Zoolang toch de werkgever de bedoelde kennisgeving niet had gedaan — en velen zouden haar achterwege laten, moedwillig of uit nalatigheid — is er geen sprake van, dat eene wettige arbeidsovereenkomst met den minderjarige kan ontstaan; de huidige toestand, welke met de invoering der nieuwe bepalingen bestemd is te verdwijnen, zou dus langs dezen weg bestendig worden, tot groot ongerief van werkgever en arbeider. Het moge onbillijk schijnen, dat de bevoegdheid des wettelijken vertegenwoordigers om den minderjarige te verhinderen den arbeid te verrichten, kan ophouden tengevolge van het verstrijken van een termijn, van welks aanvang hij wellicht geene kennis draagt, het groot maatschappelijk belang, aan dit punt verbonden, eischt, dat de onzekere toestand op een bepaald tijdstip een einde neemt.

G. O. en **N. G. O.** art. 1637 h = **O.** art. 1637 h, behoudens dat de woorden „veertien dagen” zijn vervangen door „vier weken”.

[In de vergadering der Tweede Kamer van 13 Maart 1906 is het artikel zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1637 h. Het woord „tusschenkomst” wordt vervangen door het woord „verzet”.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 5.

Art. 1637 h. Is ook deze veronderstelling eene praesumptio juris tantum, die wijken moet tegenover het bewijs van het tegendeel, b. v. wanneer blijkt, dat de vertegenwoordiger onbekend is gebleven met het contract en daartegen is?

Antwoord der Regeering.

II. § 5.

Art. 1637 h. Van eene praesumptio juris tantum, die wijken moet voor het bewijs van het tegendeel, kan hier de rede niet zijn. Dit bewijs toch zou niet in sommige gevallen, maar steeds, te leveren zijn: het geval, bij het artikel voorzien, kan zich alleen voordoen, wanneer de wettelijke vertegenwoordiger den minderjarige niet mondeling of schriftelijk gemachtigd heeft. De omstandigheid, dat de wettelijke vertegenwoordiger onbekend is gebleven met het contract, is juist een der gevallen, waarvoor bij het artikel is voorzien.

Het wettelijk vermoeden kan derhalve bij dit artikel niet wijken voor het bewijs van het tegendeel: hier staat men voor eene praesumptio juris et de jure.

Artikel 1637 i. Eene tusschen echtgenooten aangegane arbeidsovereenkomst is nietig.

[Art. 1637 i is in het **O. 1901** en in alle volgende ontwerpen gelijk aan art. 1637 i van de wet.]

Memorie van Toelichting **O. 1901**

en

Memorie van Toelichting.

Art. 1637 i. Tusschen de verhouding welke uit arbeidsovereenkomst en die welke uit het huwelijk tusschen partijen ontstaat is zulk eene tegenstrijdigheid, dat beide niet naast elkander mogen bestaan. De gehoorzaamheid, het zich richten naar de bevelen des werkgevers, de dienst-verhouding, alle eigenaardigheden van de arbeidsovereenkomst, gaan kwalijk samen met de gelijkheid, welke in het huwelijk aanwezig behoort te zijn. Ook zullen goede echtgenooten ten behoeve van elkander gratis den arbeid verrichten, welke zij in hun wederzijdsch belang verrichten kunnen. Bovendien, liet de wetgever het sluiten van arbeidsovereenkomsten tusschen echtgenooten toe, men zoude hierin allicht een geschikt middel vinden om de bij de artikelen 1503 en 1715 van het Burgerlijk Wetboek gestelde verbodsbepalingen te ontduiken.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1637 i. Verscheidene leden hadden niet zonder verwondering in de toelichting tot dit artikel de opmerking omtrent de gelijkheid in het huwelijk tusschen beide echtgenooten gelezen. Zij meenden, dat deze gedachte, waarvan trouwens bij andere bepalingen van het ontwerp — als voorbeeld werd art. 1639 *n* genoemd — niet is uitgegaan, door den Minister niet in zoo algemeenen zin kan worden gehuldigd.

Memorie van Antwoord.

Art. 1637 i. In het verband, waarin in de Memorie van Toelichting over de „gelijkheid in het huwelijk” wordt gesproken, bedoelt deze uitdrukking te zeggen, dat het huwelijk eene verhouding scheidt, te eenen male in strijd met de dienstverhouding, welke een karakteristiek bestanddeel der arbeidsovereenkomst uitmaakt. Overigens zal zelfs hij, die in het huwelijk de grootst mogelijke gelijkheid tusschen man en vrouw erkend wil zien, niet kunnen ontkennen, dat den man, als behorende tot het van nature sterkere geslacht, de taak is opgelegd de vrouw, waar noodig, te beschermen, ook tegen hetgeen zij zelve tot haar nadeel mocht ondernemen. Art. 1639 *n* (*nieuw* art. 1639 *m*) nu strekt om die bescherming hier mogelijk te maken.

[Het artikel werd in de vergadering der Tweede Kamer van 13 Maart 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Artikel 1637 j. Een door den werkgever vastgesteld reglement is voor den arbeider slechts verbindend, indien deze schriftelijk heeft verklaard zich met dat reglement te vereenigen, en indien tevens is voldaan aan de navolgende vereischten:

1°. dat een volledig exemplaar van het reglement kosteloos door of vanwege den werkgever aan den arbeider is verstrekt;

2°. dat door of vanwege den werkgever een door dezen onderteevend volledig exemplaar van het reglement ter inzage voor een ieder is nedergelegd ter griffie van het kantongerecht, binnen welks ressort de onderneming, in welke het reglement geldt, gevestigd is;

3°. dat een volledig exemplaar van het reglement op eene voor den arbeider gemakkelijk toegankelijke plaats, zoo mogelijk in het arbeidslokaal, zoodanig opgehangen zij en blijve, dat het duidelijk leesbaar is.

De nederlegging en de inzage van het reglement ter griffie geschieden kosteloos.

Elk beding, strijdig met eenige bepaling van dit artikel, is nietig.

O. D. Art. 7. Bedingen, vervat in een door den werkgever vastgesteld algemeen reglement, worden alleen dan geacht bestanddeel der overeenkomst uit te maken, wanneer voldaan is aan de volgende vereischten:

1°. een exemplaar van het reglement moet op eene voor den arbeider

gemakkelijk toegankelijke plaats, zoo mogelijk in het arbeidslokaal, zoodanig opgehangen zijn en blijven, dat het duidelijk leesbaar is;

2°. een exemplaar van het reglement moet aan den arbeider of, zoo deze den leeftijd van achttien jaren nog niet bereikt had, aan zijn wettelijken vertegenwoordiger bij het sluiten der overeenkomst zijn overhandigd;

3°. de arbeider of zijn wettelijke vertegenwoordiger moet, door onderteekening van een ontvangstbewijs, hebben verklaard, dat hij met de in het reglement voorkomende bepalingen bekend is. Weigert hij de onderteekening, zoo wordt de overeenkomst geacht niet te zijn tot stand gekomen. Kan de arbeider of zijn wettelijke vertegenwoordiger niet schrijven, dan treedt voor zijne onderteekening in de plaats een kruis of handmerk, bevestigd door de onderteekening van twee getuigen.

Alle bedingen in strijd met de bepalingen van dit artikel zijn nietig.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 7. Bij vele arbeidscontracten doet de overeenkomst zich in een zeer eigenaardigen vorm voor. De werkgever stelt eenzijdig een algemeen reglement vast, meestal zelfs zonder zijne arbeiders vóór de vaststelling te raadplegen. Onder het tegenwoordige recht wordt de arbeider, die bij hem in dienst treedt, geacht zich te onderwerpen aan het op dat oogenblik bestaande reglement, ja soms zelfs — krachtens eene in het reglement opgenomen algemeene clausule — aan toekomstige wijzigingen daarvan. Onze rechtspraak heeft meermalen in dien zin beslist, bijv. ten aanzien van tooneelspelers (1); aldus is ook de gevestigde jurisprudentie van het Fransche Hof van Cassatie en de leer der Fransche schrijvers (2).

Indien dergelijk reglement steeds den arbeider werd voorgelegd en overhandigd vóór zijne indiensttreding, zoodat hij behoorlijk kon nagaan, of hij zich op deze voorwaarden wil verbinden, zou er — bedenkingen tegen sommige in het reglement voorkomende bepalingen daargelaten — geen bezwaar tegen bestaan, het reglement als bindend voor partijen, en in het bijzonder tegenover den arbeider, te erkennen. Doch zeer vaak — de Arbeidsenquête heeft het, voor zoover nog noodig, geleerd — is dit niet het geval; het reglement wordt den arbeider niet of slechts op gebrekkige wijze medegegeeld (3); soms hoort hij van het bestaan en den inhoud voor het eerst, wanneer het een of andere artikel op hem wordt toegepast. Bij dezen gang van zaken wordt niet alleen in beginsel de vrijheid van overeenkomst aangetast, maar ook wordt het gevaar vergroot, dat in de reglementen onbillijke bepalingen worden opgenomen. En dat dit gevaar niet denkbeeldig is, bewijst de ervaring in alle landen.

Welke houding moet nu de wetgever tegenover deze reglementen aannemen? Het bestaan daarvan is op zich zelf zeer gewenscht. Ze geven zekerheid omtrent de voorwaarden der overeenkomst en dragen er sterk toe bij, geschillen tusschen partijen te voorkomen (4).

Vandaar dat in verscheidene landen voor grootere ondernemingen de uitvaardiging van een fabrieksreglement, hetwelk althans over zekere in de wet genoemde punten bepalingen inhoudt, verplicht is voorgeschreven en op niet-nakoming dezer verplichting straf is gesteld (Duitsche *Gewerbeordnung*, §§ 134 a en vlg.;

(1) Zie o. a. Ktgt. Amst. II, 5 en 25 Maart 1857, *R. B.* 1857, bl. 312 vlg. — *Rb. Amsterdam* 14 April 1858, *R. B.* 1859, bl. 387. — Ktgt. Amsterdam II, 22 Oct. 1894, *W. v. h. R.* nr. 6586. — *Rb. Utrecht* 7 Dec. 1892, *W. v. h. R.* nr. 6279, en 11 Jan. 1893, *W. v. h. R.* nr. 6284. — Zie echter ook *Rb. Haarlem* 13 Dec. 1892, *P. v. J.* 1893, nr. 3.

(2) Verg. o. a. de arresten van 14 Febr. 1866, *DALLOZ* 1866, I, bl. 84, en 11 Mei 1886, *DALLOZ* 1887, I, bl. 30. Zie verder *GUILLOUARD*, *Traité du contrat de louage*, troisième édition, Paris 1891, nr. 727, *GLASSON*, *le code civil et la question ouvrière*, Paris 1886, bl. 22.

(3) Op dezen «misstand» werd met nadruk de aandacht gevestigd door de 1ste Afd. der Staatscommissie v. Arbeidsenquête in haar Verslag aangaande de Tramwegen, bl. 5, 6. — Eenige voorbeelden nog uit vele: Verhooren Groninger Veenkoloniën 1996, 2700 vlg., 3091, 3813 vlg., 4339 vlg.

(4) Zie bijv. de belangrijke mededeeling uit de praktijk van het Leipziger Gewerbegericht, in *Soziale Praxis*, 4, kol. 608.

Oostenrijksche *Gewerbeordnung*, § 88 a; Zwitsersche Bondswet betr. die Arbeit in den Fabriken van 23 Maart 1877, art. 7; Belgische wet sur les règlements d'ateliers van 15 Juni 1896).

In de aangehaalde wetten van Duitschland (§ 134 b, lid 3; § 134 d; § 134 h), Zwitserland (art. 8), België (artt. 7, 8) is verordend, dat vóór de vaststelling van het reglement aan de arbeiders gelegenheid moet worden gegeven, hunne meening daarover te doen kennen.

Eindelijk wordt in verscheidene dezer wetten (Duitsche G. O., §§ 134 e en 134 f; Oostenr. G. O., § 88 a; Zwitsersche wet, art. 8) aan de Overheid een meer of minder uitgebreid toezicht op de vaststelling der reglementen opgedragen ten einde te waarborgen, dat de wettelijke voorschriften omtrent de totstandkoming worden nageleefd en dat niet bepalingen strijdig met de wetten worden opgenomen.

Ofschoon het rationeel en wenschelijk is, dat de arbeiders tot de vaststelling der reglementen medewerken, is het niet raadzaam geacht, deze medewerking nu reeds in de wet algemeen voor te schrijven. Men mag vertrouwen, dat met het oog op de bepaling van art. 9 [1637 u] raadpleging der arbeiders gebruikelijk zal worden: moeten zij eenmaal over een gedeelte van het reglement worden gehoord, dan zal allicht hun advies over het geheele reglement worden ingewonnen, te meer omdat, waar aldus werd gehandeld, gunstige uitkomsten zijn verkregen.

Een voorschrift, waardoor aan sommige categorieën van werkgevers — verplichting voor allen zal wel niemand wenschen — de stellige verplichting werd opgelegd een reglement uit te vaardigen, zou niet passen in het kader van deze wet. Maar wél behoort hier te worden bepaald, aan welke eischen moet zijn voldaan, zal het reglement als bestanddeel der overeenkomst tusschen werkgever en arbeider kunnen worden beschouwd. De eischen — waarvan afwijking niet kan worden toegelaten — zijn in art. 7 zóó gesteld, dat de werkelijke bekendheid van beide partijen met de bedingen der overeenkomst is verzekerd. De nadere regeling is ontleend aan de in andere landen geldende wetten (1). Ze sluit zich aan bij art. 8 der Veiligheidswet en bij de schriftelijke gedachtenwisseling, eenige jaren geleden over het Truck-ontwerp gevoerd. Door de wijze van redactie is getracht, elders gerezen strijdvragen af te snijden (2).

O. 1901. Art. 1637 j. Een door den werkgever vastgesteld reglement heeft alleen dan voor den arbeider bindende kracht, indien het reeds bestond bij het aangaan der overeenkomst of later is vervangen of gewijzigd, en indien tevens is voldaan aan de volgende vereischten:

1°. een behoorlijk gewaarmerkt volledig exemplaar van het reglement moet gratis door of vanwege den werkgever zijn aangeboden aan den arbeider of, is deze minderjarig, aan den persoon daartoe aangewezen in de in artikel 1637 g genoemde magtiging, indien daarin te dien aanzien bepalingen zijn gemaakt. Bij wijziging van het reglement wordt opnieuw een behoorlijk gewaarmerkt volledig exemplaar van het reglement door of vanwege den werkgever aangeboden.

Weigert degene aan wien het reglement wordt aangeboden, eene verklaring dat hij het heeft ontvangen, te onderteekenen of behoorlijk te waarmerken, zoo wordt, indien de arbeid nog geen aanvang heeft genomen, de arbeidsovereenkomst geacht niet tot stand te zijn gekomen; indien de arbeid reeds aangevangen is, zoo wordt deze weigering als eene opzegging der dienstbetrekking aangemerkt doch blijft het reglement tot het einde der dienstbetrekking van bindende kracht;

2°. door of vanwege den werkgever moet een behoorlijk gewaarmerkt volledig exemplaar van het reglement ter inzage voor een ieder zijn

(1) Duitsche *Gewerbeordnung*, § 134 e, lid 2; Oostenrijksche *Gewerbeordnung*, § 88 a; Zwitsersche wet, art. 8; Belgische wet, art. 11. Verg. het Belgische Regeeringsontwerp op de arbeidsovereenkomst van 1896, art. 6, en vooral ook het Belgische Ontwerp van 1891, art. 3, lid 1 en 2, en de Toelichting der Commissie, bl. 373 vlg.

(2) Een overzicht van de rechtspraak omtrent eene belangrijke vraag van uitlegging der Duitsche G. O. is te vinden in het tijdschrift «das Gewerbegericht», II, kol. 37—43, en bij UNGER, *Entscheidungen des Gewerbegerichts zu Berlin*, Berlin 1898, bl. 165—174.

nedergelegd ter griffie van het kantongerecht, binnen welks ressort de werkplaats, voor welke het reglement geldt, of bij gebreke van eene werkplaats, het kantoor des werkgevers, of bij gebreke ook van een kantoor, zijne woonplaats gelegen is.

Het bewijs, dat het reglement bindende kracht heeft, moet door den werkgever worden geleverd.

In het reglement voorgeschreven bepalingen, welke, zoo zij in de arbeidsovereenkomst waren opgenomen, nietig zouden zijn, of welke alleen dan zouden mogen worden opgenomen in de arbeidsovereenkomst, indien deze schriftelijk ware aangegaan, of welke strijdig zijn met eenige bepaling van wet of verordening, hebben geene bindende kracht.

Elk beding of elke bijzondere overeenkomst, waarbij van eenige bepaling van dit artikel wordt afgeweken, is nietig.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1637 j 1). In vele gevallen is de arbeider ter zake van den arbeid nog aan andere bepalingen onderworpen dan die welke in de wet of in de arbeidsovereenkomst zijn vervat. De werkgever stelt eenzijdig een reglement vast, meestal zelfs zonder zijne arbeiders vóór de vaststelling te raadplegen. Onder het tegenwoordig recht wordt de arbeider, die bij hem in dienst treedt, geacht zich te onderwerpen aan het op dat oogenblik bestaande reglement, ja soms zelfs — krachtens eene in het reglement opgenomen algemeene clause — aan toekomstige wijzigingen daarvan. Onze rechtspraak heeft meermalen in dien zin beslist, bijv. ten aanzien van tooneelspelers (2); aldus is ook de gevestigde jurisprudentie van het fransche Hof van Cassatie en de leer der fransche schrijvers (3).

Indien dergelijk reglement steeds den arbeider werd voorgelegd en overhandigd vóór zijne indiensttreding, zoodat hij behoorlijk kon nagaan, of hij zich op deze voorwaarden wil verbinden, kan er — bedenkingen tegen sommige in het reglement voorkomende bepalingen daargelaten — geen bezwaar bestaan, het reglement als bindend voor den arbeider te erkennen. Doch zeer vaak — de Arbeidsenquête heeft het, voor zoover nog noodig, geleerd — is dit niet het geval; het reglement wordt den arbeider niet of slechts op gebrekkige wijze medegedeeld (4); soms hoort hij van het bestaan en den inhoud voor het eerst, wanneer het een of andere artikel op hem wordt toegepast. Bij dezen gang van zaken wordt niet alleen in beginsel de vrijheid van overeenkomst aangetast, maar ook wordt het gevaar vergroot, dat in de reglementen onbillijke bepalingen worden opgenomen. En dat dit gevaar niet denkbeeldig is, bewijst de ervaring in alle landen.

Welke houding moet nu de wetgever tegenover deze reglementen aannemen? Het bestaan daarvan is op zichzelf zeer gewenscht. Ze geven in vele gevallen zekerheid omtrent de door den arbeider te volgen gedragslijn en dragen er sterk toe bij geschillen tusschen partijen te voorkomen (5).

Vandaar dat in verscheidene landen voor grootere ondernemingen de uitvaardiging van een fabrieksreglement, hetwelk althans over zekere in de wet genoemde punten bepalingen inhoudt, verplicht is voorgeschreven en op nietnakoming dezer verplichting straf is gesteld (Duitsche *Gewerbeordnung*, §§ 134 a vlg.; Oostenrijksche *Gewerbeordnung*, § 88 a; Zwitsersche Bondswet betr. die Arbeit in den Fabriken van 23 Maart 1877, art. 7; Belgische wet sur les règlements d'ateliers van 15 Juni 1896).

In de aangehaalde wetten van Duitschland (§ 134 b, lid 3; § 134 d; § 134 h), Zwitserland (art. 8), België (artt. 7, 8) is verordend, dat vóór de vaststelling van het reglement aan de arbeiders gelegenheid moet worden gegeven, hunne meening daarover te doen kennen.

Eindelijk wordt in verscheidene dezer wetten (Duitsche G. O. §§ 134 e en 134 f, Oostenrijksche G. O. § 88 a; Zwitsersche wet, art. 8) aan de overheid een meer of minder uitgebreid toezicht op de vaststelling der reglementen opgedragen, ten einde te waarborgen, dat de wettelijke voorschriften omtrent de totstandkoming worden nageleefd en dat niet bepalingen strijdig met de wetten worden opgenomen.

(1) Art. 7 ontw. DRUCKER.

(2) [Zie noot (1) op bladz. 399.]

(3) [Zie noot (2) op bladz. 399.]

(4) [Zie noot (3) op bladz. 399.]

(5) [Zie noot (4) op bladz. 399.]

Alle deze voorschriften zijn ongetwijfeld zeer belangrijk, maar zij vormen geen deel van de privaatrechtelijke betrekkingen die geregeld worden in dit ontwerp.

Een voorschrift, waardoor aan sommige categorieën van werkgevers — verplichting voor allen zal wel niemand wenschen — de stellige verplichting werd opgelegd een reglement uit te vaardigen, zou bovendien niet passen in het kader van deze wet. Maar wel behoort hier te worden bepaald, aan welke eischen moet zijn voldaan, zal het door den werkgever zonder medewerking van den arbeider vastgesteld reglement als bindend voor den laatste kunnen worden beschouwd. De eischen — waarvan afwijking niet kan worden toegelaten — zijn in het artikel zóó gesteld, dat de werkelijke bekendheid ook van den arbeider met den inhoud van het reglement zooveel mogelijk is verzekerd.

Tot juist verstand dier bepalingen moet op den voorgrond worden gesteld welk het rechtskarakter van een door den werkgever vastgesteld reglement is. Het standpunt in het ontwerp van Mr. DRUCKER (art. 7) te dien aazien ingenomen is een eenigszins ander dan dat, hetwelk bij dit ontwerp wordt voorgesteld.

Over het rechtskarakter van het fabrieksreglement zijn twee meeningen verdedigd. Volgens de eerste wordt het reglement geacht een bestanddeel der overeenkomst uit te maken; de tweede beschouwt het reglement als regelen van objectief recht door den werkgever vastgesteld krachtens het recht, hetwelk hem noodzakelijkerwijze als hoofd en leider der werkzaamheden moet toekomen: het reglement door den werkgever vastgesteld werkt tegenover den arbeider gelijk de wet tegenover den burger.

Het Ontwerp-DRUCKER heeft zich bij de eerste meening aangesloten; bij dit Ontwerp wordt de tweede gevolgd.

Het schijnt toch onverenigbaar met het karakter eener overeenkomst dat een gedeelte van den inhoud eenzijdig door slechts eene der partijen wordt vastgesteld. De juistheid eener bepaling als die van het achtste artikel van het Ontwerp-DRUCKER [1637 k], eene eenzijdige wijziging der gesloten overeenkomst sanctioneerende, is voor gegronnen twijfel vatbaar.

De afwijkingen welke artikel 1637 j van dit ontwerp met artikel 7 van Mr. DRUCKER's ontwerp vertoont zijn grootendeels gevolg van dit verschil in uitgangspunt. Is het reglement bestanddeel der overeenkomst dan moet zekerheid worden verkregen dat ook werkelijk partijen bij het sluiten der overeenkomst daaromtrent overeenstemmen. Ontbreekt die overeenstemming zoo kan niet gezegd worden dat eene overeenkomst tot stand kwam. Alléén dan wanneer aan de vereischten in nummers 1—3 van art. 7 van het Ontwerp-DRUCKER gesteld is voldaan, kan volgens dat ontwerp de voor eene overeenkomst noodzakelijke wilsovereenstemming geacht worden te bestaan. Artikel 7 scheidt als het ware een wettelijk vermoeden: indien aan de daar genoemde vereischten is voldaan, worden partijen vermoed met de bepalingen der overeenkomst bekend te zijn. Bij weigering van den arbeider om de verklaring dat de bepalingen van het reglement hem bekend zijn te onderteekenen komt, omdat in die weigering is opgesloten de erkenning van den arbeider dat hij met den werkgever omtrent de voorwaarden der overeenkomst niet tot eenstemmigheid kwam, dat dus de voor overeenkomst noodzakelijke wilsovereenstemming ontbreekt, de overeenkomst niet tot stand.

Uitgaande van het standpunt door art. 1637 j ingenomen zal bekendheid van den arbeider met de bepalingen van het reglement echter evenzeer wenschelijk zijn. Voordat de arbeider die bekendheid bezit of althans geacht moet worden te hebben kan het reglement niet binden. Echter is van die bekendheid niet het bestaan der overeenkomst afhankelijk. Bij het sluiten der overeenkomst weet de arbeider dat hij zich naar de bepalingen van het reglement zal hebben te gedragen (1). Zoolang de dienstbetrekking bestaat is de arbeider (verg. art. 1639 b, lid 2) aan het reglement gebonden. Beroep op onbekendheid met de bepalingen van het reglement baat den arbeider evenmin als een beroep van den burger op onbekendheid met de voorschriften der wet.

Evenwel kan reeds dadelijk na het sluiten der overeenkomst aan den arbeider duidelijk worden, dat hij zich van de bepalingen van het reglement eene gansch verkeerde voorstelling maakt. Bij het sluiten der overeenkomst verkeerde hij in dwaling omtrent de omstandigheden waaronder de arbeid, dien hij zich verbond te verrichten, zal worden vervuld. Het schijnt billijk dat, indien de arbeider bij het sluiten der overeenkomst over dergelijke belangrijke punten zich eene verkeerde voorstelling maakte, er gelegenheid besta hem van de dienstbetrekking te ontheffen zonder dat hij daardoor een onmiddellijk geldelijk nadeel behoeft te lijden.

(1) Zie hierover nader de volgende bladzijde.

Blijkt de dwaling reeds vóór den aanvang der werkzaamheden dan wordt de overeenkomst geacht niet tot stand te zijn gekomen en heeft er eene restitutio ad integrum plaats, zoodat b.v. eene hand- of godspenning behoort te worden teruggegeven. Heeft de arbeid echter reeds een aanvang genomen, zoodat er reeds praestatie althans van ééne zijde heeft plaats gehad, of wordt het reglement tijdens de dienstbetrekking gewijzigd of door een ander vervangen, dan zegt de arbeider feitelijk door zijne weigering de overeenkomst op, ingevolge de bepalingen der artikelen 1639 i en 1639 j. Wél blijft gedurende den tijd, welke tusschen deze opzegging en het einde der dienstbetrekking verlopen moet, het nieuwe reglement, ter wille van orde en regelmaat, dikwerf zelfs, door de veiligheid geboden, ook voor den betrokken arbeider van kracht, doch indien de nieuwe bepalingen van dien aard zijn, dat de arbeider meent zich zelfs gedurende dien tijd niet eraan te kunnen onderwerpen, dan zal hij zich op deze verscherping van het reglement als eene gewichtige reden kunnen beroepen om den kantonrechter eene onmiddellijke ontbinding der arbeidsovereenkomst te verzoeken (art. 1639 x derde lid) [w]; ja zelfs zoude men zich kunnen voorstellen, dat het nieuwe reglement zulke drakonische bepalingen bevatte, dat de arbeider op grond daarvan, als eene grondige reden, de dienstbetrekking zoude kunnen verbreken, en dus niet alleen dadelijk van dien knellenden band bevrijd zoude zijn, maar bovendien nog schadeloosstelling zoude kunnen bekomen (artt. 1639 t [r] en 1639 z [t]).

Eene belangrijke voorwaarde voor de bindende kracht van het reglement is nog in den aanhef van het artikel vervat. Het reglement heeft alleen dan bindende kracht „indien het reeds bestond bij het aangaan der overeenkomst of later is vervangen of gewijzigd”. Ieder arbeider zal dus bij het sluiten der overeenkomst weten of hij zal arbeiden onder het regime van een reglement. Is tijdens het aangaan der overeenkomst bij den werkgever ten opzichte van den arbeid waartoe de arbeider zich verbindt geen reglement vastgesteld, dan moet het ook niet kunnen voorkomen dat de werkgever daarna den arbeider met een reglement komt overvallen.

2°. De strekking van dit lid is tweeledig. Bevordering van publiciteit, waardoor de werkgever allicht van vexatoire bepalingen zal worden afgehouden, terwijl het verder den arbeider een gemakkelijk middel schenkt om, indien hij niet in de gelegenheid is het aan hem uitgereikt reglementsexemplaar te raadplegen van de bepalingen van het reglement kennis te nemen.

De griffie van het kantongerecht is gekozen om den afstand van de verblijfplaats niet grooter te maken dan noodzakelijk is. De opvolgende vermelding van werkplaats, kantoor en woonplaats des werkgevers strekt om, voor zooveel mogelijk is, te bewerkstelligen, dat het reglement gedeponoord wordt ter griffie van het kantongerecht, binnen welks ressort het centrum gelegen is, waar de werklieden elkander ontmoeten, waar alle werklieden geacht kunnen worden op min of meer gezette tijden aanwezig te zijn.

Derde lid. Uit de opvatting omtrent het reglement, welke hierboven is uiteengezet, vloeit logisch voort dat het belang om de bindende kracht van het reglement te bewijzen vrijwel uitsluitend aan de zijde des werkgevers gelegen is. Bovendien moet worden erkend dat deze bewijsoverlevering den werkgever weinig moeite zal behoeven te kosten: overlegging van de door den arbeider afgegeven verklaring sub 1°. genoemd en eene verklaring van den griffier van het sub 2°. genoemd kantongerecht zal al wat noodig is kunnen bewijzen. Hoogstens zal hij, voor het geval bedoeld bij het slot van 1°, tot getuigenbewijs zijn toevlucht moeten nemen.

Voorlaatste lid. Nu het reglement volgens het ontwerp niet zal zijn bestanddeel van de overeenkomst, is dit lid onmisbaar. Het moet niet kunnen voorkomen dat, hetgeen partijen bij de overeenkomst niet mogen bedingen, of dat, wat partijen alleen bij schriftelijke overeenkomst kunnen bedingen, door den werkgever eenzijdig als verplichting aan den arbeider zoude worden voorgeschreven. Men denke slechts aan de bepaling van artikel 1637 r [s]. Zonder het voorlaatste lid van dit artikel zoude de werkgever, indien hij slechts aan de vereischten van art. 1637 j zorgde te voldoen, de „gedwongen winkelmenering” bij reglement kunnen voorschrijven. Het springt toch in het oog dat art. 1637 k [m] in zoodanig geval niet toepasselijk zoude wezen. Indien de overeenkomst over een of ander punt, waarover het reglement bepalingen bevat, zwijgt, kan bezwaarlijk gezegd worden dat tusschen de bepalingen van reglement en overeenkomst strijd bestaat.

Ook is, vooral met het oog op, en geheel in overeenstemming met, hetgeen bij art. 1639 b eerste lid werd bepaald met zoovele woorden de nietigheid uitgesproken van bepalingen welke strijdig zijn met de voorschriften eener wet of wettige verordening.

O. DERDE AFDEELING.

Van reglementen en van boete.

Art. 1637 p. Een door den werkgever, met of zonder medewerking van anderen, vastgesteld reglement is voor den arbeider slechts verbindend, indien deze heeft verklaard zich met dat reglement te vereenigen, en indien tevens is voldaan aan de navolgende vereischten:

10. dat een volledig exemplaar van het reglement gratis door of vanwege den werkgever aan den arbeider is verstrekt;

20. dat door of vanwege den werkgever een door dezen onderteekeend volledig exemplaar van het reglement ter inzage voor een ieder is nedergelegd ter griffie van het kantongerecht, binnen welks ressort de onderneming, in welke het reglement geldt, geacht moet worden te zijn gevestigd.

Memorie van Toelichting.

§ 9 [der Algemeene Beschouwingen]. *Arbeidsreglementen.* (1)

Onder het thans geldend recht is de arbeider in vele gevallen ter zake van den arbeid nog aan andere bepalingen onderworpen, dan die welke in de wet of de arbeidsovereenkomst zijn vervat. De werkgever stelt namelijk een reglement vast, meestal zelfs zonder zijne arbeiders vóór de vaststelling te raadplegen. De arbeider, die bij hem in dienst treedt, wordt dan geacht zich te onderwerpen aan het op dat oogenblik bestaande reglement, ja soms zelfs — krachtens eene in het reglement opgenomen algemeene clause — aan toekomstige wijzigingen daarvan. Onze rechtspraak heeft meermalen in dien zin beslist, bijv. ten aanzien van tooneelspelers (2); aldus is ook de gevestigde jurisprudentie van het Fransche Hof van Cassatie en de leer der Fransche schrijvers. (3)

Indien dergelijk reglement steeds den arbeider werd voorgelegd en overhandigd vóór zijne indiensttreding, zoodat hij behoorlijk kon nagaan, of hij zich op deze voorwaarden wil verbinden, kan er — bedenkingen tegen sommige in het reglement voorkomende bepalingen daargelaten — geen bezwaar bestaan, het reglement als bindend voor den arbeider te erkennen. Doch zeer vaak — de arbeidsenquête heeft het, voor zoover nog noodig, geleerd — is dit niet het geval; het reglement wordt den arbeider niet of slechts op gebrekkige wijze medegedeeld (4); soms hoort hij van het bestaan en den inhoud voor het eerst, wanneer het een of ander artikel op hem wordt toegepast. Bij dezen gang van zaken wordt niet alleen in beginsel

(1) Literatuur, o. a.:

FREËSE, *Das constitutionelle System im Fabrikbetriebe*, Eisenach 1900.

KÖHNE, *Die Arbeitsordnungen im Deutschen Gewerberecht*, Berlin 1901.

TRUYEN, *Het rechtskarakter der zogenaamde arbeidsreglementen*, Proefschrift, Amsterdam 1901.

VAN BERESTEIJN, *Arbeidsreglementen*, Proefschrift, Utrecht 1903.

(2) [Zie noot (1) op bladz. 399, met toevoeging aan het slot van:] Belangrijk is voorts het arrest van het Hof te 's Gravenhage van 16 November 1896, *W. v. h. R.* no. 6959, waarbij werd bevestigd het vonnis der Rb. Rotterdam van 18 Maart 1895, *W. v. h. R.* no. 6673.

(3) [Zie noot (2) bladz. 399].

(4) [Zie noot (3) bladz. 399, met toevoeging aan het slot van:] Zie ook TRUYEN, t. a. p., bl. 13 en vlg. en v. BERESTEIJN, t. a. p. Hfdst. III, afd. II en III.

de vrijheid van overeenkomst aangetast, maar ook wordt het gevaar vergroot, dat in de reglementen onbillijke bepalingen worden opgenomen. En dat dit gevaar niet denkbeeldig is, bewijst de ervaring in alle landen.

Welke houding moet nu de wetgever tegenover deze reglementen aannemen? Dat het bestaan daarvan op zich zelf zeer gewenscht moet worden geacht, wordt algemeen erkend. Zij geven in vele gevallen zekerheid omtrent de door den arbeider te volgen gedragslijn en, doordat zij aangelegenheden regelen, welke toch nimmer bij de overeenkomst worden vastgesteld, dragen zij er sterk toe bij geschillen tusschen partijen te voorkomen (1). Er is nog meer: waar, gelijk hierboven werd uiteengezet (2), de tijden nog niet rijp zijn voor eene verplichte collectieve arbeidsovereenkomst, zullen goede reglementen er krachtig toe bijdragen, door hunne uniforme regeling den weg voor de collectieve arbeidsovereenkomst te effenen.

In verscheidene landen is dan ook voor grootere ondernemingen de uitvaardiging van een fabrieksreglement, hetwelk althans over zekere in de wet genoemde punten bepalingen inhoudt, verplicht voorgeschreven en op niet-nakoming dezer verplichting straf gesteld (Duitsche Gewerbeordnung, § 134 a vlg.; Oostenrijksche Gewerbeordnung, § 88 a; Zwitsersche Bondswet betr. die Arbeit in den Fabriken van 23 Maart 1877, art. 7; Belgische wet sur les règlements d'atelier, van 15 Juni 1896).

In de aangehaalde wetten van Duitschland (§ 134 b, lid 3; § 134 d; § 134 h), Zwitserland (art. 8), België (artt. 7, 8) is verordend, dat vóór de vaststelling van het reglement aan de arbeiders gelegenheid moet worden gegeven, hunne meening daarover te doen kennen.

Eindelijk wordt in verscheidene dezer wetten (Duitsche G. O. § 134 e en 134 f, Oostenrijksche G. O. § 88 a, Zwitsersche wet, art. 8) aan de overheid een meer of minder uitgebreid toezicht op de vaststelling der reglementen opgedragen, ten einde te waarborgen, dat de wettelijke voorschriften omtrent de totstandkoming worden nageleefd en dat niet bepalingen strijdig met de wetten worden opgenomen (3).

Hoe belangrijk alle deze voorschriften zijn, hunne beteekenis ligt buiten het kader van dit wetsontwerp. Met name zou een voorschrift, waarbij aan sommige categorieën van werkgevers de verplichting werd opgelegd om een reglement vast te stellen, zich in onze burgerlijke wetgeving niet op zijne plaats kunnen gevoelen. Hoe wenschelijk de verplichte reglementeering zijn moge in tal van bedrijven, en welke diensten dit instituut ook zoude kunnen bewijzen aan de voorbereiding eener wettelijke regeling van het collectief arbeidscontract, het valt niet te ontkennen, dat bedoelde verplichting uitsluitend een publiekrechtelijk karakter draagt, dat haar doel zuiver publiekrechtelijk is en dat hare naleving alleen langs publiekrechtelijken weg kan worden verzekerd.

Des burgerlijken wetgevers is de taak te bepalen, onder welke omstandigheden de werkgever zich tegenover den arbeider op de voorschriften van een door hem vastgesteld reglement kan beroepen, welke de invloed is van een reglement op de rechtsverhoudingen van partijen.

(1) [Zie noot (4) op bladz. 399.]

(2) Zie bladz. 8. [Men zie daarvoor bij art. 1637 n.]

(3) Zie over de buitenlandsche wetgeving VAN BERESTEIJN, t. a. p., blz. 161 en vlg.

Tot juist verstand van de taak welke de wetgever hier te vervullen heeft, behoort op den voorgrond te worden gesteld, welk het rechtskarakter is van het reglement, gelijk dit in de practijk voorkomt (1). Ten deze nu worden twee meeningen verdedigd. Volgens de eerste, welke in het ontwerp-DRUCKER aangenomen was, wordt het reglement geacht een bestanddeel der overeenkomst uit te maken; de tweede, in het Regeeringsontwerp van 1901 gehuldigd, beschouwt het reglement als een samenstel van regelen van objectief recht, door den werkgever vastgesteld krachtens het recht, hetwelk hem noodzakelijkerwijze als hoofd en leider der werkzaamheden moet toekomen; het reglement, door den werkgever vastgesteld, werkt, zoo oordeelen de voorstanders dezer opvatting, tegenover den arbeider gelijk de wet tegenover den burger (2).

Naar het oordeel des ondergeteekenden beantwoordt, van een louter theoretisch standpunt beschouwd, geene van beide opvattingen geheel aan de werkelijkheid; eenerzijds moet men erkennen, dat een reglement onderscheidene bepalingen bevat, welke contractueel karakter duidelijk te voorschijn treedt: men denke aan de bepalingen omtrent het bedrag en de uitbetaling van het loon, omtrent de arbeidsuren; aan den anderen kant vertoont het arbeidsreglement echter ook eene publiekrechtelijke zijde, waar het bepalingen geeft ten behoeve van het welzijn, van de veiligheid der arbeiders (3). Het reglement heeft mitsdien in den regel een dubbelslachtig karakter.

Intusschen, deze theoretische beschouwing kan den wetgever niet tot grondslag strekken voor eene regeling van de kracht van het reglement tegenover de arbeiders: wilde de wetgever op het tweeslachtig karakter van het reglement zijne bepalingen grondvesten, dan behoorde — wil hij niet tot eene uitgebreide en toch nimmer volledige casuïstiek zijne toevlucht nemen — vooral steeds duidelijk te kunnen blijken, niet alleen voor den rechtsgeleerde, doch evenzeer voor den leek, waar de grenscheidung ligt tusschen het contractueele en het publiekrechtelijke gedeelte, en dan moest zonder moeite ieder voorschrift tot de groep kunnen worden gebracht, bij welke het van nature behoort.

Dit nu is, naar den ondergeteekende voorkomt, niet het geval. Wanneer men zich herinnert, welk eene verdeeldheid heerscht omtrent de vaststelling der grenzen van publiek- en privaatrecht, hoe sommige bepalingen — men denke b.v. aan die betreffende boeten — door sommigen als contractueel worden beschouwd, door anderen als ongetwijfeld van publiekrechtelijke natuur worden aangemerkt, dan zal men den ondergeteekende toegeven, dat de wetgever, die op het tweeslachtig karakter, dat het arbeidsreglement theoretisch kenmerkt, zijne regeling zou grondvesten, onzekerheid en geschillen zou zaaien; dat hij zijn gebouw op drijfzand zou optrekken.

Is de wetgever mitsdien verplicht, uit een oogpunt van practisch staatsbeleid, eene keuze te doen tusschen de twee hierboven vermelde opvattingen, dan lijkt het niet twijfelachtig of de eerstgenoemde is die welke in de wet behoort te worden neergelegd. Al wie kennis heeft genomen van eenig reglement, bij een onzer groote industriele ondernemingen geldende, zal gereedelijk toegeven, dat het bepalingen

(1) Zie o. a. Verslagen van de Inspecteurs van den Arbeid over 1897 en 1898, blz. 116 en volg. en blz. 396 en volg.

(2) Zie TRUYEN, t. a. p., blz. 37; VAN BERESTEIJN, t. a. p., blz. 25.

(3) Zie ook VAN BERESTEIJN, t. a. p., blz. 29.

bevat, van zoodanig belang voor den arbeider, dat zij voor de afspraken, welke bij eene afzonderlijke overeenkomst gemaakt plegen te worden, in belangrijkheid niet onderdoen. Ook de bepalingen van publiekrechtelijken aard zijn voor den arbeider van zóó groot gewicht, kunnen een zóó belangrijken invloed oefenen op zijn gansche bestaan zoolang de dienstbetrekking duurt, dat de ondergeteekende gemeend heeft zich op het standpunt te moeten stellen, dat het reglement, zoo al niet met name, dan toch in zijn wezen en naar de voorgestelde regeling, een bestanddeel der arbeidsovereenkomst behoort te zijn, zoodat het zonder toestemming des arbeiders niet gewijzigd kan worden. De theorie moest hier, naar zijne meening, het veld ruimen voor de eischen der practijk. Wanneer, gelijk in de Memorie van Toelichting tot art. 8 van het ontwerp-DRUCKER te recht wordt gezegd, wijziging van het reglement door den werkgever alleen, als eenzijdige wijziging van een gesloten contract, in beginsel niet toelaatbaar is, dan is de meest consequente en daarom meest practische gevolgtrekking deze, dat die eenzijdige wijziging dan ook niet plaats mag vinden.

Daar nu aan den anderen kant den werkgever de bevoegdheid niet kan worden ontzegd tot wijziging van een vigeerend reglement over te gaan, of wel een reglement in te voeren, wanneer hem zulks in het belang van zijn bedrijf wenschelijk voorkomt, moest naar een middel worden omgezien om voor zulk een geval botsing tusschen de belangen van beide partijen te voorkomen. De ondergeteekende is van oordeel, dat wijziging van het bestaand, of invoering van een nieuw, reglement behoort te worden gelijkgesteld met iedere andere wijziging der bij het aangaan van de overeenkomst gemaakte afspraken. De arbeider, die zich niet bij zulk eene verandering kan nederleggen, wordt niet gedwongen haar te aanvaarden, doch zal den dienst met inachtneming der wettelijke voorschriften kunnen verlaten. De voorgedragen regeling zal er ongetwijfeld toe bijdragen, dat de werkgever zich met zijne arbeiders tracht te verstaan, alvorens hij de arbeidsvoorwaarden wijzigt.

Deze zijn de beginselen, welke in de artikelen der Derde Afdeeling zijn nedergelegd, en welke bij de toelichting dier artikelen nader zullen worden verklaard. Met het oog op het gewicht van het ontwerp en den onderlingen samenhang der desbetreffende bepalingen kwam het den ondergeteekende geschikt voor de verschillende artikelen, tot het reglement betrekkelijk, in eene afzonderlijke afdeeling samen te vatten.

Uit de in het ontwerp gehuldigde opvatting omtrent het reglement volgt mede, dat, waar het ontwerp afwijking van den gestelden norm toelaat, wanneer zij bij schriftelijke overeenkomst wordt aangebracht, daarnevens afwijking bij reglement toegestaan moet worden. Naar de opvatting van het ontwerp toch is het reglement feitelijk eene schriftelijke overeenkomst, van bijzonderen aard, in plaats van voor een enkelen arbeider, voor een of meer groepen van arbeiders geldende.

Art. 1637 p. In aansluiting bij hetgeen in § 9 der Algemeene Beschouwingen (1) omtrent de opvatting, welke het ontwerp betreffende het rechtskarakter van het reglement huldigt, is medegedeeld, worde hier de aandacht er op gevestigd, dat opzettelijk de algemeene be-

(1) Zie hiervoren, § 9. *Arbeidsreglementen.* (blz. 20 en volg.).

woordingen „een door den werkgever... vastgesteld reglement” gekozen zijn om duidelijk te doen uitkomen, dat het geen verschil maakt of het reglement, waarop de werkgever zich tegenover den arbeider beroept, vóór of na diens indiensttreding is vastgesteld, dan wel of het zijn oorspronkelijken vorm behouden heeft, dan wel na den aanvang der dienstbetrekking gewijzigd is.

Onder welke omstandigheden het reglementsvoorschrift, dat de werkgever wil doen gelden, ook tot stand gekomen moge zijn, het heeft geene bindende kracht voor den arbeider, zoo niet aan alle vereischten bij het artikel vermeld is voldaan.

De werkgever zal ongetwijfeld ter wille van de rechtszekerheid, ook in zijn welbegrepen eigenbelang, de verklaring, dat de arbeider zich met den inhoud van het reglement vereenigt, schriftelijk doen afleggen, bijv. door onderteekening van een exemplaar van het reglement onder den werkgever berustende.

Wat betreft de woorden „een door den werkgever, met of zonder medewerking van anderen, vastgesteld reglement”, deze uitdrukking is gekozen, ten einde te voorzien in het geval, dat het reglement niet door den werkgever alleen doch in samenwerking met anderen, bijv. met eene commissie uit de gezamenlijke arbeiders, wordt vastgesteld. Ook wanneer zulks het geval is, behooren toch dezelfde vereischten aan de verbindbaarheid van het reglement gesteld te worden, vermits de leden eener zoodanige commissie in burgerrechtelijken zin niet als de gevolmachtigden van iederen afzonderlijken arbeider zijn aan te merken.

Zoude men den wil des arbeiders om het reglement, zooals het hem werd voorgelegd, te aanvaarden, het materieel vereischte voor de geldigheid van het reglement kunnen noemen, de wet behoort daarnevens zorg te dragen, dat geen reglement den arbeider worde opgedrongen, hetwelk hem verder onbekend blijft of hetwelk den toets der openbare kritiek niet kan doorstaan. Daartoe dienen de formeele vereischten voor de verbindbaarheid van het reglement, welke sub 1°. en 2°. van het artikel zijn gesteld.

1°. De uitreiking van een exemplaar van het reglement aan den arbeider schijnt het onnoodig te maken, dat in de werkplaats een exemplaar worde opgehangen; afgezien nog van de bezwaren, welke de vervulling van een dergelijken eisch met zich zoude brengen, zal men moeten erkennen, dat voldoende zorg is gedragen voor gelegenheid voor den arbeider om van het reglement kennis te nemen, wanneer aan een ieder, op wien het van toepassing kan zijn, een exemplaar gratis is verstrekt, zoodat de arbeider bij verlies van zijn exemplaar, zoodat niet van den werkgever, dan toch van een medearbeider, een ander exemplaar ter raadpleging zal kunnen erlangen.

2°. De strekking van dit lid is voornamelijk bevordering van publiciteit, waardoor de werkgever allicht van vexatoire bepalingen zal worden weêrhouden; ook hier kan van publiciteit met goeden grond eene heilzame werking worden verwacht. De opvolgende vermelding van werkplaats, kantoor en woonplaats des werkgevers, welke in art. 1637 j van het Regeeringontwerp van 1901 is opgenomen, heeft thans plaats gemaakt voor de eenvoudige vermelding van den zetel der onderneming. Zoodoende is met vrij groote zekerheid hetzelfde kantongerecht aangewezen als door de genoemde langere aanduiding.

De griffie van het kantongerecht is gekozen, ten einde den afstand tusschen den zetel der onderneming en de plaats, waar het reglement ter inzage ligt, zoo gering mogelijk te doen zijn.

„Volledig exemplaar van het reglement”: deze bepaling is aldus op te vatten, dat steeds een volledig exemplaar van het reglement, gelijk dit na de daarin aangebrachte wijzigingen luidt, moet worden verstrekt en ter griffie nedergelegd; ware het voldoende de wijzigingen alleen bekend te maken, het reglement zou alras zulk een verward aanzien kunnen krijgen, dat de duidelijkheid veel te wenschen zoude overlaten.

Ten slotte worde te dezer plaatse de aandacht er op gevestigd, dat een voorschrift als dat van art. 1637 j, lid vijf, van het Regeeringontwerp van 1901, bepalende, dat het bewijs dat het reglement bindende kracht heeft, door den werkgever geleverd moet worden, in het tegenwoordig ontwerp niet voorkomt. Eene dergelijke bepaling toch schijnt te eenen male overbodig, wanneer de werkgever krachtens het reglement tegen den arbeider ageert; het gemeen procesrecht legt hem dan reeds de verplichting op te bewijzen, dat hij zich op een geldig, op een verbindend, reglement beroept. De bepaling zoude alleen beteekenis kunnen hebben in het geval, dat de arbeider eene vordering krachtens het reglement instelt en de werkgever de geldigheid daarvan tegenspreekt. Het zal intusschen geen betoog behoeven, dat het feitelijk eene onmogelijkheid zoude zijn in zulk een geval den werkgever de verbindende kracht van het reglement te laten bewijzen.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

DERDE AFDEELING.

Verscheidene leden gaven er hunne teleurstelling over te kennen, dat in dit ontwerp niet het voorbeeld is gevolgd, in de wetgevingen van verscheidene landen gegeven, en niet voor ondernemingen van eenigen omvang, met een bepaald aantal arbeiders, de uitvaardiging van een arbeidsreglement, hetwelk over zekere in de wet genoemde punten bepalingen inhoudt, verplicht is voorgeschreven. Sommigen waren van oordeel, dat zoodanig verplicht reglement o. a. zou moeten bevatten vooreerst de bepalingen van de arbeidsovereenkomst en verder die bepalingen uit de arbeidswetgeving, ter naleving waarvan de medewerking der arbeiders noodig is. Huns inziens verdient het eerste aanbeveling, ten einde te bevorderen, dat de regeling der arbeidsovereenkomst in een bepaald bedrijf naar dezelfde beginselen geschiede en openbaar zij, door welke uniforme regeling, zooals in de Memorie van Toelichting te recht is opgemerkt, dan de weg kan worden geëffend voor de collectieve arbeidsovereenkomst.

Het tweede scheen hun wenschelijk, opdat de naleving van de arbeidswetgeving eene verplichting worde door den werkgever aan de arbeiders opgelegd en dientengevolge de beampten of zetbazen van den werkgever in de onmogelijkheid zullen zijn de arbeiders, als thans, tot niet-naleving der wettelijke voorschriften te bewegen.

Sommige leden zouden naast de verplichting tot vaststelling van een arbeidsreglement in de wet willen hebben voorgeschreven, dat vóór de vaststelling of wijziging van zoodanig reglement aan de arbeiders of eene commissie uit hun midden gelegenheid zou moeten worden gegeven, hunne meening daaromtrent te doen kennen. In art. 9 van het ontwerp-DRUCKER vond men althans een begin van zoodanige regeling.

Enkele leden gingen nog verder. Huns inziens behoorden de reglementen te worden vastgesteld of gewijzigd door een lichaam, boven beide partijen

staande, en behoorde de arbeider zich bij geschillen met den werkgever over de toepassing van het reglement op dit lichaam te kunnen beroepen. Althans zou goedkeuring door een onpartijdig college kunnen worden voorgeschreven. Ook hier verwees men naar het ontwerp-DRUCKER, art. 9 [1637 u].

Eindelijk werd hier nogmaals te berde gebracht het reeds boven besproken denkbeeld, de vaststelling of wijziging van de arbeidsreglementen aan de voorbereiding van het collectief arbeidscontract dienstbaar te maken door die vaststelling of wijziging op te dragen aan den werkgever in samenwerking met de collectiviteit der arbeiders in het vak, de vak-vereëning.

Vele andere leden konden zich met de bepalingen van deze afdeeling in het algemeen wel vereëningen en meenden, dat de Regeering ten deze het juiste standpunt heeft ingenomen. Het verkeerde in den op het punt van arbeidsreglementen thans bestaanden toestand is, zooals in de Memorie van Toelichting te recht wordt aangewezen, vooral, dat zeer vaak het reglement den arbeider niet of slechts op gebrekkige wijze wordt medegedeeld en hij soms van het bestaan en den inhoud voor het eerst hoort, wanneer het een of ander artikel op hem wordt toegepast. Welnu, in dezen verkeerden gang van zaken, waarbij niet alleen in beginsel de vrijheid van overeenkomst wordt aangetast, maar ook het gevaar groot is, dat in de reglementen onbillijke bepalingen worden opgenomen, zal door het ontwerp afdoende verbetering worden gebracht. Het reglement zal voortaan slechts bindende kracht hebben voor den arbeider, zoo hij heeft verklaard zich daarmee te kunnen vereëningen, en door de publiciteit, die aan het reglement zal moeten worden gegeven, zal de werkgever allicht van het daarin opnemen van vexatoire bepalingen worden weerhouden. Verdere voorschriften behooren niet tot de civielrechtelijke regeling van de arbeidsovereenkomst en vallen dus buiten het kader van dit wetsontwerp.

Van verschillende zijden gaf men er zijne ingenomenheid mede te kennen, dat, waar eene keuze moest worden gedaan tusschen de twee meeningen, die omtrent het rechtskarakter van het arbeidsreglement bestaan, de voorkeur is geschonken aan de opvatting, ook in het ontwerp-DRUCKER gehuldigd, volgens welke het reglement geacht wordt een bestanddeel der overeenkomst uit te maken. Men meende, dat deze opvatting uit een praktisch oogpunt meer aanbeveling verdient dan de andere meening; die in het Regeeringsontwerp van 1901 was gehuldigd.

Art. 1637 p. Terwij in het ontwerp-DRUCKER is bepaald, dat de arbeider of zijn wettelijke vertegenwoordiger door onderteekening van een ontvangstbewijs moet hebben te kennen gegeven, dat hij met de in het reglement voorkomende bepalingen bekend is, houdt het ontwerp omtrent de wijze, waarop de arbeider moet hebben verklaard zich met het reglement te vereëningen, geen voorschrift in. In de Memorie van Toelichting wordt opgemerkt, dat de werkgever ongetwijfeld ter wille van de rechtszekerheid, ook in zijn welbegrepen eigenbelang, de bedoelde verklaring door den arbeider schriftelijk zal doen afleggen, bijv. door onderteekening van een exemplaar van het reglement onder den werkgever berustende. Sommige leden meenden echter, dat de rechtszekerheid eischt, de wijze, waarop van de verklaring moet blijken, in de wet uitdrukkelijk te regelen, hetzij dan daarvoor worde gekozen de vorm in het ontwerp-DRUCKER, hetzij die in de Memorie van Toelichting genoemd.

10. Naar aanleiding van de vraag, of ook aan losse werklieden, aan bootwerkers als te Rotterdam bijv., een volledig exemplaar van het arbeidsreglement gratis door of vanwege den werkgever moet worden verstrekt, werd opgemerkt, dat deze vraag hare beantwoording vindt in de begripsbepaling van art. 1637 a. Geldt het hier personen, die eene arbeidsovereenkomst hebben aangegaan, dan is op hunnen werkgever de

bepaling van art. 1637 p, 10., van toepassing; voor andere personen is de bepaling niet geschreven.

Sommige leden zouden gaarne hebben gezien, dat het vereischte, in het ontwerp-DRUCKER gesteld, omtrent het ophangen van een exemplaar van het reglement op een voor den arbeider gemakkelijk toegankelijke plaats, zoo mogelijk in het arbeidslokaal, in het ontwerp ware overgenomen. Blijkens de Memorie van Toelichting acht de Minister dit onnoodig en is hij van oordeel, dat, afgezien nog van de bezwaren, welke de vervulling van een dergelijken eisch met zich zoude brengen, door de uitreiking van een exemplaar van het reglement aan den arbeider, voldoende zorg is gedragen voor gelegenheid om van het reglement kennis te nemen. De bedoelde leden vonden dit betoog weinig klemmend. Huns inziens kunnen de bezwaren, waarop de Minister het oog heeft, niet groot worden genoemd en kan de gelegenheid, van het reglement kennis te nemen niet ruim genoeg worden gesteld. Op opneming van bovenbedoeld vereischte werd door hen daarom aangedrongen.

Opgemerkt werd, dat het woord: „kosteloos” boven: „gratis” de voorkeur zou verdienen.

20. Enkele leden hadden tegen het nederleggen van een exemplaar van het reglement ter inzage van een ieder bezwaar, omdat, naar zij beweerden, in de arbeidsreglementen somtijds min of meer vertrouwelijke voorschriften kunnen voorkomen in verband met aan de fabriek eigen werkwijzen, en het niet aangaat het publiek en dus ook de vakgenooten in de gelegenheid te stellen van deze voorschriften, die slechts voor de arbeiders bestemd zijn, kennis te nemen.

Andere leden gevoelden weinig voor dit bezwaar. Huns inziens zal het ieder, die dit wil, reeds zoo gemakkelijk vallen, aan een reglement, waarvan een exemplaar aan alle arbeiders moet worden uitgedeeld, eene mededeeling te ontleenen, dat aan den inhoud van zoodanig reglement een vertrouwelijk karakter bezwaarlijk meer kan worden toegekend.

Blijkens de Memorie van Toelichting is hier de griffie van het kantongerecht gekozen, ten einde den afstand tusschen den zetel der onderneming en de plaats, waar het reglement ter inzage ligt, zoo gering mogelijk te doen zijn. Verscheidene leden waren van oordeel, dat dit doel beter ware te bereiken door niet de griffie van het kantongerecht te kiezen, maar de secretarie van de gemeente, binnen welke de onderneming geacht moet worden te zijn gevestigd; op wijziging van de bepaling drongen zij daarom aan.

Men nam aan, dat het in de bedoeling ligt kosteloos inzage van het reglement te doen verstrekken, maar meende, dat het geenszins overbodig ware dit in de bepaling uitdrukkelijk te vermelden.

Men gaf in overweging, in de wet voor te schrijven, dat een exemplaar van het reglement zal moeten worden toegezonden aan den betrokken inspecteur van den arbeid, alsmede aan de Kamer van Arbeid voor het bedrijf, waaronder de onderneming valt, indien voor de gemeente, binnen welke zij geacht moet worden te zijn gevestigd, zoodanige Kamer is ingesteld.

Memorie van Antwoord.

[Slot van § 11 der Algemeene Beschouwingen.]

Over het verplicht stellen van arbeidsreglementen voor grootere bedrijven heeft de Regeering ernstig hare gedachten laten gaan; de bezwaren daartegen bleken echter van zoo groot gewicht, dat zij gemeend heeft daartoe in dezen stand van zaken niet te kunnen besluiten. Voor het overige wordt omtrent dit punt verwezen naar hetgeen bij de artikelen wordt opgemerkt.

DERDE AFDEELING.

De leden, die hunne teleurstelling er over te kennen gaven, dat het ontwerp geene bepalingen bevat, waardoor aan sommige categorieën van werkgevers de verplichting wordt opgelegd voor hunne onderneming een arbeidsreglement vast te stellen, veroorlooft de ondergeteekende zich te verwijzen naar de Memorie van Toelichting, waarin de redenen worden aangegeven, welke tot deze onthouding hebben geleid. Hij zou daaraan alleen nog willen bijvoegen, dat uit de opmerkingen, in het Voorloopig Verslag voorkomende, bepaaldelijk uit hetgeen werd medegedeeld betreffende de opname van bepalingen der arbeidswetgeving, mede duidelijk het scherp geteekende publiekrechtelijk karakter spreekt der verplichte reglementeering.

Bij de wet de verplichting des werkgevers voor te schrijven om vóór de vaststelling of wijziging van het arbeidsreglement aan de arbeiders, of aan eene commissie uit hun midden, de gelegenheid te geven, hunne meening daaromtrent te doen kennen, schijnt minder praktisch, dan door doeltreffende bepalingen bij den werkgever een belang te scheppen om die meening uit te lokken; zoude toch eene wettelijke verplichting allicht in eene bloote formaliteit ontaarden, wanneer daarentegen de werkgever werkelijk belang heeft bij het hooren van zijne arbeiders, zal hij, terecht, zorg dragen uit zich zelven datgene te doen, wat anders door de wet zoude zijn gelast. Eene dergelijke regeling nu is met de bepalingen van art. 1637 r (*nieuw* art. 1637 t) [1637 k] beoogd.

De geldigheid van het reglement afhankelijk te stellen van de goedkeuring van een lichaam „boven beide partijen staande”, zou geene aanbeveling verdienen. Of deze goedkeuring zoude zijn eene loutere formaliteit, en dan de oorzaak wezen van tal van misvattingen en onjuiste inzichten, of zij zoude thuis behooren in een stelsel van „grootmoederlijke wetgeving” — gelijk men dit noemt aan de overzijde der Noordzee — dat verslappend moet werken.

Wanneer de arbeiders een aaneengesloten geheel, eene vakvereeniging, vormen, zal de werkgever, die de meening zijner arbeiders wil leeren kennen, ongetwijfeld zich in de eerste plaats wenden tot die vereeniging.

Art. 1637 p (*nieuw* art. 1637 r). Er bestaat geen bezwaar in het ontwerp uitdrukkelijk aan te geven, hoe van de instemming des arbeiders zal moeten blijken. De eenvoudigste wijze schijnt te bestemder plaats in het eerste lid het woord „schriftelijk” in te voegen.

1°. In verband met de opmerkingen omtrent de zoogenaamde losse werklieden en de bootwerkers, veroorlooft de ondergeteekende zich nogmaals de aandacht te vestigen op de bepalingen van art. 1637 c, eerste lid. Ook indien eene andere rechtsverhouding meer op den voorgrond treedt, zal de arbeidsovereenkomst, is zij werkelijk in de gesloten overeenkomst vervat, hare bepalingen doen gelden.

Aan den wensch van sommige leden, die gaarne zouden hebben gezien, dat het vereischte in het ontwerp-DRUCKER gesteld, omtrent het ophangen van een exemplaar van het reglement op eene voor den arbeider gemakkelijk toegankelijke plaats, zoo mogelijk in het arbeidslokaal, ware overgenomen, is bij het gewijzigd wetsontwerp voldaan.

Ook is in dat ontwerp, hier en elders, het woord „gratis” door „kosteloos” vervangen.

2°. De geheimhouding van den inhoud van het arbeidsreglement moge in sommige omstandigheden wenschelijk te achten zijn, zij kan moeilijk samengaan met eene volledige bekendheid van iederen arbeider met dat reglement. Waar dus eene keuze moet worden gedaan, zal de geheimhouding moeten wijken, en wanneer eenmaal door den wetgever daartoe is besloten, zal het aan geen bedenking onderhevig zijn een ander vereischte in de wet op te nemen, dat die geheimhouding te niet doet.

Hoewel de ondergeteekende niet kan zeggen, dat bij hem overwegend bezwaar bestaat, ingevolge de in het Voorloopig Verslag voorkomende opmerkingen, de gemeentesecretarie in de plaats van de griffie van het kantongerecht te stellen, heeft hij toch ten slotte gemeend het beste te doen door zijn oorspronkelijk voorstel te handhaven. Niet alleen omdat anders den gemeentebesturen al wederom eene nieuwe werkzaamheid zoude worden opgelegd, die bovendien geheel buiten het gebied van het administratief recht is gelegen, en deswege minder eigenaardig bij hen thuis behoort, maar voornamelijk, omdat in zeer vele van de kleinere gemeenten — en alleen in die gemeenten waar geen kantonrechter zetelt is de quaestie van eenig belang — men voor de secretarie slechts over weinig personeel en over eene zeer beperkte ruimte beschikt. Is men aan de griffiën van kantongerechten gewend lieden te ontvangen, die akten komen inzien, aan die kleinere secretarieën zal het raadplegen niet zelden met bezwaren gepaard gaan en daarbij — hetgeen zeker vaak niet wenschelijk is te achten — den werkgever bekend worden. Men zie daarbij niet over het hoofd, dat de onder 1°. en 3°. voorgestelde vereischten meer in het bijzonder de strekking hebben *den arbeider* steeds in de gelegenheid te stellen het reglement te raadplegen, terwijl de eisch sub 2°. voorgesteld is om belangstellenden derden de gelegenheid te verschaffen van den inhoud van het reglement kennis te nemen. Aan dezen zal een gang naar de griffie van het kantongerecht niet te veel moeite kosten.

In verband hiermede lag het niet in de bedoeling dat de inzage van het reglement kosteloos geschieden zou. Er pleit geene afdoende reden voor, de inzage van arbeidsreglementen vrij te stellen van kosten, welke op de kennismaking van andere stukken gegeven worden.

Tegen de verplichte toezending aan den betrokken inspecteur van den arbeid, en aan de Kamer van arbeid schijnt op zich zelf geen bezwaar te bestaan, doch de ondergeteekende vermeent haar niet in het ontwerp te mogen opnemen en wegens het sterk op den voorgrond tredend publiekrechtelijk karakter dezer verplichting en met het oog op de wenschelijkheid, het aantal vereischten voor de geldigheid van het arbeidsreglement zooveel mogelijk te beperken.

G. O. *Art. 1637 r.* Een door den werkgever, met of zonder medewerking van anderen, vastgesteld reglement is voor den arbeider slechts verbindend, indien deze schriftelijk heeft verklaard zich met dat reglement te vereenigen, en indien tevens is voldaan aan de navolgende vereischten:

1°. dat een volledig exemplaar van het reglement kosteloos door of vanwege den werkgever aan den arbeider is verstrekt;

20. dat door of vanwege den werkgever een door dezen ondertekend volledig exemplaar van het reglement ter inzage voor een ieder is nedergelegd ter griffie van het kantongerecht, binnen welks ressort de onderneming, in welke het reglement geldt, geacht moet worden te zijn gevestigd;

30. dat een volledig exemplaar van het reglement op eene voor den arbeider gemakkelijk toegankelijke plaats, zoo mogelijk in het arbeidslokaal, zoodanig opgehangen zij en blijve, dat het duidelijk leesbaar is.

Verslag van het Mondeling Overleg.

VIII. Van de zijde der Commissie werd er op gewezen, dat er blijkens bladz. 19 van de Memorie van Antwoord [bl. 412] en bladz. 52 van de Memorie van Toelichting bij het ontwerp, houdende bepalingen ter bescherming van den arbeid, verschil van gevoelen bestaat tusschen de Ministers van Justitie en van Binnenlandsche Zaken ten aanzien van de vraag of bepalingen, waardoor aan sommige categorieën van werkgevers de verplichting wordt opgelegd voor hunne onderneming een arbeidsreglement vast te stellen, thuis behooren in onze burgerlijke wetgeving dan wel, als van publiekrechtelijken aard, in de Arbeidswet. De yrees werd geuit, dat als gevolg van dit verschil van opvatting de aangelegenheid ongeregeld zal blijven en de meening te kennen gegeven, dat te dezer zake overleg tusschen beide bewindslieden noodzakelijk is.

Door den Minister werd geantwoord, dat hij moet blijven volharden bij zijne opvatting, dat het onderwerp niet hier, bij de wettelijke bepalingen omtrent het arbeidscontract, maar bij die ter bescherming van den arbeid regeling behoort te vinden en dat hij de gronden voor deze opvatting aan den Minister van Binnenlandsche Zaken onlangs opnieuw schriftelijk heeft uiteengezet. Van de zijde der Commissie werd de juistheid van dit gevoelen toegegeven en opgemerkt, dat eventueel de Kamer zich zou kunnen verklaren omtrent de wenschelijkheid van wettelijke regeling ten aanzien van de verplichting om arbeidsreglementen vast te stellen.

IX. Van de zijde der Commissie werd betoogd, dat er veel voor schijnt te pleiten, dat in art. 1637 r, eerste lid, onder 2°. de gelegenheid tot het inzien van arbeidsreglementen kosteloos worde gegeven. Mede in verband daarmee scheen dan nederlegging van deze reglementen ter inzage op de gemeentesecretarie wenschelijk.

De Minister antwoordde, dat bij hem tegen kosteloosheid in dezen geene bedenking bestaat. Aan nederlegging van de reglementen ter griffie van het kantongerecht bleef de Minister echter de voorkeur schenken, ook uit overweging, dat de gemeentebesturen reeds met zoovele werkzaamheden ter uitvoering van Rijkswetten zijn belast.

1e N. v. W. Aan art. 1637 r, 2°. wordt het hier volgende toegevoegd: „de inzage van het reglement geschiedt kosteloos;”.

2e N. v. W. De woorden „DERDE AFDEELING. Van reglementen en van boete.” tusschen de artikelen 1637 g [z] en 1637 r vervallen.

Art. 1637 r wordt geplaatst achter art. 1637 i. In den aanhef van dat artikel vervallen de woorden „met of zonder medewerking van anderen”, terwijl in de alinea sub 2°. de woorden „geacht moet worden te zijn gevestigd” worden vervangen door de woorden „gevestigd is”.

Toelichting der 2e N. v. W.

Inrichting en terminologie van het ontwerp. DERDE AFDEELING. Er bestaat geene afdoende reden om de bepalingen omtrent het reglement en de boete in eene afzonderlijke afdeeling samen te vatten. Voor eene zoodanige regeling ware wellicht goede grond aanwezig geweest in het Regeeringsontwerp van 1901, dat het reglement beschouwde als den arbeider opgelegd krachtens het recht, dat den werkgever als leider der onderneming toekomt, dus als eene verzameling van voorschriften, waaraan de arbeider gebonden is naast de contractuele verplichtingen der arbeidsovereenkomst; zij is niet op hare plaats in een ontwerp, dat de contractuele natuur van het reglement aanvaardt en in tal van bepalingen uitwerkt.

Terwijl alzoo in het stelsel van het ontwerp het reglement, indien de arbeider zich daarmee vereenigt, *bestanddeel* is van de arbeidsovereenkomst, heeft de afzonderlijke groepeerings ten gevolge gehad, dat in art. 1637 s [m] en andere bepalingen dezer afdeeling het reglement tegenover of naast de arbeidsovereenkomst wordt gesteld. Dat is onaannemelijk.

Evenmin laat zich de samenvoeging der regeling van reglement en boete onder een afzonderlijk hoofd rechtvaardigen. De boete wordt geenszins enkel bij reglement bedongen. Reeds in het tweede lid van art. 1637 u treedt dit aan het licht.

Om al deze redenen is de derde afdeeling als zoodanig vervallen, terwijl de artikelen worden ingelascht in de Tweede afdeeling, waar hun natuurlijke plaats is. Die betreffende de verbindbaarheid van het reglement worden gerangschikt onder de inleidende voorschriften en die betreffende de boete volgen op de bepalingen omtrent het loon. In de Nota is nader bij ieder artikel de plaats aangewezen, waar het in de wet opgenomen zal worden.

In verband met het bovenstaande is art. 1637 s, eerste lid, vervallen en in die artikelen, waarin naast het reglement sprake was van de arbeidsovereenkomst of van *de* overeenkomst wijziging gebracht.

[Voor de verdere behandeling van het artikel zie men bij art. 1637 k.]

Artikel 1637 k. Indien gedurende de dienstbetrekking een reglement wordt vastgesteld of het bestaande wordt gewijzigd, is dit nieuwe of gewijzigde reglement voor den arbeider slechts verbindend, indien een volledig exemplaar van het ontwerp daarvan of van de ontworpen wijzigingen hem kort vóór de vaststelling gedurende zoodanigen tijd kosteloos ter inzage is verstrekt, dat hij zich over den inhoud behoorlijk heeft kunnen beraden.

Indien de arbeider na vaststelling van het nieuwe of het gewijzigde reglement weigert de verklaring af te geven, dat hij zich daarmee vereenigt, wordt deze weigering aangemerkt als eene opzegging van de dienstbetrekking uitèrlijk tegen den dag, waarop het nieuwe of het gewijzigde reglement in werking zal treden. Is de dienstbetrekking voor eenen bepaalden tijd aangegaan, of liggen tusschen den dag, waarop het nieuwe of het gewijzigde reglement den arbeider door of

vanwege den werkgever ter verkrijging van de bovenbedoelde verklaring is aangeboden, en dien, waarop het in werking zal treden, minder vrije dagen dan de opzeggingstermijn omvat, dan heeft de arbeider aanspraak op eene schadeloosstelling op den voet als bij artikel 1639 r is bepaald.

Elk beding, strijdig met eenige bepaling van dit artikel, is nietig.

O. D. Art. 8. Nieuwe reglementen of wijzigingen van bestaande reglementen, door den werkgever na het sluiten der overeenkomst vastgesteld, verbinden partijen alleen, indien een exemplaar daarvan aan den arbeider of aan zijn wettelijke vertegenwoordiger is overhandigd, en niet eerder dan den negen-en-twintigsten dag na dien waarop een exemplaar, op de wijze in het voorgaande artikel onder nr. 1 vermeld, is opgehangen.

Alle bedingen in strijd met de bepalingen van dit artikel zijn nietig.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 8. Eene bijzondere moeilijkheid vertoont zich ten aanzien van vaststelling van nieuwe of verandering van bestaande reglementen na de afsluiting der arbeidsovereenkomst. Als eenzijdige wijziging van een gesloten contract is ze eigenlijk in beginsel niet toelaatbaar. Intusschen, met het oog op de practijk schijnt het niet wel mogelijk, de werking der nieuwe of gewijzigde reglementen met betrekking tot reeds in dienst zijnde arbeiders uit te sluiten. Zoo veel doenlijk worde dan daarbij voor de belangen van deze arbeiders gezorgd. Waar het nieuwe reglement hun niet aanstaat moeten zij in de gelegenheid zijn, nog tijdig de dienstbetrekking op te zeggen. Vandaar, dat op het voetspoor van buitenlandsche wetten (Duitsche *Gewerbeordnung*, § 134 a, laatste lid; Belgische wet, artt. 7—9) wordt voorgesteld, dat nieuwe reglementen of wijzigingen van reeds bestaande eerst eenigen tijd na de uitvaardiging in werking mogen treden. Die termijn is gesteld op 28 dagen na de aanplakking, welke den arbeider wel niet zal ontgaan; in ondernemingen, waar reglementen gebruikelijk zijn, zal de arbeider dan zeer dikwijls tijd genoeg hebben voor opzegging; is de tijd niet voldoende, dan kan nog art. 50 [1639 w] worden toegepast.

De bepaling van het tweede lid strekt om te voorkomen, dat de bedoeling van dit artikel wordt vrijdeld door in de arbeidsovereenkomst eene clause van algemeene onderwerping aan toekomstige reglementen op te nemen.

O. Art. 1637 r. Indien gedurende de dienstbetrekking een reglement wordt vastgesteld of het bestaande wordt gewijzigd, en de arbeider weigert de verklaring af te geven, dat hij zich met het nieuwe of het gewijzigde reglement vereenigt, wordt deze weigering aangemerkt als eene opzegging van de dienstbetrekking uiterlijk tegen den dag, waarop het nieuwe of het gewijzigde reglement in werking zal treden.

Liggen tusschen den dag, waarop het nieuwe of het gewijzigde reglement den arbeider is aangeboden, en dien, waarop het in werking zal treden, minder vrije dagen dan de opzeggingstermijn omvat, bedoeld bij de artikelen 1639 i en 1639 j, dan heeft de arbeider aanspraak op eene schadeloosstelling op den voet als bij artikel 1639 t is bepaald.

Memorie van Toelichting.

Art. 1637 r. De opvatting, welke de wetgever huldigt omtrent het rechtskarakter van het reglement komt voornamelijk aan het licht wanneer de vraag beantwoord moet worden, hoe de arbeider zal staan tegenover wijzigingen aangebracht in het reglement, waaronder hij de arbeidsovereenkomst heeft aangegaan, of wel tegenover een

nieuw reglement, ingevoerd door den werkgever die bij den aanvang der dienstbetrekking geen reglement in zijn bedrijf kende.

Wanneer men zich eenmaal, gelijk dit ontwerp in overeenstemming met het ontwerp-DRUCKER, op het standpunt plaatst, dat het reglement, aan de gestelde eischen beantwoordende, eene contractueele natuur bezit, schijnt het voorschrift, dat wijzigingen eerst na zekeren tijd in werking kunnen treden, een pover surrogaat voor wat eene logische uitwerking der eenmaal aanvaarde opvatting aangeeft. Niet alleen voorts, dat hier aan het stellen van een termijn eene belangrijke mate van willekeur kleeft, doch er kunnen zich gevallen voordoen, waarin het belang eener spoedige reglementswijziging niet kan worden ontkend. Althans schijnt het geene goede politiek de mogelijkheid eener spoedige wijziging eens en voor altijd af te snijden.

Het ontwerp aanvaardt de consequentiën zijner leer ten volle: evenmin als in de afzonderlijke overeenkomst met den arbeider gesloten, mag de werkgever zonder diens goedvinden wijziging brengen in het reglement. De bepalingen van art. 1637 p [j] gelden onder alle omstandigheden, waarin de werkgever zich op eenige reglementsbepaling zoude kunnen beroepen. Verklaart nu de arbeider zich met het gewijzigde, of casu quo met het nieuw ingevoerde, reglement te vereenigen, het reglement zal in dien vorm van kracht kunnen zijn zoodra aan de voorschriften van art. 1637 p [j], 1°. en 2°., zal zijn voldaan.

Kan de arbeider zich met het gewijzigde of het nieuw ingevoerde reglement echter niet vereenigen, dan zal hij nimmer aan de bepalingen ervan onderworpen zijn. Het behoeft intusschen geene nadere verklaring, dat een bedrijf, waarin zekere reglementsbepalingen; anders dan krachtens eigen voorschrift, voor sommige arbeiders niet, voor anderen wel van toepassing zouden zijn, alras in een staat van hopelooze anarchie zou gaan verkeeren; dat zulk een bedrijf aan de willekeur der arbeiders zoude zijn overgeleverd en in onze tijden van scherpe concurrentie op ieder gebied onvermijdelijk tot ondergang zoude zijn gedoemd. Daarom zal de arbeider, die zich met de nieuwe arbeidsvoorwaarden niet kan vereenigen, den dienst moeten verlaten; waar de belangen der zaak in strijd komen met die des arbeiders, zullen de laatstgenoemde moeten wijken. De weigering des arbeiders om zich met het nieuwe of het gewijzigde reglement te vereenigen, wordt mitsdien — praesumptio juris et de jure — aangemerkt als eene opzegging van de dienstbetrekking tegen den dag, waarop de wijziging der arbeidsvoorwaarden werkelijkheid zal worden. Het woord „uiterlijk” heeft de strekking om duidelijk te maken, dat de arbeider met gebruikmaking van den gewonen opzeggingstermijn casu quo den dienst ook vroeger zal kunnen verlaten.

Deze regeling zal er ongetwijfeld toe bijdragen te verhinderen, dat de werkgever zonder goede gronden de arbeidsvoorwaarden wijzigt; wetende, dat hij de kans belooft door zijne verandering van het reglement zijne arbeiders te verliezen, zal hij ook niet licht tot deze verandering overgaan zonder in verstandhouding met hen te treden, zonder hun gevoelen daaromtrent te vernemen en hunne mogelijke bezwaren tegen de voorgenomen wijziging uit den weg te ruimen of althans aandachtig te overwegen. Van deze bepaling verwacht de ondergeteekende eene opvoedende kracht, welke in de ondernemingen, waar reglementen gebruikelijk zijn, aan de goede verhouding tusschen werkgever en personeel zal ten goede komen.

Tweede lid. Ware het raadzaam te bepalen, dat de wijziging van een bestaand, of de invoering van een nieuw, reglement eerst na geruimen tijd in werking mag treden, de wetgever zoude met de bepaling van het eerste lid kunnen volstaan. De termijn zoude dan aldus gesteld kunnen worden, dat iedere redelijke opzeggingstermijn daarin zoude zijn vervat. Daar het echter niet raadzaam is voorgekomen zonder goede gronden de vrijheid van ondernemers in dit opzicht aan banden te leggen, moest naar een middel worden omgezien om voor de belangen der niet-meegaande arbeiders te waken in het geval dat de wijzigingen spoedig in werking moeten treden. Dit middel, waardoor de arbeider, die binnen den tijd van den opzeggingstermijn den dienst moet verlaten, dezelfde schadeloosstelling erlangt als waarop hij recht zoude hebben, indien de werkgever hem zonder gegronde, vooraf medegedeelde, redenen ontsloeg, schijnt den ondergeteekende tevens eene aanleiding voor den werkgever om slechts in gevallen van ernstig belang de inwerkingtreding van wijzigingen op een korten termijn te bepalen.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1637 r. Sommige leden waren van oordeel, dat bij de hier getroffen regeling met de belangen van den arbeider op geheel onvoldoende wijze rekening wordt gehouden. De Minister zegt in de Memorie van Toelichting, dat het voorschrift, in het ontwerp-DRUCKER opgenomen, volgens hetwelk wijzigingen van een reglement eerst na zekeren tijd in werking kunnen treden, een pover surrogaat is voor wat eene logische uitwerking der eenmaal aanvaarde opvatting omtrent het rechtskarakter van het reglement aangeeft. Deze leden waren intusschen van oordeel, dat de thans voorgestelde regeling, volgens welke de arbeider, die zich met de nieuwe arbeidsvoorwaarden niet kan vereenigen, den dienst zal hebben te verlaten, een niet minder pover surrogaat is voor dien arbeider, wien het immers niet past werkeloos op straat te staan en die daarom in de meeste gevallen feitelijk wel gedwongen zal zijn, zich aan de nieuwe voorwaarden te onderwerpen.

Blijkens de Memorie van Toelichting meent de Minister, dat de voorgestelde regeling er ongetwijfeld toe zal bijdragen te verhinderen, dat de werkgever zonder goede gronden de arbeidsvoorwaarden wijzigt, wetende, dat hij de kans loopt door zijne verandering van het reglement zijne arbeiders te verliezen. Sommige leden deelden in dit gevoelen niet en vreesden integendeel, dat de werkgever de hem hier geboden gelegenheid zal aangrijpen om door wijziging van de arbeidsvoorwaarden het aan arbeiders, die hij kwijt wil zijn, onmogelijk te maken langer in zijn dienst te blijven.

Hiertegen werd echter aangevoerd, dat de werkgever, aan dezen toelag uitvoering gevende, gevaar zal loopen met de slechte werklieden ook de goede te verliezen, omdat het maken van uitzonderingsbepalingen voor een van beide categorieën van arbeiders in de practijk zeker niet doenlijk zal blijken.

Van gedachten werd gewisseld over de vraag, of de hier voorgestelde regeling ook van toepassing moet worden geacht in een geval, waarin eene dienstbetrekking voor bepaalden tijd is aangegaan, zooals bijv. ten aanzien van een leeraar aan eene particuliere kostschool. Terwijl men eenerzijds van oordeel was, dat voor zoodanig geval de regeling niet is geschreven en men ten bewijze van de juistheid dezer opvatting wees op het tweede lid, dat met zijne verwijzing naar den opzeggingstermijn, bedoeld bij de artt. 1639 i en 1639 j, blijkbaar slechts ziet op dienstbetrekkingen, voor onbepaalden tijd aangegaan, werd daartegen anderzijds

opgemerkt, dat in het tweede lid juist wordt gesproken van eene schadeloosstelling op den voet als bij art. 1639 t [r] is bepaald, en dit artikel de schadeloosstelling regelt zoowel ten aanzien van eene dienstbetrekking voor onbepaalden tijd als voor eene dienstbetrekking voor bepaalden tijd aangegaan. Met het oog op dit verschil van gevoelen werd verduidelijking van de redactie wenschelijk geacht.

Memorie van Antwoord.

Art. 1637 r (nieuw art. 1637 t). Door de leden, die oordeelden, dat bij de hier getroffen regeling met de belangen van den arbeider op geheel onvoldoende wijze rekening wordt gehouden, en die blijkbaar de voorkeur gaven aan eene regeling als in het ontwerp-DRUCKER vervat, is vermoedelijk over het hoofd gezien, dat ook volgens dat ontwerp de arbeider slechts de keuze heeft tusschen onderwerping aan het gewijzigd reglement en opzegging van den dienst. Inderdaad, wanneer men erkent, dat omstandigheden zich kunnen voordoen, die wijziging van een reglement noodig maken, en daarbij wil aannemen, dat de leiding van eene onderneming moet blijven berusten bij den werkgever, dan moet men de mogelijkheid aanvaarden, dat wellicht een of meer arbeiders te eeniger tijd een reglement, waartegen zij geen bezwaar hebben, zien vervangen door een ander, dat niet in allen deele hunne goedkeuring wegdraagt. De vraag rest dan slechts, op welke wijze de rechtmatige belangen dezer arbeiders het best beschermd kunnen worden. Volgens het ontwerp-DRUCKER zullen zij, na het verstrijken van den gestelden termijn, aan dit voor hen ongunstig reglement onderworpen zijn, zoo zij niet verkiezen den dienst te verlaten. Volgens art. 1637 r (nieuw art. 1637 t) nu zullen zij bij de inwerkingtreding van het gewijzigd reglement den dienst verlaten, zoo zij niet verkiezen hun tegenzin te laten varen. Maar één belangrijk verschilpunt tusschen beide regelingen verdient de aandacht: volgens het ontwerp heeft de arbeider, ingeval de opzeggingstermijn niet is in acht genomen, aanspraak op eene schadevergoeding, welke de werkgever krachtens het ontwerp-DRUCKER niet zoude verschuldigd zijn; zelfs zou volgens dat ontwerp de arbeider, die den opzeggingstermijn niet in acht neemt, schadevergoeding aan den werkgever moeten betalen.

De leden, die vreesden, dat de werkgever door de arbeidsvoorwaarden te wijzigen, het aan arbeiders, die hij kwijt wil wezen, onmogelijk kan en zal maken langer in zijn dienst te blijven, hebben blijkbaar over het hoofd gezien, dat hij hetzelfde doel langs eenvoudiger weg zal kunnen bereiken, namelijk door opzegging van den dienst of door beëindiging der dienstbetrekking met betaling van schadevergoeding. Heeft de wet nu de wijziging van het reglement tegen den zin des arbeiders gelijkgesteld met opzegging, of casu quo met beëindiging der dienstbetrekking met schadevergoeding, dan is in dit opzicht voor de belangen van den arbeider voldoende gewaakt. Wat den werkgever te allen tijde vrijstaat, kan niet onrechtmatig of zelfs onbillijk worden, wanneer het geschiedt bij wijziging van het arbeidsreglement.

Hoewel dienstbetrekkingen, voor een bepaalden tijd aangegaan, uitteraard zeldzaam zijn, behoort toch ongetwijfeld duidelijk vast te staan, dat de voorgestelde regeling ook op zoodanige dienstbetrekkingen van toepassing is. In het gewijzigd ontwerp van wet is ten deze voorzien.

G. O. en **N. G. O.** *art. 1637 t = O. art. 1637 r*, behoudens dat het tweede lid wordt gelezen als volgt:

Is de dienstbetrekking voor eenen bepaalden tijd aangegaan, of liggen tusschen den dag, waarop het nieuwe of het gewijzigde reglement den arbeider is aangeboden, en dien, waarop het in werking zal treden, minder vrije dagen dan de opzeggingstermijn omvat, dan heeft de arbeider aanspraak op eene schadeloosstelling op den voet als bij artikel 1639 s is bepaald.

2e N. v. W. *Art. 1637 t* wordt geplaatst achter *art. 1637 r*, terwijl aan dat artikel een nieuw lid wordt toegevoegd, luidende als volgt:

„Elk beding, strijdig met eenige bepaling van dit of van het voorgaande artikel, is nietig.”

Toelichting der 2e N. v. W.

[Men zie bladz. 415.]

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(13 Maart 1906.)

De Voorzitter: Gelijk ook reeds is uiteengezet in de toelichting op een amendement op stuk n°. 9, van de heeren Schaper c.s., bestaat er een nauw verband tusschen de artt. 1637 r en 1637 t.

Ik stel dus voor beide artikelen te gelijk te behandelen.

Daartoe wordt besloten.

Op deze artikelen zijn voorgesteld de volgende amendementen:

I. door de heeren Aalberse, Ruys de Beerenbrouck en van Wijnbergen [ingezonden 7 Maart 1906, stuk n°. 7, I], strekkende om *art. 1637 r*, 1°. te lezen:

„1°. dat de meerderjarige arbeiders, in het bedrijf des werkgevers werkzaam of dezer door en uit hun midden, volgens regelen in overleg met den werkgever vastgesteld, gekozen vertegenwoordigers, zijn gehoord, nadat hun een volledig exemplaar van het reglement kosteloos door of vanwege den werkgever is verstrekt;

2°. dat een volledig exemplaar van het reglement kosteloos door of vanwege den werkgever is verstrekt aan het bestuur der vereeniging waarmede, of der vereenigingen door welke eene collectieve arbeidsovereenkomst, als bedoeld in *art. 1637 m bis*, gesloten is, waardoor de werkgever gebonden is, of, indien zoodanige overeenkomst niet is gesloten, aan de Kamer van Arbeid, indien deze voor het betrokken vak in de gemeente, waar het bedrijf wordt uitgeoefend, bestaat;”

II. door de Commissie van Rapporteurs [ingezonden 9 Maart 1906, stuk n°. 11, I] om aan *art. 1637 r* toe te voegen een nieuw lid, luidende:

„Elk beding, strijdig met deze bepaling, is nietig.”; (1)

III. door de heeren Schaper, Hugenholtz, ter Laan, Tak en Troelstra [ingezonden

(1) [Bij dit amendement was gevoegd deze schriftelijke]

Toelichting.

Uit *art. 1637 r* blijkt niet, dat met de bepalingen van dat artikel strijdige bedingen nietig zijn. Dit wordt eerst gezegd in de slotalinea van *art. 1637 t*. Het komt der Commissie beter voor de nietigheidsclausule in *art. 1637 r* zelf op te nemen, opdat hij, die het artikel leest, dadelijk ontware, dat krachteloos zijn bedingen, waarbij reglementen, die aan het artikel niet voldoen, verbindend worden verklaard.

12 Maart 1906, stuk n°. 17] om in *art. 1637 r* in te voegen een nieuw nummer 1°. luidende:

„1°. dat een volledig exemplaar van het ontwerp-reglement den arbeider in een tijdvak van vier weken vóór de vaststelling gedurende veertien dagen kosteloos ter inzage is verstrekt”.

Het bestaande nummer 1°. wordt bij aanneming van dit voorstel nummer 2°.; (1)

IV. door de heeren Aalberse, Ruys de Beerenbrouck en van Wijnbergen [ingezonden 7 Maart 1906, stuk n°. 7, II] om in *art. 1637 t* na het eerste lid, in te voegen een nieuw lid:

„Het reglement treedt niet eerder in werking dan den negen en twintigsten dag, nadat de mededeelingen, bedoeld in *art. 1637 r*, sub 1°. en 2°. zijn geschied.”;

V. door de Commissie van Rapporteurs [ingezonden 9 Maart 1906, stuk n°. 11, I] om het laatste lid van *art. 1637 t* te lezen als volgt:

„Elk beding, strijdig met eenige bepaling van dit artikel, is nietig.”; (2)

VI. door de heeren Schaper, Hugenholtz, Tak en Troelstra [ingezonden 8 Maart 1906, stuk n°. 9, I] om den aanhef van *art. 1637 t* te lezen als volgt:

„Indien gedurende de dienstbetrekking een reglement wordt vastgesteld of het bestaande wordt gewijzigd, is dit nieuwe of gewijzigde reglement voor den arbeider slechts verbindend, indien een volledig exemplaar van het ontwerp daarvan hem in een tijdvak van vier weken vóór de vaststelling gedurende minstens veertien dagen kosteloos ter inzage is gezonden.

„Indien de arbeider na vaststelling van dit ontwerp weigert de verklaring af te geven, dat hij zich met het nieuwe of gewijzigde reglement vereenigt, wordt deze weigering aangemerkt als eene opzegging van de dienstbetrekking uiterlijk tegen den dag waarop dit in werking zal treden.”

en zoo voort. (3)

De heer Aalberse ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en de heeren Ruys de Beerenbrouck en van Wijnbergen voorgesteld amendement, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Bij den aanvang der behandeling van dit wetsontwerp is door u opgemerkt, dat het gewenscht was alle algemeene beschouwingen die konden worden teruggebracht tot een der artikelen, voorloopig achterwege te houden, om die te uiten als de respectieve artikelen aan de orde zouden zijn.

Hier toe behoort zeer zeker ook het punt, dat thans in behandeling is, namelijk de regeling van het arbeidsreglement.

Ik meen dus geheel in uw geest te handelen, Mijnheer de Voorzitter, als ik, thans het woord verkrijgende tot toelichting van ons amendement, tevens zeg wat ik anders bij de algemeene beschouwingen te dezen aanzien zou gezegd hebben. ....

De Voorzitter: Ik doe den geachten spreker opmerken, dat hij thans het woord heeft tot toelichting van het amendement. Wanneer dit is toegelicht en ondersteund, kan de geachte afgevaardigde, volgens de orde van sprekers, over het artikel zelf het woord voeren.

(1) [Bij dit amendement was gevoegd deze schriftelijke]

Toelichting.

Bij nader inzien komt het den ondergeteekenden gewenscht voor, ook in dit artikel eene bepaling, als voorgesteld op artikel 1637 t, (stuk n°. 9), op te nemen.

(2) [Zie de noot op bladz. 420.]

(3) [Bij dit amendement was gevoegd deze schriftelijke]

Toelichting.

Artikel 1637 r regelt de verhouding van den arbeider tot een bestaand reglement, terwijl het voorgestelde artikel 1637 t die verhouding regelt tot een reglement, dat bijv. na de invoering van het ontwerp wordt vastgesteld. Zal de arbeider met vrucht kunnen oordeelen over de beslissing, welke straks, na vaststelling, van hem zal worden geëischt, dan dient hij het ontwerp rustig te kunnen overwegen en met zijn mede-arbeiders bespreken. Daartoe dit amendement.

De heer Aalberse: Mijnheer de Voorzitter! Het amendement heeft ten doel uitbreiding te geven aan de in het wetsontwerp voorgestelde regeling. Nu hangt dat geheel samen met de opvatting die men heeft van een arbeidsreglement. Om toe te lichten, waarom wij meenen, dat het artikel moet worden uitgebreid, kunnen wij niet anders doen dan door in het algemeen het een en ander te zeggen over de juridieke en sociale beteekenis van het arbeidsreglement.

De Voorzitter: Daartegen bestaat geen bezwaar. De geachte spreker kan zelf beoordeelen wat tot toelichting van het amendement noodig is, mits hij maar niet nu reeds in algemeene beschouwingen over het artikel zelf trede.

De heer Aalberse: De strekking van ons amendement is dan om practisch sterker te doen uitkomen het systeem, waarvan bij de redactie van het artikel reeds is uitgegaan, namelijk dat het reglement is een deel van het arbeidscontract.

Gelijk uit de schriftelijke behandeling van dit onderwerp reeds voldoende gebleken is, bestaan hier twee tamelijk wel lijnrecht tegenover elkaar staande meeningen.

Vooreerst, dat de patroon eenzijdig het reglement vaststelt, dit oplegt aan de werklieden krachtens zijn recht van leiding in de fabriek, het dus ook wijzigen kan, terwijl het arbeidscontract loopende is, zoodat elke medezeggenschap der arbeiders uitgesloten is. Dat is in zijn sterke consequentie het standpunt wat onze naburen de *Herrenmoral* noemen. De patroon zegt, dat hij baas in zijn fabriek is, en dus als zoodanig uitsluitend de bevoegdheid heeft om het reglement, dat in de fabriek zal gelden, vast te stellen. De arbeiders hebben zich daaraan eenvoudig te onderwerpen.

Daartegenover staat de andere opvatting, en deze ligt aan dit wetsontwerp ten grondslag, dat werkelijk het fabrieksreglement is in wezen, althans voor een zeer groot deel, een deel van het arbeidscontract.

Er zijn er, die op dit punt ook weer zijn gegaan tot de uiterste consequentie en gezegd hebben: hierdoor komt men tot het constitutioneel stelsel in de fabriek. Evenals in den Staat de bevolking, die onder de wet leeft, door haar vertegenwoordiging recht krijgt om mee te spreken en te stemmen over de wetten waardoor zij wordt geregeerd, zoo moeten ook de arbeiders in de fabriek samen met den patroon vaststellen het reglement, waaronder zij in die fabriek moeten leven. Gaat men nog verder, dan komt men met het Belgische Kamerlid Hector Denis tot de conclusie, dat, wanneer patroon en arbeider het niet eens kunnen worden over het reglement, een derde macht zal vaststellen, wat in de fabriek geldende zal zijn. In dien zin is door hem op het desbetreffende wetsontwerp een amendement ingediend, dat er zou komen een model-reglement, door den Nijverheidsraad vast te stellen, dat gelden zou, zoodra in een fabriek patroon en werkman niet tot overeenstemming konden komen. Dat is het andere uiterste stelsel.

Nu zou ik zeker op het oogenblik noch het een, noch het ander willen verdedigen, maar, mij weer plaatsende op hetgeen reeds in het aanhangige wetsontwerp is voorgesteld in de richting van de laatste theorie, willen voorstellen, om, met afwijking van het oude systeem, dat eenvoudig het reglement eenzijdig werd opgelegd aan de arbeiders, een stap verder te doen en niet alleen er voor te zorgen, dat een arbeider bij het sluiten van het contract weet, waar het om gaat, maar dat hem ook eenigszins gelegenheid wordt gegeven dat reglement behoorlijk te overwegen en zijn meening daaromtrent aan den patroon kenbaar te maken.

Ik wees zooveel op het feit, dat die twee opvattingen omtrent het reglement bestaan, en in verband met hetgeen ik aanstonds zeggen zal, wenschte ik er aan toe te voegen, dat die twee theorieën een uitvloeiSEL zijn van het feit, dat eigenlijk een fabrieksreglement is een Januskop met twee aangezichten, het één zich wendend naar de leiding, die den patroon als hoofd der onderneming in zijn fabriek toekomt, zoodat alle dergelijke maatregelen op één lijn te stellen zijn met het geven van bevelen voor de wijze waarop de werkzaamheden moeten worden verricht.

Maar ieder die in de practijk dergelijke fabrieksreglementen onder de oogen heeft gehad weet, dat in die reglementen datgene wat betrekking heeft op die algemeene patroonsleiding, slechts een betrekkelijk klein onderdeel is, dat het grootste deel van die reglementen wordt ingenomen door bepalingen die in wezen eigenlijk behooren tot het arbeidscontract, bepalingen omtrent aanvang, einde en duur der werkzaamheden, omtrent boeten die staan op allerlei overtredingen, die niet zoozeer behooren tot de algemeene leiding in de fabriek, maar tot den arbeid en de voorwaarden waaronder die verricht moet worden.

Het is dus zeer juist wat door den Leuvenschen hoogleeraar Brants wordt gezegd, dat een fabrieksreglement eigenlijk is een semi-collectief arbeidscontract.

Evenals een overeenkomst, gesloten tusschen één of meer patroons en vakvereëningen, geacht wordt ingeschoven te zijn in het individueel arbeidscontract, geldt dit in nog sterker mate van het fabrieksreglement, dat bij het toetreden in de fabriek waar het geldende is in wezen wordt een onderdeel van het individueel arbeidscontract voor de daar werkzame arbeiders.

Datzelfde onderscheid — tusschen het dienst- of ordereglement en het arbeidsreglement — is ook reeds gemaakt in het merkwaardige vonnis van de rechtbank van Amsterdam, van 14 April 1853 — in de literatuur van dit onderwerp een zeer bekend vonnis — waarin die rechtbank ook onderscheidde tusschen de orde-bepalingen en de arbeidsovereenkomst in het reglement. Van die orde-bepalingen, zeide zij, kan de patroon eenzijdig afwijken; dat is zijn recht als hoofd en leider van de onderneming, maar van het andere onderdeel van het reglement kan hij alleen afwijken met toestemming en medewerking van hen die onder dat reglement moeten leven, omdat dat onderdeel een gedeelte van het arbeidscontract is.

Het hoofdbezwaar, dat dan ook bij de arbeiders herhaaldelijk is geuit, tegen bestaande fabrieksreglementen is in den regel dit, dat het eenvoudig wordt *opgelegd*, dat de werkgever daardoor de bevoegdheid heeft om, hangende de verbintenis, eenzijdig in het bestaande arbeidscontract allerlei wijzigingen aan te brengen. Dat wekt verbittering, men voelt, dat het arbeidscontract — nog meer dan eenig ander contract — een bilaterale overeenkomst is, een overeenkomst, die met goedkeuring van weerszijden wordt gesloten; dat het in strijd is met het wezen van een dergelijke overeenkomst dat een der partijen de bevoegdheid zou hebben, om, zonder de andere partij daarin ook maar in het minst te kennen, als zuiver eenzijdige wilsuiting, verandering in die overeenkomst te gaan brengen.

Ik behoeft er niet op te wijzen, hoe in de bestaande reglementen tal van bepalingen voorkomen, die bij de arbeiders kwaad bloed zetten en ik kan mij niet voorstellen, dat de patroons, die dergelijke reglementen hebben, indien zij met hun arbeiders eens overleg hadden gepleegd, van dezen eens hadden gehoord, wat hun dikwijls zuiver moreele bezwaren tegen sommige bepalingen zijn, geen aanleiding zouden hebben gevonden om verschillende dier bepalingen te veranderen en naar den zin en den geest van de arbeiders te wijzigen.

Ik heb Zondag eens van de gelegenheid gebruik gemaakt om een groot deel van het bekende proefschrift van den heer van Beresteyn nog eens over te lezen. Dit boek is gebaseerd op de practijk van de thans bestaande reglementen. De schrijver heeft aan alle werkgevers, wier adressen hij kon krijgen, gevraagd, of hij het bij hen bestaande reglement mocht ontvangen. Hij heeft uit die reglementen de zuiver practische gedeelten geput, hij deelt zijn bevindingen mede en verdeelt de onderdeelen der reglementen over verschillende categorieën. Ik moet eerlijk zeggen: als men dat achter elkaar leest, voelt men iets van de verbittering der arbeiders, indien zij dag in dag uit met dergelijke reglementen in aanraking komen.

Ik wijs bovendien op de opmerking van den schrijver, dat zijn boek nog geen juist denkbeeld geeft van de bestaande reglementen. Er waren tal van patroons, die schreven: ik kan u het reglement niet geven, het is erg verouderd, ik denk er over om een nieuw in werking te doen treden. Het is hem toch een enkele maal gelukt een dergelijk „oud” reglement in handen te krijgen en dan bleek, dat de patroons wel eenige reden hadden en er minder op gesteld zijn dat hun reglementen in dat proefschrift zouden worden opgenomen als staal, hoe de thans vigerende fabrieksreglementen zijn.

Dit boek is dus wat de voorstelling betreft, nog veel te gunstig. Als men ziet, wat er uit die beste reglementen wordt medegedeeld, waarvan de patroons dus niet het minste bezwaar hadden, dat zij werden opgenomen en gepubliceerd, dan reeds krijgt men den indruk dat men zeer goed kan begrijpen, dat er bij de arbeiders tegen die reglementen ontzettende antipathie is ontstaan. Een voorbeeld. Ik had dat vroeger reeds gelezen in de bekende beroemde inleiding van Brentano in het bekende boek over *Arbeitseinstellungen und Fortbildung des Arbeitsvertrages* (Leipzig, 1890), waarin hij ook mededeelt, dat in Duitschland een van de groote, ernstige, moreele bezwaren van de arbeiders tegen bestaande reglementen, dit is, dat er in bepaald wordt dat de arbeiders en *arbeitsters* tweemaal daags door den portier aan den lijve moeten worden onderzocht, of zij iets van de fabriek medenemen. Het blijkt dat dit niet alleen 15 jaren geleden in Duitschland bestond, maar ook uit het boek van Beresteyn, dat in ons land diezelfde bepaling in verscheidene reglementen voorkomt. Men zal toegeven, dat dergelijke bepaling bij de werklieden, afgezien van het grievende dat een zeker wantrouwen wordt gekoesterd dat men zich aan oneerlijkheid schuldig maakt, als *moreel* bezwaar vrij groot is.

Verder vindt men allerlei kleingeestige bepalingen in die reglementen en soms

strengere straffen bedreigd tegen overtredingen, waarmee toch eigenlijk de patroon niet veel meer te maken heeft. Ik wijs er zij voorbeeld op, dat meermalen straf wordt bedreigd tegen „ironisch lachen”, tegen „niet groeten”, tegen oneerbiedigheid bij het bidden, of tegenover het Koninklijk Huis; dan worden uitgelooft premieën tot f 25 voor arbeiders, die mede-arbeiders bij den patroon verklikken, wanneer eenig artikel van het reglement overtreden wordt.

Het doet goed te zien hoe uit de enquête in Twente gebleken is dat een patroon verklaarde, dat dit werkelijk in de reglementen staat, maar dat de arbeiders elkander „toch nooit verklikken”.

Het is volkomen juist, wat de heer Truijën in zijn uitstekend proefschrift „Arbeidsreglementen”, in 1901 verschenen, op bladz. 113 zegt, namelijk:

„Ook leert de ondervinding dat vele fabrieksreglementen bepalingen bevatten, die de arbeiders als nadeelig of beleedigend voor zich beschouwen, terwijl ze voor den patroon van zoo weinig-belang zijn, dat hij van hare opneming zou hebben afgezien, indien het gevoelen der arbeiders hem bekend ware geweest.

„Eene verplichting om op de wenschen der arbeiders in te gaan of bij verschil van gevoelen de beslissing van een derde in te roepen, behoort er o. i. voor den werkgever niet te bestaan. Het is intusschen in het welbegrepen belang der werkgevers zelve aan gegronde opmerkingen der arbeiders een gunstig oor te verleenen en tegenover wenschen, die hij niet wil vervullen, de deugdelijkheid zijner bezwaren aan te toonen.”

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb nog eenigen tijd noodig; gaarne zou ik morgen mijn rede voortzetten.

(14 Maart 1906.)

De heer Aalberse zet zijn rede voort en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal mij bij het vervolgen van mijn rede geheel trachten te gedragen naar hetgeen door u zooeven is opgemerkt. [Men zie het Zesde Hoofdstuk, blz. 268.]

In de eerste plaats heb ik dan de hoofdstrekking te verdedigen van het amendement door ons voorgesteld op art. 1637 r. Deze is, dat een nieuw reglement niet zal worden vastgesteld of een bestaand niet zal worden gewijzigd, dan nadat de arbeiders of degenen die geacht kunnen worden hen te vertegenwoordigen, zijn gehoord. Bij de toelichting van die hoofdstrekking zal ik mij bepalen tot de uiteenzetting van de wenschelijkheid van de aanneming van dit voorstel.

Ik ben gisteren geëindigd met een korte samenvatting van de gronden die pleiten voor het stelsel, in ons amendement belichaamd, zooals die door mr. Truijën zijn medegedeeld in zijn geschrift over arbeidsreglementen.

Dat mr. Truijën in zijn gunstige meening over dit stelsel niet alleen staat, zou ik door tal van aanhalingen uit de literatuur kunnen staven.

Ik zal de Kamer daarmee niet vermoeien, maar alleen terloops wijzen op hetgeen door den Duitschen Minister dr. Miquel bij de behandeling van de Gewerbeordnungs-novelle in 1891 is gezegd ten aanzien van dit punt.

Die bewindsman deelde toen mede, dat hij overleg had gepleegd met verschillende werkgevers, waaronder er meerderen gevonden werden, die aanvankelijk zeer gekant waren tegen arbeidsraden in hun fabrieken, maar die, door de wet gedwongen om tot de instelling daarvan over te gaan, thans verklaard hadden niet gaarne weer tot den vroegeren toestand te willen terugkeeren, maar integendeel geheel bekeerd zijn en veel van de werklieden geleerd te hebben door de onderlinge besprekingen.

Een groot voordeel van dit stelsel is, het is vooral opgemerkt door dr. Brentano, dat de grieven die men heeft tegen sommige bepalingen, niet mokkend bewaard worden om daarover achter den rug van den patroon te klagen, maar behoorlijk worden medegedeeld.

Nu zijn er twee mogelijkheden, of dat de grieven juist of dat zij zijn onjuist. Is het eerste het geval, dan mag men van een redelijken patroon verwachten, dat hij zooveel mogelijk met die grieven rekening zal houden bij de vaststelling van zijn reglement; zijn die grieven echter onjuist, dan is het een groot voordeel, dat de werkman van ongelijk kan worden overtuigd en althans in de gelegenheid kan worden gesteld om ten aanzien van de bepalingen, die hij verkeerd vindt, wijzigingen in overweging te geven, indien hij meent, dat zijn bezwaar op een of andere wijze is te ondervangen.

Dan zal men dit bereiken, dat de arbeider komt uit de sfeer van de algemeene beschouwingen over zulk een regeling, met het vage gevoel van verongelikt te zijn, en dat hij gedwongen wordt meer zijn aandacht te vestigen op de positieve verbeteringen. Hij zal vanzelf gaan inzien, dat het niet zoo gemakkelijk is, de leiding te hebben van een groote zaak, en hij zal moeten toegeven, dat de patroon

persoonlijk dikwerf meer goed kan willen, maar dat de omstandigheden vaak van dien aard zijn, dat aan zijn verlangens, die hij aanvankelijk volkomen gerechtvaardigd achtte, door den patroon onmogelijk kan worden voldaan.

Dit is in het algemeen de reden, waarom wij meenen bij de behandeling van het arbeidsreglement in dit wetsontwerp een stap verder te mogen gaan dan hetgeen voorgesteld wordt in art. 1637 r. Wanneer wij toch de geschiedenis nagaan van deze materie, dan vinden wij, dat reeds in 1801 werd voorgesteld, wat nu in dit ontwerp is opgenomen en wel in een wetsontwerp: „Projet de loi relative aux manufactures et aux gens de travail de toutes professions”; een wetsontwerp dat eerst in 1892 uit het stof der archieven werd te voorschijn gehaald en gepubliceerd in de *Revue d'Economie politique*. Dit ontwerp was door den heer Louis Costaz voor den Franschen Minister van Binnenlandsche Zaken Chaptal opgesteld. En nu is het wel opmerkelijk, dat reeds in dat ontwerp, dat nu reeds meer dan een eeuw oud is, bijna letterlijk de bepalingen worden teruggevonden van het ontwerp dat thans voor ons ligt.

In dat ontwerp van 1801 toch werd voorgesteld, dat de arbeidsreglementen alleen dan van kracht zullen zijn, wanneer zij zoodanig in de werkplaats zijn opgehangen, dat de arbeiders er steeds kennis van kunnen nemen, en wanneer een afschrift er van is gedeponereerd op het stadhuis. Het stadhuis is nu geworden de griffie van het kantongerecht. Maar wat nu wordt voorgesteld, werd dus reeds in wezen een eeuw geleden noodig geoordeeld. Ik zou willen vragen, of wij na een eeuw in onze sociale opvattingen niet zoover zijn vooruitgegaan, dat wij thans een stap verder kunnen gaan.

Ik erken volkomen, dat hetgeen nu wordt voorgesteld, een aanmerkelijke verbetering is bij hetgeen bestaat. Het is treurig, dat men het moet zeggen, want wat wordt voorgesteld spreekt zoo vanzelf, dat men verbaasd staat in de literatuur over dit onderwerp te bemerken, dat het in de practijk nog veelal geheel anders pleegt te gaan.

Dezer dagen nog werd mij een sterk staaltje medegedeeld van hetgeen bij de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen voorkomt. Da r wordt, wanneer een werkman zich aanmeldt voor een der werkplaatsen, hem vriendelijk verzocht een formulier te teekenen, waarop vermeld staat, dat hij het arbeidsreglement voor de werkplaatsen heeft ontvangen, gelezen en begrepen; dat hij zich voorts verbindt zich aan de bepalingen van dat reglement te onderwerpen, en ook aan alle verbeteringen die later door de directie eenzijdig mochten worden aangebracht. De man moet dat geschrift teekenen zonder dat hij een letter van het reglement nog heeft te zien gekregen. Dat is één staaltje uit velen.

Het zou dus zeker onbillijk zijn, wanneer wij niet erkenden, dat op dit oogenblik door het aanhangige wetsontwerp een stap in de goede richting wordt gedaan; maar dit doende, mag ik mij niet laten weerhouden er bij te voegen, dat wij gehoopt hadden, dat men nu ook nog een stap verder in die goede richting zou hebben gezet. Een stap die wel niet zou hebben behoord tot de zoo gewaagde, waarvan men pleegt te zeggen, dat ze zijn sprongen in het duister.

Wat toch door ons wordt voorgesteld, is in verschillende landen, hetzij wettelijk, hetzij in de practijk, reeds sinds lang gebruik. Men heeft dus kunnen beoordeelen, hoe daar de regeling werkt, en hoe de resultaten zijn van het stelsel, dat wij voorstaan.

En nu heb ik wel hier en daar gevonden, dat men over die resultaten niet zoo bijster verheugd is, dat men zegt: nu ja, het werkt niet kwaad, maar men moet er zich toch geen overdreven voorstellingen van maken, maar nergens in de literatuur heb ik kunnen vinden, dat er iemand was die ons stelsel: het hooren van den arbeider, het hooren zooveel mogelijk van den fabrieksraad, heeft afgekeurd.

Reeds in het ontwerp-Drucker kwam in wezen voor, wat wij willen. Immers wij spreken wel over reglementen in het algemeen, maar ieder weet, dat reglementen zonder boetebepalingen hooge uitzonderingen zijn. Meestal is het omgekeerd, men maakt een reglement, omdat men in een fabriek boetebepalingen wil hebben. Wat lezen wij nu in het ontwerp-Drucker? Dat een reglement, waarin boetebepalingen voorkomen, de goedkeuring behoeft van Gedeputeerde Staten en dat Gedeputeerde Staten die goedkeuring niet geven mogen dan nadat hun gebleken is, dat de arbeiders of een uit hun midden gekozen commissie of fabrieksraad daarover gehoord zij. Dit is met een omweg precies hetzelfde wat wij met minder grooten omweg in de wet willen schrijven. Al is de formulering anders, de bedoeling is dezelfde: een tempering van de eenzijdige vaststelling en oplegging van het reglement.

Een oogenblik hebben de voorstellers gearzeld over de formulering, met het

oog op den bewijslast, waar wij verplicht voorstellen het hooren der meerderjarige arbeiders.

Wij hebben ons afgevraagd, of het niet wenschelijk was aan ons voorstel nog een kleine zinsnede toe te voegen, in dezer voege, dat bepaald werd, dat een werkman die zich beroept op het feit, dat niet alle arbeiders over het reglement gehoord waren en daarop zijn meening grondt, dat het reglement ongeldig is, niet het recht zou hebben zich daarop te beroepen, indien de patroon kon bewijzen dat hij in elk geval *dien* werkman wel gehoord heeft. Men zou daarmede tegemoet komen aan een bezwaar, dat sommigen meenden te vinden in ons amendement, n.l. dat men van de patroons zou vorderen een *probatio diabolica*, een bewijs, op een groote fabriek moeilijk te leveren, dat *alle* arbeiders inderdaad gehoord waren.

Maar wij geloofden, dat het niet gewenscht was die toevoeging te doen, vooreerst omdat die *probatio diabolica* niet zoo diabolisch is, want het is niet zoo moeilijk voor een patroon, om zich dit bewijs te verschaffen. Hij zal thans toch ook moeten bewijzen, dat hij aan den werkman, die het ontkent, een exemplaar van het reglement heeft verschafft, of hij het van allen heeft te bewijzen of van één is, wat het moeilijke van bewijs na jaren betreft, toch feitelijk hetzelfde, want hij kan niet van te voren nagaan of Jan, Piet dan wel Klaas hem met die objectie bespringen zal.

Hij zal dus een ontvangbewijs moeten vragen van de arbeiders, waarin zij verklaren het reglement ontvangen te hebben. Hij bewaart eenvoudig dat bewijs en is gedekt. Is 't nu zoo bar veel moeite, om in dat ontvangbewijs ook te vermelden, dat de arbeider *gehoord* is?

Maar ook is het onnoodig, omdat het amendement zelf in de moeilijkheid voorziet.

Wij meenden, dat het zeer gewenscht was, dat in groote fabrieken de patroon medewerkte tot het tot stand komen van den fabrieksraad. Nu is in dit artikel een prikkel voor den werkgever gelegen, om over te gaan tot het instellen van zoodanigen arbeidsraad. Doet hij dit, dan zal ieder toegeven dat de moeilijkheid van het bewijs te leveren wordt opgeheven, want dan heeft hij alleen over te leggen het bewijs, dat de fabrieksraad het reglement heeft goedgekeurd. Ik geloof dus, dat het bezwaar, dat aanvankelijk bij de formuleering van ons amendement heeft gewogen, in het artikel zelf bereids voldoende ondervangen is.

In het tweede deel van ons amendement gaan wij iets verder. Daaraan is feitelijk een ander principe ten grondslag gelegd. Vooreerst werkt het door op het stramien dat het gewenscht is, dat de arbeiders in de gelegenheid worden gesteld hun meening te uiten. Wij zouden, als wij gedurfd hadden, wel verder zijn gegaan, en bepaald hebben, dat het gewenscht is de meening van de vakvereniging te vragen, maar ieder zal toegeven, dat die regeling niet de minste kans van slagen zou hebben gehad, ook omdat onze vakverenigingen nog in de kinderschoenen staan.

Indien er een collectief arbeidscontract is, bestaat er echter wel reden voor — afgezien van het feit van het hooren van de vakvereniging —, dat te bekwaamer tijd, vóór het reglement in werking treedt, aan de vereenigingen, hetzij van patroons, hetzij van werklieden, die het collectief contract gesloten hebben, mededeeling wordt gedaan van het reglement. Wanneer men verschillende reglementen naleest, treft het dat § van de bepalingen betrekking hebben op het arbeidscontract van de werklieden, den aanvang van den arbeid, den arbeidsduur, het loon; de loonklassen, enz., en het is zeer goed mogelijk, dat in zoodanig reglement bepalingen voorkomen, volkomen in strijd met het collectief arbeidscontract, waaraan de patroon gebonden is.

Het lijkt ons een uitstekende maatregel, dat hij dat reglement niet slechts deponere ter griffie van het kantongerecht — die maatregel is op zich zelf goed, maar heeft geen ver reikende gevolgen, omdat er niet bij staat, dat hij bij advertentie bekend moet maken, dat hij het reglement aldaar gedeponereerd heeft, zoodat het lang en breed van kracht kan zijn vóór de vereeniging, waarbij hij is aangesloten, weet dat het reglement is vastgesteld. Het leek ons ongewenscht om in de wet te zetten — gelijk bij voorbeeld in de Faillissementswet meermalen staat —, dat het deponeren ter griffie moet worden geannonceerd in de bladen, maar het kwam ons wel gewenscht voor, dat de patroon die in contractueele verhouding staat zoowel tot de patroons- als tot de arbeidersvereeniging, als er een collectief arbeidscontract bestaat, verplicht werd een exemplaar van het reglement mede te deelen aan de besturen dier vereenigingen. Dan zijn zij in staat op gemakkelijke wijze na te gaan of er bepalingen in voorkomen, die in strijd zijn met de bepalingen van het collectieve arbeidscontract,

en kan de patroon zijn medewerking verleen om die moeilijkheden, zoo ze er zijn, te ondervangen.

Ten slotte de mededeeling aan de Kamer van arbeid. Wij zijn op dit idee gekomen door het ontwerp-Drucker. De meeste reglementen bevatten bepalingen omtrent boete.

De uitzonderingen zijn percentsgewijze zeer klein.

Nu werd in het ontwerp-Drucker voorgesteld een goedkeuring door Gedeputeerde Staten, welke, te recht, niet in dit wetsontwerp is overgenomen; maar wat wij nu daarvoor als plaatsvervangend middel, niet als een officieele goedkeuring, maar slechts als een recht van zedelijke controle in de plaats willen stellen, is niet een verplichte goedkeuring door Gedeputeerde Staten, maar iets, wat meer ligt in de lijn van onze sociale wetgeving, een mededeeling aan de Kamer van arbeid van het bedrijf waarvoor het reglement bestemd is om te werken.

Wij kunnen ons niet voorstellen, dat tegen die mededeeling op zich zelf bezwaar zou kunnen bestaan, terwijl een ieder, die iets gevoeld heeft voor hetgeen bepaald was omtrent dit punt in het ontwerp-Drucker, zal moeten toegeven, dat deze mededeeling inderdaad op dit oogenblik is hetgeen in ons land kan worden bereikt. In het buitenland gaat men verder.

In Zwitserland moet de officieele goedkeuring van een publiekrechtelijk lichaam worden gevraagd, nadat de fabrieksinspecteurs zijn gehoord. Wij eischen niet, dat de Kamer van arbeid moet goedkeuren vóór het in werking treden, maar vragen eenvoudig mededeeling, opdat daardoor zal ontstaan een soort van redelijke controle, als de ontwerpers van het wetsontwerp blijkbaar evenzeer willen, waarom zij dan ook voorstellen depôt ter griffie, iets wat op zich zelf goed, maar weinig afdoende is. Hiermede meen ik te kunnen volstaan voor wat betreft de toelichting van ons eerste amendement. Ik zou hier ten slotte gaarne bij voegen, dat, hoewel het 't eerste is van een kleine reeks, wij in het indienen onzer amendementen allermint een mindere instemming wenschen gezien te hebben met het ontwerp zelf. Integendeel, wat daarover in vroeger jaren door mij is geschreven en gesproken geldt a fortiori thans, nu dit ontwerp van enkele punten is ontdaan, waarmee ik vroeger verklaarde niet te kunnen instemmen.

Al onze amendementen, die van eenig aanbelang zijn, beoogen geen van alle iets anders dan aan de wet iets toe te voegen, wat er niet in voorkwam, en zijn dus te beschouwen, indien al als critiek, dan toch zeker als een poging tot opbouwende critiek.

Omtrent de toelichting van het tweede amendement kan ik zeer kort zijn.

Hetgeen daarin staat is overgenomen uit art. 8 van het ontwerp-Drucker, en dat alleen om een waarborg te hebben voor een behoorlijken tijd voor beraad en nazien van de reglementen. Dit kwam ons voor zeer rationeel te zijn. Nu is er op dit voorstel wel critiek uitgeoefend, maar, hoewel de juistheid daarvan niet geheel ontkennend, kwam het ons toch voor, dat de bezwaren niet van zoo overwegend belang konden worden geacht, dat het andere voordeel, dat er behoorlijke tijd zal zijn voor raadplegen en onderling bespreken, daar niet ruimschoots tegen opwoog. Dit klemt nog te meer als ons amendement op het vorig artikel wordt aangenomen, en de werklieden dus vooraf door den patroon gehoord zijn.

Op dien grond meenen wij, dat het zeer gewenscht is, dat artikel uit het ontwerp-Drucker ook in dit wetsontwerp over te nemen.

Deze langere termijn wordt ook geëischt door de billijkheid.

Een werkman treedt bij een patroon in dienst, op grond van een bestaand reglement, in een andere plaats of in een ander deel der gemeente. Hij gaat verhuizen en richt er zich verder naar in. Nu komt er plotseling door den eenzijdigen wil van den anderen contractant een aanmerkelijke wijziging in het reglement, waardoor het hem moreel onmogelijk gemaakt wordt daar te blijven werken. Dan moet hij een behoorlijken tijd hebben om naar ander werk uit te zien.

De beide amendementen van den heer Aalberse c.s., op art. 1637 r en art. 1637 t worden ondersteund door de heeren van Vlijmen, van Vuuren en van de Velde, en komen mitsdien in beraadslaging.

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Zou het niet beter zijn, dat ik, nu toch beide artikelen aan de orde zijn, ook die beide artikelen en onze daarop voorgestelde amendementen bespreek? Zij bevatten een onafscheidelijk beginsel en betreffen één systeem.

De Voorzitter: Ik heb daartegen geen bezwaar.

De heer Schaper ontvangt het woord tot toelichting van de door hem en de

heeren Hugenholtz, ter Laan, Tak en Troelstra voorgestelde amendementen en zegt:

Mijnheer de Voorzitter! Het is voor ons misschien ietwat gewaagd om met amendementen te komen. Bij de algemeene beraadslaging toch, is er bij de warme voorstanders van dit wetsontwerp een stemming geweest, welke als het ware te kennen gaf, komt maar eens op met amendementen; dan zullen wij zien wat ge kunt.

Nu zijn wij het er wellicht over eens, dat, als men amendementen met alle geweld wil afmaken, het in den regel geen kunst is.

Ik hoor hier zeggen: dat zullen wij niet trachten te doen. Meer verlangen wij niet. Wij willen volstrekt niet de clementie voor onze amendementen inroepen. Als ze niet deugen, dan kan men het gerust aantoonen. Trouwens, waar wij nu gisteren een amendement van een klaverblad van juristen hebben zien uitkleeden, zoodat het ten slotte van de vlakke verdween, is er voor ons ook eenige reden om onze bescheidenheid te overwinnen. [Men zie bladz. 351 en volg.]

De regeling van de vaststelling van het reglement komt mij, zooals die hier wordt voorgesteld, in hoofdzaak niet onjuist voor. Men moet zich in deze zaak niet schuldig maken aan wat ik haast zou noemen *utopisterij*.

Men kan met dit geheele ontwerp niet belangrijk ingrijpen in de oeconomische verhoudingen en ook ten aanzien van de vaststelling en de naleving van het reglement kan men met een *wet* niet bijzonder veel doen.

De vaststelling van een reglement en de daaraan te hechten waarde hangt voor het grootste deel af van de oeconomische macht en het inzicht der arbeiders.

Wanneer dezen zich laten bedriegen en met zich laten sollen, helpt het prachtigste wettelijk voorschrift niets, en als daarentegen de voorschriften minder juist mochten zijn geformuleerd en er in de wet minder waarborgen tot naleving voorkomen, maar de arbeiders beschikken over de noodige oeconomische macht, dan zal het met die reglementen desondanks beter gaan.

Vandaar dan ook dat wel niemand zal aannemen, dat met de totstandkoming van dit wetsontwerp er onverwachts een razzia zal worden gehouden onder allerlei slechte reglementen en kort na zijn inwerkingtreding ten dezen opzichte alle misstanden zullen zijn weggenomen.

Dit gelooft geen mensch, en vandaar dan ook, dat ik niet zoo bijzonder veel hecht aan de wenschelijkheid om den werkgevers den plicht op te leggen, de arbeiders over dit reglement in de toekomst te hooren. Ik kan mij zeer wel vereenigen met den gedachtengang der Memorie van Antwoord, waarin op bladz. 19 en 20 ongeveer gezegd wordt: och, het is nu maar de quaestie, dat er de noodige waarborgen zijn, dat de arbeider met het reglement bekend is; verder kan men de menschen niet dwingen. Want dan, voeg ik er aan toe, wordt het voor de arbeiders een wassen neus, wanneer zij toch niet zelfstandig zijn en zich tegenover den werkgever te zwak gevoelen.

Ik vind hier in het bekende en zeker goede boek van mr. van Beresteyn, op bladz. 66, er een teekenend voorbeeld van hoe het gaat, wanneer zwakke en onvereenigde arbeiders „gehoord” worden. Er staat in een brief van een arbeider bijv.: „Het reglement is door den patroon opgemaakt en deze heeft hier alle bazen bijgehaald met de vraag, of deze het zoo niet goed vonden. Deze hadden geen aanmerkingen. Toen wierden er uit iedere afdeeling eenige werklieden gekozen (door de arbeiders) om met den patroon het reglement te bespreken; ook was ik hier zelf bij: het reglement door hem voorgesteld kon onze goedkeuring niet wegdragen en hadden verschillende voorstellen gedaan, doch deze werden beslist van de hand gewezen, waarop wij er allen voor bedankt hebben om met hem verder te onderhandelen en moest hij zijn eigen meening maar doorzetten (dit kwam hoofdzakelijk door de lamledige houding der arbeiders); ook waren wij niet vereenigd om recht tegenover macht te stellen en moesten ons er dus wel bij neerleggen.”

Zoo gaat het! Men kan de mooiste conferentie beleggen, wanneer de patroon militairement zegt: komt maar eens een haartje voor, wat hebt gij te zeggen, en op dergelijken toon tot de arbeiders spreekt, zullen zij, als zij niet sterk staan, wel afdruppen en zich het slechte reglement laten aanleunen.

Ziedaar ons standpunt bij de waardeschatting van dit artikel en van hetgeen er aan kan worden verbeterd.

Maar wanneer wij hier nu minimum-eischen stellen, geloof ik wel, dat het althans noodig is dat men bepale, dat de arbeiders, vóór zij met een reglement in bindende kracht kennis maken en zich daaraan moeten onderwerpen, behoorlijk gelegenheid krijgen dit reglement te beoordeelen.

Dit is, dunkt mij, het minst wat men kan vorderen. Nu was dit vroeger door den heer Drucker voorgesteld, naar ik meen, en het wordt nu voorgesteld door

den heer Aalberse, in dier voege, dat na 28 dagen het reglement pas definitief in werking treedt.

Ik acht dit niet zoo goed als wat door ons wrdt voorgesteld, dat de arbeider nl. het ontwerp ter inzage krijgt om te zien of er iets kwaads inzit. Men moet tegenover den arbeider alles vermijden wat moreelen of oeconomischen druk op hem kan oefenen. Wanneer men hem een reglement ter hand stelt met de verklaring: dit is reeds een reglement, het is klaar, zal de arbeider niet zoo gauw geneigd zijn vrijelijk aanmerking te maken dan als men zegt: zie hier een wetsontwerp dat nog vastgesteld moet worden; gij hebt nog gelegenheid er aanmerking op te maken om het verbeterd te krijgen.

Het is bekend — ik geloof dat de heer Aalberse er ook over gesproken heeft — dat men in België het reglement ergens bij een soort overheid doet deponeren en men van Regeeringswege er dan aanmerkingen op kan maken; maar het arbeiders-reglement in België is van anderen aard, meer publiekrechtelijk. Bovendien, als men mr. van Beresteyn mag gelooven, zijn de resultaten van dien toestand in België te dien opzichte niet zoo heel schitterend.

Het beste wat men doen kan is dus, dat de arbeiders er eenigen tijd te voren mee bekend zijn, zij den patroon met hun grieven kunnen bekend maken, opdat de patroon met hun wenschen kan rekening houden.

Of dit nu persoonlijk of door de vakvereeniging geschiedt is voor ons van ondergeschikt belang. Of ze het ontwerp ook willen publiceeren, opdat de publieke opinie er zich over uitspreke, het is hun zaak; ik geloof dat men dit wel aan de arbeiders kan overlaten. Daarop drang uit te oefenen is, dunkt mij, van nul en geener waarde. Vandaar ons voorstel op art. 1637 r, dat onder 1°. gelezen worde: „1°. dat een volledig exemplaar van het ontwerp-reglement den arbeiders in een tijdvak van vier weken vóór de vaststelling gedurende veertien dagen kosteloos ter inzage is verstrekt”, nl. wanneer het bindend zal zijn.

Wat het laatste woord van dit amendement betreft, is er eenig verschil tusschen een analoog amendement op het volgende artikel, en het eerste dat ik verdedig, waar in het eerst ingediende amendement op art. 1637 t staat „gezonden” en in het door mij nu verdedigde „verstrekt”. De bedoeling is, dat de man het ontwerp-reglement in handen krijgt, dat men hem niet op het kantoor kan roepen en zeggen: kijk eens, mannetje, daar ligt een reglement, zie het eens in, gij kunt veertien dagen lang desnoods iederen dag even komen om er inzage van te nemen (wat hij intusschen niet zal doen!). Wij hebben ons laten verleiden om het woord „verstrekt” te bezigen, aangezien wij daardoor in de terminologie van het ontwerp bleven, maar bij nader inzien meen ik dat het ter wille van de duidelijkheid beter is het woord „toegezonden” te gebruiken, omdat mij er op gewezen is, dat, indien er staat „verstrekt”, de opvatting van het amendement aldus is, dat het ontwerp-reglement in het kantoortje aan den man kan worden voorgelegd en hem niet behoeft te worden ter hand gesteld. Mijn opvatting is zoo niet, maar het kan er uit gelezen worden en daarom is het beter het woord „toegezonden” te bezigen en ook het volgende amendement in dier voege te wijzigen.

Waarom nu gedurende veertien dagen? Natuurlijk hang ik niet aan een dergelijken termijn. Men kan ook tien dagen of, zooals in België, acht dagen bepalen, maar ik acht den tijd van veertien dagen beter, omdat de arbeider dan voldoende gelegenheid heeft het ontwerp in zijn vakvereeniging te bespreken.

Waarom een tijdvak van vier weken vóór de vaststelling van het reglement? Dat is hierom, omdat, wanneer een patroon meent naar aanleiding van de opmerkingen, welke de arbeiders hebben gemaakt, wijzigingen in het ontwerp te moeten brengen, hij veertien dagen tijd heeft om dat te doen, zoodat daarna het reglement kan worden vastgesteld. Ik geloof dat het aanbeveling verdient van weerszijden eenige ruimte te laten, voor de inzage en voor het aanbrengen van wijzigingen.

Een tijd van veertien dagen „vóór” de vaststelling het den arbeider ter hand te stellen zou niet voldoende zijn, want de patroon zou dan bijv. aldus kunnen redeneeren: ik heb in de maand Juli aan de arbeiders het ontwerp veertien dagen ter inzage gegeven, nu wacht ik met de vaststelling van het reglement desnoods tot Juli van het volgende jaar of nog een paar jaar langer. De bedoeling van de gekozen formule is echter, dat met de vaststelling niet te lang gewacht wordt, want anders zou de patroon willekeurige wijzigingen in het reglement kunnen brengen, terwijl de arbeiders de aanmerkingen welke zij hadden, geheel waren vergeten. Alles moet dus gebeuren in de vier weken vóórdat de vaststelling plaats heeft.

Het zwaartepunt van de waarborgen voor een behoorlijke vaststelling van de reglementen ligt, mijns inziens, in de toekomst en wel voor de reglementen die

gedurende de dienstbetrekkingen, welke na de vaststelling van dit ontwerp zullen bestaan, zullen worden gemaakt. Ik meen dat wij in dit geval vooral voor de toekomst moeten werken. Wij hadden dan ook eerst alleen dit amendement op art. 1637 t voorgesteld, omdat wij in de gegeven omstandigheden niet konden verwachten, dat oogenblikkelijk met het in werking treden van dit ontwerp een kentering in de kracht van de arbeiders zou komen, zoodat dit amendement niet zooveel beteekent als het ongeveer gelijklopende op art. 1637 t, als de reglementen zullen worden gewijzigd.

Het is immers ook aan te nemen, dat, zoodra dit ontwerp wet is geworden, tal van reglementen zullen moeten worden veranderd, zoodat daarmede rekening is te houden. Echter was niet gerekend op de oprichting van een *nieuwe* onderneming. Als na aanneming van het ontwerp gedurende de dienstbetrekking een reglement moet worden vastgesteld, dan valt de door op art. 1637 t voorgestelde bepaling er onder. Maar een nieuw op te richten onderneming valt er buiten, want er is daar nog geen „dienstbetrekking”, noch een te „wijzigen” reglement.

Vandaar dat dit zou vallen onder art. 1637 r, en daarom ook dat op dat artikel een amendement moest worden ingediend. Ik geef onmiddellijk toe dat deze materie niet gemakkelijk is. Hier staat b.v. dat een volledig exemplaar van het ontwerp-reglement den arbeider in een tijdvak van vier weken vóór de vaststelling enz. moet worden toegezonden, en in den aanhef van het artikel staat, dat het slechts verbindend is voor den arbeider, waarmee deze heeft verklaard er zich mede te vereenigen. Bijgevolg, wanneer een reglement werd vastgesteld, maar na zeker tijdstip, zeg een maand daarna, een arbeider op de fabriek komt, dan zou men later kunnen zeggen, dat het reglement op dien man niet van toepassing is, omdat het hem niet was toegezonden. Ik gevoel dat bezwaar nog niet volledig, maar dat zal door den Minister en de Commissie van Rapporteurs nader misschien nog wel in het licht worden gesteld. Maar dit zou er al dadelijk op te vinden zijn, dat er in plaats van „den arbeider” in sub 1°. gelezen werd: „aan iederen bij den werkgever in dienst zijnden arbeider”, zoodat de nietigheid niet betrekking heeft op het verstrekken aan den arbeider die gebonden is aan het reglement, maar betrekking heeft op het al of niet uitreiken aan de arbeiders die op zeker tijdstip bij het vaststellen van het reglement bij den werkgever in dienst waren.

Ik geloof, dat ik voorloopig tot toelichting van het amendement genoeg heb gezegd. Ik zal niet spreken over de amendementen van den heer Aalberse, omdat het niet overeenkomstig de orde zou zijn, thans daarop in te gaan.

De Voorzitter: Door den heer Schaper is medegedeeld, dat de voorstellers hun amendementen wijzigen. In het amendement op art. 1637 r. moet, in plaats van „verstrekkt”, worden gelezen „toegezonden”; en in het amendement op art. 1637 t moet in de eerste alinea het woord „gezonden” worden veranderd in „toegezonden”.

Het amendement op art. 1637 r is door vijf leden onderteekend en behoeft dus niet nader te worden ondersteund.

Het amendement op art. 1637 t is slechts door vier leden geteekend, zoodat dit nog verder ondersteuning behoeft.

Dit amendement wordt ondersteund door de heeren de Klerk en Roessingh, en maakt mitsdien een onderwerp van beraadslaging uit.

De Voorzitter: Ik zou thans het woord moeten geven aan de Commissie van Rapporteurs, tot toelichting van de door haar op de artt. 1637 r en 1637 t voorgestelde amendementen.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Bij de veranderingen, eenigen tijd vóór het in behandeling komen van het wetsontwerp door mij in de inrichting daarvan gebracht, aangegeven in de Nota van Wijziging van 23 Februari l.l., is ook deze verandering aangebracht, uit het oogpunt der elegantie van de wet, dat de nietigheids-clausule, welke bij verschillende bepalingen viermaal moest aangebracht worden, telkens in twee achtereenvolgende artikelen is samengevat.

Dit is gebeurd door art. 1637 t te plaatsen achter art. 1637 r, terwijl aan dat artikel een nieuw lid is toegevoegd, luidende:

„Elk beding, strijdig met eenige bepaling van dit of van het voorgaande artikel, is nietig”.

Hetzelfde is ook gebeurd met art. 1637 v.

Het is gebleken dat de Commissie van Rapporteurs die nietigheids-clausule bij elk van de verschillende artikelen behouden wil.

Dit is alleen een quaestie van vorm; in den grond der zaak is er hoegenaamd geen verschil. Ik heb derhalve geen bezwaar tegen die amendementen der Commissie en verklaar die over te nemen.

De Voorzitter: Door de Regeering is wijziging gebracht in de artt. 1637 r en 1637 t.

Aan art. 1637 r wordt een nieuw lid toegevoegd, luidende:

„Elk beding, strijdig met deze bepaling, is nietig.”

Het laatste lid van art. 1637 t wordt gelezen als volgt:

„Elk beding, strijdig met eenige bepaling van dit artikel, is nietig.”

Door deze wijzigingen zijn de amendementen van de Commissie van Rapporteurs vervallen, zoodat deze afzonderlijk geen onderwerp van beraadslaging meer uitmaken.

De heer Hugenholtz: Mijnheer de Voorzitter! De rede gisterenavond en hedenmorgen door den heer Aalberse hier gehouden tot toelichting van het door hem en eenigé andere leden ingediende amendement, heb ik niet zonder een zekere instemming aangehoord. Het komt mij sympathiek voor om te trachten alsnog aan de arbeiders invloed te doen toekennen op de vaststelling van het arbeidsreglement, maar of de wijze waarop de heer Aalberse c.s. voorstellen dit te doen wel de juiste is, dat meen ik sterk te mogen betwijfelen.

Vóór dat ik de hoofdzaak van dit amendement aan eenige critiek ga onderwerpen, zij het mij vergund om eerst op eenige minder belangrijke punten de aandacht te vestigen.

Zoo komt het mij voor, dat deze heeren op eenigszins gespannen voet leven met de Nederlandsche taal, waar zij in hun amendement het volgende schrijven: „dat de meerderjarige arbeiders, in het bedrijf des werkgevers werkzaam of dezer door en uit hun midden, volgens regelen in overleg met den werkgever vastgesteld, gekozen vertegenwoordigers, zijn gehoord, nadat hun een volledig exemplaar van het reglement kosteloos door of vanwege den werkgever is verstrekt.”

Hier wordt gesproken van arbeiders of van vertegenwoordigers die gekozen zijn door of uit hun midden. Dat versta ik niet goed, hoe vertegenwoordigers door hun midden verkozen kunnen zijn.

Er wordt mij daar medegedeeld, dat dit een drukfout is en dan spijt het mij de opmerking te hebben gemaakt en zal ik daar verder over zwijgen.

Een ernstiger bezwaar heb ik tegen het voorstel om alleen meerderjarige arbeiders te hooren. Ik zie niet in waarom deze beperking zou moeten worden gemaakt. Het is wel waar dat, ten gevolge van de inwerkingtreding der Kinderwetten, de leeftijdsgrens van de meerderjarigheid van 23 op 21 jaar is teruggebracht, maar vooral in arbeiderskringen zijn 18- à 20-jarigen gewoonlijk zelfstandig, omdat zij hun eigen brood verdienen en dan gaat het niet aan dezulken buiten te sluiten om eenigen invloed uit te oefenen op het reglement waaronder zij zelf zullen werken. Mij zijn fabrieken bekend, waar de meerderheid uit dergelijke jeugdige werkkrachten bestaat. Ik zou er dus zeer voor zijn om dit woord „meerderjarige” te laten vervallen en eenvoudig de bepaling over te houden, dat de arbeiders dienen te worden gehoord.

Maar ook tegen die woorden „zijn gehoord” bestaat bij mij bedenking. Wat toch is het geval? Bij een kleinen baas, die werkt met twee of drie knechts, zullen deze woorden aanleiding kunnen geven tot eenvoudige onduidelijkheid van de bedoeling van deze gunstige bepaling. De baas zal, wanneer hij een reglement wenscht in te voeren, de knechts een voor een bij zich roepen op zijn kantoor en hun vragen of zij even het reglement willen teekenen, dan heeft hij daardoor het bewijs, dat zij gehoord zijn en instemming betuigd hebben met het reglement. Maar dan is het eerst de vraag of zij werkelijk kennis hebben genomen van de bepalingen van het reglement, maar in elk geval wordt aan deze knechts de gelegenheid ontnomen om zich aangaande het voorgestelde reglement te wenden tot hun vakvereeniging; immers zij zullen voor de keus gesteld worden onmiddellijk het reglement goed te keuren of anders het arbeidscontract op te zeggen.

Mijns inziens schuilt daarin een groot gevaar.

Maar nu de hoofdzaak van het amendement.

Die hoofdzaak komt pas aan den dag wanneer wij denken aan groote onder-

nemingen, fabrieken en werkplaatsen. Dan zal men hier in het arbeidscontract een wettelijke sanctie krijgen van een tot nu toe zeer sporadisch voorkomend verschijnsel, namelijk de kern of fabrieksraad.

Die woorden zijn in het amendement angstvallig vermeden, maar het blijkt ook uit de toelichting van de voorstellers zelf, dat dit de bedoeling is. Men wil hebben vertegenwoordigers van de arbeiders in het bedrijf des werkgevers werkzaam — ook die omschrijving toont het ware karakter aan — gekozen door en uit die arbeiders, volgens regelen in overleg met den werkgever vastgesteld.

Nu hebben wij van den geachten spreker uit Almelo gehoord, dat in de literatuur over dat onderwerp wel hier en daar geklaagd wordt over de weinige beteekenis van die fabrieksraden, maar dat hij nog geen afkeuring van het instituut was tegengekomen.

De heer Aalberse: Van de zijde der patroons.

De heer Hugenholtz: Deze interruptie versterkt mijn stelling, want ik wilde juist overgaan tot het betoog, dat die fabrieksraden wel degelijk van den kant der arbeiders aan groote bedenking onderhevig worden geacht.

Het zijn niets dan patronale instellingen. Wel wordt er in het amendement gezegd, dat de vertegenwoordigers zullen worden gekozen door de arbeiders, in overleg met den werkgever, maar iedereen weet waar dat in de praktijk op neer komt.

Het is dan ook een feit, dat nog nooit een kern is ingesteld op eigen aandrang van de werklieden, maar zij steeds is opgelegd door den patroon.

Ik heb hier bij mij een exemplaar van het reglement van de kern van de modelinrichting, de werf Conrad, te Haarlem. Art. 1 daarvan zegt zoo duidelijk mogelijk, wat ik zoeven beweerde; het luidt: „De kern is eene vereeniging uit het personeel der fabriek door de directie opgericht”.

Ik zal, om niet in herhalingen te vervallen, gelijksoortige artikelen maar niet aanhalen uit de reglementen van andere kernen, die hier in Nederland bestaan. Bij de fabrieken van Marken te Hof van Delft, Stork te Hengelo, Regout te Maastricht, bij de gemeente Haarlem, waar voor de gemeente-werklieden iets dergelijks is gesticht, overal dragen die vertegenwoordigingen hetzelfde karakter van te zijn patroonsinstellingen. Daaruit vloeit natuurlijk allereerst voort, dat de arbeiders zelf in die kernen geen vertrouwen stellen en dat is een zeer belangrijk nadeel van dergelijke instellingen. Ik heb hier voor mij een brochure, getiteld: De verzoening tusschen kapitaal en arbeid in de praktijk aan de werf Conrad te Haarlem, door G. Elferink, een van de bestuurders van den Nederlandschen Metaalbewerdersbond.

Elferink heeft zelf eenige jaren aan de werf Conrad gewerkt en geeft nu in deze brochure eenige staaltjes van zijn ervaring en uit verschillende dingen, die hij mededeelt, blijkt, dat het vertrouwen dat de arbeiders stellen in de kern aldaar, gelijk nul is.

Op bladz. 10 lees ik het volgende:

„Het is gebeurd dat er waren, die voor het lidmaatschap bedankten, doch dan op het kantoor geroepen werden, en zoo wat geprest werden het aan te nemen. Ook de stemmingen hebben dat meer dan eens bewezen, door geringe deelname alsook door juist de minst bekwame en minst geziene aan te wijzen. De poging door mij gedaan om daarin eenige verandering te brengen is — ik betreur dat nog — totaal mislukt doordat door de directie en haar helpers, alles wat van belang is, wordt gesmoord.”

Zóó weinig vertrouwen stellen de arbeiders in die kern, dat zij aan de stemming haast niet deelnemen en, zoo zij het al doen, worden nog de minst geziene onder de kameraden tot lid gekozen.

Op bladz. 15 vermeldt hij nog een ander bewijs. Elferink had zijn ontslag gekregen ten gevolge van een rede die hij te Gouda voor de metaalbewerders had gehouden en waardoor de directeur van de werf Conrad, de heer Goedkoop, meende persoonlijk beledigd te zijn. De kern heeft over dit ontslag haar oordeel geveld en het goedgekeurd met een groote meerderheid.

Nu wordt op bladz. 15 van de brochure gezegd: „Kort daarna moesten nieuwe leden worden gekozen en van de zes waren er twee voor te vinden; de andere vier bedankten. Daarover stiet Goedkoop een smartkreet uit in een circulaire over de voor hem grievende teleurstelling. Toen had een nieuwe verkiezing plaats en behalve een 12tal die standvastig bleven, werd een nieuwe kern bijeengeroepen, en toen kwam er weer een circulaire van Goedkoop, waarin hij met genoeg constateerde, dat „de kern” door velen op prijs gesteld werd; dit was hem gebleken uit de nieuwe verkiezing.”

Uit deze aanhaling blijkt niet alleen het gemis van vertrouwen dat de arbeiders daar hebben in de kern, maar het geeft ook blijk van de groote onbeduidendheid van die geheele kern en hoe de patroons zich in den vorm van die kern met een doode musch verheugen. Eerst een jammekreet over de teleurstelling van den heer Goedkoop toen de gekozen werklieden bedankten, en toen door pressie zich enkele leden lieten vinden, heette het weer, dat de zaak gezond was en dat er groote belangstelling van de zijde der arbeiders in die instelling bleek te bestaan. Wanneer er echter eens toevallig in zulk een kern elementen doordringen die den patroons, om welke redenen dan ook, minder gewenscht voorkomen, dan staat het den patroons altijd volkomen vrij de kern te ontbinden. Immers, het is een instituut, den arbeiders door de patroons opgelegd, een instelling die dus geheel van de willekeur van de patroons afhankelijk is. Ziet men nu dit verschijnsel reeds buiten de kern om, bijv. in de Kamer van arbeid in Maastricht, hoeveel meer zal het zich dan niet voordoen in lichamen die geheel afhankelijk zijn van de patroons. Het geval in Maastricht waarop ik doelde, was dit. Toen bij de verkiezing voor de Kamer van arbeid in Maastricht de neutralen, dat wil zeggen de leden van de neutrale vakvereniging, de overwinning behaalden, bedankten de patroons voor hun lidmaatschap en maakten daardoor de samenstelling van de Kamer onmogelijk. Dit gebeurde in een lichaam vanwege de Regeering ingesteld en dat dus eenige waarborgen aanbiedt; wat zal er dan gebeuren met kernen die geheel patroonsinstellingen zijn?

Ten gevolge van dat patroonskarakter, dat de kern of de fabrieksraad altijd draagt, is de bevoegdheid van zulk een lichaam altijd uiterst beperkt. Dat blijkt uit de kernen die in Nederland bestaan.

In art. 1 van de kern op de werf Conrad te Haarlem staat, dat de kern door de directie is opgericht met het doel om, zoo vaak als het haar wenschelijk voorkomt, in overleg te treden met en voorlichting te ontvangen van de vertegenwoordigers van het personeel.

Art. 3 zegt: Het voorzitterschap wordt waargenomen door den directeur, die tevens den secretaris aanwijst.

Art. 5 bepaalt: De leden komen zoo dikwerf samen als de directie dit wenschelijk oordeelt.

Art. 6 zegt: De besprekingen en besluiten der vereeniging hebben uitsluitend een raadgevend karakter, zoodat de directie nimmer op eenigerlei wijze kan geacht worden daardoor in haar volle vrijheid van handelen gebonden te zijn.

Art. 8. Doch de directie heeft het recht om de bespreking in de kern af te wijzen over onderwerpen die naar haar oordeel niet tot de bevoegdheid der vereeniging behoren. Dus ook de discussie is in die vereenigingen niet vrij.

Art. 9 zegt, dat de directie ten allen tijde het recht heeft om in het reglement de door haar noodig geachte wijzigingen te maken.

Als er één stroopop is op het gebied van vereenigingen van arbeiders, dan is het zeker wel de instelling van de kern, zooals die bestaat op de werf Conrad, de zoogenaamde modelinrichting te Haarlem. Dat alles is inhaerent aan den verkeerden opzet van de kern, namelijk, dat het een patroonsinstelling is. Daar komt nog een groot bezwaar bij, dat niet te ondervangen is. Juist omdat de fabrieksraad wordt gekozen uit de arbeiders, werkzaam in het bedrijf of de onderneming van den werkgever, is de keuze van de vertegenwoordigers uitermate beperkt.

Een vakvereniging kiest haar vertrouwensmannen uit het bedrijf zooals dit in een geheele stad of het geheele land bestaat. Daar heeft men dus een veel ruimer keuze, terwijl men hier zijn vertegenwoordigers moet kiezen uit het vaak zeer beperkte aantal werklieden die in het bedrijf van een ondernemer werkzaam zijn. Dit klemt te meer, wanneer een patroon, zooals de Haarlemsche gemeenteraad, die arbeiders nog eens meer gaat onderverdeelen in verschillende categorieën. Men heeft daar geen kern voor alle Haarlemsche gemeentewerklieden, maar een kern voor de 30 man voor de duinwaterleiding, een kern voor de gemeentereiniging, een voor de plantsoenwachters, enz., alle kleine groepen, waaruit men geen of weinig geschikte elementen vinden kan. Daaruit vloeit onmiddellijk voort, dat de gekozen arbeiders enorm afhankelijk zijn van hun medearbeiders, maar ook van hun patroons. Elferink geeft daarvan enkele staaltjes in zijn brochure. Op bladz. 10 zegt hij:

„Eens hadden we een vergadering van de werklieden-kernleden, vooraf gehouden, om te bepalen hoe we zouden optreden. De heer Koper, de chef van de afdeling stukwerk, kreeg er de lucht van, en liet iemand die voor de kern allerminst geschikt was en daarom juist gekozen was, op zijn kantoor komen, om, al touwtjes trekkende, te vernemen wat wij als werklieden behandeld hadden. Hij was dan

beter gewapend en hij wist, dat er iets was dat niet in orde was en hem ook betrof."

Zoo wist de chef, tegen wien zou worden opgetreden, zich in de kern in te dringen, en haar al van te voren machteloos te maken.

De behandeling van het ontslag van Elferink in de kern is ook zeer merkwaardig, wat verhaald wordt op bladz. 12 en 13 der brochure. Elferink was ontslagen, omdat hij, sprekende voor zijn vakgenooten, in Gouda iets gezegd had, dat zijn patroon, de heer Goedkoop, aanmerkte als een persoonlijke belediging. Hij had de arbeiders gewezen op het feit hoe verschillende vakken onderling samenhangen; de metselaar, de timmerman, de stucadoor en sjouwer, allen werken samen om de villa te bouwen en als dan de metaalwerkers ten slotte het hek om de villa zetten, wordt het hek door den patroon dichtgeworpen en gaat deze naar zijn kamer, waar hij aan den wand schrijft: „Arbeid adelt". Het schijnt, dat dit opschrift ook wordt gevonden in het salon van den heer Goedkoop.

Of het verstandig was van den heer Elferink om ter typeering van den toestand juist die spreuk te bezigen, laat ik daar, maar is dit nu een reden om den man te ontslaan? Elferink doet nu een beroep op de kern en wat gebeurt nu? Hij mag daar binnenkomen om zijn verdediging te voeren, maar zoodra hij uitgesproken heeft, moet hij heengaan, zoodat geen debat plaats heeft. Daarop zeggen de directeuren het hunne over de zaak en wordt ten slotte met 21 stemmen vóór, 2 tegen en 3 blanco een motie aangenomen, waarbij het ontslag wordt goedgekeurd.

Hoe komt het nu, dat, waar die kern bestond uit 13 werklieden en 13 superieuren, ten slotte de overgrootste meerderheid dier werklieden ook vóór het ontslag gestemd heeft? Elferink deelt het mede en het is te typisch om het hier niet even te herhalen. Hij zegt, dat er ten eerste onder de kernleden enkelen waren die hij nu en dan eens ongezoeten de waarheid had gezegd en nu de gelegenheid schoon zagen om zich te wreken. In de tweede plaats had de directeur Goedkoop vóór den aanvang van de kernvergadering — vóór dat nog Elferink zijn verdediging had gehouden — reeds gezegd: Elferink komt in geen geval in de fabriek terug.

De kernleden wisten dus dat zij, als zij anders besloten, zouden handelen tegen den bestlenen wensch van den directeur in. In de derde plaats was eenige weken van te voren medegedeeld, dat ongeveer 60 man zouden worden ontslagen ten gevolge van slapte. Dit ontslag hing hun als een dreigend zwaard boven het hoofd en het was den kernleden bekend, dat, indien zij ingingen tegen den uitdrukkelijken wensch van den directeur, het gevaar vóór ontslag te grooter werd. Uit een ander blijkt, dat de afhankelijkheid van de leden van de kern tegenover den patroon ontzettend groot is en dat aan de uitspraken van zoodanige kern weinig waarde is te hechten.

Nog typischer is het geval dat zich heeft voorgedaan in den Haarlemschen gemeenteraad, waar men ook ervaring heeft opgedaan omtrent de werking van een zoodanige kern. Bij de samenstelling van het werkliedenreglement eenige jaren geleden hebben burgemeester en wethouders zich verzet tegen de invoering van een scheidsgerecht, in de meening dat het aan hun gezag afbreuk zou doen. Er moest een kern komen.

Onlangs heeft de kern voor het eerst kunnen toonen wat zij waard was. Een werkmans bij de plantsoenen, van der Werf geheeten, werd ontslagen wegens dienstweigering. De man beweerde, dat hij dien dienst niet geweigerd had, maar dat hij een attest had van den geneesheer, dat hij niet werken kon. Hij werd echter voor ontslag voorgedragen volgens de bepalingen van het werkliedenreglement, maar burgemeester en wethouders verzuimden hem daarvan schriftelijk mededeeling te doen zooals het reglement voorschrijft. Hij heeft zich toen beroepen op de kern, maar deze bleef werkeloos en voerde niets uit. Toen de termijn verstreken was waarbinnen de kern te zijnen bate tusschenbeide had kunnen komen, regeestreeerde hij aan den gemeenteraad, en toen is gebleken waarom die kern werkeloos is gebleven.

De opzichter die den werkmans tot ontslag had voorgedragen en dus partij was in het geding, had het aangedurfd de taak van den voorzitter van de kern over te nemen; hij had een lokaal voor de vergadering aangewezen — dat heel ongeschikt was, want er was geen tafel, geen stoel en geen licht — hij had het uur van de vergadering bepaald, hij had bovendien twee leden van de kern — de kern bestond uit drie leden — op zijn kantoor geroepen en hun daar zijn inlichtingen gegeven. Hij had dus geïnfluenceerd op de uitspraak van de kern. De beide leden van de kern gevoelden zich zóó afhankelijk van den opzichter, dat zij alleen wilden oordeelen over de schriftelijke mededeelingen van den opzichter en die van den ontslagene ter zijde legden, zeggende: daar hebben wij

niets mede te maken. De voorzitter van de kern voelde zich gekrenkt en liep weg, zoodat er geen uitspraak kon volgen.

Toen in den raad werd gevraagd: hoe komt het dat bij de eerste de beste gelegenheid die kern in gebreke bleef tusschenbeide te komen, kwam de voorzitter voor den dag met een rapport dat hij had laten maken door den opzichter zelf omtrent de behandeling van de zaak in de kern. De burgemeester, niet bewust van het vernietigend oordeel dat hij zelf uitsprak over de kern, had door een der partijen, niet lid van de kern, een verslag laten opmaken van het behandelde in de kern!

Toen de voorzitter dit in den Haarlemschen gemeenteraad mededeelde, heb ik mij de interruptie veroorloofd: hoe is dit mogelijk, de opzichter kon er niets van weten en had er buiten moeten blijven.

Dit was de grootste fout.

Ik deel dit mede, om te laten zien hoe de kern, ook wanneer zij is ingesteld door een overheidslichaam als een gemeenteraad, geen waarborg biedt voor een goede behandeling van zaken.

Dat de kern absoluut onbeduidend en onbeteekenend is, kan geen verwondering wekken. Elferink, in zijn brochure, deelt daarvan een eigenaardig staaltje mede, dat zich heeft voorgedaan op de werf Conrad.

De directeur Goedkoop zeide bij de opening van een vergadering, welke belegd was omdat door de vakvereniging van de metaalbewerkers harde nooten waren gekraakt over die werf, het volgende:

„Deze kernvergadering is door mij noodig geacht, want er is een geest van ontevredenheid aan de fabriek; er zijn den laatsten tijd in de stad vergaderingen gehouden; daar zijn verschillende sprekers opgetreden, die hebben hatelijkheden aan het adres der werf Conrad gebezigt. Dat moet ophouden. Vroeger, als ik de werf rond ging en ik vroeg aan dezen of genen werkmans of hij tevreden was, kreeg ik altijd een toestemmend antwoord, en thans als ik over de werf kom, dan houdt die mij vast en dan weer een ander, tot de kleine jongens toe. Zijn er grieven aan de fabriek, dan is deze vergadering er om daarover te spreken. Zoo voortgaan wil ik niet, dan leg ik het bijtje er bij neer. Natuurlijk is daar veel behandeld, en te veel, hoewel het me belangrijk schijnt, om te noemen. Kortom, het slot was dan, dat Goedkoop het bijtje er niet bij neerlegde, nadat de heer C. H. Holst, mede-directeur, vroeg: dat hij die met den heer Goedkoop wilde samenwerken, verzocht werd op te staan, waaraan door allen werd voldaan.

„De commentaar op dit feit laat ik aan den lezer over."

Inderaad, heel veel commentaar behoeft er niet bij. Een dergelijke uitnoodiging, tot de arbeiders gericht op een kernvergadering om op te staan, als zij met den directeur willen samenwerken, heeft geen waarde, want hadden zij geweigerd om op te staan, dan zou daaruit eenvoudig ontslag zijn voortgesproten.

Ook aan de modelabriek van den heer van Marken heeft zich een eigenaardig feit voorgedaan, waaruit de onbeduidendheid van de kern blijkt.

Bij die fabriek in Delft was indertijd een scheidsgerecht opgericht — ik meen daterend van 1887 — en voor het eerst in functie getreden in 1898. Bij dezen eersten en eenigen keer, dat dit scheidsgerecht uitspraak deed, meende de heer van Marken, dat de wijze waarop het scheidsgerecht optrad, zoo verkeerd was, dat hij, zonder de kern gehoord te hebben, eigenmachtig het scheidsgerecht ophief. Sterker bewijs voor de onbeduidendheid van een kern is moeilijk denkbaar.

Nu stelt zich de heer Aalberse voor, dat de patroons met de werklieden overleg zullen plegen over den inhoud van die arbeidsreglementen, maar in het boek van den heer Beresteyn, dat hij gisteren heeft geciteerd, had hij zelf kunnen vinden het bewijs, dat een dergelijk overleg plegen eigenlijk tot niets zou leiden.

Op bladz. 66 van dat werk wordt aangehaald een brief, door een arbeider aan den heer Beresteyn geschreven, waarin het volgende voorkomt: „Het reglement is door den patroon opgemaakt en deze heeft hier alle bazen bijgehaald met de vraag, of dezen het zoo niet goedgevonden. Dezen hadden geen aanmerkingen. Toen werden er uit iedere afdeling eenige werklieden gekozen (door de arbeiders) om met den patroon het reglement te bespreken; ook was ik hier zelf bij; het reglement door hem voorgesteld kon onze goedkeuring niet wegdragen en hadden verschillende voorstellen gedaan, doch deze werden beslist van de hand gewezen, waarop wij er allen voor bedankt hebben om met hem verder te onderhandelen en moest hij zijn eigen meening maar doorzetten (dit kwam hoofdzakelijk door de lamdijge houding der arbeiders). Ook waren wij niet vereenigd om recht tegenover macht te stellen en moesten ons er dus wel bij neerleggen."

Dit zal zich herhaaldelijk voordoen. Er wordt overleg gepleegd. Ook de arbeiders

stellen zekere eischen, waaraan de patron niet wil voldoen en dan legt de patron de eischen naast zich neer en verder kraait er geen haan naar.

In het systeem van den heer Aalberse zullen er beste, brave patroons zijn die zich wel aan op- en aanmerkingen der arbeiders storen. Ik wil het niet tegen spreken, maar waarborg zit er toch niet in.

Hetzelfde zou ik nog kunnen mededeelen omtrent het reglement der Enschedésche fabrikantenvereniging, waar zelfs een R.-K. priester den heer Beresteyn heeft gewaarschuwd toch vooral niet te meenen dat dit reglement nu werkelijk zou zijn samengesteld in overleg met de arbeiders. Het tegendeel was gebleken waar te zijn.

Nu verwondert het mij toch wel, dat de heer Aalberse, na gisteren eenige mededeelingen gedaan te hebben omtrent de bepalingen die in zeker arbeidsreglement voorkomen, tot de conclusie is gekomen, dat nu overleg moet worden gepleegd en dan wel door middel van zulk een kern of fabrieksraad. Hij heeft o. m. genoemd de bepaling welke in vrij veel reglementen voorkomen, dat door den portier de arbeiders en zelfs de arbeidsters mogen en soms moeten worden onderzocht aan den lijve.

Nu zou ik meenen, dat dit een bewijs is van absoluut wantrouwen van den kant van den patroon tegen den arbeider. Toch zegt de heer Aalberse er van overtuigd te zijn, dat, als de patroons wisten hoeveel kwaad bloed daardoor gezet wordt bij de arbeiders, zij dergelijke bepaling niet zouden handhaven.

Hedenmorgen zeide hij, dat een redelijk patroon rekening zal houden met juiste opmerkingen, maar wie bepaalt of de opmerkingen der arbeiders al dan niet juist zijn?

Dat doet de patroon, de oeconomisch sterkere. Als hij ze onjuist acht legt hij de opmerking naast zich neder.

Maar natuurlijk, in het systeem van den heer Aalberse, die van te voren aanneemt dat de patroons volkomen onschuldige bloedjes zijn, die uit onwetendheid verschillende verkeerde bepalingen hebben voorgesteld, past de kern, want dan is alleen noodig, dat er zij een lichaam, uit de arbeiders gekozen, dat aan den patroon zal mededeelen wat den arbeiders in het reglement niet bevalt.

Nu kom ik echter door de conclusie van den heer Aalberse tot een geheel andere conclusie, namelijk deze: of de patroon staat dan zoo ontzaglijk ver van de arbeiders af dat de kloof, die wij ons door de klassentegenstelling altijd tusschen hen hebben gedacht, is nog oneindig veel grooter dan wij ooit hebben gemeend, zoo groot, dat zelfs gemeenschappelijke menschelijke gewaarwordingen bij patroon en arbeiders, volgens den heer Aalberse, niet bestaan, zoodat een patroon zich geen oogenblik bewust is, dat dergelijke bepalingen voor de arbeiders kwetsend zijn; of, zoo de heer Aalberse deze conclusie niet aanvaardt, moet hij aannemen dat de patroons zoo onschuldig en onwetend niet zijn en dat een kern volstrekt niet kan baten, maar eenvoudig is een wassen neus.

Het-groote gevaar van een kern acht ik juist, dat het een schijn, een schim van een vertegenwoordiging is, waarachter de patroons zich zullen kunnen verschuilen.

Ik weet wel, een kern wordt in het amendement niet verplicht gesteld. Sterk georganiseerden zullen er nooit voor te vinden zijn; maar juist in werkplaatsen en fabrieken waar de arbeiders zwak georganiseerd zijn, zullen zij het instellen eener kern niet kunnen tegengaan en de patroon zal er gebruik van maken. Hij kan zich dan op die kern beroepen en zeggen: wij hebben hier een arbeiders-vertegenwoordiging en daarom hebben wij geen vakvereniging noodig.

Zoo zal de kern worden een belemmering van de vakvereniging.

Bovendien, in het systeem van den heer Aalberse lijkt mij die invoering van de kern nog al vreemd. Als ik mij niet vergis, is de heer Aalberse voorstander van het collectieve arbeidscontract, dat bedoelt een eenheidsregeling te krijgen, en de kern zal niet anders ten gevolge hebben dan een absolute verbroekeling in plaats van eenheid.

Daarom juist meen ik, dat in den gedachtengang van den heer Aalberse een kern niet thuis behoort.

Ik acht het daarom veel beter dit nieuwe beginsel in onze wetgeving niet in te voeren; ik acht dit gevaarlijk en zou het veel beter vinden aan de arbeiders over te laten hun toevlucht te zoeken bij de vakverenigingen. Zeker, in dit wetsontwerp wordt het hooren van de vakverenigingen niet verplicht gesteld, maar ook zonder dat zal de arbeider zijn vakvereniging wel weten te vinden. Wanneer dan ook ons amendement, zoeven door den heer Schaper toegelicht, wordt aangenomen, en nog vóór dat het reglement is vastgesteld, dit wordt toegezonden aan de arbeiders, opdat zij daarover hun gedachten kunnen laten gaan en er over spreken in den boezem van hun vakvereniging, geloof ik, dat wij daarmede

oneindig veel verder komen dan met deze kunstmatige organisatie, die de heer Aalberse door middel van zijn amendement in de wet wil brengen.

De heer de Klerk: Mijnheer de Voorzitter! Ik sta niet zoo vijandig tegenover het amendement van den heer Aalberse c.s. als de geachte spreker die mij vooraf ging.

De heer Hugenholtz schijnt alleen maar eerlijke mensen te vinden, als zij in een vereniging zijn. Die geachte spreker kan zich niet voorstellen dat in arbeiders, die buiten de vereeniging staan, en voor de belangen hunner mede-arbeiders opkomen, „de kern” zooals dat heet eerlijkheid zit.

Daartegen moet ik bij voorbaat protesteeren. In iederen kring treft men eerlijke en minder eerlijke mensen aan. Men heeft er die een directie niet vertrouwen en wederkeurig directiën die de arbeiders niet vertrouwen, bijv. die directie den heer Hugenholtz van nabij bekend.

Daar moet een contract bestaan dat de directie het recht heeft de arbeiders te allen tijde te kunnen ontslaan, als dat in het belang van het bedrijf noodig blijkt. Daar schijnen dus de arbeiders, al behooren ze tot een vereeniging, ook niet te best vertrouwd te worden.

Zoo voortgaande op den weg van den heer Hugenholtz, zou men ten slotte niet één arbeider meer kunnen vertrouwen.

Ik vind het daarom beter vertrouwen te stellen in mensen, ook al zijn zij niet zooals de heer Hugenholtz hen wenschte ten opzichte van het vereenigingsleven.

Wat staat hier te gebeuren bij dit artikel van het arbeidscontract? Het geeft aan, dat men een reglement zal kunnen maken waarin wederzijdsche plichten worden neergeschreven tusschen den werkgever en zijn arbeiders, wat arbeidstijd en loon betreft en wat verder het arbeidscontract toelaat.

Nu is het denkbaar, dat men van uit het personeel zelf vertegenwoordigers roept, die met den patroon over dat reglement overleggen.

Ik wensch terstond te zeggen dat, zooals het amendement luidt, ik mijn stem er niet aan zal kunnen geven, omdat wat hier staat van meerderjarige arbeiders, mijns inziens zou moeten zijn de vertegenwoordigers, die meerderjarig zijn, die dan door de arbeiders gekozen kunnen worden. Dan kan het woord „meerderjarig”, als bedoeld bij het amendement van den heer Aalberse c.s., verdwijnen. Ook moeten de mensen, dunkt mij, tijd en gelegenheid hebben om over het reglement te spreken. Daarin voorziet het amendement van den heer Schaper c.s. De heer Aalberse zou ook hierin verandering moeten brengen in het amendement.

Ik heb nog een paar vragen aan de voorstellers van het amendement te doen. Zij stellen zich voor, dat de fabriek of de werkplaats aan den gang is, maar hoe moet het gaan als iemand zich opnieuw aanmeldt? Zal deze zich dan direct aan het reglement moeten onderwerpen, of zal men hem het recht geven dat reglement desnoods geheel onderste boven te werpen?

Nu de tweede vraag, met betrekking tot het voorstel om een volledig exemplaar van het reglement kosteloos door of vanwege den werkgever aan het bestuur der vereeniging, waarmede een collectieve arbeidsovereenkomst als bedoeld in art. 1637 m bis [n] is gesloten, of indien zoodanige overeenkomst niet is gesloten, aan de Kamer van arbeid, indien deze voor het betrokken vak in de gemeente, waar het bedrijf wordt uitgeoefend, bestaat, te zenden. Ik zou den heer Aalberse willen vragen, of hij de bepaling, dat een volledig exemplaar van het reglement ter griffie van het kantongerecht zal moeten worden nedergelegd, uit het wetsontwerp wenschte te laten vervallen. Mocht dat het geval zijn, dan zou ik daarin geen verbetering kunnen zien.

Mijnheer de Voorzitter! Wanneer de heer Aalberse de door mij verlangde verbeteringen in zijn amendement kan aanbrengen, ben ik geneigd mijn stem daaraan te geven.

Ten opzichte van het bezwaar van den heer Hugenholtz, dat de vakverenigingen niet noodig zouden zijn, wanneer er een kern van vertegenwoordigers werd benoemd, moet ik opmerken, dat ik mij den gang van zaken geheel anders voorstel. De vakverenigingen zijn noodig om aan te geven, op welke wijzigingen in de reglementen door de vertegenwoordiging moet worden aangedrongen. De vertegenwoordiging kan dan trachten de wenschen van de vakverenigingen, bijv. wat loon en arbeidstijd betreft, in het reglement verwezenlijkt te krijgen. De geachte afgevaardigde ziet dus, naar ik meen, het punt waarover de bespreking nu loopt niet helder in.

De heer Drucker, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter! Het eerste wat ik te zeggen heb, deel ik zeer bepaald namens de Commissie van Rapporteurs mede. Bij de behandeling van het wetsontwerp

heeft in de schriftelijke stukken een tamelijk uitvoerige gedachtenwisseling plaats gehad over het verplicht stellen van reglementen en de wenschelijkheid dier verplichtstelling voor sommige bedrijven, eventueel met regeling van den invloed en de medewerking van arbeiders bij de vaststelling. Zooals in den loop van de beraadslaging hedenmorgen, en reeds gisterenmiddag bij de toelichting van het amendement van den heer Aalberse c.s., is herinnerd, bestaan dergelijke verplichte reglementen, met medewerking en invloed van de arbeiders op de vaststelling, in verschillende andere landen, hetzij geregeld bij een meer algemeene wet als de Deutsche Gewerbe-ordnung, of zocals in België bij een speciale wet op de fabrieksreglementen.

Over de wenschelijkheid van de verplichtstelling van reglementen voor sommige bedrijven en ondernemingen bestaat ook hier te lande weinig verschil van meening, en dat er in de Kamer op dit punt ook vrijwel overeenstemming heerscht, blijkt uit de schriftelijke stukken. Intusschen, om te komen tot een wettelijke regeling daaromtrent is ook de medewerking der Regeering noodig, en nu stuitte men bij die quaestie op een merkwaardige tegenstelling in de denkbeelden tusschen de twee Departementen, die zich met dit onderwerp konden hebben bezig te houden, namelijk het Departement van Justitie en het andere Departement, waartoe de zaken van arbeid behooren.

Terwijl het Departement van Justitie meende, dat het verplicht stellen van een reglement voor sommige bedrijven thuis behoorde in de Arbeidswet, of in een toevoegsel daartoe, meende het Ministerie waaronder die wet ressorteert, dat niet in die wet de plaats daarvoor was, maar in het ontwerp waarover wij op dit oogenblik spreken. Uit de Kamer is tegen dat stelsel verzet gekomen; reeds in het Voorloopig Verslag over het wetsontwerp-Arbeidsovereenkomst en bij de besprekingen over de Arbeidswet; die door het vorig Ministerie was ingediend. Het Voorloopig Verslag over de Arbeidswet is, zooals bekend is, niet beantwoord. In dien stand van de zaak heeft de Commissie van Rapporteurs bij het overleg destijds gehouden met den Minister Loeff deze zaak zeer nadrukkelijk ter sprake gebracht. Men vindt daarvan het verslag onder punt VIII van het schriftelijk stuk, waarin destijds de uitkomsten van dat overleg onder dagteekening van 1 Maart 1905 zijn openbaar gemaakt. Bij dat mondeling overleg gaf de Minister van Justitie te kennen, dat hij volhardde bij zijn opvatting, dat dit onderwerp niet hier, maar in de Arbeidswet of in een dergelijke wet regeling behoorde te vinden en dat hij de gronden voor deze opvatting aan den Minister van Binnenlandsche Zaken kort te voren nog schriftelijk opnieuw had uiteengezet.

Wat de Minister van Binnenlandsche Zaken daarop heeft geantwoord is ons niet bekend geworden. Maar de Commissie van Rapporteurs heeft zich toen geplaatst op dit standpunt, dat een regeling die algemeen werd geacht wenschelijk te zijn, niet daarop mocht afstuiten; dat twee Departementen het niet eens konden worden over de vraag, welke van die Departementen zich de zaak behoorde aan te trekken. De Commissie van Rapporteurs stond bij dat verschil, voor zoover zij aanleiding had zich daarin te verdiepen, zeer beslist aan de zijde van den Minister van Justitie, en meende dat de Arbeidswet, of een dergelijke wet, de plaats was om de zaak te regelen. Op dat standpunt staat de Commissie nog, en zij wenscht daarom thans den Minister te vragen, of nu aan dien strijd van meeningen tusschen de beide Departementen een einde is gekomen, of het Ministerie waaronder thans de Arbeid ressorteert, bereid is — ik wil niet te veel vragen, en dus niet vragen of dat Ministerie bereid is nu dadelijk een ontwerp in te dienen, maar wel of — dat Departement deze zaak in ernstige overweging wil nemen, om, wanneer de tijd daarvoor gekomen geacht wordt, van zijn kant maatregelen van wetgeving daaromtrent voor te bereiden en voor te stellen.

Met het oog op het groote belang der zaak heeft de Commissie van Rapporteurs de vrijheid genomen, den Minister vooraf mededeeling te doen van haar voor-nemen, deze vraag te stellen.

Het zal mij hoogst aangenaam zijn, als de Minister haar in bevredigenden zin zal kunnen beantwoorden.

Mijnheer de Voorzitter! Nu ik toch aan het woord ben, wensch ik tevens enkele opmerkingen te maken over het artikel en de voorgestelde amendementen.

Wat het artikel betreft, is de beteekenis daarvan m. i. en door den heer Aalberse en door den heer Schaper zeer juist in het licht gesteld. De heer Aalberse heeft erkend — en de heer Schaper heeft dit onderschreven —, dat men met deze artikelen een zeer belangrijke schrede vooruitgaat. Wij krijgen daardoor niet, zooals de heer Schaper te recht herinnerde, een revolutie op dit gebied, maar doen niettemin een beteekenisvollen stap vooruit.

Wij krijgen vooreerst — wat wij nog niet hebben — de zekerheid, dat een

arbeider, die in dienst treedt van een fabrikant of werkbaas, behoorlijk kennis erlangt van het reglement, dat bij dien werkgever geldt, en dat niet, zooals het nu menigmaal gebeurt, bij een passende of onpassende gelegenheid een prullig stukje papier te voorschijn gehaald wordt, dat de patroon doet kennen als het reglement, waaraan de arbeider gebonden geacht wordt. En verder verkrijgt men dit zeer belangrijke feit, dat dergelijk reglement toegankelijk wordt voor het publiek, zoodat het niet meer kan voorkomen, wat een ernstig onderzoeker der arbeiderstoestanden als mr. van Beresteyn overkwam, n.l. dat hij zich te vergeefs op de hoogte trachtte te stellen van de bepalingen van geldende reglementen.

De heer Aalberse heeft gezegd: om een reglement te kunnen opslaan ter griffie, moet men eerst weten dat er een reglement is.

Dit is in theorie juist; maar het bestaan van dergelijk reglement blijft niet licht verborgen en zal nog minder licht verborgen blijven, wanneer deze wet geldt, en het publiek en in de eerste plaats de arbeiders zelf zich er voor interesseeren en zich op de hoogte stellen van bestaande toestanden.

Door art. 1637 t wordt eindelijk een belangrijke schrede vooruit gedaan met betrekking tot de wijziging van reglementen, waarmede de arbeider voortaan niet meer zal kunnen overvallen worden, gelijk tot dusverre het geval is.

Is dat alles nu onverbetterlijk?

Ik zou meenen — en in dat opzicht kan ik de meening der geheele Commissie van Rapporteurs weergeven —, dat men nog een stap verder zou kunnen gaan dan het wetsontwerp doet, en de Commissie hoopt, dat de Regeering alsnog haar medewerking daartoe verleenen zal.

De stap dien wij nog zouden willen doen, is voorbereid door een amendement-Schaper c.s., te vinden op stuk 9, onder n°. 1.

Zooals art. 1637 t nu luidt, moet de patroon die een reglement heeft vastgesteld of een bestaand reglement gewijzigd, het voorleggen aan de arbeiders, en vragen, of zij zich daarmede wenschen te vereenigen. Voor het geval zij er zich niet mede vereenigen, is voor hun belangen ruimschoots gezorgd. Maar de moeilijkheid is, dat men den arbeiders een, wellicht uitgebreid, stuk kan voorleggen en hen plotseling stellen voor de vraag: keurt gij dat goed, of keurt gij dit niet goed.

Aan dat bezwaar willen de heeren Schaper c.s. te gemoet komen door den arbeider den tijd te geven het behoorlijk na te gaan. Het schijnt mij juist gezien, dat de heeren Schaper c.s. daarbij gedacht hebben aan twee termijnen, dat namelijk dit reglement den arbeider eenigen tijd in handen moet zijn gegeven, opdat hij behoorlijk de strekking en den inhoud kan doorzien en dat dit gebeuren moet niet lang vóór de vaststelling, want als de patroon er zich naderhand op zou kunnen beroepen, dat hij misschien twee of drie jaar vóór de vaststelling dien man dit eens heeft laten zien, dan zou het kunnen zijn, dat de man den inhoud vergeten was of dat de omstandigheden geheel veranderd waren. Schijnt ons dus de grondgedachte en de constructie van het amendement juist, tegen het vastleggen van die bepaalde termijnen in de wet is wel eenig bezwaar, en wij zouden de heeren in overweging willen geven dit in hun amendement te wijzigen.

Wat vooreerst de vier weken betreft, merk ik dit op: wanneer het geldt zeer uitvoerige reglementen, dan zijn de vier weken te kort. Wanneer er van die vier weken twee weken afgaan voor de inzage en de bestudeering, dan blijven er na die twee weken nog slechts twee weken over voor eventueel overleg tusschen den patroon en den arbeider. Wanneer het een zeer uitgebreid reglement geldt en men wenscht dit te bespreken in verschillende bijeenkomsten en daarover over en weer te denken en zich nader te informeerden, dan zullen die vier weken te kort zijn. Aan den anderen kant kunnen de veertien dagen te lang zijn. Wij kunnen ons voorstellen, dat in een reglement een wijziging noodig is van uiterst eenvoudigen aard, maar waarvan de invoering toch een zekeren spoed vereischt.

Mij werd nog dezer dagen door een industrieel medegedeeld, dat het bijv. mogelijk kan zijn, dat een wijziging in het openen en sluiten van bruggen, ten gevolge van een veranderden spoorwegdienst, noodzakelijk maakt een kleine wijziging in het uur van de middagpauze. Om een enkel voorbeeld te noemen, wanneer de fabrikant zegt: ik zal mijn reglement moeten veranderen om mijn arbeiders een behoorlijke rustpoos te geven en zal het werk dus laten eindigen om 12.20 u. in plaats van 12.10 u., dan zal de arbeider geen veertien dagen noodig hebben om zich daarover te beraden, hij kan de portée daarvan onmiddellijk doorzien.

Dit zou dus reden zijn om noch de vier weken noch de twee weken imperatief te stellen. Wij zijn van meening, dat men in het amendement zou kunnen zeggen, en wij geven dit aan de heeren in overweging, dat een volledig exemplaar van het ontwerp-reglement den arbeider „kort vóór de vaststelling gedurende zoodanigen tijd kosteloos ter inzage moet worden verstrekt, dat hij zich over den inhoud behoorlijk kan beraden”; dan zal de rechter in ieder concreet geval

kunnen nagaan, of het is geweest kort vóór de vaststelling en of hem behoorlijk tijd is gelaten om zich te beraden.

Wij hebben het woord „verstrekt” behouden en niet het woord „toegezonden”, omdat men taalkundig moeilijk kan zeggen, dat aan iemand een stuk gedurende veertien dagen is toegezonden; dat gaat niet wel. Ik wil er bijvoegen, dat het woord „verstrekt” ook geen aanleiding kan geven tot moeilijkheden. Wanneer men iemand een stuk gedurende veertien dagen verstrekt, dan moet men het hem al die veertien dagen laten. Intusschen, dat is een woordenquaestie.

Wanneer de voorstellers hun amendement in dien geest willen wijzigen, dan zullen wij het om de gezonde strekking gaarne ondersteunen.

Ik kom nu nog met een enkel woord op de amendementen van de heeren Aalberse c.s. De strekking van die amendementen is ook alweder om den arbeider meer invloed te geven op de vaststelling van het reglement. Maar nu komt het mij voor, en in dit opzicht is de Commissie ook alweder eenstemmig in haar oordeel, dat practisch het amendement van de heeren, zooals het hier voor ons ligt, totaal onuitvoerbaar is. Ik wil in de eerste plaats wijzen, maar dat zou zijn te veranderen, op een onnauwkeurigheid in de redactie, op de omstandigheid, dat niet onderscheiden is in het amendement tusschen het reglement en het ontwerp daarvan.

De heeren willen een reglement toezenden vóór dat er een is vastgesteld! Maar dat is een quaestie van redactie; iets van veel meer belang is de vraag der uitvoerbaarheid.

Wanneer tien jaar na het in werking treden van een reglement een patroon zich daarop tegenover een arbeider heeft te beroepen, dan moet de wet zoo zijn ingericht, dat hij de vervulling van de eischen die de wet heeft gesteld, practisch kan bewijzen. Men behoeft het hem niet te gemakkelijk, maar men mag het hem ook niet onmogelijk maken. Nu zijn de eischen van het wetsontwerp zoo, dat de voldoening daaraan door den patroon kan worden bewezen, wanneer hij maar de noodige voorzorgen in acht heeft genomen. Hij kan zich door den arbeider een ontvangbewijs laten geven en daarmee later bewijzen, dat hij het exemplaar heeft overhandigd; de nederlegging ter griffie is natuurlijk gemakkelijk bewijsbaar; en nummer 3 geeft niet de minste moeilijkheid. Maar wat moet de patroon doen volgens het amendement van de heeren Aalberse c.s.? Hij moet bewijzen, dat hij tien jaren geleden bij de vaststelling van het reglement alle meerderjarige arbeiders heeft gehoord, die toen bij hem werkzaam waren. Gesteld nu, om niet te overdrijven, dat de man toen 1000 meerderjarige arbeiders in zijn dienst had, dan zal hij moeten overleggen 1000 ontvangbewijzen.

Nu zegt de heer Aalberse: die moet hij toch bewaren, want hij moet tegenover ieder individueel kunnen bewijzen, dat deze een reglement heeft ontvangen. Dit is juist, Mijnheer de Voorzitter, maar wanneer de werkgever een van de duizend briefjes mist, dan is zijn grootste gevaar, dat hij tegenover den éenen arbeider die dat bewijsje ondertekend heeft, het reglement niet kan doen gelden. Maar wanneer het amendement wordt aangenomen en hij heeft ongelukkigerwijs een van de duizend ontvangbewijzen niet of kan het niet vinden, dan is de kracht van zijn geheele reglement verloren, want hij kan niet meer het gevorderde bewijs leveren. En alsof deze moeilijkheid nog niet groot genoeg ware, is er nog een andere geschapen: de fabrikant moet bewijzen, wie er tien jaren geleden meerderjarige arbeiders waren in zijn fabriek. Ik laat nu de regeling van den bewijslast daar, maar wanneer hem wordt aangetoond, dat er destijds één meerderjarige arbeider meer in zijn fabriek werkte, dan is de kracht van zijn reglement gebroken.

Mijnheer de Voorzitter, zoo mag men inderdaad de menschen niet plagen door dergelijken onmogelijken bewijslast op hun schouders te laden.

De heer Aalberse interrumpeert mij en zegt, dat de patroon zich dit zelf te wijten zal hebben en dat hij dan maar een fabrieksraad moet inrichten. Daar had ik juist op willen komen, Mijnheer de Voorzitter. Ik zal thans niet treden in een beschouwing van de verdiensten en de nadeelen van fabrieksraden, maar het gaat niet aan, dat, wanneer de wetgever dergelijke fabrieksraden wil voorschrijven, hij dit doen zou op deze listige manier, als het ware ter sluiks. Wanneer de wetgever fabrieksraden wil voorschrijven, zal hij dit hebben te doen bij de Arbeidswet of bij het toevoegsel, waarvan ik straks sprak, maar op deze indirecte wijze behoort de wetgever dat niet te doen.

Ook tegen het tweede amendement van de heeren Aalberse c.s. bestaan bezwaren. Het is aan den eenen kant noodeloos omslachtig, en aan den anderen kant ter bereiking van het doel niet noodig. De werkgever moet weer bewaren en overleggen tal van ontvangbewijzen om zich op zijn reglement te kunnen beroepen. En waartoe? Wanneer aan iedere arbeider een exemplaar is verstrekt en het

reglement kosteloos ter inzage ligt ter griffie, dan zal het voor geen enkelen belangstellende eenige moeite kosten een exemplaar machtig te worden. Zelfs wanneer een patroon zoo kwaadwillig mocht zijn om tot den voorzitter van een Kamer van arbeid te zeggen: ik geef u geen exemplaar van mijn reglement, want gij hebt er geen recht op, dan kan deze onmiddellijk naar de griffie van het kantongerecht gaan en het daar lezen.

Eindelijk nog iets over het tweede amendement van den heer Schaper c.s. Dat amendement moge al met goede bedoelingen zijn voorgesteld, het is toch, wanneer men er goed over nadenkt, werkelijk niet uitvoerbaar. Het komt hierop neer, dat, wanneer in een fabriek een reglement geldt, dit reglement niet zal kunnen worden ingeroepen tegenover een arbeider die over de vaststelling van dat reglement zijn oordeel niet heeft kunnen uitspreken. Nu is bijv. een reglement 10 jaren geleden vastgesteld. Een arbeider die 10 jaar daarna aan de fabriek komt, kan toch onmogelijk over de vaststelling van dat reglement gehoord zijn. Het zou dus hierop neerkomen, dat het reglement tegenover sommige arbeiders niet zou kunnen worden ingeroepen, wat in een geordende fabriek niet gaat; het reglement moet voor allen zonder onderscheid gelden. Het is wellicht mogelijk, aan dit bezwaar eenigermate te gemoet te komen, maar ik zou den heeren voorstellers van het amendement toch dit willen vragen, wanneer het gelukt het eerste amendement van den heer Schaper, dat in hoofdzaak juist is, in de wet te brengen, is dan niet voor het grootste gedeelte uw doel bereikt? De heer Schaper heeft immers te recht gezegd, dat bijna alle reglementen zullen moeten worden herzien, om in overeenstemming te komen met de bepalingen van deze wet, en ook met het oog op de overgangsbepalingen. Waar dit zoo is, wordt voor het grootste deel bereikt wat de heer Schaper wenscht te bereiken door zijn tweede amendement. En daarom zou ik den voorstellers wel willen in overweging geven, wanneer het hun eenigszins mogelijk is, met dit resultaat genoegen te nemen, want het zal inderdaad zeer moeilijk zijn een redactie te vinden die het geopperde bezwaar opheft.

Ziedaar wat ik op dit oogenblik over de amendementen in het midden wensch te brengen.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik meen, dat ik in de eerste plaats een antwoord heb te geven aan den heer Drucker, waar hij namens de Commissie van Rapporteurs sprak over het verplicht fabrieksreglement. De geachte afgevaardigde heeft er toen aan herinnerd, dat tot voor eenigen tijd geleden, onder de vorige Regeering meer bepaald, er een verschil van gevoelen heeft bestaan tusschen het Departement van Justitie en het Departement van Binnenlandsche Zaken, waaronder destijds de arbeidswetgeving ressorteerde, over de vraag tot welk van beider ressort nu eigenlijk het ontwerp van verplichtstelling van fabrieksreglementen en de regeling daarvan behoort.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde heeft daarbij gevoegd, dat hij het als van zelf sprekend beschouwt — en ik ben dit met hem eens — dat een regeling van dit ontwerp niet behoort in het tegenwoordig wetsontwerp en ik wil nog verder gaan en zeggen, dat ik het ook met hem eens ben, dat de behandeling van dit ontwerp niet behoort in de eerste plaats tot den werkring van het Ministerie van Justitie. Maar ik ben reeds, zoodra ik met het oog op de behandeling in deze Kamer mij gezet heb tot een nauwkeurige bestudeering van dit ontwerp, in overleg getreden met mijn geachten ambtgenoot van Landbouw, Nijverheid en Handel, en ik zou hem zeker uitgenoodigd hebben om heden in deze vergadering tegenwoordig te zijn, omdat ik met het oog op wat tusschen de Commissie van Rapporteurs en den Minister van Justitie over deze zaak verhandeld is, wel een zeker voorgevoel had, dat dit ontwerp ter sprake zou komen, als niet die ambtgenoot heden als Minister van Waterstaat ad interim, met het oog op de schadelijke gevolgen van den hoogen waterstand dezer dagen, zich naar Zeeland had moeten begeven, ten einde daar den toestand te inspecteeren. Maar zooveel kan ik wel verklaren, dat het overleg tusschen mijn geachten ambtgenoot en mij is begonnen, dat dit zal worden voortgezet, en dat wij beiden het belang van dit ontwerp volkomen erkennen. De tijd om de zaak te beslissen zal zijn aangebroken als men zich nader zal hebben rekenschap gegeven van wat in onze arbeidswet moet worden veranderd en geregeld. Komt de nieuwe arbeidswet aan de orde, dan zal dit ontwerp vanzelf ter sprake moeten komen. Evenwel moet ik toch zeggen, dat, als men zich beroept op wat in andere landen geschiedt, bijv. op de Belgische loi sur les réglemens d'atelier van 1896, men zich ook rekenschap moet geven van de buitenlandsche arbeidswetgevingen, alvorens vergelijkingen te maken, omdat die wetten en de regeling der reglementen met elkander in onmiddellijk verband staan. Hoe dit zij, ik

kan gaarne de verklaring afleggen, dat dit onderwerp blijft uitmaken een onderwerp van nader overleg tusschen de betrokken Ministers, dat de Regeering van het gewicht der regeling van deze zaak volkomen overtuigd is, maar zich moet voorbehouden, na onderzoek van hetgeen onderzocht moet worden, ten deze een beslissing te nemen. Ik vermoed en vertrouw dat de Commissie zich met deze verklaring tevreden zal willen stellen.

Een van de punten die hierbij de aandacht trekken zal zijn de organisatie van den fabrieksraad of een regeling van dit onderwerp op zich zelf.

Nu de amendementen.

De heer Aalberse heeft gisteren volkomen juist gezegd, dat bij dit wetsontwerp een besliste keuze wordt gedaan ten aanzien van het rechtskarakter van het reglement. Tusschen de beide mogelijke stelsels, het reglement, opgelegd door den werkgever aan de arbeiders en het reglement als bestanddeel van de arbeids-overeenkomst, heeft dit wetsontwerp een keuze gedaan en de wijzigingen door mij in dit wetsontwerp gebracht, hebben gestrekt om onduidelzinnig het doen van die keuze te doen uitkomen. Voor ons is het fabrieksreglement een bestanddeel van het arbeidscontract.

Ik meen mij niet te bedriegen wanneer ik zeg dat de geachte afgevaardigde die keuze toejuicht en dat wij te dien aanzien op hetzelfde standpunt staan. Nu is bij mij de vraag gerezen, of de geachte spreker niet zelf eenigszins ontrouw is geworden aan dat beginsel, dat hij juist acht, of, zoo dit te sterk is uitgedrukt, of hij de consequentiën daarvan wel precies in het oog houdt. In den aanhef van ons art. 1637 r wordt het karakter van bestanddeel van de arbeids-overeenkomst op de meest duidelijke en in het ooglopende wijze geregeld. Vóór alles is noodig, om het reglement bindend te doen zijn, dat de werkmán schriftelijk verklaard heeft zich daarmede te vereenigen. Nu behoeft niet te worden ondersteld dat wij hier te doen hebben met een kind of een onnoozele; men mag verwachten, dat, wanneer iemand een stuk onderteekent en zegt dat hij zich vereenigt met het reglement, hij weet wat hij doet.

Men stelle zich verder voor het oogenblik, waarop beroep op art. 1637 r ter sprake komt. Dit ontstaat wanneer er strijd is. Wanneer de partijen het eens zijn, ontstaat er geen quaestie, maar als er strijd ontstaat, dan zal niet alleen moeten blijken dat de arbeider zich heeft vereenigd met den inhoud, maar bovendien nog het volgende:

1°. moet den arbeider een reglement zijn ter hand gesteld;

2°. moet het fabrieksreglement gepubliceerd zijn op de griffie van het kantongerecht, zoodat ieder het kan inzien;

3°. moet het aangeplakt zijn in het arbeidslokaal waar onze arbeider werkzaam is, zoodat hij het voortdurend bij elke gelegenheid kan raadplegen.

Alleen wanneer aan al deze vereischten te zamen zal zijn voldaan, zal het reglement voor den betrokken arbeider bindend zijn en door den rechter voor hem bindend worden verklaard.

Nu geloof ik, dat in het systeem van het amendement-Aalberse c.s. niet precies is in het oog gehouden de beteekenis van art. 1637 r.

Ik beschouw de pointe van het artikel hierin liggende, dat het regelt het geval, dat een arbeider in dienst wordt gesteld van een fabriek, waar een reglement bestaat, en voor dit geval de voorwaarden bepaalt waarvan de gehoudenheid van dezen arbeider afhankelijk is. Dit is de materie van art. 1637 r. Eerst wanneer het geldt veranderingen, die in een bestaand reglement worden gebracht, iets wat dan natuurlijk geldt voor alle arbeiders aan die fabriek werkzaam, komt men onder de heerschappij van art. 1637 t.

Voor het oogenblik — het is door den heer Drucker reeds gezegd, maar ik wensch er nogmaals den nadruk op te vestigen — nu wij staan voor een nieuwe regeling van het arbeidscontract en voor overgangsbepalingen, zullen alle bestaande fabrieksreglementen daarmede in overeenstemming moeten worden gebracht en heeft dus art. 1637 t een algemeen belangrijke beteekenis, maar voor het vervolg, wanneer die periode voorbij zal zijn, krijgt art. 1637 r zijn volle beteekenis. Als men dit in het oog houdt zal men zien, dat er in het amendement-Aalberse een vergissing is en dat de heer Drucker gelijk had, toen hij zeide, dat de bepaling zooals zij daar ligt niet uitvoerbaar zal zijn.

Wat beteekent nu art. 1637 t? Wij leven op het oogenblik in het gewichtig moment, dat alle bestaande reglementen moeten worden vervangen of gewijzigd; en op zulk een oogenblik is van veel belang het punt waarop de heer Aalberse ons gewezen heeft, n.l. de instelling van een constitutioneele monarchie in de fabriek. Voor zulk een instelling, voor een fabrieksraad, gevoel ik veel. Ik heb dit practisch wel eens zien werken en meegedaan om een grondwet voor een dergelijke instelling te formuleeren.

Nu mag de heer Hugenholtz zeggen, dat in die fabrieksraden en in het feit, dat voor de vaststelling der reglementen de opinie der arbeiders gevraagd wordt, een addertje schuilt onder het gras en dat hier toch eigenlijk alles afkomstig is van den patroon, maar toen ik deze redeneering van den geachten afgevaardigde hoorde, meende ik daarin ook een addertje te ontdekken, namelijk dit: is niet het minder aantlokkelijke van deze fabrieksraden voor den geachten afgevaardigde, dat het een middel kan zijn om te komen tot overleg, gemoedelijk behandelend der zaak tusschen beide partijen, iets wat wellicht met de denkbeelden van den geachten afgevaardigde niet geheel overeenkomt?

Hoe dit zij, voorafgaande raadpleging van een vertegenwoordiging der arbeiders eener fabriek, kan zeer nuttig zijn bij wijziging in bestaande reglementen, maar is geen onderwerp waarvan de regeling tehuis behoort in art. 1637 r.

Wel is van belang, dat ieder arbeider gelegenheid hebbe zich omtrent de voorgenomen wijziging te beraden. Dat is te vinden door een wijziging in art. 1637 t.

Wij zullen daarom mijns inziens een verbetering aanbrengen door de zaak te regelen in den zin als door de Commissie van Rapporteurs is aangevoerd.

Resumeerende mijn gedachten over het voorstel van den heer Aalberse c.s. zeg ik: met de Commissie van Rapporteurs ben ik het eens, dat het niet aan te bevelen is om de redenen welke ik reeds aangegeven heb en welke, na hetgeen de Voorziter der Commissie van Rapporteurs heeft gezegd, geen verdere ontwikkeling meer behoeven.

Daarentegen kan voor een deel het denkbeeld van den heer Aalberse c.s. verwezenlijkt worden als wordt gevolgd het voorstel van den heer Schaper c.s. op art. 1637 t, maar dan gewijzigd in den vorm als door de Commissie van Rapporteurs wordt aangegeven. Dan zullen de heeren een goede verbetering gebracht hebben in het wetsontwerp en de oeconomie daarvan niet hebben gestoord.

Ik wensch den heer Schaper c.s. dan ook onder het oog te brengen dat zij zelve begonnen zijn met enkel een verandering op art. 1637 t voor te stellen. Dat was dus de eerste beweging en men denke er aan: „méfiez-vous du premier mouvement . . . . c'est le bon.

Bij die eerste beweging hadden de heeren het goed aangevat. Toen hebben zij begrepen dat het gewicht der zaak meer bij art. 1637 t lag dan bij art. 1637 r en dat wat zij wenschten te verwezenlijken, te verwezenlijken was in art. 1637 t.

Het tweede amendement van den heer Aalberse c.s. kan ik ook om deze reden niet begrijpen. Er wordt in het wetsontwerp uitgesproken, dat voor den individueelen arbeider het reglement nimmer verbindend zal zijn, als het o. m. niet zal zijn nedergelegd ter griffie van het kantongerecht ter inzage van een ieder.

Hoe kan men nu zeggen dat dergelijke nederlegging niet komt ter kennis van hen die het weten moeten? Wij hebben talrijke voorbeelden in onze wetgeving en maatschappelijke toestanden van dergelijke voor het publiek toegankelijke registers. Ik denk bijv. aan het register van vennootschappen. Het komt telkens voor dat men wenscht te weten of een vennootschap is opgericht en daartoe heeft men slechts een dergelijk register te gaan raadplegen.

Zoo stel ik mij ook voor dat de hier bedoelde stukken ter inzage van ieder zullen zijn ter griffie van het kantongerecht, hetzij men een register daarvan vormt, hetzij men een verzameling van de losse reglementen aanlegt.

De heer Aalberse c.s. wil dat een Kamer van Arbeid of een vakvereeniging op de hoogte zal kunnen zijn van het bestaan van een reglement, maar dat wordt ook bereikt door het wetsontwerp. Juist door die voorgeschreven publiciteit, door de stukken voor een ieder ter inzage te leggen, wordt bereikt wat zij wenschen, op deze voorwaarde dat de vakvereeniging waakzaam is en de Kamer van Arbeid belang stelt in de zaak.

Eigenlijk is het voorstel van den heer Aalberse c.s. ten aanzien van dit punt geheel in strijd met hetgeen zij zelve blijkbaar bedoelen, eigenlijk een uiting van wantrouwen in de activiteit van de Kamer van Arbeid en de vakvereeniging, want als men uitgaat van de gedachte dat die heeren vigilant zijn, dan is door de tervisielegging ten kantongerechte bereikt wat men bereiken wil.

Om deze redenen kan ik het amendement niet steunen.

Ik meen echter dat ook de heeren tevreden kunnen zijn, wanneer wordt aangenomen een wijziging in den geest als door het amendement-Schaper c.s. wordt aanbevolen, n.l. dat, als in het vervolg wijzigingen in het reglement worden gebracht, er dan een waarborg zij, dat ieder arbeider gelegenheid hebbe om dit vooraf behoorlijk te overwegen, hetgeen verkregen wordt, wanneer een reglement vóór de vaststelling hem gedurende zekeren tijd kosteloos ter inzage verstrekt wordt, een tijd die redelijkerwijze zoodanig moet worden toegemeten dat ieder arbeider zich daaromtrent behoorlijk heeft kunnen beraden. Daarmede wordt inderdaad een groote stap in de goede richting gedaan.

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan beginnen met mijn dank uit te spreken voor de welwillende en zelfs opbouwende critiek, achtereenvolgens door de Commissie van Rapporteurs en door den Minister op onze amendementen uitgeoefend. De Kamer herinnert zich, dat ook ik te kennen gaf — er is ook door den heer Drucker en door den Minister opgewezen —, dat in ons amendement, ingediend op art. 1637 t inderdaad het zwaartepunt gelegen is.

Dit bewijst al, dat inderdaad de eerste liefde van ons gevestigd was op dat artikel, en wanneer men nu alles wil weten, wil ik er wel bij voegen, dat ook de indiening van het amendement-Aalberse ons aanleiding gegeven heeft om, waar wij zijn systeem niet deugdelijk achten, de Kamer gelegenheid te bieden om het onze daarvoor in de plaats te nemen.

Nu ik echter hoor, dat tegen ons eerste amendement bezwaar bestaat, is bij ons de vraag gerezen, of nu de discussie nog meer ingewikkeld gemaakt moet worden dan noodig is. Vraagt men mij, of ik geheel overtuigd ben door hetgeen door den heer Drucker tegen ons amendement op art. 1637 r is aangevoerd, dan moet ik dit ontkennen. Ik geloof, dat het bezwaar, dat ik in mijn eerste redevoering aanstipte, dat men later den werkgever niet kon binden tegenover den arbeider ten opzichte van een reglement, vastgesteld toen die arbeider nog niet in dienst was, kan ondervangen door te zeggen, dat de werkgever aan ieder in zijn dienst zijnden arbeider een dergelijk ontwerp heeft moeten toesturen. Dan is er behoorlijk in voorzien, want men kan niet vergen, dat elk bepaald arbeider, later in dienst gekomen, het ontwerp heeft onderzocht.

Intusschen, het is niet onmogelijk, dat er nog een ander bezwaar in gelegen is, ofschoon ik op den voorgrond stel, dat ik daarvan niet overtuigd ben; waar dit artikel niet den doorslag kan geven, wil ik gaarne, ook namens mijn medevoorstellen, ons amendement op art. 1637 r intrekken.

De Voorzitter: Aangezien het amendement van den heer Schaper c.s. op art. 1637 r door de voorstellen is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer Schaper: Een andere quaestie is het amendement, ingediend op art. 1637 t. Ik constateer met genoegen, dat ook de voorzitter der Commissie van Rapporteurs met ons van meening is, dat de arbeider eerst een behoorlijken termijn heeft moeten hebben om het ontwerp na te gaan en met zijn kameraads te bespreken.

Echter heeft de heer Drucker opgemerkt, dat de termijn van 4 weken te kort of te lang kan zijn en evenzoo die van 14 dagen.

Geheel kan ik dit bezwaar niet deelen. Het komt mij voor, dat men zaken van zeer weinig belang geheel buiten het reglement zou kunnen plaatsen, kleinigheden, als door den heer Drucker worden bedoeld. Ik herinner er hier aan, dat tal van vereenigingen voor hun statuten de Koninklijke goedkeuring vragen, maar in die statuten slechts de hoofdzaak zetten en in het huishoudelijk reglement de kleinigheden opnemen. Zoo zou men ook kunnen doen met het verleggen van een overweg over een spoor bij voorbeeld. Ik geef er echter — dit wil ik er aanstonds bij voegen — de voorkeur aan, zooveel mogelijk in het reglement zelf op te nemen.

Dat de termijn te kort zou zijn, kan ik niet inzien. Wanneer in sommige omstandigheden 4 weken te kort mocht zijn, zoodat de tijd voor onderzoek tot 5 zou uitdijen, zou de termijn van vier weken eenvoudig opnieuw kunnen beginnen te loopen en het ontwerp weer moeten worden toegezonden.

Intusschen, Mijnheer de Voorzitter, om daarvan nu een groote quaestie te maken, is, dunkt mij, niet in het belang der zaak en daarom wil ik volgaarne de woorden overnemen, mij door de Commissie van Rapporteurs aan de hand gedaan en in plaats van dien bepaalden termijn in het eerste lid van het amendement lezen: „kort vóór de vaststelling gedurende zoodanigen tijd kosteloos ter inzage is verstrekt, dat hij zich over den inhoud behoorlijk heeft kunnen beraden”. Men zal niet kunnen ontkennen, dat in die woorden een zekere vaagheid, een zekere willekeur zit; maar wanneer zij in het licht van de toelichting beschouwd worden en dan geconstateerd wordt, dat er staat: gedurende zoodanigen tijd, dat hij zich over den inhoud behoorlijk heeft kunnen beraden, dan geloof ik, dat deze bepaling in ieder geval de voorkeur verdient boven het voorgestelde artikel en het amendement derhalve als een verbetering is te beschouwen.

Ik heb dus de eer het amendement in den aangegeven zin te wijzigen en ik zou aan den Minister zelfs willen vragen, waar hij met ons voorstel zijn instemming heeft betuigd, of hij de Kamer wellicht een stemming zou willen besparen door het amendement over te nemen.

De Voorzitter: Door den heer Schaper c.s. is een wijziging gebracht in het op art. 1637 t voorgestelde amendement, in dien zin, dat het eerste lid zal luiden:

„Indien gedurende de dienstbetrekking een reglement wordt vastgesteld of het bestaande wordt gewijzigd, is dit nieuwe of gewijzigde reglement voor den arbeider slechts verbindend, indien een volledig exemplaar van het ontwerp daarvan hem kort vóór de vaststelling gedurende zoodanigen tijd kosteloos ter inzage is verstrekt, dat hij zich over den inhoud behoorlijk heeft kunnen beraden.”

De heer Aalberse: Begon de heer Schaper zoeven met zijn dank te betuigen aan de Commissie van Rapporteurs voor de welwillende en opbouwende critiek, die zij op zijn voorgesteld amendement had uitgeoefend, tot mijn spijt kan ik mij, wat ons betreft, bij die betuiging van dank voor onze amendementen niet aansluiten, want welwillend was de critiek daarop op één punt zeker niet. Het grofst geschut, dat door de Commissie van Rapporteurs tegen de amendementen is aangevoerd, was de moeilijkheid van den bewijslast. Nu had ik reeds in eersten termijn aangegeven, hoe dat zeer gemakkelijk door een kleine toevoeging van twee regels kon worden ondervangen en er ten slotte op gewezen, dat wij desnoods bereid waren die wijziging aan te brengen, indien blijken mocht, dat de Kamer op die gronden overwegende bezwaren tegen het amendement had.

Nu is daarop geantwoord door nog eens scherper dan ik het geformuleerd had, de moeilijkheid te illustreren, welke voor het bewijs zou bestaan, indien ons amendement werd aangenomen.

Nu wensch ik aan het vroeger door mij reeds gesprokene nog toe te voegen, vooreerst dat ik geloof, dat in de practijk die moeilijkheid niet zoo groot zou zijn, niet alleen omdat de patroon, gelijk ik aantoonde, zich gemakkelijk het bewijs kan verschaffen, maar ik vraag ook: wie zal in dergelijke gedingen de eischende partij zijn? Ziet men in de practijk veel voorkomen, dat een patroon een arbeider dagvaardt om 50 cent of 75 cent boete te betalen? Ik geloof, dat een dergelijk geval een unicum zou zijn, maar het geval, dat zich wel kan voordoen, is, dat een arbeider een patroon dagvaardt en in de dagvaarding stelt, dat het reglement niet op geldige wijze is tot stand gekomen, omdat niet alle meerderjarige arbeiders gehoord zijn. Ik zou echter meenen, dat de patroon zich dan van den moeilijken bewijslast kan afmaken door middel van een onsplitsbaar aveu en dus dien bewijslast op de eischende partij zal afwentelen.

Ik geloof dus, dat het bezwaar wel theoretisch bestaat, maar dat het in de practijk niet zoo groot zou wezen. In elk geval ware het zeer gemakkelijk te ondervangen door de bijvoeging, die ik bereids de eer had aan te geven.

Overigens meen ik, dat een uitvoerige bespreking van wat hier in het midden is gebracht door den heer Hugenoltz tegen het stelsel van fabrieksraden, in dit stadium van het debat niet overeenkomstig uw bedoeling zou wezen, Mijnheer de Voorzitter. Alleen wil ik daaromtrent twee opmerkingen maken, al was het alleen maar om hetgeen de heer Hugenoltz zoo breedvoerig betoogd heeft, niet geheel onweersproken te laten.

Uit hetgeen de heer Hugenoltz gezegd heeft, blijkt op welk uiteenlopende standpunten wij staan. Het is reeds zeer juist door den Minister opgemerkt. Onze bedoeling is zooveel mogelijk patroons en arbeiders tot elkaar te brengen, in liefde en harmonie hen zooveel mogelijk te laten samenwerken. Alleen waar botsingen zouden ontstaan in onzen tijd en onze tegenwoordige maatschappij komt de vraag: de macht, om wat recht is te veroveren; maar eerst zal men beslist moeten trachten langs vredelievenden weg tot een oplossing te komen.

De heer Hugenoltz voegt mij toe: alsof wij anders zouden willen. Ik geloof toch dat uit hetgeen hij zoeven gezegd heeft niet overtuigend blijkt, dat de sociaal-democratie er gaarne toe zou medewerken om een instituut in het leven te roepen, dat tot meer vredelievende oplossingen zou kunnen leiden.

Mij heeft het ook verwonderd van hem zulk een heftige philippica te hooren tegen de fabrieksraden, omdat hij zich beriep op een feit uit het bekende proefschrift van mr. van Beresteyn. Deze deelt namelijk mede, dat een fabrieksraad slecht werkte, omdat de arbeiders zoo lamendig waren, en de geachte spreker zal toch niet voor zijn rekening nemen, dat de werklieden in ons land allen lamendig zijn? En alleen dan zou dat argument, aan dat ééne feit ontleend, eenig effect kunnen hebben. Het heeft mij ook verwonderd, omdat zijn Duitsche partijgenooten op een gansch ander standpunt staan.

Wat de geachte spreker gezegd heeft, kan men wel letterlijk terugvinden in hetgeen door Bebel gezegd is in den Duitschen Rijksdag, in 1891; deze heeft toen dezelfde en nog andere beelden gebruikt om, zeer plastisch aan de kaak te stellen, het pseudo-constitutionalisme van den arbeidsraad, maar het zal den geachten afgevaardigde ook bekend zijn, dat de Duitsche partij van zijn richting

sinds dien in deze totaal van meening is veranderd. Ik zou kunnen wijzen op de beraadslagingen in den Duitschen Rijksdag gehouden op 1 Februari 1905, waarbij een zijner partijgenooten met kracht is opgekomen voor de instelling van Arbeiterausschüsse.

De heer Sachse sprak aldus:

„Die Arbeiterausschüsse werden ja bekanntlich von allen Seiten verlangt. Man kann sie nicht als sozialdemokratische Forderung hinstellen. Sie werden auch ausserhalb des Bergbaus in allen Fabriken, fast in allen Berufszweigen verlangt. Jedenfalls kann man nicht sagen, wie man immer zu sagen pflegt, dass die Sozialdemokratie damit Geschäfte machen, dass sie damit Agitation treiben wolle. „Das ist absolut nicht der Fall. Die Arbeiterausschüsse werden von allen Seiten, gleichviel welcher Parteirichtung, gleichviel welcher Gewerkschaftsrichtung, gefordert, und würden jedenfalls auch nur segensreich wirken, wenn sie gesetzlich eingeführt würden.“

Dit is in lijnrecht strijd met hetgeen de heer Hugenholtz betoogd heeft, namelijk dat de fabrieksraden een belemmering zouden zijn van de vakverenigingen.

Nu een opmerking naar aanleiding van hetgeen gezegd is door den voorzitter der Commissie van Rapporteurs, dat het niet aanging om hier incidenteel de fabrieksraden binnen te smokkelen. De heer Drucker voegt mij toe: als dwingend recht.

Zeer juist, indien de patroon boeten wil heffen.

Ik had niet verwacht dat dit zóó sterk zou afgekeurd worden, als dit geschied is door den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs; want indien wij met ons voorstel op den verkeerden weg mochten zijn, zijn wij daar door *zijn* voorstaan op gebracht. In het ontwerp-Drucker toch — ik wees er reeds in eersten termijn op — komt voor een art. 9, waarin staat: „De goedkeuring” (van een vastgesteld reglement door Gedeputeerde Staten) „wordt niet verleend, wanneer niet blijkt, dat, en met welken uitslag, de meerderjarige arbeiders, werkzaam in de onderneming of het gedeelte der onderneming waarvoor het reglement bestemd is, over die voorschriften en bepalingen vóór de vaststelling zijn geraadpleegd, en wel ieder afzonderlijk, of gezamenlijk, of bij monde van hunne door vrije keuze uit hun midden aangewezen vertegenwoordigers.”

Thans kom ik tot de verklaring — een hoogst gewichtige verklaring — van den Minister.

Over de vraag, of deze materie in het civiel recht of in de Arbeidswet geregeld behoort te worden, kan men van gevoelen verschillen; maar dat wij niet zulk een enormiteit begingen, om deze materie in *dit* civielrechtelijke wetsontwerp te willen regelen, meen ik te kunnen bewijzen met hetgeen in ons recht reeds bestaat.

In art. 395 Wetboek van Koophandel wordt gesproken over de monsterrol voor schippers en schepelingen.

Iedereen zal wel toegeven, dat wat het reglement is voor de fabrieksarbeiders, voor de schepelingen de monsterrol is. Dit onderwerp wordt in het Wetboek van Koophandel uitvoerig geregeld; er worden verschillende bepalingen aangegeven, welke op de monsterrol moeten voorkomen. Men vindt die geheele regeling dus in het civiele recht, en daarnaast slechts één artikel in het Wetboek van Strafrecht — art. 469 —, waarin staat, dat men niet mag uitvaren of men moet de monsterrol hebben laten teekenen.

Nu hadden wij ons voorgesteld, dat ook deze quaestie bij dit civielrechtelijke wetsontwerp zeer goed kon behandeld worden.

Zooeven heeft echter de Minister te kennen gegeven, dat er zeer veel kans bestaat, dat deze materie in het vervolg regeling zal vinden, zij het dan thans niet in dit wetsontwerp, dan toch spoedig in de Arbeidswet, en dat daarbij dan ook ernstig zal overwogen worden het instituut, waarvoor wij, voorstellers van dit amendement, zoo veel voelen, de inrichting van de arbeidsraden. Welnu, waar dit zoo is, en waar wij van den anderen kant volkomen de juistheid toegeven van hetgeen door den Minister is opgemerkt over de strekking van het nu gewijzigde amendement Schaper, dat niet geheel, maar in velerlei opzicht te gemoet komt aan datgene wat wij wenschen, heb ik de eer, namens mijn medevoorstellers, mede te deelen, dat wij dit amendement intrekken, evenals dat op het volgende artikel.

De Voorzitter: Door den heer Aalberse wordt medegedeeld dat de door hem en andere heeren voorgestelde amendementen op de artt. 1637 r en 1637 t worden ingetrokken, zoodat die geen onderwerp van beraadslaging meer uitmaken.

De heer van Wassenaer van Catwijk: Mijnheer de Voorzitter! Volgens het amendement van den heer Schaper zou in deze wet gebracht worden het begrip van een concept-reglement, dat er op het oogenblik niet in ligt. De werkgever zou aan zijn werklieden een concept-reglement kosteloos voor eenigen tijd ter inzage moeten geven. Volgens dit wetsontwerp maakt de werkgever zelfstandig een reglement, dat de werklieden zullen moeten teekenen of waarmede zij zich op andere wijze schriftelijk zullen moeten vereenigen. Wanneer zij dat niet willen, dan zal dit beschouwd worden als opzegging van het dienstcontract. Daarvoor geldt dus de termijn van opzegging. De werkgever is dus genoodzaakt om met den termijn rekening te houden wil hij niet gehouden zijn tot vergoeding van schade.

De werkgever moet dus aan de werklieden allen mogelijken tijd en gelegenheid geven om te zeggen of zij zich met het reglement kunnen vereenigen. Het is dan ook niet noodig om veertien dagen meer te geven, terwijl bovendien het concept-contract een begrip is dat op het oogenblik niet in de wet voorkomt en dus ook niet nader gedefinieerd is. Zooals ik het dus begrijp, geloof ik dat wij het amendement-Schaper niet moeten aannemen. Het zal voor de werklieden geen verschil maken, zij zullen er niets minder om zijn.

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Een zeer kort woord over de opmerking van den heer van Wassenaer van Catwijk. Ik geloof niet, dat het bezwaar van den heer van Wassenaer van Catwijk afdoende is. De termijn van art. 1637 t, waarin de arbeider moet beslissen of hij het reglement wil aangaan of wel vertrekken, begint te loopen als het reglement er is. De tijd voor de behandeling van het *ontwerp* wordt er vóóraan geplaatst. Ik zie er geen bezwaar in, dat de tijd gedurende welken de arbeiders zich kunnen beraden, wat verlengd wordt. Men moet mogelijke conflicten trachten te vermijden. Het is mogelijk, dat een conflict vermeden wordt doordat patroon en werkmán in de gelegenheid gesteld worden overleg te plegen vóór het reglement is vastgesteld. Wanneer er iets in het reglement staat, dat den werkmán niet bevalt, dan moet hij volgens het ongeamendeerde artikel weg of terstond de bepalingen accepteerden. Maar wanneer er eerst een *ontwerp* is en er bijv. eenige arbeiders zijn die tegen den patroon zeggen: wij kunnen ons er niet mede vereenigen, dan kan de patroon zeggen: welnu, zegt eens, wat wilt gij? En dan kan misschien een conflict vermeden worden. Formeel is er niets tegen en principieel zeker niet.

Wel is het waar, wat de heer van Wassenaer van Catwijk zegt, dat dit een nieuw element in het wetsontwerp is, maar dit kan toch geen afdoend bezwaar zijn!

Ik geloof dus, dat het amendement gerust kan worden aangenomen.

De heer Hugenholtz: Mijnheer de Voorzitter! Tot mijn spijt heeft zoowel de Minister als de heer Aalberse mij verdacht van minder fraaie motieven te hebben bij de bestrijding van de fabrieksraden. Ik moet daartegen opkomen, want wij sociaal-democraten zijn inderdaad niet bang voor minnelijke schikking, zooals wel blijkt uit het feit, dat wij den strijd van vakverenigingen tegen patroons niet goedkeuren, tenzij de vakvereniging te voren overleg heeft gepleegd met den patroon. Waar wij dus opkomen tegen directe actie, had niet moeten gezegd worden, dat wij uit vrees voor minnelijke schikking opkomen tegen de fabrieksraden.

Nu ik toch aan het woord ben, wensch ik nog een enkel woord te zeggen aan het adres van den heer Aalberse, hoewel diens amendement is ingetrokken en het daarin behandelde dus thans geen onderwerp van beraadslaging meer kan uitmaken.

De heer Aalberse heeft weer tegen mij mijn Duitsche partijgenooten uitgespeeld en gezegd, dat mij wel niet onbekend zou zijn, dat die Duitsche partijgenooten in Mei 1905 getoond hadden het door mij thans ingenomen geheel verouderde standpunt te hebben laten varen. Deze opmerking had betrekking op de Arbeiterausschüsse, die wettelijk zijn geregeld bij de laatste Duitsche mijnwet, maar er is een groot verschil tusschen hetgeen de heer Aalberse thans wil en hetgeen de Duitsche wetgever destijds heeft gedaan.

De Duitsche wetgever heeft die Arbeiterausschüsse zeer nauwkeurig geregeld door in de wet zelf precies hun bevoegdheid, die zeer omvangrijk is, te omschrijven. Geschiedde dat hier ook, dan ware de zaak anders, maar hier wordt alleen de ledige vorm aangegeven en de inhoud mag door den patroon naar willekeur worden aangebracht; daartegen komen wij op, want dan wordt het ding een wassen neus.

Was de zaak hier geregeld als in Deutschland en hadden wij even sterke vak-

verenigingen, zoodat eventueele leemten in die Ausschüsse gemakkelijk konden worden aangevuld, dan behoeften wij de ontwikkelde bezwaren niet te maken.

De heer van Wassenaer van Catwijk: Mijnheer de Voorzitter! Een enkel woord nog ter beantwoording van het gesprokene door den heer Schaper.

Principieel komt de zaak hierop neer, dat in de wet zal worden vastgesteld, dat de arbeiders zullen moeten worden gehoord over het reglement en dat is het juist, dat naar mijn meening niet te pas komt zoolang de wet is gebaseerd op vaststelling van het reglement door den patroon. Daarom zal ik tegen het amendement stemmen.

De heer van den Bergh (den Helder): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb slechts een enkele bescheiden vraag te richten tot de Commissie van Rapporteurs naar aanleiding van de laatste wijziging die is voorgesteld.

Mij is niet geheel duidelijk het verband tusschen de beide leden van het artikel. Er staat in het eerste, dat het reglement slechts verbindend zal zijn, indien het met een behoorlijken termijn is medegedeeld aan de arbeiders en in het tweede wordt gehandeld over de verklaring, die de arbeider heeft af te geven; nu zou ik willen vragen: gesteld de arbeider geeft die verklaring af, is daarmede nu gedekt de vraag of de kennisgeving tijdig heeft plaats gehad?

Met andere woorden: zal men later kunnen zeggen, dat, wijl de arbeider de verklaring heeft afgegeven, de eisch van het eerste lid is verdwenen, want de arbeider heeft nu schriftelijk erkend, dat hij instemt met het reglement? Dan zal dikwijls het eerste gedeelte van het artikel geen effect hebben, want het zal heel dikwijls niet zoo moeilijk zijn de verklaring te laten afleggen zonder dat aan het vereischte van het eerste lid is voldaan.

Deze uitlegging komt mij daarom niet juist voor.

Ik hoor den Minister „neen!” zeggen. Ik hoop dan dat mijn opvatting de juiste lezing zal zijn en dat het niet zal zijn zooals ik als mogelijk onderstelde. In elk geval zal het dan toch wenschelijk zijn dat hier nader het verband van de beide artikelen worde toegelicht, en dus zou ik gaarne eenige nadere verklaring daaromtrent, hetzij van de Regeering, hetzij van de Commissie van Rapporteurs, ontvangen.

De heer Drucker, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, het woord ontvangen hebbende om, namens deze, haar gevoelen mede te deelen over de door de Regeering in de artt. 1637 r en 1637 t aangebrachte wijzigingen en over het amendement van den heer Schaper c.s. op art. 1637 t, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het zij mij vergund bij deze bespreking persoonlijk een zeer korte opmerking te maken ten aanzien van hetgeen de heer Aalberse heeft gezegd. Ik zal overigens over het amendement van den heer Aalberse thans niet meer spreken, omdat het is ingetrokken. Die geachte afgevaardigde heeft zich evenwel beroepen op het destijds door mij ingediende ontwerp, en hij heeft zich daarbij tot aanbeveling van een voorafgaande raadpleging door de arbeiders, beroepen op art. 9 van mijn ontwerp. In zoover was dit beroep volkomen juist, dat ook in dat art. 9 van het ontwerp een dergelijke raadpleging van de arbeiders, waarvan ik altijd een voorstander ben geweest, voorkwam. Maar wat was de quaestie waarover ik straks, advies uitbrengende over het amendement van den heer Aalberse, heb gesproken? Het waren de practische moeilijkheden ten aanzien van de bewijsoverlevering, die niet bestonden in art. 9 van mijn ontwerp. Want wanneer daar eenmaal het reglement was goedgekeurd door Gedeputeerde Staten, dan was al het voorafgaande van de baan, terwijl in het amendement van den heer Aalberse nog jaren later zou moeten worden uitgemaakt, of indertijd al de arbeiders, in de fabriek werkzaam, waren gehoord. Dat is een groot practisch verschil.

Wat betreft de wijzigingen door de Regeering aangebracht, de Commissie van Rapporteurs verklaart dat zij daartegen geen bezwaar heeft, terwijl zij ook de aanneming van het amendement van den heer Schaper c.s., zooals het nu is gewijzigd, wel kan aanbevelen.

Er is over de beteekenis van dat amendement nog het een en ander gesproken en daarom mag ik zeker wel een woord mededeelen, hoe de Commissie van Rapporteurs het opvat.

In het amendement staat volstrekt niet een verplichting van den werkgever om aan de arbeiders advies te vragen, nog veel minder de verplichting hun advies te volgen. Alleen moet aan de arbeiders de gelegenheid worden gegeven, het reglement, zooals het in ontwerp voor hen ligt, behoorlijk te overwegen.

Wanneer de arbeiders er niets over doen hooren, dan kan de patroon ongestoord zijn gang gaan en het reglement vaststellen.

Wanneer de arbeiders zich geroepen gevoelen middellijk of onmiddellijk bij den patroon hun bedenkingen in het midden te brengen, dan kunnen zij dit natuurlijk doen en kan de patroon daarvan notitie nemen zooals hem dit goeddunkt. Wij mogen hopen, dat hij, wanneer het verstandige opmerkingen zijn, die ook zal overwegen. Daaromtrent zegt de wet echter niets. Wat de heeren Schaper c.s. voorstellen is eenvoudig, dat het ontwerp-reglement den arbeiders eenigen tijd in handen zal worden gegeven. Wat dien tijd betreft, de heeren Schaper c.s. zijn door hetgeen is opgemerkt tot de conclusie gekomen, dat het stellen van een vasten termijn groote bezwaren oplevert. Nu is daartegenover het overlaten van deze zaak aan den rechter ook niet geheel zonder bedenking, maar men zal er op mogen rekenen, dat aan den eenen kant het artikel, wanneer het aldus wordt aangenomen, den patroon aanleiding zal geven dien tijd zoo ruim te nemen, dat hij naderhand bij den kantonrechter zich daarop gerust durft beroepen, en aan den anderen kant zal men mogen vertrouwen, dat de kantonrechter geen gehoor zal geven aan chicanes, die mochten worden opgeworpen, vooral als men daarmede komt wanneer het reglement reeds eenigen tijd onbetwist heeft gewerkt.

Wat het verband betreft tusschen het eerste en tweede lid, daarin ligt voor mij persoonlijk niet de minste onduidelijkheid.

In het eerste lid leest men, dat het reglement slechts verbindend is, wanneer blijkt dat aan de voorwaarde, zooals die daar staat, is voldaan. Uit hetgeen de heer van den Bergh zoeven heeft gezegd blijkt voldoende, dat dit ook zoo behoort te zijn.

De verklaring van den arbeider, dat hij zich er mede vereenigt, kan zijn uitgelokt bij overrompeling, en nu dient juist het eerste lid om te zorgen, dat desondanks het reglement voor hem niet verbindend is. De kantonrechter zal dus, zooals de tekst nu luidt, hebben te beoordeelen, of de werkman behoorlijk gelegenheid heeft gehad het reglement te bestudeeren. Gelijk het amendement is geredigeerd, schijnt mij dit niet twijfelachtig.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een korte opmerking. Speciaal over art. 1637 t met het amendement-Schaper loopt nu de discussie. Tegen dit amendement heeft de heer van Wassenaer bezwaar. Men moet denken aan een geval waarin tusschen een patroon en een arbeider reeds een reglementaire verhouding bestaat en dat dat reglement wordt gewijzigd. Daarop slaat toch de opmerking van den Bergh niet. Het feit, dat de man vroeger een nog ongewijzigd reglement heeft geteekend is niet in strijd met wat wij thans bij art. 1637 t bepalen. En of hem vóór de wijziging van het reglement voldoende tijd gelaten is, zoodat van overrompeling geen sprake kan zijn, is een vraag die naar de feiten zal zijn te beoordeelen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het gewijzigd art. 1637 r wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Het amendement van den heer Schaper c.s. op art. 1637 t wordt in stemming gebracht en met 57 tegen 11 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren van der Zwaag, van Deventer, Duynstee, Roodhuyzen, van Vliet, Jansen (den Haag), Dolk, Koolen, Lely, van den Bergh (den Helder), van den Berch van Heemstede, van Veen, van Styrum, Bos, van Gijn, van den Bergh (Rotterdam), Janssen, van Nispen tot Sevenaer, Hugenholtz, de Waal Malefijt, de Klerk, Pierson, IJerman, de Boer, ter Laan, Patijn, Schaper, Bolsius, Aalberse, Tak, Ruys de Beerenbrouck, Arts, Troelstra, Regout, Mees, van Wijnbergen, Schokking, Talma, Drucker, van Alphen, de Beaufort, Reyne, Eland, Ketelaar, Roessingh, van Vuuren, van Foreest, Thomson, van Asch van Wijck, van de Velde, Brummelkamp, van den Heuvel, van Idsinga, Jannink, Marchant, Limburg en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren Loeff, van Wassenaer van Catwijk, Tydeman, de Ram, van Sasse van Ysselt, van Karnebeek, Beckers, Plate, van Bylandt, van Vlijmen en Nolens.

Het gewijzigde art. 1637 t wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), waren de artikelen geworden resp. art. 1637 j en 1637 k.]

Wijzigingen, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1637 j. In het eerste lid sub 2°. vervallen de woorden „de inzage van het reglement geschiedt kosteloos;”, terwijl tusschen het lid sub 3°. en het laatste lid een nieuw lid wordt ingelascht, luidende als volgt: „De nederlegging en de inzage van het reglement ter griffie geschieden kosteloos.” In het laatste lid worden de woorden „deze bepaling” vervangen door de woorden „eenige bepaling van dit artikel”.

Artikel 1637 k. In het eerste lid wordt tusschen de woorden „daarvan” en „hem” ingelascht „of van de ontworpen wijzigingen”. In het tweede lid worden de woorden „dit ontwerp” vervangen door de woorden „het nieuwe of het gewijzigde reglement”, de woorden „met het nieuwe of gewijzigde reglement” door het woord „daarmede” en wordt in plaats van „waarop dit” gelezen „waarop het nieuwe of het gewijzigde reglement”. Het derde lid wordt de tweede zinsnede van het tweede lid, terwijl tusschen de woorden „den arbeider” en „is aangeboden” wordt ingelascht „door of vanwege den werkgever ter verkrijging van de bovenbedoelde verklaring”.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 3. *Behoeftte aan en werking van de afzonderlijke bepalingen van dwingend recht.*

- 1°. *art. 1637 j. verbod om bij overeenkomst af te zien van de voorwaarden van verbindbaarheid van het reglement;*
 2°. *art. 1637 k. niet-verbindbaarheid van nieuwe reglementaire bepalingen;*
 3°. *art. 1637 l. niet-verbindbaarheid van onderwerping aan toekomstige reglementen.*

De nietigverklaringen hier bedoeld hebben volgens sommiger oordeel geen anderen grond dan in eene verkeerde opvatting der Regeering van het wezen van een reglement. Het vormt naar haar oordeel een deel van den inhoud van het arbeidscontract, terwijl het in zijn wezen slechts een geschreven toepassing is van een onmisbaar beginsel van het arbeidsleven. In het huishoudelijk leven heerscht volledig het beginsel, dat de regeling van den arbeid, waartoe het contract verplicht, aan den werkgever is overgelaten, art. 1639 e. Waarom moet datzelfde beginsel niet evenzeer volledig erkend worden in kantoren en werkplaatsen?

Andere leden hadden geen bezwaar tegen de hier gestelde voorschriften van dwingend recht. Zij vreesden, dat de werkgever er anders gemakkelijk toe zoude overgaan om het reglement ter zijde te stellen.

Er werd nog op gewezen, dat de werkgever niet door een reglement zal worden belemmerd, omdat, wanneer dit het geval mocht zijn, hij het wel zal veranderen. Zij, die dit te berde brachten, achtten het een groot voordeel van een reglement, dat het twisten afsnijdt.

Onderscheidene vragen rezen er omtrent het wezen van het reglement, welke echter in § 10 behandeld zijn.

Art. 1637 j. Tegen de voorwaarden voor de verbindbaarheid van een reglement gesteld, bestond op zich zelf in het stelsel der wet geen bezwaar, maar men vroeg hoe te bewijzen is, dat het reglement overeenkomstig het sub 1°. van dit artikel bepaalde „door of vanwege den werkgever aan den arbeider is verstrekt”.

Hoe moet de arbeider de in het eerste lid geëischte schriftelijke verklaring afleggen, dat hij zich met het reglement vereenigt, indien hij niet kan schrijven? Waarom kan niet volstaan worden met de waarborgen sub 2°. en sub 3°.?

Art. 1637 k. De aandacht werd er op gevestigd, dat het voorkomt, dat het bestuur eener vereeniging, — en men had hierbij meer bijzonder het oog op de Maatschappij van Weldadigheid, — die bij wijze van werkverschaffing, werklieden in dienst stelt of heeft, volgens de statuten naar zijn goedvinden het reglement mag veranderen waarin de voorwaarden van den dienst zijn opgenomen. Zal nu, na aanneming der wet, aan de weigering van een arbeider om zich aan eene eventueele, zonder zijne instemming tot stand gekomen reglementswijziging te onderwerpen, grond kunnen ontleend worden om hem uit de Maatschappij te verwijderen? Dit zoude vreemde gevolgen kunnen hebben.

II. § 10. *Bepalingen van materieel recht, voorgesteld in den nieuwen Zevenden Titel A, welke nog niet of ten deele zijn ter sprake gebracht.*

Reglement. Wat is een reglement? Is een lijstje van werkzaamheden van dienstboden, dat in menige huishouding wordt opgemaakt, een reglement? Hierop werd geantwoord, dat dit eene vraag is, die de huisorde betreft, door art. 1639 e beheerscht; de huisorde mag dagelijks veranderd worden. Dit werd toegegeven, maar zij die de vraag stelden, achtten haar toch van belang ten opzichte van die plaatsen waar vele inwonende dienstboden zijn, als pensions, geneesinrichtingen, hospitalen enz.

Men vroeg, welke de gewone voorschriften zijn voor den werkgever, welke hij mag terugnemen en welke niet; welke absoluut in het reglement behooren en die hij verplicht is daarin op te nemen. Nog werd gevraagd, of het reglement bestemd is voor alle werklieden zonder onderscheid, of dat een werkman er buiten kan blijven, bijv. degeen, die het met zijn patroon zonder reglement kan vinden? Kan die eene overeenkomst sluiten buiten het reglement om?

Antwoord der Regeering.

II. § 3. *Behoeftte aan en werking van de afzonderlijke bepalingen van dwingend recht*

- 1°. *art. 1637 j. verbod om bij overeenkomst af te zien van de voorwaarden van verbindbaarheid van het reglement;*
 2°. *art. 1637 k. niet-verbindbaarheid van nieuwe reglementaire bepalingen;*
 3°. *art. 1637 l. niet-verbindbaarheid van onderwerping aan toekomstige reglementen.*

Het oordeel van sommige leden, dat de hierbedoelde nietigverklaringen geen anderen grond hebben dan in eene verkeerde opvatting der Regeering van het wezen van een reglement, wordt niet door de feiten gesteund. Immers deze nietigverklaringen komen, voor zoover toepasselijk, niet alleen voor in het door de Tweede Kamer aangenomen ontwerp en in het ontwerp van den heer DRUCKER, waarin dezelfde opvatting van het reglement gehuldigd wordt, doch ook in dat van den heer CORT VAN DER LINDEN, hetwelk de opvatting van het reglement toegedaan was, welke in het Voorloopig Verslag als de eenige ware voorgesteld wordt. (1)

(1) Men zie art. 1637 j, laatste lid, Ontw. 1901 (Gedrukte Stukken-1900-1901, 222, no. 2), en de Mem. van Toel. (id. no. 3), blz. 27.

Terecht werd door andere leden ingezien, dat de regeling, ten aanzien van wijziging van het reglement voorgesteld, den werkgever niet beletten zal het, zoo noodig, te veranderen. Ook deed het aangenaam aan te zien, dat het belang en het voordeel van een reglement alleszins werd erkend.

Art. 1637 j. Het bewijs, dat aan het vereischte sub 1°. is voldaan, kan de werkgever zich verschaffen door den arbeider een bewijs van ontvangst te doen onderteekenen; dit bewijs van ontvangst kan gereedelijk aldus ingekleed worden, dat daarmede ook het bewijs te leveren is, dat de arbeider heeft verklaard zich met het reglement te vereenigen.

Indien de arbeider niet kan schrijven, kan hij de schriftelijke verklaring, in den aanhef van het artikel geëischt, afleggen door de geschreven of gedrukte verklaring in het bijzijn van getuigen met een kruisje of ander soortgelijk merk te onderteekenen.

Met de waarborgen sub 2°. en sub 3°. kan niet worden volstaan, omdat het reglement zulke belangrijke arbeidsvoorwaarden kan bevatten, en in werkelijkheid ook vaak bevat, dat de arbeidsovereenkomst niet kan gezegd worden met onderling goedvinden tot stand te zijn gekomen, indien de arbeider zich niet heeft vereenigd met den inhoud van het reglement; deze verklaring moet ter wille van de rechtszekerheid opzichtsens het reglement en teneinde den werkgever het bewijs te vergemakkelijken, schriftelijk afgelegd worden. Voorts is het vereischte sub 1°. onontbeerlijk, omdat de arbeider steeds in de gelegenheid behoort te zijn in zijn vrijen tijd den inhoud van het reglement na te gaan. Meerdere kennis van het reglement bij den arbeider zal ook den werkgever ten goede komen, terwijl tegen dit voordeel voor den werkgever de geringe kosten en moeite, aan de vervulling van dien eisch verbonden, niet opwegen

Art. 1637 k. In het algemeen veroorlooft de ondergeteekende zich te verwijzen naar hetgeen hij in eene vorige paragraaf omtrent arbeidsovereenkomsten, ter bevordering van werkverschaffing aangeaan, in het midden heeft gebracht (1). Daaraan kan hij thans toevoegen, dat bepalingen in de statuten eener weldadigheidsvereniging, strijdig met eene dwingende wetsbepaling, voorzeker bij het in werking treden van deze wetsvoordracht herziening zouden behoeven.

Overigens voorziet hij geen bijzonder vreemde gevolgen der nieuwe wetsbepalingen ten aanzien van arbeiders, door eene weldadigheidsvereniging in haren dienst genomen: of de arbeider kan haren steun ontberen en dan zal de vereeniging, gelukkig in het succes van haar werk te zijnen opzichte, hem gaarne zien vertrekken, of de arbeider zal zich bij de wijziging, zij het ook noodgedrongen, weten neder te leggen.

II. § 10. Bepalingen van materieel recht, voorgesteld in den nieuwen Zevenden. Titel A, welke nog niet of ten deele zijn ter sprake gebracht.

Reglement. Gaarne gebruik makende van de hem geboden gelegenheid de voorgestelde bepalingen betreffende het reglement, voor zooveel noodig, nader toe te lichten, meent de ondergeteekende er

(1) [Men zie blad. 226 en 227.]

op te moeten wijzen, dat in hetgeen over dit onderwerp geschreven en gesproken is, weinig of geen grond is te vinden voor de meening, als zoude een lijstje van werkzaamheden van dienstboden, gelijk in menige huishouding opgemaakt wordt, een reglement zijn in den zin van het wetsontwerp. Waar werd opgemerkt, dat een dergelijk geschrift valt onder art. 1639 c, dat de huisorde betreft, moet dezerzijds de meening worden geuit, dat een lijstje van werkzaamheden, als bedoeld, veeleer behoort onder art. 1639 b, krachtens hetwelk de arbeider verplicht is zich te houden aan de door den werkgever gegeven voorschriften omtrent het verrichten van den arbeid. Het volgend artikel 1639 c bedoelt meer den inwonenden arbeider de verplichtingen op te leggen, waaraan hij als huisgenoot gehouden is, en staat tot den te verrichten arbeid slechts in een verwijderd verband.

Ofschoon het den ondergeteekende niet bekend is, dat in inrichtingen, waarin vele inwonende dienstboden werkzaam zijn, als pensions, geneesinrichtingen, hospitalen enz., het gebruikelijk is de arbeidsvoorwaarden geheel of gedeeltelijk bij reglement vast te stellen, is er in het artikel niets bepaald wat dit zou verhinderen.

Vermits het ontwerp geenerlei bepaling omtrent den verplichten inhoud van het reglement bevat, is de werkgever, in wiens onderneming een reglement ingevoerd wordt, geheel vrij daarin op te nemen, wat hij verkiest, behoudens inachtneming van de bepalingen van art. 1637 k ten aanzien van de dan in zijn dienst zijnde arbeiders. Ook belet geene bepaling der wetsvoordracht met een of meer bepaalde arbeiders bij schriftelijke overeenkomst van het reglement af te wijken (art. 1637 m).

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(27 Juni 1907.)

De heer Regout: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op blad. 161.] De behandeling van de artikelen in de Tweede Kamer is zeer uitvoerig geweest, maar in hoofdzak theoretisch en juridisch, terwijl het mijn voornemen is, zooals ik straks reeds zeide, den practischen kant voorop te stellen.

Ik zal mij in hoofdzak beperken tot den invloed van deze wet op industrieele ondernemingen en derhalve mij onthouden van beschouwingen dienaangaande voor wat betreft andere maatschappelijke verhoudingen, zooals bijv. het familieleven en den landbouw, zoowel omdat de tijd om al die zaken te bespreken mij zou ontbreken, alsook omdat er in deze Kamer zeer vele leden zijn die op dit gebied evenveel of zelfs veel meer ervaring hebben dan ik.

Het is mijn plan bij de bespreking der artikelen nu en dan mijn zienswijze te staven door voorbeelden.

Hierbij staan mij meerdere wegen open.

Ik kan namelijk of wel die voorbeelden ontleenen aan literatuur of mededeelingen van anderen of wel mij beroepen op feiten uit eigen ervaring.

In het algemeen is het zeker niet wenschelijk en ook niet aangenaam voor een Kamerlid, — om hier te praten over zaken welke hem persoonlijk betreffen, zoodat ik dit bij vorige gelegenheden ook stelselmatig heb vermeden, maar toch meen ik, dat in dit bijzondere geval een uitzondering gewettigd en gewenscht is. Vooreerst omdat de voorbeelden, die ik hier en daar slechts terloops zal aanhalen, betrekking hebben op mijn persoon in een bepaalde hoedanigheid, nl. die van werkgever, welke nauw verband houdt met den aard van dit wetsontwerp, en in de tweede plaats, omdat de Kamer allicht meer waarde zal hechten aan voorbeelden uit eigen ondervinding, omdat aldus ook grooter waarborg bestaat ten aanzien van de juistheid der details, waarop het bij sociale aangelegenheden maar al te dikwijls het meest aankomt. Voor een juiste beoordeeling van de waarde mijner persoonlijke ondervinding moet ik echter, om overschatting te voorkomen, vooraf een kleine mededeeling doen.

Reeds meermalen, o. a. naar aanleiding van mijn eerste rede in deze Kamer over sociale aangelegenheden, werd in enkele dagbladen op welwillende wijze eenige waarde aan het door mij gesprokene toegekend, vooral op grond van het feit, dat ik als medebestuurder der van oudsher bekende grootste Nederlandsche industrieele onderneming te Maastricht, in de gelegenheid was geweest op groote schaal praktische ondervinding op te doen.

Op een ervaring verworven in die inrichting met haar ruim 3000 arbeiders, kan ik niet bogen, omdat ik *nooit* in die onderneming werkzaam ben geweest.

Mijn persoonlijke ondervinding is slechts van veel bescheidener aard, want in de onderneming, die sedert haar inwerkingstelling, ruim 23 jaren geleden, tot op den huidigen dag bijna steeds uitsluitend door mij werd beheerd; waren enkele jaren geleden nog slechts 700 arbeiders werkzaam, welk aantal, vooral in verband met de oprichting eener nieuwe afdeling, thans ruim 1200 bedraagt.

Wanneer ik mij veroorloof hieraan toe te voegen, dat ik nooit in eenige andere industrieele onderneming ben werkzaam geweest, dan doe ik dit, omdat dienaangaande een verwarring bestaat, welke zeer verklaarbaar is, daar op dit oogenblik te Maastricht en in de onmiddellijke omgeving reeds een zestal zelfstandige, geheel afgescheiden industrieele ondernemingen worden beheerd door personen met gelijkkluidenden naam en dit aantal nog voor vermeerdering vatbaar schijnt, wanneer men weet, dat die zelfde naam door ruim 120 personen wordt gedragen.

Deze omstandigheid welke eenerzijds verwarring volkomen verklaart, maakt anderzijds onderscheiding des te noodzakelijker, want zonder in het minst iets ongunstigs, ten aanzien van wien ook te doen doorstralen, spreekt het toch van-zelf, dat mijn persoonlijke verantwoordelijkheid als werkgever zich niet verder kan uitstrekken dan tot de door mij zelf bestuurde onderneming, terwijl het omgekeerd niet billijk zou zijn indien grieven, die mij eventueel, betroffen, aan anderen zouden moeten worden ten laste gelegd.

Mijnheer de Voorzitter! Uit den aard der zaak zijn in den loop der jaren omtrent tal van punten, welke in dit wetsontwerp worden behandeld, door mij regelingen getroffen en nu zal ik hier en daar terloops nagaan welke de invloed van deze wet op die regelingen zal zijn, terwijl men daaruit in de meeste gevallen hetzelfde zal kunnen afleiden ten aanzien van andere industrieele ondernemingen, voor zoover daar, behoudens afwijkingen van ondergeschikten aard, dezelfde toestanden aanwezig zijn.

Laat ik beginnen met de artt. 1637 j, k en l, betreffende de reglementen.

Voor iedere industrieele onderneming van slechts eenige beteekenis acht ik een geschreven reglement hoogst gewenscht, want zonder dat weten de arbeiders dikwijls niet, waar zij aan toe zijn en de werkgever mist de noodige waarborgen, dat door zijn beambten volgens een vasten maatstaf wordt gehandeld.

Uitgaande van dit beginsel werd door mij reeds vele jaren geleden een reglement vastgesteld in overleg met een fabrieksraad, samengesteld uit gedelegeerden door de arbeiders groepsgewijze bij geheime stemming uit hun midden gekozen.

Van dat reglement werd een exemplaar op zoodanige wijze opgeplakt, dat de inhoud voor ieder arbeider inderdaad steeds duidelijk leesbaar is. Bovendien werd aan elk arbeider een exemplaar ter hand gesteld.

Reglementswijzigingen kunnen worden gemaakt na overleg met den fabrieksraad, welke wijzigingen worden aangekondigd en niet eerder in werking treden dan na verloop van een vollen opzeggingstermijn.

Ruim een jaar na het tot stand komen van het reglement had, in overleg met den fabrieksraad, de eerste wijziging plaats. Hiervan werd duidelijk aantekening gemaakt op het opgeplakte exemplaar en bovendien werd aan de arbeiders verzocht om hun reglement aan het bureau of een der beambten ter hand te stellen om ook daarin de noodige wijzigingen aan te brengen.

Wat bleek nu?

Hoogstens $\frac{1}{5}$ gedeelte der arbeiders was nog in het bezit van het reglement. Het is wat moois, zal men zeggen, want daaruit volgt, dat de arbeiders volstrekt geen waarde hechten aan hun reglement.

Toch niet, Mijnheer de Voorzitter! Maar het bewustzijn bij de arbeiders, dat de inhoud van het reglement vaststaat en te allen tijde aan het opgeplakte exemplaar kan worden nagegaan, dat reglementswijzigingen alleen worden gemaakt na behoorlijk overleg met de arbeidersgedelegeerden, dat die wijzigingen worden aangekondigd en niet eerder in werking treden dan na een vollen opzeggingstermijn; dit alles maakte in het oog van de overgrote meerderheid van de arbeiders het zorgvuldig en daardoor eenigszins lastig, bewaren van het reglement overbodig, zoodat sedert dien tijd aan later intredende arbeiders geen reglement meer wordt ter hand gesteld, doch behalve het opgeplakte exemplaar, worden

enkele andere behoorlijk bijgewerkt ter beschikking gehouden van de arbeiders die er inzage van verlangen.

Dit is de tegenwoordige toestand, die zeer goed voldoet. Hoe zal dit nu worden wanneer dit wetsontwerp, tot wet verheven, in werking zal zijn getreden?

De artt. 1637 j en k bevatten drie zeer goede bepalingen:

1°. dat een exemplaar van het reglement op zoodanige wijze moet worden opgeplakt, dat de inhoud voor elken arbeider steeds duidelijk leesbaar is;

2°. dat een exemplaar zal worden gedeponeerd op de griffie van het kantongerecht ter inzage van een ieder;

3°. dat een arbeider recht heeft op schadevergoeding wanneer hem binnen den opzeggingstermijn een reglementswijziging tegen zijn zin wordt opgedrongen.

Deze drie bepalingen zijn uitstekend. De eerste twee leveren den noodigen waarborg, dat de inhoud van het reglement nooit voor iemand een geheim zal zijn; de arbeiders kunnen zich steeds rekenschap er van geven door inzage van het opgeplakte exemplaar, doch wat meer is, ook ieder die buiten het arbeiderspersoneel staat — en voor goede controle is tegenwoordig het aantal sociale dilettanten en praktijzins werkelijk groot genoeg — ik zeg een ieder kan zich op de hoogte stellen door inzage van het reglement op de griffie van het kantongerecht en desverlangd afschrift daarvan nemen.

De derde bepaling is billijk omdat het niet aangaat, wanneer men met een arbeider voor een bepaalden tijd tot zekere voorwaarden een overeenkomst heeft gesloten, om dan binnen dien tijd de voorwaarden voor hem minder gunstig te maken.

Tot nog toe is dus alles perfect, maar nu stelt het wetsontwerp nog drie andere eischen, en wel:

1°. dat aan iederen arbeider een volledig exemplaar van het reglement zal moeten ter hand worden gesteld;

2°. dat iedere arbeider schriftelijk moet verklaren, dat hij zich met den inhoud van het reglement vereenigt;

3°. bij elke reglementswijziging, iedere arbeider — men versta mij wel, niet arbeidersgedelegeerden, maar individueel ieder arbeider — zal moeten worden geraadpleegd en schriftelijk zal moeten verklaren dat hij met de wijziging instemt.

Nu wil ik onmiddellijk toegeven, dat het vooral in groote industrieele ondernemingen, geen overwegend bezwaar oplevert om bij het tot stand komen van een reglement, zoovele exemplaren te laten drukken, dat ieder arbeider er een krijgt. Dit wordt lastiger ten aanzien van later intredende arbeiders, vooral wanneer het geldt ondernemingen met sterk afwisselend personeel — men denke aan seizoenbedrijven — en ook in verband met het feit, dat ten gevolge van latere reglementswijzigingen, de oorspronkelijke exemplaren bijna altijd waarde loos zullen worden; en wanneer het ook al mogelijk mocht blijken die veranderingen in de oude exemplaren aan te brengen, dan zal men ondervinden, zoodaals mij gebeurd is en ik zooeven reeds mededeelde, dat bij de overgrote meerderheid der arbeiders het reglement zoek is geraakt.

Nu verlieze men ook niet uit het oog, dat in het stelsel van dit wetsontwerp het uitreiken van een exemplaar aan iederen arbeider veel minder noodig is dan in andere buitenlandsche wetten, omdat hier, in afwijking van het buitenland, is opgenomen de m. i. zeer nuttige bepaling ten aanzien van den waarborg omtrent de bekendheid van het reglement, nl. de deponeering van een exemplaar ter griffie van het kantongerecht.

Bezwaarlijk is ook de tweede door mij genoemde bepaling, dat ieder arbeider schriftelijk moet verklaren zich te vereenigen met den inhoud van het reglement. Hiermede hangt samen de verplichting om iederen arbeider, ook den later intredenden, een reglement ter hand te stellen, doch bovendien is deze bepaling in de meeste gevallen een noodelooze formaliteit, want 99 van de 100 arbeiders zullen onder het reglement hun handteekening zetten zonder vooraf den inhoud na te zien, maar wel zal ieder degelijk en ietwat verstandig arbeider alvorens zijn diensten aan te bieden, zich door andere arbeiders, of arbeidersverenigingen of een der talrijke arbeidersvrienden op de hoogte laten stellen van de voornaamste bepalingen welke krachtens reglement in de betreffende onderneming gelden.

Het allergrootste bezwaar levert echter op de bepaling omtrent de reglementswijziging en om dit zoo duidelijk mogelijk voor te stellen wil ik eens aannemen, dat na de inwerkingtreding dezer wet in de door mij bestuurde onderneming een reglementswijziging noodig is.

Op den voorgrond staat, dat eerst elk der ruim 1200 arbeiders vooraf in het bezit zal zijn gesteld van een nieuw reglement, hetwelk moet voldoen aan alle bepalingen van dit wetsontwerp.

Nu komt de reglementswijziging.

Vooreerst moeten dan ruim 1200 exemplaren van het ontwerp-wijziging onder de arbeiders worden rondgedeeld.

Daarna moet eenigen tijd worden gewacht voor het beraad. Hoe lang het beraad moet duren, zal, omdat de wet geen vasten termijn aangeeft en om het risico te vermijden, dat achteraf wegens onvoldoend beraad de geheele reglementswijziging nietig zal worden verklaard, in ieder speciaal geval moeten worden uitgemaakt door den kantonrechter, die, het zij hier in parenthesi gezegd, in dit wetsontwerp is gepromoveerd tot een sociaal-alwetend genie, waarbij Salomons wijsheid inderdaad maar kinderspel was, want de kantonrechter zal uitspraak moeten doen over tal van quaestien die hij met practische kennis van zaken onmogelijk kan beoordeelen.

Na afloop van het beraad moet dan nog aan elk der ruim 1200 arbeiders verzocht worden schriftelijk te verklaren dat zij zich met den inhoud der wijziging vereenigen, en wie nu eenigen kijk heeft op de praktijk, zal begrijpen dat dit een ontzettend ingewikkelde geschiedenis is.

Nu heb ik opzettelijk het allereenvoudigste geval uitgekozen, n.l. in de onderstelling dat naar aanleiding van het beraad geen veranderingen zijn gebracht in het ontwerp-wijziging, want indien dit wel het geval is, och dan begint die heele litanie telkens weer van voren af aan.

Of nu de reglementswijziging tot stand is gekomen na overleg met arbeiders-gedelegeerden, of een reglementswijziging nog zoo onbeduidend is, b.v. slechts een formaliteit geldt en beslist is in het voordeel van de overgrootste meerderheid der arbeiders, of de reglementswijziging behoorlijk is aangekondigd en eerst in werking treedt nog veel later dan na verloop van een vollen opzeggingstermijn, dit alles baat niets, de wet is strikt en aan al deze ingewikkelde en grootendeels noodeloze formaliteiten moet worden voldaan.

Ziet, Mijnheer de Voorzitter, dit is nu weer eens een echt staaltje van een onpractische sociale wetgeving. De wetgever erkent de wenschelijkheid van een reglement, maar tevens maakt hij de bepalingen zoo afschrikwekkend, dat in de toekomst zich vermoedelijk één van de volgende gevallen zal voordoen: of wel, het reglement zal achterwege blijven, hetgeen de Regeering al evenmin als ik wenschelijk zal achten; of wel de inhoud van een reglement zal worden gegoten in den vorm van een schriftelijke arbeidsovereenkomst, waardoor de m. i. zoo nuttige waarborg van bekendheid der arbeidsvoorwaarden door de deponering van een reglement ter griffie van het kantongerecht geheel komt te vervallen, of wel de inhoud van een reglement zal binnen de grenzen van dit wetsontwerp zoo rekbaar worden gemaakt, dat latere reglementswijziging eenvoudig nooit noodig zal zijn; en nu behoeft het toch geen nader betoog, dat dergelijke harmonica-reglementen, waarbij aan den werkgever een veel te groote vrijheid ten aanzien van de toepassing wordt gegeven, niet in het belang zijn van de arbeiders, zoodat onze wetgever, door op de karakteristiek Nederlandsch sociale manier, na zijn ontwaking uit een langen winterslaap, het in eens veel mooier te willen maken dan overal elders, de werkgevers onnoodig zal plagen en den arbeiders geen dienst zal bewijzen. Laat ik er bij voegen, dat in het democratische Zwitserland, waar ten aanzien van het aldaar bij de wet verplicht gesteld reglement strenge eischen bestaan, ten aanzien van het beraad alleen is voorgeschreven, dat het ontwerp gedurende eenigen tijd — in de meeste kantons 14 dagen — ter inzage zal liggen voor de arbeiders.

Wanneer men nu bij ons precies hetzelfde gedaan en op den koop toe nog had voorgeschreven, dat in den geest van art. 1637 j ook een exemplaar van het ontwerp-wijziging zou worden gedeponereerd ter griffie van het kantongerecht, en van deze deponering bij advertentie in een lokaal blad kennis zou worden gegeven, dan ware het toch zeker secuur genoeg geweest en in ieder geval nog veel eenvoudiger dan nu, want zooals de zaak in dit wetsontwerp is geregeld, is beslist onpractisch.

Dit is niet alleen mijn persoonlijke meening, maar verleden jaar, bij gelegenheid van de tweede diplomatieke arbeidsconferentie andermaal te Bern vertoovend en van de gelegenheid gaarne gebruik makend om van bekwame sociologen iets te leeren, en met enkele gedelegeerden onder andere punten ook dit besprekend, waren allen het met mij eens, terwijl bij een hunner mijn mededeeling dit gezegde ontlokte, foei, foei, dit is toch pure bureaudemocratie.

[Men zie verder bij art. 1637 u.]

(29 Juni 1907.)

De heer Hovy: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 203.]
De klacht van den heer Regout, dat elk arbeider in het bezit moet zijn van

de voorwaarden waarop de verbintenis is aangegaan, kan ik niet deelen. Bij elk contract dat twee partijen aangaan, moeten de contracteerenden zich degelijk bewust zijn van hetgeen zij hebben gedaan. Mij dunkt, dit is een elementair beginsel. Maar is dan het drukken van eenige duizenden exemp'aren zoo duur?

Het bezwaar der onderteekening zie ik ook niet in. Aanalphabeten zijn gelukkig zeldzaam in dezen tegenwoordigen tijd van leerplicht.

En dat ook wijzigingen der voorwaarden moeten bekend zijn, is natuurlijk, maar 1°. komt dat niet zoo dikwijls voor, en 2°. behoeft daarom het geheele reglement niet overgedrukt te worden; maar kan een klein supplement-papiertje worden uitgereikt. Aan dergelijke dingen gewent men zich spoedig. In elk geval ligt er een opvoedende kracht in.

[Men zie verder bladz. 241.]

(4 Juli 1907.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1638 w.]

Hoe komt het arbeidscontract tot stand? In het algemeen is volgens de ontwerp-regeling daaromtrent geen enkele formaliteit voorgescheven. Men kan het arbeidscontract zoowel mondeling als schriftelijk sluiten, maar er zijn sommige bestanddeelen, waarvoor het wetsontwerp geschrift voorschrijft en dat voorschrijf wordt ook gegeven ten aanzien van afwijking van bepalingen van dwingend recht. Waar een bepaling van dwingend recht gemaakt is, vindt men ook telkens in het wetsontwerp de bepaling, dat daarvan slechts bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement kan worden afgeweken. Tot hetgeen dus schriftelijk moet gebeuren, behoort de wederzijdsche verbindbaarverklaring van het reglement. Over de wenschelijkheid en de noodzakelijkheid om bij reglement nadere arbeidsvoorwaarden en de verdere regelen van een nijverheidsonderneming met een groot aantal werklieden te bepalen, behoeft ik wel niets meer te zeggen. Het is bekend, dat in andere landen zoodanige reglementen zelfs verplicht zijn, en daarop wordt ook hier te lande aangedrongen.

De noodzakelijkheid en wenschelijkheid van zulk een reglement is zoo duidelijk aangetoond door den geachten afgevaardigde, den heer Regout, dat ik daar verder niets bij behoeft te voegen. Tot mijn voldoening vereenigt die geachte afgevaardigde zich met hetgeen omtrent het reglement bij het wetsontwerp voorgeschreven is, voor de helft, misschien heb ik nog niet eens goed gerekend en is het voor meer dan de helft.

De geachte afgevaardigde heeft volkomen vrede met de bepaling, dat om bindend te zijn voor den arbeider, door den werkgever een volledig onderteekend exemplaar moet worden neergelegd ter griffie van den kantonrechter. Hij vindt dat — en ik ben het daarin geheel met hem eens — een belangrijke bepaling. De geachte afgevaardigde is ook volkomen ingenomen met het voorschrijf, dat het reglement zal moeten worden aangeplakt in het werkgebouw op een plaats waar het voor iedereen gemakkelijk te zien is. En eindelijk is de geachte afgevaardigde — want hij begrijpt ook heel goed, dat het reglement is een stuk van het arbeidscontract — ook ingenomen met het voorschrijf, dat wijzigingen in het reglement voor den arbeider niet geldig zullen zijn dan nadat hij zich daarmede heeft vereenigd, en dat, wanneer dat niet is geschied, en zoo iets gebeurt binnen den opzeggingstermijn, hij wegens het verlaten van den dienst dientengevolge kan worden schadeloos gesteld.

Ziedaar drie zeer belangrijke bepalingen, waarmede de geachte afgevaardigde zich heeft vereenigd. Maar nu komen de bezwaren, ook drie in getal. In de eerste plaats moet volgens art. 1637 j opdat het reglement bindend zal zijn, de arbeider schriftelijk hebben verklaard zich daarmede te vereenigen en in de tweede plaats moet een volledig exemplaar daarvan door of vanwege den werkgever aan den arbeider zijn verstrekt. Dat zijn twee bepalingen waartegen de geachte afgevaardigde bezwaar heeft, op de derde kom ik straks.

Mijnheer de Voorzitter! Die twee zaken noemt de geachte afgevaardigde plaagzieke en kwellende bepalingen. Zijn die bezwaren inderdaad gegrond? Ik geloof het waarlijk niet. Ik stel op den voorgrond, dat, waar het veelal bijzonderheden geldt, die een integreerend deel uitmaken van het contract, en waar men ook alleen op deze wijze kan afwijken van de bepalingen van het dwingende recht, het van het grootste belang is voor een goeden gang van zaken en bevorderlijk voor de goede verhouding dat partijen precies weten wat zij met elkaar hebben afgesproken. Het kan niet anders dan een goede verhouding bevorderen, wanneer men op deze manier afsnijdt twist en ongenoegen.

Men zal het reglement laten drukken. De geachte afgevaardigde heeft zelf medegedeeld, dat gebeurt nu al. Kan het nu eenig bezwaar hebben de exemplaren zoodanig in te richten, dat bij wijze van souche daaraan bevestigd is een strook inhoudende de verklaring, dat de onderteekenaar van het reglement behoorlijk kennis heeft genomen en zich daarmee vereenigt? Kan dat nu practisch eenig bezwaar opleveren? Ik geloof het werkelijk niet.

Maar, zegt nu de geachte afgevaardigde uit Friesland (1), de arbeider zal toch die verklaring moeten teekenen en er zijn zooveel analphabeten. Wat dat punt betreft, mogen wij echter naar mijn meening toch wel zeggen, dat in ons land de analphabeten, en vooral de menschen die niet eens hun naam zetten kunnen, hoe langer hoe meer worden *rarae aves*.

Ik heb de statistiek geraadpleegd en heb gevonden, dat het percentage der analphabeten in ons land bedraagt 2.4 percent.

Bij de miliciens, zegt de heer van Houten. Ik wil aannemen, dat degene die eenmaal heeft kunnen schrijven, zijn naam zetten, en die dat heeft gekend als milicien, dat op lateren leeftijd verleren kan, maar de arbeiders waarover wij hier spreken, zijn niet van den alleroudsten datum, de menschen zijn toch voor de groote meerderheid in de kracht van hun leven en dat die het schrijven verlerd zouden hebben, komt mij wat sterk voor.

Maar, als was ik op een dergelijke interruptie van den geachten afgevaardigde voorbereid, ben ik ook nog op informatie uitgegaan in andere richting. Ik heb als commissaris in relatie gestaan tot een van de grootste nijverheidsondernemingen in ons land. Deze qualiteit heeft mij wel eenige kennis doen krijgen van de verhouding tusschen den patroon en de arbeiders in fabrieken, zoodat ik daaromtrent niet zoo volstrekt onwetend ben als de geachte afgevaardigde de heer Regout scheen te onderstellen.

Naar aanleiding nu van die vroegere relatien heb ik eens geïnformeerd bij die fabriek en het is mij daardoor gebleken, dat daar het aantal analphabeten bedraagt 1 pct., dus dat klopt niet met de theorie die de geachte afgevaardigde uit Friesland op den voorgrond stelde, dat men op de statistiek, opgemaakt met het oog op de miliciens, niet zou mogen afgaan, want blijkens de ervaring aan de bedoelde fabriek is de toestand veel gunstiger dan die statistiek zou doen vermoeden en hoe langer hoe meer zal het bedoelde bezwaar in het niet verzinken.

Over het kruisje, waarvan de geachte afgevaardigde sprak, zal ik daarom niet veel meer spreken, maar ik wil toch wel zeggen, dat bij de Rijkspostspaarbank, ingevolge de wettelijke bepalingen, de financieele operatiën tusschen de inleggers en de Bank worden afgewikkeld ook met kruisjes.

Nu weet ik wel, dat de jurisprudentie niet tevreden is met een kruisje, gecertificeerd door de schriftelijke verklaring van twee personen, dat het in hun tegenwoordigheid is geplaatst, maar gereed ligt het wetsontwerp tot wijziging van de regelen omtrent het bewijs en daarbij kunnen wij ten aanzien van dit punt nader toezien en er voor zorgen, dat, als het noodig is, ook hierin een voorziening wordt getroffen; trouwens, zooals het wetsontwerp daar ligt, geeft het reeds bewijskracht óók aan de handteekening geplaatst langs mechanischen weg. Dus daarin kan geen bezwaar liggen.

Nog een oogenblik wensch ik thans onder de aandacht der Vergadering te brengen hoe noodzakelijk en nuttig de schriftelijke onderteekening van het reglement is, in het bijzonder als het geldt afwijkingen van dwingend recht. Ik wensch daarbij aan te toonen hoe belangrijk dan de bepaling is, in de eerste plaats voor den werkgever.

Wat is de positie? Deze, dat dwingend recht wordt gemaakt ten faveure van, ter versterking van de positie van den arbeider.

En wie heeft nu belang er bij om te beweren, dat van het dwingend recht niet afgeweken is, vraag ik aan den geachten afgevaardigde, den heer Regout? Vooral de arbeider. En wie, dat daarvan wel is afgeweken? De werkgever.

En daarom is het juist ook voor den werkgever van zooveel betekenis, dat die afwijking schriftelijk plaats hebbe, opdat daarover geen quaesties ontstaan.

Ik neem als voorbeeld het fameuse artikel, dat zegt, dat bij ziekte het loon doorgaat, een bepaling van aanvullend recht. De wet stelt den regel voorop, maar partijen kunnen er van afwijken, onder voorwaarde, dat het schriftelijk moet geschieden.

Wie heeft, als daarover quaestie ontstaat, er nu belang bij, om te beweren, dat van het recht tot afwijking geen gebruik is gemaakt? Natuurlijk de arbeider; en juist dit gezichtspunt levert een afdoende illustratie van de stelling, dat het

(1) [Men zie daarvoor het Vierde Hoofdstuk sub D, bladz. 253 en 254.]

hier en daar in het ontwerp geëischte geschrift wel degelijk, zoo al niet in de eerste plaats, is in het belang van den werkgever. Ik zou mij zelfs op deze bepaling willen beroepen tegenover hen die klagen, dat in dit wetsontwerp zoo weinig bepalingen voorkomen betreffende de rechten van den werkgever en zoo vele betreffende de rechten van den arbeider.

Bij een nauwkeurige kennismaking zien wij, dat men, ook nadat in de Tweede Kamer enkele bepalingen tot mijn spijt en ondanks mijn pogen uit het ontwerp verdwenen zijn, wel degelijk in volkomen trouwe kan verzekeren, dat in het wetsontwerp het evenwicht tusschen de belangen van beide partijen zooveel mogelijk en doorlopend is behartigd.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb nog eenigen tijd te spreken en zou u willen verzoeken mij te vergunnen mijn rede morgen voort te zetten.

De Voorzitter: Ik ben bereid aan den wensch van den Minister te voldoen.

(5 Juli 1907.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie, zet zijn rede voort en zegt: Mijnheer de Voorzitter! De heer Regout, die zich overigens met de hoofdzaken ten aanzien van de bepalingen van dit wetsontwerp omtrent het reglement vereenigde, en aan enkele dier bepalingen, reeds gisteren door mij genoemd, onvoorwaardelijk zijn adhaesie schonk, had daartegen echter drie bezwaren.

Over twee dier bezwaren, vooreerst dat wordt voorgeschreven, dat een reglement vooraf moet worden gebracht ter kennis van de arbeiders, en verder, dat zij van hun instemming met hetgeen daarin wordt bepaald, schriftelijk moeten doen blijken, heb ik gisteren gesproken. Ik heb toen aangetoond, dat die bezwaren tot veel geringer proportiën behooren teruggebracht te worden, dan in de rede van den heer Regout is aangenomen.

Ik kom nu tot het derde bezwaar van dien geachten afgevaardigde; heb ik hem wel begrepen, voor hem eigenlijk het gewichtigste.

Het bezwaar ziet waarlijk meer op hetgeen de geachte spreker in het wetsontwerp *hineininterpretiert* heeft, dan op hetgeen het wetsontwerp in werkelijkheid voorschrijft.

Vergeeten wij niet, dat men hier te doen heeft met een stuk van het arbeidscontract. De tijd waarin de werkgever krachtens zijn willekeur eenvoudig een reglement decreeteerde, en dat eenvoudig oplegde zonder te vragen of de arbeiders daarmee al dan niet instemmen, is voorbij en de heer Regout zal dien tijd ook niet terug verlangen.

Wij hebben dus te doen met een stuk contract, dat wederzijds alleen bindt, als beide partijen zich daarmee vereenigen.

Nu schrijft het wetsontwerp voor, dat, als in een bestaand reglement wijzigingen worden voorgenomen, die wijzigingen eerst gedurende een korten tijd in handen moeten worden gesteld van de arbeiders, opdat zij zich kunnen beraden en het slot zal zijn, dat alleen wanneer zij zich met de wijzigingen hebben vereenigd, het gewijzigd reglement voor hen bindende kracht zal hebben.

Nu meent de geachte afgevaardigde, dat daaruit zou volgen, dat de werkgever met ieder van zijn individueele arbeiders zou moeten overleggen omtrent die wijzigingen en zich aldus van ieders toestemming zou moeten vergewissen.

De geachte afgevaardigde heeft in zijn fabriek het constitutioneel régime. Er is daar een fabrieksraad, een vertegenwoordiging uit de werklieden, met welke overleg gepleegd wordt, en er komt geen wet in die fabriek tot stand dan met gemeen overleg.

En zijn bezwaar is, dat thans het overleg tusschen patroon en arbeider op een gemakkelijke wijze geschiedt door tusschenkomst van den fabrieksraad, maar dat dit in het vervolg niet meer zou kunnen of liever, dat men daarvan, ten aanzien van reglementswijziging, geen gebruik meer zal kunnen maken.

Ik meen, dat dit uit het artikel niet volgt.

Wanneer de geachte spreker een wijziging in het reglement wil brengen — komt die wijziging maar niet plotseling op en verlangt hij niet dat zij aanstonds zal aangebracht worden; hij heeft er eenigen tijd reeds over gedacht en heeft alle gelegenheid om daarover te raadplegen degenen wien het aangaat, — dan zal, als het zóo ver is, dat overleg, zooals het op dit oogenblik plaats heeft, met dien fabrieksraad blijven plaats hebben. Hij zal door diens tusschenkomst tot zijn arbeiders spreken, maar het eind zal moeten zijn dat, wanneer zij zich met die wijzigingen vereenigen en meenen dat ze bindend moeten zijn, hij zal moeten vorderen dat worde ingeleverd een gedrukte strook, zooals ik gister bedoelde, en waarin, zoo stel ik het mij voor, vermeld zou staan: „De ondergeteekende ver-

klaart, dat hij na in de gelegenheid te zijn geweest zich te beraden, instemt met de wijziging van het reglement: geteekend, bijv. Jan Jansen." Inderdaad, wanneer het bezwaar van den geachten afgevaardigde is, dat hij met de thans door hem gevolgde zeer aanbevelenswaardige gewoonte bij het voeren van onderhandelingen niet meer zou kunnen voortgaan, meen ik dit te moeten ontkennen. Ik kan in het wetsontwerp niets vinden, dat dit zou beletten en wanneer op deze wijze kan worden voortgegaan, is ook het bezwaar, ik zal niet zeggen geheel opgeheven, maar toch tot zeer geringe afmetingen teruggebracht.

[Men zie verder bij art. 1637 u.]

De heer **Regout**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 165.]

Een ander voorbeeld betreft hetgeen de Minister heeft gezegd ten aanzien van het reglement.

De Minister meent, dat er toch geen groot bezwaar aan verbonden is om aan het slot van elk exemplaar van een reglement of een reglementswijziging een *souche* te hechten en die door de arbeiders te laten onderteekenen.

Natuurlijk, als het een tiental arbeiders geldt, heeft dit absoluut geen bezwaar, maar in het door mij aangehaalde geval verleden week hier genoemd, wanneer er bijv. 1200 arbeiders zijn, is het zeer ingewikkeld en omslachtig om van elk dier arbeiders de onderteekening voor het reglement en voor elke reglementswijziging te vragen en bovendien telkens te controleeren of ook niemand daarbij vergeten is.

Nu zouden de werkgevers zich nog gaarne die moeite getroosten, wanneer het inderdaad een practisch nut had, maar dat is niet het geval, al meende de Minister die zaak ook heel smakelijk te maken door de verklaring, dat dit nu juist eens een bepaling was absoluut in het belang der werkgevers, en als voorbeeld werd aangehaald art. 1638 c betreffende de uitbetaling van het volle loon in geval van ziekte. Immers, zegt Zijn Excellentie, de arbeider kan zich beroepen op dat artikel om de uitkeering van het volle loon te eischen en dan is het van groote waarde voor den werkgever als hij het schriftelijk bewijs in handen heeft, dat van die bepaling is afgeweken.

Naar mijn meening vergist de Minister zich, want aan het slot van art. 1638 c wordt bepaald, dat men van het artikel kan afwijken, niet alleen bij schriftelijke overeenkomst, maar ook bij reglement.

Wanneer nu maar in het wetsontwerp ware bepaald, dat een reglement volle rechtskracht heeft, indien één exemplaar in de fabriek is opgeplakt op een voor de arbeiders steeds goed zichtbare wijze en een ander exemplaar gedeponneerd ter griffie van het kantongerecht ter inzage voor een ieder, en bij een reglementswijziging de geldigheid onder diezelfde voorwaarde zal intreden, wanneer het ontwerp gedurende ten minste een vollen opzeggingstermijn ter inzage van de arbeiders heeft gelegen, dan zou die regeling evengoed volle rechtskracht hebben als een schriftelijke onderteekening van de arbeiders en dezen worden hierdoor volstrekt niet geschaad, omdat de inhoud van het reglement steeds boven bedenking voor iedereen vaststaat.

[Men zie verder bij art. 1637 u.]

De heer **van Houten**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1637 z.]

Er zijn een aantal bepalingen, waarin een onderteekening noodig wordt verklaard, terwijl het middel niet wordt aangegeven hoe de man, die niet onderteekenen kan, aan die bepaling kan voldoen.

Nu is ons op ietwat hoogen toon geantwoord in de Memorie van Antwoord, dat men in dat geval een kruisje zet in tegenwoordigheid van getuigen.

Ik heb gezegd, dat dit middel niet in de wet voorzien is; men is dus aan de gewone regelen der wet gebonden. De Minister is daarover heengegleden en komt nu met eenige statistische opgaven, hoeveel van die personen er nog zijn onder de tegenwoordige miliciens. Ik vraag: doet het getal nu zooveel af? Of het 10,000, 50,000 dan wel 100,000 zijn, het blijft hetzelfde. Moet niet voorziening in de wet voorkomen? Zij komt in het ontwerp van den heer Drucker wel voor, en ook in een Italiaansch wetsontwerp.

Het is in de practijk onmogelijk, dat, als zoodanig persoon een reglement moet onderteekenen of bij geschreefde goedkeuren, daarvoor altijd een notaris geroepen wordt.

Dat is een leemte, waarin het op zich zelf niet moeilijk is te voorzien, maar bij de hardnekkigheid waarmede dit ontwerp met een *ne varietur* wordt gehandhaafd is dat een zeer ernstig bezwaar. De menschen moeten worden weggezonden. Dit vraag ik ook aan den eersten geachten spreker na de pauze [n.l. den heer Regout]: wat zal hij met die menschen doen?

In Limburg waren toch vroeger — tegenwoordig is het beter — vele miliciens die niet lezen of schrijven konden, en die geachte afgevaardigde zal toch wel onder zijn oudere arbeiders er velen hebben die hun hand niet kunnen zetten. Wat zal hij met hen doen? Zij kunnen zich niet verder bij hem verbinden en hij staat aan allerlei moeilijkheden bloot als ten hunnen opzichte niet aan de wet wordt voldaan.

Over het reglement een kort woord.

Ik geloof, dat dit onderdeel niet goed geregeld is, omdat ik meen dat het reglement niet is een deel der overeenkomst.

Ik geloof, dat het reglement is een toepassing van de bepaling dat de werkgever het werk regelt. In de verplichtingen die hem worden opgelegd, omtrent het reglement als zoude dit de voorwaarden van het contract behelzen, worden reglement en contract op een onjuiste wijze vereenigd.

De bedenking door den heer Regout gemaakt, is toch zeer duidelijk en in dit opzicht sluit ik mij geheel bij hem aan; onnoodige moeilijkheden zullen, afgescheiden van die onderteekening, uit dat reglement voortkomen. Iedere ook kleine wijziging van dat reglement, bijv. wanneer het aanvangsuur van 9 op 9½ uur wordt gebracht, brengt al dien omslag mede.

Neemt hij de wet niet nauwkeurig in acht, dan ondervindt de werkgever groote moeilijkheid.

[Men zie verder bij art. 1638 ij.]

(9 Juli 1907.)

De heer **Stork**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1638 c.]

Wat de bepalingen omtrent de reglementen betreft, de heer Regout heeft reeds verklaard, dat hij zijn opmerkingen niet door den Minister weerlegd rekende. Trouwens in het algemeen toonde hij zich door het antwoord van den Minister niet bevredigd.

Op bladz. 541 van de *Handelingen* zegt de Minister: „Vergeten wij niet, dat men hier te doen heeft met een stuk van het arbeidscontract. De tijd, waarin de werkgever krachtens zijn willekeur eenvoudig een reglement decreeteerde, en dat eenvoudig oplegde zonder te vragen, of de arbeiders al dan niet instemmen, is voorbij en de heer Regout zal dien tijd ook niet terug verlangen.”

Is deze beschouwing wel juist?

Ik stem toe, dat het reglement moet zijn, en ook volgens de bedoeling van deze wet is een deel van het arbeidscontract, maar ik geloof ook, dat de bepalingen van de wet zelf er op wijzen, dat hier wel degelijk een eenzijdige vaststelling van het reglement door den werkgever is bedoeld en dat het ook niet anders kan. De werkgever moet weten op welke voorwaarden hij het werk wil laten verrichten. Dat hij geen eenzijdige verandering, zonder waarschuwing, kan brengen in het reglement, staat ook m. i. vast, maar de patroon zelf heeft, gehoord de arbeiders, te bepalen en vast te stellen wat in het reglement zal staan. Aan de arbeiders moet daarna alleen het recht van opzegging worden gegeven, indien zij zich met de aangebrachte wijzigingen niet kunnen vereenigen. Waar dit het geval is en waar de heer Regout uit practisch oogpunt zooveel m. i. juiste bezwaren heeft ingebracht tegen de wijze waarop de zaak in het wetsontwerp geregeld is, daar geloof ik, dat de voorgeschreven bepalingen niet wenschelijk zijn.

Het gevolg zal toch wezen — de heer Regout, zelf een voorstander van overleg omtrent arbeidsvoorwaarden met het personeel, heeft het ons uitdrukkelijk gezegd — dat men zich op andere wijze zal behelpen of niet wettig vastgestelde reglementen in toepassing zal brengen, en dit is mijns inziens te betreuren. De Minister ziet niet in en erkent ook nu nog niet, dat de bezwaren van den heer Regout wel degelijk van groote betekenis zijn. Wanneer het maken van een reglement in de wet verplichtend was gesteld, zou de Minister misschien, uit het oogpunt van de toepassing der wet, geen overgroot gewicht aan de opmerkingen van den heer Regout behoeven toe te kennen — den werkgever wordt alleen maar overlast aangedaan — maar nu de verplichting niet bestaat, zijn de bezwaren overwegend. De werkgever, wien de bepalingen niet aanstaan, die daarvan te veel omslag vrees, die meent dat toch in een gegeven geval het reglement wegens het een of ander verzuim nietig zal worden verklaard, zal zich van het toepassen van een reglement onthouden en zich op een andere wijze behelpen. Met den heer Regout vind ik dat te bejammeren.

[Men zie verder bij art. 1639 o.]

Artikel 1637 l. Eene verklaring des arbeiders, waarbij hij zich verbindt zich met elk in de toekomst vast te stellen reglement, of met elke toekomstige wijziging van een bestaand reglement, te vereenigen, is nietig.

O. Art. 1637 u. Elk beding, waarbij van eenige bepaling dezer afdeeling wordt afgeweken, is nietig.

Memorie van Toelichting.

Art. 1637 u. Dat het doel, hetwelk met de artikelen dezer afdeeling wordt beoogd, ten eenen male zoude worden gemist, indien het belanghebbenden vrijstond van de gestelde voorschriften af te wijken, schijnt geen betoog te behoeven.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1637 u. De bepaling van dit artikel, in verband met de bepalingen der artikelen 1637 p [1637 j] en 1637 r [1637 k], deed de vraag rijzen of een beding, waarbij een arbeider eens voor al verklaart, dat hij zich met alle in het arbeidsreglement, waaronder hij werkt, te brengen wijzigingen kan vereenigen, als een nietig beding zou zijn aan te merken.

Memorie van Antwoord.

Art. 1637 u (nieuw art. 1637 w). Ook indien de arbeider zoo dwaas ware eene verklaring af te geven, dat hij zich met alle in het reglement in de toekomst aan te brengen wijzigingen kan vereenigen, zou hij zijne rechten niet belangrijk hebben verkort, daar hij naar de letter der wet niet geacht kan worden eene verklaring te hebben afgegeven „dat hij zich met het gewijzigde reglement vereenigt”; eene algemeene, vroeger afgegeven, verklaring toch kan niet in de plaats treden van de bepaalde verklaring, welke art. 1637 r (nieuw art. 1637 t) [1637 k] duidelijk vordert, in aansluiting bij de bepaling van art. 1637 p (nieuw art. 1637 r) [1637 j].

Vat men de in het Voorloopig Verslag bedoelde verklaring op als eene verbintenis van den arbeider om, wanneer het reglement gewijzigd mocht worden, de verklaring van instemming in ieder geval af te geven, of hij zich inderdaad met den inhoud van het gewijzigd reglement kan vereenigen of niet, dan zou het beding, waaruit die verbintenis was ontstaan, ongetwijfeld nietig zijn.

G. O. art. 1637 w. = O. art. 1637 u.

Verslag van het Mondeling Overleg.

XII. Van de zijde der Commissie werd niet toegegeven de juistheid van het betoog op bladz. 23 van de Memorie van Antwoord, dat ook indien de arbeider eene verklaring afgaf, dat hij zich met alle in het arbeidsreglement aan te brengen wijzigingen kan vereenigen, hij zijne rechten niet belangrijk zou hebben verkort. De artt. 1637 t [1637 k] en 1637 r [1637 j], in onderling verband beschouwd, schijnen tot eene zoo stellige uitspraak geen recht te geven. In ieder geval schijnt wenschelijk eene wetsbepaling, die omtrent de ongeldigheid van zoodanige verklaringen geen twijfel kan laten.

De Minister herhaalde, dat zijns inziens de arbeider naar de letter der wet niet geacht kan worden eene verklaring te hebben afgegeven, „dat hij zich met het gewijzigde reglement vereenigt”. Overigens had de Minister tegen verduidelijking der redactie, nu die door de Commissie gevraagd werd, geen bezwaar.

1e N. v. W. Aan art. 1637 w wordt een tweede lid toegevoegd, luidende als volgt: „Eene verklaring des arbeiders, waarbij hij zich verbindt zich met een in de toekomst vast te stellen reglement, of met eene toekomstige wijziging van een bestaand reglement, te vereenigen, is nietig.”

2e N. v. W. *Art. 1637 w* wordt geplaatst tusschen de artikelen 1637 t en 1637 s, terwijl het eerste lid van dat artikel vervalt.

Toelichting der 2e N. v. W.

[Men zie bladz. 415.]

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(14 Maart 1906.)

De Voorzitter: In art. 1637 w is, na het uitbrengen van het Verslag, wijziging gebracht door de Regeering. Mag ik aan de Commissie van Rapporteurs verzoeken te willen mededeelen of tegen die wijziging bij haar bedenking bestaat?

De heer **Drucker**, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter! De wijzigingen in dit artikel zijn zakelijk een gevolg van het tusschen de Regeering en de Commissie van Rapporteurs gevoerd overleg en worden dus door de Commissie aanbevolen.

[Het artikel werd daarop zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), was het artikel geworden art. 1637 l.]

Wijzigingen, bij de Tweede Lezing aangebracht

Artikel 1637 l. In den tweeden regel wordt het woord „een” vervangen door het woord „elk” en in den derden regel het woord „eene” door het woord „elke”.

Artikel 1637 m. Van de bepalingen van het reglement kan alleen dan bij bijzondere overeenkomst worden afgeweken, indien deze schriftelijk is aangegaan.

O. 1901. *Art. 1637 k.* In geval van strijd tusschen bepalingen van een reglement en van de arbeidsovereenkomst gelden de bepalingen van laatstgenoemde.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1637 k. Ook deze bepaling is een uitvloeisel van de opvatting in het ontwerp omtrent het rechtskarakter van het reglement gehuldigd. Ware het reglement bestanddeel der overeenkomst, de vraag wat rechtens is, indien reglement en overeenkomst afwijkende voorschriften behelzen, zoude tot het gebied der uitlegging van overeenkomsten behooren. Het stelsel van de artikelen van het ontwerp brengt mede, dat niet eenzijdig in de bepalingen der overeenkomst kan worden wijziging gebracht.

O. Art. 1637 q. Bepalingen van een reglement, welke nietig zouden zijn, waren zij in eene arbeidsovereenkomst opgenomen, of welke strijden tegen eenige bepaling van wet of verordening, of tegen de goede zeden of de openbare orde, zijn nietig.

In geval van strijd tusschen bepalingen van het reglement en van de arbeidsovereenkomst gelden die der laatstgenoemde alleen dan wanneer deze schriftelijk is aangegaan.

Memorie van Toelichting.

Art. 1637 q. Het springt in het oog, dat niet ieder voorschrift, hetwelk men in een reglement gelieft op te nemen, verbindende kracht kan hebben, zoo slechts het reglement beantwoordt aan de vereischten in het voorgaand artikel [art. 1637 j] gesteld. Zelfs met goedvinden des arbeiders zouden bepalingen kunnen worden opgenomen, welke bij de arbeidsovereenkomst niet mogen worden bedongen. Nu zoude men kunnen aanvoeren, dat, vermits het ontwerp gegrond is op de contractueele natuur van het reglement, dit eerste lid als overbodig achterwege zoude kunnen blijven. Men bedenke echter, dat het ontwerp, afkeerig van leerstellige voorschriften, welker beteekenis slechts voor den rechtsgeleerde duidelijk kunnen zijn, niet met zoovele woorden het reglement tot een deel der arbeidsovereenkomst verklaart; dat het zich bepaalt tot het geven van eene regeling, waarin genoemde opvatting is nedergelegd. Daar nu voor de meesten het reglement de beteekenis zal hebben van een samenstel van bepalingen naast die der afzonderlijke arbeidsovereenkomst staande, is de ondergeteekende van meening, dat een voorschrift, als dat van het eerste lid, nuttig zal kunnen zijn. Dat geene reglements-bepaling mag strijden tegen wet of verordening, tegen goede zeden of openbare orde, zal gereedelijk worden erkend.

Tweede lid. Waar het reglement grootendeels gewijd is aan eene uniforme regeling van bestanddeelen der arbeidsovereenkomst, mag de gelegenheid niet ontbreken, met een of meerdere bepaalde arbeiders overeenkomsten te treffen, bedingen te maken, welke van de algemeen geldende bepalingen afwijken.

In iedere onderneming kunnen zich gevallen voordoen, waarin eene verplichte gelijke behandeling van allen schadelijk zoude werken, feitelijk ongelijkheid zoude ten gevolge hebben. Met het oog hierop wordt het laatste lid voorgesteld: ter wille van de rechtszekerheid wordt intusschen bepaald, dat de arbeidsovereenkomst, om op geldige wijze van het reglement te kunnen afwijken, schriftelijk moet zijn aangegaan.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1637 q. Enkele leden keurden niet goed, dat in het tweede lid van dit artikel is bepaald, dat de arbeidsovereenkomst, om op geldige wijze van een reglement te kunnen afwijken, schriftelijk moet zijn aangegaan. Zij vreesden, dat dientengevolge bedingen, welke van de algemeen geldende bepalingen afwijken, minder vaak zullen worden gemaakt dan gewenscht moet worden geacht en gaven daarom de voorkeur aan het voorschrift van art. 1637 k van het Regeeringsontwerp van 1901, volgens hetwelk in geval van strijd tusschen bepalingen van een reglement en van de arbeidsovereenkomst de bepalingen van laatstgenoemde zouden gelden ook zoo zij mondeling was aangegaan.

Memorie van Antwoord.

Art. 1637 q (nieuw art. 1637 s). Het voorschrift van art. 1637 k van het Regeeringsontwerp van 1901 paste volkomen in het stelsel van dat ontwerp, hetwelk de contractueele natuur van het arbeidsreglement niet aanvaardde: is het reglement slechts een samenstel van voorschriften, door den werkgever voor de regeling der werkzaamheden vastgesteld, dan is het duidelijk, dat die regelen terzijde worden gesteld door eene daarmede strijdige overeenkomst, met een arbeider gesloten.

Wanneer echter het reglement wordt erkend als feitelijk een contract tusschen den werkgever en iederen arbeider, op wien het van toepassing is, dan moet dit schriftelijk contract niet door eene mondelinge overeenkomst terzijde gesteld kunnen worden. Dit is een eisch van rechtszekerheid.

G. O. en **N. G. O.** *art. 1637 s = O. art. 1637 q.*

2e N. v. W. *Art. 1637 s* wordt geplaatst tusschen de artikelen 1637 r en 1637 m bis en wordt gelezen als volgt:

„Van de bepalingen van het reglement kan alleen dan bij bijzondere overeenkomst worden afgeweken, indien deze schriftelijk is aangegaan”.

Toelichting der 2e N. v. W.

[Men zie bladz. 415]

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(14 Maart 1906.)

Op dit artikel is door de heeren van den Bergh (Rotterdam) en Pierson een amendement voorgesteld [ingezonden 13 Maart 1906, stuk n°. 23], strekkende om aan art. 1637 s toe te voegen: „en met deze overeenkomst is gehandeld gelijk in art. 1637 r, 2°”, bepaald is ten aanzien van het reglement.” (1)

De heer van den Bergh (Rotterdam), het woord ontvangen hebbende tot toelichting van het door hem en den heer Pierson voorgesteld amendement, zegt: „Mijnheer de Voorzitter! Indien men de Memorie van Toelichting naslaat, blijkt daaruit, dat de gedachte welke aan dit artikel ten grondslag ligt, deze is geweest, dat men heeft gevreesd, dat de verplichte gelijke behandeling van allen die in een uitgebreid bedrijf werken, volgens de bepalingen van één reglement, nadeelig kan werken voor sommige arbeiders in dat bedrijf. Dit heeft er aanleiding toe gegeven, dat men bij dit artikel heeft willen bepalen, dat de werkgever zou kunnen aangaan bijzondere overeenkomsten, met enkele arbeiders, of met groepen van arbeiders, waarbij werd afgeweken van het voor allen geldende reglement.

Deze gedachte kan ik ten volle beamen; daar ligt inderdaad veel goeds in; maar ook hier kan weder het beroemde addertje onder het gras verscholen liggen, dat heden zoo herhaaldelijk ter sprake kwam (2). De wetgever heeft blijkbaar overzien, dat in dit bijzondere geval die afwijking aanleiding kan geven tot dingen welke de wetgever juist heeft willen onmogelijk maken. Men heeft namelijk sub 2°. van art. 1637 r bepaald, dat er voor een reglement in zijn geheel — wil

(1) [Bij dit amendement was gevoegd deze schriftelijke

Toelichting.

De toevoeging moet dienen tot voorkoming van het gevaar, dat met elken arbeider afzonderlijke geheime overeenkomsten worden gesloten, die afwijken van het reglement].

(2) [n.l. bij de behandeling der artt. 1637 j en 1637 k].

het bindend zijn — moet zijn publiciteit; vandaar het voorschrift van nederlegging ter griffie.

Nu heeft het den voorstellers van dit amendement getroffen, dat het zou kunnen voorkomen, al vertrouw ik dat het zelden het geval zal zijn, dat een werkgever gebruik maakt van deze uitzondering bij art. 1637 s om allerlei bepalingen, ook van zeer vexatoire aard, die het daglicht niet zouden kunnen verdragen, te doen opnemen in die uitzonderingsovereenkomsten waarvan hier sprake is, en die niet behoeven te worden gepubliceerd; dan zoude daardoor al het goede van het bepaalde in het tweede lid van art. 1637 r worden weggenomen.

Met het oog daarop hebben de voorstellers gemeend in deze leemte te moeten voorzien, door voor te stellen, dat in dit geval ook met die bijzondere overeenkomsten moet geschieden wat bepaald is voor de algemeene en dat dus ook de bijzondere overeenkomsten moeten worden gepubliceerd.

Men zal mij misschien toevoegen, dat het grooten last zal medebrengen voor den werkgever om aan elke overeenkomst met een bepaalden arbeider gesloten, publiciteit te geven, maar ik geloof niet, dat dit in de praktijk zal opgaan, want deze bepalingen zullen in den regel wel worden gemaakt met groepen van werklieden en juist in die gevallen achten wij publicatie zeer noodig.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Eland, Patijn en Roodhuyzen en maakt mitsdien een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben dit amendement niet sympathisch gezind omdat de voorstellers mij toeschijnen de eigenlijke bedoeling van het artikel niet te hebben gewaardeerd.

De eigenlijke bedoeling is deze, dat als bijvoorbeeld in een reglement algemeene regels zijn gesteld ten aanzien van het loon, en er is bijv. een geniaal arbeider, die nader blijkt op bijzondere wijze te moeten beloond worden, zoodat van den algemeenen regel moet worden afgeweken, dit alleen kan geschieden bij schriftelijke overeenkomst. Om nu dergelijke speciale overeenkomst te publiceeren acht ik wel wat zonderling en ik kan mij dan ook met het amendement niet verenigen.

De heer van den Bergh (Rotterdam): Het doet de voorstellers zeer leed, dat de Minister meent zich tegen het amendement te moeten verzetten.

Ik merk op, dat in het algemeen in de reglementen weinig sprake zal zijn van loon; dat wordt gewoonlijk daarin niet geregeld.

De bedoeling van het amendement is duidelijk. Wij zijn tot de indiening er van gekomen op grond van wat de praktijk elders heeft geleerd.

In Duitschland b.v., waar de eigenlijke reglementen aan de Behörde ter goedkeuring moeten worden opgezonden, is het wel gebeurd, dat door groote werkgevers bijzondere overeenkomsten zijn gemaakt met bepaalde groepen van ondergeschikten, waarbij van de bepalingen van het reglement werd afgeweken.

De wetgever heeft dit in dat land nu onmogelijk gemaakt door het voorschrift dat Nachträge op het reglement ook aan de autoriteiten ter goedkeuring moeten worden onderworpen.

Zoo iets kan hier ook geschieden en het gevaar daarvoor kan men ontwijken door publiciteit van de bijzondere overeenkomsten.

Op dien grond meenen de voorstellers het amendement te moeten handhaven.

De heer Drucker, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord, om, namens deze, haar gevoelen over het amendement mede te deelen, en zegt: Naar het oordeel der Commissie kan men zich twee groepen van gevallen voorstellen.

Vooreerst dat een patroon engageert een werkman van zeer bijzondere verdiensten of zeer bijzondere levensomstandigheden, die niet in dienst wil treden, als niet ten aanzien van werktijden of andere voorwaarden voor hem een speciale regeling wordt getroffen.

Geschiedt dit ten aanzien van een enkelen werkman, dan schijnt er naar het oordeel der Commissie geen reden te zijn, den werkgever te noodzaken tot een gang naar de griffie van het kantongerecht en is er geen enkele reden voor publiciteit.

Een theoretisch denkbare mogelijkheid is verder, dat de patroon zou maken een mooi reglement, dat er voor het publiek fraai uitziet, maar of met al zijn werklieden of met aanzienlijke groepen van zijn personeel zou aangaan daarvan afwijkende overeenkomsten.

Dit is zeker theoretisch denkbaar, maar laten wij toch ook eenigermate ver-

trouwen stellen in het gezond verstand en in de vakactie der werklieden. Wanneer dergelijke handelwijze door patroons werd gepleegd, zou dit toch waarlijk niet aan de publiciteit ontgaan.

Daar zullen misschien enkele patroons zijn, die het reglement vervangen door speciale overeenkomsten met iederen werkman afzonderlijk. Maar daartegen helpt het amendement niet. Als het daartegen voorziening kon brengen, dan zou het nog eenigszins doel kunnen treffen, maar dat kwaad kan men op deze wijze toch niet keeren.

Op deze gronden ontraadt de Commissie aan de Kamer de aanneming van het amendement.

De Voorzitter: Ik veronderstel dat bij de Commissie van Rapporteurs geen bezwaar bestaat tegen de wijzigingen welke in het artikel gebracht zijn nadat het Verslag is uitgebracht.

De heer Drucker, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter! De Commissie heeft geen bezwaar.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het amendement wordt in stemming gebracht en met 46 tegen 22 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Talma, Drucker, van Alphen, de Beaufort, Ketelaar, van Vuuren, van de Velde, Brummelkamp, van den Heuvel, van Bylandt, van Idsinga, van Vlijmen, Jannink, Marchant, Limburg, Loeff, van Deventer, Duynstee, van Vliet, Koolen, Lely, van Wassenaer van Catwijk, van den Berch van Heemstede, van Veen, van Wichen, Tydeman, van Styrum, Bos, de Ram, van Sasse van Ysselt, van Karnebeek, Dymaer van Twist, Janssen, van Nispen tot Sevenaer, de Waal Malefijt, IJerman, de Boer, Beckers, Bolsius, Aalberse, Ruys de Beerenbrouck, Arts, Regout, Mees, Schokking en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Eland, Roessingh, van Foreest, Thomson, van Asch van Wijck, Nolens, van Doorn, van der Zwaag, Roodhuyzen, Jansen (den Haag), Dolk, van Gijn, van den Bergh (Rotterdam), de Klerk, Pierson, ter Laan, Patijn, Schaper, Tak, Troelstra, van Wijnbergen en Plate.

[Het artikel werd daarop zonder hoofdelijke stemming aangenomen. In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 aangebrachte wijzigingen (stuk n°. 106), was het artikel geworden art. 1637 m.]

Artikel 1637 n. Elk beding tusschen den werkgever en den arbeider, strijdig met eene collectieve arbeidsovereenkomst, door welke zij beiden gebonden zijn, zal op de daartoe strekkende vordering van ieder dergenen, die bij de collectieve arbeidsovereenkomst partij waren, met uitsluiting evenwel van den werkgever zelve, worden nietig verklaard.

Onder collectieve arbeidsovereenkomst wordt verstaan eene regeling, getroffen door een of meer werkgevers of eene of meer rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen van werkgevers, met eene of meer rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen van arbeiders, omtrent arbeidsvoorwaarden, bij het aangaan van arbeidsovereenkomsten in acht te nemen.

Memorie van Toelichting.

Algemeene Beschouwingen.

§ 4. *Individueel en collectief, of alleen individueel arbeidscontract?* (1)

Tot voor weinige jaren was van een collectief arbeidscontract nagenoeg nergens sprake. Van zoodanig contract kan trouwens alleen sprake zijn, waar het vereenigingswezen hoog is opgebloeid op den stam eener krachtige organisatie. Zulke opbloei is echter ook thans nog bijna overal veelmeer uitzondering dan regel. Toch zou dwalen, wie, in weerwil van dit verschijnsel, weigerde te erkennen, dat de hedendaagsche arbeid staat in het teeken van de collectiviteit en van de coalitie. En dat de intrede van het collectieve arbeidscontract in de wereld der sociaal-economische verhoudingen slechts is eene quaestie van tijd.

Ongetwijfeld zal het nog een harden strijd hebben door te maken, eer het zich voor goed aldaar zijne plaats zal hebben veroverd.

Maar — bedriegen niet alle voorspellingen — dan is zijn eindelijk welslagen verzekerd.

De opkomst en de snelle ontwikkeling der reusachtige groot-industrie heeft den werkman, meer dan zulks vroeger het geval was, afhankelijk gemaakt van den werkgever. De werknemer is, individueel staande tegenover den werkgever, heden ten dage veel zwakker dan voorheen en niet zelden als het ware overgeleverd aan diens willekeur. Dit zou in nog hoogere mate het geval zijn geweest, indien niet de wetgever reeds bij herhaling het gewicht zijner voorschriften in de schaal hadde geworpen in het belang van den arbeid, tot herstel van het evenwicht ten behoeve van de zwakkere partij. Geen lid der hedendaagsche rechtsgemeenschap, die meer door eigen ervaring gedwongen is geworden zich te buigen voor de waarheid der oude spreuk, dat de burger slaaf der wet is om vrij te kunnen zijn, dan de arbeider. Het absolutisme getemperd door contractbreuk (2), waaronder hij zijne dagen sleet, heeft hem de oogen doen opengaan. Overtuigd, dat de wet is het postulaat zijner vrijheid, heeft hij, om te ontkomen aan den druk, waaronder hij als enkeling

(1) Literatuur o. a.:

LOTMAR, t. a. p., bladz. 755 en vlg. *Sechster Abschnitt, Tarifvertrag.*

LOUIS VIGOUROUX, *La concentration des forces ouvrières dans l'Amérique du Nord*, Paris 1899.

J. PAUL-BONCOUR, *le Fédéralisme économique* (met Préface van WALDECK-ROUSSEAU) Paris 1900.

GEORG SULZER, *Die collective Vertragsschliessung zwischen Arbeitern und Arbeitsgebern*, Bern 1900.

TH. PLYTOS, *l'Organisation ouvrière et le contrat collectif de travail*, Paris 1901.

BARTHELEMY RAYNOUD, *le Contrat collectif de travail*, Paris 1901.

HUBERT-VALLEROUX, *Le contrat de travail doit-il être individuel ou collectif?* *Economiste français*, 1901, 1er volume, bladz. 491 en vlg.

Versuch einer gesetzlichen Regelung des collectiven Arbeitsvertrags, *Soziale Praxis*, XIer Jahrgang 1901/02, bl. 349 en vlg.

FELIX MOISSENET, *Etude sur les contrats collectifs*, Paris 1903.

VAN ZANTEN, De zoogenaamde collectieve arbeidsovereenkomst, *Rechtsgeleerd Magazijn*. XXIIste Jaargang, 1903, bladz. 447 en vlg.

Wetgeving, o. a.:

Wet van 10 Februari 1900 van het Kanton Genève «fixant le mode d'établissement des tarifs d'usage entre ouvriers et patrons et réglant les comptes relatifs aux conditions de leurs engagements». *Annuaire de législation étrangère*, 1901, bladz. 392.

(2) LOTMAR, t. a. p., bladz. 12.

zuchtte, hare hulp met beide handen dankbaar aangegrepen, zonder daarom aan de andere zijde te vergeten, welke kracht tot eigen opheffing gelegen is in hem zelve, verbonden met anderen. Vandaar dat hij zich heeft vereenigd tot het vormen van vak- en andere bonden om zijne kracht te verhoordervoudigen en er eindelijk toe komt de vereeniging ook toe te passen op het arbeidscontract. Zich ten volle bewust is hij thans, dat, hetgeen voor hem op het veld van den arbeid onbereikbaar is als individu, hem als het ware zonder moeite in den schoot moet vallen, wanneer hij optreedt in krachtige, goed georganiseerde vereeniging met anderen. En waar dit bewustzijn leeft bij honderdduizenden, zich openbarende in den werkdadigen wil om het geschetste ideaal te verwezenlijken, kan die verwezenlijking zelve op den duur niet uitblijven.

De vraag zou derhalve kunnen worden gesteld of de wetgever die zich zet tot eene regeling der arbeidsovereenkomst en bij het volbrengen dier taak noodzakelijk heeft te letten op de teekenen der tijden, en met hetgeen deze hem leeren zijn voordeel heeft te doen, niet ook in die regeling, naast de *individueele*, behoort op te nemen de *collectieve* arbeidsovereenkomst.

De Regeering is gekomen tot eene ontkennende beantwoording dezer vraag.

Niet omdat ook zij zou behooren tot die „esprits craintifs”, die het noodig zou zijn „de faire sortir de la prudente réserve, dans laquelle ils se maintiennent sur le terrain économique.” Immers zij acht het gezamenlijk en vereenigd optreden van de zwakkeren in den economischen strijd onzer dagen niet alleen verklaarbaar en natuurlijk, maar ook geboden door een geoorloofd en gezond begrip van eigenbelang; zij is van oordeel, dat zoodanig optreden der arbeiders op het terrein van den arbeid in het algemeen en van het arbeidscontract in het bijzonder op zich zelf een verschijnsel is, dat uit een oogpunt van zedelijkheid en algemeen belang met vreugde mag worden begroet; en dat, mits zoodanig optreden aan de waarde en de verantwoordelijkheid der individueele persoonlijkheid niet te kort doe, daarin een zegen mag worden gezien voor de geheele maatschappij.

Gansch andere motieven hebben haar gebracht tot die ontkennende beantwoording.

Vooreerst de overweging, dat de vraag er eene is van practischen, niet van bloot theoretischen aard en dus, in verband met de omstandigheden van tijd, plaats en andere, behoort te worden beslist.

Nu behoeft het, gelijk hierboven reeds met een enkel woord werd aangegeven, wel geen betoog, dat eerst daar van eene werkelijke, meer dan ephemerische en toevallige toepassing van het collectief arbeidscontract sprake kan zijn, waar het vereenigingswezen, meer in het bijzonder het vakvereenigingswezen, een vast georganiseerd vorm heeft aangenomen en een trap van hooge ontwikkeling heeft bereikt. Men zou overdrijven en der waarheid geweld aandoen, zoo men beweerde, dat het vakvereenigingswezen reeds thans in Nederland deze kenmerken vertoont.

In vergelijking met andere landen, en ook buiten elke vergelijking om, hebben de vakvereenigingen op dezen oogenblik hier nog niet eene zeer gewichtige beteekenis. Nu moge het waar zijn, dat „gouverner c'est prévoir” ook — althans tot op zekere hoogte — geldt

op het gebied van wetgeving, wat in het algemeen een deugd kan genoemd worden, zou zeer stellig ontaarden in eene fout, wanneer de Overheid op dit terrein, waar hare roeping geene andere is dan den uit het vrije leven opgekomen drang in veilige bedding te leiden, in plaats daarvan een kunstmatigen stroom ontijdig dede ontspringen.

Naast deze principieele en naar het schijnt peremptoire reden van onthouding staat eene andere van formeelen aard, in het onderhavige geval van buitengemeen gewicht.

Zij is de navolgende:

De vervanging van de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, thans vervat in de artikelen 1637, 1638 en 1639, is — zooals ieder toegeeft en dagelijks meer blijkt — urgent. Dat eene regeling, bestemd om in de plaats daarvan te treden, gedurende deze loopende periode van wetgeving tot stand kome, is ieders wensch.

Een wensch, die intusschen slechts dan voor verwezenlijking vatbaar is, wanneer de behandeling van het ontwerp door de Staten-Generaal niet te lang behoeft te worden uitgesteld en niet te veel tijd behoeft te vorderen. Zoowel voor het eene als voor het andere wordt beslist geëischt, dat de wetsvoordracht zoo eenvoudig mogelijk zij ingericht en moeilijke verwickelingen daaruit zooveel mogelijk blijven geweerd. Met deze eischen nu zou de poging tot opneming in het ontwerp van eene regeling van het collectieve arbeidscontract allerminst strooken.

Immers — daargelaten de groote moeilijkheden aan de regeling zelve verbonden, vooral in verband met de vraag, in hoeverre eene wetsvoordracht zich met zulk een collectief arbeidscontract als *verplicht* contract zou moeten bezighouden — met die regeling zou noodzakelijk gepaard moeten gaan niet alleen een omwerking van tal van bestaande wetten, maar ook eene voordracht tot nieuwe wettelijke voorzieningen van grooten omvang. Eene wettelijke regeling van het (verplichte) collectieve arbeidscontract, zonder dat daarnaast zou worden geregeld de verplichte vakorganisatie, de civielrechtelijke verantwoordelijkheid der vakverenigingen, en de beslechting van economische geschillen uit het arbeidscontract voortvloeiende door scheidsgerechten, zonder dat aan het arbeidscontract zelve strafrechtelijke sanctie zou worden gegeven, — om van meer niet te spreken — is vrijwel ondenkbaar.

Het noodzakelijk gevolg zou zijn langdurige vertraging, groote teleurstelling, hevig verzet, zoo niet erger, en, bij eventueele toestandkoming, groot gevaar van gebrekkige regeling bij ontstentenis van voldoende ter beschikking staande gegevens voor eene deugdelijke regeling.

Zoo dringen dus overwegingen van verscheiden aard tot het besluit om in deze wetsvoordracht alleen eene plaats in te ruimen aan het individueele arbeidscontract.

Maar ook dit heeft, gelijk reeds in § 2 [bl. 4 en volg.] werd uiteengezet, uit sociaal oogpunt bezien, groote beteekenis. Ook door eene deugdelijke regeling daarvan kan in ruimen kring heil worden gesticht.

Want bij de regeling van het arbeidscontract staat als beginsel op den voorgrond het verleenen van hulp aan de economisch zwakkeren.

Immers „wanneer overigens alle rechten der burgers met zorg moeten worden in het oog gehouden en op het openbaar gezag de

plicht rust om aan ieder het zijne te laten, de schennis van het recht te beletten of te straffen, — bij de behartiging van de belangen van het individu is de Overheid op geheel bijzondere wijze gehouden tot belangstelling in het lot der lagere, onvermogene klasse. De meerbemiddelden toch hebben minder behoefte aan de Overheidsbescherming; zij vinden vaak in eigen kracht reeds voldoende steun en genoegzame hulp; de minder bedeelden echter, de menschen zonder hulpmiddelen, zijn bijna ten eenenmale van bescherming door de Overheid afhankelijk. *De werktieden* alzoo, die voor het meerendeel in dien toestand verkeerden, behooren door de Overheid onder hare bijzondere hoede te worden genomen". (1)

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Algemeene Beschouwingen.

§ 11. Sommige leden verklaarden zich teleurgesteld, dat in deze wetsvoordracht alleen eene plaats is ingeruimd aan het individueele arbeidscontract en daarin niet ook de collectieve arbeidsovereenkomst is opgenomen. Waar de Regeering, blijkens de Memorie van Toelichting, voor de teekenen der tijden zoozeer oog heeft en zij het eindelijk wel slagen, al is het dan na harden kamp, van het collectief arbeidscontract verzekerd acht en waar zij verder over de organisatie en het vakverenigingsleven der arbeiders in zoo sympathieken zin zich uitlaat, had, zoo meende men, hieruit eene andere houding moeten volgen. Het móge dan waar zijn, dat de tijden nog niet rijp zijn om het (verplichte) collectief arbeidscontract in al zijn omvang en met al zijne consequenties te regelen, waarom kan met de mogelijkheid, dat collectieve arbeidscontracten zullen worden gesloten, in dit wetsontwerp althans niet rekening worden gehouden en aan zoodanige contracten, voor zoover noodig, wettelijke sanctie worden verzekerd? In het buitenland — men wees op Engeland, op Duitschland, waar bij collectief contract het loon in het boekdrukkersbedrijf over het geheele Rijk is geregeld; en op Frankrijk, waar de drie conventies van Arras, in 1891, 1898 en 1902 naar aanleiding van mijnwerkersstakingen getroffen, even zoovele collectieve arbeidscontracten waren tot regeling van de arbeidsvoorwaarden in de toekomst — is het collectief arbeidscontract geenszins meer eene in de practijk onbekende zaak en ook hier te lande zijn reeds eenige voorbeelden van collectieve arbeidscontracten aan te wijzen en bestaat er een voortdurend streven in deze richting steeds verder te gaan. Zoo herinnerde men aan de twee overeenkomsten, in 1900 en 1902 tusschen den Algemeenen Nederlandschen Diamantbewerker-Bond en de Amsterdamsche Juweliers-vereeniging aangegaan, en verwees men verder naar het artikel van dr. J. H. VAN ZANTEN: „de zoogenaamde collectieve arbeidsovereenkomst”, opgenomen in het *Rechtsgeleerd Magazijn* (2), waarin nog eenige gevallen van het sluiten

(1) Encycliciek «*Rerum Novarum*», uitgave van de «Société de Saint-Augustin», DESCLÉE, DE BROUWER et Cie, 1895, 4me Edition, bladz. 42. «Iura quidem, in quocumque sint, sancte servanda sunt: atque ut suum singuli teneant, debet potestas publica providere, propulsandis atque ulciscendis iniuriis. Nisi quod in ipsis protegendis privatorum iuribus, praecipue est infirmorum atque inopum habenda ratio. Siquidem natio divitum, suis septa praesidiis, minus eget tutela publica: miserum vulgus, nullis opibus suis tutum, in patrocinio reipublicae maxime nititur. Quocirca mercenarios, cum in multitudine egena numerentur, debet cura providentiaque singulari complecti respublica.» De vertaling, evenals die voorkomende op bladz. 23 [bl. 7 en 8], is, met geringe wijziging, ontleend aan de in 1891 te Amsterdam bij C. L. VAN LANGENHUYSEN verschenen Nederlandsche overzetting. De cursivering is van het ontwerp.

(2) 22ste jaargang (1903), bladz. 447 en volg.

van collectieve arbeidscontracten worden aangehaald en besproken. De ervaring in het buitenland opgedaan, leert dat het collectief arbeidscontract het middel kan zijn, geschillen tusschen werkgevers en arbeiders zooveel mogelijk te vermijden en waar deze geschillen eenmaal zijn uitgebroken, ze op vreedzame wijze te beëindigen, verder werkstakingen te voorkomen en de scherpe concurrentie der werklieden onderling, die de loonen doet dalen, op te heffen of te matigen. Waarom heeft de Regeering dan niet deze gelegenheid aangegrepen om den arbeiders in dit streven zooveel mogelijk hulp te bieden, door het sluiten van collectieve arbeidscontracten zoo mogelijk te bevorderen en althans te steunen? Hoe had zij het beginsel, dat blijkt van de Memorie van Toelichting bij de regeling van het arbeidscontract op den voorgrond staat: het verleenen van hulp aan de economisch zwakkeren, beter kunnen doorvoeren dan door de arbeiders te steunen in hun streven om door vereenigd optreden gunstiger arbeidsvoorwaarden te bedingen. De Regeering heeft het noodig geacht, en te recht, in dit ontwerp rekening te houden met het bestaan van arbeidsreglementen en te bepalen, welk het rechtskarakter van deze reglementen en hun invloed op de rechtsverhoudingen van partijen zal zijn. Had zij nu ten aanzien van het collectieve arbeidscontract niet op dezelfde wijze kunnen handelen? Of had zij niet, zoo werd door enkele leden gevraagd, althans aan de grootere bedrijven de verplichting tot het vaststellen van arbeidsreglementen kunnen opleggen, en daarbij voorschrijven, dat de voornaamste arbeidsvoorwaarden in die reglementen in overleg met de arbeiders of hunne vakvereniging zouden moeten worden vastgesteld?

Vele andere leden waren van oordeel, dat de Regeering te recht ontkenkend de vraag heeft beantwoord, of de wetgever, die thans zich zet tot eene regeling der arbeidsovereenkomst, in die regeling, naast de *individueele*, ook de *collectieve* arbeidsovereenkomst behoort op te nemen. Allereerst wees men er van deze zijde op, dat het woord: „collectieve arbeidsovereenkomst” niet juist het begrip aangeeft dat wordt bedoeld, en tot misverstand licht aanleiding geeft; een misverstand, dat, naar men meende, in de Memorie van Toelichting wordt in de hand gewerkt zoowel door het opschrift: „Individueel en collectief, of alleen individueel arbeidscontract?” als door den inhoud van § 4. Die naam toch geeft voet aan het denkbeeld, dat er eene arbeidsovereenkomst gesloten wordt; dat bij eene collectieve arbeidsovereenkomst de eene partij, eene collectiviteit van arbeiders, zich verbindt om in dienst van de andere partij, een werkgever of eene collectiviteit van werkgevers, tegen loon gedurende zekeren tijd arbeid te verrichten. Maar aan zoodanige overeenkomst mag bij eene „collectieve arbeidsovereenkomst” niet worden gedacht; bedoeld wordt eene overeenkomst, die gesloten wordt tusschen eene collectiviteit van werklieden met een of meer werkgevers of met eene collectiviteit van werkgevers aangaande arbeidsvoorwaarden, die in het vak zullen gelden. Wordt dit in het oog gehouden, dan ziet men, dat het aangaan van eene collectieve arbeidsovereenkomst geheel iets anders is dan het sluiten van eene individueele arbeidsovereenkomst en dat eene wettelijke regeling van de eerste in een ontwerp tot wettelijke regeling van de tweede niet thuis behoort. Op grond voornamelijk van deze overweging, had de Regeering in de Memorie van Toelichting de vraag, of de wetgever, tot eene regeling der individueele arbeidsovereenkomst zich zettende, daarin ook niet de collectieve arbeidsovereenkomst behoort op te nemen, in ontkenningen zin kunnen beantwoorden.

Wat nu de overwegingen betreft, die de Regeering tot het besluit hebben gebracht, in deze wetsvoordracht niet ook aan het collectieve arbeidscontract eene plaats in te ruimen en die, naar men meende, althans op dit oogenblik evenzeer pleiten tegen regeling op zich zelve, buiten verband dus met het individueele arbeidscontract, men achtte ze alleszins juist. Te recht wordt er in de Memorie van Toelichting op gewezen, dat hier te lande het vakverenigingswezen nog niet zoodanigen vast georgani-

seerden vorm heeft aangenomen en nog niet van die beteekenis is, dat anders dan sporadisch en onder bijzonder gunstige omstandigheden van toepassing van het collectief arbeidscontract sprake kan zijn en de Overheid door nu reeds dit contract wettelijk te regelen hare roeping dus zou misverstaan. Te recht ook wordt er de aandacht op gevestigd, dat het onderwerp voor regeling nog niet rijp moet worden geacht, omdat tot voor weinige jaren van een collectief arbeidscontract nauwelijks sprake was en voldoende gegevens voor eene deugdelijke regeling dan ook nog niet ter beschikking staan. Het onderwerp schijnt inderdaad te nieuw en te weinig nog behandeld en doordacht om reeds nu, omvangrijk en gewichtig in zijn gevolgen als het is, voor wettelijke regeling rijp te zijn. De denkbeelden zijn nog vaag; de literatuur is, zooals uit de opgave op blad 7 van de Memorie van Toelichting blijkt, van den allerlaatsten tijd; de rechtswetenschap heeft zich met het collectief arbeidscontract nog weinig bemoeid; in nog slechts zeer enkele landen bestaan wettelijke bepalingen; omtrent de werking dier bepalingen is nog slechts weinig bekend en daarover wordt dientengevolge zeer verschillend gedacht. Waarom zou men dan trachten hier te lande nu reeds eene wettelijke regeling van het collectief arbeidscontract tot stand te brengen, daarbij aan het gevaar zich blootstellend, dat deze regeling gebrekkig uitvalt en groote teleurstelling, hevig verzet, zooal niet erger, ten gevolge heeft? Men dient te wachten tot het vakverenigingswezen zich verder zal hebben ontwikkeld en daarmede de ontwikkeling en meerdere toepassing van het collectief arbeidscontract hand in hand zal zijn gegaan, en te geruster kan men wachten, waar hier te lande de wettelijke regeling van het recht van vereeniging en vergadering, zooals immers de practijk reeds heeft bewezen, aan het aangaan van collectieve arbeidscontracten geenszins in den weg staat. De ervaring heeft trouwens geleerd, dat in andere landen, zelfs onder minder vrijgevege regelingen omtrent het vereenigingsrecht, collectieve arbeidsovereenkomsten tot stand komen en worden gehandhaafd zonder opzettelijke wettelijke regeling.

Enige leden konden zich er niet mede vereenigen, dat bij deze gelegenheid het collectief arbeidscontract geheel zou worden voorbijgegaan. Huns inziens behoorde de wetgever het vakverenigingswezen in dezen te hulp te komen, door in de wet de voorwaarden aan te geven, waaronder collectieve arbeidsovereenkomsten zouden kunnen worden gesloten en het zoo den weg te wijzen, om daartoe te geraken. Niet alleen zoude daardoor worden bereikt, dat collectieve arbeidscontracten meer dan tot dusverre zouden worden gesloten en het bestaan van eene wettelijke regeling dus als aansporing in deze richting zou werken, maar ook, dat de arbeiders, inziende dat voor het sluiten van collectieve arbeidscontracten eene krachtige vakorganisatie noodig is, op ontwikkeling van het vakverenigingswezen voortdurend bedacht zouden zijn.

Met het oog op de thans nog geringe ontwikkeling van de vakverenigingen hier te lande, zou zoodanige regeling omtrent het aangaan van collectieve arbeidsovereenkomsten aanvankelijk op bescheiden schaal moeten worden ingezet, omdat zij niet zou mogen vooruitloopen op hetgeen in de maatschappij nog niet tot voldoende ontwikkeling is gekomen. In overeenstemming nu met de tegenwoordige ontwikkeling van het vakverenigingswezen en met hetgeen bij het sluiten van contracten tusschen arbeiders en werkgevers in de practijk vaak geschiedt, zij het ook dat van een algemeenen regel ten deze nog niet kan worden gesproken, achtten deze leden eene regeling naar het volgend schema mogelijk en wenschelijk.

Aan de besturen van vakverenigingen, die rechtspersoonlijkheid hebben verkregen en wier statuten eene daartoe strekkende bepaling bevatten, wordt de bevoegdheid gegeven met een of meer werkgevers of met eene vereeniging van werkgevers voor de leden der vakvereniging bindende contracten te sluiten omtrent arbeidsvoorwaarden, met het gevolg, dat de leden der vakvereniging bij het sluiten der individueele arbeidsovereen-

komsten verplicht zijn deze alleen aan te gaan in overeenstemming met die arbeidsvoorwaarden.

Dezelfde bevoegdheid wordt gegeven en dezelfde verplichting opgelegd aan de besturen van vereenigingen van werkgevers en derzelver leden, terwijl de statuten ook de bepaling kunnen inhouden, dat, in plaats van de besturen, bijzonderlijk daarvoor aan te wijzen personen met het sluiten dezer contracten kunnen worden belast.

Zoodanige contracten moeten schriftelijk en voor een bepaalden tijd worden aangegaan en op in de statuten voorgeschreven wijze aan de leden worden bekend gemaakt.

De leden der vereenigingen van werkgevers of arbeiders, die niet hebben willen of door afwezigheid niet hebben kunnen medewerken tot het nemen van het besluit der vereeniging, dat voor de leden de te aanvaarden arbeidsvoorwaarden voorloopig vaststelt, behouden de bevoegdheid binnen veertien dagen na bekendmaking van het contract hun lidmaatschap der vereeniging schriftelijk op te zeggen en zoodoende zich aan de bepalingen van dat contract te onttrekken. De mogelijkheid van uittreding uit de vereeniging met dit bepaalde doel, moet in de statuten zijn voorzien en geregeld.

De nakoming van het contract zal, naar de bedoelde leden meenden, het best kunnen worden verzekerd door de bepaling, dat de eene partij tegenover de andere bij niet-nakoming eene bepaalde contractueele boete zal moeten betalen. De vereeniging — zoo van werkgevers als van arbeiders — zal hierbij aansprakelijk zijn voor de niet-nakoming van het contract door een of meerderen van hare leden.

De statuten der vereeniging moeten verder eene bepaling bevatten, aangevende op welke wijze de nakoming van het contract door de leden kan worden verzekerd. Ook hier zal eene bepaling, dat eventueel bij niet-nakoming een zeker bedrag wordt verbeurd, hetzij in den vorm van op te leggen boete, hetzij in dien van in te houden baten, het beste middel zijn om de naleving van de bepalingen van het contract te verzekeren.

Voorstellen tot wijziging van het bij contract bepaalde, moeten met inachtneming van een bij het contract te bepalen termijn schriftelijk worden kenbaar gemaakt.

Enkele leden gingen veel verder. Zij meenden, dat aan eene wettelijke regeling van het collectief arbeidscontract het beginsel ten grondslag moet liggen, dat, wanneer in een bepaald vak eene vakvereeniging bestaat, die een groot deel, bijv. $\frac{3}{4}$ of $\frac{5}{6}$ der arbeiders in dit vak omvat, en deze vakvereeniging een collectief arbeidscontract heeft gesloten, in dat vak individueele arbeidsovereenkomsten, ook door niet-leden der vereeniging, slechts op de overeengekomen voorwaarden mogen worden aangegaan.

Memorie van Antwoord.

Algemeene Beschouwingen.

§ 11. In § 4 der Memorie van Toelichting heeft de Regeering breedvoerig uiteengezet, welke redenen haar hebben bewogen in deze wetsvoordracht alleen eene plaats in te ruimen aan het individueele arbeidscontract en daarin niet ook de collectieve arbeidsovereenkomst op te nemen. Zij is door hetgeen sommige leden tegen die uiteenzetting hebben aangevoerd, geenszins overtuigd geworden eene onjuiste beslissing te hebben genomen.

Het was haar aangenaam te vernemen, dat vele leden zich met die beslissing ten volle konden vereenigen.

Volkomen juist wordt door die leden opgemerkt, dat de uitdrukking: „collectieve arbeidsovereenkomst” niet nauwkeurig het begrip

aangeeft, dat wordt bedoeld. Natuurlijk kan die uitdrukking dientengevolge aanleiding geven tot misverstand en evenzeer kunnen het opschrift en de inhoud van § 4 der Memorie van Toelichting uit dienzelfden hoofde zoodanig misverstand bevorderen. Edoch, naar het wil voorkomen, toch alleen bij dezulken, die voor de eerste maal met het begrip in aanraking komen. Want dat zij, die van de organisatie van den arbeid, eene ook maar oppervlakkige studie hebben gemaakt, zich door een en ander op een dwaalspoor zouden laten leiden, valt niet wel aan te nemen. Trouwens, dat zulks ook slechts bij één lid der Kamer het geval zou zijn geweest, wordt door den inhoud dezer paragraaf van het Voorloopig Verslag voldoende weersproken.

Door leden, die met de Regeering van oordeel zijn, dat terecht het collectieve arbeidscontract buiten deze voordracht is gehouden, werd de meening verkondigd, dat zij hare beslissing ten deze in de eerste plaats had kunnen en behooren te rechtvaardigen door te wijzen op den gansch verschillende aard en het zeer uiteenlopend karakter van individueele en collectieve arbeidsovereenkomst. Waar toch met de laatste bedoeld wordt eene overeenkomst, die gesloten wordt tusschen eene collectiviteit van werklieden met een of meer werkgevers of met eene collectiviteit van werkgevers *aangaande arbeidsvoorwaarden, die in het vak zullen gelden*, met de eerste daarentegen eenvoudig de overeenkomst, waarbij de arbeider zich verbindt om in dienst van den werkgever tegen loon arbeid te verrichten, daar springt het, naar het oordeel dezer leden, in het oog, dat in een ontwerp tot regeling der individueele arbeidsovereenkomst de collectieve arbeidsovereenkomst niet thuis behoort.

De Regeering zou deze stelling niet geheel kunnen onderschrijven. Al verschilt het collectieve arbeidscontract van het individueele geheel in aard en karakter, toch valt niet te ontkennen, dat beide door een sterken band zijn verbonden. Het collectieve arbeidscontract, door in bepaalde vakken de arbeidsvoorwaarden te reglementeeren, bereidt en effent daardoor als het ware het terrein voor de arbeidsovereenkomst in den eigenlijken zin. Het verhoogt en consolideert voor hen, die bij de arbeidsovereenkomst in den eigenlijken zin betrokken zijn, de rechtszekerheid. Het schuift tusschen de wet en de arbeidsovereenkomst, die op deze wet is gebaseerd, een nieuwen factor, ten gevolge waarvan en waardoor die overeenkomst een tweeden, meer krachtigen steun ontvangt. *Uit dit oogpunt bezien* valt inderdaad te betwijfelen, of op de uitspraak, dat in een ontwerp tot regeling der individueele arbeidsovereenkomst *eo ipso* geen plaats is voor de collectieve, niet iets is af te dingen.

Wat hiervan echter zij — de vraag is niet van alles beheerschend belang, nu dezelfde vele leden in elk geval de overwegingen, die de Regeering tot het besluit hebben gebracht in deze wetsvoordracht niet ook aan het collectieve arbeidscontract eene plaats in te ruimen, alleszins juist achtten.

Het doet der Regeering leed te moeten verklaren, dat zij aan den wensch van eenige leden, die in de wet de voorwaarden wilden zien aangegeven, waaronder collectieve arbeidsovereenkomsten zouden kunnen worden gesloten, bij deze gelegenheid niet kan voldoen.

Het vakvereenigingswezen te hulp te komen valt niet binnen het kader van dit ontwerp. Dit doel is buitendien zoozeer publiekrechtelijk,

dat het in geen geval in het Burgerlijk Wetboek zou kunnen worden ondergebracht. En vermits, gelijk uit §§ 5 en 6 hierboven blijkt [bl. 112, 319 en volg.], de Regeering blijft vasthouden aan haar oorspronkelijk denkbeeld deze regeling in dat Wetboek in te lasschen, kon ook daarom eene regeling, naar het in het Voorloopig Verslag opgesteld schema, niet in overweging worden genomen.

Trouwens zoodanige regeling bij de wet is, ter bereiking van het beoogde doel, volmaakt onnoodig, daar — ziet de Regeering goed — eene volledige regeling volgens het opgezette schema kan worden tot stand gebracht zonder eenige tusschenkomst des wetgevers. Verwezen wordt in dit verband naar de meening in den aanhef van § 2 van het Voorloopig Verslag [bl. 10] door verscheidene leden verkondigd.

Eene regeling als door sommige leden aan het slot van § 11 werd aangeprezen, zou inderdaad een der beginselen belichamen, welke aan het collectief arbeidscontract ten grondslag liggen. Van eene opneming daarvan in dit ontwerp kan om de redenen, reeds in § 4 der Memorie van Toelichting aangegeven, geen sprake zijn.

Verslag van het Mondeling Overleg.

V. Van de zijde der Commissie werd de moeilijkheid erkend om bij deze gelegenheid ten aanzien van het collectief arbeidscontract in het algemeen wettelijke regelen te stellen. Daarnaast werd echter de meening geuit, dat de vraag overweging verdient, of niet althans in de bepaling van art. 1637 k [1637 q] de beteekenis van het collectief arbeidscontract zou kunnen worden erkend en met de mogelijkheid, dat zoodanig contract bestaat, rekening zou kunnen worden gehouden. Dit zou wellicht kunnen geschieden door eene toevoeging aan het artikel van deze strekking, dat met name als „gebruikelijk” zoude worden beschouwd eene regeling aangaande het loon, vervat in eene algemeene overeenkomst omtrent arbeidsvoorwaarden tusschen werkgevers en arbeiders.

De Minister verklaarde zooveel mogelijk te moeten komen aan den van verschillende zijden geuiten wensch om in het wetsontwerp het collectief arbeidscontract niet geheel voorbij te gaan. Terwijl daarom zijnerzijds wordt overwogen of niet wellicht in het wetsontwerp zou zijn op te nemen eene bepaling van de strekking, dat nietig zullen zijn arbeidsvoorwaarden, vastgesteld tusschen werkgevers en arbeiders, die eene collectieve overeenkomst hebben gesloten en welke voorwaarden met die overeenkomst in strijd zijn, zal tevens het door de Commissie aangegeven denkbeeld in overweging worden genomen. Overigens was de Minister van gevoelen, dat het niet mogelijk moet worden geacht, in de wet aan te geven welk deel van de werkgevers en de arbeiders in eenig vak aan eene overeenkomst omtrent arbeidsvoorwaarden moeten hebben deelgenomen, om deze tot eene collectieve arbeidsovereenkomst in den zin der wet te stempelen. Aan het oordeel van den rechter zou hier veel moeten worden overgelaten. Van de zijde der Commissie werd de juistheid van dit gevoelen toegegeven.

1e N. v. W. Tusschen de artikelen 1637 m en 1637 n wordt een nieuw artikel 1637 m bis ingevoegd, luidende als volgt: „Elk beding, strijdig met de bepalingen van eene algemeene overeenkomst omtrent arbeidsvoorwaarden, gelijk bedoeld bij artikel 1637 k, welke op den werkgever of den arbeider van toepassing is, is nietig”.

2e N. v. W. Art. 1637 m bis wordt geplaatst tusschen de artikelen 1637 i en 1637 j en wordt gelezen als volgt:

„Elk beding tusschen den werkgever en den arbeider, strijdig met eene collectieve arbeidsovereenkomst, door welke zij beiden gebonden zijn, zal op de daartoe strekkende vordering van ieder dergenen, die bij de collectieve arbeidsovereenkomst partij waren, met uitsluiting evenwel van den werkgever zelven, worden nietig verklaard.

Onder collectieve arbeidsovereenkomst wordt verstaan eene regeling, getroffen door een of meer werkgevers of eene rechtspersoonlijkheid bezittende vereeniging van werkgevers, met eene rechtspersoonlijkheid bezittende vereeniging van arbeiders, omtrent arbeidsvoorwaarden, bij het aangaan van arbeidsovereenkomsten in acht te nemen.”

Toelichting der 2e N. v. W.

Art. 1637 m bis. Tegen het artikel worden in hoofdzaak twee bezwaren aangevoerd, namelijk dat de strijdige bedingen *ipso jure* nietig zijn, en dat het artikel ook die gevallen omvat, waarin slechts ééne der partijen, de werkgever of de arbeider, door de collectieve arbeidsovereenkomst gebonden zijn.

Beide bezwaren worden door de thans voorgestelde bepaling ondervangen. Zij vordert dat door de collectieve arbeidsovereenkomst de werkgever en de arbeider gebonden zijn, terwijl de nietigheid *ipso jure* vervangen is door nietigverklaring op de vordering van eene der partijen bij de collectieve arbeidsovereenkomst.

De ondergeteekende is tot deze wijzigingen overgegaan, omdat de tegen de oude lezing geopperde bezwaren hem geenszins van grond ontbloot schijnen. Het ernstigst is het bezwaar, gericht tegen de *ipso jure* nietigheid, reeds om deze reden, dat daardoor de partij, die, in strijd met de collectieve arbeidsovereenkomst, een arbeidscontract heeft gesloten, in de gelegenheid wordt gesteld zich later, voor den rechter, op zijne contractsschennis te beroepen. Om die reden is thans den werkgever zelven de actie tot nietigverklaring onthouden; den arbeider kan zij niet toekomen, vermits hij zelf nimmer rechtstreeks partij bij het collectief arbeidscontract kan zijn.

Het tweede bezwaar is minder gewichtig te achten; immers ook wanneer slechts ééne der partijen door de collectieve arbeidsovereenkomst gebonden is, zou de actie tot nietigverklaring kunnen openstaan op grond dat eene overeenkomst niet geldig tot stand gebracht moet kunnen worden, indien eene der partijen zich verbonden heeft niet eene zoodanige overeenkomst te sluiten. Intusschen, degene die eene arbeidsovereenkomst aangaat in strijd met het collectief arbeidscontract, zal krachtens dit contract, in verband met de statuten zijner vereeniging, boete beloopt en daarin reeds zijne straf vinden, eene straf bovendien, dié zijne onschuldige wederpartij ongemoeid laat.

Voorts bezigt de nieuwe bepaling in plaats van de uitdrukking „van toepassing is” de woorden „gebonden zijn”. Die band kan zijn ontstaan of onmiddellijk door het toetreden tot de collectieve arbeidsovereenkomst, wanneer n.l. één of meer individueele werkgevers daarbij partij waren, of krachtens de statuten der patroons- of vakvereeniging, die de collectieve overeenkomst afgesloten heeft.

De omschrijving van de collectieve arbeidsovereenkomst in het tweede lid is in overeenstemming met wat door de practijk en de schrijvers dienaangaande wordt geleerd. Wanneer de wettelijke regeling van het instituut wordt ter hand genomen, zal de definitie daarheen kunnen worden overgebracht.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(14 Maart 1906.)

Op dit artikel zijn voorgesteld twee amendementen:

I. van de heeren Aalberse, Ruys de Beerenbrouck en van Wijnbergen [ingezonden 7 Maart 1906, stuk n°. 7, III], strekkende om na het eerste lid een nieuw lid in te voegen, luidende:

„Hij die lid was eener vereeniging van werkgevers of arbeiders, door welke tijdens zijn lidmaatschap een collectieve arbeidsovereenkomst is gesloten, door welke hij gebonden werd, is verplicht, ook na beëindiging van het lidmaatschap dezer vereeniging, zich aan de bepalingen dier overeenkomst te houden, gedurende den tijd welke door beide partijen voor den duur dier overeenkomst was vastgesteld.”;

II. van de heeren Schaper, Hugenholtz, Tak en Troelstra [ingezonden 8 Maart 1906, stuk n°. 10], strekkende om het artikel te lezen als volgt:

„Elk beding tusschen den werkgever en den arbeider, strijdig met eene collectieve arbeidsovereenkomst, welke op den werkgever of den arbeider van toepassing is, is nietig.

Onder collectieve arbeidsovereenkomst wordt verstaan eene regeling, getroffen door een of meer werkgevers of eene vereeniging van werkgevers met eene vereeniging van arbeiders, omtrent arbeidsvoorwaarden, bij het aangaan van arbeidsovereenkomsten in acht te nemen.” (1)

De heer Aalberse ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en twee andere leden voorgestelde amendement, en zegt:

Bij de toelichting van dit amendement kan ik zeer kort zijn. Door het voorgesteld artikel is een bescheiden poging gewaagd om het collectief arbeidscontract in de wet te brengen. In het eerste lid wordt geregeld de actie — voor ons recht een enigszins vreemde actie —, die gegeven wordt aan vereenigingen van patroons of arbeiders, tusschen wie een collectief arbeidscontract is gesloten. Zij krijgen de bevoegdheid om, wanneer degenen die door dat contract direct of indirect gebonden zijn, een individueel contract sluiten, in strijd met de collectieve overeenkomst, ofschoon zij daarbij geen partij zijn, toch tusschenbeide te komen en nietigverklaring van de overeenkomst te vragen.

Ik geloof wel te mogen zeggen, dat dit in ons land nieuw recht is.

Ik keur deze voorgestelde bepaling goed, want zij is overeenkomstig de bedoeling van de partijen, die een collectief contract sluiten, maar die bedoeling van partijen gaat verder.

Indien een collectief arbeidscontract is gesloten — gesteld tusschen een vereeniging van werkgevers en een vereeniging van arbeiders —, dan zijn volgens de letterlijke opvatting van het eerste lid van dit artikel, de leden van die vereenigingen alleen en zolang gebonden om zich naar die overeenkomst te gedragen, zolang zij lid van de vereeniging blijven, die de overeenkomst sloot. Dat is echter in den regel niet de bedoeling der partijen.

Wanneer een werkgeversvereeniging een collectief arbeidscontract sluit, doet zij dat voor en namens haar leden. Het is van het bestuur, dat namens de vereeniging de overeenkomst sluit en teekent, de bedoeling, dat de leden daaraan gebonden zijn — voor twee of drie jaren — voor zolang als de overeenkomst gesloten wordt. Nu is het volgens het bestaande recht misschien quaestieus, in hoeverre zij werkelijk gebonden blijven, ook nadat ze als lid bedanken; in den regel zal men zorgen, dat in het reglement van de patroonsvereeniging straf- of

(1) [Bij dit amendement was gevoegd de volgende schriftelijke

Toelichting.

De bedoeling van het amendement is in hoofdzaak, de lezing van het ontwerp vóór de laatste wijziging te herstellen. De motiveering der wijzigingen in de laatste Nota des Ministers ten aanzien van dit artikel komt ondergeteekenden, wat betreft de nietigverklaring en den eisch van rechtspersoonlijkheid der vereenigingen, niet afdoende voor].

boetebepalingen voorkomen, waaruit blijkt, dat die leden dusdanig vastzitten aan de overeenkomsten, door de vereeniging als zoodanig gesloten.

Maar de vraag rijst: waarop kan nu de actie, die in het eerste lid gegeven wordt aan de vakvereeniging der arbeiders in rechten worden gebaseerd? Ontleenen zij een actie aan de overeenkomst, die naast het collectief contract door de patroons onderling gesloten is? Ik geloof niet, dat dit de bedoeling is. Het staat trouwens niet in het artikel.

Alle dergelijke quaesties nu, die zich in de practijk zullen voordoen, voorkomt men door na het eerste lid een tweede lid in te voegen, gelijk wij voorstellen, en waarvan de strekking 'is, dat men, lid zijnde van een vereeniging die een collectieve arbeidsovereenkomst sluit volgens de duidelijke bedoeling van de partijen, dan gebonden blijft aan die overeenkomst zolang besloten was dat deze zou duren. Gesteld dat zij was gesloten voor drie jaren, dan was men als werkgever of arbeider 3 jaren daaraan vast. Wenscht men zich er niet aan te binden, dan moet men ontslag nemen als lid van de vereeniging vóór het collectief contract gesloten wordt. Doet men dat niet, dan zal iedereen toegeven, dat men moreel verplicht is zich er aan te houden. Het kan zich voordoen, dat bij collectief contract de 10-urendag is aangenomen en dat er plotseling een groote bestelling komt in een bepaald vak, en die binnen een bepaalden tijd moet worden uitgevoerd. Verschillende patroons kunnen moeilijk inschrijven, omdat zij vast zitten aan den korten arbeidsduur. Maar een ander, die het niet zoo nauw neemt met het *pacta sunt servanda*, die schrijft een briefje aan den secretaris van de vereeniging en zegt zijn lidmaatschap op, hij meent dan vrij man te zijn en laat zijn arbeiders elf of twaalf uur werken.

Gebeurt dit, dan geeft het eerste lid aan de vakvereenigingen geen actie om tusschenbeide te komen. Waarom niet?

Ik zou het het best vinden om klaar en duidelijk het „*pacta sunt servanda*” in de wet neer te schrijven en duidelijk uit te spreken, dat de leden van een vereeniging, welke een collectief contract gesloten heeft, voor den duur van de overeenkomst aan dat collectief contract gebonden blijven.

Ik acht hiermede de bedoeling van het amendement voldoende toegelicht en zal over het artikel, ingevolge uw wensch, Mijnheer de Voorzitter, verder niet spreken.

De Voorzitter: Aangezien het amendement door drie leden ondertekend is, behoeft het nog verder ondersteuning.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren van Vlijmen, de Waal Malefijt en Schokking, en maakt mitsdien een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer Schaper, het woord bekomen hebbende tot toelichting van het amendement, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het is ongetwijfeld toe te juichen, dat in dit ontwerp-arbeidscontract het embryo voor de regeling van het collectief arbeidscontract opgenomen is. Ik betwijfel ook of meer zou kunnen worden gedaan. Of het nuttig zou zijn dit embryo nu verder te ontwikkelen en een algeheele regeling van het collectief arbeidscontract te maken op dit oogenblik, is bij ons zeer de vraag.

Alle dingen dienen zich in te burgeren in de maatschappij zelf en wij zijn vooral voorzichtig gestemd ten opzichte van de constellatie der tegenwoordige Kamer.

Waar wij te doen hebben met een Kamer als deze, geloof ik niet, dat er voor de arbeiders een bijzondere reden is om een algeheele wettelijke regeling van het collectief arbeidscontract te verlangen.

Er zitten in dit onderwerp voetangels en klemmen voor de arbeiders.

Ik acht het niet goed om een wondergeloof te hebben in een wettelijke regeling van het arbeidscontract, alsof dan alles in orde is.

In *De Havenarbeider* van 11 Februari 1905, lees ik omtrent het ontwerp bijv.:

„Het zit 'm niet in de meer of minder gunstige bepalingen van het ontwerp, die tegenstand der arbeiders; slechts het *individuele*, het *persoonlijke* van het ontwerp verwekte den tegenstand.

„Juist het *individuele* van het ontwerp belet de vakorganisaties te groeien, geeft en Regeering en patronaat een middel om de arbeiders er onder te houden. En daarom ware het te wenschen dat de vergadering van a.s. Zondag zich nu eens rond uitsprak tegen het *individuele*, voor het collectieve arbeidscontract.”

Het spreekt in de eerste plaats vanzelf, dat men naast het collectief arbeidscontract altijd ook het individueel contract in het oog moet houden, omdat men

niet licht alle arbeiders in vakorganisaties zal opnemen of alle in een collectief contract zal kunnen smoren.

Ongetwijfeld getuigt deze opmerking van goeden wil, maar tevens van minder goed nadenken over den inhoud van het onderwerp.

Ik heb reeds elders gezegd — en stel er prijs op het op deze plaats te herhalen —, dat dergelijke regeling voor de vakverenigingen wellicht verplichtingen medebrengt, welke zij niet zoo voetstoots kunnen aanvaarden.

In Engeland zijn daarvan slechte resultaten verkregen, ik noem maar de Taff Vale-quaestie, die pas in den laatsten tijd zijn getemperd door rechterlijke uitspraken.

Nu heeft het lid der vorige Regeering de heer Loeff het oorspronkelijke ontwerp gewijzigd, zooals voor de laatste wijziging het wetsontwerp opgenomen was.

Ik zeide reeds: ik juich dit toe, maar ik mag hierbij ook wel hierop wijzen, dat deze inlassching hoogstwaarschijnlijk het gevolg is geweest van de agitatie van de arbeiders, ik zeg nu niet van het agitatie-comité, om herhaald misverstand te voorkomen. Verschillende groepen van arbeiders hebben hierop aangedrongen, maar nu wil ik wel uitdrukkelijk constateeren, dat het agitatie-comité bij de agitatie voor dit artikel aan de spits heeft gestaan.

Hoe dan ook, het staat er in en ik hoop dat het goed zal werken en een grondslag van latere regeling zal kunnen zijn.

Nu is door dezen Minister in de jongste Nota van Wijziging het artikel gewijzigd en ik heb bij het algemeen debat den Minister hooren zeggen, dat hij met bijzondere voorliefde dit wetsontwerp verdedigt, omdat het collectieve contract er nu in is opgenomen in den vorm zooals Zijn Excellentie die gaarne ziet. Ik kan die voorliefde begrijpen, maar de Minister zal voelen, dat het hier vooral aankomt op juistheid en doelmatigheid en hij zal wel willen erkennen, dat ook een Minister gehouden is, welke voorkeur hij ook hebben moge, om de zaak zoo goed mogelijk te regelen. Ik behoeft dat eigenlijk niet te zeggen, de Minister zal het beter weten dan ik.

Mij komt het voor, dat de oude lezing beter is dan de nieuwe. Deze verandering is in de eerste plaats in het artikel gebracht, dat slechts nietig is een beding buiten het collectief contract op vordering van een der partijen, bij het collectief contract betrokken. Dus de patroon en de arbeiders, collectief verbonden, kunnen vorderen, dat een zekere overeenkomst gesloten buiten het collectief contract, worde vernietigd, behalve de werkgever die er bij betrokken is.

In de eerste lezing van dit artikel stond, dat het beding vanzelf nietig was, zonder tusschenkomst van wie dan ook. Zoodra de patroon in conflict zou komen met de arbeiders, die individueel buiten het collectieve arbeidscontract om een contract hadden gesloten, moest de kantonrechter dat beding nietig verklaren op grond van het artikel van de wet.

Het tweede verschil is, dat de vereeniging *rechtspersoonlijkheid* moet hebben, terwijl dit in het vorige artikel niet het geval was.

Wat nu het eerste punt betreft, vraag ik mij af, hoe de Minister daartoe gekomen is. Wij kunnen dit lezen op bladz. 6 van de laatste Nota van Wijziging. De Minister zegt daar:

„Tegen het artikel worden in hoofdzaak twee bezwaren aangevoerd, namelijk dat de strijdige bedingen *ipso jure* nietig zijn, en dat het artikel ook die gevallen omvat, waarin slechts ééne der partijen, de werkgever of de arbeider, door de collectieve arbeidsovereenkomst gebonden zijn.

„Beide bezwaren worden door de thans voorgestelde bepaling ondervangen. Zij vordert, dat door de collectieve arbeidsovereenkomst de werkgever en de arbeider gebonden zijn, terwijl de nietigheid *ipso jure* vervangen is door nietigverklaring op de vordering van een der partijen bij de collectieve arbeidsovereenkomst.

„De ondergeteekende is tot deze wijzigingen overgegaan, omdat de tegen de oude lezing geopperde bezwaren hem geenszins van grond ontbloomt schijnen. Het ernstigst is het bezwaar, gericht tegen de *ipso jure*-nietigheid, reeds om deze reden, dat daardoor de partij, die, in strijd met de collectieve arbeidsovereenkomst, een arbeidscontract heeft gesloten, in de gelegenheid wordt gesteld zich later, voor den rechter, op zijn contractschennis te beroepen. Om die reden is thans den werkgever zelf de actie tot nietigverklaring onthouden; den arbeider kan zij niet toekomen, vermits hij zelf nimmer rechtstreeks partij bij het collectief arbeidscontract kan zijn.”

Het tweede bezwaar is minder gewichtig en dit zal ik dan ook voorshands laten rusten.

Het eerste bezwaar is inderdaad van de meeste beteekenis, maar wanneer het nu waar is, dat de Minister van meening is, dat men als het ware geen premie moet stellen op contractbreuk, vraag ik mij af, of de Minister niet te veel heeft

gekeken naar het individu en zijn eventuele schuldigheid en te weinig naar het belang der collectiviteit.

Het komt mij voor, dat de Minister, het zij met alle respect gezegd, zich blind heeft getuurd op den persoon, op het individu, en dat hij vergeten heeft dat het hier in hoofdzaak de collectiviteit betrof die men hier moet beschermen. Men moet het oog richten op de instandhouding van het collectieve arbeidscontract, maar niet in hoofdzaak zien naar het individu, dat dwaalt en zich ten onrechte heeft afgescheiden van het collectieve contract.

Wanneer men beoogt door de wet de belangen te bevorderen van de collectiviteit, dan moet men de deugdelijkheid en de werking hiervan vergemakkelijken, en dat zal op de beste wijze geschieden door automatisch nietig te verklaren elk beding, buiten het collectieve arbeidscontract. Dit is van groot belang, omdat dan de werkgever zich wel driemaal zal bedenken, alvorens zich in te laten met een contract buiten het collectieve, omdat hij dan begrijpt, zoodra hij captie krijgt met den betrokken arbeider en hij voor den kantonrechter komt, dat hij de schade zal moeten betalen naar de regelen van het collectieve arbeidscontract.

Ik hoor den Minister zeggen, dat dit volgens de bepaling van het ontwerp ook zoo is, maar hij vergeet, dat er volgens het Regeeringsvoorstel door anderen een geheel apparaat in werking moet worden gesteld om de nietigverklaring te *eischen*.

En waarvoor is die rompslomp nu noodig? Waarom moet voor elk groot of klein buitenissig beding een actie worden ingesteld? Dat begrijp ik niet.

De zaak is door Minister Loeff en door ons in het amendement veel eenvoudiger geregeld.

Het is waar, de arbeider die nu onderkruiper is geweest in dezen zin, verdient eigenlijk niet beschermd te worden, maar het is niet de vraag, of die man gestraft wordt of niet, maar alleen om de collectiviteit in het oog te houden. Maar wat bedenkelijker nog is, is de eisch van het ontwerp, dat *beide* partijen bij het collectieve contract betrokken moeten zijn, zal deze bepaling werken.

Wanneer nu een patroon, die verbonden is aan een collectief arbeidscontract, een arbeider in dienst neemt, die niet bij dat contract is betrokken, zal men daartegen niets kunnen doen.

De Minister knikt, dat is dus juist, maar dan bestaat het gevaar, dat patroons bijv. te Amsterdam arbeiders laten komen van plaatsen als Bussum, Apeldoorn en Zwolle, waar de loonstandaard lager is, hun een cent meer geven, omdat de huren te Amsterdam hooger zijn, maar ze toch een paar jaar houden voor dat lagere loon. Zelfs de Staat heeft te Amsterdam beneden de gemeentelijke bestekbepalingen laten werken, zooals wel uit adressen aan de Kamer is gebleken. Welnu, in het stelsel van den Minister zal men daaraan niets kunnen doen.

Er wordt mij toegeroepen: jawel, maar ik hoop dan dat men mij dit zal aantoonen; zooals ik de zaak inzie is men alleen gebonden aan het collectief contract, wanneer beide partijen daaronder leven.

Het komt mij voor dat daardoor alles op losse schroeven wordt gezet.

In de tweede plaats is hierin gevoegd de eisch van *rechtspersoonlijkheid* voor de vereeniging. Vergis ik mij niet, dan is het absoluut op dit oogenblik geen regel, dat vereenigingen, althans die van arbeiders, rechtspersoonlijkheid moeten bezitten. Het komt wel voor, dat zij rechtspersoonlijkheid hebben, maar vaak is het ook niet zoo. Het individu kan desnoods aansprakelijk blijven en daarin voorziet de regeling, zooals die door den heer Aalberse is voorgesteld, al wil ik niet zeggen dat ik daarmede onvoorwaardelijk instem. Maar den *eisch* te stellen, dat de vereenigingen rechtspersoonlijkheid moeten bezitten, is niet noodig. Er worden reeds nu dergelijke collectieve contracten gesloten, ook door niet Koninklijk goedgekeurde vereenigingen. Het blijkt bijv. telkens dat dergelijke niet Koninklijk goedgekeurde vereenigingen op allerlei wijzen kunnen adresseeren, zonder dat voldaan is aan de voorwaarde die nu wordt gesteld. Men komt daardoor in allerlei noodeloozen omslag. Een aanvraag om rechtspersoonlijkheid kan soms maanden, ja jaren aanhangig blijven, waardoor vooral onder een meer streng Regeeringsregime allerlei chicanes kunnen worden gemaakt. De statuten ter goedkeuring aangeboden, worden dan teruggezonden en moeten onder deskundige leiding worden vervormd. Dan weer opgezonden! Het gevolg zal dan zijn, dat een vereeniging zal moeten wachten met het sluiten van een collectief contract, totdat die rechtspersoonlijkheid is verkregen. Daardoor kan het juiste oogenblik zijn voorbijgegaan en kunnen de patroons weer zijn gaan wankelen; de arbeiders ook, want bij de arbeiders komt het ook voor, dat zij op een zekeren tijd zeggen: laat ons nu de gemaakte veroveringen eens eerst gaan vastleggen, terwijl een paar maanden later daaromtrent onder hen weer tweedracht bestaat.

Verder is bij deze regeling ook mogelijk de vaststelling van de *aansprakelijkheid*

van de organisaties ten aanzien van de schade, die moet worden vergoed. De Minister maakt een beweging, alsof hij wilde zeggen: dat heeft er niets mede te maken. Maar wanneer men aan een vereeniging den eisch stelt van rechts-persoonlijkheid, dan komt ook aan de orde de vraag, of de vereeniging als collectiviteit aansprakelijk moet worden gesteld. Dat is stellig niet noodig, want de individuele aansprakelijkheid blijft bestaan. Wil men dit duidelijker uitdrukken, dan kan men dit in de regeling door den heer Aalberse voorgesteld vinden.

Ik laat nu evenwel die quaestie even in het midden, maar toch wil ik er op wijzen, dat hierin een groot gevaar is gelegen. De bekende Taf Vale-quaestie in Engeland heeft dit bewezen. Wil men nu dien weg op, dan dient dit in een behoorlijken vorm ons te worden voorgelegd. Wil men het slechts in embryo opnemen, goed! maar dan moet men ook niet meer hooi op zijn vork nemen. Anders moet de regeling helder en klaar worden voorgelegd.

Een van beiden: of een eenvoudige regeling, die geen moeilijkheden oplevert, of hier komen met een wetsontwerp, waardoor wij al de gevolgen kunnen overzien.

Hoe is nu de Minister aan deze regeling gekomen? Ik heb zoeven uit de stukken voorgelezen dat in hoofdzaak twee bezwaren „worden ingebracht”. Ik vraag mij bij lezing af: Door wie? Ik ontdekte al spoedig: door de jongste vergadering van de Nederlandsche juristen-vereeniging. Dat zijn de mannen die bezwaar hebben gemaakt. Ik vind hier een aantal vraagpunten die ik even wil voorlezen, omdat ze bij deze quaestie behooren.

In die vergadering werd ten slotte over de volgende vraagpunten gestemd:

1. Behoort in het Burgerlijk Wetboek als rechtsgeldig te worden erkend de collectieve arbeidsovereenkomst, opgevat als afspraak tusschen een wettelijk erkende werkmansvereeniging met een patroon (of wettelijk erkende patroons-vereeniging) omtrent de voorwaarden, waarop gedurende een bepaalden tijd leden der vereeniging met de wederpartij arbeidsovereenkomsten kunnen aangaan?

De vraag werd bevestigend beantwoord met 69 ja en 8 neen.

2. Behoort het rechtsgevolg dier collectieve arbeidsovereenkomst te zijn, dat die vereeniging *in haar vermogen aansprakelijk* is voor de nakoming, zoo door haar zelve, als door haar individuele leden?

Met groote meerderheid bevestigend beantwoord.

3. Behoort de rechtsgeldige collectieve arbeidsovereenkomst voor alle deelnemers ten gevolge te hebben verplichte conformiteit, gelijkvormigheid of overeenstemming in te sluiten van individuele arbeidscontracten op straffe van:

a. op den overtreders door zijn vereeniging te verhalen boete; — bevestigend antwoord;

b. nietigheid van het afwijkende beding; — ontkennend beantwoord met groote meerderheid;

c. vernietiging daarvan door zijn vereeniging uit te lokken? — bevestigend beantwoord met groote meerderheid.

4. Behoort te worden bepaald, dat de collectieve arbeidsovereenkomst voor den tijd van haar duur haar werking doet gelden ook tegen uitgetreden leden der vereeniging?

Bevestigend beantwoord met groote meerderheid.

5. Behooren bij den tegenwoordigen stand van ons vakvereenigingswezen bovendien als rechtsgeldig te worden erkend collectieve arbeidsovereenkomsten, die verbindend zullen zijn, ook tegenover arbeiders of patroons, die niet waren betrokken bij zoodanige overeenkomst.

Ontkennend beantwoord met groote meerderheid.

Nu heb ik, ondanks een vroeger door mij gedane uiting, alle respect voor de Juristen-vereeniging en haar conclusies, en ik ben er zelfs over verheugd, dat wij hier in de Kamer zulk een geducht stel juristen hebben; dit is altijd een troost bij het maken van wetten. „Je kunt ze niet missen”, zeide de Minister eens tegen mij, toen hij nog Kamerlid was. Goed, maar is nu die Juristen-vereeniging onverwachts de publieke opinie geworden?

Gaat het aan te zeggen: die bezwaren zijn aangevoerd door de Juristen-vereeniging en daarom kom ik daaraan te gemoet? Als niet-jurist kom ik daartegen op, want daar zit iets vernederends in voor niet-juristen. Wij zitten niet in een Juristen-parlement, maar in een volksvertegenwoordiging. Men heeft niet alleen te doen met juristen, wij doen ook mede. Iedere branche van het maatschappelijk leven bekijkt de zaak van haren kant en daarom moet men met dergelijke adviezen verband houdend voorzichtig zijn. Dit is een soort clericalisme, niet politiek, maar juridiek.

Er zijn gelukkig — naar ik zie — ook in deze Kamer juristen, die dit met mij eens zijn. Ik vind het daarom bedenkelijk, dat de Minister klaarblijkelijk bij het rijtje langs de conclusies gevolgd heeft van de Juristenvereeniging. Wilde

men dit, dan had men ook moeten zien te beleggen een arbeiderscongres voor dit doel, en dan zal hij tegen de meening van de Juristenvereeniging een andere opinie geplaats vinden. Trouwens het *Sociaal Weekblad* heeft in een hoofd-artikel van 3 Maart j.l. erkend, dat de laatste redactie geen verbetering was van het vorig artikel, en zoowel de rechtspersoonlijkheid als hetgeen door ons gevraagd wordt verdedigd. En de schrijver daarvan is ook jurist.

Ik hoop, dat de Minister ernstig zal overwegen, of het niet verstandig zal zijn tot het eerste ontwerp terug te keeren.

Het zou toch wel wat sterk zijn, indien van het optreden dezer Regeering het artikel, dat reeds mager was, nog slechter werd.

Het komt mij toch voor — als het niet zoo is, hooren wij het wel —, dat bij de vorige regeling de Commissie van Rapporteurs een woordje heeft meegesproken. In die Commissie zitten toch ook bekwame mannen. Ik begrijp niet waarom dit artikel beter is dan het vorige. Voorhands bestrijd ik dat ten sterkste en beveel de Kamer aan, ons amendement ernstig in overweging te nemen.

De Voorzitter: Het amendement is slechts door vier leden onderteeikend. Mag ik vragen of het nog verder wordt ondersteund?

Het amendement wordt ondersteund door den heer ter Laan, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

(15 Maart 1906.)

De heer van Nispen tot Sevenaer: Ik wensch een enkel woord te spreken naar aanleiding van de op dit artikel voorgestelde amendementen.

Over het collectief contract kan ik zeer kort zijn, omdat te oordeelen naar hetgeen wij te dezer zake gehoord hebben bij de algemeene beschouwingen (1) en gisteren bij de toelichting der amendementen, algemeen erkend wordt het groote nut, dat verbonden is aan het sluiten van collectieve contracten.

Waar dit nu algemeen erkend wordt, verheug ik er mij zeer over, dat wij door opneming van dit artikel in het wetsontwerp zullen krijgen omtrent dit punt rechtszekerheid, welke thans allerminst bestaat.

In het praeadvies voor de Juristenvereeniging in het afgelopen jaar gehouden, uitgebracht door mr. Nelissen, wordt daarvan melding gemaakt in deze bewoordingen: „Doch van een vaste meening is ten onzent nog weinig sprake. Zoo weinig zelfs, dat, terwijl mr. Eyssell in voor aangehaald *Themis*-artikel, tot het besluit kwam, dat voor de nieuwelingen geen juridiek kleed te vervaardigen was, en dat in het bijzonder bij geen mogelijkheid voor haar konden worden pasklaar gemaakt het zevental kleedingstukken door eenige leden der Tweede Kamer blijkens het Voorloopig Verslag bij voormeld ontwerp voor haar bestemd, de Regeering daarentegen als haar oordeel uitsprak, dat deze kleeren door den wetgever niet behoeften te worden vervaardigd, daar zij reeds thans in de kleerkast der wet aanwezig werden bevonden.”

Nu heeft de heer Schaper gisteren gezegd, dat naar zijn meening de opneming van dit artikel was te danken aan de agitatie der arbeiders.

Het is moeilijk te bewijzen door welke beweegredenen de afgetreden Minister van Justitie is geleid om het artikel, zooals dat in zijn wetsontwerp luidde, op te nemen.

Mijn indruk is geweest, dat de opneming van het artikel minder is te danken geweest aan de agitatie der arbeiders dan wel aan de „agitatie”, welke is ontstaan in het land door het artikel van mr. Eyssell in *Themis* en die op die wijze, waar hij zeer beslist te velde trok tegen het collectief arbeidscontract, zeker zijn doel niet heeft bereikt, omdat juist met dit artikel, dat het collectief arbeidscontract afkeurde, de erkenning er van in de wet is vastgelegd.

Blijft nu dit artikel in de wet, dan zullen wij mettertijd de zekerheid hebben, dat het collectief arbeidscontract is een rechtsgeldige overeenkomst. Dit is van groot belang, omdat een onzer beste Nederlandsche schrijvers, die daarover de pen heeft gevoerd, de heer van Zanten, meermalen heeft betoogd, dat bij belanghebbenden de indruk bestaat, dat deze overeenkomst staat buiten het gemeene recht, en dat dus het nakomen van een dergelijke overeenkomst alleen is af te dwingen door zelf als rechter op te treden, hetgeen natuurlijk meestal daarop neerkomt, dat men bij een handeling in strijd met de gesloten collectieve overeenkomst zijn toevlucht moet nemen tot staking.

(1) [Men zie de rede van den heer Arts, blad. 16 en 17.]

Nu wordt in dit artikel bepaald, dat aan een dergelijke collectieve overeenkomst rechtsgevolgen zullen zijn verbonden. De Minister, dien wij het voorrecht hebben achter de groene tafel te zien en ook de afgetreden Minister van Justitie, hebben niet verder willen gaan dan opneming van een artikel, dat het rechtsgeldige bestaan van het collectief contract vastlegde en nietig verklaring — dit in algemeene beteekenis genomen — van bedingen afwijkende van hetgeen is overeengekomen in het collectieve contract.

Nu wil ik wel verklaren, dat ik aanvankelijk van meening ben geweest, dat het wenschelijk was om in het ontwerp een geheele regeling van de collectieve arbeidsovereenkomst op te nemen. Ik heb mij daarom van harte vereenigd met het schema, door enkele leden in het Voorloopig Verslag opgenomen, dat aangaf een algeheele regeling van de collectieve arbeidsovereenkomst. Dat schema is later door den heer Eyssel, in het artikel waarop ik zoeven reeds doelde, voor zuivere onzin verklaard, waartegenover staat, dat later de heer Nelissen, dat schema in zijn prae-advies zeer heeft geprezen en de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* in een zeer goed artikel van 21 Augustus 1904 daarvan zeide: „Naar ons oordeel is het vruchtbaarste denkbeeld dat van eenige leden die het schema stelden, en het schijnt ons aangewezen, dat men trachte zich over het opnemen van bepalingen in de richting van dat schema te verstaan.”

Latere overweging hiervan heeft mij echter tot de overtuiging gebracht, dat een algeheele regeling dezer materie op het oogenblik niet gewenscht is, vooreerst omdat ik haar in het ontwerp minder op haar plaats acht, en tevens omdat ik van oordeel ben, dat de tijd er niet rijp voor is en men nog meer moet nagaan de wijze waarop het collectief arbeidscontract zich hier te lande ontwikkelt vóór het mogelijk zal zijn een algemeene regeling bij de wet te stellen waaraan men zich zal hebben te houden.

Nu zijn er twee amendementen op dit artikel ingediend. Van dat ingediend door den geachten afgevaardigde uit Almelo c.s., zou ik willen zeggen, dat dit mij op het oogenblik te ver gaat. Ik acht dit amendement veel te ingrijpend, en meen, dat wij hier moeten blijven bij de enkele erkenning van het rechtsgeldig bestaan der overeenkomst, zooals die in het ontwerp is neergelegd. Als men met een paar woorden een dergelijke uitgebreide kracht wil geven aan de toetreding tot een collectieve overeenkomst, geloof ik, dat men daarbij tevens zou moeten opnemen bepalingen die het recht der minderheid in een vereeniging, die zich met hetgeen wordt voorgesteld niet kan vereenigen, waarborgen.

Het is duidelijk, dat in een amendement dergelijke bepaling onmogelijk kan worden opgenomen. Daardoor zou de regeling te uitvoerig worden en zouden wij genoodzaakt zijn, als wij dien weg verder wilden opgaan, te komen in een uitvoering van het schema, in het Voorloopig Verslag aangegeven, dat ik eerst volkomen heb goedgekeurd, maar waarvan ik op dit oogenblik nog meen, dat het niet in de wet moet worden verwezenlijkt.

De geachte afgevaardigde uit Appingedam, de heer Schaper, heeft gisteren tot toelichting van zijn amendement o. a. gezegd: Ik heb bezwaar tegen het artikel zooals het nu luidt, want nu wordt er geëischt, dat de vereeniging van arbeiders, die een collectief arbeidscontract wil aangaan, rechtspersoonlijkheid moet hebben en, zeide de geachte afgevaardigde, die eisch werd niet in het ontwerp van den Minister Loeff gesteld. Dat is volkomen juist, die eisch werd in het ontwerp van Minister Loeff niet gesteld, maar, omdat die eisch daarin niet uitdrukkelijk werd genoemd, kon men nog niet zeggen, dat, als men een rechtsgeldige overeenkomst wilde sluiten, het niet evenzeer noodig zou zijn geweest, dat de vereeniging van arbeiders, wilde zij een collectief arbeidscontract sluiten, rechtspersoonlijkheid bezat.

De heer Schaper heeft ons gisteren zeer belangrijke beschouwingen over dit onderwerp gegeven, maar waar hij nu beslist afkeurt het voorschrift van het hebben van een rechtspersoonlijkheid van de vereeniging van arbeiders, is hij in gebreke gebleven om zijnerzijds te geven de constructie van de betrekkingen, welke ontstaan, wanneer men te doen heeft met een arbeidersvereeniging zonder rechtspersoonlijkheid. Nu erken ik volkomen, dat er afspraken denkbaar zijn tusschen een groep arbeiders aan de eene zijde of een vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid en tusschen een of meer werkgevers aan de andere zijde, maar het is niet de vraag, of die personen afspraken kunnen maken, doch of die afspraken kunnen leiden tot een overeenkomst die rechtsgeldig is en waarvan dus de nakoming in rechten kan worden afgedwongen.

De heer Troelstra: Dat is in dit geval absoluut de vraag niet.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Ik weet niet, wat dan wel de vraag is.

De heer Troelstra: Het is de vraag, of individueele overeenkomsten, indruischende tegen collectieve afspraken, al dan niet geldig zullen zijn.

De heer van Nispen tot Sevenaer: De heer Troelstra zegt: het is de vraag, of overeenkomsten, indruischende tegen een dergelijk collectief contract, al dan niet rechtsgeldig moeten zijn.

Ik geloof echter, dat de heeren mij moeten laten uiteenzetten wat ik betoog. De opmerking van den heer Troelstra is mijns inziens ontijdig; zij kan wellicht later in den loop van mijn rede worden gemaakt.

De heer Schaper heeft gisteren, om aan te toonen, dat men geen vereeniging met rechtspersoonlijkheid noodig heeft om een collectief arbeidscontract te sluiten, zich beroepen op een artikel, geteekend E. M. M., dat is opgenomen in het *Sociale Weekblad* van 3 Maart 1906, maar, zoo de geachte afgevaardigde dat artikel in zijn geheel met aandacht leest, zal hij daarin op bladz. 1 wel het verwijt vinden aan dezen Minister, dat hij den eisch van rechtspersoonlijkheid voor de vereeniging van arbeiders heeft opgenomen, maar op bladz. 2 treft men een krachtig pleidooi aan vóór het stellen van dienzelfden eisch. Ik lees daar o. a.

„De gansche quaestie van nietigheid en vernietigbaarheid van afwijkende bedingen is uit Duitschland naar ons land overgewaaid. Echter in Duitschland is deze quaestie volkomen op haar plaats. Immers daar heeft zoo goed als geen der vakvereeningen rechtspersoonlijkheid, en kan dus van een schadevergoeding aan eene vakvereeniging geen sprake zijn. Alsdan kan men trachten door afwijkende bedingen nietig te verklaren, de collectieve overeenkomst rechtens eenige bescherming te geven. Echter deze bescherming heeft slechts waarde als een surrogaat in gevallen, waarin men niet met vereenigingen met rechtspersoonlijkheid te doen heeft, en men dus niet de practische, meest gewenschte bescherming van het collectieve contract, een vordering tot schadevergoeding, geven kan.”

Ik zal het bij dit citaat laten; iets lager wordt nogmaals met kracht gewezen op de noodzakelijkheid om een vereeniging met rechtspersoonlijkheid te hebben.

De heer Schaper voerde als bezwaar tegen den eisch van het bezit van rechtspersoonlijkheid aan, dat wij hier een bepaling moeten hebben, waardoor de collectiviteit beschermd.

Mijnheer de Voorzitter! Ik meen, dat door heten hier wordt voorgesteld, inderdaad de collectiviteit beschermd wordt. Er wordt aan die collectiviteit de bevoegdheid gegeven zich zelf te beschermen. En nu meen ik, dat het veel beter is die bevoegdheid te geven aan de collectiviteit zelf, daargelaten of een regeling als de heer Schaper heeft gedacht mogelijk is. Er wordt steeds door den heer Schaper en zijn partijgenooten gezegd: als een werkmán op wil komen tegen een contract, met zijn patroon gesloten, zal het gevolg zijn, dat hij wordt ontslagen. Zou men dat bezwaar niet volkomen ondervangen door de wijze waarop dat door den Minister van Justitie geregeld is, doordat niet aan den werkmán de bevoegdheid wordt gegeven tegen een met den patroon gesloten contract op te komen, maar die bevoegdheid wordt gegeven aan de vakvereeniging?

Dit schijnt niet naar den zin te zijn van den heer Schaper, doch ik geef er de voorkeur aan dat hij dat straks uiteenzet.

De heer Troelstra: Als men interrompteert zegt gij: daar moet gij straks mee komen, en als men niet interrompteert, zegt gij: waarom interrompteert gij niet.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Uw opmerking zoeven was ontijdig en had bij een later gedeelte mijner rede moeten komen. Maar hier heb ik het tegen den heer Schaper, die met een opmerking komt, die hier ter zake dienende scheen en aan wien ik zeg, dat ik hem niet kan verstaan, dat hij dit dus straks maar moet uiteenzetten.

De Voorzitter: Uit dit onderling debat blijkt wel, dat men met interrompeeren voorzichtig moet zijn, waartoe ik dus meen te moeten aansporen.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Volgens het ontwerp zal dus de vakvereeniging eventueel moeten optreden, indien er een individueele overeenkomst is gesloten, strijdig met een collectieve overeenkomst.

Nu is de vraag: zal de vakvereeniging hierbij aansprakelijkheid op zich nemen? Nu is het op dit oogenblik, dunkt mij, niet gewenscht, dat wij hier een uitvoerig debat houden over de algemeene vraag, of vakvereenigingen al dan niet aansprakelijk moeten zijn voor daden door haar bestuur begaan. Maar ik meen werkelijk, dat er geen bezwaar bestaat om vakvereenigingen, die als rechtspersoon een collectieve overeenkomst sluiten met een of meer werkgevers of een

vereeniging van werkgevers, voor de verplichtingen die zij op zich nemen, aansprakelijk te stellen. Men wil hier aan een collectiviteit rechten geven, en daarmee ga ik volkomen mee, maar een collectiviteit die zelf rechten aanvaardt, moet ook daartegenover verplichtingen op zich durven nemen. Ik voor mij kan mij moeilijk indenken, dat men zal hebben een vereeniging, die de bevoegdheid zal hebben om een patroon, die een overeenkomst heeft gesloten in strijd met het collectieve contract, aan te spreken, doch die voor zich de vrijheid zou willen bewaren, om door dien patroon niet aangesproken te worden.

De heeren Schaper c.s. hebben steeds erkend in de artikelen, die in den laatsten tijd aan het ontwerp dat wij thans behandelen, gewijd zijn, dat het billijk is, dat, waar rechten worden toegekend aan een individu, daartegenover ook plichten staan. En wat voor het individu geldt, geldt dat dan niet voor een collectiviteit? Als een collectiviteit rechten en bevoegdheden aan de wet ontleent om een patroon aan te spreken, moet de patroon de collectiviteit ook kunnen aanspreken. De vakvereeniging, zoo is de constructie, die de juristen zich voorstellen van het collectieve contract, maakt zich sterk voor het nakomen van dat contract door al haar leden. En nu moet men niet zeggen, dat dit hier te lande niet gewenscht of gebruikelijk is. De best georganiseerde vakvereeniging hier te lande, de Algemeene Nederlandsche Diamantbewerkerbond, heeft het beste bewijs geleverd, dat dergelijke bedingen voor de leden worden aanvaard; men vindt in het *Sociaal Weekblad* van 6 Mei 1905, in een artikel, onder het opschrift: Een merkwaardige tariefovereenkomst, medegedeeld, dat er een overeenkomst is gesloten tusschen de juweliersvereeniging der A. N. D. B. en drie Christelijke vereenigingen, en dat art. 5 daarvan luidt: „Het zal den werklieden vrijstaan, te werken bij alle patroons en van patroons te verwisselen, mits dit laatste niet geschiede tegen hooger loon, dan zij op 1 April 1905 verdienden”, en art. 6: „De A. J. V. verbindt zich, zorg te zullen dragen, dat hare leden den werklieden, bedoeld in sub 1, geen hooger loon zullen aanbieden, noch betalen, dan zij op den in sub 12 genoemden datum (1 April) behaalden, terwijl de A. N. D. B. zich verbindt te zorgen, dat zijne leden en die der zuster-organisaties, geen hooger loonen of tarieven zullen vorderen, noch aanvaarden, in welken vorm ook.”

Daar hebben wij dus de constructie in de practijk aanvaard, zooals die door den heer Nelissen in zijn prae-advies in de Juristen-vereeniging gegeven is. De vakvereeniging staat in voor de nakoming van het contract en stelt zich dus verantwoordelijk en aansprakelijk tegenover den patroon, dat de leden die bij haar zijn aangesloten de verplichtingen die zij krachtens de collectieve overeenkomst hebben op zich genomen, zullen nakomen. Ik kan ook niet inzien, dat, indien wij ons bepalen tot de verplichtingen van de vakvereenigingen, zooals die bij dit artikel worden voorgeschreven, voor die vakvereenigingen groot gevaar zou kunnen ontstaan. Indien de rechten en verplichtingen over en weer behoorlijk worden vastgelegd, geloof ik niet, dat de vakvereenigingen groot gevaar uit de niet nakoming hebben te duchten. Wat is de meest aangewezen wijze om een sanctie te verbinden aan de niet nakoming van de collectieve overeenkomst? Die is, dat bij het aangaan van die overeenkomst een beding van boeten wordt opgenomen, te verhalen op die partij die door niet nakoming van haar verplichtingen heeft gezondigd.

De heer Schaper heeft gisteren als verder bezwaar tegen de door den Minister voorgedragen regeling dit genoemd: als een patroon, die tot de collectieve arbeids-overeenkomst is toegetreden, arbeiders uit een vreemde plaats aanneemt en die tegen lager loon laat werken, is er geen verhaal op dien patroon mogelijk krachtens dit artikel. De geachte spreker heeft volkomen gelijk dat het niet uitdrukkelijk in dit artikel staat, dat in dat geval verhaal op dien patroon zal zijn.

Ik stel mij voor, dat een vakvereeniging, die op de hoogte van de zaak is en welke een collectief arbeidscontract sluit, haar beding zoo zou inkleeden, dat er geen twijfel is of er zou verhaal op den patroon zijn.

Wat toch zal de vakvereeniging bedingen? Zij zal niet alleen bepalen, dat zeker loon moet gegeven worden aan leden der vereeniging, maar er bij voegen, dat geen andere arbeiders in dienst genomen zullen worden tegen lager loon. Als het bestuur der vakvereeniging zoo schrander is, wat ik vermoed, een zoo voor de hand liggend beding bij het collectief contract op te nemen, dan is het aan geen twijfel onderhevig of de vakvereeniging zou een actie tegen den patroon hebben, als hij andere werklieden niet-leden dier vereeniging tegen lager loon in dienst nam.

Ik hoor zeggen: volgens het artikel niet.

Volgens het artikel, Mijnheer de Voorzitter, zijn beide partijen gebonden — dit slaat op de nietigverklaring van de overeenkomst —, maar ik heb het over de actie tot schadevergoeding. Het staat niet in het artikel; maar men kan

daarin toch niet alle actiën plaatsen, welke eventueel uit bedingen in het collectief arbeidscontract voortvloeien? Dit kan de bedoeling niet zijn.

De heer Schaper heeft gezegd, dat het artikel, zooals de Regeering het voorstelt, geen verbetering is, omdat het rechtspersoonlijkheid van de vakvereenigingen eischt. Ik meen aangetoond te hebben, dat die eisch met recht gesteld wordt.

Nu een woord over het eerste lid van het amendement-Schaper.

Hij stelt voor het artikel uit het ontwerp Loeff op te nemen en het artikel aldus te lezen:

„Elk beding tusschen den werkgever en den arbeider, strijdig met eene collectieve arbeidsovereenkomst, welke op den werkgever of den arbeider van toepassing is, is nietig.”

Ik geloof, dat ook in het ontwerp-Loeff die bepaling moeilijk had kunnen blijven staan. Als men de consequentie van die bepaling overdenkt, zal m. i. ieder er voor terugschrikken.

Stel dat bijv. hier in den Haag een patroon met een kleine vakvereeniging van 25 personen een collectieve arbeidsovereenkomst aangaat, dan zouden alle andere patroons, die met die overeenkomst niets hoegenaamd te maken hebben, toch daaraan onderworpen zijn, en ieder werkman, die zich aanmeldt, moeten aannemen op de arbeidsvoorwaarden in die collectieve overeenkomst vermeld.

De heer Schaper zal deze consequentie wel niet voor zijn rekening nemen.

De heer Schaper heeft ook bezwaar gemaakt tegen de bepaling in het wets-ontwerp, dat de mogelijkheid van nietigverklaring moet bestaan. Hij geeft er de voorkeur aan, dat de individuele overeenkomst, die afwijkt van het collectieve contract, vanzelf nietig zou zijn bij niet nakoming.

Ware dit het geval, Mijnheer de Voorzitter, dan zou de patroon, die willens en wetens van de collectieve overeenkomst is afgeweken, in staat zijn zelf zich op de nietigheid te beroepen. Deze consequentie zal de heer Schaper ook wel niet voor zijn rekening nemen.

En ik blijf bij hetgeen ik zoeven gezegd heb; wanneer wij de bepaling laten bestaan van de nietigheid, dan zal de arbeider zelf zich moeten beroepen op de overeenkomst van nietigheid die hij met den patroon gesloten heeft. Nu wil ik dit aan de vakvereeniging overlaten. Ik geloof, dat het in vele gevallen voor den werkman van groot voordeel zal zijn, daar waar hij, misschien noodgedwongen, een andere overeenkomst heeft aangegaan met den patroon, als hij volgens de collectieve overeenkomst had mogen aangaan. In dergelijke gevallen moet de voor den arbeider te zware taak aan de vakvereeniging worden overgelaten.

Nu zou ik ten slotte gaarne een vraag aan den Minister willen stellen, omdat ik er prijs op stel, dat duidelijk blijke welke de gevolgen zullen zijn, indien de nietigheid wordt uitgesproken van een individuele arbeidsovereenkomst, die gesloten is in strijd met de collectieve.

De strijd tusschen een individuele overeenkomst en een collectieve overeenkomst kan bestaan in de bepaling van een loon dat lager is dan bij de collectieve overeenkomst bepaald is. Zal in dat geval de kantonrechter, indien hij het beding nietig verklaart, daarvoor in de plaats stellen de bepaling van art. 1637 k [q], waarbij wordt gezegd, dat in dat geval het loon zal worden bepaald naar gebruik? Dat wil dus ook zeggen, dat daarbij zeer waarschijnlijk zal worden gelet op het loon dat bij de collectieve overeenkomst is bepaald.

Is het de bedoeling van den heer Minister dat in gevallen van afwijking van het collectieve contract en daarop gevolgde nietigverklaring, de betekenis van dit artikel zal zijn, dat, in plaats van die bepaling, die voorkomt in het individuele contract, en die in strijd is met het collectieve contract, zal komen de bepaling van de wet, voor zoover de wet een bepaling van aanvullend recht bevat? Er kan bijv. zijn afgeweken van een regeling van het loon bij ziekte in het collectieve contract opgenomen.

Vat ik het goed op, wanneer ik meen, dat in dat geval de kantonrechter zal zeggen: het beding in het individuele contract gemaakt moet ik vernietigen, maar nu treedt in de plaats de bepaling van art. 1638 c omtrent het loon dat bij ziekte zal worden uitgekeerd?

Ik stel er prijs op, dat de Minister eenige inlichtingen hieromtrent zal willen verschaffen.

De heer van Idsinga: Mijnheer de Voorzitter! De leden die gisteren het woord hebben gevoerd en het lid dat zoeven heeft gesproken over dit hoogst belangrijke artikel van het ontwerp, hebben enkele opmerkingen gemaakt, waarmede ik mij zeer goed kan vereenigen, maar de conclusiën waartoe die heeren zijn gekomen of stilzweigend hebben aangenomen, verschillen geheel en al van de conclusiën waartoe ik gekomen ben en ik geloof, dat ik verplicht ben om met een enkel

woord dat verschil aan te duiden, omdat ik mijn stem zal moeten uitbrengen tegen dit artikel en ook tegen amendementen die daarop zijn voorgesteld. Bovendien stel ik prijs op eenige nadere toelichting van het artikel.

Ik hoop, dat de Minister de vragen die bij mij gerezen zijn, zal kunnen oplossen, evenals die welke door de vorige sprekers zijn te berde gebracht.

Een van de opmerkingen van den eersten spreker van gisteren, w armede ik mij volkomen vereenig, is, dat wij hier te doen hebben met een volslagen nieuwigheid in onze wetgeving, een innovatie van groote beteekenis en, mijns inziens, van veel grooter beteekenis dan zoeven geschetst is door den geachten afgevaardigde uit Nijmegen. Indien ik den geachten afgevaardigde wel heb verstaan, bevat dit artikel volgens hem niets anders dan de verklaring van de rechtsgeldigheid van de collectieve arbeidsovereenkomst. Neen, Mijnheer de Voorzitter, die verandering, die wijziging, die gebracht wordt in ons recht, is van meer principieelen aard; zij gaat dieper en het is juist om die reden, dat ik in beginsel bezwaar heb tegen dit artikel.

De tweede geachte spreker en ook de geachte spreker van hedenmorgen hebben er op gewezen, dat wij hier te doen hebben met een zeer moeilijk onderwerp, een onderwerp bij welks regeling tal van quaestiën oprijzen, die men met de grootste omzichtigheid moet trachten op te lossen. Hier liggen, zeide de heer Schaper gisteren, veel voetangels en klemmen. Met die opmerking vereenig ik mij gaarne, maar juist daarom begrijp ik niet, dat men vrede kan hebben met een regeling van het onderwerp, zooals die in het ontwerp wordt voorgesteld of in den vorm, waarin dat is geschied door den Minister Loeff en nu weer voorgedragen wordt in het amendement van den heer Schaper.

Het artikel, zooals dat nu wordt voorgesteld en zooals het werd voorgesteld door den Minister Loeff, heeft inderdaad in de gevolgen een zeer wijde strekking; men kan het moeilijk beschouwen als een kleinen stap op dit gebied. Indien men zich gehouden had bij het voorstel van de Commissie van Rapporteurs en een bescheiden stap had gedaan in de door haar aangeduide richting, zou ik tegen de opneming van het instituut in dit wetsontwerp geen bezwaar hebben gemaakt.

De Minister Loeff wilde echter een grooter sprong wagen en naar het mij voorkomt, was dat *a leap in the dark*. De tegenwoordige Minister heeft ten minste getracht om hier en daar aan te wijzen waar men met dien sprong zal terechtkomen; in dit opzicht geloof ik, dat het artikel, zooals het thans in het wetsontwerp ligt, de voorkeur verdient boven het amendement van den heer Schaper. Toch gaat het artikel mij veel te ver. De geachte afgevaardigde uit Appingedam heeft, zich aansluitende bij de woorden die de Minister van Justitie onlangs heeft gesproken, gezegd, dat hier een regeling in embryo voorkomt. In zeker opzicht is die beeldspraak juist: wij hebben hier inderdaad te doen met een onvoldragen vrucht, maar — en dat is mijn groote bezwaar tegen het artikel — men wil aan die onvoldragen vrucht de kracht toekennen van een volwassen individu.

Wat is het nieuwe instituut, dat men door dit wetsontwerp in onze wetgeving wil introduceeren?

Wanneer ik deze vraag doe behoeven de heeren niet te vreezen, dat ik haar stel om een verhandeling aan te vangen over de zaak zelf of over de phase waarin dit sociale instituut thans ten onzent verkeert en over de vraag of de omstandigheden thans gunstig zijn om tot een goede wettelijke regeling daarvan te geraken.

Ik besef, dat mijn verzet tegen het artikel toch vruchteloos zal zijn, dat het is, om een gemeenzame uitdrukking te bezigen, vechten tegen de Bierkade, want het schijnt de algemeene opinie te zijn, dat, coûte qui coûte, deze regeling thans in het wetsontwerp moet worden opgenomen. Onder zoodanige omstandigheden gevoel ik natuurlijk weinig opgewektheid om het vraagstuk uitvoerig te behandelen —, maar ik doe de vraag, om een concreet beeld te krijgen van den inhoud van het thans aan ons oordeel onderworpen artikel.

En dan vind ik in het tweede lid de omschrijving van de collectieve arbeidsovereenkomst, welke in ons recht zal worden erkend. Hier nu doen zich enkele vragen voor, die ik hoop dat de Minister op bevredigende wijze zal weten te beantwoorden. Wellicht zal de Minister zeggen, dat de verklaring welke door mij van het artikel zal worden gegeven de juiste is.

Als ik het wel begrijp, dan heeft men hier alleen te doen met de collectieve arbeidsovereenkomst in den zin; dat een belofte wordt gedaan om in de in de toekomst te sluiten arbeidscontracten bepaalde voorwaarden op te nemen.

Wanneer die opvatting de juiste is, en een andere schijnt niet mogelijk, dan geloof ik in de eerste plaats, dat men een verkeerde benaming heeft gekozen. Het is wellicht een punt van ondergeschikt belang, maar toch wensch ik daartrent enkele opmerkingen te maken, ook omdat deze quaestie in de stukken

is behandeld, de vraag nl. welke naam men aan dergelijke contracten zou moeten geven.

Er is, zooals men weet, voorgesteld om die contracten te noemen collectieve arbeidsovereenkomsten. Ik wil dadelijk toegeven dat die benaming te omslachtig is, maar wanneer dit instituut toch in onze wetgeving wordt opgenomen, zou ik er de voorkeur aan geven, om te spreken van collectieve voorwaardenovereenkomst, en niet van arbeidsovereenkomst. Waarom? Omdat inderdaad een collectieve arbeidsovereenkomst in den letterlijken zin van het woord niet alleen mogelijk en denkbaar is, doch inderdaad ook voorkomt, maar dan ook iets anders is dan hier bedoeld wordt. De „collective bargaining” in Engeland, die van het hierbesproken instituut de oorsprong was, leidde veelal tot arbeidsovereenkomsten met een collectiviteit. En in de bekende voorstellen van den hertog van Devonshire is dan ook sprake van „collectieve arbeidsovereenkomst” in dien, d. i. in den letterlijken zin van het woord. Een voorwaardencontract zooals hier bedoeld wordt is echter geheel iets anders. Ik heb reeds gezegd, dat de quaestie van secundair belang is, maar wanneer men het instituut in de wet opneemt, dan had ik verwacht dat men zou getracht hebben daaraan een naam te geven die meer overeenkomt met het wezen van de zaak en niet op iets anders past.

In de tweede plaats, begrijp ik het artikel wel, zal men bij het aangaan van een contract de mogelijkheid hebben van verschillende partijen. Aan den kant van de werkgevers kan men hebben een werkgever die het collectieve arbeidscontract sluit, maar er kunnen ook verschillende werkgevers zijn die ieder voor zich het contract sluiten met dezelfde collectiviteit. Men kan echter ook hebben een collectiviteit van werkgevers die rechtspersoonlijkheid bezit, die alleen of met andere werkgevers het contract sluit. Aan den anderen kant heeft men echter altijd maar één partij, dat is de vereeniging van werklieden met rechtspersoonlijkheid. Dat is de toestand als ik ten minste het artikel goed heb begrepen. De Minister beaamt dit. Maar dan begrijp ik, dat van de zijde der sociaal-democraten wel eenig bezwaar tegen dit artikel wordt gemaakt, omdat daardoor de werking van het instituut aan een groote beperking wordt onderworpen. Slechts één der vormen waarin het collectieve contract wordt gesloten, wordt niet erkend. Het collectieve contract in den echten zin des woords is hier uitgesloten. De gezamenlijke vergadering b.v. van de werkgevers en de werklieden, die te zamen een voorwaardenregeling opmaken, valt buiten het artikel.

Nu is dit voor mij geen bezwaar, want mijn bezwaar is gelegen in de toekenning van het rechtsgevolg in het eerste lid en wanneer men het gebied van zijn werking beperkt, is dit dus in mijn oog een groot voordeel; maar ik begrijp, dat zij die het groote nut van dit strijdmiddel op sociaal gebied op den voorgrond stellen, niet tevreden kunnen zijn met de beperkte omschrijving, welke in het tweede lid voorkomt.

Een andere vraag, die opgeworpen is, nl. die betreffende de rechtspersoonlijkheid, heeft ook m. i. meer grond van bestaan dan de vorige geachte spreker meent. Ook ik meen, dat volgens ons geldend recht de eisch zal moeten gesteld worden, dat de vereeniging rechtspersoonlijkheid hebbe, en dat dus bij aanneming van het amendement-Schaper de zaak op dat punt niet anders zal worden opgelost dan het wetsontwerp doet. Maar neemt men dit instituut op in onze wetgeving, dan begrijp ik, dat men ook mogelijk zou willen maken het sluiten van zulke contracten met vereenigingen, die geen rechtspersoonlijkheid hebben. Dat dit thans niet mogelijk is, is tegen dat bezwaar geen antwoord, want men verlangt juist, dat men het voor zulke vereenigingen mogelijk make, bijv. door, zooals in Engeland, een beperkte rechtspersoonlijkheid aan die vereenigingen toe te kennen. Zoo zouden tijdelijke vereenigingen van werklieden in de gelegenheid worden gesteld van de voordeelen van dit wetsontwerp gebruik te maken.

Ik zeg dit, omdat ik meen, dat men, zich plaatsende op het standpunt der Regeering, inderdaad niet bij dit artikel gedaan heeft, wat zij die aandringen op zulk een regeling, hadden mogen verwachten.

De heer van Nispen en gisteren de heer Schaper hebben besproken de aansprakelijkheid van de rechtspersonen, welke hier bedoeld worden. Ik zou er prijs op stellen als de Minister bij zijn antwoord omtrent dit punt zijn standpunt wilde uiteenzetten, omdat het mij niet duidelijk geworden is, hoe de geachte afgevaardigde uit Nijmegen heeft kunnen zeggen, dat die aansprakelijkheid thans geregeld zal zijn in, of zou voortvloeien uit dit artikel. Men kan m. i. die aansprakelijkheid deduceeren uit het bestaande recht, maar dit artikel geeft naar mijn opvatting geen antwoord op de vraag, hoe de aansprakelijkheid geregeld is en wat zij zijn zal.

De vraag, of die vereeniging aansprakelijk is voor de schade welke de geachte

afgevaardigde op het oog had, is er een, die haar oplossing reeds vindt in het bestaande recht, maar dit artikel heeft er niets mee te maken.....

De heer van Nispen: Dit heeft er in zoover mede te maken, dat wij hier de zekerheid door hebben, dat het contract rechtsgeldig is.

De heer van Idsinga: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou gaarne vernemen, of de Minister deze opvatting van den geachten afgevaardigde deelt, namelijk, dat, wanneer dit artikel wordt verworpen een zoodanig voorwaardencontract, volgens ons geldend recht, niet als contract zal worden erkend.

De heer Drucker: Het blijft dan twijfelachtig.

De heer van Idsinga: Ik acht het niet twijfelachtig; maar ik zou de meening der Regeering willen vernemen; want wanneer inderdaad ook naar haar opvatting die twijfel bestaat, zal dit voor mij een reden kunnen zijn om een wijziging voor te stellen, ten einde niet tegen dit geheele artikel te moeten stemmen, daar het hier betreft een punt dat ik niet gaarne twijfelachtig zou laten.

De geachte spreker van hedenmorgen heeft, mijns inziens, ongelijk gehad, indien het zijn bedoeling is geweest de portée van dit artikel te beperken tot de erkenning van de rechtsgeldigheid van het collectieve voorwaardencontract. Het artikel gaat veel verder en geeft aan dat contract een zeer bijzonder rechtsgevolg en in dat rechtsgevolg zit voor mij het gtoote bezwaar tegen dit artikel.

Wat is dit rechtsgevolg? Indien ik het wel begrijp komt het hierop neer, dat zij die bij het eerste contract, het collectieve voorwaardencontract betrokken zijn geweest, zullen worden belet of kunnen worden belet om een arbeidscontract aan te gaan in strijd met het voorwaardencontract; dat dus alle leden van vereenigingen, die zulk een voorwaardencontract hebben gesloten, belet zullen worden of belet kunnen worden om onderling een contract te sluiten inhoudende bepalingen die in strijd zijn met het voorwaardencontract. Dit is een nieuwigheid in ons recht, waarmee ik mij nooit zal kunnen vereenigen. Argumenten om dit rechtsgevolg aan zulk een voorwaardencontract te verbinden ben ik niet tegengekomen, althans geen argumenten die mij degelijk voorkomen. Het schijnt mij volkomen in strijd met de heerschende rechtsopvatting; zeer zeker met de mijne en met mijn opvatting van de individueele vrijheid zooals de wet die behoort te eerbiedigen.

De geachte afgevaardigde die gisteren het eerst het woord voerde heeft zich beroepen op een rechtsregel om het artikel te verdedigen. Ik weet niet of dit bedoeld is als argument; zeker schijnt het mij geen krachtig argument. Misschien kan men voor zulke meeningen noch aan deze noch aan gene zijde, argumenten aanvoeren en moet men zich tevreden stellen met rechtsopvatting te plaatsen tegenover rechtsopvatting. Welnu, dan wensch ik tegenover de rechtsopvatting, waarop dit artikel berust, de mijne te stellen; maar de stelregel waarop de geachte afgevaardigde uit Almelo zich gisteren heeft beroepen, nl. dat men een gesloten overeenkomst moet opvolgen, komt hier niet met mijne rechtsopvatting in botsing.

Met zulk een adaquium komt men niet verder, want ook ik beweer, dat men een gesloten contract moet opvolgen, maar ik pas dit toe op het laatst gesloten gesloten arbeidscontract, dat de geachte afgevaardigde juist niet eerbiedigen wil.

De heer Drucker: Dat is een mooie theorie!

De heer van Idsinga: Laat mij even voortgaan. Wanneer men te doen heeft met dezelfde partijen, is het dan niet het geldend recht en in overeenstemming met de heerschende rechtsopvatting, dat deze volkomen vrij zijn een eenmaal gesloten contract, door een contract van jongeren datum te niet te doen?

Zonder eenigen twijfel, roept men mij toe. Dit is dus een zaak, welke volkomen helder is en waartegen niets is aan te voeren; en meer beweer ik op dit oogenblik niet.

Een ander argument heb ik gevonden in een werk, mij gisteren door den geachten voorzitter der Commissie van Rapporteurs geleend, waarin de heer Rundstein tracht te betoogen, dat het beginsel van dit artikel reeds gelegen is in het Fransche recht, namelijk in dien zin, dat een arbeidscontract van rechtswege nietig is, wanneer het in strijd is met een aangegaan voorwaardencontract.

Waarop is zijn argument gegrond? Op de bepaling in het burgerlijk recht, dat een contract tusschen partijen als wet geldt.

Nu heeft echter deze schrijver in den loop zijner redeneering zelf wel gemerkt,

dat hij daarmee niet veel verder komt en, om nu zijn standpunt te redden, neemt hij zijn toevlucht tot deze zonderlinge leer, dat het eerste contract het heerschende moet blijven omdat het *voorafgaat*.

Dit schijnt mij volkomen in strijd met elke gezonde rechtsopvatting, naar de mijne behoort zeker niet het voorafgegene contract, maar het latere het heerschende te zijn.

Indien wij te doen hebben met dezelfde partijen, spreekt dit vanzelf, roept men mij toe: goed, daarover zijn wij het dus eens; maar nu zegt men dat dit hier niet het geval is.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter, juist dit maakt de zaak voor mij nog erger en tyrannieker. Men heeft bijv. een voorwaardencontract tusschen A en B. Als ik nu de portée van het artikel goed heb begrepen, dan wil men beletten, dat A met C of dat D met C een arbeidscontract aanga, dat in strijd is met het eerste.

Men roept nu wel van neen, maar dit komt, omdat men zich de zaak niet goed voorstelt. Met C bedoel ik de leden van de vereeniging B, die het voorwaardencontract sloot.

Ik geef die partij natuurlijk een anderen naam, omdat het inderdaad een andere partij is. De partijen die het eerste contract hebben gesloten zijn aan den eenen kant de werkgever A en aan den anderen kant de vereeniging B; maar de individueele leden der vereeniging duid ik aan met C.

Nu wil men beletten dat, als A en B zich verbonden hebben door een voorwaardencontract, A en C een contract sluiten in strijd met het voorwaardencontract of dat D, een lid van een werkgeversvereeniging, A met C, lid der vereeniging B een contract sluit dat van het voorwaardencontract afwijkt.

Met welke redeneering wil men een kleur geven van recht aan zulk een wetsbepaling? Men doet dat met wat ik acht een goocheltoer. Die goocheltoer heeft de clericale vergadering waarvan de heer Schaper gisteren sprak, willen verrichten met het woord „deelnemers”; maar de Minister wil het thans in dit artikel doen met de uitdrukking „gebonden zijn”.

Wat bedoelt nu de Minister met dat „gebonden zijn”? Dat is het punt waar het op aankomt, en ik zou gaarne op die vraag een beslist en duidelijk antwoord ontvangen.

(Interrupties van onderscheiden kant.)

Het is mij niet te doen om de heeren te overtuigen, want ik weet te goed dat het hun overtuiging is en blijft dat het artikel goed geredigeerd is. Het is mij alleen te doen om de redenen aan te geven waarom ik tegen het artikel zal stemmen.)

Wat dat „gebonden zijn” beteekent, weten wij nog niet, maar begrijp ik het goed, dan zal het wel moeten beduiden, dat in de statuten der vereeniging zal kunnen worden verklaard, dat alle leden zich gebonden moeten achten door zulk een voorwaardencontract, en dat als zoodanige bepaling er in voorkomt, de leden ook rechtens daartoe gebonden zijn.

Ik hoor zeggen: de rechter zal het moeten uitmaken.

Wanneer het niet zoo eenvoudig in de statuten uitgedrukt is, zal de rechter zeker de statuten moeten interpreteren, maar ik neem alleen het voorbeeld dat het staat in de statuten om het zoo kras en zoo duidelijk mogelijk voor te stellen.

Nu beweert men dat, als zulk een bepaling in de statuten voorkomt, de leden der vereeniging in den zin van dit artikel „gebonden zijn”.

Laten wij echter elkander niet met woorden voor den gek houden.

De leden der vereeniging zijn natuurlijk in zeker opzicht gebonden, maar niet gebonden in den zin dien het artikel onderstelt.

In het artikel wordt verondersteld, dat volgens het heerschend recht de leden in dien zin rechtens gebonden zouden zijn, dat zij met derden geen contract zouden kunnen sluiten. Nu ontken ik beslist, dat dit gereduceerd kan worden uit het bestaande recht.

Zij zijn gebonden tegenover hun vereeniging, zonder twijfel; maar meer ook niet. Nu kan men natuurlijk, in strijd met het bestaand recht, decreteren in de nieuwe wet, dat zij ook in een anderen zin zullen gebonden zijn. Zeker, maar ik moet mij daartegen verzetten als tegen een tyrannieken maatregel; naar mijn rechtsopvatting zou juist in tegenovergestelden zin door den wetgever moeten beslist worden, want m. i. behoort de wetgever er voor te zorgen dat, wanneer zulke bedingen worden gemaakt, zij dit rechtsgevolg niet zullen hebben.

Maar afgezien daarvan, meen ik, dat men zulk een innovatie in ons recht niet moet opnemen, bij wijze van zulk een tot twijfel aanleiding gevende bepaling,

als men hier heeft; een bepaling die men als het ware implicite, onderstellenderwijze, in het recht brengt. Wil men die nieuwigheid, dan behoort men duidelijk in een wetsbepaling uit te drukken wat men werkelijk bedoelt; en dan daaruit deduceeren het rechtsgevolg, hetwelk in dit artikel is opgenomen. Dan eerst zou het nieuwe m. i. op een duidelijke en oprechte wijze in de wetgeving worden gebracht.

Om met een concreet voorbeeld te doen zien wat het verschil van standpunt is en duidelijk te maken waartegen ik mij verzet: men heeft aan de eene zijde een vereeniging van werkgevers, die een voorwaardencontract zal aangaan met een vereeniging van werklieden. Op de vergadering der werkgevers is een groote of kleine minderheid die zich verzet tegen de opneming van zekere voorwaarden; en in de vereeniging van werklieden vindt precies hetzelfde plaats.

Dan zal volgens de nieuwe bepaling in ons recht, wanneer besloten is dit voorwaardencontract aan te gaan, de minderheid van die vereenigingen belet worden onderling een arbeidscontract aan te gaan, dat in strijd is met het voorwaardencontract.

Tegen die bepaling verzet ik mij met kracht, omdat ik wensch, dat de rechtsband gelegd zal worden alleen tusschen de leden der vereeniging en de vereeniging zelf; maar niet, dat er rechtsgevolgen aan worden verbonden ten opzichte van de contracten die zij met andere partijen sluiten; de individueele leden zijn niet partij in de zaak, maar inderdaad als derden te beschouwen.

Nu wil ik aannemen, dat men uitga van een andere rechtsopvatting; maar indien men die dan in de wet brengt op zulk een wijze als ik zooeven heb geschetst, dan moet men zich ook niet tevreden stellen met het eenvoudig neerschrijven van dit resultaat, zonder dat de gevolgen ten opzichte van de niet toestemmende minderheid geregeld worden.

Men behoort in elk geval in de bepaling een regeling te brengen waaruit zal blijken, op welke wijze zulk een persoon, als hij tot de minderheid behoort, zich aan het voorwaardencontract zou kunnen onttrekken. Nu is dit in hooge mate twijfelachtig.

Ik geloof, dat ik hiermede in hoofdzaak heb duidelijk gemaakt het standpunt dat ik tegenover dit artikel inneem, en waarom ik meen daartegen mijn stem te moeten uitbrengen.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Het is wellicht wenschelijk, dat ik op dit oogenblik het woord neem ten einde mijn meening te zeggen over het artikel en de daarop voorgestelde amendementen. Op den voorgrond staat en moet staan, dat van een wettelijke regeling van het collectieve arbeidscontract op dit oogenblik geen sprake kan zijn en dat dit onderwerp ook niet aan de orde is. De regeling van het zoogenaamde tariefverdrag — de heer van Idsinga noemde het een nieuwigheid en ook de heer van Nispen wees daarop — zou inderdaad zeer moeilijk zijn in het tegenwoordig stadium van ontwikkeling van dit instituut. Dit instituut is nog in zijn eerste periode van groei en daarom kan van een wettelijke regeling vooralsnog geen sprake zijn. Nergens is dit dan ook tot nog toe het geval. Behalve in twee staten in Australië en in één kanton in Zwitserland is er, durf ik haast zeggen, over de geheele wereld geen enkele wettelijke regeling van het collectief arbeidscontract tot stand gekomen.

Nu is er nog minder reden om op dit oogenblik hier te lande tot een zoodanige regeling over te gaan, omdat, al zien wij gelukkig, dat de collectieve arbeids-overeenkomst in ons land zich meer en meer ontwikkelt, die ontwikkeling, vergeleken bij hetgeen men op dat gebied in andere landen vindt, nog zeer gering is. Waar in ons land dergelijke contracten nog weinig voorkomen, al hopen wij, dat dit weldra in hoogere mate het geval zal zijn, omdat dit instituut met het oog op den industrieelen vrede van groot belang is, is er hier te lande nog minder reden en stof dan in andere landen om tot een wettelijke regeling over te gaan.

Het eenige wat er te doen is, en hetgeen ook gebeurt, is dit, dat op het voetspoor van wat elders geschiedt, onze juristen bezig zijn te bestudeeren en na te gaan, in de eerste plaats in hoeverre dit nieuwe instituut in onze tegenwoordige wetgeving past, in hoeverre de rechten en verplichtingen, uit die nieuwe overeenkomst voortkomende, die men wil en die men beoogt, onder de tegenwoordige wetten zijn te brengen en in de tweede plaats, hoe de wetgever, wanneer hij de regeling van dit onderwerp ter hand neemt, waarin hij dan volkomen vrij is, het instituut zal moeten regelen.

Laat ik dus mogen constatareeren, dat wij het er allen over eens zijn, zoowel de Regeering als de voorstellers der amendementen, dat voor een wettelijke regeling van het collectief arbeidscontract de tijd nog niet daar is, dat dit onderwerp

nog niet aan de orde is en dat wij moeten trachten dit bij de verdere besprekingen goed in het oog te houden.

Al kan men nu een wettelijke regeling van het collectieve arbeidscontract niet ter hand nemen, men kan toch iets doen, ja iets belangrijks doen: in de eerste plaats erkennen het bestaan en de rechtsgeldigheid van een collectieve overeenkomst onder onze tegenwoordige wetgeving. Dat kunnen wij bij dit ontwerp wel uitspreken. Nu heeft te dien einde de Commissie van Rapporteurs bij het mondeling overleg tusschen haar en den toenmaligen Minister en waarvan men het verslag kan vinden in stuk 23 n°. 3, (1904—1905) op een bepaling, waarbij het bestaan en de rechtsgeldigheid van de collectieve arbeidsovereenkomst zou worden erkend, aangedrongen. En voor dien aandrang is mijn geachte ambtsvoorganger gezwich; ofschoon hij aanvankelijk niet van plan was in dit wetsontwerp iets omtrent het collectieve arbeidscontract op te nemen, heeft hij toegezegd te zullen voldoen aan dien wensch van de Commissie van Rapporteurs en daarbij nog gewichtige mededeeling gevoegd, dat hij zou overwegen, of het mogelijk was in de wet te schrijven, dat een individueel contract, dat strijdig was met een collectieve arbeidsovereenkomst, nietig zou zijn. En inderdaad is aldus door mijn geachten ambtgenoot gehandeld en hebben wij gekregen een artikel 1637m bis in het laatste voorgaande wetsontwerp, aldus luidende:

„Elk beding, strijdig met de bepalingen van” — laat ik nu zeggen, een collectieve arbeidsovereenkomst — „welke op den werkgever of den arbeider van toepassing is, is nietig.”

De veranderingen, die ik hierin heb aangebracht bij Nota van wijziging van 23 Februari, en die in het wetsontwerp, dat nu voor ons ligt, is verwerkt, hebben niet ten doel, zooals de heer Schaper gisteren meende, om een terugtred te doen, maar strekken juist om ons doel beter te bereiken en daarom is opzettelijk een definitie in de wet opgenomen. Die was in het vorig ontwerp te vinden in art. 1637k [q], waarin werd gezegd, dat wanneer het loon niet op een bepaald bedrag is gefixeerd, dan ter vaststelling van het loon zal gelden het gebruik en dat daarbij de rechter zal letten op een bestaand collectief arbeidscontract; en bij die gelegenheid nam het vorig ontwerp een definitie op van wat het ontwerp daaronder verstond. Nu heb ik die bepaling gewijzigd en in de tweede alinea van het tegenwoordige art. 1637m bis deze zaak naar mijn beste weten gedefinieerd.

Het eerste punt nu dat hierbij ter sprake komt, is de naam, die aan het instituut in het ontwerp gegeven is.

Deze naam is niet geheel naar den smaak van den geachten afgevaardigde den heer van Idsinga, die een anderen naam zou wenschen. Het is hier de quaestie: what's in a name? Ik geloof, dat de wetgever verstandig doet, wanneer hij wetten makende, de woorden, zooals zij nu eenmaal in het leven gangbaar zijn, overneemt. Wij spreken hier van een collectieve arbeidsovereenkomst, en overal in Nederland wordt de zaak zoo genoemd; dat is nu eenmaal de geijkte term geworden. Het is dus gewenscht het kind bij zijn gebruikelijken naam te noemen, en dien in de wet te bezigen; eenig nadeelig gevolg kan daaruit niet ontstaan. De critiek, die de heer van Idsinga op die benaming heeft gegeven, als zoude zij aanleiding geven tot misverstand, neemt niet weg dat ook in andere landen het contract zoo heet, en daarom is het wenschelijk dien naam in de wet op te nemen. Het feit dat het woord in de wet opgenomen is kan hoegenaamd geen kwaad, omdat wij tevens geven de definitie van wat er onder verstaan wordt.

Een tweede verandering die ik aangebracht heb is deze. In het artikel van het vorige ontwerp stond: „Elk beding strijdig met eene collectieve arbeidsovereenkomst welke op den werkgever of den arbeider van toepassing is.” enz. Wat is „van toepassing is”? Wel, de een zou zeggen: van toepassing is de collectieve arbeidsovereenkomst op den individueelen arbeider die tijdens het aangaan der overeenkomst lid was van de contracteerende vereeniging en het nog is op het oogenblik, dat de quaestie ontstaat. De andere zal zeggen: van toepassing op den arbeider die bij het aangaan van die overeenkomst lid was van de vakvereeniging welke die aanging, al was hij het niet meer op het oogenblik van het ontstaan der quaestie. Een derde zal zeggen: van toepassing niet alleen op den arbeider die lid was van de vakvereeniging tijdens het sluiten van de arbeidsovereenkomst, onverschillig of hij al dan niet lid was op het oogenblik, dat zich de quaestie voordoet, maar „van toepassing” is het collectief arbeidscontract op een ieder die ter plaatse, waar het is gesloten, tot het vak behoort waarvoor de vereeniging opgericht is.

Dit is kras; maar de uitdrukking „van toepassing is” laat ook deze uitgebreide explicatie toe. Men zal het met mij eens zijn dat men daarom die uitdrukking moet vermijden, omdat zij in zoo hooge mate dubbelzinnig is. Ik kan derhalve op geenerlei wijze met het amendement van den heer Schaper medegaan.

In het tegenwoordig artikel wordt in plaats van die uitdrukking: „van toepassing is”, daarom gezegd: „Elk beding tusschen den werkgever en een arbeider, strijdig met een collectieve arbeidsovereenkomst, door welke zij beiden *gebonden zijn*” . . . enz.

Nu kan men vooreerst door zijn persoonlijk toetreden rechtstreeks door de collectieve arbeidsovereenkomst *gebonden zijn*. Dit geldt voor één werkgever of voor meerdere werkgevers, waarover de heer van Idsinga sprak; maar men kan 2°. *gebonden zijn*, indirect, middellijk, omdat men op het oogenblik van het aangaan van het contract, lid is van de vakvereniging — zoo is althans mijn beschouwing.

Men moet aannemen dat de vakvereniging zich sterk maakt voor haar individuele leden, die dan daardoor gebonden zijn, ook in den zin dat zij rechtens en moreel *gebonden zijn* zich aan die afspraak te houden.

Dit moet men aannemen, en zal ook, zonder twijfel, door den rechter aangenomen worden, altijd wanneer in de statuten der vakvereniging het geval voorzien is en den arbeider, die tot de vakvereniging toegetreden is, van te voren gezegd is dat hij op deze wijze gebonden is. Het is een onderwerp dat in de statuten behoorlijk geregeld behoort te worden.

Blijft over de vraag: hoe is de toestand van den individueelen arbeider, die wel lid was tijdens het aangaan van de collectieve arbeidsovereenkomst, maar geen lid meer is op het oogenblik dat de strijd aanvangt?

Dit is een zaak die eveneens afhankelijk is van den inhoud der statuten van de vakvereniging, en waarin deze dus zelve voorzien moet.

Wanneer dit inderdaad in de statuten voorzien wordt, kan men *gebonden* zijn aan de vakvereniging ook indien men geen lid meer is op het oogenblik van den strijd.

En voor het overige zal te zijner tijd de wet er in moeten voorzien. Wanneer het ontwerp in de practijk niet werkt zooals wij ons dit voorstellen, wanneer de rechter anders uitspreekt dan wij meenen en in ieder geval, naar mate de collectieve arbeidsovereenkomst zich ontwikkelt, zal de tijd komen dat het onderwerp hier behandeld en geregeld zal moeten worden, dat de wetgever met een opzettelijke regeling van het collectief arbeidscontract zal moeten ingrijpen.

En wat is nu de reden waarom ik het geheel eens ben met den heer van Nispen tot Sevenaer, dat het amendement van de heeren Aalberse c.s., al is de gedachte niet onjuist, toch inderdaad niet behoort te worden aangenomen?

Vooreerst omdat het hier een onderwerp betreft dat thans nog geen wettelijke regeling behoeft, daar hierin voorzien kan worden door de vakverenigingen zelf, maar in de tweede plaats, omdat dit onderwerp behoort in de wettelijke regeling, welke thans niet aan de orde is.

De heer van Idsinga moet zich niet al te zeer verheugen over deze uitlating, want de geachte afgevaardigde heeft gezegd, dat hij het met een erkenning, met het noemen van de collectieve arbeidsovereenkomst, in den zin als aanvankelijk door de Commissie van Rapporteurs was bedoeld, eens is. Hij gaat niet zoover van geheel en al te willen ignoreeren bij deze gelegenheid, dat er een collectieve arbeidsovereenkomst bestaat. Wanneer het nu zoo is dat hier de naam genoemd wordt, dan rijzen dezelfde bezwaren, die de geachte afgevaardigde tegen het ontwerp heeft aangevoerd, dan ontbranden dezelfde quaesties bij de uitlegging en bij de toepassing van het hedendaagsche recht, die de heer van Idsinga vreesde.

Voor dat ik afscheid neem van het amendement-Aalberse, zij het mij veroorloofd er dit bij te voegen: het amendement past niet geheel en al in het ontwerp.

Bij alinea 1 van het ontwerp wordt gesproken over degenen die door de collectieve arbeidsovereenkomst zijn gebonden en nu komt in het amendement de tegenstelling van „zijn gebonden” en „verplicht zijn zich daaraan te houden”. Dat klopt niet.

Het amendement, zooals het woordelijk luidt, ik behoef dit nu niet nader uiteen te zetten, volgt de terminologie niet van het ontwerp en daardoor wordt een verandering aangebracht die de heeren volstrekt niet gewild hebben, maar die door de woordenkeus is ontstaan.

Ik kom nu tot een ander belangrijk verschil tusschen het oorspronkelijk artikel en het tegenwoordige. Vroeger stond er dat het afwijkende beding nietig zal zijn en thans staat er dat de overeenkomst nietig kan worden verklaard op de vordering van ieder degenen die partij waren bij de collectieve arbeidsovereenkomst, met uitsluiting van den werkgever zelf.

Daarbij ben ik tevens genaderd tot het amendement van den heer Schaper, die de eerste lezing zooveel beter vindt en daartoe nu wil terugkeeren, die liever heeft de nietigheid van het vorige ontwerp, dan de nietigverklaring op de wijze van dit ontwerp.

Het doet mij veel genoegen, dat de heeren Aalberse c.s. het met mij eens zijn; in hun amendement hebben zij zich dan ook bij dit voorstel aangesloten.

Laten wij nu eens nagaan hoe wij ons de werking van dit artikel moeten voorstellen.

Er bestaat een overeenkomst tusschen een werkgever en een arbeider. Ik stel het geval — want zoo zal het in den regel voorkomen — dat er over de uitvoering van het afwijkende beding in een individueel arbeidscontract geschil is gerezen en dat geschil bij den kantonrechter aanhangig is. Naar mijn opvatting wordt nu bij dit artikel verordend, dat dan de vakvereniging tusschenbeide zal kunnen komen bij den rechter en hem zeggen zal: gij moet dat beding nietig verklaren, wanneer dat feitelijk in strijd is met de collectieve arbeidsovereenkomst. Wanneer die feitelijke strijd vast staat, staat het niet meer aan den rechter om al of niet het individueele beding nietig te verklaren, maar *moet* hij dit doen.

Het recht dat hier aan de vakvereniging wordt toegekend, is inderdaad zeer waardevol, het recht dat haar wordt gegeven, is zeer krachtig, het vertrouwen dat haar wordt geschonken, zeer groot.

Ik heb reeds bij de algemeene beschouwingen doen uitkomen, dat, wel verre van dat, zooals van sommige zijden werd beweerd, de vakorganisatie en haar ontwikkeling in ons land door dit wetsontwerp zouden worden tegengewerkt, daardoor integendeel aan de vakvereniging steun, kracht en gelegenheid wordt gegeven om nuttig werkzaam te zijn.

En dit artikel geeft daarvan een voorbeeld. Indien dit aldus wordt aangenomen, geeft het aan de vakvereniging een bewijs van vertrouwen, verstrekt het haar steun en prikkelt het haar om nauwlettend het oog op houden niet alleen op het sluiten van het collectief arbeidscontract, maar ook op de werking daarvan in de practijk en een vakvereniging, die dat doet is dus zeker op de hoogte of er in het gebied, waarin zij werkt — dit is een klein rayon dat gemakkelijk te overzien is — een dergelijk geding aanhangig is. Op het oogenblik, waarop die zaak speelt, treedt dan de vakvereniging tusschenbeide en vraagt nietigverklaring van het met het collectieve arbeidscontract strijdige beding. Nu heeft de geachte voorzitter der Commissie van Rapporteurs mij zooveel geïnterrumpeerd met de vraag of dit wel processueel zou gaan, omdat, volgens ons procesrecht, wanneer een derde in een geding tusschen twee strijdende partijen wil tusschenbeide komen, hij daarvoor permissie behoeft van den rechter. Men moet namelijk aan den rechter aantoonen, dat men belang heeft bij het tusschenbeide komen en de rechter geeft dan zijn toestemming daartoe of weigert die. Zoodanige weigering moet hier nu worden afgesneden en ik heb reeds een voorstel gereed gemaakt, om, wanneer wij genaderd zullen zijn tot art. VI, waar de procedure behandeld wordt, te bewerkstelligen, dat wanneer de vakvereniging tusschenkomt in een geding voor den kantonrechter over een beding in het individueele arbeidscontract, de vakvereniging eenvoudig het recht heeft om te zeggen, als ik het nu eens familiaar mag uitdrukken: hier ben ik, dus dat zij geen verlof van den rechter noodig heeft om te verschijnen.

De zaak kan echter ook anders gaan. De vakvereniging kan tot de kennis komen van het bestaan van een nietig beding, hoe dan ook, derhalve zonder dat tusschen de contractanten geschil bestaat, en dan daagt de vakvereniging eenvoudig de twee partijen bij dat beding betrokken voor den rechter. Daartegen zou een bezwaar kunnen worden ingebracht. Men zou kunnen zeggen, dat is aan den rechter vragen, zooals men dat in ons jargon noemt, een sententia declaratoria; maar nu is juist de beteekenis van het artikel hierin gelegen, dat het aan de vakverenigingen het recht geeft om daartoe zonder meer op te treden.

Ziedaar hoe ik mij de werking van deze bepaling voorstel. Ik geloof dat die bepaling in vele opzichten veel meer aanbeveling verdient dan de wijziging door den heer Schaper voorgesteld. Volgens den heer Schaper zou zijne regeling zoo goed zijn omdat zij als het ware automatisch werkt. Dat klinkt nu heel fraai, maar in werkelijkheid is dit niet het geval. Stel het geval dat de twee partijen, de werkgever en de werklieden, in strijd met de collectieve arbeidsovereenkomst een beding hebben gemaakt, en over dat beding ontstaat verschil. Dan gaan zij naar den kantonrechter. Over de collectieve arbeidsovereenkomst spreekt geen van de beide partijen; zij vragen alleen eene beslissing over het beding waarover verschil is ontstaan, over het concrete geval dus dat beiden verdeeld houdt. Nu meent de heer Schaper dat in zulk een geval de kantonrechter oordeelen zal volgens de collectieve arbeidsovereenkomst. Maar daarop beroepen de partijen zich niet. Partijen staan niet op een moreel hoog standpunt; dat blijkt reeds daaruit dat zij van de collectieve arbeidsovereenkomst eerst zijn afgeweken. Nu meent de heer Schaper dat wanneer de nietigheid bedreigd wordt, dit inderdaad in het belang van de zaak zooveel beter is. Maar zooals het artikel nu luidt heeft de

vakvereniging het toch in haar macht om te zorgen dat de zaak onder de aandacht van den rechter komt. Er is nog een ander belangrijk voordeel aan de regeling die hier wordt voorgesteld verbonden. En dat is, dat zij de mogelijkheid afsnijdt, dat partijen voor den rechter zich juist op hun trouwbreuk kunnen beroepen en daarvan de vruchten plukken. Nu acht ik dit uit een moreel oogpunt een goede regeling. Ieder van de partijen toch heeft zich tweemaal schuldig gemaakt aan woedebrek. In de eerste plaats toen zij van de collectieve arbeids-overeenkomst afweken, en in de tweede plaats door de andere te verraden, zooals geschiedt wanneer een hunner de nietigheid zelf inroept.

Bovendien acht ik het van belang voor de vakverenigingen, dat zij niet alleen op de hoogte blijven, maar zich ook de zaken moeten aantrekken en dat zij moeten optreden. Tot steun mijner bewering kan ik ook nog aanvoeren, dat dit stelsel in de juristenvereniging zonder hoofdelijke stemming is aangenomen in tegenstelling met het andere stelsel.

Ook moet ik nog de aandacht vestigen hierop, dat in alle andere gevallen, waarin dit wetsontwerp de nietigheid bedreigt, de rechter niet anders behoeft te kennen dan het ééne contract dat hem wordt voorgelegd en de wet, terwijl hij hier nog een tweede overeenkomst, de collectieve arbeidsovereenkomst, zou moeten kennen, een factor die partijen juist vaak zullen achterhouden.

Laat ons ter vergelijking ons voor oogen stellen de bepaling dat de arbeider zich niet mag verbinden genoegen te nemen met elke toekomstige wijziging in het reglement en dat indien hij dit doet, het beding nietig is. Wordt nu een beroep gedaan op een dergelijke afspraak, dan behoeft de rechter alleen te kennen de afspraak en art. 1637 w [1] van de wet, die daarop van toepassing is. Maar hier, bij het collectief arbeidscontract, is het anders; hier moet de rechter nog meer weten, dat hem alleen van elders blijken kan, nl. het bestaan van het collectief arbeidscontract. Dit is het verschil tusschen alle overige bepalingen, waarbij nietigheid bedreigd wordt, en deze bepaling.

Verder is er nog een belangrijk verschil tusschen het wetsontwerp en het amendement van den heer Schaper. Terwijl het wetsontwerp zegt, dat beide partijen moeten zijn gebonden door de overeenkomst, is er volgens het amendement maar één partij, die gebonden zal zijn. De heer Schaper, dit toelichtende, heeft gezegd: laat ons aannemen dat te Amsterdam de loonstandaard hooger is dan ten platten lande, en dat de arbeiders van het platteland naar Amsterdam komen als onderkruipers, in strijd met de collectieve arbeidsovereenkomst, dan wordt deze overeenkomst geweld aangedaan.

Dit is het systeem van den heer Schaper, dat hij dit wil beletten. Dit gaat te ver. Dit is een bezwaar dat ik ook had tegen de aanvankelijke redactie van het artikel. Zoo ver kan men niet gaan.

De heer Schaper noemde de personen die hij op het oog had onderkruipers. Dit kan wel waar zijn, maar men moet zich voorstellen het normale geval, dat uit het Noorden of Zuiden des lands werklieden naar Amsterdam gaan om daar werk te zoeken, omdat de loonstandaard er hooger is. Zij worden door een werkgever aangenomen op een lager loon dan aan andere arbeiders wordt betaald. Zij weten niets van de collectieve arbeidsovereenkomst. Mogen zij nu slachtoffers worden?

Kan daarom door den werkgever straffeloos tegen het arbeidscontract worden gezondigd? Kan hij daarmee vrij uit gaan? Neen, want vooreerst is hij lid van een werkgevers-combinatie, of een vereeniging van werkgevers en deze kunnen hiertegen een bepaling maken. Hier is een zeer eenvoudig aanwijsbare schade toegebracht en indien men bevreesd is dat deze schade in rechten niet te bewijzen is kan men zich daartegen van te voren wapenen, met behulp van een strafbepaling, een poenaliteit. In het geval dat er één werkgever is en aan de andere zijde een vakvereniging van arbeiders kan in het collectief arbeidscontract daartegen door een dergelijke bepaling eveneens worden voorzien.

Nu heeft de heer Schaper gevraagd: wie had er bezwaren tegen de eerste regeling, en dan noemt hij de juristenvereniging. Hij haalde daarbij een uitspraak aan uit den tijd toen wij nog collega's waren, toen ik hem zou gezegd hebben dat wij de juristen in een wetgevende vergadering als deze niet konden missen. Het doet mij genoegen dat dit zoo veel indruk op den geachten afgevaardigde heeft gemaakt, dat hij het zich nog herinnert en er mede instemt. Hij moet, laat mij hem dan nu ook dit mogen zeggen, ook de werkzaamheden van de juristenvereniging niet te licht schatten. Wij moeten deze vereeniging, die louter in het algemeen belang, ten behoeve van de rechtsontwikkeling in ons land, na praeadvies te hebben gelezen en belangrijke discussiën te hebben gehoord, haar meening uitspreken, zeker dankbaar zijn voor den invloed, dien zij op de rechtsvorming hier te lande oefent. De wijze, waarop de discussie wordt

gepraepareerd, geeft waarborgen genoeg, dat niet lichtvaardige uitspraken worden gedaan.

Toen ik sprak over de bezwaren tegen de vroeger voorgestelde „nietigheid”, heb ik echter niet uitsluitend gedacht aan die der juristenvereniging, maar ook aan de bezwaren voortgekomen uit deze Vergadering. Er zijn onderscheidene leden geweest, die mij hebben gezegd, dat wat in het ontwerp stond, te ver gaat en op grond daarvan ben ik de zaak gaan overwegen en heb ik het ontwerp veranderd, zooals thans is voorgesteld.

Nu wensch ik niet veel meer van de aandacht der Kamer te vragen. Ik hoop, dat men nu begrepen heeft, wat met het voorstel der Regeering wordt bedoeld en daaruit zal men dan wel gekregen hebben den indruk, dat noch het amendement van den heer Aalberse, noch dat van den heer Schaper aanbeveling verdient.

Nog een enkel woord in zake de rechtspersoonlijkheid.

Wanneer men de zaak zoo regelt, dat de vakverenigingen het recht hebben om bij den rechter te vragen, dat hij uitspreke de nietigheid van een beding wanneer het geval, dat het artikel onderstelt, aanwezig is, dan moet ook die vakvereniging rechtspersoonlijkheid hebben.

Dit kan niet anders, maar wat is er tegen? Een vakvereniging kan toch zeer eenvoudige statuten maken, deze aanbieden en er goedkeuring op vragen. Het zijn toch geen politieke, anti-militaristische vereenigingen, of de zoodanige, waarvoor langdurige overweging noodig is. Wanneer dan bovendien verschillende personen, die in de zaak belang stellen, helpen met het maken dier statuten, dan levert dit toch geen bezwaar op. Bovendien wanneer eenmaal één vereeniging goedkeuring heeft zal het voor andere opvolgende niet moeilijk zijn, door die goedgekeurde statuten na te volgen, zelf rechtspersoonlijkheid deelachtig te worden.

Dit is werkelijk een misverstand tusschen den heer Schaper en mij. Men moet zich deze zaak zóó voorstellen, dat de geheele bedoeling van deze regeling is om de zaak van de collectieve arbeidsovereenkomst te bevorderen en den bloei van het vakvereenigingswezen te verzekeren.

Ik meen hiernede de verschillende sprekers te hebben beantwoord en de juiste beteekenis van het voorstel te hebben in het licht gesteld.

De heer **Heemskerk**: Ik behoor tot hen die zeer veel neiging gevoelen zich te vereenigen met het Regeeringsartikel, maar ik heb één bezwaar, dat ik even moet te berde brengen.

Dit bezwaar raakt de vraag, die reeds gedaan is door den heer van Idsinga: door welke handeling zal iemand aan een collectieve arbeidsovereenkomst gebonden zijn?

Er staat in art. 1637 w [1], dat gisteren is gevoteerd: „Eene verklaring des arbeiders, waarbij hij zich verbindt zich met een in de toekomst vast te stellen reglement, of met eene toekomstige wijziging van een bestaand reglement te vereenigen, is nietig.”

Zooeven heeft de Minister nog verklaard, dat, als de rechter zulk een verklaring en daarnaast dat artikel ziet, hij dan direct weet dat de wet overtreden en de verklaring nietig is.

Men heeft dus in de wet een waarborg gelegd, dat een arbeider niet gebonden zou zijn door een reglement dat hij te voren niet gekend heeft. Waar is nu echter de waarborg, dat een arbeider niet gebonden zal zijn door een collectieve arbeidsovereenkomst, die niet van te voren aan hem bekend is geworden? Dien waarborg mis ik.

Nu zal wellicht de Minister zeggen: dat regelen wij hier niet; wij zullen zien hoe het loopt. Het is dus niet geregeld en als men den Minister hoort, krijgt men den indruk, dat het een zeer eenvoudige zaak is.

Het moet zijn een vereeniging van arbeiders, welke rechtspersoonlijkheid bezit. Heeft de vereeniging de Koninklijke goedkeuring op haar statuten verkregen, zoo voert de Minister den heer Schaper te gemoet, dan is zij bevoegd collectieve arbeidsovereenkomsten te sluiten.

Maar hoe zal men nu gebonden zijn?

Ja, zegt de Minister, men zal gebonden zijn natuurlijk door persoonlijke toetreding tot de collectieve arbeidsovereenkomst, maar ook door het lidmaatschap der vereeniging.

Wanneer ik nu heden lid word van een vereeniging, die over 2 jaren een collectieve arbeidsovereenkomst sluit, waarin bepalingen staan waartegen ik groot bezwaar heb, ben ik dan gebonden door die overeenkomst?

Of zal de Regeering, eer ze de statuten goedkeurt, van die vereeniging de waarborgen eischen ten aanzien van de collectieve arbeidsovereenkomst, welke zij in de wet ten aanzien van het fabrieksreglement heeft neergelegd?

Gesteld bij voorbeeld, dat in de collectieve arbeidsovereenkomst het beding staat, dat de werkgever in het bij hem geldend fabrieksreglement zekere wijzigingen zal brengen en dat hij ze aanbrengt, en de arbeider zegt: die wijzigingen heb ik van te voren niet goedgekeurd en ik kan ze ook niet aanvaarden, zal dan de werkgever weder kunnen zeggen: ja, maar die wijzigingen vloeien voort uit de arbeidsovereenkomst, welke u als lid der vereeniging bindt? De arbeider zal zeggen: de collectieve arbeidsovereenkomst heb ik ook niet van te voren goedgekeurd; maar de werkgever zal antwoorden: die hebt ge van te voren goedgekeurd doordat ge lid van de vereeniging zijt geworden.

De Minister zal gevoelen, dat hier iets niet klopt. Willen wij van de collectieve arbeidsovereenkomst iets maken, dan dient altijd aan ieder de bevoegdheid te worden toegekend te weten of hij zich daarmee al dan niet kan vereenigen.

Is zoodanige waarborg nu gelegen in die woorden „gebonden zijn“?

Het eigenaardige hiervan is dit: Wanneer er stond „verbonden zijn“, zou men moeten gebonden worden volgens de regelen van het Burgerlijk Wetboek, d. i. toetreden tot die arbeidsovereenkomst. Nu staat er „gebonden“, en kl arblijkelijk is het niet de bedoeling, dat dit dezelfde beteekenis heeft.

Er wordt dus een nieuwe wijze van gebonden worden gesteld in de plaats van de oude wijze, volgens het Burgerlijk Wetboek. Maar welke wijze dat is, weten wij niet, en het is toch wenschelijk dat wij dit weten.

Het wil mij daarom voorkomen, dat hier een ernstige leemte bestaat, en ik geloof dat het niet gemakkelijk is deze zaak te regelen. Zou het daarom geen overweging verdienen aan dit wetsontwerp een bepaling toe te voegen, volgens welke de wet nadere regelen zal stellen omtrent het tot stand komen van collectieve arbeidsovereenkomsten en omtrent de wijze waarop de daarbij betrokken personen gebonden worden? Zoodaans het nu is, mis ik den waarborg, dat de arbeider gebonden zal zijn door een overeenkomst, waarvan hij van te voren weet dat daartegen bij hem geen bezwaar bestaat.

De heer **Drucker**, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord om, namens deze, haar gevoelen over het gewijzigd Regeeringsvoorstel en de amendementen mede te deelen en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het bepaalde advies uitbrengen, zooals het Reglement dit van de Commissie van Rapporteurs verlangt, is op dit oogenblik niet wel mogelijk en zou ook, naar het ons voorkomt, minder gepast zijn tegenover de voorstellers der amendementen, die nog niet in de gelegenheid zijn geweest hun voorstellen tegen de zwaarwichtige bedenkingen van den heer van Nispen en van den Minister te verdedigen. Maar ik wil gaarne op dit oogenblik uiteenzetten het standpunt, dat de Commissie van Rapporteurs ter zake van de collectieve arbeidsovereenkomst in het algemeen en van de beide ingediende amendementen in het bijzonder inneemt.

Eén ding staat vast naar aanleiding van de gevoerde debatten, en dat vereenvoudigt de zaak voor deze Vergadering althans eenigermate, namelijk dat in deze zaak de collectieve arbeidsovereenkomst alleen beschouwd wordt als een afspraak, een regeling, gemaakt tusschen werkgevers aan den eenen en arbeiders aan den anderen kant. Door een gezaghebbend jurist, mr. Levy, is kort geleden aan het begrip „collectieve arbeidsovereenkomst“ een geheel anderen, tot dusver nog nergens ter wereld te voorschijn getreden beteekenis gehecht.

In een der bij de Kamer ingekomen adressen, namelijk dat van den Bond van smeden-patroons in Nederland, hebben die petitionarissen dat systeem van mr. Levy onmiddellijk tot het hunne gemaakt. Evenwel, dat stelsel heeft in deze Kamer geen weerklank gevonden, en wij kunnen dus aannemen, dat althans dit hier vast staat, dat de collectieve arbeidsovereenkomst is een regeling, getroffen tusschen werkgevers aan den eenen en arbeiders aan den anderen kant.

Vrij algemeen is ook erkend de groote wenschelijkheid, in het algemeen belang, van de totstandkoming van collectieve arbeidsovereenkomsten. Zelfs de geachte afgevaardigde de heer van Idsinga, die in den loop van zijn betoeg aan de totstandkoming en werking van collectieve arbeidsovereenkomsten tal van slagboomen heeft in den weg gelegd, heeft toch in het algemeen de wenschelijkheid daarvan niet tegengesproken.

Met de feiten voor oogen is dié wenschelijkheid ook nauwelijks tegen te spreken en wanneer men bijv. raadpleegt het werk dat onlangs is verschenen van mej. Fanny Imle over de ontwikkeling van de collectieve arbeidsovereenkomst in Duitschland, waarvan de heer Spiekman een overzicht heeft gegeven in de *Vragen des Tijds*, dan ziet men, welke zegenrijke ontwikkeling dat instituut in Duitschland heeft verkregen, nadat het in Engeland reeds op den voorgrond was getreden.

De Commissie heeft met het grootste genoegen van de Regeeringstafel de krachtige verdediging gehoord van de wenschelijkheid van de collectieve arbeidsover-

eenkomsten. Het is te hopen, dat dat woord van den Minister van Justitie, hier gesproken, ook in werkelijkheid, waar de Regeering als Regeering met arbeidsovereenkomsten in aanraking komt, gestand zal worden gedaan. Juist in Duitschland hebben de collectieve arbeidsovereenkomsten krachtigen steun gekregen, doordat de zoogenaamde „tariffreue“ patroons tegenover de enkelen, die zich op den achtergrond houden, steun van overheidswege hebben ontvangen.

Wat is nu het Regeeringsvoorstel ten opzichte van de collectieve arbeidsovereenkomst?

Vooreerst, dat de geldigheid van die overeenkomst naar burgerlijk recht boven allen twijfel verheven wordt door uitdrukkelijke wettelijke erkenning.

Daarop wensch ik nog even den nadruk te leggen. Niet alsof voor het bestaan en de werking van dit instituut nu alles zou zijn gelegen aan een wetsartikel; er zijn andere factoren in het maatschappelijk leven, die op de ontwikkeling van dit instituut ook hun invloed doen gelden. Maar ik meen, dat het voor een opkomende instelling, waarvan men veel verwacht voor het verkrijgen van meer bevredigende arbeidstoestanden in de industrie, van groot belang is, dat wettelijk de kracht van dergelijke overeenkomst vaststaat.

Nu is door den heer van Idsinga gevraagd: hoe staat het met die rechtsgeldigheid, indien dit artikel niet wordt aangenomen?

Er is in deze Vergadering niemand, die daarop een antwoord kan geven, de heer Minister zoo min als één van ons. De heer Minister kan zeggen, wat hij als jurist daarover denkt, maar ik geloof, dat in het algemeen de Minister van Justitie niet geneigd is, en te recht, van de Ministerstafel interpretaties te geven, die op den weg van den rechter liggen. Wel weten wij echter, dat er in Nederland juristen zijn — en juristen, waarlijk niet van de minsten in het gilde — die de rechtsgeldigheid, naar het tegenwoordig recht, van de collectieve arbeidsovereenkomst op tal van gronden hebben tegengesproken. Wij weten nu reeds, dat bij het toenemend gebruik van die instelling en bij de toeneming der neiging om daarover een rechterlijke beslissing uit te lokken, het gevaar niet gering is, dat zulk een beslissing ten ongunste van een dergelijk contract zou kunnen worden gewezen.

Wanneer een artikel wordt aangenomen zooals de Regeering het heeft voorgesteld, is een dergelijke rechterlijke beslissing niet meer mogelijk, en zal die overeenkomst rechtsgeldig zijn. Wat volgt daar nu uit, met het oog op de algemeene bepalingen van ons Burgerlijk Wetboek? Dit, dat hetgeen de partijen met elkander zijn overeengekomen, door den rechter wordt gehandhaafd. Wat er in de collectieve arbeidsovereenkomsten zal komen te staan, moeten de partijen zelf weten; daarover hebben wij hier niets te zeggen, maar wat wij hier uitmaken, is dat hetgeen in die overeenkomsten staat, door den rechter zal worden gehandhaafd.

In den loop van de debatten is het wel niet uitdrukkelijk gezegd, maar is wel eenigermate de neiging te voorschijn gekomen, welke zich in den lande ook wel eens heeft geopenbaard, om toch niet al te sterk aan zulk een overeenkomst gebonden te willen zijn. Ik zou zeggen: dat gaat niet, één van beide: de overeenkomst is in rechte geldig, of ze is niet geldig; is zij in rechte geldig, dan moeten de partijen met de voordeelen, daaraan voor haar verbonden, ook de onaangename gevolgen accepteren, welke er uit kunnen voortvloeien, dat zij de een of andere verplichting op zich hebben genomen.

Men mag vertrouwen, dat voor de zorgeloosheid, waarmede tegenwoordig collectieve overeenkomsten worden geredigeerd, langzamerhand groter zorg en nauwkeurigheid bij het stellen van die contracten in de plaats zal treden; en naarmate partijen zorgvuldiger op schrift brengen wat zij bedoelen, naar die mate zullen ook de rechtsgevolgen meer vaststaan. Daarover hebben wij het nu wel niet direct bij de vaststelling van dit wetsontwerp, maar als de geldigheid eenmaal in de wet is vastgelegd, volgt daaruit, dat wat in de overeenkomst staat ook voor de partijen verbindend is.

Behalve dat, is in het ontwerp vastgelegd nog een tweede punt, n.l. dat aan de collectieve overeenkomst wordt verbonden de nietigheid van afwijkende bedingen. Het is na lange en rijpe overweging het oordeel van onze Commissie, dat dit alles is, wat op dit oogenblik kan worden bereikt, dat op dit oogenblik de tijd rijp is voor die twee beslissingen, maar ook alleen voor die twee beslissingen, ten eerste dat de collectieve arbeidsovereenkomst is een geldige overeenkomst, en ten tweede, dat afwijkende bedingen nietig zijn, in algemeenen zin, daargelaten nu, of dat moet wezen nietigheid vanzelf of nietig verklaarbaar.

De Commissie is van meening, dat die vrucht niet is onvoldragen, gelijk het hier is genoemd, maar op dit oogenblik rijp om te worden geplukt. Daarbij staan wij niet alleen; nog kort geleden heeft een zeer uitnemend deskundige, een der voorzitters van het Gewerbergericht te Berlijn, verklaard, dat die twee punten,

maar geen andere, hem toeschienen vatbaar te zijn voor wettelijke regeling op dit oogenblik.

De heer Minister heeft straks gezegd, en ik onderschrijf die meening volkomen, gelijk ik dat reeds heb aangeduid bij de algemeene beraadslaging, dat de tijd zal komen — wanneer kunnen wij niet precies zeggen — dat wij in de regeling van dit onderwerp verder zullen moeten gaan en trachten een werkelijke wettelijke regeling van dit onderwerp tot stand te brengen. Maar te gelijker tijd meenen wij met den Minister, dat wij dat nu nog niet kunnen en mogen doen.

Een poging om dat te doen, maar zeer partieel, is beproefd door den heer Aalberse en zijn geachte twee medevorstellers. Behoudens nadere overtuiging door hetgeen die voorstellers mochten in het midden brengen, houden wij het er aanvankelijk met den heer Minister voor, dat de Kamer verstandiger zal doen zich niet op dien weg te begeven. Daargelaten de moeilijkheden van redactie, die in het artikel, zooals het door den heer Aalberse is voorgesteld, zijn gelegen, ontbreekt daaraan één ding, dat in een wettelijke regeling nooit zou mogen ontbreken, nl. de waarborging van het recht van de minderheden, door toekenning van de bevoegdheid tot uittreding uit de vereeniging, binnen korten tijd nadat de collectieve arbeidsovereenkomst is gesloten. Er is door den heer Minister te recht gezegd, dat in geen enkele wet, behalve de Australische, de collectieve arbeidsovereenkomst is geregeld. Men zou er kunnen bijvoegen, althans voor zoover mij bekend, dat er zelfs niet bestaat eenig Regeeringsontwerp in deze materie. Maar er zijn wel een paar particuliere ontwerpen, door zeer bevoegde deskundigen bearbeid. En nu wordt juist dat punt in die particuliere ontwerpen in dien geest geordend, dat aan degenen die in de minderheid zijn gebleven bij de vaststelling van het contract, de bevoegdheid wordt toegekend de vereeniging binnen korten tijd te verlaten, opdat zij niet gebonden zijn aan het contract, waarvan zij niet willen weten.

Waar ik bestrijd een voorstel van geachte medeleden van de Kamer, wil ik toch ook aanhalen de plaatsen waar dat is te vinden. Men vindt het eene ontwerp, dat afkomstig is van twee uitnemende rechtsgeleerden in Zwitserland, in de „Sociale Praxis”, deel XI, n°. 14.

Het andere ontwerp, dat niet zoo gemakkelijk te vinden is, omdat het in een Fransch weinig verspreid tijdschrift voorkomt, is een ontwerp van eenige Parijsche professoren, uitnemende deskundigen op dit gebied, en te vinden in de „Bulletins de la Société d'études législatives” van 1904. Zonder een dergelijke veiligheidsklep voor de minderheid, die aan het contract niet mede wenscht te doen, is, naar het ons voorkomt, een voorstel als dat van den heer Aalberse wettelijk niet toelaatbaar.

Het is ook niet te verhelpen door eenvoudig in het amendement van den heer Aalberse c.s. nog een dergelijk clausuleetje in te lasschen, want men blijft daarbij zeer zeker stuiten op het bezwaar, dat men krijgt een bij uitstek partieele regeling, die niet voorziet in tal van verwante en bijkomende moeilijkheden.

Het wetsvoorstel is dus te recht beperkt tot de wettelijke geldigverklaring van de overeenkomst en de nietigverklaring van afwijkende bedingen.

Over dit laatste nog eenige korte opmerkingen. Waarom die nietigverklaring van afwijkende bedingen? Vooreerst, omdat naar onze meening de tijd daarvoor wel degelijk rijp is. De heer van Idsinga heeft vanochtend er aan herinnerd, dat door zeer bekwame juristen reeds naar het bestaande geldende recht die nietigheid uit de wet wordt afgeleid. Hij haalde daarvoor een recenten Duitschen schrijver als getuige aan. Hij had er bij kunnen voegen, dat ook de juridische vader van de collectieve arbeidsovereenkomst, prof. Lotmar, die nietigheid gedeuceerd heeft uit het bestaande recht — wel is waar uit het Deutsche recht, gelijk daar wordt opgemerkt, maar op gronden, die evenzeer gelden in het Fransche en Nederlandsche recht.

Of de nietigheid inderdaad uit het geldende recht af te leiden is, wil ik in het midden laten. Maar waar gezaghebbende mannen leeren, dat ze reeds in het bestaande recht vervat is, kan men het niet een gewaagden sprong noemen, ze uitdrukkelijk in een nieuwe wet neer te schrijven.

Er is nog een tweede grond voor behandeling van dit punt in dit wetsontwerp, namelijk deze: dat in een wetsontwerp op de individueele arbeidsovereenkomst dit artikel uitnemend op zijn plaats is. Hier hebben wij het over een beding, dat opgenomen wordt in een individueele overeenkomst, en het is dus hier de aangewezen plaats om te zeggen dat dergelijk beding niet is geoorloofd.

Nu vraagt de heer van Idsinga: noem mij eindelijk toch eens de reden, waarom dat zoo moet zijn. Die reden ligt mijns inziens zoo voor de hand, is in geschriften al zoo dikwijls uiteengezet en leeft zoo zeer in den gedachtengang

van belanghebbenden; dat het mij haast overbodig toeschijnt, dit uitdrukkelijk te zeggen.

Wanneer patroons en werklieden heden in het belang van den vrede in hun vak, overeengekomen zijn, dat zij in hun onderlinge verhouding zekere regelen in acht zullen nemen, hoe is het dan vereenigbaar met de eischen van de trouw en de moraliteit, indien die menschen morgen zeggen: wij houden ons niet aan de afspraak, in het algemeen belang gemaakt? Ik zou zeggen: wanneer de wetgeving dergelijk beding nietig verklaart, doet zij wat de eerlijkheid en de goede trouw in het verkeer vorderen.

Zijn dit dus redenen om in het algemeen te concludeeren tot nietigheid van dergelijk afwijkend beding, dan rijst de vraag, hoe men het in wettelijken vorm zal brengen. Daar staan wij voor de keuze tusschen twee wijzen van uitwerking, tusschen het Regeeringsvoorstel en het amendement-Schaper. Op drie punten blijken beide voorstellen te verschillen.

Het eerste punt, waaromtrent verschil tusschen de beide voorstellen bestaat, is wat Lotmar genoemd heeft en de Duitschers na hem voortdurend noemen de „Geltungsbereich” van de collectieve arbeidsovereenkomst; dat wil zeggen: hoe ver zich de werking daarvan uitstrekt.

Daaromtrent heeft bij de Commissie, ook ten vorigen jare, geen twijfel bestaan, dat het voorstel Loeff niet kon aangenomen worden in de bewoordingen, waarin het was vervat.

Het is ons voorgekomen, dat men daarmede veel te ver zou gaan. De woorden: „van toepassing is”, bedoelden misschien niet volgens den steller er van, maar moesten toch leiden tot één uitgestrektheid van werking, die niet in overeenstemming zou zijn met den aard der zaak.

Wanneer op een avond in eene vergadering van eenige werkgevers en een aantal arbeiders in het timmervak te Amsterdam wordt afgesproken, — zooals men wel pleegt te doen, dat voortaan te Amsterdam in dit vak een loon van 30 cent per uur zal betaald worden, is, strikt genomen, die afspraak „van toepassing” op alle werkgevers en arbeiders in het timmervak te Amsterdam.

Men kan dit nu wenschen als toekomst-muziek. Men kan zich de mogelijkheid denken, bij een wettelijke regeling van het bedrijf, een organisatie te maken, waaraan dergelijke kracht zou kunnen toegekend worden, maar dit is — ik herhaal het — toekomst-muziek.

Van de woorden „van toepassing is” zou dus een uitlegging mogelijk zijn, die verder zou gaan dan de grens, die men op het oogenblik kan toelaten.

Hoe is dan nu de toestand zooals het Regeeringsvoorstel luidt? Laat ik dat duidelijkheidshalve, naar mijn opvatting, mogen toelichten met het voorbeeld, dat de geachte afgevaardigde, de heer Schaper, gisteren gaf. Tusschen patroons en arbeiders te Amsterdam is overeengekomen dat die patroons in hun vak en in hun werkplaats niet minder loon zullen betalen dan bijv. 30 cent per uur. Nu schrijft zulk een patroon een advertentie in de *Zwolsche Courant*, waarbij hij timmerlieden vraagt om te Amsterdam te komen werken. Ik wil hierbij Zwolle volstrekt niet in een ongunstig daglicht stellen, maar uit den aard van de zaak zullen de loonen te Zwolle lager zijn dan te Amsterdam.

Het doel is dus, werklieden uit Zwolle te lokken om voor iets lager loon te Amsterdam te komen werken dan in de collectieve overeenkomst is opgenomen.

De patroon, die aldus de Zwolsche werklieden in dienst neemt, overtreedt de collectieve arbeidsovereenkomst, met zijn wederpartij, met de arbeidersvereeniging gesloten, en zal krachtens die collectieve overeenkomst tot schadeloosstelling worden aangesproken, mits die overeenkomst goed geredigeerd zij, zooals ik onderstel dat meer en meer de overeenkomsten geredigeerd zullen zijn.

Maar dit geschiedt niet, zegt men daar. Ik zou willen antwoorden:

De practijk van het leven brengt mede, dat de overeenkomsten, die men noodig heeft in het bedrijf en in het maatschappelijk verkeer, met zorg geredigeerd worden. Dit gebeurt met deze overeenkomsten thans nog niet, omdat zij nu pas opkomen, maar langzamerhand zal men zich ook in deze meer en meer op een zoo goed mogelijke redactie toeleggen.

Maar laat ik nu op de casuspositie terugkomen.

De patroon zondigt dus tegen zijn afspraak met de vakvereeniging en hij kan derhalve door de vakvereeniging worden aangesproken. Maar er is geen reden, naar het ons voorkomt, en het is niet te rechtvaardigen, dat men tot de Zwolsche arbeiders zal zeggen: gij hebt daar een nietige overeenkomst te Amsterdam gemaakt; want die Zwolsche arbeiders wisten van de geheele zaak niets af, zij hadden er niets mede te maken.

Dit is het standpunt dat, naar ons voorkomt, hierbij moet worden ingenomen.

Er wordt hier in mijn omgeving aan getwijfeld, of dit duidelijk in de wet

zal staan. De zaak is van zooveel belang, dat het misschien nuttig is, nog eens in een anderen vorm te zeggen, wat er in de wet zal staan.

Aan den eenen kant in het eerste lid, dat die Zwolsche arbeiders een contract hebben gesloten, dat niet nietig is, omdat zij door die collectieve arbeidsovereenkomst niet waren gebonden, en aan den anderen kant de verplichting van den patroon om schadevergoeding te geven, die voortvloeit uit het contract, dat hij heeft aangegaan, uit de handteekening, die hij er onder heeft geplaatst, in verband met de wettelijke erkenning van de overeenkomst.

In het algemeen rijst nu de vraag: wie is dan door de collectieve arbeidsovereenkomst gebonden? En hier kom ik op het punt, dat de geachte afgevaardigde, de heer Heemskerk, aan de aandacht van de Vergadering heeft onderworpen. Dit woord „gebonden” is, als ik het wel heb, een nieuw woord. Bij deze nieuwe zaak had men een nieuw woord nodig. „Gebonden” wil niet zeggen: verbonden volgens de regelen van het verbintenissenrecht, maar drukt uit de deelneming, het mededoen aan de collectieve arbeidsovereenkomst.

Men had daarvoor ook een ander woord kunnen kiezen, maar wanneer men het eenmaal over de strekking van een woord eens is, dan zal de practijk zich aan dat woord natuurlijk wennen.

Nu is de vraag: wie is gebonden?

Die vraag zal, evenals elke andere vraag van toepassing der wet, ten slotte door den rechter moeten worden beantwoord en degene, die beweert dat iemand gebonden is, zal dat eventueel aan den rechter zóó aannemelijk moeten maken, dat de rechter verklaart, dat deze gebonden is. Maar men kan in het algemeen zich nu reeds een oordeel daarover vormen, en de Minister heeft in dit opzicht zeer juist de beteekenis van het artikel in het licht gesteld.

Wanneer iemand lid is van een vereeniging, volgens welker statuten het tot haar taak behoort collectieve arbeidsovereenkomsten aan te gaan en die vereeniging een collectieve arbeidsovereenkomst heeft gesloten, dan is hij die dit verneemt en niet onmiddellijk uittreedt, naar mijn meening aan die collectieve arbeidsovereenkomst gebonden.

De heer Heemskerk: Is uitreden dat het eenige middel dat hij heeft?

De heer Drucker: Juist.

De heer Heemskerk: Dat is een dwang, dan wordt hij in den ban gedaan.

De heer Drucker: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil gaarne den heeren een oogenblik laten om van hun verbazing te bekomen. Ik kan begrijpen, dat de heer van Idsinga daar bezwaar tegen heeft en daarom van de collectieve arbeidsovereenkomst niet veel weten wil. Maar wanneer men de collectieve arbeidsovereenkomst wil, en werkelijk een stap wil doen om de invoering van dit instituut te vergemakkelijken, dan zal men hierover moeten heenstappen en moeten erkennen, dat het lid dat de vereeniging niet verlaat, haar ook in dit opzicht trouw moet blijven in hetgeen zij heeft besloten.

Dit is de moreele opvatting van de zaak, en die moreele opvatting dient naar onze meening door de wet te worden gesanctionneerd.

Wanneer nu de heer Heemskerk vraagt of het niet mogelijk is, dat iemand op deze wijze gebonden zou worden, zonder dat hij er iets van weet, dan zou ik daarvan in de practijk geen groot gevaar duchten: de publiciteit is tegenwoordig zoo groot, dat het sluiten van een collectieve arbeidsovereenkomst van eenige beteekenis al heel spoedig bekend zal zijn niet alleen aan de vakgenooten, maar zelfs aan het groote publiek.

Er resten mij ter bespreking nog twee punten, waaromtrent verschil is tusschen het Regeeringsvoorstel en het amendement van den heer Schaper: dat zijn: de vraag van de nietigheid of de nietigverklaring, en de quaestie van de rechtspersoonlijkheid.

Ik wil wel erkennen, Mijnheer de Voorzitter, en ik geloof dat ik ook hier weer spreek in den geest van de geheele Commissie van Rapporteurs, dat ik over die twee punten ernstig heb getwijfeld, maar dat het krachtige en overtuigende betoog van den heer Minister op die beide punten mijn medeleden en mij heeft gebracht tot de vrij stellige overtuiging, dat wij den rechten weg bewandelen, wanneer wij medegaan met het Regeeringsvoorstel.

Wij hebben vooreerst van den heer Minister een merkwaardige verklaring gehoord omtrent de groote maatschappelijke beteekenis, die de nietigverklaring kan krijgen, een beteekenis, die te grooter zal worden, naarmate het vakvereeni-

gingsleven zich krachtiger en breeder zal doen gelden. Wij hebben ook van den Minister een, naar het ons voorkomt, moeilijk te weerleggen betoog vernomen, dat de werking van het artikel deugdelijker en meer afdoende dan door een nietigheidsregeling zal worden verzekerd door het stel van maatregelen, dat de Minister in het artikel heeft neergelegd, en dat hij denkt aan te vullen met een processueele bepaling, die het proces goed zal doen loopen.

Wat nu eindelijk betreft de quaestie van de rechtspersoonlijkheid, ook voor zoover wij daaromtrent in twijfel mochten hebben verkeerd, heeft het debat ons versterkt in de meening die wij op dit oogenblik huldigen, behoudens mogelijke bekeering, dat de eisch van rechtspersoonlijkheid behoort te worden gesteld.

Er is daar straks door den heer van Idsinga het geval genoemd, dat zoo losweg een vergadering bijeenkomt en dat in die vergadering na eenig over en weer praten, het tot een soort van afspraak komt, dat het loon in een bepaald vak voortaan zal zijn 30 cent per uur. Dat nu is niet wat wij hebben moeten bij een collectief arbeidscontract. Daar waar de collectieve arbeidsovereenkomsten zich ontwikkelen, daar wordt ook wel degelijk gezorgd voor een behoorlijke schriftelijke formulering en onderteekening van degenen die zijn overeengekomen. Ik mag alweder mij beroepen op hen die in dat opzicht beschikken over een buitengewoon rijke ervaring: het Berlijnsche Gewerbegericht, waar dit tot stand heeft helpen brengen tal van collectieve arbeidscontracten. Daar wordt altijd als eisch gesteld de schriftelijke formulering en de onderteekening door hen die zich verbinden. Hoe is dan nu de toestand, wanneer die onderteekening en dus de verbintenis plaats heeft tusschen personen die niet zijn een rechtspersoonlijkheid bezittende vereeniging? Wanneer de heer Schaper en zijn medevoorstellers zich daarin behoorlijk indenken, dan zullen zij, geloof ik, wel tot de conclusie komen, dat het is of onuitvoerbaar of leidt tot gevolgen die zij zelf niet zullen wenschen. Art. 12 van de wet op het recht van vereeniging van 1855 zegt, dat de vereeniging die geen rechtspersoonlijkheid bezit als vereeniging, geen burgerlijke handelingen kan aangaan, maar dat de personen die naar buiten optreden, verantwoordelijk zijn voor hetgeen zij namens de vereeniging doen. Laten wij ons nu eens voorstellen, dat een vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid toch sluit een collectief arbeidscontract en dat de akte, daarvan opgemaakt, wordt onderteekend door de bestuurders van die vereeniging. Dan zullen dus voor al de gevolgen die de zaak kan hebben, de bestuurders verantwoordelijk zijn.

Een zeer bekwaam jurist, die zich in dit ontwerp heeft ingedacht, de in dit debat reeds genoemde mr. Meijers, te Amsterdam, heeft daarover in *Themis* een breedvoerig opstel geschreven en de stelling ontwikkeld, dat, wil de zaak goed loopen, het geheele vereenigingsrecht moet worden herzien. Een jong jurist koestert wellicht nog een illusie, die wij in dit Parlement al lang hebben verloren, n.l. dat dit zoo een, twee, drie gaat. De heer Meijers is dan ook trouwens zelf reeds tot de conclusie gekomen, dat men voorloopig moet trachten het te doen zonder die herziening. En zoolang de wet op het recht van vereeniging niet is herzien en wij ons dus moeten houden aan art. 12 van die wet, weet ik waarlijk niet, of men als vriend van de vakvereenigingen hun mag aanraden, zonder rechtspersoonlijkheid te bezitten, zich op dit glibberige pad te begeven.

Wettelijk is nergens, voor zoover mij bekend, het verkrijgen van de rechtspersoonlijkheid voor vakvereenigingen zoo gemakkelijk als in Nederland. Al wat men in Duitschland en in Frankrijk schrijft over bemoeilijking daarvan is ons totaal vreemd, want daarvan geldt bij ons niets. Wat is het eenige? Dat men wat veel schrijverij heeft en soms eenigen last ondervindt in zijn briefwisseling met het Ministerie van Justitie. Waar nu de Minister zulk een krachtig pleidooi heeft gehouden voor de beteekenis der vakvereenigingen, een pleidooi dat velen weldadig heeft aangedaan, daar zou ik den Minister dit willen vragen: wanneer gij als dagelijksch beheerder van uw Departement die vervelende bemoeiingen met de statuten van vereenigingen hebt te verrichten, tracht het dan ook die vereenigingen in uw dagelijkschen omgang met haar zooveel mogelijk gemakkelijk te maken.

Ik meen het hierbij te kunnen laten, mij voorbehoudende, straks een bepaald advies van de Commissie van Rapporteurs uit te brengen, als u, Mijnheer de Voorzitter, mij daartoe de gelegenheid geeft.

De heer Aalberse: Mijnheer de Voorzitter! Gehoord de critiek van den geachten afgevaardigde uit Nijmegen, den Minister en den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs op enkele onderdeelen der formulering van ons amendement, heb ik de eer, mede namens de medeonderteekenaars, een gewijzigde lezing daarvan voor te stellen, zoodat het amendement nu luiden zal:

„Hij die lid was eener vereeniging van werkgevers of arbeiders, waardoor tijdens

zijn lidmaatschap eene collectieve arbeidsovereenkomst is gesloten, door welke hij met zijne toestemming gebonden werd, blijft door haar gebonden ook na beëindiging van het lidmaatschap dezer vereeniging, gedurende den tijd welke door beide partijen voor den duur dier overeenkomst tijdens zijn lidmaatschap was vastgesteld."

Ik wensch eerst even te verklaren, in welk opzicht te gemoet gekomen is aan de bezwaren, die tegen de eerste redactie van ons amendement zijn ingebracht. Allereerst het bezwaar door den Minister geuit, dat wij, om te voorkomen, dat tweemaal, kort na elkaar, het woord „gebonden" moest worden gebruikt, den tweeden keer daarvoor een andere, meer samengestelde uitdrukking hadden genomen, die o. i. juridisch gelijkwaardig was. Nu echter blijkt, dat de Minister daaromtrent twijfel koestert, hebben wij de elegantie maar opgeofferd, en tweemaal het woord „gebonden" gebruikt, waardoor aan dit bezwaar dus is te gemoet gekomen.

Een ander bezwaar was dit, dat niet duidelijk genoeg uitkwam in ons amendement, dat, wanneer bijv. een collectief contract was vastgesteld voor den tijd van drie jaar, maar met wederzijdsch goedvinden van partijen naderhand eenige malen van jaar tot jaar werd verlengd, men dan ook, al was men onderwijl als patroon of werkmán uit de vereeniging getreden, gedurende al dien tijd aan het contract zou blijven vastzitten. Dat was beslist onze bedoeling niet en wij meenen, dat deze consequentie niet uit ons amendement volgde. Voor alle duidelijkheid zijn echter thans, aan het slot, de woorden: „tijdens zijn lidmaatschap" ingelascht.

De derde wijziging is deze: dat wij ingevoegd hebben de woorden: „met zijne toestemming". Wij gelooven daarmede vooral te zijn te gemoet gekomen aan de grootste grief, dat iemand die als lid van de vereeniging overrompeld is geworden, er absoluut niet van af wist, dat zijn vereeniging een collectief contract sloot, allermínst daarmede zijn instemming heeft betoond, en toch voor twee of drie jaren aan een dergelijke overeenkomst zou vastzitten.

Welnu, daarom hebben wij er thans bij gevoegd, dat moet blijken, dat hij daartoe zijn toestemming heeft gegeven. In de practijk zal dit wel vooral daaruit blijken, dat hij begonnen is de overeenkomst uit te voeren, of eenigen tijd, nadat het sluiten er van hem bekend is geworden, toch lid bleef. Dan zal de rechter zeggen: gij hebt de overeenkomst uitgevoerd, gij zijt lid gebleven, dus gij hebt klaarblijkelijk uw toestemming gegeven. Dat wat betreft de meer formeele zijde. Thans wensch ik nog iets te zeggen ter aanbeveling van ons amendement zelf.

Het is onze stellige overtuiging, dat, wanneer het artikel, dat nu in het wetsontwerp voorkomt over het collectieve arbeidscontract, niet aldus wordt aangevuld, het zeer de vraag is, of het maar niet beter zal zijn het geheele artikel uit het ontwerp te lichten. En waarom?

De geachte afgevaardigde uit Nijmegen heeft te recht gezegd, dat de reden waarom dit artikel in de wet wordt opgenomen, vooral is, dat men wil meerdere rechtszekerheid, en nu bestaat zeer ernstig gevaar, dat men op één punt wel eenige meerdere rechtszekerheid zal krijgen, maar op andere punten, te gelijk nieuwe rechtsonzekerheid in het leven roept.

Om slechts dit groote punt te noemen: men gaat een geheel nieuwe actie, in ons recht onbekend, opnemen, nl. dat iemand, een vereeniging, die bij het individueel contract geen partij is, toch het recht krijgt, in rechten de nietigheid van die particuliere overeenkomst te gaan vorderen, wanneer deze in strijd is met een andere, collectieve, overeenkomst. Nu bestaat echter deze onzekerheid, wanneer zulk een vereeniging in dit geval dit recht heeft. Met andere woorden: wanneer iemand lid is van een vereeniging, hetzij van patroons, hetzij van arbeiders, die een collectieve arbeidsovereenkomst sloot, kan hij zich dan te allen tijde aan zijn moreele verplichtingen, om dit contract na te komen, onttrekken, door een briefje te schrijven aan den secretaris der vereeniging: „Ik heb de eer ontslag te nemen als lid"? Is hij dan daarmede onmiddellijk vrij?

Nu geef ik toe, dat men in den regel in de patroons-vereenigingen deze moeilijkheid ondervangt. Men heeft, hetzij in de statuten, hetzij in een onderling contract, die zaak afdoende geregeld door het stellen van een hooge boete op zoodanige handeling. In een bekend collectief contract in ons land wordt f 5000 boete geheven voor iedere overtreding door den patroon van de bepalingen van de collectieve overeenkomst.

Blijft in zulk een geval de man gebonden aan het contract, wanneer hij zijn lidmaatschap opzegt? Dit is zeker uitdrukkelijk de bedoeling van partijen geweest. Heeft echter de vakvereeniging dan ook het recht met haar actie tusschenbeide te treden? Dit volgt niet duidelijk uit het artikel. Wordt ons amendement er tusschen gevoegd, dan is de zaak opgelost en beslist.

Er is reeds gezegd in het debat, dat men de rechten der minderheid wil beschermen, daar men deze in het artikel, ook zonder ons amendement, te weinig gewaarborgd acht. Wanneer na de aangebrachte wijziging ons amendement is aangenomen, geloof ik, dat aan dit bezwaar geheel is te gemoet gekomen. Maar is het niet van even groot belang, dat de rechten van de overgrootste meerderheid worden gewaarborgd?

Dat is juist de bedoeling van het artikel, en nu meenen wij zeer stellig, dat men, wanneer het artikel ongewijzigd wordt aangenomen, dit absoluut niet bereikt. Men wil rechtszekerheid, en bereikt deze dus niet. Ieder werkgever of arbeider, die lid is van een vakvereeniging, kan morgen aan den dag zijn ontslag nemen, en daardoor volkomen vrij worden.

Wanneer men mij nu toeroept: dat is niet waar, zie ik niet in, welk bezwaar er dan was tegen ons amendement, dat dit rechtsgevolg duidelijk uitspreekt.

De Minister heeft bij de rede van den geachten afgevaardigde uit Bodegraven zich de interruptie veroorloofd: „Waar blijft de goede trouw?"

Ik zou die woorden wel tot de mijne willen maken en zeggen, wanneer men ons amendement, al of niet gewijzigd, niet in de wet opneemt, waar blijft dan de goede trouw? Wanneer twee vereenigingen een collectief arbeidscontract sluiten, is toch de duidelijke bedoeling, dat de besturen, die het sluiten, zulks doen voor en namens de leden dier vereenigingen.

Degenen nu die beginnen zulk een contract uit te voeren, toonen daardoor het er mede eens te zijn, en nu zie ik niet in, dat men hier een grievend onrecht aandoet, wanneer men zegt: gij hebt voor een bepaalden tijd uw woord gegeven; nu kunt gij u daaraan niet door een brief te schrijven trouweloos onttrekken.

Resumeerende, komt het mij zeer twijfelachtig voor, of wij veel zullen hebben aan dit artikel, wanneer het niet in de door ons aangegeven richting wordt aangevuld, omdat men er alsdan duidelijk niet in heeft willen opnemen de bepaling, dat de leden der vereenigingen, die met hun toestemming hebben meegedaan, om het collectief contract te sluiten, zich te allen tijde aan deze verplichting kunnen onttrekken door eenvoudig hun ontslag te nemen. Men zal hieruit *a contrario* het artikel gaan uitleggen. Wij meenen dus, dat, wanneer ons amendement in het artikel niet wordt opgenomen, het collectief contract evengoed in de lucht zal blijven hangen als vroeger. Ja, ik meen zelfs, dat de zaak nog erger zal zijn, want nu is wel degelijk de rechtsovertuiging der leden van de vereenigingen, die zulk een contract sluiten, dat zij dit moeten houden. Dat dit hun overtuiging is, blijkt wel het beste van de zijde der patroons, die onderling, contracteerend, deze verplichting stipuleeren.

Nu zie ik echter niet in, waarom voor de arbeiders niet diezelfde verplichting zou gelden. Wanneer zij toch hun ontslag zouden nemen als lid en voor een lager bedrag of langeren tijd gaan werken dan de collectieve overeenkomst toelaat, is dit zuiver onderkruiperij, en dit strijdt, ook onder de arbeiders, met het rechtsgevoel.

Ik blijf derhalve ons amendement bij de Kamer aanbevelen.

De Voorzitter: Door de heeren Aalberse, Ruys de Beerenbrouck en van Wijnbergen is een wijziging gebracht in hun amendement, zoodat het thans zal luiden:

„Hij die lid was eener vereeniging van werkgevers of arbeiders, waardoor tijdens zijn lidmaatschap een collectieve arbeidsovereenkomst is gesloten, door welke hij met zijn toestemming gebonden werd, blijft door haar gebonden ook na beëindiging van het lidmaatschap dezer vereeniging, gedurende den tijd, welke door beide partijen voor den duur dier overeenkomst tijdens zijn lidmaatschap was vastgesteld."

De heer Heemskerck: Mijnheer de Voorzitter! Van den geachten voorzitter der Commissie van Rapporteurs heb ik op mijn bedenking dit bescheid gekregen, dat hij die zich met de collectieve arbeidsovereenkomst, aangegaan door de vereeniging waarvan hij lid is, niet vereenigen kan, eenvoudig uit die vereeniging heeft te treden.

Door dit antwoord ben ik niet bevredigd.

Waarom kan men niet een vereeniging hebben, welke zegt: ik ga collectieve arbeidsovereenkomsten aan, indien dat pas geeft en als ik dat gedaan heb kan ieder lid verklaren of hij zich daarmede al dan niet vereenigt en wie er zich niet mede kan vereenigen, kan toch wel lid blijven?

Het is voor een werkmán volstrekt niet een zoo geringe zaak genoodzaakt te wezen uit zijn vereeniging te treden, want dan wordt hij een ongeorganiseerde arbeider en geniet geen van de voordeelen van het lidmaatschap der vakvereeniging.

Moet dit het eenige middel zijn voor hem om niet gebonden te zijn aan een arbeidsovereenkomst die hij niet heeft aangegaan en waarin wellicht bepalingen, bijv. omtrent rustdagen, voorkomen waarmede hij zich niet vereenigen kan?

Hij heeft dus van te voren aan de vereeniging *carte blanche* gegeven voor het sluiten van alle mogelijke collectieve arbeidsovereenkomsten. Dit is een bedenkelijk stelsel.

Het antwoord van den heer Drucker is daarom merkwaardig, omdat de bepaling niet zoo in de wet staat. Het is dus een onvrijheidlievende wijze van wetstoepassing, welke nu reeds hier aan de hand wordt gedaan aan de vakvereenigingen. Die krijgen nu als het ware van semi-officieele zijde, — want minder dan semi-officieel is de positie van den geachten afgevaardigde in dit debat zeker niet — den raad allen leden der vereeniging te dwingen, op straffe van verbeurte van het lidmaatschap, de collectieve arbeidsovereenkomsten goed te keuren.

Wanneer de geachte spreker eens gebruik maakte van een regel analoog aan art. 1637 w [1], deze zijn raadgeving nietig verklaarde, dan waren wij weder op het standpunt van de wet.

De heer Drucker is toch, gelijk ik zeide, in zijn interpretatie verder gegaan dan de wet zelf en drong de maatschappij in de onvrijheidlievende richting.

Waarom dit noodig is begrijp ik niet.

Nu heeft de heer Aalberse, voor wiens amendement ik niet gestemd was, in dat amendement een wijziging gebracht, waardoor het, zoo ik mij niet bedrieg, een geheel andere betekenis heeft verkregen.

Met het oorspronkelijk amendement van den heer Aalberse was de quaestie eigenlijk dezelfde als met het wetsartikel. Natuurlijk niet in de oogen van den heer Drucker, die meent dat het uittreden uit de vereeniging was een daad, waarmede men zich aan de collectieve arbeidsovereenkomst kon onttrekken. Maar wel op mijn standpunt, want hoe men gebonden werd aan de collectieve arbeidsovereenkomst stond evenmin in het amendement als in het wetsartikel.

Dat bleef dus evenzeer een vraag. Maar nu zegt de geachte afgevaardigde uit Almelo door de wijziging van zijn amendement, dat de uittreding hem niet bevrijdt van die collectieve overeenkomst, door welke hij *met zijn toestemming* gebonden was. Ik geloof, dat zijn amendement nu de omgekeerde strekking begint te krijgen die het had, terwijl het Regeeringsvoorstel den weg open laat voor de onvrijheidlievende uitlegging die de geachte afgevaardigde uit Groningen er aan heeft gegeven —; ik zeg dit natuurlijk niet om dien geachten afgevaardigde persoonlijk minder aangenaam te zijn of hem persoonlijk van gemis aan liefde tot de vrijheid te beschuldigen. Dit belet daarentegen het nieuw geredigeerde amendement-Aalberse, dat schijnt te eischen een wezenlijke toestemming van den arbeider tot de overeenkomst. En dan is het logisch: als hij die toestemming gegeven heeft, kan hij er zich niet aan onttrekken door voor het lidmaatschap der vereeniging te bedanken. Maar waar het op aankomt is, dat hij die toestemming moet geven.

Nu moet ik even de aandacht vestigen op het betoog van den geachten afgevaardigde uit Groningen, dat „gebonden” niet is hetzelfde als „verbonden”. Hij heeft gezegd: wie is „gebonden”?

Dat is iemand die mede heeft gedaan. Maar dat is geen volledige uitlegging. Ik erken: „gebonden” is niet hetzelfde als „verbonden”, omdat „gebonden” in het midden laat op welke wijze men gebonden wordt. „Verbonden” is men als het een overeenkomst betreft, het toetreden zijn tot die overeenkomst. Doch in één opzicht staan „gebonden” en „verbonden” gelijk: in beide gevallen is men in rechten verbonden, want als ik het artikel wel begrijp, zal de arbeider die gebonden is, partij in het geding zijn. De vereeniging die de collectieve overeenkomst heeft aangegaan, zal een actie tot nietigverklaring van een beding kunnen instellen tegen beide partijen, die dit nietig beding hebben gemaakt, dus tegen den arbeider en den werkgever beide. Die werden *beide* partij in het geding.

Dus die man die gebonden is, omdat hij heeft meegedaan, is daardoor in rechten verbonden. Men wordt derhalve wel partij in een overeenkomst zonder daartoe te zijn toetreden, of eigenlijk, volgens den geachten afgevaardigde uit Groningen wordt men partij in een overeenkomst eener vereeniging waarvan men lid is, dus door de toetreding tot het lidmaatschap. Men wordt dus partij door een overeenkomst, zonder dat men er toe heeft medegewerkt. Maar aangezien de wet dit punt niet regelt, is het twijfelachtig, hoe men partij wordt, en zou ik het wenschelijk vinden, wanneer in ons recht de zede kon doordringen, dat men daarbij dacht aan vakvereenigingen, die de leden vrij lieten, dat men zich dus niet op het standpunt van den geachten afgevaardigde uit Groningen stelde. Ik geloof echter, dat het wenschelijk zou zijn, dat tot een latere wet, het geven

van waarborgen werd verschoven, zóó, dat men niet tegen zijn wil aan het collectief arbeidscontract onderworpen zou kunnen worden.

Ik zou er op willen aandringen, dat in dien zin het wetsontwerp werd aangevuld; anders zou ik, ter wille van de vrijheid, de aanneming van het gewijzigd amendement-Aalberse aan de Kamer willen aanbevelen.

(16 Maart 1906.)

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Allereerst iets naar aanleiding van wat de Minister heeft gezegd over de Juristenvereeniging en de waarde van haar adviezen. Dat deze adviezen niet te minachten zijn, daarover zijn wij het eens. Maar ik kom op tegen de te groote zelfbewustheid, want dat is het min of meer, waarmede de heer Minister over de adviezen van de vereeniging spreekt. Hij heeft gisteren niets meer of minder gezegd, dan dat deze vereeniging zijn besprekingen behoorlijk voorbereidt, en dat de conclusiën die daar genomen worden, werkelijk van groote waarde zijn. Dat getuigt van een grooteren trots op de juridische kennis, dan de heeren juristen zelf in die vereeniging hebben ten toon gespreid en voor de eer van de juristen wil ik er even op wijzen, dat door mr. J. F. Houwing van Amsterdam is gezegd — men kan het vinden op blad. 31 van het Verslag — en dat is zeer teeknend voor de behandeling van dit onderwerp: „wat maakt deze quaestie zoo ontzettend moeilijk? Vooral dit, dat wij die de regeling moeten maken, in den regel niet voldoende de feiten kennen, en dat zij die de feiten kennen „maling hebben aan de juristerij”. De heer Minister — dat is tusschen haakjes — had het gisteren over dat „gevlugeld” woord van hem: je kunt ze niet missen, en dat ik dat nog wist was volgens zijn Excellentie een bewijs, dat dit indruk op mij heeft gemaakt en dus nog al waarheid bevat. Wanneer nu de waarde van een woord afhangt van den indruk dien het maakt, dan is „maling aan de juristerij” al van groote waarde, want men vindt het telkens terug.

Maar ik wil er op wijzen — en het is later niet tegengesproken, maar naar ik meen zelfs erkend door den heer Arnold Levy —, dat deze juristen overtuigd waren dat zij goede juristen waren, maar dat het hun ontbrak aan voldoende feitenkennis. Dit gaat nu natuurlijk niet zoo absoluut door, en ik wil ook niet beweren, dat als men spreekt over arbeidstoestanden en -zaken, de arbeiders altijd gelijk hebben tegenover juristen, volstrekt niet; maar het gaat niet aan, dat men zich eenvoudig beroept op de Juristenvereeniging en zegt, daar is de zaak behoorlijk voorbereid, en dat is derhalve een goede basis van redeneering, dat is juist. De vergadering van die vereeniging is geen concilie, waaraan men zich onvoorwaardelijk heeft te houden. De zaak moet men bekijken van beide kanten.

Ik kan er bij voegen, dat in de sociaal-democratische fractie, zooals men weet, ook zitting heeft een jurist, en men niet moet gelooven dat ik ten onrechte op eigen rekening maar zoo wat gegrastuind heb in deze quaestie, terwijl de heer Troelstra een andere opinie zou hebben. Ik kan verklaren, dat wat ik hier zeg, volkomen de meening weergeeft van mijn partijgenoot den heer Troelstra; het is niet alleen die van een der redacteuren van het *Sociaal Weekblad*, maar ook van den jurist in de sociaal-democratische fractie. Ook hij is overtuigd dat de zaak moet bekeken worden van den kant van de practijk, in het bijzonder van dien van de arbeiders.

Ik wil vooraf twee zaken even behandelen. De eerste is een quaestie van min of meer ondergeschikt belang en betreft de woorden „van toepassing is” of wel „gebonden is”.

Ik ben door den Minister wel overtuigd, dat die woorden „van toepassing is” minder goed zijn dan „gebonden zijn”. Niet om de woorden op zich zelf echter. Ik geloof inderdaad, dat de derde uitlegging van den Minister van de uitdrukking „van toepassing is” overdreven en gezocht is. Maar wanneer hier nu eenmaal van de Ministerstafel een dergelijke gewaagde beteekenis aan die uitdrukking wordt gehecht, is het gevaarlijk die te behouden. Vandaar dat het beter is om in plaats van: „van toepassing is”, te lezen: „gebonden zijn”, en ik ook in overweging heb genomen om ons amendement in dier voege te wijzigen.

Hier is nog een andere zaak direct bij te bespreken.

De quaestie is, of de nietigheid van het beding ook zal gelden als slechts één van beiden, patroon of werkman, bij de collectieve overeenkomst is betrokken. Ik meen duidelijk aangetoond te hebben, dat dit van het allergrootste belang is, omdat het collectief contract den arbeider kan beschermen tegen individueele contracten.

Wat de heer Drucker daarover zeide, heeft mij niet bekeerd, omdat hij daarbij

zekere regeling onderstelt, die wij nog niet hebben. Hij zeide toch, dat de patroons wel onderling boete zouden stellen op het in dienst nemen van arbeiders van elders.....

De heer **Drucker**: De arbeidersvereniging handhaaft die tegenover de patroonsvereniging krachtens de collectieve arbeidsovereenkomst.

De heer **Schaper**: Ik betwist dit niet, maar dit komt hierbij niet te pas; ik beweer alleen, dat dit thans niet aan de orde is, en dat, wanneer men dergelijke onderstelling maakt, men dan ook verplicht is een uitgewerkte regeling er van voor te dragen.

Deze bepaling, zooals die thans hier aan de orde is, moet zich zelf bedruipen; de quaestie door den heer Drucker gesteld komt eerst aan de orde bij de nadere uitwerking van het collectief arbeidscontract en niet op dit oogenblik.

Ik wilde slechts betoogen, dat het voor den arbeider van het grootste belang is in het collectief contract door het beding van nietigverklaring beschermd te worden tegen buiten hem om gesloten individuele arbeidscontracten bijv. door uitwonende personen.

Wil men het collectief contract ook *sociale waarde* geven, en niet alleen *juridische*, dan dient men iets dergelijks te doen.

Ik heb van den Minister gehoord, dat de van buiten komende onschuldig aan deze zaak zouden zijn en daarvan niet het slachtoffer mogen zijn. De heer Drucker zeide: men mag hem dat niet wijten. Dit is een groot misverstand, waarbij men de practijk uit het oog verloren heeft. Men stelt het zoo voor: alsof de buitenman het slachtoffer zou zijn van die nietigheid van het beding. Maar dat is niet juist, want de buitenman wordt juist beschermd door de nietigheid van het beding; die nietigheidsbedreiging is juist in zijn voordeel.

Het is precies hetzelfde als bij het truck-stelsel; ook daar kan men niet zeggen dat de arbeider het slachtoffer is van de bedreiging van nietigheid van het beding; hij kan het ook niet helpen dat het in de wet opgenomen is, echter van slachtofferschap is absoluut geen quaestie.

Iets anders is het argument van den heer van Nispen, waarvoor ik tot zekere hoogte zwichten moet. Hij zeide, dat, wanneer men elk beding tusschen werkgever en arbeider strijdig verklaart met het collectief contract, zal het kleinste collectief contract, bijv. van vijf arbeiders met één patroon, domineeren op een geheele plaats.

Ik geef toe, dat dit een moeilijkheid is; omdat men niet kan uitmaken welken omvang het collectief contract in elke plaats kan aannemen. Daarvoor ware echter dit te vinden:

In de eerste plaats de lezing van het eerste lid van den Minister: „Elk beding tusschen den werkgever en den arbeider, strijdig met eene collectieve arbeidsovereenkomst, door welke zij beiden gebonden zijn, zal op de daartoe strekkende vordering van ieder dergenen die bij de collectieve arbeidsovereenkomst partij waren, met uitsluiting evenwel van den werkgever zelve, worden nietig verklaard.”

Daaraan zou men kunnen toevoegen: „Bovendien is nietig elk beding tusschen den werkgever en den arbeider, strijdig met een collectieve arbeidsovereenkomst door welke de werkgever of de arbeider gebonden is *indien deze overeenkomst is gesloten tusschen een vereniging van werkgevers en een vereniging van arbeiders.*”

Dit onderstelt dus alleen de nietigheid wanneer de collectieve arbeidsovereenkomst een zekeren omvang verkregen heeft, wanneer het dus niet een louter contract is tusschen een klein getal arbeiders en één patroon, want hier is noodig de werkelijke collectiviteit, ook bij de werkgevers.

Het voorgestelde artikel onderstelt reeds een collectieve arbeidsovereenkomst door één werkgever gesloten met een vereniging van werknemers. Dit kan eigenlijk maar even door den beugel. De vraag is of eigenlijk de collectiviteit niet van beide kanten moet komen. Ter wille van de practijk, omdat het kan voorkomen, dat in een zekere plaats maar één patroon is, kan er eenig bezwaar zijn. De vraag is, of een contract van één patroon met de arbeiders in de gangbare beteekenis een collectief contract is. Een dergelijk contract wordt elken dag gesloten, ook zonder collectiviteit.

Bovendien wordt het volgens het ontwerp anders, pas collectief, zou ik meenen, als de arbeiders een *vereniging* hebben opgericht. Welnu, ik neem dit niet aan. Wanneer dat gezamenlijke personeel vereenigd met rechtspersoonlijkheid een contract sluit met den patroon, dan geloof ik dat dit nog niet is een collectief contract. Ik weet wel, in de juridische beteekenis is het dit wel met het oog op de procedure, omdat men aan de collectiviteit de mogelijkheid openstelt voor dat proces. Dan komt het aan de orde. In de gangbare beteekenis echter is een

collectief contract niet een contract dat gesloten is met één bepaald persoon, met één bepaalden werkgever, door het personeel van één onderneming.

Wanneer men het amendement in dier voege wijzig, dan neemt men de bewaren, dunkt mij, weg en beschermt men de collectieve overeenkomst zelf tegen onderkruiperij.

Intusschen zal ik overwegen wat mij te doen staat. Zooals het amendement nu luidt, is het niet aanneembaar. Ik zal overwegen met mijn partijgenooten of ik het door mij voorgelezene zal indienen of het wijzigen in den geest van den Minister; maar dan wil ik direct erkennen, dat het dan voor het goede doel ten dezen aanzien een slag in het water is, zonder reële beteekenis in de maatschappij.

Ik kom nu tot het tweede hoofdpunt, dat door mij onvoorwaardelijk wordt vastgehouden en waarbij ik mijn spijt betuig, dat de heer Drucker reeds overtuigd is door de redevoering gisteren door den Minister van Justitie gehouden. Het komt mij voor, dat de argumenten, die de heer Minister voor zijn stelsel aangevoerd heeft, stuk voor stuk uit zijn hand zijn te slaan; ik zal het althans probeeren.

Het betreft deze quaestie, zooals men weet, dat er verschil bestond tusschen het stelsel van den heer Minister en het onze, van den heer Loeff. Deze Minister wenschte nietigheidsverklaring op vordering en wij nietigheid zonder meer. In de tweede plaats loopt de vraag over de rechtspersoonlijkheid. Die zaken hangen eigenlijk samen, want een eisch tot nietigheidsverklaring door de vereniging is onmogelijk, wanneer de vereniging die haar instelt, niet in het bezit is van rechtspersoonlijkheid.

Deze dingen staan dus niet geheel, maar toch voor een goed deel met elkander in verband.

Ik neem nu in de eerste plaats het punt: nietigheid of nietigverklaring.

Nu doe ik goed met een paar elementen uit het debat te verwijderen.

Dat is in de eerste plaats het opgeworpen principe, dat ook door mij absoluut aanvaard werd, dat iemand die een contract gesloten heeft, collectief of niet collectief, dat moet *nakomen*. Dit is een axioma. Dat axioma is gisteren door de heeren van Nispen en Drucker nog eene met nadruk verdedigd en daarbij is min of meer het verwijt tot mij gericht, dat ik het daarmede niet eens zou zijn. Toch is dat wel het geval en onvoorwaardelijk, dat spreekt vanzelf. Maar dat punt is thans niet aan de orde, dat gebeurt pas, wanneer wij het collectieve arbeidscontract gaan *uitwerken*. Intusschen kom ik daarop nog onder zeker verband terug, want heelemaal kan men deze quaestie hier niet negeren, daar men niet een instituut kan sanctionneeren, dat uitloopt op een groote bedriegerij, doordat de aangegane verplichtingen niet worden nagekomen.

Wij hebben hier nu echter te doen met dit artikel en dat regelt het collectieve arbeidscontract niet. Of de leden onderling boeten zullen heffen b.v. of niet, dat komt eerst aan de orde komen bij de uitwerking. Hier is simpel en alleen bedoeld de erkenning van het beginsel en de uitsluiting van elk ander beding door individuele contractanten.

Dit is de bedoeling van het artikel. Wanneer men zich nu hier baseert op de onderstelling, dat er wel goede contracten zullen gesloten worden en goede reglementen gemaakt, dan kunnen wij wel thuis blijven, want dat kan op het oogenblik reeds gebeuren en gebeurt reeds b.v. in het diamantwerkersvak. Wanneer een van de diamantwerkers mocht afwijken van de vastgestelde bepalingen, dan gaat het hoofdbestuur van den Diamantwerkersbond tegen hem procederen. Dit artikel moet zich zelf bedruipen, om het zoo te noemen. Men roept mij toe, dat de heer Eyssell de rechtsgeldigheid van het collectief arbeidscontract ontkent, maar die heer Eyssell geldt hiet toch niet als een autoriteit, want men doet precies het omgekeerde van wat hij wil door dit artikel op te nemen.

Maar ook dit is een zaak die buiten dit debat valt.

Wat heeft nu de Minister aangevoerd tegen mijn stelling, dat het het beste is om de nietigheid uit te spreken en die niet te laten afhangen van de vordering tot nietigverklaring?

De Minister zegt, dat hij met zijn voorstel groot vertrouwen toont in de vakvereniging. Ik neem dit aan. Nu wil ik bij den Minister absoluut geen slechte bedoelingen onderstellen, maar ik zou zeggen: dat vertrouwen is onnoodig, ik heb hem reeds toegeroepen: het is *des Guten zuviel*; als het onnoodig is, behoeft men de vakvereniging niet te „vertrouwen”. Wanneer men de nietigheid vanzelf laat intreden, dan is het niet noodig, dat de vakvereniging optreedt om haar te vorderen; niemand behoeft toch een openstaande deur in te trappen. De deur staat niet open, wordt mij toegeroepen, maar ik wil haar open maken precies als bij de gedwongen winkelnering, waar elk beding van dien aard vanzelf nietig.

is, zonder dat iemand er zijn neus in behoeft te steken, en nu zou ik wel eens willen weten welk principieel verschil er is tusschen het een en het andere geval.

De quaestie is, of de vakvereniging er bij noodig is. Ik stel voorop, dat men de vakvereniging geen overbodig werk behoeft op te leggen; men behoeft zich niet meer beslommingen te geven dan bepaald noodig is. Waarom iets op te leggen, dat niet noodig is en op een andere wijze evengoed kan gevonden worden?

Nu zegt de Minister, dat de vakvereniging, bijv. in Amsterdam, zal moeten nagaan of ergens een collectief contract is ontdoken, of volgens andere bepalingen wordt gewerkt. Welk stel controleurs zal de vakvereniging daarvoor noodig hebben? Men zal een rechtskundig adviseur noodig hebben als bezoldigd ambtenaar om geregeld iedere week of elke maand na te gaan, waar de bepalingen van het collectief contract worden ontdoken. Men moet niet kijken naar den diamantbewerkerbond, dat is een zeer groote organisatie; men moet kijken naar andere vakverenigingen, bijv. naar die van de bouwvakken en dan zal men zich moeilijk kunnen voorstellen, hoe lastig het is voor een dergelijke vakvereniging om na te gaan waar het contract individueel wordt ontdoken, hetzij door den werkgever of door den werkman. Men zal daarvoor dan een zekeren speurdienst moeten hebben. Zulk een ontduiken kan toch telkens voorkomen. Men kan de nietigheid van een beding vorderen, maar over acht dagen, wanneer de nietigheid van het eerste beding is uitgesproken, heeft men weer een ander beding, dat nietig moet worden verklaard.

Op die wijze kan men wel aan den gang blijven.

De werkgever kan een enkele maal ook optreden als onderkruiper van het door hem zelf collectief gesloten contract, maar in den regel zal dit voorkomen bij de arbeiders die de groote massa vormen. In Amsterdam hebben de juweliers het collectief contract soms ontdoken, maar dat is een unicum, dat zal bitter weinig voorkomen. Het kan in de bouwvakken een enkele maal voorkomen in den drukken tijd, dat een patroon een cent of een paar centen meer loon zal geven om arbeiders te lokken: doch dit zal zeker uitzondering blijven. Nu zegt de Minister: als nooit een beding nietig is verklaard, weet de kantonrechter ook niet welke bepalingen gelden, wanneer de nietigheid niet is geëischt. Daar staat tegenover, dat als de vakvereniging ook niet weet dat er een overtreding heeft plaats gehad, de nietigheid ook niet zal worden geëischt. De Minister haalt de schouders op en geeft dus klaarlijk toe, die zaken staan dus gelijk. Wat kan er thans gebeuren?

Wanneer men bepaalt, dat elk collectief contract moet worden gedeponeerd in afschrift bij het kantongerecht, dan heeft men toch bereikt hetgeen de Minister wil, dan kan de rechter nagaan of zekere bepaling van het collectief contract nietig moet worden verklaard; hij heeft dan zijn cahier maar op te slaan om te kunnen nagaan, welke bepaling van het contract is overtreden. Dat is echter niet noodig. En hier wil ik een blik werpen op de eenzijdige wijze, waarop van juridischen kant deze zaak is bezien, terwijl men zich niet heeft ingedacht in den eigenlijken feitelijken toestand.

Een dergelijk beding als door den Minister is ondersteld, komt nooit aan de orde, dat komt nooit voor den rechter, wanneer een van de beide partijen niet kan profiteeren van de nietigheid. Wanneer het nuttig zal worden dat een zeker beding nietig is, dan moet daardoor winst verkregen worden, voor den werkgever of voor den werkman. Stel dat werkgever en werkman zijn aangesloten aan een collectief contract, maar de werkman zegt: ik wil wel een cent minder per uur verdienen. Daarmede maakt hij inbreuk op het collectieve contract, niet, omdat hij niet liever 21 cent verdient dan 20 cent, maar omdat de economische overmacht hem er toe brengt onderkruiper te worden. Wie moet nu het proces beginnen? De vakvereniging, zegt men. Goed, maar wat bereikt zij daarmede? Niets. Zij zal den man dagvaarden voor den kantonrechter, die tegen den man zeggen zal: de vereeniging heeft gelijk, gij moet voortaan voor 21 cent werken.

Welnu, dan zal de man eenvoudig tegen zijn patroon zeggen: dit is nu wel gezegd, maar wij kennen elkaar, ik werk dan voor 21 cent, maar ik geef u dien cent terug. Het is een slag in het water.....

De heer van Raalte, Minister van Justitie: In uw stelsel is dit toch ook zoo!

De heer Schaper: Daarop kom ik terug. Maar de man heeft geen belang bij de ontbinding van het contract; anders had hij het wel dadelijk ontbonden. Vraagt hij zijn 21 cent, dan zendt de patroon hem over 8 of 14 dagen weg. Het is alles hier een quaestie van beding. Men heeft dus aan het optreden van de vakvereniging niets; met den rechter kan men zulk een zaak niet regelen.

En nu de vraag van den Minister. Laat ons een analoog geval, de truck, bijv.

de winkelnering nemen. Hier geldt hetzelfde; vandaar onze sceptische stemming tegenover dit ontwerp.

Een werkman onderwerpt zich aan het truck-systeem, nominaal vrijwillig, anders had hij niet in dienst behoeven te komen. Of de wet nu zegt: die overeenkomst is nietig, geeft niets, want hij krijgt zijn slechte waar in de maag gedrukt voor zijn loon, zonder dat er een haan naar kraait. Gaat hij procederen, dan wint hij het misschien, maar hij gaat zeker de laan uit. Het wetsontwerp is tegenover het truck-systeem alleen van waarde als preventief middel, want gaat de werkman heen en wordt hij dus economisch tegenover den patroon vrij, dan kan hij van den patroon een achterstallig loon eischen en krijgt bijv. $\frac{1}{3}$ daarvan uitbetaald als boete krachtens art. 1637 l [r]. Tijdens zijn dienst kan hij dat niet vragen, want dan gaat hij de laan uit; maar de patroon denkt: ik kan dat ventje niet vertrouwen; hij mocht mij er eens over aanspreken. Stop ik hem dus voor dat $\frac{1}{3}$ van zijn loon slechte waar in de maag, dan moet ik het later toch uitbetalen en krijg ik boete op den koop toe.

De bepalingen tegen de „truck“ krijgen pas waarde, wanneer de gezel van den patroon afscheid neemt, wanneer hij begint te procederen, den knoop doorhakt. Zoolang de band nog aanéén zit, kan de bepaling alleen preventief werken, niet repressief. Het vooruitzicht, dat het beding door den kantonrechter nietig wordt geacht wanneer de gezel gaat procederen, vormt de preventieve werking ten aanzien van de truck. Wat is er nu voor bezwaar tegen, om ten opzichte van het collectief arbeidscontract op dezelfde wijze te handelen als ten aanzien van de truck? De patroon kan een onderkruiper in dienst nemen tegen 1 cent minder, maar deze is niet te vertrouwen — alleen al niet omdat hij onderkruiper is! — en de patroon denkt: als hij gaat procederen moet ik nog boete betalen op den koop toe. De Minister verblijdt zich met een doode musch wanneer hij spreekt van de derde partij die tusschenbeide komt. Het beding wordt nietig, wanneer de man zelf procedeert, zelf opstaat. In dit geval heeft de nietigheid waarde, anders kon men stellen welke eischen men wil, het geeft niets.

Nu is er een gebrek in de formulering van het artikel, dat men niet schijnt te hebben gerekend op het sluiten van een collectief contract door meerdere vereenigingen. Er staat hier: „vereeniging van werkgevers“, „vereeniging van arbeiders“, en wij hebben dit nagevolgd, maar het is niet juist. In Groningen is bijv. indertijd een contract op het punt geweest om gesloten te worden tusschen drie timmerliedenvereenigingen, de Katholieke, de Protestantsche (Patrimonium) en de neutrale vereeniging eenerzijde en de patroons aan de andere zijde. Het collectief arbeidscontract wordt niet zoo eng gesloten door de patroons en één vereeniging van werklieden, maar in de practijk heeft men te doen met verscheidene vereenigingen die al of niet rechtspersoonlijkheid bezitten.

Wie moet nu de nietigheid aanvragen? Alles wat men aan elkaar overlaat, gaat niet goed en als iedere vereeniging het doet, heeft de kantonrechter wat te doen!

Nu zegt de heer Limburg — en ik begrijp niet dat hij dit doet — dit geldt voor de nietigheid.

De nietigheid treedt in door den kantonrechter precies als bij de „truck“. De kantonrechter zegt bij het truckbeding: het is nietig, omdat de wet het verbiedt, en hier zegt hij: het is nietig, omdat volgens de wet het collectieve contract domineert boven het individuele.

Nu heeft de Minister in dit verband gesproken van een geval, dat een man „twee ondeugendheden“ begaat. Dit betreft dus de moraliteit. „Hij heeft eerst onderkropen en dan beroept hij zich op de onderkruiperij“, zegt men.

Mijnheer de Voorzitter! De Minister kan dit bezwaar niet meenen, want het geldt bij het truck-systeem ook. Het verschil is, dat wij met het truck-systeem te doen hebben met het *Burgerlijk Wetboek* en bij het collectief contract met een wettelijk gesloten collectieve overeenkomst. Nu begrijp ik, dat een anarchist zal zeggen: met de wet hebben wij niet te maken, maar alleen met wat wij onderling hebben besloten. Ja, Mijnheer de Voorzitter, dit is ook een soort dievenjargon: tegen de maatschappij een tactiek van maar zooveel mogelijk rooven en moorden, maar wat onderling is overeengekomen in alle opzichten houden.

Nu wil ik daarmede natuurlijk niet zeggen (want men kan nooit te voorzichtig zijn in het verwekken van misverstand!), dat de anarchist zijn moordenaars en dieven, maar alleen dit, dat een anarchist gekant is tegen alles wat wet is, en een onderling contract van de hoogste waarde acht.

De Minister echter kan hier toch zeker niet met medegaan. De man dus die de wet ontduikt en tegen den patroon zegt: de wet zegt wel, dat het niet mag,

maar een wet is maar een wet en wij doen het nu zoo, is toch even schuldig in de oogen van den Minister van Justitie, als de man die zegt: in het collectief contract wordt wel zus en zoo gezegd, doch wij doen het onder elkaar maar anders. Het is beide ongeoorloofd.

Bij de truck-wet zegt men echter: ondanks de man het aanvaard heeft, is het nietig; hij krijgt terug wat hij niet heeft bedongen.

Waarom! Uit liefde voor dien enkelen man die zich onderworpen heeft? Dit is betrekkelijk. In het algemeen is het natuurlijk bescherming van den zwakke; maar dit geldt evenzeer bij het collectief contract, want — gelijk ik zeide — hij doet het niet om 20 centen te verdienen in plaats van 21, maar hij doet het, omdat hij het doen moet.

De bescherming van den zwakke is dus in beide gevallen gelijk.

Die „ondeugendheden” van den man maakt op mij dus niet den minsten indruk.

Dit alles heb ik gezegd, om aan te toonen, dat het doelmatig is, dat het beding nietig is zonder tusschenkomst en bij het collectief contract niets minder immoreel is dan bij andere bepalingen van het ontwerp.

Men vergeet bij alles te veel, dat een der partijen, de benadeelde, *beschermd* moet worden, wijl zij de zwakkere is en niet is de boosdoener, die moet worden *gestraft*.

Ik heb betoogd, dat de wat ik nu noemen zal automatische nietigheid een groote preventieve werking heeft voor den patroon en ook repressief kan werken bij het truck-systeem.

Is het bij onze wet niet bekend, dat iemand een contract mag sluiten, dat naderhand nietig blijkt?

Gesteld, dat iemand van 20 jaar, die toch in den regel wel weet wat hij wil, een contract sluit, kan dit dan niet nietig verklaard worden, wanneer het er op aankomt? Nietig verklaard of nietig zijn, is wat betreft de moraliteit, trouwens gelijk, want met allebeide worden personen gebaat tegen hun oorspronkelijke handeling.

Men moet niet vergeten, dat men hier de vakverenigingen een taak oplegt welke zij moeilijk kunnen dragen, omdat het met onwillige honden moeilijk hazen vangen is, omdat men te doen heeft met menschen die door hun oeconomische belangen op een gegeven oogenblik gedreven worden om een contract te ontduiken.

Ik kom nu tot de rechtspersoonlijkheid.

De heer Drucker heeft gezegd: wat wij voorstellen is onuitvoerbaar en ongewenscht. In de eerste plaats dan onuitvoerbaar wegens gebrek aan rechtskracht van het contract.

Men behoeft geen jurist te zijn om te erkennen, dat een vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid als zoodanig niet kan procederen en contracteeren.

In dit verband echter wijs ik weder op de onjuiste constructie van het artikel en het gebrek aan logica daarin.

Ik lees: „Onder collectieve arbeidsovereenkomst wordt verstaan eene regeling, getroffen door een of meer werkgevers of eene rechtspersoonlijkheid bezittende vereeniging van werkgevers, met een rechtspersoonlijkheid bezittende vereeniging van arbeiders omtrent arbeidsvoorwaarden, bij het aangaan van arbeidsovereenkomsten in acht te nemen.”

Dit is niet juist. De collectiviteit zit niet in de rechtspersoonlijkheid, maar in het vereenigde. Het zou hetzelfde zijn alsof men zeide: een vereeniging is een vereeniging met rechtspersoonlijkheid. Dat zegt onze wet niet. Een vereeniging is een vereeniging en de rechtspersoonlijkheid staat er naast. Deze kan men bovendien aanvragen en daarmee de vereeniging sterker maken.

Het zou iets anders zijn als gezegd werd: een collectief contract is slechts van kracht als de daarbij betrokken vereenigingen rechtspersoonlijkheid bezitten.

Dat zal ook wel met het artikel bedoeld zijn, maar het staat er niet. Men dient eerst op duidelijke wijze te onderscheiden en te zeggen wat een collectief contract op zich zelf is. De collectiviteit zit in het vereenigde, in het gezamenlijk sluiten van het contract, in het vereenigd handelen, in het eendrachtig besluiten, in de onderlinge afspraak.

Het is de vraag, of in het Hollandsch de uitdrukking „collectieve arbeidsovereenkomst” wel geheel juist is.

Het Duitse *Tariffgemeinschaft* is beter. Wel is waar is het alleen een gemeenschap voor de *tarieven* en zou het eerste woord misschien uitbreiding moeten ondergaan; maar de titel van het boek, gisteren door den heer Drucker aangehaald, luidt toch „*Tariffgemeinschaft in Deutschland*”. Men verstaat dus er onder het collectief contract.

De collectiviteit heeft als zoodanig met de rechtspersoonlijkheid niets te maken, zoo min als de vereeniging als zoodanig met de rechtspersoonlijkheid der vereeniging. Onze wet kent beide soorten: vereenigingen met, en vereenigingen zonder rechtspersoonlijkheid.

De rechtspersoonlijkheid kan het middel zijn om beter het contract te doen nakomen; maar zij is niet inhaerent aan het contract op zich zelf.

Waarom heb ik nu bezwaar tegen dien eisch?

Het is vooreerst een onnoodige belemmering.

De Minister zeide zelf: wij zijn in een tijdperk van groei. De groei is er volstrekt niet naar, dat wij alleen collectieve arbeidsovereenkomsten hebben met rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen.

De heer Drucker zeide: ons voorstel is ongewenscht, want als de vereeniging geen rechtspersoonlijkheid bezit, draaien ten slotte de 5 bestuurders er voor op; op de leden heeft men geen vat. Zie hier nu een kritiek punt.

De vraag is, wat het beste te achten is in de tegenwoordige tijdsomstandigheden, en nu beweer ik, dat een bestuur veel voorzigtiger doet met, als het zich beschermen wil tegen onwillige leden, geen rechtspersoonlijkheid voor de vereeniging aan te vragen en dus niet als bestuurders te teekenen, maar eenvoudig een collectief contract te sluiten en voor de zekerheid de leden individueel te laten teekenen.

Er wordt gezegd — en dit betwist ik ten sterkste —, dat het dan geen collectief contract is. Al is het dat juridisch, voor den kantonrechter niet, het is wel degelijk een contract, collectief gesloten.

Wat is tegenwoordig de zaak? Men heeft in ons land nog slechts weinig vakverenigingen, die inderdaad zóo geconstrueerd zijn en zóo solide in elkaar zitten, dat zij het kunnen wagen rechtspersoonlijkheid aan te vragen, ter wille van de bestuurders, van de trouwste leden, want bij een verschil loopen er dan die vijf bestuurders en die getrouwen in.

Wat toch is het geval? De lui die uit de vereeniging gaan zijn bitter moeilijk te achterhalen; aan de menschen die naar een andere plaats gaan heeft men niets.

Men komt zoo in tal van moeilijkheden, als men die leden achterhalen wil, die moreel gebonden zijn, maar de vereeniging den rug hebben toegekeerd, de trouwe lui in de vereeniging draaien er dan voor op. Ik wil geen namen noemen, maar nog op het oogenblik is er in een stad van Nederland een coöperatieve vereeniging, die, ik meen over 10 of 20 jaar, groote verplichtingen op zich heeft genomen, waaruit nu wegens een politiek geschil een goed deel der leden getreden zijn en de anderen zitten er mee.... Dit schijnt eenige eigenaardige verontwaardiging op te wekken, Mijnheer de Voorzitter, maar ik oordeel hier niet, ik keur het geval niet goed, ik constateer alleen feiten.

Wij zijn hier om den feitelijken toestand te bespreken.

Het is dus voor menige vereeniging meer gevaarlijk met rechtspersoonlijkheid een dergelijk contract aan te gaan dan dat zij zich afvraagt: is het voor ons niet beter dat wij ons individueel verbinden? Ik weet wel: juridisch is het niet hetzelfde, maar in de practijk komt het op hetzelfde neer.

Vóór eenige jaren is in Amsterdam een contract gesloten tusschen typografen en boekdruckers. Dat was collectief, maar de boekverkoopers hadden individueel geteekend. Waarom moet men hier nu gaan ingrijpen met juristerij en zeggen: het is alléén collectief, wanneer het in rechten vol te houden is tot het laatste oogenblik toe? Dat is een radbraken van de taal.

Er wordt mij gevraagd: *staan* die voor elkaar? Ik onderstel van wel, dat weet ik niet, maar hier is aan de orde de vraag, of een collectief contract geen collectief contract meer is, wanneer men de menschen individueel laat teekenen. Ik beweer, dat dit zeer goed kan. Ik herhaal wat de Minister gezegd heeft: het is hier een quaestie van groei, want men kan hiertegen doen wat men wil, in de door mij onderstelde gevallen blijven de individuen in den regel ook samen, wanneer onderling getrouwe individuen een contract teekenen.

Nu geef ik toe: het Regeeringsvoorstel is meer afgeond, is, wat dit punt betreft, „mooier”. Dit kan niet ontkend worden. Wanneer men een ideale regeling van de arbeidsovereenkomst hebben wil, of liever een regeling die ideaal uit te voeren is, is het natuurlijk wenschelijk, dat de vereeniging rechtspersoonlijkheid heeft. Indien alle elementen in de vereeniging trouw zijn en de maatschappij daarop gebaseerd is, zooals bij den diamantwerkersbond, welke als een goede vereeniging tegenover de juweliërs staat, dan zal niemand er aan denken om de zaak zonder rechtspersoonlijkheid te laten loopen. Wij moeten echter niet iets doen waarvoor de maatschappij hier te lande niet rijp is.

Zal er nu reden zijn om tegen het voorstel der Regeering te stemmen, indien ons amendement wordt verworpen? Neen, Mijnheer de Voorzitter! En waarom

niet? Eenvoudig hierom, omdat men tegen de vereeniging kan zeggen: gij vraagt geen rechtspersoonlijkheid, want gij doet verstandig dat niet te doen, dan is deze wet op het arbeidscontract voor u in dit opzicht geen cent waard, maar dan kunt gij doen wat gij wilt; de wetgever heeft het te mooi willen maken en daardoor valt gij er buiten. Alleen vereenigingen die solide in elkander zitten, zullen aan dit contract iets hebben. Het is een prachtig pronkstuk, iets voor de pronkkamer, maar voor de praktijk zal het niet veel beteekenen.

Ik vroeg dezer dagen aan iemand in een stad, die bij de vakbeweging nauw betrokken is: was uw afdeling van den timmerliedenbond bij de collectieve contracten, welke die bond heeft willen sluiten, in het bezit van de rechtspersoonlijkheid? De man antwoordde: neen, evenmin als de meeste der afdelingen van onzen bond.

Zijn ten uwent collectieve contracten gesloten zonder rechtspersoonlijkheid? Ja, zegt hij: de afdeling van den schildersgezellenbond sloot met twee patroonsorganisaties een 5-jarig contract....

Verder vroeg ik hem: stelt gij boeten op het overtreden van het collectieve contract door de leden? Het antwoord luidde: neen, wij evenmin als de schildersgezellen. De gedachte daaraan kwam nog nooit bij ons op. Voor en aler men een goed gedisciplineerde vakvereeniging heeft..... kan dit m. i. slecht.

Nu de vraag die ik hem stelde: wat doet gij voor de naleving van het contract onderling? Daarop antwoordde hij onder meer:

„Als de leden onzer organisatie meer loon zouden gaan eischen, zouden wij ze, bij klachte van de patroonsorganisatie, moeten royeeren. Een groot verschil is het, welk contract men sluit. Wij bijv. stellen geen minimum doch standaardloon vast. Men kan dan, naar bekwaamheid, daarboven en beneden gaan; in zoo'n geval kent elk werkman zich zelf wel. Protesteert hij bij verlaging en komt daardoor op de straat en heeft hij voorheen ook vol loon verdiend, dan is het onze taak de patroonsorganisatie daarmede in kennis te stellen en, zoo noodig, zoo'n lid te steunen uit de weerstandskas.” Het zit dus alles nog zeer voos in elkaar.

Iets anders stelt zij zich niet voor; het is een zaak van vertrouwen. Waar men het collectief contract niet in zijn geheel heeft geregeld — men heeft er slechts een ei van neergelegd — ik zal met opzet het woord „embryo” niet bezigen; want dan komt men weder te voorschijn met de smalende woorden „ongeboren vrucht” en dat is het toch niet, er is een beginsel in de wet nedergelegd — moet men met de dingen niet te ver gaan en eenvoudige bepalingen in het leven roepen, waaraan alle collectieve contracten iets hebben, desnoods zonder den rompslomp der rechtspersoonlijkheid. Voor een vereeniging die niet goed in elkaar zit, beteekent dit ontwerp bij het sluiten van een collectief contract niets.

Er wordt gezegd: dat kan men nu ook doen, dus blijft de zaak dezelfde; maar het voordeel, dat het beding nietig is, gaat nu verloren voor hen die geen collectief contract sluiten met rechtspersoonlijke vereenigingen.

Door den heer van Nispen is tegenover mij het *Sociaal Weekblad* aangehaald. Zonderling als men kan omspringen met citeeren! Het is niet te doen om de motiveering, welke men in dat stuk vindt, maar om den steun, dien ik van een *jurist* krijg. Op hetgeen de geachte afgevaardigde voorlas, volgt:

„De vorige lezing van art. 1637m bis, die niet van vereenigingen met rechtspersoonlijkheid maar eenvoudig van vereenigingen, en in verband daarmede niet van nietigverklaring door den rechter, doch van nietigheid van afwijkende bepalingen sprak, was dan ook veel juister dan de tegenwoordige lezing van het artikel.”

Hoe de schrijver dat motiveert, ik sta hier niet om motieven te beoordeelen; het is mij slechts te doen aan te toonen, dat ook een paar juristen op mijn hand zijn.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Ik heb u toch aangetoond, dat de heer Meijers het bepaald wenschelijk acht, dat de vereeniging van arbeiders rechtspersoonlijkheid zal hebben.

De heer Schaper: Dat kan zijn, maar het is toch niet zoo, als de heer van Nispen het voorstelt. Maar wat nut heeft het om hier te spreken over het artikel van den heer Meijers? Ik heb alleen dit aangehaald, dat de heer Meijers zegt, dat het vorig artikel beter was dan dit, en verder heb ik er hier niemendal mee te maken. En het is ook immers niet de quaestie, dat ik gelijk heb, omdat het ook staat in het artikel van den heer Meijers; geen haar op mijn hoofd,

dat daaraan denkt; maar omdat men hier steeds komt met deskundigen, heb ik mij ook de weelde veroorloofd er zoo'n jurist bij te halen.

Ik concludeer, dat de regeling van deze zaak in dit artikel ten opzichte van de nietigheid van het beding en den eisch van rechtspersoonlijkheid te theoretisch en voor de tijdsomstandigheden ondoelmatig is, en ik hoop, dat de Kamer in ieder geval over mijn woorden zal gelieven na te denken.

De heer van Idsinga: Mijnheer de Voorzitter! Er zijn twee punten, waarentrent ik enkele opmerkingen wensch te maken naar aanleiding van de tegenwerping van den Minister en van enkele leden. Ten eerste de erkenning van de rechtsgeldigheid van de collectieve arbeidsovereenkomst. De Minister ziet dat ik mij schik naar den naam die in dit wetsontwerp voor die overeenkomst is gekozen. De Minister heeft toegegeven de juistheid van mijn critiek, maar zich beroepen op enkele redenen, waarvan ik de gegrondheid wel wil erkennen, om dien naam in het wetsontwerp te blijven behouden, en indachtig aan hetgeen de Minister mij in herinnering bracht zeg ik „that which we call a rose by any other name would smell as sweet.”

Het tweede punt geldt het bijzondere rechtsgevolg, dat volgens dit artikel aan dat contract zal worden gegeven.

Door den Minister is zeer te recht opgemerkt, dat ook ik de erkenning van dat contract in ons recht wil. Ik behoor zelfs tot hen, die de rechtsgeldigheid van dat contract onder het geldende recht aannemen; en ik wensch dit te herhalen, omdat naar het mij blijkt mijn standpunt wordt verward met het standpunt van mr. Eyssell. Ten onrechte. Ook erken ik, evenals de Minister en bijna alle leden der Kamer, het groote nut van vakvereenigingen en van het sluiten van arbeidsvoorwaarde-contracten. Het is mij dus volstrekt niet te doen om daartegen slagboomen op te werpen, gelijk de geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs mij gisteren heeft verweten. Slechts wensch ik te verhinderen, dat vakvereenigingen met haar collectieve arbeidsovereenkomsten slagboomen worden tegen de individueele vrijheid van de leden. Die vrijheid gaat mij boven alle maatschappelijke vereenigingen. En ik zie ook niet in, evenmin als de heer Heemskerck gisteren, dat de vakvereenigingen niet zouden kunnen bestaan en bloeien wanneer de volkomen vrijheid van de individueele leden op dit punt geëerbiedigd wordt. In Engeland klaagt men nu reeds in zekere mate over de tyrannie der trade unions, maar hoe het zij, het is een onbetwistbaar feit, dat die vakvereenigingen in Engeland tot den hoogsten bloei zijn gebracht die in Europa bereikt is, maar zij hebben dit kunnen doen onder wetsbepalingen die niet bevatten den rechtsregel die in dit artikel wordt nedergeschreven.

Ik geef dan ook die vrijheid niet prijs. Maar dit belet mij niet om de collectieve arbeidsovereenkomst als rechtsgeldig erkend te willen zien met al de gevolgen die met individueele contractsvrijheid gepaard kunnen gaan, dat wil zeggen met verhaal door de vereeniging van boeten op de leden, of desnoods verplichting tot uittreding, indien zij zich niet aan de afspraken houden. Acht dus de Regeering de formeele erkenning in de wet van die collectieve arbeidscontracten bepaald noodig, om de rechtsgeldigheid boven allen twijfel te verheffen, dan heb ik er niet alleen geen bezwaar tegen, maar acht het zelfs wenschelijk, om een bepaling in de wet op te nemen, gelijk in het tweede lid van dit artikel voorkomt.

Daarmede wijk ik eenigszins af van mijn eerste standpunt, om tegen het geheele artikel te stemmen, maar dat geldt ook alleen het tweede lid, want mijn bezwaar tegen het eerste lid is door de nadere toelichting van den Minister en door de verdediging van den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs niet weggenomen.

Hiermede kom ik tot mijn tweede punt, het rechtsgevolg dat in dit artikel aan de collectieve arbeidsovereenkomst wordt toegekend. De voorzitter van de Commissie van Rapporteurs heeft het voorgesteld, als ware dit een kleine stap, het hoogste dat in de tegenwoordige omstandigheden zou kunnen gevraagd worden, maar niet van veel beteekenis. Ik vraag echter, wat zou men redelijkerwijze, zelfs onredelijkerwijze meer kunnen verlangen, dan dat deze particuliere overeenkomsten verheven worden tot dwingend recht?

Hier wordt met één slag aan den eenen kant alles gegeven, zonder eenigen waarborgen-regeling aan de andere zijde.

De Minister beweert, dat de quaestien en bezwaren, welke bij mij gerezen zijn, ook zouden moeten rijzen, indien de nieuwe bepaling niet in onze wetgeving werd opgenomen.

Dit is mij niet recht duidelijk; want mijn hoofdbezwaar geldt het nieuwe rechtsgevolg, dat in dit artikel aan het collectief arbeidscontract gegeven wordt,

namelijk dat zekere daarbij betrokken personen belet kunnen worden afwijkende contracten aan te gaan.

Alleen om dezen, naar mijn persoonlijke opvatting, tyrannieken maatregel tot uitvoering te brengen, zal het noodig zijn om uit te maken, wie al of niet „gebonden zijn”. Anders kan zich de quaestie niet voordoen.

De Minister zal wel niet willen beweren dat reeds nu onder het geldende recht, zulke afwijkende bedingen vernietigd kunnen worden. Ik althans meen dit beslist te moeten ontkennen, en ik zie met genoegen dat de Minister een ontkennend gebaar maakt.

Het eenige wat de Minister kan meenen — en inderdaad schijnt het artikel van die onderstelling uit te gaan — is, zooals ik gisteren reeds zeide, dat onder het geldende recht, de leden eener vereeniging die een voorwaarden-contract gesloten heeft, in zekeren zin *rechtens* gebonden zouden zijn.

Nu heb ik volstrekt niet ontkend, zelfs heb ik uitdrukkelijk toegegeven, dat de leden van zulk een vereeniging in zekeren zin door het besluit dier vereeniging gebonden worden; maar ik ontken dat dit zou zijn in dien zin, dat het rechtsgevolg, in het eerste lid bedoeld, als vanzelf sprekend moet aangenomen worden; integendeel, door aan die gebondenheid kunstmatig dit gevolg te hechten, maakt men die gebondenheid voor vele leden tot een ondraaglijke en onrechtmatige tyrannie.

Ik ben het geheel eens met den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht, dat het niet aangaat zulk een maatregel te verdedigen door eenvoudig aan die leden van een vereeniging te zeggen: gij kunt de vereeniging, indien gij wilt, verlaten. Bovendien is het zeer de vraag of dit wel altijd helpen zal; ik kom hierop terug. De gebondenheid, waarvan hier sprake is, wensch ik te beperken tot de betrekking van het lid met zijn eigen vereeniging.

Het zou mijns inziens juist de roeping van den wetgever moeten zijn, elke poging van de zijde der vereeniging om verdere uitbreiding dier gebondenheid door bepalingen in de statuten, strekkende om de vrijheid der leden aan banden te leggen, te niet te doen en te fnuiken.

Ik eerbiedig echter het recht van iedereen om een andere rechtsopvatting te dien aanzien te hebben, en derhalve ook een andere opvatting van hetgeen de wetgever in deze te bepalen heeft.

Doch indien men aan dat gebonden zijn een zoover strekkend gevolg wil verbinden als in dit artikel, dan geloof ik, dat het noodig is, in de wet precies te zeggen wat daaronder is te verstaan; dat men boven allen twijfel duidelijk maken moet *wie* gebonden zijn en *hoe* en *wanneer*, ik druk op dat „wanneer” men gebonden is. Men dient ook te weten *wanneer* men aan het voorwaarden-contract verbonden is. En hoe zal iemand weten of hij te doen heeft bij het sluiten van een arbeidscontract met een persoon die op die wijze „gebonden” is? Ik geloof dat de Kamer aanspraak heeft op de onomwonden en duidelijke verklaring van wat op al dergelijke punten met die geheimzinnige woorden bedoeld wordt. Maar dat is, mijns inziens, niet voldoende. Die preciese verklaring van de uitdrukking behoort, mijns inziens, ook *in de wet* te worden opgenomen, opdat de rechter daaraan eenig houvast hebbe bij zijn eventueel te nemen beslissingen.

De Minister schijnt alles te willen overlaten aan de statuten der vereenigingen. Maar ook hier vraag ik: in hoever? Is men, bijv., niet gebonden wanneer er omtrent het sluiten van een collectief voorwaardencontract geen enkele bepaling in de statuten voorkomt? En welk tijdstip zal worden aangenomen om de al of niet gebondenheid vast te stellen? Is het wel juist, dat men het tijdstip aanneemt van het instellen der actie, gelijk de heer Minister in zijn redeneering van gisteren schijnt te hebben aangenomen?

De geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, die getoond heeft iets meer te gevoelen voor mijn bezwaar dan de heer Minister (hij heeft in elk geval getoond iets te gevoelen voor een, zooals hij het noemde, veiligheidsklep, ten einde de zelfstandigheid van de minderheid te waarborgen), heeft beweerd, dat iemand die onmiddellijk de vereeniging verlaat *na* de aanneming van het besluit om het collectieve arbeidscontract te sluiten, niet gebonden zal zijn. In het systeem van het wetsontwerp begrijp ik dit niet. Wat doet er dat toe of iemand na het nemen van dit besluit de vereeniging heeft verlaten? Hij was lid van de vereeniging op het oogenblik van de aanneming van het besluit en dus „gebonden”. Het staat hem niet vrij om eenzijdig dien band te verbreken, dus doet het er volstrekt niet toe, of men met het verbreken van het lidmaatschap na het nemen van het besluit, slechts eenige uren of wel enkele dagen wacht.

Het amendement Aalberse, dat oorspronkelijk die opvatting huldigde, was de consequente toepassing van het systeem van het wetsontwerp. De geachte voor-

steller heeft echter dit amendement geheel naar mijn zin gewijzigd, maar nu past het ook niet meer in het systeem van het wetsontwerp, want, gelijk de geachte afgevaardigde uit Sliedrecht gisteren heeft gezegd, het is nu een vrijzinnig amendement geworden, terwijl het ontwerp een tyrannieken maatregel wil.

De bepaling van het ontwerp druischt in tegen mijn gevestigde opvatting omtrent de individueele vrijheid, zooals zij in de wet behoort te worden geëerbiedigd en beschermd.

Ik wil er dus niets van weten.

En ook in deze discussie is wederom geen enkel mij deugdelijk toeschijnend argument aangevoerd, geen enkel argument voldoende om mij in mijn overtuiging te doen wankelen.

De Minister van Justitie deed als zoovele schrijvers over dit onderwerp: hij herhaalde eenvoudig datgene wat te bewijzen is, n.l. dat het zóo moet zijn.

Tegenover die bewering plaats ik mijn overtuiging, dat het *niet* zóo moet zijn. De geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs heeft ten minste getracht een argument aan te voeren. Hij is begonnen met te zeggen, dat toch elk contract bindend moet zijn voor partijen.

Natuurlijk, Mijnheer de Voorzitter, dat heb ik reeds in mijn eerste rede met nadruk gezegd en wie zou het ook weerspreken? Maar waar — ik herhaal het — wanneer is ooit aan partijen op dezen grond belet om met onderling goedvinden door een later contract het vroegere te niet te doen of daarvan af te wijken? Maar zoodra men zich beroept op dezen eenvoudigen rechtsregel, komen de tegenstanders aan met het beweren, t welk in strijd is met hun eerste standpunt, dat wij hier *niet* te doen hebben met de vroegere partijen, die het eerste contract hebben gesloten. Maar indien men werkelijk te doen heeft met andere personen, gelijk ik dadelijk toegeef, dan kan men zich ook niet op het vermelde argument tot verdediging van de voorgestelde bepaling beroepen. Men moet dan toegeven, dat men door zich op zulk een rechtsregel te beroepen, in deze niet veel verder komt.

Maar de goede trouw dan, vraagt de voorzitter der Commissie van Rapporteurs, moet die dan niet gehandhaafd worden?

Ik werp verre van mij, Mijnheer de Voorzitter, de onderstelling, die in dit argument ligt opgesloten; alsof ik de goede trouw niet zou willen handhaven. Ik geloof, dat men met zulke opmerkingen het groote publiek zand in de oogen strooit en de gedachte suggereert dat zij die zich tegen een bepaling als hier wordt voorgesteld, verzetten, weinig rekening houden met de goede trouw. Dit weersprek ik beslist.

Ik acht zeer zeker de goede trouw een van de eerste zedelijke eischen, welke hoog moeten worden gehouden. Maar het wil mij voorkomen, dat het niet doenlijk is om elke zedelijke verplichting te maken tot een volkomen rechtsverplichting. Een bezwaar om dat te doen ontmoet men steeds waar men, om het doel te kunnen bereiken, de individueele vrijheid te zeer en onnoodig, aan banden zou leggen.

Trouwens de geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs wil ook zelf niet zoo ver gaan, want in zijn rede van gisteren heeft hij een voorbeeld besproken van een contract, dat volkomen in strijd met de goede trouw was aangegaan, zonder dat hij er ook maar één oogenblik aan gedacht heeft om ook daarvoor te eischen dat het zou worden nietig verklaard. Hij heeft dus stilzwijgend erkend, dat het eischen van goede trouw niet op zich zelf een voldoende argument is om daaruit te mogen concludeeren tot nietigverklaring van alle in strijd daarmede aangegane contracten, ten einde die onmogelijk te maken. Maar is dat zoo, dan kan ook de bepaling van het voor ons liggend artikel niet gerechtvaardigd worden met een eenvoudig beroep op de eischen van goede trouw.

Bovendien — en dit schijnt men geheel en al voorbij te zien — vallen onder de personen die getroffen worden door dit artikel, volgens de opvatting van de Regeering en van de Commissie van Rapporteurs, velen die in mijn oog niet wezenlijk of niet in dien zin „gebonden” zijn en bij wie dus de goede trouw volstrekt niet geboden zal, zich aan de gemaakte afspraak te houden.

De geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs heeft zich ook beroepen op buitenlandsche wetgevingen, maar in welken zin? Hij heeft mij verwezen naar een paar autoriteiten, die in geschriften getracht hebben te betoogen, dat inderdaad die buitenlandsche wetgevingen in zich zouden bevatten het beginsel dat neergelegd is in dit artikel. Ik heb kennis genomen, ik had het ook reeds gedaan, van de geschriften die deze theorie verkondigen, maar noch aan Lotmar noch aan Rundstein is het m. i. gelukt deugdelijke argumenten aan te voeren, ten einde hun conclusie ten aanzien van die buitenlandsche wetgevingen te rechtvaardigen. Een feit is het, dat zij zich wel op theoretische overwegingen hebben

beroepen, maar dat de beslissingen die genomen zijn door de autoriteiten, die geroepen zijn de wet toe te passen, volstrekt niet in overeenstemming zijn met die theorie, en dat ten aanzien van het Fransche recht de eenige uitspraak waarop men zich beroepen kan, een uitspraak is die, wanneer ik de toedracht van de zaak zooals ik die in verschillende geschriften heb gevonden, goed begrijp, volstrekt niet de strekking heeft welke Rundstein daaraan toekent.

De heer Drucker: Kent u tegenstrijdige uitspraken?

De heer van Idsinga: Ik ken eenige uitspraken, maar geen die in overeenstemming is met de theorie. Ik wil echter niet te lang bij dit punt stilstaan, want het is mij volmaakt onverschillig in welk land dergelijke bepalingen bestaan; al waren zij aangenomen in alle landen van Europa, dan zou ik er mij nog met kracht tegen verzetten. Ik vindiceer de vrijheid voor elk lid eener vereeniging om zich in zijn particuliere aangelegenheden niet te storen aan de afspraken door zijn vereeniging gemaakt, wanneer hij die afspraken afkeurt of het er niet mede eens is. Dit wensch ik als een algemeen en fundamenteelen regeld erkend te zien.

Nu kan een vereeniging zeker in haar statuten bepalen, dat ieder lid zich verbinden moet om zich aan zulk een afspraak te houden; maar hier doet zich de quaestie voor die de heer Heemskerk gisteren te berde heeft gebracht. Een beding waarbij de werkmán zich verbindt jegens den werkgever om een in de toekomst verborgen reglement op te volgen, is nietig. Waarom verklaart men dan ook niet nietig de bepaling in de statuten eener vereeniging, waarbij de leden worden gedwongen zich te onderwerpen aan een afspraak die eveneens nog in de toekomst ligt verborgen? Daarvoor bestaat, mijns inziens, wel aanleiding en gelden, dunkt mij, dezelfde redenen. Aangenomen evenwel dat men dit niet wil, en dat dus de statuten zulk een bepaling mogen bevatten, dan wensch ik, dat de vereeniging slechts gerechtigd zij om op de gewone wijze het weerbarstig lid de nadeelige gevolgen te doen gevoelen van zijn schending van de gemaakte afspraak.

Wanneer een gewoon burger A met B en met C overeenkomsten gesloten heeft, waarbij B en C zich verbinden zekere contracten niet aan te gaan, en B en C sluiten toch zulk een contract, dan heeft, volgens het gewone recht, A tegen B en tegen C een vordering tot schadeloosstelling wegens schending van de gesloten overeenkomst; maar hij heeft niet de minste aanspraak op nietigverklaring van het contract tusschen B en C.

Welnu, ik wensch, althans onder de tegenwoordige omstandigheden en in dit ontwerp, geen privilege op dit stuk aan vereenigingen van werklieden of, van werkgevers, of aan wien dan ook te verleenen. Al die vereenigingen moeten leven en bloeien onder het gemeene recht. Kan men mij aantoonen, dat de hier bedoelde rechtsregeling van het gewone recht op zichzelf verkeerd is, dan wil ik medewerken om haar te wijzigen; maar dan wil ik dit doen voor alle burgers zonder onderscheid, niet enkel voor zekere vereenigingen. Tot nu toe heeft men mij hiervan niet kunnen overtuigen en ik geloof ook niet, dat men zelf daarvan overtuigd is, maar dat het hier slechts te doen is om aan de vakvereenigingen een middel te geven om hun macht te doen gevoelen aan weerbarstige leden. Hiertoe wensch ik niet mede te werken. Evenwel na hetgeen ik gezegd heb over het tweede lid, kan ik niet, zooals ik eerst van plan was, eenvoudig stemmen tegen het geheele artikel. Ik zal dus de vrijheid nemen aan de Vergadering voor te stellen een amendement, luidende om het eerste lid van dit artikel te doen vervallen.

Daardoor zal alleen verdwijnen het door mij bestreden rechtsgeolg, maar in de wet blijven de erkenning van de rechtsgeldigheid van het voorwaardecontract. Ik erken, dat daardoor het tweede lid eenigermate in de lucht komt te hangen, althans een zonderlinge plaats zal innemen in het ontwerp.

Aan dit bezwaar kan echter te gemoet gekomen worden door bij tweede lezing het artikel over te brengen naar de algemeene bepalingen, en ware de discussie daarover niet reeds gesloten, dan zou ik ook dit alsnog voorstellen.

Ik heb derhalve de eer thans voor te stellen als amendement op dit artikel om het eerste lid daarvan te doen vervallen.

De Voorzitter: Door den heer van Idsinga wordt als amendement voorgesteld in art. 1637m bis het eerste lid te doen vervallen.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren van Wassenaer van Catwijk, van Veen, Okma, van Wijnbergen en van Asch van Wijck, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer van Karnebeek: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch kortelijk mijn meening te kennen te geven over het amendement van den heer Aalberse c.s. Indien ik de opmerking maak, dat wij hier in behandeling hebben een wetsontwerp waarvan de bedoeling is om de arbeidsovereenkomst te regelen, dan zal men misschien vinden, dat een dergelijke opmerking absoluut overbodig is. Toch wil het mij voorkomen, dat het noodig is daarop nog eens de aandacht te vestigen.

Het artikel, waarmede wij thans bezig zijn, behandelt een punt uit de arbeidsovereenkomst, dat is de overeenkomst die bestaat tusschen werkgever en arbeider; het onderstelt een gebondenheid tusschen den werkgever en den arbeider en regelt een punt uit die gebondenheid op de wijze als hier wordt aangegeven. Het artikel blijft dus in de lijn van het wetsontwerp, maar het amendement-Aalberse c.s. begeeft zich op een andere lijn. Dit wil een punt regelen, niet uit de gebondenheid tusschen den werkgever en den arbeider, maar uit de gebondenheid die volgt uit de afspraken tusschen werkgevers onderling of tusschen arbeiders onderling. Nu is het vrijwel de algemeene opinie van de Kamer, in overeenstemming met de Regeering, dat voor het ter hand nemen van de materie van het collectief-arbeidscontract het oogenblik nog niet is gekomen. Wanneer dit oogenblik zal gekomen zijn, zal eventueel te overwegen zijn in hoever hetgeen de heeren Aalberse c.s. voorstellen, in een dergelijke regeling zal moeten worden opgenomen en zal de aanbevelenswaardigheid daarvan nader te bezien zijn. Het wil mij voorkomen, dat dit amendement zich beweegt op een andere lijn dan die van het wetsontwerp, en dat wij daarom, voor zoover wij geen ander bezwaar hebben tegen dit wetsartikel, het artikel zooals het door de Regeering is voorgesteld onveranderd moeten aannemen. Ik zal daarom aan dat amendement mijn stem niet kunnen geven.

Wat nu betreft het amendement van den heer Schaper: het is niet gemakkelijk — het ligt misschien aan mij — dien geachten spreker te volgen wanneer hij redeneert over een materie als die waarmede wij hier te doen hebben. Het is mij niet geheel duidelijk geworden, wat hij zich van de aanneming van zijn amendement voorstelt.

Indien ik hem niet misbegrepen heb, stelt hij zich van de werking van hetgeen hij noemt een automatische nietigheid, voor, dat daardoor feitelijk zou worden belet het verrichten van arbeid in strijd met hetgeen bij collectieve arbeidsovereenkomst is afgesproken en bepaald. Dit, geloof ik, zou van de werking van het amendement toch nooit het gevolg zijn.

Indien men dit wil, zou er, meen ik, maar één middel bestaan, dat men namelijk naast iederen arbeider een politieagent plaatste om den ongeoorloofden arbeid te beletten.

De heer Schaper: Ik heb dat met geen enkel woord gezegd noch bedoeld.

De heer van Karnebeek: Dan begrijp ik niet, waarom gij zoo hecht aan automatische werking van nietigheid; dan is het mij niet duidelijk, waarom gij dat refereert boven hetgeen door de Regeering wordt voorgesteld. Welk voordeel ziet gij daarin?

Ik zal mij ook voor dit amendement niet kunnen verklaren.

Wat nu eindelijk aangaat het zoeven ingediende amendement van den heer van Idsinga, dat zeker zeer principieel is, wensch ik, alvorens daarover een bepaalde meening uit te spreken, te hooren wat ook van anderen kant daartegen wordt ingebracht.

Dit is natuurlijk een quaestie welke zeer diep gaat en den geheelen grondslag van deze regeling aantast, in elk geval in quaestie brengt.

De Voorzitter: Door den heer Schaper is een wijziging gebracht in het door hem en eenige andere heeren voorgestelde amendement, tén gevolge waarvan het eerste lid zal worden gelezen als volgt:

„Elk beding tusschen den werkgever en den arbeider, strijdig met eene collectieve arbeidsovereenkomst, door welke zij beiden gebonden zijn, is nietig.”

De heer van Nispen tot Sevenaer: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil beginnen met een enkel woord te zeggen naar aanleiding van de belangrijke beschouwingen van den heer van Idsinga.

Begrijp ik de beteekenis daarvan wel, dan komt de kracht van zijn betoog hoofdzakelijk neder op de beteekenis, welke hij hecht aan den band, welke vereenigt de leden der vakvereeniging met rechtspersoonlijkheid, voor welke leden

is ingestaan dat zij de verplichtingen uit het collectief contract voortspruitende zullen nakomen krachtens het besluit van de vergadering dier vereeniging.

De geachte spreker heeft gezegd: ik erken volkomen dat de leden dier vakvereeniging zedelijk zijn gebonden. Nu is de vraag: bestaat er bezwaar dien zedelijke band ook in een rechtsband om te zetten?

De heer van Idsinga: Zij zijn niet altijd zedelijk verbonden.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Ik had uit de woorden van den geachten afgevaardigde begrepen dat ze het wel zouden zijn.

De heer van Idsinga: Wanneer het in de statuten uitdrukkelijk bepaald is dat ze gebonden zijn, anders niet.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Dan zal ik dat geval nemen, het duidelijkste naar ik meen.

De statuten bevatten dus een bepaling dat de vereeniging met rechtspersoonlijkheid kan sluiten een collectief contract met werkgevers, met inachtneming van in de statuten voorgeschreven formaliteiten, waaronder bijv. kan behoren het hooren van de ledenvergadering. En als zoodanig collectief contract is tot stand gekomen, neemt tevens de vereeniging aan om in te staan voor de nakoming der in het collectief contract opgenomen verplichtingen door de leden.

Nu heeft de heer van Idsinga gezegd: op die wijze werken de leden dier vakvereeniging mede tot het tot stand komen van het collectief contract en dat is ook moeilijk anders te zeggen. Toch wenschte de geachte afgevaardigde, dat die leden vrij zullen blijven in hun particuliere daden en dat de wet, wanneer ze een individueel contract hebben gesloten, dat afwijkt van de bepalingen van het collectief contract, geen rechtsgevolgen daaraan zal verbinden.

De geachte spreker heeft dit nog nader geadstrueerd met deze woorden.

Er is een contract gesloten tusschen A en B. Welnu, men kan nooit bij de wet zeggen dat uit dit contract voor C verplichtingen voortspruiten. Als wij dit vooropstellen, dan begaat men naar mijn meening een fout met aan te nemen dat C, in dit geval de werklieden, staan buiten het contract, dat gesloten is tusschen de vakvereeniging en den werkgever en dat zij zouden zijn derden in dat collectief contract.

Het gaat niet aan te zeggen, dat personen die hebben medegewerkt tot het sluiten van het collectief contract en hebben gezegd: ik vind het zeer goed dat go zegt voor mij in te staan dat ik de verplichtingen van het contract nakom, dat die personen daartegenover zouden staan als derden.

De opvatting omtrent den band, die in de practijk ontstaat voor de werklieden uit een collectief arbeidscontract door een vakvereeniging, met werkgevers gesloten, is dan ook inderdaad geheel anders. Wij kunnen de literatuur over de vakvereenigingen, zoo te zeggen uit alle landen, raadplegen, en wij zullen tal van voorbeelden vinden, met name in de Deutsche, Engelsche en Amerikaansche vakvereenigingen, waaruit blijkt, dat bij de werklieden inderdaad de overtuiging bestaat, dat er voor hen een zeer groote verplichting ontstaat, die zij niet mogen verbreken, zelfs niet in geval van den grootsten nood. Er zijn tal van voorbeelden bekend, dat het mislukken van een staking eenvoudig kon afhangen van het verbreken van een collectief contract. Dan is het meermalen in de practijk gebleken — er staan natuurlijk andere voorbeelden tegenover — dat de werklieden zoo zeer overtuigd waren, dat zij zich te houden hadden aan de bepalingen, in dat collectief contract door hun vakvereeniging gesloten, opgenomen, dat zij zelfs liever die voordeelen zagen voorbijgaan, aan afwijking dier bepalingen verbonden, dan dat zij wilden toegeven aan het verzoek om de op hen rustende verplichting in deze te verbreken.

Dat rechtsbewustzijn, dat er een zoo sterke band op hen gelegd is, leeft niet alleen bij de werklieden, maar evenzeer bij de patroons en bij het publiek, zoodat, als bij een staking gebleken is, dat de werklieden inderdaad zich houden aan het collectief contract, ook ingeval afwijking daarvan voor hen voordeeliger ware, in tal van gevallen het publiek dan sympathie toonde voor het trouw blijven van degenen die dit als hun plicht beschouwden, en dan ook krachtigen steun verleende als de werklieden daardoor in moeilijkheden kwamen. Waar bijv. dezen zomer bij de staking in het Rijnsch-Westfaalsch gebied door de patroons was afgeweken van de verplichting die krachtens het collectief contract op hen rustte, was de verontwaardiging onder het publiek zóó groot, dat zelfs de burgemeester van Essen voorstelde aan de uitgesloten werklieden uit de gemeentekas een som van 20,000 mark te doen uitkeeren. Zoozeer was men overtuigd, dat

de werklieden hier schade hadden geleden door het schandelijk verzuim der nakoming van de verplichtingen die in deze op de werkgevers rustten krachtens het collectief arbeidscontract.

Dit zijn enkele voorbeelden, waaruit blijkt hoe toch inderdaad bij honderduizenden werklieden, bij tal van patroons en bij het publiek de meening heerscht, dat uit zoo'n collectief contract zeer ernstige verplichtingen voortkomen voor de personen die daarbij betrokken zijn.

Ik heb hier nog een merkwaardig voorbeeld van de wijze waarop het collectief contract wordt beschouwd door patroons en werklieden. Er is in 1904 door het „Tarifamt“ van de Deutsche boekdrukkers aan den Rijksdag een petitie ingediend. Het is bekend, dat die Deutsche boekdrukkers zelf een over geheel Duitschland zich uitstrekkend collectief arbeidscontract hebben gesloten, waaraan bijna alle werkgevers en werklieden onderworpen zijn. Nu zeggen zij daarin: „Der beschlossene Tarif hat den Charakter eines freiwillig geschaffenes, aber darum nicht minder hoch gehaltenes Gesetzes, dem sich Prinzipale und Gehilfen, die den Tarif für sich als verbindlich anerkannt haben, gern und bestimmt unterordnen“.

In die petitie worden dan de voordeelen opgenoemd, die de Deutsche boekdrukkers door het sluiten van collectieve contracten hebben verkregen en wordt aangedrongen op het maken van wettelijke bepalingen, die tot verzekering van den vrede op sociaal gebied kunnen bijdragen.

Mijnheer de Voorzitter! Die petitie is opgenomen in het *Bulletin des Internationalen Arbeitsamts* Band III n°. 1, 2, 3.

Waar nu dermate blijkt, dat in het rechtsbewustzijn van arbeiders en werkgevers en van het groote publiek de gedachte leeft, dat inderdaad zeer ernstige verplichtingen ontstaan voor de personen, die bij een collectief contract betrokken zijn, is het daar verkeerd, indien de wetgever, wanneer hij over het collectief contract gaat handelen, zegt: aan de verplichtingen, welke toch iedereen erkent, dat ontstaan, verbind ik rechtsgevolgen. Ik voor mij kan moeilijk anders denken dan dat wij, als wij het collectief contract in de wet erkennen, ook moeten zeggen: ziehier een rechtsgevolg, dat verbonden is aan het overtreden van de bepalingen daarvan. Ik heb dan ook geen bezwaar tegen de bepaling zooals die nu in het ontwerp is opgenomen, welke aanneemt de mogelijkheid van nietigverklaring bij afwijkend beding.

Er is gezegd, dat hier te lande zulk een schromelijke dwang zou ontstaan voor de werklieden, die zich moeilijk kunnen vereenigen met hetgeen in het collectief contract wordt voorgesteld. Men heeft dan ook overal, waar men daarover heeft geschreven en gesproken, gevraagd, hoe de rechten der minderheden moeten beschermd worden. Wij hebben een proeve van bescherming van de rechten der minderheden vóór ons in het gewijzigd amendement van den heer Aalberse c.s. Ik geloof echter, dat de aanneming daarvan in de practijk nog al bezwaren zou opleveren, daargelaten nog, dat de bepalingen van dit amendement in dit ontwerp eigenlijk niet behoórlijk worden opgenomen. Want daarin wordt bepaald, dat een lid van een vakvereeniging, die met zijn toestemming aan een collectief arbeidscontract is gebonden, ook na beëindiging van het lidmaatschap der vereeniging, gedurende den tijd, welke door beide partijen voor den duur der overeenkomst tijdens zijn lidmaatschap was vastgesteld, gebonden zal blijven. Indien dus zulk een man is uitgetreden uit zijn vakvereeniging, nadat er een collectief arbeidscontract is gesloten, zooals meermalen gebeurt, voor geruimen tijd, bijv. voor vijf jaar, wat is dan mogelijk? Dit, dat tijdens den duur van dat contract, met goedkeuring van beide partijen, in dat contract een wijziging wordt gebracht. Dan zal die wijziging van toepassing zijn op alle leden die dan nog in de vakvereeniging zijn, maar niet op den man die uitgetreden is; de laatste blijft onderworpen aan de oude bepalingen, welke dan misschien wel nadeeliger zijn dan de nieuwe.

Ik stel verder dit geval: zulk een man is lid van een vakvereeniging, maar om de beginselen, welke de leden zijn toegedaan, kan hij niet langer lid blijven. Hij treedt uit die vereeniging en wordt lid van een andere. Wat is nu het geval? Het is zeer wel denkbaar, dat de vereeniging, waar hij uittreedt, een collectief contract had gesloten; daaraan blijft hij onderworpen. Gesteld nu, dat de vereeniging, waarin hij toetreedt, eveneens een collectief contract heeft gesloten, wat moet de man dan doen? Aan het oude blijft hij gebonden en aan het nieuwe wordt hij gebonden door de toetreding tot de vereeniging. Die man komt in een moeilijkheid, welke ik niet weet op te lossen.

Hoe zal het gaan indien een collectief contract wordt aangegaan tot wederopzeggens toe? Blijft die man gebonden, misschien tien jaar of langer? Gesteld dat die man in den Haag als lid eener vakvereeniging gebonden is aan een

contract, dat tot wederopzeggens toe is aangegaan; hij gaat weg uit de residentie en komt daar bijv. na vijf jaar terug, dan wordt hij weer door dat contract, dat tot wederopzeggens toe is gesloten, gegrepen. Er zijn ook collectieve contracten, die worden aangegaan met stilzwijgende verlenging zoolang het niet wordt opgezegd. Een man, die lid geweest is toen die bepaling werd opgenomen, zal steeds, zoolang het stilzwijgend verlengd wordt, aan dat contract verbonden blijven, al is hij misschien jaren uit de vereeniging getreden of al heeft hij op een andere plaats gewoond; zoodra hij weer komt in de plaats, waar het contract geldt, zal dat weer na zooveel jaren voor hem geldig zijn.

De geachte afgevaardigde uit Utrecht zegt: dat zijn quaestiën. Ik geloof niet, dat het te betwisten is, dat die gevallen zich kunnen voordoen, en dat men bij aanneming van dat amendement in de practijk daarvoor staat. Ik geloof, dat men het recht van minderheden niet anders zal kunnen waarborgen dan door een algeheele regeling en dan moet ook bijv. bepaald worden dat een zeker aantal leden, bijv. $\frac{2}{3}$, noodig is om een collectief contract aan te nemen, of dat men binnen een zekeren tijd kan uittreden, waarna men dan beschouwd wordt als niet tot het collectief contract te zijn toegetreden. Is het nu raadzaam het den minderheden mogelijk te maken zich te onttrekken aan een collectief contract, waarmede men zich niet kan vereenigen? Het is zeer zeker voor een vakvereeniging onvoordeelig, als er leden alleen noodgedrongen lid van de vereeniging blijven.

Maar ik meen toch ook, dat ik met gerustheid mag zeggen, dat wie niet tevreden is met hetgeen in zijn vereeniging gebeurt, moet uittreden, en dat het niet aangaat te zeggen, dat dit een schandelijke dwang is. Het werd met nadruk betoogd door den heer Heemskerk, dat iedereen lid moet kunnen blijven; ook al kan hij zich niet vereenigen met het collectief contract, dat de vereeniging gesloten heeft, en hij wil zelfs aan de leden, die voor het collectief contract hebben gestemd, de bevoegdheid geven om bij latere verandering van zienswijze van het collectief contract af te wijken. De geachte afgevaardigde uit Bodegraven zegt, ja; ik weet niet of hij daarmede te kennen wil geven dat de heer Heemskerk dat inderdaad heeft gezegd, of dat hij meent, dat dit heel goed is. De geachte afgevaardigde zegt, dat zulks naar zijn meening goed is, Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde heeft gezegd dat de heeren, die de menschen wel die verplichting willen opleggen, om zich aan het besluit der meerderheid te onderwerpen of uit te treden, willen uitoefenen een ontzaglijke tyrannie; ik zeg daartegenover: de geachte afgevaardigde wil geen tyrannie, maar anarchie.

Wat is nu in vredesnaam de beteekenis van een collectief contract, als ieder man van het oogenblik af aan, dat hij zegt: het staat mij niet meer aan, daarvan kan ik afwijken. Door iets dergelijks aan te nemen handelt men zoo beslist in strijd met elk begrip van collectief contract, dat men daaraan de geheele bedoeling ontnemt, waarmede het wordt aangegaan. Als men op die wijze een collectief contract wil aangaan, laat men het dan gerust laten. Daarbij is het ook beslist in strijd met iedere opvatting van ons vereenigingsleven. Iemand die lid is van een vereeniging weet dat hij aan besluiten van die vereeniging gebonden is, en de gevolgen daarvan moet dragen, tenzij hij uit de vereeniging treedt, en hij moet niet zeggen: ik wil wel lid der vereeniging blijven, ik wil wel de baten hebben, maar de lasten aanvaard ik niet. Let eens op een collectief contract zooals dat van de Deutsche boekdrukkers, waaraan op het oogenblik ruim 40,000 werklieden onderworpen zijn en dat gelding heeft voor geheel Duitschland. Reken eens dat ieder man, die lid eener vereeniging was, de bevoegdheid had te zeggen: ik ga morgen met mijn patroon een andere regeling aan dan die volgens het collectief contract moet gelden. Wat blijft er dan na een week tijds over van dat moeilijke werk, dat na zoovele jaren is tot stand gekomen? Bij een dergelijke opvatting kan men in een paar dagen tijds eenvoudig vernielen een werk dat na een inspanning en toewijding van jaren is opgebouwd.

Maar is de opvatting in andere landen verschillend hiervan?

Zeker niet. De heer van Idsinga zeide: zie naar Engeland, is daar ooit een bepaling gemaakt die den werklieden iets dergelijks heeft opgelegd? Neen, Mijnheer de Voorzitter, die bepaling is niet in de wet opgenomen, maar hoe heeft men zich daar gered? De heer van Idsinga heeft het zelf gezegd — en toen hij daar aan kwam is hij heel kort geweest. Hij heeft gezegd, men heeft in Engeland wel over de tyrannie van de vakvereenigingen geklaagd, maar waarom? Omdat men niet anders kon optreden tegen de leden van vakvereenigingen die wilden afwijken van het collectief contract, omdat men daar geen band had in rechten om de menschen er toe te dwingen. Ik heb hier het Final rapport door the Labour commission in 1894 uitgebracht. Het is wel verscheidene jaren geleden, maar

op dit punt meen ik gerust mij er op te mogen beroepen, want daaromtrent zijn de toestanden niet veranderd in een voor het betoog van den heer van Idsinga gunstigen zin. Wat zien wij? Eenvoudig dit, dat als een man zich niet wil onderwerpen aan de bepalingen van het collectief contract, hij onverbiddeijk uit zijn vereeniging wordt gejaagd.

De heer van Idsinga: Dat is noch voor noch tegen mijn betoog.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Gij keurt het toch af, dat dat door die vereeniging gedaan kon worden?

De heer van Idsinga: Zeker niet. Ik heb juist gezegd, dat de band tusschen de vereeniging en de individueele leden zoo geregeld zou kunnen worden, dat men desnoods de personen kan dwingen om uit te treden. Dat is het Engelsche stelsel.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Ik haal dit voorbeeld aan om aan te toonen dat, als men niet komt tot de sanctie in de wet, partijen verplicht zijn om zelf de zaak ter hand te nemen, hun eigen rechter te zijn en de noodige maatregelen te treffen.

En welke zijn die maatregelen?

Die zijn niet alleen dat de man uit de vereeniging gezet wordt, dat zijn vakgenooten weigeren met hem te werken, maar tevens, dat ieder ondernemer dien man moet afwijzen, zoodat deze om werk te vinden niet meer in aanmerking komt.....

De heer van Idsinga: Diezelfde gevolgen blijven ook mogelijk, wanneer men het rechtsgevolg van dit artikel aan het voorwaardencontract verbindt.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Zeker, maar tot dergelijke maatregelen moeten de vereenigingen wel komen, als men ze noodzaakt haar eigen rechter te zijn.

Ik stel er prijs op, waar ik het Reeringsartikel verdedig, te zeggen, dat naar mijn meening alle sociale verschijnselen, waar die nog niet onder de wet vallen, zooveel mogelijk, als de tijd daarvoor gekomen is, daaronder zullen gebracht worden.

Zoo doende komen wij meer in de richting, waarin wij moeten komen, namelijk dat in de toekomst zoo min mogelijk eigen richting gevolgd wordt, en dat voor elk geval, dat met de wet in strijd is, men bij den rechter verhaal kan zoeken.

Als bezwaar tegen dit artikel is ook aangevoerd: gij geeft geen waarborgen, dat de leden eener vakvereeniging in de toekomst niet gebonden zullen worden door het collectief contract; en men bepaalt in de wet wel dat de arbeider niet mag gebonden zijn door reglementen, welke in de toekomst van kracht worden.

Deze vergelijking schijnt mij eenigszins onjuist toe.

Dat men den patroon het reglement niet laat wijzigen, zonder dat elke verandering door den arbeider onderschreven wordt, is, mijns inziens, billijk, omdat anders de patroon, als de arbeider heeft verklaard zich bij voorbaat met iedere wijziging te vereenigen, zelfstandig daarin kan brengen wat hij wil.

Maar wat hebben wij hier? Hier hebben wij een contract, waartoe de arbeider zelf medewerkt. Hij kan, wanneer het reglement in de vereeniging ter sprake komt, er tegen spreken en stemmen, en zoo op de totstandkoming invloed uitoefenen. Daarbij behoeft hij niet steeds lid der vereeniging te blijven, als hij zich met de bepalingen van het contract niet kan vereenigen.

Ten slotte, Mijnheer de Voorzitter, een woord over de rede van den heer Schaper.

Door zijn amendement te wijzigen, is de geachte afgevaardigde nader gekomen tot hetgeen wij wenschen; maar hij heeft toch nog vele en ernstige bezwaren ingebracht tegen het Reegeringsartikel, dat spreekt van nietigverklaring.

Hij zeide, dat die nietigverklaring in de practijk weinig zou uithalen; want de arbeider die voor lager loon gaat werken, doet dit natuurlijk noodgedrongen. Wat helpt de nietigverklaring, als de patroons eenvoudig tot den arbeider zeggen: gij kunt heengaan, en geven geen hooger loon.

De heer Schaper: Of ze gaan door.

De heer van Nispen tot Sevenaer: De interruptie van den geachten afgevaardigde doet mij veel genoegen, ik wilde daar juist op komen. Indien men

de nietigverklaring opneemt, dan is dit voor de vakvereniging een groot voordeel. Ik meen dat, als er boete is bepaald en het beding behoorlijk gesteld is, het afwijken van de bepaling onmogelijk gemaakt wordt, want iederen keer dat er opnieuw wordt doorgegaan, krijgt de vakvereniging het recht schadevergoeding te eischen.

Ik geloof, dat de schadevergoeding, die namens de vakvereniging kan gevraagd worden, een waarborg is tegen afwijkingen door den patroon, zoo goed als men maar denken kan.

Daarbij heeft de nietigverklaring nog een groot voordeel. De vakvereniging kan bij een patroon komen en zeggen: wij weten dat er een man bij u werkt tegen te laag loon; wanneer gij dit niet dadelijk verandert, dan zullen wij tegen u procederen tot schadevergoeding. De vakvereniging kan dus den patroon tot inkeer brengen, zonder het tot het uiterste middel, het proces, te laten komen, ten gevolge waarvan de patroon tot een vrij hooge boete kan worden veroordeeld.

De geachte afgevaardigde uit Appingedam heeft gezegd: wanneer de vakvereniging zoo iets zou willen doen, zou zij speurdiensten moeten verrichten. Ik geloof niet dat dit noodig zal behoeven te zijn, immers op de werkplaats weten de arbeiders gewoonlijk wel van elkaar wat zij verdienen. Het geval kan zich natuurlijk voordoen, dat een patroon maar één arbeider heeft en in dit geval, wil ik gaarne toegeven dat de vakvereniging niet dadelijk op de hoogte kan zijn. Maar dit geval zal slechts zelden van veel belang zijn voor een collectief contract. Wanneer er meerdere arbeiders op een werkplaats werkzaam zijn, zal de vakvereniging spoedig genoeg op de hoogte zijn en haar maatregelen kunnen nemen.

De geachte afgevaardigde heeft gezegd, dat de nietigheid, die hij verdedigd heeft, eerst tot haar recht komt bij het einde van de dienstbetrekking, evenals dit bij de trucs het geval is.

De bedreiging tot nietigheidsverklaring kan tot haar recht komen gedurende den loop van het contract. Bij de nietigheid kan het voordeel alleen verkregen worden als de man bij den patroon uit dienst gaat en kan hij alleen het loon krijgen volgens gebruik over de laatste week, dus over het tijdsverloop waarvoor het loon nog niet is uitgekeerd, en dus kan hij het hooger loon waarop hij recht zou hebben in dat geval volgens de bepaling van art. 1637 k [q] niet krijgen over den geheelen werktijd.

De geachte afgevaardigde heeft een bezwaar, dat ik gisteren noemde, niet onder de oogen gezien. Het geval kan zich voordoen, dat de patroon hooger loon geeft dan bij de collectieve arbeidsovereenkomst is bedongen. Het kan zijn, dat de patroon door hooger loon zijn arbeiders wil prikkelen tot meerder krachtsinspanning voor een werk, dat op een gegeven oogenblik klaar moet zijn. In geval van nietigheid kan de patroon bij de uitbetaling zeggen: het hoogere loon behoef ik niet te geven, het beding daaromtrent is nietig.

De geachte afgevaardigde uit Appingedam heeft erkend, dat een vereniging zonder rechtspersoonlijkheid niet kan procederen en niet kan contracteren, maar, heeft de geachte afgevaardigde hier op laten volgen, de collectiviteit behoeft niet steeds met rechtspersoonlijkheid samen te gaan. Het sluiten van een collectief contract is niet inhaerent aan de rechtspersoonlijkheid. De geachte afgevaardigde heeft aan zijn bewering toegevoegd, dat het bestuur van een vereniging met rechtspersoonlijkheid groot gevaar zou lopen.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter, om met dit laatste punt te beginnen, hoe de bestuursleden van een vereniging met rechtspersoonlijkheid zelf gevaar zouden kunnen lopen als vertegenwoordigers van dien rechtspersoon, is mij niet duidelijk; achter hen staat de rechtspersoon, maar nooit kan men de bestuurders als personen aanspreken.

De heer Schaper: Die hebben toch de zorg voor de vereniging.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Zeker, maar dit brengt toch geen persoonlijke aansprakelijkheid mede.

Nu heeft de geachte afgevaardigde uit Appingedam zelf een constructie ontworpen, om aan te geven hoe een collectief contract zou kunnen tot stand komen met een vereniging zonder rechtspersoonlijkheid, n.l. dat alle leden van zulk een vereniging individueel teekenen een verklaring met een patroon, dat zij zich allen alleen op bepaalde voorwaarden verbinden te arbeiden en de patroon zijnerzijds zich verbindt om die personen niet op andere voorwaarden te zullen laten werken.

Hoe stelt zich nu de geachte afgevaardigde de praktijk daarvan voor? Zullen de werklieden, die een dergelijke overeenkomst geteekend hebben, allen voor elkander instaan, dat wil dus zeggen, dat zij ook solidair aansprakelijk zijn? Is dit niet het geval, blijft ieder maar alleen voor zich zelf aansprakelijk, door de ondertekening van het contract? Wat voor verhaal zal dan de patroon hebben als een van de werklieden-ondertekenaars afwijkt van het contract en voor lager loon werkt bij zijn concurrent? Dan zal de bepaling van den patroon zonder nut zijn. Men zou dus om dat te voorkomen de bepaling moeten opnemen, dat alle ondertekenaars solidair voor elkander aansprakelijk zullen zijn, maar ik geloof dat dit een conclusie zou zijn, die de geachte afgevaardigde niet zou aandurven, omdat ook hij niet zou willen, dat, als honderd arbeiders zulks een overeenkomst hadden geteekend, bijv. degene die de tachtigste plaats innam, aansprakelijk zou zijn met zijn vermogen voor hetgeen de persoon die het eerst heeft geteekend kan misdoen. Een dergelijk contract slaat dan nog alleen op de arbeiders die zelf het contract geteekend hebben.

Maar nu blijft hier toch geheel buiten het beding, dat de patroon ook andere arbeiders, die niet behooren tot de mede-ondertekenaars, niet in dienst mag nemen op andere voorwaarden, want hoe kan men alleen bij een dergelijk contract de nakoming van dat beding verzekeren? Door aan de niet-nakoming een verplichting te verbinden tot betaling van schadevergoeding en wie moet nu eventueel die schadevergoeding van den patroon opvragen als de arbeiders zich allen individueel en niet solidair aan hem hebben verbonden? Dat moeten zij dan allen gezamenlijk doen.

Een arbeider zou het kunnen doen als zij solidair en gelijk gerechtigd zijn verbonden. Maar welke bezwaren er zouden zijn om die verbintenis solidair en gelijkgerechtigd aan te gaan, heb ik reeds gezegd. Deze constructie van het collectief contract is inderdaad voor de arbeiders onmogelijk, want hierdoor sluit men uit, wat van zoo groote betekenis is voor het collectieve arbeidscontract, het beding n.l., dat de patroon geen andere werklieden zal kunnen aannemen tegen lager loon dan hij moet betalen volgens het collectief contract.

Waar door de constructie van den heer Schaper een dergelijke belangrijke bepaling wegvalt, wordt zij daardoor reeds veroordeeld.

De heer van Wijnbergen: Mijnheer de Voorzitter! Het is begrijpelijk, dat ik mij in dezen stand van het debat niet in de discussie zou gemengd hebben, ware het niet, dat de heer Aalberse, gelijk hedenmorgen reeds door u is medegedeeld, door plotseling opgekomen en treurige familie-omstandigheden verhindert was hier tegenwoordig te zijn. Het is daarom, dat ik alsnog, na hetgeen die geachte afgevaardigde gisteren heeft gezegd, een enkel woord daaraan wensch toe te voegen, ter ondersteuning zoo noodig van het door ons ingediende en nader gewijzigde amendement. Ik zal het daarbij niet lang maken, aangezien de heer Aalberse bij de wijziging van het amendement reeds voldoende toelichting heeft gegeven, en ik wil mij dus nu in hoofdzaak bepalen tot de bezwaren die heden door de heeren van Karnebeek en van Nispen tot Sevenaer tegen ons amendement zijn aangevoerd.

In de eerste plaats heeft vóór de pauze de heer van Karnebeek gezegd, dat hij daarom aan ons amendement zijn stem niet zou kunnen geven, aangezien dit amendement niet lag in de lijn van het ontwerp. Ik laat nu daar of dit een zwaarwichtig argument is; ieder is natuurlijk vrij om die argumenten te gebruiken die hem wenschelijk voorkomen; ik laat ook in het midden of er wellicht niet meer artikelen in het ontwerp zijn te vinden die niet precies in de lijn van dit ontwerp liggen; wanneer er geen ander bezwaar is tegen aan te voeren, dan acht ik zulk een bezwaar nu niet zoo bijzonder groot.

Verder heeft de heer van Karnebeek gevraagd: wat doet dit amendement? Het amendement regelt iets als uitvloeisel van de collectieve arbeidsovereenkomst en daaraan wensch ik niet mede te doen.

Ik wensch wel de collectieve arbeidsovereenkomst te erkennen, maar de verdere regeling daarvan wensch ik niet. Wanneer die geachte afgevaardigde is tegen ons amendement omdat het niet ligt in de lijn van dit ontwerp, dan zou hij ook om die reden moeten zijn tegen dit artikel van het ontwerp; immers, het ontwerp van de Regeering regelt wel degelijk ook een van de gevolgen van de collectieve arbeidsovereenkomst. Het is niet waar dat hier alleen de rechtsgeldigheid van de collectieve arbeidsovereenkomst wordt erkend. Neen, ook de gevolgen worden wel degelijk voor een deel geregeld. En nu wenschen wij juist een regeling waarbij onomwonden wordt gezegd wat men bedoelt. Daarom moet men of medegaan met het voorstel van den heer van Idsinga, en eenvoudig in het ontwerp opnemen de rechtsgeldigheid van de collectieve arbeidsovereenkomst, zonder meer, of men

moet nemen de regeling zooals die door de Regeering is voorgesteld doch dan ook iets verder gaan en medegaan met het door ons voorgestelde amendement.

In de tweede plaats zijn door den heer van Nispen een paar bezwaren tegen ons amendement aangevoerd, bezwaren die ik met genoegen heb gehoord, omdat zij waren niet principieel, omdat daarbij niet werd gezegd, dat het amendement niet paste in het ontwerp.

De geachte afgevaardigde meende alleen, dat ons amendement in de practijk aanleiding zou kunnen geven tot moeilijkheden.

Ik wensch het ontwerp van harte toe, dat het, zooals het ten slotte door ons zal worden aangenomen, in de practijk geen moeilijkheden zal ondervinden, maar al zou ik de overtuiging hebben, dat het ontwerp in de practijk toch tot moeilijkheden aanleiding zou geven, dan zou dit nog voor mij geen reden zijn om er ten slotte mijn stem aan te onthouden. Welke zijn nu de praktische bezwaren die zich ten gevolge van ons amendement zouden voordoen? De heer van Nispen heeft in de eerste plaats op een voorbeeld gewezen. Men heeft ons voorgehouden, dat het ten gevolge van ons amendement mogelijk zou worden, dat, wanneer een werkgever lid is van een werkgeversvereniging, door welke vereniging een collectieve arbeidsovereenkomst is gesloten, en hij treedt uit die vereniging, stel na twee maanden, terwijl de arbeidsovereenkomst is aangegaan voor twee jaar, en nu gaan na een paar maanden de contracteerende partijen de collectieve arbeidsovereenkomst wijzigen of intrekken, dan zullen wij, volgens den geachten afgevaardigde uit Nijmegen, het vreemde geval hebben, dat alle anderen door de collectieve overeenkomst niet meer gebonden zijn, maar wel alleen de man die is uitgetreden.

Toen mij dit bezwaar werd aangegeven, heb ik overwogen of wellicht wijziging mogelijk en gewenscht was, maar ik ben daarvan teruggekomen, omdat dit bezwaar ten eenenmale wordt ondervangen door de woorden: *door haar gebonden*.

Deze woorden kunnen noch mogen een andere beteekenis hebben dan deze, dat bijv. een werkgever die uittreedt uit de vereniging welke een collectief arbeidscontract heeft gesloten, door dat *ongewijzigde* contract gebonden blijft gedurende den tijd, dat het geldt. Wordt die overeenkomst ingetrokken of gewijzigd, dan zal die werkgever nooit gebonden kunnen zijn door een overeenkomst, die niet meer onveranderd bestaat. De bedoeling van die woorden is dus bepaaldelijk, dat hij die uittreedt, gebonden blijft, maar alleen zoolang die arbeidsovereenkomst blijft gelden en wel *ongewijzigd* blijft gelden. Hij blijft gebonden *door haar*, d. w. z. de oorspronkelijke overeenkomst, en derhalve zoolang die gelden zal.

Er zijn er nog een paar voorbeelden aangehaald, maar ik zou u, Mijnheer de Voorzitter, er zeker geen genoegen mede doen door daarop uitvoerig in te gaan. Casuïstiek is hier ook uit den boeze. Even goed zouden wij tegen elk artikel van het ontwerp best een geval kunnen aanvoeren, waarin het onuitvoerbaar, ja misschien wel belachelijk en dwaas zou zijn; dit behoeft nog geen reden te zijn zich er tegen te verzéttén. Wij maken bepalingen voor het algemeen.

Ten slotte nog een woord over de zaak zelf in verband met hetgeen de heer van Idsinga heeft gezegd.

Die geachte afgevaardigde heeft, en m. i. te recht, verklaard, dat wij duidelijk moeten zeggen wat wij willen, en dat wij ook moeten durven zeggen wat wij willen. Welnu, toen ik het woord „gebonden” in het ontwerp zag staan, scheen mij dit een raadsel toe, en nog bevreesde het mij, toen ik er de beteekenis van hoorde. Aanvankelijk meende ik, dat het beteekende „gebonden door een rechtsband of wel *verbonden*”; maar naderhand bleek mij, dat wij kregen een geheel nieuw woord met een geheel nieuwe beteekenis; dat wij naast het „verbonden zijn” krijgen het „gebonden zijn”.

Ik moet zeggen, dat het mij werkelijk spijt, dat zoo iets wordt ingevoerd terwijl er geen schriftelijke voorbereiding heeft plaats gehad. Voor de ware beteekenis van ons Burgerlijk Recht en ons Burgerlijk Wetboek is het niet goed, dat een geheel nieuw begrip wordt ingevoerd, zonder dat naderhand kan blijken uit een schriftelijke gedachtenwisseling wat de beteekenis, de gevolgen zullen zijn.

Wat zullen die gevolgen zijn? Wij hebben gisteren van den Minister en van den voorzitter der Commissie van Rapporteurs gehoord, dat de beteekenis van dit woord „gebonden” eigenlijk een klein beetje in de lucht hangt.

Toen gesproken werd over goede trouw en over het onzedelijke van in strijd te handelen met de collectieve arbeidsovereenkomst, indien men zich gebonden heeft als lid van die vereniging, heeft men gezegd: welnu, de rechter zal eventueel moeten uitmaken in hoever men *gebonden* is ja dan neen.

Men heeft niet met zoovele woorden den zedelijken plicht, dien men erkent te moeten nakomen, wil men geacht worden te zijn te goeder trouw, tot rechtsplicht gemaakt, maar alleen het woord „gebonden” in de wet geschreven, het

aan den rechter overlatende wat hij met dat woord „gebonden” wil doen. De Minister knikt bevestigend; het doet mij genoegen dit goed te hebben ingezien. Ik heb er niets tegen den zedelijken plicht tot een rechtsplicht te maken, maar ik wensch dit niet aan den rechter over te laten, maar het in de wet duidelijk neer te schrijven. Ik wensch, dat men uitspreke wat de bedoeling is bij het uitreden uit de vereniging. Ons amendement bedoelt om voor de meest voorkomende gevallen door de Kamer te zien uitmaken, ja dan neen, of gedurende een bepaalden tijd, in ons amendement omschreven, hij die lid was van een vereeniging, gebonden zal blijven tot de arbeidsovereenkomst, waartoe hij zijn medewerking heeft verleend. Zelfs wanneer de Minister en de president der Commissie van Rapporteurs mij zou overtuigd hebben, dat ons amendement in de practijk tot bezwaren zou aanleiding geven, dan zou ik nog, al moest ik dat toegeven, het amendement niet intrekken, maar een stemming van de Kamer uitlokken, zelfs in het geval waarin ik zou willen stemmen tegen ons amendement. Wij achten het noodig, dat de Kamer een antwoord geve op de vraag, — nu wij noch van de Commissie, noch van de Regeeringstafel een besliste verklaring krijgen — of dat woord „gebonden” opgevat moet worden gelijk het in ons amendement is omschreven, ja dan neen.

Ik acht het een belangrijke vraag of hij die lid was van een vereeniging, eenigen tijd verbonden blijft, ook al treedt hij uit die vereeniging. Wordt het overgelaten aan den rechter, dan zal deze op de eene plaats zus, op de andere zoo beslissen.

Gaat de Kamer met ons amendement mede, dan zal dit ons genoegen doen, anders hadden wij het niet voorgesteld. Verwerpt de Kamer het, dan zal het ons niet spijten het te hebben voorgesteld, omdat dan althans een verduidelijking is gegeven voor hen die de wet moeten uitvoeren en de rechters die haar moeten toepassen in dien zin, dat ook de vraag of iemand na zijn uitreden uit de vereeniging nog gebonden blijft, een uitdrukkelijke uitspraak is gevraagd van de Kamer en dat die vraag ontkennend is beantwoord. Daardoor is dan ten minste dit verkregen: rechtszekerheid op dit gebied.

De heer Tydeman: Mijnheer de Voorzitter! Het zij mij veroorloofd de stem te motiveeren, die ik over de voorgestelde amendementen en ook over het Regeeringsartikel zal uitbrengen.

Wat het amendement van den heer Aalberse en zijn vrienden betreft, schaar ik mij geheel aan de zijde van den geachten afgevaardigde uit Utrecht, den heer van Karnebeek, die, naar het mij voorkomt, op onwederlegbare wijze aangeetoond heeft, dat dit voorschrift in deze wet niet thuis behoort, omdat het treedt op het gebied van de regelingen die in de statuten van een vereeniging behooren, waar het geldt de verhouding van het lid der vereeniging tot die vereeniging zelf.

Wat het amendement van den heer Schaper c.s. betreft, ook daarmede kan ik mij niet vereenigen. De lange discussie, daarover gevoerd, heeft mij doen zien, dat de heer Schaper op twee wijzen, naar het mij voorkomt, faalt:

1°. Waar het betreft de quaestie van de nietigheid ipso jure, of de nietigverklaring. Ik meen, dat dit is van de zijde van den heer Schaper een vergissing, omdat hij daarmede in zijn eigen systeem de zaak benadeelt en tegenwerkt wat hij zelf wil bereiken, tenzij — maar dat wil ik van den geachten afgevaardigde niet onderstellen — hij motieven heeft, welke hij niet mededeelt;

2°. in de quaestie der rechtspersoonlijkheid. Daar gaat die geachte afgevaardigde — het is reeds door den heer van Karnebeek opgemerkt — met een magistrale miskenning, niet van juristerij, maar van de logische grondslagen van het recht te werk. Hij miskent die grondslagen, die toch bij elke regeling moeten in acht genomen worden. Ik zal daar niet veel verder van zeggen, maar kan mij met het standpunt van den heer Schaper niet vereenigen.

Nu komt het amendement van den heer van Idsinga.

De geachte afgevaardigde uit Bodegraven heeft in het breede zijn bezwaren in het algemeen tegen het collectief arbeidscontract ontwikkeld en ik meen, dat zijn amendement eigenlijk voortspuit uit die algemeene bezwaren tegen dat contract, niettegenstaande hij dit niet zegt, of zelfs daartegen protesteert. Maar dit is een protestatio actui contraria.

De heer van Idsinga vindiceert de vrijheid van het individu. Ik vindiceer die vrijheid ook, maar die vrijheid wordt op velerlei wijzen gebonden door zijn vrijen wil. Zoo wordt ook hier het individu geheel door zijn eigen vrijen wil gebonden, indien hij toetreedt tot een vakvereeniging. Wanneer de heer van Idsinga deze opoffering van zijn vrijheid niet wil, moet hij niet toetreden tot de vakvereeniging.

Dat nu de afspraken, de overeenkomsten, de statutaire bepalingen van een dergelijke vereeniging tot welke men toetreden is, door het lid worden nage-

leefd, is in de eerste plaats een zaak van goede trouw; maar men kan die goede trouw, dien moreelen dwang sanctionneeren door de wet en dit is soms — men moge het betreuren, men moge zeggen helaas — noodig. Het is hier een sanctie van datgene wat de goede trouw eischt, welke neergelegd wordt in de wet; de geheele zaak steunt op deze gezonde en moreele basis.

De vraag, welke ons door het amendement van Idsinga gesteld wordt is, naar het mij voorkomt, ook een vraag van legislatieven aard.

De vraag is, ten minste naar den vorm van het amendement van den heer van Idsinga: zal men rechtsgevolgen regelen of zal men alleen die zoogenaamde erkenning van de collectieve arbeidsovereenkomst in onze wetgeving radiceeren. Dan moet men vragen, wat het beteekenen zal, indien het amendement wordt aangenomen en wat het zal beteekenen indien het aldus gehalveerde Regeeringsartikel in de wet wordt opgenomen?

Zal daardoor aan den rechter eenige band worden aangelegd, zal deze voortaan de praealabele vraag, of een collectieve arbeidsovereenkomst rechtsgeldig is, niet meer behoeven te beslissen? Neen, die vraag zal de rechter telkens in elk voorkomend geval weder opnieuw hebben te beslissen. Hij wordt door dit wetsartikel niet gebonden. Hij zal nimmer kunnen zeggen: nu is er per se een rechtsgrond voor uw actie. Hij zal telkens als een actie wordt ingesteld, moeten vragen: wie zijn de partijen, wat is uw eisch; wat is de grondslag van de rechtsvordering?

Het wetsartikel dat zou overblijven zou zijn een *lex fugitiva* van het zuiverste water, dan in de inleiding van de wet op het arbeidscontract geplaatst, een artikel dat eigenlijk thuisbehoort in een of ander handboek, in een of andere inleiding tot de sociale wetgeving.

Het artikel, zooals het zou overblijven, zou zoowel voor den rechter als voor den wetgever zonder beteekenis zijn. Wanneer in het artikel stond een voorschrift tot nadere regeling, dan zou het wellicht voor den wetgever iets beteekenen, evenals wij nu ook in verschillende wetten artikelen hebben, die een nadere regeling aan den wetgever binnen zekeren termijn of zonder termijnbepaling opdragen.

De vraag, die men zich dus heeft te stellen bij het amendement van den heer van Idsinga, is deze: wil men de zaak of wil men haar niet? De zaak staat of valt met het amendement.

Wil men de collectieve arbeidsovereenkomst een plaats in onze wetgeving geven, dan moet men ook een of meerdere rechtsgevolgen daarvan regelen. Nu kan men niet ingenomen zijn met de regeling van dit rechtsgevolg, of met de wijze waarop het rechtsgevolg nu geregeld wordt; men moet dan het geheele Regeeringsontwerp afstemmen en zeggen: wij zullen de zaak nader behandelen te gelegener tijd, als ons daartoe de gelegenheid zal worden geboden.

Ik zal op die gronden tegen het amendement van den heer van Idsinga stemmen en omdat ik ingenomen ben met het Regeeringsontwerp, zal ik daaraan mijn stem geven.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik was voornemens mij in hetgeen ik in dezen termijn nog te zeggen had, zooveel mogelijk te beperken en niet in herhalingen te vervallen van hetgeen ik gisteren reeds in het midden had gebracht.

Na de uitnemende wijze waarop zoeven de heer van Nispen tot Sevenaer het Regeeringsvoorstel verdedigd heeft en na de kernachtige bestrijding van de amendementen door den heer Tydeman blijft er eigenlijk voor mij nog minder te zeggen over dan het weinige dat ik mij te zeggen had voorgenomen.

Laat ik alleen hierop nog met nadruk de aandacht mogen vestigen, dat de regeling die wij maken beperkt is tot een collectieve arbeidsovereenkomst, opgevat in den zin der definitie van dit wetsontwerp. Wanneer er nog een ruimer begrip aan het collectief arbeidscontract mocht zijn toe te kennen dan hier geschiedt, dan is het rechtsgevolg dat dit wetsartikel aan het collectief arbeidscontract hecht, op dat ruimer begrip niet van toepassing. De werking van het rechtsgevolg, bij dit artikel omschreven, is verbonden aan het collectief arbeidscontract, opgevat in den zin van het wetsontwerp.

Die beperkte opvatting is nu niet geheel naar den zin van den geachten afgevaardigde uit Appingedam, den heer Schaper, en wellicht ook niet naar dien van den heer van Idsinga, die in zijn denkbeelden te dezen opzichte min of meer met den heer Schaper overeenkomt.

Wat meer speciaal den geachten afgevaardigde uit Appingedam betreft, het is mij bij het aanhooren van zijn rede heden voorgekomen, dat hij van een collectief arbeidscontract zich eigenlijk niet steeds een duidelijk beeld vormt. Ik kan de gedachte niet van mij afzetten, dat hij nu en dan spreekt over een

collectief arbeidscontract, dat dit eigenlijk niet is. Wanneer de gezamenlijke werklieden eener bepaalde fabriek met den patroon overeenkomen op zekere voorwaarden te arbeiden, is er geen collectief arbeidscontract, maar slechts een collectiviteit van individueele overeenkomsten. Het doet mij genoegen, dat de heer Schaper het ook zoo opvat, maar er waren toch momenten in zijn rede waarin ik meende dat niet het geval was.

De heer Schaper: Ik heb dat ook gezegd, maar 'er bij gevoegd, dat dit geen collectief contract wordt door dat dit eene personeel zich vereenigt en dan met dien eenen patroon een contract sluit. Juridisch misschien, in het spraakgebruik niet.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Juridisch ook niet.

De heer Schaper: Des te beter.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Dat is het nu juist wat de geachte afgevaardigde niet altijd in het oog houdt. Het collectief arbeidscontract dat wij hier regelen is niet een overeenkomst krachtens welke bepaalde personen gaan werken, dat is altijd een individueele arbeidsovereenkomst, maar het is een regeling, krachtens welke in de toekomst bij het sluiten van arbeidscontracten werkgever en werklieden gezamenlijk zekere regelen hebben in acht te nemen.

Alleen bij deze in het artikel nauwkeurig geformuleerde opvatting van het begrip „collectieve arbeidsovereenkomst”, worden er rechtsgevolgen aan toegekend.

Nu is gevraagd door den geachten afgevaardigde uit Appingedam: hoe dan wanneer meer vereenigingen een zoodanig collectief contract sluiten? Valt dit dan onder deze bepalingen of niet? Er zou veel voor te zeggen zijn daarop te antwoorden; dan valt het er wel onder. Wanneer men spreekt van den kooper, bedoelt men ook meerdere koopers; spreekt men van een vereeniging dan bedoelt men ook meerdere vereenigingen. Maar wanneer ik advies moest geven aan meerdere vakvereenigingen over de vraag hoe te handelen om gezamenlijk binnen het bereik van deze regeling te vallen, zou ik adviseeren: doe dit liever niet. Wanneer meerdere vakvereenigingen bereid zijn een zelfde regeling aan te gaan, zou ik zeggen: maakt er liever zooveel contracten van als er vakvereenigingen zijn, dat is in ieder geval zekerder.

Nu in de tweede plaats de hoofdzaak. Ik hoop, dat dit voorstel zal worden aangenomen, want de verschillende heeren, die heden hebben gesproken, hebben er te recht den nadruk op gelegd, dat het hier eenvoudig te doen is om de trouw aan gemaakte afspraken te huldigen. Nu kan men wel zeggen, dat het niet op den weg van den wetgever ligt dergelijke huldiging telkens uit te spreken, maar wanneer de wetgever, zooals hier, op zijn pad vindt een materie van zeer actueel belang, als men staat voor een nieuwe instelling, welke bezig is zich te ontwikkelen, ligt het m. i. wel op zijn weg om, indien de gelegenheid daartoe bestaat, dat uit te spreken. Dat is de hoofdzaak, datgene waarom het te doen is en dat wij beslist moeten doen, namelijk het door de wet huldigen, zegelen en bezegelen van de trouw aan gemaakte afspraken op dit gebied.

Wanneer te zijner tijd de wettelijke regeling van het collectief arbeidscontract aan de orde zal zijn, kan men de zaak geheel opnieuw opzetten en als blijken mocht, dat de definitie, welke wij nu hebben aangenomen, niet ruim genoeg is, kan die verruimd worden en indien daarentegen de feiten hebben bewezen, dat zij te ruim is, kan men haar enger maken. De wetgever zal dan door deze bepaling niet verhinderd worden de zaak weder *ab ovo* te regelen.

De groote moeilijkheid, die bij deze discussiën op den voorgrond is getreden, betreft een zeer speciaal punt. Bij dat punt zal ik een cogenblik stilstaan. Ik behoef niets meer te zeggen over het „van toepassing” zijn en over de quaestie of de nietigheid ook zal gelden, wanneer slechts één der partijen gebonden was door een collectief contract. Het debat over die beide zaken behoort tot de historie, sedert de geachte afgevaardigde uit Appingedam heeft toegegeven, dat de door hem geleverde critiek minder juist was en hij bij zijn amendement in beide opzichten den tekst van het Regeeringsartikel heeft overgenomen. Blijft over dit eene punt: wat beteekenen de woorden: „door welke beide gebonden zijn” en hoe zal dat werken?

Laat ik duidelijkheidshalve één geval vooropstellen. Gesteld, dat er een collectief contract bestaat en dat alle leden van een vakvereeniging uitdrukkelijk, hoofd voor hoofd, vóórdat het orgaan der vereeniging tot het sluiten der overeenkomst is overgegaan, hebben verklaard, dat het aldus naar hun zin is, en zij zich volkomen er mede vereenigen, dan zal er niemand in de zaal zijn die

dan nog de erkenning en de handhaving niet wil. Er komen echter verschillende andere gevallen en nu is de vraag, hoever de draagwijdte van dat „gebonden zijn” gaat.

Gisteren heeft de heer Heemskerck en heden de heer van Idsinga dit punt zeer op den voorgrond gesteld. Die beide afgevaardigden zijn — als het mij geoorloofd is dat te zeggen — wel nu en dan vervallen in het bezigen van klinkende woorden. Wanneer men bij voorbeeld gisteren en heden hier heeft gesproken van „de tyrannie van de meerderheid”, dan heeft dat op mij niet zooveel indruk gemaakt, omdat wij dan ook wel zouden kunnen spreken van de tyrannie van de minderheid en op dezelfde wijze als beide sprekers zich hebben uitgelaten, uiteenzetten, welk een onmogelijke toestand het zoude zijn, dat als een vakvereeniging van duizend leden een regeling wenscht in het belang van alle leden en van de nijverheid, één lid kan zeggen: dat zal niet gebeuren. Dat is toch aan de zaak een proportie geven die zij niet heeft. Laten wij dat niet doen.

Nu is de vraag: wat is dat gebonden zijn in verschillende gevallen, en mijn antwoord is: dat is een vraag, die de rechter, na nauwkeurige kennismaking van al de voor hem liggende feiten, voor ieder geval op zich zelf zal uitmaken. Wij doen dus hier datgene, wat de wetgever ieder oogenblik doet en moet doen, omdat hij, hoe wijs hij zich zelf ook acht, toch wel weet, dat hij niet alle gevallen, die zich in het werkelijke leven hebben voorgedaan en zullen voordoen, op een gegeven oogenblik kan omvatten. Men moet het echter ook niet voorstellen alsof men hier alles overlaat aan den rechter en hem elke leidraad ontbreekt. De rechter wordt niet uitgezonden zonder eenig baken of richtsnoer. Neen, een belangrijk iets wordt hem op zijn weg meegegeven, de aanwijzing dat iemand aan een door zijn vakvereeniging gesloten collectief arbeidscontract kan zijn gebonden, niet alleen tegenover zijn medeleden, maar ook tegenover de wederpartij. Het begrip, dat dit mogelijk is, wordt thans door de wet welve uitgemaakt. Dat is een zaak van belang. De rechter heeft zich niet te bemoeien met de vraag, hoe hij dat juridisch construeeren moet. Dat geven wij hem mede. En of dan werkelijk in een speciaal geval de man gebonden moet worden geacht is een quaestie, die zuiver afhangt van de feiten. Laten wij een oogenblik daarbij stilstaan en niet bevreesd zijn dat onder de oogen te zien. Hier zal een groote rol spelen de inhoud van de statuten. Daarin kan bijv. zijn bepaald, dat een collectief arbeidscontract alleen dan kan worden aangegaan wanneer alle leden der vereeniging zich daarmede vereenigen. Als dat in de statuten staat kan niemand daartegen bezwaar maken en geen rechter zal aarzelen te zeggen, dat de man dan gebonden is. En ook als aangenomen wordt, dat de minderheid door de meerderheid gebonden kan worden, zooals dat op ander terrein in elke vereeniging dagelijks geschiedt, kan men bepalen, dat dan de minderheid een zeker respijt zal hebben om zich te beraden, of zij wil medegaan met de meerderheid of uit de vereeniging treden. Wanneer dus de minderheid tegen een besluit niet protesteert, en indien een daad gedaan is, waaruit dat blijkt, bijv. het verloop van den termijn van respijt, dan zal de rechter zeggen: al is er alleen een besluit van de meerderheid, ik neem aan dat de minderheid daaraan is gebonden.

Maar ik ben niet van plan mij verder te begeven op den weg van de casuïstiek, omdat men dien weg gaande wel weet waar men begint, maar niet waar men eindigt.

Met dit weinige meen ik intusschen genoegzaam te hebben aangetoond, dat nu de vakvereenigingen het volkomen in haar macht hebben om in haar statuten de zaak zoo te regelen, dat de rechter niet heeft te aarzelen ten opzichte van de vraag, is de man gebonden of niet.

De vakvereenigingen zelve hebben er trouwens alle belang bij om de zaak goed en nauwkeurig te regelen, omdat, onafhankelijk van hetgeen wij thans in de wet bepalen of niet bepalen, de aansprakelijkheid van de vakvereeniging, die een collectieve arbeidsovereenkomst aangaat, zelf in elk geval bestaat en er niemand is die deze aansprakelijkheid aan de vakvereeniging ontnemen kan. En als de heer Schaper meent, dat het wel mogelijk is, vergist hij zich. Een vakvereeniging moet zijn rechtspersoon om te kunnen handelen en als rechtspersoon is zij verbonden, ook in dezen zin, dat zij als partij in de collectieve arbeidsovereenkomst zich sterk maakt voor de individuele leden.

Het bestuur der vereeniging, de oprichters, degenen die de statuten maken, zullen wel degelijk er op bedacht zijn dat behoorlijk geregeld moet worden de vraag in hoever de individuen verbonden zijn; de vereeniging zelf heeft er het grootste belang bij, dat dit duidelijk blijke. Die dan niet lid worden wil behoeft het niet te doen.

Dit zij genoeg om aan te toonen dat er een belang is voor de betrokkenen om

bij de statuten de zaak behoorlijk te regelen. En waar dit het geval is, zal de rechter stof genoeg vinden om naar billijkheid te beslissen.

Nu nog twee punten. In de eerste plaats het amendement van den heer Aalberse c.s., nader verdedigd door den heer van Wijnbergen. Het doet mij leed dat ik dat amendement niet met groter vriendschap kan bejegenen. De heeren hebben zich zooveel moeite voor de zaak gegeven, en dat wordt zozeer door de Regeering geapprecieerd — ik bedoel dit geenszins ironisch, maar in volkomen oprèchtheid — dat ik niet zal nalaten om, als de gelegenheid zich voordoet, een door de heeren aanbevolen verbetering gaarne te aanvaarden, maar zooals dit voorstel hier ligt, kan ik het niet steunen.

Toch heeft de heer van Wijnbergen nut gesticht door het indienen van zijn amendement, omdat hij daardoor de aandacht op het onderwerp gevestigd heeft. Maar wat hij bereiken wil, namelijk een pertinente verklaring van de Tweede Kamer uitlokken over de vraag: in hoever uitgetreden leden die tot de collectieve arbeidsovereenkomst medewerkten, na hun uittreding gebonden zullen zijn, ja dan neen — hij make zich daaromtrent geen illusie — dat zal hij niet bereiken. Dit kan hij niet bereiken, omdat het oude struikelblok van de onzuivere stemming daarvoor in den weg ligt. Als ik lid der Kamer ware en ik moest over dit amendement mijn stem uitbrengen, zou ik, al ware ik het in den grond der zaak eens met den heer Aalberse c.s., toch tegen stemmen, omdat het mijns inziens niet valt binnen het kader van dit wetsontwerp, wij zouden daarmede — het is reeds in het licht gesteld — een stap verder in de regeling van het collectief arbeidscontract op zich zelf doen. En ik verbeeld mij dat verscheidene andere leden zullen doen, wat ik zou doen als ik lid der Kamer ware. Daarom meen ik dat er voor den geachten spreker geen reden is om zijn amendement aan een stemming te onderwerpen.

Ik heb bovendien een materieel bezwaar tegen het amendement. Het is dit: dat de geachte voorsteller een begrip wil invoeren, dat strijdt met alinea 1, namelijk een onderscheiding tusschen: „met zijn toestemming gebonden” en „niet met zijn toestemming gebonden”.

Wat is nu: „met toestemming gebonden”?

Wordt daarmede bedoeld: „uitdrukkelijk” dan strijdt dit met het eerste lid van het artikel en bevat het amendement een onjuistheid. Maar beteekent het iets anders, dan staat het reeds in het eerste lid uitgedrukt met de woorden: „gebonden zijn”.

De geachte spreker heeft zelf gezegd dat toestemming uit de feiten blijken kan; dat het kan voorkomen, dat de man zich gebonden heeft *blijkens* zijn eigen gedrag. Welnu, dan is er ook geen de minste reden om hier speciaal van „toestemming” te gewagen; en toch staat of valt hiermede de geheele bij het amendement voorgestelde bepaling.

Nu nog een woord over de rechtspersoonlijkheid.

Ik begrijp nog altijd niet wat de heer Schaper tegen die rechtspersoonlijkheid van de vakvereenigingen eigenlijk heeft. Laat ik hem onder het oog mogen brengen dat wat bij het artikel wordt voorgesteld, niet is het scheppen van nieuw recht. Wij zijn immers niet zulke vreemdelingen in ons eigen land, dat wij niet zouden weten hoe het thans daarmede staat. Een van de grootste, zoo niet de grootste vereeniging, die van de diamantbewerkers, heeft rechtspersoonlijkheid; zoo ook de groote meerderheid van vakvereenigingen.

Ik heb, alvorens dezen morgen hier heen te gaan, eenige namen van vakvereenigingen gevraagd die rechtspersoonlijkheid hebben, maar het bleek mij opennieuw, dat er elk jaar zooveel bijkomen, dat het onmogelijk is daarvan in korten tijd een overzicht te geven. Enkele grepen dus slechts. Men heeft den Algemeenen Nederlandschen kuipersgezellenbond; den Nederlandschen bond van confectiebedienden; den Christelijken Bond van ijzer- en metaalbewerkers; de vereeniging van kappersbedienden; van handelsbedienden; den Algemeenen Nederlandschen timmerliedenbond; enz., enz. Serieën van Nederlandsche vakvereenigingen hebben rechtspersoonlijkheid. Het spreekt trouwens vanzelf, zoodra de vakvereenigingen in de wereld komen hebben zij er behoefte aan om een lokaal te huren, of eenige andere bepaalde rechtshandelingen te verrichten, en daarvoor is rechtspersoonlijkheid noodig.

Ik zal het hierbij laten; ik hoop dat de vergadering geen van de amendementen zal aannemen en haar goedkeuring zal willen hechten aan het voorstel van de Regeering.

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou gaarne nog een enkel woord zeggen. Ik wil allereerst zeggen, dat er van mijn redevoeing hedenmorgen gehouden, bitter weinig is gezegd en zeer weinig is wederlegd.

De heer Tydeman heeft zich met enkele woorden van mijn redevoering afge- maakt en, om zijn eigen woorden te gebruiken, op magistrale wijze gezegd, dat het eerste amendement niet wel aannemelijk is en hij het omtrent de rechts- persoonlijkheid niet met ons eens is. Daartoe heeft de heer Tydeman volkomen het recht, maar het is gemakkelijk redeneeren en het bewijst niemendal. De heer Tydeman zei nog, dat het was alsof ik nog motieven had die ik verzwéeg; wat ik echter niet wil aannemen, en de geachte spreker.

Ik wil aannemen, dat de heer Tydeman die laatste woorden niet ironisch gesproken heeft, anders wil ik dien geachten afgevaardigde wel verzekeren, dat ik al mijn motieven eergisteren en hedenmorgen heb medegedeeld, ik heb niets te verzwijgen.

In de eerste plaats wil ik iets zeggen over de wijziging van het amendement. De Kamer zal zich herinneren, dat wij ons amendement gewijzigd hebben, doch niet in dien uitgestrekten zin als ik in mijn redevoering van hedenmorgen aan- gaf. In dit late stadium heb ik een dergelijke belangrijke wijziging niet aange- durfd; men dient die gedrukt voor zich te hebben, ten einde haar van alle kanten te kunnen bekijken.

Ik ben dus gewicht naar den anderen kant en heb de redactie van de Regeering overgenomen, waar deze spreekt van het gebonden zijn door *beiden* en niet van één van beiden, werkgever of arbeider. Ik zag geen kans de groote moeilijkheden te ondervangen.

Nog eerst een woord over het amendement-Aalberse. De bedoeling is volkomen juist, maar ik geloof toch, dat het niet moet worden aangenomen en wel daarom, omdat men er iets uitdrukkelijk in verzekert, wat in het Regeeringsartikel vol- doende staat. Wanneer men zegt: een contract waardoor men „gebonden” is, dan is er niets verder uit te leggen. Iemand die een contract in een vereeniging mede invoert is gebonden, er behoeft m. i. niet bij te staan dat, als hij uit de vereeniging gaat hij gebonden blijft. Ik geloof, dat elke omschrijving de zaak zou schaden, wellicht verzwakken. Het is van groot belang voor de organisatie van de arbeiders, dat zij weten dat zij er aan zitten en dat er geen quaestie van is, dat zij er onder weg kunnen als zij eenmaal zelf een collectief contract hebben aangegaan.

Thans kom ik met een paar woorden op hetgeen door den heer van Nispen tot Sevenaer is gezegd nopens ons amendement.

De heer van Nispen tot Sevenaer zeide: de arbeiders kunnen den patroon een zekere boete oplegen als schadevergoeding door middel van de nietigheids- vordering. Die nietigverklaring door een rechtspersoonlijkheid bezittende vereeni- ging is het voorbehoedmiddel tegen ontduiking. Dat voorbehoedmiddel heb ik echter in mijn systeem niet noodig, zomin als bij het truckartikel. Mijn betoog is, dat, om een behoorlijk collectief contract te maken, men deze regeling niet noodig heeft, daar men door rechtspersoonlijkheid aan te vragen rechtskracht als vereeniging kan erlangen.

Men kan toch op het oogenblik ook al contracteeren, zooals men wil, ook met een vereeniging met rechtspersoonlijkheid, dus daarvoor is deze wet niet noodig. Dan heeft men dat volledige voordeel, beoogd door den heer van Nispen, dat anderen misschien niet willen, omdat er nadeelen tegenover staan. De quaestie is hier alleen, dat het individueele beding ondergeschikt moet gemaakt worden aan het collectieve en als men dit laatste nu te eng gaat begrenzen en wettelijk alleen toelaat met vereenigingen met rechtspersoonlijkheid, dan stelt men in de practijk de meeste collectieve contracten op dit oogenblik buiten deze regeling en doet men dus sociaal bitter weinig nut. Men vergeet m. i. te veel wat men regelen wil, doordien men te veel afdaalt in de bijzonderheden.

De heer van Nispen heeft er op gewezen, dat in mijn systeem de patroon ook aan de arbeiders een boete kan doen opleggen bij inbreuk op het collectieve contract. A la bonne heure, Mijnheer de Voorzitter, ik vraag ook van den arbeider nakoming van het door hem gesloten contract.

Ik bedoel niet, dat de arbeiders solidair voor elkander aansprakelijk zullen moeten zijn. Dat behoeft niet.

Maar nu zegt de heer van Nispen: welk verhaal heeft de patroon dan? Hoe- zal hij schadevergoeding krijgen van de arbeiders?

Mijnheer de Voorzitter! Welk verhaal heeft men op de vakvereeniging als de- kas leeg is? Waar niet is, verliest de keizer zijn recht, dat geldt evengoed voor vereenigingen als voor individuen. Haal eens wat van 5 arbeiders-bestuurders, die voor een leege kas zitten; men kan nu eenmaal van een kikkvorsch geen veeren plukken. Maar die bestuurders hebben wel een zekere moreele aanspra- kelijkheid, en wie de vakbeweging kent, weet, dat de mannen die daarin vóóraan staan, niet wenschen, dat die beweging bankroet gaat. Zij zullen dus met alle-

middelen trachten te zorgen, dat het gemeenschappelijk contract wordt nage- komen. Er zal wel eens enkele keeren inbreuk op worden gemaakt, maar dat zal ook voorkomen in het stelsel der Regeering, maar laat men bijv. de con- tracten eens nagaan, die nu in Groningen gesloten zijn. Juridisch is daar niets mede aan te vangen, maar zij worden waarschijnlijk in goede trouw nagekomen, en wat is er nu tegen om te bepalen, dat elk beding ook dáár buiten nietig is? En dáárover loopt het hier toch alleen?

Er is een punt, dat nog niet besproken is. Ik heb vanmorgen gezegd, dat de kantonrechter een verzameling onder zich kan hebben van de collectieve con- tracten, die in zijn kanton gesloten zijn, zoodat hij kan nagaan of partijen, die voor hem verschijnen, daarmede ook in strijd zijn gekomen. Maar er is meer. Iemand die strijd van eenig beding met een collectief contract beweert, kan gemakkelijk een paar personen uit de vereeniging of de vereenigingen, die het collectief contract hebben gesloten, oproepen tot getuigenis met de stukken bij zich; dan kan de rechter zich overtuigen. Ik heb straks verzuimd dit te zeggen ten gevolge van de herhaalde interruptiën, die een subtiel betoog als in een quaestie als deze, wel eens moeilijk maken en lichtelijk iets kunnen doen vergeten.

Ten opzichte van de rechtspersoonlijkheid ben ik allerminst bekeerd door den Minister. Ik begrijp zelfs niet hoe een man als de Minister van Justitie, kan zeggen, dat de meeste vakvereenigingen toch rechtspersoonlijkheid hebben.

Dat zijn *Bonden*, Mijnheer de Minister, maar de onderafdeelingen hebben geen rechtspersoonlijkheid, en die sluiten *plaatselijk* de overeenkomsten.

De heer **Ketelaar**: Dan vragen ze die aan; dat kost een paar gulden.

De heer **Schaper**: Neen, zoo gaat het niet. De bezwaren heb ik daar straks uit- eengezet, toen de heer Ketelaar er wellicht niet was. Tegenwoordig zit het ver- eenigingsleven nog niet zoo solide in elkander, dat, wanneer een vereeniging rechtspersoonlijkheid bezit, de menschen er niet uitgaan en de bestuurders en de trouw gebleven leden niet zitten laten met de collectieve verantwoordelijkheid. Veel zekerder en zuiverder is het, wanneer men het op een andere wijze wil doen vinden, en het aan de vereenigingen eenvoudig overlaat, of zij al dan niet rechts- persoonlijkheid willen aanvragen. De uitroep van den heer Ketelaar zou beteekenis hebben wanneer ik de rechtspersoonlijkheid wilde *uitsluiten*. Maar dit is niet de zaak. Het geldt hier de quaestie of een vereeniging, die niet goed genoeg en solide in elkaar zit en geen rechtspersoonlijkheid bezit, wanneer die een collectief contract wil aangaan en desnoods haar leden eenparig verantwoordelijk wil stellen of op andere wijze haar plicht wel ziet na te komen, of die dan moet vallen buiten de voordeelen van het ontwerp. Het is mij niet duidelijk gemaakt, dat in den gewonen zin van het woord een collectief contract, zooals bijv. in Groningen is gesloten tusschen de afdelingen van de schildersgezellen en de patroons, en zooals er wellicht zal gesloten worden in het timmervak tusschen de Katholieke, Protes- tantsch-Christelijke en de algemeene vakvereenigingen eenerzijds en de patroons anderzijds, niet zou zijn een collectief contract, omdat die menschen — ook misschien de patroonsorganisatie niet — geen rechtspersoonlijkheid bezitten.

Het komt mij voor dat, wanneer men dit artikel onveranderd aanneemt, men juridisch een aardig stuk werk zal geleverd hebben, maar sociaal heeft men er bitter weinig aan.

Ik zal daarom nog tegen het artikel met mijn partijgenooten niet stemmen, ik troost mij, dat het zich in de practijk wel zal voegen: en dat het veelal eenvoudig voorhands worden zal, wat de polderwerkers, geloof ik, noemen ten aanzien van een onwettig huwelijk: een trouwen over de puthaak, een huwelijk dat niet officieel is gesloten, in dit geval een collectief contract zonder met de rechtspersoonlijkheid te werken.

De heer **Pierson**: Ik heb slechts het woord gevraagd om een enkele opmerking te maken. Het verheugt mij in de gelegenheid geweest te zijn de nadere ver- klaringen van den Minister te hooren, want daardoor, ik erken het gaarne, zijn bij mij eenige twijfelingen weggenomen, die moesten worden weggenomen, wilde ik, wat ik gaarne nu doe, mijn stem aan het artikel geven. Ik behoor tot degenen die het nieuwe instituut met blijdschap hebben begroet.

Niet omdat ik de vaste overtuiging heb, dat het nooit zal worden misbruikt, dat het nooit zal worden toegepast schadelijk voor de belangen welke het is geeroepen te dienen; dat kan men van geen enkel rechtsinstituut verzekeren. Maar het lag op onze weg dit rechtsinstituut te scheppen en het verheugt mij, dat mij de gelegenheid is gegeven daartoe mede te werken.

Wat waren nu de twijfelingen die bij mij bestonden? In de eerste plaats had

ik een twijfeling omtrent de quaestie van de rechtspersoonlijkheid; niet omdat ik het niet wenschelijk, ja bijna noodig acht dat er rechtspersoonlijkheid zij, maar omdat ik niet de absolute zekerheid had, dat het verkrijgen van rechtspersoonlijkheid voor een vereeniging altijd zoo gemakkelijk zou gaan. Ik verbeeldde mij, dat er in dat opzicht wel eens moeilijkheden zouden rijzen bij het Departement van Justitie door verschil van opvattingen over de wet van 1855 over den inhoud en de strekking van die wet.

Thans hebben wij echter van de Ministerstafel gehoord, dat het in de bedoeling ligt om die wet van 1855 zeer ruim en breed op te vatten. Dit strookt geheel met mijn wenschen, niet alleen ten aanzien van deze zaak, maar in het algemeen. Het is toch altijd wenschelijk, dat de maatschappelijke vormen kunnen gekozen worden door de personen die de vormen noodig hebben overeenkomstig hun eigen behoeften.

Er was nog een tweede punt ten aanzien waarvan de verklaringen van den Minister voor mij zeer bevredigend zijn. Gisteren, op het einde van den middag, is eene rede gehouden door den heer Heemskerk, gevolgd door redevoeringen van anderen over de vraag van de gebondenheid. Het was mij niet volkomen duidelijk, welke de opvattingen waren van de Regeering en van de Commissie van Rapporteurs omtrent de grenzen van de gebondenheid en omtrent de wijze waarop zij zou worden vastgesteld; met name omtrent deze gewichtige vraag, of door statutenregeling van de arbeidsvereenigingen het mogelijk zou zijn die gebondenheid te beperken, te regelen.

Te dien aanzien hebben wij verklaringen gekregen, vooreerst van een van de leden van de Commissie van Rapporteurs, toen van den Minister, en vooral die van dezen laatste hebben alle twijfelingen bij mij doen verdwijnen. Het is mij thans volkomen duidelijk, dat de rechter bij het vaststellen van de gebondenheid niet te rade zal gaan met het een of ander a priori gevormd begrip, maar met alle feiten, en dat tot die feiten ook zullen gerekend worden de statuten van de vereeniging. Ik acht dit van zooveel practisch belang, dat ik dit, al schroomde ik thans nog het debat te verlengen, met nadruk wenschte te constateeren. Ik dank den Minister voor de duidelijke, onomwonden verklaringen die hij ons gegeven heeft, en die zeker ook bij anderen menige twijfeling zullen oplossen.

De heer **Drucker**, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, het woord verkregen hebbende om, namens deze, haar gevoelen over de wijzigingen door de Regeering in het artikel gebracht, en over de de amendementen mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Voor dat ik overga tot het uitbrengen van het definitief advies van de Commissie van Rapporteurs over het gewijzigde artikel en de amendementen, wensch ik namens de Commissie den Minister op twee punten een zeer kleine wijziging der redactie in overweging te geven.

Ik zou dit in dit stadium van het debat niet doen, en zeer zeker niet als spreker voor de Commissie van Rapporteurs, met het oog op het voorbeeld, dat daardoor zou worden gegeven, wanneer het niet gold wijzigingen van redactie van zóó uiterst eenvoudigen aard, dat zij onmiddellijk zijn te overzien.

Er is vooreerst een kleine moeilijkheid in het woord „beding”, waarmede het artikel aanvangt. Bedoeld is hier natuurlijk elk beding, hetzij het moge voorkomen in een speciale overeenkomst of in een reglement. Nu zal verreweg de meerderheid van hen, die het artikel lezen, het ook niet anders opvatten. Maar er komen in het wetsontwerp enkele artikelen voor, waar beding wordt gesteld tegenover reglement.

En nu zou het mogelijk zijn, dat een latere zeer preciese uitlegger van de wet zeide: hier wordt blijkbaar het reglement niet onder begrepen, want elders staat het tegenover beding. Wij zouden daarom den Minister willen vragen: in het begin van het artikel eenige woorden in te lassen, ongeveer aldus luidende: „elk hetzij in overeenkomst of in reglement voorkomend beding”, of iets in dien geest.

De tweede wijziging van redactie sluit zich aan bij de opmerking, door den heer Schaper gemaakt, die wees op de mogelijkheid en op het werkelijk voorkomen van het geval, dat aan de eene zijde bij het collectief contract niet staat één vereeniging van personen, maar meer dan één vereeniging. Nu heeft de Minister daarop geantwoord: ik zou het aan belanghebbenden niet aanraden het op die wijze in te richten. Of het nu aan te raden is of niet, daarin zal de Commissie zich niet begeven. Er kunnen omstandigheden zijn, waaronder dergelijke vereenigingen het niet wenschelijk achten het recept van den Minister te volgen, maar liever bij voorbeeld met hun drieën vereenigingen een collectief contract met de wederpartij willen sluiten. En nu vraagt de Commissie zich af, wat er tegen zou zijn in plaats van de woorden: „een rechtspersoonlijkheid

bezittende vereeniging”, gelijk zij tweemaal in het ontwerp voorkomen, te lezen: „een of meer rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen.”

Thans overgaande tot het advies van de Commissie kan ik daarbij, ten einde de Vergadering tijd te besparen, uitermate kort zijn na het volledig en helder betoog van den geachten afgevaardigde uit Nijmegen, hier hedenmiddag gevoerd, en na de zeer afdoende verklaringen, die de heer Minister, in hoofdzaak in overeenstemming met de rede van den heer van Nispen, heeft gegeven. Het is thans mijn taak hetgeen gezegd is kortelijk te resumeeren om tot een bepaald advies te komen.

Wat het amendement van Wijnbergen c.s. betreft moeten wij tot ons leedwezen verklaren, de aanneming daarvan te moeten ontraden. Niet alsof het ons streven zou zijn, in amendementen zwakke punten te ontdekken en op minder aangename wijze ten toon te stellen. Niets is verder van onze bedoeling verwijderd. Ik zal dan ook niet trachten zwakheden van redactie, die ongewenschte gevolgen zouden kunnen hebben, in het amendement aan te toonen, maar in aansluiting aan den heer Minister slechts op twee hoofdfouten de aandacht vestigen. Vooreerst dat het amendement niet behoort in deze wet, en in de tweede plaats, dat, gelijk het amendement hier ligt, er een tegenstelling bestaat tusschen de uitdrukkingen van het eerste en het tweede lid, waar het eerste lid alleen spreekt van „gebonden” en het tweede van „gebonden met hun toestemming”, een contrast, dat bij de rechtspraak tot onvoorziene en ongewenschte gevolgen kan leiden.

De geachte afgevaardigden maken zich, naar het der Commissie voorkomt, een illusie, wanneer zij meenen, dat een stemming over hun amendement iets beslissends zou uitwijzen omtrent de gezindheid van deze Vergadering ten aanzien van het punt, in het amendement behandeld. Het kan zeer goed zijn, dat, wanneer de meerderheid van de Vergadering zich verklaart tegen het amendement, in de practijk in verschillende gevallen niettemin zal worden aangenomen, wat in deze Vergadering het votum der meerderheid niet heeft verworven. Het wil ons voorkomen, dat, wanneer de geachte afgevaardigden een onzuivere stemming over hun denkbeeld willen vermijden, zij verstandig zullen doen, hun amendement niet aan stemming te onderwerpen. Mochten zij bij hun voornemen blijven, dan kan de Commissie niet anders doen dan de aanneming van het amendement ontraden.

Op andere gronden natuurlijk ontraadt de Commissie ook de aanneming van het amendement van Idsinga. De zakelijke beteekenis van de nietigheid, die in het eerste lid van het artikel wordt uitgedrukt, behoeft na de rede van den heer van Nispen geen woord van toelichting meer. Ook over de beteekenis van dit „gebonden” zal mijnerzijds geen woord meer worden gezegd. Wij kunnen ons vereenigen met de verklaring door den Minister gegeven, en het zou voor de interpretatie van dit artikel in de practijk eenigszins bedenkelijk zijn, wanneer na al hetgeen heden is gezegd en na de verklaring van den Minister nog nadere uitleggingen daarover werden gegeven.

De Commissie blijft van meening, dat het artikel in dit wetsontwerp op zijn plaats is. Het geldt hier een beding, dat voorkomt in individueele arbeidsovereenkomsten, en wanneer de wetgever meent dat een dergelijk beding nietig verklaard moet worden, is dit ontwerp daarvoor de plaats.

Ontraadt de Commissie op deze verschillende gronden de aanneming van het amendement van Idsinga, wij meenen dat het ook uit een technisch legislatief oogpunt allerminst aanbeveling verdient. Werd dit amendement aangenomen, wij zouden in dit wetsontwerp niets hebben dan een definitie van de collectieve arbeidsovereenkomst, zonder dat over die overeenkomst iets naders werd gezegd, met deze curieuse bijzonderheid er bij, dat het woord, dat werd gedefinieerd in de wet, volgens den voorsteller zelf was een weinig gelukkig ja zelfs een onjuist gekozen.

De heer van Idsinga: Ik heb het woord niet gekozen.

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs: U is er aansprakelijk voor, dat u niets dan de definitie van het woord in de wet zoudt opnemen.

Mijnheer de Voorzitter! Eindelijk het amendement van den heer Schaper c.s. De nadere discussie heeft ons allerminst teruggebracht van hetgeen gisteren door mij, sprekende niet namens de Commissie om advies uit te brengen, maar dan toch in den geest der Commissie, werd verklaard. Het is nog onze meening, dat met het stelsel van nietigverklaring wij zullen hebben een veel krachtiger handhaver van de collectieve overeenkomst, dan in het stelsel van nietigheid van den heer Schaper.

Het zal herhaaldelijk kunnen gebeuren, dat de werkman zelf zich op nietigheid niet kan, niet wil of niet durft beroepen, en dat de vakvereniging buiten hem om, misschien tegen zijn wensch en tegen zijn verlangen, die nietigheid doet gelden. Want de vakvereniging vertegenwoordigt daarbij een publiek belang, een belang van haar bestaan, dat hooger staat dan het belang van den werkman, die misschien zijn contract op dat oogenblik niet wenschte aan te tasten.

Eindelijk wat betreft de rechtspersoonlijkheid. Ik zou hieromtrent na het gezegde door den heer van Nispen geen woord hebben gesproken, wanneer niet de heer Schaper zooveel eenige opmerkingen in het midden had gebracht, die een kort antwoord vorderen.

De heer Schaper heeft gezegd, dat het thans heel goed marcheert, ook met collectieve arbeidsovereenkomsten, gesloten door vereenigingen die geen rechtspersoonlijkheid bezitten.

Ja, Mijnheer de Voorzitter, zooals het nu marcheert, zal het voortaan kunnen blijven marcheren, maar dat is een marcheren buiten de wet om, waarvan men niet het minste succes zal hebben, wanneer men de zaak moet brengen voor den rechter.

De heer Schaper heeft gewezen op de moreele kracht van een dergelijke afspraak naast de juridische. Maar wanneer ik in dit opzicht vergelijk een afspraak, gemaakt door een bestuur van een rechtspersoonlijkheid bezittende vereeniging aan den eenen kant, en een stuk onderteekend door talloze loslopende menschen anderzijds, dan wil ik toch vragen: waar hebben wij meer zedelijke waarborgen? Daar waar wij hebben een bestuur, dat tegenover de publieke opinie verantwoordelijk is en zich verantwoordelijk gevoelt, of waar wij hebben eenige loslopende personen, waarvan de een het op den ander laat aankomen, waarvan ieder allicht geneigd is te denken: als ik zondig, dan blijven er nog zooveel over, die zich aan de afspraak wel zullen houden.

Wanneer de heer Schaper na de debatten van heden nog eens wil nalezen, wat over dit punt van de rechtspersoonlijkheid is gezegd en dit wil nagaan met een rechtsgeleerde, hetzij een socialistische, hetzij een behorende tot de „bourgeois-partijen”, dan ben ik er van overtuigd, dat hij tot het inzicht zal komen, dat wat hier tegen zijn beweringen is aangevoerd, inderdaad hout snijdt.

Tot mijn leedwezen heeft de heer Schaper gezegd: er is geen notitie genomen van hetgeen ik hier hedenmorgen heb aangevoerd. Mij dunkt toch, dat de discussiën, deze week gehouden, hem de overtuiging hadden kunnen geven, dat van hetgeen hij zegt wel degelijk notitie wordt genomen.

De heer Schaper: Ik bedoel mijn betoog van hedenmorgen, anders niets.

De heer Drucker, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs! Mijnheer Schaper, er komt aan alle discussiën een einde. Wanneer men nu weer van a tot z alles opnieuw ging bespreken, waar zou dan het einde zijn van de discussie over één artikel? De aanhef van hetgeen ik zooveel in het midden bracht, heeft opnieuw aangetoond, dat wel degelijk de redevoeringen van den heer Schaper zorgvuldig worden nagegaan en dat, wanneer men er iets in vindt, dat tot verbetering aanleiding kan geven, dit wel degelijk wordt geaccepteerd.

Wanneer nu de heer Schaper ten slotte zegt: sociaal is hier niets; alles is triomf voor de juristerij, dan zal ik hem wel dit willen antwoorden: alle juristen mochten wenschen, dat de juristerij altijd zal kunnen wijzen op zulk gunstig resultaat als de aanneming van dit artikel zal zijn.

Want wat hebben wij hier? Een instelling die zich in de maatschappij eerst sedert enkele jaren eenigszins breed heeft ontwikkeld, tot bestudeering waarvan onmiddellijk juristen van kennis en naam zich hebben gezet. Wij zijn in Nederland, als dit artikel wordt aangenomen, uit legislatief oogpunt het eerste land in Europa, waar de collectieve overeenkomst in de wet zal worden gesanctionneerd.

Wanneer dat geschiedt moet men niet zeggen: dat is juristerij, maar moet men zich er over verheugen, dat aan de sociale verschijnselen van onzen tijd door de juristen de noodige aandacht wordt geschonken.

Ik meen hiermede omtrent de verschillende punten het advies der Commissie van Rapporteurs te hebben weergegeven.

De van Regeeringswege in het artikel aangebrachte wijzigingen beveelt de Commissie aan.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Gaarne voldeed ik aan de wenk der Commissie van Rapporteurs en breng de volgende wijzigingen in het artikel aan.

Om geheel in de terminologie van het wetsontwerp te blijven stel ik voor den aanhef aldus te lezen:

„Elk bij overeenkomst of reglement gemaakt beding tusschen” enz.

Voorts zal de tweede alinea aldus luiden:

„Onder collectieve arbeidsovereenkomst wordt verstaan een regeling, getroffen door een of meer werkgevers of een of meer rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen van werkgevers met een of meer rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen van arbeiders”, enz.

De Voorzitter: Door de Regeering zijn in het artikel de volgende wijzigingen gebracht:

De aanhef zal luiden:

„Elk bij overeenkomst of reglement gemaakt beding tusschen” enz., terwijl de tweede alinea zal gelezen worden: „Onder collectieve arbeidsovereenkomst wordt verstaan eene regeling, getroffen door een of meer werkgevers of eene of meer rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen van werkgevers, met eene of meer rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen van arbeiders” enz.

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Het is onze bedoeling deze wijziging ook aan te brengen in het tweede lid van ons amendement, nl. deze: „één of meer vereenigingen van werkgevers” en „één of meer vereenigingen van arbeiders”, de redactie van de Regeering wordt dus overgenomen, behalve dat nu uitvalt: „rechtspersoonlijkheid bezittende”.

De Voorzitter: Ik onderstel, dat het niet noodig zal zijn over deze wijziging het nader advies der Commissie van Rapporteurs te vernemen.

De beraadslaging wordt gesloten.

De Voorzitter: Krachtens art. 76 van het Reglement van Orde behoort nu het eerst in stemming te komen het amendement dat de verste strekking heeft er als zoodanig beschouw ik dat van den geachten afgevaardigde uit Bodegraven, den heer van Idsinga, volgens welk bij deze wet aan een collectief arbeidscontract geen rechtsgevolgen zullen worden verbonden.

Daarna zal in stemming worden gebracht het nader gewijzigd amendement van den geachten afgevaardigde uit Appingedam, den heer Schaper c.s., terwijl eindelijk in omvraag zal gebracht worden het amendement van den geachten afgevaardigde uit Almelo, den heer Aalberse c.s.

Het amendement van den heer van Idsinga wordt in stemming gebracht met 46 tegen 19 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren van den Bergh (den Helder), Plate, van Foreest, Marchant, van Styrum, Ferf, Nolting, Reyne, Ketelaar, van Sasse van Ysselt, Thomson, Dolk, Mees, IJerman, Jannink, Blooker, Drucker, Schaper, ter Laan, Roessingh, Limburg, van Deventer, Lely, Duynstee, van Karnebeek, van der Zwaag, Tak, van Vuuren, van Doorn, Tydeman, Verhey, de Ram, Jansen (den Haag), Eland, Nolens, Roodhuyzen, Troelstra, Smeenge, Lieftinck, de Beaufort, van Nispen tot Sevenaer, de Klerk, Pierson, de Boer, Patijn en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Okma, van de Velde, van Vliet, Duymaer van Twist, van Idsinga, Schokking, Brummelkamp, van Veen, van Alphen, van Wassenaer van Catwijk, van Asch van Wijck, Regout, van den Berch van Heemstede, van Heemstra, Ruys de Beerenbrouck, de Waal Malefijt, van Bylandt, van Wijnbergen en Koolen.

Het amendement van den heer Schaper c.s. wordt met 57 tegen 5 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Ferf, Nolting, Reyne, Ketelaar, van Sasse van Ysselt, van Vliet, Duymaer van Twist, Thomson, Dolk, Schokking, Mees, Brummelkamp, van Veen, IJerman, Jannink, Blooker, van Alphen, Drucker, van Wassenaer van Catwijk, van Asch van Wijck, Roessingh, Limburg, van Deventer, Lely, Duynstee, Regout, van Karnebeek, van Vuuren, van Doorn, Tydeman, Verhey, de Ram, Jansen (den Haag), van den Berch van Heem-

stede, van Heemstra, Eland, Nolens, Roodhuyzen, Smeenge, Lieftinck, de Beaufort, Ruys de Beerenbrouck, van Nispen tot Sevenaer, de Klerk, Pierson, van Bylandt, de Boer, van Wijnbergen, Patijn, Koolen, van den Bergh (den Helder), Plate, van Foreest, Marchant, van de Velde, van Styrum en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Schaper, ter Laan, van der Zwaag, Tak en Troelstra.

Het amendement van den heer Aalberse c.s. wordt met 49 tegen 14 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Plate, van Foreest, Marchant, van de Velde, van Styrum, Ferf, Nolting, Reyne, Ketelaar, van Vliet, Duymaer van Twist, Thomson, Dolk, Schokking, Mees, Brummelkamp, IJzerman, Jannink, Blooker, van Alphen, Drucker, Schaper, ter Laan, van Asch van Wijck, Roessingh, Limburg, van Deventer, Lely, Duynstee, van Karnebeek, Tak, van Doorn, Tydeman, Verhey, de Ram, Jansen (den Haag), van Heemstra, Eland, Troelstra, Smeenge, Lieftinck, de Beaufort, van Nispen tot Sevenaer, Pierson, de Boer, Patijn, Koolen, van den Bergh (den Helder) en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren van Sasse van Yssel, van Veen, van Wassenaer van Catwijk, Regout, van der Zwaag, van Vuuren, van den Berch van Heemstede, Nolens, Roodhuyzen, Ruys de Beerenbrouck, de Waal Malefijt, de Klerk, van Bylandt en van Wijnbergen.

Art. 1637 m bis wordt, op verzoek van den heer Koolen, in stemming gebracht, en met 54 tegen 6 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren van Alphen, Drucker, Schaper, ter Laan, van Asch van Wijck, Roessingh, Limburg, van Deventer, Lely, Regout, van Karnebeek, van der Zwaag, Tak, van Doorn, Tydeman, Verhey, de Ram, Jansen (den Haag), van Heemstra, Nolens, Roodhuyzen, Troelstra, Smeenge, Lieftinck, de Beaufort, Ruys de Beerenbrouck, de Waal Malefijt, van Nispen tot Sevenaer, de Klerk, Pierson, de Boer, van Wijnbergen, Patijn, van den Bergh (den Helder), Plate, van Foreest, Marchant, van de Velde, van Styrum, Nolting, Reyne, Ketelaar, van Sasse van Yssel, van Vliet, Duymaer van Twist, Thomson, Dolk, Schokking, Mees, Brummelkamp, IJzerman, Jannink, Blooker en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren van Wassenaer van Catwijk, Duynstee, van Vuuren, van den Berch van Heemstede, Koolen en van Veen.

De Voorzitter deelt mede, dat de heer Talma heeft kennis gegeven dat hij noodzakelijk de vergadering vóór de stemming heeft moeten verlaten.

Dit bericht wordt voor kennisgeving aangenomen.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk n°. 106), was het artikel geworden art. 1637 n.]

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1637 n. In het eerste lid vervallen de woorden „bij overeenkomst of reglement gemaakt”.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

IV. De collectieve arbeidsovereenkomst.

Art. 1637 n. Van verschillende zijden werd de meening uitgesproken, dat dit artikel hier niet behoorde. De collectieve arbeidsovereenkomst, waarvan hier sprake is, is geen arbeidscontract in den zin van een contract als bij deze wet geregeld wordt. Men vindt zelfs geene aanwijzing wie door die overeenkomst gebonden is.

Andere leden waren daarentegen van gevoelen, dat in een wetsontwerp, waarvan de bedoeling is de arbeidsovereenkomst te regelen, dit artikel,

waarin een punt uit die overeenkomst behandeld wordt, niet misplaatst kon geacht worden. Toch meenden ook deze leden, dat dit onderwerp er buiten de eigenlijke economie der wet was ingebracht en het ook zonder daaraan te schaden kon vervallen.

Het had deze leden getroffen, dat blijkens de beraadslagingen in de Tweede Kamer dit artikel, niettegenstaande zijne belangrijkheid, met terughoudendheid was ontvangen, wat zij ten deele toeschreven aan den twijfel of de naam van het nieuwe rechtsinstituut wel juist was gekozen.

Onder die verschillende benamingen worden althans twee onderscheidene zaken verstaan:

1°. het „collectieve arbeidsvoorwaarden-contract”, een contract waarbij men de mogelijkheid heeft van verschillende partijen. Aan den kant van de werkgevers kan men hebben een werkgever, die het collectieve arbeidscontract sluit; maar er kunnen ook verschillende werkgevers zijn, die ieder voor zich het contract sluiten met dezelfde collectiviteit. Men kan ook hebben eene collectiviteit van werkgevers die rechtspersoonlijkheid bezit, die alleen of met andere werkgevers het contract sluit.

Aan den anderen kant heeft men echter altijd maar ééne partij, dat is de vereeniging van werklieden met rechtspersoonlijkheid.

2°. het „collectieve arbeidscontract” in den echten zin des woords. De gezamenlijke vergadering van werkgevers en werklieden, die te zamen eene voorwaarden-regeling opmaken.

De Regeering achtte het verschil van meening betreffende de juistheid der benaming echter van minder belang: van onzekerheid, meent zij, kan geen sprake zijn, omdat in de wet zelve de definitie gegeven is van wat onder het woord „collectieve arbeidsovereenkomst” verstaan wordt.

Deze leden konden zich echter hiermede niet vereenigen, op grond van de buitengewone macht aan de collectieve arbeidsovereenkomst gegeven, waardoor aan de vak(werklieden)vereeningen, die er gebruik van maken, een geducht strijdmiddel wordt geschonken, wat trouwens door de Regeering erkend is (*Handelingen* Tweede Kamer, Zitting 1905-1906, bladz. 1336). De Minister LOEFF daarentegen had het collectieve arbeidscontract niet in zijn eerst ingediend wetsontwerp opgenomen, omdat hij het vakvereenigingswezen daartoe nog niet voldoende ontwikkeld vond (*Memorie van Toelichting*, bladz. 8).

Wat in de collectieve arbeidsovereenkomst zal komen te staan moeten de partijen zelf weten; maar dit ontwerp maakt uit, dat wat er in staat, voor de partijen verbindend is en door den rechter zal worden gehandhaafd.

De Regeering verwacht, dat er voortaan grootere zorg en nauwkeurigheid zullen worden in acht genomen bij het opstellen van die contracten, maar, wie daartoe zullen medewerken hangt af van den inhoud der statuten der vereeniging en van de macht die daarbij aan het bestuur is toegekend. De leden der vereeniging hebben dus wel toe te zien, welke bevoegdheden zij bij de statuten aan het bestuur geven, want de rechter zal zich daaraan houden. Hij zal bij een conflict te rade gaan met alle feiten, en tot die feiten zullen ook gerekend worden de statuten der vereeniging.

Hij, die lid is van eene vereeniging waarvan de statuten ook het aangaan van collectieve arbeidsovereenkomsten veroorloven, is gebonden als de vereeniging eene collectieve arbeidsovereenkomst heeft gesloten, al is dit geschied jaren nadat hij lid is geworden en al kan hij groot bezwaar daartegen hebben. Nu is wel in de Tweede Kamer bij de beraadslagingen gezegd, dat hij die lid is, gebonden is, tenzij hij, als hij het verneemt, onmiddellijk uitreedt (*Handelingen* Tweede Kamer, Zitting 1905-1906, bladz. 1360).

Gesteld dat hij het onmiddellijk verneemt, dan blijft nog de vraag of hij steeds de beteekenis der verbintenis en hare gevolgen onmiddellijk zal doorzien. En indien er geldelijke gevolgen aan het verbreken der

verbintenis zijn verbonden, zullen zijne medeleden hem dan, zonder meer, ontslagen achten?

Alles is immers vastgesteld bij de statuten, en het lid, dat door de statuten machtiging heeft verleend tot het sluiten der overeenkomsten, kan zich niet onttrekken vóórdat al wat op het overeengekomene betrekking heeft, is afgewikkeld. Het staat hem niet vrij eenzijdig den band te verbreken en het doet er niet toe, of hij onmiddellijk na het sluiten van het contract uittreedt of met het verbreken van het lidmaatschap slechts enkele uren of enkele dagen wacht. Een ieder hoede zich voor schade.

Er werd hierbij op gewezen, dat de voorstelling te dier zake van de Regeeringstafel en die van met haar bevriende zijde niet geheel eenvormig waren.

Het groot belang van het collectieve arbeidscontract is in het licht gesteld als versterkende den steun, dien de vakverenigingen kunnen geven voor het verkrijgen van meer bevredigende arbeidstoestanden in de industrie; dit brengt de zaak op sociaal-economisch gebied. Waar gezegd werd (*Handelingen* bladz. 1337), dat er geen bezwaar tegen vakverenigingen kon zijn om rechtspersoonlijkheid te verkrijgen, daar het toch geen politieke, anti-militaristische vereenigingen waren, daar behoefde men echter, naar het gevoelen der leden hier aan het woord, slechts kennis te nemen van de verslagen der jaarvergaderingen van het Nederlandsch Verbond van Vakverenigingen, om van het tegendeel overtuigd te zijn.

De natuurlijke drang naar eenheid in levensopvatting en levensuiting maakt trouwens volstrekte afscheiding tusschen sociaal-politiek en economisch gebied onmogelijk en doet den stroom dezer levensuitingen voor een groot deel der natie thans in de bedding der vakverenigingen vloeien. Die verdere ontwikkeling van het vakvereenigingswezen kan niemand onverschillig zijn. Het laat zich dan ook zeer goed verklaren, dat sommigen reeds bij de opening der beraadslagingen eene beslist gunstige houding tegenover de collectieve arbeidsovereenkomst aannamen.

Het op den voorgrond schuiven van het begrip van eene met een autonomen wil bezielde, handelende collectiviteit, opent den weg voor schadelijke begrippen. In de collectiviteit raakt de persoonlijke verantwoordelijkheid zoek, waardoor het geweten verzwakt wordt.

De leden, die dit betoog hielden, waren van gevoelen, dat de machtsversterking der vakverenigingen ten goede of ten kwade zouden werken, al naar de bedoeling die bij de aanwending wordt beoogd en waarbij de geest die in de vereeniging heerscht, beslist. De drang naar eenheid in alle levensuitingen zoude collectief handelen niet beperkt doen blijven tot daden op economisch gebied, zoodat een ieder dan wel had te overwegen, of hij zich bij eene, en zoo ja bij welke, collectiviteit zoude aansluiten.

Ook andere leden die de bepaling op zich zelf van onschuldigen aard achtten, waren toch niet geheel gerust omtrent de gevolgen. Zij wezen er op hoe de vakverenigingen dikwijls handelen als een staat in den Staat. Als voorbeeld werd daarbij op het feit gewezen, dat de vakvereniging der diamantwerkers wil verbieden, dat leerlingen die ergens anders dan in Amsterdam geleerd hebben, in de Amsterdamsche diamantslijperijen worden aangenomen; en op eene aanbieding, in zoodanigen vorm, dat zij haast een eisch mocht heeten, waarbij eene andere vakvereniging den patroon de werklieden zoude aanwijzen, die hij noodig mocht hebben.

Dat dergelijke bepalingen in strijd met het algemeen belang en met de openbare orde zijn en voor de individueele vrijheid eene ernstige belemmering opleveren, behoeft geen betoog; maar daarom is het naar het oordeel dezer leden ook niet zonder bedenking, dat de Staat er zich toe leent de individueele vrijheid aan banden te leggen en aan overeenkomsten der vakverenigingen eene buitengewone wettelijke sanctie te verleenen.

Antwoord der Regeering.

IV. De collectieve arbeidsovereenkomst.

Art. 1637 n. Terecht werd door sommige leden ingezien, dat dit artikel in het wetsontwerp niet misplaatst kon worden geacht. Daar intusschen deze leden aan dit juiste inzicht het gevoelen vastknoopten, dat dit onderwerp buiten de eigenlijke economie der wetsvoordracht er in was gebracht, zoodat het ook zonder daaraan te schaden kon vervallen, meent de ondergeteekende zijnerzijds nogmaals in het kort de ware beteekenis van het artikel en zijne juiste plaats in het systeem van het ontwerp te moeten aanduiden.

Toen de Minister LOEFF het wetsontwerp op de arbeidsovereenkomst in gereedheid bracht, heeft hij zich de vraag gesteld of het niet ook eene regeling moest behelzen van het aan de arbeidsovereenkomst nauw verwant contract, van het zg. collectief arbeidscontract. De beslissing is in ontkennenden zin uitgevallen, voornamelijk op grond, dat de instelling nog te weinig ontwikkeld, dat hare rechtsgronden nog te weinig zeker en vaststaande waren, om thans reeds voor eene wettelijke regeling vatbaar te zijn. Ook na den aandrang bij het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer uitgeoefend bleef de Minister dit gevoelen toegedaan. (1)

Bij het mondeling overleg met de Commissie van Rapporteurs werd den Minister de vraag gesteld, of althans niet in het ontwerp eenige bepaling ware op te nemen, waarbij het bestaan van eene collectieve arbeidsovereenkomst werd erkend. Ter tegemoetkoming aan dit verlangen werd door den Minister eene bepaling voorgesteld ter aanvulling van het tegenwoordig art. 1637 q, welke thans daarin niet meer voorkomt, benevens een nieuw belangrijk artikel. Dit laatste is door den ondergeteekende teruggenomen en vervangen door een gewijzigde bepaling, welke geworden is het tegenwoordig art. 1637 n. (2)

Dit artikel nu *regelt* de collectieve arbeidsovereenkomst geenszins. Zulk een *regeling* bestaat met een enkele uitzondering nog nergens en hier te lande is het vakvereenigingswezen nog niet dermate ontwikkeld, dat thans voor zulk een regeling het oogenblik reeds zou zijn aangebroken. Komt echter te eeniger tijd, naast den thans ontworpen titel VII A, een andere titel VII B „Van de collectieve arbeidsovereenkomst”, of wordt deze in een ander deel der wetgeving geregeld, dan zal wel de wettelijke definitie dier overeenkomst van art. 1637 n. naar dien nieuwen titel of wet moeten worden overgebracht, maar de kern, het eerste lid van het artikel, zal hier kunnen en moeten behouden blijven. Immers het bepaalt, evenals zoovele andere artikelen van dezen titel, wanneer en in hoeverre zeker bij de arbeidsovereenkomst gemaakt beding nietig zal worden verklaard. Evenmin als art. 1637 i, bepalende dat eene tusschen echtgenooten aangegane arbeidsovereenkomst nietig zal zijn, in dezen titel misplaatst is, evenmin als in de titels over koop, over schenking, de artikelen te onpas hunne plaats vinden, die aan echtgenooten ver-

(1) Men zie Mem. van Toel. Ontw. 1904 (Gedrukte Stukken, 1903—1904, 137, no. 3), bladz. 8 en 9; Voorloopig Verslag (id. no. 6), Alg. Besch., § 11; Mem. van Antw. (Gedrukte Stukken, 1904—1905, 23, no. 1), Alg. Besch., § 11.

(2) Men zie de Nota van Wijziging van 23 Februari 1906 (Gedrukte Stukken, 1905—1906, 35, no. 1).

bieden elkander goederen te verkoopen of te schenken, bestaat er grond voor de bewering, zoowel voor die door de verdediging geuit, dat dit onderwerp „buiten de eigenlijke economie der wet” er in gebracht was, als voor die welke kortweg verklaarde, „dat dit artikel hier niet behoorde”.

Wat nu den inhoud van het artikel betreft, moet in de eerste plaats de aandacht er op gevestigd blijven, dat wat ook thans in het maatschappelijk leven onder een collectief arbeidscontract moge worden verstaan, voortaan — wordt het ontwerp wet — de aard van dit contract hier in wettelijken zin volkomen zal vaststaan. Twijfel dienaangaande is te eenen male door de wettelijke definitie van het tweede lid uitgesloten.

Wordt nu bij het artikel eene „buitengewone macht aan de collectieve arbeidsovereenkomst gegeven”, gelijk door sommige leden werd beweerd? De bedoeling, de gansche bestaansreden, eener collectieve arbeidsovereenkomst is geene andere dan om de voorwaarden vast te stellen, die bij het aangaan van arbeidscontracten in acht genomen zullen worden. Zij kan zelve strafbedingen stellen die op hen, die zich bij het aangaan van arbeidsovereenkomsten niet aan die voorwaarden houden, in alle zwaarte zullen drukken. Maar wat zij niet kan, is hetgeen in strijd met hare bepalingen geschied is, ongedaan te maken. Zij moge de straf zoo hoog stellen als zij wil, de strijdige arbeidsovereenkomst blijft geldig; de schadeloosstelling, bij het strafbeding bepaald, moge aan de wederpartij worden uitbetaald, doch de werkgever en de arbeider, partijen in het individueel arbeidscontract, blijven jegens elkander op de gewraakte voorwaarden verbonden.

Indien er dus één punt is, waarop de wettelijke erkenning der nieuwe overeenkomst behoort te geschieden, en, zoo men althans voor het bestaan van het instituut het oog niet ganschelijk sluiten wil, gevoegelijk kan geschieden, dan is het het punt in art. 1637 n geregeld.

Het artikel baant zich een weg door alle de theorieën heen, die hier en in den vreemde over het collectief arbeidscontract zijn verkondigd; het dringt ze alle ter zijde om het contract de behulpzame hand te bieden bij het betreden van onzen rechtsgrond. Maar geeft het den nieuwelings te veel macht? Macht kan het artikel hem niet verschaffen, dat niet anders voor hem deed dan hem een steunpunt te geven op den bodem van ons rechtssysteem en dat, iets wat toch zeker in de eerste plaats taak des wetgevers is, trouw aan het gegeven woord gehandhaafd en tegen schennis beveiligd wil zien. Trouwens uit het Voorloopig Verslag zelf blijkt reeds, hoezeer het bezwaar van die „buitengewone macht” aan een misverstand is te wijten. De vakverenigingen, die er gebruik van maken, zouden daardoor een gedacht strijdmiddel krijgen, „wat trouwens door de Regeering erkend is”. Maar wat dezerzijds werd erkend en bevorderd, is niet dat de vakvereniging in het artikel, dat het bestaan der collectieve arbeidsovereenkomst erkent, een strijdmiddel zoude erlangen om op te treden tegen „het kapitaal”, doch eenig en alleen dat der vakvereniging een middel zou worden verschaft, een strijdmiddel, zoo men wil, om te bestrijden hetgeen tegen de uitdrukkelijke bepalingen van het door haar gesloten contract in, m. a. w. onrechtmatig, tot stand werd gebracht. Het eenige gebied waarop de vakvereniging voortaan met het haar gegeven middel zal kunnen

strijden, is het territoir, dat bestreken wordt door de bepalingen der collectieve arbeidsovereenkomst, waarbij zij zelve partij is.

Men gevoelt hoe vast het ontwerp ten deze geworteld staat in den bodem der algemeene rechtsbeginselen: dat men door den rechter nietig kan doen verklaren hetgeen in strijd met contractueele bepalingen is verricht, kan voorzeker niet als eene revolutionnaire nieuwigheid worden aangemerkt.

Men heeft, om zich de beteekenis en opportunititeit dezer bepaling juist voor te stellen, dan ook in de eerste plaats te denken aan gevallen, waarin omtrent de wilsverklaring van het betrokken lid der vakvereniging opzichtens zijn toetreding tot de collectieve arbeidsovereenkomst geen twijfel mogelijk is.

Voor zoover dan die twijfel wel zou kunnen rijzen, werd blijkens het Voorloopig Verslag terecht ingezien, dat de statuten der door het collectief arbeidscontract gebonden vereenigingen van groot gewicht zullen zijn ten aanzien van de toepassing van het artikel. Zoo zal de vraag, of de leden na hun uittreden uit de vakvereniging gebonden blijven aan de door haar gesloten collectieve arbeidsovereenkomsten, geheel van den inhoud dier statuten afhangen; in die mate zelfs, dat het nutteloos schijnt zonder bepaalde statuten tot grondslag te nemen, over die vraag te debatteeren.

Wat nu de rechtspersoonlijkheid der vakverenigingen aangaat, heeft de ondergeteekende in de Tweede Kamer alleen bedoeld duidelijk te maken, dat het verkrijgen van rechtspersoonlijkheid voor de vakvereniging in het algemeen niet aan onoverkomelijke bezwaren onderworpen kon worden geacht, of langdurige informatiën of overwegingen pleegt te vereischen, gelijk bij sommige andere vereenigingen niet zelden het geval is. Dat vakverenigingen zich ook wel met politieke aangelegenheden bezig houden, was den ondergeteekende, toen hij die woorden uitte, niet onbekend. Trouwens, wanneer het thans bij den anderen tak der volksvertegenwoordiging aanhangig wetsvoorstel tot wijziging der wet op het recht van vereeniging en vergadering wet geworden zal zijn, zal het verkrijgen van rechtspersoonlijkheid aan het persoonlijk inzicht van de leden der Regeering te eenenmale onttrokken zijn.

Eindelijk vereischt hetgeen in het Voorloopig Verslag is gezegd omtrent de moreele gevolgen van de rechtserkenning der collectieve arbeidsovereenkomst eene korte bespreking.

Men wees er op, dat in de collectiviteit de persoonlijke verantwoordelijkheid zoek raakt, waardoor het geweten zou worden verzwakt. Dit verschijnsel doet zich inderdaad niet zelden voor, wanneer in de collectiviteit niemands verantwoordelijkheid is geregeld en dus een ieder zich beijvert de verantwoordelijkheid op zijns buurmans schouders te laden. Bij de collectieve arbeidsovereenkomst echter kan hiervan geen sprake zijn. Het bestuur der vakvereniging draagt eene eigene, bepaalde verantwoordelijkheid, terwijl de leden zich de bevoegdheid kunnen en vaak zullen voorbehouden in eene zóó belangrijke zaak als het al dan niet sluiten der voorgestelde arbeidsregeling het definitief antwoord aan de wederpartij te geven. Behoeft dus voor het aan anderen overdragen der eigene verantwoordelijkheid hier geen vrees te bestaan, veeleer behoort de aandacht te worden geschonken aan dit onafwijsbaar gevolg eener meer en meer algemeene verbreiding van het nieuwe instituut, dat het zal leeren den persoonlijken, vaak bandeloozen wil te onderwerpen aan dien der

collectiviteit; men zal inzien, dat om iets goeds tot stand te brengen, om de welvaart zijner gelijken te bevorderen, men niet in ieder opzicht zal kunnen doen wat men zelf zoude willen, doch wat de collectiviteit in aller belang raadzaam acht. De opvoedende kracht, van de collectieve arbeidsovereenkomst uitgaande, zal niet enkel den industrieelen vrede bevorderen, maar ook buiten het gebied der arbeidsovereenkomst heilzaam kunnen werken.

Dat thans de vakverenigingen wel eens handelen als een staat in den Staat, dat zij niet zelden buitensporige eischen stellen, kan niet worden ontkend, doch is dit niet louter het bekende verschijnsel dat juist de hoogste eischen worden gesteld, dat de geringste zelfbeheersching wordt betoond door hem, wiens positie het minst verzekerd is? Naarmate het instituut zich verder ontwikkelt en vreedzaam overleg tusschen werkgevers en arbeiders conflicten voorkomt of gerezen conflicten tot duurzame oplossing brengt, zullen ook van te eenzijdige vorderingen de scherpe kanten worden afgerond.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(28 Juni 1907.)

De heer Waller: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op blad. 238.] Mijn derde bezwaar tegen dit wetsontwerp geldt art. 1637 n, waarbij de collectieve arbeidsovereenkomst in onze sociale wetgeving wordt ingeleid.

De vorige Minister was huiverig het collectieve arbeidscontract in zijn ontwerp op te nemen.

Niet dat hij geen open oor had voor hetgeen tot aanbeveling daarvan kan worden aangevoerd.

Integendeel! In de Memorie van Antwoord van 15 Januari 1905 leest men: „Het collectieve arbeidscontract verhoogt en consolideert voor hen die bij de arbeidsovereenkomst in den eigenlijken zin betrokken zijn, de rechtszekerheid. Het schuift tusschen de wet en de arbeidsovereenkomst die op deze wet is gebaseerd, een nieuwen factor, ten gevolge waarvan en waardoor die overeenkomst een tweeden, meer krachtigen steun ontvangt.”

Maar de aarzeling van den vorigen Minister — het is duidelijk — was het gevolg van zijn juist inzicht in het nauw verband tusschen het collectieve arbeidscontract en het vakverenigingswezen. Het in gebruik nemen van bedoeld contract zal onvermijdelijk de macht der vakverenigingen zeer versterken. In aanmerking nemende nu, dat de organisatie der vakverenigingen nog zeer gebrekkig is en dat zij zelf nog veelal onder den invloed staan van stroomingen op sociaal-economisch gebied, waarvan men de drift en de kracht nog niet volledig kent, achtte bedoelde bewindsman het vooralsnog ongeraden, dit groote machtsmiddel aan de vakverenigingen in handen te geven.

Het wetsontwerp regelende de arbeidsovereenkomst moge ingediend zijn onder het contraseign van Minister Loeff, in de opvatting van de te regelen materie en in den geest der bepalingen is het in vele opzichten zoo zeer gewijzigd, dat het lot van het ontwerp, zooals het thans ter tafel ligt, niet geacht zou kunnen worden een oordeel uit te spreken over het Kabinet dat het aan de orde stelde.

Zoo is de opnemng van het nieuwe instituut van het collectief contract het gevolg van het optreden der Commissie van Rapporteurs. Den 15den Maart 1906 zeide de Minister in de andere Kamer: „Door de Commissie van Rapporteurs is op de erkenning van het bestaan en de rechtsgeldigheid van de collectieve arbeidsovereenkomst aangedrongen. En voor dien aandrang is mijn geachte ambtsvoorganger gezwich.”

Nu moge men over het collectieve arbeidscontract denken zooals men wil, de opnemng door art. 1637 n afkeuren of toejuichen, de daartegen in te brengen bezwaren gegrond of enkel droombeelden en hersenschimmen achten, maar moeilijk zal men het beweren kunnen staven, dat althans dit deel van het ontwerp afkomstig is van mr. Loeff en niet van Minister van Raalte.

Het is noodig al den nadruk te leggen op de verklaring van Minister Loeff, dat „het vakverenigingswezen ter hulp te komen niet viel binnen het kader van zijn ontwerp”, en op de daarna volgende woorden:

„Dit doel is buitendien zoo zeer publiekrechtelijk, dat het in geen geval in het Burgerlijk Wetboek kan worden ondergebracht.”

De gedachtengang is hier volkomen duidelijk.

Geen opnemng van de collectieve arbeidsovereenkomst in het Burgerlijk Wetboek, zoolang een regeling van het vakverenigingswezen nog wordt gemist.

Het volgen van zulk een gedragslijn zou velen raadzaam voorkomen.

Niet echter aan den tegenwoordigen Minister.

Deze acht het op zijn weg te liggen de ontwikkeling der vakverenigingen, reeds onder de bestaande verhoudingen, te bevorderen en wel bepaaldelijk door de opnemng in dit ontwerp van art. 1637 n.

Het geven van wettelijke sanctie aan de collectieve arbeidsovereenkomst acht de Minister het belangrijkste deel dat hij in het tot stand komen van deze wet zou kunnen hebben, waar hij uitdrukkelijk verklaart „dat het hem een genoegen is geweest in de gelegenheid te zijn om het collectieve arbeidscontract, in zijn eigen woorden, met naam en toenaam in dit gewijzigd wetsontwerp te kunnen nederleggen.”

Vanwaar dit gevoel van voldaanheid?

Het heeft zijn grond in 's Ministers goede gezindheid tegenover de vakverenigingen.

„Ik heb reeds bij de algemeene beschouwingen doen uitkomen — zoo zeide de Minister den 15den Maart 1906 in de andere Kamer — „dat, wel verre van dat de vakorganisatie en haar ontwikkeling in ons land door dit wetsontwerp worden tegengewerkt, daardoor integendeel aan de vakvereniging steun, kracht en gelegenheid wordt gegeven om nuttig werkzaam te zijn.” En meer bijzonder met het oog op art. 1637 n luidt het: „Het recht dat hier aan de vakvereniging wordt toegekend, is inderdaad zeer waardevol, het recht dat haar gegeven wordt, is zeer krachtig, het vertrouwen dat haar geschonken wordt, zeer groot.”

De kern der vraag, de tegenstelling, als ik mij deze uitdrukking mag veroorloven, tusschen den vorigen Minister en den tegenwoordigen, ligt dus in de appreciatie van de vakverenigingen.

Zijn Excellentie biedt haar een zeer groot blijk van vertrouwen aan.

Men zou een goed eind weegs met den Minister hierin mede kunnen gaan, wanneer men het oog laat rusten op die vereenigingen, meer werkliedenvereenigingen dan eigenlijke vakverenigingen, waarin zulken samengebracht zijn, die hetzelfde bedrijf of ambacht uitoefenen; voor dezen zou inderdaad het collectieve arbeidscontract van nut kunnen zijn, ter verkrijging van gunstiger voorwaarden van loon en in werkplaats.

Maar men kan moeilijk het oog sluiten voor het feit, dat het samenbrengen van vakgenooten reeds lang deze engere grenzen heeft overschreden en dat zich thans als vakverenigingen aandienen allerlei vereenigingen, ten aanzien van welke men zich vooralsnog het oordeel wenscht voor te behouden over het raadzame van haar een zeer waardevol recht toe te kennen en een zeer krachtig rechtsmiddel in handen te geven. Men heeft niet alleen te doen met vereenigingen van lieden hetzelfde bedrijf of ambacht uitoefenende, maar men heeft ook rekening te houden met een eigenaardig streven van personen in dienst van den Staat en van hen die bij leger en vloot onder militair bevel zijn geplaatst.

De werkelijkheid behoort hier in het aangezicht te worden gezien en deze zou kunnen wijzen op het bedenkelijke van een recht, door den Minister, „zeer krachtig” genoemd, aan de vakverenigingen voetstoots in handen te geven, vóór dat ons land in het bezit is van een regeling voor het vakverenigingswezen in zijn geheel, plichten, rechten en grenzen van bevoegdheid voor de onderscheidene vereenigingen nauwkeurig vaststellende.

Ik zou mij ongaarne blootstellen aan het verwijt van woordenspel; maar men zal moeten toegeven, dat het woord „collectief” gedachten oproept, die, waar sprake is van het sturen in een gewenschte richting, niet juist een goeden klank hebben.

Men kan zeggen: What's in a name! maar in den naam kan zeer veel schuilen; het woord kan den stoot geven tot een aaneenschakelen van gedachten, voerende van „collectief” tot een op hooger bedoelen gerichte „collectiviteit”, maar ook, tot een meer bijzonder stoffelijk goed in het oog vattend, „collectivisme”.

Ten einde de toelating van art. 1637 n in het wetsontwerp meer aannemelijk te maken, werd van een zijde die den Minister niet onbevriend is, de verklaring gehoord, dat „hier niet werd aangeboden een regeling van de collectieve arbeidsovereenkomst, maar dat het fundament voor die regeling is gelegd, doordat in dit wetsontwerp de wettelijke erkenning van de collectieve arbeidsovereenkomst is opgenomen”, en Zijn Excellentie bevestigde dit met de woorden: „Op den

voorgond staat en moet staan, dat van een wettelijke regeling van het collectieve arbeidscontract, op dit oogenblik, geen sprake kan zijn en dat dit onderwerp ook niet aan de orde is."

Maar dan mag toch gevraagd: Heeft dit onbepaalde, dit bloot uitspreken van een gewichtige stelling niet een bedenkelijke zijde? De gelegde fundamenten roepen toch om een bovenbouw. Welk gebouw wilt gij daarop vestigen? Bedoelt uw bouwplan een woning voor de vakverenigingen?

Deze vragen getuigen van onze belangstelling. Wij worden gaarne door u ingelicht, het groot gewicht beseffende van elken stap die verband houdt met de organisatie van een deel van ons volk.

Reeds in het toekennen van een afzonderlijke stelling aan de collectieve arbeids-overeenkomst ligt iets dat aanstoot kan geven. De Overheid verlaat hier haar hooge, zonder onderscheid boven allen staande plaats, en werkt, door het bevoor-rechten met wettelijke sanctie van sommige hunner handelingen, het ontstaan van bijzondere kringen in het midden des volks in de hand.

De omstandigheid dat de meer onmiddellijk belanghebbenden bij een goede regeling aan de arbeidsovereenkomst — en daaronder die groepen der arbeiders, welke zich kenmerken door den ernst hunner opvattingen, door gehechtheid aan orde en tucht en hun algemeene goede gezindheid, vrucht hunner Christelijke overtuiging — groote verwachting koesteren van het collectief contract, zou de aarzeling kunnen verklaren om over dit ontwerp, ter oorzaak van art. 1637 n, een afkeurend votum uit te brengen.

Toch zou men mogen vragen of bedoelde groepen de wijde strekking en mogelijke gevolgen, niet slechts van het collectieve arbeidscontract, maar ook van het daarmee bevorderen van het ontstaan van collectiviteiten in meer algemeenen zin, wel geheel doorzien en genoeg doordacht hebben.

Hooger loon en gunstiger arbeidsvoorwaarden zullen de arbeiders door middel van het collectieve contract misschien wel kunnen verkrijgen, maar zou het niet dikwijls blijken, dat deze voordeelen tot veel te hoogen prijs werden gekocht? Er staan toch nog andere belangen op het spel dan loon en werkplaats!

De Minister toont dit ook te gevoelen, waar hij aan „de moreele gevolgen van de rechtserkenning der collectieve arbeidsovereenkomst” een korte bespreking wijdt.

De Minister beaamt een opmerking in het Voorloopig Verslag dezer Kamer, dat „in de collectiviteit de persoonlijke verantwoordelijkheid zoek raakt, waardoor het geweten wordt verzwakt. Dit verschijnsel”, zoo gaat hij voort, „doet zich inderdaad niet zelden voor. . . . Bij de collectieve arbeidsovereenkomst echter kan hiervan een sprake zijn. . . . Een meer en meer algemeene uitbreiding van het nieuwe instituut zal het onafwijsbaar gevolg hebben, dat het zal leeren den persoonlijken, vaak bandellozen wil te onderwerpen aan dien der collectiviteit; men zal inzien dat om iets goeds tot stand te brengen, om de welvaart zijns gelijken te bevorderen, men niet in ieder opzicht zal kunnen doen, wat men zelf zou willen, doch wat de collectiviteit in aller belang raadzaam acht — en dit zal niet enkel den industrieelen vrede bevorderen, maar ook buiten het gebied der arbeidsovereenkomst werken.”

Inderdaad, de natuurlijke drang naar eenheid in levensopvatting en levensuiting zal de neiging tot collectief optreden versterken en op elk gebied doen doorwerken. Niet alleen daar waar sprake is van het vermeerderen van de welvaart van zijns gelijken of van het bevorderen van den industrieelen vrede, dus van bloot stoffelijke belangen, maar die kracht zal verder dringen en trachten zich te doen gelden, ook op het gebied der zedelijke en geestelijke dingen. Dit is allerwege waar te nemen en de gevolgen vertoonen zich overal.

Welk een geduchte macht men daardoor in het leven roept, springt in het oog.

In zulk een collectiviteit heerscht een wil, een ontastbare, een onpersoonlijke wil, maar een die immer zal pogen te belichamen en, toegespitst, zich als dwingende macht te doen gelden.

Wie waarborgt, dat die collectieve wil steeds op het goede gericht zal zijn? Het tegendeel is veeleer te duchten en men heeft slechts de stemmen te beluisteren die zich rondom ons doen hooren, om daarvan overtuigd te worden, hetzij zulk een stem, handelende over „De menigte als misdadigster” opmerkt dat „iedere volkswaas in het algemeen eer geneigd is tot het kwade dan tot het goede”, hetzij die „opruiming”, nog wel omschreven als ophitsing en verleiding, niet strafbaar verklaart, mits zij slechts „erfolgloos” blijft, daar er immers geen rechtsgoed wordt geschonden.

De slotsom waartoe ik kom, is deze.

[Men zie verder bladz. 202.]

Anders [men zie bladz. 238 onderaan] staat het met het derde bezwaar.

Ik erken, dat de collectieve arbeidsovereenkomst op zich zelf onschuldig zou kunnen genoemd worden en dat de werking geheel afhangt van den geest, die in de vakverenigingen welke er gebruik van maken, heerschende is. Ook weet ik, dat het collectieve contract den arbeider vaak gunstiger arbeidsvoorwaarden en hooger loon verschaffen zal. Als nadeel kan men het aanschrijven, dat het, door de werklieden afzonderlijk te groepeeren en door hun een sterk machtsmiddel voor geconcerteerde actie in handen te geven — een middel dat formeel ter beschikking blijft zoowel voor werkgever als voor werknemer, maar in de verbeelding, in de verwachting van den arbeider toch meest in het licht zal verschijnen van een bepaald voor hem bestemd geschenk — de wederpartij, bij wie toch inderdaad de grootere oeconomische krachten berusten, noodzaakt tot aaneensluiting ter verweer. In werkelijkheid verscherpt het collectieve arbeidscontract dan eerder de tegenstelling der partijen dan dat het die opheft.

De vele goede eigenschappen onzer werkgevers, hun gevoel van verantwoordelijkheid, hun gematigdheid en het besef van plicht bij den arbeider, zullen allengs wel goede arbeidsverhoudingen in ons land doen ontstaan en leiden tot een bevredigend samenwerken van arbeid en kapitaal.

Het ernstigste bezwaar blijft, dat het ingrijpen van den Staat, door het toekennen van een bevoorrechte stelling aan het collectieve arbeidscontract, het organiseren van collectiviteiten koestert en aankweekt, terwijl niemand weet welke vruchten deze planting later zal dragen.

Art. 1637 n is in den geest van de nieuwe sociale economie.

Nieuwe beschouwingen op dit gebied banen zich thans een weg. De negentiende eeuw werd beheerscht door een ander oeconomisch stelsel. Een veertig- of vijftigtal jaren geleden kenden wij dat stelsel in zijn vollen bloei en het is moeilijk te loochenen dat het, bij de toenmalige gesteldheid van zaken, de ontwikkeling van Nederland krachtig bevorderd.

Thans verwijt men aan de toen geldende opvattingen haar zelfzucht en, wat erger is, haar schijnheiligheid, het maskeeren van haar egoïsme, onder het gewaad der „vrijheid van het individu”.

Tegenover dat minder oprecht beroep op vrijheid klinkt nu de kreet „voor de gemeenschap”.

Indien onder den invloed van deze nieuwe beweging niet „zwakte in onze samenleving een beweegreden tot ontzien” wordt, maar indien het besef door-dringt „dat het sterkere zich over het zwakkere heeft te ontfermen”, wie zou er zich niet over verheugen?

Maar wijst de vage kreet: „de gemeenschap” wel den weg tot een betere voorziening in de sociale noodden? Spookt hier niet het gevaar van „het stroeve wanbegrip, dat ten slotte allen eerbied voor het recht doodden moet; het individu niets, het soort alles”?

Wat is de inhoud van de „gemeenschap”, die gij uitroept, wat omvat zij? Wat anders dan ijle aspiraties en onbestemde idealen, voor wier onbereikbaarheid ten slotte troost wordt gezocht bij het materialisme?

Een machtige groep onzer landgenooten kan misschien met eenige mindere bezorgdheid de nieuwe beweging gadeslaan.

Vormen zich in haar midden nieuwe vereenigingen, zij vinden haar aange-wezen plaats in de groote collectiviteit. Rijke ervaring in het organiseren, ruime beschikking over uitnemende belanglooze en offervaardige krachten, stellen haar in staat, het der vereenigingen „die zich onder haar hoede plaatsden, nimmer aan goede raad en leiding te laten ontbreken”.

Een kleinere groep heeft, bij het voorrecht van haar grootere vrijheid in opvatting en overtuiging, ook de nadeelen te dragen van een soms belemmerend individualisme en van het vervloeien van beginselen.

Verrijzen nu, naast bedoelden, goed geleiden bond van vereenigingen ook collectiviteiten van een geheel ander karakter, sterk en rijk door durf en talent, stoffelijk goed boven alles prijzend, daarmede om hun gemeenschap een band slaande van solidariteit van stoffelijke belangen, maar waaronder elke beweging van geestelijk leven wordt verstikt — wat moet dan de aan zijn hoogste goed, geestelijke vrijheid en zelfstandigheid, vasthoudende eenling doen? Zich aansluiten? Bij wie?

Daarom roep ik aan den arbeider, meer bijzonder aan hem met wien ik mij in levensbeschouwing en levensopvatting verwant voel, indien dit ontwerp wet wordt, toe: „Zie wel wat gij doet! Vergewis u zeer naarstiglijk dat in uw collectief contract niet worden opgenomen (of verzwegen) schijnbare kleinigheden, bepalingen waar gij misschien nauwelijks op let, die u misschien niet altoos duidelijk zijn, maar waarvoor gij zoudt terugdeinzen, indien gij de bedoeling

(een die zich misschien naar ander gebied uitstrekt) doorzaagt, en hoed u, uw recht van eigen beslissing af te staan en over te doen gaan op een collectiviteit met haar verbrokkelde zedelijke aansprakelijkheid.

Betere arbeidsvoorwaarden en hooger loon zal het collectief contract u misschien wel bezorgen, maar zie toe, dat gij deze voordeelen niet veel te duur betaalt, met geweld gepleegd aan uw geweten, en vergeet niet, dat thans, misschien meer dan ooit, schadelijke invloeden zich doen gelden, gelijk aan die, waaraan reeds Napoleon gehoorzaamde, toen hij, schouderophalend, toevoegde aan den bisschop van Gent, bezwaar makende tegen het afleggen van den eed, strijdende met zijn geweten: „Eh bien, Monsieur, votre conscience est une sottise!”

(29 Juni 1907.)

De heer Hovy: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 88.] Ten slotte zij mij vergund nog een enkel woord te zeggen over de collectieve arbeidsovereenkomst waarvan art. 1637 n spreekt en waarin de heer Waller nog al bezwaar zag. Althans — als ik dezen geachten spreker wel begrepen heb — *vooralsnog* bezwaar zag.

Ik voor mij ben door de ervaring meer en meer ingenomen met een goede organisatie der werklieden, ofschoon ik de gevaren daaraan verbonden, niet voorbij zie. Ontegenzeggelijk is daardoor een macht ontstaan, die men vroeger niet kende. Wat den eenling onmogelijk was, is der combinatie mogelijk geworden.

Betere arbeidsvoorwaarden zijn bedongen kunnen worden. Te recht evenwel, zegt de heer Waller, zou kunnen blijken, dat deze verbeteringen konden blijken te duur gekocht te zijn. Zijn waarschuwend woord is zeer zeker der behartiging waardig. Maar dit geldt de organisatie van de vakverenigingen, die toch reeds bestaat en geheel afgescheiden is van het bedoelde wetsartikel. Zeer zeker bestaat er gevaar, dat anarchistische beginselen in die vakorganisaties veel kwaad kunnen veroorzaken. Het voorjaar van 1903 heeft dit klaar bewezen; maar nog iets anders heeft dit tijdperk aan het licht gebracht, n.l. dat er nog krachtige elementen in onze arbeidswereld zijn, die wars zijn van anarchistische en revolutionaire invloeden en die, terwijl zij hun rechten willen handhaven, ook hun plichten verstaan.

En het zijn juist deze elementen, die verlangend uitzien naar de aanneming van deze wetsvoordracht, waarvan zij een betere regeling hunner rechtspositie verwachten, getuige onder meer het verzoekschrift van de 5 R.-K. diocesane werkliedenorganisatiën in Nederland, dd. 30 Mei jl., tellende 30,000 leden, terwijl — de heer van Houten herinnerde er nog aan (1) — het juist de sociaal-democraten waren, die tegen de voordracht stemden.

Daarom zou onze verwerping juist in die kringen en in die van het Werkliedenverbond „Patrimonium” een zeer groote teleurstelling veroorzaken, waartoe ik niet gaarne zou willen medewerken.

Maar de vakorganisatie behoeft een goede vaste leiding, en zoo kan zij een weldaad worden. Terwijl zij aan den eenen kant de gemeenschappelijke rechten verdedigt en belangen bevordert, treedt zij op tegen verkeerd individualisme en ziet zij scherp toe op haar leden, omdat zij gevoelt, dat haar goede naam en haar invloed afhangt van het goede gedrag harer leden. Ik behoef slechts te wijzen op de prachtige organisatie van het Alg. Ned. Diamantbewerkeresverband, dat de tucht onder zijn leden meesterlijk weet te handhaven.

Waar zulk een goede organisatie bestaat, wordt ook mogelijk, dat een toestand ontstaat, zooals in art. 1637 n bedoeld wordt. Immers, zij vindt naast zich een even goede organisatie der werkgevers in de Juweliersvereniging.

En was is nu in beider welbegrepen belang?

Om steeds in krijg met elkander te verkeerem? Om als twee honden te vechten om het been, ten einde er den derden (den buitenlander) mede te zien wegloopen? Neen, dat is de weg niet; maar wel om te komen tot samenwerking, waarbij *beider* belangen worden behartigd.

Men heeft dit kunnen zien in de wijze waarop het leerlingenstelsel door onderling overleg tot een oplossing is gekomen. En zoo komt men tot een organisatie van het *bedrijf*, waaraan wij behoefte hebben.

Niet alléén een organisatie van de werklieden in vakverenigingen. Evenmin daartegenover een op zich zelf staande organisatie van de werkgevers — beiden zoekende het eigen belang te behartigen. Maar een samenwerking van die beiden, die toch samen het bedrijf uitoefenen, ten einde het bedrijf te bevorderen en

(1) [Men zie daarvoor bladz. 76.]

voort te brengen, om het hoofd te bieden aan den buitenlandschen mededinger en de gemeenschappelijke belangen te behartigen, opdat er tevredenheid zij onder alle belanghebbenden.

Daarom doet mij genoegen, dat het art. 1637 n een bescheiden wenk is als het ware, aanwijzende de richting waarheen gestuurd moet worden, en welk artikel ik dus met ingenomenheid heb begroet.

Ik eindig, Mijnheer de Voorzitter, maar wensch nog even te onderschrijven hetgeen ik zooveen omtrent herziening uitsprak, en dit punt met alle bescheidenheid aan de aandacht van Zijn Excellentie den Minister te blijven aanbevelen.

(5 Juli 1907.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1639 o.]

Nu, vóórdat ik kom tot het formeele gedeelte, nog een woord over het collectieve arbeidscontract.

De heer Waller heeft dit belangrijk onderwerp ter sprake gebracht. Het wetsontwerp bevat daaromtrent niet veel, maar iets, en dit is van gewicht. De geachte afgevaardigde scheen van meening te zijn, dat wat in het wetsontwerp te dien aanzien voorkomt, van mij afkomstig is; dat ik dit er in gebracht heb. Hij vergist zich. Hij citeerde den Minister Loeff, waar deze bij de schriftelijke behandeling in de Tweede Kamer betoogde, dat voor een regeling van het collectieve arbeidscontract de tijd niet gekomen was, omdat die regeling nergens bestond en de vakorganisatie daartoe niet voldoende ontwikkeld was.

Dat heeft mijn geachte ambtsvoorganger volkomen te recht gezegd. Zulk een regeling van het collectief arbeidscontract bestaat nog nergens.

De geachte spreker heeft mijn rede over dit wetsontwerp, in de andere Kamer gehouden, gelezen, hij is zoo vriendelijk geweest daaruit te citeeren; welnu, als hij haar nog eens naslaat, zal hij zien dat ik toen reeds zeide wat ik thans zeg: behalve in Australië en in een enkel kanton van Zwitserland bestaat dergelijke regeling nergens, de tijden zijn daarvoor nog niet rijp. Trouwens, zoodanige regeling zou zijn van publiekrechtelijken aard, men moet dan met het inwendig leven der vakorganisatie, hetzij men de organisatie der arbeiders, hetzij men die der werkgevers op het oog heeft, gaan rekenen.

Het is dus een zaak van publiekrechtelijken aard, welke in dit wetsontwerp niet thuis zou behooren.

Nu heeft de geachte spreker het verschil tusschen de regeling van het collectief arbeidscontract en wat hier geschiedt, wel goed ingezien, en dat alles ook wel uit elkander gehouden, maar niet altijd met de noodige consequentie, en vandaar de kleine verwarring, welke is ontstaan.

Op dit punt, namelijk dat de collectieve arbeidsovereenkomst nog niet moest geregeld worden, is de Minister Loeff zich volkomen gelijk gebleven en ik zie de zaak volstrekt niet in een enkel opzicht anders in.

Trouwens, de zaak heeft in de juridische wereld in ons land in de laatste jaren zeer de aandacht getrokken.

In 1905 heeft de Nederlandsche Juristenvereniging over dit onderwerp be-raadslaagd.

Aan de hand van zeer belangrijke adviezen, onder andere van mr. Nelissen, lid van den Hoogen Raad, die daaromtrent een prae-advies van hooge beteekenis uitbracht, en aan de hand van de discussie, kan men wel zeggen, dat de *communis opinio* der juristen in ons land is, dat voor het oogenblik aan een wettelijke regeling nog niet te denken is. Een minimum willen eigenlijk allen, ook zij die het meest een regeling zelf zouden bestrijden, bijv. een ander lid van den Hoogen Raad, die veel over dit onderwerp heeft geschreven, mr. Eysell. Dat minimum is hetgeen in het wetsontwerp wordt voorgesteld: de erkenning van het collectief arbeidscontract, als een contract dat in ons rechtssysteem wordt opgenomen.

Ware die erkenning niet opgenomen, dan bleef de vraag open of hier een burgerrechtelijke overeenkomst in eigenlijken zin aangegaan wordt, omdat bij een collectief arbeidscontract, gesloten tusschen een vereniging van werkgevers en een vereniging van werklieden, wel een afspraak wordt gemaakt, maar niet iets, dat onmiddellijk in de practijk werkt, ja zelfs iets, waarvan het twijfelachtig is of het dit zal doen.

Wat is het collectief arbeidscontract?

Het stelt alleen de arbeidsvoorwaarden vast, welke bij de individueele arbeids-

overeenkomst indien die later tusschen een werkgever en een werkmán bij het collectief contract betrokken gesloten wordt, zullen zijn in acht te nemen.

Wanneer nu de individueele arbeidsovereenkomst niet tot stand komt, heeft de geheele collectieve arbeidsovereenkomst nog geen beteekenis en dat was de reden van twijfel, of de collectieve arbeidsovereenkomst als een gewone overeenkomst volgens ons rechtssysteem bestaanbaar was. Dit wetsontwerp maakt aan dien twijfel een einde en verleent aan het collectief arbeidscontract toegang tot ons recht. De quaestie of het een rechtsgeldig contract is kan niet meer gesteld worden.

Daaraan verbindt het artikel dit enkele maar zeer belangrijke rechtsgevolg, dat, wanneer bij het individueel contract wordt afgeweken van de voorwaarden bij het collectief contract gesteld, de rechter op de vordering der belanghebbenden zoodanige afwijkende overeenkomst kan vernietigen.

Nu is dit de dwaling van den geachten afgevaardigde, dat wat te dezen opzichte in het wetsontwerp staat door mij er in gebracht zou zijn. Ik heb wel een verandering — naar mijn bescheiden meening een verbetering — aangebracht, maar dat was niet een uitbreiding, maar een beperking. En als de geachte afgevaardigde naast elkander wil leggen het wetsontwerp van Minister Loeff, zooda's het het laatst luidde, en het tegenwoordige voorstel, dan zal hem blijken, dat de beperking vooral ligt in de definitie van het collectief arbeidscontract, die wij beiden gaven, maar die ik, ook naar aanleiding van het licht dat over dat oorspronkelijk voorstel was opgegaan, heb veranderd.

Nu heeft de geachte afgevaardigde zeer behartigenswaardige woorden geuit over de gevaren der collectiviteit in het algemeen. Voor een groot deel onderschrijf ik die volkomen, maar ik geloof toch, dat die gevaren zich juist niet zullen voordoen in het geval dat wij hier bespreken. De geachte afgevaardigde maakte een tegenstelling tusschen een vereeniging van vakgenooten, die op hun eigen vakbelangen het oog hadden, en vereenigingen die collectief handelen willen met andere bedoelingen. Hier hebben wij te doen met vakvereenigingen, die eenvoudig de arbeidsvoorwaarden waaronder zij dagelijks werken, in hun eigen vak, behandelen en behartigen.

Ik wil van dit punt niet afstappen zonder te zeggen waarom ik het een zeer belangrijk onderwerp vind.

Men kan wel zeggen, zooda's onder anderen de geachte afgevaardigde uit Friesland gedaan heeft (1), dat het eigenlijke wapen der arbeiders is de werkstaking, maar hij zal mij toch toegeven, dat werkstaking is oorlog; dat dit, hoe men ook over de noodzakelijkheid moge oordeelen, een wapen is dat aan beide kanten kwetst en nadeel toebrengt, en dat het een ideaal zou zijn, als de werkstaking verdween.

En wat zien wij nu? Dat juist in de laatste jaren, als na zulk een werkstaking de vrede gesloten wordt, een collectief arbeidscontract wordt aangegaan. Nu ligt de vooruitgang juist hierin, dat men zonder voorafgegane werkstaking een collectief contract sluit. Wanneer men in ons land zich niet aan een illusie overgeeft, bij deze aanvankelijke erkenning van het nieuwe instituut, door te onderstellen, dat het collectief arbeidscontract een krachtig middel kan zijn tot bevordering van de industriele vrede, dan kan ook dit strekken tot aanbeveling van het wetsontwerp. Wanneer de geachte afgevaardigde de zaak van deze zijde beschouwt, zal hij zich, naar mijn meening, wel met dit voorstel kunnen vereenigen.

[Men zie verder bij art. VII.]

VERBETERING EN AANVULLING.

Bladz. 14, 9de regel v. o., in plaats van „men” te lezen: „met”.

Bladz. 22, 32ste regel v. b. te lezen: „[Men zie verder het Vierde Hoofdstuk sub A, bladz. 215.]”

Bladz. 44, de noot te lezen: „[Men zie voor die rede het Derde Hoofdstuk sub A, bladz. 144 en volg.]”

Bladz. 46, 30ste regel v. b. te lezen: „[Men zie verder het Vierde Hoofdstuk sub A, bladz. 217.]”

Bladz. 53, de noot te lezen: „[Men zie daarvoor het Derde Hoofdstuk sub A, bladz. 150, en hierboven, bladz. 49.]”

Bladz. 56, 5de regel v. b. te lezen: „[Men zie verder bij de Algemeene Beschouwingen over de Vijfde Afdeeling van den Zevenden Titel A.]”

Bladz. 77, 17de regel v. b., in plaats van „Hoofdstuk” te lezen: „Hoofdstuk sub A, bladz. 228”.

Bladz. 79, 26ste regel v. b., in plaats van „het Derde Hoofdstuk sub C” te lezen: „bij art. 1638 *ij*”.

Bladz. 92, 13de en 14de regels v. b. te lezen:

„den spreker, en wat veel erger nog is, het geduld van de hoorders, op een al te zwaren proef zouden worden gesteld. Ik moet mij er toe beperken om meer bepaald”.

Bladz. 92, 21ste regel v. o., achter „staat” in te voegen: „[Men zie hiervoor bij art. 1637 *f*, bladz. 378, en bij de artt. 1940 en 1951.]”

Bladz. 95, 4de regel v. o., in plaats van „Hoofdstuk” te lezen: „Hoofdstuk sub A, bladz. 234”.

Bladz. 118, 20ste regel v. b., in plaats van „Hoofdstuk” te lezen: „Hoofdstuk sub A, bladz. 150”.

Bladz. 120, 9de regel v. b., te lezen: „[Men zie verder het Vierde Hoofdstuk sub A, bladz. 218]”.

Bladz. 161, 10de regel v. b., in plaats van „art. 1637 *j*” te lezen: „de artt. 1637 *j* en 1637 *k*, bladz. 453”.

Bladz. 165, 24ste regel v. o., in plaats van „art. 1637 *j*” te lezen: „de artt. 1637 *j* en 1637 *k*, bladz. 460”.

Bladz. 229, 15de regel v. b., in plaats van „sub C” te lezen: „sub D, bladz. 253”.

Bladz. 297, 5de regel v. b., in plaats van „in alle ontwerpen” te lezen: „in het O. 1901 en in alle volgende ontwerpen”.

(1) [Men zie daarvoor bladz. 74 en 76.]

A A N W I J Z I N G

VAN

AFKORTINGEN, enz.

O. D. = Ontwerp-DRUCKER.

O. 1901 = Ontwerp, bij Koninklijke Boodschap van 7 Mei 1901 aangeboden (Ontwerp-CORT VAN DER LINDEN).

O. = Ontwerp, bij Koninklijke Boodschap van 28 Januari 1904 aangeboden (Ontwerp-LOEFF).

G. O. = Gewijzigd Ontwerp.

N. G. O. = Nader Gewijzigd Ontwerp.

1e N. v. W. = Nota van Wijziging van den 2en Maart 1905.

2e N. v. W. = Nota van Wijziging van den 23en Februari 1906.

Met „Memorie van Toelichting”, zonder eenige toevoeging, is bedoeld die behorende bij het Ontwerp-LOEFF.

Hetgeen tusschen [ ] is geplaatst is eene mededeeling van den samensteller.

De met **vette** letters aangeduide artikelen zijn die van de wet.

INHOUD VAN HET EERSTE DEEL.

	Bladz.		Bladz.
Voorwoord	III	VIJFDE HOOFDSTUK.	
Overzicht der Geschiedenis van de Wet op de Arbeidsovereenkomst	V	Bouwstoffen voor de Wettelijke Regeling der Arbeidsovereen- komst	255
Algemeene Onderwerpen.		ZESDE HOOFDSTUK.	
EERSTE HOOFDSTUK.		Voorbereiding en Behandeling van het Wetsontwerp	263
De Sociale Beteekenis der Wette- lijke Regeling van de Arbeids- overeenkomst	1	De Beweegreden der Wet	294
TWEDE HOOFDSTUK.		Artikel I.	295
Het Verband tusschen de Wettelijke Regeling van de Arbeidsovereen- komst en de Overige Wetgeving	109	Art. 79 B. W.	297
DERDE HOOFDSTUK.		Art. 164 B. W.	297
De Wettelijke Regeling van de Arbeidsovereenkomst met betrek- king tot de Persoon des Arbeiders.		Art. 1195, 4 ^o B. W.	298
A. Eene Algemeene Regeling	132	Art. 1366, 1 ^o B. W.	304
B. Bedienaren van den Godsdienst	167	Art. 1403 B. W.	305
C. Dienstboden	185	Art. 1429 B. W.	306
D. Leerlingen	203	Art. 1483 B. W.	307
E. Bestuurders van Naamlooze Vennootschappen en van Coö- peratieve Vereenigingen	204	Artt. 1583-1585 B. W.	307
F. Handelsreizigers	207	Artikel II	310
G. Bijzondere Bepalingen voor Bepaalde Groepen van Arbeiders	207	ZEVENDE TITEL A.	
VIERDE HOOFDSTUK.		EERSTE AFDEELING.	
Dwingend of Aanvullend Recht.		Art. 1637 B. W.	310
A. Noodzakelijkheid van Dwin- gend Recht	209	Art. 1637 a B. W.	314
B. Burgerrechtelijke Strafbepa- lingen	237	Art. 1637 b B. W.	330
C. Arbeiders te wier aanzien Dwingend Recht minder nood- zakelijk is	243	Art. 1637 c B. W.	331
D. Verplichting tot het schrifte- lijk aangaan van de Arbeids- overeenkomst	251	TWEDE AFDEELING.	
		Art. 1637 d B. W.	337
		Art. 1637 e B. W.	340
		Art. 1637 f B. W.	347
		Art. 1637 g B. W.	378
		Art. 1637 h B. W.	393
		Art. 1637 i B. W.	397
		Art. 1637 j B. W.	398 en 420
		Art. 1637 k B. W.	415
		Art. 1637 l B. W.	462
		Art. 1637 m B. W.	463
		Art. 1637 n B. W.	467
		VERBETERING EN AANVULLING.	551